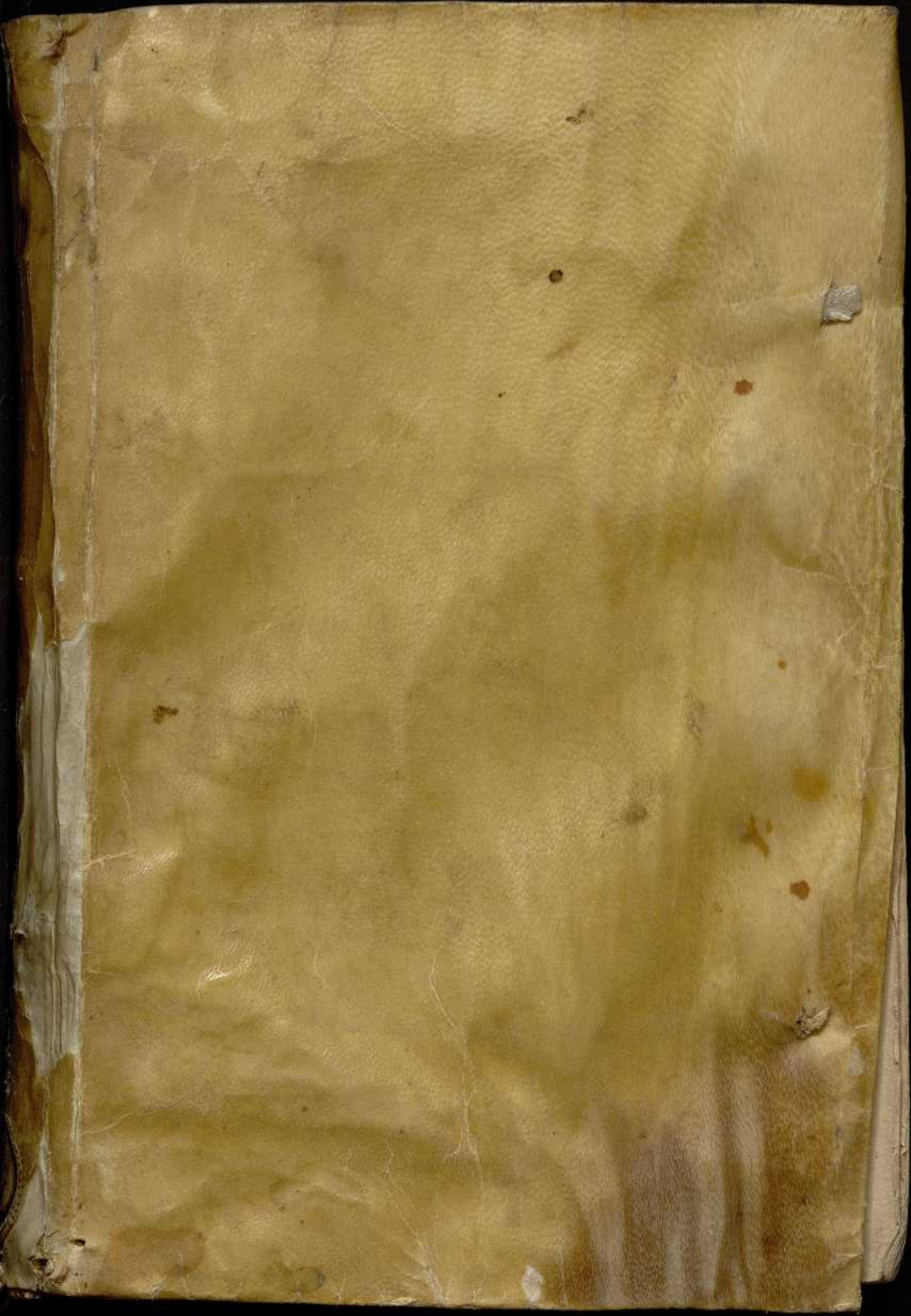

WILSON
1771

INSTITUTION
1771

N° 4
13 - 167

5-6
789

[Faint, illegible text on a small rectangular piece of paper]

~~170~~ 170

9

284998117

HVGONIS GROTII

R. 4617

DE

Auctori Amstelred.

IVRE BELLI

A C P A C I S

16. 168

LIBRI TRES,

In quibus jus Naturæ & Gentium, item
juris publici præcipua explicantur.

EDITIO NOVA

cum ANNOTATIS Auctoris,

Ex postrema ejus ante obitum cura multo
nunc auctior.

Accesserunt & ANNOTATA in Epistolam Pauli
ad Philemonem

*Jure D. P. Fr. Pablo de Evisa, al Coni. de
Cap. Casa grande*

Universitaria
A
13
167

AMSTELÆDAMI

Apud IOANNEM BLAEV.

M D C L.

LIBRERIA J. N. ...
ANADA

En fuerza de haverse prohibido donce expurgen-
tur todas las obras de Hugo Grocio p.^a Edicto publi-
cado en esta Ciudad en 17 de Julio de 1716 se en-
trega este libro al S.^{to} Oficio de la Inq.^{ta} de Granada
adonde spie q. valga expurgado tendra cuidado
de volver p. q. se le restituya su dueño D.^{no} Juan Pi-
zarro de Medina, o su hijo q. aqui firmo =

En Joseph Pizarro
de Medina

LVDOVICO XIII

CHRISTIANISS. FRANCORVM

ET NAVARRÆ REGI.

H V G O G R O T I V S.

VDET hic liber, Regum eminentissime, tuum sibi augustum nomen inscribere, non sui, non Auctoris, sed argumenti fiducia, pro Iustitia quippe scriptus; quæ virtus adeo tua est, ut inde tuis meritis & humani generis suffragio dignissimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique Iusti appellatione non minus quam LVDOVICI noscaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Asia, aliisque devictis gentibus tituli. At quanto tuum illustrius, quo significaris nullius populi, nullius hominis, sed ejus quod injustum est & hostis ubique, & victor semper? Magnum putarunt Ægyptii reges, si patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes sunt tui nominis, quod non ista tantum, sed quicquid pulchrum & honestum excogitari potest, ambitu suo complectitur? Iustus es, cum Magni supra omnem id quod dici potest Regis Patris tui memoriam honoras ipsum imitando: Iustus,

cum Fratrem modis omnibus, sed nulla re magis quam exemplo tuo instruis: Iustus, cum Sorores summis matrimoniis ornas: Iustus, cum sepultas prope leges revocas, & quantum potes, ruenti in pejus sæculo temet opponis: Iustus, sed simul clemens, cum subditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite transversos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diversum à te sentientibus: Iustus simulque misericors, cum oppressos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua singularis beneficentia & in tantum Deo similis quantum humana natura patitur, me cogit ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœlestia sidera non tantum magnis mundi partibus se infundunt, sed ad singula animantia vim suam patiuntur descendere; ita tu, in terris benignissimum sidus, non contentus erigere Principes, sublevare populos, mihi quoque in patria male habito, & præsidium voluisti esse, & solatium. Accedit ad implendum Iustitiæ orbem post actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas, digna quam non homines tantum, sed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotus quisque de plebe

plebe infima, imo de ipsis illis qui à mundi consortio se absciderunt, ita se ab omnibus culpis immunem præstat, ut tu, in ea positus fortuna quæ innumeris peccandi illecebris undique obsidetur? Quantum vero hoc est, inter negotia, in turba, in aula; inter tot tam diversa peccantium exempla id consequi, quod aliis solitudo vix, sæpe ne vix quidem, præstat? Hoc vero est, non iusti tantum, sed & Sancti nomen in hac ipsa vita mereri, quod maioribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum consensus post obitum tribuit: hoc est esse non gentilitio, sed suo proprio jure Christianissimum. Sed Iustitiæ cum pars nulla à te aliena sit, illa tamen quæ circa libri hujus materiam, id est, circa belli pacisque consilia versatur, eo proprie tua est quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum spatia in utrumque mare procurrit: sed majus hoc regno regnum est, quod regna aliena non concupiscis. Dignum hoc tua pietate, dignum isto fastigio, non cujusquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; sed in bello pacis gerere negotium, nec incipere nisi hoc voto ut quam primum desinas. Quam vero pulchrum hoc, quam gloriosum, quam ipsi conscientia lætum, ut si quando te Deus ad suum regnum,

quod solum tuo melius est, vocaverit, audacter possis dicere: Hunc ego à te gladium pro Iustitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fusi sanguinis reum, purum inson-temque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc re-gulas ex libris petimus, in posterum ex tuis actionibus, tanquam ex perfectissimo ex-emplari petantur. Quod ipsum cum sit ma-ximum, plus tamen aliquid à te exigere au-dent Christianorum populi: ut scilicet ex-ſinctis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis te auctore redeat, discatque nostra ætas arbitrium subire ejus ætatis, quam vera sinceraque fide Christia-nam fuisse Christiani omnes profite-mur. Pertæsos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter te & sa-pientissimum pacisque illius sanctæ amantif-simum Magnæ Britannia Regem amicitia, & auspiciatissimo Sororis tuæ matrimonio federata. Difficile negotium, propter studia partium, gliscentibus in dies odiis inflam-mata: sed tantis regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod ab aliis omnibus de-speratum. Deus pacis, Deus justitiæ, Rex ju-ste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus, tum hac etiam laude cumulet tuam suæ pro-ximam Majestatem. clō lo c xxv.

IN TRES LIBROS
DE IVRE BELLI AC PACIS
PROLEGOMENA.

Vs civile sive Romanum sive quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis aut contractum ob oculos ponere aggressi sunt multi. at jus illud, quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, sive ab ipsa natura profectum, aut divinis constitutum legibus, sive moribus & pacto tacito introductum attigerunt pauci, universum ac certo ordine tractavit haecenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis. Vere enim Cicero praestabilem hanc dixit scientiam, in federibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum cognitioni praeponebat, sic enim Theoclymenem compellari facit:

*Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deum
Quod est eritque, iusta te haud cognoscere.*

Atque eo magis necessaria est haec opera, quod & nostro saeculo non desunt, & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent, quasi nihil ejus praeter inane nomen existeret. In omnium ferme ore est Euphemi dictum * apud Thucydidem, regi aut civitati imperium habenti, nihil injustum quod utile: cui simile illud, in summa fortuna id aequius quod validius, & rempublicam sine injuria geri non posse. Accedit quod quae inter populos aut reges incidunt controversiae ferme Martem habent arbitrum. Est autem non vulgi tantum haec opinio, bellum ab omni jure abesse longissime, sed & viris doctis ac prudentibus saepe dicta excidunt quae talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius quam opposita inter se, jus & arma. Nam & Ennius dixit:

*Non ex jure manus confertum, sed magis ferro
Rem repetunt.*

Et Horatius ferociam Achillis sic describit:

Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

& alius aliud cum bellum ordiretur sic loquentem inducit:

Hic pacem temerataque jura relinquo.

Antigonus senex irrisit hominem qui sibi urbes alienas oppugnanti commentarium de justitia adferebat. Et Marius negabat praer armorum strepitu leges * a se posse exaudiri. * Ipse ille oris tam verecundi Pompejus, ausus est dicere: * *Armatus leges ut cogitem?* In Christianis scriptoribus plurima ejus sensus occurrunt: pro multis unum Tertulliani sufficiat: *Dolus, asperitas, injustitia, propria negotia praeteriorum.* Qui ita sentiunt, dubium non est quin opposituri sint nobis illud ex Comaedia:

Incerta hac si tu postules

Ratione certa facere, nihilo plus agas,

Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Cum vero frustra de jure suscipiatur disputatio, si ipsum jus nullum est, & ad commendandum & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit, hunc gravissimum errorem breviter refelli. Cæterum ne cum turba nobis res sit, demus ei advocatum. Et quem potius quam Carneadem, qui ad id pervenerat, quod Academia suæ summum erat, ut pro falso non minus quam pro vero vires eloquentiæ posset intendere? Is ergo cum suscepisset justitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem, nullum invenit argumentum validius isto: jura sibi homines utilitate sanxisse varia pro moribus, & apud eodem pro temporibus sæpe mutata: jus autem naturale esse nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam; aut si sit aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceat alienis commodis consulens. Verum quod hic dicit Philosophus, & sequitur Poëta,

Nec natura potest justo secernere iniquum:

admitti omnino non debet. nam homo animans quidem est, sed eximium animans, multoque longius distans à cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter se distant: cui rei testimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem quæ homini sunt propria, est appetitus societatis, id est communitatis, non qualiscunque, sed tranquillæ, & pro sui intellectus modo ordinatæ, cum his qui sui sunt generis: quam * οἰκείωτον Stoici appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, ita universè solum concedi non debet. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim factuum suorum, partim aliorum sibi congenerum, respectu * aliquatenus temperant: quod in illis quidem procedere credimus, ex principio aliquo intelligente extrinseco, quia circa actus alios, istis neutiquam difficiliore, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem disciplinam ostendit se, ad bene aliis faciendum propensio quædam, prudenter à Plutarcho observata: sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cum circa similia similiter agere norit, * cum societatis appetitu excellente, cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, inesse etiam facultatem sciendi agendique, secundum generalia præcepta, par est intelligi, cui quæ conveniunt ea jam sunt non omnium quidem animantium, sed humanæ naturæ congruentia. Hæc vero, quam rudi modo jam expressimus, * societatis custodia, humano intellectui conveniens, fons est ejus juris, quod proprie tali nomine appellatur: * quo pertinent alieni abstinentia, & si quid alieni habeamus, aut lucri inde fecerimus restitutio, promissorum implendorum obligatio, damni culpa dati reparatio, & pœnæ inter homines meritum. Ab hac juris significatione fluxit altera largior: quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socialem de qua diximus, sed & judicium ad æstimanda

stimanda quæ delectant aut nocent, non præsentia tantum, sed & futura, & quæ in utrumvis possunt ducere; pro humani intellectus modo etiam in his iudicium recte conformatum sequi, neque metu, aut voluptatis præsentis illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens esse humanæ naturæ; & quod tali iudicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ scilicet, esse intelligitur. Atque hæc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria sunt elargiendis * prudens dispensatio, ut quæ nunc sapientio rem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, pro ut actus cuiusque, & rei natura fert, præponit: quam juris proprie stricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen jus illud proprie nominatum diversam longe naturam habeat, in eo positam ut quæ jam sunt alterius alteri permittantur, aut impleantur. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent etiam si daremus, quod sine summo scelere dari nequit, non esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio, partim traditio perpetua, inseverint; confirmat vero & argumenta multa & miracula ab omnibus sæculis testata, sequitur jam ipsi Deo, ut opifici & cui nos nostraque omnia debeamus, sine exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimis & potentissimum ostenderit, ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus. Et hæc jam alia juris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet * ex libera Dei voluntate, cui nos subijci debere intellectus ipse noster nobis itrefragabiliter dicitur. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale jus, sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quamquam ex principiis homini internis profluit, * Deo tamen ascribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant juris originem non aliunde petendam quam ab ipso Iove, * à quo Iovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici potest. Accedit quod illa quoque ipsa principia Deus datis legibus magis conspicua fecit, etiam iis quibus imbecillior est ad ratiocinandum vis animi: & in diversa traheotes impetus, qui nobis ipsis, qui que aliis consulunt, vagari vetuit, illos, quippe vehementiores, addictius regens & sine ac modo coercens. Sed & historia sacra, præter id quod in præceptis consistit, affectum illum socialem non parùm etiam eo excitat quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque sensu dici recte possit quod alio dixit Florentinus, cognationem inter nos à natura constitutam; cui consequens sit, hominem homini insidiari nefas esse. Inter homines quasi * Dii quidam sunt parentes, quibus proinde non infinitum, sed sui generis obsequium debetur. Deinde vero cum juris naturæ sit stare pactis, (necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi potest,) ab hoc ipso fonte jura civilia fluxerunt. Nam qui se cœtui alicui aggregaverant, aut homini hominibusque subjecerant, hi

*L. ut vni,
D. de just.
& jur.*

aut expresse promiserant, aut ex negotii natura tacite promississe debebant intelligi; secuturos se id quod aut cœtus pars major, aut hi quibus delata potestas erat constituissent. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,

* *Utilitas justii prope mater & aequi,*

si accurate loquamur, verum non est: nam naturalis juris mater est ipsa humana natura, quæ nos etiam si re nulla indigeremus ad societatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim suam habeat, potest natura hujus quoque juris quasi proavia dici. Sed naturali juri utilitas accedit: voluit enim naturæ auctor nos singulos & infirmos esse, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam societatem raperemur: juri autem civili occasionem dedit utilitas: nam illa quam diximus consociatio aut subjectio utilitatis alicujus causa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent. Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita inter civitates aut omnes aut plerasque ex consensu jura quædam nasci poterunt, & nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtum singulorum, sed magnæ illius universitatis. Et hoc jus est quod gentium dicitur, quoribus id nomen à jure naturali distinguimus, quam partem juris omisit Carneades, jus omne in naturale & civile singulorum populorum distribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos versatur acturus (subjectit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuisset. Male autem à Carneade stultitiæ nomine justitia traducitur. Nam sicut ipso fatente stultus non est civis, qui in civitate jus civile sequitur, etiam si ob ejus juris reverentiam quædam sibi utilia omittere debeat; ita nec stultus est populus, qui non tanti facit suas utilitates ut propterea communia populorum jura negligat: par enim in utroque est ratio; nam * sicut civis qui jus civile perripit utilitatis præsentis causa, id convellit quo ipsius posteritatisque suæ perpetuæ utilitates continentur; sic & populus jura naturæ gentiumque violans suæ que que tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum vero etiam si ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, sapientiæ, non stultitiæ esset eo ferri, ad quod à natura nostra nos duci sentimus. Quare nec illud,

Jura inventa metu injusti facere necesse est:

quod apud Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad justitiam colendam adigi, universaliter verum est. id enim ad ea dumtaxat instituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris executionem reperta sunt; sicut multi per se infirmi, ne à validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituendam ac communibus viribus tuenda judicia, ut quibus singuli pares non erant, his universi prævalerent. Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur jus esse id quod validiori placuit, ut intelligamus sine suo externo carere jus nisi vires ministras habeat; sicut Solon res confecit maximas, ut ipse prædicabat:

ἀπὸς βίβλου τε καὶ διὰ δίκης οὐκ ἀζυγός ἐστι.

* *Vim jusque parilis copulam vinculi jugo.*

Neque tamen quamvis à vi destitutum jus omni caret effectu. nam justitia securitatem affert conscientiæ, injustitia tormenta ac laniatus quales in tyrannorum pectoribus describit Plato: justitiam probat, injustitiam damnat proborum consensus: quod vero maximum est, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia sua ita post hanc vitam reservat, ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet; quod multis exemplis historiæ docent. Quod vero multi quam à civibus exigunt justitiam, eam in populo aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris causa est, primum quod in jure nihil spectant nisi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt: at magnæ civitates cum omnia in se complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute quæ foras spectat & justitia appellatur. Sed ut ne repetam quod dixi, jus non solum utilitatis causa comparatum, nulla est tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam à potentissimis populis & regibus federa appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, omnia incerta esse simul à jure recessum est. Si nulla est communitas quæ sine jure conservari possit, * quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles, certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter se colligat, jure indiget: quod ille vidit qui dixit sæda ne patriæ quidem causa facienda esse. * Graviter eos accusat Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare nisi qui jus habeat, in externos quid jus, quid injustum sit nihil curant. Is ipse quem nominavimus modo in partem alteram Pompejus, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatissimam esse rem publicam cujus fines hasta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam esse quæ justitiam pro finibus haberet: quam ad rem alterius itidem Spartani regis uti potuit auctoritate, * qui militari fortitudini justitiam anteposuit, hoc argumento quod fortitudo justitia quadam regi deberet: at si justii essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definiabant virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde disserit, reges quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis, & esse, ut ipse loquitur, non φιλομαχίδους tantum, aut φιλοβρωγούς, * sed φιλοεθνάους. * Minois invisum apud posteros nomen non aliud fecit quam quod æquitatem imperii sui finibus terminaret. Tantum vero abest ut admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris ac fidei modum. Bene Demosthenes bellum esse in eos dixit qui judicii coerceri nequeunt. Iudicia enim vigent adversus eos qui invalidiores se sentiunt: in eos qui pares se faciunt aut putant, bella

sumun-

sumuntur, sed nimirum, ut recta sint, non minori religione exercenda quam judicia exerceri solent. Sileant ergo leges inter arma, sed civiles illæ & judiciariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus accommodatæ. Optime enim dictum est à Dione Prusænsi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at * valere non scripta, id est, ea quæ natura dicitur, aut gentium consensus constituit. Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res puro pioque duello quarondas censeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro notabat, bella tarde & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. Camillus juste non minus, quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus populum Romanum & suscipere juste bella, & finire: Apud alium legas: *Sunt & belli, sicut & pacis jura.* Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum est in bello innocentem, & qui aliquid esse crederet & in hostem nefas. Quantam vim habeat in bellis * justitiæ conscientia, passim ostendunt historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue ascribunt: Inde proverbialia illa, frangi & attoni vires in milite à causa: raro eum sospitem redire, qui injuncta arma sumserit: bonæ causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prosperi successus iniquarum molitionum. Satis enim est quod causæ æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit, sæpe aliarum causarum oppositu ab effectu impeditur. Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec injuste suscepto, pieque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat. Ego cum ob eas, quas jam dixi, rationes, compertissimum haberem, esse aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella, & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem, causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem, vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus aut nullis de causis ad arma procurri, quibus semel sumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quasi uno edicto ad omnia scelera emisso furore. Cujus immanitatis conspectu, multi homines minime mali eo venerunt, ut Christiano, cujus disciplina in omnibus hominibus diligendis præcipue consistit, * omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur, & Ioannes Ferus, & Erasmus nostras, viri pacis & Ecclesiasticæ & civilis amantissimi, sed eo, ut arbitror, consilio, quo solemus, quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipse nimium contradicendi conatus sæpe adeo non proficit, ut obstat etiam, quia deprehensum facile, quod in his nimium est, etiam aliis dictis intra verum stantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere. Simul & jurisprudentiam, quam ante hac in muneribus publicis, quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne è patria tot meis laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentis studio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi

multi ante hac destinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri potest, nisi, quod non satis curatum est hactenus, ea quæ ex constituto veniunt à naturalibus recte separentur. nam naturalia, cum semper eadem sint, facile possunt in artem colligi: illa autem quæ ex constituto veniunt, cum & mutantur sæpe, & alibi alia sint, extra artem posita sunt, ut aliæ rerum singularium perceptiones. Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis iis quæ ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de iudicium officio, alius de voluntatum conjectura, alius de factorum faciendâ fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici. Nos certe quam viam inveniendam censeremus, reipsa potius, quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe nobilissimam continet. Primo enim libro præfati de juris origine, generalem examinavimus quæstionem, sitne bellum aliquod justum: deinde ad noscendâ publici privatiq; belli discrimina explicandam habuimus vim ipsam summi imperii, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & de subditorum in superiores officio dicendum fuit. Liber secundus, cum omnes causas, ex quibus bellum oriri potest, exponendas sumserit, quæ res communes sint, quæ propriæ, quod jus personis in personas, quæ ex dominio nascatur obligario, quæ successio-num regiarum norma, quod jus veniat ex pacto, aut contractu, quæ federum, quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis atque interpretatio, quid ex damno dato debeat, quæ legatorum sanctimonia, quale jus humandi mutuos, quæ poenarum natura, late exsequitur. Tertius liber primum subjectam sibi habens materiam, id quod in bello licet, cum id quod impune fit aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo quod vitio caret distinxisset, descendit ad pacis genera, & omnes bellicas conventiones. Eo autem majus visum est pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multam reliquerint alienæ industriæ. Veterum Philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat, cui nomen *δικαιοσύνη τοῦ πολέμου*, neque eorum qui Christianismo recenti nomen dederunt, quod valde optandam fuerat: etiam Romanorum veterum libri de jure feciali, nihil ad nos sui, præter nomen transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum, quos vocant conscientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de repressaliis capita fecerunt. Vidit & speciales libros de belli jure partim à Theologis scriptos, ut à Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, * Wilhelmo Matthæi, * partim à doctoribus juris, ut Ioanne Lupo, Francisco Ario, Ioanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex canonibus veniunt, permiscerent atque confunderent. Quod his omnibus maxime defuit, historiarum lucem, supplere aggressi sunt eruditissimus

Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo, & testimoniis tantum allatis; diffusus, & ut ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis: cujus diligentia, sicut alios adjuvari posse scio, & me adjutum profiteor, ita quid in docendi genere, quid in ordine, quid in distinguendis quaestionibus, jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, solere eum saepe in controversiis definiendis sequi, aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum Jurisconsultorum in responsis, quorum non pauca ad gratiam consentientium, non ad æqui bonique naturam sunt composita. Causas unde bellum justum aut injustum dicitur, Ayala non attingit: Gentilis summa quadam genera, quo ipsi visum est, modo delineavit, multos vero & nobilium & frequentium controversiarum locos ne attingit quidem. Nos ne quid tale indictum abiret operam dedimus, indicatis etiam dijudicationum fontibus, unde facile esset etiam si quid omissum à nobis esset definire. Superest ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggressus sim, breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrent ad notiones quaedam tam certas ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat. Principia enim ejus juris, si modo animum recte advertas, per se patent atque evidentiæ sunt, ferme ad modum eorum quæ sensibus externis percipimus; qui & ipsi bene conformatis sentiendi instrumentis, & si cetera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnissis Euripides sic loquentem facit Polynicen, cujus aperte justam vult fuisse causam:

Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus

Implicita, sed qua regulis æqui & boni

*Suffusa * ruidibus pariter & doctis patent.*

Statimque addit chori (constat is autem ex feminis iisque barbaris) judicium, dicta approbantis. Vtus sum etiam ad juris hujus probationem * testimoniis philosophorum, historicorum, poetarum, postremo & oratorum: non quod illis indiscrete credendum sit; solent enim sectæ, argumento, causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad causam universalem referri debeat: quæ in nostris quaestionibus alia esse non potest, quam aut recta illatio ex naturæ principii procedens, aut communis aliquis consensus. Illa jus naturæ indicat, hic jus gentium: quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis (passim enim scriptores voces juris naturæ & gentium permiscunt) sed ex materia qualitate intelligendum est. Quod enim ex certis principiiis certa argumentatione deduci non potest, & tamen ubique observatum apparet, sequitur ut ex voluntate libera ortum habeat. Itaque hæc duo non minus inter se quam à jure civili discernere semper unice laboravi: imo & in gentium jure discrevi id quod vere & ex omni parte jus est, & id quod duntaxat effectum quandam externum ad instar illius primitivi juris parit, nempe ne vi resistere liceat, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis alicujus causa, vel ut incommoda gravia vitentur,

vitentur, defendi debeat: quæ observatio quam sit necessaria ad res multas, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicitè separavimus, ea quæ juris sunt stricte ac proprie dicti, unde restitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris esse dicuntur, quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diversitate aliquid jam & supra diximus. Inter philosophos merito principem obtinet locum Aristoteles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive rationum pondera consideres. Utinam tantum principatus ille ab aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset, ita ut veritas cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Aristotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum Christianorum sequor libertatem, qui in nullius philosophorum sectam juraverant, non quod eis assentirentur qui nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; sed quod nullam esse sectam putarent quæ omne verum vidisset, & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque * veritatem sparsam per singulos, per sectasque diffusam, in corpus colligere, id vero existimabant, nihil esse aliud quam vere Christianam tradere disciplinam. Inter cetera, ut hoc obiter à nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere, & Platonici nonnulli & Christiani veteres, in eo quod ille naturam ipsam virtutis in mediocritate affectuum actionumque posuerit: quod semel positum eo ipsum abduxit, ut & virtutes diversas, puta liberalitatem & parsimoniam in unam compingeret, & veritati daret opposita minime ex æquo respondentia, jactantiam & dissimulationem; & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut contemptum voluptatis & honorum, & iræ adversus homines vacuitatem. Non recte autem universaliter positum hoc fundamentum vel ex justitia apparet, cui oppositum nimium & parum, cum in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsis circa quas justitia versatur utrumque quæsit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat, at certe cum justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, quod adulterium ex libidine, eadem ex ira proprie ad injustitiam pertinere non vult, cum tamen injustitia non aliam naturam habeat quam alieni usurpationem, nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proveniat; an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa, ne societas humana violeatur, hoc vero justitiæ proprium est. Ut redeam unde veneram, verum quidem est virtutibus nonnullis accidere ut affectus moderentur, sed hoc non ideo quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum, sed quia recta ratio, quam virtus ubique sequitur, * in quibusdam modum sequendum dicitur, in quibusdam ad summa incitat: nam Deum nimium colere non possumus: superstitio enim non eo peccat quod Deum

nimum colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. Vere igitur à Gellio dictum, esse quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque sint, etiam rãto laudatiora sint. Lactantius cum multum de affectibus disseruisset; *Non in his moderandis*, inquit, *sapientia ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis possimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit. Historiæ duplicem habent usum, qui nostri sit argumenti: nam & exempla suppeditant, & judicia. Exempla quo meliorum sunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec spernenda judicia, præsertim consentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquo modo inde probatur: jus vero gentium non est ut aliter probetur. Poetarum & oratorum sententiæ non tantum habent pondus: & nos sæpe iis utimur non tam ut inde adstruamus fidem, quam ut his quæ dicere volumus ab ipsorum dictis aliquid ornamentum accedat. Librorum, quos à Deo afflati homines aut scripserunt aut probarunt, auctoritate sæpe utor, cum discrimine antiquæ & novæ legis. Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso jure naturæ: haud dubie mendose, multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate libera, quæ tamen cum vero ejus naturæ nunquam pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo distinguamus accurate jus Dei, quod Deus per homines interdum exsequitur, & jus hominum inter se. Vitavimus ergo quantum potuimus, & hunc errorem, & alterum ei contrarium, qui post novi federis tempora nullum antiqui federis usum esse putat. Nos contra censemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi federis ea est natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri federe, eadem & ipsum aut majora præcipiat: & hunc in modum usos testimoniis antiqui federis videmus, antiquos Christianorum scriptores. Ad percipiendum autem librorum ad antiquum fedus pertinentium sententiam, non parvam conferre nobis possunt* Hebræi scriptores, ii maxime qui & sermones, & mores patrios habuerunt percognita. Novo federe in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde disci potest, quid Christianis liceat: quod ipsum tamen, contra quam plerique faciunt, à jure naturæ distinxit: pro certo habens in illa sanctissima lege majorem nobis sanctimoniam præcipi, quam solum per se jus naturæ exigat. Neque tamen omisi notare, si qua sunt quæ nobis commendantur magis quam præcipiuntur, ut à præceptis declinare sciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad summa quæque contendere generosi esse consilii, & sua non carituri mercede. Synodici canones qui recti sunt, collectiones sunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, ad ea quæ occurrunt aptatæ. hi quoque aut monstrant quod divina lex præcipit, aut ad id quod Deus suadet hortantur. Et hoc veræ Ecclesiæ Christianæ est officium, ea quæ sibi à Deo tradita sunt tradere &

quo tradita sunt modo. Sed & mores apud Christianos illos veteres, & qui tanti nominis mensuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. Secunda post hos auctoritas est eorum qui suis quique temporibus pietatis & doctrinae fama inter Christianos floruerunt, neque gravis cujusquam erroris notati sunt, nam & hi quae dicunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quae obscura videntur in sacris literis, eoque majus quo & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primae puritatis tempora, cum nec dominatus adhuc nec coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit. Qui his successerunt Scholastici quantum ingenio valeant saepe ostendunt: sed in infelicia & artium bonarum ignara saecula inciderunt: quominus mirum si inter multa laudanda, aliqua & condonanda sunt. Tamen ubi in re morum consentiunt, vix est ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda quae in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo ipso tamen diversa tuendi studio laudabile praebent modestiae exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cepit, convitiis, turpi saetu impotentis animi. Iuris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Primum eorum est quorum opera in Pandectis, Codicibus Theodosiano & Iustiniano, & in Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet qui Irenio successerunt, Accursium, Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui humaniores literas cum legum studio conjunxerunt. Primis multum defero: nam & rationes saepe optimas suppeditant, ad demonstrandum id, quod juris est naturae: & eidem juri neque minus gentium juri testimonium saepe praebent, sic tamen ut ipsi non minus quam alii nomina haec saepe misceant, imo & jus gentium saepe vocent, id quod quorundam duntaxat populorum est, nec tanquam ex condito, sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. Sed & quae vere juris sunt gentium saepe tractant promiscue & indifere cum his quae juris sunt Romani, ut ex titulo de Captivis & postliminio apparet. Haec ergo ut discernentur, laboravimus. Secunda classis juris divini & historiae veteris incuriosa, omnes regum populorumque controversias definire voluit ex legibus Romanis, assumtis interdum canonibus. Sed his quoque temporum suorum infelicitas impedimento saepe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, satis solertes alioqui ad indagandam aequi bonique naturam: quo factum, ut saepe optimi sint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali sunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum tali consuetudini quae nostrorum temporum jus gentium facit testimonium perhibent. Tertii ordinis magistri, qui Romani juris finibus se includunt, & in jus illud commune aut nunquam aut non nisi leviter exspatiantur, vix ullum habent usum qui nostri sit argumenti: Scholasticam subtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut a controversiis etiam populorum ac regum non abstinerent, Hispani duo Covarruvia & Vasquius: hic magna libertate, modestius alter, nec sine exacto quodam judicio, Historias

magis eidem legum studio inferere aggressi sunt Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hottomannus, ille perpetuo opere, hic sparsis quaestionibus, quorum & pronuntiata & rationes saepe nobis inquirendi veri suppeditabunt materiam. In toto opere tria maxime mihi proposui, ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo dispo- nerem, & ut quæ eadem inter se videri poterant nec erant, perspicue distinguerem. Temperavi me ab his quæ alterius sunt tractationis, ut quæ docent quid ex usu sit facere: quia ista suam habent artem specialem politicam, quam recte ita solum tractat Aristoteles ut alieni nihil admisceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris nostri arte confunditur. Nonnullis tamen locis ejus quod utile est feci mentionem, sed obiter, & ut id ipsum à justis quaestione apertius distinguerem. Injuriam mihi faciet si quis me ad ullas nostri sæculi controversias, aut natas aut quæ nascituræ prævideri pos- sunt, respexisse arbitratur. Vere enim profiteor, sicut mathematici figuras à corporibus semotas considerant, ita me in jure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum. Dicendi genus quod at- tinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo ver- borum copiam fastidium parere lectori, cujus utilitatibus consule- bam. Itaque secutus sum quantum potui concisum & docenti con- veniens loquendi genus: ut tanquam in uno conspectu habeant qui negotia publica tractant, & quæ incidere solent controversiarum genera, & principia unde dijudicari possunt: quibus cognitio facile erit ad rem subjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere. Scriptorum veterum ipsa verba adduxi interdum, ubi talia erant ut aut cum auctoritate, aut cum venustate singulari dicta viderentur: quod & in Græcis feci nonnunquam, sed maxime ubi aut breviserat sententia, aut cujus gratiam sperare non audebam Latino sermone me posse assequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui Græca non didicerunt. Quam vero ego in aliorum sententiis ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem, eandem sibi in me sumant, omnes eos oro atque obtestor quorum in manus ista venient. Non illi promptius me monebant errantem, quam ego monentes sequar. Et jam nunc adeò, si quid hinc pierati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid Ecclesiæ Christia- næ consensui, si quid ulli veritati dissentaneum à me dictum est, id nec dictum esto.

Annotata ad Prolegomena.

Apu**d** *Thucydidem*] Verba sunt lib. vi. Ἄνδρι ἢ τυράννῳ ἢ πόλει δόξα δὲ ἐχούσῃ ἔδδεν ἀλόγῳ ἢ, π συμφορῶν. Idem sensus libro v. ubi Athenienses præpotentes eo tempore, sic Melios alloquuntur : ὅτι δικαία ἰσὺς εἰς τὰ ἀνθρώπων λόγῳ δὲ πῶς ἴσως ἀνδραγωγὴς κείνη. δυνάτω δὲ οἱ δυνατοὶ περὶ ἄσους (ἢ οἱ ἀδυνάτοις συγχωρεῖται) : *Iusta humana rationi ea censeri, quæ par necessitas indicit : cæterum quæ fieri possunt ea fieri à validioribus, ab infirmioribus tolerari.*

A se posse exaudiri] Apud *Plutarchum* *Lyfander machæram* ostendens : ὁ πῶτος κεφαίων βέλπετα ἐπέει γῆς ὄρων Διελίεζε. Hanc qui habet is optime de terrarum sinibus disputat. Apud eundem *Cæsar* : ἔτ' αὐτὸν ὄπλων καὶ νέμων καιρὸς εἶνευ : Non idem esse tempus armorum quod legum. *Seneca* quarto de beneficiis capite xxxviii. *Multa interim reges, in bello præsertim, operis oculis donant. non sufficit homo iustus unus tot armatis cupiditatibus : non potest quisquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.*

Armatus leges ut cogitem ?] *Plutarchus* hanc sententiam *Pompeji* ad *Mamertinos* sic enuntiat : ἢ πῶτοςδε ἡμῶν ὑπερβαρῶν ἐξίτη νόμος ἀναγκάσιονοτος ; Non desinetis nobis hominibus gladio accinctis leges recitare ? *Curtius* lib. ix : Adeo etiam natura jura bellum in contrarium vertit.

Oικειώσων Stoici appellabant] *Chrysofomus* ad *Romanos* *Homilia* xxxi : ἐχόμεν γὰρ φυσικῶς πῶτος ἀλλήλων οἰκειώσων, ἢ καὶ ἡμεῖς πρὸς ἀλλήλους κίετω. Habemus natura homines cum hominibus societatem. quid ni, cum tale quid inter se & fera habeant ? Vide eundem capite primo ad *Ephesios*, ubi à natura nobis data docet ad virtutem semina. *Marcus Antoninus* Imperator summè philosophus : ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν καὶ ἡμεῖς πάλαι δίδεκται ἢ σὺν ἢ ἐναρξέσ, ὅτι πῶτος καὶ κρείττων ἔσμεν, τὰ δὲ κρείττω καὶ ἀλλήλων ; Pridem patuit ad societatem nos genitos. *Nome* in aperto est deteriora esse meliorum causa, meliora, alterum alterius causa ?

Aliquatenus temperant] *Vetus est proverbium, Canis caninam non est. Juvenalis :*

tigris agit rabida cum tigride pacem :

Parcât cognatis maculis fera.

Est locus *Philonis* egregius ad *Decalogi* præceptum quintum, quem Græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est Latine, hic ponam. Imitatores saltem mutorum animantium estote homines. Beneficio vicem rependere, illa edocita norunt. Canes domus defensores sunt : quin & pro heris moriuntur : si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem à cane, mitissimum animal à ferocissimo ? quod si à terrestribus non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, àvis vittricem, ut vel inde discamus, quod oportet. *Ciconiarum* senes in nidis manent. volare invalida. Harum soboles per omnes, prope sic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus querentes. ille pro ætatis merito frumitur quiete, rerum copia, delicias etiam : hæc vero itineris molestias solantur pietatis

conscientia & expectatione paris olim, ubi senuerint, à sua prole, atque ita legitimo tempore debitum persolvunt necessarium, quod accipere reddentes neque enim ab aliis alimenta habere possunt, aut initio vita parva cum sunt, aut natu grandes in vita exitu quapropter non alio quam natura magistro didicerunt educare vetulas, educate & ipsa cum tenera essent. Nonne vero hac ubi audiunt, habent cur se pro pudore abscondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut solos aut pro ceteris sublevare debuerant, praesertim cum id facientes non tam daturi sint quippiam, quam id quod debent reddiduri? Nihil enim est liberis proprium quod non parentum sit prius, qui aut de suo dederunt, aut acquirendi praeberunt causas. De columbarum cura eximia circa foetus suos vide Porphyrium de non esu animalium tertio. De scarorum & saurorum pro focis Cassiodorum XI, 40.

Cum societatis appetitu eccellente] M. Antoninus libro IX: ὁ ἀνθρώπος ὁμοεικὸς τῷ περὶ. Homo in id natus est bene ut aliis faciat. item: ἡ φύσις ἐστὶν ἡμετέρα πρὸς τὸν ἀνθρώπου ἀνθρώπου ἀπαρασφύρα. Facilius reperiat quis terrestre aliquid ad terram se non ferens, quam hominem ab humano genere abscissum. Libro X: ἐστὶ τὸ λογικὸν εἶδος καὶ πολιτικόν. quod ratione utitur, necessario & ceterum appetit. Nicetas Chomates: οὐκ ἐπιμένει πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν καὶ ἐπιφύεται πρὸς τὰ εἰδήσια συμπαροῦσα. Natura insculpsit insevitque nobis animi consensionem cum iis qua cognata sunt nobis. Adde Augustinum de doctrina Christiana libro III, c. 14.

Societatis custodia humano intellectui conveniens] Seneca IV de Beneficiis cap. XVIII: Ut scias per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil aequae concordiam humani generis dissociat ac destrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tui sumus, quam quod mutuis juvamus officiis? hoc uno instructior vita, contraque incursionses subitae munitionis est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? praeda animalium & victima ac vilissimus & facillimus sanguis: quoniam ceteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quaecunque vaga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas tingit: non unguinum vis, non dentium, terribilem ceteris fecit. duas res dedit, quae illum, obnoxium ceteris, validissimum facerent, rationem & societatem. utraque qui par esse nulli posset si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in aliena natura transmisit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hac morborum impetus arcuit, senectutis adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hac fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustentur, scindes. Tollitur autem, si officies ut ingratus animus non per se vitandus sit.

Quo pertinent alieni abstinentia] Porphyrius de non esu animalium tertio: ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀφελικῷ καὶ ἀβλαβῶϊ χεῖτερ πᾶσι ὄντιν ἐν τῷ βλάπτει. Ustia in eo sita est ut abstineatur alienis neque noceatur non nocentibus.

Prudens dispensatio, ut qua nunc sapienter minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cuiusque & rei natura fert praeposit] Agit hac de re Ambrosius libro primo de officiis.

Ex libera Dei voluntate] Inde M. Antonino iudice libro IX : ὁ ἀδικῶν ὡς εἶσι : qui injuste agit, impius est.

Deo tamen ascribi merito potest] Chrysostomus I ad Corinthios XI, 3: ὅταν ἡ εἴπω τῶν φύσιν, ἰδὼν δὲ ἡ, ὃ τῶν φύσιν δημιουργήσας αὐτὸς ἐστίν. Cum naturam dico, Deum dico, ipse enim est natura a seorsum. Chrysippus III de Diis: εἰ γὰρ ἐστὶν ὁ θεὸς τῆς δικαιοσύνης ἀλλήν δόξαν εἰδὲ ἀδικῶν ἡσέσιν, ἢ τῶν ἐκ τῆς Διὸς ἐκ τὴν ἐκ τῆς ἡγεῖας φύσεως. ἐντείνθη ἡ δὲ παῖν τὸ τοῦτον τὴν δόξαν ἔχον, εἰ μὴ ἀδικῶν ἢ ἔστιν ὡς ἀδικῶν ἐκ κοινῶν. Non potest inveniri principium aliud aut origo justitiae, quam ab Iove & communi natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque differendum est.

A quo Iovis nomine jus Latinis dictum] Nisi forte verius per abscessionem, ut ex eo quod fuit ossum factum est os, ita ex eo quod fuerat justum factum jus, jusis, postea juris, ut ex Papirii Papirii, de quo vide Ciceronem Lib. IX, epist. 21.

Dii quidam sunt parentes] Θεοὶ ἐπιχθονοὶ Hierocli ad aureum carmen Dii terrestres : Philoni ad Decalogum ἐμφανῆς Θεοὶ μιμημένοι ἢ ἀχρηστῶν ἐν τῷ ζωοπαθεῖν, conspicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando: secunda post Deum federatio Hieronymo epist. XCII. Parentes Deorum simulacra Platoni de legibus XI. Honor parentibus ut diis debetur, pronuntiante Aristotele Nicomachæorum IX, cap. II.

Utilitas iusti prope mater & aqua] Ad quem locum Acron, aut quisquis est vetus Horatii interpres: repugnat præceptis Stoicorum. ostendere vult justitiam non esse naturalem, sed natam ex utilitate. contra hanc sententiam vide quæ disputat Augustinus de Doctrina Christiana libro III, c. XIV.

Sicut civis qui jus civile perumpit] Hac ipsa similitudine apposite utitur lib. IX. M. Antoninus: ἥ τις ἐὰν ἐν πράξει σὺ μὴ ἔχη τῶν ἀναφορῶν, εἴτε σὺ ἐξ ἑαυτοῦ εἴτε παρὰ ἄλλους ἐπὶ τὸ κρινόμενον τέλει, ὡς τὴν ἀδικίαν ἢ βίον ἐκ τῶν ἐκ τῶν εἶναι ἐκ τῆς ἀδικίας ἐστὶν ὡς τὸ ἐν δὲ μὴ ὁ τὸ καθ' αὐτὸν μίσην διττῶν. Quæcumque tua actio respectum non habebit sive cominus sive eminus ad propositum communitatis, ea vitam diducit, nec unam esse patitur, sed ita ut non minus est quam is qui in populo partem seorsim facit. Et libro XI. ἀνθρώπου ἐνός ἀνθρώπου ἀποκοινοῦ εἰ δὲ ὅλες φύλες ἀποκοινοῦ: Homo ab uno abscissus homine, non potest non ἐκ ab universo genere abscissus haberi. Nimirum, ut eidem Antonino dictum est, quod examini expedit, idem api.

Vim jusque parilis copulans vinculi jugo] Ovidius:

Valet causa, causamque tuentibus armi.

Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles] Chrysostomus in caput IV ad Ephesios: πῶς ἐν ληστῶν ἐργασίαι, φησὶ, ποτε, ἐκεί μοι. πάντως ὅταν ἐν ληστῶν ἀποκοινοῦ χησῶνται. ἀν ἡ ἐν αὐτοῖς οἱ ἀν ἀπὸν ἐργασίαι, μὴ τὸς νόμους φυλάξωσι τὸς ἐδικαίους ἐκ τῶν ἀποκοινοῦ τὸ δικαίον, ἀλλὰ οἱ ἐν κακίαις ἐν πολέμοις ἐκ μίσην. At qui sit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones. Quando vero? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt, nam si in dividendis rebus præscripta justitiae non servant, neque partitionem ex aequo faciant, videbis & ipsos inter se bellis ac praeliis implicari. Plutarchus cum Pyrrhi recitasset dictum, regnum se ei liberum suorum relinquere cui acutif-

finus

simus futurus esset gladius, dicit hoc nihil aliud esse quam quod in Phœnissis posuit Euripides:

Θηκτὴ σιδήρεα δάμνη δαίλαχέιν ἔσθῃ

Ut sanguinante divitant ferro domum.

additque acclamationem egregiam: ἤ ταις ἀμικῆς ἐστὶ καὶ ἡμελώδης ἢ τῆς παύσεως ἰσότητος. Adeo insociabile ferinumque est propositum plus suo habendi. Cicero epist. XI, 16. omnia sunt incerta cum à jure discessum est. Polybius IV: καὶ γὰρ κατ' ἴδιον τὸ τῶν εὐδιεργῶν καὶ κλεπτικῶν φύλον τέτρα μάλιστα τῷ σέβει σφάλλεται, τὰ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συκλήθῃ δαί ταις εἰς αὐτὰς ἀθέσιαις. Nam ἔφ' privatæ coitiones facinorosorum ac furum hoc maxime modo everti solent, ubi inter se jus non præstant, ἔφ' in summa, ubi fides inter ipsos perit.

Graviter eos accusat Aristoteles] Et Plutarchus Agesilao: Λακεδαιμόνιοι πρῶτον πρῶτον καὶ κατὰ μερίδα τῶν πατριδῶν συμφέρον διδόντες, ἕτερον μὲν κενεῖν, ἕτερον ἐπιτίσανται δίκαιον ἄλλο, πᾶν δὲ τῶν Σπαρτίων αὐξέειν νομίζουσι: Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in patriæ suæ utilitate, jus aliud nec norunt nec discunt quam unde Spartam putent posse augeri. de iisdem Lacedæmoniis Athenienses apud Thucydidem libro V: πῶς σφᾶς μὲν αὐτὰς καὶ τὰ ἐπιχόρια νόμιμον πλεῖστα δεξιῆν ἡρώωνται. πῶς δὲ τὰς ἄλλας πολλὰ ἂν περ ἔχων εἰπεῖν ὡς σπυροφίροντα μάλα ἂν δηλώσειν, ὅτι τῶ μὲν ἴδεια κατὰ νόμους, τῶ δὲ συμφέροντα δίκαια. Quod ipsos inter se ἔφ' civilia jura attingit, plurimum virtute vivunt. Quales vero sint adversus alios, multa adferri possunt eo perimentia, breviter autem rem exposuerit, qui dixerit eis honesta videri quæ suavia sunt, justa quæ utilia.

Qui militari fortitudini justitiam anteposuit] Agesilaus cum Perfarum regem magnum audiret appellari, quomodo, inquit, major me est: nisi sit justior? Est hoc apud Plutarchum.

Sed Φιλωνθρώπου] Optime M. Antoninus: πόλις καὶ πατρίς ὡς μὲν Ἀπωνίῃ μοι ἢ Ρώμῃ, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος. civitas ἔφ' patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus. Porphyrius de non esu animantium I II: ὁ λόγος ἀγαθῶν καὶ πῶς πολιτικῶν τῆρεῖ τὸ ἀβλαβές, καὶ ἐπὶ μάλα πῶς ζῆντες καὶ πῶς πάλαι ἀνθρώπους, ὁ πρῶτον ἀλογίαν ἔχων ἰσχυρόν καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνους δοξαζόμενος δαί τῶ δὲ θεοῦτερο: Qui ratione ducitur, innocentiam in civem servat, imo ἔφ' in peregrinos ἔφ' homines quosvis, quanto ratione præstans, tanto divinior.

Minois] de quo versus est veteris poetæ:

Καὶ ἦσαν δέσμοι βαρὺν ζυγὸν ἔμμολε Μίνως

Insula cuncta iugo Minois pressa gemebat.

vide hac de re Cyrillum adversus Julianum libro VI.

Valere non scripta] ideo Alfonsus rex interrogatus plusne libris an armis deberet, dixit, ex libris se & arma & armorum jura didicisse. Plutarchus: εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμοιος πέντε νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ πρῶτον ἄχ' ἔπειτα διακρίνει ὥστε μὴ φέρεται τὰς ἐκ παλαιῶν ἀσθεῶν ἔργων χρείαν. Sunt apud viros bonos quedam ἔφ' belli jura, nec ita sectanda victoria est, ut non fugiatur utilitas ex pravæ impiisque actionibus proveniens.

Justitia conscientia] Bene apud Appianum Pompejus: ἡμεῖς δὲ καὶ τοῖς τε θεοῖς καὶ ἀνθρώποις λογισμῶν ἔφ' πολέμου καλλῶς ἐδικαίω ἔχοντε φιλοκρίμιαν ἰσχυρῶς πατριῶν πολιτείαις. considerare oportet diis ἔφ' causa belli honesto justoque suscepti studio

studio ad tuendum patris statum. Cassius apud eundem : *μνησθη δ' ἑλπίς ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον.* In bellis spes optima est, causa jus. Iosephus xv Antiquæ historix : *μεθ' αὐτὸ δίκαιον μετ' ἐμείνων ὁ Θεός.* Abs quo stat jus, ab eo Deus, multa sunt apud Procopium in hanc sententiam : ut in oratione Belisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera : *τὸ ἀνδρείον σὺν ἀνικτῆρὶ μὲν τῷ δίκαιῳ πατρίορμον, Victoriā fortitudo datura non est nisi iustitiam habeas commilitem :* & in altera oratione ante prælium non longe à Carthagine : & in Langobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correctæ à nobis : *μεγαθυρόμμοι τ' εἶδὸν εἰσὶ τ' ῥοπῆς ἔ βαρβαρίαι ἕς τὴν ἑρμῆσαν ἰκμάς ποίση τῆ ἀνθρωπίνῳ δυνάμει ἀνέξουσιν, αὐτὸν τε εἰς τὰς πολέμους αἰτίαις ἡγήσων, ἀμφοτέροισ περὶ βίωσιν τ' μάχης τὸ πύρος.* Testatur Deum cuius potentia vel minima particula omnem humanam vim equiparat ; is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum, quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gotthos Totilas : *ἡ γὰρ ἐστίν, σὺν ἐστὶ τ' ἀδικιῶντα ἔ βιαζόμενον ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἄδουκμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τ' βίον ἡγεῖται ἔ πολέμους περὶ βιῶσιν ταυ τὴν.* Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia ἔ injustitia utuntur decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna. Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, pertinentem eodem. Agathias vero libro II : *ἀδικία ἢ ἔ θεῶ ἀθετησώδισια φελοῦ μὲν αἰετὶ ἢ ἀτύμφορος, μέλισσα ἢ ἐν τῷ αἰετῶσιν ἔ ἀπὸ τῆς πικρίας.* Injustitia ἐν Dei neglectus vitanda semper ἔ noxia, tum vero maxime ubi res belli in acie cernitur. Probat id alibi Darii, Xerxis, & Atheniensium in Sicilia illustribus exemplis. Vide si libet & Crispini orationem ad Aquileienses apud Herodianum VIIII. Apud Thucydidem libro VII, Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas suæ culpæ acceptas ferunt, quod iudicium provocati accipere recusassent. Sed cùm postea Athenienses multis editis improbis facinoribus iudicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit.

Omnia bella interdicerent] Tertullianus de Resurrectione carnis: Gladius bene de bello cruentus ἔ melior homicida.

Vilhelmo Matthæi] Adde his Iohannem de Carthagina editum Romæ anno clb lccix.

Rudibus pariter ἔ doctis patent] Idem Euripides Andromacham Hermione dicenti :

ἔ βαρβαρίων νόμοισιν αἰκνύμεν πόλιν.

Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

respondentem facit :

Καὶ κενὸν αἰχμῶν, καὶ θύει ἀιχμῶν ἔχθ.

Quæ turpia illis, hic quoque hant culpa vacant.

Testimoniis Philosophorum] Quid ni, cùm Alexander Severus Cicero- nis de republica & Officiis libros perpetuo lectitarit ?

Veritatem sparsam per singulos] Verba sunt Lactantii Institutionum VI, cap. 9. Iustinus Apologetico priore : ἔχ ὅτι ἀλλότεια ἐστὶ τῆ Πλάτωνος διδασκαλίῃ ἔ Χριστῶ, ἀλλ' ὅτι σὺν ἐστὶ πάντῃ ὁμοία. ὡς παρ' εἰ δὲ τῶ ἄλλων Στωικῶν τε ἔ ποιητικῶν ἔ συρραφῶν. ἔκαστος γὰρ ἕς ἀπὸ μέρους τῆ ἀνεξεμάλευ λόγῳ τὸ συρραφῶν ὁρῶν καλῶς ἐφθέρξατο. Non quod plane aliena sint Platonis dogmata à Christi dogmatibus, sed quod nec plane convenient, ut nec aliorum dogmata.

ta, puta Stoicorum, poetarum, & historia scriptorum. Eorum enim quisque ab insita ratione id quod ei consentaneum est, ex parte videns eatenus recte dixit. Tertulliano, Seneca sæpe noster, sed, ut idem nos monet; nulli hominum universitas spiritualium documentorum competebat, nisi in Christum. Augustinus epistola cccii. Mores illi quos Cicero philosophique alii commendant, in ecclesiis toto orbe crescentibus docentur atque discuntur. Vide si vacat hac super re eundem Augustinum de Platonibus quos paucis mutatis ait Christianos esse epistola lvi. & de vera religione capite iii, & Confessionum libro vii, c. 9. & libro viii, c. ii.

Et Christiani veteres] Late hoc persequitur Lactantius libro vi Institutionum, capitibus xv, xvi, xvii. Cassiodorus: non affectibus moveri, sed secundum eos moveri utile vel noxium.

In quibusdam modum sequendum dicitur, in quibusdam ad summa incitat] Agathias libro v, in oratione Belisarii. Ἐ γὰρ τὸ ψυχῆς κινήματα, πρὸ μὲν ὅστε πεφύγασι καὶ ἄλλοι ἔχειν καὶ ἀκραιφνῆς τὰ αἰετέον καὶ καθήκον, τῶν ἐντελῶς καὶ διὰ ἀνθρώπων. οἷς ἢ μέγιστος καὶ πρὸς πάντων τὸ εὐσεβῆς καὶ ἐπιεικῆς, τῶν τοῖς ἑαυτῶν πᾶντων χρηστέον, ἀλλ' ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον τὸ μὲν ἐν φρονεῖν ἀμιγρῆς ἀγαθὸν καὶ ἀνόητον ὁππαντες εἶναι φησίουτε ἀν. τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δραστήριον εὐκλείδης, τὸ ἢ ὑπέρομα τὸν φθόνον καὶ ἀσύμφορον. Ex animi motibus illi omnino simpliciterque arripiendi in quibus id quod officio convenit eligique dignum est, purum reperitur atque sincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant atque declinent, his non omnimode utendum, sed quatenus conducunt. Prudentia, bonum est merum & incorruptum, quod nemo negaverit. In ira id quod actuosum, laudabile, quod modum excedit, vitandum ac damnum adferens.

Hebraei scriptores] ita sensit Cassianus Institutione divinarum Scripturarum.

A

HUGONIS GROTII
DE IVRE BELLI AC PACIS
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Quid Bellum, quid Ius ?

I. O Rdo operis. II. Belli definitio, & origo nominis. III. Ius pro attributo actionis describitur, & dividitur in rectorium & equatorium. IV. Ius pro qualitate dividitur in facultatem & aptitudinem. V. Facultatis sive juris strictæ dicitur divisio in potestatem, dominium, creditum. VI. Facultatis alia divisio, in vulgarem & eminentem. VII. Aptitudo quid ? VIII. De iustitia expletice & attributive: easque proprie non distinguere per proportionem Geometricam & Arithmeticam: nec quod hæc circa res communes, illa circa res singulorum versetur. IX. Ius pro regula definitur, & dividitur in naturale & voluntarium.	X. Iuris naturalis definitio, divisio, & distinctio ab his quæ non proprie sic dicuntur. XI. Instinctum cum aliis animantibus communem aut proprium hominibus non facere aliam juris speciem. XII. Quomodo probetur jus naturale. XIII. Iuris voluntarii divisio in humanum & divinum. XIV. Ius humanum dividitur in civile, civile artius, & civile latius, quod est jus Gentium: ejus explicatio, & quomodo probetur. XV. Ius divinum dividitur in universale & unius populi proprium. XVI. Iure Hebræorum nunquam obligatos fuisse alienigenas. XVII. Quæ argumenta Christiani petere possint ex lege Hebræa, & quomodo.

CONTROVERSIAE eorum quos nulla juris civilis tenet communitio, quales sunt & qui in gentem nondum coierunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum privati, tum reges ipsi, quique par regibus jus obtinent, sive illi optimates sunt, sive populi liberi, aut ad belli aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris

quæcunque tales incidere solent controversiæ recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem ut finem suum deducet.

II. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum sit de quo quaeritur, quid jus quod quaeritur. Cicero dixit Bellum certationem per vim. Sed usus obtinuit, ut * non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit Bellum status per vim certantium quales sunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit de quibus agendum deinceps erit neque enim privatum hic excludo, ut quod re ipsa prius sit publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea uno eoque proprio nomine signanda est. Neque hujus nominis origo repugnat. Est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum est bonus, & dicitur bis. Duellum autem à duobus dictum simili sensu quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis significatione πόλεμος:

A

vereri-

veteribus etiam *ἀνά* à dissolutione, quomodo & corporis dissolutio *δύναμις*. Neque usus vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obstat, cum certissimum sit, nomen generis sæpe speciei præsertim excellentiori peculiariter adhærescere. Iustitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bellum justum sit. Distingui autem debet, id quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III. De jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum hoc ipsum intelligimus, quod dictum jam est, sitne bellum aliquod justum, & deinde quid in bello justum sit? Nam jus hic nihil aliud quam quod justum est significat: idque negante magis sensu, quam ajente, ut jus sit quod injustum non est. Est autem injustum, quod naturæ societatis ratione utentium repugnat. Sic alteri detrahere, sui commodi causa, contra naturam esse dicit Cicero, atque ita probat, quia si id fiat societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini infidari nefas esse, evincit Florentinus, quia cognationem quandam inter nos constituerit natura. Seneca: *ut omnia, inter se membra consentiunt, quia singula servari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cæterum geniti sumus.* * *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.* Sicut autem societas * alia est sine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, *καθ' ἑαυτοῦ* Aristoteli, ut inter patrem & liberos, dominum & servum, regem & subditos, * Deum & homines: ita justum aliud est ex æquo inter se viventium, aliud ejus qui regit & qui regitur, quæ tales sunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

IV. Ab hac juris significatione diversa est altera, sed ab hac ipsa veniens, quæ ad personam refertur: quo sensu jus est, Qualitas moralis personæ, competens ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiam si rem interdum sequatur, ut servitutes prædiorum quæ jura realia dicuntur comparatione facta ad alia mere personalia: non quia non ipsa quoque personæ competant, sed quia non alii competunt quam qui rem certam habeat. Qualitas autem moralis perfecta, Facultas nobis dicitur; minus perfecta, Aptitudo: quibus respondent in naturalibus, illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Jurisconsulti nomine Sui appellant: nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur Potestas, tum in se, * quæ libertas dicitur, tum in alios, ut patria, dominica: * Dominium, plenum sive minus pleno, ut ususfructus, jus pignoris: & creditum, cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursus duplex est: Vulgaris scilicet quæ usus particularis causa comparata est, & Eminens, quæ superior est jure vulgari, utpote communitati competens in partes & res partium boni communis causa. Sic regia potestas sub se habet & patriam & dominicam potestatem: sic * in res singulorum majus est dominium regis ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic rei publicæ

De officiis
111.

Laut vim
D. de just.
& Jur.
De ira lib.
11. cap. 32.

publicæ quisque ad usus publicos magis obligatur quam creditori.

VII. Aptitudinem vero * ἀξίαν, id est dignitatem vocat Aristoteles. Michael Ephesius id quod secundum eam æquale dicitur, interpretatur τὸ ἰσὺς αἰσθητῶν & τὸ πῆλον, id quod convenit.

V. Nic.

VIII. Facultatem respicit iustitia Expletrix, quæ proprie aut stricte iustitiæ nomen obtinet, συναδικητικὴ Aristoteli, nimis arcto vocabulo: nam ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναδικητικῆς, & tamen ad eandem hanc iustitiam pertinet: itaq; ἐπιπροσθητικὴ idem felicius dixit. Aptitudinem respicit Attributrix, quæ Aristoteli ἀφαιρητικὴ, comes earum virtutum quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, misericordię, providentię rectoricis. Quod vero idem Aristoteles ab explettrice ait respici proportionem simplicem, quam ἀφαιρητικὴν vocat; ab attributrice autem comparatam, quam γαμμετικὴν appellat, quæ sola apud Mathematicos * nomen habet proportionis; ex eorum genere est quæ sæpe locum habent, non semper; neque vero per se iustitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum usu, sed materia circa quam versatur, ut jam diximus. Itaque & contractus societatis expletur proportionem comparata, & si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam simplici commensione attributio fiet. Neque magis verum est quod à nonnullis dicitur, attributricem versari circa res communes, explettricem circa res singulorum. Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice iustitia uti solet: & civitas quæ de communi reddit quod civium quidam in publicum impenderunt, non nisi explettricis iustitiæ officio fungitur. Recte hoc discrimen notatum à Cyri magistro, nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam sed alienam attribuisset, & majori contra majorem, docuit eam magister: ὅτι ὁ πότις ἔδωκε τῷ παιδὶ τὴν ἀγαθὴν τῆ ἀρετῆς, ἡ δὲ τοῦ δέου ποιεῖν. ὁ πότις δὲ κερῖον δέου ὁποῖον ἢ ἄλλων εἶναι, τὸ τοῦ ποτιῶνος τῆς κηρῆς δικαίαν εἶναι, πότις ἢ βίβλιν ἀφαιρητικὴν ἔχειν, ἢ τὴν ποτιῶνον ἢ τὴν κηρῆν κληρονομεῖ: Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum esse. at ubi iudicandum esset utrius esset tunica, id spectandum * utra possessio iustior, eumne rem habere qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisisset.

IX. Est & * tertia juris significatio quæ idem valet quod Lex, quoties vox legis largissime sumitur, ut sit Regula actuum moralium obligans ad id quod rectum est. Obligationem requirimus: nam consilia & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem sed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. Permissio autem proprie non actio est legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, ad rectum obligans, non simpliciter ad iustum, quia * jus hac notione, non ad solius iustitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, quod rectum est, laxius iustum dicitur. Iuris ita accepti optima partitio est quæ apud Aristotelem existit, ut sit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo strictius posito: interdum & τὸ ἐν τῷ νόμῳ, constitutum. Idem discrimen apud Hebræos reperire est, qui cum distincte loquuntur, jus naturale vocant * מוסר, jus constitutum

δικη quorum illud *δικαιώματα*, hoc *εὐλαῖς* solent vertere Hellenistæ.

X. * Jus naturale est dictatum rectæ rationis indicans, actui alicui, ex ejus convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura rationali, inesse moralem turpitudinem aut necessitatem moralem, ac consequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari aut præcipi. Actus de quibus tale existat dictatum, debiti sunt aut illiciti per se, atque ideo à Deo necessario præcepti aut vetiti intelliguntur: quæ nota distat hoc jus non ab humano tantum jure, sed & à divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat, quæ per se ac suapte natura aut debita sunt aut illicita, sed vetando illicita, præcipiendo debita facit. Ad juris autem naturalis intellectum, norandum est quædam dici ejus juris non proprie, sed ut scholæ loqui amant, reductivè, quibus jus naturale non repugnat, sicut iusta modo diximus appellari ea quæ injustitia carent. interdum etiam per abusivè ea quæ ratio honesta aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici juris naturalis. Sciendum præterea, jus naturale non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum consequuntur. Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana introduxit: at eo introducto nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est dominii ipsum indicat jus naturale; quare * furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus Jurisconsultus, natura turpe Ulpianus, Deo displicere Euripides his in Helena versibus:

L. 1. D. de
Furti.
L. Probrum.
D. de verb.
significat.

*Namque odii ipse vim Deus: nec divites
Nos esse rapio, sed probe partis cupit.
Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Ut ab alienis rebus ac vi temperet.*

Est autem jus naturale adeo immutabile, ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quædam possunt ad quæ se illa non extendit, quia quæ ita dicuntur, dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent; sed sibi ipsis repugnant: Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor ne à Deo quidem potest effici, ita ne hoc quidem, ut quod intrinseca ratione malum est, malum non sit. Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: *ἐν τῷ εὐδαίμονος ἀνάγκησιν συνεληνημῶρα μὴ τὸ φουλόγηται*. Nam ut esse rerum postquam sunt & qua sunt aliunde non pendet, ita & proprietates quæ esse illud necessario consequuntur. talis autem est malitia quorundam actuum comparatorum ad naturam sana ratione utentem. Itaque & Deus ipse secundum hanc normam de se judicari patitur, ut videre est Gen. xviii, 25. Esai. v, 3. Ezech. xviii, 25. Jerem. ii, 9. Mich. vi, 2. Rom. ii, 6. iii, 6. Fit tamen interdum ut in his actibus de quibus jus naturæ aliquid constituit, imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur quod immutabile est, sed res de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo, acceptum ferat, jam solvere non teneor, non quia jus naturæ deserit

præci-

præcipere solvendum quod debeo, sed quia quod debebam deberi defuit. ut enim recte in Epicteto Arrianus: *ὅσα ἀρετὴ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ ἀποσσεῖναι ἢ τὸ ἐπιμύειν ἐπὶ τῷ δανείῳ ἢ μὴ ἀγαλῆναι αὐτό: non sufficit ut debeatur pecunia, datam esse mutuam, sed oportet ut et maneat adhuc indissoluta mutui obligatio. Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt; sed non erit homicidium aut furtum quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit. Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus suum per vim consequendi ante positas leges.*

X I. Discrimen autem quod in Juris Romani libris exstat, ut jus immutabile aliud sit quod animantibus cum homine sit commune, quod arctiori significato vocant jus naturæ, aliud hominum proprium, quod sæpe jus gentium nuncupant, usum vix ullum habet. Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis utens generalibus, quod recte vidit Hesiodus:

Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων:

Ἰχθύσι γὰρ ἢ θηροῖς ἢ εἰσὶν οἰσὶν πετεινοῖς

Ἐδίμεν ἀλλήλους, ἐπεὶ ἔδίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.

* Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην ἢ πολλὸν ἀρετῆ.

Humano generi nam lex datur ab Iove summo:

Quippe fera, pisces, avium genus alii volantum

Murua se vertunt in pabula, juris egentes.

Iustitia at nobis, quæ res est optima, cessit.

In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis primo. Plutarchus in vita Catonis majoris, *νόμον μὲν γὰρ καὶ δικαιοσύνην ἀνθρώποις μόνον χρῆσθαι πεφύκεται: lege & justitia adversus homines tantum natura utimur. Lactantius lib. v. In omnibus enim videmus animalibus quia sapientia carent conciliatricem sui esse naturam. Nocent enim aliis ut sibi profint, nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero, quia scientiam boni & mali habet, abstinet se à nocendo etiam cum incommodo suo. Polybius cum narrasset quibus initiis primum convenissent homines, addit, * si quis in parentes aut beneficos injuriis fuisset, fieri non potuisse quin id cæteri ægre ferrent, ratione addita: Ἐ γὰρ φύσις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀγαθότητα τῶν ἄλλων ζώων, ἢ μόνον αὐτοῖς μέτεσι νῦν ἢ λογισμῶ. Φαιερὸν ὡς ὅσα ἀν εἰκὸς ὡρῶν τελεῖται αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀγαθῶν, κατὰ τὴν ἐπιπέδον τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνονται τὴν γενέμενα * ἢ διαταρσεῖται τοῖς παρῆσι. Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino creditibile non est tam alienum à natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut in aliis animantibus: sed quod factum est, revocatum iri ad animum cum offensa significatione. Quod * si quando brutis animantibus justitia tribuitur, id fit improprie * ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio. An vero actus ipse de quo jus naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus, ut proles educatio; an nobis proprius, ut Dei cultus; ad juris ipsam naturam nihil refert.*

X II. Esse autem aliquid juris naturalis probari solet tum ab eo quod prius est, tum ab eo quod posterius, quarum probandi rationum illa

illa subtilior est, hæc popularior. A priori, si ostendatur rei alicujus convenientia aut disconvenientia necessaria cum natura rationali ac sociali: à posteriori vero, si non certissima fide, certe probabiliter admodum, juris naturalis esse colligitur id quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale esse creditur. Nam universalis effectus universalem requirit causam: talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse præter sensum ipsum communis qui dicitur. Hesiodi est dictum à multis laudatum:

Φήμη δ' ἔσται πέμπτων δατέδου, ἦν τινα πολλοὶ
 Λαοὶ φημίχουσι.

Non etenim penitus vana est sententia, multi

Quam populi celebrant.

* πᾶσι κοινῆ φανέρωμα πιστὸν, quæ communiter ita videntur fida sunt, aiebat Heraclitus statuens λόγον τ' ἐπιόν optimum esse veritatis κελύθειον. Aristoteles: κρᾶτιστον πάντων ἀνθρώπων φαίνεται ἡ σωματολογικὸς τοῖς ῥητισμοῖς: potentissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant. Et Cicero: In re

1 Tusc. Ep.
 117.

consensio omnium gentium jus nature putanda est. Seneca; Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri. Quintilianus; Pro certis habemus ea in qua communi opinione consensus est. Non frustra autem dixi gentes moratiores. Nam, ut recte notat Porphyrius, * πᾶσι τ' ἰθὺν ἐξηγείω, ἐξ ὧν ἔσονται τὴν ἐν γυμνάσιον τ' ἀνθρωπίνης κτῆσος ψυχοδιδασκαλίας φύσεως: quædam nationes

essetate sunt, & facta inhumana, ex quibus non oportet ab æquis iudicibus estimatione facta humane nature convictum fieri. Andronicus Rhodius: πᾶσι ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθοῖς καὶ ὑπερῷοις ἔχουσιν, ἐπὶ δικαίον ἀκίνητον, ὁ φυσικὸν λέγουται, ἐπὶ τοῖς ἰοῦσι τὰς φρένας καὶ διεσπαρμυμένους ἔδοκεν δικαίον, ἔδεν ἀμφίβηται, ἔδεν ὁ λόγος τὸ μέλι γλυκὺ ἦναι ψεύδεται, διὸν τοῖς ἰοῦσιν ἔτ' τοῖσιν δοκεῖ. Apud ho-

mines recta sanaque mente pradios immutale est jus illud nature quod dicitur: Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod egrotis aliter videatur. A quibus non abit Plutarchi illud vita Pompeii.

Φύσει μὲν ἀνθρώπου ἔτ' γέγονεν, ἔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον ἔδ' ἀμικτόν, ἀλλ' ἐξίσταται ἡ κακία τὸ ζῷον φύσιν κερᾶμυθον, ἔπειτα καὶ τῶν καὶ βίαις μετὰ βολαῖς ἐξημερῶται. natura quidem nullus hominum aut est aut fuit ferum atque insociabile animal, sed essetatur ubi extra nature modum peccare assuescit, rursusque alia consuetudine vitæ que, & locorum mutatione redit ad mansuetudinem. Aristoteles descriptionem hominis ex eo quod ipsi proprium est hanc facit: ἀνθρωπος, * ζῶον ἕμερον φύσιν: homo animal est suapte natura mansuetum.

Top. v. 2.

Pol. I. v.

Idem alibi: δὲ τ' ἀκορεῖν ἐν τοῖς κτῶν φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις: quid nature se sit spectandum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis.

XIII. Alteram juris speciem esse diximus jus voluntariam, quod ex voluntate originem ducit: estque vel humanum vel divinum.

XIV. Ab humano incipiemus, quia id pluribus innotuit, est ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile est quod à potestate civili proficiscitur. Potestas civilis est quæ civitati præest. Est autem Civitas cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. Ius arctius patens & ab ipsa potestate

testate civili non veniens, quanquam ei subditum, varium est, præcepta patria, dominica; & si qua sunt similia in se continens. Latius autem patens est jus Gentium, id est quod Gentium omnium * aut multarum voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe in una parte orbis terrarum est jus gentium quod alibi non est, ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus. Probatum autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio Chryostomus, *εὐρημοὶ βίῃ καὶ ἡγεμονίᾳ, repperunt temporis & usus.* Atque in eam rem maximum nobis ulum præbent illustres annalium conditores.

XV. Jus voluntarium divinum quod sit, satis ex ipso vocum sono intelligimus: id nimirum quod ex voluntate divina ortum habet, quo discrimine à jure naturali, quod item divinum dici posse diximus, internoscutur. In hoc jure locum habere potest, quod nimum indistincte * dicebat Anaxarchus, non ideo id Deum velle, quia justum est, sed justum esse, id est jure debitum, quia Deus voluit. Hoc autem jus aut datum est humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: statim post hominem conditum, iterum in reparatione humani generis post diluivum, postremo in sublimiori reparatione per Christum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo, quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. Ex omnibus populis unus est, cui peculiariter Deus jura dare dignatus est, populus scilicet Hebræus, quem sic alloquitur Moses Deut. IV, 7. *Qua gens tam magna cui Dei propinquisicut Dominus Deus noster ad omnia vota quæ ei facimus? qua gens tam magna, cui sint constitutiones & jura aqua, qualis est lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Psalmographus Psalmo cXLVII; *Indicat Deus verba sua Iacobo, constitutiones ac jura sua Israeli. non ita fecit genti ulli: ideo jura ista non noverunt.* Nec dubitandum, quin fallantur Iudæorum illi (quos inter Tryphon in disputatione cum Iustino) qui existimant etiam alienigenis, si salvi esse vellent, subeundum fuisse legis Hebræicæ jugum. Neque enim eos obligat lex quibus data non est. At * quibus dara sit lex, ipsa loquitur: *Audi Israël.* & passim foedus cum ipsis ictum, ipsi in peculiari Dei populum adsciti dicuntur, quod verum esse agnoscit & ex loco Deuteron. xxxIII, 4, probat Maimonides. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines *εὐσεβείας καὶ σεβασμῶν τῷ Θεῷ*, qualis Syrophœnissa Matth. xv, 22. qualis ille Cornelius Actor. x, 2. *τῷ Θεοφύλακον ἐκλεῶν*, Act. xvIII, 4. Hebraice חסידי אומות pii ex gentibus, ut legitur * titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est in lege dicitur *בנין-בנין* Levit. xxI, 25. *גד וחושב* Lev. xxv, 47. ubi Chaldæus dixit * incolam incircumcisum. Hi, ut narrant ipsi Hebræorum magistri, leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine, & aliis quæ infra suo loco memorabuntur, at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cum Israëlitis non liceret vesci carne bestię quæ fato suo

perisset, peregrinis tamen inter ipsos viventibus id licebat, Deuter. xiv. 21. Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur. Extraneis etiam qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subicerentur, in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, * stantibus tamen in loco peculiari ac separato à statione Israelitarum, I Reg. qui Latinis III Reg. viii. 41. II Macc. III, 35. Iohan. XII, 20. Act. viii, 27. * Neque Elisæus Naamani Syro, neque Ionas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitibus, Ægyptiis, ad quos scribunt, unquam significarunt opus ipsis esse ut Mosis legem susciperent. Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcissione, quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum interest, quod lege Mosis Israelitæ soli tenebantur, circumcissionis autem lege tota Abrahami posteritas; unde Idumæos à Judæis coactos circumcissionem suscipere in historiis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israelitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Iustinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Hieronymus, * meminerunt) eos credibile est ab Ismaele, aut ab Esauo, aut * ex Cethuræ posteris venisse. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. II, 14. *Cum gentes quæ legem non habent, * natura suapte* (id est moribus ex primævo fonte manantibus: nisi quis malit illud natura referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Judæis quibus statim natis lex instillabatur) *faciunt ea quæ legis sunt, isti legem non habentes sibi sunt lex: ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus suis inscriptum, simul testimonium reddente ipsorum conscientia & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id est præputiatus homo) *observeat mandatum legis, nomine præputium illius pro circumcissione reputabitur?* Bene ergo in Iosephi historia Ananias Judæus Izaten Adiabenum (Ezaten hunc Tacitus vocat) docebat * etiam citra circumcissionem Deum recte coli & propitium haberi posse, Nam quod extranei multi circumcisi sunt, & per circumcissionem legi se obligarunt (ut explicat Paulus Gal. v. 3) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiscerentur (nam proselyti, qui Hebræis *פרושי* hospites iustitiæ, * pari jure erant cum Israelitis, Num. xv.) * partim ut earum promissionum essent participes quæ non communes humano generi, sed Hebræo populo erant peculiare: quanquam non negem posterioribus sæculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem, quasi extra Iudaismum salus non esset. Hinc colligimus nulla parte legis Hebrææ, qua lex est proprie nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluisse, ut alii quam Israelitæ ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. Non igitur, nos quod attinget, probanda est ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum respectu quos nunquam obstrinxit. Sed ab Israelitis ablata est obligatio, quoad ritualia quidem, statim postquam lex Evangelii coepit promulgari; quod Apostolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, postquam populus ille per excidium urbis & de-

Ant. lib.
xxx, c. 2.

solationem præcisam sine spe restitutionis populus esse desit. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus, ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea spem tantum fati obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, nunc deserto fœdere fulciamur, utque in unam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut intersepimento à nobis distinebantur. Ephes. 11, 14.

XVII. Cum ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, videamus ecquem alium usum habere possit, tum in hac de jure belli, tum in similibus aliis quæstionibus. Id enim scire ad multa refert. Primum ergo ostendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur non esse contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, sit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injustus numquam est, quicquam adversus id jus præcipi. Adde quod lex Mosis vocatur immaculata & re-cta, Psalm. 119, qui Latinis xviii, 8. & Apostolo Paulo sancta, justa, bona, Rom. vii, 12. De præceptis loquor. nam de permissis distinctius agendum est. permissio enim quæ lege fit (nam quæ nudi est facti, & impedimenti remotionem significat, huc non pertinet) aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines & jus ne quis alius impedire licite possit. Ex prioris generis permissione non minus quam ex præcepto sequitur id de quo lex agit contra jus naturæ non esse. * De posteriori genere aliter se res habet. Sed raro locum habet hæc collectio: quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio, quam ex permissionis modo ad jus naturæ argumentando procedere. Huic primæ observationi affinis est altera, licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus sensus cujus sunt leges per Mosem datæ, nisi si quæ sint leges, quarum tota substantia ad tempus Christi expectati & Evangelii nondum revelati pertineat, aut nisi Christus ipse contrarium aut in genere aut in specie constituerit. Nam his tribus causis demptis nulla potest alia excogitari, cur quod olim Mosis lege fuit constitutum nunc sit extra ea quæ licent. Tertia observatio hæc sit: quicquid ad eas virtutes pertinet quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est. * id nunc etiam, si non & amplius, à Christianis præstandum. Fundamentum hujus observationis est, quod quæ virtutes à Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur * in majore gradu quam statum legis Hebræicæ exigebantur: idque merito; quia etiam promissiones cœlestes in Evangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex verus comparatione Evangelii dicitur fuisse nec perfecta, nec *ἀνεπιτελής*, Hebr. vii, 19. viii, 7. & legis finis dicitur Christus, Rom. x, 5. lex autem manuductrix ad Christum, Gal. iii, 25. Sic lex vetus de sabbato & * altera de decimis monstrant Christianos obligari, ne minus septima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima in alimenta eorum qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios usus seponant.

A N N O T A T A

A D

CAPVT PRIMVM.

§. II.

On actio, sed status] Philo II de legibus specialibus: ἀσπίς ἢ δόρυ πολεμίας ἢ μόρον τῶν ἤδη ναυμαχούντων ἢ πεζομαχούντων νομιστόν, ἀλλὰ καὶ τὰς εἰς ἑκάτερον παρικοδομίας καὶ τὰς ἐκπολείας ἐφιστάμενος τὰς λιμῆσι καὶ τέχεσι, καὶ μὴ συμπολεῖν, κερύοντο. Hostes non solum existimantur qui iam navali aut terrestri praelio certant, sed pro talibus habendi et qui machinas aamovent portubus aut moenibus, etiam si nondum pugnam incipiunt. Servius ad illud primæ Æneidos:

nec bello major est armis.

Bellum est consilium habet: arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII: Bellum est tempus omne quo vel preparatur aliquid pugna necessarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur, constitutus ipse bellorum.

§. III.

Salva enim esse societas nisi amore et custodia parium non potest] Seneca idem epistola XLVIII: Hac societas diligenter et sancte colenda est, quæ nos omnes omnibus miscet, et iudicat aliquid esse commune jure generis humani. videri potest hac de re Chryostomus I Cor. XI, I.

Alia est sine inæqualitate] Ut in Grammaticis alia constructio convenientiæ, alia regiminis.

Deum et homines] De hac societate vide Philonem in ἀνεκθήτη Νῶς, Habet et Plutarchus quædam in Numa.

§. V.

Quæ libertas dicitur] quam propterea facultatis nomine optime designant Romani Iuriconsulti.

Dominium] Ius pro Dominio. Scholiastes ad Horatium.

§. VI.

In res singulorum maius est dominium regis] Philo τοῦ ἐπιφυτερίας, καὶ μὲν ἀργυροῦ τε καὶ χρυσοῦ καὶ ὅσα ἄλλα κεφάλαια τῶν τοῖς ἀρχαῖοις ἰστωροφυλακείῃ τῶν ἡγεμόνων μέλλον ἢ τῶν ἐκόντων εἶναι. Certe argentum, aurum, et quæ pretiosiora alia apud subditos custodiuntur, eorum qui regnant magis sunt quam possidentium, Plinius Panegyrico: cuius est quicquid est omnium, tantum ipse quantum omnes habent. Et mox: Ecquid Caesar non suum videat? Adde Sarisberiensis in Policratico lib. v, c. I.

§. VII.

ἀξίαν] Cicero de Officiis I: Sed si contentio quædam et comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sunt patria et parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus; proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere perfugium. Deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est. quamobrem necessaria præsidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. vitæ autem victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiiis vigent maxime. vide quæ infra dicentur libro II, capite VII, §. IX, & X. Seneca de Beneficiis libro IV, c. II. ubi de testamentis agit: Querimus dignissimos, quibus nostra tradamus. ipsum locum vide. Adde Augustinum de Doctrina Christiana lib. I, cap. XXVIII, & XXIX.

Nomen

Nomen habet proportionis] Habitudinis comparationem vocat Casiodorus. Est hujus proportionis, qua Iustitia attributrix uti solet, non incommoda apud Homerum descriptio :

Ἐθλὰ μὲν ἰσθλὸν ἴδωκε, χρεῖα δὲ χρεῖσθι ἔδοκεν.

Præstanti dabat hic præstantia, vilia vili.

Vira possessio justior] Vide eundem Xenophontem *παιδείας* secundo. Huc spectat lex per Mosem data: non misereberis in iudicio pauperis. Exodi xxiii, 3. Levit. xix, 15. Oportet enim, ut Philo ait, πὸ πρῶτον ἀφίλειν τὸ δίκαιον ἑαυτοῦ, res abstrahere à litigatorum respectu.

Tertia juris significatio qua idem valet quod lex] Hoc sensu dixit Horatius :

Iura inventa metu iniusti fateare necesse est.

Et alibi *Iura neget sibi nata.*

Vbi Scholiastes, *legum sit contentor.*

Ius hac notione, non ad solius iustitia qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet] Exemplum sit in Zaleuci lege, poenam irrogante ei qui contra medici præceptum vinum bibisset.

ἦντο] aut ἔσθω. Sic Maimonides libro *ii*, ductoris dubitantium cap. xxvi.

Ius naturale est dictatum recte rationis] Philo libro, omnem virum bonum esse liberum. Νόμος δὲ ἀψευδής ὁ ὀρθὸς λόγος, ἕκαστος δὲ θεῖος, ἢ δεινός, ἢ ἀνθρώπου φραγὸς ἐν καρπείοις ἢ σήλοισι ἀψύχου ἀψύχου, ἀλλ' ὑπὸ ἀθανάτου φύσεως ἀφθάρτου ἐν ἀθανάτου ἀθανάτου τυπωθείς. *Lex mentiri nescia est recta ratio, qua lex, non ab hoc aut illo mortali mortali, non in chartis aut columnis exanimis exanima, sed corrumpi nescia, quippe ab immortalis natura insculpta in immortalis intellectu.* Tertullianus de corona militis: *Quares igitur Dei legem, habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antoninus lib. *ii*. τὸ λογικῶν ζῶν ἐπιθετικὴ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς φύσεως λόγῳ καὶ θεοῦ. *Finis animantium ratione utentium, sequi legem ac normam civitatis ac reipublice omnium antiquissima.* Adde Ciceronis locum de Republica *iii*, quem adducit Lactantius *vi*, 8. Præclara sunt quæ in hanc rem habet Chrysostomus *xii*, & *xiii* de statutis. Nec spernenda quæ Thomas Secunda Secundæ *lvii*, 2. & Scotus *iii*, dist. 37.

Furium naturali jure prohibitum] Iulianus ὁ δούλιος νόμος (post illum de Deo agnoscendo & colendo) ἰερός φύσις καὶ θεῖος, ὁ δὲ ἀκαταίτητος πάντη καὶ πάντως ἀπείρητος κελύων καὶ μήτε ἐν λόγῳ μήτε ἐν ἔργῳ μήτε ἐν αἰσθητοῖς λαμπρότητας τῆς ψυχῆς ἐνεργείας ταῦτα ἐπιπέσαν συγγεῖν. *Lex altera & ipsa suapte natura sancta atque divina ea est, qua semper & ubique alienis abstinere iubet, neque vero aut verbo, aut factis, aut arcanis animi cogitationibus contra iri sinit.* Cicero de Officiis *iii* ex Chrysippo. *In vita sibi quemque petere quod pertinet ad usum, non iniquum est: alteri surripere, vis non est.*

ἀνθρώποισι δ' ἴδωκε δίκην] Juvenalis Satyra xv:

venerabile soli

*Sortiti ingenium divinatorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti;*

Sensum

§. viii.

§. ix.

§. x.

§. xi.

Sensum è caelesti demissum traximus arce,
 Cujus egent pronis & terram spectantia. Mundi
 Principio indulsit communis conditor illis
 Tantum animas, nobis animum quoque, mutuis ut nos
 Affectus petere auxilium & prestare juberet,
 Dispersos irabere in populum. &c.

Chrysofomus ad VII Rom. τὸν ὄμιλον καὶ ἀδικῶ λόγον εἰδὲ κινεῖν δεῖ ἐπὶ
 πάντων ἀψύχων καὶ ἀνομιῶν.

Si quis in parentes injurius fuisset] Exemplum vide in Chamo, Gen.
 x, 22, ubi poena sequitur.

Καὶ δυσαρρεῖς ἄνθρωποι παρῶσι] Chrysofomus XIII de staruis, καὶ γὰρ τὸ
 σωταγαυακίαν τοῖς ὑβριστοῦσιν ἀποκαταστήσει. ὁμοίως ἔστιν ἐπιβροῦσιν
 ἐν ἑσπέρῳ γένεσιν καὶ μηδὲν ἄλλο ἐν τοῖς πεπονητοῖς. Natura id habemus, ut in-
 dignationem nostram conjungamus cum iis qui male tractati sunt. illico enim
 injuriosis hominibus in fensum sumus, etiamsi ad nos nulla pars injuria pervenit.
 Scholiastes ad Horatium Satyra III, lib. I. Sensus aliter indignatur &
 mimus, cum audierit homicidium factum, aliter cum furum.

Si quando brutis animantibus justitia tribuitur] Divinationem quan-
 dam justitiæ in elephantis norat Plinius lib. VIII, cap. v. Idem libro
 x, narrat aspidem fuisse quæ suum ipsa catulum necaret, quod is ca-
 tulus hospitis filium interemisset.

Ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio] Seneca de ira libro v,
 cap. III, feras ira carere dixit, sed pro ira habere impetum. Muta a-
 nimalia, ait, humanis affectibus carent: habent autem similes illis quosdam im-
 pulsus. Sic in bestiis non esse κακίαν sed οἰονεὶ κακίαν, non vitia sed vi-
 tiorum simulacra dixit Origenes contra Celsum. ἀλλ' ἂν θυμὸς τῆς λέοντος,
 velut irasci leonem: Peripatetici apud Porphyrium de non esu animan-
 tium terrio.

§. XII.

Τὰ κινῆσι φαινομένη πιστὰ] Aristoteles Nicom. x, II, ὁ γὰρ πάντες δοκεῖ τὰ το
 εἶναι φαινομένη, ὁ δ' ἀναίρετον ταύτην τὴν πίστιν ἢ πάντων πιστέπειν. Quod omnibus
 ita videtur, id ita esse dicimus, qui vero hanc fidem velis tollere, nihil ipse
 credibilia dicit. Seneca: In tanta judiciorum diversitate referendam bene-
 merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt. Quintilia-
 nus: Consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi,
 consensum bonorum. Iosephus antiquæ historiae XVI: Ἔστι μὲν γὰρ ἕδον ἐστὶ
 γὰρ ὁ τοῖς αὐτοῖς κείνοις καὶ πόλεις ἕδον ὅση πολλῆς γενόμενης τῆς διαφορῆς τὸ
 δικαίον ἢ πάντων ἀνθρώπων ὁμοίως ἐπιτηδεύει, λυσιτελεῖσθαι τὸν ἑλλησθὶ τε καὶ βαρ-
 βάρους, ἢ πλεῖστον οἱ παρ' ἡμῶν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἀποσιν ἡμῶς: εἰ κατεργάσθαι ἡμῶν
 γοιμὲν αὐτοῖς, ἴσους καὶ φίλους ἀπεργάζονται, διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῶν ἀπαιτη-
 τῶν καὶ δῖον οὐκ ἐν διαφορῇ ἢ ἐπιποδουμένων οἷον τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ
 καλοκαγαθίαν ἐπιτηδεύειν. τὸ τὸ γὰρ κινῆσι ἀπαισι καὶ μόνον ἰκανὸν διαφορῆς
 τῆς ἀνθρώπων βίον. Moribus gens nulla est, quæ iisdem tota utatur, sepe oppida-
 tum discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus equaliter hominibus expedit,
 tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam
 quæ apud nos sunt leges, faciunt nos, eas pure modo observemus, cunctis homini-
 bus benevolos & amicos. Talia sunt quæ exigui à legibus par est, neque illas aver-
 sari & à se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id
 potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodata. Hoc enim
 ad

ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam. Tertullianus præscriptione adversus hæreticos: Quod apud multos tantum invenitur non est erraticum sed traditum.

Τὴν τῶν ἰδίων ἐξηρέσει] Iustinus colloquio cum Tryphone: πολλοὶ ὄντες ὑπὸ ἀνορθοῦ πνεύματος ἐμπεφορημένοι καὶ ὑπὸ Φαύλων ἀνατροφῆς καὶ ἰδίων Φαύλων καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες τὰς φυσικὰς εὐνοίας ἀπέλιπον. Exceptis illis qui ab imprints spiritibus abrepti & per malam educationem, instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt. Philo libro omnem bonum esse liberum: διὸ καὶ θαυμάσιον ἂν τις τὸ ἀμειδωπίας τὸς πρῶτος ἔπα πρῶτων ἰδολογῶν μὴ σωρῶντες. merito igitur miratur quis, tantam illis ofusam caliginem ut tam clara rerum proprietates non videant. Chrysofomus oratione, Christum Deum esse, μὴ τίνωω δὲ τῶν διεφθαρμένων τῶν νόμων, τὰς κληρὸς πᾶσι τῶν πρῶτων. Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutare quibus corruptus est animus.

Ἰὴν ἡμεῶν φύσις] Idem dicit Chrysofomus xi de Statuis. Latius id explicat Philo decalogo: ἀγαλακτικὴ καὶ συννομὸν ζῶον τὸ ἡμερώμενον ἢ φύσις ἡγνώσισα πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κτηνοῦ ἐνάλειε, λόγον δὲ οὗτω σωρευθῆναι εἰς ἀμερῆν καὶ κερῶν ἰδίων. Quod animantium esse debet mansuetissimum, idem natura fecit gregale & cætus appetens, & ad concordiam societatemque vocavit, sermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret. Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώμενον ἢ ζῶον ὁ ἀνθρωπος, λόγον ἀρησσεύδους φύσις ὡς τῶν ζῴων, ἢ καὶ τὰ ἐξηρημέδρια πᾶσι κλημῶν καὶ πᾶσι δέεται. Mansuetissimum animantium homo est, ut cui natura promerere sermonem dederit, quo affectus quantumvis esserati velut incantando cicurantur.

Aui multarum] Vasquius II Controvers. LIV. 4.

Dicobat Anaxarchus] Est apud Plutarchum Alexandro.

Quibus data sit lex, ipsa loquitur: Audi Israel] ita sentit & Moses Maimonides, & probat sententiam suam ex Deut. xxxiii, 4.

Titulo Thalmudico de rege] Et titulo de Synedrio cap. xi.

Incolam incircumcisum] de tali agitur & Exodi xii, 45. A quo distinguitur profelytus id est circumcisus advena, ut ostendit collatio loci Num. ix, 14. De piis illis incircumcisus multa habet Maimonides libro de Idololatria c. x, §. 6. Idem in commentario ad Misnaitoth, & alibi sæpe, pius illos ex gentibus participes ait futuro bonorum futuri sæculi. Chrysofomus ad Romanos cap. ii, ποῖον ἰεδαῖον ἐν ζωῆτι φησιν ἢ πρὸς ποῖον ἐκλύων διαλέγει; τῶν πρὸς τὸ Ἑλεγε παρεστῆς, ἔπειτα εἰς τὰς τὸ χεῖρας ἔφασκε χεῖρας ὁ λόγος, quem Iudæum hic indicat & de quibus Græcis disserit: de iis qui ante Christi adventum fuerunt. nondum enim ad Græcie tempora perducta est oratio. De inde: ἐκλύων ἢ ἐν ζωῆτι φησιν, ἔτι ἐς ἐδωλολατρεῖς, ἀλλὰ τὰς θεοσεβῆς, τὰς τῶν φυσικῶν πειθερῶν λόγῳ, τὰς πολλῶν τῶν ἰεδαῖων τῶν φησὶν πᾶσι πρὸς ἀσθεῖαν συνπλήνει διατηρῆς. Exemplaque dat in Melchisedeco, Iob, Ninevitis, Cornelio, mox: ἐκλύων ἢ πάλιν ἔτι ἐδωλολατρεῖς, ἀλλὰ τὸ θεοσεβῆ καὶ ἐνάειον ἐ τῶν νομικῶν ὡς φησὶν ἀπὸ πηλαγῶν φησιν. Græcos hic dicit non idolorum cultores sed in Deum pius, naturali rationi obsequentes, qui, præter Iudaica instituta, cuncta que ad pietatem facerent servabant. Et Græcum rursus vocat, non cultorem idolorum, sed pius, virtute præditum, à legis vero ritibus liberum. Eundem in sensum tra-

§. XIV.

§. XV.

§. XVI.

hic

hic illud, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἀνομοῖς. *lege solutus ut lege solutus.* & oratione XII de Sarranis: ἡλίω ἐν τῷ χειρὶ εἰς τὸ εἰδωλόλαττον, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, ἔστιν ἄλλο τὸ πνεῦμα, ὅτι ἐν δειδιδυρον ἢ τῆ ἱερατικῶν ὡς ἀποκρισῶν ἀνάγκη, σαββατισμοῖς λίγω καὶ ἀεὶ καὶ κατὰ τὸν νόμον ἀποκρισῶν, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἀπάσαι καὶ εὐσεβείαν ἐν δειδιδυρον. *Gratum hic appellat, non idolis deditum, sed unius Dei invocatoem, talem tamen qui Iudaicorum rituum necessitati alligatus non sit, sabbatorum puta observationibus, circumcisioni, variis ablutionibus, interim vero in omnibus sapientia studium pietatemque ostendat.*

Stantibus in loco peculiari] vide Iosephum ubi Templi Salomonis historia tractatur.

Neque Eliseus Naamani Syro] Idem sentit Hilarius ad Matth. XII. Hieronymus] Addi potest Theodoretus.

Ex Cuthura posteris] Ex his orti videntur Æthiopum illi quos circumcisit annumerat Herodotus. Homeritas eos vocat Epiphanius.

Natura sua] τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς, *collectionibus naturalibus* ait Chrysofomus. Idem mox: ἄλλο τὸ νόμος, φησιν, εἰς τὴν μαρτυρίαν ὅτι νόμος οὐκ εἰδύθησαν. *Ob hoc, inquit, admirandi sunt quod lege opus non habuerint.* Item: ὅρα καὶ ἄλλο τὸ νόμος τὸ σωειδὸς καὶ λογισμὸς: Sufficit pro lege conscientia et rationis usus. Tertullianus aduersus Iudæos: *Ante legem Moysis scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur et à patribus custodiebatur.* Non longe hinc abit Ilocrateum illud: δεῖ τὸν εὐ πολίτου ὄντος εἰς τὴν ἐμπροσθέντα ἡμετέραν, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δικαίον. *Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, sed in animis quod iustum est ferre.*

Etiā citra circumcissionem Deum recte coli et propitium haberi posse] Ipse Tryphon, de rigore remittens, Iustino sic ait: ἰδὼν δὲ σοι ἐν ἐπινοίᾳ τῆ φιλοσοφίας τὸ ἔργον ἐλάττω ἡμετέρον καὶ μείζον. *Si in illa philosophandi ratione mansisses, erat tibi reliqua spes aliqua status melioris.*

Pari iure erant cum Israelitis] Iustinus colloquio cum Tryphone: ὡς ἐπὶ τῶν ἀποκρισῶν, εἰ τὰ κατὰ τὸν νόμον ἀποκρισῶν εἰσὶν ὡς ἀποκρισῶν. *Profelytus qui circumcisus populo se aggregavit, par est indigena.*

Pari ut eorum promissionum essent participes] Et ob id ad Paschalis ritus communionem admittebantur.

§. XVII.

De posteriori genere aliter se res habet] vide Chrysofomum ad finem VII ad Romanos.

Id nunc etiam, si non et amplius à Christianis praestandum] Tertullianus de Pudicitia: *Libertas in Christo non fecit innocentia injuriam, manet lex tota pietatis, veritatis, constantia, castitatis, iustitia, misericordia, benevolentia, pudicitia.*

In maiore gradu] Chrysofomus de virginitate XCIV. μέγιστα ἐπιδεικνύει δὲ τὴν ἀρετὴν, ὅτι πολλὰ ἢ ἐπιδηματῶν χάρις ἐπέχει] νῦν καὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν ἡ δωρεὰ. *Major nunc virtus ostendenda est, quia multa nunc spiritus effusa est gratia, et ingens domum est Christi adventus. Similia habet idem oratione, esse ex neglectu vitia, & de jejuniis tertio, & ad Romanos VI, 14, & VII, 5. Adde Irenæum lib. IV, cap. xxv. Scriptor Synopsos Sacrae Scripturae quæ inter opera est Atha-*

Athanasii de capite quinto Matthæi agens, *ἰσχυροὶ τῆς ἐν τῷ νόμῳ ἰσχύος*: *intensiora facit hic Christus legis præcepta.*

Et altera de decimis] Sic lege hac apud Christianos utitur Irenæus lib. IV, cap. XXXIV, & Chrysoſtomus sub finem capituli ultimi prioris ad Corinthios, & ad Ephesios II, 10.

C A P U T II.

An bellare unquam justum sit.

I. Jus naturæ bello non repugnare probatur rationibus :	VI. Ad quæſtionem, an bellum cum jure Evangelico pugnet, præmonita.
II. Historia :	VII. Argumenta pro negante sententia ex sacris literis.
III. Consensu.	VIII. Solutio argumentorum ex sacris literis pro parte agente.
IV. Jus gentium non repugnare bello probatur.	IX. Examinatur veterum Christianorum circa hanc rem consensio.
V. Jus divinum voluntarium ante Evangelium tempus bello non repugnare probatur, cum solutione objectionum.	

Vlſis Juris fontibus, ad primam ac generaliffimam veniamus quæſtionem, quæ hæc eſt, an bellum aliquod juſtum ſit, ſive, an bellare unquam liceat. Hæc autem ipſa quæſtio, ut & aliæ quæ deinceps ſequuntur, ad juſ naturæ primum exigenda eſt. M. Tullius Cicero tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite diſſerit eſſe quædam prima naturæ, Græcis τὴν πρώτην καὶ Φύσιν, quædam conſequentia, ſed quæ illis primis præferenda ſint. Prima naturæ vocat, quod ſimulatque natum eſt animal, ipſum ſibi conciliatur & commendatur ad ſe conſervandum, atque ad ſuum ſtatum & ad ea quæ conſervantia ſunt ejus ſtatus diligenda: alienatur autem ab interitu iſſque rebus quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri ut nemo ſit, quin cum utrumvis liceat, apras malit & integras omnes partes corporis, quam eaſdem uſu imminutas aut detortas habere: primumque eſſe officium ut ſe quis conſervet in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat quæ ſecundum naturam ſint, pellatque contraria. At * poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione quæ corpore eſt potior; atque eam convenientiam, in qua honeſtum ſit propoſitum, pluris faciendam quam ad quæ ſola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ commendent nos quidem rectæ rationi, * ſed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera ſint & ab omnibus qui judicio ſano ſunt præditi, facile ſine alia demonſtratione aſſenſum imperrent; ſequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam poſt oritur, dignius tamen eſt; neque ſumendum tantum, ſi detur, ſed omni modo experendum. Hoc ipſum vero, quod honeſtum dicimus, pro materiæ diverſitate, modo (ut ita dicam) in puncto conſiſtit, ut ſi vel minimum inde abeas, ad vitium deſlectas; modo liberius habet ſpatium, ita ut & fieri laudabiliter, & ſine turpitudine omitti aut aliter fieri poſſit, ferme quomodo ab hoc eſſe ad hoc non eſſe ſtatim ſit tranſitus;

Gell. XII.
C. V.

at inter

at inter aliter aduersa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum, siue mixtum, siue reductum utrinque. Et in hoc posteriori genere maxime occupari solent leges tum diuinæ tum humanæ, id agendo ut, quod per se laudabile tantum erat, etiam deberi incipiat. Supra autem diximus, de iure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid possit non iniuste: iniustum autem id demum intelligi quod necessariam cum naturâ rationali ac sociali habet repugnantiam. Inter primâ naturâ nihil est quod bello repugnet, imo omnia potius ei fauent, nam & finis belli, vitæ membrorumque conservatio & rerum ad vitam utilium aut retentio aut acquisitio illis primis naturæ maxime convenit. & vi ad eam rem si opus sit uti, nihil habet à primis naturæ dissentaneum, cum animantibus singulis vires ideo sint à natura attributæ, ut sibi tuendis iuvandisque sufficiant. Xenophon, τὴν ζωὰν ἐπιζητοῦντες τὴν μάχην ἐκφεύγου, εἰ δὲ πάλιν εἰς ἀλλὰ μέρη τῆς ἡμετέρας φύσεως. omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt. In Halieuticon fragmento est:

Omnibus hostem

Præsidiumque datum sentire & noscere reli

Vimque modumque sui.

Horatius dixerat:

Dente lupus, cornu taurus petit, unde, nisi intus

Monstratum?

Lucretius vero amplius:

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.

Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstant:

* Illis iratus petit atque insensus insurgit.

Quem sensum Galenus sic exprimit: Φύσις) γὰρ ἐκφεύγουσιν ἐκείνην τὴν μέγαν ἐπιμάχουσαν ἀμυνόμενοι ὁ τῶν ἀλλοῶν ὑπερέχει. μάχῃ δὲ ἰσχυρῶν περὶ φύσιν τὴν νέεσθαι, πάλιν δὲ ἰσχυρὰ λαλεῖσαν, εἰ δὲ πάλιν ἐστρατοῦσιν ταῖς ἀπαιτείαις: ἵππας γὰρ τὸ ἰσχυρὸν δύνανται ἐπιμαχεῖσθαι, καὶ μετὰ πάλιν κρατὸς ἐξέχει τὸς ὀδόντες. Videmus animantium quodque eo ad sui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum onatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morsicat. Idem Galenus de usu partium, primo hominem animal esse ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non sint, * sed apta armis parandis ac tractandis manus: quæ etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite x. manum homini ait esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuslibet, quia omnia potest sumere ac tenere. Recta autem ratio ac natura societatis, quæ secundo ac posteriore loco ad examen vocanda est, non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, id est quæ jus alienum tollit. Nam societas eo tendit ut suum cuique saluum sit communi ope ac conspiratione. Quod facile intelligi potest locum habiturum, etiamsi dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non esset, nam vita, membra, libertas sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur, sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere, jus esset occupantis: quod jus qui ei eriperet

face=)

faceret injuriam. Hoc ipsum autem nunc postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii verbis: *Vt, si unumquodque membrum sensum suum haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est: sic si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque, quod cuique possit, emolumentum sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vite pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.* Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis quæ jus alterius non violat injusta est: quod idem Cicero ita extulit: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet superiore.* Idem alibi: *Quid est quod contra vim fieri sine vi possit?* Apud Ulpianum est: *Vim vi repellere licere Cassius scribit, idque jus natura comparatur. apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat:

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

II. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. Nam cum adversus Reges quatuor qui Sodoma diripuerant Abrahamus cum ministris ac federatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchisedecus: *Laus sit Deo altissimo qui tradidit hostes tuos in manum tuam,* Gen. xv, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, sine speciali Dei mandato: fretus igitur jure naturæ vir non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, etiam extraneorum Berosi atque Orphei testimonio. Historia septem populorum quos Israelitis excindendos Deus tradidit non utar: fuit enim ibi mandatum speciale ad exsequendam rem à Deo judicaram in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei jussu non humano arbitrio suscepta. Ad rem magis pertinēt quod Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi ducibus Mosè ac Josua armis repulerunt, Exod. xvii, quod Deus ante factum non jusserrat, post factum probavit. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit Dent. xx, 10, 15. eo ipso ostendens justum bellum etiam sine mandato speciali suo esse posse. nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit: ac cum de justis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, eo ipso ostendit eas naturaliter satis esse manifestas: qualis causa tuendorum finium in bello Iephtæ adversus Ammonitas, Iud. xi. violatorum legatorum in bello Davidis adversus eosdem, II Sam. x. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos scriptor. Gedeonem, Baracum, Samsonem, Iephtem, Davidem, Samuelem, atque alios per fidem debellasse regna, invaluisse in bello, exercitus exterorum vertisse in fugam. xi, 33, 34, quo loco, ut istius dissertationis series docet, in fidei nomine includit per suasionem qua

De Offensa
III.

Epist. Fam.
xii, 3.
L. i. 6. vim
vi. D. de vi
& vi arma
ta.

id quod fit Deo placere creditur. Sic & Davidem sapiens femina ait praliari Dei pralia, 1 Sam. xxv. 28, id est pia ac justa.

III. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue sapientium consensione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis

Pro Milone.

locus ipsi naturæ testimonium perhibens: *Est hoc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accipimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliqua insidias, si in vim, in tela aut lair num aut inimicorum incidisset, * omnis honesta ratio esset expedienda salutis. Item: Hoc*

L. Itaque

D. ad l.

Aquil.

L. ut vim

D. de lust.

& iure.

De bello Tu.

l. 111. c. 25.

*& ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent à corpore, à capite, à vita sua propulsarent, Cajus Iuriconsultus: ad versus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Florentinus Iuriconsultus: iure hoc evenit ut quod quisque ob tutelam corporis sui facerit, iure fecisse existimetur. Iosephus: Φύσις ἡδὲ νόμος ἰσχυροὺς ἐν ἀπαιτοῖς ἐστὶν ἰδέσθαι, ἀλλὰ τὸ εἶναι τὴν φύσιν ἀφαιρῶν. ἄλλος ἡμῶν τὰς πόλεμους ἠγάγετο. Est enim natura lex illa qua in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipsum est quapropter eos qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus. Adeoque manifestam æquitatem hoc habet, ut in bestiis etiam, quæ juris non rem ipsam ut diximus, sed umbram habent quandam, distinguamus inter vim quæ injuriam infert & quæ propulset. Nam cum dixisset Ulpianus animal * quod sensu, id est rationis usu, caret, non posse injuriam fecisse, mox tamen subiungit, cum arietes vel boves commisissent & alter alterum occidisset, Q. Mucio auctore distinguendum, ut si quidem is perisset qui aggressus erat, cessaret actio; si is qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando serviet illud Plinii: *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petunt serpentes: sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit anima injuria impatiens, & prompta, si noceat, ad se defendendum alacritas.**

L. I. D. si quad. paup. f. d. 5. cit. & s. cum arietes. Adde Ex. XXI. 28.

IV. De jure naturali ergo, quod & gentium dici potest, satis constat eo bella non omnia improbari. Iure autem gentium voluntario iridem non damnari bella satis nos docent historiae & omnium populorum leges ac mores. Imo * jure gentium introducta esse bella dixit Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium sit introducta, quam formam quæ habeant bella ea peculiare ex jure gentium effectus consequantur: unde distinctio nascitur, qua utendum nobis erit infra, in bellum solenne juris gentium, quod & justum id est plenum dicitur, & non solenne, quod tamen non ideo justum esse definit, id est juri congruens. Nam aliis bellis modo æqua subsit causa, jus gentium non adhsit quidem, sed nec resistit, ut infra latius explicabitur. *iure gentium* (inquit Livius) *ita comparatum est, ut arma armis propulsemur.* Et Florentinus jus esse gentium ait, ut vim atque injuriam propulsemus, ut corpus nostrum tutemur.

L. Ex hoc jure. D. de just. & jure.

Lib. XLIII. L. ut vim. D. de just. & jure.

V. De jure divino voluntario major est difficultas. Neque hic obijciat quisquam jus naturæ esse immutabile, ac proinde à Deo nihil in contrarium potuisse constitui. id enim verum est in iis quæ jus naturæ

turæ verat aut præcipit; non in iis quæ jure naturæ licent tantum, nam quæ ejus sunt generis, cum proprie juris naturæ non sint, sed extra jus naturæ, & vetari possunt & præcipi. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejusque posteris: ubi Deus sic loquitur, Gen. ix, 5, 6. *Quem etiam sanguinem vestrum, id est animarum vestrarum reposcam: ab omni bestia reposcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, reposcam hominis animam. Quisquis effuderit sanguinem hominis qui est in homine, sanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem suam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud quod de re-
poscendo sanguine dicitur, generalissime intelligunt; & alterum de effundendo vicissim sanguine, comminationem esse volunt, non approbationem, quorum neutrum mihi se persuadet. Nam interdictum de sanguine non effundendo latius non patet quam quod in lege est, *Non occides*, quod neque capitalibus suppliciis, neque bellis obstitisse manifestum est. Lex ergo tam hæc quam illa non tam novi aliquid constituit, quam jus naturæ prava consuetudine oblitteratum declarat atque repetit, unde verba illa intelligenda sunt in eo sensu qui virium includit: sicut homicidii nomine non quamvis hominis eadem intelligimus, sed destinatam & innocentis. Quod vero sequitur de sanguine vicissim effundendo, videtur mihi non factum nudum, sed jus continere. Rem ita explico. Natura non iniquum est ut quantum quisque fecit mali tantundem patiatur, juxta illud quod Rhadamanti jus dicitur:

Εἰς πᾶσι τὸ κ' ἕρξῃ δίκη κ' ἰδέσθαι θύοις.

Qua fecit si quisque ferat, jus fiet & equum.

Seneca pater hanc sententiam sic retulit: *Iustissima patiendi vice quod quisque alieno excogitavit supplicio, excipit suo.* Ex hujus naturalis æquitatis sensu Cain paricidii sibi conscius dixerat, Gen. xv, 14. *Qui inveniet me interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc grassantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit, & contractum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi; quomodo & Plato in legibus constituit, & olim in Græcia usurparum his versibus docet Euripides:

Καλὸς θεὸς ταῦτα περὶ οἱ πύλαι

Εἰς ὁμμάτων μὲν ὄψιν σὺν εἰὼν παρῶν,

Οὐδ' εἰς ἀπάντην, ὅστις αἰμ' ἔχων κυρεῖ

Φυγαῖσι δ' ὅστις, ἀνελποκτείνου ἢ μὴ.

Quam bene parentum provida aras statuerat:

Vt cogere tur de vita decedere

Hominumque visu cade patrata nocens,

Eugæque hæret triste non letho scelus?

Quo & illud pertinet Thucydidis: εἰς τὸ πύλαι ἢ μυσίτων ἀδικημάτων Lib. III.
μαλακωτέως κείνη αὐτοῖς (πὺς ζημίας) ἀδελφαινοδῶν ἢ τῆς χεῖρας εἰς τὴν
πάλαρον αἰ ποδῶν ἀνηκεῖσι. Credibile est antiquitus quantum gravium delicto-
rum * leves fuisse pœnas: sed cum ea progressu temporis contemnerentur, ven-
tum ad mortem. Lactantius: *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos,* Lactant.
tamen homines, supplicio capitis afficere. Ab uno facto illustri sumta conje- lib. II.

ctura divinæ voluntatis in legem ivit, ita ut Lamechus quoque * si-
 mili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promife-
 rit, Gen. iv, 24. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promi-
 scua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano
 genere, ne mos idem invalesceret, severius occurrendum Deus cen-
 suir: & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non iniquum esse
 dictabat & ipse permisit, * ut infons esset qui homicidam occidisset,
 quod postea institutis judiciis summas ob causas ad iudices solos re-
 strictum est; ita tamen ut moris pristini vestigium manserit in jure e-
 jus qui occisum sanguine proxime attingeret, etiam post Mosis le-
 gem, qua de re infra fusius agetur. Magnum habemus auctorem nos-
 træ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non
 ignoraret, arma sumisit in Reges quatuor, ut quæ plane crederet cum
 ea lege non pugnare. Sic & Moses Amalecitis populum oppugnantibus
 arma iussit opponi, naturæ scilicet jure usus: nam Deum de hac
 re speciatim consultum non apparet, Exod. xvii, 9. Adde jam quod
 capitalia supplicia nec in homicidas tantum, sed & in alios facinoro-
 sos usurpata apparet, non modo apud populos extraneos, sed apud
 ipsos piæ doctrinæ alumnos, Gen. xxxviii, 24. Nimirum conjectu-
 ra divinæ voluntatis ipsa naturali ratione adjuvante à similibus ad si-
 milia processerat, ut quod in homicidam constitutum erat, in alios
 quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quæ-
 dam quæ vitæ æquiparantur, ut existimatio, pudor virginalis, fides
 matrimonii, aut sine quibus vita esse non potest, ut imperii so-
 cietatem continentis reverentia: adversum quæ qui faciunt, ii homi-
 cidis meliores non videntur. Huc pertinet vetus quæ apud Hebræos
 exstat traditio leges plures Noæ filiis datas à Deo quæ non omnes à
 Mose narratæ sint, quia satis erat ad ipsius institutum eas postea in
 lege peculiari Hebræorum esse comprehensas. Sic adversus nuptias
 incestas legem veterem quanquam à Mose suo loco non memorata-
 ram existuisse apparet Levit. xviii. Inter ea autem quæ Noæ liberis
 Deus edixit hoc quoque ajunt fuisse, ut non homicidia tantum, sed
 & adulteria, & concubitus incesti, item violentæ rapinæ morte pu-
 nirentur. Quod ipsum confirmant Jobi verba xxxi, 11. Iam vero
 data per Mosem lex sanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ
 apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent:
 ut Levit. xvi, 11, 24, 25, 27, 28. Psalm. ci, 5. Prov. xx, 8. Et
 peculiariter de homicidio dicitur terra non posse expiari nisi sangui-
 ne homicidæ fuso, Num. xxxv, 31, 33. Præterea absurdum cogitatu
 est, Hebræo populo indultum, disciplinam & salutem publicam ac
 singulorum, munire pœnis capitalibus ac se bello tueri, cæteris au-
 tem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuisse: neque
 tamen reges eos aut gentes unquam à Prophetis admonitos impro-
 bari à Deo usum capitalium suppliciorum ac bella omnia, sicut de
 aliis peccatis admoniti sæpe sunt. Imo contra quis non credat, cum
 lex Mosis de judiciis expressam habuerit divinæ voluntatis imagi-
 nem, recte ac pie facturas fuisse nationes quæ inde sibi exemplum
 peterent? quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile
 est:

est: Vnde tanta in jure veteri Attico, & quod inde sumtum est Romano XII tabularum cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum, quem volunt qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. Speciem majorem habent quæ ex Evangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi sumam quod sumunt multi, in Evangelio extra præcepta credendi & sacramentorum nihil esse quod non sit juris naturalis. id enim quo sensu à plebisque sumitur, verum non puto. Illud libens agnosco, nihil nobis in Evangelio præcipi quod non naturalem habeat honestatem: sed non ulterius nos obligari legibus Christi quam ad ea ad quæ jus naturæ per se obligat, cur concedam non video. Et qui aliter sentiunt mirum quam sudent ut probent quæ Evangelio vetantur ipso jure naturæ esse illicita, * ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus feminis. Sunt quidem hæc ejusmodi ut eis abstinere honestius esse dicter ipsa ratio; at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Christiana lex præcipit, ut alii pro alius mortis periculo nos objiciamus, I Joh. III. 16. quis dicat ipso naturæ jure nos obligari? Iustini dictum est: τὸ κατὰ φύσιν βίβειν ἐκείνου πένης εὐαγέλιον ἐστίν: * secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit. Sed ne illos quidem sequar qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet in tradendis præceptis, quæ extant Matthæi v, & deinceps, interpretem tantum agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audiistis dictum fuisse veteribus: Ego vero dico vobis*: quæ oppositio, sed & Syriaca & aliæ versiones, ostendunt illud veteribus significare, ad veteres, non à veteribus, ut vobis est ad vos non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt quam qui Mo-
 sis tempore vivebant, nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legisperitorum sunt, sed Mo-
 sis, aut verbo tenus, aut sensu; Non occides; Exod. xx, 30. *Quisquis occiderit tenebitur iudicio*, Levit. xxii, 21. Num. xxxv, 16, 17, 30. *Non Moxchaberis*, Exod. xx, 30. *Quisquis dimiserit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. xxiv, 1. *Non pejerabis, sed reddes Domino, que jura veris*, Exod. xx, 7. Num. xxx, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (supple, reposcere liceat in iudicio) Levit. xxiv, 20. Deuteron. xix, 21. *Diliges proximum tuum* (id est Israëlitam) Levit. xix, 18, *Et odio habebis inimicum tuum*, * puta septem populos quibuscumque amicitiam colere quorumque misereri vetantur. Exodi xxxiv, 11. Deut. vii, 1. His addendi Amalecitarum in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. xxvii, 19. Deut. xxv, 19. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum legem per Mo-
 sem datam dupliciter accipi, aut secundum id quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta pœnarum aspectabilium formidine coercer. Hebr. ii, 2, & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, quo sensu dicitur νόμος ἐσθλῶς ἀσκητικός, Hebr. vii, 13. & lex factorum, Rom. iii, 27. aut secundum id quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vo-

catur *vōm* & *μὲν μὲν* *ἰσχυρῶς*, Rom. VII, 14. exhilarans animum. Psalm. XIX, qui Latinis XVIIII, 9. Legisperi & Pharisæi priore illa parte contenti, secundam quæ potior est insuper habebant, neque inculcabant populo. quod verum esse non ex nostris duntaxat libris. sed ex Iosepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est virtutes quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis, aut commendari, aut præcipi, sed * non præcipi in eo gradu ac latitudine quæ Christianis. Vtroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus: unde liquet verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad hoc tantum quod nunc in manu est refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebræicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

VII. Omisissis ergo argumentationibus quæ minus se nobis probant, primum ac præcipuum testimonium quo bellandi jus à Christi lege non plane tolli probamus esto Pauli illud ad Timotheum I, II, I, 2, 3: *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratia, um actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis: * ut tranquillam ac quietam vitam degant cum omni pietate ac sanctitate. nam id bonum gratumque est apud Deum servitorem nostrum, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum esse Deo ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneat: quod ita expressit Iustinus Martyr: *Ὅπως τὰς βασιλείας τῶν ἀρχόντων αὐτῶν βασιλικῶς διατάξωμεν καὶ σὺ φερατὶ τὸ δόξασθαι ἐκ τῶν ἀρχόντων.* Hoc precamur, ut Reges & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur: & in libro cui nomen constitutiones Clementis, precatur Ecclesia * *Χριστιανὰ τὰ τέλη*, id est magistratus Christianos: Deinde & hoc Deo gratum esse, ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei minister est tuo bono. quod si feceris quod malum est, metue; non enim frustra gladium gerit. nam Dei minister est, vindex ad iram et qui quod malum est fecerit.* Iure gladii per complexionem omnis quidem coercitio intelligitur, quomodo etiam apud Iurisperitos interdum; sed ita tamen ut pars ejus summa, id est verus gladii usus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus, qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. v, 5. Is autem Psalmus reges omnes hortatur ut Dei filium venerabundis suscipiant: hoc est ut se ministros ei exhibeant, qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam:

In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt in quantum reges sunt, si in regno suo bona iubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem. Et alibi: Quomodo ergo Reges Domino serviunt in timore, nisi ea quæ contra iussu Domini sunt religiosa severitate prohibendo atque plebendo? Aliter enim servit qua homo est, aliter qua Rex est. mox: In hoc ergo serviunt Domino reges in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi quæ non possunt facere nisi reges. Secundum argumentum præbet nobis is ipse locus

cujus

Contra Cres.
Gram. lib.
III.

Ad Bonif.
Epif. 50.

cujus partem citavimus. ad Rom. xiii. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde inferitur ei & parendum & honorem exhibendum; & quidem ex animo: & qui ei resistit, eum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelligeretur quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus haberet circa actus vitiosos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo ut ordinata hæc potestas voluntate Dei approbante intelligatur: unde porro inferitur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc potestatem cum voluntate Dei per Evangelium revelata & omnes homines obligante non pugnare. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus scriberet, dicuntur alieni fuisse à Christiana pietate. nam primum id ita universim verum non est. nam Sergius Paulus Cypri proproptor Christo nomen pridem dederat, Act. xiii, 12. ut jam taceam quod de * Edeffensorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falso inquinata, sed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de personis quaeritur, an impiæ fuerint, sed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apostolo negari, quando illam functionem dicit à Deo institutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi recessus, quibus proprie proprie Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & Rex ille Agrippa, quem ad Christi religionem amplectendam Paulus tam serio invitat, Act. xxvi, Christo se subdicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam potestatem: quæ sine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant sacrificia secundum legem, quamvis ab impiis sacerdotibus celebrata; sic * pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur. Tertium argumentum petitur ex Ioannis Baptistæ verbis, qui serio interrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militasse ex Iosepho & aliis scriptoribus manifestissimum est) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos militia abire iussit, quod facere debebat si ea erat Dei voluntas, sed abstinere concussionibus & fallaciis, stipendiisque esse contentos, Luc. iii, 14. Ad hæc Baptistæ verba, cum apertam satis militiæ approbationem contineant, multi respondent, quæ Baptista præscripsit ita discrepare à Christi præceptis, ut aliud docere potuerit Baptista, aliud Christus. quod quo minus admittam hæc obstant. Ioannes & Christus eodem exordio doctrinæ quam afferebant summam indicarunt. *Respicite: appropinquavit enim regnum caelorum*, Matth. iii, 2. iv, 17. Christus ipse regnum cæleste (id est legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cepisse invadi à diebus Baptistæ, Mat. xi, 12. Ioannes dicitur prædicasse baptismum penitentiae in remissionem peccatorum, Marc. i, 4. Tantundem fecisse dicantur Apostoli Christi nomine, Actor. ii, 38. Exigit Ioannes fructus dignos penitentia, & iis qui talem fructum non proferunt excidium minatur, Matt. iii, 8 & 10. Exigit opera dilectionis supra legem,

legem, Luc. III, 11. Lex dicitur durasse usque ad Ioannem; id est ab illo incepisse doctrina perfectior. Matt. XI, 13. Et principium Euangelii à Ioanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipse Ioannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26, missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. II, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Ioannes Iesum à se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius & confusius, & rudimentorum more à Ioanne sunt indicata, eadem diserte tradidit Christus vera lux) sed eo quod Iesus esset promissus ille Messias, Act. XIX, 4. Ioan. I, 29. rex scilicet regni cœlestis, qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Matt. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16. Quartum hoc est argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium suppliciorum, & armis cives tuendi adversus latrones ac prædones, maximam inde securam scelerum licentiam & quasi diluvium malorum, * cum nunc quoque constitutis iudiciis ægre reprimatur improbitas. Quare si mens Christi fuisset, talem rerum statum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime discretis ac specialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite iudicaret, ne quis arma ferret; quod fecisse nusquam legitur: nam quæ adferuntur, & armis cives tuendi adversus latrones ac prædones, maximam inde securam scelerum licentiam & quasi diluvium malorum, & ambigua commode explicari, sed & à proprietate usuque recepto verborum discendi non nihil, ut is sensus evitetur qui maxima secum incommoda sit allaturus. Quintum sit, quod nullo argumento ostendi potest Iesum Iudicium, quæ ad iudicia pertinebat, desiisse priusquam urbs Hierosolyma excinderetur, & cum ea tum species tum spes reipublice concideret. nam neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur, neque Christus aut Apostoli usquam de istius legis cessatione loquuntur, nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ (ut diximus) destructione: imo contra Paulus summum pontificem ait constitutum, ut iudicium ferret secundum legem Mosis, Act. XXIV, 3. Christus ipse in præfatione præceptorum suorum, ait non venisse se ad solvendam legem, sed ad implendam, Matt. V, 17. quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum est; implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei species exhibetur; de legibus autem ad iudicia pertinentibus quomodo verum esse potest, si Christus, ut quidam existimant, adventu suo ea sustulit? Si autem mansit obligatio legis quamdiu stetit Hebræorum respublica, sequitur ut Iudæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere non potuerint, & ut iudicare non aliter debuerint quam Moses præscriperat. Ego sane omnia expendens ne levissimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Christi loquentis verba audiens aliter existimare potuerit. Illud agnosco, ante Christi tempus quædam fuisse permilla, sive quoad impunitatem externam, sive etiam quoad animi puritatem (nunc enim ista distinctius exquirere, nec opus, nec otium est) quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, ut ob qualemcumque offensam

uxorem dimittere, ab eo qui læserit in iudicio exigere ultionem: sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diversitas quædam, non est repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi privatim debitam remittit, nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud est, in iudice cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. Huic si Christus interdicit ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum Sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deferenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum Act. xix, 19. Septimum huic simile petitur ex eo quod de Sergio Paulo cœpimus dicere. nam in eius conversi historia nullum est indicium ejurati magistratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime atineat; id nec factum censendum est. Octavum esse potest quod * Paulus Apostolus intellectis Iudæorum in se insidiiis Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. At qui is erat Paulus qui nullam occasionem e docendi officii, aut omitteret ipse, aut omitti ab aliis vellet, 11 Timoth. iv. 2. Nonnum accedat, quod rei honestæ ac debitæ finis proprius non potest non esse honestus ac debitus. Tributa ut solvamus honestum est, atque etiam præceptum conscientiam obligans, ut Paulus Apostolus explicat: Tributorum autem finis est ut potestates publicæ habeant unde sumtum faciant ad bonostuendos ac coercendos malos, Rom. xiii, 3, 4, 6. Tacitus apposite ad hanc rem: *Neque*

Hist. iv.

quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cui dicto simile est Augustini illud: Ad hoc tributa præstamus, ut propter necessaria militi stipendium præbeatur. Decimum argu-

Lib. xxii,
contra Fau-
stum, c. 74.

*mentum præbet locus ille Act. xxv, 11: Vbi Paulus ita loquitur: Si injuria quæquam affeci, & dignum aliquid morte commisi, * non recuso mori. Vnde colligo ita censuisse Paulum, etiam post publicatam Euangelii legem quædam esse crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, 1 Epist. c. 11, 19, 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis abstereretur, potuerat quidem purgare se Paulus, sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes*

nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos & armatos: qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & ad resistendum audacia nocentum, sicut in prudenti deliberatione suum habere momentum potest, ita de jure ipso nihil imminuit. Undecimum esse potest, quod Christi lex solam legem Moſis, qua gentes ab Hebrais separabat, sustulit, Ephes. 11, 14. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium consensu honesta ac virtutis comprehenderit. Phil. 14, 8. 1 Cor. 11, 13, 14. Iam vero criminum pœnæ & arma quæ injuriam arcant, natura habentur laudabilia, & ad justitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum est error, qui Israelitarum jus ad bellum deducunt, ex eo solo quod terram Cananæam illis Deus dedisset. Est enim hæc justa quidem causa, sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israelitæ postea aliis de causis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ humano jure quisque possidet, non minus ejus sunt quam si Deus donasset: id autem jus per Evangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quò facilius judicet pius æstimator utra præponderent. Primum adferri solet * vaticinium Esaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contendant in ligones, & lanceas in falces, neque gladium sumant alius in alium, neque bellum ultra addiscant, 11, 4. Sed hoc vaticinium aut sub conditione quadam accipiendum est, quemadmodum multa alia, ut nimirum intelligamus talem fore rerum statum * si omnes populi Christi legem suscipiant atque impleant; quam ad rem Deus nihil sua ex parte passurus sit desiderari; certum autem est si omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella: quod Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino qui homines esse se non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus pacificisque decretis autem vellet commodare paulisper, & non fastu & supercilio tumidi suis potius sensibus, quam illius commonitionibus crederent, univerversus jamandum orbis mitiora in opera converſis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordiam salutarem incorruptis fœderum sanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: *Quid fiet, si omnes in concordiam consenserint? quod certe fieri poterit, si pernicioso & impio furoris projecto innocentes ac justis esse velim.* Aut intelligendum est pure; quo modo si accipiantur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum, ejus, ut & conversionis generalis Judæorum, adhuc expectandum. Vt rovis autem modo sumas, nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt, sed vim eis intendant. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi solent, ad quorum dijudicationem opus est animo repeti quod paulo ante diximus: Si Christo id fuisset propositum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuisse verbis quam maxime expressis ac specialibus, ob rei magnitudinem ac no-

vitatem, eoque magis, quod nemo Iudæus aliter cogitare poterat, quam leges Moſis ad iudicia & rempublicam pertinentes vim ſuam in homines Iudæos habere debere quamdiu ſtaret illa reſpublica. Hac ergo de re præmoniti locorum ſingulorum vim ordine exploremus. Adverſariæ ergo ſententiæ munimentum ſecundum ex iſtis verbis petitur: *Audiſtis dictum fuiſſe, Oculum pro oculo & denem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obſiſſite injuſto, (verbi * quod Græci vertunt τὸ ἀδίκημα, Exod. II, 13.) ſed cadenti te in dexteram maxillam, alteram quoque obverte.* Hinc enim inferunt quidam nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, ſive publice, ſive privatim. Atqui non hoc dicunt verba, neque enim magiſtratus hic alloquitur Chriſtus, ſed eos qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, ſed de tali, qualis eſt alapa, ſequentia enim verba reſtringunt præcedentium generalitatem. Sic in præcepto ſequenti: *Qui velit tecum litigare, ut tunicam accipias, * dimitte illi etiam pallium:* non omnis provocatio ad iudicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete qui lites non omnes prohibet, I Cor. VI, 4. ſed verat Chriſtianos in prophanis auditoriis inter ſe litigare, idque ad Iudæorum exemplum, apud quos recepta erat ſententia, *Qui adducit negotia Træſilitica ad extraneos, polluit nomen Dei:* ſed vult Chriſtus ad exercendam patientiam noſtram, de rebus quæ facile ſunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, ſi opus ſit, pallium, non contendi iudicio, ſed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris perſecutionem. Apollonius Tyanæus negabat philoſophi eſſe *ἀφ' ἑρῶν Ἀγγλιχῶν* de pecuniola litigare. Non improbat Prætor (inquit Ulpianus) *factum ejus qui tanti habuit re cavere, ne propter eam ſapius litigaret.* Hac enim cogitatio ejus qui lites exſecratur non eſt vituperanda. Quod hic probari à probis ait Ulpianus, hoc Chriſtus imperat, ex rebus honeſtiſſimis & probatiſſimis deligens præceptorum ſuorum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore id ſine quo liberi, ſine quo pupilli ſuſtentari nequeant, ſi cogatur, apud iudicem defendere. Aliud enim eſt tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis conſtitutionibus de homine Chriſtiano dicitur, ſi litem habeat, *ἠρεδὲς τὸ ἀγγλιχῶν καὶ δὴν βραχὺτῶν π, det operam ut tranſigat, etiamſi quid damni accipiendum ſit.* Quod ergo de moralibus dici ſolet, hic quoque locum habet, non conſiſtere hæc in puncto, ſed habere ſuam quandam latitudinem. Sic in eo quod deinceps ſequitur, *Qui angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo:* non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à ſuis negotiis longius abduceret, ſed de uno, & ſi ita uſu veniat de duobus; quæ deambulatio quaſi pro nihilo ducitur. Senſus ergo eſt, in his quæ nobis non multum ſunt incommodatura, non urgendum nobis eſſe jus noſtrum, ſed cedendum plus etiam quam alter poſtulet, * ut & patientia & benignitas noſtra omnibus innotefcat. Sequitur porro: * *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo ſumere, ne rejice.* Si in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domesticorum curam non agit, infideli eſt deterior, inquit Paulus, I Tim. v. 8. Sequamur ergo eundem Paululum optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad

Philoftr. II.
15.

Litem ſi s.
I. & D. de
alien. Iud.
mur. cauſa
facta.

L. I. c. XLV.

ab beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam: Non, inquit, ut alius sit laxamentum, vobis res angusta, sed ut equaliter * vestra copia succurrat illorum inopia, II Cor. VIII, 13, id est (Livii verba in re non dissimili usurpabo) ut ex eo quod adfluit opibus vestris sustineatis necessitates aliorum: qui sensus est & in Cyro Xenophontis: *αὐτῶν ἀνιδρωσίων ὄρεα ἔργα χρημάτων, τέτις τις εὐθείας τῶν φίλων ἐξαρκῆσαι.* Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto quod jam à nobis recitatum est. Lex Hebræa sicut divortii libertatem indulgebat, ut sævitiaë maritorum in uxores occurreret; ita etiam privata ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coercenda; jus læso fecerat ab eo qui læserat, non manu sua, sed apud judicem exigere rationem: quod lex etiam XII tabularum secuta est; *Si membrum rupit, talio esto.* Christus vero majoris patientiæ magister tantum abest, ut illum in jam læso probet vindictæ flagitationem, injurias quasdam nec arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. At quales injurias? tolerabiles scilicet, * non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, sed quod restrictiore quadam patientia contentus sit. Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantum contemtum quendam nostri significat, qui nos nihilo deteriores facit. Seneca libro de constantia sapientis, injuriam à contumelia dividit: Prior illa, inquit, natura gravior est; hæc levior & tantum delicatis gravis, qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias servorum, qui flagellis quam colaphis cadi malit. Idem alio loco: *Contumelia est minor injuria, quam queri magis quam exsequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud Pacuvium quidam: *Patior facile injuriam, si est vacua à contumelia.*

Et apud Cæcilium alius:

Facile ærumnam ferre possim, si inde abest injuria;

Etiamsque injuriam, nisi contra constet contumelia.

Demosthenes: *ὅτι ἢ τὸ τυπτεῖσθαι τοῖς ἐλασθεροῖς δεῖν καὶ ὄν δὲν δεῖν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὧρε.* Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam hoc grave, quam per contumeliam verberari. Is quem dixi Seneca paulo inferius ex contumelia dolorem, affectum esse ait, quem humilitas animi moveat contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit; & nequis tritum illud objiciat, *Veterem ferendo injuriam invitas novam*: addit * potius etiam ferendam esse alteram injuriam quam propulsandam priorem: quia scilicet * nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere ipse Hebraïsmo est patienter ferre, ut apparet Etsi. xxx, 6. Jerem. III, 3. * præbere os contumeliis, dixit Tacitus historiarum tertio. Tertium argumentum peti solet ex eo quod apud Marthæum sequitur: *Andistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum*: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui vos execrantur, precamini pro eis qui infestis vobis sunt & vos persequuntur. Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia adversum inimicos & infestos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, si ipsum

ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis ut proximum diligenter, * Hebræum scilicet : ita enim vocem proximi ibi sumi ostendit Levit. xix, comma 17, collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas, & alios graviter fontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox justo bello persecutæ sunt tribum Benjaminicam, Iud. xx1. non eo minus recte David qui prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetit. Sit ergo nunc porrecta latius proximi significatio: nulli populi à Deo devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Israëlitas licuit, qui diligere æque tunc jubebantur, ut nunc quisvis homines. Quod si etiam velis in Evangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque constet, * non omnes æqualiter diligendos, sed magis patrem, quam extraneum. Sic etiam bonum innocentis bono nocentis, bonum commune privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia & pia bella. Vide sententiam moralem quæ exstat Prov. xxiv, 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, nisi major ac justior dilectio impediatur. Notum est dictum vetus: *Tam omnibus ignoscere crudelitas est quam nulli.* Adde quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo qui malis Solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis, & in hac vita pœnas sumit, & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvantur ea quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis appellatur. Ionæ iv, 2 Exod. xxxiv, 6. At * ejusdem in contumaces iram, hoc est puniendi voluntatem passim describunt sacra literæ, Num. xiv, 18. Rom. 11, 8. Et hujus iræ minister constitutus est magistratus, Rom. xiii, 4. Moses ab eximia lenitate prædicatur: At idem pœnas de fontibus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem & patientiam imitari passim jubemur. At * Christus est qui & Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis, Matt. xx1, 7, & impios in die judicii pro meritis est damnaturus. Magistri lenitatem imitati sunt Apostoli, qui tamen * potestate sibi divinitus data usi sunt ad pœnam facinorosorum, 1 Cor. iv, 21. 1 Cor. v, 5. 1 Tim. I, 20. Quartus locus qui objicitur est Rom. xii, 17. *Nemini malum pro malo reddite: procurate honesta in omnium conspectu: si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes non vosmetipsos * ulciscentes, dilecti, sed date locum iræ: scriptum est enim; Meum est ulcisci: ego rependam, dicit Dominus. Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum. hoc enim si feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, sed vince bono malum.* Sed hic quoque eadem quæ ad locum superiorem patet responsio. Nam quo tempore dictum fuerat à Deo, Meum est ulcisci, ego rependam; eo ipso tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis scriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (popularibus scilicet) exhiberi jubentur, Exod. xxiii, 4, 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capi-

capitalibus, neque bellis justis in ipsos etiam Israelitas obstabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta similia, quamvis latius parentia, in talem sentum rapienda sunt: eoque minus quia capitum sectiones non ab Apostolis sunt, aut eorum aetate, sed multo serius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII caput inchoat, *Omnis anima potestatis supereminentibus subiecta esto, & quæ sequuntur*, cum illis de ultione non expetenda præceptis cohæsit. In hac autem dissertatione dicit Paulus potestates publicas Dei ministras esse, & vindices ad iram (id est ad pœnam) in maleficos: eo ipso apertissime distinguens inter ultionem publici boni causa, quæ Dei vice exigitur, & ad ultionem Deo reservatam referenda est; & illam explendi doloris quam paulo ante interdixerat. Nam si ultionem etiam illam quæ boni publici causa exigitur, in illo interdicto comprehensam velis, quid erat absurdius, quam cum dixisset abstinendum à pœnis capitalibus, deinde subicere, in hoc potestates publicas à Deo constitutas, ut pœnas vice Dei exigant? Quintus quo nonnulli utuntur locus est II Cor. x, 3. *Quaquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed divinitus valida ad destructionem munitionum: & quæ sequuntur.* Sed hic locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi, imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cuius nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi ut Apostolo datam ad coercendos refractarios, quali usus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse carnalem, id est infirmam, imo contra validissimam eam esse asserit. Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Ecclesia eo tempore publicatum potestatem auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cepit ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat. Qui sexto affertur locus, Eph. VI, 12, *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli; quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, tantum, more Hebræo) *sed adversus imperia, & quæ sequuntur: agit de pugna quæ Christianorum est qua sunt Christiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt.* Iacobi locus qui septimo affertur IV, 1, *Vnde bella & pugna inter vos? nonne ex voluptatibus vestris quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnat & bella geritis, nec obtinetis eo quod non petitis. Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras assumatis: nihil continet universale: tantum dicit bella & pugnas quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus hystoriæ partem aliquam apud Iosephum videre est) ortum habuisse ex causis non probis: quod nunc etiam contingere scimus & dolemus. Senium ab hoc Iacobi loco non alienum habet Tibulli illud:*

*Ant. lib.
XVIII. cap.
12. & lib.
19.*

Dicitur hoc vitium est auri, nec bella fuere,

Faginus astitabat cum scyphus ante dapes.

Et apud Strabonem non uno loco notatum videas * innocentissime agere eas gentes quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani :

O prodiga rerum

Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,

Et quasitorum terra pelagoque ciborum

Ambitiosa fames & lauta gloria mensa,

Discite quam parvo liceat producere vitam,

Et quantum natura petat. non erigit agros

Nobilis ignoto diffusus Consule Bacchus,

Nam auro myrrhaque bibunt ; sed gurgite puro

Vita redit. satis est populis fuviusque Ceresque.

Heu miseri, qui bella gerunt.

Cui ad jangi potest Plutarchi illud in Stoicorum contradictionibus :

ἄδεις ὅδ' ὄντως ἀνθρώποις πόλεμος ἔστι καὶ ἡσυχίας. ἀλλὰ τὸ μὲν φιλονεικία, τὸ δὲ πολιορκία, τὸ δὲ φιλοδοξία πῖ ἢ φιλαρχία σφίγγουσιν. Nullum inter homines bellum non ex vitio nascitur. * aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio constat. Iulianus cum Scytharum instituta laudasset ; Arque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinentia alieni foret : profecto non tantum bellorum per omnia secula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum ἢ arma quam naturalis factorum conditio raperet. Apud Ciceronem est de Finibus primo : Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordia, seditiones, bella nascuntur. Maximus Tyrius : οὐ μὲν πάντες πόλεμος. αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι τῶν ἀνθρώπων, ὅτι πᾶσαν γῆν πᾶς πολιορκίᾳ ἐπιπέσει. Nunc omnia bellis plena : Vbiq̄ enim oberant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.

Iamblichus : οὐ γὰρ πόλεμος ἢ εὐσεύς ἢ μάχης ἔστι ἀλλο παραίτη ἢ τὸ σῶμα ἢ αἱ τῶν ἐπιθυμιῶν. Ἀλλ' ὅδ' πᾶν τὸ ἡγεσιμῶν κτήσαν οἱ πόλεμοι γίνονται. Bella, pugnas, seditiones corpus prebet ἢ corporis cupiditates. Nam rerum uiribilia causa bella oriuntur. Quod vero Petro dictum est, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter spectatum, sed ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Christus ipse inhibita aut neglecta defensionis hanc reddit causam, quod regnum suum de hoc mundo non esset, Ioan. XIII, 36.) suo loco rectius pertractabitur.

IX. Quories de scripti sensu quaeritur, magnam vim habere solet rum usus sequens, tum prudentum auctoritas : quod etiam in divinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est Ecclesias qua ab Apostolis constituta sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis qua Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quaedam vererum Christianorum : ad qua tria dicenda habeo. Primum est, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam sententiam, non publicam Ecclesiarum : adde quod ferme quorum ea dicta sunt, amant ab aliis seorsim ire & docere quiddam magnificentius ; quales sunt Origenes & Tertullianus qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes apes ait à Deo

docu-

documentum datas *αὐτῶν τὸ δικαίως ἔπαυμένους πολέμους, εἴ ποτε δεῖσι, γίγνεται*
ἐν ἀνθρώποις: Ut bella iusta atque ordinata inter homines gerantur, si quando
id iubeat necessitas. & idem ille Tertullianus, qui alibi supplicia capita-
*lia minus probare videtur, dixit, * Bonum esse cum puniuntur nocenti-*
nemo negat: Et de militia hæsitat. nam libro de Idololatria: Quæri-
tur, inquit, an fideles ad militiam converti possint, Et an militia ad fidem ad-
mitti: Et videtur eo loco propendere in eam sententiam quæ militiæ
adversatur. At libro de corona militis, cum quædam adversus mili-
tiam disputasset, mox distinguit qui ante baptismum militabant ab
illis qui post baptismum nomen dant militiæ. Plane, inquit, si quos militia
præventus fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum quos Ioannes ad-
mittebat ad lavacrum; ut centurionum fidelissimum, quem Christus probat,
*Et quem Petrus catechizat: * dum tamen suscepta fide atque signata, aut dese-*
rendum statim sit, ut multis actum, aut omnibus modis cavillandum (id est
cavendum) nequid adversus Deum committatur. Sensit ergo illos post
baptismum in militia permanisse; quod sane minime facturi fuerant
si intellexissent militiam à Christo interdictam; non magis quam a-
*rupices, magi, * & alii veterum artium professores in sua arte post*
baptismum manere permisi sunt. Eodem libro militem quandam
& quidem Christianum laudans; O militem, inquit, in Deo gloriosum.
Secunda observatio est, quod militiam Christiani sæpe aut evitarent
ob temporum circumstantias, quæ vix ferebant militiam exerceri si-
ne actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In literis
Dolabellæ ad Ephesios, quæ apud Iosephum exstant, videmus Iu-
dæos ab expeditionibus militaribus immunitatem postulasse, quod
externis permixti non satis ritus legis suæ observare possent, & quia
sabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque ead-
dem ob causas à L. Lentulo missionem Iudæos impetrasse docet
idem Iosephus: alibique narrat, cum Iudæi Roma urbe iussi essent
excedere, quosdam militiæ adscriptos, alios punitos quod militare
nollent patriarum legum reverentia; ob eas scilicet quas diximus
causas: quibus accedebat interdum tertia, quod adversus populares
*suos pugnandum haberent, at *καὶ τῶν ὁμοφύλων ὁπλῶν λαβεῖν ἀδείκνυσ-**
nesas in populares suos arma sumere, tunc scilicet cum populares ob pa-
triarum legis observationem periclitabantur. Quoties vero hæc incom-
moda cavere poterant Iudæi, militabant etiam sub externis regibus,
*sed *ἡμῶν οἱ τοῖς πατρίοις ἔδειξεν καὶ κατὰ τὸν ἑαυτῶν ζῶντες,* * perstantes in patriis*
instituis Et ex eorum præscripto viventes: quod pacisci prius solebant eod-
dem Iosepho auctore. His periculis simillima sunt quæ Tertullia-
nus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: Non
convenit sacramento divino Et humano, signo Christi Et signo diaboli: quia
scilicet per Deos Gentium, Iovem, Martem atque alios jurare mili-
tes iubebantur. Libro autem de Corona militis: Excubabit pro tem-
plis quibus renuntiavit, Et cœnabit illic ubi Apostolo non placet: Et quos in-
terdum exorcismus fugavit, noctibus defensabit mox: Quanta alia in delictis
circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda? Ter-
tium quod notamus hoc est, Christianos primorum temporum tanto
ardore succensos fuisse ad præclarissima quæque capebenda, ut

sæpe consilia divina pro præceptis amplecterentur. Christiani, inquit Athenagoras, *ἔδραζον τοῖς ἀγνάστοις*, adversus sua rapientes iudicio non contendunt. Salvianus iustum à Christo ait, ut ea ipsa de quibus lis est relinquamus, dummodo libris exuamur. Atqui * id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est quod plurimi veterum omne iuramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi iuraverit. Christianum apud Tatianum, *σπατηρίων παρετήρησεν, præsturam veterum* so: apud Tertullianum, *Christianus nec adilitatem affectat*. Sic Lactantius iustum (qualem vult esse Christianum) negat belligeratum; sed ita ut simul navigaturum neget. A secundis nuptiis quam multi veterum Christianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata sunt, ita nullius legis necessitate à nobis exiguntur. Atque hæc solvendis quæ obijciuntur sufficient. Nunc ut nostra firmemus, primum non desunt nobis scriptores & quidem antiquiores, qui & capitalia supplicia & quæ inde pendent bella sentiant à Christianis licite posse usurpari. Nam Clemens Alexandrinus Christianum ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, furnum vivam subditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Christiani describens, decere eum ait interdictis esse pedibus, nisi forte militet. * In constitutionibus quæ Clementis Romani nomen præferunt libro VII. c. III. legimus: *ἔχ' ἂν πνεύσε φόνος φάδρα πορνεύοντο, ἀλλὰ μόνον ἔ' ἀδύω. Ἐ' δ' εὐδίκως ἀρχῶν μόνους ἀφαιρεστέρας*: non quasi omnis cedes illicita sit, sed ea quæ est innocentis: ita tamen ut, ut iusta est, magistratibus solis sit reservata. Sed auctoritatibus privatis sepositis ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur nunquam à baptismo rejectos aut ab Ecclesia excommunicatos eos qui militabant, quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset si militia cum novi fœderis conditionibus pugnasset. In dictis modo constitutionibus lib. VIII. c. XXXII agit scriptor ille de iis, qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent, *σπαλιῶντες ἀποσίων διάσπαστέω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συνηφαντεῖν. Ἐργεῖ δ' ἢ τοῖς διδομύποις ἢ ψαλοῖς, περὶ δὲ μὴ ἀποσίων δέχεται*. Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis & vexationibus abstinere: contentus esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitur. Tertullianus in Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus*, inquit, *ἔ' nos vobiscum ἔ' militamus*. Paulo ante dixerat: *Externi sumus ἔ' vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa*. Eodem libro narraverat * M. Aurelio Imperatori Christianorum militum precationibus imbrem impetratum. In corona militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones. Accedat quod & milites nonnulli pro Christo tormenta mortemque perpeffi eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur * tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus sub Licinio, Cyprianus de Laurentino & Ignatio

Lib. v. c. 18.

Cap. XLII.
C. XXXVII.

Afris: in castris & ipsi quondam secularibus militantes, sed vere & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternerunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt. Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent. Capitalibus suppliciis si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset iudicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant quam lenitas Christiana patiatur: quod vel solo * Silianiani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare & promovere cepit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis culeo influendis legem tulit, quæ exstat Codice, Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt, quamquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur * nimiam lenitatis nomine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historia docent, & labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam quæ exstat apud Vegetium: *Per Deum & Christum & Spiritum sanctum, & per maiestatem Imperatoris qua secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.* Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant, durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur qui aut Constantinum, ab omnibus omnino capitalibus suppliciis & bello, aut Christianos à militia injecto divinæ iræ metu absterruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ, & minime dissimulantes eorum quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent: qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius, qui sermone VII ita ait: *Non militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est.* & de Officiis: *Fortitudo qua vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena iustitia est.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram. Neque tamen ignoro * sæpe Episcopos, & plebem Christianam interpositis precibus suis avertisse pœnas, præsertim capitales: morem quoque introductum, * ut qui ad Ecclesiam confugissent, non nisi vitæ servandæ fide data redderentur; & * ut circa Pascha carcere emitterentur, quos sua crimina atinebant: sed, qui cum cura hæc omnia, & si qua his sunt similia, expendit, inveniet, signa hæc esse Christianæ bonitatis omnem rapiens clementiæ occasionem, non omnia iudicia capitalia damnantis animi: unde & locorum & temporum illa beneficia & preces ipsæ * exceptionibus quibusdam temperabantur. Objiciunt hic nobis nonnulli XII canonem Synodi Nicæensis qui Latine sic habet. * *Quicumque vocati per gratiam, primum quidem ardorem, fidemve suam ostenderant, & cingulum militiae deposuerunt, postea vero ut canes ad suum vomitum reverti sunt; ita ut aliqui & pecuniam darent, & beneficium militiam repeterent, hi decem annis jaceant, post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet propositum & modum poenitentia. Quicumque enim, & timore, & lachrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absque simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis imple-*

L. I. c. 27.

tes, tum demum orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopo de his aliquid humanius cogitare. Quicumque vero indifferenter tulerunt, & habitum Ecclesiam introeundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere, hi definitum tempus omnino impleant. Vel ipsum tridecim annorum tempus satis indicat non de levi aut ambiguo, sed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi. Agitur autem haud dubie * de idololatria, nam quæ canone xxi præcesserat mentio temporum Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut sæpe Canonum sequentium sensus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem xxi, Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, *ἐπιπέλας ἐνέλασεν δὲ τὸ βάσιλον* & *ἐπέλασε* & *ἐπέλασε* ἐς τὴν τοῖς δαίμονι θεῶν ἀποδόξιν, milites militia exuebat, * nisi Deus sacrificare vellent. quod & Julianus postea imitatus est, quam ob causam Victorius atque alii cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hefychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his qui semel conscientia puncti cingulum abjecerant reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem; quæ quia eo erat gravior, quò prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur, quam illi de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Christianismum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem quem produximus ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia his qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constantino datam optionem, immunefne esse à militia vellēt, an ad militiam redire; quod haud dubie multi fecerunt. Sunt & qui Leonis epistolam objiciant, quæ dicit, *Contrariam esse Ecclesiasticis regulis post penitentiam actionem redire ad militiam secularem.* Sed sciendum in pœnitentibus non minus quam in clericis & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximix cujusdam puritatis * ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ quò augustiori nomine commendabiliore essent, Canones Apostolici vulgo appellabantur. Canone lxxxii edicitur: *Ne quis Episcopus, presbyter aut diaconus militia vacet, & utrumque retineat officium Romanum & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cesaris sunt, Cesari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur his qui cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdixtam. Hoc amplius, etiam * ad clerum admitti vetabantur, qui post baptismum aut magistratus atigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii & in Concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ & quorundam magistratuum perpetua erat obligatio. at sacro ministerio addicti * nulla alia cura ac labore quotidiano inde abstrahi debe-

debebant. qua de causa & sextus canon constituit ne Episcopus presbyter, aut diaconus seculares curas administret, octagesimus ne publicis se administrationibus immittat: & inter Africanos canones sextus, * ne procuracionem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. sic eisdem * tutores constitui nefas iudicat Cyprianus. At pro nostra sententia expressum Ecclesie iudicium habemus in Concilio primo Arelatensi, quod habitum est sub Constantino. Eius enim Concilii Canon III, sic habet. *De his qui arma proficiunt in pace, placuit abstinere eos à communione*: Id est qui militiam deserant extra tempora persecutionis. * Id enim pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum militum sub Iuliano non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius: *Iulianus Imperator, quamvis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat; Producite aciem pro defensione reipublice; obediabant ei: cum autem diceret eis; Producite arma in Christianos; tunc agnoscebant Imperatorem cali.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Christianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile didit Christianæ constantiæ & patientiæ exemplum, quod infra à nobis memorabitur. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipsa pugnare adversus impios & inimicos sciunt; laniare pios & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adversus cives arma sumsisse. Pugnavimus semper pro iustitia, pro pietate, pro innocentium salute: hæc fuerunt hæcenus præcia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conservemus tibi (ad Imperatorem sermo est) si hanc Deo nostro non exhibemus?* Basilius de antiquioribus Christianis sic loquitur: *τὸς αὖ πολέμου φόβος οἱ πατέρες ἡμῶν οὐ τοῖς φόβοις ὅτι ἐλογίζαντο. ἐμοὶ δὲ καὶ, συζητοῦντι δούτι τοῖς κατὰ σωφροσύνης καὶ ἐυσέβειας ἀμωροῦσιν.* *Eas quæ in bello perpetrantur cades maiores nostri pro cadibus non habuere, excusatos habentes eos qui pro pudicitia ac pietate decerant.*

Annotata ad Caput II.

§. I.

Post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione] Seneca epistola CXXIV, quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert, ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est.

Sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat quam illa sint à quibus ad hanc venerimus] Seneca epistola LXXVI: Id in quoque optimum est cui nascitur, quo censetur, in homine optimum quid est? Ratio. vide & epistolam CXXI, & CXXVII. Iuvenalis Satyra XV:

melius nos

*Zenonis præcepta morvent: neque enim omnia, quadam
Pro vita faciendâ monent.*

Illis iratus petit atque infensus inurget] Martialis:

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Porphyrius tertio de non esu animalium : πρῶτον ἰδρὲν ἔκαστον οἶδεν εἶπε ἄδενες ἐσθῆν εἶπε ἰαχυρόν. Ἐ πῶ ἰδρὲν φυλάττει. τοῖς ἵ χρεῖται ὡς πείραξις ἰδρὲν οὐδέν. ἔνυξ, διὰ λείων ἔδδασιν, ἰππῶ δὲ ὁπλῆ καὶ βῆς κίρασι. novit quoque animantium quae pars sui infirma sit, quae valida. illi caveri: hac utitur, ut dentibus pardalis, leo ἔ unguibus ἔ dentibus; equus ungula, bos cornibus. Chrysofomus de Statuis undecimo: πῆ ἀλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι πῆ ὄπλα ἔχει, οἷον ὁ βῆς πῆ κίρασι, τὸς ὀδόντας ὁ σὺς ὁ ἀρξί, τὸς ὄνυχας ὁ λέων. ἐμυγὶ δὲ σὺ ἐν τῇ φύσει ἔ σώματι πῆ ὄπλα κατέχει ὁ Θεός, ἀλλ' ἐξω ἔ σώματι, δεικνύς ὅτι ἡμεῖς ἐν τῷ ἄνθρωπος, ἔ ὅτι σὺν ἀέ μοι τῶ ὄπλων τέτων καιρός, κῆ γὰρ πολλαίς ἰδρὲν αὐτὸ δαπιδήμι, πολλαίς δὲ μετὰ χειρὶ ζώματι. ἴν ἔν ἐλοῦθη ἢ κῆ ἀπολελυμῆ καὶ μὴ δινηκῶς ἀναγκάζωμαι βασιλῆν πῆ ὄπλα, ἐπιδίησεν αὐτῷ κερωριστῶρα τῶ φύσεως εἶναι τῶ ἐμῆς. quae postrema optime conveniunt cum iis quae ex Galeno in contextu sequuntur. Hoc enim dicit: Ratione quae carent, arma in ipso habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, unguis leo. At mihi non in corporis natura Deus arma posuit, sed extra corpus, hoc ipso ostendens mansuetum animal esse hominem, neque semper talium armorum mihi esse tempus. Nam telum saepe depono, resumo interdum. Ut igitur liberior solutiorque sim, neque semper cogar portare arma, feci ea sejuncta esse à mea natura.

Sed apta armis parandis ac tractandis manus, quae etiam pro armis usi sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus] Cassiodorus de anima: Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia) corporis humani forma se praevaleret vindicare, robustus illi thorax, brachiaque concessa sunt: ut illatam injuriam manu defenderet, ἔ ὀβελῶν corporis quasi quodam clypeo vindicaret.

Omnis honesta ratio esset expedienda salutis] Seneca: Tutela certissima §. III. ex proximo est, sibi quisque permittitur. Quintilianus VII, cap. II: Primum in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salutis nostra, quam adversarii perniciēs. Bene ergo in Trachiniis Sophocles:

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἡμῶν ἄε,

Zeus τ' ἂν στείρωσεν τὸν δίκην χειρὶ ἰδρῶν.

nam si se ipse tutasset palam,

Veniam dedisset jure pugnantis Deus.

vide & Wisigottorum legem lib. VI, tit. I, c. 6.

Quod sensu, id est, rationis usu, caret] Similem in modum Seneca de feris loquitur: Adeo etiam qua extra intellectum atque estimationem beneficii sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis evincit. vide eorum locum de beneficii libro I, cap. III, & compara quae ad Praefationem ex Philone posuimus.

Iure gentium introducta esse bella] Scriptor vitarum illustrium in Themistocle: Professus est Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris secessisse. §. IV.

Rhadamanthi jus] Apud Apollodorum libro II: Νόμος Ραδαμάνθη. §. V, ὅς ἂν ἀμύνῃ τῶ χρεῖσιν ἀδικῶν ἀρετῶν αἰσθῶν εἶναι. Lex Rhadamanthi: si quis se ultus sit de eo qui prior vim intulerit, impune id ferat.

Leves fuisse pœnas.] Servius ad primum librum Æneidos: *Lætes, persolvētis. Et hic sermo à pecunia descendit. antiquorum enim pœna omnes pecuniarias fuerunt. Et ad librum secundum: Expendere, tractum est à pecunia. nam apud majores pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi aetate pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est. Ad sextum. Pendere, tractum est à pecuniaria damnatione. Memorat Plinius historix naturalis libro VII, cap. LVI: primum capitis iudicium in Aropago esse actum.*

Simili facinore perpetrato] aut potius, si quid simile perpetrasset, nam hunc sensum ferunt verba quæ apud Mosem.

Ut insons esset qui homicidam occidisset] Iosephus: *Ὁ δὲ αὐτὸς ἰδὼν τοὺς σφαγῆς ἀνθρώπων ἀπέχεσθαι καὶ κἀνευθεῖεν φόβου καὶ δραστικῆς πεινῆς τοῦτο ἐκλογίζεσθαι.* Edico ut à eade humana pura habeantur manus, quod si quis eadem commiserit, pœnam ferat.

§. VI.

Ut concubinatum, divortium.] Spectat huc illud Hieronymi: *Alia sunt leges Cæsaris, alia Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.* Secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit] Locus Iustini est ad Zenam: idemque sensus apud Origenem in excerptis illis quæ Philocalia dicuntur.

Putat septem populos] In hos odium lege permitti ait illustrissimus Abarbaniel ad Deut. xxiii, 21.

Non præcipi in eo gradu ac latitudine] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius imprimis Chrysostomi locus de Virginitate cap. XLIV: *τὸ μὲν ἡ περὶ παλαιῶν ἐπιστολῶν ἡμῶν δόξαι πρὸς αὐτοὺς μίσητον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνησθαι τὸ ἀδικεῖν, καὶ ἀνυποδοχεῖσθαι τῷ λοιδορεῖσθαι, καὶ χρημάτων ἐπιμελήσασθαι ἐξέλω, καὶ ἐνοχέειν ἀμύνησθαι, καὶ ὀφθαλμῶν ἐξορῆσαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισήσασθαι τὸ ἐχθρῶν, καὶ ἐπεπεφῶσθαι ἐπὶ ὀφθαλμοῦ, ἕτε γυναικῶν τῶν μὲν οὐφθαλμοῦ, τῶν δὲ ἀλλοτρίων κακῶν, καὶ ἐπεπεφῶσθαι ἀπὸ τοῦ ἑαυτῶν ὁμοῦ γυναικῶν ἔχειν ὁ νόμος ἐπίταξι, καὶ περὶ τούτων ἐν τοῖς ἀλλοτρίων ἀπασι ἡ συγκατάθεσις ἦν. καὶ δὲ τῶν ἑαυτῶν κακῶν περιεσίου πολλῶν τανατοῦ καὶ ζήσων ἡ ὁδοῦ. Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed vindictam sumere de injuriâ inferente, et convitanti reddere convitium, et pecuniis studere licebat, sed et citra falsimoniam jurare, et pro oculo excutere oculum, et odio habere inimicum, quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi, etiam duas eodem tempore uxores haberi lex sinebat, multaque et in his et in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi ad ventum multo arctior facta est via. Eodem libro cap. LXXXIII: et τὸ αὐτὸ τὸ ἀρετῆς ἀπαίτημα μίσητον ἡμῶν καὶ αἰνοῦσι, non eadem virtutis mensura à nobis et ab illis exigitur. Idem in oratione filium Patri æqualem, quæ est Tomo VI, ait in Evangelio esse ἐπίταξιν καὶ ἀποδείκναι ἐν τοῖς, præcepto um et in extensionem et adjectionem.*

§. VII.

Ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate] Seneca Epistola LXXIII, philosophiæ fideliter deditos falso ait contentiores magistratum ac regum existimari. E contrario, ait, nulli ad versus illos gratiores sunt: nec immerito, nullis enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo otio licet. Digna est, quæ legatur epistola, ubi & hoc: Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit qui illa bene sentiunt.

Χριστιανῶ

Χριστιανὰ τὰ τέλη, id est magistratus Christianos] nisi hic interpretari malis, Christianum vitæ exitum.

Edeffensorum] Est Edeffa in Osroene. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, Tacito, Appiano, Dione tum in primis editis, tum in novis excerptis, Capitolino.

Pia res est imperium quamvis ab impiis teneatur] Bene hoc exsequitur ad hunc locum epistolæ ad Romanos Chrysofostomus.

Cum nunc quoque constitutus iudicis agere reprimitur improbita] Ἐξ τούτων δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ πτωχολογία καὶ ἀφ' ὧροι κλάσεων τῶν ὄντων. Propter hos sunt iudicia & leges & supplicia toique pœnarum modi. Chrysofostomus in sermone ad Patrem fidelem.

Paulus Apostolus intellectis Iudæorum in se insidiis] Vitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: Quorum contra furorem possumus non insolita nec à scripturis aliena impetrare præsidia, quando Apostolus Paulus, sicuti in Apostolorum actibus fidelibus notum est, facti ororum conspirationem militari etiam submovit auxilio. Vitur & sæpe Augustinus, ut Epist. L, quæ est ad Bonifacium: epistola CLIV ad Publicolam, ubi hæc: Neque si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret. Idem epistola CLXIV: Paulus egit, ut sibi tutio etiam armatorum daretur.

Non recuso mori] Sic & Act. xxviii, 18: quia nulla in me erat mortis causa. Iustinus Apologetico II, κολάζει δὲ ἡ τῶν σὺν ἀγγελίᾳ τῶν διδασκασίων αὐτῶν βίβλους, λεητορῆμους δὲ μόνον Χριστιανούς, καὶ ὑφ' ὧν, ἀξίως μὲν. Ut autem puniantur qui non convenienter præceptis illis vivunt & nomine solo sunt Christiani, & quidem à vobis, & nos optamus.

Vaticinium Esaiæ] Id de pace quæ orbi contingit beneficio Romani imperii interpretatur Chrysofostomus oratione Christum esse Deum: καὶ οὐκ ἔστι παρὰ ἐστὶ μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀβυσσός, ἀλλὰ καὶ πολλὰ προβαλόνσει τῇ οἰκουμένη ἐν ἐσθλῶν, καὶ αἱ πόλεις πολυαρχίαι κηλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι, καὶ αἱ βασιλείαι εἰς πάντας ἡρώδεις, & τὸ πλεόν αὐτῆς ἐν ἐρήμῳ ἔσται, & κατὰ τὴν ἐπιπέδον τὸν παλαιόν χειροτέχνηται πάντες & ῥήτορες ὅσων ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἐστὶν ἐκτίθειν. & Χριστὸς δὲ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν διελέθη & ἐς μέγαν διωκεσθῆναι τὰ τῶν πολέμων περίεση. Neque vero prædictum tantum est, stabilem fore, immotam, atque inconcussam hanc religionem, sed cum ea ad venturam orbi pacem, desituras illas in singulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipsa, & unum fore super omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante siebat. olim enim & opifices & oratores inducebant arma, consistebant in acie. Post Christi vero adventum cessavit mos iste & ad definitum hominum ordinem redacti sunt actus bellici. Habes sensum plane eundem apud Eusebium de præparatione lib. I. cap. 10.

Si omnes populi Christi legem suscipiant atque impleant] nam de Christianis Iustinus: & πολεμῶν τῶν ἐχθρῶν, non pugnemus in hostes. Plane ut de Esenis Philo in oratione omnem bonum esse liberum: βέλων ἢ ἀγρίων ἢ ἐπιφιδίων ἢ κροφύων ἢ δώροκων ἢ ἀσπίδων ἢ δένων παρ' αὐτοῖς ἀν' ἐυεργιστῶν ἢ ὀπλοποιῶν, ἢ μηχανοποιῶν. Nullum inter eos reperias qui aut jacula aut sagittas aut gladium aut galeam aut loricaam aut scutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas. Simile est quod Chrysofostomus ait I ad Cor. xiii, 3. Si esset inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales.

Quod Græci vertunt τῆς ἀδικίας] Vt & Lucas in Stephani oratione: ἐ ἀδικίαν ἔπραξεν.

Dimitte illi etiam pallium] Id ita exponit Cyprianus de Patientia: *Vt tua ablata non reperas. Irenæus lib. IV, cap. XXVII. Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: sed non quasi nolentis fraudari contristemur, sed quasi volentes donaverimus, gaudeamus. Et si quis te, inquit, angariaverit mille passus, vade cum eo alia duo, ut non quasi servus sequaris, sed quasi liber præcedas. Etiam Libanius, qui Evangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de custodia reorum. Hieronymus dialogo I adversus Pelagium: Docet Evangelium ei qui nobiscum velit iudicio contendere, & per lites & iurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum.*

Vt & patientia & benignitas omnibus innotescat] Iustinus Apologetico II: ὅτι ἡ ἀνεξιχώρητος εὐνοῦ καὶ ὑπομονῆς παῖσι καὶ ἀσχητοῦς ἀέφρονι πνεύματι ἐστίν. Quæ dixit, huc pertinent, ut adversus omnes sumus patientes, officiosi, minime iracundi.

Potenti abs te dato] Iustinus Apologetico eodem: εἰς δὲ τὸ γνωσθεὶν τοῖς διωκτοῖς ἃ μὲν ἐν τῷ δέξασθαι ποιεῖν, πάλιν ἴφρονι παντὶ τῆς αἰτήσεως ἰδοῦτε &c. De communicandis vero facultatibus nostris cum egentibus & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus hæc dixit: *omni potenti date &c. Alibi. πάλιν διωκτοῖς γνωσθεὶς, communicantes nostra omni egenti. Cyprianus Testimoniorum lib. III, I. Nemini negandam elemosynam, item illic: omni poscenti te dato, & ab eo qui voluerit mutuari, ne averfatus fueris.*

Vestra copia succurrat illorum inopia] Seneca de beneficiis secundo: *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam. Chryostomus in locum ad Corinthios hic productum: ὁ Θεὸς τὰ καὶ δύναμιν ἀπαλείπει, καὶ κατὰ δὲ ἔχει τὸ, ἢ κατὰ δὲ ἔχει. Deus pro facultate poscit, quatenus habet quis, non quatenus non habet. Quod ut recte intelligatur, accedant sequentia, ἐπιπέσει ἰσὺ τὸ κατὰ δύναμιν, ὅσα ἀναγκάζει δὲ τῆτος ποιῆσαι παντὸς. Laudat quidem quod facultates exsuperat, (nempe in Thessalonicensibus) sed hos (Acharos scilicet) non cogit idem facere.*

Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit] vide Chryostomum dicto jam loco.

Potius ferendam esse alteram injuriam] Chryostomus VII ad Romanos: τὸ ἔτι ἢ λαμπρὰ ἴκη. τὸ πλεον ἂν τοῦ ἀδικησάντων βέλας] καὶ τὸς ὄργης τὸ ποιητῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἢ διὰ ψιλῆς τὸ δικίας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. Hæc egregia victoria plus illi largiri quam velit & sine improba in illo lubricis liberalitate proprie patientia transcendere.

Nihil inde ad nos mali per venit, nisi quod in stulta persuasione positum est] Chryostomus de Statuis prima: ὕβρις ὅσα δὲ πρὸς ἡμῶν τὸ ὑβρίζοντων, ἀλλὰ δὲ τὸ ἀσχητοῦς τὸ παρόντων ἢ συνίσταται ἢ ἀπολλοῦ. Contumelia non ab inferenti animo sed ex iudicio eorum qui patiuntur aut fit aut perit.

Præbere os contumelii] Præbere os, eo sensu & apud Terentium est Adelphis.

Hebræum scilicet] Cui par profely us. leges autem de non nocendo, etiam ad incolas illos incircumcisos de quibus actum cap. I, §. XVI porrigebantur, ita Thalmudici.

Non omnes aequaliter diligendos] Tertullianus adversus Marcionem

IV: Secundus gradus bonitatis est in extraneos: in proximos primus. Hieronymus adversus Pelagium dialogo **I:** Præceptum est mihi ut diligam inimicos, & orem pro persecutoribus. Numquid justum est ut ita diligam, quasi proximos & consanguineos; ut inter amicum & necessarium nulla distinctio sit?

Tam omnibus ignoscere crudelitas est quam nulli] verba sunt Seneca **I** de Clementia, cap. **II.** Chrysostomus **I** ad Cor. **III.** **12.** & sequentibus, de pœnis humanis agens: ἔδὲ ἀνθρώποις ἀμύνην ταῦτα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ φιλανθρωπία: non ex severitate sed ex bonitate talia faciunt homines. Augustinus: Sicut est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens: Valentinianus, Theodosius, & Arcadius, in lege tertia, Codice Theodosiano, de defensoribus civitatum: Removeantur patrocinia qua favorem reis & auxilium facinorosis impertiendo maturari scelera fecerunt, Totilas apud Procopium Gothicorum **II:** τὸ τε ἕκα μὲν ἔθεν καὶ τὸ ἀφύκαλθεν πάλαι εἰς τὰς ἡμετέρας πτωχῶν, οἰμῶν, εὐστροφῆς. Peccare & prohibere pœnas peccantium in pari pono. vide quæ dicuntur lib. **II,** cap. **XXI.** §. **II.** Eiusdem in contumaces iram] vide hac de re Cyrillum libro **v** contra Iulianum.

Christus est qui Iudæos inobedientes supplicis affectu gravissimis] Adde Iosephus Matth. **XXI.** **44.** Lucæ **XIX.** **12.** **14.** **27.** Chrysostomus ad Rom. **XIV.** narratis malis Hierosolymorum, ὅτι ἡ Χριστὸς αὐτοῦς ταῦτα εἰργασάμενος, ἀκροῦσιν αὐτῶν τῶν ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἀποστόλων. Christum esse qui hac fecerit, audi ipsum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte & exserte. Similia habet oratione secunda adversus Iudæos.

Potestate sibi divinitus data usi sunt] Chrysostomus **I** Cor. **IV.** **21,** ἀνελεῶ, πηρώσω; ἐστὶ δὲ πνεῦμα πρὸς πάντας καὶ πνεῦμα ἀνεστησέτω: Interficiam, mutilabo? Est enim ut lenitatis ita & severitatis spiritus. vide & Augustinum de sermonibus Domini in monte lib. **I,** & alios quos citat Gratianus **XXIII,** quæst. **VIII.**

Ulciscentes] Vulgata interpretatio in hoc loco habet defendentes. Sed ea vox sæpe à Christianis in ulciscendi sensu posita invenitur. Tertullianus de Patientia: Iam si levius defendaris, insanies: si uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam doloris? Adversus Marcionem **II:** Non enim injuria minus exercende licentiam sapit, sed in totum cohibenda violentia prospicit, ut quia durissimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur à Deo expectare defensam, edicendam postea per Prophetam, mihi defensam, & ego defendam, dicit Dominus: interim commissio injuria metu vicis repastinaretur: & licentia retributionis prohibitio esset provocationis; ut sic improbitas astuta cessa et, dum secunda permessa, prima terretur; & prima deterriata, nec secunda committitur, qua & alias facilius timor talionis per eundem saporem passionis. Nihil amarius quam id ipsum pati, quod feceris aliis. De monogamia: Alia diluvium iniquitates provocaverunt, semper defensa qualescumque fuerunt, non tamen septuagies septies, quod duo matrimonia meruerunt. Locum Pauli de quo hic sermo non male explicat Augustinus epistola **CLIV:** Hinc autem dictum est non resistamus malo, ne nos vindicta deleat, que alieno malo animum pascit. vide quæ infra lib. **II,** cap. **XX.** §. **v.** & §. **x.**

Non sunt carnalia] Chrysostomus hoc loco: ὁ πόλεμος οὐκ ἐστὶν ἐπιχειρῆσαι] intelligit

grit παῖδες, δόξαν, δυνάμειαν, ἀγλαότητα, δεινότητε, παρδρομαίς, κηλακείας, υποκρίσεις. Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, sollicitiam, premissationes, assentationes, fallacias.

Innocentissime agere eas gentes quarum victus est simplicissimus] Dicit idem Philo de vita contemplatrice, citans Homeri illud :

Γλαυκῶφάων ἀβίαντε διχοισότων ἀνθρώπων.

Lacedaemonum inopumque hominum iustissima qua gens.

Iustinus de Scythis: *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt. Mox: Hac continentia, morum quoque illis iustitiam indidit nihil alienum concupiscentibus: quippe ibidem divitiarum cupido est ubi & usus.* Et de Scythis in eandem sententiam locus lectu dignus apud Gregoram libro II, Taxiles Alexandro. πῆ δὲ πολέμων καὶ μαχρῆς ἡμῶν. Ἀλέξανδρος, παρὲς ἀλλήλους, εἰ μήτε ἕδωκε ἀφαιρησόμεθα ἡμῶν ἀφίξας, μήτε τρεφῶν ἀναγκάσαι, ὑπὲρ ἂν μῶν ἀνάγκη ἀφαιρήσῃ ἢ ἔχουσιν ἀνθρώποις; Quid inter nos, Alexander, bellis & praelis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum necessarium à nobis auferas huc venisti, pro quibus solis pugnare est hominum ratione utentium? Diogenis dictum huc pertinet, & ἦδ' ἐκ τῶν μαζοφάων οἱ κλέπτει καὶ οἱ πολεμεῖσι. non enim ex his qui potentiam edunt, aut fures existunt, aut bellorum auctores. Porphyrius lib. II de non edendis animalibus: τὸ ἀδιδάσκανον καὶ ἔκπορον παρὲς σωμῆτις ἀσπίσειαν στωπλεῖ καὶ τῶ ἀπίπλον. quicquid paratu facile est & levis sumtus, ad pietatem perpetuam, & quidem omnium confert.

Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio constat] Verissimam, sed parum meditatam hominibus sententiam multis egregiis veterum expressam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? Athenæus philosophus apud Diogenem Laërtium:

ἀνθρώποι μαχθῆτε τὸ χεῖρον καὶ ἀφ' αἰσῶν

ἀπλήστον νεκίων ἀρχεῖτε καὶ πολέμων.

In mala sudatis miseri: sine fine cupido

Vos agit in rixas bellaque precipites.

Fabianus Papirius in controversiis Senecæ patris: Ecce instructi exercitus, saepe civium cognatorumque consorturi manus, constitierunt, & colles equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illorum multiitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quaesierit aliquis, que causa hominem adversus hominem in facinus coegit? nam neque feris inter se bella sunt: nec, si forent, eadem hominem deceant, placidum proximique divino genui. Quam tanta vos fert ira, cum una stirps idemque sanguis sitis: vel que furia in mutuum sanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel forte vel fato invecitum? an ut convivium poculis exstuantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda sunt, propter que mensam & lacunaria sua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, nequid ventri negetur libidinique, orbis servitium expetendum est? quid tandem sic pestifera iste divitiis expetuntur, si, no in hoc quidem ut liberis relinquuntur? Philo ad Decalogum: ζῆλον αἰσῶν ἀπεργάζομεθα, ἀρετὴν καὶ μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἰσῶν καὶ τῶν κακῶν: & ἀφ' αἰσῶν τὸ σὺν γένει μὲν ἀποστρέφονται τῶν φυσικῶν δόσεων μετρησόμεθα παρὲς ἀνάγκην ἔχοντων. ζῆρον ὃ μεγαλῆ καὶ πολυἀνθρώποι εἰσέσονται ἐμφυλοῖς ἐρημῶνται. καὶ ὃ ἐπάλαττα πηλοῦται τῶν κενεῶν ἐρημῶν αἰεὶ συμφορών.

Φορῶν, ναυμαχίας καὶ πικρῶν ἐραλκῶν; οἱ γὰρ ἐλλείων ἔβαρῶσάν αὐτοὺς τι ἐαυτῶν
 ἔπειθ' ἀλλήλους τραυλῶντες πόλεμοι πάντες διὰ μιᾶς πηγῆς ἐρρῶνον ἐπιθυμίας
 ἢ ζήτημάτων ἢ δόξης ἢ ἰδούης. Pecuniarum amor, aut femina, aut gloria, aut ali-
 cuius demum rei qua voluptatem pariat, an parvorum dumtaxat & vulgari-
 um malorum causa est? Ob hoc alienantur à cognatis cognati naturali benevolentia
 in odium insanabile mutata. regiones autem magna & fecunda populorum ci-
 vilibus vastantur disidiis, tum vero & terra & mare implentur calamitati-
 bus nove semper repertis per pedestres navalesque acies. Nam bella illa Græco-
 rum barbarorumque aut inter se aut horum in illos, etiam tragædiis decantata,
 ab uno fluxere fonte cupiditatis, sive illa divitiarum, sive gloria, sive volupta-
 tum fuit. Plinius hist. nat. lib. II, cap. III, Placatiore tamen eo (Terra)
 ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera, cades & bella ten-
 dunt, quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Hiero-
 nymus adversus Iovinianum II, Diogenes tyrannos & subversores urbium
 bellaque vel hostilia vel civilia, non pro simplici victu olerum pomorumque, sed
 pro carniurn & epularum deliciis asserit excitari. Chrysoſtomus I Cor.
 XIII, 3, εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων ἔζητοῦντες εἰ δὲν ἂν ἠδίκησεν εἰδὲς, ἀλλὰ ἔφονοι
 καὶ μάχαι ἔπιλεμοι ἔτασθη ἔξ ἄρπαγαι ἔωλεονεῖται ἔπάνε ἂν ἐμποδῶν ἔζη-
 ροῦναι τὰ πνευμάτια. Nam si mutuo se diligerent homines, nemo alterum efficeret
 injuria, procul essent cades & pugna & bella & seditiones & rapina & defrauda-
 tiones & quicquid est malorum. Idem ad patrem fidelem de opulentis
 loquens: εἰ δὲ ἐνέμυς ταῖσδε καὶ πόλεμοι ἔμάχαι καὶ πόλειαι καὶ ἄσφαται καὶ
 ἀνδροποδισμοὶ ἔδωλεῖται ἔαχμηλωσῖαι ἔφονοι καὶ τὰ μέρη ἐν τῷ βίῳ κακοί.
 Nonne per hos adveniunt seditiones, & bella, & pugna, & urbium excidia,
 & plagia, & servitutes, & captivitates, & cades, & innumera vita mala?
 Claudianus:

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
 Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
 Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
 Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
 Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Agathias historiarum primo: εἰς ἡ ὀλεονεῖται καὶ ἀδικίαι ἐν τῶν ἀνθρώπων
 ψυχῶν ἀνταρῆσαι καὶ πολιτικαῖν ἰστοίαι, πόλεμων καὶ ὀλεσίων ἄπαντα ἐμφοροῦσιν.
 Hominum animi sponte ad nimias cupiditates injustitiaque delapsi, implent
 omnia bellis ac tumultibus. Concludam multa bene dicta uno Polybii:
 ἀνδροκρατία ἔστι βίαια φιλοσοφία ἀνδιδόξα. Animus necessarius contentus alio ad
 sapiendum magistro non eget.

Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo negat] idem Tertullianus de
 anima: Quis non præferat sæculi justitiam, quam & Apostolus non frustra
 gladio accinctam contestatur, qua pro homine sciendo religiosa est? Et ad
 proconsulem Scapulam: Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim ut
 omnes sal vos facere possimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictio-
 nis tue fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis.

Dum tamen suscepta fide atque signata] Distinctionem quam hic de
 militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de Monogamia,
 tum exhortatione castitatis.

Et alii veterarum artium professores] Tertullianus de idololatria: ad ec-
 clesiam non admittuntur qui artes exercent, quas Dei disciplina non recipit. Au-
 gustinus de fide & operibus: Meretricis & histriones & quilibet alii publi-
 ca turpitudinis professores nisi solutis aut disruptis talibus vinculis ad Christi sa-
 cramenta

§. IX.

cramenta non permittuntur accedere. de histrione exemplum vide apud Cyprianum epistola LXV. de lanistis, lenonibus, victimarum redemptoribus apud Tertullianum. de auriga Circensi apud Augustinum.

Perstantes in patriis institutis] Verba Iosephi XI historię antiquę.

Id ita generaliter sumtum consilii forte est & vita sublimioris] Concilium Carthaginense IV: *Episcopus nec provocatus de rebus transitoris litiget.* Adde Ambrosium lib. II Offic. cap. XXI. & Gregorium Magnum libro II, Ind. XI, epist. LVIII.

In constitutionibus] videtur scriptus is liber finiente sæculo secundo.

M. Aurelio Imperatori] vide & Xiphilinum de hac historia.

Tres Pauli comites] Adde militem quendam à Cornelio baptizatum, cujus apud Adonem mentio.

Siliani Senatus consulti] Cujus asperitatem mitigavit Adrianus Imperator, ut apud Spartianum est. Asperis Romanorum legibus addi possunt quę servum nisi tortum testimonium dicere vetant.

Nimia lenitatis nomine] Zonaras: τῶς μετὰ βασιλεῦσιν ἐν πονηρίας φιλανθρωπίως ἀφελθῆναι ἐλεῖν, ὅτι τὸ νοσῆν μετὰ δασυγλίον καὶ σσηπὸς ἵνα μὴ καὶ τῶς ὑγιαίνουσι λυμναίηται, ἔργοι τὸ ὑγιαίνει ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑπερβολῶν. Clementem ostendebat iis qui pravam vitam deseruerant, quod diceret abscondendum membrum egrotans ac pyridum, ne sana contagio corrumpat, non id quod aut sanatum jam sit aut sanescat. vide & Eusebium, sicut de nimia Constantini lenitate Christianos, ita de Haraldi regis questos Danos apud Saxonem historicum invenias.

Sape Episcopos] Augustinus: *Officium Sacerdotis est intervenire pro reis.* In ejus epistolis multa sunt hujus bonitatis specimina.

Ut qui ad Ecclesiam confugissent] vide Chrysoctomum XVI de Statuis. Concilium Aurelianense cap. 3. legem Wisigothorum libro VI, tit. V, 16. IX, tit. II, c. 3.

Ut circa Pascha] L. Nemo, C. de Episc. audientia.

Exceptionibus quibusdam] Quas vide apud Cassiodorum XI, 40. & c. inter alia de immunitate ecclesiastica in Decreto.

Quicumque vocati] Simeon Magister in ejus canonis epitome: οἱ βιασθέντες καὶ δοθέντες ἀναστρέψαι, εἰ καὶ κατὰ πόλιν ἢ ἀστυνείαν καὶ ἀναστρέψαντες ἄφωρῶν. Qui vi adhibita visi sunt restitisse, sed ab impietate victi sunt & militiam resumere, decem per annos abstineantur. Eundem hujus canonis sensum exprimunt Balsamo & Zonaras & Rufinus libro X, cap. VI.

De idololatria] quod principale crimen, summus sæculi reatus dicitur Tertulliano de Idololatria: *Gravissimum & extremum delictum* Cypriano epist. XII.

Nisi Dii sacrificare vellent] Sulpitius Severus: *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare preceperat: abnuentes militia rejiciebat.* ob hanc causam Valentianus, qui Imperator postea factus est, sub Iuliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod Victor Vicensis narrat, multos sub Hunericho rege militiam temporalem abjecisse, quia cum Arianismo erat connexa.

Ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant] Leo epistola XC ad Rusticum: *Illicitorum veniam postulantiem, oportet etiam*

etiam multis licitis abstinere. In epistola Episcoporum ad Ludovicum regem legimus: Quilibet tanto à se licita debet abscindere, quanto se meminit & illicita perpetrasse, in Capitulis Calvi: Tanto quisque majora querat bonorum operum lucra, quanto graviora sibi intulit damna, per culpam.

Ad Clerum admitti vetabantur.] Eusebius demonstrationum lib. I, duplicem describit Christianorum vitam, aliam εὐτελής, aliam inferiorem. qui in hac sunt eos inter alia τοῖς κτὶ τὸ δίκαιον ἐπιδοῦναι τοῖς πνευματικῶν, iis qui iuste militant agenda indicare.

Nulla alia cura ac labore] vide canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel monachi.

Ne procratationem rerum alienarum suscipiat] vide epistolam Hieronymi ad Nepotianum.

Tutores constitui nefas judicat Cyprianus] in epistola ad presbyteros, diaconos & plebem Furnis consistentem, Adde l. Generaliter, C. de episcopis & clericis.

Id enim pacis nomine intelligi volebam] Tertullianus idololatria: Imo quomodo etiam in pace militabit? idem de Fuga persecutionum: Nostra paci quod est bellum quam persecutio? Cyprianus epistola x: Quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia domini prior sumserit. Epistola xxii: Cum Dominus caperis ipsi Ecclesie pacem dare. Epistola xxxi: Ecclesia pacem sustinendam, id est expectandam, de Lapsis: disciplina pax longa corruerat. Sulpitius Severus: Antonino Pio imperante pax Ecclesis fuit. mox: Interjectis deinde annis xxxviii, pax Christianis fuit. & in Constantini ætate: Exinde tranquillis rebus pace perfrui-mur. Et initio historiarum: Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora.

C A P U T III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

I. Belli diviso in publicum & privatum. II. Non omne bellum privatum post iudicia constituta illicitum esse jure naturali: defenditur; additis exemplis. III. Ac ne jure quidem Evangelico, cum solutione objectionum. IV. Belli publici diviso in solenne & minus solenne. V. An bellum sit publicum quod geritur auctoritate magistratus summam potestatem non habentis, & quando. VI. In quibus rebus consistat potestas civilis. VII. Quæ potestas sit summa. VIII. Refellitur sententia que statuit summam potestatem semper esse penes populum: & solvuntur argumenta. IX. Refellitur sententia que statuit semper mutuam subjectionem regis & populi. X. Ad veram sententiam recte intelligendam adhibentur cautiones: prima est de distinguenda vocum similitudine in re disti-	XI. Secunda de distinguendo jure & modo habendi jus. XII. Ostenditur quadam imperia summa haberi plene, id est alienabiliter: XIII. Quædam non plene: XIV. Quædam non summa plene, id est alienabiliter haberi. XV. Adstruitur dicta distinctio ex discrimine dandi tutoris in regnis. XVI. Summam potestatem non tolli promissione etiam ejus, quod nec naturali nec divini sit juris. XVII. Summum imperium dividi interdum per partes subjektivis aut potentiales. XVIII. Male tamen hoc colligi ex eo quod reges acta quadam sua nisi à cætu aliquo probentur rata esse nolunt. XIX. Alia quoque exempla quadam male huc trahi. XX. Vera exempla. XXI. Summam potestatem habere posse quæ inæquali

inæquali federe teneatur : cum solutione
objectionum :

XXII. Et qui tributum pendat :

XXIII. Et qui feudi lege teneatur,

XXIV. Distinctio juris & exercitii cum
exemplis.

Syl. verbo
Bellum I.
n. 1.

Belli prima maximeque necessaria partitio hæc est, quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum est quod auctore eo geritur qui jurisdictionem habet; privatum, quod aliter; mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod antiquius, primum videamus. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere arbitror ex iis, quæ supra diximus, cum ostensum est ut quis injuriam etiam vi à se arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id saltem post constituta judicia publica non licere: quamquam enim judicia publica non à natura, sed à factò sunt humano, cum tamen multo sit honestius & ad quietem hominum conducibilius, ab eo cujus nihil interfit rem cognosci quam homines singulos nimium sæpe amantes sui, quod jus putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dicitur æquitas & ratio naturalis. Paulus I C. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi. Hinc est inquit * Rex Theodoricus, quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. quid enim à bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur? Et vim vocant leges, quoties quis id quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.*

I. Non est
de R. i.
Cass. l. IV.
Var. epist. 4.

I. Extat. D.
quod metus.

II. Certe quin restricta multum sit ea quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum ubi cessat judicium: nam lex vetans sine judicio suum consequi, intelligi commode debet ubi copia est judicii. Cessat autem judicium momentanee, aut continue. * Momentanee cessat, ubi expectari judex non potest sine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut factò. Jure, si quis versetur in locis non occupatis, ut mari, solitudine, infulis vacuis, & si qua alia sunt loca in quibus nulla est civitas: factò, si subditi judicem non audiant, aut judex aperte cognitionem rejecerit. Quod diximus etiam post judicia constituta, naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Judæis data intelligi potest, ubi sic per Moysen Deus loquitur Exod. XXII, 2. *Si in effusione deprehensus fur, ita percussus ut moriatur, ne reus cadis esto percussor, ni jam dies illuxerit, cum enim reus cadis erit. Omnino enim videtur hæc lex tam accurate distinguens, non solum impunitatem inducere, sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XII tabularum haud dubie * ex veteri jure Attico profectum: Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure casus esto. Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse quod naturali juri adversetur.*

Molin. disp.
100. §. du-
bium vero.

III. De jure divino voluntario perfectiore, Evangelico scilicet,
plus

plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus juris est in vitam nostram quam nobis ipsis, potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, quæ supra adduximus, ad quaestionem generalem: *ὅρα δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστάτω τῷ πονηρῷ.* Ego autem dico vobis; Ne resistite injuriam facienti, Matth. v, 39. & Rom. xii, 19. *μὴ ἐαυτοὺς ἐκδικῆτε* ubi Latina versio habet, non vos defendentes, charissimi. Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum, *Repone gladium tuum in vaginam; nam quicumque acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Christi exemplum qui pro inimicis sit mortuus, Rom. v, 8, 10. Neque desunt inter Christianos veteres qui bella quidem publica non improbaverint, sed defensionem privatam putarint vitam. Ambrosii loca pro bello supra attulimus. Augustini multo etiam plura sunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambrosius dixit: *Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit, quasi licuerit usque ad Evangelium, ut sit in lege aquiratis eruditio, in Evangelio veritatis.* Idem alibi: *Christianus etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem referre non potest; ne dum salutem defendit, pietatem contaminet.* Augustinus vero; *Legem quidem non reprehendo qua tales (latrones & alios infautores violentos) permittit interfici, sed quomodo istos qui interficiunt, defendam, non invenio.* Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, accepta legitima potestate.* Atque idem sensisse Basilium ex secunda ipsius ad Amphiloichium epistola * satis apparet. Sed opposita sententia sicut receptior est, ita verior nobis viderur, ut talis patientia non sit in obligatione: jubemur enim in Evangelio proximum amare juxta nos ipsos, non præ nobis ipsis: imò ubi par malum imminet, non vetamur * nobis potius quam aliis consulere, ut supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Insuper forte aliquis, & dicat, etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deferendam, quam infautor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum qui impetitur opus habere tempore ad poenitentiam, aut probabiliter ita existimare; & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad poenitentiam spatium superesse. Deinde morali judicio non videri æstimandum illud periculum in quod ipsum se quis conjiciat & unde se potest eximere. Certe Apostolorum aliqui ad ultimum usque tempus Christo vidente & sciente videntur iter fecisse armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse ex Iosepho discimus, qui & de Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum est, ut eum diceret Christus tale tempus imminere, ut gladii comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ xxi, 36, statim Apostoli responderint in suo comitatu duos esse gladios, erant autem in eo

Lib. xi in
Lucam.
De off. 111.
c. 3.
Lib. 1. de
lib. arb. c. 5.
Epist. 154.
ad Publico-
lam.
Cap. 43. &
55.

comitatu

comitatu nulli præter Apostolos. Tum vero illud ipsam quod dixit Christus, quanquam præceptum revera non continet, sed proverbium est, significans gravissima pericula imminere, ut clare ostendit oppositio primi temporis, quod tutum ac prosperum fuerat, commate 35, est tamen tale, ut sumptum appareat ex eo, quod fieri solebat, quodque Apostoli licitum censebant. Recte autem à Cicero dictum est: *Gladios habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne resistite injuriam facienti*, non magis universale est, quam quod sequitur, *Date omni potenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo isti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquiritatis adstringitur, cum præceptum de non resistendo suam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præcise nos obligare, cum ea impetitur injuria, quæ aut alapa sit, aut alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne resistite injuriam facienti, sed vitam profundite potius quam armis utamini.* In verbis ad Romanos, *non iuratis cadentibus, omnino cadentibus non tuendi, sed ulciscendi* habet significationem, ut & Iudith II, & II, I. Lucæ XVIII, 7, 8. XXI, 22. II Thess. I, 8. I Petr. II, 14. Rom. XII, 4. I Thess. IV, 6. Idque ipsa verborum connexio manifeste ostendit: præcesserat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo*: hæc autem est ultionis, non defensionis descriptio. Et monitum suum fulcit Paulus Deuteronomii loco, *יְמוּי עֹדֵיכֶם, יְמוּי עֹדֵיכֶם*, ubi in Hebræo est *עָנִי*, quo ultionem significari tum vocis proprietates indicat, tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur. Quod vero Petro dictum est, continet quædam prohibitionem utendi gladio, sed non in defensionis causa: neque enim se opus habebat defendere: Jam enim dixerat Christus de discipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur sermo quem dixerat: Ex iis quos dedisti mihi, non perdidisti quemquam*, Ioan. XVIII, 8, 9. neque Christum, nam defendi volebat. Ideo apud Ioannem hanc causam interdictioni subicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater?* com. II, & apud Matthæum ait, *Quomodo ergo impleantur scriptura, quæ dicunt ita oportere fieri?* Ulciscendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur, adde quod arma sumebat in eos qui nomine publicarum potestatum adventabant, quibus an ullo casu resistere liceat, peculiaris est quæstio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes qui gladium acceperint gladio peribunt*, aut proverbium est, ex vulgi usu desumptum, quo significatur sanguinem sanguine elici, ideoque armorum usum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii sententia est, indicat, non esse quod nos Deo præripiamus ultionem quam ipse suo tempore satis sit exacturus: plane quo sensu in Apocalypsi dicitur XI II, 10: *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc sita est spes & patientia sanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: *Adeo satis idoneus patientie sequor. Deus: si injuriam deposueris penes eum, ulsor est; si dolorem, medicus est; si mortem, resuscitator est: quantum patientia licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Christi verbis vatici-

vaticinium videtur inesse de pœnis, quas à sanguinariis Iudæis erat exacturus gladius Romanorum. Ad Christi exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, responderi potest, Christi facta omnia quidem virtutis esse plena, & quæ, quoad ejus fieri potest, imitari laudabile sit, & suo præmio non cariturum; non tamen omnia ejusmodi esse, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Christus pro inimicis atque impiis est mortuus, id non fecit ex lege aliqua, sed ex speciali quasi pacto & fœdere inito cum Patre; qui si id faceret, non modo summam ei gloriam, sed & gentem in æternum duraturam promisit, Esaia LIII, 10. Alioqui esse hoc factum quasi singulare, & cui vix quicquam reperiatur simile, ostendit Paulus, Rom. V, 7. Et Christus nos animam nostram periculis objicere jubet, non pro quibusvis, sed pro ejusdem disciplinæ consortibus, 1 Ioan. III, 16. Quæ vero ex Christianis scriptoribus allata sunt sententiæ, partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem, quam restrictum præceptum continere; partim privatæ sunt ipsorum, non communis totius Ecclesiæ. Nam in canonibus antiquissimis qui Apostolici dicuntur, communionem is demum privatur qui in rixa primo ictu adversarium occiderit, *Ad rixu occidit adversus, * ob nimium calorem.* Et hanc sententiam ipse etiam Augustinus, quem in contrariam partem adduximus, probare videtur, *Quæst. LXXXIV in Exodum.*

IV. Publicum bellum aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne. Solenne quod hic voco, plerumque justum dici solet eo sensu quo justum testamentum codicillis, justæ nuptiæ servili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & servo secum mulierem * habere in contubernio; sed quod testamentum & nuptiæ solennes peculiare quosdam ex jure civili effectus habeant, quod notari utile est; multi enim voce justæ male intellecta damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa justæ appellatio non convenit. Ut bellum solenne sit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo qui summam potestatem habeat in civitate: Deinde, ut ritus quidam adsint, de quibus agemus suo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit. Bellum autem publicum minus solenne, potest & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere magistratum quemvis. Et sane si citra leges civiles res spectetur, videtur omnis magistratus sicut ad tuendam plebem sibi creditam, ita ad exercendam jurisdictionem, si vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit, nisi auctore eo qui summam in civitate potestatem habeat. Exstat lex talis Platonis ultimo de legibus. Et in Romano jure majestatis teneri dicitur qui injussu principis bellum gesserit delectumve habuerit, exercitum comparaverit. Injussu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Justiniano Codice exstat constitutio Valentiniani, & Valentis, *Nulli prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet * illud Augustini: *Ordo naturalis mortalium paci accom-*

*Can. XLVI
c. si vero de
sent. excom.
& r. significasti. de homicidio.*

L. 3. D. ad l. Jul. majest.

*Vict. de jure belli. n. 9.
Molin. disp. 100. §. idem
Vict.*

Barr. in l.
ex hoc jure.
D. de Inst.
& jur.
Barr. de Re-
pres. 3. prin-
cipalis ad se-
cundam n.
6. Mart.
Laud. de
bello, qu. 2.
Livius lib.
XXXIX.

modatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit. Sicut autem omnia dicta quantumvis universalia æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. Nam primum quin ei qui jurisdictioni præest liceat per apparitores suos vi cogere paucos impetentes, quoties ad eam rem copis majoribus opus non est, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rursum si ita præfens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli qui supremum in civitate jus habeat: hic etiam necessitas exceptionem porriget. Hoc jure usus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, cum certo sciret oppidanos ad Carthaginenses defectionem moliri, cæde in eos facta, Ennam retinuit. Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias quas rex persequi negligit, jus bellandi oppidanis in civitatibus dare ausus est Franciscus Victoria: sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.

† Ayala de
jure belli l.
1. c. 2. n. 7.
Syl. verbo
bellum. n. 2.
ibi, sufficit
etiam.
† Innoc. c.
olim de rest.
spol. n. 3. &
c. sicut de
jurejur. n. 5.
Pauor. ibid.
Barr. ad l.
hostes. D. de
captivis.
† Livius. d.
loco.
† Vit. n. 29.
Cæsar. sec.
sec. qu. 40.
art. 1. Situ.
verbo bel-
lum. p. 1.
n. 2.
Lorca disp.
50. n. 12.

V. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat, an bellum tale publicum sit dicendum dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt †. Sunt qui negant †. Sane si publicum non aliud dicimus quam quod sit jure magistratus, dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde qui in tali facti specie magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. Si vero publicum sumitur in excellentiore significato pro eo quod solenne est, ut sæpe sumi extra controversiam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius juris plenitudinem, tum judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant * res auferri obfistentibus, ac militibus etiam concedi †. Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit. † Sed & illud accidere potest, ut in imperio late patente * inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si sit, jam sane censendum erit bellum geri ex vi summæ potestatis. nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse auctor censetur. Illud magis controversum, an ubi tale mandatum non est, sufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc sufficit videre, quid hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur, placiturum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, si ea de re lex ferenda sit. Nam ut maxime in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio quæ voluntatem summi imperantis movet, non tamen cessat ratio sumta universaliter quæ periculum occurri vult. quod fieri non potest si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat. Non ergo injuria à legatis suis accusatus fuit Cn. Manlius, quod Pop. Rom. injussu bellum Gallogræcis intulisset: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuriâ in Gallogræcos exsequenda esset, non in Cn. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem quod bellum Germanis intulisset, dedi Germani Cato voluit; credo non tam jus respiciens, quam quod imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gal-

Liv. l. 48.

ni Gallos populi Romani hostes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam sibi factam quererentur, si modo iusta fuit populi Romani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit Germanos Gallia mandata sibi provincia pepulisse, nec Germanos, præsertim cum nullum inde periculum immineret, intra suos fines, bello persequi, nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi, sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, plane ut Carthaginenses Romanis responderunt, *Ego non privato publico ve consilio Saguntum oppugnatum sit querendum censeo; sed utrum jure an injuria: nostra enim hac questio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio; vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri.* Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato consilio, in Antonium arma ceperant. Atqui etiam si constaret meritum hostilia Antonium, Senatus populi Romani iudicium expectari debuit, an è republica esset dissimulare factum, an ulcisci; ad pacis venire condiciones, an ad arma procurrare. Nam jure suo quod sæpe cum damni periculo junctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam hoste iudicato Antonio permittenda Senatui, & populo Romano deliberatio fuit, per quos potissimum bellum id geri veller. Sic Cassio auxilia ex foedere petenti respondere Rhodii, missuros se si Senatus juberet. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ à quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur, sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant *τοῖς περιστάσεσιν*. quare danda est opera uti in his rebus defecato utamur iudicio, nec quæ excusari magis quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet. Cum vero dictum sit, bellum publicum geri non debere nisi eo auctore qui summam potestatem habeat, & ad hujus rei, & ad quæstionis illius quæ est de bello solenni intellectum. atque adeo ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant intelligere: eoque magis quia nostro sæculo viri eruditi, quisque ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

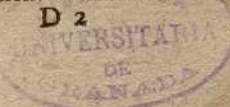
V I. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet à Thucydide tribus rebus describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat *ἀὐτοκρατορία, αὐτοδυναμία, αὐτονομία* suis utentem legibus, iudiciis, * magistratibus. Aristoteles tres facit partes in administranda republica, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & iudicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello. pace. foederibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & reperundis, hoc est, ut ego interpretor, iudicia publica, cum prius iudiciorum nomine privata intellexisset. Dionysius Halicarnassensis tria maxime notat, jus magistratuum creandorum, * jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace. Alibi addit quartum, iudicia: Rursus, alibi adjicit curationem sacrorum & convocationem comitiorum. At si quis recte

Livius
l. xxxl.

App. ch. 17.

Lib. IV.
Pol. c. 4.

Lib. IV.
Lib. VII.
Lib. 11.

partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut desit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur, aut circa universalia, aut circa singularia. Circa universalia versatur condendo leges easque tollendo, tam circa sacra (quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc Aristoteli *δηρατικὴ* architectalis. Singularia circa quæ versatur, sunt aut directe publica, aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut vestigalia, & si quæ his sunt similia: in quibus comprehenditur & dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium ad usum publicum. Ars circa hæc Aristoteli nomine generis *πολιτικὴ*, id est civilis, & *βουλευτικὴ*, consultatrix. Privata sunt res controversæ inter singulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem Aristoteli *δικαστικὴ*, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur, aut per magistratus, aut per alios curatores, in quibus sunt & legati. His ergo in rebus consistit potestas civilis.

VII. Summa autem illa dicitur, cuius actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo, qui summa potestate utitur; cui voluntatem mutare licet, * ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas, quod subjectum habeat videamus. Subjectum aliud est commune, aliud proprium: ut visus subjectum commune est corpus, proprium oculus. ita summæ potestatis subjectum commune est civitas, quam perfectum cœtum esse supra diximus. Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per se civitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, sed membra minus digna magnæ civitatis, quomodo servi membra sunt familiæ. Rursum accidit, ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, ita in morali quoque corpore; nam ibi eadem persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium ac distinctorum corporum. Cujus rei cœtum indicium esse potest, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. Sic etiam accidere potest, ut plures civitates ætissimo inter se fœdere colligentur, & faciant *σύνθημα* quoddam ut Strabo non uno loco loquitur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Aristotele etiam notatum est non uno loco. Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium est persona una pluresve, pro cuiusque gentis legibus ac moribus. *ἢ πρὸς αὐτῶν δέχθη* apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. Atque hoc loco primum rejicienda est eorum opinio, qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi,
ita

*Vest. de jure
belli n. 7.*

*Lib. II.
Pol. c. 20.
l. III. c. 9.*

ita ut ei reges quoties imperio suo male utuntur, & coercere & punire liceat: quæ sententia quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. Nos his argumentis eam refutamus. Licet homini cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, ut & ex lege Hebræa & Romana apparet, quidni ergo populo sui juris liceat se uni cuiquam, aut pluribus ita addicere, ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte retenta? Neque dixeris minime id præsumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præsumendum sit: * sed quid jure fieri possit. Frustra quoque afferuntur incommoda quæ hinc sequantur, aut sequi possint, nam qualemcumque formam gubernationis animo fixeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *Aut hæc cum illis sunt habenda, * aut illa cum his mittenda sunt,* ait Comædia. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet; ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam: neque ex præstantia hujus aut illius formæ, qua de re diversa diversorum sunt judicia, * sed ex voluntate jus metiendum est. Neque vero non multæ extare possunt causæ cur populus jus totum imperandi à se abdicet, aliique tradat, puta quia in periculum vitæ adductus alia lege qui se defendat reperire non potest: aut quia inopia pressus aliter habere non potest copiam unde se sustentet. Nam si Campani omnimodis necessitate subacti * populo Romano se subjecerunt in hunc modum: *Populum Campanum, utriusque Capuam, agros, delubra Deum, divina humanaque omnia, in vestram P. C. ditionem dedimus:* & quidam populi cum * Romanorum ditioni subjicere se vellent, ne recepti quidem sunt; quod narrat Appianus: quid obstat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? Apud Virgilium legimus:

Nec cum se sub leges pacis iniquæ

Tradiderit regno.

Accidere etiam potest, ut paterfamilias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit: aut ut qui magnam servorum copiam habens eos manumittat, sub imperii ferendi & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. de servis Germanorum apud Tacitum est: *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis ut colono iungit et servus hæcenus parat.* Adde quod sicut Aristoteles dixit quosdam homines natura esse servos, id est ad servitutem aptos; ita & populi quidam eo sunt ingenio, ut regi quam regere norint rectius; quod de se sensisse Cappadoces videntur, qui oblatæ à Romanis libertati vitam sub rege prætulērunt, negantes vivere se sine rege posse. Sic Philostratus vita Apollonii, stultum esse ait Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant. Neque vero non aliquos movere potuerunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima * sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt. * Urbes sub Eumene, ait Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum sua muratam voluisse. Est & interdum is civitatis status * ut videatur nisi sub li-

*Ex. XXI, 6.
Instit. de jure pers. 6.
Servi autem.
Gell. lib. 2.
c. 7.*

*Strabo XII.
Lucian. lib.
XXXVIII.*

Lib. VI.

Lib. LXXII.

bero unius imperio salvus esse non posse; quod de Romana, qualis erat Cæsaris Augusti ætate, multis prudentibus visum est. His ergo similibusque de causis accidere non potest tantum, sed & solet, ut se homines subjiciant imperio alterius ac potestati, quod & Cicero notat Officiorum secundo. Iam verò bello justo, ut ante diximus, sicut acquiri potest dominium privatum, ita & dominium civile, sive jus regendi non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio, ubi id receptum est, conservando dicta censerentur: nam idem jus eademque ratio est procerum qui plebe exclusa civitatem regunt. Quid, quod nulla respublica adeo reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & feminæ & adolefcentes à deliberationibus publicis arceantur? Iam vero & *populi quidam alios sub se populos habent, non minus addictos sibi quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, *Estne populus Colatinus in sua potestate?* & Campani cum se Romanis dedidissent, facti dicuntur alienæ potestatis: Acarnania ut & Amphilochia dicuntur fuisse juris Ætolorum: Peræa & Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna à Philippo Olynthiis data. Et quæ sub Spartanis fuerant oppida, postquam eorum ditioni exempta sunt, Eleutherolaconum nomen acceperunt. Coryora urbs dicitur fuisse Sinopensium apud Xenophontem. Nicæa Italiæ adjudicata Massiliensibus apud Strabonem, & insula Pithecusæ Neapolitanis. Sic Calatim oppidum coloniæ Capuensis, Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis suis apud Frontinum legimus. Orho provinciæ Bæticiæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud Tacitum est. quæ omnia conveli necesse est, si id recipimus, jus regendi semper subditum esse eorum iudicio ac voluntati qui reguntur. At vero esse reges qui populi etiam universim sumti arbitrio non subsint, tum sacra, tum profana historia testatur. *Si dixeris*, inquit Deus populum Israeliticum alloquens, *Statuam supra me regem*: & ad Samuelem: *Indica eis jus regis qui regnaturus est super eos*. Hinc rex unctus dicitur super populum, super hereditatem Domini, super Israel: Solomo rex super totum Israel. Sic David Deo gratias agit quod populum suum ipsi subjecerit. Et Christus, *Reges*, inquit, *gentium dominantur eis*. Notum illud Horatii:

*Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Iovis.*

Tres gubernandi formas ita describit Seneca: *Interdum populus est quem timere debeamus; interdum, si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli quibus potestas populi & in populum data est*. Tales sunt quos Plutarchus ait, & *ἡ τῆς νόμου μοῦνον, ἀπὸ καὶ τῶν νόμων ἄρχων*, imperium habere non ex legibus modo, sed & in leges. & apud Herodorum Otanes singulare imperium sic describit: *ἀνδρῶνος ποίειν τὰ βέλτε*: *facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat*. Dioni quoque Prusænsi regnum definitur: *ἡ τῆς ἀντιθέτου ἀντιθέτου ἔστι*, ita imperare ut alii ratio non reddatur: Pausanias Messenicis opponit *βασιλείου δεῖξαι ἡ ἀντιθέτου*, regnum potestati tali qua rationem æquum reddere debeat. Aristoteles reges quosdam esse ait cum eo jure,

*Liv. lib. I.
Lrv. l. VII.
Lib. XXVI.
Lib. XXXII.
Strab. XIV.
Diod. l. XV I.
Paus. Lac.*

*Exp. Cyri
lib. V.*

Lib. IV.

Lib. V.

*Hist. I.
Deur. XVII.
14.
I Sam.
VIII. 4.
I Sam. IX.
16. x. I.
xv. I.
II Sa. v. 2.
I Re. IV. I.
P. CXLIV. 2.
Luc. XXII.
25.
Epist. XIV.*

Flamin.

*III Pol.
XIV.*

jure, quod alibi habet ipsa gens in se ac sua. Sic postquam Romani principes imperium vere regium usurpare cœperunt, dicitur populus in eos omne suum imperium & potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur Theophilus. Hinc illud dictum M. Antonini Philosophi: *Nemo nisi solus Deus iudex principis esse potest.* Dion. l. LIII, de tali principe: *αὐτοκράτης ὄντας ἔαυτοῦ, ἔκ τῶν νόμων, πάντα τὰ οἷα βέλοισι ποιεῖ, ἔκ πῶν ὅσα ἂν μὴ βέλοισι μὴ πρῶτη.* Liber est, sui que ac legum potens, ut quod vult, faciat, quod non vult, non faciat. Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum * Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragedia Supplicibus, sic populus Regem affatur apud Æschylum:

Σὺ τοι πόλις, σὺ ἡ τὸ δῆμιον.
 Πρύτανις ἀκραιῶν ἄν,
 Κρατύνεις βωμῶν ἑσίου χθονός,
 Μονοψύφοισι νέμεσσι σέθεν.
 Tu res populi, tuque urbs tota es,
 Non iudicis subditus ullis,
 Regni solio fultus ut ara,
 Unoque regens cuncta arbitrio.

Longe aliter quam de Atheniensium republica rex ipse Theseus apud Euripidem loquitur,

----- εἰ δ' ἄρα
 Ἐνός σπῆς ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐλασίηρος πόλις.
 Δῆμοσ' εἰ' ἀνάσσει διαδοχάσιν ἐν μίρεσι
 Ἐνιαυσίαισιν.

---- hæc juris sui
 Parere domino civitas uni negat:
 Rex ipse populus annuas mandat vices
 Honoris huic, illive.

Nam Theseus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum custodem agebat, * cætera par civibus. Hinc factum ut reges qui populo subsunt, non nisi improprie reges appellari dicantur: Sic post Lycurgum, magisque post Ephoros constitutos, reges Lacedæmoniorum, reges nomine, non re fuisse dicuntur Polybio, Plutarcho, * Cornelio Nepoti. Quod exemplum secuti & alii in Græcia. Pausanias Corinthiacis: *Ἀργεῖοι ἡ ἄπει ἰσηθροῦν καὶ τὸ αὐτονομοῦ ἀρχαίωντες ἐκ παλαιότητος, πῶν τ' ἐξουσίας πάντων βασιλέων εἰς ἐλάττωσιν ἀποστήσαντων, ὡς μηδενὶ τῶν κείσων καὶ τοῖς ἀποκλήσιν ἢ τὸ ὄνομα λειψήσιν τ' βασιλείας μόνον.* Argivi jam olim equalitatis & libertatis amantes regiam potestatem in minimum redegerunt, ita ut Cisi filiis ac posteris præter nomen regni nihil relinquerent. Talia regna negat Aristoteles constituere propriam speciem gubernationis, quia scilicet partem tantum faciunt in republica optimatum aut populi. Quin & in populis qui perpetuo regibus non subsunt exempla videmus * quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis erat potestas Amymonum apud Cnidios, & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, cum ad populum provocatio non esset: unde Dictatoris edictum pro numine observatum ait Livius: neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura oblesfam vim regis potestatis Cicero. Quæ pro contraria sententia adferuntur

Inst. de jur.
 nat. s. sed
 & quod.
 Xiph. vita
 M. Ant. l. 4.

Lib. IV.
 Vir. Cleom.
 Vir. Agefila

Quæst. Gr.
 III Pol. 12.
 Liv. lib. 11.
 Plutarch. in
 Marcel.
 Hætic. l. 7.

runtur argumenta, ea solvere difficile non est. Nam primum quod asseverant eum à quo aliquis constituitur esse superiorem constituto, verum dumtaxat est in ea constitutione, cujus effectus perpetuo pender à voluntate constituentis; non etiam in ea quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis: quomodo mulier virum sibi constituit cui parère semper necesse habet. * Valentinianus Imperator militibus qui se Imperatorem fecerant, postulantibus quod ipsi non probabatur, respondit: *Ut me ad imperandum vobis eligereis, in vestra situm erat potestate, ô milites: at postquam me elegistis, quod petistis, in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere, mihi quæ faciendæ sunt, cogitare.* Sed nec verum est quod assumitur, omnes reges à populo constitui: quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest. Alterum argumentum sumunt ex dicto Philosophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt, causa esse paratum: unde sequi existimant ex finis nobilitate, eos qui reguntur, superiores esse eo, qui regit. Sed nec illud universaliter verum est, omne regimen ejus qui regitur causa esse comparatum; nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum: nam servi utilitas ibi extrinseca est & adventitia; sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutæ utilitatis causa, ut maritale. Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt, & non ideo tyrannica dicenda sunt, cum tyrannis, ut quidem ea vox nunc intelligitur, injustitiam includat. Possunt & quædam utilitatem respicere tam ejus qui regit, quam ejus qui regitur, ut cum populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in plerisque imperiis respici per se utilitatem eorum qui reguntur: & verum esse quod Cicero post Herodotum, Herodotus post Hesiodum dixit, fruendæ justitiæ causa reges constitutos. Sed non ideo consequens est, quod illi inferunt, populos rege esse superiores: nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela jus est ac potestas in pupillum. Nec est quod instet aliquis, tutorem, si male rem pupillarem administret, amoveri posse; quare & in rege idem jus esse debere. Nam in tutore hoc procedit, qui superiorem habet, at in imperiis, quia progressus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut persona, aut cætu consistendum est, quorum peccata, quia superiorem se judicem non habent, Deus sibi curæ peculiari esse testatur; qui ea aut vindicat, si ita opus judicet; aut tolerat in pœnam aut explorationem populi. Optime Tacitus: *Quomodo sterilitatem aut nimios imbres, & cætera natura mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia ejus, donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.* Et M. Aurelius magistratus dixit de privatis, principes de magistratibus, * Deum de principibus judicare. Insignis est apud Gregorium Turonensem locus, ubi is ipse Episcopus regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, justitia transgredere voluerit, à te corripitur: si vero tu excesseris, quis te corripit? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te*

Sopom. hist.
Eccles. l. XVI.

Ier. xxv. 12.

damna-

damnabit, nisi is qui se pronuntiauit esse iustitiam? Inter Essenorum placita Porphyrius memorat & *ὅτι οὐκ ἀφίξιμι καὶ πάλιν τὸ ἀρχεῖν, non obtinere cuiquam imperium * sine Dei cura speciali.* Irenæus optime: Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituentur apti iis, qui in illis temporibus ab ipsis regnantur. Sensus idem in constitutionibus quæ dicuntur Clementis; *ἡ βασιλεία φερόμενη, εἰδὼς ὅτι τὰ κρείτιστα ἢ χειροτέρα, regem timebis, gnarus à Domino electum.* Nec obstat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, sed quod vitis ejus tacite saltem consentiret. Quanquam etiam sine eo Deus summo dominio, quod in vitam necemque singulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cuius supplicium est subditis orbari.

Lib. v.

Lib. VII.

c. XVII.

I Reg. IV.

16.

II Reg. X.

17.

IX. Sunt alii qui mutuam quandam subjectionem sibi fingunt, ut populus univèrsus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo subjiciatur. qui si hoc dicerent, non facienda ob regis imperium ea quæ manifeste iniqua sunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confessum est: sed id nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod si etiam populo alicui propositum fuisset partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe potestati utriusque assignari debuissent tales, qui cognosci facile possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine. Bonitas autem aut malitia actus, præsertim in civilibus quæ sæpe obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas: unde summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro jure potestatis, obtentu actus boni malive, hinc ad se rege trahente, inde populo, qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

X. Sublatis opinionibus falsis, restat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum, cui jus summæ potestatis in gente quaque comperat. Prima cautio hæc sit, ne decipiamur ambiguo nominis sono, aut rerum externarum specie. Exempli causa, quanquam apud Latinos opponi solent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit Cæsar principatum obtinuisse Galliæ, sed quod regnum affectaret interfectam: & cum Piso apud Tacitum Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum Regis esse filium: & cum Suetonius parum abuisse ait Caligulam, quin speciem principatus in regnum converteret: & cum Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate constantem, sed vim regiam complexus animo: videmus tamen confundi hæc sæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis posteritate, postquam Ephoris subiecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant quos Tacitus præfuisse ait auctoritate suadendi, non potestate jubendi: Et de Euandro rege Livius, rexisse eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginiensium, Aristoteles & Polybius *βασιλεία* appellant: ut & Diodorus, quomodo & Hannonem

Lib. I.

Lib. XV.

Cap. 70.

Lib. XIII. * Carthaginiensium regem dixit Solinus. Et de Scepsi in Troade narrat Strabo cum adjunctis in civitatem Milesis populari republica uti cepisset, veterum regum posteris nomen mansisse regium & honoris non nihil. Contra Romani Imperatores, postquam palam & sine ulla dissimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & insignia regiae majestatis in liberis quibusdam civitatibus tribui principibus solent. Iam vero comitia ordinum, id est conventus eorum qui populum in classes distributum referunt, nimirum, ut Guntherus loquitur,

Pralati, proceres missisque potentibus urbes:

alibi quidem in hoc serviunt duntaxat, ut sint majus regis consilium, per quod querelae populi, quae saepe in consistorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum sit statuere quod ex usu ipsi videatur. alibi etiam jus habent de actis principis cognoscendi, atque etiam leges praescribendi quibus princeps teneatur. Sunt multi qui existimant discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut successionem. Nam quae hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quae illo. At haec universim vera non esse pro certo haberi debet. Nam successio non est titulus imperii, qui imperio formam assignet, sed veteris continuatio. Ius enim ab electione familiae coeptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad haereditas transibat etiam post Ephoros constituto. Et de tali regno id est principatu est apud Aristotelem: *τέτων τ βασιλειῶν αἰ μὲν τ τῶν εἰσιν, αἱ δ αἰεταί*: *quadam sanguinis jure, quadam electione deferuntur*: & Heroicis temporibus * pleraque in Graecia regna talia fuisse & ipse notat, & Thucydides. Contra Romanum imperium etiam sublata omni fenatus & populi potestate per electionem conferebatur.

XI. Altera cautio haec esto. * Aliud esse de re quaerere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. Ut enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed haec alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii jure temporario, ita summum imperium Dictator Romanus habebat * jure temporario: reges denique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, jure usufructuario: at quidam reges pleno jure proprietatis, ut qui iusto bello imperium quaesiverunt, aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedit, ut nihil exciperetur. Neque enim illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum imperium, quia perpetuum non erat. nam rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quae facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandae sunt. At dictator intra tempus suum * omnes actus eodem jure exercet, quo rex qui est optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. Duratio autem naturam rei non immutat: quantum si de dignitate quaeritur, quae majestas dici solet, dubium non est, quin ea major sit in eo cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium, quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum

Pol. III,
XIV.
Lib. I.

dictum volo de his, qui antequam reges ad suam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, ut populo non subsint, neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis. Aliud censendum de his qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, id est precarium, quale olim Vandalorum regnum fuit in Africa, & * Gothorum in Hispania, * cum ipsos deponerent populi quoties displicerent. horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his qui potestatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem est effectus, nec jus idem.

XII. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est in patrimoniis imperantis; quidam viri eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia regia; ita & alia est libertas personalis, alia civilis, alia singulorum, alia universorum. Nam & Stoici quandam servitutem constare dicebant *υποδουλη*, in subjectione; & in sacris literis subjecti regis servi vocantur. Sicut ergo libertas personalis dominum excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. Sic Livius ista opponit: *Regem vocabant libertatis dulcedine nondum experta. Idem; Indignum videbatur populum Romanum servientem cum sub regibus esset, nullo bello ac ab hostibus ullis obsessum esse, liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: *Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio loco * opponit gentes, quæ in libertate essent, iis quæ sub regibus viverent. Cicero dixerat: *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis danda libertas.* Post hos Tacitus: *Urbem Romam ab initio reges habuere; libertatem & consulatum L. Brutus instituit.* Et alibi: *Acrior Arfacis regno Germanorum libertas.* Arrianus indicis: *βασιλευσι & τῆσι πόλεσιν ὅσαυ αὐτονομοι.* Regibus & civitatibus liberis. Cæcina apud Senecam: *Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis libera loca: * quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi qui regibus non parebant Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, modo liberam fuisse, modo sub regibus. Et passim in legibus Romanis de bello & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ potestatis. Hinc illa: *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt: Et, Estne populus Collatinus in sua potestate?* Proprie tamen cum populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus quod in hominem competit, transcribitur. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. Nam & fieri potuit, ut rex * ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam * ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperan-

Procopius
Vand. I.
Aimol. II.
c. 20; l. IV.
c. 35.

Hotom. civit.
ih. qu. I.
Diog. Laert.
I Samuel.
XXII. 28.
II Sa. X. 2.
I Reg. IX.
22.
Liv. lib. I.
Lib. 2.

Lib. XLV.

Lib. III de
legibus.
Ann. I.
de moribus
Germ.

Lib. XII.

Liv. lib.
XXXVIII.
Idem l. v.

peran-

L. in fidei-
commiffaria
p. plane, D.
ad S. C. Tre-
bellianum.

Lib. VIII.

I Reg. XII.

I Re. IX. 6.

Ibid. 12.

I Paral.

VIII. 14.

Diad. I. IV.

Lib. v.

Florus I. II.

Epit. Liv.

58.

Epit. Liv.

43.

Ap. Mithr.

Infin. lib.

XXXVIII.

Lib. XLII.

Strabo lib.

XII.

Strabo

XIII.

Lib. II.

Dan. o. 4.

perandi populo qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. sicut in iure civili est proditum, hereditatis quæ restitui iusta est fructus non restitui, quia non hereditati accepti feruntur, sed rei. Evenire ergo potest ut rex * in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam possit. Strabo Cythera insulam Tanaro objacentem fuisse ait Euryclis Lacedæmoniortm principis *ἐν μέγιστον* *κτιστῶν ἰδίας* privato ipsius jure. Sic rex Solomo regi Phœnicum Hiro- mo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius qui Sanchuniatonis hi- storiam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fi- nes Hebræorum, Ios. XI, 27. sed ex iis urbibus quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim Rex Ægypti Solomonis socer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israelitis non habi- tatas argumentum est, quod postquam Hiroinus eas reddidit, tum de- mum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias. Sic * Hercules legi- tur Sparta bello captæ imperium Tyndareo dedisse, hac lege, ut si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur. Amphi- polis in dotem data Acamanti Thesæi filio. Et apud Homerum Aga- memnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. * Melampodi partes regni duas dono dedit rex Anaxagoras. De Dario sic Iusti- nus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates quarum præfectus erat testamento le- gavit.* Sic * Alexandri successores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte successisse, aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quævisse censendi sunt. quare non est mirandum si alienandi jus sibi arrogarunt. Sic cum * Atralus rex Eumenis filius populum Romanum testa- mento bonorum suorum hæredem fecisset, populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum complexus est. Florus de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, sed quod est æquius testamenti jure retinebat.* Et postea cum * Ni- comedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset here- dem, regnum in provinciæ formam redactum est. Cicero secunda in Rullum: *Hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libiæ pars * Cyrenaica eidem populo ab Apione rege testamento relicta. Ta- citus, Annalium XIV, agrorum meminit, qui regis * Apionis quon- dam habitii, & populo Romano cum regno relicti. Cicero de lege Agraria: *Quis ignorat regnum Ægypti testamento regis Alexandrini, populi Romani esse solum?* Mithridates in oratione apud Iustinum de Paph- lagonia loquens: *Qua non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* Narrat idem ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et Polemo Tiba- renorum ad sitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii hære- dem: quod & in Caria olim fecerat Mausolus fratres habens super- stites.

XIII. At in regnis quæ populi voluntate delata sunt, concedo * non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui Regi permitteretur. Quare quod Crantzius ut rem no-
vam

nam notat in Vnguino, quod is Norvagian testamentum reliquisset, non est quod improbemus, si Germanorum mores respicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & alii postea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis testati leguntur, * id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo speciatim Ado memorat, voluisse eum testamentum suum à Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod apud Livium legitur, Regem Macedonum Philippum cum Persea à regno arcere & ejus loco regem facere vellet Antigonum fratris sui filium, obiisse Macedoniæ urbes, * ut principibus Antigonum commendaret. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam Paschali Pontifici reddidisse legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam à populo Romano acceptum, reddere eidem populo recte potuerint, cujus populi quasi personam sustinebat is, qui primi ordinis princeps erat.

Liv. lib. 3.

XIV. Quod autem huc usque monuimus, distinguendam esse summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est ut non modo pleraque imperia summa non plene habeantur, sed & multa non summa habeantur plene: quo fit * ut marchionatus & comitatibus facilius quam regna vendi & testamento relinquere soleant.

XV. Est & alterum hujus discriminis indicium * in regni tutela, dum rex ætate, aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est quibus lex publica, aut ea deficiente * consensus populi eam mandat. In regnis patrimonialibus eorum * quos pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, Aribæ regi pupillo * publice tutores constitutos: & à proceribus Meceдонum Alexandri Magni posthumo. At in Asia minore bello partra rex Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. Sic filio Hieronymo pater Hero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit. Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, * ut Rex Ægypti post Iosephi tempus, & Indorum reges, memorante Diodoro, ac Strabone, seu non sit, hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii speciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem constituit.

Iust. l. XIII.

Iust. lib.

LVII.

Plat. de amore frat.

Lib. II.

Lib. xv.

XVI. Tertia observatio sit, non desinere summum esse imperium, etiam si is qui imperaturus est * promittat aliqua subditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant. Nec jam de observatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiam si nihil promiserint, sed de regulis quibusdam ad quas sine promisso non tenerentur. Verum esse quod dico ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo desinet in sua familia jus summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur eo quod aliquid uxori promiserit. Fatendum tamen, id ubi fit, arctius quodammodo reddi

impe.

imperium, five obligatio dumtaxat cadat in exercitium actus, five etiam directe in ipsam facultatem. Priore specie actus contra promissum factus erit injustus, quia, ut alibi ostendemus, vera promissio jus datei cui promittitur: altera autem specie erit etiam nullus defectu facultatis. Neque inde tamen sequitur, ita promittentem superiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc casu ex vi superiore, sed ipso jure. Apud Persas rex summo cum imperio erat, *ἀντιστοιχίας ἡγεῖ ἀντιδιδύχου*, ut de eo Plutarchus loquitur, & ut imago Dei adorabatur: & ut apud Iustinum est, non mutabatur nisi morte. Rex erat qui dicebat proceribus Persarum; *Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. ceterum mementote, parendum vobis magis esse quam suadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod Xenophonti & Diodoro Siculo notatum, & leges certa quadam forma latas* mutare illi nefas erat, ut & Danielis historia & Plutarchus in Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro xvii, & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi insignis ad hanc rem* historia exstat. Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus Siculus. Eodem tradente Ægyptiorum reges, quos tamen ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed* mortuorum accusabatur memoria, & damnatis abjudicabatur solennis sepultura, sicut &* Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, II Par. xxiv, 25; xxviii, 27. egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri iudicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnatores se juxta leges, ex* Plutarcho in Pyrrhi vita discimus. Quid si addatur, si rex fidem fallat,* ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat Agatharchides fuisse *ἀντιστοιχίας* liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore Strabo annotavit. Sic fundus qui fideicommissio tenetur, est quidem fundus non minus quam si pleno dominio possideretur, sed habetur amissibiliter. Talis autem lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, sed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum* tali sanctione inita.

VIII. Quarto notandum, quanquam summum imperium unum quiddam sit ac per se indivisum, constans ex illis partibus quas supra enumeravimus, addita summitate, id est *τῆς ἀντιστοιχίας*,* fieri tamen interdum ut dividatur, five per partes quas vocant, potentiales, five per partes subjectivas. Sic cum unum esset Romanum Imperium, factum tamen sæpe est, ut alius orientem, alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri potest, ut populus regem eligens quosdam actus sibi servet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id fit, ut jam ostendimus, quotiescumque rex promissis quibusdam obligatur; sed tunc id fieri intelligendum

Lib. X.
Val. Max.
l. IX. c. 5.

VI. 8. 12.
15.

Lib. III.
Lib. I.

Apud Phocicum.

Lib. xvi.

gendum est, * si aut expresse instituat^r partitio, qua de re supra jam diximus, aut si quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum manentis præcepti; aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri posse. Nam præceptum est superioris, saltem in eo quod præcipitur: Et cogere non est quidem semper superioris: nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, sed cum inferioris natura repugnat. Itaque ex coactione saltem paritas sequitur, ac proinde summitatis divisio. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa deferunt; sed ut supra quoque diximus, in civilibus nihil est quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo quod optimum huic aut illi videtur; sed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum est. Exemplum vetus refertur à Platone de legibus tertio. Cum enim Heraclidæ Argos, Messenam & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi ac populis suis reges, sed & * ipsi inter se reges, populi que inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt.

XVIII. Multum tamen falluntur qui existimant, cum reges acta quædam sua nolunt rata esse nisi à Senatu aut alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ acta eum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter imperatum, pro vera ipsius voluntate haberetur, quale erat Antiochi tertii regis scriptum ad magistratus, ne sibi parerent, si quid legibus adversum justisset; & Constantini, ne pupilli aut viduæ cogantur venire iudicii causa ad comitatum Imperatoris, * etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur. Quare hæc res similis est testamentis, quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat: nam hæc quoque clausula efficit, ut posterius testamentum non ex vera voluntate profectum præsumatur. Sed sicut hæc clausula, ita & illa regis iussu expresso ac speciali posterioris voluntatis significatione tolli potest.

XIX. Sed neque Polybii hîc utor auctoritate qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, si non actiones ipsas, sed jus agendi respicimus, mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & consulum quos quasi reges fuisse vult, subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo, qui magis externam speciem & quotidianam administrationem, quam jus ipsam summi imperii spectare congruens ducunt suo instituto.

XX. Magis ad rem pertinet quod Aristoteles scripsit, inter regnum plenum quod *πυρβασιλείαν* vocat, (eadem est * *παντελής μοναρχία*, Sophocli Antigone, Plutarcho * *ἀνοικρατὴς βασιλεία καὶ ἀνοικρατὴς*, Straboni, *ἕξωτα ἀνοικρατὴς*) & regnum Laonicum, qui merus est principatus, aliquot regni species esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse in regibus Hebræis: nam hi quin inre-

Boer. ad c.
I. de conf.
in Decret.
Plu. Apoph.
L. iuvic.
C. quando
imperator.

bus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. voluerat enim populus regem * quales habebant vicini : at orientis populi addicte admodum regnabantur. Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Atoffam :

---ἐχ' ἰπ' Ὀδύσεω π' ὄλεθ'.

---non est civitati obnoxius.

Notum illud Maronis :

Regem non sic Ægyptus & ingens

Lydia nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes

Observant.

- Lib. xxxvi. Apud Livium: Syri & Asiatici genera hominum servituti nata, à quo non discrepat illud Apollonii apud Philostratum: Ἀσσυριοὶ καὶ Μήδοι τοῖς τυραννίδος ἀποσκευασίαι: Assyrii & Medi dominationem etiam adorant. Aristotelis III Politicorum XIV: οἱ καὶ τῶν Ἀσίων ὑποδούλοισι τὰν διατολμήν ἐχόντι, ἐδὲν ἀναξαρτῶντες. Asiatici dominatum equo animo ferunt. Et apud Tacitum Civilis Batavi illud ad Gallos: * Servirent Syria Asiaque & factus regibus oriens: nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed ut idem Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate suadendi, non jubendi potestate. Supra quoque notavimus totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel jus regum describens satis ostendit adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem. quod recte colligunt veteres ex illo Psalmi: *Tibi sol' peccavi.* ad quem locum Hieronymus: *Quod rex erat, & * alium non timebat.* Et Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges: à vinculis delictorum: Neque enim ullis ad poenam vocantur legibus, * tui imperii potestate. homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius.* Idem legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremo editarum cclxxxiii. Video consentire Hebræos, regi in eas leges quæ de officio regis scriptæ exstabant peccanti inflicta verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & à rege in signum poenitentiae sponte suscipiebantur, ideoque non à listore, sed ab eo quem legisset ipse cadebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum: à poenis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabinorum, titulo de Iudicibus: *Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus.* Hæc cum ita sint, tamen aliqua judicia arbitror regibus adempta, mansisse penes Synedrium Lxx virum, quod divino imperio à Mose institutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione duravit. Itaque & Moses & David iudices Deos vocant, & judicia vocantur judicia Dei: & iudices dicuntur non humana, sed divina vicejudicare. imo aperte distinguuntur res Dei à rebus regis, ubi res Dei, momentibus doctissimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Iudæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse: qua in re ipsum regi decem tribuum Israëlitarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis Hebræorum evincunt: sed quædam cognitionum genera regi videntur non permilla, ut de tribu, de Pontifice, * de Propheta.

Ejus.

Exod.

xxii. 8.

Deut. i. 17.

Psalm.

lxxxii. i.

ii Chron.

xix. 6. 8.

i Ch. xxvi.

32. &

ii Chron.

xxx. 11.

Ejusque rei argumentum est in Jeremiæ Prophetæ historia, quem cum proceres ad mortem deponerent, respondit Rex : *Ecce in potestate vestra est, nam contra vos rex nihil potest* : in hoc negotiorum genere scilicet. Imo & qui alia quavis de causa apud Synedrium reus factus esset, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non posset) arte elusit. In Macedonia à Carano orti, ut apud Arrianum Callisthenes ait, *ὡς βία δὲ καὶ νόμος Μακεδόνων ἀρχόντες διατάσσων, non vi, sed lege in Macedonas imperium obtinebant.* Curtius libro IV : *Macedones assueti imperio, sed in majore libertatis umbra quam ceteræ gentes.* Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. VI : *De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus : in pace erat vulgi : nihil potestas regum valebat, nisi prius valuisset auctoritas.* Est & alterum mixturæ hujus indicium alio Curtii loco : *Macedones scivero gentis sua more, ne rex pedes venaretur, sine electis principum amicorumque.* Tacitus de Gothonibus : *Regnantur paulo jam additius quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.* Nam principatum ante descriperat auctoritate suadendi, non jubendi potestate : regnum autem plenum postea his verbis : *Vnus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario regnandi jure.* Eustathius ad sextum Odissæ ubi Phæacum respublica describitur, ait esse *συνάδουσαν βασιλείαν καὶ ἀριστοκρατίαν, * mixtum aliquid ex regis & procerum potestate.* Simile quid in Romanorum regum temporibus observo ; nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis, ut libitum, imperaverat,* inquit Tacitus. *Constat initio civitatis reges omnem potestatem habuisse,* inquit Pomponius, tamen quædam populo excepta etiam illo tempore vult Halicarnassensis. Quod si Romanis magis credimus, in causis quibusdam provocationem ad populum à regibus fuisse ex Ciceronis de Republica libris, ex pontificalibus quoque libris & Fenestella annotavit Seneca. Mox Servius Tullius non tam jure quam auris popularibus ad regnum perductus, plus etiam vim regni imminuit : quippe ut loquitur Tacitus, *sanctorum legum quæis etiam reges obtemperarent.* Quominus mirandum quod Livius dicit, primorum consulum potestatem à regia hoc ferme uno distitisse quod annua esset. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis Consulum temporibus : nam in rebus quibusdam iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, * si patres auctores fierent : quod postea, vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum in incertum comitiorum eventum patres auctores fieri cœperunt, ut Livius & Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur Livius, imperium penes Patricios (id est Senatum ;) penes tribunos (id est plebem) auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi. Sic & Ifoerates Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse *δημοκρατίαν καὶ ἀριστοκρατίαν μεμιγμένην* potestatem optimatum populari mixtam. His positis quæstiones quasdam quæ frequentem in hoc argumento usum habent examinemus.

X XI. Prima est, an summum imperium habere possit is qui in-

Jerem.
XXXVII.
5^a

Iof. Ant.
XIV, XVII.

Lib. VIII.

Epist. 100.

III Annal.

Est. lib. VI.

- æquali fœdere tenetur. Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum Massiliensibus, deinde cum rege Massaniſſa: nec quod actum habet transeuntem, ut cum hostis qui sit ad amicitiam recipitur, dum impensas belli solvat, aut aliud quid præstet: sed quod ex ipsa vi pacificationis manentem prælationem quandam alteri donat; hoc est ubi quis tenetur alterius imperium, ac majestatem conservare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id est, tum operam dare ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus: & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt.* Florus: *illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum quæ nunc vocantur protectionis, advocatiæ, mundiburgii: Item jus urbium matricum in colonias apud Græcos: Nam ut Thucydides ait, coloniarum cum urbibus matricibus pari erant jure libertatis, sed debebant *τιμῶν τὴν μητρόπολιν*, & exhibere *τὰ γέγραπτα τὰ νομίζεσθαι*, reverentiam scilicet & honoris signa quædam. Livius de vereri fœdere inter Romanos qui Albæ jus omne acceperat, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte Andronicus Rhodius post Aristotelem amicitiam inter dispares hoc ait proprium ut potentiore plus honoris, infirmiore plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem Proculus responderit, scilicet liberum esse populum qui nullius alterius potestati subiectus sit, etiamsi in fœdere comprehensum sit, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subiectus non est, sequitur, ut summum imperium retineat. Atque idem de rege pronuntiandum est. Est enim populi liberi & regis qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum superiorem esse, non ut intelligatur alterum non esse liberum. Superiorem hinc intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat talem populum alterius potestati subiectum non esse) sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant: *Quemadmodum, inquit, clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure omni nobis pares sunt: sic & eos qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.* Clientes in fide sunt patronorum; * sic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate est superior. Sunt
- Ap. Mithr.* ἐπὶ ἀσθενείῳ, ἢ ὑποτακτικῶν, sub patrocínio, non sub ditione, ut Sylla apud Appianum loquitur; in parte, non in ditione ut Livius: & Cicero
- Lib. xxxi.* Officiorum secundo sanctiora illa Romanorum tempora describens, patrocínium fociorum ait penes eos fuisse, non imperium, qui cum satis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterarumque gentes fide ac societate junctas habere, quam tristi subiectas servitio:* & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniiis post Romanorum in Græciam adven-

adventum. *ἡμεῖς μὲν ἐλάττωροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο σωματεῖντες ἔδδον;*
manserunt, inquit, liberi nihil conferentes, præter operas sociales. Sicut patrocini-
 um privatum non tollit libertatem personalem, ita patrocini-
 um publicum non tollit libertatem civilem, quæ sine summo imperio
 intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, in fide esse &
 in ditione: Et Syllæo Arabum regi minatus est Augustus, teste Iosepho,
 ni injuriis in vicinos abstineret, curaturum se, ut ex amico subditus
 fieret; cujus conditionis erant reges Armenia, quos in ditione
 Romana fuisse ad Vologesen scribebat Pætus, & proinde sono magis
 nominis quam re ipsa reges: quales Cypri alique reges olim sub
 regibus Persis. *ἡσολοβήτες* subditi ut Diodorus loquitur. Obstare his
 quæ diximus videtur, quod addit Proculus: *Et sunt apud nos rei ex civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* Sed ut hæc res
 intelligatur, sciendum est quatuor incidere posse controversiarum genera.
 Primum, si subditi populi aut regis qui in fide est alterius, dicantur
 fecisse contra fœdus: deinde, si ipsi populi aut reges accusentur:
 tertio, si focii qui in ejusdem populi aut regis fide sunt, inter se
 litigent: quarto, si subditi conquerantur de injuriis eorum quorum
 sunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, tenetur rex aut
 populus, eum qui nocuit aut punire, aut ei cui nocitum est dedere:
 quod non tantum inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos
 locum habet. imo etiam inter eos qui nullo fœdere tenentur, ut ostendimus
 alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna resarciantur; quod officium
 Romæ erat recuperatorum. Gallus Ælius apud Festum: *Recuperatio cum inter
 est populum & reges nationesque ac civitates peregrinas lex convenit,
 quomodo per recuperatorem reddantur res, recipenturque, resque
 privatas inter se prosequantur.* At fociorum alter in focii subditum
 jus prehensionis aut punitionis directe non habet. Itaque Decius
 Magius Campanus ab Annibale victus & Cyrenas delatus, atque inde
 deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis victum se ab
 Annibale esse: atque ita vinculis liberatus est. Secunda specie jus
 habet focius cogendi socium, ut stet fœderis legibus, atque etiam puniendi,
 ni steterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est. Idem enim
 locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem sumat ab eo qui
 peccavit, satis est, ut ipse ei qui peccavit subditus non sit; quod alibi à
 nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos
 idem usu venit. Tertia specie sicut in fœdere æquali solent controversiæ
 deferri ad * conventum sociorum, quos scilicet res non tangit, ut Græcos,
 Latinos veteres, & Germanos olim fecisse legimus, aut alioqui ad
 arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum:
 ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ
 disceptentur apud eum qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem ostendit
 imperii potestatem. Nam & reges apud iudices à se constitutos
 iudicio contendere solent. In postrema specie jus cognoscendi nullum
 est focii. Ideo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum
 sua sponte deferret, dixerunt illi: *Poterat de nobis supplicium sumere*
tuo jure, tum qua pater, tum qua rex. * Et Scipio cum Romæ à Carthaginien-

Lib. XVI.

Liv. lib. XXIII.

Ios. scilicet. 7. 8.

Val. Max.
l. IV. c. I.
Polit. III.
9.

giniensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit non oportere se Patres Conscriptos reipublicæ Carthaginensium interponere. Et hoc est in quo Aristoteles ait societatem à civitate differre, quod sociis curæ sit ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias committant. Solet & aliud objici, quod in historiis ei qui fœdere superior est imperandi, & ei qui inferior est parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet, aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus qui superior est in fœdere. In rebus communibus, extra tempus conventus, etiam ubi fœdus æquale est, solet is qui lectus est princeps fœderis (דניאל דניאל Daniel. xi, 22.) sociis imperare, ut Agamemnon regibus Græcis, Lacedæmonii Græcis postea, deinde Athenienses. In oratione Corinthiorum apud Thucydidem legimus: καὶ τὸς ἡγεμόνας πρὸς ἰδία ἐξ ἑσῶ ἡμέρας πρὸς ἑνὴν προσκοπιῶν. Decet eos qui fœderis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil precipuum sumere, at in communibus rebus curandis imminere supra ceteros. Isocrates veteres Athenienses ductum exercuisse ait, ὅλων ἐπιτοῦσθ' ὅλους, ἰδία δ' ἐκάστος ἐλάσσει, ἰώντες εἰς αὐτὰ: curam gerentes pro sociis omnibus, sed ita ut iis libertatem integram relinquerent: Et alibi: στρατηγεῖν ἡγεμόνες δὲν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censeant: Item συμμοχιμῶς, ἀλλ' ἐ δὲσπολικῶς βελλομένορες ἀπὸ ἀλλήλων, socialiter non hostiliter res eorum curantes. Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestius πείθεσθαι dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas ἐβόησαν, inquit Thucydides, ὅς τε ἰδεὶ παρέχεν τῷ πόλειον χεῖρ' ἡμῶν πρὸς τὸ βαρβαροῦ καὶ ἄς νῶς, ordinarunt (sic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti * ad ordinandum statum liberarum civitatum) quæ urbem pecunias in barbarum, quæ navas conferrent. Hoc enim si facit qui princeps tantum est in fœdere, non mirum est si in fœdere inæquali idem faciat is qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum quæ apud Livium exstat: Græci domesticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium tibi est, ibi ut sit perpetuum optant: libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt. Sic post Cadmeam à Thebanis receptam narrat Diodorus multas civitates Græcas convenisse πείσας ὑπαρχεῖν αὐτονομίας, ἡγεμόσι χερσὶν αἰθναίσι, omnes ut libera essent, sed Atheniensium ductu uterentur. De ipsis Atheniensibus Philippi Macedonis tempore Dion Prusænsis: ὅτι τῷ ἡγεμονίας ἀρχῆς χωρὶς κασι, τῷ δ' ἐλάσσειας μόνος λοιπὸν ἀντέχοντο, quo tempore ductu belli omisso libertatem solam retinebant. Sic Cæsar quos sub imperio Suevorum fuisse dicit, eisdem mox socios nominat. In iis vero rebus, quæ ad propriam utilitatem spectant, superioris postulata solent imperia dici, non ex jure, sed ex effectus similitudine, sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, & ægroti imperare medicis. Livius lib. XLII, Ante hunc consulem (C. Posthumium) nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis, tabernaculis, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis. Interim verum est accidere plerumque, ut qui superior est in fœdere, si is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictam

Li. XXXVII.

Lib. XV.

dictum usurpet: praesertim si foedus perpetuum sit, & cum jure praesidia inducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt, cum à sociis ad se provocari passi sunt; quod nunquam fecerunt Lacedaemonii. quibus temporibus Isocrates Atheniensium imperium in socios regno comparat. Sic Latini querebantur * sub umbra foederis Romani servitutem se pati. Sic Aetoli vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi postea, foedus specie jam esse precariam servitutem. Sic apud Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur; neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi: & alibi, Miseram servitutem falso pacem vocari. Eumenes quoque apud Livium Rhodiorum socios ait, verbo esse socios, revera subiectos imperio & obnoxios: Magneres quoque in speciem liberam Demetriadem, * revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum notat Polybius. Hac cum fiunt, & ita fiunt ut patientia in jus transeat, qua de re alibi erit disputandi locus, tunc aut qui socii fuerant fiunt subditi, aut certe partitio fit summi imperii, qualem accidere posse supra diximus.

XXII. * Qui vero certum quid pensitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, *ἐὐμεγεχοὶ φόβος ἰσότητις*, ut est apud Thucydidem: quales * Hebræorum reges, & vicinarum gentium post Antonii tempora, *ἐπὶ φόβοις τελευτῶσι*, ut Appianus loquitur, quo minus summum imperium habere possint, nullam dubitandi causam video, quanquam infirmitatis confessio de dignitate aliquid delibat.

XXIII. Difficilior multis videretur quaestio de nexu feudali, sed qua ex antedictis facile solvi potest. Nam in hoc contractu qui proprius est Germanicarum gentium, neque usquam invenitur nisi ubi Germani sedes posuerunt, duo sunt consideranda, obligatio personalis, & jus in rem. Obligatio personalis eadem est, sive quis ipsum jus imperandi, sive aliud quidvis etiam alibi situm feudi jure possideat. Talis autem obligatio sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis, ita nec regi aut populo jus demit summi imperii, qua libertas est civilis. quod apertissime conspici datur in feudis liberis qua Franca vocant, qua nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud quam species foederis inæqualis de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri praesidium & tutelam. Pone etiam adversus omnes promissam operam, * quod nunc feudum ligium vocant, (nam ea vox latius patebat) nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, de qua agendum erit alibi. Jus vero in rem quod atinet, id quidem tale est, ut ipsum imperandi jus, si feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti possit. Sed interim summum esse non desinit: aliud enim est res, ut saepe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis constitutos, ita scilicet ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret, quod de Paphlagonia aliisque nonnullis Straboni notatum.

Hal. l. vi.
Liv. lib.
xxxiv.
Hist. iv.

Lib. xxxv.
Li. xxxvii.

Lib. i.

Lib. xlii.

X X I V. Distinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio, jus ab usu juris, five actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest; sic & furiosus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur: omnibus enim his casibus curatores five prodici dandi sunt. Itaque * Demetrius cum in potestate Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo aut literis suis credi, sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

Annotata ad Caput III.

- R** *Ex Theodorico*] Eundem vide in Edicto cap. x, & cxxiv. Momentaneæ] Servius ad XI Æneidos: *Injicere manum Parca Traxerunt debitum sibi. Et sermone usus est juris. nam manus insectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate, rem nobis debitam vindicamus.*
- §. I.**
§. II. *Ex veteri jure Attico*] Solonis verba: *ἐὶ ἰδὴ τις μισθὸν ἡμέτερον ὑπέσπευεν κούρα δαρχμῖος κλέπται, ἀπαγορεύω αὐτῷ τὸς ἰδὲ καὶ εἶναι. ἐὶ δὲ τις νεκρὸς ὁ, πῆ, κλέπται, τῆτον ἕξαινα ἰδὲ δίκασένας.* Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat, furctur, eum jus sit ad undecim viros deduci. quod si quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere. Adde quæ II libro infra dicitur cap. xii.
- §. III.** *Satis appareat*] Adde Concilii Aurelianensis canonem citatum à Gratiano c. ult. causa XIII, qu. II. *Nobis potius quam aliis consulere*] Cassiodorus de Amicitia: *Sane nullus aliquo precepto vel aliqua ratione tenetur salutem animæ proximi perditione animæ suæ, aut corporis ejus liberationem, citra spem perpetuæ salutis, proprii corporis interitum procurare.*
- Ob nimium calorem*] Ambrosius libro x in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis quem vetas promitti nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria.*
- §. IV.** *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non justa, non justî liberi. Paul. Sent. lib. II. tit. XIX. L. Si uxor. D. ad L. Iuliam de Adulteriis, sic & libertas quædam non justa. Seneca de vita beata, c. XXIv. Suetonius Octavio, c. XL.
- Illud Augustini*] lib. xxii, c. lxxiv contra Faustum. citat Gratianus c. quid culparur, causa xxxiii, quæst. I. Apud Hebræos bellum omne quod speciali Dei jussu suscipitur vocatur *בְּלַחַם הַיְהוָה* bellum potestatum.
- §. v.** *Res auferrî obsistentibus*] Jurisconsultis in hanc rem productis posunt addi Franc. Arer. conf. xiv. n. 7. Gail. I de Pac. publica, c. II, numer. 20. Cardinalis Tuschus pract. quæst. LV. litera B. verbo Bellum. num. 10. Goëddæus conf. Marp. xxviii, num. 202, & sequentibus.
- Inferiores potestates belli gerendi habeant potestatem*] vide legem Frederici Imperatoris apud Conradum Abbatem Vrspergensem.
- §. VI.** *Magistratibus*] Possent etiam verti *Vestigalibus*. quomodo accepit Thucydides Scholiastes. Est enim vox anceps.
- Jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace*] Ser-

Servius ad 1 Æneid. *Omni dititione. Rectius omni quam omnis : ut significet omni potestate, pace, legibus, bello.*

Vt & successorem] Cacheranus Decif. Pedem. cxxxix. num. 6.

Sed quid jure fieri posset] Gail. de Arrestis cap. vi, 22, & seqq.

Aut illa cum his mittenda sunt] Cicero lib. III de legibus: *Est iniqua in omni re accusanda, prætermissis bonis malorum enumeratio, vitiumque selectio. mox. Sed bonum quod est quasitum in ea, sine isto malo non habere-*

mus.
Sed ex voluntate jus metiendum est] A Carolo Quinto Imperatore eodem tempore Augusta civitas petiit, ne senatui urbis suæ placita valerent, nisi assensissent curiarum magistri: Norimberga plane contrarium.

Populo Romano se subjecerunt] ut Falisci apud Liv. lib. v. Samnites lib. viii. Sic Epidamnii à Corcyrae deserti Corinthiis se dederunt, ut protegerentur adversus Taulantios & exules. Thucid. lib. i.

Romanorum dititioni] & Venetorum. Bembus lib. vi.

Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt] Seneca de Beneficiis libro II, c. xx, de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fue: ut in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi speravit libertatem futuram, ubi tam magnum premium erat & imperandi & serviendi: aut existimavit civitatem in priorem formam posse revocari, amissis pristinis moribus: futuramque ibi aequalitatem civilis juris, & statuas sua loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnancia, non an servirent, sed utri. vide & Bizarrum historia Genuensi lib. xiv, p. 329.*

Urbes sub Eumene] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypro, quod Euagoræ regnum erat, venisse narrat Isocrates.

Vt videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse. Dion apud Philostratum v, cap. xi, *δέλιγα δὲ μὴ χεῖρον εἶναι ἢ τὴν παλαιάν αὐτῶν αἰ τὴν αὐτῶν ἰδὲς πεπονημένῃ χαλεπῶν ἐργῶν ὄντων αὐτῶν μὴ βολῶν.* *Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre possint mutationem.*

Populi quidam alios sub se populos habent] Sic Salamin insula Atheniensium juris jam inde à Philæo & Euryface Ajacis filiis ut Plutarchus Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephalemiam Adrianus, teste Xiphilino. Atarneus ab antiquo Chiorum teste Herodoto lib. i. & Samii multa in continente oppida tenere, ut Strabo docet lib. xiv. Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenses pertinebat, ut Thucydides scribit libro i. In pace cum Ærolis apud Livium: *Oeneada cum urbe agroque, Acarnanum sumto.* Sex oppida Halicarnasso attributa per Alexandrum Magnum, memorat Plinius Historiæ Naturalis lib. v, c. 29: Idem libro xxxiii, c. iv. Lindum insulam esse ait Rhodiorum: tantundem de Cauno habes libro xxxv. Testatur idem Cicero epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent, complures urbes dono datas ait Eutropius libro III, nempe Carum & Lyciorum, quæ rursus eis ablata à Senatu. Vtrumque est in Excerptis Polybii.

vantur. His improprie dictis regibus accenseri possunt & filii quibus regium nomen datum à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici iussit. Plutarchus Artaxerxe.

Pleraque in Gracia regna talia fuisse] Notatum id & Dionysio Hali- carnassensi libro II, & v.

Aliud de re quarere, aliud de modo habendi] vide cui vacat Carolum Molinæum ad consuetudines Parisienses Tit. I. §. 2. gl. 4. num. 16, & 17.

Iure temporario] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud Gregoram libri IV initio.

Omnes actus eodem jure exercet] Adeo quidem ut populus cum Fabium Rutilianum servare vellet apud Dictatorem precibus egerit.

Gothorum regnum in Hispania] Moris antiqui vestigium in Behetrriis. vide Marianam lib. XVI.

Cum ipsos deponerent populi quoties displicerent.] Hoc de Herulis etiam prodidit Procopius Gothicorum II. de Langobardis Paulus War- nasfredi libro IV, & VI. de Burgundis Ammianus libro XXVIII. de Moldavis Laonicus Chalcocondylas: de rege Agadis apud Afros Iohannes Leo libro VII. de Norwagis ait Guilielmus Neubrigensis regem ibi factum quisquis regem occidisset. de Quadis & Iazygibus familia habes in excerptis Dionis.

Opponit gentes quæ in libertate essent iis qui sub regibus viverent] Thucy- dides: ὃ ἢ Τήρης ἔπειθε ὃ ἢ Σινάλευς πρῶτος πρῶτος ὁδρῶσαις τῶν μεγάλων βασι- λείων ἐπιπλέων ἢ ἄλλης Θρακίης ἐποίησε. πολὺ δὲ μίετο καὶ ἀυθνομήν ἐστι Θρακίαν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit ut ceteros Thra- cia reges superaret: est enim pars etiam Thracum libera.* Seneca pater sua- foria prima: Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam quo apud reges. Iosephus antiquæ historiæ libro XIII, πρὸς βασιλείς καὶ δμῶς ἐλευθέρους. *Ad reges populosque liberos.* Cicero Epistola XV, 4. Popu- lorum liberorum, regumque fociorum auxilia. Plinius libro VI, cap. XX, de Indis: *Iam hi montium qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.*

Quorum significatio regnum civitati mimatur] Vide exemplum talis ostentat apud Bezarum libro XIX historiæ Genuensis.

Ex privata sua substantia] M. Antoninus ad bellum Marcomanni- cum cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani festione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina ac murrina, uxoris & suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gem- marum.

Ex fructibus ejus patrimonii] Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus qua- sitam, sibi vindicavit. Docet Mariana libro XXVIII historiæ Hispa- nicæ.

In quosdam populos imperium habeat proprio jure.] Balduino concessit, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, pro- vinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi ce- deret.

§. XI.

§. XII.

Hercules] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, à se victos donavit Apollini. Servius ad IV Æneidos: Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumpsit Ægimus Dorienfium rex, parte regni in mercedem societatis data. Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. Peleus ab Eurylione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem. quæ habet Apollodorus. Apud Livium est lib. I: *Proca Numitori regnum legat.*

Melampodi] Vide Servium ad Sextam Eclogam, sic apud Homerum Iobares Bellerophonti dar filiam:

Δῶκε δ' οἱ πρῆς βασιλῆϊδ' ἤμισον πάσης.

quod Servius sic interpretatur ad Virgilium: *filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* Phœnix de Peleo:

πολλὴ δέ μοι ὤπασε λαόν.

Νείων δ' ἐχάλετο φθίης δολόπεισιν ἀνάσσειν.

Populos dedit hic mihi multos,

Ut fines Phthiæ, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanassa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem ab Agathocle patre suo bello captam. Plutarchus Pyrrho.

Alexandri successores] Ammianus de Perfide, non exacte tamen ad historię fidem: *Ex testamento nationem omnem in successoris unius jura translata.* libro XXII.

Attalus Rex] Valerius Maximus: *Attalus testamenti æquitate gratis Asiam populo Romano legavit.* Sertorius ea de re apud Plutarchum: τὸ δικαιοῦστα τῶν Ῥωμαίων κερτυρίων ἐπαρχίῳ, *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.*

Nicomedes] vide Appianum Mithridatico & civili primo.

Cyrenaica] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. Eutropius VI.

Appionis] Appianus Mithridatico: Κυρηναίων αὐτῷ Ἀππιῶν βασιλέως Ἰλαγίδων ἡγεῖς νόθου ἐν Ἀφρικῆς ἀπέλιπον. *Cyrenen testamento reliquit Appion nobis è Lagidarum genere.* Ammianus lib. XXII: *Aridam Libyam supremo Appionis regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis civitatibus Libya Pentapoleos Ptolemai liberalitate suscepimus.* rex enim Cyrenarum & Appio & Ptolemæus dicebatur. vide breviarium Livii lib. LXX. ipse hic Appio Cyrenarum hoc regnum patris testamento acceperat, auctore Iustino lib. XXXIX. Alterius Appionis cujus Ammianus meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico Eusebiano ad annum cIo Io CCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat Procopius Arsacis regis testamento ita divisam Armeniam, ut major pars Arsaci, minor Tigrani cederet. Ex Iosepho discimus Herodem, Augusto ei concedente ut regnum cui è liberis vellet relinqueret, testamentum aliquoties mutasse, Antiquæ historię lib. xv, & xvi. Mos hic etiam Gotthis & Vandalis in his quæ armorum jure tenebant. Gizerichus Vandalus de Hispania testamentum fecit. Procopius Vandalicorum I. Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat forori Amalesfridæ, Procopius ibidem: Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæsitam Pipinus inter liberos di-

vist:

visit: Fredegarius sine Chronici. de Burgundia testamento relicta vide Aymonum III, 68, & 75. Fessa rex Fessam secundo filio legat. Leo Afer libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. Sultanus Aladinus Osmani plurimas legavit civitates. Leunclavius Turcicae historiae libro II. Germeani filius rex cum filia sua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiae urbes. Idem Leunclavius libro v. Regnum Turcorum in Cappadocia Musal in liberos distribuit. Nicetas libro III. Urbes ad Pontum Euxinum à Chuscino Bega Murati tradita. Leunclavius libro I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviae in honorem uxoris suae quae Stephani soror. idem lib. VI. Mahumetes Sultanus Murati testamento regnum reliquit. Idem libro XII. Iacupes Begus Germeanoglius ditiois suae haeredem fecit Muratem Sultatum. idem libro XIv. Mahumetes Turca filius duobus Amurati Europae, Mustafae Asiae imperium relinquere cogitavit: est id apud Chalcocondylam lib. IV. Basilius Porphyrogenetus Imperator à Davide Curopalate haeres institutus ejus regionis quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat Zonaras. Venio ad Christianos in oriente victores. Thessaliam Michael Despota inter liberos divisit. Habet id Gregoras lib. IV. Aetoliae Princeps Venetis Athenas reliquit. Baeotiam Antonio vendidit: Chalcocondylas libro IV. Messena, Ithome, & Arcadiae maritima ab Arcadiae principe filiae data in dotem cum ea Thomae Imperatoris Graeci filio nuberet. idem libro v. Acarnania inter nothos Caroli principis testamento ipsius divisa. partes de Aetolia cognatis datae, narrante eo quem dixi Chalcocondyla. sic & regna Hierosolymorum & Cypri partim testamentis legata, partim transcripta contractibus. vide de Cypro Bembum Italicorum VII. & Parutam libro primo. Genuatibus in Sardinia Castrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditiois, donata. Bezarus de Bello Pisano libro II. Robertus filio minori Baimundo dedit Dyrrachium & Aulonem. Anna Comnena lib. v. Alfonso Arragonius Neapoleos regnum ut armis partum, Ferdinando notho suo reliquit. In eodem regno urbes quaedam Ferdinandus legavit nepoti. Mariana libro xxx.

Non esse presumendum eam fuisse populi voluntatem ut alienatio imperii sui regi permitteretur] Imperium non debere relinqui ut agros & servos dicit Vopiscus Tacito. Salvianus: Non poterat populos quos regebat per testamentum egenis tradere. §. XIII.

Id commendationis magis vim apud populum habebat] vide Capitulum XII conventus ad Carisiacum sub Carolo Calvo. Huc refer testamentum Pelagii quo Hispaniam reliquit Alfonso & Osmisinda, & de Dania quaedam apud Saxonem. Neque mirum igitur, quaedam testamenta improbante populo fuisse irrita, ut Alfonso Arragonii. Vide Marianam libro x. Et Alfonso Legionensis, cum is filias filio pratu- lisset. Idem Mariana libro XII.

Ut principibus Antigonus commendaret] Vide rem similem apud Casiodorum lib. VIII, epist. VIII, & sequentibus. ita pacta successiois mutuae inter Sanctium & Iacobum Arragonenses à proceribus firmata. Mariana libro XII. & Henrici Navarrae regis quae Iohannem

Iohannem instituit hæredem. idem Mariana libro XIII. & Isabellæ reginæ Castellæ. idem libro XXVIII.

§. XIV.

Marchionatus & Comitatus facilius quam regna vendi] Vide de Vrgetii principatu Marianam lib. XII, cap. 16.

§. XV.

In regni tutela] Vide Cothmannum Tomo I, Conf. XLII, num. II. *Consensus populi*] Vide Marianam in Alfonso V Legionis rege. At testamentum regis Iohannis de tutela & administratione regni à proceribus improbatum. Mariana libro XVII.

Publice tutores constitutos] Et à proceribus Macedonum Alexandri Magni posthumo. Iustinus lib. XIII.

Quos pater aut propinqui elegerint] Ptolemæus rex Ægypti tutorem filio suo reliquit populum Romanum. Valerius Maximus libro VI, cap. VI, I.

Vi rex Ægypti post Iosephi tempus] & Indorum reges, memorante Diodoro lib. II.

§. XVI.

Promittat aliqua subditis aut Deo] Trajanus caput suum, dextram suam, si scienter sefellisset, deorum iræ consecrabat. Plinius Panegyrico. Adrianus Imperator iuravit nunquam se senatorem nisi ex senatus sententia puniturum. Anastasius Imperator iuravit servaturum se decreta Chalcedonensis Concilii. Meminerit Zonaras, Cedrenus, alii. Seriores Imperatores Græci Ecclesiæ iurabant. Vide eundem Zonaram Michaelæ Rangabe & alibi. Vide & in Gotthis regibus exemplum apud Cassiodorum x, 16, 17.

Mutare illi nefas erat] Iosephus in historia Vasthæ, *Διςκαθήνη τῆ εὐσῆ ἀφ' ἧ νόμοι σὺν ἡδύνασι*. Cum Vasta conciliari lege intercedente non poterat. Tales leges vocabantur leges regni, ut notat Iacchiades ad Daniëlem, II, 13, de legibus regnorum in Hispania vide Marianam libro XX.

Historia existat] Tamen idem de Lethe castello legem à rege mutatam refert, sed non probat.

Mortuorum accusabatur memoria] *ἀπαφα ἣ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυραννῶν ἐπιεργάζονται*, leges tyrannorum corpora. insepulta extra fines proiciunt. Appianus civilium tertio. Andronicus Imperator patrem suum Michaelë, quod fidem Latinam sequi cœpisset, mortuum sepultura privavit. Gregoras lib. VI.

Hebræorum regum] vide Iosephum de Ioramis duobus, altero Hierosolymorum, altero Israelis rege, lib. VIII, cap. III, & v. item de Iaso Hierosolymorum rege.

Plutarcho] verba sunt: *εὐαδῆσαι οἱ βασιλεῖς ἐν κρισιασῶν χωρῆ τῆς Μολοττιδῶν δὲ εἰς Δι' ἦσαντες ἀρχαρχοῦν τοῖς ἡπείρωταις καὶ ἐπιζῆν αὐτοὶ μὲν ἀρχῆν καὶ νόμους, ἐκένους ἢ τῶν βασιλείων ἀφ' ἐφυλάξαι καὶ τῶν νόμων*. Selebant reges in Cassarorum terra, qua Molottidos pars est, Iovi Arco sacrificare ac iuramentum præstare Epiroriis. Iurabant autem reges se imperaturos secundum leges. Epirota autem se imperium ejusdem conservaturos secundum easdem leges.

Vi tum regno cadat] vide exemplum apud Crantziium libro IX Suedicorum.

Tali sanctione] aut etiam ne subditi regem pacta violentem juvent: aut ne ei pareant. vide Crommerum Polonicis XIX, & XXI.

Est

Est & exemplum apud Scafnaburgensem in rebus Henrici anno
cLo LXXIV.

Fieri tamen interdum ut dividatur] vide Zazium singularium re- §. XVII.
sponforum lib. II, cap. xxxi.

Si aut expresse instituitur partiti.] Ita Probi tempore senatus firma-
bat Principum leges: de appellationibus cognoscebat: Proconsoles
creabat: legatos consulibus dabat. vide & Gail. lib. II Obs. c. LVII.
num. 7. & Cardinalem Manticam de tacitis & ambiguis conventio-
nibus lib. xxvii, tit. v, num. 4.

Ipsi inter se reges populique inter se] Exempla sunt complura in histo-
ria populorum septentrionalium. vide Iohannem Magnum historia
Suedica lib. xv, & xxix. Crantzium Suedicorum v. Pontanum
Danicorum viii.

Etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur] Adde l. i. C. de Petitioni- §. XVIII.
bus bonorum sublati.

Πανπλής κυναρχία] Faciunt enim, ut ad §. viii notavimus, Tra- §. xx.
gici regnum Thebanum simile regnis Phœnicum unde orti erant.

Δύσκρατης βασιλεία] Sic Dionysius Halicarnassensis de Laconicis
regibus: *ἔδδ' ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκρατορες ἦσαν.* neque enim Lacedæmonii
pleno jure reges erant.

Qualem habebant vicini] Putabat populus, ut Iosephi verbis utar,
*ἔδδεν ἀποπει εἶναι πᾶν παλαιστοχρόνον βασιλευσάντων τῶν αὐτῶν ἔχειν αὐτῆς πα-
λιταίας.* nihil esse absurdi si cum vicini regnarentur, ipsi eandem imperii for-
mam acciperent.

Serviret Syria, Asiaque, & sœtus regibus Oriens] Cicero de Provin-
ciis consularibus: *Judæis & Syris nationibus natis servituti.* Euripides
Helena:

Τὰ βαρβάρων ὅδ' ἔδδ' ἅλα πᾶντα πᾶν ἑνὸς.

Sunt præter unum serva cuncta in barbaris.

Quod ex Æschylo adumbratum, apud quem est:

Ἐλπίθερ' ὅδ' ἔδδ' ἐστὶ πᾶν Διὸς.

Nam nemo liber vivit, extra unum Iovem.

Cui simile Lucani dictum

toto jam liber in orbe

Solus Cæsar erit.

Sallustius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenita est sanctitas regii nomi-
nis.* Citant Servius & Philargyrus ad illum in Georgicis locum.
Apollonius de Damide apud Philostratum libro vii: *Ἀσύρι' ὅδ' ἄν
ἢ Μίδει' ἁεσσοκίτας ἔδδεν ἑπὶ ἰλοθερίας εὐθυμείτῃ μίτρα.* Assyrius cum sit
& Medorum accola, nihil pro libertate præclaram cogitat. Iulianus contra
Christianos: *τί μὲν ἤδη καὶ ἔχουσιν ἐπιπένη τὸ φιλελοθεγῶν τε ἢ ἀνυπόθετον
Γερμανῶν ἐπιπένη τὸ χρονηδες καὶ ἤτασος Σύρων καὶ Πάρθων καὶ πάντων
ἀπαῶς τῶν αὐτῶν ἢ καὶ αὐτῶν μεσημεριῶν βαρβάρων, ἢ ὅσα τοῖς βασιλείας ἀγαπᾷ
κακῆνδρία δεσποτικῶτες.* Quid tibi jam singulatim exsequar aut Germanorum
libertatis amantia & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem man-
num ferre Syros & Parthos & omnes qui aut ad orientem aut ad meridiem sunt
barbaros, multasque gentes alias contentas sub regibus vivere dominos imitan-
tibus. Claudianus:

Non

Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos :

Armenia dominum nec te præfecimus ora.

Alium non timebat] Idem Hieronymus epistola ad Rusticam de Pœnitentia : Rex enim erat : alium non timebat : alium non habebat super se.

Tuti imperii potestate] Paria habet ad eundem Psalmum Arnobius minor. Vitiges apud Cassiodorum : Causa regie potestatis supervnis est applicanda iudiciis, quandoquidem illa à calo petita est, ita soli calo debet innocentiam.

De Propheta] Non capit Prophetam perire extra Ierusalem. Luc. XIII, 33.

Mixtum aliquid ex regis & provinciarum potestate] Laonicus Chalcocondylas talia ait esse regna Pannonum & Anglorum, libro II. Arragonum lib. v. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magistratus à rege creatos, nec præfidia imposita nisi volentibus, nec quicumque populo imperatum contra mores. Reges alios esse pleno cum jure, alios sub legibus etiam Iudeus Levi Gersonides notavit ad I Sam. VIII, 4. Mira quæ de Taprobane scribit Plinius lib. VI, cap. XIII : Eligi regem à populo senectæ clementiaque, liberos non habentem, & si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei à populo xxx dari, nec nisi plurium sententia quæquam capite damnari. Sic quoque appellationem esse ad populum, LXX iudices dari. Si liberent ii reum non amplius xxx, (ita enim legi locus hic debet) iis nullam esse dignitatem, gravissimo probro. Regi cultum liberi patris, ceteris, Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, sed aversantibus cunctis & commercia etiam sermonis negantibus, Servius ad illud IV Æneidos : Populumque patresque. Quidam hoc loco volunt tres partes Politicæ comprehensas, populi, optimatum, regie potestatis. Cato enim ait de tribus istis partibus ordinatam fuisse Carthaginem.

Si patres auctores ferent] Plutarchus Coriolano : ὁ δὲ μὲν ἀκυρῶς τὸ ἔργον ἔποιεν, ἡ δὲ πλειὸν ἀνδρῶν ἐπιβουλή. Populus jus non habebat aut legem condendi aut aliud quid jubendi nisi senatus præcessisset auctoritas. Similem mixturam in Genuatium republica suis temporibus observat Chalcocondylas libro v.

§. XXI.

Sic populi federe inferiores] vide Cardinalem Tuschum PP. concl. Io cccc xxxv. Exemplum habes in Dilimnitis qui ἀντιόχοιο sui que juris Persis militabant apud Agathiam libro III. Sic Irene consilium fuit inter mariti liberos ita partiri imperium ut post natos faceret δούλους ἢ ἄλλο τὸ πρὸς πρῶτος ἀξίωμα, ἀντιόχοιο δὲ καὶ ἀντιόχοιο τοῦτος ἐκείνους, dignitate quidem minores, ceterum sui juris plenaque potestatis. Vide Crantzium Saxoniorum x de urbibus quæ se in Austriacorum protectionem dedere. Herodianus libro v: Ὁστρούμων τε καὶ Ἀρμενίων, ἃν ἦσαν οἱ μὲν ὑποτακτοί, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι, Ostroenorum & Armeniorum, quorum hi subditi erant, illi amici ac socii.

Conventum sociorum] Talis conventus vocatur κοινοδικιον in veterè columna ἰσοπολιτείας sive communicatæ civitatis Priansorum & Hieropotamiorum.

Et Scipio] Vide Polybium in legationum excerpto cv.

Ad ordinandum statum Liberarum civitatum] Plinius epistolarum VII, 24.

Sub umbra federis] Hoc ipsum est quod Arato Plutarchus dicit, συμμαχίαν ὑποκειμένην, molle servitium, Vocula apud Tacitum historiarum IV. Feltus Rufus de Rhodiis: Primum libere agebant, postea in consuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt. Caesar quos in Aduorum amicitia fuisse prius dixerat & clientes vocarat, post sub imperio fuisse memorat. Adde, si liber, Fredericum Mindanum de processibus lib. II, cap. XIV, n. 3. Zieglerum §. Landfassinum. 86. Gailium libro II, observatione LIV, num. 6. Vide Agathiam libro I, ubi monentur Gotthi quid à Francis cum tempore expectandum habeant.

Revera omnia ad nutum Romanorum fieri] Tales & Lazi Iustiniani temporibus. Vide Procopium Persicorum II.

Qui vero certum quid pensitant] Persæ pecuniam annuam ab Iustiniiano accipiebant, qua de re vide Procopium Persicorum II, & Gotthicorum IV, id molli vocabulo vocabatur stipendium ad tutandas portas Caspias. Turcæ Arabas montanos pecunia placent.

Hebraeorum reges] Iosephus libro XV: ἐπεὶ ἔφη καλῶς ἔχον Ἀντώνιον βασιλεῖα ἀεὶ τῶν κτλ τῶν ἑσθλῶν γεννηθῶσαν ἀθήνας ἀπατεῖν. ἔπει ἦν ἐδὴ βασιλεὺς εἶν. δόντας ἢ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀντιπροσώπων εἶν αὐτῆ ἡγεμονίᾳ. Negabat Antonius rectum esse regem vocari ad rationes reddendas de iis quae ut rex fecisset: ita enim ne regem quidem eum fore. Par esse ut qui honorem ei dederint etiam potestate quam liberrime uti eum sinant. Chrysofostomus II de Eleemofyna: ἐπιδοὶ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπειτα ἀνάγκη καὶ λοιπὸν ἵκανὸν τῶν ῥωμαίων ἐπιήρησαι ἑσθλῶν, ἔπει ἀύθροιστοι ἦσαν, κατὰ μέρος καὶ ἀσπτερον, ἔπει κατὰ μέρος δόλοι, κατὰ μέρος καὶ νῦν. ἀλλ' οὐ τὰς συμμάχων ὄντες διετέλουν, φέρεις ἢ τὸν πεδύοντες τοῖς βασιλεύουσιν ἰσχυρῶν. καὶ τὸς πῦρ ἐκέναν ἀρχόντας δεσπόζοντες. τὰ δὲ κατὰ μέρος ἢ τοῖς ἰδίοις κερχεθῆναι νόμοις καὶ τὸς πῦρ αὐτοῖς ἀμαρτανόνοις καὶ τὰ πάτρια κλάζοντες νόμιμα. Iudaei ex quo retro ferri res eorum capere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita ut nunc omnino servi, sed sociorum vocabulo honorabantur, regibus suis tributa pendentes & ab iis accipientes praefectos. Caterum in plerisque suis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipsi punirent secundum mores patrios.

Quod nunc Fendum ligium vocant] Vide Baldum proemio Digestorum, Nattam consilio cccc lxxxv.

Demetrius] vide Plutarchum Demetrio.

C A P V T IV.

De bello Subditorum in Superiores.

- I. Status questionis.
- II. Bellum in superiores, qua tales, ordinarie licitum non esse, jure natura:
- III. Nec concessam lege Hebraea:
- IV. Mimus etiam lege Evangelica: quod probatur ex sacris literis.
- V. Et factis Christianorum veterum.
- VI. Resoluitur sententia statuens inferioribus

- magistratibus licitum esse bellum adversus summam potestatem: idque rationibus & sacris literis.
- VII. Quid sentiendum si summa & aliquo meruitabilis sit necessitas.
- VIII. Jus belli dari posse in principem populi liberi:
- IX. In regem qui imperium abdicaverit:

X. In

- X. In regem qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum :
 XI. In regem qui manifeste totius populi hostem se ferat.
 XII. In regem post amissum regnum ex lege commissoria.
 XIII. In regem qui partem duntaxat imperij habeat pro ea parte qua ipsius non sit.
 XIV. Si resistendi libertas certis casibus reservata sit.
 XV. Invasori alieni imperii quatenus parendam.
 XVI. Invasori alieni imperii vi resisti posse ex jure belli manentis :
 XVII. Ex lege antecedente :
 XVIII. Ex mandato jus imperandi habentis.
 XIX. Cur extra hos casus id non liceat.
 XX. In controverso jure privatos sibi judicium sumere non debere.

Bellum gerere possunt, & privati in privatos, ut viator in latronem; & summum imperium habentes in eos qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos qui imperio summo, at non in se, utuntur, ut Abrahamus in regem Babylonix & vicinos; & qui summum imperium habent in privatos aut sibi subditos, ut David in partem Isbosethi; aut non subditos, ut Romani in piratas. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio sive summo sive minori subsunt. Ac primum id minime controversum est, arma sumi posse in inferiores ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. Sic metatores expellendi domino prædii licentiam Imperatores Romani concedunt. Verum adversus summam potestatem aut inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur. Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est; si quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum quod jubent. Nam Apostoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certissimam provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem reperias: at si qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda est potius, quam vi resistendum.

II. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam à se injuriam jus habent resistendi, ut supra diximus. Sed civili societate ad tuendam tranquillitatem instituta, statim civitati jus quoddam majus in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum publicæ pacis & ordinis causa prohibere: Et quin voluerit, dubitandum non est, cum aliter non posset finem suum consequi. Nam si maneat promiscuum illud resistendi jus, non jam civitas erit, sed dissociata multitudo, qualis illa Cycloporum:

Θμῖς ἄδ' ἵ' ἕνας
 Παιδῶν ἑσ' ἀλόγων.

Dant conjugibus jus

Quisque suis sobolique.
 Νεμῶδες, ἀνὰ δ' ἑδῶν ἑδῶν ἑδῶν.

* Confusa turba, nemo ubi audit neminem.

Et Aboriginum, qui Sallustio tradente, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum: & apud eundem alio loco Getuli qui neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam

L. devotum.
 C. de Metatoribus, lib.
 XII.

Eurip. Cyclope.

quam regebantur. Ita ut dixi habent mores omnium civitatum: Generale pactum est societatis humane, inquit Augustinus, Regibus obedire.

Æschylus: Τῶν ἄλλων μὲν ἀρχῶν ἡ ἐξ ἑστέων καὶ κερταίων.

Rex est suo iure, nulli obnoxius.

Sophocles: Ἀρχόντες εἰσιν, ὡς ἴσ' ἑστικτόν. τί μὴ;

Nam principes sunt: obsequendum, quippe ni ē

Euripides: Τὸς τῶν κερταίων ἀμείλιτος ἡγεῖται Φέγειν.

Imperia habentium perferenda inscitia est.

Adde quod supra ex Tacito in hanc rem adduximus: *cujus & hoc est; Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Hic quoque

Indigna digna habenda sunt Rex qua facit.

Seneca: *Æquum atque iniquum regis imperium ferat:*

Quod ex Sophocle sumptum, qui dixerat:

Ἀλλ' ὃν πόλις ἴσασ, τῶδε καὶ κλύειν

καὶ σμικρὰ καὶ δεινὰ καὶ πάντωντι.

Et quod apud Sallustium est: ** Impune quidvis facere, id est regem esse.* Hinc ubique majestas, id est dignitas, sive populi, sive unius qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ conflare non potest si maneat resistendi licentia. Miles qui castigare volenti se centurioni resistit, si vitem tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud Aristotelem est, *ἐὶ δὲ ἄρχῶν ἔχον ἐπιταξέειν ἔδει ἀντιπαύνηται.* si magistratum gerens aliquem verberavit, ipse reverberandus non est.

III. In lege Hebræa mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit, aut summo Pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi à Deo esset constitutus. Quod vero apud Samuelem est de jure regis, omnino recte inspicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id est, de facultate honeste & juste aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, quæ est de officio regis) neque nudum factum indicari: nihil enim esset in eo exitium, cum injurias facere etiam privati privatis soleant: sed factum quod effectum aliquem juris habeat, id est ** non resistendi obligationem.* Ideo additur, *populum pressum istis injuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent.* Sic ergo hoc jus vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

IV. In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari quæ Cæsaris sunt, intelligi voluit à suæ disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur; quod laus exsequens optimus ejus interpres Paulus Apostolus, officia subditorum late describens; inter alia; *Qui obstitit, inquit, potestati, Dei ordinationi obstitit: tum vero qui obstitunt, sibi ipsi condemnationem accipient.* Addit mox, *Dei enim minister est qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine majoris mali

L. Militari.
9. Irreverens.
D. de re mil. Resus legibus militaribus c. xv.

Deuteron.
xv. 1. 12.
Ios. 1. 13.
Samuel.
viii. 11.

Deuteron.
xvii. 14.

L. Jus pluribus. D. de Jus. & jure.

Rom. xiii.

mali oritur, sed quæ ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primum, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Evangelio, quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram quod hic ordo nostro bono inserviat. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, vere magis quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt has quoque injurias utiles nobis esse; quia ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem universalem isti ordini propositum, qui est * tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sane quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est: nemo enim sibi male vult: at imperantis felicitas, in subditorum felicitate consistit. * *Sint quibus imperes, ajebat ille.* Proverbium est apud Hebræos: *Nisi potestas publica esset, alter alterum vitium degluciret:* qui sensus & apud Chryostomum: *ἢ πόλει τὸς ἀρχόντες ἀν. θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεντι βίον, δύναντες ἀλλήλους καὶ κριτεδίωντες, nisi rectores civitatum essent, feriolem feris vivere vitam, non mordentes tantum* * *sed & vorantes alios alii.* Quod si quando nimia formidine, aut iracundia, aliisve affectibus, transversi agantur rectores, quo minus rectam ineamt viam quæ ad tranquillitatem ducit, id inter minus frequentia habendum est; & quæ, ut ait Tacitus, interventu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id quod plerumque accidit respicere, ut ajebat Theophrastus, quo & illud Catonis pertinet: *Nulla lex satis commoda est: id modo queritur, si majori parti & in summa prodest.* quæ autem rarius contingunt, communibus tamen regulis constringenda sunt, quia etsi ratio legis in isto speciali facto specialiter locum non habeat, manet tamen ratio in sua generalitate, cui specialia subijci fas est. Id enim satius quam sine nomine vivere, aut normam cujusque arbitrio permitti. Seneca apostite ad hanc rem, *Satius erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.* Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis* apud Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem qua tota recte se habeat, quam si qua privatus floreat utilitatibus, ipsa autem universim laboret.* qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est: *Contra vero etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur.* Quare cum civitas quidem singulorum posse sustentare calamitates, singuli autem publicas non item; quid est cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere quod vos faciis, dum quasi atomi jactura rei familiaris, salutem prodiis reipublice? Quem sensum breviter ita explicat Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile prestat: publica prodendo tua nequicquam servas.* Plato dixerat legum IV: *τὸ μὲν γὰρ κοινὸν κωδέει, τὸ δὲ ἴδιον ἀποπέπης πόλει, καὶ συμφέρον τὰ κοινὰ καὶ ἴδια ἀμφοῖν, ἢ τὸ κοινὸν πῆψται κελῶς μῶλλον ἢ τὸ ἴδιον.* Quod commune est connectit civitates, quod singulorum, dissipat; quare & publice & privatim nihil est, ut publica magis quam pri-

L. τὸ δὲ D.
de legibus.
L. III, in
fine. D. de
pet. hered.
Livius lib.
XXXIV.

Lib. VII de
encl. c. 16.

Lib. XXVI.

vata cventur. Xenophon vero : ὅστις ἐν πολέμῳ ἀνὰ στρατὸν ἄρ-
 ρῶνται, ἀπὸς τὴν ἰαυτὴν σωτηρίαν στρατῶν : qui in bello contra ducem sedi-
 tiōse se gerit, facit hoc cum sua salutis periculo. Eodem & illa Iamblichi
 pertinent : Non disjuncta est privata utilitas à publica, imo in bono com-
 muni singulare etiam continetur : & ut in animalibus careræque natura, ita
 in civitatibus in totius salute salus est partitum. In publicis autem præ-
 cipuum haud dubie est ordo ille, quem dixi, imperandi paren-
 dique ; is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Ex-
 plicare liber hoc ipsum nobili Dionis Cassii loco : ἔμφοτοι καὶ ἐπὶ τῶν
 ἀλλοτρῶν κερδῶν εἰς αὐτὸν ἄρχοντα πρὸς τὴν ἀρετὴν ἢ πρὸς τὴν ἀνιστορίαν πρὸς
 ἀμφοτέρωθεν, εἰ τὸ πλεονέκτην ὑπηρετεῖν καρατέρειν αὐτῷ ἐπιτηδεύσῃ. συνέψαθε δὲ ποῖον μὲν
 κέρμα ὀικίας γίνονται, ἀνὸς οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν περισσοτέρων καὶ ἀφρονήτων.
 ποῖον δὲ τῶν διδασκαλῶν, ἀνὸς οἱ φοιτῆται τῶν παιδῶν ἀμελεῖται : τίς
 ὄρεται νουθεσίαν, ἀνὸς μὴ πᾶσι τοῖς ἰατροῖς οἱ κήρυκτες πηχεῖται. τίς δὲ ἀ-
 σφάλεια καὶ πικροδρόμοι, ἀνὸς οἱ ναύται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκεῖται. φύσῃ τε γὰρ ἀναγ-
 καῖα πᾶσι καὶ σωτήρια πρὸς μὲν ἄρχον ἐν τοῖς ἀνθρώποις, πρὸς δὲ ἀρχοῦντα πᾶσι.

Ego vero neque decorum existimo, ut rector civitatis subditis cedat, neque
 stem esse ad salutem si quod parere positum est velit imperare. Cogitate enim
 quis futurus sit ordo in familia, si à junioribus senes spernantur : unde sanitas
 egrotantibus, si non per omnia medicis pareant : quid tui navigantibus, si
 plebs nautica gubernantium iussa contemnat. Natura quippe id necessarium &
 hominibus salutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant. Paulo co-
 mitem addamus Petrum ; cuius hæc sunt verba : Regem honorate. Ser-
 vi, subditi estote cum omni timore dominis, non solum bonis & æquis, sed etiam
 duris. Hoc enim cedit gratia, si quis propter conscientiam Dei suffert mole-
 stiam injuste afflictus, quæ enim gloria est si peccantes & colaphis casti subsistitis ?
 sed si bene agentes, & tamen male habiti subsistitis, * hoc cedit vobis gratia
 apud Deum. Confirmat mox hoc à Christi exemplo. Idemque sensus
 in Clementis constitutionibus his verbis exprimitur : ὁ δὲ ἄλλοτρίων
 φοβέται ἀπὸς τὸν δεσπότην μὲν φόβῳ θεῷ, καὶ ἀποδοῦναι, καὶ πονηρῶς ὑπερέχει. Ser-
 vus Deum timens simul bene hero suo velit, quamvis impio, quamvis injusto.
 Notanda hic duo : quod dicitur subjectionem dominis deberi, etiam
 duris, idem ad reges quoque referendum : Nam quod sequitur ei
 fundamentum superstructum, non minus subditorum, quam servorum
 officium respicit. Ac deinde talem à nobis requiri subjectionem
 quæ injuriarum patientiam secum ferat : sicut de parentibus dici
 solet.

* Ames parentem, si æquis est : si non, feras.

Et Eretrienſis quidam adolescens qui Zenonis scholam diu frequen-
 taverat, quid ibi didicisset rogatus, respondit, ὀργὴν πατρός φέρον, iram
 patris ferre. De Lysimacho Iustinus : Magna animo regis, velut parentis,
 contumeliam tulit. Et apud Livium est : Ut parentum savitiam, sic patria,
 patiendo ac ferendo leniendam esse. Apud Tacitum : Ferenda regum ingenia :
 & alibi : bonos Imperatores voto expetendos, qualescunque tolerandos. Apud
 Persas, laudante Claudio :

Quamvis crudelibus æque
 Paretur dominis.

V. Nec ab hac lege Domini discedit * consuetudo veterum Chri-
 stiano-

1 Epistola
 11. 12.

Lib. xv.

Lib. xxv. 16.

Ann. xvii.

Hist. vi.

ftianorum, optima legis interpres. Nam quanquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In Clementis constitutionibus est, βασιλεία & ἱερὸν ἐναντιώσεως, regia potestati resistere nefas. Tertullianus Apologetico: *Vnde Cassii, & Nigri & Albini? unde qui inter duas lauros obsident Casarem? unde qui faucibus ejus exprimentis palastricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt, omnibus tot * Sigeriis* (sic dicitur habet manuscriptus qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) ac Parthenis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est de non Christianis. De Palastrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti Ælii Læti, manu palastricæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius, cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum Pratorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. In eundem Septimium Severum arma, quasi pro reipublicæ caritate, sumperant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majestatem Imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant qui secuti erant Avidium Cassium virum egregium, qui in Syria sumtis armis causabatur Rempublicam se ire restitutum, quam M. Antonii negligentia perderet. Ambrosius cum injuriam non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet à Valentino Valentiniani filio, populi satis concitati motu ad resistendum uti non voluit. * *Coactus, inquit, repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lachryme mea arma sunt. talia enim sunt munimenta sacerdotum. aliter nec debeo nec possum resistere. Mox: Exigebatur à me ut compescerem populum: referebam in meo jure esse ut non excitarem, in Dei manu ut mitigaret.* Idem Ambrosius Maximi copiis adversus Imperatorem & Arianum, & Ecclesiæ gravem uti noluit. Sic Iulianum defectorem cum pessima consilia agitaret, lachrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, addens, τὸ μὲν ἔχοντες καὶ τὸ δύναντες φάμεσθαι, quia solum hoc contra persecutorem erat remedium. Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut observat idem Nazianzenus, sævitia illa Iuliani, non tantum in Christianos erat injuria, sed & rempublicam in summum adduxerat periculum. Accedat his illud Augustini ubi illa Apostoli ad Romanos dicta explicat: *Necesse est propter hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi (rectores) auferre voluerint.*

Lib. V. orat. in Auxent.

Theodoret. hist. Eccles. lib. V. c. 4.

Orat. I in Iulianum.

Prop. 74.

VI. Inventi sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus & locis nimium servientes, qui sibi primum (ita enim credo) deinde aliis persuaderent, ea quæ jam dicta sunt, locum habere in privatis, * non etiam in magistratibus inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium; imo & pecca-

peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non est. Nam sicut in dialecticis * species intermedia, si genus respicias, est species; si speciem infra positam, genus: ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita, sunt publicæ personæ; at superiores si considerentur, privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi quæ est in magistratibus, summæ potestati ira subicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet, quod dicunt Philosophi, ordinem non dari nisi cum relatione ad aliquid primum. Ac mihi videntur qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cælo fuisse antequam Majestas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Iovi non concessisse. At is quem dixi * ordo, & *ἑταρῶν ἡγεμῶν*, non tantum sensu communi cognoscitur: unde illud,

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud:

vice cuncta reguntur:

Alternisque regunt:

Et * Augustini dictum celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus advertite: si aliquid jussit curator, faciendum: non tamen si contra proconsul jubeat: aut si consul aliquid jubeat, & aliud Imperator. non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire: nec hinc debet minor irasci si major prelatas est.* Et hoc ejusdem de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi potestatem, ut esset etiam ipse sub Cesaris potestate. Sed & divina probatur auctoritate.* Nam Apostolorum princeps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: Regi, ut supereminenti, id est sine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: Magistratibus, tanquam missis à rege, id est potestatem suam à rege ducentibus. Et cum Paulus omnem animam supremis potestatibus esse subjectam vult, etiam magistratus inferiores includit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemptores, unquam inferiores magistratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id sibi juris sumperunt, ut regibus vim ullam opponerent, nisi siqui à Deo, cujus in reges summum jus est, mandatum speciale acceperant. quin contra quod procerum officium sit ostendit Samuel, cum proceribus & populo inspectante, Saulem jam perverse regnantem solita veneratione est prosequutus. Atque adeo religionis quoque publicæ status nunquam non à regis ac Syneerii arbitrio pependit. Quod enim post regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publicæ exstabant, dejecta unquam legimus, nisi jussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem. Solet à contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: *Hoc pro me utere, si recte impero, si male, contra me.* Sed sciendum est

*Averr. v.
Metaph.
tom. 6.*

*c. qui refert. x1.
qu. 3.*

Ad Iohann.

1. Ep. 11. 1.

*1 Samuelis
xv. 30.*

Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse ne quid regium ostentaret, sed * verum principem gereret, qui proinde subesseret senatus populique iudicio; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile est quod de M. Antonio legimus, qui publicam pecuniam attingere noluit, nisi consulto senatu.

Dion. l. vi.

VII. Gravior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obliget in gravissimo & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quanquam generaliter prolatae, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis: quod de lege sabbati Hasamonæorum temporibus à sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre: *periculum anima impellit sabbatum*: & Iudæus apud Synefium causam neglectæ legis de sabbato hanc reddit: * *οὐ φάσιν ἵνα ἐξ Ψυχῆς ἤσπαρῃ: in certissimum vitæ periculum adducti sumus*. Quæ exceptio probata est ipsi Christo: ut & in lege altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræorum magistri legibus de cibis veritis, aliisque nonnullis ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem: non quod Deo jus non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quod leges quædam ejus sint argumenti, ut non credibile sit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit. Non nego à lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi, sub certo mortis periculo, ut * de statione non deserenda; sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur, neque videntur homines in se, & alios tantum jus accepisse, nisi quatenus summa necessitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus solent & debent cum sensu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex de qua agimus pendere videtur à voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem confociant, à quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero si in errogarentur an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent, quam ullo casu vim superiorum armis arcere. nescio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines non Dei præcepto, sed sponte adductos experimento infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probavit. Deus autem humanam legem probans censetur probare ut humanam & humano modo. Barclajus regii imperii assertor fortissimus, huc tamen descendit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem savitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum regi subditum esse. Ego facile intelligo quo pluris est id quod conservatur, eo majorem esse æquitatem, quæ adversus legis verba exceptio-

I Pet. II.
13.

Lib. III.
adv. Mo-
narchom.
c. 8.

Lib. VI. c.
23, & 24.

ceptionem porrigat: attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut parrem populi minorem, quæ ultimo necessitatis præsidio sic olim usâ sit, ut interim & communis boni respectum non deferat, vix ausim. Nam David, qui extra pauca facta testimonium habet vitæ secundum leges exactæ, armatos circum se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quod nisi ad vim arcendam si inferretur? Sed simul illud notandum est, non factum id à Davide, nisi postquam & Ionathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed larebras quatit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & hac religione ut popularibus suis nunquam noceat. Simile videri potest factum Maccabæorum: nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex, sed invasor fuerit; vanum puto: cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jam pridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi, in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex verat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, cui ἀννοπυλα deberetur, ne id quidem firmum. Nam Iudæi primum à Nabuchodonosore devicti juri belle ex eodem jure successoribus Chaldæorum Medis & Persis paruerant: quorum * totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Iudæi Tacito vocantur: *Dum Assyrios penes Medosque & Persas Oriens fuit vilissima pars servientium.* Nec quicquam ab Alexandro, ejusque successoribus stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Iudæi interdum ritus suos & leges palam exercere permitti sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur, præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent. quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum à Davide putant non ex officii necessitate, sed ex sublimiore proposito, falluntur. Ipse enim David aperte dixit, infontem neminem esse posse qui manus regi inferret. Nimirum sciebat scriptum in lege: *Dis, id est Iudicibus summis, non maledices, & Principi in populo tuo non maledices.* in qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum, ostendit aliquid præcipi speciale, quare Opratus Milevitanus de hoc Davidis facto loquens, * *Obstabat, ait, plena di vinorum memoria mandatum.* Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare.* At falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere; in regem ergo veris quoque abstinendum, quia, ut ait scriptor problematum, quæ Aristotelis nomen præferunt: *ὁ πρῶτος ἐστὶν ἄρχων, εἰς τὴν πόλιν ὀβριζέει. Qui rectori maledicit, * in civitatem est injurius.*

I Samuel.
XXII, 2. &
XXIII, 13.

Hist. 1. l. v.

I Samuel.
XXVI, 9.

Deuteron.
XXII, 28.

Lib. II.

Scit. xl.

1 Samuel.
xxiv, 6.

injuriis. quod si voce lædendus non est, manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem legimus, quod vestem ejus violasset: tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem. nec immerito. nam cum summum imperium * non possit non multorum odiis patere, securitas fungentis peculiariter fuit munienda. quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est inviolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud Homerum:

Περὶ γῆς διὰ ποιμῆνι λαῶν,

μηδὲ πικροί.

* Nam pro populi pastore timebas.

Nequid ei accideret. Nec immerito, ut apud Curtium est, *regium nomen gentes quæ sub regibus sunt pro Deo colunt.* Artabanus Persa: ἡμῶν ἢ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων ἡρόκλις. ἔπος ἐστὶ, τὸ πρῶτον βασιλεία καὶ ἀποσκευῆν, εἰκόνα Θεοῦ πᾶν ἔστω σὺλοντι. Nobis inter leges multas easque bonas, hæc optima est, regem colendum & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem. Plutarchus Agide: ἔφημιτὸν ἔδδ' ἐπιμοιμῶρον βασιλείας σώματι τὰς χεῖρας ἀποσφίγειν: nec fas nec licitum regis corpori manus inferre. Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum Maccabæis liceat, liceat & Christianis, quorum magister crucem subire toties jubens, exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob religionem mortem intentant Christianis, Christus fugam concedit, his scilicet quos officii necessitudo nulli loco alligat: ultra fugam nihil. Petrus vero Christum ait cum pateretur nobis reliquisse exemplum quod sequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis esset, convitia convitiis non reposuit, neque inter patiendum minatus est, sed rem permisit juste judicanti. Idem gratias agendas Deo ait, & gaudendum Christianis si tanquam Christiani pœnis subdantur. Et hac maxime patientia invaluisse Christianam religionem legimus. Quare Christianis veteribus qui recentes ab Apostolorum & Apostolicorum virorum disciplina eorum præscripta & intelligebant melius & perfectius implebant, summam injuriam fieri puto ab iis qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuisse. Imprudens certe & impudens fuisset Tertullianus, si apud Imperatores, qui ejus rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri: Si enim hostes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni ipsique Parthi, vel quantacumque unius tamen loci & suorum finium gentes, quam totius orbis? Extorvi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissetis, etiam copii impares, qui tam libenter trucidamur, si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quam occidere? Sequitur hic quoque magistrum suum Cyprianus, & aperte prædicat; Inde est, quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec se adversus injustam violentiam vestram, quamvis nimius & copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientes facite de securura ultione securitas. * Innocentes nocentibus cedunt. Et Lactantius: Confidimus enim

1 Petr. iv.
12, 13, 14
15, 16.

Ad Deme-
trianum.

enim majestati ejus, qui tam contemptum sui possit ulcisci quam servorum suorum labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem. Nec aliud spectavit Augustinus, cum dicit: Nihil justus precipue cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est; non enim fas est omnibus. Ejusdem est illud: Quoties imperatores in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justis examinantur & coronantur. Idem alibi: Ita à plebibus principes & à servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantia sustineantur temporalia, & sperentur aeterna. Quod veterum Christianorum exemplo alibi sic explicat: Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit, sed potius ut obtineret aeternam non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cadebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur. Non erat eis pro salute pugnare nisi salutem pro salute contemnere. Nec minus egregia sunt quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Iohannis de gladio Petri. Thebæa legio, ut acta nos docent, militibus constabat sexies mille sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui cum Maximianus Cæsar apud Octodurum exercitum compelleret sacra diis falsis facere, primum Agaunum iter arripuerunt: & cum eo mississet Imperator qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negassent, Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores: qui nemine repugnante facile imperium sunt executi. * Mauritius ejus legionis primicerius, à quo Agaunum vicus Mauritiū dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis, boatisissimis funeribus manus obviam asserre tentaret jam mihi ad hujus rei interdictum Christi nostri parabatur exemplum, qui exemtum vagina Apostoli gladium propria vocis jussione recondidit: docens majorem armis omnibus Christiane confidentia esse virtutem, ne quisquam mortali operi mortalibus dextris obfisteret, quin imo coepti operis fidem perenni religione completeret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet; sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem rei publicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut ignava formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperavimus præceptis, nisi institui legibus Christianis, dæmonum cultus & aras semper pollutas sanguine vitavimus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut de denis interfecisset nos velles terrere: Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christianos esse cognoscere: habetis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero sum respicientes Christum animas non tenetis.* Tum Exuperius legionis signifer, sic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, secularium quidem bellorum signa perspicisti: sed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios potestis ad regna cælestia properare. Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio, * Tenemus ecce*

Lib. 6. qu.
10. in Inf.
Ep. clxvi.

De Crvit.
Dei l. xxii.

arma & non resistemus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire quam noxii vivere praecipiamus. Et postea; Tela projecimus: exarmatus quidem dexte aspatelles tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet. Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: Ne justii punirentur multitudo non obtinuit, cum inultum (male editur multorum) esse soleat quod multitudo delinquit. In veteri Martyrologio res eadem sic narratur: *Cædebantur naque passim gladiis non reclamantes, sed & depositis armis cervices persecutoribus, vel interitum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitia causam, sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri qui nec reclamando ad occisionem ducens est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium, laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.* Valens impie & crudeliter sævit in eos qui secundum sacras literas, & Patrum traditionem τὸ ὀμώσιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam se armis tutata est. Certe ubi patientia nobis præscribitur, sæpe adduci videmus, & à Thebæis militibus adductum jam audivimus Christi exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem se extendit. Ac qui ira animam perdit, is vere eam acquisivisse à Christo pronuntiatur. Diximus summum imperium tenentibus resisti jure non posse. Nunc quædam sunt quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos qui revera non delinquant.

I Pet. II.
21.

Math. X.
39.
Luc. XII.
33.

VIII. Primum ergo, qui principes sub populo sunt, sive ab initio talem acceperunt potestatem, sive postea ita convenit, * ut Lacedæmone, si peccent in leges ac Rempublicam, non tantum vi repelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte: quod Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna, mirum non est, si post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius:

*Ergo omnis * furis surrexit Etruria justis:*

Regem ad supplicium presenti morte repositum.

IX. Secundo, si rex, aut alius quis imperium abdicavit, aut manifeste habet pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent quæ in privatam. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam tractat negligentius.

Lib. IV.
c. 16.

X. Tertio, existimat Barclajus, si rex regnum alienet, aut alii subjiat, amitti ab eo regnum. Ego hîc subsisto. Nam talis actus, si regnum electione aut successoria lege deferatur, nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Vnde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur iurifconsultorum sententia, si extraneo jus suum cedat, nihil eum agere. Et quod dicitur ad dominum proprietatis reverti usufructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex re ipsa etiam tradere regnum aut subicere molietur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, ut diximus, imperium; aliud habendi modus, qui ne mutetur ob stare potest populus: id enim sub imperio comprehensum non est. quo non male aptes illud Senecæ in re non diffimili:

Instit. de
usufr. & fructu.
L. usufructus, D. de
jure do-
trina.

mili : *Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur ne pater sit.*

Lib. II,
controv. 9.

X I. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum, * si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur, quod concedo ; consistere enim simul non possunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi, quare qui se hostem populi totius profiteretur, is eo ipso abdicat regnum, sed vix videtur id accidere posse in rege mentis com-pote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus populis imperet, accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

X I I. Quinto, si regnum committatur, five ex feloniam in eum cuius feudum est, five ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, * si hoc aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiam vinculo solvantur, tunc quoque rex in privatam personam recidit.

X I I I. Sexto, si rex partem habeat summi imperii, * partem alteram populus aut senatus, regi in partem non suam involanti, vis justa opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, etiam si dictum sit, belli potestatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum est : cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere, eam partem tuendi, quod ubi sit, potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere.

X I V. Septimo, si in delatione imperii dictum sit, * ut certo eventu resisti regi possit, etiam si eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exempta regio imperio. Potest autem qui jus suum alienat, ut jus pactis imminuere.

X V. Vidimus de eo qui jus imperandi habet aut habuit. Restat ut de invasore imperii videamus, non postquam longa possessione, aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos exercet, vim habere possunt obligandi, non ex ipsius jure quod nullum est, sed ex eo quod omnino probabile sit eum qui jus imperandi habet, five is est populus ipse, five rex, five senatus, id malle, interim rata esse quod imperat, quam legibus judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptionum liberos, ne honores petere possent, Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quintilianus †) ita his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullae actis: *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade rei publicae.* & mox: *Expediebat agra quasi sauciaque rei publicae requiescere quomodocunque, ne vulnere a curatione ipsa rescinderentur.* In his tamen quae ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quaeritur.

X V I. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut si-

Vult. de potest. civ. n. 23.

Suarez de legib. lib. III. c. 10. n. 9.

Lesius de just. & jure, l. 11. c. 29. dub. 5. n. 73.

† Lib. II. cap. 1.

des

*Apolog.
C. quando
liceat uni-
cuique. l. 2.*

des illi data, sed sola vi retineatur possessio: videtur manere belli jus, ac proinde in eum licere quod in hostem licet, qui à quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit Tertullianus, & *publicos hostes omnis homo miles est*. Sic & adversus militiae desertores, cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem faciat occidendi eum, qui hoc aut illud quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit; qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit; qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ exstabant in Graciæ civitatibus, ubi proinde justa censura fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis renovata post reditum ex Piræo, in eos qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romæ * lex Valeria si quis injussu populi magistratum gereret: & lex Consularis post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet, qui creasset, eum jus fasque esset occidi.

*II Paral.
XXIII.*

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, si diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive populus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Ioaso erat Iojada, cum Athaliam regnò depelleret.

*Liv. lib.
XXXIV.*

XIX. Extra hæc ut privato vi deicere aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum: Quia fieri potest, ut is qui jus habet imperii, malit invasorem in possessione relinquere, quam periculosus & cruentis motibus occasionem dari, qui plerunque se qui solent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis justa esse non potest. Favonius dicebat, *χέρσον εἶναι μοναρχίας ἀνόμω πύλαμον ἐμφύλιον*, pejus esse bellum civile dominatu illegitimo. Et Cicero, *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur*. Ajebat T. Quintius satius fuisse Lacedæmone * tyrannum Nabidem relinquere, cum aliter opprimi non posset, quam ruina gravissima civitatis in ipsa vindicta libertatis perituræ. Nec alio spectat illud apud Aristophanem, leonem in civitate non alendum; si alitus sit, ferendum esse. Profecto gravissima cum sit deliberatio, libertas an pax placeat, ut Tacitus loquitur, & difficillimum hoc *σκέμμο πολιτικόν* Ciceroni, *ἐὶ τυραννίδος ἢ πατριᾶς παντὶ πρόσω τυραννίδος κεραιώσιον κέραιον μίσην ἂν τὸ τοῦ πατρίδος ἢ ὅλων τὴν πάλιν κίνδυνον δειν*: An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit: non debent singuli quod populi commune est judicium ad se rapere. Illud vero plane ini-
quum:

*Lib. IX ad
Att. epist.
4.*

* *Detrahimus dominos urbi servire parata.*

Sicut Sylla interrogatus quid ita armatus patriam peteret, respon-
dit,

dit, ἐλαθεῖσθαι δὲ τῶν τυραννέων, ut eam à tyrannide liberem. Melius Placito epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba latine sic posuit Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui sensus & apud Sallustium extat: *Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & possis & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes rerum mutationes eadem, fugam, aliaque hostilia portendant.* Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum in vita Bruti: τὸ σφεῖν καὶ τῶν ἑχόντων ἀφ' αὐτῶν καὶ ἀνοήτους κινδυνύειν καὶ τὰς παρορτήσεις μὴ κερθίσειν: æquum non esse ut vir prudens ac sapiens improborum & desipientium causa in pericula & turbas se conjiciat. Huc & Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bona existimationis si de potentiis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine confusione fieri potest; ne videamur sacrantia magis facere causa quam misericordia, & graviora inferre vulnera, dum minoribus mederi desideramus.* Thomas seditiosam esse dicit interdum quamvis tyrannici regiminis destructionem. Non debet movere nos in contrariam sententiam factum Aodis in Eglo-nem regem Moabitarum. Nam aperte testatur sacra auctoritas, huc à Deo ipso vindicem suscitatum, mandato scilicet speciali. Neque vero constat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus per quos volebat ministros sua judicia exsequabatur, ut per Iehun in Ioramum.

XX. Maxime autem in re controversa iudicium sibi privatus sumere non debet, sed possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari Christus jubebat, * quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, quia in possessione erat imperii.

App. civ. I.

Epist. fam. lib. I.

Bello Jug.

De Off. II. c. 2.

2. 2. q. 42. art. 2.

Jud. III. 15.

Nehe. IX. 27.

11 Reg. IX.

Matthæ XXII. 20.

Annotata ad Caput iv.

Confusa turba, nemo ubi audit neminem] De Bebriciis similia prodidit Valerius :

non federa legum

Vlla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

Impune quidvis facere, id est regem esse.] Pertinent huc M. Antonii verba quæ ex Iosepho modo adduximus.

Non resistendi obligationem] Philo in Flaccum: πότε γὰρ εἰς ἀπίστησιν ὑποπέσθημεν; πότε δ' ἄρα ἐβελωγὴ πῦσιν ἐνομιλάμεθα; τί δ' ἐπιτηδύματα, οἷς κατ' ἐκείνῃ ἡμεῶν χεράμεθα, σὺ ἀντιπληροῦς, ἢ σωτηρίους πρὸς ἕνοιαν πόλεως καὶ εὐταλείας; Quando enim defectionis suspecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus iudicati sumus? instituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehensionem sunt, nonne ad concordiam bonumque statum civitatis conducunt?

Tranquillitas publica] Bene Chrysofostomus σιωπῆργος ἐστὶ σοι, συμπεράτης σοι. princeps nimirum Evangelium prædicanti. Dedolat ille quod tu descobinas.

Sint quibus imperes] Dicitum hoc Sullæ ajunt Plutarchus, Florus, & alii, unde sumsit Augustinus lib. III, cap. 28 de Civitate Dei.

Sed & vorantes alios alii] Est hoc de statutis sexto: sed & hoc: ἐὰν γὰρ τῶν δι-

§ II.

§. III.

§. IV.

πὶ δικασθῆαι ἀνέλγῃ, πᾶσαν τ' ζωὴς ἡμῶν ἀνείλες πλὴν ἐυζωΐαν. Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquillitatem abstuleris. Deinde: μὴ γὰρ μοι τῶτο εἶποις, εἴπῃς ἡκούσας τῆς ἀνύμμου κέρχην, ἀλλ' αὐτῆς βλέπει τ' ἀξιοζέως πλὴν ἐυζωΐαν, καὶ τὴν ποικίλ' ὄνει τ' πᾶντα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντι σοφίαν. Nec mihi illos refer qui male usi sunt honoribus, sed ipsius instituti vide pulchritudinem, & sapientiam ejus admiraberis qui primus ejus auctor fuit. Idem ad Romanos: κἀν ἀνέλγῃς αὐταῖς (τὰς ἀρχαῖς) πᾶντα διχῆσαι καὶ ἐχθροῖα, σὺν οἰκία, σὺν ἀρχαῖ, σὺν ἄλλο ἕδην ἡσεται, ἀλλὰ πᾶντα ἀναστρατήσῃ τ' διωκτῶν τῶν ἀδυνεστῆς καὶ ἀπινόντων. Magistratus si abstuleris, perierim omnia, non urbes stabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud. evertentur omnia & fortioris esca fiet quilibet infirmior. idem sensus apud eundem ad Ephef. v.

Apud Thucydidem [sententia] lib. II. quicum bene convenit illud Ambrosii libro III de officiis: Eadem singulorum est utilitas qua universorum. Et illud in jure: Semper non quod privatim interest uni ex sociis servari debet, sed quod communi societati expedit. L. Actiones. §. Laqueo. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penult. c. de Caducis tollendis.

Hoc cedit vobis gratia apud Deum] Tertullianus de Pœnitentia: Timor hominis Dei honor est.

Ames parentem si aequus est, si non, feras] Terentius Hecyra:

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio: Non modo reticere homines parentum injurias, sed etiam aequo animo ferre oportet. Habet ad hoc præceptum pulchra Chrysostomus tum II ad Timotheum, tum libro V adversus Judæos. Pertinent huc & quæ Epictetus & post eum Simplicius habent de duabus ansis.

§. v.

Consuetudo veterum Christianorum] Ad quam pertinet canon XVIII Concilii Chalcedonenfis, repetitus canone IV Concilii in Trullo: Concilium Toletanum quartum: capitulum II Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Sueffionensis canone V.

Sigerius] Xiphilius Domitiano: ἐπεὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ὄνομα τῶν πατρῶν Παρθένου ὁ ἀρχαῖος αὐτῆς Σιγῆου (male Σιγῆου) οὐ τῆς ἀρχαῖας & αὐτῆς ἄν. Insidias autem ei communicato inter se consilio struxere Parthenius præpositus cubiculariorum & Sigerius & ipse è cubiculariis. Martialis libro IV:

Sigeriosque meros, Partheniosque sonas.

Corruptum id nomen non hic modo in Tertulliano fuerat, sed adhuc est in Suetonio, ubi Saturius, & in Victore vulgari, ubi Casperius legitur.

Comites repugnare non novi] Inseruit Gratianus causa XXIII, quæstione VIII. Idem Ambrosius epistola XXXIII: Vultis in vincula rapere? voluntas est mihi. non ego me vallato circumfusione populorum. Imitatus est magnus Gregorius libro VI, epistola I: Si in morte Longobardorum me misere voluisset, hodie Longobardorum gens nec regem, nec Duces nec Comites haberet, atque in summa confusione esset divisa.

§. VI.

Non etiam in magistratibus inferioribus] Petrus Martyr ad Iudicum III. Paræus ad XIII caput ad Romanos, Iunius Brutus. Danæus libro VI Politicorum, & alii.

Species intermedia] genus speciale Senecæ epistola LVIII.

Ordo ἐπιτακτικὸς] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii servi, postremo servi vicarii. vide Chrysofostomum 1 ad Corinth. XIII, 3.

Augustini] habet prope eadem Augustinus sermone VI in verba Domini.

Verum principem gerere] Quod postea imitati Pertinax & Macrinus, quorum orationes egregias apud Herodianum vide.

Σαφὸς ἰσχυρὸς ψυχῆς ἰσχυρὸς] Maccabæorum lib. I, c. 9, 10, 43, & 44 : καὶ ἦκουσεν Βακχιδὸς καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῆ σαβοάτων εἰς τὴν κρητῖδαν ἔσθ' Ἰορδάνια ἐν δὲ ἡμέρᾳ ποταμῆ καὶ εἶπεν Ἰωνάθαν ὅτις παρῆ ἑαυτῶ ἀναστάντων νῦν καὶ πολεμῆσθαι ὑπὲρ τῆ ψυχῶν ἡμῶν, ἔ γάρ ἐστι σήμερον ὡς ἐχθρὸς καὶ τεῖτον ἡμεῶν. Id cum audisset Bacchides, venit multo cum exercitu ad Iordanis ripas ipso die sabbati. Ionathan autem suis dixit : surgamus nunc ἔσθ' pro vita pugnemus, neque enim nostra res se habent ut heri ἐπιτακτικὸς tertius.

De statione non deserenda] Vide Iosephum ubi de custodibus Saulis agit. Polybius : ὡς δὲ ἰωμαίοις ἦεν αὐτῶν ἡ ἀποστήμων τῆ ἐπιτακτικῆς λιπὸν τῶν τάξιν.

Totum imperium ad Macedonas devenit] Iustinus libro XXXVI : Primus Xerxes rex Persarum Iudæos domuit. postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venire, diuque in potestate Macedonici imperii fuisse. A Demetrio cum deservissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.

Principi in populo tuo non maledice] Ioabus Semeiæ apud Iosephum : καὶ τὸν ἦν βλασφημῶν τὸ ὑπὸ τῆ θεῶ καὶ βασιλέων βασιλεύων ; An non moreris, qui ei maledicere ausus es quem Deus in regni sede constituit ?

Obstabat plena divinorum memoria mandatorum] Iosephus de Davide : μετάνοιας δ' ὄντος ἔ δικαίον εἶπε φωνάσθαι τῆ ἑαυτῶ διαπότῳ. Sed statim poenitudine ductus, injustum facinus esse dixit, dominum suum occidere. Et post : Τὸν ὑπὸ θεῶ κεχειροτονημένον βασιλέα δεῖνὸν δαπατεῖναι καὶ ἢ πονηρὸς ἦεν γὰρ αὐτῶ ὡς δὲ ἔ δίδόντῳ τῶ δικῶ. Horrendum, regem quamvis malum interficere. poenam enim id facienti imminere ab eo qui regem dedit.

In civitate est injurius] Iulianus Misopogoris : καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ καὶ τῶ ἀρχόντος, ὡς ὅτις ἀρχόντῳ ὑβρίζει, ἐκ περιστάς τῶ νόμου κατεπατήσθαι. Sunt enim leges severa pro principibus, ita ut qui in principem injuriosus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.

Non possit non multorum odiis parere] Quintilianus Declamatione CCCXLVIII : Hanc esse conditionem omnium, qui administrationem reipublica aggrediuntur, ut ea qua maxime pertinent ad salutem communem, cum quadam sui invidia efficere cogantur. vide ea de re Liviæ verba ad Augustum apud Xiphilinum ex Dione.

Nam pro populi pastore timebat] Bene Chrysofostomus 1 ad Tim. I : Si quis ovem jugulet, ab eo gregem immittui : at si quis pastorem de medio sustulerit, ab eo totum gregem dissipari. Seneca libro priore de Clementia cap. III : Somnum ejus nocturnis excubiis munitur : latera objecti circumfusique defendunt : incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusque consensus sic protegendi amandique reges ἔσθ' se suaque jactandi, quocumque desideraverit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est aut demencia,

§. VII.

mentia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit (quod ipsum late ibi exsequitur) sic hæc immensis multitudo unus anima circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione stectitur, presura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustinereetur. Suam itaque incolumitatem amant, &c. Adde quæ infra, lib. II, cap. I, §. IX.

Ariabanus Persa] Apud Plutarchum Themistocle.

Innocentes nocentibus cedunt.] Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Eiusdem hæc libri primi epistola I: Intellexit (adversarius) Christi milites vigilare, jam sobrios & armatos ad prelium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantem, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed promte & animas & sanguinem tradere.

Mauritius] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide Guillemannum in veteri scripto de translatione sancti Iustini in novam Corbeiam: Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima & incompræhabili illa decima post Neronem persecutione passum eum colligimus, quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum calis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauriti collegium, & innocentia speculum. De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis vide Crantzium Saxoniorum VII, 16.

Tenemus ecce arma & non resistimus] Similia sunt illa Iudæorum Alexandrinorum ad Flaccum: ἀσπλοὶ ἐσμεν ὡς ὄρεσ. πρὸς ἄλλοις ἀπὸ τοῦ πολεμίου, ἀ δὲ ἢ φύσις ἐκείνη ἀποστρέφει ἀμυντήρια μίση χεῖρας, ἀπεσφραδίζου, ἐντα μὴδὲν ἐργάζομαι ἄδύνατον, παρέχοντες αὐτῶν τὴν σώματα πρὸς ἐπισκόπους τοῖς ἡλεσίου ἀποκτείνου βέλαι, & quæ sequuntur. Inermes sumus, ut vides. & tamen sunt qui nos tanquam hostes publicos hic criminantur. Etiam eas quas ad nostri tutelam partes dedit natura reiro vertimus, ubi nihil habent quod agant. corpora præbemus nuda ac patentia ad impetum eorum qui nos volent occidere.

Valens] Vide excerpta ex Iohanne Antiocheno, ex Manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi Nicolai Peirefii.

§. VIII.

Vt Lacedæmone] Plutarchus Lysandro: οἱ Σπαρτιάται τὴν βασιλείαν δίκαιον ἀποστρέφουσαν ἰσχυρῶς, ἢν ἔχῃ ὑποσὺς ἐκείνη εἰς Τεγεάν ἐφυγε Spartiata regem ad capitis iudicium vocarant, quod ille declinans fugit Tegeam. Idem Sulla: ἀνοστήσεται Σπαρτιάται βασιλεύοντες οὐκ ἀφείλοντο τὴν ἀρχὴν, ὡς ἐ βασιλεύοντες, ἀλλὰ Φαλάξ καὶ τὸ μὴδὲν οἴσας. quibusdam regibus Spartiata regnum ademerunt ut ineptis regno, quippe abjectis nihilique hominibus. de Agide injuste, sed damnato tamen, vide eundem Plutarchum. Mofynæci regem inedia puniebant. Mela libro II.

Furvis surrexit Etruria iustis] Et aruspex Etruscus in Mezentium infurgentibus:

Quos iustus in hostem

Fert dolor.

§. XI.

Si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur] Pari de causa tribunus plebis qui sit, ipso jure desinere esse talem, ingeniose defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud Plutarchum. Iohannes Major in librum XIV Sententiarum dicit non posse populum a se

ab-

abdicare potestatem destituendi Principis in casu quo ad destructionem vergeret. quod commode explicat ex his quæ hoc loco dicuntur.

Si hoc aut hoc rex faciat] vide de regno Arragoniæ Marianam libro §. XII.

VIII.

Partem alteram populus aut Senatus] Exemplum habes in Genuate republica apud Bezarum libro XVIII. in Bohemia tempore Wenceslai historiæ libro X. Adde Azorium institutionum Moralium lib. X, cap. 8. & Lambertum Scafnaurgensem de Henrico IV.

Ut certo eventu resisti regi possit] Exempla vide apud Thuanum historiæ cxxxI, in narratione anni cIo Ioc IV; & libro cxxxIII, in anno cIo Ioc V. utrumque de Hungaria: apud Mejerum narratione anni cIo ccc xxxix; in Brabantia & Flandria. narratione anni cIo cccc lxxviii, in federe inter regem Gallia & Carolum Burgundum. Adde de Polonia quæ habet Chytraus Saxoniorum xxiv. & de Hungaria Bonfinius Decadis IV libro IX.

Lex Valeria] Plutarchus Publicola: ἀνδρὶ κρείστας κλεινὴν τὴν βελομένην §. XVII. τρυαννῶν. ut in iudicium occidere eum liceret qui dominatum concupisceret. mox addit: εἴ τις ἐπιχειροῖν τρυαννῶν Σόλων μὲν ἀλόγη τὴν δικαίω ἐπιβλήσων, ὁ δὲ Ποβλικόλαος τῷ πᾶσι τὴν κρείστας ἀνελεῖν διδάσκει Solon ei qui dominatum in vadit deprehensio diem dici vult. ac Publicola etiam ante iudicium talem permittit interfici.

Tyrannum Nabidem relinqui] Quod Plutarchus in T. Quintii vita sic explicat: ὡς ἔωρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολέμενον τὸν τρυαννον. Cum videres sine gravi aliorum Laconum malo non posse tyrannum deiri. Non alienum est ab hac re quod Plutarchus refert Lycurgo, Laconem quendam cum legisset

Σελινῶντες πότι τῆσδε τυραννίδα, χάλασε ἄρης
εἴλε. Σελινῶντες δ' ἀμφὶ πύλας ἔπεσον.

Hos dum Marte parant dominatum extinguere, servus
Ante Selinuntis moenia Mars rabiit.

Respondisse, δικαίως πεθνήκοντι οἱ ἄνδρες. εἶδει γὰρ ἀφ᾽ ἑμῶν ἔλαν αὐτὰν κατὰ κῶλον. Merito viri illi perire. expectare enim debuerant ut ipse per se dominatus conflagraret.

Detrahimus dominos urbi servire paratis] Plutarchus Catone Majore de Antiocho Magno: ἐποίησαν τοὺς αὐτὸν τῆς ἐλλάδας ἐλευθεροῦ, μηδὲν δεομένους. Bello praetextum sumebat, liberare Gracos, libertatis non egentes.

Quia ejus imaginem nummus praeferebat] certissimum hoc indicium §. XX. possessionis. vide in historia Genuate Bezarum libro XVIII.

Qui Bellum licite gerant.

- I. Belli causas effectrices alias esse principales in sua re :
 II. Aut in aliena.
- III. Alias instrumentales, ut seruus & subditos.
 IV. Natura jure neminem a bello prohiberi.

VT in aliis rebus, ita & in voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is cujus res agitur: in privato privatus: in publico potestas publica, maxime summa. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque sui juris esse vindicem. ideo manus nobis data.

II. Sed & alteri prodesse qua possimus non licitum modo, sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, ajunt, nihil esse homini utilius homine altero. Sunt autem diversa hominum inter se vincula, quæ ad mutuam opem invitant, nam & cognati ad opem ferendam coeunt, & vicini inelamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud, Porro *Quirites*, & *quiritari*. a Aristoteles dixit oportere quemque, aut pro se arma sumere, si injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et * Solon docuerat beatas fore respublicas in quibus alienas injurias quisque suas existimaret. Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio. Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est :

*Injuriarum si improbis auctoribus
 Reponeremus ultionem singuli,
 Nobis putantes fieri quod sit alteri,
 Inter nos juncti conspiratis viribus,
 Non prevaleret innocentis impetus
 Audax malorum. qui custodiri undique
 Iussique poenas quas merentur pendero,
 Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.*

Democriti hoc vero: *Αδίκου ἄποισι πινωγέιν κτ̄ δύνανται κτ̄ ἡγί παρτέρας, τὸ μὲν γὰρ τοῦτ' εἰς αἰσίων κτ̄ ἀζαδόν.* Injuria oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere: illud enim justum bonumque est. Quod sic explicat ^b Lactantius: Deus qui ceteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incurso & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum sapientia potius instrueret, dedit ei præter cetera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat, & præset auxilium.

III. Instrumenta cum dicimus, non arma hic intelligimus, & si quæ sunt his similia, sed eos qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale instrumentum est patri filius, pars quippe ejus naturaliter; tale & servus, quasi pars ex lege. nam sicut pars non tantum pars est totius eadem relatione, qua totum est totum partis, sed hoc ipsum quod est totius est: ita possessio est aliquid

ipsius

L. servus, D. de servis export.

Cic. lib. II. off. c. 3. Panerio.

DD. ad l. Si quis in servitutem.

D. de fur. l. probibemus.

C. de jure fisci.

a Rhet. ad Alex. c. 3.

Bart. in l. Vi vim.

D. de just. & jure, n. 7.

& 8.

Ia sibi d. n. 29. Cast. ad l. 1. si jus gent. eodem.

Bart. ad l. hostes, D. de capt. c. 9.

Innoc. ad c. sicut, de jure jur. & in c. olim de rest. spol. n. 16.

Pavor. n. 18. Sylvest. in verbo Bellum, q. 8.

h Lib. VI. L. cum sumus, C. de agricolis, lib. XI.

ipſius poſſidentis. Democritus: οὐκ ἐτιγόντι ὡς μέγροσι Ἐσκήνετο. *ἢ ἄλλοι περὶ ἀλλο.* Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere. Quale autem in familia eſt ſervus, tale in republica eſt ſubditus, ac proinde instrumentum imperantis.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes ſubditi bello adhiberi poſſint, ſed quosdam ſpecialis lex arceat, ut olim * Romæ ſervos, nunc paſſim * clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum ſummæ neceſſitatis exceptione intelligenda eſt. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & ſubditis dicta ſunto: nam quæ ſpecialia ſunt, ſuis locis tractabuntur.

Annotata ad Caput v.

Solan] Verba hæc Plutarchus refert: ἡ πόλις ἡ καλλίστη οὐκ εἶται ἐκείνη ἐν ἧ ἢ ἀδικημάτων ἐχῆ ἢ πονοί μὴ ἀδικημάτων ἀποβάλλον. *Ἐκράζουσι τὸς ἀδικημάτων.* Civitatum illa feliciffime colitur in qua qui injuriam non ſenſere, et qui ſenſere ſe opponunt & injuriam cœptantes puniunt. Huc & illud pertinet Rudente Plauti: Prator quete injuria prius collum, quam ad vos perveniat.

§. IX.

Roma ſervos] Servius ad IX Æncidos.

§. XV.

Clericos] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum Joſepho. De clericis vide Nicetam Choniaten libro VI. Caroli Calvi Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. diſt. v. & cauſa XXIII, quaſtione VIII. Et canones quidem ſic habent: ſed quanto illi ſervati à Græcis quam à Latinis diligentius, vide Annam Comnenam.

HVGONIS GROTTII
DE IVRE BELLI AC PACIS
LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De belli causis, & primum de defensione
sui & rerum.

- I. Causa belli iustifica qua dicantur :
II. Eas oriri ex defensione, exactioe ejus
quod nostrum est, aut nobis debetur, aut ex
pœna.
III. Pro vita defendenda bellum esse licitum:
IV. Contra aggressorem solum :
V. In periculo presente & certo, non opinabili :
VI. Item pro integritate membrorum :
VII. Maxime pro pudicitia.
VIII. Licite omitti defensionem.
IX. Defensionem illicitam esse interdum ad
versus personam publice valde utilem, ob
legem dilectionis.
X. Imperfectionem Christianis non esse licitam
ad arcendam alapan, aut contumeliam

similem, aut ne fugiatur.

- XI. Pro rebus defendendis interfectionem
non esse illicitam jure natura :
XII. Quatenus ea permittitur sit lege Mosi :
XIII. An & quatenus Evangelica lege
permittitur sit.
XIV. An lex civilis interfecti aliquem
defensionis causa permittit jus det, an so-
lan impunitatem, cum distinctione expli-
catur.
XV. Quando licita esse possit singularis di-
municatio.
XVI. De defensione in bello publico :
XVII. Eam non licitam ad immuniendam
diutaxat potentiam vicini :
XVIII. Nec in eo qui justam bello causam
dedit.

VENIAMVS ad causas bellorum : justificas intel-
ligo : nam sunt & aliæ quæ movent sub ratione uti-
tilis, distinctæ interdum ab iis quæ movent sub
ratione justæ : quas inter se, & à * belli principis,
quale erat cervus in bello Turni & Æneæ, accurate
distinguit Polybius. At quanquam manifestum
est harum rerum diferimen, voces tamen confun-
di solent. Nam quas causas dicimus justificas, etiam principia dixit
Livius in Rhodiorum oratione : Certe quidem * vos estis Romani, qui
ideo felicia esse bella vestra, quia justa sint, præ volis fertis, nec tam exitu eor-
um, quod vincatis, quam principis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini.
Eodemque sensu δρχως πολέμων dixit Ælianus libro XII, capite 53. &
Diodorus Siculus libro XIV, de bello agens Lacedæmoniorum in
Eleos easdem vocat * αεσφάσεις & δρχως. Hæ justificæ causæ proprie
nostri sunt argumenti, ad quas illud pertinet Coriolani apud Hali-
carnassensem; περὶ αὐτὸν ἡμῖν παρεγώσκειν, ὅπως εὐσεβῆ ἢ δικαίαν ποιεῖσθαι τὴν
πελέμην περὶ φάσιν. Id primum vobis curandum arbitror, ut primum ἔ justam ac-
cipiatis belli causam. Et hoc Demosthenis: ὡς αὐτὸς δικίας, εἰμαι, ἢ πλοῖς, ἢ
ἢ ἀλλων ἢ τοῦτ' αὖτε πᾶσι κατὰ θεὸν ἰσχυρότερον εἶναι θεῶν, οὕτω ἢ πρὸς ἄλλων τὰς δρχως, &
τὰς * ὑποδείσεις ἀληθεῖς, & δικίας εἶναι αεσφάσιν. Sicut in domibus, ἔ navigiis,
rebusque similibus qua subferuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus
causas ac fundamenta oportet justo ac vero congruere. Nec minus hoc
Dionis Cassii : θεῶν ἢ τὴν δικίαν πᾶσιν ἡμῶν πρὸς ἄλλων ποιεῖσθαι, καὶ ἄλλων ἢ τὰς

III Hist.

Lib. xlv.

Lib. VIII.

Olymb. II.

Lib. XII.

τις ἢ τοῦτο ἴσθ' ὅτι ἄλλων ἰσθ' ἔσθ' ἰσθ' ἔστιν. ἀλλ' οὐδ' ἐκείν' βέβαιον εἶναι καὶ περὶ αὐ-
 τῶν τις κατὰ νόμον πῆχει. *maxima nobis iustitia habenda est ratio: que si adsit,*
vis bellica sp. m. bonam præbet: sin absit, nihil quis certi habet, etiamsi prima
ex sententia succedant. Et illud Ciceronis: *illa bella iniusta sunt, que sunt*
sine causa suscepta. qui & alibi crasum reprehendit quod Euphratem
 transire voluisset, * nulla belli causa. Quod non minus de bellis pu-
 blicis quam privatis verum est. Hinc illa Senecæ querela: *Homicidia*
compescimus & singulas cades? quid bella & occisurum gentium gloriosum sco-
lus? Non avaritia, non crudelitas modum novit. Ex Senatu consulis plebique
 scitis *sæva exercitur, & * publici iubentur vetita privatim.* Habent quidem
 bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & senten-
 tiæ: de quibus agendum infra erit: Sed non eo magis peccato va-
 cant, ni causa subit; ut merito Alexander, si sine causa in Persas &
 alias gentes bellum arripuit, Scythias apud Curtium, sed & * Senecæ
 latro, Lucano prædo appelletur, Indorum quoque sapientibus
 ἀπίθαλλοι, & à pirata quondam tractus sit in criminis societatem: *Arr. l. VII.*
 quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spo-
 liatos justinus narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini illud huc
 pertinet: *Remota iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia. Convenit*
talibus Lactantii illud, inanis gloria speciei capiti, sceleribus suis nomen vir-
tutis imponunt. Causa justa belli suscipiendi nulla esse alia potest, nisi
 injuria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit,* inquit idem Augus-
 tinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi *ἀδικίαν* dixisset, cum vel-
 let dicere *ἀδικήσα.* Sic in Romano Feciali carmine: *Ego vos testor, por-*
pulum illum injuriam esse, neque jus per solvere.

II. Ac plane quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt
 belli: nam ubi judicia deficiunt incipit bellum. Dantur autem actio-
 nes aut ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut
 qua petitur cautio de non offendendo, item damni infecti, & inter-
 dicta alia ne vis fiat. Factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos
 duos obligationum fontes * recte distinguit Plato nono de legibus.
 Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit,
 unde vindicationes & conditiones quædam; aut id quod nobis de-
 betur sive ex pactione, sive ex maleficio; sive ex lege, quo referenda
 quæ ex quasi contractu & quasi maleficio dicuntur; ex quibus capi-
 tibus nascuntur conditiones cæteræ. Factum ut puniendum parit ac-
 cusationem & judicia publica. Plerique bellorum tres statuunt cau-
 sas justas, defensionem, recuperationem rerum, & punitionem: qua
 tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: *Omnia qua defendi,*
repetique & ulcisci fas sit: in qua enumeratione nisi vox recuperandi su-
 matur laxius, omissa est perfectio ejus quod nobis debetur; quam
 non omisit Plato, cum dixit bella geri non modo si quis vi oppri-
 matur, aut expilatur, verum etiam si deceptus fuerit. *Quicum il-*
lud Senecæ convenit: Aequissima vox est & jus gentium præ se ferens: Red-
de quod debes. Et in Fecialium formula erat: *Quas nec dederunt, nec sol-*
verunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit. & apud Sallustium
 in historiis: *Iure gentium res repeto.* Augustinus cum dixit: ** Insta bella*
definiri solent, que ulciscuntur injurias: vocem ulciscendi generalius
Impiit

De repub.
lib. III.

Ep. xcvi.

Arr. l. VII.

De Civ. Dei
lib. IV. c. 4.
Lib. I. de
falsa relig.
De Civ. IV.
Sylv. de
bello c. I.
n. 2.Bal. ad l. 2.
C. de servit.
& aqua,
n. 71.Wilt. Mat.
de bello ju-
sto & licit.
ro.
† Liv. lib. V.
Alcib.Lib. III.
de benef. c.
14.
Liv. lib. I.
Lib. VI.
q. 10.
Iofue,

sumpsit pro eo quod est demere: quod & sequentia ostendunt, in quibus non est enumeratio partium, sed exemplorum additio: Sic gens & civitas petenda est, qua vel vindicare neglexerit, quod à suis improbe factum est, vel reddere quod per injurias ablatum est. Hanc naturalem notitiam secutus Indorum rex, narrante Diodoro, Semiramidem accusabat, ἢ ἀποδοῦναι τῷ πολέμῳ μηδὲν ἀδικηθεῖσαι: quod bellum inchoaret nulla accepta injuria. Sic & Romani cum Senonibus postulant, ne à quibus nullam injuriam accepissent eos oppugnarent. Aristoteles Apodicticon ττ, cap. ιι. πολεμῶσι ὃν τις πρὸς ἐγὼ ἀδικήσοσι: Bellum sumi solet in eas qui priores injuriam fecerunt. De Abitis Scythis a Curtius: Injustissimos barbarorum constabat. armis abstinebant * nisi lacesstis. Prima igitur causa justii belli est injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

Liv. lib. v.

a Lib. 12.

b Sylo. in verbo Bellum. part. 1. n. 3. & p. 2. c Barr. ad l. ut vim D. de just. & jur. Bal. in rep. l. 1. C. unde vi. Bam. 2. 2. g. 10. art. 10. dub. ult. Soto lib. IV. disput. 5. art. 10. Valent. 2. 2. disp. 5. qu. 10. p. 7. d Card. g. 33. lib. 1. Petr. Nav. l. 11. c. 3. nu. 147. Cajet. 2. 2. art. 6. 7. q. 2. c. 2. 2. q. 64. art. 1.

III. Sicorpus impetratur vi præsentē cum periculo vitæ non aliter vitabili, b tunc bellum esse licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac specie, ut maxime probata, ostendimus bellum aliquod privatum justum esse posse. Notandum est jus hoc defensionis per se ac primario nasci ex eo, quod natura quemque sibi commendat, non ex injustitia aut peccato alterius unde periculum est c. Quare etiamsi ille peccato careat, puta quod bona fide militet, aut alium me puter quam sim, aut quod infania aut infomniis agitur, ut evenisse quibusdam legimus, non eo tollitur jus se tuendi; cum sufficiat quod ego non teneor id quod ille intentat pati, non magis quam si bestia aliena periculum intentaret.

IV. An & innocentes, qui interpositi defensionem aut fugam, sine qua evadi mors non potest, impediunt, transfodi aut obteri possint, disputatur d. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi. Et certe naturam solam si respicimus, multo apud eam minor est societatis respectus quam propriæ salutis cura. At lex dilectionis, præsertim Evangelica quæ alterum nobis æquat, plane id non permittit. Bene autem dictum est à e Thoma, si recte accipiatur, in vera defensione hominem non occidi ex intentione: non quod non interdum, si alia salutis non suppetat ratio, non liceat destinato id facere unde mors aggressoris sit secutura, sed quod hic mors illa non eligatur ut quidam primario intentum, sicut in punitione judiciali, sed ut unquem quod eo tempore suppetit; cum is qui imperitus jam est, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere quo alter absterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

V. * Periculum præfens hic requiritur, & quasi in puncto. Fateor quidem si insultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo, occupari posse facinus. nam in moralibus, ut & in naturalibus punctum non invenitur sine aliqua latitudine: sed multum falluntur & fallunt qui metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum est à Cicerone, primo de Officiis, plarimas injurias à metu proficisci, cum is qui nocere alteri cogitat timet, ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud Xenophontem; ἡ γὰρ εἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τὰς μὲν οὐ δαψαβολῆς, τὰς δὲ ἐξ ἰσσοψίας, ἀε φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βελί-

ῥοι πρὸν παθεῖν ἐπιόισαν ἀνήκεστα καὶ τὰς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βελοδῶδες τοῖς-
 τον ἔδεν . multos ego novi qui calumnia adducti aut suspitione , dum metuunt
 alios , & prevenire malunt quam perirei , atrocissimis malis eos affecerunt qui
 nihil tale facturi fuerant , ac ne cogitaverant quidem . Cato in oratione pro
 Rhodiensibus : quod illos dicimus voluisse facere , id nos priores facere occu-
 pabimus? Insignis est illa apud Gellium sententia : Gladiatori composito
 ad pugnandum , pugna hac proposita fors est , aut occidere si occupaverit , aut
 occumbere si cessaverit . Hominum autem vita , non tam iniquis , neque tam in-
 occumitis necessitatibus circumscripta est , ut idcirco prior injuriam facere debeas ;
 quam nisi feceris , pati possis . Et apud Ciceronem alio loco non minus
 recte : Quis hoc flauit unquam , aut cui metuisse dicat , ne ipse posterius oc-
 cideretur ? Locum hic habet Euripidis :

Εἰ γὰρ σ' ἐμελλεν αἰς σὺ φῆς κτείνειν πόσις,
 Χεὶ καὶ σε μέλλειν , αἰς ἄλλον ἢ δῆθεν παρῆν.
 Te si , ut ais , interficere vir voluit tuus,
 Voluisse sat erat & tibi , ubi tempus foret .

Cui geminum est Thucydideum illud : τὸ μέλλον ἐν ἀφανείᾳ ἔλε κείται , καὶ
 καὶ ἀξίον ἐπαρθεῖν αὐτῶν φανερόν ἐχθρὰν ἤδη καὶ ἐ μέλλουσαν κτισσοῦ . Futurum
 in incerto adhuc est : nec quomquam oportet eo commotum inimicitias suscipere ,
 non jam futuras sed certas . Idem Thucydides quo loco mala seditioni-
 um quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat , ponit & hoc
 in vitio : ἐ φθάρσας τὸ μέλλοντα κακὸν τι θρᾶν ἐπιπέετα . laudabatur qui malum fa-
 cinus quod facturus erat aliter ipse occupasset . Livius : * Cavendo ne metuant
 homines , metuendos ulro se efficiunt , & injuriam à nobis repulsam , tanquam
 aut facere aut pati necesse sit , inungimus aliis . In tales non male convenit
 illud Vibii Crispī à Quintiliano laudatum , Quis tibi sic timere permisit?
 Etiam Livia apud Dionem ait infamiam eos non effugere , qui faci-
 nus quod timent occupant Quod si quis vim non jam præsentem in-
 teneret , sed conjurasse aut insidiari compertus sit , si venenum strue-
 re , si falsam accusationem , falsum testimonium , iniquum judicium
 moliri , hunc nego jure posse interfici : si aut aliter evadi periculum
 potest : aut non certum satis est aliter evadi non posse . Plerumque
 enim interposita temporis mora ad multa remedia , ad multos etiam
 casus patet : ut dici solet inter os & offam . quanquam non desunt &
 Theologi & jurisconsulti qui indulgentiam suam longius extendant .
 Sed & altera quæ melior tutiorque sententia est suis non caret au-
 ctoribus .

V I . Quid dicemus de periculo mutilationis membri ? Sane cum
 damnum membri , præsertim è præcipuis , valde sit grave , & vita
 quasi æquiparabile : adde quod vix sciri queat an non periculum
 mortis post tetrahat , si aliter vitari nequeat , putem intendantem pe-
 riculum occidi recte posse .

V I I . Pro pudicitia quin idem liceat , controversiam vix habet ,
 cum non tantum communis æstimatio , sed & lex divina * pudici-
 tiam vitæ adæquet . Itaque Paulus jurisconsultus dixit pudorem tali
 facinore recte defendi . Exemplum habemus in Tribuno Marii à mi-
 lite occiso * apud Ciceronem & Quintilianum : sed & à feminis
 occi-

Cit. Quint.
 lib. v. de re-
 futatione .

Lib. I .

Lib. III .

Lib. III .

Lib. IV .

Barr. q. 64.
 art. 7. Aub.
 4. Baldus
 in l. multis,
 C. de lib.
 caus. & in
 l. 1. C. unde
 vi. Less. lib.
 II. c. 9. dub.
 8. Sor. lib.
 v. q. 1.
 art. 8.
 Card. in
 Clem. de su-
 rrisus, de
 homicid.
 Covarr.
 ibid. p.
 3. 5. l. 2.

Sylu. in
verbo Ho-
mici-dium.
3. qu. 4.
Lib. 5. rec.
sent. tit. 3.
Soto d. 1. q.
Syl. in ver-
bo bellum.
p. 2. n. 5.

occiforum in historiis exstant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat *αἰώνιος νόμος ἢ εἰς ᾧ Θεοσύνη ὑπέσπευε*, justam defensionem ad arcendum injuriam in castitatem.

VIII. Quod autem diximus supra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui occidi quam occidere malit, id nonnulli ita concedunt, ut excipiant personam multis utilem: Sed mihi hanc patientiam contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum interest, parum tutum viderur. Iraque restringendum id arbitrer ad eos quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt focii itineris ea lege contracti, & rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest,

* Cum tot ab hac anima populorum vita salusque
Pendeat, Et tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Servitia est voluisse mori.

Soto d. loco.

Lib. 1. cont.
illust. 18.

IX. Contra vero evenire potest, ut quia in vasoris vita multis sit utilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinae, sive veteris sive novae, de quibus egimus supra, cum regis personam sanctam esse ostendimus, sed ipso etiam naturae jure. Nam jus naturae, quatenus legem significat, non ea tantum respicit quae dicat justitia quam explettricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiae, fortitudinis, prudentiae actus in se continet, ut in certis circumstantiis, non honestos tantum, sed & debitos. Ad id vero quod diximus caritas nos obstringit. Nec ab hac sententia dimover me Vasquius, cum ait principem qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculose. Nam sicut dominia, ita & imperia non amittantur delinquendo, nisi lex id statuat. Quae autem hoc de imperiis statneret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusione inducerent. Quod autem Vasquius & huic & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem spectare, id etiamsi verum universum esset, ad rem non faceret. non enim statim res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicae incolumitatem à singulis propter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicae suam salutem antepone, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa republicam salvam esse volumus, sed non tantum nostri, verum & aliorum. Falsa enim & à sanioribus philosophis rejecta est opinio, existimantium, amicitiam ex sola indigentia natam, cum sponte & naturae nostra ad eam feramur. Ut vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam, caritas monet sæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ pertinet: * Principes regesque, & quicumque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra privatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt, sequitur ut is quoque carior sit in quem se reipublica convertit. Ambrosius: Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patria depulisse, quam propria pericula. Is quem dixi Seneca: Callistratus & Rutilius, hic Athenis, ille Roma reddi sibi penates suos noluerunt clade communi: quia satius erat duos unico malo affici, quam omnes publico.

X. Si

Lib. 1. de
Clemen. c. 4.
De Officiis
III. c. 3.
Lib. VI. de
Benef. c. 37.

X. Sicuti periculum imminet accipiendæ alapæ aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum eadè inimici sunt qui putant. Ego si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen in injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est * facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quatenus aliter malum illud à me arce-
re nequeo. Caritas quoque per se non videtur nos hic obstringere in gratiam nocentis. At lex Evangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere à dicto Covarruvix, non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permittum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus, quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum. Mirum autem est, quod Dei voluntas in Evangelio tam diserte appareat, inveniri Theologos, & Christianos Theologos, qui non modo eadè recte putent admitti, ut alapa vitetur, sed & accepta alapa, si qui eam impexit, fugiat, ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi à ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia, at qui talem fert injuriam, is patientem se excellenter ostendit: atque ideo honorem auget magis quam minuit, nec refert si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confectis nominibus traducant, perversa enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse, ut alibi ostendimus. Hinc etiam liquet quam non probandum sit quod à plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, jure scilicet divino (nam de solo naturæ jure quo minus ita sit non disputo,) etiam si quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet ignominiosa sit, in nobili præfertim homine, atqui nulla hic ignominia est, sed falsa quædam ignominia opinio, aspernanda ab omnibus iis qui virtutem & sapientiam sectantur, qua in regaudeo me assentientem habere inter Jurisconsultos Carolum Molinæum †. Quod de alapæ & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus per quas vera existimatio non læditur. Quid si vero dicat aliquis de nobis quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant ‡: mendose admodum & contra naturæ quoque jus, nam interfectio ista non est modus aptus ad tuendam existimationem.

XI. Veniamus ad injurias quibus res nostræ imperuntur. Si expletrix justitiæ respicimus, non negabo ad res conservandas raptorem, si ita opus sit, vel interfici posse: nam quæ inter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compensatur, ut supra diximus: unde sequitur si id jus solum respiciamus, posse furem cum re fugientem, si aliter res recuperari nequeat, jaculo

Soto d. locc. Navarr. c. 15. n. 3. Sylvest. in verbo Homocidium, l. 1. quaest. 5. Lud. Lopez. cap. 62.

d. 5. 1.

Navarr. cap. 15. 4. Henr. de regul. c. 11. Vich. de jure belli, n. 5.

Soto art. 8. d. 9. 5. Dd. in l. ut vim. D. de just. & jure. & in lib. 1. c. unde vi. Vasquez d. c. 18. n. 13. 14. Sylv. in verbo Bell. p. 2. n. 4. † In addit. ad Alex. cons. 119. ‡ Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.

prosterni. Demosthenes, oratione in Aristocratem: *εἴ τ' ἔδεικτον, ὅτι γὰρ θεοὶ, καὶ φανεροῦς ὡς θεοὶ νόμον, ἔμμενον, ὡς δὲ τὸ γαργαμμίνον νόμον, ἀλλὰ καὶ ὡς δὲ τὸ κρινὸν ἀπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸ ἀγροῦ καὶ φέροισι βίαι παρὰ τὸν πόδα μὲν μοῖρα μὴ ἐξείναί μοι ἀμύνεσθαι; Nonne hoc per Deos durum atque iniustum est, nec scriptis tantum legibus, sed & communi inter homines legi contrarium, ut non sinar vi uti adversus eum qui hostiliter res meas rapiat? Nec obstat caritas per modum præcepti, lege divina humanaque seposita, nisi res sit quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt.*

XII. Quis sensus sit legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, quam Demosthenes adversus Timocratem commemorat, * & inde sumta lex XII Tabularum, & Platonis scitum nono de legibus. Nam omnes istæ leges in hoc conveniunt quod furem nocturnum à diurno distinguunt, de ratione legis ambigitur a. Quidam id unum putant spectatum, quod noctu discerni nequeat is qui venit, fur sit, an sicarius, & ideo tanquam sicarium posse interfici. b Alii discrimen in hoc positum existimant, quod noctu quia fur ignotus sit, res minus videantur posse recuperari. Mihi legum conditores nec hoc, nec illud proprie videntur spectasse, sed hoc voluisse potius, directe rerum causâ interfici neminem debere: quod fieret, exempli causa, si fugientem telo prosternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: sed si ipse in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere à me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec ob stare mihi quod me in id discrimen adduxerim, dum rem meam cupio retinere aut occupatam extorquere, aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi posse imputari, qui verber in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam cum utar meo jure. Discrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendorum: atque ideo si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei qui à se vitæ tuendæ causa dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento quo nocere possit. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto חרמסו quod quidam transferunt in *perfossione*, alii forte melius, *cum perfossorio instrumento*: quomodo & Ieremiæ II, 34, ea vox à doctissimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim Tabularum quæ furem diurnum occidi vetat, addita excæptione, nisi se telo defenderit. Adversus nocturnum igitur præsumptio est defendisse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, ut ad hanc ipsam legem notatum à Cajo est. Contra ab Ulpiano proditum est quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem servando. Est ergo, ut dixi, præsumptio pro eo qui furem noctu occidit: sed si forte testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum qui furem occidit adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumptio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam diu quam noctu lex duodecim Tabularum exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur. ut ex Cajo discimus, nimirum ut si fieri

a Soto d. loco Matellan. notab. 135.

Ias. & Gom. Insitut. de alt. in pr. Covar. d. 5. I, n. ibi. decimo.

Less. du. XI. n. 68.

b Covar. d. loco. Aug. citat. in c. si perfodient. de Homicid. Lessius d. cap. 9. dub. XI. n. 66.

L. Si pignore. s. furem. D. de furtis.

L. furtum. D. ad leg. Corn. de sicariis.

L. Itaque. D. ad leg. Aquilam.

fieri posset, concursus eo fieret magistratum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat Vlpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur. Cui simile est quod lex Hebræa * puellæ de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursus fieri potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiamsi cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque sint cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa, quam Romana, id quod caritas suadet civibus suis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, sed ut id ita demum liceat si is qui rem suam servare voluit ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notavit permissam privato homini alterius interfectionem non aliter, nisi ut servetur id quod est irreparabile, ut vita & pudicitia.

XIII. Quid vero jam de lege Evangelica dicemus: idem ab ea permitti quod permisit lex Moyſis; an ut in aliis rebus perfectior est lege Moyſis, ita hîc quoque plus eam à nobis exigere? Ego quin plus exigat, non dubito. Nam si tunicam & pallium deseri jubet Christus, & Paulus damnum aliquod injustum tolerari potius quam litigari, quæ incurta contentio est: quanto magis vult res etiam momenti majoris deseri potius quam interfici à nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? Quare si res servari potest, ita ut non videatur periculum esse faciendæ cædis, recte id quidem; sin aliter, omittenda res est: nisi forte talis aliqua res sit, ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur sit ignotus, & spes sit aliqua sine cæde rem abituram. Et quanquam hodie omnes ferme tam Jurisconsulti quam Theologi doceant, recte hominem à nobis interfici posse, rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines in quibus lex Moyſis & Romana id permittit; puta si fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus sententia veterum Christianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit Augustinus, cujus hæc verba sunt: *Quomodo apud divinam providentiam à peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet humana cæde polluti sunt?* Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore * laxata est disciplina, & paulatim interpretatio legis Evangelicæ cœpit ad sæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri solebat forma veteris instituti; tandem his quoque remissa est hoc nomine censura.

XIV. Queritur à nonnullis, an non lex saltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, si quo casu permittat furem interfici à privato, simul etiam præstet, ut id ab omni culpa sit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi ut mortem mereatur. Est autem valde probabilis Scoti sententia, fas non esse quemquam ad mortem damnare, * nisi ob delicta quæ lex per Mosem data morte punivit, addito duntaxat, aut quæ his sunt paria recta æstimatione. Neque enim videretur notitia divinæ volun-

Soto d. art. 8
Less. dub.
xi. n. 74.
Sylv. in
verbo Bel-
lum. 2. n. 3.
Lib. 1. de
lib. arb.
Pan. c. 2. de
Homicidiis.
Less. d. loco.

tatis, quæ sola animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi posse, quam ex illa lege, quæ certe mortis poenam in furem non constituit. Præterea vero lex nec debet, nec solet jus dare, etiam eos qui mortem meruerunt privatim interficiendi, nisi in criminibus valde atrocibus: alioqui frustra instituta esset judiciorum auctoritas. Quare si quando lex impune furem dicit interfici, tollere quidem poenam censenda est, sed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet duobus modis posse contingere, ut à privatis sine peccato suscipiatur singularis dimicatio: primum, si invasor concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occisurus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus duos mortem meritos inter se committat; quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. at qui id iussit, is minus recte officio functus videbitur, cum satius fuisset, si unius supplicium sufficere videbatur, forte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta à nobis huc usque sunt de jure tuendi se ac sua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, * sed ita ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diversitatis ratione. Nam in privato bello jus quasi momentaneum est, & cessat simulatque judicem adiri res patitur. At publicum quia non oritur nisi ubi non sunt aut cessant judicia, tractum habet, & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme defensio mera consideratur. at publicæ potestates cum defensione & ulciscendi habent jus: Vnde illis licet prævenire vim non præsentem, sed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injustum esse supra docuimus) sed indirecte ulciscendo delictum cœptum jam, sed non consummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum est quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimium aucta nocere posset. Fateor in consultationem de bello & hoc venire, non sub ratione justæ, sed sub ratione utilis: ut si ex alia causa justum sit bellum, ex hac causa prudenter quoque susceptum judicetur: nec aliud dicunt qui in hanc rem citantur auctores. Sed ut vim pati posse ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana est, ut plena securitas nunquam nobis constet. Adversus incertos metus à divina providentia, & ab innoxia cautione, non à vi præsidium petendum est.

XVIII. Nec minus illud displicet, quod docent, justam esse defensionem etiam eorum qui bellum promeriti sunt, quia scilicet pauci contenti sunt tantumdem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non potest: unde nec reus criminis jus habet publicis ministris capere se volentibus per vim resistendi ob metum ne plus æquo puniatur. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitrari: ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias cum fœdere non sterisset, quod cum rege Assyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium

*Alb. Gent.
lib. 1. c. 14.*

*Bal. l. 3. de
rer. divis.*

*Alb. Gent.
lib. 1. c. 13.
Cast. lib. 5.
de iustitia.*

trium multæ: Idque cum fecisset, & postea iterum bello lacefferetur, fretus bona conscientia vim hostium sustinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis post res Romanis redditas, deditum belli auctorem: *Expiatum* & inquit, est quicquid ex federe rupto irarum in nos caelestium fuit. Satis scio quibuscumque diis cordi fuit subigi nos ad necessitatem dedendi res, iis non fuisse cordi tam superbi à Romanis federis expiationem sstretam. Mox, *Quid ultra tibi Romane, quid federi, quid Diis arbitris federis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum iudicem feram? Neminem neque populum, neque privatum fugio.* Sic cum Thebanî omnia æqua obtulissent Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, *bonam causam ab his ad illos transiisse ait Aristid. Leuctrica prima.

II Regum
xviii, 7.
14. & cap
xix.

Annotata ad Libri secundi Caput I.

Belli principii] Exordia pugnæ dixit Virgilius.
Vos estis Romani] Certe vix ulla gens tam diu constans mansit in spectandis belli causis. Polybius apud Suidam voce ἐμβάινειν: εἰ γὰρ ῥωμαῖοι ἀπὸ θύων ἐπιβάντο μηδέποτε ἀπέτεγγε τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς πύλλας, αἰδῶν δὲς δοκεῖν ἀμωρόμυθοι ἐμβάλλειν εἰς τὰς πολέμους. *Romani sumptopere id curarunt, ne priores ipsi finitimis inferrent violentas manus.* Sed ut semper crederentur in hostem ire ad arcendas injurias. ostendit id Dion egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone & Antiocho in excerptis Peiresianis. Eiusdem est illud in excerptis legationum: ἀλλὰ τὸς πύλλαιος ἔδεν ἔτα ἀπεδύλειν, ὡς τε δικαίος ἐφίσηδχ πολέμους. Rursum in excerptis Peiresianis: σφόδρα οἱ ῥωμαῖοι φιλολήμειν] δικαίος εἰσέταχ τὸς πολέμους καὶ μηδὲν ἐκὴν ἢ ἀσπεταῖς ἀπὸ τῶν τούτων ψυφίσεδχ. Valde id student Romani iusta ut bella suscipiant, nihilque tale decernant sine causa ac temere.

§. I.

ἀσφάστε] *δικαιώματα* dixit Procopius Gothicorum II I. Adde quæ infra hoc libro capitis xxii initio.

ὑπερήσας] Sic & ὑπερήσων belli dixit Iulianus secundo de Laudibus Constantii.

Nulla belli causa] Appianus eidem Crasso à Tribunis denantiatum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς Παρθυαίοις μηδὲν ἀδικῶσι: ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis. Plurarchus de eodem: καὶ σωῖσας πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἰπε ἀνθρώποις ἔδεν ἀδικῶσιν, ἀλλ' ἐνοπῆδος πολέμησων ἀπῆσι. Coibant multi indignantes esse aliquem qui bellatum iret in homines non modo nullius injuriæ compertos, sed & pace defensos.

Publice jubentur vestia privatim] Idem Seneca de ira II, cap. viii: Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi possunt, scelera sunt. Adde quæ infra ex Seneca & Cypriano libro III, cap. iv, §. v. circa finem.

Seneca latro] locus est de Benef. I, cap. xiii. Non male Iustinus Martyr apologetico II I: ποῦτον ἢ δύνανται ἀρχοντες ἀπὸ τῆ ἀληθείας δέξαι πρῶντες, ἴσον καὶ λησῶν οὐ ἔσημια. Tantum possunt Principes qui opinionem vero preferunt, quantum in solitudine latrones. Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπῆς, σεμνοῖς δνόμοισιν ἀρχῆς ἐπικρούωντες λησῆσαν ἀληθῆτερον. Qui magna furta committunt, qui honesto principatus nomine obumbrant ea quæ reipsa nihil nisi latrocinia sunt.

Recte

§. II.

Recte distinguit Plato] Et ante eum Homerus, nam cum multam perfolvere Proci Penelopes voluissent, ait Vlysses:

ἐκ εἰ μὴ παρθεῖα πάντα δόποδοῖτε
 ὅσα τε νῦν ἔμμε' ἐστὶ καὶ εἰ ποθεν ἄλλ' ἐπιθῆτε,
 εἰδὲ μὲν ὡς ἐπὶ χεῖρας ἐμὰς λήξαμι φόνου
 σφὲν πάσαι μνηστῆρας ἕταρθεοσίων δασυτάων.

patrias non si mihi raptas

Restituatis opes, addatisque altera plura,

Abstineam facere manus in sanguine vestro.

Cuncta prius quam vestra proci delicta luatis.

Cassiodorus lib. v. epist. xxxv: *Vt qui vindictam remisimus, damnamine sentiamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitum xvi, & xx.

Iusta bella definiuntur] Servius ad ix Æneidos de Romanis: *Omnia volebant bellum indicare, Pater patratus, hoc est princeps Fœcialium, proficiscēbatur ad hostium fines: & præfatus quadam solennia, clara voce dicebat, se bellum indicare propter certas causas: aut quia socios leserant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.*

Nisi laceffiti] Plutarchus Nicia: καὶ γὰρ τὸ Ἡρακλῆα πάντων κρατεῖν ἀμυνομένων καὶ ἀεσπικησέμερον. *Herculem etiam cuncta subegisse, dum laceffitus se defendit.* Iosephus xvii Antiquæ Historiæ: οἱ παρελθόντες καὶ μὴ ἀσπὲς ἀγωνιζόμενοι ἀρχόντες ἀδικῶν ἔργων, οἱ δὲ εἰσὶν οἱ βιαζόμενοι καὶ μὴ θελοντες τὸς ἀμυνομένους ἐφ' ὅσα κινεῖν. *Qui in id veniunt ut in nihil hostile cogitantes violentas inferant manus, hi sunt qui invitos cogunt ad arma semet tutatura confugere.*

§. v.

Periculum præfens] Hujus distinctionis usum egregium vide apud Agathiam iv. Apud Thucydidem octavo Phrynichus: ὅτι ἀνεπίφθορος οἱ ἦδη εἶναι αἰεὶ τὸ ψυχῆς δι' αἰείων κινδύσων καὶ τῆτο καὶ ἄλλο τι ἂν δράσει μὲν ἴδιον ἢ κατὰ τὸν ἰχθυσίαν ἀπὸ τῶν ἀσπικησέμερον. *Caritutum invidia si ipse jam in vita per ipsos adductus periculum & hoc & aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimicissimis perdi se sinat.*

Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt] Vt Cæsar, qui cum republicam occuparet, dicebat adversariorum metu se eo adductum. Locus est egregius apud Appianum Civilium ii.

§. vii.

Pudicitiam vitæ adæquet] Seneca de beneficiis primo, capite undecimo: *Proxima ab his sunt, sine quibus possumus quidem vivere, sed ut mors potior sit, tanquam libertas & pudicitia & mens bona.* Paulus Sententiarum v, tit. xxiii: *qui latronem eadem sibi inferentem vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit.* Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit. Augustinus libro i de Libero arbitrio: *Lex dat potestatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipse occidatur, occidat, vel cuiuspiam viro aut femina ut violenter sibi stupratorem irruentem, aut post illatum stuprum, si possit, interimat.*

Apud Ciceronem] vide & Plutarchum Mario. Mars quoque Deorum judicio absolutus dicitur interfecto eo qui filix ipsius stuprum inferebat. Testis Apollodorus bibliothecæ i ii. Adde insignem historiam apud Gregorium Turonensem libro nono.

6. VIII.

Cum tot ab hac anima] Curtius lib. x: *Sed cum iam a vide manifestis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in casum.*

Existi-

Existimantium amicitiam ex sola indigentia natam] Refutat perniciosam hanc opinionem Seneca libro I de Beneficiis capite I, & libro IV, cap. XVI.

§. IX.

Principes recelque] Plutarchus Pelopidæ initio: ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σωζέειν τὸ ἀπὸ τοῦ ἀλλοῦ σωζέσθαι. primum virtutis opus servare servantem cetera. Cassiodorus de Amicitia: Si manus oculorum obsequio vibratum in aliud membrum senserit gladium imminens, ipsa suum minime discrimen attendens, plus alii quam sibi timens, gladium excipit. Post: Proinde qui morte propria dominos suos a morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, si potius salutem animæ suæ quam liberationem alieni corporis in causa constituunt. cum enim eis conscientia dicitur, quod fidem dominis suis debeant exhibere, videtur etiam consonum rationi, quod suæ vitæ corporali, vitam dominorum debeant anteferre. Deinde rursus: Dilectione itaque, & maxime pro salute multorum, potest quis salubriter morti suum corpus exponere.

§. X.

Facultatem quandam moralē] Apollodorus lib. II. de Lino agens: ἀφιστορεῖ τὸ εἰς τῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς καὶ ἡγεμονίας τῆς κινήσεως πηγῆς ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου ἐπιπέδου ἢ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτενε. δικλῆ δὲ ἐπαρῶντων πινῶν αὐτὸν ἐκτελέσθαι νόμον Ἐσθλαμῶντος, ὅς ἀνὰ μὲν τῶν χερῶν ἀδικῶν ἄρξασθαι, αὐτῶν εἶναι. Ad Thebas cum venisset, civis que Thebanus factus esset, ibi interit ab Hercule percussus cithara. nam cum Linus ferisset Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reusque à nonnullis factus patrate cadis, legit in iudicio legem Rhadamantibi, qua insons pronuntiatur, si quis nocuerit ei qui vim prior intulerit.

Et inde sumta lex XII tabularum] Addi potest lex Wisigothorum libro VII, tit. I, cap. XV. & capitulare Caroli Magni lib. V, cap. 191. lege Langobarda qui nocte alienam cortem ingreditur, nisi ligandum se prabeat, occidi potest.

§. XI.

Puella de vi in agro illata vult credi] Bene id explicat Philo, ut locus frequentioris exempli causa sit positus, non quod ex eo solo semper definienda sit controversia. Potest enim, ut libro de specialibus legibus ille differit, & in urbe aliqua vim pati occluso ore, & in agro aliqua consentire in stuprum.

§. XII.

Laxata est disciplina] Hieronymus in vita Malchi: Postquam ecclesia cepit habere Christianos magistratus, facta est quidem opibus major, sed virtutibus minor. vide c. suscepimus, de homicidio voluntario & c. de his, distinct. I.

§. XIII.

Nisi ob delicta quæ lex per Mosem data morte punivit] Contra leges quæ venantes rusticos morte puniunt, vide Gregorium Turonensem libro X, c. 10. Iohannem Sarisberiensem Policratici I, c. IV. Petrum Blesensem epistola CXXIX.

§. XIV.

Ita ut ad bellum publicum quoque aptari debeant] Ammianus lib. XXIII: Cùm irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris. Alexander Imperator oratione ad milites apud Herodianum V: καὶ τὸ μὴ ἀρετῆς ἔργον ἐκ δυνάμεως ἔχει τὴν ἀρετῆσιν, τὸ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν ἀποσεισθῆναι τε τὸ ἀρετῆς σωματικῆς ἐκ τὸ ἡμῶν ἀρετῶν, καὶ ἐν τῆς μὴ ἀδικεῖν, ἀπὸ ἀμύνειν, ἵνα ἀρετῆς τὸ ἐπιπέδον. Injuria qui prior inferi nihil habet probabilis coloris: at qui sibi molestos arceat ex bona conscientia sumit fiduciam, bonaque ei spes adest inde, quod injuriam non inferat sed auferat.

Bonam

§. XVIII.

Bonam causam ab his ad illos transisse,] De principe Chalepi qui pacem & residua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide Zonaram: simile de Cruciferis in Cromero libro XVII. de Helvetiis qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onusto, ademptoque mercatoribus, satisfactionem obtulerant, vide Philippum Cominæum libro VII.

CAPUT II.

De his quæ hominibus communiter competunt.

- I. Ejus quod nostrum est divisio.
 II. Proprietatis exordium & progressus.
 III. Quadam propria fieri non posse, ut mare summum pro suo integro aut precipuis partibus, & quare.
 IV. Sola non occupata redere singulis occupantibus, nisi per universitatem a populo occupata sint.
 V. Feras, pisces, aves cedere occupanti, nisi lex obstat.
 VI. In res proprias factas jus hominibus competere eis utendi in tempore necessitatis, & unde id veniat.
 VII. Obtinere id nisi necessitas aliter sit irabilis.
 VIII. Nisi par sit necessitas in post-dente.
 IX. Adjunctum esse onus restituendi rem cum restitui poterit.
 X. Exemplum hujus juri in bellis.
 XI. In res proprias factas jus hominibus competere ad utilitatem qua nihil alteri deccedit.
 XII. Hinc jus in aquam profluentem:
 XIII. Jus transeundi terra & amnibus, quod explicatur.
 XIV. An mercibus transeuntibus vestigal possit imponi.
 XV. Jus morandi ad tempus.
 XVI. Jus habitandi his competens qui sedibus suis expulsi sunt, sub imperio quod reperitur.
 XVII. Jus habendi loca deserta: quod quomodo intelligendum.
 XVIII. Jus ad actus quos vita humana desiderat.
 XIX. Ut ad emenda necessaria.
 XX. Non etiam ad res suas vendendas.
 XXI. Ad quærenda matrimonia: quod explicatur.
 XXII. Jus ea faciendi qua promiscue extraneis permittuntur.
 XXIII. Quod intelligendum, si quid permittatur quasi ex jure naturali, non ut ex beneficio.
 XXIV. An licitus sit contractus cum populo, ut is fruges suas eis quibuscum jam contraxit, non alius vendat.

Sequitur inter belli causas injuria facta, & primum adversus id quod nostrum est. Est autem nostrum aliud communi hominum jure, aliud nostro singulari. Ab eo quod hominibus commune est incipiamus. Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt à proprietate, aut jam aliquorum propriæ. Res quæ à proprietate vacant, aut tales sunt ut propriæ fieri nequeant, aut ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, quod dominium Iurisperiti vocant, exordium.

II. Deus humano generi generaliter contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim à mundo condito, atque iterum mundo post diluvium reparato. * *Erant*, ut Iustinus loquitur, *omnia communia & indivisa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium esset*. Hinc factum ut statim quisque hominum ad suos usus arripere possent quod vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac talis usus universalis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi potest ea quæ est apud Ciceronem de Finibus III. * *Theatrum cum com-*

Gen. I, 29;
30; IX, 2.

Lib. XLIII.

mune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum quem quisque occupavit.
 Neque is status durare non potuit, si aut in magna quadam simplici-
 tate persistissent homines, aut vixissent inter se in mutua quadam
 eximia caritate. Horum alterum, communionem scilicet * ex simp-
 licitate eximia, videre licet in quibusdam Americæ populis, qui per
 sæcula multa sine incommodo in eo more persistenterunt: alterum ve-
 ro, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim * Esseni,
 deinde Christiani qui Hierosolymis primi existiterunt, ac nunc quo-
 que non pauci qui vitam degunt asceticam. Simplicitatis in qua
 * primi homines sunt conditi argumentum præbuit nuditas. Erat in
 illis ignoratio magis vitiorum quam cognitio virtutis; ut de Scy-
 this loquitur Trogus. *Vetustissimi mortalium, inquit Tacitus, * nulla*
adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coercionibus
agebant. Apud Macrobius est, *Primum inter homines mali nescia & ad-*
huc astutia inexperta simplicitas. hæc simplicitas * ἀφραγσία videtur di-
 ci sapienti Hebræo, Paulo Apostolo ἀπλότης, quam opponit τῆ πά-
 νεργίας, vafra calliditati. Negotium erat illis unicum DEI cultus,
 * cujus symbolum arbor vitæ, ut Hebræi veteres explicant, assen-
 tiente Apocalypsi. Vivebant autem facile ex his * quæ sine industria
 sponte sua terra proferebat. Verum in vita hac simplice & innocente
 non persistenterunt homines, sed animam applicuerunt ad artes varias,
 quarum symbolum erat * arbor scientiæ boni & mali, id est earum
 rerum quibus tum bene tum male uti licet: Φεγησιν μέσων vocat Philo.
 Huc respiciens Solomo; Deus, inquit, *creavit hominem rectum, id est*
simplicem, sed ipsi quaesiverunt sibi cogitationes multas. ἕρπετον εἰς πανεργίαν
 ut dicto loco Philo loquitur. Dion Prusænsis oratione VI: *ἀλλὰ*
πῶς πανεργίαν τοῖς ὕπερθε καὶ τὰ πολλὰ εὐεργετοῦν καὶ μηχανῶντες τὸν βίον ἑ-
πίπνο π σιμνεργηθέν ἑ ἴδ' αὐτοῖς ἀνδρείων, ἑ δὲ διευμοσιῶν χεῖρα τῆ σοφία τοῖς ἀν-
 * *variaque ad vitam reperta non multum fuisse conducibilia. Ingenio enim*
istos homines non tam ad fortitudinem ac justitiam quam ad voluptatem. An-
tiquissimæ artes agricultura & pastura in primis fratribus apparue-
runt: non sine aliqua rerum distributione, ex studiorum diversitate
æmulatio, etiam cædes: ac tandem cum boni malorum consortio
*contaminarentur, * vitæ genus giganteum, id est, violentum, quale*
*est eorum quos χεσεργίνας Græci vocant. * Mundo per diluvium pur-*
*gato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis, * cui inservit*
vinum; unde & illiciti amores. Præcipue vero concordiam rupit
generosius vitium, ambitio, cujus signum turreis Babylonica: mox
alii alias terras partito possederunt. Sed postea quoque inter homi-
nes vicinos mansit non pecorum, sed terrarum quoque commu-
nio; quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum,
ut sine incommodo ullo ad multorum usus sufficeret:

Ne signare quidem aut pariri limite campum
Fas erat.

donec aucto uti hominum, ita pecudum numero, passim terræ non
 in gentes ut ante, sed in familias dividi cœperunt. * Puteos vero,
 rem in siticulosa regione valde necessariam, nec multis sufficien-

Iust. lib. II

II. ad Som-

num Scip.

Sap. III.

24.

II. Corinth.

II. 3.

Preverb.

III. 18.

Philo de

Mund. cre.

Apocalyp.

XXII. 2.

Ecol. VII.

30.

Gen. x. XI.

Virg. Georg.

I.

Gen. XIII.

Gen. XXI.

Mari libero.
cap. 15.

Cic. Off.

III.

Decl. 13.

Macr. Sat.

III. c. XII.

Lib. I.

Paneg.

De Gener.

lib. 11. c. 2.

VII. c. XII.

Lib. 11.

c. p. 13.

tem, occupando quisque suos fecere. Hæc sunt quæ ex sacra historia docemur, satis convenientia cum his quæ philosophi & poëtae de primo statu rerum communium, & postea secuta rerum distributione dixerunt, quorum testimonia alibi à nobis producta sunt. Hinc discimus quæ fuerit causa ob quam à primæva communiōe rerum primo mobilium, deinde & immobilium discessum est: nimirum quod cum non contenti homines * vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito, vitæ genus exquisitius delegissent, industria opus fuit, quam singuli rebus singulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obstitit locorum, in quæ homines discesserunt, distantia, deinde justitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in consumptione fructuum quæ debebat æqualitas fervaretur. Simul discimus quomodo res in proprietatem ierint: non animi actu solo; neque enim scire alii poterant, quid alii suum esse vellent, ut eo abstinerent; & idem velle plures poterant: sed pacto quodam aut expresso, ut per divisionem, aut tacito, * ut per occupationem. simulatque enim communiō displicuit, nec instituta est divisio, * censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset id proprium haberet. * *Concessum*, inquit Cicero, sibi ut quisque malit quod ad vitæ usum pervinet quam alteri acquiri non repugnantem naturæ. Cui addendum illud Quintiliani: *Si hæc conditio est, ut quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quicquid iure possidetur, iniuria auferitur.* Et veteres cum Cererem legiferam, & sacra ejus Thesmophoria dixerunt, hoc significabant, * ex agrorum divisione existitisse novi cujusdam juris originem.

III. His positis dicimus mare sumtum aut sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non posse: quod quia de privatis quidam concedunt, non de populis, probamus ex morali primum ratione; quia causa ob quam à communiōe discessum est hic cessat. Est enim tanta maris magnitudo, ut ad quemvis usum omnibus populis sufficiat, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem. Idem dicendum esset de aëre, si quis ejus usus esse posset, ad quem terræ usus non esset necessarius, ut est * ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo qui in terra imperium habet. Nec aliud censendum de Syrtibus, ubi nihil est quod cultum ferat, & usus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio quæ mare consideratum ut diximus, proprium fieri verat: quia occupatio non procedit * nisi in re terminata: unde Thucydides terram vacuum vocat ἀβελαν: & Isocrates terram ab Atheniensibus occupatam τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφοροῦσάντων. Liquida vero quia per se non terminantur (τὸ ὑπερὸν ἀβελαν οὐκ εἶναι ὄρα, inquit Aristoteles) occupari nequeunt, nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut * terra majus, unde terram mari contineri veteres dixerunt: τὸν Ὠκεανὸν δεσμεῖ ἕναυτι τῆ γῆ περιβεβλημένη, quæ Apollonii verba apud Philostratum. Sulpicius Apollinarius apud Gellium: *Quid potest dici circa Oceanum esse, cum undique Oceanus circum-*

scribat

scribat omnes terras, & ambiat? Mox: Quum vero omnes terras omnifariam & undique versum circumfluat, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia que intra oras ejus inclusa sunt. M. Acilius Consul in oratione ad milites quæ apud Livium: Oceano, inquit, qui orbem terrarum amplexu finit. In Senecæ foriis dicitur Oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano unda Mundum coercens. Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus potest quo gentes adeo diffusæ de divisione convenirent. Ideo quæ communia omnium fuerunt & in prima divisione divisæ non sunt; ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse ceperunt.

IV. Veniamus ad ea quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt * loca multa inculta adhuc, * insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duò notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam per universitatem, alteram per fundos. prior solet fieri per populum, aut eum qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen assignatione, quam libera occupatione. Quod si quid universim occupatum in singulos dominos descriptum non est, non ideo vacuum censeri debet. manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est, qui imperium habet in terras & aquas, ejus lege impediri posse aliquos, ne feras, pisces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteris. Ratio est, quia ad gubernationem populi moraliter necessarium est, ut qui ei vel ad tempus se admiscunt, quod fit intrando territorium, ii conformes se reddant ejus populi institutis. Nec obstat quod sæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est quamdiu lex civilis nulla intercedit, sicut lex Romana res multas relinquebat in illo primævo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. Cum autem lex civilis aliud constituit, eam observari debere jus ipsum naturæ dicitur. Lex enim civilis quanquam nihil potest præcipere quod jus naturæ prohibet, aut prohibere quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere, & vetare quod naturaliter licebat, atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirendum vi sua antevertere.

VI. Videamus porro equod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ sunt. quod queri mirum forte aliquis putet, cum proprietates videatur absorpsisse jus illud omne, quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Nam si scripserit etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest, multo magis mores, qui scriptorum vinculis non tenentur. Hinc primo sequitur, in

Covarr. de peccatum. par. II. §. 8.

De. in l. civitas pa. pul. C. de summ. Trin. Innoc. & Panorm. in c. à nobis. 1. de sent. excomm. Covarr. de loco.

gravissima necessitate reviviscere jus illud pristinum rebus utendi, tanquam si communes mansissent; quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta. Hinc illud, ut in navigatione, si quando defecerint cibaria, quod quisque habet in commune conferri debeat. sic & defendendi mei causa vicini ædificium orto incendio dissipare possum: & funes aut retia discindere in quæ navis mea impulsæ est, * si aliter explicari nequit. Quæ omnia lege civili non introducta, sed exposita sunt. Nam & inter Theologos recepta sententia est in tali necessitate, si quis quod ad vitam suam necessarium est sumat aliunde, eum furtum non committere: cujus definitionis non hæc causa est, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, sed quod res omnes in dominos distinctæ, cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam si primi divisores interrogati fuissent quid de ea re sentirent, respondissent quod dicimus. *Necessitas*, inquit pater Seneca, *magnum humana imbecillitatis patrocinium*, * *omnem legem* (humanam scilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit*. Cicero Philippica xi; *Cassius in Syriam profectus est, alienam provinciam si homines legibus scriptis uterentur: his vero oppressis, suam legem natura. Apud Curtium est: In communi calamitate, suam quemque habere fortunam.*

VII. Sed cautiones adhibendæ sunt, ne evagetur hæc licentia: quarum prima sit: omni modo primum tentandum, an alia ratione necessitas evadi possit, puta adeundo magistratum; aut etiam tentando an rei usus à domino possit precibus obtineri. Plato ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, si quis in suo ad cretam usque foderit ad aquam exquirendam: & Solon; Si in suo foderit usque quadraginta cubitos: ubi addit Plutarchus; *ἄπορα ὅτ' ἄνευ θεῶν ποιεῖν, ἀλλὰ ἀπορίας ἐφοδιάζειν*, arbitrabatur subveniendum necessitati, non instruendum pigritiam. Xenophon in responso ad Sinopenfes: *ὅπου δ' ἐν ἐλθόντες ἀγορῶν σὺν ἔχουσι, ἀν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἀν τε εἰς Ἑλλήνων, ἐχ' ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκη λαμβάνουσι τὰ ἐπιτηδεύα*: ubi jus emendi nobis non conceditur, si ve in Barbarico, si ve in Græcanico solo, ibi qua opus est sumimus, non per proterviam, sed ex necessitate.

VIII. Secundo, non concedendum hoc si pari necessitate ipse possessor teneatur, nam in pari causa, possidentis melior est conditio. *Stultus non est*, ait Lactantius, *qui tabula naufragum, ne salutis quidem propria causa, nec equo saucium dejecerit: quia se abstinit à nocendo, quod est peccatum; & hoc peccatum vitare sit sapientia*. Cicero dixerat *Officiorum III*, *Nomine igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero*. Non enim mihi est vita melior quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia. Apud Curtium legitur: *Melior est causa suum non tradentis, quam poscentis alienum.*

IX. Tertio, ubi fieri poterit faciendam restitutionem. Sunt quidam qui aliter censent hoc argumento, quod qui jure suo usus est ad restitutionem non obligetur. Sed verius est jus hæc non fuisse plenum, sed restrictum cum onere restituendi ubi necessitas cessaret.

Tale

L. 2. §. Cum
in eadem.
D. ad l.
Rhodiam.
L. Quo nau-
fragium.
§. Quod ait
D. de in-
cend.
L. Quemad-
modum. §.
Item. D. ad
l. Aquiliam.
Thom. 2. 2.
66. 7.
Covar. cap.
peccatum.
p. 2. §. 1.
Soto lib. v.
q. 3. art. 4.

Less. lib. II.
cap. 12. dub.
12. n. 70.

Exped. Cyri
V.

Lib. v. c. 16.

Adr. quod.
lib. 1. art. 2.
col. 3.
Covar. d.
loco.

Tale enim jus sufficit ad servandam naturalem æquitatem contra rigorem domini.

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare, qui situs sit in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ, simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta*, ait Livius: quia malum hîc, quicquid vel minimum abit à necessitate. Græci qui cum Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transcurrere, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, navis vero & alimenta darent, & precium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id, quod jam diximus necessitatis.

Lib. xxiv.

De Exp. d.
Cyrî lib. v.

XI. Alterum est utilitatis innoxia. *Quidni enim*, inquit Cicero, *quando sine detrimento suo potest, alteri committet, in iis que sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud Plutarchum legimus *Symposiacon VII*: *ἐπι τῷ προσφῶν ἀφαιρῆσαι ὅσων αὐτῶς ἀδὴν ἔχουσιν. ἔτι νόματ' ἐμφορεθῆναι πηγῶν ἀπυρρῶν καὶ ἀποκρύπτειν, ἔτι τὰς σημεῖα καὶ ὁδὸς ἀφαιρῆσαι χερσαίους, ἀλλ' ἐὰν καὶ ἀπολείπειν τὰ χεῖρσι τοῖς δεησομένοις μὴ ἤμεῖς.* Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obstruere aut occulare, neque signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.

De Off. 1.

IV de Benef.

XII. Sic flumen, qua flumen dicitur, proprium est populi cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditioe est populus: atque ei licet molem in flumen injicere: quæ in flumine nascuntur ejus sunt. At idem flumen, qua aqua profluens vocatur, commune mansit, nimirum ut bibi hauririq; possit.

L. Quædam,
D. de rer. divif.

Quis veter appositio lumen de lumine sumi;

Atque cavum vastas in mare servet aquas?

inquit Ovidius: apud quem & Lycios Latona sic alloquitur:

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:

ubi & undas vocat munera publica, id est hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

XIII. Sic & terræ, & flumina, & si qua pars maris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his qui transitu opus habent ad causas justas; puta quia suis finibus expulsi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente seposita, aut etiam quia quod suum est justo bello petunt. Ratio hîc eadem quæ supra, quia dominium introduci potuit cum receptione talis * usus qui prodest his, illis non nocet: ideoque domini auctores id potius censendi sunt voluisse. Exemplum habemus insigne in Mosis historia, qui cum transeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, d. inde

Bal. III,
conf. 293.Num. xx
c. XXI.

Emoræo has tulit leges, iturum se via regia, nec deflexurum ad possessiones privatas. Si qua re ipsorum haberet opus, justum pretium eis persoliturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, * justum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim transitus debebatur*, inquit Augustinus, *qui jure humanæ societatis aquisitissimo patere debebat*. Græci qui cum Clearcho: *περὶ δὲ οὐκ εἶ τις ἡμῶν ἀνελπίστου ἀδικῆσαι ἐπὶ τοῖς πέρασι μὲν τοῦ σὺ τοῖς θεοῖς ἀμυνώμεθα*. Domum ibimus, si nemo molestus sit: si quis injuriam faciat, cum Deorum ope arcere conabimur. Nec multo aliter Agefilaus cum ex Asia rediens ad Troadem venisset, interrogavit ut amicum se an ut hostem transire vellent: Et * Lyfander Bæotios rectis se hastis transire vellent, an inclinatis. Bavati apud Tacitum Bonnensibus nuntiant: *Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros*. Cimon quondam Lacedæmoniis suppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias. Reprehensus à Corinthiis quod non prius civitatem compellasset: nam & qui fores alienas pulset, non intrare nisi domini permisso: *At vos*, inquit, *Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis, sed perfregistis, consentes omnia patere debere plus valentibus*. Media sententia vera est, * postulandum prius transitum: sed si negetur, vindicari posse. * Ita Agefilaus ex Asia rediens cum à rege Macedonum transitum postulasset, atque is consultaturum se dixisset: *Consulite*, inquit: *nos interea transibimus*. Neque recte excipiet aliquis metueret se multitudinem transeuntium. Ius enim meum metu tuo non tollitur: eoque minus, quia sunt rationes cavendi, ut si divisis manibus transmittantur copiæ, * si inermes, quod Agrippinenses Germanis dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione observatum notavit Strabo: si impensa transeuntis, is qui transitum concedit, sibi præsidia idonea conducatur: * si obsides dentur, quod à Demetrio Seleucus postulabat, ut cum intra sui imperii fines subsistere sineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum justum movet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis admittendum si dicas, & alià posse transiri: tantundem enim quis diceret, atque eo modo jus transeundi plane interimeretur: sed satis est si sine dolo malo transitus postuletur, qua proximum ac commodissimum est. Plane si injustum moveat bellum qui transire vult, si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam & in suo ipsius solo ei occurrere, atque iter impedire fas esset. Neque vero personis tantum, sed & mercibus transitus debetur. Nam quominus gens quæque cum quavis gente seposita commercium colat, impediendi nemini jus est: id enim permitti interest societatis humanæ; nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum speratum, sed non debitum decedat, id damni vice reputari non debet. Testimoniis quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum * ex Philone: *πάντα ἢ γὰρ λατρία φορητοῖς ὀλεσθῶν ἀκινδύνως διαπορεύεται καὶ τὰς ἀνελπίστους ἀν ἀπῆλκταις ἀγαθῶν ἀντικεινῶσαι αἱ χρεῖαι κινουμένης ἡμετέρας, τὰ μὲν εὐδύνουσα λαμβάνουσα, ἃν ἢ ἀγνοῖα παρρησίας ἀνελπίστουσα, φθόνου ἢ ἐδέσποτε πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν ἐμυράσσειν. ἀλλ' ἐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποβουλήσιν*. Mare omne navibus onerariis tuto satis navigatur, * eo commercio quod ex

Lib. qu. IV.
super Num.
ad cap. 20.

Plut. Apo.

Hist. IV.

Plut. Cimo.

Tac. IIII.
historiar.
Lib. VIII.

naturalis

naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopia succurrit. Nam invidia nunquam aut orbem universam, aut magnas eius partes invasit. Alterum ex Plutarcho qui de mari sic loquitur: ἀγριοὶ ὄντες καὶ ἀσύμφοροι τῶν βίων τῆτο τὸ συγκρατοῦν αὐτῶν καὶ πάλαιοι ἐπίνοιε, διορθώμενοι ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπιχειρήσεσσι, καὶ ἀνιδόουσι κοινωνίαν ἐργασθῆμεν καὶ φιλίαν: Vitam nostram, feram alioqui & commercio- rum exortem, hoc elementum sociavit atque perfecit, supplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum societatem amicitiamque concilians. Quicum convenit Libanii illud: ἔμψ τῶν πάντων γὰρ πᾶσιτι ἐνεμερ μέρεσσι, ἀλλὰ δὴσει τὰ δῶρα καὶ τὲς χώρας εἰς κοινωνίαν τὲς ἀνθρώπους, ἕως τῆ παρ' ἀλλήλων χρεῖα, καὶ φαίνει δὴ τῶν ἐμπορέων, ὅπως τῶν παρ' ἐνίοις Φουδιρίων, καὶ τῶν ἀπαιτῶν ἐνέγκη τῶν δαπέλωνσιν. Deus non omnia omnibus terra partibus concessit, sed per regiones dona sua distribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope societatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut que usquam nata sunt iis communiter frui omnes possent. Euripides quoque Supplicibus Thesea inducens loquentem, his quæ humana ratio in commune bonum reperit, navigationem annumerat, his verbis:

πάντα τε ναυτοῖσι καὶ οἷς ἀεθλασθῶν
ἔχουσιν ἀλλήλοισι ὡν πένητες γῆ.

Et cuique terra qua suum ingenium negat,
Supplere ratiom pelagiis discursibus.

Apud Florum est: Sublati commercii, rupto federe generis humani.

Lib. III.

XIV. Sed quaeritur, an ita transeuntibus mercibus, terra, aut anne, aut parte maris quæ terræ accessio dici possit, vectigalia imponi possint ab eo qui in terra imperium habet. Certe quæcunque onera ad illas merces nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio civibus imposta ad sustentanda reipublicæ onera, ab exteris transeuntibus exigi potest. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum modus causæ non excedatur. * Inde enim pendet iustitia, ut tributi ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & neti quæ Isthmum Syriacum transibant accepit rex Solomo. De thure Plinius: *Evehi non potest, nisi per Gebanitas.* * Itaque & horum regi penditur vectigal. Sic ditati Massilienses ex fossa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, περὶ πόρτοι τὲς ἀνατολίους καὶ τὲς κρηθροῦς: * vectigal exigentes ab iis qui navibus ascenderent, aut descenderent, ut Strabo narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet, Corinthios ab antiquissimis usque temporibus vectigal percepisse, de mercibus, quæ ad vitandum Maleæ flexum, terra de mari in mare transferebantur. Sic pro Rheni transitu pretium accipiebant Romani. Etiam in pontibus pro transitu datur, inquit Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt Iurifconsultorum libri. Sed frequens est ut æquus modus non servetur, cuius rei Phylarchos Arabum inculat. † Strabo, hoc addito: καλεπὸν γὰρ οὐ τῶν ποσῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀφοροδῶν καὶ μέγεθος τὸ πρὸς ἐμπορέω λυσιστελής. Difficile enim est ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.

I Reg. x.
28.
xii, 14.

Tac. hist. IV.
Chop. de Dō.
ib. 1. tit. 9.
Peregr. l. I.
de iure Fin.
sci. c. I.
n. 22.

Ang. conf.
190. Z. bar.
conf. 38.
Firm. in
tra. de gabo
ll.

† Lib. xvi.

XV. Morari quoque aliquantisper prætervehentibus aut præter-
euntibus, valetudinis, aut alia qua iusta de causa, licere debet. nam
est & hoc inter utilitates innoxias. * Itaque lioneus apud Virgi-
lium cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur, Deos iudi-
ces audent invocare, & probata Græcis querela Megarensium adver-
sus Athenienses, qui eos portibus suis arcebant, *κατὰ τὰ νόμιμα δίκαια*,
contra jus commune ut Plutarchus loquitur: itaut Lacedæmonis nulla
belli causa justior visa fuerit. Cui & hoc consequens est, ut tugu-
rium momentaneam ponere liceat, puta in littore, etiamsi littus ad
populo occupatum concedamus, nam quod decretum Prætoris ad-
hibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari exstruere
quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: quo & illud Poëta:

Contracta pisces aquoris sentiunt

Tactis in alium malibus.

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui sedibus suis expulsi re-
ceptum quærunt, deneganda non est externis, dum & imperium
quod constitutum est subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones
sunt necessaria. quam æquitatem recte observavit divinus Poëta,
cum Æneam inducit has ferentem conditiones:

socer arma Latinus habeo,

Imperium solenne socer.

Lib. I.

Lib. XVII.

De Officiis

III. c. 7.

Herod. l. I.

& IV.

Paul. l. VII.

Oros. VII.

Diod. lib. V.

Lib. IV. c. 6.

Et apud Halicarnassensem Latinus ipse æquam esse dicit Æneæ cau-
sam, si sedium inopia compulsus eo advenisset. Barbarorum est hos-
pites pellere, ait ex Eratosthene Strabo: nec probati hac in parte
Spartani. Ambrosio quoque iudice illi, qui peregrinos urbe prohibe-
bant, nequaquam probandi. Sic Æoles Colophonios, Rhodii Phor-
bantem ejusque focios, Cares Melios, Lacedæmonii Minyas, Cu-
mæi alios ad se adventantes exceperunt. At de iisdem Minyis recte
Herodotus cum recepti partem imperii poscerent, ait eos *ἐξυβρίζουσι*
πῶντων ἐχθροῖα, injuriosos fuisse & scisse quæ facere fas non erat: beneficium
ab illis in injuriam versum dixit Valerius Maximus.

Ad XI
Æneidos.

Tacit. Ann.
XIII.

Liv. lib. V.

XVII. Sed & si quid intra territorium populi est desertis ac ster-
tilis soli, id quoque ad venis postulantibus concedendum est, aut et-
iam ab illis recte occupatur, quia occupatum censeri non debet quod
non excolitur, nisi imperium quod atinet, quod populo veteri fal-
vum manet. Trojanis data à Latinis Aboriginibus jugera duri at-
que asperissimi agri septingenta, * ut Servius notat. Apud Dionem
Prusæensem oratione VII legimus: *ἐδὲν ἀδικῶσιν αἱ τῶν ἄλλων ἰσοπέδαι*
ἐργαζόμενοι: nihil peccant qui partem terre incultam colunt. Clamabant
olim Ansibarii, sicut eælium Diis, ita terras generi mortalium datas, quoque
sunt vacua eas publicas esse: Solem, quin etiam & sidera respicientes, quasi cor-
ram interrogabant, vellent ne contuere inane solum: potius mare superfunderent
adversus terrarum ereptores. Sed male dicta hæc generalia rei præsentis
aptabant, nam terra illa non omnino erant vacuæ, sed pacendis pec-
coribus & armentis militum serviebant: quæ iusta Romanis negan-
di causa. Nec minus iuste jam olim Romani ex Gallis Senonibus
quærebant; quod jus esset agrum à possessoribus petere, aut minari arma?

XVIII. Post jus commune ad res, sequitur jus commune ad
actus:

actus : quod datur aut simpliciter, aut ex suppositione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur, sine quibus vita commode duci nequit. Non enim par hic necessitas requiritur, ut in re aliena arripienda: quia hic non agitur de eo quod fiat domino invito, sed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut lege lata, aut conspiratione impedire liceat. Est enim tale impedimentum naturæ societatis contrarium in his quas dixi rebus. Hoc est quod Ambrosius vocat, * *separare à commerciis communis parentis, fusos omnibus partus negare, consortia vivendi averruncare*. Nam de super- vacuis & mere voluptariis non agimus, sed de his quæ vita deside- rat, puta alimentis, vestimentis, medicamentis.

De Officiis
III. c. 7.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus esse omnibus hominibus asseveramus: demto, si à quibus petitur ipsi ejus rei indigeant: * *quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur*. Er tamen ne in tali quidem necessitate expelli posse admissos semel peregrinos, sed commune malum communiter tolerandum, ostendit indicato jam loco Ambrosius.

Covar. Var.
res. lib. III.
c. 14. ibi.
Tertio.

XX. Ad sua autem vendenda non æquum jus est, nam cuilibet liberum est statuere quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabataeis Strabo. † *εἰσαγωγὴ μὲν ἐστὶ τῶν ἐκ πενταπόλεως*. * *importare merces quædam licet, quasdam non item*.

Molma dis-
put. 105.
Æxi. Reg.
de alt. su-
pernat. disp.
31. du. 2.
n. 52.
Cas. 1. bell.
Gall.
† Lib. XVI.

XXI. In hoc jure, quod diximus, inesse censemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes, puta, si virorum populus aliunde expulsus alio ad venerit. nam sine femina ætatē agere etsi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. Celibatus enim non nisi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium vicinos rogat, ne graventur homines cum hominibus sanguinem & genus miscere. Canulejus apud eundem: *Connubium petimus, quod finitimis, externisque dari solet*. Iure belli injuste negatas nuptias juste victor auferret, Augustino iudice. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus, quibus sunt conditæ, nulli erant populi quibus non feminarum copia sup- peteret, aut non de quibusvis connubiis agunt, sed de iis quæ iusta sunt, hoc est quæ speciales quosdam juris civilis effectus producant.

Lib. I.

Lib. IV.

De civ. Dei
l. 11. c. 17.

XXII. Ex suppositione jus commune est ad actus, quos populus aliquis externis promiscue permittit. Nam tunc si unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic si externis alicubi venari, piscari, aucu- pari, margaritas legere licet, si ex testamento capere, si res vendere, si etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non potest; nisi delictum præcesserit: qua de causa Benjaminitis Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem.

Vit. d. rel. 2.
n. 2, 3.

Ind. XX.

XXIII. Sed de permissis quod diximus, intelligendum est de his, quæ permitta sunt tanquam ex vi naturalis libertatis nulla lege sublata: non si permitta sint per beneficium relaxando legem. nam in beneficii negatione nulla est injuria. Atque ita arbitramur concilia- ri posse

Disp. 105.

ri posse quod post Franciscum Victoriam quasi ei contrarius notavit Molina.

X XIV. Quæsitum memini an populo alicui liceat cum alio populo pacisci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non nascuntur, sibi soli vendat. Licere censeo, si is qui emit populus paratus sit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non interest, à quo emanat quod ad desideria naturæ attinet. Lucrum autem alteri prævertere licite potest, maxime si causa subsit, ut si qui id stipulatus est populus alterum populum in suam tutelam receperit, sumptusque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coemptio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam solet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

Annotata ad Caput II.

§. II.

Erant omnia communia & indivisa omnibus] Ejus vestigium mansit in Saturnalibus.

Theatrum cum commune sit] Seneca de Beneficiis VII, c. XII: Equestria omnium equitum Romanorum sunt. in illis tamen locus meus sit prius quem occupavi.

Ex simplicitate eximia] Horatius :

*Campestris melius Scythæ,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.*

Essent] Et ab his orti Pythagoristæ. Vide Porphyrium, Diogenem Laërtium, Gellium, I, 9.

Primi homines] Adam typus humani generis. Vide Origenem contra Celsum. neque nihil huc pertinet, quod Tertullianus dixit libro de Anima : Naturale enim rationale credendum est, quod anima à primordio sit ingenitum, à rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus jussu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu suo emisit ? Irrationale autem posterius intelligendum est, ut quod acciderit ex serpentis instinctu, ipsum illud transgressionis admissum, atque exinde inoleverit, & coadoleverit in anima adinstar jam naturalitatis, quia statim in primordio natura occidit.

*Nulla adhuc mala libidine] Seneca de iisdem epistola xc, ignorantia rerum innocentes erant. Deinde locutus de justitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit: Omnibus his virtutibus habebat similia quædam, rudis vita. Iosephus: *μὴδεμὴ ἐπιζῶντες ψυχὴν φερόμεθα.* Nullis curis turbidum habentes animum.*

A' φθαγοία videtur dici sapienti Hebræo] Sic & Paulus Eph. VI, 24. qui & ἀσφραγιστὴν dixit Tit. II, 17.

*Cujus symbolum arbor vitæ] Sanctitas superior, Rabbinis. *שׁוֹרֵט סוֹפְרָא*, divina*

divina sapientia Arethæ ad Apocalypsim. De Paradiso vide Ecclesiastici caput XL, 17. & quatuor fluminibus Paradisi eundem librum XXIV, 35, & sequentibus.

Quæ sine industria sponte sua terra proferebat] Vide egregium hac de re locum libro II Varronis de re Rustica, ex Dicæarcho: & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet Porphyrius de non esu animalium IV.

Arbor scientia boni & mali] Iosephus: τὸ φυτόν ὁζόντιον καὶ διαβολίας τὰ ὑπὲρχεν. qui arbor erat solertia & intelligentia. Telemachus apud Homerum: καὶ οἶδ' ἔκαστα

ἰδὲλά τε καὶ χέρεϊα. πείρω δὲ τι νήπιον ἦα.
omnia novi

Quæ bona, quæ mala sunt, nec sum jam parvus ut ante.

Zenoni Cirtiensis prudentia, scientia bonorum & malorum & mediocriorum. Est id apud Diozenem Laërtium. Plutarchus de Communibus notitiis: τί δεινὸν εἶ τῶν κακῶν ἀναεργειῶν τῶν ἕκαστοι φερόντων, ἐτίθειν οἱ ἀπ' ἐκείνων ἀρετῶν ἕξορθε, ὅτε ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἀπὸ ἀγαθῶν μόνον ἐπισημῶν ἔσται.

Quid noceret, si ablatis malis nulla erit prudentia, pro ea autem aliam habemus virtutem, quæ non bonorum ac malorum sed solum bonorum sit scientia?

Variæque ad vitam reperta] Late hoc explicat Seneca epistola xc. quem lege. & Dicæarchum apud dictos jam scriptores.

Vita genus giganteum] Seneca Naturaliam III in fine: extinctis pariter feris in quarum homines ingenia transferant.

Mundo per diluivium purgato, pro ferina illa vita accessit cupidus voluptatis] Seneca dicto loco: illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt.

Cui inseruit vinum, unde & illiciti amores] Præmiumque summum ebriæ libido portentosa ac jucundum nefas. Seneca ibidem.

Puteas vero] De puteis ad Oasim inter multos communibus, vide Olympiodorum apud Photium.

Vesca sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito] Qualem vitam Scritesinnorus nobis accurate describit Procopius Gothicorum II. Adde Plinium XII, I. Vitruvium II, c. I.

Vi per occupationem] Vide quæ hac de re ex Gemara & Alcorano nobis protulit honos Britannæ Seldenus in Thalassocratico.

Censeri debet inter omnes convenisse ut quod quisque occupasset, id proprium haberet] Cicero: ex quo quia suum cuiusque sit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obigit id quisque teneat. quod similitudine illustrat à Chrysisso reperta de stadio, ubi currendo licet vincere adversarium, non eum detrudendo. Scholiastes ad Artem poeticam Horatii: quemadmodum domus aut ager sine domino communis est: occupatus vero jam proprius fit. Varro in Age modo: Terra cultura causa attributa olim particulatim, ut Etruria Tuscis, Samnium Sabellis.

Concessum sibi ut quisque malit quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura] Solon:

χρηματὰ δὲ ἰμεῖρα μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπρωμένα
ὅσιν ἰδίω.

Divitia,

Divitias habuisse velim, sed non bene partas

Non cupiam.

Cicero Officiorum I: *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda est, sed fugienda semper iniuria.*

Ex agrorum divisione existisse novi cujusdam juris originem] Postquam ex agrorum discretione nata sunt jura, ita Servius ad illud in quarto Æneidos: *Legifera Cereri.*

§. III.

Ad auctupiam] & habitandi jus. Tam soli quam cæli mensura facienda est ait Pomponius l. si opus. D. quod vi aut clam. Adde legem penultimam, D. pro Socio.

Nisi in re terminata] ideo jugera quæ possessorem non habent immetata dixit Horatius.

Terra major] ita de Oceano sensit Iarchas apud Philostratum III, XI.

§. IV.

Loca inculta adhuc] vide Bembum historiae VI.

Insula in mari] ut Echinades quas occupando suas fecit Alcmaon, Thucyd. II. in fine:

§. VI.

Si aliter explicari nequit] Talia non procedunt nisi ex magna & satis necessaria causa. Ulpianus l. Si alius. D. quod vi aut clam, ubi sequitur exemplum illud de ædibus intercisit incendi causa.

Omnam legem frangi] quicquid coegit defendit. lib. IV Controv. XXVII: Exemplis idem Seneca illustrat in excerptis controversia IV: *Necessitas est, quæ navigia sæcū exonerat: necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit: necessitas est, lex temporis.* Theodorus Priscianus verus medicus: *Expediit prægnantibus in vita discrimine constitutis sub unius partis sæpo jactura salutem mercari certissimam, sicut arboribus crescentium ramorum accommodatur salutaris abscissio, & hærves pressæ onere cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium.* Prima illa verba ad ἐμβροχλάσιον pertinent, cujus instrumenti descriptio apud Galenum & Celsum, ac proinde eadem vox restituenda apud Tertullianum de Anima.

§. XIII.

Vsus qui prodest his, illis non nocet] Servius ad VII Æneidos: *litusque rogamus innocuum, cujus vindicatio, ait, nulli possit nocere.*

Inustum eo nomine bellum] Inusta bella gerebantur à filiis Israel contra Amorraeos ait indicato hic loco Augustinus. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum transitum interfecit Hercules, notante id Apollodoro. Græci Iosephum bello petiere quod eos per fines suos transire passus non esset: notat Scholiastes ad Horatii carmen in Canidiam. Adde legem Longobardicam lib. II. tit. LIV, c. 2.

Agésilæus] Vide etiam in ejus vita hac de re Plutarchum.

Lysander] Et in hujus vita eundem.

Postulandum prius transitum] Aristophanes Avibus:

εἰδ' ὅπως ἡμεῖς ἢ ἱεὺν Βελώμεθ' αἰ

πυθιδε βοιωτῆς διόδον αἰτῆμεθ' αἰ

Vt nos, cum nobis Delphos sumendum est iter,

Prius Bœotos transitum deposcimus.

ubi Scholiastes: *τῆρ μοῦνα διόδοι Ἐπίσαν, ὅταν εἰσέρηται Ἀγγρῶν, τότε demum iter postulat, ubi exercitus traducitur. Veneti & Germanis & Gallis de Marano certantibus iter præbuere. Paruta XI, Idem Germanis con-*

querenti-

querentibus de transitu hostibus dato, ostendunt id nisi armis impediri non potuisse, quibus uti non mos sibi, nisi in hostes manifestos, eodem libro. Sic & Pontifex se excusat libro ejusdem XII.

In Agesilans ex Asia rediens à rege Macedonum.] Etiam hac de re Plutarchum in ejus vita inspice.

Si inermes] Exemplum in excerpto legationum XII, apud Bembum VI I historię Italicę. Vide & notabilia pacta de transitu inter Fredericum Barbarossam & Ifacium Angelum apud Nicetam libro I I de vita ejusdem Ifacii aliquor locis. in Imperio Germanico transitum postulans de damno refarciendo cavet. vide & Crantzium Saxoniorum X, & Mendosam in Belgicis. Cęsar Helvetiis iter per Provinciam noluit concedere, quod homines iniquo animo existimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio. de Bello Gallico lib. I.

Si obsides dentur] exemplum habes Procopii Persicorum II.

Si hostes meos secum ducat] Hoc dicebant Franci. qui in Venetia erant, Narseti Langobardos secum ducenti, Gotthicorum IV. Alia negati itineris exempla habes apud Bembum libro VI I Italicorum, apud Parutam libro historię Venetę V, & VI.

Ex Philone] in legatione ad Cajum.

Eo commercio quod ex naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit] Apud Floram est libro I I I: sublatis commerciiis, rupto federe generis humani. Servius ad Eclogam IV: navigatio ex mercimonii ratione descendit. idem ad Georgicon I: significat necessitate quærendarum rerum homines navigandi peritiam ac studium reperisse. commune bonum erat patere commercium maris. Ambrosius in opere de creatione: Bonum mare tanquam hospitium suaviorum, in vestio commeatuum, quo sibi distantes populi copulantur. quæ ex Basilio sumta Hexameri IV. Mare forum mundi, insulas stationes in mari eleganter dixit de Providentia II Theodoretus. Adjungam his Chrylostomi ad Stelechium verba. τί ἄν τις εἶποι τῷ πῶς τὰς ἐπιμύθιας δύσκολαν γινώσκω ἡμῶν; ἵνα γὰρ μὴ τὸ ὀδύπορος τὸ μῆκος ἀπέπεσῃ γίνωσι τὸ σωσσίας τὸ πῶς ἀλλήλους, ἐπιτοματίων ὁδὸν τῶν πῆλατιων ἀήκως πᾶσι χεῖρ τὸ γῆς ὁ Θεός. ἵνα ὡσπερ οἶκον ἕνα, τῶν οἰκεθῶν οἰκόντες, ἔτω ἴαμινὰ πῶς ἀλλήλους βαδιζώμεν, καὶ τὸ παρ' ἐαυτῶν ἕκαστος τῶν πηλείων μετὰ διδῶς δύσκολως ἀνταλαμβάνη τῶν παρ' ἑαυτῶν, καὶ μικρόν τὸ γῆς μέγεθος κατέχων ὡσπερ ἀπίσσης κύρα ὧν, τὸ πᾶσι χεῖρ γινώσκω ἀπολαύη καλῶν. καὶ νῦν ἕξει κατέπερ ἐπὶ τῶν ἀπείρων πηλείων, ἕκαστος τὸ δαυτομόνον τὸ ὡς περὶ αὐτῶν ἀυτῶν δόξαι τῶν πόρων ἵνα καὶ κεινῶν, τὸ ὡς κείμενοι ἀνταλαμβῶν, τῶν χεῖρ μόνον ἐκείνων.

Quomodo autem satis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? Ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorẽ viam, mare scilicet, ubique terrarum disposuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes, crebro nos iruicem viseremus, & apud se nata quisque alteri communicans vicissim, commode acciperet res apud illum abundantes, ac sic exiguam tenens terra partem, ita tanquam si teneret universam, frueretur ejus quæ ubiuis sunt bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi mensa convivarum unicuique ea quæ sibi apposita dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipsum sunt accipere manus tantum extenta.

§. XIV.

Inde enim pendet justitia, ut tributū ita & vectigalis] Vide legem Langobardicam libro in titulo xxxi, c. xxxiii. & epistolam Episcoporum ad Ludovicum regem quæ inter capitula legitur Caroli Calvi cap. 14.

Itaque & horum regi penditur vectigal] simile apud Leonem Afrum non longe ab initio.

Vectigal exigentes ab iis qui navibus ascenderent, aut descenderent] Huc alludens Aristophanes in Avibus vult interstrui ærem ut dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere.

§. XV.

Itaque Ilionens] Servius ad eum locum: *Occupantis enim est possessio litioris. unde ostenduntur crudes, qui etiam à communibus prohibeant.* Laomedon ab Hercule occisus quod eum Trojæ portu pelleret, Servio ibidem narrante.

§. XVI.

Vt Servius notat] ex Catone, Sisenna, aliisque veterum.

§. XVII.

Separare à commerciis communis parenti] Plutarchus Pericle de Megarensibus: *αἰλωμενοὶ πῶσις ἰσθμῶν ἀγορῆς, πάντων ἃ λιμῶν, ἂν ἀθναῖοι κρατῶσιν εἰρεῖαν, καὶ ἀπελάουσιν τὸν ἄλλο τὰ κοινὰ δίκαια.* Dequerebantur omni se mercatu, omni portu quem tenerent Athenienses arceri depellique contra gentium jura. Seneca epistola lxxxvii, recitato Virgilii loco:

Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuset,

Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si invicem aliis ab alio aliquid peteret: idem Naturalium v, 18: quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes, dissipatas locis, miscuit? Vide Anglorum querelas de Hispanis apud Thuanum libro lxxi, in historia anni clo lxxx.

§. XIX.

Quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur] Cassiodorus I, epistola xxxiv, *Copia frumentorum debet provinciæ primum prodesse cui nascitur.*

§. XX.

Importare merces quasdam licet, quasdam non licet] Vide Crantzium Saxoniorum xi.

CAPUT III.

De acquisitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. Originariam acquisitionem fieri per divisionem aut occupationem.

II. Rejiciuntur hic alii modi, ut concessio juris incorporalis.

III. Item specificatio.

IV. Occupatio duplex, ad imperium, ad dominium: quo distinctio explicatur.

V. Occupationem mobilium lege posse reverti.

VI. Quo jure nitatur dominium infantium & amentium.

VII. Flumina occupari posse.

VIII. An & mare.

IX. Olim in partibus Romanis imperii id non licuisse:

X. Natura tamen jus non ostare in parte ma-

ris qua terris quasi clausa sit.

XI. Quomodo talis occupatio fiat, & quantum duret.

XII. Talem occupationem jus non dare impediendi transitus innoxii.

XIII. Imperium in partem maris occupari posse, & quomodo.

XIV. Vectigal navigantibus mari ex certis causis imponi posse.

XV. De pactiōibus quæ populum aliquem ultra certos terminos vetant navigare.

XVI. Fluminis cursus mutatus an territorium immuet, cum distinctio explicatur.

XVII. Quid sentiendum si alveus plane mutatus sit?

XVIII. Flumen interdum totum accedere territorio.

XIX. Res derelictas occupanti cadere, nisi

populus dominion quoddam generala occupaverit.

Singulari jure aliquid nostrum fit acquisitione originaria aut derivativa. Originaria acquisitio olim cum genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis etiam concessione servitutis, constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti apparebit id jus novum non esse nisi modo. nam virtute ipsa inerat in dominio domini.

III. Paulus Iurifconsultus acquirendi causis & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, si quid ipsi ut in rerum natura esset fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia prius existente, ea si nostra fuerit, continuabitur dominium specie introducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: si aliena, jam naturaliter nobis solis eam non acquiri infra apparebit.

IV. De occupatione ergo, quæ post prima illa tempora solus est naturalis, an & originarius modus, videndum est nobis. In his autem quæ proprie nullius sunt, duo sunt occupabilia, imperium & dominium quatenus ab imperio distinguitur. Seneca ita hæc duo expressit: * *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietates.* Dion Præfænsis hoc modo: ἡ χώρα τῆ πόλεως, ἀλλ' ἔστιν ἡ πῶν τῆ κειμήλιων ἕνεκα πόλιος ἐστὶ τῆ ἰσχυρῆ; Regio civitatis est: at non eo minus in ea suum quisque possidet. Imperium duas solet habere materias sibi subjacentes, primariam, personas, quæ materia sola interdum sufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas sedes; & secundariam, locum, qui territorium dicitur. Quanquam autem plerumque uno actu quæri solent imperium & dominium, * sunt tamen distincta: ideoque dominium non in cives tantum, sed & in extraneos transit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores assignationis, divisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territorii sumissent, assignaverunt quidem futuris civibus coloniarum: Sed iurisdiclio in agris qui assignati sunt penes eos remansit, ex quorum territorio sumti sunt.* Demosthenes oratione de Haloneso, agros qui eorum sunt quorum est territorium, vocat ἐπατήματα, qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem cujus imperium jam occupatum est, jus occupandi res mobiles anteverti posse lege civili supra diximus. Est enim hoc jus ex jure naturæ permittente, non præcipiente, ut liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri jus gentium esse, ut id liceat; respondebo etiamsi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse jus civile plurium gentium distributum, quod à singulis tolli potest. Et alia multa sunt quæ juris gentium vocant Iurifconsulti, ubi de rerum divisione & acquirendo dominio agitur.

VI. Norandum & hoc, si solum jus naturale spectamus, domi-

L. Possideri,
s. Genera.
D. de acq.
poss.

Orat. xxxi.

nium non dari, nisi in eo qui ratione utitur. Sed jus gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes & furiosi dominia accipere & retinere possent, personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa constituere possunt præter naturam: contra naturam nihil. Ideo dominium hoc quod favore infantium & his similibus, consensu gentium humanius viventium introductum est, stat intra actum primum, nec ad actum secundum, ut loquuntur scholæ, potest pertinere: id est ad habendi, non ad per se utendi jus pertinet. Nam alienatio & si qua huic sunt similia, in ipsa sui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ in talibus existere non potest. Quo non male referas illud Pauli Apostoli, pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus est ætatis, nihil differre à servis, exercitio domini scilicet. De mari cœpimus supra aliquid dicere, quod nunc absolvendum est.

Gal. IV. I.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec supra nec infra includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id est latera clausa sunt ripis, & quod comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo qui terras ad latus utrumque possideat, etiam si aut supra pateat ut sinus, aut supra & infra, ut fretum, dummodo non ita magna sit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut Regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare interitum occupare voluerint. nam sic flumina quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.

IX. Fatendum est in partibus cognitis Romano imperio, à primis temporibus ad Iustinianum usque, juris gentium fuisse ne mare à populis occuparetur, etiam quod jus piscandi attinet. Nec audiendi sunt qui existimant, cum in jure Romano mare omnium commune dicitur, commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita sunt universales, ut hanc restrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, *ἡρινὸν πάντων ἀνθρώπων*. † Ulpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium esse sicut aër. Celsus maris communem esse usum omnibus hominibus. Præterea manifeste distinguunt Iurisconsulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in institutionibus legimus: † *Quædam naturali jure* communia sunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia sunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica sunt.* & apud Theophilum: *φυσικῶς μὲν ἐν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ πᾶσι, ὡς αἶθρ, τὸ ὕδωρ, τὸ αἰθέρα, τὰ ἄλλα. Μοχ: πῶς μοι δὲ πάντες καὶ λιμένες πᾶσι κοινὰ εἰσι, τὰ τεταῖα δὲ ἄλλα & τὰ ἄλλα.* Sed & * de littoribus dixit Neratius, non ita esse publica, ut quæ in patrimonio sunt populi, sed ut ea quæ primum à natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium perenerunt, id est ne populi quidem ullius: cum quo responso pugnare videtur quod Celsus scilicet: *Littora in quæ populus Romanus imperium habet,*

L. Quædam.
D. de rer.
divis. infra.
de rer. di-
vis. s. 1.

† L. Vendit.
Comm. præd.
L. Littore.
D. nequid
in loco pub-
lico.

‡ De rer.
divis. s. 1.

L. Quod in
littore. D.
de acqui-
sion. dom. d. l.
littore. D.
Ne quid in
loco publi-
co.

habet, populi Romani esse arbitror: maris autem usum communem omnibus hominibus. Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus Neratium de littore loqui, quatenus usus ejus navigantibus, aut prætervehentibus est necessarius. Celsum vero quatenus ad utilitatem assumitur, puta ad ædificium permanens: quod à Prætorè impetrari solere Pomponius nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est in parte littori proxima, & quæ littori quasi accenseretur.

L. Quamvis D. de acq. dom.

X. Hæc quanquam vera sunt, tamen * ex instruto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi in diverticulo fluminis occupari à privato potest, sed & de mari dictum à Paulo est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, uti possidet is interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res, utpote cum de jure fruendi agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publica: ubi haud dubie * de exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod * à Lucullo & aliis factum legitur. Valerius Maximus de C. Sergio Orata: *Peculiaribus sibi maria excogitavit, æstuariis interceptando fluctus.* Sed idem postea contra veterem jurisconsultorum responsa ad * *negotia*, id est vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque septis quibusdam quas *ἐνορείς* vocabant, includi, & privatim vindicari possent. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum ut fundi portio censeretur possit, nec quo minus id fiat repugnat jus natura; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparati non major sit, quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec ob stare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi potest, & exemplo maris ad villam admitti. Sed multa quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam consensu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamvis exigua, & maxima sui parte inclusa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

L. Si quisquam. D. de diversis temp. præser.

L. Sane. D. de injuriis.

L. 1. x. 1. L. injuriarum, circa finem. D. de injuriis.

XI. Verum notandum etiam, si quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo quod terras populus occupavit mare occupatum colligi non posse: nec animi actum sufficere, sed actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si deseratur possessio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id est ad usum communem: quod de inædificato littore respondit Papinianus, & de piscatione in fluminis diverticulo.

L. præserprio. D. de usur.

XII. Illud certum est, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram talis transitus prohiberi potest, qui & minus esse solet necessarius & magis noxius.

Thucyd. lib. viii.

XIII. Ut autem solum * imperium in maris partem sine alia

Peloponnesiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, sed aliis navigiis, quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo federe quod statim ab exactis regibus * Romani cum Carthaginienfibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve socii, ultra Pulchrum promontorium navigarent, extra quam si rempeltatis aut hostium vi compulsi essent: qui vi compulsi advenissent, nihil fumerent præter necessaria, & intra diem quintum abscederent. Et * in secundo federe, ne Romani ultra Pulchrum promontorium, Massiam & Tarfejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, ne Illyrii ultra Lessum pluribus quam duobus lembis iisque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, ne citra Calycadnium & Sarpedonem promontoria navigaret extra naves quæ stipendium, legatos, aut obfides portarent. Sed hæc non docent occupationem maris aut juris navigandi. Possunt enim ut singuli, ita & populi pactis, non tantum de jure quod proprie sibi competit, sed & de eo quod cum omnibus hominibus commune habent, in gratiam ejus cujus id interest decedere: quod cum sit, dicendum est quod dixit Ulpianus in ea facti specie, qua fundus erat venditus hac lege, ne contra venditorem piscatio thynnaria exerceretur, mari servitutum imponi non potuisse, sed bonam fidem contractus exposcere, ut lex venditionis servetur. Itaque personas possidentium, & in jus eorum succedentium obligari.

XVI. Frequens est inter vicinos populos contentio, quoties flumen cursum mutavit, an simul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit, eis cedant quibus adjecta sunt: quæ controversiæ ex natura & modo acquisitionis definiendæ sunt. Docent nos mensores tria esse agrorum genera: divisum & assignatum, quem limitatum vocat Florentinus Jurisconsultus, quia manufactos limites pro finibus habet; assignatum per universitatem, sive * mensura comprehensum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente Varrone, quod fines habeat arcendis hostibus idoneos, id est naturales: ut sunt flumina & * montes. Hos occupatorios dicit Aggenus Urbicus, quia plerumque tales sunt agri, qui aut eo quod vacui sunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiam si flumen cursum mutet, nihil de territorio mutatur: & si quid alluvio adjecit id occupantium imperio accedit. In arcifiniis * flumen mutato paulatim cursu, mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, sub ejus imperio est cui adjectum est: quia scilicet eo animo populus uterque imperium occupasse primitus creditur, * ut flumen sui medietate eos dirimeret, tanquam naturalis terminus. Tacitus dixit: *Certum jam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat.* Diodorus Siculus ubi controversiam narrat quæ inter Egestanos & Selinuntios fuit, *ποσειδῶν* ait *τῆν χάραν ὁρίσσει*, *anne fines discriminante.* Et Xenophon talem annum simpliciter *τῶν ὁρίσσει*, id est, *finiorem* vocat. Narrant veteres Acheloum annum, incerto cursu, modo sectum in partes, modo circumactum obliquo agmine (unde tauri & serpentis formam induisse dicitur) diu de agro adjacente belli causam Ætholis & Acarnanibus

Thuc. l. iv.

Polyb.

App. Illy.

L. vius l. xxxviii.

L. Venditor, D. Com. præd.

Jul. Frontin.

L. in agris limitatis, D. de acq. rer. dom.

De Morib. Germ.

Lib. xii.

Lib. iv.

Exp. Cyri.

Strabo l. x.

præbuisse, donec eum Hercules aggeribus domuit, eoque beneficio Oenei Ætolorum regis filiam in matrimonium impetravit.

L. Proponatur. D. de
iudiciis.

L. Hoc iure.
S. Si aquam.
D. de aqua
corid. asti-
va.

XVII. Sed hoc ita demum locum habebit, si non alveum mutaverit amnis. Nam flumen etiam qua imperia determinat, non consideratur nude qua aqua est, sed qua aqua alveo tali fluens ripisque talibus inclusa. Quare particularum adjectio, decessio, aut talis immutatio quæ toti speciem veterem relinquat, rem finit eandem videri. At si totius species simul mutetur, res erit alia. atque ideo sicut interit flumen quod in loco superiore molibus obstructum est, novumque nascitur facta manu fossa in quam aqua immittitur: ita* si deserto alveo veteri alia irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, sed novum veterem extincto: & sicut si exaruisse flumen, imperii terminus maneret medietas alvei qui proxime fuisset: quia mens ea populorum fuisse censenda est, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent; quod si flumen esse desuisset, ut tum teneret quisque quod tenuisset: ita mutato alveo idem observandum erit. In dubio autem imperia quæ ad flumen pertingunt arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quam id quod non facile transitur. Ut autem limitata, aut mensura comprehensa sint rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius & occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactionibus esset definita.

XIX. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt, ut quia defecerunt domini. nam hæc redierunt in eum statum in quo primum res fuerant. Sed illud simul notandum est, interdum primas acquisitiones à populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo inest jus illud eminens de quo alibi egimus, sed & privarum plenumque dominium generaliter primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret distributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, si non ut jus Vasalli à jure senioris, aut jus emphyteuticarii à jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiori modo, ut multæ sunt species juris in rem, quas inter est & jus ejus qui sub conditione fideicommissum exspectat. Seneca: * Non est argumentum, ideo aliquid tuum non esse quia vendere non potes, quia consumere, quia mutare in deteriora aut melius non potes. Tuum enim est etiam quod sub certa lege tuum est. Dion Prusænsis Rhodiaca: *μυρία γ' εὐρησσε τρέπας καὶ ἕς ἐκείνης ἡ Φιλιππικῆς καὶ πλεῖστον Διφρίγονται αὐτὸν οὐτε δὲ πτόδ' ἢ ἔχει τοῖς ἔχουσι, οὐτε ὅπως αὐτὸν ἴσως ἔργον.* Plurimi sunt modi quibus quid cuiusque esse dicitur, & quidem valde inter se differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat. Apud Strabonem invenio: *κύριον ἢ πᾶν ἢ πικρῶσκει.* dominus erat demito vendendi jure. Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab universis occupantur, quos mox inter*

De Morib.
Germ.

se

se secundum dignationem partiuntur. Hoc igitur modo cum distributa dominia pendent à dominio generali, si quid domino particulari cedere incipit non fit occupantis, sed * ad universitatem, aut ad dominum superiorem redit. Cui juri jus simile etiam per legem civilem extra hanc causam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

Annotata ad Caput III.

AD reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietates] Locus est §. IV. libro VII de Beneficiis c. IV. sequitur c. V: Omnia rex imperio possidet, singuli dominio. & c. VI: Caesar omnia habet: fiscus ejus privata tantum ac sua. Symmachus X, epist. 54: Omnia regis, sed suum cuique servatis. Philo libro *περὶ Φυραγωγίας*: οἱ βασιλεῖς κατὰ τὴν χεῖρα ἀπάντων ὄντες κτημάτων δεσπόται, καὶ ὅταν ἐπιτραπῆν οἱ ἰδίᾳ δεύσῃ, μόνα πάντες ἔχον νομίζονται ἀπὸ ἐπιτροπῆς καὶ ἐπιμελητῆς ἐγχειροῦσθαι, ἀφ' ὧν ἕκαστος ἐπιτροπῆς ὡς σόδῃς ἐκλήγῃσιν. Reges cum sint domini omnium qua in ipsorum sunt ditione, etiam eorum qua à privatis possidentur, tamen videntur ea tantum habere qua procuratoribus & rationalibus suis dispensanda committunt, à quibus annuos recipiunt proventus. Plinius Panegyrico: tandem imperium principis, quam patrimonium majus est.

Sunt tamen distincta] itaque & apud Apollodorum videas tum Arcadiæ tum Atticæ terras divisas, uno retinente πᾶν τὸ κράτος omne imperium.

Communia sunt omnium] Michael Attaliates: πᾶν τὸ πᾶντων ἐστίν, οἷον §. IX. ὁ αἶθρ, τὸ βέρον ὕδωρ, ἡ θαλάσσα, ὁ αἰγιαλὸς τῆς θαλάσσης, quedam sunt omnium, ut aer, ut aqua profluens, ut mare & litus maris.

De littoribus] In Bassilicorum Eclogis lib. I, tit. I, c. 13. οἱ αἰγιαλοὶ ἐν τῇ πάντων ἐξουσία ἐστίν, littora in omnium sunt potestate. vide & libro LIII, tit. VI.

Ex instituto] quo ipso instituto usi & Angli contra Danos. vide §. X. optimum Camdenum in regno Elisabethæ anno c16 loc.

De exigua agit maris portione que in fundum privatam admittitur] Sallustius: à privatis compluribus subversos montes, maria constructa. Horatius Lyricorum libro II, carmine XVIII:

marisque Bojæ obstrepentis urges

Summo vere littora:

& libro III, carmine I:

Contracta pisces aquora sentiunt

Iactis in altum molibus.

Vellejus Paterculus: Injectas moles mari & receptum suffossis montibus mare. Seneca in excerptis controversiarum lib. V, contro. V: Maria submoventur projectis molibus. Plinius de terra lib. II, c. XXXIII: Vt freta admittamus, eroditur aquis. stagna stupenda admisso mari dixit Lamprius Severo. Cassiodorus IX, c. VI: Quantis ibi molibus marini termini deconter invasi sunt, quantis in visceribus aquoris terra promotæ est? Tibullus:

Claudat & indomitum moles mare, lentus ut intra

Negligat hibernas piscis abesse minas.

De talibus piscinis maritimis agit Plinius libro XXXI, cap. VI. Columella

mella rei rusticæ libro VIII, c. XVI, & XVII. ubi hoc inter alia, *Λαυ-
νίτιος locupletum maria ipsa Neptunumque clausisse*. Similia habet Ambro-
sius Hexaemero v, c. x. & de Nabuthe cap. III. & Martialis aliquot
locis

A Lucullo] Varro de eo : *Ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perfo-
disset montem & maritimæ flumina immisisset in piscinas, quæ reciproca flue-
rent, ipse Neptuno non cederet eo piscatu*. Plutarchus ejus vita : *καὶ τρεχέ-
ς θαλάσσης καὶ ἀσθρομῶς ἰχθυοφόρος τοῖς οὐκ ἐπιτηρίοις ἀπειλοῦσιν & καὶ ἀγρίαις
ἐναλίσις κλιόντων*. cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos vitis suis cir-
cumdaret, inque ipso mari coenacula fabricaret. Plinius libro IX, cap. LIV:
Lucullus exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam adifica-
verat, euripum & maria admisit. qua de causa Magnus Pompejus Xerxem to-
gatum eum appellabat.

αὐθιγῶν] vide Leonis novellas LVII, CII, CIII, CIV. Attaliam
pragmaticorum tit. xcv. Harmenopolum lib. II, tit. I. §. *ἀεὶ ἀεθύ-
ρων*. Vide & summum virum Iacobum Cujacium Observat XIV, I.

§. XIII.

Imperium in maris partem] Philo de regibus : *καὶ ἄπειρα πόλεις καὶ
μεγάλη πλάγη ἀεθουκίῶσιν* : etiam maria numero infinita, immensa magni-
tudine, ad terras adiecit. Lycophron :

γῆς καὶ θαλάσσης σὴν πῆρα καὶ μοναρχίαν,

Terra marisque sceptrum, regnorumque opes.

Virgilius : *Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.*

Julius Firmicus : *maris ac terre dominia possidentes, Nonnus :*

βερὸν κρητὸν ἔχει θαλάσσης,

Beroe pelagus ditione tenebat.

*Termini regnorum Suetis in medio freti Oresund. Iohannes Magnus in Ar-
chiepiscopus Vplacensibus cap. xv. De Tyro Curtius : Mare non vicini-
um modo, sed quorumque classes ejus adierunt ditiois suæ fecit. Vnde Pro-
verbium Tyria maria apud Festum. Isocrates de Lacedæmonis & A-
theniensibus : συνίθη ἰκαστέραν κυρίαν γυνέει τῆς καὶ θαλάσσης ἢ ὀπίσθιοι αἰ
καὶ ἀχρῶσιν, ὑπερκόσμη ἔχουσι τοῖς ἀδελφείοις τῶν πόλεων. Sic evenit, ut civitas utraque
terram adipisceretur eam, qua mari ab ipsis possessio adjaceret, plurimasque ur-
bes haberet sibi absecuentes. Demosthenes de Lacedæmonis in Philippica
II : θαλάσσης ἤρχει καὶ γῆς ἀπείσσης. Et mare omne & terras tenebant.
Scriptor vitæ Timothei : quo facto Lacedæmonii de diuturna contentione
desisterunt, & sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum conces-
serunt. Scriptor orationis de Haloneso quæ est inter Demosthenica
de Philippo loquens Macedone : εἰδὲν ἄλλο ἢ τὸ εὖ ἀξίον ὄφ' ἡμῶν εἶναι τῇ
θαλάσσει καὶ ἀσθρομῶν καὶ ὀρθροπόσει ἡμῶν ὡς σὺν ἀνδρὶ Φιλίππῳ εἰδὲν τὴν εὐ τῇ
θαλάσσει φυλακὴν δυνατοὶ εἶναι φυλάττειν. Nihil ille querit aliud, quam à nobis in
possessione constitui maris, & à nobis confessionem exprimere, nos absque ipso ne
maris custodiam posse retinere. Iulianus Imperator de Alexandro, molitum
eum esse bellum hoc animo : ὅπως γῆς τε ἀπείσσης καὶ θαλάσσης κύριος
γένοιτο. ut terra marisque totius dominus fieret. Hujus successor Antiochus
Epiphanes apud Gorioniden : Nonne terra & mare mea sunt? De alio
eiusdem successore Ptolemæo Theocritus :*

πολλὰς δὲ κρητὶς γαίας, πολλὰς δὲ θαλάσσης.

Lateque imperitat terris, lateque profundo.

Item :

Item:

ἡλίκοσα δὲ πᾶσαι καὶ αἶα
καὶ ποταμοὶ καὶ ἀδάδοντες ἀνάσονται Πελαγονία.
omnis tellusque fretumque

Alitfonique amnes sub rege jacenti Ptolemæo.

Tempus est ad Romanos veniamus. Scipioni majori sic Annibal in Livio: Carthaginenses inclusi Africa litoribus, vos, quando Diis ita placuit, externa etiam terra marique videamus regere imperia. De minore Scipione Claudianus:

patriis primo cum manibus ultor
Subderes Hispanum legibus Oceanum.

Itaque Mare internum passim suum vocant Romani, Sallustius, Florus, Mela, alii. Sed plus adicit Dionysius Halicarnassensis: πᾶσις καὶ ἡλίκοσα δὲ πᾶσαι καὶ αἶα καὶ ποταμοὶ καὶ ἀδάδοντες ἀνάσονται Πελαγονία. Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei quod intra columnas est Hercules, sed & Oceani, in quantum navigatur. De iisdem Dion Cassius: πᾶσις καὶ δὴ βασιλευσάντες γῆς καὶ ἡλίκοσα. omni ferme imperant terra marique. Appianus in præfatione describens Romani Imperii magnitudinem, sub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Hellespontum, Ægæum, Pamphylum & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare quod intra Herculeas est columnas. ira Plutarchus & Appianus. Philo in Flaccum: ὡς δὲ τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σέβαστος οὐκ ἀνέλατο γῆς καὶ ἡλίκοσα, ex quo Casarum domus terra marisque imperium adeptæ est. de Augusto Ovidius:

ponitur quoque serviet illi.

Inscriptio in ejus honorem: Orbe terra & mari pacato Augustus Iannum Quirinum terra marique pace parta ter clausit, teste Suetonio, qui de eodem: Classem Miseni & alteram Ravennæ ad tutelam Superi & Inferi maris collocavit. Ad Tiberium Valerius Maximus: penes te hominum Deorumque consensus maris & terra regimen esse voluit. de eodem Philo: γῆς καὶ ἡλίκοσα ἀναλαβὼν, καὶ κατέλατο, qui imperio terram ac mare complectebatur. Idem de Cajo Tiberii successore: Γάιον μὲν τὴν Τιβέριος τελευτήσαντα παρρηληφόρα τὴν ἡγεμονίαν πᾶσις γῆς καὶ ἡλίκοσα. Cæsum qui post mortem Tiberii imperium omne terra marisque suscepit: Vespasianum Iosephus vocat, δεσπότης καὶ γῆς καὶ ἡλίκοσα, terra marisque dominus: idem jus Antonino multis in locis Aristides tribuit. Procopius Imperatoris statuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῶν καὶ ἡλίκοσα δεδύλωται, quod ei subiecta esset terra & mare. Nicetas Patricius Adriatici litoris servator in literis Ludovici II. Constantinus monomachus in historia dicitur γῆς καὶ ἡλίκοσα κύριος & δεσπότης, terra marisque Imperator ac dominus. Et inter themata, id est provincias Romani Imperii, ponitur mare Ægæum. Francos mari ad Massiliam & circum imperasse narrat Procopius Gothlicorum III. De jure Venetæ republicæ vide Parutam libro VII. & specialem historiam de Viscochis. Addi his possunt Jurisconsulti recentiores ad c. ubi periculum de Electis in VI. Bartolus, Angelus, Felinus in c. ad liberandum in principio: de Iudiciis. Baldus ad titulum Digestorum de reorum divisionibus col. 2, Afflicus in tit. quæ sint regalia. Cache-

ranus decisione Pedemontana 155, num. 4. ubi ex Baldo dicit totum mundum hoc jure uti. Albericus Gentilis Advocationis Hispanicæ 1. 8.

§. XIV.

Vectigal æquum] Rhodii olim portorium de insulis exegere, etiam de Pharo apud Alexandriam, teste Ammiano lib. XXI. de Venetis qui in Gallia Cæsar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portibus interjectis quos tenent ipsi, omnes fere qui eodem mari uti consueverunt, habent vectigales.* Florus de Romanis: *Pudebat nobilem populum ablato mari, raptis insulis, dare tributa quæ jubere consueverat.* Plinius VI, c. XXII. Anni Plocami meminit qui maris rubri vectigal à fisco redemerat, idem capite sequenti de mari agens quo in Indiam navigatur: *Omni- bus annis navigatur sagittariorum cohortibus impositis. Etenim pirata maxime infestant.* disputationes egregias de modo vectigalis vide in Elisabetha Camdeni Anno clō lō LXXXII & clō lōc II.

Quod in ponto Byzantini exigebant] Meminit Byzantini Vectigalis Herodianus Severo: Procopius tum in vulgata tum in arcana historia etiam veteris vectigalis in Helleponto meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuisse ad ædem Blachernianam, Hellepontiacam Abydi docet Theophanes. Abydi illud *δουλοπύργου*, id est vectigalarium decima, vocat Agathias libro v. minuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monasteriis aliquibus concessit *ἡμετέρας δίκαια, obventiones à maris.* Docet Balsamo in Concilii Chalcedonenfis canonem IV, & Synodj VII canonem XII.

Demosthenes in Leptinen] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienses. Vlpianus Scholiastes solutam ibi ait decimam.

§. XV.

Cymonis atate] Hæc est illa *εἰρήνη ἀεὶ βόητος*, nobilissima pax Plutarcho, qua & hoc convenerat ut Persæ à mari tantum spatii abfisterent quantum ferret equi cursus, id est XL stadia. meminit & Isocrates Panathenaico.

Romani cum Carthaginensibus] Servius ad illud IV Æneidos:

Littora littoribus contraria,

Quia in federe cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginensium accederent, neque Carthaginenses ad littora Romanorum. Simile fedus Romanorum cum Tarentinis: *μηδὲν ἄλλο πρὸς ὅσον λακωνίας ἀκρας, ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent.* Est hoc in excerptis ad legationes ex Appiano, mersos à Pœnis externos qui in Sardiniam vel ultra columnas navigarent tradit Strabo libro XVII.

In secundo federe] Erat & hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent nisi commeatus accipiendi aut naves reficiendi causa. Post bellum Punicum tertium castigatus Senatus Carthaginensis, quod contra fedus exercitum & navalem materiam haberet. Testis Livius lib XLVIII, & LIX. Simile est quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto impetravit ut ei semel anno duas naves trans Bosphorum mittere liceret. Est id apud Gregoram libro IV. Antiochi olim pax & hoc continebat ne is armatas naves haberet plures XII. Appianus Syriaco, Naves armatæ Adriaticum sinum ingredi

gredi per Venetos vetantur ex pactis. Vide Thuanum libro LXXX in anno c10 10 LXXXIV.

Mensura comprehensum] Exemplum vide apud Servium ad Eclogam IX.

Montes] Tacitus de Germania: à Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur. Plinius libro XXXVI: Erechimus ea que separandis gentibus pro terminis constituta erant. de Alpibus loquens.

Flumen mutato paulatim cursu] vide Iohannem Andreæ & alios citatos à Reinkingio libro I, Classe v. c. I.

Vt flumen sui medietate eos divideret] Exemplum in Vedafo amne apud Marianam libro XXI.

Quique terminus esse sufficiat] Spartianus Adriano: in plurimis locis in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur. Phasim amnem *ἰσθμὸς* id est confinem vocat Constantinus Porphyrogeneta c. XLV.

Si deserto alveo veteri] ut Bardanus annis apud Annam Comnenam libro I.

Non est argumentum] Locus est de Beneficiis VII, 12. Idem libro ejusdem argumenti octavo, c. 12. *quadam quorundam sub certa conditione sunt.*

Ad universitatem aut ad dominum superiorem redit] Sic ex libro secundo Odysseæ in fine colligas bona ejus qui sine liberis decederet ad populum pervenisse. & sic interpretatur Eustathius illud Homeri Iliados E,

ἡγεσάμην δὲ διὰ κτήσιν δαρείοντο,

Paribantur opes rectores urbis.

nam *ἡγεσάμην* magistratum fuisse dicit qui bona sine liberis decedentium administrabat. Simile aliquid usurpatum olim in regno Mexicano docent nos historię.

C A P V T I V.

De derelictione præsumpta, & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & præscriptione differat.

I. Usucapio aut præscriptio proprie dicta cursecum non habeat inter populos diversos, eorumve rectores.

II. Solere tamen & inter hos allegari longævus possessiones:

III. Causa inquiritur, ex conjecturis humane voluntatis: qua petuntur non ex verbis tantum:

IV. Sed & ex factis:

V. Et ex non factis:

VI. Quomodo tempus adjunctum non possessioni & silentio ad conjecturam juris derelicti valeat.

VII. Ordinarie ad talem conjecturam sufficere tempus memoriam excedens, & quale hoc sit.

VIII. Solutio objectionum, neminem præsumendum suum jactare.

IX. Videri etiam seposita conjectura, jure gentium ex immemorabili possessione dominium transferri.

X. An nondum natus jus auferri hoc modo possit.

XI. Etiam summa potestatis jus aut populo aut regi acquiri longæva possessione.

XII. An leges civiles de usucapione & præscriptione teneant eum, qui summam potestatem habet, cum distinctionibus explicatur.

XIII. Ea jura que separabiliter aut communicabiliter adhaerent summo imperio, usucapione aut præscriptione quari & amitti.

XIV. Resoluitur sententia statuens semper

per subditis licere se vindicare in libertatem.

XV. Quae mera sunt facultatis nullo tempore amitti: quod explicatur.

GRavis hic difficultas oritur de usufructu jure. Namque id jus cum lege civili sit introductum (tempus enim ex sua natura vim nullam effectricem habet: nihil enim fit à tempore, quamquam nihil non fit in tempore) locum habere non potest, ut censet Vasquius, inter duos populos liberos aut reges, populumve liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatum ipsi non subditum, * nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos, quod verum videtur nisi quatenus res vel actus teneretur territorii legibus. Atqui id si admittimus, sequi videretur maximum incommodum, ut controversiae de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad perturbandos multorum animos & bella ferenda pertinet, sed & communi gentium sensui repugnat.

II. Nam & in sacris literis Iepthes regi Ammonitarum sibi vendicanti terras inter Arnonem & Iabocum, & ab Arabum desertis ad Iordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint: Et Lacones apud Isocratem, tanquam certissimum, * & apud omnes gentes confessum ponunt, possessiones publicas non minus quam privatas multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos qui Messenam reperebant. Verba Græca sunt: τὰς κτήσας & τὰς ἰδιώτας καὶ τὰς κοινὰς, ἡ ἐπιγνήνη πολλὰς χρόνον, κερταί καὶ πατερισὶ ἡ πατρὶς εἰνεὶ νομιζέσθαι. Idem Isocrates ad Philippum: κήτοχον & βέβαιον τῶν κτήσων πεποιήκωσθαι. Ἐ χρόνον: cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset. Hoc jure nifus posterior Philippus I. Quintio dicebat, Civitates quas ipse cepisset se liberaturum: qua sibi tradita à maioribus essent justa ac hereditaria possessione, se non excessurum. Sulpitius contra Antiochum disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando serviissent, id jus post aliquot sæcula eos afferendi in servitutem faciat. Et historici * vetera reposcere vaniloquentiam vocant: μυθικὰς καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις Diodorus. Apud Ciceronem est de Officiis secundo: * Quam autem habet aequitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?

III. Quid dicemus? Juris effectus qui ab animo pendent, non possunt tamen ad solum animi actum cōsequi, nisi is actus signis quibusdam indicatus sit, quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis actus cognoscere non potest: qua de causa etiam interni actus meri legibus humanis non subjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent mathematicam, sed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud possunt homines quam quod volunt & sentiunt, & factis simulare. Neque tamen patitur natura humanæ societatis, ut actibus animi sufficienter indicatis nulla sit efficacia. ideo quod sufficienter indicatum est, pro vero habetur adversus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. Factis intelligitur derelictum quod abjicitur, nisi ea sit rei circum-

Lib. II. c.
51, n. 28.

Archid.

Livius lib.
XXXII.

Livius lib.
XXXV. i.

Tacitus
Ann. VI.

circumstantia, ut temporis causa & requirendi animum abjectum cenferi debeat. Sic * chirographi redditione cenferur remissum debitorum. Recusari hæreditas, inquit Paulus, † non tantum verbis, sed etiam re potest, & quò vis indicio voluntatis. Sic si is qui rei alicujus est dominus, sciens cum altero eam rem possidente, tanquam cum domino contrahat, jus suum remisisse merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil causæ est. Simile est quod superior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non potest, nisi lege solvatur, lege solvisse eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, sed ex jure naturali, quo quisque suum potest abdicare, & ex naturali præsumptione qua voluisse quis creditur quod sufficienter significavit: quo sensu recte accipi potest quod * Ulpianus dixit juris gentium esse acceptationem.

V. Sub factis autem moraliter veniunt & non facta, considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & præsens tacet, videtur consentire: quod & lex Hebræa agnoscit Numer. xxx. 5. & 12. nisi circumstantiæ ostendant, quominus loquatur, metu eum vel alio casu impediri. Sic amissum cenferur id * cujus recuperandi spes projicitur, ut porcos à lupo raptos, & quæ naufragio amittimus, nostra esse definire ait Ulpianus, non statim, sed ubi recipi non possunt, id est ubi non est cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia existant. Nam si missi essent qui rem inquirerent, si promissum *μὴν ἔργον*, aliud esset judicandum. Sic qui rem suam ab alio teneri scit, nec quicquam contradicit multo tempore, is nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio fecisse animo, quam quod rem illam in suarum rerum numero esse nollit. Et hoc est quod alicubi dixit Ulpianus, ædes longo silentio videri pro derelicto à domino habitas. *Parum justo* (rescripsit Pius Imperator) *præteritis usuris peris, quas omisisse se longi temporis intervallum indicat: quia eas à debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet esses, petendas non putavit.* Cui simillimum quid in consuetudine apparet. Nam hæc quoque, semotis legibus civilibus quæ certo tempore ac modo eam introduci volunt, à populo subdito introduci potest ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero quo illa consuetudo effectum juris accipit, non est definitum, sed arbitrarium, quantum satis est ut concurrat ad significandum consensum. Sed ut ad derelictionem præsumendam valeat silentium, duo requiruntur, ut silentium sit scientis, & ut sit libere volentis. nam * non agere scientis, caret effectu: & alia causa cum apparet, cessat conjectura voluntatis.

VI. Ut hæc igitur duo adfuisse censeantur, valent & aliæ conjecturæ: sed temporis in utrumque magna vis est. Nam primum fieri vix potest, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occasiones subministrat tempus. Inter præsentis tamen minus temporis spatium ad hanc conjecturam sufficit, quam inter absentes, etiam seposita lege civili. Sic & incussus semel metus durare quidem non nihil creditur,

† *L. Quæ ratione. §. ult. D. de acq. rer. dom.*

L. Qui levanda. D. ad l. Rhod. l. Falsus. §. §. jactum. D. de furtis.

L. Labeo. D. de pactis.

L. Recusari. D. de acq. vel omitt. hered. L. Quidam. D. de rer. jud. L. Barbarius. de off. Prætoris. §. l. an inutilis. D. acceptil.

L. Pomponius. D. de acq. rerum dom.

L. Si finita. §. non autem statim. D. de damno infecto. L. cum quadam. §. Atvius. D. de usuris.

Thom. l. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. vii de legibus. c. 15.

L. Pomponius. D. de acq. rerum dom.

L. Si finita. §. non autem statim. D. de damno infecto. L. cum quadam. §. Atvius. D. de usuris.

Thom. l. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. vii de legibus. c. 15.

L. Pomponius. D. de acq. rerum dom.

L. Si finita. §. non autem statim. D. de damno infecto. L. cum quadam. §. Atvius. D. de usuris.

Thom. l. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. vii de legibus. c. 15.

L. Pomponius. D. de acq. rerum dom.

L. Si finita. §. non autem statim. D. de damno infecto. L. cum quadam. §. Atvius. D. de usuris.

Thom. l. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. vii de legibus. c. 15.

L. Pomponius. D. de acq. rerum dom.

L. Si finita. §. non autem statim. D. de damno infecto. L. cum quadam. §. Atvius. D. de usuris.

Thom. l. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. vii de legibus. c. 15.

L. Pomponius. D. de acq. rerum dom.

L. Si finita. §. non autem statim. D. de damno infecto. L. cum quadam. §. Atvius. D. de usuris.

Thom. l. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. vii de legibus. c. 15.

L. Pomponius. D. de acq. rerum dom.

L. Si finita. §. non autem statim. D. de damno infecto. L. cum quadam. §. Atvius. D. de usuris.

Thom. l. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. vii de legibus. c. 15.

L. Pomponius. D. de acq. rerum dom.

L. Si finita. §. non autem statim. D. de damno infecto. L. cum quadam. §. Atvius. D. de usuris.

Thom. l. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. vii de legibus. c. 15.

tur, sed non perpetuo, cum tempus longum multas occasiones adversus metum sibi consulendi, per se, vel per alios suppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, saltem ut protestatio de jure fiat, aut, quod potius est, ad judices aut arbitros pro vocetur.

*L. Hoc jure.
6. ductus.
D. de aqua
quor. & ast.*

VII. Quia vero * tempus memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo ejus temporis silentium ad rei derelictæ conjecturam semper sufficere videbitur, * nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est à prudentioribus Iuriconsultis, * non plane idem esse tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam sæpe hæc non longe abeunt: quia * communis humanæ vitæ terminus sunt anni centum, quod spatium ferme solet ætates hominum, aut * *γενεάς* tres efficere: quas Antiocho Romani objiciebant cum ostenderent repeti ab eo urbes quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

*Eustath. ad
Iliadis a.*

*Liv.
XXXIV.*

VIII. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est jactare, ac proinde actus negativos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam quam diximus conjecturam. Sed cogitare rursus debemus, bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc esse animo, ut rei caducæ causa hominem alterum velint in perpetuo peccato versari, quod evitari sæpe non poterit sine tali derelictione. De imperiis vero, quanquam ea magni fieri solent, scire debemus magna esse onera, & quæ non bene administrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac sicut durum esset, qui se tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut qua similitudine ad hanc rem Plato utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potissimum gubernaret, ita non semper laudandos qui cum summa jactura, sæpe & cum sanguine innocentis populi, disceptare cupiant ejus ejus populi rem sit curaturus. Laudatur ab antiquis Antiochi dictum qui populo Romano gratias egit, quod * nimis magna procuratione liberatus modicis terminis uteretur. Inter multa à Luciano sapienter dicta illud non postremum est:

*Cicero pro
Dejot.*

Lib. 1.

*Val. Max.
6. XIV, c. 1.*

**antone novorum*

Proventu scelerum quarunt uter imperet urbi?

Vix tanti fuerat civilia bella movere

Vt neuter.

Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controversiæ aleam constitui, humanæ societatis interest; quam quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ sunt. Nam si durum putavit * Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum possessiones labefactari, quanto magis illud Augusti tenendum est, eum virum bonum ac civem esse, qui præsentem reipublicæ statum mutari non vult, & qui, ut apud Thucydidem Alcibiades loquitur, *ὁπὸς ἐδέξατο ἡμῶν ἡ πολιείας τὸ τοῦ ζυδαγούλει*, quod *τῶ παρῶσαν πολιείαν ἀγφουλᾶσθαι* dixit Isocrates adversus Callimachum: sicut & Cicero oratione ad Quirites contra Rullum, otii & concordie patrono concivire ait, defendere statum reipublicæ qui quoquò tempore sit: & Livius optimum quemque præsentis statu gaudere, Quod si etiam deficerent ea

Lib. XXXV.

quæ

quæ jam diximus, tamen adversus præsumptionem qua quisque sua fervare velle creditur, validior est altera, quod credibile non est quenquam ejus quod vult, longo tempore * nullam plane edere significationem idoneam.

IX. Ac forte non improbabiliter dici potest non esse hanc rem in sola præsumptione positam, sed * jure gentium voluntario inductam hanc legem ut possessio memoriam excedens, non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maxime interesset. Merito autem dixi possessionem non interruptam, id est, ut Sulpitius apud Livium loquitur, uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso. Idem alibi dixit: perpetuam possessionem ac nullo ambigente. Nam desultoria possessio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adversus Carthaginenses: per oportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse jus, semperque penes eum possessionem fuisse qui plus armis potuisset.

X. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio; an nondum natis jus suum tacite tali derelictione possit decedere. Si non posse dicimus, nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, cum pleraque talia sint, ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, à cujus voluntate jus regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, ut quibus jus quæsitum nondum est, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expresse mutare voluntatem potest, ita & tacite credi mutasse. Mutata igitur populi voluntate, neque dum existente eorum jure qui expectari possunt; parentibus autem è quibus nasci possunt, qui jus suo tempore essent habituri, id ipsum jus derelinquentibus, nihil est quod obstat quominus illud ut derelictum ab alio occupari possit. Agimus de naturali jure, nam jure civili ut aliæ fictiones, ita & hæc introduci potest, * ut eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat, atque ita impediatur, ne quid adversum eos occupari possit: quod tamen leges velle non temere censendæ sunt, quia privata ista utilitas publicæ valde repugnat. Unde & illa Feuda, quæ non ex jure proximi possessoris, sed ex vi investituræ primitivæ deferuntur, longo fati tempore acquiri posse receptior sententia est; quod ad jura Majoratus, & ad res fideicommissi obnoxias, non infirmis rationibus subnixus producit summi judicii Iurisconsultus Covarruvias. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci possit, quod uno actu alienari licite non possit; possit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam, ut exstituris salva sit actio personalis adversum eos qui neglexerunt, aut eorum heredes.

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adversus regem, & populo

Ang. de
Clavasio in
summa. in
verbo In-
venta.

Lib. xxxv.

Lib. xxxiv.

c. possessor.
p. 3. s. 3.
Spec. tit. de
feu. s. Quo-
niam, vers.
3. quaritur.
Chass. de
cons. Burg.
de main-
mortes, s. 6
vers. par an
& jour, n.
2. Cravet. de
ant. temp. p.
4. s. Mâte-
ria, n. 90.

pulo libero adversus populum liberum, jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione, & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente apprehensione. nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex post facto convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi causa nova jus per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & populo subjici; & qui revera non rex, sed princeps erat, * rex summo cum imperio fieri; & summum imperium quod penes populum, aut penes regem in solidum erat, inter eos dividi.

Barr. in l. Hostes, D. de capt. & in l. 1. D. de aqua pluvi. arc. l. 1. l. 1. D. 70. lib. 111. Aymon. de antiq. p. 4. versic. materia ista n. 62. Ant. Corsetus de exc. regis. q. 104. Balb. de præscr. 2. p. 5. pr. q. 2. Castal. de Imp. quæst. 53. Covar. in c. peccatum, de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fine.

XII. Illud etiam indagari operæ pretium est; an lex de usucapione aut præscriptione, condita ab eo, qui habet summum imperium, pertineat etiam ad ipsum jus imperii, & ejus partes necessarias quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur Iurisconsulti non pauci, qui quæstiones de summo imperio ex jure tractant civili Romanorum. * Nos aliter arbitramur. nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore, & potestas & voluntas, saltem præsumpta. Se per modum legis, id est per modum superioris, obligare nemo potest: & hinc est quod legum auctores habent jus leges suas mutandi: Potest tamen quis obligari sua lege non directe, sed per reflexionem, * qua scilicet pars est communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod à Saule in regni initiis observatum notat sacra historia Sam. xiv, 40. Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic consideramus, non ut partem, sed ut eum in quo virtus insit integri. agimus enim de summo imperio qua tale. Sed nec voluntas adfuisse præsumitur: quia legum auctores non consentur se velle comprehendere, nisi ubi & materia & ratio legis sunt universales, ut in æstimandis rerum pretiis. At summum imperium non est paræ rationis cum rebus aliis: imo nobilitate sua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censi possit. Vnde sequitur, neque tempus lege definitum sufficere ad acquirendum summum imperium aut partem ejus necessariam, si desint conjecturæ naturales de quibus supra egimus: neque tantum temporis spatium requiri, si intra id tempus ex conjecturæ quantum satis est adsint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat, ad res summi imperii pertinere. Posset tamen in ipsa imperii delatione populus suam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo posset: quæ voluntas sequenda haud dubie esset, nec infringi posset à rege etiam summum imperium obtinente. quia non ad imperium ipsum, sed ad ejus habendi modum pertineret: quo de discrimine alibi diximus.

XIII. Ea vero quæ de summi imperii natura non sunt, nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, sed aut separari ab ea naturaliter possunt, aut saltem cum aliis communicari, omnino subjacent legibus populi cujusque civilibus quæ de usucapione & præscriptione factæ sunt. Sic subditos esse videmus qui præscriptione acquise-

sunt,

runt, ut appellari ab iis non possit: ita tamen ut semper aliqua ab eis sit provocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari, cum persona subditi repugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet, nec potest aliter acquiri quam secundum jus naturale, cui summa imperia subjacent.

Covar. c.
possessor. p.
2. §. 2. n.
12. 13.

XIV. Ex his apparet quatenus recipi possit * quod ajunt nonnulli, semper licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi; quod autem ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas, aut ex initio constituti imperii, aut ex post facto esse potest talis, ut jus det quod in posterum à voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Iosephum in oratione ad Iudæos, qui ex præpostero repetita libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subæctus deficit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax. Atque ipse Iosephus ad eosdem: * Honestum quidem est pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit. At qui victi semel sunt & longo tempore paruerunt, si jugum excutiant, faciunt quod desperatorum hominum est, non quod libertatem amantium. Et hoc ipsum Cyrus olim Armenio regi dixerat, qui rebellionem suam obtendebat libertatis pridem amissa desiderium. Cæterum quin & regis longa patientia talis qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumpta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.*

Xenoph. de
Cyrus instit.
111.

XV. Jura vero quæ non habent quotidianum exercitium, sed semel ubi commodum erit, * ut luitio pignoris; item jura libertatis quibus actus qui exercetur non est directe contrarius; sed ei inest ut pars suo integro; velut si quis per centum annos societatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis posset, non amittuntur nisi ex quo tempore intercessit prohibitio aut coactio, eique paritum est cum sufficienti consensus significatione. quod cum non juri civili tantum, sed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter summæ fortunæ homines.

Annotata ad Caput IV.

N *Ec inter duos diversorum regum aut populorum subditos] In lege XII tabularum erat: Aeterna auctoritas cum hoste esto, id est cum peregrino.*

§. I.

Et apud omnes gentes confessum] In hunc sensum differit pro Gallia Dux Nivernensis apud Thuanum libro LIX in anno cLs lS LXXIV.

§. II.

Vetera reposcere] τὰ πρὸ Εὐκλείδου dicunt Græci ex historia Attica. usus inter alios Nicetas lib. I de Alexio Isaacii fratre ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: καὶ τὸν δὴ τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἀνυποτάκτους ἀνεκάλει. ita ille velut ante Euclidem gesta movebat inveterunde.

Quam

Quam autem habet aequitatem ut agrum multis annis aut etiam saeculis ante possessum qui habuit amittat] Florus lib. III, c. 13: *Tamen relictas à majoribus sedes, atate, quasi jure hæreditario possidebant.*

§. IV.
§. V.

Chirographi redditione] Vide legem secundam D. de pactis.
Cujus recuperandi spes projicitur] id $\omega\kappa\alpha$ dicitur Hebræis Iurifconsultis.

Non agere nescientis, caret effectu] Vide infra hoc libro, cap. XXII, §. II. Adde si vacat Bart. Soc. consilio CLXXXVII, col. 8. Meischnerum decisione Camerali IX, n. 113, Tomo III.

§. VII.

Tempus memoria excedens] Andreas Knich in tractatu de Iure territorii, Reinking lib. I, Classe v, c. II, n. 5. Oldendorp. classe III, art. 2.

Nisi validissime sint in contrarium rationes] Menochius I, conf. xc.
Non plane idem esse] Balbus de præscriptionibus id notavit, & in eodem argumento Covarruvias, Reinking dicto. li. I, classe v, cap. II, n. 40. de tempore memoriam excedente vide eruditissimum Fabrum in consilio pro Ducatu Montisferratenfi.

Communis humane vitæ terminus] $\alpha\iota\omega\upsilon\sigma$ $\mu\epsilon\lambda\lambda\omicron\nu$ $\eta\sigma\epsilon$ $\chi\epsilon\lambda\upsilon\sigma$ dixit Iustinianus in edicto quinto edito in Notis ad arcanam historiam Procopii.

Tres tres] nam $\tau\epsilon\upsilon\epsilon\delta\epsilon$ est $\tau\epsilon\iota\kappa\omicron\nu\sigma\epsilon\lambda\lambda\iota\alpha$, triginta annorum ætas, ut Porphyrius notat in Homeris quæstionibus. Tres $\tau\epsilon\upsilon\epsilon\delta\epsilon\sigma$ sæculum exponit Herodianus Severo. in ccc annis decem in Ægypto fuisse reges notat Philo in legatione. Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim : Plutarcho indicante in Lycurgo. Iustinianus in Novella CLIX vetat in judicia deduci causam, quod jam quatuor $\tau\epsilon\upsilon\epsilon\delta\epsilon\sigma$ exissent.

§. VIII.

Nimis magna procuratione liberatus] Ejus animi videtur fuisse Iona than Saulis filius.

Aratus Sicyonius] sic & possessiones, ut fuerant, reliquerat Thrasybulus pace Athenis constituta.

Nullam plane edere significationem idoneam] Cranzius Saxoniorum XI, n. 10, & 13.

§. IX.

Iure gentium voluntario inductam hanc legem] Narrat Gregoras cum Catanæ majoribus data esset ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut singuli successores scriptam ederent professionem se eam tenere ad ministratorum titulo, $\mu\epsilon\eta$ $\lambda\acute{\alpha}\theta\eta\iota$ $\omega\sigma\tau\epsilon$ $\chi\epsilon\lambda\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\mu\epsilon\delta\eta$ $\tau\eta\omega$ $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\iota\kappa\eta\iota$ $\delta\epsilon\omega\sigma\tau\epsilon\iota\sigma\epsilon\iota\omega\iota$ $\tau\epsilon$ $\chi\epsilon\lambda\upsilon\sigma$ $\mu\alpha\kappa\epsilon\delta\iota$ $\omega\sigma\tau\epsilon\delta\omega$. ne inobservatus diuini temporis lapsus jus Imperatoris excluderet.

§. X.

Neque dum existente eorum jure qui expectari possunt] Multa sunt in historiis talium derelictionum exempla. Vide unum illustre in Ludovico IX, Francorum rege, pro se liberisque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Castellæ regnum habere poterat, apud Mariam libro XIII, c. 18.

Ut eorum qui nondum sunt personarum lex interim sustineat] ut lex civilis in hæreditate jacente.

§. XI.

Rex summo cum imperio fieri] vide Valerium controversiarum illustrium libro I, c. XXI, 3. Adde eundem libro II, c. LXXXII, 8.

9. & sequentibus. vide & Panormitanum. lib. 1, cons. LXXXII.
Et Peregrinum de Iure Fisci VI, c. VIII. §. 10.

Nos aliter arbitramur.] Et Don Garzias Mastrill. de Magistratu lib. §. XIIII
III, c. 11; 26. Ioh. Oldendorpius consil. Marp. v, num. 47. volum. 1.

[Qua scilicet pars est communitatis] Vide infra hoc libro, titulo XX,
§. 22. Seneca epistola LXXXV: *Duas personas habet gubernator: alteram
communem cum omnibus qui eandem conscenderunt navem, qua ipse quoque
vector est, alteram propriam qua gubernator est.* Tractant hoc Claud. Sei-
fellus de rep. Gall. lib. 1. Chastanæus de Gloria mundi parte v, cons.
5. Gailius libr. 11, obs. LV, num, 7. Bodinus de republica libr. 1, c.
VIII. Reinkinck. 1, c. XII.

[Quid a iure nonnulli] Ut Vasquius dicto libro 11, c. LXXXII, n. 3. §. XIV.

Honestum pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit] Eadem fer-
me verba reperies in oratione comitis Blanderatenfis ad Mediola-
nenses apud Radevicum 1, c. 40.

Utriusque pignoris.] Vide Parutam historia Veneta VII. §. XV.

C A P V T V.

De acquisitione originaria juris in personas: ubi de
jure parentum: de matrimonio: de collegiis:
de iure in subditos: servos.

<p>I. De iure parentum in liberis:
II. Distinctio temporis infantia: & ibi de
infantium dominio in res:
III. Temporis extra infantiam in familia:
IV. Ibi de iure coercenti liberis:
V. De iure vendendi liberis:
VI. Temporis extra infantiam & familiam.
VII. Distinctio potestatis parentum natura-
lis & civilis.
VIII. De iure mariti in uxorem.
IX. Insolubilitas & adscriptio ad unam ux-
orem an sint necessaria ad matrimonium ex
lege natura, an tantum ex lege Evangelica.
X. Iure natura solo irrita non esse connubia
ob defectum consensus parentum.
XI. Ex lege Evangelica irrita esse connubia
cum alieno viro & uxore.
XII. Illicita & irrita esse iure natura con-
nubia parentum cum liberis.
XIII. Connubia fratrum cum sororibus, item
noverca cum privignis, & fœteri cum nuru
ac familia illicita & irrita esse iure divino
voluntario.
XIV. Non idem videri de connubiis cum
propinquis ulteriori gradus.
XV. Possesse quaedam connubia & licita,
qua a legibus appellentur nomine concubi-
natus.</p> | <p>XVI. Possesse esse quaedam connubia illicita
contrahi, & tamen rata.
XVII. Ius majoris partii in quibusvis so-
cietatibus.
XVIII. Pari numero qua sententia pro-
valeat.
XIX. Quae sententia dividenda aut conjon-
genda.
XX. Absentium ius presentibus accrescere.
XXI. Ordo ius inter pares, etiam reges.
XXII. In societatibus qua fundamentum
habent in re, sententias astringendas secu-
dum partes quas quisque habet in re.
XXIII. Ius civitatis in subditos.
XXIV. An civibus a civitate discedere
liceat, per distinctionem explicatur.
XXV. Ius civitati nullum in exules.
XXVI. Ius ex consensu in filium adopta-
tum.
XXVII. Ius in servos:
XXVIII. Quatenus in hoc iure dicitur
messe jus vita ac necis.
XXIX. Quid ex iure natura statuendum
de his qui ex servis nascuntur:
XXX. Servitutis diversa genera.
XXXI. Ius ex consensu in populum qui se
subjicit.
XXXII. Ius ex delicto in personam.</p> |
|--|--|

NON in res tantum, sed & in personas jus quoddam acquiri-
tur, & originarie quidem ex generatione, consensu, delicto.
K Genera-

Generatione parentibus jus acquiritur in liberos : utrique inquam parentum, patri, ac matri : * sed si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium ob sexus præstantiam.

Pol. I. c. ult.

Nic. IV. 3.

Æsb. v. c. 10.

II. Distinguenda autem sunt, in liberis tria tempora : primum tempus imperfecti iudicii, τὸ βεβλημένον ἀπελθεῖς, ut Aristoteles loquitur, dum abest αἰσθησις, vis electrix, ut idem alibi : secundum tempus perfecti iudicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum, εἰς ἀνελκόμενον, ut loquitur idem Aristoteles : tertium postquam ex ea familia excessit. * In primo tempore omnes liberorum actiones sub dominio sunt parentum : æquum enim est, ut qui se regere non potest regatur aliunde. Æschyli dictum est :

at as prima, cum brutum pecus,

ut educetur mentis aliena indiget.

Supra. III.

4. 6.

De Fort.

Alex. II.

At alius naturaliter inveniri non potest cui regimen competat quam parentes. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax domini in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam diximus iudicii imperfectiorem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, ἐν κτήσιν non ἐν χερίσιν. Quare ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorundam populorum legibus, quæ & patrem à matre in hac re distinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & naturales à legitimis. quæ discrimina natura ignorat ; excepta ea quam dixi sexus præstantia, si imperia inter se contendant.

III. In secundo tempore cum jam iudicium aetate maturuit, subest parentum imperiis non aliæ actiones, quam * quæ ad familiam paternam aut maternam statum aliquid momenti habent. æquum enim est ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id est facultatem moralem agendi, sed tenentur tamen in illis quoque studere semper, ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non sit ex vi facultatis moralis, ut illa superiora, sed ex pietate, observantia & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum sit siquid contra sit factum, sicut nec irrita est donatio rei à quocumque domino facta contra parsimoniam regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi, etiam jus coercendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi sunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid sit sentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quamquam vero imperium paternum, ita sequitur ipsam patris personam, ac χεῖρα, ut avelli transferrique in alium non possit, potest tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, * & si necesse sit, etiam vendere, ubi alia ratio eum alendi non suppetit : quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro secundo recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxisse : ipsa autem lex Thebana à Phœnicibus ac porro ab Hebræis venisse : quam ipsam obtinuisse & apud Phrygas, docet Apollonius epistola ad Domitianum. Censetur quippe ipsa natura jus dare ad id omne, sine quo obtineri non potest quod ipsa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus est ἀνεξέστωρ sui que juris,

ris, manente tamen semper illo pietatis & observantiae debito, cujus causa perpetua est. Vnde sequitur regum actus irritos dici eo nomine non posse quod parentes habeant.

VII. * Quicquid extra haec est, à lege est voluntaria, quae alibi est alia. Sic jure quod Deus Hebraeis dedit, potestas patris in filium aut filiam, ad dissolvenda vota non erat perpetua, sed durabat quamdiu liberi * pars erant domus paternae. Sic patria quaedam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiae propriae capita erant, quamdiu emancipati non erant. † Qualem in liberos potestatem alios non habere ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhioniorum tertio: *οἱ Ῥωμαίων νόμοι τὴν τῶν παίδων ὑποχείριον καὶ ἄλλοι τῶν πατέρων κελύβειον εἶναι. καὶ τὸ ἕσσιος τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τὴν τῶν παίδων, ἀλλὰ τὴν πατρῶαν, ἕως ἀν' ἐλευθερίας οἱ παῖδες τῆνοι μὴ τὴν δαμνηνῆτες. παρ' ἐπιτοῆς ἢ αἰς τυραννικὴν τῆστο ὁμοειδῆ*. * Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec manumittantur, eo modo quo mancipia solent: quod alii ut tyrannicum repudiant. Simplicius ad Epicteti enchiridium: *οἱ β' παλαιὸι τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ ἀπὸς τῶν τ' φύσεως ὑπερχῆν ἀπολέψατες, καὶ ἀπὸς τὴν πόιν καὶ οἱ ἡνείκε ὑπὲρ τῶν τέκνων ποῖναι, ἀμφοὶ καὶ τὴν τῶν παίδων καὶ ἐλευθερίας ὑποχέου βελόρροι, καὶ τῆ τ' ἡνείκε ὁμοει φύσει φιλοπερίεργα διαρροῦσαι, καὶ κηρύσσον, ἐς βέλωνε, τὴν τῶν παίδων τῶν ἡνείκεν ἐπιτοῆσαι καὶ φωνοῦσαι ἀπειρωρίτες*. Antiqua Romanorum leges, respicientes tum ad eam quae à natura est eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes sustinent, volentes praeerea liberos parentibus sine exceptione sub ictis esse, credo etiam confisse naturali parentum amori, & veniendandi, si vellet, liberos, & impune interficiendi parentibus jus dederunt. Simile patrium jus apud Persas, ut tyrannicum accusat Aristoteles: quae ideo à nobis afferuntur, ut accurate distinguamus civilia à naturalibus.

VIII. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex confociatione venit, aut ex subjectione. Confociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiae. nam uxor pars fit familiae maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebraea jus rescindendi quaevis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non à natura est, sed ab instituto: Exigit hic locus, ut videamus quid sit de natura conjugii. Conjugium igitur naturaliter esse existimamus talem combinationem maris cum femina, quae feminam constituat quasi sub oculis & custodia maris, nam tale consortium, & in mutis animalibus quibusdam videre est. In homine vero, qua animans est utens ratione, ad hoc accessit fides qua se femina mari obstringit.

IX. Nec aliud ut conjugium subsistat natura videtur requirere. sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante Evangelii propagationem. Nam & * viri sancti ante legem plures una uxores habuerunt, * & in lege praecipit quaedam dantur his qui plures una habeant, & regi praescribitur, ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adiscat copiam, ubi Hebraei interpretes notant octodecim sive

Num. xxx.
2, 3, 4, 5.
lib. de Prae-
ceptis legis.
Praecepto
vetante
cc xlii.
† Inst. de
pat. potest.
¶ Jus au-
tem.

Lab. VIII.
Nic. c. xlii.

Eph. v. 23.

Deut. xxi.
15.
Deut. xvii,
16, 17.
II Samuel,
xvi, 8.

Dgit. XXIV,
4.

Mat. v. 32.
XIX. 9.
I Cor. VII,
4.

De moribus
Germ.

Diod. lib. I.

Gellius xv,
cap. XX.

uxores sive concubinas regi fuisse concessas, & Davidi Deus imputat * quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset. Sic & dimittere uxorem volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum qui dimisit, * & sacerdotem. Hac tamen ad alium maritum transeundi libertas ipso naturali jure ita restringenda est, ne inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa apud Tacitam juris pontificii quæstio : *an concepto, necdum edito partu rite nuberet.* Apud Hebræos inter utrumque matrimonium tres menses interponi juebantur. At Christi lex, ut res alias, ita & hanc conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui dimississet uxorem non adulteram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronuntiat : & Apostolus ejus atque interpres Paulus, non viro tantum jus dat in corpus uxoris, quod & in naturali statu procedebat (ὁ ὅτι μὴ γινώσκῃτε τὴν ἑαυτοῦ σὺν ἡμῶν ἀφ' ὧν ὁ πᾶντὸς ἀρχαὶ τῆ ἀνάστασις τῆ συνέστα, inquit Artemidorus, id est, qui *combubii lege femina conjungitur, is in corpus ejus dominium habet* :) sed & uxori vicissim in corpus mariti. * Lactantius : *Non enim, sicut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, qui habet alium, maritus autem, etiamsi plures habeat à crimine adulterii solutus est.* Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum pari jure conjungit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diversa diraxerit. Scio à perisque existimari in utroque hoc capite non novam à Christo conditam legem, sed restitutam quam Deus patrum primordio condiderat : in quam sententiam adduxisse eos videntur ipsa Christi verba, ubi ad primordium illud nos re vocat : sed responderi potest ex prima illa conditione qua uni mari feminam non nisi unam Deus attribuit, satis apparere quid optimum sit Deoque gratissimum : & hinc sequi semper id fuisse egregium ac laudabile : non tamen ut aliter facere nefas esset : quia ubi lex non est, ibi non est legis transgressio, at lex de ea re nulla illis temporibus existebat. Sic etiam cum dixit Deus sive per Adamum, sive per Mosem, tantum esse fedus matrimonii, ut vir parentis familiarum relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam constituat ; idem ferme dixit quod Pharaonis filia dicitur Psalmo XLV. II. *Obliviscere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitia institutione satis apparet * Deo gratissimum esse, ut perpetua sit ea conjunctio : non tamen eo evincitur à Deo * jam tunc imperatum ne qua de casto fedus illud solveretur. At Christus quod Deus institutione conjunxerat, id ab homine separari vetuit, ex eo quod optimum Deoque acceptissimum est, dignissimam lege nova desumens materiam. Plebrasque gentes certum est antiquitus ut divotiorum libertate, in plurium feminarum conjugio usas. Prope solos barbarorum Germanos singulis uxoribus contentos suo tempore fuisse Tacitus memorat : idque passim ostendunt historiarum tum Persarum * tum Indorum. * Apud Ægyptios soli sacerdotes unius feminae conjugio utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, recte Athenæo, *plures sive ἑσθλὰς, unam feminam uni marito attribuit.* quod tamen ne Athenis quidem diu observatum, Socratis, & aliorum exemplo docemur. Quod si populi continentius egerunt, ut Romani semper duabus uxoribus,

uxoribus, divortio diu abstinerunt, laudandi sunt sane, ut qui ad id quod optimum est accesserint: unde & flaminicæ apud eosdem Romanos matrimonium nisi morte non solvebatur: * non tamen inde sequitur peccasse qui fecerunt aliter ante promulgatam Evangelii vocem.

X. Nunc quæ rata sint jure naturæ conjugia videamus: in quo dijudicando meminisse debemus, non omnia quæ juri naturæ repugnant irrita fieri jure naturæ, ut exemplo prodigæ donationis appareret; sed ea demum, in quibus deest principium dans validitatem actui, aut in quibus vitium durat in effectu. Principium & hæc in aliis actibus humanis unde jus oritur, est jus illud quod facultatem moralem interpretati sumus, simul cum voluntate sufficiente, quæ voluntas sit sufficiens ad jus producendum, infra melius tractabitur, ubi de promissis in genere agetur. Super facultate morali quæstio oritur de parentum consensu, quem ad validitatem conjugii quasi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur. Nam quæ adferant argumenta nihil aliud probant, quam officio filiorum conveniens esse ut parentum consensum impetrent: quod plane concedimus cum temperamento, nisi manifeste iniqua sit parentum voluntas. Nam si in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue eam debent in eo negotio, quod ad gentem totam pertinet, quale sunt nuptiæ. Sed hinc non sequitur jus illud, quod facultatis aut domini nomine explicatur, deesse filio. Nam qui uxorem ducit & maturæ esse debet ætatis, & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari non subiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit, ut nullus sit actus qui ei repugnet. Quod autem à Romanis aliisque constitutum est, ut quædam nuptiæ quia consensus patris deficit irritæ sint, non ex natura est, sed ex juris conditorum voluntate. Nam & eodem jure * mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit: ac ne pater quidem filii emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, in filii nuptias & avus & pater consentire debent: filix, avi auctoritas sufficit. quæ discrimina naturali juri incognita satis ostendunt venire hæc ex jure civili. In sacris litteris videmus quidem pios viros multoque magis mulieres (* quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronuntiat Esavi conjugium, aut liberi illegitimi, quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus jus strictum, & quidem naturale, respiciens, sic ait: *Quod si licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea que aliozui reprehensionem non merentur filio facere; nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.*

XI. Cum ea quæ alteri nupta est matrimonium haud dubie irritum est, lege quidem naturæ, nisi vir prior eam dimiserit: tamdiu enim durat ejus dominium: lege autem Christi, donec mors vinculum dissolverit, Irritum autem est ideo, quia & facultas moralis

L. Filii emancipatus
D. de ritu
nupt.
L. Oratione
s. nepote. D.
eo. tit.
L. in conjun-
ctione. C. de
nuptiis.
VII. 36.

Gen. xxxvi.
Decl. 257.

deest, sublata per prius matrimonium, & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contrætionem habent rei alienæ. Vicissim ex Christi lege irritum est conjugium cum eo, qui maritus sit alterius mulieris, ob jus illud quod Christus feminæ pudicitiam servanti dedit in maritum.

Quest. 107.

XII. De conjugis eorum qui sanguine aut affinitate junguntur satis gravis est quæstio, & non raro magnis moribus agitata. Nam causas certas ac naturales, cur talia conjugia, ira ut legibus aut moribus vetantur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet quam id sit difficile, imo præstari non possit. Nam quam * Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis, & Augustinus sequitur de Civitate Dei, libro xv, cap. 16, de latius spargendis amicitiiis per diffusas affinitates, non tanti est ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum censeretur debeat. Neque enim quod minus utile est, statim & illicitum est. Adde quod accidere potest, ut huic qualicumque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat casu, quem Deus in lege Hebræis data excepit, ubi vir quispiam sine prole obiit, cui non dissimile est quod de virginibus ex affe heredibus, quas *ἑπικληρῆς* vocant, & Hebræo & * Attico jure constitutum est, ad conservandas scilicet in familia res avitas, sed aliis multis qui ad conspici solent, aut excogitari possunt. Ab hac generalitate eximio matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita sint, ratio (ni fallor) satis apparet. Nam nec maritus qui superior est lege matrimonii, eam reverentiam potest præstare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior est in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducit societatem quæ illius necessitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus Iurisconsultus, cum dixisset in contrahendis matrimoniis * naturale jus & pudorem inspiciendum, addidit contra pudorem esse filiam suam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita sint, & irrita insuper, quia vitium perpetuo effectui adhaeret. Neque movere nos debet Diogenis & Chryssippi argumentum, à gallis gallinaceis aliisque animantibus mutis petiitum, quo probare volebant commixtionem tales non esse contra jus naturæ. Nam ut

L. Adoptivi-
um. 4. Ser-
viles. D. de
ritu nupt.

L. ult. de ri-
tu nupt.

Soer. IV.

initio libri diximus, satis est si cum natura humana quid pugnet, & illicitum habeatur. Et hoc est incestum quod * jure gentium committi scripsit Paulus Iurisconsultus inter gradus ascendentium & descendentium. Hoc est jus illud quod Xenophon ait non eo minus jus esse, quia * à Persis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaeli Ephesio ad Nicomachia, τὸ κατὰ τὴν φύσιν καὶ ἀποφύγειν τὸ κατὰ φύσιν ἔχον: quod apud plerisque non corruptas, sed naturæ convenienter se habentes ostinet. Hippodamus Pythagoricus vocat τὸ κατὰ φύσιν ἀμετέρες ἐπιθυμίας, ἀνεπιθυμητὸς ὄργος, ἀνοσιαντικὸς ἕδνας, in moderatis ἔρᾳ à natura alienas cupiditates, effrænes impetus, nefarias voluptates. De Parthis sic Lucanus:

cupulis vesana, meroque

*Revia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus.*

Et

Et mox:

*cui fas implere parentem,**Quid rear esse nefas?*

Speciatim autem huic Perfarum mori causam pravam educationem prudenter assignat Dion Prusæensis oratione xx. Atque hîc mirari libet Socratis commentum apud Xenophontem, qui in conjugii talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis disparitatem: unde aut sterilitatem aut sequi, aut male conformatam sobolem: quæ sola ratio si tali conjugio obstaret, certe nec irritum esset, nec illicitum, non magis quam inter alias personas, quarum ætas tot annis distat, quot annis parentes liberos solent præcedere. Illud potius disquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi posse jam diximus, sit in ipsis affectibus insita fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt & Arnobius adversus Gentes libro quinto: *Etiam in matrem cupiditatis insanae spem Iupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quirit avertere; quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subiecit, & ingeneratus ille communiter sensus?* Existat de camelo & * de equo Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Aristotelem animantium historia nona, capite XLVI. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de venatu. Seneca Hippolyto:

*Fera quoque ipsa Veneris evitant nefas,**Generisque leges inscius servat pudor.*

XIII. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus, & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII expressi leguntur. Nam etiam concessio, à mero jure naturæ non venire hæc interdista, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc ivisse in veritum: neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei verbis ad Mosem: *Ne polluere vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello. Mox; Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigena terra istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.* Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, sequitur ut lex aliqua præciserit: quæ cum mere naturalis non sit, testat ut à Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges quæ humano generi universo sunt datæ, non videntur à Christo abrogatæ, sed eæ demum quæ Iudæos ab aliis nationibus, quasi sepimento interjecto, disparabant. Cui accedit, quod Paulus conjugium privigni cum noverca tam severe detestatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exister Christi præceptum; nec ipse alio utatur argumento, quam quod talis commixtio * impura habeatur à profanis etiam gentibus, quod verum esse præter alia ostendunt Charondæ leges quæ tale matrimonium infamia notant: & illud in oratione Lyfiæ

Lev. XVIII,
24, 25, 27.Eph. II, 14.
1 Cor. VI, 1,
25.

συμφεει ὁ πάντων ἀγαθῶν τῶν ἀνθρώπων τῆ μητρὶ καὶ τῆ θυγατρὶ *matris erat ille impurissimus hominum matris ac filie* : unde non abit Ciceronis illud pro A. Cluentio in causa non dissimili. nam cum socrum genero nupsisse narrasset, subdit : *O mulieris scelus incredibile, & propter hanc unam in omni vita inauditum!* Seleucus rex cum uxorem suam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur, * narrante Plurarcho, ne ipsa offenderetur τῶ μὴ νενομισμένῳ ut *re illicita*. Apud Virgilium est :

Thalamo ausum incestare noverca.

quæ communis existimatio si à necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione, quæ à divino aliquo præcepto manarit. Hebræi veteres, non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit summoque iudicio digessit, Moses Maimonides, ajunt earum legum quæ capite Levit. xviii de matrimoniis sunt proditæ causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non finat ortus auctores cum sua sobole, aut in se ipsis, * aut etiam pro personas sanguine, aut nuptiali sanguinis commixtione proxime coherentes misceri: alteram vero, ne quarundam personarum convictis nimis quotidianus atque inobservatus, stupris & adulteriis occasionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari. Quas duas causas si cum iudicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinis qui in recto sunt limite (ut de parentibus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut existimo, etiam sine expressa lege ratio naturalis jungi satis vetat) * item in sanguinis gradu transverso primo, qui ob ortum à stirpe communi secundus dici solet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem causam valere, ut venientem de eo quod natura si non præcipit, certe honestius dicitur; cujus generis multa materiam divina, humanarumque legum faciunt. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos à lege volunt comprehendere, ob notissimam rationis paritatem. Istorum autem graduum hæc sunt apud ipsos nomina : Mater matris suæ : mater patris matris suæ : mater patris sui : mater patris patris sui : uxor patris patris sui : uxor patris matris suæ : nurus filii sui : nurus filii filii sui : nurus filia suæ : filia filia filii sui : filia filii filii sui : filia filia filia suæ : filia filii filia suæ : filia filia filii uxoris suæ : filia filia filia uxoris suæ : mater matris patris uxoris suæ : mater patris matris uxoris suæ : id est, ut more loquar Romano, avia & proavia omnes, pronoverca, proneptes, proprivigna, pronurus, profocrus : quia scilicet & sub agnationis nomine comprehendatur similis cognatio, & sub primo gradu secundus, & sub secundo tertius, ultra quem vix est, ut orti controversia possit, cum alioqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio. Has autem leges, & ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena : sed ita ut leges conjugales vim suam non exsererent, nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod

quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis contingere nequirit. Neque referre putant quod id à Mose * suo loco narratum non sit: quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur; unde illa inter Hebræos celebris sententia: In lege non esse prius aut posterius: id est, multa referri *ἄπειρον πρῶτον*. De concubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaelis Ephesii ad quintum Nicomachiorum: *Ἐ ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδελφῶρον ἦν νόμος ὃ περὶ τῶ μὴ μίγνυσθαι πολλὸ τὸ ἀδελφῶρον*. Fratrem cum sorore concumbere ab initio res media erat: at lege adversus tales concubiūs posita, jam multum refert observetur lex necne. Diodorus Siculus vocat *κινδὸν ἐθῶ* τῶ ἀνθρώπων, communem hominum morem ne fratres sororibus jungantur, à quo more Ægyptios eximit: Dion Prusænsis barbaros. Seneca scripserat: *Matrimonia Deorum jungimus & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum*. Plato de legibus octavo talia conjugia vocat *μυθαιμῶς ὄσια, καὶ θεομειψία*, sed Deo invisa. Quæ omnia ostendunt veterem famam de lege divina adversus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus usurpari videmus. Omnes autem fratres & sorores comprehendendi * lex ipsa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, sive foris, sive domi natos atque educatos comprehendens.

Vide Cajet.
in Matth.
cap. 19.

Libro I.

XIV. Quæ manifesta expressio ostendere videtur discrimen quod est inter hos & alios remotioris gradus. Nam ducere amitam agnatam vetitum est. At * filiam fratris, qui par est gradus, ducere vetitum non est: imo ejus facti apud Hebræos existant exempla. Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita, inquit Tacitus. Athenis id licuisse ostendit Isæus, & Lyfiæ vita Plutarchus. Rationem adferant Hebræi, quia viri juvenes assidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant simul cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantandem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & sororibus, ex quo multiplicari cæptum est humanum genus esse perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honestate naturali nitatur, ita ut & irritum fiat, si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest. Certe canonibus antiquissimis qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut *ἀδελφίδω*, id est, fratris aut sororis filiam, tantum à clero arcetur. Nec difficilis est responsio ad id, quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitris, ut de concubitu cum masculis, cum bestis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis, in quorum *προφουλαλίω* & ut Hebræi loquuntur præmunimentum, additæ sint leges cæteræ: Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse

Anal. XII.

Can. XII.

Iacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non finit. Addi potest factum Amrami qui pater Moſis fuit, nam & is ante legis tempora amiram duxit uxorem, ſicut materteras apud Græcos Diomedes & Iphidamas: Areten fratris filiam Alcinoſus. Recte tamen fecerunt Chriſtiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, ſed alias peculiariter Hebræo populo ſcriptas ſponte ſua obſervarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores protenderunt verecundiæ ſuæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno conſenſu ex canonibus apparet. Auguſtinus de * patruelium & conſobrinorum conjugiiſ inter Chriſtianos loquens: *Raro, inquit, per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: verum tamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum ſecuræ ſunt, ſicut * Theodoſii conſtitutio patruelium & conſobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, Ambroſio. Sed ſciendum ſimul eſt * non quod vetitum eſt fieri lege humana, ſi fiat, irritum quoque eſſe, niſi & hoc lex addiderit aut ſignificaverit. Canon Eliberinus LX: Si quis poſt obitum uxoris ſuæ, * ſororem ejus duxerit & ipſa fuerit fidelis, per quinquennium eum à communione abſtinet: eo ipſo offendens manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus qui Apoſtolicis dicuntur, qui duas ſorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. Ut ad alia pergamus, obſervandum hoc eſt, concubinatum quandam verum ac ratum eſſe conjugium, eſſi effectibus quibusdam juris civilis propriis priveretur, aut etiam effectus quosdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli cauſa, inter ſervum & ancillam jure Romano contubernium eſſe dicitur, non matrimonium, attamen ad ipſam conjugii naturam nihil deeſt in tali conſociatione, quæ propterea in antiquis canonibus *γάμος* nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, * non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias perſonas diſparis qualitatis productum eſt: ut Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii,

Suppoſitos de matre nothos furata creavit:

nothos interpretatur materno genere ignobiles & obſcuros. Apud Ariſtophanem Avibus qui dixerat, *νόθος γὰρ εἶναι τὸν ἐκ τῆς ἑτέρας* dictum probat *αὐτὸν γὰρ ζῆναις γυναικὸς*: quippe cum ex peregrina natus ſit. Et apud Ælianum *γνήσιος* definitur *ὅς ἐξ ἀμφοῖν γέγονεν ἀσπὸν*, qui utroque parente civem natus ſit. Atqui ſic in ſtatu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum eſſe potuit, ſi femina eſſet ſub cuſtodia maritali, & fidem marito dediſſet; ſic etiam in ſtatu legis Chriſtianiæ verum erit inter ſervum & ancillam, aut liberum & ſervam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam. Senatorem & libertam, ſi quæ jure divino Chriſtiano ſunt neceſſaria accedant, ſcilicet indiſſolubilis unius cum una conjunctio, etiamſi effectus quidam legis civilis non ſequantur, aut alioqui ſponte ſecuturi lege impediantur. Atque hunc in ſenſum capienda ſunt verba concilii Toletani primi.

*Euſt. ad II.
A. & ad
Od. II.*

*De civ. Dei
l. xv. c. 16.*

Epist. 66.

mi. Ceterum is qui non habet uxorem, & * pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinae, ut ei placuerit, sit coniunctione contentus cui adde locum in Clementis constitutionibus lib. viii, c. xxxii. Pertinet huc quod Theodosius & Valentinianus concubinatum quendam vocant inaequale conjugium, & quod inde adulterii accusatio nasci dicitur.

L. Si quis naturalis C. de naturalibus. L. Si uxor. D. ad l. Iuliam de adulteriis.

XVI. Imo etiam si lex humana conjugia inter certas personas contrahi prohibeat, non ideo sequetur irritum fore matrimonium si reipsa contrahatur. Sunt enim diversa, prohibere, & irritum quid facere. nam prohibitio vim suam exferere potest per poenam vel expressam vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat Ulpianus * quae fieri quid vetant, sed factum non rescindunt. qualis erat lex Cincia, quae supra certum modum donare vetabat, donatum non rescindebat. Scimus apud Romanos postea Theodosii lege inductum, ut si quid lex prohibuerit tantum, non etiam specialiter dixerit inutile esse debere quod contra factum est, id ipsum tamen cassum, inutile ac pro infecto sit, nimirum si in iudicium res deveniat, sed haec intentio non fit ex vi solius prohibitionis, sed ex vi novae legis, quam alii populi sequi necesse non habent. Saepè enim indecentia est major in actu, quam in effectibus: * saepè etiam incommoda quae rescissionem sequuntur maiora quam ipsa indecentia, aut incommodum actus ipsius.

Instit. tit. I.

L. non dubium. C. de legibus.

XVII. Confociationes praeter hanc maxime naturalem sunt & aliae, tum privatae tum publicae: & haec quidem aut in populum, aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus ob quas confociatio quaeque instituta est, universitas, & eius pars major nomine universitatis obligant singulos qui sunt in societate. Omnino enim ea credenda est fuisse voluntas in societatem coeuntium, ut ratio aliqua esset expediendi negotia: est autem manifeste iniquum, ut pars major sequatur minorem: quare naturaliter, * seclusis factis ac legibus quae formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides: κέρρον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλεονέκτην ψήφισι. Appianus: ἢ τι εἰ ἐν τῇ χειροτονίᾳ καὶ δίκαις αἰεὶ τὸ πλεονέκτητον: tam in comitiis quam in iudiciis vincit pars maior. Dionysius Halicarnassensis similiter: ὅ, τι ἂν δόξη τοῖς πλείοσι τοῦτο νικῶν. * quod pluribus visum id valere. Et alibi: ὅ, τι εἰ ἀν οἱ πλείους ψήφοι κερταίωσι τῆτο ποιῆν. Item: ὅ, τι ἂν αἱ πλείους γνώμαι κερταίωσι τῆτο εἶναι κέρρον. Aristoteles: κέρρον τὸ τοῖς πλείοσι δοξῶν. Curtius libro x: Eo quod major pars decreverit, statur. Prudentius:

Vell. de potestate civili, n. 14.

Lib. v.

Lib. vii. Polit. iv. 8. vi. 2.

In paucis jam deficiente cetera
Nec persona sita est patria, nec curia constat.

Deinde:

Infirma minoris

Vox cedat numeri parvaque in parte quiescat.

Apud Xenophontem hoc dicitur: ἐν τῇ νικώσῃσι πλείοσιν πάντεσσι, omnia agere secundum eam sententiam qua vincit.

XVIII. Quod si pares sint sententiae, nihil agetur: quia ad mutationem

rationem non satis momenti est: quæ de causa ubi pares sunt sententiæ, * reus absolutus intelligitur. quod jus Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreste: quæ res apud Æschylum Furiis, & apud Euripidem, * Oreste & Electra tragediis tractatur: Sic & possessor rem tenet: quæ ratio non male observata est à scriptore problematum quæ Aristoteli ascribuntur, sectione xxix. In Senecæ controversia quadam est: *Alter iudex damnat, alter absolvit: inter dis pares sententias * mitior vincat.* Nam sic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem sequitur, quæ minus onerat.

XIX. Sed hic quæstio oriri solet de conjungendis aut dividendis sententiis: quæ de re ex mero jure naturali, id est, si pactio aut lex aliud non præcipiat, distinguendum videretur inter sententias quæ totis rebus differunt, & inter eas quarum altera partem alterius continet, ut hæc * conjungendæ sint in eo quo conveniunt, illæ non item. Sic qui in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adversus sententiam absolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjungentur, quia diversa hæc sunt, & in morte non est relegatio. Sed nec absolventes cum relegantibus conjungentur, quia etsi non interficiendum reum consentiunt, id tamen non est illud ipsum quod dicit sententia, sed per consequentiam inde elicitur: at qui relegat non absolvit. Quare recte Plinius, cum tale quid in Senatu evenisset, tantam dixit sententiarum esse diversitatem, ut non possent esse nisi singulæ; & parvulum referre, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Et * Polybius notat à Postumio prætoris fraudem factam in rogandis sententiis, cum eos qui captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos censebant, contra absolventes conjungeret. Exstat hujus generis quæstio apud Gellium libro ix. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quintilianum patrem controversia ccclxv. ubi hæc verba sunt: *Iam aperte una plures facis. jam turbam istam, quæ univèrsa noceret dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui seipsos dividunt.*

XX. Addendum & hoc; si qui absentia, aut aliter impediti jure suo uti non possunt, eorum jus interim accrescere præsentibus: quod * Seneca in Controversia quadam exsequitur: *Puta te servum esse communem: huic domino servies * qui præsens est.*

XXI. * Naturalis autem ordo inter socios hic est, prout quisque in societatem venit. Sic inter fratres is servatur ordo, ut qui primus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. *ἴσθι ὅδ, inquit Aristoteles, πρῶτον ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις ἀλλήλων ἐσσι, pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit.* Theodosius & Valens in constitutione de ordine inter Consules servando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, * nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianismum professi sunt, * in Conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros.

XXII. Illud tamen addendum est; quoties societas fundamentum

Lib. VIII.
epist. c. d. Aristonem.

Excerpt. leg.

Lib. III.

D. de Albo
scribendo.

L. I. C. de
Conf. LXII.

tum habet in re quam non æqualiter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & sententias ad eum modum, id est, mensoria, ut loquuntur, proportionem æstimandas. quod sicut naturali æquitati convenit, ita Romanis quoque legibus probatum est. + Ita narrat Strabo cum Libycæ & tres vicinæ urbes in unum quasi corpus coiissent, convenisse, ut aliarum singula essent suffragia, Libycæ bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris conferret. Idem in Lycia viginti & tres ait fuisse urbes quarum * aliæ terna, aliæ bina, aliæ singula ferrent suffragia, & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat Aristoteles id ita demum æquum fore *εἰ κτισμάτων χάριν κοινωνήσωσι*, si possessionum causa iuncta est societas.

XXIII. Confociatio qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coeunt, maximum dat jus corpori in partes: quia hæc perfectissima est societas: neque ulla est actio hominis externa, quæ non ad hanc societatem, aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est quod ab Aristotele est proditum: *τὰς νόμους ἀναγορεύειν κατὰ ἀνάγκην*, leges de omnis generis rebus præcipere.

XXIV. Soler hinc illud quæri, * an civibus de civitate abscedere liceat venia non impetrata. Scimus populos esse ubi id non liceat, ut apud Moschos: nec negamus talibus pactis iniri posse societatem civilem, & mores vim pacti accipere. Romanis legibus, saltem posterioribus, domicilium quidem transferre licebat: sed non eo minus qui transfugerat municipii sui maneribus obligabatur. Verum in quos id constitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani: atque ea ipsa constitutio specialem spectabat utilitatem tributarie præstationis. At nos quid naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota civitate, si ve unius summi imperii complexu. Et sane * gregatim discendi non posse, satis expeditum est ex necessitate finis, quæ jus facit in moralibus, nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud rivum diducere. *De sua cuique civitate statuendi facultas libera est*, ait Tryphonius, Cicero pro Balbo laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat invidus, & fundamentum vocat libertatis, sui quemque juris & retinendi & dimittendi esse dominum*. Tamen hinc quoque servanda est regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, ut id non liceat si societatis intersit. Semper enim, ut recte inquit Proculus, non id quod privatum interest unius ex sociis fervari solet, sed quod societati expedit. * Intererit autem societatis civilis non abire civem si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire.

L. Majorum
partem .D.
de p. tit. L.
Si plures.
D. Depositi.
L. Cum bona.
D. de
rebus auct.
jud. possid.
+ Lib. XIII.
Lib. XIV.

Pol. III.
IX.

Moral. v. 3.

L. Filii. D.
ad Municip.
paterna

L. in bello.
D. de capti.
& post.

L. ad Fidei.
q. Labco.
D. Pro
socio.

rire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

XXV. Sic * in exules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejeçti ab Eurystheo, per tutorem suum Iolaum, sic loquuntur apud Euripidem:

*Quo jure jam nos ad Micenaos trahat,
Eadem agentes urbe quis urbe expulit?
Nunc ergo cives non sumus.*

Alcibiadis filius in Isocratea oratione agens de temporibus ejeçti patris: ὅτ' εἰδὲν αὐτῶν τὴν πόλειος ἀποσπῆκεν, * cum nihil ad illum civitas nostra pertineret. Jam vero plurium populorum, sive per se, sive per capita sua confociatio fedus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit ubi ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est, aut publica. Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis se ita dat in familiam alterius, ut ei subsit ad eum modum, quo filius qui maturæ est ætatis subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, ut jus paternum plene in eum transeat, & ipse paterno officio exsolvatur. id enim natura non finit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. Subjectio species ignobilissima est, qua quis se dat in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui novissimo alea jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam servitutem adit*, ait Tacitus. Etiam apud Græcos, ut narrat Dion Prusænsis oratione xv: *μυθεοι δ' ἡπασ ἀποδιδόντες ἑαυτοὺς ἐλευθεροὶ ὄντες, ὡς ἐθέλοντες καὶ συνημφύλω, ἰσὺν ἀνθρώπων ἐλευθεροὶ ἑαυτοὺς ἐν τῇ δουλείᾳ δίδουσι*, *innumeri cum liberi sint se in servitutem dant, ut * ex contractus formula serviant.* Est autem servitus perfecta quæ perpetuas operas debet, pro alimentis & aliis quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiat in terminis naturalibus, * nihil habet in se nimiam acerbittatis, nam perpetua ista obligatio compensatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam sæpe non habent qui diurnas operas locant, unde accidit sæpe quod dixit Eubulus:

*Ἐθέλει δ' ἀνδρὶ μισθὸν παρ' αὐτοῦ, καὶ ἑαυτὸν εἶναι
Ἐπὶ σπιτοῖς.*

*Manere apud illos voluit, mercedis carens,
Videtur contentus.*

Idem Comicus alibi:

*Πολλοὶ φερόντες δεσποῖσιν, ἐλευθεροὶ
ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτῶν δουλείαν.*

*Qui se fugituri gesserunt pro liberis,
Multi recurrunt * pristina ad præsepia.*

Sic in historiis notabat Posidonius Stoicus, multos olim fuisse, qui suæ imbecillitatis conscii, sponte se aliis in servitutem darent: ὅπως παρ' αἰσίων τυχεράνωντες τῶν εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας αὐτοῦ πάλιν ἀποδιδόντων ἐκείνοις δι' αὐτῶν ἅσπερ ἂν ὄσιν ὑπερτέον δυνατοῖ. *Vi domini quidem ipsis providerent de necessariis, ipsi vero operam vicissim quam possent præstarent.* Exemplum

plum addunt alii in Mariandynis qui eandem ob causam servos se fecerint Heracleotarum,

XXVIII. Ius autem vitæ ac necis (de plena & interna iustitia loquor) domini in servos non habent: nec quisquam homo hominem jure potest interficere, nisi is capital commiserit. Sed quorundam populorum legibus, dominus quacunq; de causa servum interfecerit, impune fert, ut ubique reges qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos usus est Seneca: *Si servo quominus in nomen meriti perveniat, necessitas obest & patiendi ultima timor, idem istud obstat, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari titulo paria in illos licent.* Cum tamen aut dubie servus à domino injuriam possit accipere, ut recte affirmat idem Seneca. sed agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & Solon parentibus in liberos concesserat, & veteres Romanorum leges. Sopater: *ἔλεω πατρὶ ὄν τῆς παίδος ἀνελεῖν. ἔστιν ἰὰν ἀμείγρη π καὶ ὄν ὁ νόμος τῆτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινῆς γίνωιτ' ἀν δίκης ἰ πατρὶ τῆτο πρὸς αὐτῶν:* Licuit ipsi cum pater esset filios interficere: nempe si quid peccatum esset. nam lex id ipsi permisit, ideo quia credidit integrum judicem fore. Idem jus obtinere *ἠδὲ πολλοῖς καὶ σφοδρῶς ἠνωμενδύοις* apud multos populos legum gloria florentes, ait Dion oratione xv.

Lib. III. de Benef. c. 18.

Lib. III. de Benef. c. 22.

Sextus Empiricus Pyrrhonic. III.

XXIX. De his qui ex servis nascuntur difficilior inspectio est. Romano jure & jure gentium circa captivos, ut dicemus alibi, ut in bestiis, ita in servilis conditionis hominibus partus matrem sequitur. quod tamen juri naturali non satis congruit, ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. nam cum in mutis animantibus * patres non minus quam matres factuum curam gerant, hoc ipso ostenditur factum utriusque esse communem. Sic ergo si lex civilis hac de re tacuisset, * partus non minus patrem sequeretur quam matrem. Ponamus ergo, quo minor sit difficultas, utrumque parentem servitutem servire; & videamus an naturaliter partus servilis futurus sit conditionis. Certe si alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem sibi nascituram in servitutem secum addicere; quippe cum tali ex causa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat ex ipsa necessitate, * extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem servilem hoc casu nascetur, * ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint à servis nati, antequam opera eorum domino utilis esse possit, & sequentes operæ sui temporis alimentis respondeant; effugere ira natis servitutem non licebit, nisi pro alimentis quantum satis est reddant. † Certe si immanis sit domini sæ vitia, servos illos etiam qui ipsi se in servitutem dederunt, fugæ consulere sibi posse probabilis sententia est. Nam quod Apostoli & antiqui canones servis edicunt * ne se dominis subtrahant, generale est, & eorum errori oppositum qui omnem subjectionem, tam privatam quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Christiana libertate.

† Less. lib. v. c. 5. dub. 5.
1 Cor. II. 21.
Gal. VI. 5.
Coloss. III. 22.
Tit. II. 9.
1 Pet. II. 16.
c. si quis serviam, 17. 9. 4.

XXX. Præter perfectam servitutem de qua jam egimus, sunt & imper-

imperfectæ, ut quæ aut in diem sint, aut sub conditione, aut ad res certas. Talis est libertorum, statu liberorum, nexorum, addictorum, ascriptorum glebæ, septem annorum servitus apud Hebræos, & altera ad Iubilæum usque: Penestrarum apud Thessalos; eorum quos manus mortuas vocant, ac postremo * mercenariorum: quæ discrimina aut à legibus aut à pactionibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur, ejus qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus causam.

XXXI. Publica subjectio est qua se populus homini alicui, aut pluribus hominibus, aut etiam populo alteri in ditionem dat. Formulam talis subjectio in exemplo Capuæ supra adduximus. Similis est illa populi Collatini: *Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terrinos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait:

* *Deduntque se divina humanaque omnia, urbem, & liberos
In ditionem atque in arbitrium cuncti Thebano populo.*

Lab. 1.6.3.

Per hæc hoc vocabant aquam & terram dedere. Sed hæc perfecta subjectio est: sunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti possunt ex his quæ supra à nobis dissertata sunt.

XXXII. Ex delicto subjectio etiam non accedente consensu nascitur, * quoribus qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ jus est, in potestatem vi redigitur. Cui autem jus sit pœnæ exigendæ videbimus infra. Possunt autem hunc in modum subijci non singuli tantum privata subjectio: * ut Romæ qui ad dilectum non respondebant, & incensæ: postea & fœminæ, quæ se servo alieno junxissent: sed & populi publica ex publico delicto. Hoc interest quod populi servitus per se perpetua est, quia successio partium non impedit quo minus unus sit populus. At singulorum servitus pœnalis personas non egreditur; quia noxa caput sequitur. Vtraque autem servitus tam privata quam publica pœnalis esse potest, aut perfecta aut imperfecta pro modo meriti & inflictæ pœnæ. De servitute vero tam privata quam publica, quæ ex jure gentium oritur voluntario, infra dicendi erit locus ubi ad effectus belli erit ventum.

Et. pro Cæ.
cina.

Annotata ad Caput v.

§. I.

Sed si contendant inter se imperia præfertur patri imperium.] Seneca libro III, controversia XIX: *Prima partes sunt patris, secunda matris.* Chryostomus I ad Corinth. XI, 3: *εἰκότως ὑποτάξαι τῷ ἀνδρὶ ἢ γυνὴ. ἢ ὅτι ἰσοκλία μεγάλῃ ποιεῖ.* merito viro sequina subijcitur. nam æqualitas honoris pugnam parit. idem ad Ephesios capite IV: *ἡ ἄρχὴ ὁ ὁμοίωσις ἐστὶν ἡ γυνὴ. μήτις ἂν αὐτῆς τῷ ἰσοκλίαν ἀπειτέτα (ὅτι ὁ τῷ κεφαλῇ ἐστὶ) μήτις ἂν αὐτῆς ὡς ὑποτάξαι μένης ἡ ἀφροδίτα. ὁ ὅμοιος γάρ ἐστι.* Secunda potestas est mulier, neque ergo ipsa æquum sibi jus vindicet (sub capite enim est) nec eam, quod subacta sibi est, contemnat maritus, corpus enim est. Deinde: *ἡ ἀρχὴ*

ἐστὶν ἡ γυνὴ

ἰσὺν δὲ αὐτῆς δὲ αὐτῆς ἔχουσι & πολλὰ τῶν ὁμοίων, ἀλλ' ὅμως ἔχει τὸ πλεονεξία
 αὐτοῦ. Altera potestas illa est, imperium & ipsa habens, multumque in honore
 consorsium, sed tamen plusculum habet vir. Augustinus epist. cxi: Filius ex
 legitimis nuptiis susceptus, magis in patris est quam in matris potestate. Grego-
 ras libro VII, ubi de Andronico Palæologo & Irene agit: ἡθελοῦντα
 ἄλλοις ἢ ἑαυτῶν, καὶ ἄλλοις ἢ τῆς μητρὸς ἢ πατρὸς, τὸ καλῶν εἶδεν τῶν τῆς πατρὸς
 πλεονεξία ἐβλήθη ἐπὶ τὸ πατρὸς μᾶλλον ἢ τῆς μητρὸς. Addebat ille plus matre
 patrem posse, nec quicquam intercedere quominus patris de filio valeret voluntas,
 etiam pre matrem: de reverentia matri debita vide L. congruentius. C. de pactis.

In primo tempore] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parentes possident ait Maimonides canonibus Pœnitentialibus capite VI, §. 2. §. i. i. i.

Quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent] ita explicat Maimonides legem quæ est Num. xxx, 10. §. i. i. i.

Et, si necesse sit, etiam vendere] Iornandes historia Gothica. Haud enim secus parentes faciunt, salutem suorum pignorum providentes, satius delibenturam ingenitatem perire quam vitam, dum misericorditer alendus quis venditur, quam moritur, servatur. Eam legem video & apud Mexicanos fuisse. §. v.

Quicquid extra hæc est, à lege est voluntaria] Seneca de beneficiis III, c. xi: quia utile est juveni regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus. §. vi. i. i.

Pars erat domus paternæ] Alioquin XIII anno filius erat obligandi se capax moribus Hebræis. ita illi ad dictum in Numeris locum.

Legum Romanarum auctores] Philo in legatione ἢ ἡ ἰσὺν τῶν πολλῶν ἐβλήθη ἐπὶ τὸ πατρὸς ἢ μητρὸς ἀνεξίτητον πᾶσι. Patri enim in filium omnimoda potestas iure Quiritium com. etii.

Viri sancti ante legem] Chrysostomus de Sara: καὶ κείνη πάλιν τῶν ἀδελφῶν ἢ ἀγαθῶν ἐπινοήσας τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς πᾶσι καὶ παιδίσκῃς. εἰ δὲ τῶν ἑαυτῆς τότε ἐκάλυψε. Ipsa vicissim studebat sterili conjugii solatium ex ancilia quaerere, nondum enim Italia tunc vetita erat. Eundem vide I ad Timoth. c. III. Augustinus de doctrina Christiana libro III, cap. XII: Erat uxorum plurium simul habendarum inculpabilis consuetudo. Similia habet ibidem cap. XVIII. Tum veto cap. XXII: Multa enim sunt quæ illis tempore officiose facta sunt, quæ modo nisi libidinose fieri non possunt. & libro XVI, de civitate Dei cap. 38: quoniam multiplicanda posteritatis causa plures uxores lex nulla prohibebat. §. i. i. i.

Et in lege] Iosephus Antiq. Histor. XVII, 1: πατρὸς ἐν ταῦτά πλείους ἢ ἡμῖν συνοικεῖν. Mos nobis patrius, eodem tempore plures habere uxores.

Quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset] Iosephus eo historia loco δὲ αὐτῶν ἢ ἀγαθῶν ἢ δικαίως ἢ νομίμως ἢ ἀγαθῶν. cum Deus et uxores dedisset, quas iuste ac legitime habere posset. Petechtha ad Levit. XVIII, notissimum ait esse, eum qui dicat vetitum esse habere plures uxores, nescire quid sit de lege.

Et sacerdotem] Levit. XXI, 7. Repudiata additur vidua ibidem & 14. quod de principe sacerdote intellexit Philo & plerique hodie interpretes ob ea quæ procedunt commate 10 & deinceps. sed quem

quemvis sacerdotem intelligi debere ostendit Ezechiel XLIV, 22. & in explicatione legis, ut & contra Appionem primo Iosephus. connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de pontifice maximo obiter sint interposita.

Lactantius] Libro Institutionum VI, c. XXI. ubi & hoc sequitur: exemplo continentia docenda est uxor, ut se caste gerat. Iniquum est enim ut id exigas quod ipse prestare non possis. Sensus idem in Gregorio Nazianzeno. πῶς ἀπαυτεῖς, ἔτι ἀντὶς φέρεῖς; quomodo exigis & non rependis? Hieronymus ad Oceanum: Alia sunt leges Caesarum, alia Christi. aliud Papianum aliud Paulus noster precipit. Apud illos viris impudicitia frana laxantur, & solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis, aequè non licet viris, & eadem servitus pari conditione censetur.

Deo gratissimum esse] Et multis olim quoque sapientibus prælatus hic mos. Euripides in Andromacha ex persona Hermiones:

ἔδὲ γὰρ κελὸν
 Δουῖν ἡνωμένην ἀνδρὶ ἐν ἡνίαις ἔχει.
 Ἄλλ' εἰς μίαν βλέποντες δύναϊαι κύπριν
 Στέργυσιν, ὅσπερ μὴ κακῶς οἰκῆν θέλει.
 non etenim decet
 Unum imperare feminis geminis virum:
 Contentus uno conjugis vivat toro,
 Quicumque cupiet rite curatam domum.

Et in choro:

Οὐδὲ ποτ' ἂν διδυμεῖ
 Λέκασ' ἐκατέρω βροτῶν,
 Οὐδ' ἀμφιμέτορας κόρας,
 Ἐρεν μὲρ οἴκων,
 Δυσμῆρες τε λύπας.
 Τὴν μίαν μοι στεργέτω πόσις γάμοις
 Ἀκονάνητον δύναϊ ἀνδρός.
 Οὐδὲ γὰρ ἐν πόλεσι
 Δίπτυχοι τυραγνίδες
 Μῆϊς ἀμείνονες φέρειν,
 Ἄχθ' ἢ τ' ἐπ' ἀχθεῖ,
 Καὶ τάσις πολίταις.
 Τεκτόνοι δ' ἕμνοισιν ἐρροῦταιν δυοῖν
 Ἐρεν Μῆσαι φίλῃσι κροῖνειν.
 Πνοιαὶ δ' ὅταν φέρωσι ναυτίλως Ἰοῦ
 Κατὰ πηδαλίων,
 Διδύμα σπασπιδων γνάμα
 Σοφῶν τε παλῶν ἀδελφίστραν
 Φαυλοτέρας φρενὸς αὐτοκρατῆς.
 Ἐνὸς ἀδύναμις ἀνά τε μέλα θροῦ,
 Κατὰ τε πόλιαις,
 Ὅποταν ὄρεϊν ἔλωσι καμῶν.
 Nunquam gemina de matre genus,
 Nunquam duplices laudabo iotas.

Odiū & dira semina rixæ.
 Vnam debet non ambigui
 Vir particeps non esse cubilis :
 Duo nec domini rectius urbes
 Terraſque regunt, quam quæ ſceptrum
 Tenet una manus. quin ſic oneri
 Onus accedit, diſcors agitat
 Rabies rupto federe ciues.
 Etiam artiſces carminis inter
 Geminos ipſa triſta miſcent
 Prælia Muſæ: cumque in pelago
 Vela carina fert aura levis,
 Plus una valet, contempta licet,
 Dexteræ clavi quæ fræna tenet,
 Quam conſulti vis in partes
 Diſtracta duas, aut prudentum
 Numerofa cohors. una poteſtas
 Temperet urbem, regat una domum,
 Si modo cordi eſt tranquilla quies.

Plautus Mercatore :

Nam uxor contenta eſt, quæ bona eſt, uno viro,
 Qui minus vir una uxore contentus fiet ?

Iam tunc imperatum] Sic & in cauſa plurium uxorū diſtinguit
 Ambroſius id quod laudaverat in paradifo Deus, à damnatione con-
 trarii c. IV, lib. I, de Abraham. quem locum Gratianus poſuit cauſa
 xxxiii, quaſt. IV.

Tum Indorum] Et Thracum, de quibus verſus ſunt Menandri, &
 Euripidis in Andromacha.

Apud Aegyptios ſoli ſacerdotes] Vide Herodianum libro II.

Non tamen inde ſequitur peccaſſe] Auguſtinus libro xxii, c. XLVII.
 contra Fauſtum : Quando mos erat, crimen non erat. Poſuit & hoc Gra-
 tianus, ſed ſub Ambroſii nomine.

Mater cui tamen naturaliſter liberi reverentiam debent, ſuo diſſenſu matri-
 monium irritum non facit] Imo & avi, ſi is liber eſt, voluntas
 plus valet, quam patris qui ſervilis ſit conditionis, cauſa 32. quaſ-
 ſione III.

Quarum verecundia maxime convenit hac in re alieno arbitrio ſtare] Non
 eſt enim virginalis pudoris eligere maritum, ait Ambroſius lib. I de Abra-
 ham c. ult. relatus in codicem Gratiani cauſa xxxii, quaſtione II.
 Donatus Andria : Summa poteſtas nuptiarum in patre puella eſt. Hermio-
 ne apud Euripidem :

Νυμφόμαχον ἢ ἴερόν πατὴρ ἔμελε
 Μίεμεναι ἕξει, κ' ὅσκι ἔμεν κερκεν πείθε.
 Curam parenti de meis ego nuptiis
 Permitto, non eſt iſtud arbitrii mei.

Hero apud Muſæum :

Ἄμφροδὸν εἰ δυνάμεθα γάμοις ὁσίοιςι πιλάσασθ'
 Ὅν γὰρ ἔμεν τοκέεςιν ἐπιπάειν.

*Legem maritali jungi non possumus ambo,
Cum nolit mater, nolit pater.*

Nunquam libertas tam necessaria est quam in matrimonio] EUGRAPHIUS ad ANDRIAM ACTU I, SCENA V: Tangitur & illud, an patrum imperis obsequi filii debeant. constat enim circa nuptias esse filii liberam voluntatem. CASIODORUS VII, 4: Durum est libertatem liberam non habere in matrimonio, unde liberi procreantur.

§. XII. Plutarchus attulit in questionibus Romanis] Philo de legibus specialibus: ἢ δὲ τοὺς ἀπὸς τῆς ἀλλοτρίας ἀνθρώπων κτηνοίας καὶ ἐπιμελίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἐκάστης οἰκίας σωαδῶντες μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον. οὐτείνε δὲ καὶ χεῖρ δυνάμειον εἰς ἡπείρους καὶ ἡσυχίας καὶ τῶν οἰκευμένων πᾶσαν: αἱ δὲ ἔδδενίαν ἐπιμαίει κακίας ἀπειράζον] συγγενίας, ἢ ἀφ' αἱματός· σὺν δαποδύσασας, ὧν χροῖον καὶ ἀλλοτρίας οὐκ ὀνόματι: Quid opus hominum inter se necessitudines ac vincula inhibere, & unius domus angustiis claudere tam ingens ac praclarum opus, quod extendi fundique potest in regiones & insulas, orbemque univrsosum? Affinitates namque cum extraneis novas parvunt conjunctiones hominum, non minores illi quae sanguine veniunt, quod respiciens Moses alias etiam multas proxiqum nuptias vetuit. Chrysofomus ad I Corinth. XIII, 13: τί στενοχωρεῖς τὸ ἀγάπης τὸ πλάτος; ἢ περιττός ὑποθεῖαι ἀναλισκεῖς εἰς αὐτὴν φιλίας, δι' ἡ δύνασιν καὶ ἐτίερον πολεσε δὲ φιλίας ἀφορμὴν ἔξωθεν γυναικὸς ἀγαθὸν; Quid in arctum cogis amoris latitudinem? quid super vacuo amicitia causam perdis, per quam poteras aliam amicitia paranda occasionem acquirere, extraneam ducendo uxorem?

Et Attico iure] Vide Demosthenem ad Leocharem: Fortunationum rhetorem: Donatum Phormione Act. I, Scen. II. & Adelphis IV, v.

Naturale jus & pudorem inspiciendum] Egregie hoc exsequitur Philo de specialibus legibus, ubi esse dicit μέγιστον ἀνοσιέγγυμα, maximum nefas, πατρός ἐνὸν τετελεύτηκός, ἢ ὡς φωνῶν ὡς ἱερὰν ἐχθρὴν φυλάττει δὲ, κατασφραγίζει, γῆρας δὲ καὶ μητρός αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, ἢ αὐτὸν ἢ αὐτῆς ἡδὲ καὶ ἀνδρα γενέσθαι καὶ πάλιν τῶν αὐτῶν ὄν μητέρας, γυναικῶ. Patris mortui cubile quod, tanquam res sacra, in actum sinu oportuit, contemnerare, neque senectutis, neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejusdem esse filium & maritum, eandem ejusdem matrem & uxorem.

Iure gentium] Sic & Papinianus loquitur in L. Si adulterium §. 2. D. ad legem Iuliam de Adulteriis.

A Persis contemnebatur] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis ac fratrum caedibus, à Deo punitum notat Philo. Persis addit Medos, Indos, Aethiopas, Hieronymus lib. II contra Iovinianum, de barbaris in univrsam Hermione in Andromacha Euripidis,

Τοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.

Πατὴρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυ].

Κορυτ' ἀδελφῶ. Ἀλλ' ὄνει δ' οἱ φίλτατοι

Χωρεῖσι καὶ τῶν δ' ἔδδεν ἔξεργα νόμος:

Tale est omne barbaricum genus.

Mater jugatur filio, nata pater,

Frater sorori: proxime alterna manus

Cade implicantur: nulla lex prohibet nefas.

De equo] Plinius historiae naturalis VIII, 42: ubi de equis agit, Alium detra-

destrato velorum operimento & cognito cum matre coitu, petiisse praecepta atque exanimatum. Equa & eadem ex causa in Reatino agro laceratum proxi-
am invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est. Habes paria
apud Varronem de re rustica II, 7. & apud Antigonum de admira-
bilibus, Aristotelemque ejusdem tituli libro.

Impura habeatur à profanis etiam gentibus] Tertullianus v. adversus Marcionem: Non defendo secundum legem creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit. communis & publica religionis secutus sit disciplinam. §. XIII.

Narrantè Plutarcho] In vita Demetrii: sed & Appiano in Syriacis qui ἀφροσύνην πάθος amorem nefandum vocat.

Aut etiam per personam sanguine aut nuptiali sanguinis commixtione cohaerentes] Philo ἀδελφὰ δὲ ἐστὶν διαίρεσις τῆς μήτρης γενέσθαι, ἀλλ' ἐν ἀφροσύνη φῶσται καὶ συσφύρα μίξις. Quamquam enim divisa sunt partes, fraternitatis jus retinent, ac cognationis, ut naturali vinculo, junguntur.

Item in sanguinis gradu transverforum primo] Et hucusque propinquis nuptiis abstinebant & Peruani & Mexicani.

Suo loco narratum non sit] Nam neque lex illa narrata est ex qua Iudas Thamarem comburi voluit. Sic Sichemitas Judith recte occisos ait quod virgini stuprum intulissent, IX, 2. & Ruben patris maledicto feritur ob incestum.

Lex ipsa indicat] Vbi vide Chaldaeorum paraphrasen. distinxerunt male Spartiatae, & Athenienses, & quidem diversimode.

Filiam fratris ducere] Talem Abrahamo Saram fuisse Iosephus putat. idem post datam legem exempla nobis dat in Herode qui fratris filiam duxerat, & suam filiam fratri Pherotæ desponderat. Vide eum Antiquæ historiæ XII, & XVI. Phineo patruo promissa Andromede; Ovidius metamorphoseon v. id postea apud Romanos vetitum permisit Claudius: vetuit Nerva: permisit Heraclius. §. XIV.

Apud Græcos] Et Castori avunculo desponsam Electram ex Euripidis Electra discimus.

De patruelium conjugii] Æschylus Danaïdibus vocat λέκτρα ἂν δίμυς αἰφύει cubilia quæ jus prohibet, & ait sic μαινοῦν γένος fœdari genus. At Scholiastes addit illegitimas fuisse tales nuptias, quod adhuc viveret virginum pater, quasi justæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τῆς ἐπικληρωσῆ. in oratione Sp. Ligustini civis Romani apud Livium est: Pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit. vide & Plauti Pœnulum.

Theodosii constitutio] Victor de eo: tantum pudori tribuens & continentia ut consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum. Meminit & Libanius oratione de Angariis, Exstat Arcadii & Honorii lex ejusdem sensus quæ tertia est C. Theodosiano de incestis nuptiis. Concedi tamen principum indulto solitas nuptias tales ostendit lex Honorii & Theodosii minoris alia eodem codice: titulo, si nuptiæ ex rescripto petantur. Secuti & Gotthi reges. Cassiodorus VII, 46. Hoc prudentes viri sequentes exemplum, longius pudicam observantiam posteris transmiserunt, reservantes principi tantum beneficium consobrinia nuptiali copulatione jungendis. Vbi & formulam habes talis veniæ principalis.

Non quod vetitum est lege humana, si fiat, irrium quoque esse] In Atheniensi concilio post commemorata conjugia vetita, & inter eas de relicta fratris additur: *Quod ita presenti tempore prohibemus, ut ea qua hætenus sunt constituta non solvamus.* Retulit id Gratianus in quaestionem 11 & 111, causæ xxxv. Simile quod à Paulo in sententias relatum est libro 11, tit. xx. sine parentum consensu contractas nuptias injustas esse, sic tamen ut non dissolvantur, nisi forte hæc postrema verba Arrianus addidit. Tertullianus de conjugio cum infideli agens ad uxorem secundo, ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi, quam omnino disjungi. Vide infra. §. xvi.

Sororem ejus duxerit] Lex Langobardica lib. 11, c. viii, 13: *quia canones sic habent de duobus sororibus, sicut de duobus fratribus.*

Non matrimonium] At serviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Casinam Plauti. Sic & in legibus Langobardorum libro 11, tit. xii, 10, & xiii, 3. & lege Salica Tit. xiv, §. 11. sed sine consensu dominorum non valuisse conjugia talia apud Hebræos notatur ab ipsis ad Exodum xxi, ubi talium nuptiarum mentio, & apud Græcos Christianos à Basilio in suis canonibus. Solitam etiam à principe veniam imperari ducentæ mulieris, quæ inæqualis esset conditionis, videmus apud Casiodorum vii, 40.

Instituta legis Christianæ] Vide in Gratiani collectione c. 1. de conjugis servorum.

Pro uxore concubinam habet] De tali concubina Augustinus de Fide & operibus: *De concubina quoque, si professæ fuerit, nullum se alium cogniturum, etiamsi ab illo cui subdita est dimittatur, merito dubitatur, utrum non percipiendum baptismum non debeat admitti.* Item de Bono conjugii libro v: *Solet etiam quæri, cum masculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed propter incontinentiam solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, ne nascantur.* Itaque in capitulari Francico vii, c. 255 dicitur: *Quis uxorem habet, eodem tempore concubinam habere non potest, ne ab uxore eius dilectio superet concubina.*

§. xvi.

Quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt] Livius libro x: *Valeria lex, cum eum qui provocasset virgis cadi, securique necari vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit. id (quorum pudor hominum erat) visum credo vinculum satis validum legis. nunc vis seruo ita minetur quisquam.* Lex Furia testamentaria plusquam mille assium legatum mortifere causa prohibebat capere, præter exceptas personas, & adversus eum qui plus cepisset, quadrupli pœnam constituebat. memorante Ulpiano. Macrobius circa finem eorum quæ scripsit ad somnium Scipionis: *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sancitur.* vide supra hoc capite §. xiv, in fine. Sic divus Marcus rescripsit: *Eum heredem, qui prohibet funerari ab eo*

quem

quem testator elegit, non recte facere: poenam tamen in eum statutam non
 ff. e.

Sæpe etiam incommoda quæ rescissionem sequuntur, majora quam ipsa inde-
 centia] Ideo rex Alcinoüs Medeam reddi volebat patri si deflorata
 nondum esset. meminit Apollonius Argonautis, & ejus Scholiastes,
 & in bibliotheca Apollodorus.

Seclusis pactis ac legibus] Ut quæ volunt duas partes concordare, ut §. XVII.
 c. 6. de Electione.

Quod pluribus visum id valere] Hunc sensum dant Chaldæus Para-
 phrastes & Rabbini ad illud in Exodo xxiii, 3. Adjunge L. duo.
 & L. Pomponius. D. de re judicata; & quæ infra lib. III, cap. xxx,
 §. 24. & quæ paria cum Prudentio habet Ambrosius contra Symma-
 chum.

Reus absolutus intelligitur] L. inter pares, D. de re judicata. Vide §. XVIII.
 Julianum de Eufèbia.

Oreste & Electra] Etiam Iphigenea in Tauris. in Electra sic ait :

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ἔδε νόμος τῆς δόξης,

Νικᾶν ἴσως ψήφισι τ' φέρων ἀεί :

Idemque cunctis juris esto in posterum,

Certante numero judicum ut vincat reus.

Mitior vincat] Seneca in controversiis : Non est invidiosa potestas,
 quæ misericordia vincit. Imo apud Hebræos una sententia damnantium
 vincens pro nulla habebatur. ita Chaldæus ad dictum locum Exodi
 xxiii, & Moses de Kotzi præceptorum jubentium xcviij. & ve-
 tantium cxcv.

Coniungenda sint in eo in quo conveniunt] Ideo Senatores dividere §. XIX.
 sententiam plura simul complectentem jubebantur, recte Alconio in
 Milonianam. Cicero Epistolarum ad familiares l. 2: Itaque cum sen-
 tentia prima Bibuli pronunciata esset ut tres legati regem reducerent, secunda
 Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres, tertia Volcatii ut Pompejus reduceret,
 postulatum est ut Bibuli sententia divideretur. quatenus de religione dicebat,
 cuique rei jam obfisti non poterat, Bibulo assensum est: de tribus legatis frequen-
 tes ierunt in alia omnia. Seneca epistola XXI: Quod fieri in Senatu solet,
 faciendum ego in philosophia quoque existimo. cum censuit aliquis, quod ex parte
 mihi placeat, jubeo illum dividere sententiam & sequor. Idem de vita Beata
 c. 3: Est & mihi censendi jus. itaque aliquem sequar, aliquem jubebo
 sententiam dividere. meminit ejus moris & Plinius lib. viij, epist. 14.

Polybius] Vide ad eum locum Fulvii notas.

Seneca in controversia quadam] Libro III, contr. XIX.

§. xx-

Qui præsens est] Ita ut & ad unum recidere possit nomen universita-
 tis. L. sicut, D. quod cujusque universitatis nomine, ubi Wesembecium
 vide. Adde L. Rescriptum, D. de pactis, Zas. in paratit. D. de
 pactis. Bart. in L. I, n. 3. de Albo scribendo. Boer. decif. I, num. 4.
 Antonium Fabrum Codice Sabaudico. lib. I, tit. II, definit. 40.
 Reinking. lib. I, classe v, c. 8. Sæpe tamen & hic, ut in illa regula de
 majore parte, leges exceptionem dant, puta ut duæ partes adesse
 debeant. L. Nulli, D. dicto titulo, quod cujusque univ. nomine. L.
 nominationum, C. de decurionibus: ut absentes præsentibus vices
 suas

suas mandare aut suffragium per procuratorem dare possint. c. si quis iusto de Electione in VI.

§. XXI.

Naturalis ordo] De præcedentiis vide, si lubet, M. Antonium Nat. tam conf. Is c. n. 22, & conf. Is c. LXXVIII, num. 31. Mart. Wacher consilii cæsareis in controversia Saxonica.

Nisi qui prior meruit dignitatem] Adde L. omnes, C. ut dignitatum ordo servetur. L. semper, D. de jure immunitatis. L. ult. C. de tyr. ronibus.

In conciliis] Ioh. Fice. conf. Latino LXXVII, n. 16. Afflictus decif. Neap. I, n. 8. Bart. in l. I. D. de Albo scribendo. Innoc. in c. Tua de Majoritate & obedientia. Ant. Tesauro I quæst. for. XLVIII, n. 5. Tiberius Decianus responso XIX, n. 183, & seq. Innocentius Butr. Felin. in c. Statuimus D. tit. de Majoritate. Bal. in Decernimus, in 2 notabili, c. de Sacrosanctis Ecclesiis. Sed præcipue vide Æneam Silvium in concilii Basileensis historia.

§. XXII.

Alia terna, alia bina] Sic in Smalcaldico federe Saxo duo habebat suffragia.

§. XXIV.

An civibus de civitate abscedere liceat] Vide hac de re federa Helvetica apud Simlerum & alios. Servius in excerptis Fuldensibus I. Æneidos: *Consuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem transiret, prius se abdicaret ab ea in qua fuerat, & sic ab alio reciperetur. Exempla fidei regibus renuntiata vide aliqua apud Marianam, ac postremum illustre libro XXVIII, c. 13.*

Gregatim discedi non posse] Zonaras de Lazo rege agens qui à Persis ad Romanos defecerat: τὸ αἶνον μάχης ἰωμαίοις καὶ πέποιθαι ἐγένετο, καὶ τῶ βασιλεὺς ἰωμαίων τὸς αὐτοῖς ὑπέκρινε τὸ σφετερισθῆναι: Id belli initium Romanis ac Persis fuit, quod Romanus princeps ad se advocaret Persis subdito.

Intererit autem societatis] Bembo libro VII.

§. XXV.

In exsules nullum jus civitatis] Vide infra libro III, tit. XX, §. XLI.

Cum nihil ad illum civitas nostra pertineret] Nicetas Iſaaci Angeli rebus libro I: μη κενὸν ἐστὶν διφῶν τις τὸ ἀλλοτρίων καὶ κολακίζου ὡς φίλον τὸ οὐκ ἐν ἐλευθέρων πόλει. Non mirum si quis hostem ambiat etque blandiatur, qui sibi sibi hostes sensit.

§. XXVII.

Ex contractus formula serviani] Ægyptiis id olim vetitum. Athenis permiffum ad Solonis tempora. is constituit ἐπὶ σώματος μὴ δυνείσθαι, corpus pro credito ne obligaretur. Plutarchus Solone. idem lex Petilia Romæ constituit.

Nil habet in se nimia acerbittatis] Vide ea de re egregiam Busbequii dissertationem epistola exoticarum tertia.

Pythia ad prasæpia] Apud Plautum quidam:

Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.

Melissus Spoletinus Grammaticus manumitti noluit.

§. XXIX.

Patres non minus quam matres foetuum curam gerant] Vide infra cap. VIII, §. 18. Plinius X, 34, de columbis: Amor utrique sobolis equalis.

Partus non minus patrem sequeretur quam matrem] Seneca de Beneficiis VII, 12: quomodo patri matrique communes liberi sunt? Lex Visigothica lib. X, tit. 1, 17. Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cum idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potest

uit procreari? deinde: *Hac rationabiliter natura lege compellimur, agnationem ancilla qua seruo alieno iuncto pepererit, inter utrosque dominos aequaliter dividendam.* Slavi & Slavæ proles patrem sequebatur; Speculum Saxonicum III, 73. idem moris in nonnullis Italiæ locis, c. licet de conjugio servorum. Apud Langobardos & Saxones sequitur partus partem deteriore. Spec. Sax. I. 16. idem apud Wisigothos in Hispania Isidori tempore obtinuisse discas ex c. ult. causa xxxii, quæst. iv. Natus ex seruo & ingenua eadem Wisigothorum lege fit servus III, tit. II, 3. IV, tit. v, 7. IX, tit. I. 16. Ex seruo & ancilla nati inter dominos dividuntur. Si unus sit filius habet eum servi dominus, ancillæ domino pretii dimidium persolvens. in originariis patris originarii dominus duas fert partes, feminæ originariæ dominus unam ex Edicto Theodoricæ apud Cassiodorum c. 67. in Anglia Francus quis est aut villanus ex patre: idemque in aliis conditionum discriminibus observatur. Littleton de Villanagio & liber de Laudibus legum Angliæ. Has leges à civili Romana discrepantes juri naturæ non pugnare agnoscit Thomas Aquinas. quid ni, cum & Mensia lege apud Romanos alterutro parente peregrino natus peregrinus censeretur? ut nos docet Ulpianus in Institutionibus titulo de his qui in potestate.

Extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere] Ira & Carolus Calvus statuit cap. xxxiv, Edicti Pistis.

Ex ipsa alimentorum & eorum que vitæ necessaria sunt præbitione] Vide Leonem Afrum lib. vi, de Barca.

Ne se dominas subtrahant] Vide infra lib. III, c. vii, §. 6.

Mercenariorum] Inter quos ii in Anglia apprentisii dicuntur durante disciplinæ suæ tempore proxime ad servilem conditionem accedunt. §. xxx.

Deduntque se divina humanaque omnia] Id Persæ vocabant terram & aquam dedere. §. xxxi.

Quoties qui meruit libertatem amittere] Ut focii illi Vlyssis Ægyptios prædati, de quibus Homerus Odysseæ ξ: §. xxxii.

ἐνθ' ἡμεῶν ποδῆς ῥῆρ' ἀπικτανον ἔξέει χαλκῶ:

τὸς δ' ἀγαθὸν ζῶες σφίσιον ἐργάζεσθ' ἀνάγκη.

Partem igitur nostrum siclicibus obruncarunt:

Partem etiam vivos ad opus traxere coactum.

Sic Apollinem Iupiter cum in Tartarum dejicere vellet, exoratus à Latona servituti addixit. habet Apollodorus libro III.

Vt Roma qui ad dilectum non respondebant] Apud Lycios fures. Nicolaus Damascenus. Apud Wisigothos multi aliorum criminum damnati, ut ex eorum legibus apparet.

CAPVT VI.

De acquisitione derivativa factō hominis, ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.

I. Vt alienatio fiat quid requiratur in dante : II. Quid in accipiente. III. Imperia alienari posse interdum à rege, interdum à populo. IV. Imperium in partem populi alienari parte invita à populo non posse : V. Nec ipsam partem in se imperium posse alienare, nisi in summa necessitate : VI. Causa divorsitatis. VII. Imperium in locum posse alienari. VIII. Rejicitur sententia, statuens ob utilitatem aut necessitatem, recte à rege imperii partes alienari.	IX. Infeudationem & oppignorationem sub alienatione contineri. X. Etiam ad alienandas jurisdictiones minores requiri populi consensum, aut specialem aut per consuetudinem. XI. Patrimonium populi à regibus alienari non posse. XII. Distinguedas res que in fructu sunt patrimonii à rebus patrimonii. XIII. Partes patrimonii oppignorari à regibus quatenus possint, & cur? XIV. Testamentum alienationis esse speciem & juris naturalis.

Acquisitione derivativa nostrum fit aliquid factō hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte transferre possint, juris est naturalis post introductum dominium : inest enim hoc in ipsa dominiū, pleni scilicet, natura. Itaque Aristoteles : οὐδὲ Φιλέσιον εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ἢ ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου. *Proprietatis definitio est, ubi penes nos est jus alienandi.* Duo tantum notanda sunt, alterum in dante, alterum in eo cui datur. In dante, non sufficere actum internum voluntatis, sed simul requiri, aut verba, aut alia signa externa : quia actus internus, ut alibi diximus, non est congruens naturæ societatis humanæ. Vt verò traditio etiam requiratur, ex lege est civili. quæ quia à multis gentibus recepta est, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi usurpatum videmus, ut professio apud populum, aut magistratum, & relatio in acta requiratur ; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis quæ signo exprimitur, intelligi debet * voluntatis rationalis.

II. Vicissim in eo cui res datur, seposita lege civili, requiratur naturaliter voluntas accipiendi, cum suo signo. quæ voluntas ordinarie sequitur dationem, sed potest & præcedere, puta si quis quid dari, aut concedi sibi petierat. censetur enim durare voluntas nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus. nam in hoc * alienandi & promittendi par est ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari possunt ab eo cujus in dominio vere sunt; id est, ut supra ostendimus, à rege, si imperium in patrimonio habeat : alioquin * à populo, sed accedente regis consensu ; quia is quoque jus aliquod habet, quale usufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio summo.

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, * ut etiam pars de qua alienanda agitur consentiat. Nam qui in civitatem coeunt, socie-

1. Rhet. v.

*Soto lib. IV.
q. 5. art. 1.*

*Less. lib. II.
c. 3. dub. 3.*

societatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione partium quæ integrantes dicuntur : unde sequitur has partes non ita esse sub suo corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hoc enim corpus de quo agimus alterius est generis, voluntate contractum scilicet; ac propterea jus ejus in partes ex prima voluntate metiendum est, quæ minime credi debet talis fuisse, ut jus esset corpori partes & abscindere à se, & alii in ditionem dare.

V. Sic vicissim parti jus non est à corpore recedere, * nisi evidenter se aliter servare non possit : nam, ut supra diximus, in omnibus iis quæ humani sunt instituti, excepta videtur necessitas summa, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Augustinus de Civit. Dei, lib. xviii, *In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personit, ut subjugari victoribus mallent, quam bellica omnifaria vastatione deleri.* Itaque in juramento Græcorum quo Græci qui se Persis subjecissent devovebantur, additum fuit, *μη ἀναγκάστειντες, nisi plane coacti.*

c. 2.

Herod. Pelym.

VI. Atque hinc satis intelligi potest, cur hac in re majus sit jus partis ad se tuendam quam corporis in partem : quia pars utitur jure quod ante societatem initam habuit, corpus non item. Nec dicit mihi aliquis, imperium esse in corpore tanquam in subjecto, ac proinde alienari ab eo posse ut dominium. Est enim in corpore, ut subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima est in corporibus perfectis. Necessitas autem quæ ad jus naturæ rem reducit, hic locum habere non potest ; quia in eo jure naturæ usus quidem comprehendebatur, ut usus, detentio, quæ sunt naturalia, at non alienandi jus, quod factio humano introductum est, atque ideo inde mensuram accipit.

VII. At imperium in locum, id est pars territorii, puta non habitata aut deserta, quo minus à populo libero alienari possit, aut etiam à rege, accedente populi consensu, quid obster non video. nam populi pars, quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi : at territorium, & totum, & ejus partes sunt communia populi pro indiviso, ac proinde sub arbitrio populi. At imperium in populi partem, si alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etiam plenum habenti, attamen non plene, ut supra distinximus.

VIII. Quare subscribere non possumus Jurisconsultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus, adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de necessitate : nisi hoc sensu, ut ubi eadem est utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex silentio etiam non longi temporis, consensus & populi & partis intervenisse videatur, facilius vero si etiam necessitas appareat. At ubi manifesta est in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, nisi, ut diximus, ubi pars à corpore coacta est abscedere.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & infeudatio, sub onere commissi ex feloniam, aut deficiente familia. Nam & hæc est conditionalis alienatio. † Quare videmus à pluribus populis * irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum quas populis

incon-

Belluga in
pr. spec. in
rub. 8, p. 3.
& 4. Roch.
de Curto. de
Consuet. q. 5,
col. 6, tom. 1.
& alii allegati
a Vasq.
lib. 1, cap. 9.
† Smith. de
rep. Ang. c.
9. Buch. in
Baltolo.
Fress. l. 1. c.
214. & 246.
Monsirel. in
hist. c. 22. §.
Guic. l. xxv.

inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, siue totus coirit; quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat; siue per legatos partium integrantium mandatu sufficente instructos. * Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis, ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

*Crævet. conf.
894. nu. 2.
Zaanet. de
Rom. Imp.
n. 162.*

X. Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat, cum ea corporis summi que imperii integritatem nihil imminuant. Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales; quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi, ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges Medos & Persas, * oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

*Alberic. in
c. intellectos
de jurejur.
Bart. in l.
prohibens. 8.
Plane. D.
quod vi.
Corset. in
tract. de ex-
cel. regis. q.
4. Lopez
all. a Vasq.
c. 15. Natta
conf. 367.
Bonif. Rug.
conf. 49. n.
43.*

XI. * Patrimonium quoque populi, cujus fructus destinati sunt ad sustentanda reipublicæ, aut regis dignitatis onera, * à regibus alienari, nec in totum, nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis; quam in magnis, consensus populi ex scientia, & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt, quæ de necessitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, supra diximus, tantoque magis quia momenti minoris res hæc vertitur. Est enim patrimonium imperii causa constitutum.

*L. Greg. 7.
cum pignori.
D. de pigno.*

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res quæ in fructu sunt patrimonii, cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solet, ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

*Arist. II.
Pol. VII.*

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt à regibus qui plenum habent imperium, id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta solvere tenetur, ita & rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi pro debitis populi pignoris jure obligatum. Potest autem pignori dari etiam res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt à nobis hæcenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis, aut auxerit, aut contraxerit.

XIV. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendere. Quamquam enim testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit à jure

jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio, & eo dato juris naturalis. Possum enim rem meam alienare non pure modo, sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter, atque etiam retenta interim possessione & plenissimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure possidendi ac fruendi, est testamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum à Solone dixisset permissam civibus testamenti factionem, addit: τὰ ζῆμιον, κληρονομία τῶν ἐπόντων ἐπιπίστων. effectus, ut res cuique sua propria & in pleno dominio essent. Quintilianus pater in declamatione: Potest grave videri etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, aufertur morientibus. Hoc jure Abrahamus, si sine liberis decessisset, res suas Eliezero relicurus fuerat, ut indicat locus * Gen. xv, 2. Quod vero alicubi externis testamentum facere non conceditur, id non est ex jure gentium, sed ex jure proprio illius civitatis, & ni fallor, ab illa veniens atate qua externi quasi pro hostibus habebantur; itaque apud moratiores populos merito exolevit.

Annotata ad Caput vi.

Voluntatis rationalis] Cassiodorus II, II. Alienatio rerum solidum §. I.
desiderat habere judicium.

Alienandi & promittendi par est ratio] Ideoque etiam dona absentibus per internuntios mitti possunt, ut Servius notat ad illud IX Æneidos, cum jungeret absens. §. II.

A populo] Bal. & Oldradus in c. intellectu de jurejurando. Idem §. III.
Baldus conf. 327, n. 7. Cardinalis Thufcus p. p. concl. 40. n. 1, & concl. 694. Exempla apud Haræum Tomo II, in anno clō Io xxv I, & Guiccardinum libro XVI.

Ut etiam pars de qua alienanda agatur consentiat] Gail. II, de pace §. IV.
publica, c. xv, n. 14, vide Serranum in Carolo Sapiente, & eundem in Francisco I, ubi de Burgundia sermo.

Nisi evidenter se aliter servare possit] Confer quæ infra hoc libro §. v.
c. xxiv, §. vi. Hac de causa absolutus à Spartanis Anaxillatus qui Byzantium fame cogente dederant. Xenophon historiæ Græcæ I. Anastasius Imperator etiam gratias egit præfectis qui Martyropolem Persis dederant, quia defendi nequibat. Procop. ὡς ἐκ κληρονομίας, πεινῆτε καὶ ἀσπαράζειτε ἐν τῷ ἀνεργεῖν καὶ φύσει. cum fame habitare virtus recusat, nec fert natura ut iidem & esuriant & agant fortiter. Et apud Annam Commenam libro VI, epistola Cephalæ de Larissa obfessa ad Imperatorem Alexium. ἀνάγκη δὲ λαβόντες (καὶ τί γὰρ δεῖ πρὸς φύσιν καὶ τὴν ἐκ τούτης τυραννίδα ποιεῖν;) γινώμεν ἕρμην τὸ φερέειν ἀπὸ δόξαι τοῖς ἐγκλεισμένοις καὶ φανερώς ἀπεινῆσαι. Necessitati serviunt (quid enim contra vim naturæ agi potest?) constituimus oppidum tradere iis qui nos non obsident tantum; sed, quod manifestissimum est, strangulant.

Irritas habitas ut alienationes ita infeudationes] Et remissiones ho- §. IX.
magii, vide Cromerum Polonicorum xxv.

Nam facimus & quod per alium facimus] Sic in Imperio in alienationibus Electorum consensus ex more & pactis pro consensu est ordinum.

§. x. *Oppida aut regiones totas*] Vt à Dario Sylofonti urbem & insulam Samiorum.

§. xi. *Patrimonium quoque populi cuius fructus sunt destinari ad sustentanda rei publica aut regia dignitatis onera*] Veteres Græci *τεμνον* vocabant partem agri publici concessam regibus. Exempla habes apud Homerum de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ de Meleagro Iliados ι. de Glauco Lycio Iliados μ. ubi Scholiastas vide.

A regibus] Sine ordinum consensu. Exemplum apud Thuanum libro LXIII, in anno cLo D LXXVII.

§. xiv. *Gen. xv, 2.*] Habes apud Sophoclem Trachiniis testamentum Herculis, apud Euripidem Alcestidis, & apud Homerum Odysseæ & Telemachi donationem mortis causa, quæ & ipsa testamentum quoddam est. Est apud Homerum etiam voluntas ultionis de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis ostendit Plutarchus. Alia veterum testamentorum exempla attulimus supra Libro I. cap. IV, §. XII, in textu & annotatis. Hebræis usitata testamenti apparet Deut. XXI, 16. Sirachidæ capite xxxiii, 25.

C A P V T V I I.

De acquisitione derivativa quæ fit per legem, ubi de successione ab intestato.

I. <i>Leges civiles quasdam injustas esse, ac proinde dominium non transferre, ut qua naufragorum bona sibi addicunt.</i>	XV. <i>Non durare ultra posteros primi regis.</i>
II. <i>Legem naturæ non acquiri ei, qui alienum accepit ad debiti sui consecutionem: quod quando locum habeat.</i>	XVI. <i>Non pertinere ad liberos naturalitatem.</i>
III. <i>Origo successione ab intestato quomodo a natura.</i>	XVII. <i>In eo mares præferri feminis in eodem gradu:</i>
IV. <i>An aliquid de bonis parentum liberis debeat iure naturæ, per distinctionem explicatur.</i>	XVIII. <i>Inter mares præferri natu maximum:</i>
V. <i>In successione liberos defuncti parentibus præferri, & cur.</i>	XIX. <i>An tale regnum pars sit hereditatis.</i>
VI. <i>Origo vicariæ successione, qua representatio dicitur.</i>	XX. <i>Præsumi, in regno talem successione institutam qualis in aliis rebus in iussec tempore regni inchoati: sive regnum fuerit allodialæ:</i>
VII. <i>De abdicatione & exheredatione.</i>	XXI. <i>Sive feudale.</i>
VIII. <i>De iure liberorum naturalium.</i>	XXII. <i>Successio linealis cognatica quæ fit & qualis in ea transmissio juris.</i>
IX. <i>Liberis deficientibus ubi nec testamentum nec lex certa existant, bona avita deferenda his a quibus venerunt, aut eorum liberis.</i>	XXIII. <i>Successio linealis agnatica qualis.</i>
X. <i>Bona noviter quaesita proximis.</i>	XXIV. <i>Successio qua semper respectu proximitas ad primum regem.</i>
XI. <i>Legum circa successiones diversitas.</i>	XXV. <i>An exhereditari possit filius ne in regnum succedat.</i>
XII. <i>In regnis patrimonialibus qualis sit successio.</i>	XXVI. <i>An abdicare quis regnum possit pro se & pro liberis.</i>
XIII. <i>Si ea regna sint individua, præferri maximum natu.</i>	XXVII. <i>Iudicium proprie dictionis de successione, nec regis esse, nec populi.</i>
XIV. <i>Regnum ex populi consensu hereditarium in dubio individuum esse:</i>	XXVIII. <i>Filium qui ante patris regnum natus est post nato præferendum:</i>
	XXIX. <i>Nisi alia lege delatum regnum optineat.</i>

XXX. An nepos ex filio priore filio posteriori preferatur, per distinctionem explicatur.
 XXXI. Item an minor frater superstes regis majoris fratris filio preferendus sit.
 XXXII. An fratris filius regis patruo preferatur.
 XXXIII. An nepos ex filio preferatur filia regis.

XXXIV. An minor nepos ex filio nepoti majori ex filia.
 XXXV. An nepris ex majore filio preferatur filio minori.
 XXXVI. An filius sororis preferendus filia fratris.
 XXXVII. An filia fratris majoris fratri minori.

Lege quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est *leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ bona naufragorum fisco addicunt. Nulla enim causa præcedente probabili dominium alicui suum auferre mera injuria est. Bene Euripides Helena :

ναυραγῶν ἡ καὶ ἕξις, ἀσύλητος γένεσις.

*Sunt naufragus, * spoliare quod genus est nefas.*

Quod enim jus habet fiscus (verba sunt Constantini) in aliena calamitate ut in retam luctuosa compendium selectetur? Dion Præsænsis oratione VII de naufragio locutus: μή γδ' ἐν πῶλε, ὡ Ζεῦ, λαθεῖν μηδὲ κερδαίνειν κέρδι τοῖς τοῖ δότι ἀσφάπτων δυστυχίας. Absit, ὦ Iupiter, ut lucrum capiemus tale ex hominum infortunio.

Auth. naufragia. C. de furtis.

L. I. C. de naufrag. l. XII.

II. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominii natura ac vi sequitur, dupliciter fit alienatio, expletione juris & successione. Expletione juris fit alienatio, quoties id quod meum nondum est, sed mihi dari debet, aut loco rei meæ, aut mihi debita, cum eam ipsam consequi non possum, * aliud tantundem valens accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam justitia expletrix quoties aut idem non potest pertingere, fertur ad tantundem, quod est morali æstimatione idem. Dominium autem hoc modo transferri probatur à sine, quæ in moralibus optima est probatio. Neque enim juris mei explementum consequi potero, nisi dominus fiam. Frustra enim erit rei detentio, si ea uti pro arbitrio non possum. Antiquum hujus rei exemplum est in historia a Diodori, ubi Hefioneus pro his quæ filia suæ ab Ixione promissa non præstabantur, equos ipsius accipit. Legibus quidem civilibus scimus veritum esse sibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, si quis quod sibi debitum est, manu reposcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiam si lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipsa tamen judiciorum institutione sequeretur hoc esse illicitum. b Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue cessant; quod quomodo contingat explicavimus supra: ubi vero momentanea est cessatio, licita quidem erit acceptio rei, puta si alioqui nunquam tuum recuperare possis, aufugiente forte debitore. Sed dominium à judicis addictione erit expectandum, quod fieri solet in repressaliis, c de quibus infra erit agendi locus. Quod si jus quidem certum sit, sed simul moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non posset, puta quia deficiat probatio; in hac etiam circumstantia, cessare legem de judiciis, & ad jus rediri pristinum verior sententia est.

Sylv. in verbo Bellum. p. 2, q. 13. L. 8: ex stipulatione D. de acq. poss. l. 2. hac æstimatione. De vi bon. raptor. l. extat. D. quod metus. l. creditor. l. fin. D. ad l. lul. de vi priv. Thom. 2. 2, 66, art. 50. a Lib. IV. b L. Generalli. C. de Decur. l. si quis curialis. C. de. ep. & cler. D. D. in l. Quintus Mutius, alias l. quamvis alienom, in fin. D. ad l. Aquil. c Barr. in tr. repress. q. 59.

a Soto de
Iust. g. 3.
art. 2. C. jet.
d. g. 66.
b Lib. iv. ep.
10. & l. 11.
ep. xvi. & l.
v. ep. 7.
c Franc. Pi-
sci. de stat.
exc. sem. n.
133.
Mench. in
auth. novif-
sima. C. de
inoff. test. n.
296. Tell.
Fernandes
in l. 10. Tau-
tm. g. 4.

III. *a* Successio ab intestato quæ dicitur, posito dominio, re-
 mota omni lege civili, * ex conjectura voluntatis naturalem habet
 originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate tran-
 sferri in alium posset, etiam mortis causa ac retenta possessione, ut
 supra diximus, si quis voluntatis suæ nullam edidisset testationem,
 cum tamen credibile non esset ejus eum mentis fuisse, ut post mor-
 tem suam bona occupanti cederent, sequebatur ut ejus esse bona in-
 telligerentur, cujus ea esse voluisse defunctum maxime erat proba-
 bile. *Defunctorum voluntatem intellexisse*, inquit *b* Plinius junior, *pro jure*
est. Creditur autem in dubio id quisque voluisse quod æquissimum
 atque honestissimum est. In hoc autem genere prima est causa
 ejus quod debetur, proxima ejus quod etiam non debetur, officio con-
 gruit.

IV. *c* Disputant Jurisconsulti an alimenta à parentibus liberis de-
 beantur. Nam quidam sentiunt esse quidem naturali rationi satis
 consentaneum, ut à parentibus alantur liberi, debitum tamen non
 esse. Nos omnino distinguendum arbitramur in voce debiti, quod
 stricte interdum sumitur pro ea obligatione, quam inducit jus exple-
 torium; interdum laxius, ut significet id quod nisi inhoneste omitti
 non potest, etiamsi honestas illa non ex justitia explectice, sed ex alio
 fonte profisciscatur. Est autem id de quo agimus (nisi lex aliqua huma-
 na accedat) debitum illo sensu laxiore. Ita accipio, quod dixit Vale-
 rius: *Parentes nos alendõs*, inquit, *nepotum nutriendorum debito alligat-*
urunt. Et Plutarchus in libello elegantissimo de proliis amore: *οἱ πα-*
ῖδες αἰς ὑφείληται τὸ κληροῦν ἐκδεχόμενοι: * *liberi hereditatem ut sibi debitam*
expectant. Qui dat formam dat quæ ad formam sunt necessaria, di-
 ctum est Aristotelis: quare qui causa est ut homo existat, is quantum
 in se est, & quantum necesse est, prospicere ei debet, de his quæ ad
 vitam humanam, id est naturalem ac sociale, nam ad eam natus
 est homo, sunt necessaria. Ea de causa, instinctu scilicet naturali,
 cætera quoque animantia proli suæ quantum necesse est alimenta
 suppeditant. Vnde Apollonius Tyanæus quod ab Euripide erat di-
 ctum,

Ἄρα οἱ δὲ ἀνθρώποισι ἡ ψυχὴ τέκνα.

Cunctis hominibus liberi vita altera

ita emendabat:

Ἄρα οἱ ὅμοιοις ἡ ψυχὴ τέκνα.

Animantibus quasi vita sunt partus sui:

plurimis sane allatis argumentis * quibus insitum hunc affectum pro-
 bat, quæ videre est apud Philostratum libro VII, capite septimo &
 octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum
 de venatu tertio, & de piscatu primo. Et in Dictye tragedia idem
 ille Euripides hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus
 inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: Hinc Juriscon-
 sulti veteres liberorum educationem ad jus naturale referunt, id est,
 ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus com-
 mendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut f. Justinianus
 loquitur, id est *τηγὴν*, *parentes ad liberorum educationem hortatur*. Idem
 alibi

* *Inst. de jure*
nat. in pr. l.
ius natura-
le. D. de
just. & jure
L. un. & ta-
ceat. vers. ff.
leat. C. de
rei ux. act.
l. ult. Ci de
bon. quo lib.
& ipsam.
L. si quis. &
Ergo. D. de
agn. liberis.

alibi: *Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus: ἀναγκαῖον ἢ φύσις διδάσκει ἀπαρτῆσι τοῖς ζώοις ἐστὶν αἰεὶς ἀξιοτιμῆσιν ἔμμενον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὀφειλῶν, ἀλλὰ τὸ συλχεῖσθαι φιλοζωίας τοῖς ἀξιοδοχοῖς ἐστὶν αἰδίων ἀγνοῦσα ἀξιοδοχοῖς κύκλον. Optima quippe magistra natura est civitatis animantibus non tantum ad sui, sed & ad proles sua conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad aternitatis circulum perveniat. Apud Quintilianum filius, *partem jure gentium peto.* Sallustius testamentum quo filios excluditur impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum,ideo etiam vulgo quæsitos alere inater debet. Et quamquam ex damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & naturalibus ne quid relinquere necesse esset caverat lex Solonis, canones Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, *legitimam humanis legibus tolli non posse*, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura. Alii autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris: quod ostendit Iustinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producit, qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliam alii non possunt.

V. Debentur quidem & parentibus alimenta: quod non legibus tantum proditum est, sed vulgari proverbio * ἀνταπαρξέν, adeo quidem ut lauderetur Solon, quod qui id non facerent eos notar infamia. Sed non hoc æque est ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cum nascuntur nihil secum afferunt unde vivant: adde quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo sicut honor & obsequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus: quo sensu accipio illud Luciani: καίτοι γε ἡ φύσις τοῖς πατέρεσσι τὰς παῖδας μάλλον ἢ τοῖς παισὶ τὰς πατέρας ἐπιτιμῆσαι φιλεῖν. *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam à liberis parentes diligi.* Et illud Aristorelis: μάλλον συμφέρειται τὸ ἀφ' ἑ τοῦ ἄλλου γένει, ἢ τὸ ἄλλου γένει τοῦ ποιούσαντι. τὸ γὰρ ἐξ αὐτῶ οἰκεῖον τοῦ ἀφ' ἑ. *Magis afficitur causa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem.* Nam quod ex aliquo ortum est, id ei quasi proprium est. Hinc fit ut etiam citra auxilium legis civilis, prima bonorum successio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis sui partibus, non tantum de necessariis, sed & de his quæ ad vitam suavius honestiusque transigendam pertinent, quam uberrime voluisse prospectum, ab eo maxime tempore quo ipsi rebus suis frui non possent. *Ratio naturalis*, inquit Paulus Iuriconsultus, *quasi lex quadam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam successionem eos vocando.* Papinianus vero; *Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas.* Parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberis natura simul, & parentum commune votum; id est, liberis hereditas sequitur partim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime prospectum sit.

c. Cum haberet. de eo qui dux. quam poli. l. ad l.

s. Ipsum. l. ult. c. d. bon. que lib. l. si quis. s. Sed utrius. & s. Item Divus Pius. l. non quem admodum. D. de ag. lib. Diog. Laerta. in Solon.

Nic. VIII.

L. Cum ratio. D. de bon. damn.

Lib. v. c. 9.
11 Corinth.
XII, 14.

Sanguini honorem reliquit ait Valerius Maximus de Q. Hortensio, qui filiam minus sibi probatam hæredem scripserat. Huc spectat illud Apostoli Pauli: ἡ γὰρ ὁφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι ἡσυχάζειν, ὡς οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. *Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & servare debent.*

L. Si qua
piana. D. de
in qui s. v.
al. jur. s.
L. 2. s. Nec
totum. D. de
exc. tut.
Novel. ut
fratrum si-
lii. in pr.
Legatione
ad Cajum.

VI. Quia vero & hoc ordinarium est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo, dum illi exstant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum est ut avus aviaque, pro mortuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, * ut nepos filii loco succedat, quemadmodum Vlpianus loquitur. Id Modestinus dixit, ἡ τὴν πατρὸς διαδοχὴν τὸ πᾶν ἀληθεύει. Justinianus, τὴν πατρῴαν ὑπερστένει τὴν μητέρα. Isæus oratione de Philoctemonis hæreditate, hoc ipsum vocat ἱπανίαν. Philo Iudæus: ἡ νόμοι γὰρ πατέρων διαδοχόντων ἐν ἡμῶν τῶν ἀδελφῶν πάντα ποιεῖ κατὰ τὸν νόμον. *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc successionem * quæ per stirpes fit, repræsentationem vocare amant recentiores Jurisconsulti; quam voluisse etiam apud Hebræos, divisio agrorum terræ Jacobi filiis promissæ, aperte satis ostendit. Sicut filius & filia proximi sunt cuique, ita & qui ex filio filiaque nascuntur, ait Demosthenes oratione adversus Macartatum.

VII. Quæ autem diximus hæctenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, nisi in diversum indicia suppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum abdicatio quæ Græcis, rum * exhereditatio quæ Romanis fuit usitata. Ita tamen ut ei qui mortem peccatis suis meritis non est, alimenta præstanda sint ob eam quam supra attulimus rationem.

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda est, si non satis constet hunc illo esse genitum. Verum est de factis nullam esse certam perceptionem: sed ea quæ solent in hominum conspectu fieri sui generis certitudinem habent ex testimonio: quo sensu mater certa esse dicitur, quia inveniuntur qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre hujus gradus certitudo haberi non potest, quod Homerus indicat dicens:

ἢ γὰρ ποῦ τις ἴδεν ἑαυτὸς ἀνέγνω.

Generis nemo sibi conscius ipse est.

Et eum sequutus Menander:

ὡς τὸς γὰρ ἑδὲς οἶδε πᾶς ἐγγεναίω.

Nemo ipse novit quo sit exortus satum.

Qui & alibi:

ἔστιν ἢ μήτηρ Φιλότερον μᾶλλον πατρὸς;

ἢ μήτηρ γὰρ αὐτῆς οἶδεν ἕως, ὃ δὲ οἶε.

Mater tenerius liberos adamat patre:

Quia mater esse scit suos, pater autumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter constaret quis esset partus cujusque pater. Ea ratio est, conjugium sumtum in terminis naturalibus, id est confociatio qua foemina sub maris custodia

constituitur. Sed etsi alio quovis modo constet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis succedet. Quidni cum etiam * extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, succedat ex conjectura voluntatis? Naturales vero etiam, post lege introductum eorum discrimen à legitimis :

(τῶν γνησίων ἢ δὲ δὲ ὄντες οὐδέ τῳ νόμῳ τοῦ ἔθνους)

Notha parte nulla sobole legitima minor,

Sed lege premitur :

ut dixit Euripides) possunt tamen adoptari, nisi lex obster. Atque id olim permittebat lex Romana Anastasii, sed postea in justii matrimonii favorem, difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta est, per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Iacobi filiis, qui adæquati à patre sunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus hereditatem creverunt. Contra evenire potest, non ex lege tantum, sed & ex pactione, * ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant, aut certe excludantur à præcipua hereditate. Conjugium tali pacto inquit, etiam cum libera scemina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perinde, ut Ismael ancillæ Agaris filius, dona, id est legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium ad morgengabicam quod dicitur : à quo non longe abeunt secundæ nuptiæ * apud Brabantos; nam rerum soli quæ existabant cum matrimonio prius solveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

L. Tubemus
C. de matrim.
tal. lib.

Gen. xxv. 6.

IX. Vbi desunt liberi, quibus naturaliter deferatur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri potest, quorum alter respicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici solet, Paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino distinguendum videtur inter * bona paterna avitæque, ut dici solebat in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter * noviter quæsitæ, ut in illis locum habeat Platonis illud : ἐγὼ οὐκ νομίζω τῆς ἀνδρῶν ἢ τῆς γυναικῶν ἀπὸ τῶν πατέρων ἢ τῶν μητέρων, ἀλλὰ τῶν ἐπιεικῶν πνεύμων, ἑὐμπαυῶν ἢ τῶν ἡμεῶν ἢ τῶν ἐπιεικῶν ἢ τῶν ἐπιεικῶν ἢ τῶν ἐπιεικῶν. Ego legum conditor neque vos vestri juris esse scisco, neque patrimonium vestrum, sed totius vestri generis, cum quod fuit, tum quod futurum est. Quæ de causa Plato * λέγει πατρῴων ἢ μητρῴων ἢ ἀλλοτρίων ἢ ἐπιεικῶν ἢ τῶν ἡμεῶν ἢ τῶν ἐπιεικῶν ἢ τῶν ἐπιεικῶν ἢ τῶν ἐπιεικῶν saluum esse vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quasi naturaliter de bonis paternis, avitisque testari non liceat (* sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit, sed etiam necessarium) sed ut appareat quæ in dubio credenda sit fuisse voluntas intestati. Concedimus enim plenum dominium esse penes eum de cujus voluntate agimus. Sed cum post mortem dominium hoc retinere non possit, & omnino pro certo haberi debeat, noluisse eum perdere beneficii materiam, videndum est quis sit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene Aristoteles : Διεστῆθη ἀνταποδοτικὸν χάριον μᾶλλον ἢ ἀταξίαν δοτικόν. Potius est gratiam referri ei qui benefecit, quam

amico conferre beneficium. Et Cicero : Nullum officium referenda gratia magis necessarium est. Item : Cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficium, alterum reddendi, demus necne, in nostra potestate est; non reddere bono viro non licet; modo id facere possit sine injuria. Ambrosius : Pulchrum est propensorem haberi ejus rationem qui tibi, aut beneficium aliquod, aut munus contulit. Et mox : Quid enim iam contra officium, quam non reddere quod acceperis? Gratia autem refertur, aut viventibus, * aut defunctis. Defunctis, ut ostendit Lyfias oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum, & quibus si viverent parentes maxime vellent beneficii. Et hanc æquitatem sequuti sunt Iustiniani juris conditores, æquitate studiosissimi, in quaestione inter fratres plenos, & consanguineos, & uterinos, & aliis quibusdam. Aristoteles. ἀδελφοὶ ἀπὸ αὐτῶν φιλῶσιν τῷ ὅτι αὐτῶν πεφυκέναι, ἢ ὅτι αὐτῶν ἐκείνα τῶν ὁμοίων ἀλλήλοις τῶν ὁμοίων. Fratres se invicem diligunt quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit. † Valerius Maximus : Vt merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum judicari debet simul accepisse. Gentium commune jus ut frater fratri succedat dicitur apud Iustinum. Quod si non reperiat is à quo proxime bona venerunt ejusve liberi, restat ut gratia referatur his quibus minus quidem, sed tamen post illum proxime debentur, id est parenti superioris gradus, ejusque liberis, præsertim cum eo modo maneat intra proximos, & ejus de cujus hereditate agitur, & ejus à quo proxime bona venerunt. Idem ille Aristoteles : ἀνεψιοὶ ἢ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τέτων συνοικεῖσθαι τῷ ὅτι διὰ τῶν αὐτῶν εἰνεύ γίνονται οἱ μὲν οὐκ ὀλίγοι, οἱ ἢ ἀδελφώτεροι. Patruales vero & ceteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex iisdem ortum habent : ita ut alii conjunctiores sint, alii minus conjuncti pro ortus ratione.

X. At in bonis noviter quaeritis quaerere officium; superest ut ei deferatur successio qui defuncto carissimus fuisse creditur. * Is autem est qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Isæus apud Græcos receptum ait, τοῖς ἐγγυτέτοις ἕως τῶν τετελευτησάντων ἕως ἑστέων; defuncti bona ei cedere qui genere sit proximus : addit : τί ὄν, τί δικαιότερον ἢ τοῖς συγγενεῖς τῶν συγγενεῖς; quid justius quam ut qua cognati fuerant cognatis cedant? Idem sensus est apud Aristotelem libri ad Alexandrum capite II. Optime, inquit Cicero, societas hominum conjunctioque servabitur, si ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur. * Qui & alibi post liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus : Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit. Idem Cicero alibi de cognatis agens : Necessaria præstida vitæ debentur his maxime. Debentur scilicet non ex jure expletorio, sed ex affectione : Et alibi cum de affectione erga propinquos egisset : Ex hac animorum affectione, subdit, testamenta commendationesque morientium nata sunt. Idem copias nostras proximis quam alienis & suppeditari & relinqui æquius esse ait. Ambrosius quoque : Est etiam illa probanda liberalitas, * ut proximos seminis tui non despicias. Successio autem ab intestato de qua agimus, nihil aliud est quam tacitum testa-

L. Quod sapi. c. de bon. qua lib. l. de emancipatis. Cum enim c. de legit. hered. l. Sancimus. C. com. de success. No. vel. de conf. & uter frat. † Lib. v. c. 5. Lib. x.

Off. I.

De Off. I. cap. 30.

mentum

mentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus pater in declamatione: *Proximum locum à testamentis habent propinqui: & ita si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique justum sit, ad hos pervenire bona defunctorum; sed quoniam relicta & velut in medio posita, nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæritis diximus ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitisque, si nec ipsi à quibus venerunt, nec eorum liberi existant, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat.

XI. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ maxime sunt consentanea, non sunt tamen jure naturæ necessaria; ac proinde ex diversis causis voluntatem humanam moventibus, variari solent pactis, legibus, moribus: qui subitorem in locum in nonnullis gradibus admittunt, * in aliis non admittunt; alibi distinguunt unde bona veniant, alibi id insuper habent. Est ubi primogeniti plus postgeniti ferunt, ut apud Hebræos: est ubi inter se æquantur. Est ubi agnatorum habetur ratio; est ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. Etiam sexus alicubi momentum habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur, quæ longum esset exsequi, nec instituti nostri. Illud tamen tenendum est, quoties voluntatis expressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse, quod lex aut mos habet populi, non tantum ex vi imperii, sed ex conjectura, quæ etiam in eos valet quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distinguunt debent regna quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu, quo de discrimine egimus supra. Prioris generis regna * dividi possunt etiam inter mares * & fœminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

nullo discrimine sexus

Reginam scit ferre Pharus,

ait Lucanus: de Britannis Tacitus, *Neque enim sexum in imperiis discernunt.* nec adoptati minus veris liberis succedent ex præsumpta voluntate; Sic Æpalio Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. Molossus * nothus ex patris Pyrrhi legitimos liberos non habentis iudicio successit in regnum Epiri: de adoptando in successionem Scythiæ Philippo egit rex Atheas: Iugurtha nothus sed adoptatus successit in regno Numidico: sicut & in regnis quæ Gothi & Langobardi armis quæsierant, adoptionem valuisse legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi possessoris regnum perveniet, qui primum regem sanguine non attingunt, si talis successio in iis locis recepta sit: sicut Paphlagoniam regum domesticorum interitu hæreditariam patri suo obvenisse ait apud Iustinum Mithridates.

XIII. Quod si dictum sit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expressum sit, * ut quisque natu est maximus, mas aut fœmina,

*Strabo l. IX.
Paus. I.*

*Iust. lib. IX.
Sallust. bell.
Iugurt.
Cassiod.
Paul. Diac.
l. VI de gest.
Langob.
Libro
xxxviii.*

- na, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui praeipuum jus habet in hereditate, is & in possessione regni. Ideo filius natus maior praefertur minori*: Νομίζουσαν αὐτὸς πᾶσι τοῖς ἀσπᾶσι τὸ πρῶτον τὸν δευτέρου ἕξαι, inquit Herodorus: *Mos omnium populorum est ut natus maximus imperium habeat. Idem alibi saepe vobis legem sive consuetudinem regnorum hoc vocat. Livius duorum fratrum Allobrogum de regno contententium minorem ait jure minus, vi plus potuisse.*
- Polym.*
- Lib. xxxi.* Apud Trogum Pompejum, *Artabazanes maximus natus aetatis privilegio regnum sibi vindicabat: quod & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit.* Idem alibi jus gentium vocat; ut & Livius, qui & ordinem appellat aetatis atque naturae: quod intellige nisi pater aliud jufferit, ut Ptolemæus apud eundem Trogum. *Qui autem in regno tali succedit, coheredibus tenebitur pro ipsorum partibus aetimationem rependere, si & quatenus id fieri potest.*
- Iust. lib. II.*
- Lib. xl.*
- Lib. xvi. & xxxiv.*

XIV. At ea regna quae populi libero consensu facta sunt hereditaria, ex praesumpta populi voluntate deferuntur. Praesumitur autem populus id voluisse quod maxime expedit. Hinc primum illud nascitur, * ut ni aliud lex aut mos ferat (sicut Thebis Boeotii regnum fuisse inter mares dividuum ex * Zethi & Amphionis, itemque ex Oedipodis filiorum historia apparet, & vetus Attica inter Pandionis liberos divisa est, & quae circa Rhodum inter Camirum, Ialysum, Lindum fratres, & regnum Argivum inter quatuor Persei filios) dividuum sit regnum, quia id ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Iustinus libro XXI, *Firminus futurum esse regnum, si penes unum remansisset, quam si portionibus inter filios divideretur, arbitrabantur.*

XV. Alterum, ut successio stet intra eos qui descendunt à primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa censetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius libro x, *In eadem domo familiae imperii vires remansuras esse: hereditarium imperium stirpem regiam vindicaturam: assuetos esse ipsum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere nisi genitum ut regnavit.*

XVI. Tertio, ne succedant nisi qui nati sunt secundum patris leges: non naturales tantum, quia ad contemptum patent, quorum matrem pater justo conjugio dignatus non est, & praeterea quia minus certi habentur: at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem quae haberi potest ad vitandas controversias: quae causa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Perseo majori regnum deberi, existimaverint, quod Demetrius iusta matris familiae natus esset. Et apud Ovidium legimus:

At nec nupta quidem, tetaque accepta jugali:

Cur nisi ne caperes regna paterna notbus?

sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis spes concipitur.

Est in juvenis, est in equis patrum

Virtus.

XVII. Quartum, ut inter eos qui pariter in hereditatem admittentur, sive quia unius sunt gradus, sive quia in parentum suorum gradu

dum succedunt, * præferantur mares fœminis; ideo quod mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes magis idonei fœminis censentur.

XVII. Quintum, ut inter mares aut inter fœminas, ubi mares deficiunt, * præferatur natu maximus; quod is iudicio aut perfectior jam esse, aut prius futurus creditur. Cyrus apud Xenophontem : *το αὐτοῦ γένος ἀριστοῦ τῆ ἀρετῆς ἡλικίας, καὶ ἀξιοῦν καὶ τὸ εἰός ἐμπειροῦ*: imperium relinquo majori natu, ut quem par est rerum esse peritiorum. Quia vero hæc ætatis præstantia temporaria est duntaxat, sexus autem perpetua, ideo sexus prærogativa potior est quam ætatis. Sic Herodotus cum dixisset Andromedæ filium Perfam Cepheo in regnum successisse, causam reddit: *ἰσχυρὰς γὰρ ἀποίας ἴαν ὁ Κηφείος ἀρετῆς*: nullas enim Cepheus habebat liberos mares. Et Diodoro narrante Teuthras Mysiæ regnum filia Argiope reliquit *ἀπαις δὲν ἀρρῆτων* non habens mares liberos. Sic Trogus dixit ad filiam pertinuisse Medorum imperium; quod nullum Aftyagi virilis sexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filia suæ deberi: *ἃ δὲ γὰρ ἐστὶ μοι*, inquit, *ἀρρῆν παῖς γνήσιον*: neque enim est mihi legitimus filius mas. De Latino rege Virgilius:

*Filius huic fato divum prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta iurventa est:
Sola domum et tantas servabat filia sedes.*

Sic ante Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ successit Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo Helenæ liberi, quia mares filii non extabant, & Eurystheo in Mycenarum imperium successit Atreus ejus avunculus, notante Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum * ad Creusam, Thebanum ad Antigonem pervenisse notatur quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei * ex filia nepotem. Vnde & illud intelligere datur, quamquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum, ut capaces sint juxta ceteros, salva tamen sexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & sexus, & ætatis, quatenus in hac re à populo consideratur, ita personæ adhæret, ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars sit hereditatis. Et verius est esse * hereditatem quandam, sed separatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibusdam, emphyteusi, jure patronatus & jure præcipui quod dicitur, conspicitur. Vnde sequitur, ut regnum ad eum pertineat qui & bonorum heres esse possit si velit, sed ita ut etiam sine bonis & eorum onere possit adiri. Ratio est, quia populus regnum voluisse creditur quam optimo jure deferri; nec quicquam ejus refert hereditas à rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem non ob hoc elegerit, sed ut certi quid esset, & reverentia conciliaretur ex sanguine: simulque ex genere & educatione spes esset præclaræ virtutis, & regni possessor regnum magis curaret animosiusque defenderet, si idipsum iis esset relicturus quos ipse ob acceptum beneficium, aut ob caritatem maximi faceret.

XX. Vbi vero mos succedendi diversus est in allodiis & feudis, si

Polym.

Lib. IV.

Pauf. l. III.

Lib. II.

regnum non sit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamsi postea hominum pro eo præstetur, succeditur ex lege, qua in allodiis succedebatur tempore regni instituti.

XXI. In iis autem regnis, quæ primitus data sunt in feudum ab eo qui plene dominus erat, sequenda erit lex successionis feudalis; non semper Langobardica illa quam per scriptam habemus, sed quæ in gente quaque recepta fuit quo tempore data est prima vestitura. Nam Gothi, Vandali, Alemanni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, suas singuli leges, aut mores de feudis non minus quam Langobardi habuerunt.

XXII. Frequens autem in regnis est alia quædam successio, non hereditaria, sed quæ *linealis dicitur; in qua observari solet non jus illud substitutionis in locum quæ repræsentatio dicitur, sed jus transmittendi futuram successionem, quasi delatam, lege scilicet ex spe, quæ nihil ex se & naturaliter operatur, jus quoddam verum excitante, quale scilicet jus est * in his quæ ex stipulatione conditionata debentur: ita ut hoc ipsum jus in posterum ex primo rege venientes necessario transeat, sed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi possessoris primi gradus, tam qui vivunt quam qui mortui sunt: tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur sexus primum, deinde ætatis: Mortuorum autem jus si prævaleat transeat ad eos qui ab ipsis descendunt, pari rursus inter pares prærogativa sexus, ac deinceps ætatis, salvaque semper transmissione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus desint, venit ad alios qui proximi sunt, aut si viverent essent simili transmissione & inter pares in eadem linea observato discrimine sexus & ætatis, ita ut ob sexum & ætatem nunquam transeat de linea in lineam. Cui consequens est ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ, ad cujus exemplum etiam majoratus jura in eo regno constituta sunt. Successionis autem hujus linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit ex ordine qui in publicis cœtibus servatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit spem à lege in jus animatam, ita ut à morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatica, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, sed postponuntur in eadem linea, ita ut etiam regressus ad eas sit, si propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus successionis, quatenus ab hereditaria differt, est spes populorum de optima educatione eorum qui spem regni habent justissimam; quales sunt quorum parentes si viverent essent successuri.

XXIII. * Est & alia linealis successio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobilissimi regni exemplo * successio juris Francici vulgo appellatur. Hæc quatenus à cognatica differt in hoc maxime introducta est, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum sanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali successione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo possessore

remo-

¶ Sub cond.
Inst. de V.
O.

Covar. t. 2.
pract. q. c.
38. num. 5.
Molin. de
primogen.
H. sp. cap. 8.

remotissimo gradu distant, dum à primo rege descendant. Est & ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica.

XXIV. Possunt & alii successio modum introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet, ut alienare possit. Licet enim exempli causa constituere, * ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi succedant in regnum, sicut apud Numidas olim, puto tali ex causa, fratres liberis ultimi possessoris præferebantur. Idem in Arabia felice usurpatum olim fuisse ex Strabone colligo. De Taurica Cherfoneso idem recentiores prodidere: Nec ita dudum est cum * apud Afros Maroci & Fessæ reges idem est factitatum. Atque hoc in dubio observandum in fidei commissio quod familiæ relinquatur, verior est sententia, Romanis quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes alio detorqueant. His bene cognitis facile erit respondere ad controversias de regnorum jure, quæ ob differentes Jurisconsultorum sententias difficillimæ putantur.

XXV. Primum quæritur an filius à patre exheredari possit, ut ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, patrimonialia à non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est quin exhereditatio procedat, cum à bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exhereditatione, hic quoque habebunt locum: & si nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter * licita erit exhereditatio usque ad alimenta, aut etiam sine ea exceptione, si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit unde alii possit. Sic Ruben à Jacobo ob culpam privatus est jure primi nati. Adonia regno * à Davide. Imo etiam pro tacite exhereditato habebitur, qui grave crimen commiserit in patrem, si nulla sunt condonata culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditariis, idem non procedet, quia populus viam quidem elegit hereditariam, * sed hereditariam ab intestato. Multo minus procedet exhereditatio in lineali successione, ubi nulla imitatione hereditatis ex dono populi regnum pervenit ad singulos præscripto ordine.

XXVI. Similis est quæstio, an abdicari possit regnum, aut jus succedendi in regnum. Et quin pro se quisque abdicare possit non est dubium: an & pro liberis magis controversum, sed quod eadem distinctio expediri debet. Nam in hereditariis qui jus à se abdicat, in liberos nihil potest transferre. At in lineali successione patris factam nocere non potest liberis natis, quia simul atque existere cœperunt jus proprium eis quæsitum est ex lege: sed nec nascituris, quia impedire non potest, quin ad illos quoque suo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obstat de transmissione quod diximus. Est enim ea transmissio necessaria, non voluntaria, ad parentes quod attingit. Illud interest inter natos & nascituros, quod nascituris nondum quæsitum sit jus, atque ideo auferri iis possit populi voluntate, si etiam parentes quorum interest jus ad filios transire, jus illud remiserint: quo pertinent ea quæ de derelictione supra diximus.

XXVII. Solet & hoc quæri, an de successione regni judicare

Livius lib. xxix.

Lib. xvi.

L. Cum ita legatur. § in fidei commissio. D. deleg. 2. Covar. 2.

Pract. qua. c. 38. Molin. d. l. c. 6. n. 47.

L. Lucius Titius, § Lucius Titius. D. de leg. 3. l. Filitio. § Sejo. D. de adim. leg. Hostiensis & alii in c. licet de voto.

possit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per se, aut per iudices datos. Negandum utrumque est de iudicio jurisdictionis. Nam jurisdictionis non est nisi apud superiorem, non nuda ratione habitæ personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem * causa successionis non subjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare potest successorem. Successio enim imperii non est sub jure imperii, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat jurisdictionis. Attamen si controversi iuris sit successio, recte & pie facient qui jus vindicant, si de arbitris inter se conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem à se jurisdictionem in regem, & regiam familiam transtulit, nec ea durante ulla ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæva populi voluntate quæstio incidat, * non abs re erit populum qui nunc est, quique idem cum eo qui olim fuit censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit nisi satis certo constet olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea jus quæsitum. Sic Euphaes Rex Messeniis permisit dispicere quem ex regali Æpytidarum genere regnare oporteret: & de Xerxis & Artabazanis controversia populus cognovit.

*Paus. l. IV.
Iust. lib. II.
Plut. de amor. frat.
Hotom. Ill.
q. 2. Tir. de primog. qu.
31.*

XXVIII. Ut ad alia veniamus, filium qui ante regni adeptionem natus est, in regno individuo præferendum, ei qui in regia fortuna natus est, in quavis successionis specie verum est. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsitæ. Qui autem partem feret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium qui ante primam vestituram natus est. Sed & in lineali successione simulatque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberi ante natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec ex post facto cessat, nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Perside inter Cyrum * & Arsicam, in Iudæa inter Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit; & in Germania, non sine armistamento, * inter Ottonem primum & Henricum.

XXIX. Quod autem Spartzæ aliter factum legimus, ex lege propria est ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ primævæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quo argumento nixus videtur fuisse Ludovicus adversus Galeatium fratrem in controversia ducatus Mediolanensis. Nam * in Perside Xerxes qui contra fratrem Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus notat, potentia Atossæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perside cum eadem postea controversia nata esset, ut jam attigimus, inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum Darii & Parisardis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus est.

XXX. Non minus agitata etiam bellis & pugnis singularibus,

bus, * an nepos ex filio priore, filio posteriori sit præferendus. Sed hoc in lineali successione difficultatem nullam habet: ibi enim mortui pro vivis habentur in hoc, ut in liberos transmittant: quare in tali successione sine ullo ætatis respectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia, primo nati: quia nec ætas nec sexus efficiunt, ut deseratur linea. At in hæreditariis dividuis concurrent ad partes, nisi in istis regionibus ubi subitio in locum non observatur, * ut olim in Germania apud populos plerosque. sero enim nepotes admissi sunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius est locum esse vicariæ isti successioni, quia natura ei favet, ut supra diximus. Quod si aperte jure civili regionis introducta sit subitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam si in aliqua lege proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ sunt: quod apparebit leges ipsas inspicienti. Sed hæc ratio optima est, quod in materia favorabili dictionum significatio extendenda est ad omnem proprietatem, non vulgarem tantum, sed & artificialem, ita ut sub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & sub nomine mortis mors civilis, quia leges ita loqui consueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi subitio in locum exclusiva non est, neque semper nepos, neque semper filius secundo genitus præferuntur, sed ut inter pares, quippe juris effectum quoad gradus adæquatos, posterior erit is qui ætate præcedit: nam in ætatis privilegium non succedi in regnis hereditariis supra diximus. Apud Corinthios succedebat *ὁ νεώτερος* *ἢ ὁ ἀρχαιότερος* ex liberis defuncti regis is qui natu esset maximus, ut ex Diodori Siculi libro sexto exscripsit Georgius Monachus. Sic & apud Vandalos, cauto ut hæres esset qui sanguine proximus & maximus esset natu * prælatus filius secundus natu major filii primi filio. Sic in Sicilia Robertus prælatus est Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum esset Sicilia, sed quod regnum esset hæreditarium. Extat similis successione vetus in Francorum regno exemplum in Guntano, sed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane desierat. At postquam sine ulla electione linealis agnatica successio introducta est, res caret controversia, ut olim apud Spartanos, ubi ad Heraclidas regno delato similis existit successio linealis agnatica. Ideo Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo suo Cleonymo antepositus est. Sed & in cognatica lineali successione præferetur nepos: ut in Anglia * Ioannes Eduardi nepos ex primogenito ejusdem Eduardi filii Hemoni & Thomæ: quod & in Castellæ regno legè cautum est.

XXXI. Pari distinctione respondendum est ad quæstionem inter fratrem superstitem ultimi regis, & fratris majoris filium, nisi quod sciendum est multis in locis inter liberos successione in gradum mortui esse receptam, ubi recepta non sit in limite transverso. Sed ubi jus non est manifestum, * in partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est, quia eo nos ducit æquitas natu-

Hot. Ill. q. 3.
Tiraq. de
prim. q. 4.
Molim. de
prim. l. III.
c. 6.

Wittich.
Sax. hist.
II. Molim.
de prim. l.
III. c. 8.

Procop. bell.
Va. l. III.

Conr. Vica-
rius vita
Hen. VII.

Aymo l. 6.
III. c. 62.

Plut. Lyc.
Inst. hist.
III.
Paus. III.

Nov. 118.

L. Tutela.
§. sed si et-
iam. D. de
leg. tutori-
bus.

naturalis, in bonis nempe avitis. Nec obstat quod hoc jus in fratrum filiiis *πρωτόγονοι* vocat Iustinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, sed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæstiones quas profert Emanuel Costa.

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait: recte, non in lineali tantum successione, sed & in hereditaria, in regnis ubi subito in locum mortui observatur: non item in regnis quæ verbis præcis gradum naturalem spectant: in his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior.

XXXIII. Addit nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob sexum scilicet: cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione quæ etiam inter liberos gradum solum spectet.

XXXIV. Adjicit minorem nepotem ex filio præferri, nepoti majori ex filia; * quod in lineali cognatica successione verum est, in hereditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia parerem hujus illius matrem fuerat exclusurus: id enim evenisset ob præstantiam mere personalem quæ non transit.

† Ilesia l.
VI, hist.
Pont. cap.
19. Afflict.
c. I. col. 5. n.
20. de natu-
ra succed.
Aguirr.
apol. n. 82.

XXXV. Quod addit verisimilius sibi videri, ut neptis ex filio primogenito filium excludat, in regnis hereditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitione: ea enim efficit, ut capax sit successionis: sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

XXXVI. † Arque ideo * in Arragoniæ regno filius sororis filiæ fratris prælati est.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis postponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

Annotata ad Caput v r i.

§. I.

Leges quasdam civiles] Ut olim apud Anglos, Armoricos, Siculos. Vetustalis legis in Græcia mentio apud Sopatrum & Syrianum in Hermogene. Christianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiscandis abrogata, dicebat sibi perisse annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VIII, 6. & speculum Saxonicum II, 29, de Dania agens: & c. Excommunicationis de raptoribus. Tum vero Crantzius Vandalicorum XIII, 40. XIV, 1. Cromerus Polonicorum XXI.

Spoliare quod genus est nefas] Adde L. nequid, D. de incendio, ruina, naufragio. Nicetas Choniates in Andronici imperio vocat *ἑδοῦτο ἀναγόμενοι*. vide & Cassiodorum IV, 7. Quid in mentem venit Bodino, ut talia defenderet? idem scilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conscientiam lædere maluerit.

§. II.

Aliud tantundem valens] Vide quæ infra libro III, c. VII, §. 6. Sic ipso naturæ jure defendit Hebræos Irenæus quod in compensationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores non solum rerum sed & vitæ suæ.* Tertullianus idem tractans secundo adversus Marcionem: *Reposcunt Ægyptii de Hebræis vasa aurea & argentea. Contra Hebræi mutuas petitiones institunt allegantes sibi*

mercen

mercedes restitui oportere illius operaria seruitutis. Et ostendit minus multo exactum quam debebatur. Apud Diodorum Siculum libro IV narratur Hefioneus pro his quæ filix suæ ab Ixione promissa erant neque præstabantur, equos ejus accepisse. Cum his cohærent ea quæ dicentur libro III, c. II.

Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem] Ideo fidei commissa dari possunt ab intestato succedentibus, quoniam creditur paterfamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem, ait Paulus L. conficiuntur §. I. D. de jure codicillorum.

Liberi hereditatem ut sibi debitam expectant] Iulianus Cæsarius §. IV. παῖσι τε ἡ νόμιμον ἐπιτρέπει τὸς ἀγαθοῖς. Equum liberis hereditatem relinquit. Etiam filiabus quas juxta filios hæredes parentum fuisse more antiquissimo testatur Iobi historia in fine. Hanc æquitatem respiciens Augustinus, ne ab Ecclesia quidem recipi vult bona eorum qui liberos suos exheredabant. Loca sunt libro II de vita clericorum & sermone LII, ad fratres in eremo, si tamen id opus Augustini est. Posuit ea Gratianus in causa XIII, quæst. II, & causa XVI, quæst. IV. in fine. Procopius Perficorum I, οἱ νόμοι τῶ ἀγαθῶσιν ἀλλήλοις ἀεὶ ἐν πᾶσι ἀνθρώποις κερήμενοι. ἐν ταῦτα ἐν τῶ ἰσμοῖσι καὶ πᾶσι βαρβάρους ἐπινοίας τε καὶ ἐνομολογούντες ἀλλήλοις κυρίως ἀποφαίνουσι τὸς παῖδας εἶναι τῶ πατρὸς κληῖς. Leges qua caterum inter homines plurimis differentiis inuicem pugnant, in hac re tam apud barbaros quam apud Romanos consentiunt atque conspirant, ut liberos dominos pronuntient rerum à patre relictarum.

Quibus instium hunc affectum probat] Plinius x, 33, de hirundinibus. In fetu summa æquitate alternant cibum.

Ἀνὴρ πλεονεξῆν] Vide Leonem Afrum libro IX, de Nestor. §. v.

Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas] Philo de vita Mosis III: ἐπειδὴν ὁ νόμος φύσας ἐστὶ κληρονομίᾳ τὸς γονεῖς τῶν παίδων, ἀλλὰ μὴ τῆς κληρονομίᾳ, τὸ μὲν ἀπεικείον καὶ πάλι μνημονοῦσθε. Cum lex sit natura ut liberi parentibus non parentes liberis in bona succedant, Moses id quod contra vota parentum malique omnis erat texit silentio. Xenophon libro II Socraticorum: ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἐστὶ παῖσι πλεονεξῆσαι πάντα ὅσα ἰηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸ βίον καὶ ταῦτα ὡς ἀνδρῶνται πλεῖστα. Vir iis quos habiturus est liberis parat omnia quæ usui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima potest in copia.

Ut nepos filii loco succedat] Quod Hebræi dicunt, filius etiam in sepulchro succedit: item: filii filiorum sunt tanquam filii. Meminit ejus juris ut naturalis Iacchiades ad Daniele m, 2. Equissimum esse videtur nepotes nepesque in patris sui locum succedere ait Justinianus titulo institutionum de Hæreditatibus quæ ab intestato deferuntur. Pietati id ascribit Eginhardus in vita Caroli Magni. καλέουσι εἰς τὸ ἴδιον γονεῖς ἑσπον ἕπεσε ληθῆν. Posteros in sui quemque parentis locum subire, dixit Michael Attaliata.

Quæ per stirpes fit] Sic in sortiendis verbis inter Heraclidas Proclo & Eurytheni, ut ab Aristodemum venientibus una fors fuit, contra Temenum & Cresphontem, meminit Apollodorus libro II, Pausanias Corinthiacis, Strabo VIII.

Exhereditatio qua Romanis usitata] Vide Baba Kama cap. IX, §. IO. §. VII. vide infra §. xxv.

- §. VIII. *Extraneus palam pro filio habitus] Aut nepos in filium adoptatus, ut à Jacobo nepotes Ephraim & Manasses.*
Vt qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant] Vt olim filii post primum geniti in Mexicanis terris.
Apud Brabantos] Vide legem similem veterum Burgundionum, Lib. I, Tit. I, n. 2.
- §. IX. *Bona paterna a vitæque]* *Hebræis מורשה*.
Noviter quasita] *Hebræis נחלה*. discrimen hoc vide in lege Burgundica lib. I, Tit. I, num. I.
Sape enim indigentia amici alicuius efficit ut id non laudabile modo sit] Seneca de Beneficiis libro IV, c. II : Quid cum ipso vitæ in sine constitimus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum & quibus demus? quid enim interest quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentiùs damus, nunquam magis iudicia nostra torquemus, quam ubi remotis utilitatibus, solum ante oculos honestum stetit?
Aut defunctis] Sic moriturus apud Procopium Pers. I. τὰ παιδία ἀφελῶν, ἀφελήσεις ἐμεῖ. In me conferes quicquid in liberos meos contuleris. vide exemplum in facto Theodosii patrem Valentiniani junioris in ipso Valentiniano remunerantis apud Zosimum libro IV. Lege Mosis succedebat post fratres patruus, ut primo possessori propior quam fratrum filii. Num. xxvii, II.
- §. X. *Is autem est, qui gradu cognationis proxime defunctum attingit]* Vide Deuter. xv, II. xxiii, 7. Prov. xi, 17. Tractat hoc Servius ad illud Æneidos vi :
- Nec partem posuere suis.*
 Hierocles : ἡ δὲ τῶ ἀρχισίων (μηδὲ) αὐτῶν τῶ φύσεως ἐξήθησεν ἀρχιμετρῆται τὴν ἱερρακίαν, τοῦτον τῶ μὲν γυνίαις ἡμῶν ἐκείνων τῶ συγγενῶν νέμισσε, ὅσον ἀν ἡ αὐτῶν αἰένως ἐξήτης ἀσφαίρη. Cura autem propinquorum mensuram suam accipiet à propinquitate naturali, ut post parentes tantum cognatorum cuique deseratur, quantum ad parentes propinquitas exigit. Possidius de Augustino: Iustum & æquum esse videbat, ut à mortuorum vel filiis vel parentibus vel affinibus magis possiderentur, Hereditates scilicet, de quibus ibi agit.
- Qui & alibi]* Duo hæc loca ex Cicerone posterius producta, sunt ex eodem libro officiorum primo.
- Vt proximos seminis tui non despicias]* Ex Esaia sumptum lviii, 7. Patria habes apud Chrysostomum I Cor. iv, 7. & apud Augustinum de Doctrina Christiana lib. II, 12.
- §. XI. *In aliis non admittunt]* Veteres Germanorum mores subitionem istam five representationem ignorarunt etiam inter liberos: introduxit primus id jus in Franciam Childebertus edicto : in Transrhennas partes Ortho Henrici filius, teste Withekindo lib. II, vide legem Langobardicam lib. II, tit. xiv, 18. Scoticum quoque jus vetus, solam spectabat gradus proximitatem. vide Pontanum Danicorum septimo, ubi narrat à Rege Angliæ arbitro sumto ita pronuntiatum.
- §. XII. *Dividi possunt etiam inter mares]* In Asia fratres simul regnabant sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. Polybius Exc. legationum

xciii. Invenies & apud Livium eundemque Polybium, Ægyptum inter fratres Ptolemæos divisam. Filii Attilæ gentes sibi dividi æqua forte poscebant, Iornandes de rebus Gothicis. Gregoras lib. vii. de Irene Andronici Palæologi uxore : τὸ δὲ κρινότερον, οὐκ ἔμπαρξίας ἀπὸ καὶ τὴν ἐπιπραΐσασαν ῥωμαίοις ἀρχὴν συνήθειαν, ἀλλὰ ἀπό τινος λαοφιλῶν, ἀφνειομακίνας ἄς ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἀρχὴν καὶ μέγ. τῶν ἡγεμονικῶν, ὡς οἰκεῖα κληρὸν καὶ κληρονομία τῆ λαοφιλῶν ὡς πατρῶν μὴ εἰς αὐτὸς καὶ τῶ ἀδικη-
 τήσασα νόμον ἄς ἀδελφείας καὶ κήσεται τῶν βαναύσων ἀνθρώπων καὶ κληρονομία, ὡς ἀ-
 πμπομένε δ' ἐπειθ' ὀμολογῶν εἰς τὸς ἐφείξῃ παιδῶν καὶ ἀφ' ἀρχῶν. λαόνων ἣδ' ἔσται
 γέννημα καὶ ὡς τῶν εὐφύησται τὸ γέωπερον ἔσται ἐπαγγεῖν ἐξ ἑαυτοῦ. Quod
 maxime mirandum erat, voluit, ut non unus imperaret secundum morem Im-
 perii Constantinopolitani veterem, sed adinstar principum in occidente civitates
 & regiones dividerentur in singulos filiorum, ut sit regnum tanquam proprium
 cuiusque patrimonium à patribus ad ipsos perveniret, ita ut in plebeorum homi-
 num bonis fieri solet, ac sic perpetuo ad cuiusque liberos heredesque descende-
 ret. Ipsa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem quem ab ipsis
 acceperat huc sine exemplo introducere animo agitabat.

Et feminas ut in Ægypto & Britannia] De Alexandro & Laodice vide Polybium excerptis legationum cxl. de Aulæ filia Strabonem xvi. In Asia post Semiramidem feminas regnasse plures nar-
 rat Arrianus ἀναβάσσει. Talis Nitocris Babylone, Artemissa Halicarnassi, Tomyris apud Scythas. Servius ad primum Æneidos : Quis
 ante etiam feminas regnabant. Idem apud Rutulos obtinuisse docet ad
 ix Æneidos.

Nothus] Apud Tartaros nothi & legitimi pares. de Persis vero Herodorus, νόθος ἔσθι νόμος ἐστὶ βασιλεύσασαι, γνησία παρῶν. Mos est illis
 ut nothus regnet dum legitimus aliquis reperitur. In Hispania Wandali re-
 gnarunt duo Gontharis legitimus, Zigerichus nothus Godigifli teste Procopio : ex Septentrionalium nimirum gentium more veteri cuius
 testes Adamus Bremensis historię Ecclesiasticę c. 106. Helmoldus Slavicis Lib. I, c. 51, & 52. Michaeli Theffalix domino successit le-
 gitimis deficientibus nothus Michael. Gregoras lib. ii. Huic iidem
 nothus successit ex parte. idem Gregoras lib. iv. de Molosso Pyrrhi
 notho vide Servium ad iii Æneidos.

Vt quisque natu est maximus] De Suedis vide Brigittam iv, 3. De δ. xiii.
 Danis Saxonem xii, & xiii. Appianus Mithridatico διωκῶντα τὸ
 ἀρεστὸν τερον ἀρχὴν. Equum iudicabat regnum esse natu maximi. Nicetas Cho-
 niates Ioanne Commeno : ἡ φύσις ἄς παρ' ἑσθῆς παρῶν τῶν ἀρετῶν ἐμμένοντα
 ἄς παρ' ἑσθῆς βαρβαρῶν εἴωθε. ὡς δὲ θεὸς ἔχ' ἕταρς ὡς ἄς τῶν ἀρετῶν ἡμετέρας
 αἰεὶ πὸς φιλεῖ γενέσθαι. Natura quidem suum sequens ordinem primum natos hono-
 rat. At Deus non semper in maximis privilegii eum ordinem insistit. idem Ma-
 nuele de Ifaacio loquens : ἀπὸ γενέσεως εἰς τὴν ἀφ' ἀρχῆν τῆς βασιλείας καλε-
 μιν. Nascendi ordine ad regni successionem vocatus. Apud Iosephum An-
 tipater dicebat, Hircani ἀρχὴν εἶναι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας esse ob
 nascendi ordinem. vide & Leunclavium Turciorum xvi.

Ni aliud lex aut mos ferat] Dardanus & Lasius pariter in Troja δ. xiv.
 regnarunt. Servius ad illud ix Æneidos : Sociique penates. In Creta
 Minos & Rhadamanthus, Iulianus contra Christianos : Albæ Numi-
 tor

mitor & Amulius, ut quidem ait scriptor de viris illustribus. Alii enim Numitori pecunias, regnum Amulio cessisse ajunt, ut Plutarchus: sicut & Ereocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obvenisse quidam prodidere. Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves & spes ex maritimis expeditionibus.

Zethi & Amphionis] Euripides Hercule Furente:

Τὸ λαιμηπάλω πρὶν τυραννῆσαι χθονὸς

Ἀμφίον' ἢ δὲ Ζῆτον ἐμάρνω διός.

Regnum priusquam venit ad claros equis

Amphionem Zethumque, prognatos Iove.

§.xvii. *Præferantur mares feminis*] Vide Nicetam Choniaten Manuele, libro iv.

§.xviii. *Præferatur natu maximus*] Homerus de regno Cretensi Iliad. N.

ἡμῶν δ' ἀμφοτέροισιν ἴον γένε', ἢ δ' ἴα πάτερ,

ἀλλὰ Ζεὺς πατέρε' ἀγαθὸν καὶ ἀλέϊονα ἦδ' ἄνδρα:

Nostrum utrique solum patrum fuit & genus unum,

Jupiter at senior rerumque peritior idem.

Vbi sapienter Homerus, ut solet, causam reddidit, cur majores natu in regnis prælati, valentem ἐπιπολὸν, ut plerumque, id enim in talibus sufficit: τὴ νόμος τῶν πρῆσσοτέρων τῶν βασιλέως παίδων δίδονται τὴν τῶν ἄλλων ἡγεμονίαν ait Zofimus libro II, de Persarum lege: cum lex dare e regum filiis natu maximo summam rerum. Periander in regnum Corinthiorum patri successit καὶ πρῆσσοτέον ordine nascendi. Ita Nicolaus Damascenus in excerptis quæ beneficio viri maximi Nicolai Peireffi habemus.

Ad Creusam] Vide Euripidem Ione.

Ex filia nepotem] Et si sine stirpe mortuus fuisset Orestes in eodem regno Argolico successisset ei Electra, ut ex Euripidis Taurica Iphigenea discimus. Sic Calydonis regnum pervenit ad Andræmona Oenei generum, Asterii regnum ad generum Minoa, ut refert Apollodorus, addita causa quod liberi mares nulli essent.

§.xix. *Hereditatem quandam*] Putavit Innocentius III, talis regni successionem amitti ab eo qui ultima defuncti mandata non impleverit. c. licet: de voto.

§.xxii. *Linealis*] Vide Cardinalem Tuschum pract. concl. 88, verbo regni successio: Guilielmum de Montisferrato de successione regum, qui liber est in Oceano juris. Peregrinum de jure Fisci lib. I, tit. II, n. 44, & lib. v, tit. I, n. 109. Vide exempla talis successionis in Norvagico regno apud eruditissimum summæque diligentie virum Iohannem Pontanum historiæ Danicæ libro IX, consuetudinibus Normanniæ de propinquioritate heredum, Iohannem Serranum in Ludovico Grosso super controversia Bononiensi. Argentæus historia Britannica libro VI, c. 4: In successione liberi primogeniti, si ve sint masculi aut femella, & similiter liberi secundogenitorum, si primogeniti absque liberis ex proprio corpore decesserint, in successione feudorum jure primogenitura representant personas patrum suorum, & veniunt ad talia jura successionum & primogenitura, sicut eorum patres si viverent, eorum patruos, avunculos excludendo, secundam generalem & notoriam consuetudinem, tam in successio

successionibus per rectam lineam quam à latere obvenientibus: & de usu & consuetudine antedicta filia succedit in feudis, siue sint Ducatus, Comitatus, Pemptoria aut Baronia, quantumcumque magni & nobiles, & quod ita euenerat in Comitatuibus Arsejii, Campania, Tolosa & Britannia. Talis ordo succedendi præscriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigismundo anno c10 cccc xxxii. Et à Carolo Quinto Imperatore & rege Hispaniæ Philippo II, in regnis suis ac principalibus, annis c10 idlii, & c10 idxciv.

In his qua ex stipulatione conditionata debentur] Item in legatis quorum dies cessit, non venit.

Successio, uris Francici] Vetus testimonium moris hujus Francici habes apud Agathiam libro II. Eadem fuit successio in Davidis stirpe post Solomonem. vide II Paralip. xx, 3.

§. XXIII.

Vbi deficiente agnatica substituitur cognatica] Vt in Provincia Narbonensi. Vide Serranum Carolo VIII. Ex tali credo lege Theodericho sine liberis sancto sororis filius Athalaricus successit. Videtur & in Arragonia id olim valuisse.

P. sumi & alii successionum modi introduci] Apud Æthiopes olim regibus succedebant sororum filii, narrante Nicolao Damasceno. Idem apud Pictos usurpatum, semperque successisse cognatos per feminas notat Beda. Tacitus de Germanis: Sororum filiis qui apud patrem honor. Quidam sanctiorem ætatioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur. Apud Indos quosdam idem fieri docet nos Olorius & alii.

§. XXIV.

Vi qui sibi quoque tempore futuri sunt proxim] Id in Africa obtinuit ex Gizerichi testamento. Procopius Vandalicorum primo: χερόν δὲ ὄληθον Γιζιρίχου ἐπιβίους ἐτελεύτα πόρρω πρὸς ἡδὴ ἡλικίας ἦσαν, ἀγαθήνας ἀγαθὴν ἔχοντες, ἐν αἷματι πολλὰ βασιλείαις ἐπέστησε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀπὸ βασιλείων εἰς τῶν ἑαυτῶν, ὅς ἀνὸς γόνος ἀρρένος αὐτοῦ Γιζιρίχου κατὰ γένος αὐτοῦ πάντων ἔδουε ἔχουσαν τὴν ἡλικίαν τῶν. Aliquanto post tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto testamento quo tum multa alia præceperat Vandalis, tum regnum Vandalicum semper venire voluit ad eum qui per lineam masculinam ipsi Gizericho genere proximus, & inter proximos maximus esset ætate. Jordanes: Gizerichus diu regnans, ante obitum suorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipsos de regni ambitione esset dissensio, sed ordine quisque & gradu suo aliis super veniret, id est seniori suo filio fieret sequens successor, & rursus ei posterior ejus. Victor Vticensis lib. II: Cui secundum constitutionem Gizerichi regis, eo quod maior omnibus esset, regnum inter nepotes potissimum debebatur. Hic semper spectatur non possessor ultimus sed primus regni acquiritor, quod succedendi genus ex ipsa Africa sumerit Gizerichus, ubi id valuisse in textu ostendimus, an vero à quibusdam Septentrionis nostri populis dubitari potest. Nam & apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum succedere debebat, sed ejusdem generis Risulphus, testis Procopius Gothicorum II. Et in Hungariæ regnum mortuo Iatran non liberis ejus sed fratri jus fuisse narrat Nicetas Choniates de rebus Manuelis libro IV. Nescio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas successio, sed obscurius propofita à Constantino Porphyrogenneto de Administratione Imperii cap. xxxvii. In Dania idem observatum

tradit Crantzius Danicorum iv, & Suedicorum v. Etiam Albæ successit Æneæ, non Iulus Afcanio majore filio Æneæ natus, sed alter filius Æneæ Silvius.

Apud Afros Maroci & Fessareges] Livius de Masiniffa: *Militante eo pro Carthaginensibus in Hispania, pater ejus moritur: (Galba nomen erat) regnum ad fratrem regis Desalcen (mos ita apud Numidas est) pervenit.* de Mauritania omni vide Marianam libro xxix. Hinc sumto exemplo etiam apud Saracenos, qui ex Africa in Hispaniam venerant fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis. Rodericus Toletanus Historiæ Arabum. c. 6. Thuanus historiæ libro lxxv, in anno cto 10 lxxviii, de Hamete: *Qui:pe patris testamento ad regnum ordine post fratres vocatus, exclusis illorum filius.* Idem succedendi genus valuisse & in Mexicano & in Peruano regno ex historiis illorum locorum observo.

§. xxv. *Licitæ erit exhereditatio*] De tali regno intelligendum, quod ait Baldus in præmio Decretalium Gregorii, à rege successorem posse eligi è liberis quem velit. Exemplum est etiam in Mexicana historia. *E Davide*] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono.

Sed hereditatem ab intestato] Non testamento: non adoptione: Vide de Neapolitano regno Marianam libro xx.

§. xxvii. *Causa successione non subjecta regi*] De Galliæ regno vide Thuanum libro cv, anno cto 10 xciii, Vide & Guicciardinum.

Non abs re erit populum] Sive in conventu ordinum, ut factum in Anglia & Scotia teste Camdeno in annis cto 10 lxxi, & lxxii, sive per delegatos ad id negotium, ut factum in Arragonia teste Mariana libro xx.

§. xxviii. *Et Arfacam*] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide Plutarchum Artaxerxe.

Inter Oitonenem primum & Henricum] Vide hac de re Sigebertum & notata ad librum III Withikindi. Bajazetes & Gemes inter se de Turcico regno certarunt, major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti. prævaluit Bajazetes. Mariana libro xxiv. Constantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius *πρῶτος γέννηται*. Zonaras. Vide Corserum tract. de Poloregali, III parte, quæstione 26.

§. xxix. *In Perfide Xerxes*] Ino & Xerxi socius regni factus Artaxerxes, non autem Darius & Hystaspes, majores, sed ante adeptum imperium geniti. At forte verum est regnum Perfidis pependisse à populi suffragiis sed intra gentem regiam conclusis. Nam id de Arfacidis, qui Parthi Persis imperavere, tradidit Ammianus libro xxxiii. & de Persis qui iisdem Parthis succedere, Zonaras in Iustino.

§. xxx. *An nepos ex filio priore, filio posteriori sit preferendus*] Vide Chopinum de Domino lib. II. Thomam Grammaticum decisione Neapolitana I. Johannem le Cirier de primogenitura, qui liber infertus est in Oceanum juris. Marianam libro xx & libro xxvi. Cromerum libro xxx.

Vt olim in Germania] Vide quæ supra notavimus ad §. x. Ea de causa

causa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito. Vide apud Reinkingium lib. I, classe IV, c. XVII, n. 35.

Prælatus filius secundus nata major filii primi filio] Henricus Genzonis filius Gundemundo. de tali successione vide quæ supra in textu & Notis §. XXIV.

Iohannes Eduardi nepos] Vide Serranum Carolo Sapiente : & Marianam libro XVII. qui ab Eduardi filius ne controversiam quidem motam ait. idem Mariana cum libro XIV egisset de controversia inter Alfonsi filium & nepotem ex filio, à conventu ait pro Sanctio filio pronuntiatum, incertum jure an injuria.

In partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est] Vide de Ioanne & Arto Serranum in Philippo Augusto. idem in Britannia Armorica pro lineali successione judicatum narrat in Philippo Valefio & Carolo VIII. §. XXXI.

Quod in lineali successione verum est] Idque in Lusitania probat Mariana libro XXVI. Tamen contra id Emanuelem ait imperatori Maximiliano prælatum, gentis studius. Sic idem libro XII, quod in Castellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ, fororis minoris defuncti regis Henrici, prælatus est Blanca, sorori majori ejusdem regis, Galliarum odio factum ait, in quam Blanca innuperat. §. XXXIV.

In Arragonia regno] Olim ibi creditum ait Mariana fratrem regis, non filias, debere succedere. Postea vero linealem successionem ita placuisse ut sororis filius iis qui ex fratre, sed remotiore gradu veniebant, præferretur. Libris XV, 13, XIX, 21. XX, 2, & 8. Idem libro XXIV, de Alfonso agens: *Ad Arragoniæ regni hereditatem nepotes Ferdinandi filii: ex filia etiam, si mascula proles deesset, filiabus ejusdem præferendos sancit: additque: Sic sæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur.* Vide eundem Marianam libro XXVII, 3. §. XXXVI.

C A P V T V I I I .

De acquisitionibus quæ vulgo dicuntur
juris Gentium.

- I. Multa dixi juris gentium, quæ si proprie loquamur talia non sunt.
- II. Pisces & feræ stagnis aut vivariis inclusas in dominio esse jure naturali, contra quam jure Romano proditum est.
- III. Feræ si aujugerint non desinere eorum esse qui ceperant, si recte agnoscere possint.
- IV. Possessio in per instrumenta acquiratur, & quomodo.
- V. Vt feræ regum sint, non esse contra jus Gentium.
- VI. Rerum aliarum hereditarium quomodo acquiratur possessio.
- VII. Thesaurus cui cedat naturaliter : & sequitur circa hoc varietas.
- VIII. Quæ jure Romano de insulis & allu-

viombus sint prodita, nec naturalia esse nec juris Gentium.

- IX. Naturaliter insulam in flumine & alveo exsiccatum ejus esse cuius est flumen aut pars fluminis, id est populi.
- X. Inundatione naturaliter dominium agræ non amitti.
- XI. Alluviones quoque in dubio esse populi.
- XII. Sed concessas videri his quorum agræ alium finem quam flumen non habent.
- XIII. Idem censendum de reliqua r. pa & siccata alvei parte.
- XIV. Quid pro alluvione, quid pro insula habendum.
- XV. Quando vasallis cedant alluviones.
- XVI. Solvuntur argumenta quibus Romani jus suum quasi naturale defendunt.

XVII. *Via naturaliter alluvionem impedit.*

XVIII. *Naturalis non esse ut partus solam ventrem sequatur.*

XIX. *Naturaliter ut confusione, ita specificatione ex materia aliena rem fieri communem:*

XX. *Etiā si materia mala fide attractata sit.*

XXI. *Naturale non esse ut per prævalentiam res minor potiori cedat: ubi & alii*

Romanorum jurisprudentium errores notantur.

XXII. *Naturaliter ex plantatione, institutione, adificatione in alieno communem nasci.*

XXIII. *Possessorem naturaliter fructus suos non facere, sed impendia trahere posse.*

XXIV. *Etiā qui mala fide possidet.*

XXV. *Traditionem ad dominii translationem naturaliter non requiri.*

XXVI. *Vsus hactenus dictorum.*

Perduxit nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium, distincto à jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea quæ fit belli jure, sed de hac re rectius infra agemus ubi belli effectus explicabuntur. Romani Jurisconsulti ubi de acquirendo reram dominio agunt, complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed si quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non perrinere ad jus gentium illud de quo agimus: sed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, sed quod sequatur introductum jam dominium, & legem omnem civilem antecedit, * aut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum: credo quia talis legis sive moris origo à Græcis venerat, quorum instituta, ut Halicarnassensis, & alii notant, Italiæ ac vicini populi sequebantur. Hoc autem non est jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter se societatem, sed ad cujusque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconsultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium à Romanis dicitur, est occupatio eorum quæ nullius sunt: qui modus haur dubie est naturalis, eo quo dixi sensu, introducto jam dominio, & quamdiu aliud lex nulla constituit. Nam & dominium à lege civili effici potest.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piscium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda sunt, quæstione non caret. Nerva filius pisces qui in piscina sunt possideri à nobis ait, non qui in stagno, & feras quæ in vivario sunt inclusæ, non quæ in silvis circumseptis vagantur. Atqui pisces non minus stagno privato includuntur quam piscina, & feras non minus coercent silvæ bene circumseptæ quam vivaria, quæ Græci vocant *Ἰνερπορφεία*: nec alio hæc differunt quam quod altera angustior, altera laxior custodia est. Quare nostro seculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feræ silvis privatis, & pisces stagnis inclusi, ut possideri, ita & in dominio esse intelligantur.

III. Feras simul atque naturalem libertatem recipiunt, nostras esse desinere ajunt Romani Jurisconsulti: Atqui in rebus omnibus aliis

*L. Possideri
Item feras. D. de acq. pess.*

L. Quod enim. D. de acq. dom. s. 1.

aliis à possessione quod incipit dominium, non ideo amissa possessione amittitur; imo jus dat etiam ad reperendam possessionem. Res autem nostras alius à nobis auferat, an ipsæ sese, ut servus fugitivus, non multum refert. Quare verius est non per se amitti dominium, eo quod feræ custodiam evaserint, sed ex probabili conjectura, * quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur, præsertim cum internosci quæ nostræ fuerint ab aliis non possint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi potest, ut si addita sunt feræ * *γυναισμάλα*, sive * crepundia, qualia scimus habuisse cervos quosdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. * Requiritur autem corporalis quædam possessio ad dominium adipiscendum; atque ideo vulnerasse non sufficit, ut recte contra Trebatium placuit. Hinc proverbium: * *Aliis leporem excutasti*. Et Ovidio Metamorphoseon quinto aliud est scire ubi sit, aliud reperire.

L. Pompe-
nius D. de
acq. poss.

L. Natura-
lem. D. de
acq. poss.

L. in la-
queum. D.
de acq. rer.
dom.

IV. Sed possessio illa potest acquiri non solis manibus, sed instrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adsint; primum, ut ipsa instrumenta sint in nostra potestate, deinde ut fera ita inclusa sit, ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda est quæstio de apro qui in laqueum incidit.

V. Hæc ergo locum habebunt si lex nulla civilis intervenerit: Valde enim falluntur recentiores Iurisconsulti, qui hæc ita putant naturalia, ut mutari nequeant: sunt enim naturalia non simpliciter, sed pro certo rerum statu, id est si aliter cautum non sit. Germaniæ autem populi, cum principibus ac regibus bona quædam essent assignanda, unde dignitatem suam sustinerent, * sapienter existimantur ab illis rebus incipiendum quæ sine damno cujusquam tribui possint, cujusmodi sunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usos & Ægyptios video. Nam & ibi regum procurator, quem *ιδιον λόγον* vocabant, vindicabat res ejus generis. Potuit autem lex etiam ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex sola sufficiat.

Hofst. & alii
in c. non est
de decimis.
Iason cons.
119.

Strabo
XVII. Ca-
var. m. c.
peccatum.
part. 2. 18.

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur * & alia *ἀδιαιώγη*, id est, res hero carentes. Nam & hæc, si naturam solam sequimur, sunt invenientis & occupantis. Sic Acanthos insula deserta adjudicata est Chalcidensibus qui priores intraverant, non Andriis qui priores jaculam immiserant: quia possessionis initium est corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles, maxime sit manibus, circa res soli pedibus. Scire ubi res est, non est reperire, ut habemus apud Ovidium Metam. v.

Plut. quæst.
Gr. 29.

VII. Inter *ἀδιαιώγη*, sunt & thesauri, id est, pecuniæ quarum dominus ignoratur, quod autem non apparet pro eo est quasi non sit: quare & thesauri naturaliter sunt inventoris, id est ejus qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obstat quo minus * legibus aut moribus, aliud constitui possit. Plato magistratibus indicium fieri vult, & oraculum consuli: & Apollonius thesaurum quasi Dei beneficium ei adjudicabat qui ipsi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, * ut domino agri thesaurus cederet, videtur

L. III. de
acq. poss.

Philoftr. II.
15.

colligi posse ex Christi parabola, quæ extat Matthæi XIII. Idemque in Syria juris fuisse colligo ex historia quæ est apud Philostratum libro VI, capite XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variantur; quod partim constitutiones ostendunt, partim * historia * Lampridii, Zonaræ, Cedreni. Germaniæ populi thesauros, ut & alia *ἀδικατοῦ*, addixerunt principi: atque id nunc jus commune est, & quali gentium. Nam & * in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur. Quod cur injuriæ acculari non possit fati jam diximus.

Th. 2. 2. 66.
5. & ib.
Caj. l. Co-
var. in c.
pecca. um
p. 3. 3. 2.
Barr. Tybor.
l. apr. Zy-
mus de ill.
jure. Conan.
l. 111. jur.
civil. c. 5.
L. Adoo D.
de acqu.
rer. dom. d.
l. adeo.
quod si. l. Er-
go. l. Mar-
tus eod. tit.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura erant Jurisconsultorum veterum rescripta, * recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipsis sunt tradita, ea magnam partem omnia sunt ex instituto quarundam gentium, neutiquam à naturali jure, quanquam ipsi sæpe sua instituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ sint proximos fundos possidentium, & ipsi alvei simulatque à flumine derelicti sunt cui consequens est, ut & insulæ in flumine natæ sint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione distinguunt, ut levis quidem dominium non auferat, major auferat. sed ita ut si fluvius uno recedat impetu, postliminio fundus quimersus fuerat ad dominum redeat; si paulatim, non item: imo proximis possessoribus accedat. quæ omnia lege potuissent introduci, & * utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia esse, quod ipsi sentire videntur, minime concedo.

IX. Nam si id quod plerumque est respicimus, * prius populi terras occuparunt, nec imperio tantum, sed & dominio, quam in privatos agri describerentur. *Fines*, inquit † Seneca, *Atheniensium aut Campanorum vocamus*, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt. Sic & † Cicero: *Sunt autem privata nulla natura: sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt; aut victoria, ut qui bello potiti sunt; aut lege, pactione, conditione, sorte: ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tusculanus Tusculanorum: similisque est privatarum possessionum descriptio*. Dion Prusæensis Rhodiaca: *πολλὰ ἐστὶν εὐραῖα, ἃ κρινῆ ἰδίῳ ἀπενεγάσαντο ἢ πόλεω, διέση* † εἰς τὴν κτῆσιος, ὅλων δὲ σὺν: multa inveniri possunt, quæ univrsim civitas sua censet, in singulos autem dominos paritim divisa sunt. Tacitus de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab univrsis per vicos (male vices legitur) occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur*. Quamobrem quæ primitus à populo sunt occupata, neque postmodum distributa, ea censenda sunt propria esse populi: ac sicut in privati juris flumine nata insula, aut derelictus alveus privatorum est, ita in publico utrumque est populi, aut ejus cui populus dedit. Quod autem de alveo diximus, * idem & de ripa tenendum est, quæ pars est extrema alvei, id est quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc passim usurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentissimæ antiquitus fuerunt hujus generis controversiæ ob depressum solum; magnitudinem annuum, & vicinitatem maris, li-

Vide supra
hoc libro c.
111. in fine.
† De ben. l.
VII. c. 4.
† De Off.
l. 1.

num hinc recipientis, illuc revehentis per æstuum vices; semper constitit insulas quæ vere insulæ essent, esse in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Mosæ, quod sæpius iudicatum est: & ratione optima nititur. Nam & ipsi Romani Iurifconsulti concedunt insulam * quæ in flumine natat, puta virgultis sustentata, esse publicam; quia cujus juris sit flumen, ejus esse debeat & insula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem est ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Iurifconsulti considerant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam supra attulimus, quod hæc simul à populo occupata sunt, nec in privatum dominium transferuntur: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, si limitati fuerint agri, insulam esse occupantis. Id enim ita demum habere locum, * si flumen ipsum & cum eo alveus à populo occupati non essent, sicut in mari nata insula sit occupantis.

X. Nec magis admittendum est illud de graviore inundatione, si naturalem tantum rationem sequimur. Nam ut maxime summa pars agri in arenam dissolvatur, manet tamen solida pars fundi inferior; & ut de qualitate aliquid muret, substantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ à lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte sentiunt. Neque illud naturale est quod ajunt * flumina censitorum vice fungi, & de publico in privatum, de privato in publicum addicere. Melius Ægyptii de quibus hæc sunt apud Strabonem: ἰδίησι δὲ τῆ ἐπ' ἀπορροῆς καὶ λαπτρὸν διαμερίσεως ἀγρῶν τῶν ἐν ἕρῳ συγχύσεσι, αἷς ὁ Νεῖλος ἀπερραῖε) καὶ τῶν ἀυξήσεσι ἀφαιρῶν καὶ ἀπορροῆσι, ἔτι ἐναλλὰς τῶν τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν ἀπορροῶν, αἷς ἀγρῶν τὸ τὸ ἀπόρροιο καὶ τὸ ἰδίον. ἀνάγκη δὲ ἀναμετρεῖν καὶ πάλιν καὶ πάλιν. Opus fuit exacta & subtili agrorum divisione, eo quod Nilus per incrementa sua addens, minuens, faciemque ac signa immutans, confundat terminos quibus suum atque alienum alibi internoscitur. Ideo & repetenda sæpe fuit dimensio. Ab hac sententia non nostrum esse non desinere nisi facto nostro, adde aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendere supra diximus, quatenus conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, si gravissima sit inundatio, neque alia signa sint, quæ retinendi domini animum notent, facile præsumi agrum habitum derelictum: quæ æstimator sicut naturaliter indefinita est ob varietatem circumstantiarum, & viri boni arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiti solet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager qui per decem annos merfus fuerit, si non aliqua extent signa continuatæ possessionis: quo in genere receptum apud nos non immerito est, quod Romani rejiciunt, ut si aliter nequeat, vel piscando retineri possessio censeatur. Sed solebant Principes tempus præfigere intra quod veteres agrorum possessores siccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui jurisdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui si omnes in mora essent, tum eorum jus omne ad Principem deferebatur: atque is aut ipse agros siccabat, siveque patrimonii faciebat, aut aliis siccandos dabat retenta parte.

L. Si epistola r. s. 1. & s. ult. de acquir. rer. dom. L. 1. §. simili modo. D. de fium.

L. 1. §. Si Insula. D. de fium.

L. Lacus. D. de acq. rer. dom.

L. Vicinus. s. fin. D. de acquir. pl. L. Ruri a Polla. D. de contri. empt.

L. Si ager. D. quibus mod. usufr. amitt.

*L. si quis nec
eausam D. si
certum pet.
L. Ergo & tri-
bus D. de
acq. rer.
dom.
L. adeo &
prætere eod-
dem tit.
L. in agris
D. de acq.
rerum dom.
L. i. & si in-
sula. D. de
flum. Bald.
in c. si quis
de manso &
i. si de jure
feud. contr.
fuerit.*

*L. Iulianus
& si Titius
fundum. D.
de act. emt.
& vend.*

XI. De alluvione, hoc est de adjectione particularum, quæ à nullo vindicari possunt, quia unde veniant nescitur (alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque esse populi, si modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

XII. Sed populus ut aliis, ita & proxima prædia possidentibus jus illud concedere potest, & concessisse haud dubie videtur, si agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id est, flumen ipsum habeant. Quare non contemnenda est hac in parte Romanorum diligentia, qui limitatum agrum ab aliis agris distinxerunt, dummodo meminerimus, agrum mensura comprehensum, hac in re pariter juris esse cum limitato. Nam quæ de imperiis supra diximus cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quod imperia in re dubia credenda sunt esse arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit, at agri privati magis est ut arcifinii non credantur, sed aut limitati, aut certa mensura terminati, quia hoc privatarum possessionum naturæ est congruentius. Neque tamen negamus fieri posse, ut populus agrum assignet eo jure quo ipse occupaverat, id est ad flumen usque, & si id appareat, jus esse alluvionis: quod in Hollandia ante sæcula aliquot judicatum est de agris ad Mosam & Isalam sitis; quia & in literis mancipationum, & in libris censualibus semper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri si vendantur, quamvis in lege emtionis mensura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad mensuram, sed suo corporis nomine naturam suam & jus alluvionis retinent, quod Romanis quoque legibus proditum est, & passim usurpatur.

XIII. Quod de alluvione diximus, id & de relicta ripa & siccata parte alvei censendum est, ut in non occupatis sint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, si à populo, aut jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, qualem acceperint.

XIV. Sed cum aliud esse jus dixerimus insulæ, aliud vero alluvionis, frequens hinc controversia oritur, utro nomine censendum sit, quod, cum emineat non nihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis superfundatur: quod passim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit addita occupatione id quod plaustrum onerato adiri potest: In agro Putteno * id quo pedes gladium exsertum tenens potest pertingere. Maxime naturale est, ut discretum videatur id qua majori temporis parte navigio transiri solet.

XV. Nec minus trita usu quæstio est inter principem qui jure populi utitur, & ejus vasallos qui imperium summo minus acceperunt. In imperii sola concessione fluvialia incrementa non inesse satis apertum est. Sed notandum est, horum vasallorum nonnullos cum illo definito imperio, simul accepisse agrorum universitatem, salvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut Principis fuerit, aut à Principe, siccatus. Et hoc casu dubium non est,

est, quin vassalli jus habeant, quod populi aut Principis fuit. Ac sic videmus in Zelandia vassallos, etiam qui de civilibus tantum iudices dant, pro tota agrorum universitate tributum pendere: cujus partem à singulis pro privatarum possessionum modo ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controversia. Sunt quibus flumen ipsum datum est, qui proinde insulas sive limo aggestas, sive factas ex alveo quem annis circumluit, suas recte dicunt. Sunt alii in quorum investitura nec hoc nec illud comprehensum est, & horum adversus fiscum mala causa est, nisi aut mos regionis illis faveat, aut longi satis serie temporis possessio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit. Quod si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, ut supra diximus. Nam is si est arcifinius, alluvio feudo comprehensa censetur, non ex jure peculiari Principis, sed ex agri qualitate: nam & usufructuario tali casu alluvio prodesset.

L. item si
fundi s. huc
vicino. D.
usur.

XVI. Solent Romani ut jus, quo utuntur ipsi, probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam est ut cuiusque rei eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum annis de agro meo sæpe partem deterat, æquum esse ut ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, nisi ubi ex re nostra commoda existunt: at hic existunt è flumine quod alienum est. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale est. Denique non esse universale quod adferunt, ipsa ostendit admissa ab ipsis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. Lucanus:

*Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado.*

XVII. Sed & quod ajunt viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; nisi ager privatus sit qui viam debeat.

XVIII. Est & acquirendi modus inter eos qui juris gentium vocantur per genituram animantium. qua in re* quod à Romanis, & aliis quibusdam gentibus est statutum, ut partus ventrem sequatur, non est naturale, ut supra diximus, nisi quatenus plerumque pater ignoratur. At si probabili ratione de eo constaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil potest afferri. Nam & patris partem esse quod nascitur certum est. Plusne vero de patre, an de matre habeat, inter Physicos disputatur. Plutarchus ea de re sic differit: ἡ φύσις μίχουσι Διφ' ἑσταιμίτων ἡμῶν, ἢ ἐξ ἐκτερωῶν μέγ' ἔλαττοσα κηλ συγγέσασα, κηλὸν ἀμφοτέρωθεν δόποδὶ τὸ γυνώμενον. ὡστ' μηδέτερον διορίσκει, μηδὲ Διφ' αἰνεῖν τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον. Natura sexuum corpora miscet, ut ita de utroque parte summa confundat. *Et commune utrisque reddat quod nascitur, ita ut niter possit quid suum sit, quid alienum discernere.* Et hoc securæ sunt veteres Francorum & Langobardorum leges.

XIX. Si ex aliena materia speciem quis fecisset, Sabiniani dominium ejus esse volebant, qui materiæ fuisset dominus; Proculus ejus qui speciem fecisset, quia per eum esse cœpisset quod ante non existeret: arrepta tandem est media sententia, ut si reverti ad priorem

L. III. c. 6.

speciem materia possit, materiæ dominus rem haberet : si non possit, tum is haberet qui speciei esset auctor. Quod ipsum improbat Connanus, & hoc unum videri vult, plusne sit pretii in opere an in materia, ut quod pluris est id prævalentia sua quod minus est ad se trahat, argumento eorum quæ à Romanis quoque Iurifconsultis de accessione tradita sunt. At si naturalem veritatem respicimus, sicut confusis materiis communionem induci pro rata ejus quod quisque habeat, Romanis quoque Iurifconsultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res consent materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque est. Species enim pars est substantiæ, non substantia tota: quod Vlpianus vidit, cum dixit mutata forma prope interentam substantiam.

L. Iulianus.
¶. sed si quis
D. ad exhib.
L. De eo exhibendo. ¶. si quis. D. ad exhib.

XX. Ut autem qui mala fide materiam alienam atrectant, speciem perdant, est quidem non inique constitutum, sed pœnale, atque ideo non naturale. Natura enim pœnas non determinat, nec ob delictum per se dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni sunt qui delinquant.

XXI. Ut vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale est facti, non juris. atque ideo qui fundi pro vicesima parte est dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novemdecim. Quare quod de accessione ob prævalentiam, aut certis in casibus lex Romana constituit, aut in aliis etiam constitui potest; id naturale non est, sed civile, ad commodius transigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla est tractatio juris in qua tot discrepantes sint Iurifconsultorum sententiæ, & errores. Nam quis concedat si æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non posse, quod scripsit Vlpianus, aut ferruminatione confusionem fieri, quod Paulus; aut aliam esse scripturæ, aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ.

L. Idem. ¶. 1.
D. de rei vend.
L. si rem. ¶. idem. D. eod. inst. de rer. dro. ¶. littera & ¶. si quis.

XXII. Plantata & confita ut solo cedant, similiter est juris constituti, cujus ratio est quod ista solo alantur. Nam ideo & de arboribus distinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante existentis partem duntaxat facit: atque ideo sicut ex alimento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ aut arboris jus suum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus partes sunt solum & superficies: nam si mobile sit, nullum in eo jus habebit soli dominus, quod & Scævola placuit.

L. Titius. D. de acqui. rer. dom.
L. Sed & si ¶. consuluit.
D. de petit. hered.
L. Plane D. d. hered. pet.

XXIII. Bonæ fidei possessor, ut fructus omnes ex re suos faciat quos percepit, naturale itidem non est, sed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; * imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi.

XXIV. Atque idem dicendum videtur de malæ fidei possessore, ubi lex pœnalis non intercedit. *Benignius est*, ait Paulus Iurifconsultus,

tus, etiam in prædonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.

XXV. Ultimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur est per traditionem. Atqui supra diximus ad domini translationem naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi Jurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, a ut in re donata usufructu retento, b aut in eum collata qui possideat, c aut commodatam servet; in jactis missilibus: imo etiam ante adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit dominium, ut d hereditatis, e legatorum, f rei donatæ ecclesiis & piis locis, aut civitatibus, aut g causa alimentorum, h bonorum quorum universalis societas contracta est.

XXVI. Hæc ideo annotavimus, nequis reperta juris gentium voce apud Romani juris auctores statim id jus intelligat quod mutari non possit: sed diligenter distinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo statu sunt naturalia, & jura multis populis seorsim communia, ab his quæ societatis humanæ vinculum continent. Caterum illud sciendum est, si hoc jure gentium improprie dicto, aut unus etiam populi lege introductus sit modus acquirendi, sine discrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus nasci: & si juris consecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ justam belli causam præbere possit.

a L. Quisq.
C. de don.
b L. Si ser-
vus. D. de
acq. re. dom.
c Inst. de ret.
div. §. In-
terdum.
d L. Cum
heredes. D.
de acq. poss.
e L. a Titio.
D. de furtiv.
f L. ut inter
C. de SS.
Eecl.
g L. Si do-
centi. C. de
don. qua sub
modo.
h L. I. §. I.
C. l. z. D.
pro socio.

Annotata ad Caput VII.

A *Ut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum* §. I.
circa nationum] Qualis consensus gentium incertis ex causis
etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus notatur à Plinio,
ut hominem non cremari priusquam genito dente VII, 16. ut lo-
num literis uterentur VII, 57. uti tonsoribus VII, 59. in horarum
observatione VII, 60. genibus tribuere quandam religionem XI,
45. fulgetra poppyfimis adorare XXVIII, 2.

Quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur] §. III.
וְיָשִׁיבָהָם לְיִשְׂרָאֵל Hebræis id dici notavimus supra ad caput IV, §. v.

Γνωστοματῶν] Donatus ad Eunuchum IV, 6. monumenta sunt quæ
Græci dicunt γνωστοματῶν, seu ἀσάρεα.

Crepundia] Usurpat hoc sensu hanc vocem Apologetico Apu-
lejus.

Requiritur autem corporalis quadam possessio] Harmenopolus lib. II,
tit. I. μὴ ἐπὶ γαστρίᾳ ἢ ἐν τρωσσῶν ἡλικίᾳ διακότλις ἢ ἡμερῶν ἐς μὴ τῆς ὀπόμενης.
non aliter enim dominus fera sit qui vulneravit nisi cæperit.

Aliis leporem excitasti] Est apud Perronium. Ovidius:

Et lepus hic aliis exagitatus erit.

Langobardorum jure qui feram ab alio vulneratam occidit aut re-
perit, aufert armum cum septem costis. in reliqua is qui vulneravit
jus habet, sed non nisi intra horas XXIV.

Sapienter existimant ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam
tribui possunt] Sed de vitioso usu hujus juris vide Sarisberiensem
Policratico.

Et

§. VI. *Et alia à Nerone*] balenæ ejectæ regis sunt in Lusitania. Georgius de Cabedo decif. Lusit. parte II, dec. XLVIII.

§. VII. *Legibus aut moribus*] Bybliorum Lex, quod non possuisti ne tollas. Probat id Apollonius apud Philostratum.

Vt domino agri thesaurus cederet] id jus etiam Romæ obtinuisse videtur Plauti tempore. ait enim Callicles:

Qui emisset ejusne est ea pecunia?

deinde:

*Atque eum à me lege populi patrium posceret,
emtor adium, thesaurum.*

Historiæ] Vide Tacitum de thesauris in Africa quos Nero spe devoraverat, Annalium XVI. vide Philostratum de vita Attici, quem locum Zonaras transcripsit in Nerva.

Lampridii] in Adriano & Severo.

In Germania] vide speculum Saxonicum c. 35. Constitutiones in Sicilia Friderici lib. I, tit. LVIII, & CIII. Idem Gotthis mos. Rex Theuderichus apud Cassiodorum IV, 34: *Non est cupiditas eripere que nullus se dominus ingemiscat amisisse.* idem VI, 8. *Depositiones quoque pecunias, que longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua vestris applicentur arariis, ut quia sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre. sine damno quidem inventa perdit, qui propria non amittit.*

§. VIII. *Recentiorum etiam integri commentarii*] Iohannis Boreo, Antonii Marsæ, Iohannis Gryphiandri, præter ea quorum nomina sunt in textu margine.

Vilitate quadam mmiendarum riparum] vide locum Cassii apud Vrbicum & Boetium.

§. IX. *Præter terras populi occuparunt*] vide quæ supra in textu & notis cap. III, §. 19.

Idem & de ripa tenendum est] Sic in Gallia obtinet. Sanction des Eaux & Forests lib. II, c. I.

Quæ in flumine natat] Descriptio natantium insularum apud Senecam Naturalium III, 25. Plinium majorem lib. II, c. xcvi. Macrobius I Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu insularum descriptio apud Plinium minorem lib. VIII, c. xx. & Flaudricarum in libro lectu digno Chiffletii.

Si flumen ipsum & cum eo alveus à populo occupati non essent] Siculus Flaccus libro de conditionibus agrorum: *In quibusdam regionibus fluminis modus assignationi cessit: in quibusdam autem tantum subsecivus reliquus est. Aliis autem exceptus, inscriptumque, Flumini illi tantum.* de subsecivis vide egregia quæ habet, ut omnia sunt illius, Salmasius ad Solinum, de toto hoc argumento fluviorum & fluvialium incrementorum videat, si cui vacat, Rosenthalium de jure Feudorum cap. v, corol. 23. Sixtinum de Regalibus libro II, cap. 3. Cæpollam de servitutibus rusticorum prædiorum c. 31.

Flumina censitorum vice fungi] de agri mensore Cassiodorus: *Mox vastissimi fluminis aliis spatia tollit, aliis jura concedit.*

Id quo pedes gladium exsertum tenens potest pertingere] ex vetustissimo Germana

Germanicarum gentium more. Paulus Warnafredi de Authari rege Langobardorum : *Vsq̄ue ad eam (columnam in mari) equo sedens accessit Autharis eamque de hasta sua cus̄pide tetigit, dicens, usque hic erunt Langobardorum fines.* similem historiam habes de lancea qua in mare jacta Otto Imperator fines imperii in freto Baltico designare se dixit, apud Saxonem libro x, & alios.

Quod à Romanis] cum quibus consentit c. 31 Caroli Calvi Edicto Pistensi. de aliorum circa hanc rem legibus vide quæ supra in textu & notis c. v. hujus libri §. 29.

Commune utrisque reddat] vide appositum ad hanc rem locum Galeni II de semine, & quæ ibi ex Athenæo. Chrysofomus ad v Ephesiorum : μίχτων τ̄ ἀμιγύτων τίκτεται ὁ πῦλις. mixta genitura factus oritur.

Imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, detinendi] vide hac de re speculum Saxonicum in quo multa æquitatis plenissima II, 46.

Naturaliter traditionem non requiri] Non sane. vide legem Wisigothicam lib. v, tit. II, c. 6. Tum videtur vera esse traditio, quando jam apud illum scriptura donationis habetur. & apud veteres Romanos res mancipi alienabantur plene per æs & libram. vide Varronem lib. IV de Lingua Latina : Festum Pompejum in voce Rodus : Vlpianum institutionum tit. XIX. Boethium ad Topica Ciceronis.

C A P V T I X.

Quando imperia vel dominia desinant.

I. Dominium & imperium tolli sublato eo qui jus habuit, nec existente successore :	VIII. Aut mutato regimine : ubi de loco qui debeatur novo regi aut populo liberato.
II. Sic & jus familia extincta familia :	IX. Quid si populi mutantur ?
III. Sic & populi si populus esse desinat :	X. Quid si dividatur populus ?
IV. Quod fit, sublatis partibus necessariis :	XI. Cujus nunc sint quæ Romani imperii fuerunt, nec alienata apparent.
V. Sublato corpore toto populi :	XII. De jure hereditum.
VI. Sublata forma quæ est populus :	XIII. De jure victoris.
VII. Non etiam migratione :	

Quomodo primitus acquirantur, & quomodo transeant tum dominia privata, tum imperia, satis diximus. quomodo desinant, videamus. Et quidem derelictione desinare obiter supra demonstratum est, quia voluntate cessante non manet dominium. Est & alius desinendi modus, sublato subiecto in quo est imperium vel dominium, ante alienationem scilicet vel expressam, vel tacitam, qualis est in successione ab intestato. Quare si qua persona, nulla edita voluntatis significatione, nullo consanguineo relicto moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde servi (nisi lex humana impediatur) erunt liberi: populi qui in ditone ejus fuerant sui juris fient, quia non sunt hæc sui natura occupabilia: nisi libertatem suam ultro deserant. res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum * si familia defecerit quæ jus aliquod habebat.

III. Idem si populus. Dixit Isocrates, & post eum Iulianus imperator,

*De pace.
L. Rerum.*

D. usuc.
Ach. Stat.
ad Arat.

Sen. lib. I. de
Clem. c. 4.
L. Proponen-
barur. de
judicis,
Epist. 58.

III. Pol. II.

Hist. l. III.

a L. de Pal-
lio.

b Ep. 92.

c Lib. XVII.

verum gesti.

Diod. xv I.

Bibl.

L. Sicut.

ult. D. qua

eiusque u-

niversi. n.

perator, civitates esse immortales, id est esse posse, quia scilicet populus est ex eo corporum genere quod * ex distantibus constat, unquamque nomini subiectum est, quod habet *ἔξιν μέλαν*, ut Plutarchus; spiritum unum, ut Paulus Iurisconsultus loquitur. * Is autem spiritus sive *ἔξιν* in populo est vitæ civilis consociatio plena atque perfecta, cujus prima productio est summum imperium, vinculum per quod respublica cohæret, spiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia instar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem esse non definit * particularis paulatim commutatis una manente specie, ut Alphenus ex Philosophis differit. Atque ideo commode interpretandum, quod ait Seneca, neminem nostrum eundem esse in senectute qui fuit juvenis, ut de materia sola intelligatur; * quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone in Cratyllo, & Seneca dicto loco, in idem flumen bis nos non descendere: quod recte sic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Sicut & Aristoteles flumen populo comparans dixit flumina eadem vocari quanquam alia subeat semper aqua alia decedat. Neque vero manet nomen inane. sed & *ἔξιν* illa quam Conon definit *ἔξιν σώματι & σώματι κελύ*, Philo *πνευματικὸν συνέργον*, Latini quoque spiritum vocant. Sic ergo populus, auctore Alpheni & Plutarcho de fera numinis vindicta, idem hoc tempore putatur qui ab hinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivat: *μέγας ἂν ἰπιόσαι κ' αὐδ' εἶσαι τοῖς ἐπιπολεῖς κρινανία τῶ ἐνόησε Διφύλατιν.* quamvis illa que populum facit & mutuis nexibus vincit communitio jus unitatis sua servat. quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba sunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum, qui nunc est, alloquentes, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt, ut videre est tum apud historicos, tum & * in libris sacris, ut Marci x. 3. Ioh. vi. 32. VII. 19. 22. Act. VII. 38. Sic apud Tacitum Antonius Primus Vespasiano militans milites Tertianos veterum admonet, ut *sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios repulissent.* Ex odio itaque, non ex vero apud eundem Tacitum Piso * negat Athenienses sui temporis, esse Athenienses, quippe tot cladibus extinctos, sed illuviem nationum. Nam externa illa accessio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipse ignoravit, cum illis ipsis sui temporis Atheniensibus objectaret vetera quæ in Macedonas improspere, violenter in suos fecissent. At sicut particularum mutatio non efficit, ut populus esse desinat qui fuit, ne per annos quidem mille & amplius, ita fieri posse ut intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu speciei sive spiritus quem dixi.

IV. Corpus interit * vel sublatis simul partibus sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teste Platone, * & alios quorum a Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hausit penitus, aut chasna; quorum exempla sunt apud b Senecam & c Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte inter necioni se dederunt, ut Sidonii & Saguntini. Ex antiquo Latio LIII populos

populos sine vestigiis interuisse ait Plinius. Quid si ex tali populo tam pauci supersint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet ad modum privatorum: non si quid populo, ut populo competit. quod & de collegio sentiendum est.

V. Corporis ratio tollitur si cives aut sponte ob pestilentiam aut seditionem à societate discedant; * aut vi ita distrahantur, ut coire non possint, quod bellis accidit interdum.

VI. Species interit, sublata, aut omni, aut perfecta juris communitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut Mycenæ ab Argivis, Olynthii à Philippo, Thebani ab Alexandro venditi, Brutii à Romanis publicis servitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, * cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque * imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero priore ad Populum contra Rullum. Idem dicendum de populis in provinciæ formam reductis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic * à Severo Byzantium Perinto, * Antiochia Laodiceæ supposita à Theodosio.

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala; sive coactus, a ut populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, * populus esse non desinit, multoque minus si muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam b Lacedæmonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos à communi sociorum res judicata est.

VIII. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, imperatoribus. Imo etiam si plenissimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat, cum sui esset juris, dum rex ei præsit, ut caput istius populi, non ut caput alterius populi. Nam imperium quod in rege est ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars est caput: atque adeo rege si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quod Aristotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi à Dorico modo in Phrygium transitur. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est qua regitur, altera qua militat. Ita civitatis species una est, consociatio juris atque imperii; altera, relatio partium inter se earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc spectat Politicus, illam Iurisconsultus: quod nec Aristotelem latuit cum ita subjicit: *an vero exsolvenda sint nomina necne, mutata gubernandi forma, alia inspectio est: artis scilicet alterius, quam cum Politica non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, perlocutiones in his suis sigis, ab uno tractandi genere ad alterum transitum faciens.* Non desinit debere

L. In bello.
s. si plurimum. D. de capt.

Arist. III.
Pol. II.

Lib. XXVI.

Cic. I. contra Rullum.

Theod. v. hist. Eccl. c. 9. Zon. in Valent. & Theod. Herodian. lib. v. hist.

a Flor. l. II. cap. 15.
b Plut. Agestila.

d. c. 3. Pol. lib. II.

debere pecuniam populus rege sibi imposito quam liber debebat: est enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in se retinet, quanquam jam non exercendum à corpore sed à capite: unde parata est responsio ad controversiam ex facto nonnunquam agitatum, quo loco in conventibus sedere debeat qui summum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipse populus: sicut in Amphictyonic confessio Phocensium locum accepit Philippus Macedo. sic vicissim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

Libro I.

IX. Quod si quando *uniantur duo populi, non amittentur jura, sed communicabuntur, sicut Sabinorum primo, deinde Albanorum jus in Romanos transfusum est, & una facta respublica, ut Livius loquitur. Idemque censendum de regnis quæ non fœdere, aut eoduntaxat quod regem communem habeant, sed vera unitate junguntur.

Libro I.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores. Quod cum sit, plura pro uno existunt summa imperia cum suo jure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & discessio quæ ex consensu fit in colonias. Nam sic quoque novus populus sui juris nascitur:

Libro III.

ἔστι ἐπὶ τῶν δούλων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὄμοιοι εἶναι εὐπίμπονται, inquit Thucydides: Non enim ut servi, sed * ut pari jure sint dimittuntur. Idem secundam coloniam à Corinthiis Epidamnum deductam narrat ἐπὶ τῆ ἰσῆ καὶ ὁμοίως ut pari jure esset. Rex Tullius apud Dionysium Halicarnasensem: τὸ δ' ἀρχὴν ἐκ παντὸς ἔ' ἀπάντων τῶν μητροπόλεως ὡς ἀναγκασίον π φύσεως νόμοιμον ἔτε ἀληθῆς ἔτε δίκαιον ἤξιστό ἀφ' ἡμῶν. *Ut omnino matrices urbes coloniarum imperent, quasi natura lege, id vero nos neque verum neque equum arbitramur.*

XI. Nobilis est & illa quæstio apud historicos & Jurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt cujus nunc sint: multi ea esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi constringunt, cum ramen notum satis sit Germaniam magnam, id est Transrhenanam, totam maxima temporis parte fuisse extra complexum Romani imperii. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio nisi certis documentis probetur. Quare & populum Romanum eundem esse dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum accessione admixtum, & imperium penes eum mansisse, tanquam penes corpus in quo esset ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus antequam Imperatores Romani regnarent, idem faciendi jus habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, alio nondum existente. Imo & electio Imperatoris ad populum pertinebat; & aliquoties à populo * per se, aut per senatum facta est: quæ autem à legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, non erant ratæ ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex appro-

approbatione populi. Cum his non pugnat quod Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii, ea jura quæ olim habebant coloniæ & municipia, & provinciæ rogatæ, ut & honorum participes essent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis, itidem ut in populo urbis Romæ * fons imperii esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui habendi imperii modum ac causam mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit. sed tunc quoque electionem factam à parte sui quæ Constantinopoli habitabat, unde Byzantinos Quirites vocat Claudianus, ratam populus totus habuit: jurisque sui monumentum non tenuit servavit * in urbis suæ prærogativa, * & in honore consulatus aliisque rebus. Quare jus omne quod hi qui Constantinopoli habitabant ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat à voluntate populi Romani: & cum illi * contra mentem ac morem populi Romani * feminæ Irenes subiissent imperium, ut alias causas omittamus, merito populus Romanus illam concessionem sive expressam sive tacitam revocavit, & per se Imperatorem legit, ac voce primi civis, id est Episcopi sui (quomodo & in Iudaica republica rege non existente prima erat summi Pontificis persona) pronuntiavit. Fuit autem hæc electio personalis in Carolum Magnum, & quosdam ejus successores: * qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Langobardos, à jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicitè distinxerunt. * Postea vero diviso Francorum populo in Occidentalem qui Galliam nunc obtinet, & Orientalem qui Germaniam sive Alemanniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi reges facere cœpisset (* nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam à jure certo, quam à populi suffragiis pendebat) placuit populo Romano, quo certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent; * ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat. Hæc quoque approbatio per Episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat. quare ex electione septem principum qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est jus habet imperandi Germanis secundum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, * rex regni Italiæ: atque eo titulo sub se habet quæcumque populi Romani fuerunt, neque pactioibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium concesserunt. Unde illud quoque intelligi facile potest, quo jure episcopus Romanus vacante imperio, * investituræ tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus * per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque

vero male Cynus & Raynerius tradidere, si imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad domini tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeretur cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

Annotata ad Caput IX.

§. II.

SI familia defecerit] Ut Danica olim. Crantz. Vand. VIII, 24, Rugia. Crantz. idem Vand. VIII, 12. Pelasgorum & Theſſalorum. Gregoras lib. VII. Vſchanidarum in Perſide. Leunclavius XVI. Adde Leonem lib. II Africanorum de Tarodonto: & si vis, Ernestum Cothmannum Conf. XLI, num. I, & ſequentibus.

§. III.

Ex diſtantibus] Seneca Epistoſa CII: *quædam continua eſſe corpora, ut hominem: quædam composita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diſverſa junctura in unum ſunt coacta: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt tanquam exercitus, populus, ſenatus.* Sumta hæc ex Achille Statio, cujus ad Aratum hæc ſunt verba ex Conone illo cujus repertum eſt coma Berenices: *παρετήρησε ἡ γένων ὁ μαθηματικῆς, σωματικῆς λέξεσσι ὅτι ἐπὶ μιᾶς ἕξως ἠνωμένηα κεφατεῖται, οἷον λίθου, ξύλου, ἔτι ἡ ἕξις πνεῦμα σωματικῆς σωσελετηθῆν. συνημερῖα ἡ ὅτι ἐκ ἐπὶ μιᾶς ἕξως δίδεται, ὡς παλιόν και οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν σκευῶν, ἡ ἡ ἐκ πολλῶν λίθων συſκεῖται. διεσπῆται ἡ ὡς χορῆς. ἡ ἡ τοῖς τῶν διττῶν αἰ Διαφορῶν. τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἀετρίων σωμῶτων κῆ ζῆνιμαλ ληπτῶν ὡς χορῆς. τὸ ἡ ἐξ ἀοριτων ὡς ὄχλου.* Observavit Mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum ſunt. eſt autem tenor ſpiritus corpus continens. connexa vero quæ non uno tenore juncta ſunt, ut navis, ut domus: nam ἡ illa ex multis eſt tabulis, ἡ hæc ex lapidibus multis: diſtantia ut chorus: ſed ἡ hæc duum generum in ſe differentium. ſunt enim alia ex corporibus deſinitis ἡ qua numerum habent cognitu facilem: alia ex infinitis, ut populus. Apparet hinc ſumpta quæ habet Pomponius L. Rerum de uſurp. & uſucap. & quod Paulus dicit ſtatuum uno ſpiritu contineri L. in rem. §. item, ubi ſimiliter diſtinguit inter corpora cohærentia & quæ ſunt ex diſtantibus. Vñ & alii. Philo de Mundo: *ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἀνασπῆρον ἐφ' ἑαυτῶν. tenor eſt ſpiritus in ſemet ſe revolvens, &c.* item: *ἕξις ἐστὶ πνευματικῆς τίνου, διεσπῆται ὡς ἀρῆνικου, ἀλλὰ μόνον δεσδιαλυθῆν.* Tenor eſt ſpiritalis continentia, vinſulum non inſolubile, ſed ſolutu diſficile. Vide & Boethium I Arithmetiſorum: & nota cum de populo ἕξις aut ſpiritu dicimus non ſumere nos vocem in ſuo rigore, ut Conon fecit, ſed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei ſpeciem vocat Alfenus in L. Proponetur D. de judiciis.

Is autem ſpiritus ſive ἕξις in populo] ἡ πολίτεια, βίη πόλειως. Ariſtoteles Polit. IV, II.

Particulis paulatim commutatis] Exemplum in navi dat Alfenus dicto jam

jam loco. & Vlpianus in lege Quid tamen D. quibus modis usus fructus amittatur. Navem eandem esse ajunt si per partes refecta sit. Aliud si dissoluta & recomposita. L. qui res. §. Aream, D. de Solationibus. Plutarchus Theseo : τὸ ἵ πλοῖον ἐν αἷ μὲν ἦν ἡθέων ἐκαστοῦ καὶ πάλιν ἐσῶθη τῶν τελευτηόντων, ἀρχὴ δὲ Δημητρίῳ ἔφωλῆτος ῥεόνων διεφύλακτος οἱ ἀθλωαῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιρῶντες, ἄλλα δὲ ἐμὲλλοντες ἔχοντες, καὶ συμπληρωῦντες ἕτως ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸ ἀξιομῆρον λόγον ἀμφοῖν δέξασθαι τὸ ἴσον εἶναι, τῶν μὲν ὅτι αὐτῶν ἵς ὡς ἔ τὸ αὐτὸ διὰ μὲν λεγόντων. Navem autem in qua cum dilecta juvenitute navigavit salvusque rediit Theseus, triginta aptam remis, conservarunt Athenienses adusque tempora Demetrii Phalerensis, subtrahendo ligna vetustate cariota, subjiciendo alia, ita ut cohererent, unde Ἐ exemplum hac navis facta est philosophis disputantibus de ea quaestione qua de augescentibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuisse affirmant hi, illi negant. In hac controversia à philosophis decertata prudenter Jurisconsulti ajentem partem prætolere : Et Tertullianus juris valde peritus libro de Resurrectione carnis : Navem procella dissipatam vel carie dissolutam, redactis ἔν re-curatis omnibus membris, eandem sepe conspeximus, etiam titulo restitutionis gloriantem. intellige manente carina, quomodo vox resoluta etiam sumenda in Pauli verbis L. inter stipulantem. §. Sacram D. de Verb. Oblig. Idque & apud Tertullianum præcedentia. & apud Paulum frequentia evincunt. Philo de Mundo : ἔ γὰρ ἀπέρθει ἔ πάντα μέρη φέρον, φθαρτὸν ἐστὶν ἐκάεινο, ὡμὲν ἔ πάντα τὰ μέρη ἀμμι καὶ ἐν ταυτῷ ἀθρῶα καὶ τὸ αὐτὸν ῥεόνον. Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium est, sed cujus omnes partes simul ἔ eodem tempore pereunt.

Quomodo Heraclitus] Et Epicharmus apud Diogenem Laertium. In libris sacris] Adde Matth. XXI, 35. Act. III, 22. Negat Athenienses sui temporis esse Athenienses] Contra de iisdem Atheniensibus Iulianus Misopogone. Vel sublatis partibus sine quibus corpus consistere nequit, vel sublata corporis ratione] Servius in Fuldenibus Excerptis ad I Æneidos: Duobus generibus deletur exercitus, aut intereccione aut dispersione. Et alios quorum Tertullianus meminuit] Myunta apud Vitruvium : Helicen & Burin apud Pausaniam, Strabonem, Senecam Naturalium quaestionum libro v, c. 23 & 32, & in Anthologia. Aut vi ita distrahantur] Philo dicto jam libro de Mundo : τὰ μὲν ἐν διεσπαστῶν αἰπόλια, βουβῆλια, χοροὶ, ἐραδῶματῶν ἢ πάλιν ἐν συναπτεμένων σάμαται κυβήματα τῆ ἀξιστῶν καὶ ἀξιστῶν λύνον. Qua ex distantibus sunt, ut greges, armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexis in unum coacta dissolutione intereunt. vide quæ supra de navi.

Cui præfectus Roma missus jus redderet] Vide Festum voce Præfecturæ. Vellejus libro II : Ius his restitutum post annos circiter CLII, quam bello Punico à Romanis Capua in formam Præfecturæ redacta erat. adde exempla in textu & notis allata ad Libri I, c. I, §. 8.

Imaginem reipublicæ nullam] Severus jus vultuarum dedit Alexandrinis, qui sine publico consilio vixerant sub juridico.

À Severo] Vide Xiphilinum Severo : Herodianum libro III, adde quæ infra hoc libro II, cap. XXI, §. VII.

Antiochia

- Antiochia Laodicea supposita*] Vide Zonaram.
 §. VIII. *Populus esse non desinit*] Vt Geloi Phintiada translati. Diodorus Siculus in fragmentis Perthesianis.
 §. IX. *Vniantur duo populi*] Vt ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante Diodoro. Vide, si vacat, de hoc argumento Reinkingium libro I, classe IV, c. 17, n. 95. & quæ ibi citata.
 §. X. *Vt pari jure sint*] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I, c. III, §. XXI. Curtius libro IV: *Carthaginem Tyrii considerunt, semper parentum loco culti.*

§. XI. *Per se aut per Senatum*] Exempla passim electionum factarum à Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Iuliano, Severo, Maximo, Maximino Balbino, Aureliano, Tacito, Florianio, Probo, apud Dionem, Spartianum, Capitolinum, Lampridium, Vopiscum. Ante Aurelianum sex menses imperium fuit sine principe, ejusque electionem miles Senatus detulit iterum atque iterum. Pro Senatus jure egregia Albini epistola apud Capitolinum & Senatus epistola pro Gordianis. Macrinus in oratione: *Detulerunt ad me imperium: cuius ego, Patres conscripti, interim tutelam recipio, tenebo regimen, si & vobis placuerit, quod militibus placuit.* Tacitus Imperator apud Vopiscum in Probo: *Me quidem Senatus principem fecit, de prudenti exercitus voluntate.* Apud eundem Vopiscum Probus: *Recte atque ordine, Patres conscripti, proximo superiore anno factum, ut vestra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & estis mundi principes & semper fuistis & in vestris posteris eritis.* Majorinus ad Senatum in Novellis: *Imperatorem me factum, Patres conscripti, vestra electionis arbitrio & fortissimi exercitus ordinatione agnoscite.*

Fons imperii esset] Senatus pro Gordiano apud Herodianum provincias hortatur *πείθεσθαι Ῥωμαίοις ὡν δημοσιοὶ ἀνάθεν τὸ κατὰ ἑαυτοὺς εἶναι, αὐτῶν φίλα καὶ ἱκανὰ καὶ ἀσφαλῆ.* Parere Romanis, quorum ab antiquo esset imperium, quibus veteri jure gentes alia amorem obsequiumque prestarent. Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: *εἰ δὲ ἐνὸς ἀνδρὸς ἴδιον κτήμα ἐστὶν τὸ κράτος, ἀλλὰ κρινόντες Ῥωμαίων δήμα ἀνάθεν, καὶ εὐχόμενοι τῆ πόλει ἢ τῆ βασιλείᾳ ἰδρυμένοι τυχεῖ. ἡμεῖς δὲ διοικεῖν καὶ διαπεῖν τὴν τῆ δόξης μετὰ ὑμῶν ἐγκραχέιστομην.* Non enim unius viri possessio est hoc imperium, sed antiquitus res est populi Romani: in hac urbe principatus fortuna sita est. nos vero vobiscum, milites, in id electi sumus ut ea qua imperii sunt curemus ac tueamur. Claudianus de Roma:

*Armorum legumque parens qua fudit in omnes
Imperium.*

In urbis sua prerogativa] Ait Zonaras Romæ servata *πρεσβεία*, prerogationem, quod inde venisset imperium. Ammianus lib. XIV, de Roma: *Per omnes tamen, quotquot sunt partes, ut domina conspicitur, & regina.* Claudianus Honorio agente Ravennæ:

*Quem precor, ad finem laribus sejuncta potestas
Exfulat, imperiumque suis à finibus errat?*

Et in honore consulatus] Nam alter consulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum, Procopius in Arcana historia.

Contra mentem ac morem populi Romani] Nero in XIV Annalium Taciti matrem accusat : *Quod consortium imperii iuraturaque in femine verba pratorias cohortes, idemque dedecus Senatus & populi speravisset.* Priscus in excerptis legationum : *ὅτι Ἰνδελῶν, ἀδὲ ἀρρίτων ἢ τῶν Ῥωμαίων βασιλείας δεχθή.* Non enim feminarum, sed marium est, Romani imperii principatus. Lampriidius post mortem Heliogabali : *Cautum ante omnia, ne unquam mulier Senatum ingrederetur, utque inferis ejus capus dicaretur deo vereturque per quem id esset factum.* Trebellius Pollio Herenniano : *Zenobia usurpato sibi imperio, diutius quam feminam decuit, rempublicam obtinuit.*

Femine Irenes subiissent imperium] Dicto etiam ei sacramento, quod habet Zonaras.

Qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Langobardos, à jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quesito, sollicite distinxerunt] Vide Synodum Pontigenensem inter capitula Caroli Calvi. Et Paulum Æmilium lib. III de Carolo Magno.

Postea diviso Francorum populo in Occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & Orientalem, qui Germaniam] Vide Withikindum libro I, & ibi notata Meibomii : & pactum Caroli & Henrici post capitula Caroli Calvi & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi Jacobi Sirmundi. Occidentalem illam Franciam Latinam Wibbo vocat, quod ibi sermo Romanensis vigeret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

Nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam à jure certo, quam à populi suffragiis pependerit] Observatum id Prisco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum M cccxvi. Carolus Magnus in Testamento : *Quod si filius cuilibet horum trium filiorum.*

Ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probanda vel improbanda electionis] Verissima res, & aperte testata Wibboni vita Conradi Salici.

Rex regni Italia] Sic in excommunicatione Henrici distincte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderam datum editum à Meibomio post Withikindi Saxonica : & Crantzium Saxoniorum v, in juramento Ottonis quod Gratianus intulit in Distinctionem LXIII : *In Roma nullum placitum sine ordinationem faciam de omnibus que ad te (Papam) aut Romanos pertinent, sine tuo consilio.*

In questuras tribuat feudorum imperii Romani] Nempe ut in Imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisim partibus. Vide Serranum Ludovico XII.

Per primam personam corporis nomine expediri] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gnesnensis Regis locum tenet, in folio regio fedet, tanquam primus inter ordines. Philippus Honorius in disertatione de regno Poloniæ.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

- I. Obligatio reddenda domino rei aliena unde & qualis.
- II. Obligatio de reddendo eo quod quis lucri fecit ex alieno : quæ multis exemplis illustratur.
- III. Bona fidei possessorem ad restitutionem non teneri si res perierit :
- IV. Evidem teneri ad restituendos fructus exstantes :
- V. Et consumptos , nisi alias consumpturus non fuerit :
- VI. Non eos quas neglexit percipere :
- VII. Non teneri eundem ad restitutionem rei quam donavit alii, cum distinctione :
- VIII. Nec si rem emptam vendiderit, similiter cum distinctione.
- IX. Quando pretium aut ejus partem servare possit qui rem alienam bona fide emsit.
- X. Rem alienam emptam restitui venditori non posse.
- XI. Qui rem habet cujus ignoretur dominum, nemini teneri eam concedere.
- XII. Ob causam turpem, aut alioqui debitam, acceptum non esse restituendum naturaliter.
- XIII. Refellitur sententia statuens rem quæ pondere, numero, mensura constant, dominium sine consensu domini transire.

Explicato quantum instituto nostro sufficit, jure eo quod in personas, aut res nobis comperit, videndum etiam quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut è rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam, etiam jus in personas qua utile nobis esse potest) aut non exstantibus. E rebus exstantibus obligatio hæc nascitur, quæ * teneri is qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat. Quantum in se est dico; neque enim obligatur ad impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis; sed indicare teneri, ut alter recipere suum possit. Nam sicut in rerum communium statu observanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio hæc quasi societas inter dominos contracta est, ut qui rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominii ea tantum fuisset vis, ut poscenti domino reddenda res esset, nimis debile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia. Neque hic consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto se liberaverant, damnato Phœbida qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi * injustitiæ accusati quod arcem nihilominus retinerent. Eamque injustitiam, ut singularem, etiam singulari Dei providentia vindicantem notavit Xenophon. Sic M. Crassum & Q. Hortensium reprehendit Cicero, quod hereditatis partem retinuisissent ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa, confectum erat. Quia vero hæc obligatio tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *Latro spolia qua mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat. Si per se dantem, accipientemque inveniatur, hæc est bona fides ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei aequitatem, qua ex omnibus personis, qua negotio isto continguntur, impletur,* mibi

*Diod. l. xv.
Plur. Peloponnesi.*

*Hist. Cyri
lib. v.*

*De officiis
111.*

*L. Bona fidei.
des. D. de
positi.*

mibi reddenda sunt, quoi (male legitur quo) facto scelestissimo adempta sunt. Recte autem addit: *Et probo hanc esse justitiam, qua suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius persona justiore repetitione.* Iustior nimium est repetitio domini ex jure illo quod ipsi dominio æquærum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo cujus bona erant publicata, hinc potius quam ex eo quod de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est. Nam ad domini naturam nihil refert ex gentium, an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, jure gentium condici posse res ab his, qui non ex justa causa possident. Ex hoc fonte oritur illud quod ab Ulpiano est proditum, qui rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri, ut *εὐγεργος*; hoc est præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus salvis impensis.

II. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit, ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente, in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior; quia quatenus ex meo lucratus es, plus habes, cum ego minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem in eo scilicet, ut quisque suum haberet. * *Contra naturam esse ait Tullius, ex hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi: *Illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.* Est hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant Jurisconsulti extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut evidentissimam, provocantes. Ex actu servi inductoris tenetur qui præposuit, ita nisi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam si sit facta denunciatio, & servus ex eo contractu peculium habeat, aut in rem domini versum sit, replicabitur de dolo. *Videtur enim, inquit Proculus, dolum malum facere qui ex aliena jactura lucrum querat.* Vbi doli mali vox id omne significat, quod naturali juri & æquitati repugnat. Qui matre jubente pro filii defensore fide jussit, ad versus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia contemplatione matris fide jussit: Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum (utilis ni fallor) in defensorem; quia pecunia fide jussoris liberatur. Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, quam ex lege posset reperere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Ulpianus, locupletio rem esse maritum negari non potest: & hoc quæritur quid ex re mulieris possideat. Si consumseris nummos quos mihi meus servus furripuerat, peculiare putans, condictio eo nomine mihi ad versus te competit, quasi res mea ad te sine causa pervenerit. Pupilli non tenentur commodari secundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur si pupillus locupletior factus sit. Sic si aliena res pignori data & à creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor; quia, inquit Tryphoninus, ex quali quali

L. verum. D. de act. rer. amotar.
L. Falsus. §. quid ergo. D. de furtis.
Cajet. ad Th. 2, 2, 62. art. 6. l. Item veniant. §. præter hanc. D. de petit. hered.
De Off. III. l. Iure natura. D. de reg. juris. Et ibi interpretes.
L. Si quis mancipis. D. de inst. act.
L. Quamquam ad S. C. Vell. L. Vocet marito. D. de donat. inter vir. & ux.
L. Servus in prim. vers. secundum qua. D. de act. om. & ven.

L. Sed mihi D. Commodati.
L. Rescriptum. §. 1. de dist. p. quoriam.

L. Si me & Titium, D. de reb. cred.

Acc. in d. l. rescriptum.

Iason in d. l. si me & Titium.

Soto l. iv, q. 7, art. 2. Covarr. ad c. peccatum, par. 11, q. 1. Sily. in verbo Restituta n. 3, q. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. 11, c. 14. Navar. 17, n. 7.

Suot. c. 16.

L. Qui vult, q. ult. D. furti.

L. Si & rem. D. de pet. hereditatu. L. Sed & si lege. D. eod. L. Si eum servum, D. de reb. creditis, L. Mater tua.

obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet quam creditoris lucro cederet: sed emtori debitor tenebitur ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: nam & si majores fructus à possessore creditor abstulisset univ. versos in quantitatē accepto ferre deberet. Similiter si cum debitor meo, non tanquam meo, sed alienum debitorem putans egisti, & mutuum ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed quia pecunia mea quæ ad te pervenit, eam mihi à te reddi bonum & æquum est. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut cujus latitantis bona venum ierant, cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur; & ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat. His regulis duabus recte intellectis non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & à Jurisconsultis, & à Theologis internum animi tribunal instruētibus proponi solent.

III. Primum enim apparet bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor ultra rei rationem ex facto suo teneretur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos etiam fructus exstantes rei: dico fructus rei; nam industriæ fructus etiam si sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio. nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei & fructuum consumptorum, si modo alias quoque tantundem consumpturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis.

VI. Quarto, non teneri eum ad fructus quos percipere neglexit quia nec rem haberet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

VIII. Sexto, si rem emptam vendiderit, non teneri, nisi quatenus forte pluri vendiderit: quod si donatam vendiderit, teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non producturus.

IX. Septimo, rem alienam bona fide emptam restituendam, nec posse erogatum pretium repeti. cui regulæ hæc addenda mihi videtur exceptio, * nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impensurus libenter fuerat. ipsa enim facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emptio ordinario

jure non valeat, valere tamen eam ait, Paulus Jurisconsultus, si ab initio id convenit, ut possessio quæ apud alterum est ematur. Neque hic requiro ut emta res sit * cum animo ut domino restitueretur, quo casu negotiorum actionem nasci sunt qui ajant, sunt qui negent^b. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hic querimus. Non dissimile est quod de funeraria scriptis^c. Ulpianus, justum judicem in ea non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat.^d Et quod alibi idem ait, si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa res meas aliquid impenderit, * non quidem in id quod dedit, sed in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic enim & domini rerum quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem aliqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

X. Octavo, eum qui rem alienam emit, non posse eam restituere venditori, ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: * quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet præter dominum. Non esse autem, & non apparere tantundem valent quoad eum cui non apparet.

XII. Decimo, naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum. quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est^b quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena, hic autem dominum transiit ex prioris domini voluntate. * Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio. hoc enim est aliud obligationis principium de quo hic non agimus.

XIII. Addamus & hoc mendose à^b Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales quæ pondere, numero, & mensura æstimari soleant. Nam res ejus generis functionem quidem recipere dicuntur, id est restitui posse per id quodⁱ genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumpta, exhiberi nequeat. At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem functio ista locum habet.

Annotata ad Caput x.

Tenetur is qui rem nostram habet in potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ est ut res inventa restituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æquitate naturali,

L. si mancipium. C. de rei vind. L. Saa. D. de cont. emp. L. 1. D. de evictionibus. L. Si laborante. Si navis. D. ad legem Rhodiam. C. Egid. Reg. disp. 31. dub. 7. num. 126. Host. tit. de pen. v. quid de pradam ementibus. a L. Si in emtione. f. rei. D. de contr. emr. b Bald. & Cast. l. 1. D. de neg. gest. c L. & si quis. f. idem Labeo. D. de relig. & f. Balsamo ad can. x. Greg. Thalma. d L. Si pupilli. f. sed si quis. D. neg. gest. e Cajet. 2. 2. 62. 6. Soto l. 4. q. 7. art. 2. Covar. d. loco. L. 1. D. ad l. Rhod. f Thom. 2. 2. 62. art. 5. ad 2. Cajet. ibi. Covar. p. 2. f 2. ad cap. peccatum. g I Samuel. xii. 5. 6. h De rest. qu. 10. i L. Rogasti. f ult. D. si cert. pet.

tum in Deuteronomii loco **XXII, 1**. Chrystostomus **I Cor. v, 8**.
 πῦρτι δὲ καὶ οἱ τῷ ἔξωθεν ἴσασιν νόμοι, οἱ τὰς ἀρπιάσοντας καὶ ἀφελόμενους ἀφέντες, ἐ-
 κένως κελδοῦσιν ἀποιεῖν, πῦρ οἷς ἀνδύροι πρὸς τὰ αὐτὰ κείμενα ἀπαιεῖται.
 Hoc **§** seculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omisso raptore aut fure, eos
 compellere qui res nostras, qualescunque ea sint tenent. Hieronymus ad **Le-
 viticum**: Multi sine peccato putant esse si alienum quod in venerint teneant, &
 dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Discant hoc peccatum simile esse
 rapina, si quis inventa non reddat. Augustinus Sermone **XIX** de verbis
 Apostoli: Si quid invenisti & non reddidisti, rapuisti. Deinde: Qui alienum
 negat, si possit & tolleret. Vtrunque Gratianus retulit in causæ **XIV** qua-
 sitionem **v**. idem Augustinus de fide & operibus: Sicut jure pradiorum
 tamdiu quisque bona fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat
 alienum: cum vero scierit, nec ab alieno recesserit, tunc mala fidei possessor per-
 hibetur, tunc jure injustus possessor vocabitur. Pertinet huc & lex Wisigot-
 thorum lib. **IX**. tit. **I**, c. **9**. Interdum vero ob causas graves lex ci-
 vilis intendit augetque hanc obligationem, ut in servo fugitivo lex
 Burgundica libro **I**, tit. **VI**. Bona quæ dominis per injuriam ademe-
 rat Domitianus, Nerva restitui iussit. Habet id Xiphilinus. Apud
 Procopium Gotthicorum **II** Belisarius: οἶμα ἐλ' ἐγάργε τόντε βιασάμενον,
 καὶ ὅς ἀντὶ τῆς πείλας ἐκείνης μὴ δόσῃδ' αὐτὸν ἐκὼν γὰρ εἶναι. Mihi ita libet cre-
 dere, pari loco esse res alienas sponte retinentem & non reddentem cum raptore.

[Injustitia accusari] Ita judicat Diodorus libro **xv**. Plutarchus Age-
 silao: τὴν πόλιν ἐπεισεν εἰς αὐτὴν δέξασθαι τὸ ἀδικημα, καὶ κρατεῖν τὴν κραδίαν
 δι' αὐτῆς: Civitati persuasit ut in se culpam transferret, retinendo sibi arcem
 Cadmeam. Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud Leunclavium
 libro **VI**.

§. II. Contra naturam esse ex hominis incommodo suum augere commodum] Cas-
 siodorus **x**, **16**: Hoc nostris temporibus confitemur inimicum, ut alter alie-
 rius latetur incommodo.

§. IX. Nisi quatenus dominus rei sue possessionem recipere sine impendio aliquo pro-
 babiliter non potuit] Apud Terentium Heautontimorumenon Act. **IV**,
 Scena **IV**:

Sed illud quod tibi

Dixi de argento quod ista debet Bacchidi;

Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet

Eo nunc confugies. quid mea? num mihi datum est?

Num jussi? num illa oppignerare filiam

Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,

Dicunt: jus summum summa saepe injuria.

Vbi & Eugrafium vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris
 probatur & à Wisigothis libro **I**, tit. **IX**, c. **9**, & c. **15**. Alc. **III**
 Præf. **29**. Menoch. **v**. Præf. **29**. num. **26**. Straccham parte **II**, n. **18**.

Cum animo ut domino restitueretur] Speculum Saxonicum **II**, **37**.
 Landrecht tit. **xv**.

§. XI. Quamquam valde hoc pium sit] Chrystostomus indicato jam loco.

§. XII. Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuit, puta extorsio] Optime
 hæc distinguit Augustinus epistola **LIV**.

C A P V T X I,

De promissis.

- I. Refellitur sententia statuens promissis jus naturaliter non oriri.
- II. Assertionem nudam non obligare.
- III. Pällicitationem naturaliter obligare, sed inde alteri jus non nasci.
- IV. Quid sit promissum unde alteri jus oritur.
- V. Reguri ad hoc in promittente usum rationis: ubi distinguitur jus naturale à legibus civilibus circa minores.
- VI. Promissio errantis an & quatenus obliget naturaliter.
- VII. Promissionem ex metu obligare, sed qui metus causam dedit teneri ad liberandum promissorem.
- VIII. Id quod promittitur, ut promissio valeat, oportere in potestate sit promittentis.
- IX. An promissio ob causam vitiosam valeat naturaliter, per distinctionem explicatur.
- X. Quid sentiendum de promissione facta ad consequendam rem jam ante debitam.
- XI. Modus valide promittendi per nos ipsos.
- XII. Modus valide promittendi per alios;

- ubi & de legatis mandata excedentibus.
- XIII. Exercitoria & infitoria obligationes quatenus ex jure natura procedant, ubi & juris Romani error notatur.
- XIV. Ad promissionis validitatem acceptationem requiritur.
- XV. An acceptatio immoescere debeat promissori, per distinctionem explicatur.
- XVI. Revocari promissionem posse, mortuo ante acceptationem cui promissum erat.
- XVII. An & internunciacio mortuo, per distinctionem explicatur.
- XVIII. An revocabilis sit promissio acceptatione per alterum facta, per distinctiones explicatur.
- XIX. Onus promissio adjici quo tempore possit.
- XX. Quomodo corvalescere possit invalida promissio.
- XXI. Promissiones sine causa, naturaliter non esse irritas.
- XXII. Qui factum alienum promissit ad quid naturaliter teneatur.

Perduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promisso oritur: ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit sententiam jure naturæ ac gentium ea pacta, quæ non habent *συνάλλαγμα*, nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat. Adfert autem pro sententia sua non tantum Jurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus qui remere nulla de causa pollicenti credit, quam ejus qui vanitatem adhibuit promissionis: deinde quod fortunis omnium magnum imminet periculum, si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem, sed levi ac parum considerata, tenerentur homines: postremo, quod justum fuit aliqua honestati cujusque relinquere, nec ad necessitatem obligationis exigere: turpe esse promissa non implere, non quod injuste id fiat, sed quod delegatur promissionis levitas. Tullii quoque utitur testimonio, qui dixerit nec promissa servanda, quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant, quam illi prosint cui promiseris. Quod si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed quod interest: cæterum pacta, quam ex se non habent vim, eam accipere, aut ex contractibus quibus insunt, aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde nasci partim actiones, partim exceptiones, & veritam repetitionem. Quæ vero pacta vim obligandi secundum leges habeant, ut pacta stipulata & alia quædam habere

Lib. I, c. VI.
Lib. V, c. I.

eam

eam legum beneficio, quarum ea est efficacia, ut quod per se honestum est id efficere possint etiam necessarium. Verum hæc sententia, ita generaliter ut ab ipso effertur accepta, consistere non potest. Primum enim sequitur inde inter reges & populos diversos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vim esse nullam, præsertim iis in locis ubi nulla certa forma federum aut sponsonum reperta est. Tum vero ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ quasi pactum commune sunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Aristotele & Demosthene, obligationem pactis possint addere, voluntas autem cujusque hoc omni modo agentis ut se obliget, idem non possit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod voluntate sufficienter significata transferri rei dominium potest, ut ante diximus. quid ni ergo possit transferri & jus in personam, aut ad transferendum dominium (quod jus ipso dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones nostras par jus habeamus atque in res nostras? Accedit his. * sapientum consensus: nam quomodo dicitur à Jurisconsultis, nihil esse tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi, eodem modo dicitur nihil esse tam congruum fidei humanæ, quam ea quæ inter eos placuerunt servare. Sic edictum de pecunia constituta, ubi nulla in constituyente debendi causa præcesserat præter consensum, favere dicitur naturali æquitati, Paulus quoque Jurisconsultus eum ait natura debere quem jure gentium dare oportet, cujus fidem secuti sumus: quo in loco primum vox, oportet, necessitatem quandam moralem significat: neque vero admittendum est quod ait Connanus, fidem secutos nos censeret ubi res integra esse desit: agebat enim eo loco Paulus de conditione indebiti, quæ cessat si ex qualicumque pacto solutum quid sit, quia jam antere adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiam si lex civilis ad præscindendas litium occasiones auxilium suum non præstabat. M. autem Tullius in officiis tantam promissis vim tribuit, ut fundamentum justitiæ fidem appellet, quam & justitiæ sororem dixit Horatius, & Platonicis sæpe justitiam vocant ἀληθειαν, quod fidelitatem transtulit Apulejus: ac Simonides justitiam definiēbat, non modo acceptum reddere, sed & verum dicere. Sed ut bene res intelligatur, distinguendi sunt diligenter tres gradus loquendi de rebus futuris quæ nostræ sunt potestatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus est assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur veritas cogitationis pro tempore præsentis, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, ut accidit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cum voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ seposita lege civili obligat quidem, aut absolute, aut sub conditione, sed jus proprium

Rhet. I. xv.

L. 2. D. de legibus.

¶ Per traditionem. Inst. de ver. div. §.

¶ L. 1. D. de pactis.

L. 1. D. de pecun. conf. L. Cum amplius. D. de reg. juris.

De Off. l. 1.

Ap. de Platone. Plato I de repub.

prium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio; sicut in debito misericordiae & gratiae reponenda apparet, quibus simile est hoc debitum constantiae sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad implendam fidem cogi jure naturae non poterit.

IV. Tertius gradus est, ubi ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quae perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio dominii. Est enim aut via ad alienationem rei, aut alienatio particulae cujusdam nostrae libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum praebent divina oracula, quae nos docent * Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa praestaret. Nehem. ix. 8. Hebr. vi. 18; & x. 23; 1 Cor. i. 19; x. 13; 1 Thess. v. 24; 11 Thess. 111. 3; 11 Tim. 11. 13. Unde sequitur ut promissa praestentur venire ex natura immutabilis justitiae, quae Deo & omnibus his qui ratione utuntur, suo modo communis est. Accedit judicium Salomonis: *Eli mi, siquid spondidisti alteri, defixisti externo volas tuas. illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Et hinc Hebraeis promissio vocatur *קשר* vinculum, & * voto comparatur, Num. xxx. 4, 5, 6. Similis origo vocis *ὑποχρέωσις* notata Eustathio ad secundum Iliados, *ἀλλοτρίας γὰρ πῶς ἢ κατ' ἑστέ τ' ὑποχρέωσις ἐπὶ τὴν ἐπαγγελίαν δέδωκεν*: * capit ac vincit quodammodo promissorem is cui sit promissio. Quem sensum non male secundo Metamorphoseon expressit Ovidius, ubi promissor ei cui promiserat ait: *Vox mea facta tua est.* His cognitis non difficulter respondebimus ad Connani argumenta. Nam Jurisconsultorum dicta de pactis nudis, respiciunt * id, quod Romanis legibus erat introductum, quae deliberati animi signum certum constituerunt stipulationem. Neque negamus similes esse in aliis populis leges. *Quae lex ad id praestandum nos quod alicui promissimus obligat?* ait Seneca de lege humana & * promisso non solenniter facto loquens. Possunt autem naturaliter deliberati animi alia esse signa praeter stipulationem, aut si quid ei simile ad actionem pariendam lex civilis postulat. Quod autem fit animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophrastus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, sed non eo animo, ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quamquam non solam hinc honestatem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quae ad perfectam promissionem vim requirantur videamus.

V. Primum requiritur usus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de minoribus. hi enim etsi non satis firmum iudicium habere credantur, ut & feminae, id tamen nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam. Quando autem puer ratione uti incipiat, non potest certo desiniri:

Prov. v. 3j

V. de Benef.
c. 10.

finiri : sed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio quam fecisset adolescens qui annum impleffet decimum tertium : puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles iusta ratione motæ, quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, sed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chrysofotomo oratione LXXV: adversus quasdam restitutionis beneficium introducunt : sed hi effectus sunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; nisi quod quibus locis obtinent, ibi eas servari etiam naturale est. Quare etiam si peregrinus cum cive paciscatur, tenebitur illis legibus : quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subjicitur. Plane aliud erit, si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem, quæ tales sunt. Nam in his quæ privatim agunt, locum habent leges etiam quæ irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsorum sit, non in pœnam.

VI. De pacto errantis perplexa satis tractatio est. Nam distingui solet inter errorem circa substantiam rei, & qui non sit circa substantiam : an dolus causam dederit contractui, an non; fueritne alter quicum actum est doli particeps: sine actus stricti juris, an bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed ut arbitrio ejus qui læsus est, rescindi possint, aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum civili vetere, tum prætorio : quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt. At viam nobis repriendæ naturali veritati pandit, quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu receptum est, ut * si lex fundetur in præsumptione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente deficit torum legis fundamentum. Quando autem lex in tali præsumptione sit fundata, ex legis materia, verbis & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, * si promissio fundata sit in præsumptione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim : quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione, quæ re ipsa non existit: quo referenda est illa quæstio apud Ciceronem de Oratore primo, de eo qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat heredem. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, & damnum inde alter passus sit, tenebitur id refarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu : sed hoc quoque casu si is cui promittitur dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, refarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit errore promissio, valebit pro reliqua parte.

Antonin. p.
2, tit. 1. c.
17. § 6.
Dd. ad l.
contractus.
de reg. jur.
Covar. de
contractu.
l. us. q. 57.
Medma c.
de rest. qu.
33.

Felin. c. 1.
de constit. n.
40. Bald. in
l. cum qui.
C. de jur. &
facti. tenor.
Covar. in c.
possessor. de
reg. jur. in
6. p. 2. § 6.
n. 8. Na-
var. c. 12.
n. 1. 3

VII. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est, nam & hic distingui solet, inter metum gravem absolute vel ratione habita personæ metuentis, & levem; illarum iuste & iniuste; ab eo cui promittitur, vel ab alio; item inter actus liberales, & onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur irriti, alii ad arbitrium promittentis revocabiles, alii in integrum restituendi; non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula. Ego omnino illorum accedo sententiæ, qui existimant, seposita lege civili quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid, obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus, nam ut recte ab Aristotele traditum est, qui naufragii metu res suas jactat, vellet res servare sub conditione si naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia. Sed illud simul verissimum censeo, si is cui promittitur metum intulerit, non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, eum teneri ad liberandum promissorem, si promissor velit; non quod inefficax fuerit promissio, sed ob damnum injuria datum, quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, * infra suo loco explicabitur. Quod vero quidam actus rescinduntur * ob metum ab alio excussum, quam quicum actum est, ex lege est civili, quæ sæpe etiam actus libere factos ob judicii infirmitatem, aut irritos facit, aut revocabiles, Quæ autem de legum civilium vi atque efficacia supra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promissiones firmandas vis fit jurisjurandi infra videbimus.

VIII. Materiam promissi quod attinet, eam oportet esse, aut esse posse in jure promittentis, ut promissum sit efficax. Quare primum non valent promissa facti per se illiciti: quia ad illa nemo jus habet, nec potest habere. At promissio, ut supra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Agestilaus de promisso interpellatus respondit: *οὐκ ἔστιν ἐστὶ δίκαιον εἰ ἢ μὴ, ἔλαξα μὲν, ἀμολόγησα δὲ &*. Bene, si justum est: sin minus, dixi tantum, non & promissi. Quod si res nunc non sit in potestate promittentis, sed esse aliquando possit, erit in pendenti efficacia; quia tum promissio facta censeretur sub conditione, si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoque sit potestativa, tenebitur promissor facere quicquid moraliter æquum est, ut ea impleatur. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere, quæ naturaliter obligarent, ut promissum futuri matrimonii factum ab eo eave, qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ à minoribus aut filiis familiarum sunt.

IX. Quæri hic solet an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causa. Hic ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod donatione facta jam cessat vitiositas:

nam

Eth. Nic.
III.Sylv. verb.
Metus. q. 8.Sylv. verb.
restitutio 2.
dicto 7. Na-
var. c. 17.
n. 15. & c.
22. n. 51.
¶ 7. Covar.
ad neg. pec-
catum p. 2.
¶ 3. num. 7.L. item si
cum excep-
tione. s. in
hac actione.
D. quod
metus cau-
sa.

nam sine vitio res relinquatur apud donatarium. At In promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tandiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet: quæ cessare incipit peracto crimine. Unde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est. crimine vero perpetrato jam obligationis vim exseri, quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Iuda Jacobi filio, qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, * tanquam debitam, persolvit. Quod si iniustitia promissarii causam promissioni dederit, aut inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint refarcienda alia est quæstio, * de qua mox videbimus.

Cajet. 2. 2.
q. 32. art. 7.
Genesios
XXXVIII.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptatione supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de domini translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficienter voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum obligamur, si constet de voluntate nostra qua illum elegerimus, * ut instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et in generali præpositione accidere potest, ut nos obliget qui præpositus est agendo contra voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hic distincti sunt actus volendi, unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid illi in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus, ut non agat nisi ex Præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est * ad ea, quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest exercitoriam & institutoriam quæ non tam actiones sunt, quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjiciendum hic est male Romanis legibus introductum, ut ex facto magistri exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est. absterrentur enim homines ab exercendis navibus, si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra constitutum, ne exercitoria etiam univèrsi amplius teneantur, quam ad æstimationem navis, & eorum quæ in navi sunt.

Liqui ab-
fonti. D. de
acq. pass.
Gomey. tom.
II. c. 9. n. 1.

XIV. Ut autem promissio jus transferat, * acceptatio hic non minus quam in domini translatione requiritur, ita tamen ut hic quoque præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis.

tionis. Nec obstat quod de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum: quæ ratio quosdam induxit, ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim, sed revocari vetat. * ut acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed mere legitimus, cui non dissimile est quod pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam pro his, ut possidendi res quæ possessione quaruntur, ita & acceptandi animus jus supplet.

*Molina di-
spur. 263.*

*Vide hoc li-
bro cap. 11.
111. s. 6.
& IV. § 10.*

XV. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innoscere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem: aut hoc modo, Volo ut valeat si acceptetur; aut hoc modo, Volo ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ ad mutuam pertinent obligationem, posterior sensus præsumitur: in promissis vero mere liberalibus, potius est ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

XVI. Sequitur hinc ante acceptationem, quippe jure nondum translato, revocari promissum posse sine injuria, imo & sine inconstantia, si revera eo animo factum sit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam posse mortuo ante acceptationem eo cui promissum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipsius collata, non heredum. Aliud enim est velle dari huic jus ad heredes transiturum, * aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc est quod Neratius respondit, non videri sibi principem quod ei quem vivere existimabat concessisset, defuncto concessisse.

*L. Multum
refert. C. si
quis alteri
vel sibi. L. si
pater. D. de
manumiss.
vindicta.
L. Neratius
D. de reg.
juris.*

XVII. Poterit etiam revocari mortuo eo qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis posita fuerat obligatio. Aliud in tabellario qui non est instrumentum obligationis, sed perlator instrumenti obligatorii. Itaque literæ consensus indices per quem vis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum qui electus est, ut promissionem significet, & inter eum qui electus est ut ipse promittat. Priore casu revocatio vim suam habebit, etiam si ministro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus promittendi ab ipsius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione, omni culpa vacabat. Sic etiã priore casu * mortuo donatore poterit acceptari donatio, ut perfecta ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in legatis conspiciere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed mandata fieri. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur, ut impleatur mandatum, nisi magna mutatio inciderit, qualis est mors mandantis. Possunt tamen suppetere conjecturæ quæ aliud judicandum suadeant, quæ facile admittendæ sunt, ut subsistat quod pia causa dari mandatum est. Ac simili modo definiri potest agitata olim controversia, an in hæredem mandati detur actio, qua de realium M. Drusum Prætorem, a-liud Sextum Iulium edixisse refert scriptor ad Herennium lib. 11.

*L. Mandatum.
D.
Mandati.
Clarus l. 9.
iv. § donatio, q. 12.*

*L. Si mandassem.
D.
Mandati.*

L. Nec ambigi. C. de don.

Covar. in var. c. 14. n. 16. L. si pater. D. de manumiss. vind.

XVIII. Solent & controversiæ incidere de acceptatione pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem mihi

P

factam

factam de re danda alteri, & inter promissionem in ipsius nomen collatam, cui res danda est. Si mihi facta est promissio, omiſſa inſpectione an mea privatim interſit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptandi jus dari efficiendi, ut ad alterum jus perveniat, ſi & is acceptet, ita ut medio tempore à promiſſore promiſſio revocari non poſſit; ſed ego cui facta eſt promiſſio eam poſſim remittere. Nam is ſenſus juri naturæ non repugnat, & verbis talis promiſſionis maxime congruit, neque nihil mea intereſt ſi per me alter beneficium acquirat. Quod ſi promiſſio in nomen jus collata eſt cui danda res eſt, diſtinguendum eſt, an qui acceptat, aut ſpeciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, ut talis acceptatio ei incluſa cenſeri debeat: an vero non habeat. Vbi mandatum tale anteceſſit, diſtinguendum ultra non puto, ſitne perſona ſui juris necne, quod Romanæ leges volunt, ſed plane ex tali acceptatione promiſſionem perſici: quia conſenſus poteſt & per miniſtrum interponi ac ſignificari. Velle enim cenſeor quod in alterius voluntate poſui, ſi & ille velit. Deficiente autem mandato, ſi alius cui promiſſio facta non eſt acceptet volente promiſſore, tunc is erit effectus, ut promiſſori revocare promiſſionem non liceat, antequam is quem ſpectat promiſſio eam ratam habuerit aut irritam: ſic tamen, ut medio illo tempore is qui acceptavit, remittere promiſſum non poſſit, quia hic non adhibitus eſt ad jus aliquod accipiendum, ſed ad adſtringendam promiſſoris fidem in ſuſtentando beneficio: ita ut promiſſor ipſe ſi revocet faciat contra fidem, non contra jus proprium alicujus.

XIX. Ex ſuperioribus intelligi etiam poteſt, quid ſentiendum ſit de onere adjecto promiſſioni. id enim fieri poterit quamdiu promiſſio completa nondum eſt per acceptationem, nec fide interpoſita facta irrevocabilis. Onus autem in commodum tertii adjectum promiſſioni revocari poterit, quamdiu à tertio acceptatum non erit: quanquam non deſunt tam in hac quam in aliis quæſtionibus qui ſecus ſentiant. Sed recte rem inſpicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

XX. Soler & illud diſputari, quomodo convaſcere poſſit promiſſio cui error cauſam dedit, ſi re cognita promiſſor ſtare velit promiſſo. Atque idem quæri poteſt de promiſſionibus quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut cauſa alia, ſi iſta cauſa poſtea ceſſaverit. Nam ad hæc firmanda quidam ſolum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore actu externo ſufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id diſplicet, ideo quia actus externus non poteſt ſignum eſſe actus interni ſequentis, requirunt novam verbis factam promiſſionem & acceptationem. Vtior eſt media ſententia, actum quidem externum requiri, ſed non utique verbis factum, cum retentio rei promiſſæ ex parte ejus cui promiſſa eſt, & relictio ejus ex parte promittentis, aut ſimile aliquid, ſufficere poſſint ad ſignificandum conſenſum.

XXI. Hoc quoque omittendum non eſt, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promiſſiones quæ cauſam expreſſam non

*Coruat. c.
quamvis. p.
2. §. 4. 13.*

*Alex. conf.
204. lib. 1.
& ibi Car.
Mol.*

*L. perfectæ.
C. de donat.
que ſub
modo.
Barth. in l.
Qui Roma.
§. Flavius.
de verbo-
rum oblig.
Nava r. c.
22. nu. 51.
& 80. lib.
III.*

*Sanc. lib. II.
de matrim.
diſp. 32. n. 8.*

*Sanc. l. II.
de matrim.
diſp. 32. n. 8.*

non habent naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donatio-
nes.

XXII. Neque eum qui factum alienum promisit ad id quod in-
terest teneri, modo facere non omiserit, quod ex sua parte ad id fa-
ctum obrinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obli-
gationem inducant strictiorem. *Velut persoluta fide*, inquit Livius,
quia per eum non stetit quin prestaretur.

Covar. c.
quamvis p.
2.5.5.
Lib. II.

Annotata ad Caput x i.

Sapientum consensus] Ita ut & silentium in re moram non ferente §. I.
vim sponsonis habere velint Hebræi. Baba Kama cap. x, §. 4.

Deum ipsum] Ita Baldus in L. 1, D. de pactis.

Voto comparatur] Quasi paciscuntur cum Diis homines oblatione votorum. §. IV.

Schol. Horatii.

Capit ac vincit] Inde vincula fidei dicta. Donatius ad Eunuchum.

Id quod Romanis legibus erat introductum] Cautè Paulus Sententia-
rum lib. II, tit. XIV, Si pactum nudum de prestandis usuris interpositum est,
nullius est momenti. Ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur.

De promisso non solemniter facto loquens] Id est non sponso. Sic episto-
la XIX distinguit: iam non promittunt de te, sed spondent. Stipulatus &
sponso, verborum solemnitas dicitur Paulo lib. v Sententiarum, &
Cajo titulo de obligationibus quæ ex consensu fiunt.

Si lex fundetur in presumptione aliqua facti] Exemplum vide in l. man-
cipia, C. de Servis fugitivis, apud Gailium lib. I, obs. II, numero §. VI.
7. apud Molinæum ad consuet. Paris. tit. I, §. 13, Gl. 3.

Si promissio fundata sit in presumptione quadam facti, quod non ita se ha-
beat] Seneca de Beneficiis IV, c. xxxvi. Demens est qui fidem præstat
errori.

Infra suo loco explicabitur] Hoc libro, tit. XVII, §. 19, & libro III, §. VII.
c. XIX, §. I.

Ob metum ab alio incussum] Seneca naturam secutus libro IV con-
troversiarum controversia xxvi: Ita rescinduntur quæ per vim & neces-
sitate gesta sunt, si vis & necessitas à pacifcente adhibita est. Nihil enim, in-
quit, mea, an tu cogaris, si non à me cogaris. Meam culpam oportet esse, ut mea
pena sit. confer quæ infra libro III, c. XIX, §. 4.

Tanquam debitam] Natura scilicet, secundum cujus legem tunc vi-
vebatur. Aliter ex jure civili judicavit C. Aquilius teste Valerio Ma-
ximo, lib. VIII, c. II, n. 2. §. IX.

De qua mox videbimus] Cap. XII, §. 9, 10, 11.

Vi instrumentum nostrum] Servius ad illud Æneidos IX, *Hospitio cum* §. XII.
junget absens: per internuntios ait. vide quæ supra ad caput VI, §. 2.

Ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii exced-
endo arcana mandata] Vide exemplum apud Marianam xxvii, 18.
Aliud apud Guicciardinum Tom. I.

Acceptatio hic non minus quam in domini translatione requiritur] Ter-
tullianus, ut jurisperitus, libro de jejuniis: *Votum cum à Deo accepta-* §. XIV.
tum est, legem in posterum facit.

Vt acceptari semper possit] Vide similem legem Wisigothorum l. v. tit. II, c. 6.

§. XVI.

Aliud est velle dare heredibus] ideo ad vitandum ambiguum dici solebat: *illi liberisque ejus*. Servius ad IX Æneidos. Vide & legem Wisigothorum v. tit. II, c. 6.

Mortuo donatore poterit acceptari donatio] Vide Librum de Tenuris Angliæ, c. 7.

§. XXII.

Quia per eum non stetit quin præstaretur] Confer quæ infra lib. III, c. XX, §. 30.

C A P V T X I I .

De contractibus.

I. Diviso actuum humanorum qui aliis hominibus utiles sunt: ac primum, in simplicibus ac mixtos. II. Simplicium in beneficior meros, aut cum mutua obligatione. III. Et permutatorios: tum qui dirimunt, IV. Tum qui communionem adferunt. V. Mixtos esse principaliter. VI. Aut per accessionem. VII. Qui actuum contractus dicantur. VIII. Equalitatem in contractibus requiri primum circa actus præcedentes. IX. Ad scientiam. X. Ad libertatem volendi. XI. Secundo in ipso actu, si sit permutatorius. XII. Tertio in eo de quo agitur: quod explicatur. XIII. Quæ equalitas locum habeat in actibus mere aut partim beneficis. XIV. Quomodo estimandum rei pretium in venditione, & ex quibus causis juste crescat aut minuat. XV. Quando naturaliter perfecta sit venditio: & quando dominium transeat.	XVI. Monopolia quæ sunt contra jus naturæ, aut diligendi legem. XVII. Pecunia functionem quomodo recipiat. XVIII. De conductionis mercede naturaliter nihil remittendum ob sterilitatem & similes casus: & quid si conductore primo impedito uti, res alii locata sit? XIX. Iusta merces quomodo crescat & minuat. XX. Quo jure vetita sint usura. XXI. Quæ commoda usura nomine non veniant. XXII. Legem civilium quæ circa hæc rem vis sit. XXIII. Qualis estimatio faciendæ in contractibus avari periculi, sive assicurati. XXIV. Qualis in societate, ubi multa ejus species explicantur. XXV. De societate navali. XXVI. Jure gentium inæqualitatem in quam consensus est, quoad actus exteriores non attendi: & quo sensu id naturale dicatur.

Actuum humanorum qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii sunt simplices, alii compositi.

II. * Simples alii beneficii, alii permutatorii. Beneficii aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Beneficii meri, aut in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens absolvitur factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de domini acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi, tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Beneficii actus cum obligatione mutua sunt, qui aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus superfit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis præstatio operæ sumtuosæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum

actuum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæc in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. Actus permutatorii, aut dirimunt partes, aut communio-
nem adferunt. Actus eos qui diremtorii sunt, recte dividunt Iurif-
confulti Romani in Do ut des, facio ut facias, facio ut des: de qui-
bus videri potest Paulus Iurifconsultus in l. Naturalis: Digestis, Præ-
scriptis verbis. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam con-
tractus, quos ipsi nominatos vocant, non tam quod proprium ha-
beant nomen (habet enim hoc & permutatio quam à nominatorum
numero excludunt) quam quod ob usum frequentiore * vim quan-
dam & naturam accepissent talem, quæ etiamsi nihil esset dictum
specialiter, ex ipso nomine satis posset intelligi: unde etiam certæ de
illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris contractibus
minus frequentibus hoc tantum inesser, quod dictum erat, ac proin-
de non communis aliqua & usitata, sed accommodata ad ipsum fa-
ctum daretur formula, quæ ideo præscriptis verbis dicebatur. Ob
eamdem causam usus frequentioris, in conventionibus nominatis, si
requisita quædam adessent, ut in venditione * si de pretio convenis-
set, etiam re integra, id est antequam à partium altera præstitum es-
set aliquid, injungebatur implendi necessitas: cum in illis rarioribus
re integra daretur pœnitendi libertas, id est impunitas, quia lex ci-
vilibus vim coactricem subtrahebat illis conventionibus, ut sola con-
trahentium fide starent. At jus naturæ ignorat hæc discrimina: neque
vero qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minus sunt na-
turales, aut minus antiqui. imo permutatio, quæ innominatis accen-
setur, emptione & * simplicior est, & antiquior. Et Eustathius ad
Iliados x, ubi de certamine publico agitur, cui præmium constitu-
tum est, quod apud Homerum est ἀγώνος, interpretatur ἀντιπραγματικῆς
ἀγῶνι, addens *Ὁ ἀλλάγμα γὰρ πηρεὶ τὰ ποιῶντα*: nimirum facio ut des.
Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremtorios, nullo
nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus
genera, revocabimus. Dicemus proinde dari ut detur, statim quidem
rem pro re, ut in ea quæ specialiter dicitur permutatio, antiquissimum
haud dubie commercii genus: aut * pecuniam pro pecunia, quod collybum
Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in
emptione ac venditione: aut usum rei pro re: aut usum rei pro usu rei:
aut usum rei pro pecunia, quod postremum locatio conductio dicitur.
Vfus autem nomine hîc intelligimus tum nudum usum, tum eum qui cum
fructu conjunctus est, sive is sit temporarius, sive personalis, sive hereditarius,
sive alio quovis modo circumscriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad
annum Iubileum. Datur vero, ut interposito tempore tantundem, &
genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his, quæ pondere,
numero, mensura constant, tam rebus aliis quam pecunia. Facti cum
permutatio innumeras habere potest species pro factorum diversitate.
At facio ut des, aut pecuniam, atque id quoque in factis quotidiana
utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præstandæ indem-

*Aristotel.
v Eth. 8. &
I Pol. 9.
D. de con-
trahen. ems.
l. 1.*

nitatis circa casus fortuitos aversio periculi, vulgo affecturatio, qui contractus olim vix cognitus nunc est inter receptissimos; aut ut des rem, aut usum rei.

IV. Actus autem communicatorii, aut facta communicant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt societatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica societas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adversus piratas, aut alios invasores, quam vulgo Admiralitatem nuncupant, Graeci *σύνωλον* aut *ὁμόωλον* vocabantur.

V. Mixti autem actus sunt, aut principaliter, aut per accessionem alterius. Sic si sciens rem majoris emam, & quod plus est in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emptio: si fabro pecuniam promittam ut de suo auro mihi annulos faciat, partim emptio erit, partim conductio. Sic & in societate accidit ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu rei feudalis concessio beneficium est, pactio autem militaris operæ pro tutela, est factio ut facias. Quod si onus pensionis accedat, earum miscetur cum emphyteusi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid est ex contractu mutui, & periculi aversi.

VI. Per accessionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejussione & pignoris datione. Nam fidejussio, si negotium spectes quod inter fidejussorem & principalem debitorem geritur, plerumque mandatum est: si negotium quod inter creditorem & fidejussorem qui nihil recipit geritur, videtur actus mere liberalis: sed quia contractibus onerosis accedit, inde censeri solet. Pignoris quoque datio per se videtur actus liberalis, quia detentio rei conceditur, sed hæc quoque naturam trahit ex contractu cui securitatem præstat.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, contractuum nomine appellantur.

VIII. In contractibus natura æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate jus oriatur minus habenti. Hæc æqualitas partim consistit in actibus, partim in eo de quo agitur, & in actibus, tum præcedentibus, tum principalibus.

IX. Ad præcedentes actus pertinet, quos is qui cum aliquo contrahit, * vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non civilibus tantum legibus constitui solet, sed naturæ quoque actus congruit, nam inter contrahentes propior quædam est societas, quam quæ communis est hominum. Atque hoc modo solvitur quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, non celari omnia quæ tacentur; nec quicquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut de rebus cælestibus, nam * contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit. Bene Ambrosius: *In contractibus etiam vitia eorum quæ veniunt prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis in jus emptoris transcripserit, doli actione vacuantur.* Laëtantius dixerat: *Qui vendentis errorem non radarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non proficitur fugitivum servum, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carneades videri volebat.*

L. Labes. D.
de verb.
signif.

L. i. D. de
act. empti &
venditi.

Cic. de Off.
111.
Off. 11.
c. 10.

Libro v.

volebas, sed callidus & astutus. At non idem dicendum est de his quæ rem non contingunt: ut si quis sciat multas naves in cursu esse quæ frumentum advehunt: nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitri nequeat, nisi ut caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est non pugnans cum jure ejus quicum negotium est ita ut locum hic habere possit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat referente M. Tullio: *Advexi, exposui: vendo meum, non plus quam cateri: fortasse etiam minoris cum major est copia, cui sit injuria?* Non ergo generaliter sequendum illud ejusdem Ciceronis, celare esse, cum tu, quod scias, id ignorare, emolumentum tui causa, velis eos quorum intersit scire: sed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem subjectam per se contingunt, ut si domus sit pestilens, si à magistratu deici jussa, quæ exempla ibidem videas. At vitia ei quicum agas, nota, ut servitutum ædium quas M. Marius Gratianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emtas, dici nihil attinet. * scientia enim utrinque par pares facit contrahentes. Horatius:

*Ille feret pretium pœna securus, opinor:
Prudens emisti vitiosum.*

Quod notatum & Platoni undecimo de legibus.

X. Neque vero tantum in intellectu rerum, sed & in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis antecessit metus juste incussus, is demi debeat; id enim contractui extrinsecum est: sed nequis incutiatur contrahendi causa, aut si incussus est, ut dematur. Hoc spectantes Lacedæmonii resciderunt emtionem agri, quam Elei possessoribus metu expresserant, *γρόντες μηδὲν δικαιοτέρον εἶναι βία πειραμένους ἢ βία ἀφιλομένους ὡς ἔστι ἢ τίτλων λαμβάνειν.* Arbitrari nihilo justius esse infirmioribus per emptionis titulum, quam vi mera rem extorquere, quæ Xenophontis verba sunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, suo loco videbimus.

X I. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix potest habere. Nam si quis pro commodato, aut opera in mandato aut deposito exhibenda, aliquid mercedulæ stipuletur, non injuriam faciet, sed contractum miscabit, id est ex gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatoriis omnibus sollicitè id observandum est. nec est quod dicat quispiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum censeri. Neque enim solet hic esse tales contractus ineuntium animus, nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi sunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi sunt, urque ejus æqualitatis ratione debitum. Ioh. Chrysofostomus: *ὅταν ᾗ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ νίκη δ' ἀν' ἀλλοτρίου δὴ τι ἢ ἐ δόποδ' αὖ φιλοχρῶμεν καὶ βιάζομεθα ἔλαττον τ' ἀξίας καὶ λαοῦ καὶ πάλω ὑπὲρ τέτοι ποιῶμεν, εὐλαστία τὸ πρῶγμα ἐστίν;* Quoties enim in contractibus & quoties emendum quid aut dependendum est, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus, nonne huic factio quoddam inest furtum? Scriptor vitæ Isidori apud Photium, Hermiam narrat,

*Th. 2. 2. 78.
art. 3. Bal. l.
1. de ad. ed.
Covarr. ad
c. peccatum.
p. 2. § 4.
n. 6.*

d. loco.

*D. l. D. de
contr. emt.
in fine.*

*Histor. Gr.
111.*

*Inst. de
mandato. §
ult. L. 1. §
Si quis ser-
vum. D. de
positi.*

ubi quod emere vellet iusto forte minoris esset indicatum, adiecisse quod iusto pretio deerat, quod existimaret aliter agere iniustitiæ esse speciem, sed talis quæ plurimos lateret. Et in hunc sensum interpretantur Hebræi legem quæ est * Levit. xxv, 4, & 7.

XII. Restat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc consistens, ut etiam si nec celatum quicquam sit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam sine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque sit resarcienda, & demendum ei qui plus habet reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propositum aut fuit, aut esse debuit, ut uterque tantundem haberent. Lex Romana hoc constituit non in quavis inæqualitate, minima enim non persequitur, imo & occurrendum censet multitudinilitium, sed in satis gravi, ut quæ dimidium iusti pretii excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt quatenus teneri manu possunt, Philosophi quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus subiecti non sunt, id sequi debent quod æquum esse ipsis ratio recta dicat: imo & illi qui legibus subiecti sunt, quoties de eo quod fas piurumque est agitur, si modo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob certas causas auxilium suum denegant.

XIII. Sed notandum est quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius indemnis præstari debet à sumptibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem tenetur resarcire si perit, quia non solum rei ratione domino tenetur, id est ex vi domini, quomodo quivis possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione beneficiæ acceptionis: * quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo si perit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignore, ut & in locato, media via sequenda est, ut qui rem accepit, nec de casu quovis teneatur, ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III. Ductoris dubitatum * cap. 42. Spectavit huc Seneca cum dixit, *alios fidem debere, alios tutelam*. Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus iudicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus.

XIV. Mensura ejus quod res quæque valeat maxime naturalis est

d. loco.

*Silvest. in
verbo Bel-
tum, p. 1.
n. 7.*

*Th. 2. 2. 62.
art. 6.*

*vii. De Be-
neficiis. 19.*

est indigentia, ut Aristoteles recte ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam sunt necessariae. *Margaritis*, inquit Plinius, * *pretia luxuria fecit*. Et Cicero Verrina de Signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est astimationis*. Et contra evenit ut res maxime necessariae minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI, cap. 15; ubi & hoc addit: *Pretium cuiusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt*. Paulus Iurifconsultus: *Pretia rerum non ex affectu nec invidiâ singulorum, sed * communiter funguntur*: id est, ut alibi explicat, quanti omnibus valeret. Hinc fit ut res tanti aestimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium *ex æquo*, ut Aristoteles loquitur, id est *in puncto* constituit. In communi autem illo pretio, * ratio haberi solet laborum & expensarum quas mercatores faciunt: soletque subito quoque mutari ex copia & inopia eorum, pecuniæ, mercium. Cæterum possunt & quædam esse rei accidentia aestimabilia, ob quæ res licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Ejus quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, quod ex pretii solutione dilata aut anticipata nascitur.

Mor. Nic.
v. 8.

ix, 35.

L. pretia. D.
ad l. Falc.

L. Si ser-
vum D. ad
legem A-
quil.

XV. De venditione & emptione notandum etiam sine traditione, ipso contractus momento, transferri dominium posse, atque id esse simplicissimum. ita * Senecæ venditio alienatio est. *Et rei sua jurisque sui in alium translatio*: nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit ne statim dominium transeat, obligabitur venditor addendum dominium, atque interim res erit commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio constat præstando, ut habere liceat & evictionem, item quod res periculo est emtoris, & ut fructus ad eum pertineant, antequam dominium transeat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique observatur: imo peris legum conditoribus placuisse, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris sit, notavit Theophrastus in loco qui * apud Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de solemnitate venditionis, de arrhabone, de pœnitentia, multum differentia à jure Romano: sicut & apud Rhodios perfici solitam venditionem & contractus quosdam alios relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusænsis. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, sive per traditionem, sive aliter. Per hanc enim facultas moralis in rem abiit à venditore: quod non fit per solam promissionem.

XVI. Monopolia * non omnia cum jure naturæ pugnant. nam

Arist. Pol.
l. 6. VII.

possunt interdum à summa potestate permitti iusta de causa & pretio constituto : cujus rei exemplum nobis illustre præbet Iosephi historia cum is vice regia Ægypto præfesset. Sic & sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, * ut Strabon loquitur, *μονοπωλίαν*. Potest & à privatis institui, æquo duntaxat compendio. At qui, ut in Velabro olearii, * de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt, ne major copia importetur, aut ideo merces coemunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt investitionem mercium, aut ideo coemunt ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem ad versus caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro Officiorum tertio, sed proprie jus alterius non violant.

Cap. 6.

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter functionem recipere, * non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi, qua scilicet comparatur ad res aut omnes, aut maxime necessarias : quæ æstimatio, si aliud non convenit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michael Ephesinus ad quintum Nicomachiorum : *ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τῆς ἐπὶ τῷ νόμισματι ἴδιαι ἀνὰ πνεύματι, ὡς ἂν ἐπὶ ἐκείνης οὐκ αἰεὶ ὁμοίως δεόμεθα ἐν τῇ χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἰσχυρῶν, ἕως ἐδὲ τὸ νόμισμα αἰεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει, καὶ τὸ πρῶτον πλεονάζον δύναμιτον ὑστέρων ἢ ἰσάμενον ἢ ὑδὲν ἰσχύει. ὁμοίως μᾶλλον γὰρ τῆς διαφόρου ἐστὶ ὡς μίση ἀντὶ τῶν ἀλλοτρίων χρεῶν.* Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus aequæ semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus, aut nihil valet : * diuturnius autem est nummi pretium ; eoque ut mensura aliarum qua comparantur rerum uti solemus. Cujus loci hic sensus est : quicquid adhibetur in hoc uti mensura sit rerum aliarum, debet esse tale ut per se minime flectatur. talia autem sunt in genere æstimabilia, aurum, argentum, æs. per se enim ferme tantundem ubique, & semper valent : sed prout res alia, quibus indigent homines, copiosæ sunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, nunc plus, nunc minus valet.

L. II. D.
Locati.

XVIII. Locatio & conductio, ut recte à Cajo dictum est, proxima est venditioni & emtioni, eisdemque regulis consistit. Respondent enim pretium pensioni sive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare sicut res domino perit, ita naturaliter sterilitas, & alii casus qui usum impediunt, damno sunt conductoris ; neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promissam, quia ipse facultatem utendi tradidit, quæ eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id potest. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus esset, alii eam locaverit, quicquid consecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione supra diximus, pluris rem vendi-
mino-

minorisve emi posse, si in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum est. Quod si una opera pluribus utilis esse possit, ut itineris susceptio, & locator pluribus se in solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab uno exigeret, ubi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de æstimatione.

X X. Circa mutuum quæri solet, quo jure veritæ sint usuræ: & quanquam jure naturali veritas esse receptor est sententia, contrarium tamen sentit Abulensis Neque vero videntur argumenta quæ in alteram adferuntur partem, talia esse ut assensum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse, * tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro usu rei pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat ut contractus in aliud nomen transeat. Nec magis urget quod suapte natura sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infæcundas hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius, quod hic res pro re reddatur, usus autem rei à re distingui non possit, cum in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil debeat exigi. Sed notandum est cum rerum quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeant, ususfructus Senatusconsulto introductus dicitur, non tamen effectum, ut proprius ususfructus esset, de voce ususfructus agi, quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil esse, aut non æstimabile, cum contra certum sit, si quis proprietariæ tale jus cedat, pecuniam posse exigi eo nomine. Sic & jus illud non nisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo * *cū utitur* usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero à Catone, Cicerone, Plutarcho, & aliis contra usuras dicuntur, ea respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex à Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræis Hebræis pecuniam dare fœnori. Est enim hujus legis materia si non necessaria, certe honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psalmo qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos * decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo octavo. quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut alioqui circumciso (nam hujus cum Hebræo par causa erat) præstari jubentur, ea nunc præstanda sunt homini cuivis, * omni populorum discrimine per Evangelium sublato, latiusque extenso proximi intellectu: quod præter cætera ostendit insignis Christi de homine Samarita apologus. Itaque Lactantius de officiis tractans hominis Christiani, *Non dabit, inquit, in usuras pecuniam. hoc est enim de alienis malis lucra captare.* Ambrosius: *Subvenire non habenti humanitatis est; duritia autem * plus extorquere quam dederis.* Ipse Cæsar Augustus notavit aliquos, quod pecunias levioribus usuris mutuati, graviore fœnore collocassent.

In cap. 25.
Matthæi
qu. 171. c.
172.

L. 11. D. de
usufructu
car. rer. qua
usu consum.

L. 1. § si u-
susfructus.
D. ad legem
Falc.

Luc. 229.

Epi. Inf.
c. 2.
De Officiis
111. c. 2.
Suet. c. 39.

XXI. Observandum tamen est, esse quædam * quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgo usuræ esse videantur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno quod facit qui pecuniam dat mutuam eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutationem cessante, deducto scilicet incerto spei, & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non cavetur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione in Pantænetum, eum qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsivit * sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim ut gratum faciat alteri, negat feneratorum odio prægravandum.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius; ut apud Hollandos jam pridem concessum est aliis quidem * octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro usu annali exigere, si quidem vere stant intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure: si enim eum modum excedunt, impunitatem præstare possunt, jus dare non possunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem * assicurationem vocant, omnino nullus erit si contrahentium alter rem de qua agitur, aut salvam quo destinabatur pervenisse, aut periisse sciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia hujus contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æstimatione perendum est.

XXIV. * In societate negotiatoria, ubi confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro: si inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata, quod Aristoteles sine octavi Nicomachiorum sic extulit: *ἐν κοινωνίᾳ τῶν κεραιῶν ὁ πλεῖον λαμβάνουσιν οἱ συμβεβηκότες πλεῖον*. Atque idem habebit locum si operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera, conferri potest, ut dici solet:

Par pari datum hostimentum est opera pro pecunia.

Sed hæc collatio non uno modo fit: nam aut opera confertur cum solo pecuniæ usu, quo casu fors domino perit, & si salva est, domino salva est; aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie comparatur cum opera non fors, sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera operæ pretium habetur quasi forti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & de labore ac periculo navigationis, & similibus intelligi debet. Ut autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni, est quidem præter naturam societatis: potest tamen ita conveniri sine injuria. fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu averti periculi, in quo ita servabitur æqualitas, si tanto plus lucri ferat, quam alioqui

Navarr. 17.
num. 250.
Covar. 111.
var. cap. 2.
Less. lib. 11.
2.25. du. 3.

qui laturus fuerat qui in se damnum recepit. Ut autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est à Iurifconsulto † non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est, si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universonum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat comparandum est.

XXV. In societate navali adversus piratas utilitas communis est ipsa defensio: interdum & præda. Solent autem æstimari naves, & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus sunt & vulneratorum impendia, ferantur à dominis navium & mercium * pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem quæ diximus hæctenus ipsi juri naturæ sunt consentanea.

XXVI. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod inæqualitas rerum, in quam consensus est, ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur exactio aut coactio sit eo nomine. Hoc enim est quod ait Pomponius, in pretia venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti ut nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere. * Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum est, pro eo quod recepti passim moris est, quomodo apud Apostolum Paulum ipsa natura docere dicitur viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos usitatum sit. Sic idolorum cultores, non autem quosvis homines φύσις μάταιος, id est natura vanos appellat scriptor libri Sapientiæ, & σέκενα φύσις ὀργής Paulus Apostolus, non tam ex sua, quam ex Romanorum, apud quos tunc vivebat, persona loquens. Euenus poetæ vetus:

Φημί πολυζῳόνιον μελέτην ἔμμεναι, φίλε, καὶ δὴ
ταύτην ἀνθρώποισι τελοῦσθαι φύσιν εἶναι.

Quod meditare diu durabile fiet, amice,
Atque id naturam credo mortalibus esse.

Ejusdem sensus dictum vetus apud Galenum exstat: ἐπιτηθεὶς φύσις L. III.
τῆς ἐν consuetudo adscititia est natura. Apud Thucydidem simili notione dicitur τῶν νόμων καὶ νόστασι ἢ ἀνθρωπιῆς φύσις, humana natura legum vitæ. Sic πεφροστωιδρία dicunt Græci tum virtutes, tum vitia postquam altas radices egerunt. Apud Diodorum vero Siculum legitur: † φύσις ἑστὶ τῆ ἀνάγκης ἡπρωδής, cum necessitas naturam, id est robur animi, vinceret. Sic Pomponius Iurifconsultus cum dixisset jus Romanum non pati eundem in paganis & testato & intestato decedere, addidit earum rerum naturaliter inter se pugnam esse, cum tamen ea regula è solis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos locum

Angelus
verb. Societas I. 7. 7.
Silv. verbo Societas, I. 9. 2. Navia. 17. n. 255.
Covarr. & Less. d. locis.
Livius libro XXXIX.
Arist. III Polit. c. 6.
† L. Si non. D. pro socio.

L. in causa cognitione.
D. de minoribus. L. Item si pretio. D. locati.
I Corinthe. XI, 14.

III. I.
Eph. 11. 3.

L. jus nostrum, D. de R. l.

locum habeat, ac ne apud ipsos quidem Romanos * in militum testamento. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controversias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant si ob inæqualitatem à pactis discedere licuisset. *Hac est emptionis atque venditionis substantia* (ajunt Imperatores substantiæ nomine morem perpetuum significantes) quod emptor viliori comparandi, venditor cariore distrabendi votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque * post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente ad certum consentiant pretium. Seneca ait hoc jus respiciens: *Quid interest quanti sint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori dehet qui bene emit.* Andronicus Rhodius sensu eodem: τὸ ἴδὲ τοῖς ἐκαστοῖς οὐκ ἀλλὰ μᾶλλον κέρδιον οὐτὲ ἀδικῶν ἔσθαι, οὐτὲ ἐπιβῆναι. τέτατον δὲ ἀδικῶν ἔδοκεν ὁ νόμος. *Lucrum quod voluntate contrahentium percipitur, nec iniustum est, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex concessit. Is, quem indicavi paulo ante, scriptor vitæ Isidori, minoris justo emere, aut pluris vendere, vocat ἀδικῶν πῶς ἄλλο τὸ νόμος ἀφαιρῶν, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέψασα: injusitiam * à lege quidem permissam, sed qua re ipsa iustum pervertat.*

L. Si voluntate, C. de rescind. vend.

L. VI. de benef. 15.
Nic. v. 5.

Annotata ad Caput XII.

§. II.

Simplices alii beneficii, alii permutatorii] Aristoteles illa omnia *δοταί*, hæc *περίστωρ* nomine comprehendit.

§. III.

Vim quandam & naturam accepissent talem] Vide Vasq. lib. contr. c. x, in fine.

Si de pretio convenisset] Apud Hebræos perfecta non censetur venditio ante traditionem veram vel imaginariam.

Simplicior est & antiquior] Apparet id ex Homeri versibus productis L. I. D. de contrahenda emptione. Tacitus de Germanis: *Interioribus simplicibus & antiquius permutatione mercium utuntur.* Servius ad Eclogam IV ad illud: *mutabunt merces. quia antiqui res rebus mutabant.* Et ad illud Georg. III: *Vellera mutantur. ingenti pretio comparentur.* Nam apud majores omne mercimonium permutatione constabat, quod & Cajus Germanico confirmavit exemplo. Plinius libro XXXIII, 2: *quantum felicitate cum res ipsa permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit.* Libro sexto, cap. XXII, de Seribus: *Vteriori ripa merces propositas juxta venalia tolli ab his si placeat permutatio.* Mela de iisdem: *Seres intersunt, genus plenum justitia ex commercio, quod rebus in solitudine relictis absens per agit.* de iisdem Ammianus libro XXIII: *Cum ad coemenda sila vel quadam alia fluvium transferunt ad vena, nulla sermonum vice, propositarum rerum pretia, solis oculis aestimantur.* Mela de Sarmatis: *Vice rerum commercia exercent.* De Colchis vide Busbequium epistola exoticarum III. de Lapponibus Olaum Magnum libro IV, c. 5.

Pecuniam pro pecunia] de eo vide Procopium arcana historia. Numerus Illyrico advectus quondam in Italiæ mercis loco, Plinius libro XXXIII, c. 3.

Vitia sibi nota] vide Scholiasten ad illud Horatii :

§. IX.

mentem nisi litigiosus

Exciperet dominus.

Contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit] Valerius Maximus lib. VIII, c. II, 1 : bona fidei venditorem, nec commodorum spem augere nec incommodorum cognitionem obscurare oportet. Agitur ibi de adibus dirui iussis ab auguribus, quod emptorem venditor celaverat.

Scientia utrinque par, pares facit contrahentes] Edictum Theoderici, c. 141.

Levitici xxv, 14, 17] Vide Mosem de Korzi, Præcepto jubente §. XI.

LXXXII.

Quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset periturum] Lex Wisigothorum lib. v, tit. v, c. 1, 2, 3.

Capite 42] Convenit cum Exodi loco c. XXII, 6, 10, 11, 12, 13.

Moses de Korzi præceptis jubentibus LXXXVIII & LXXXIX.

Pretia luxuria fecit] idem libro XXXVII de gemmis : Singulorum libido singulis modum facit & maxime regum. & libro XXXII : Quantum apud nos Indici margaritis pretium est, tantum apud Indos in curatio, namque ista persuasione gentium constant. Augustinus de civitate Dei libro XI, cap. 16 : Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum estimatione, quorum certe natura tanta est dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam

servus, gemma quam famula? ita libertate iudicandi plurimum distat ratio considerantis à necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat. cogitet & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid iucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.

Communiter funguntur] Plin. lib. XVIII, c. 31 : Æqui patrisfamilias modus est, annona cuiusque anni uti.

Ratio haberi solet laborum & expensarum] Nec improbat id Augustinus ad Pl. LXX : Sed ait ipse mercator : Affero ex longinquo mercem : mercedem laboris mei unde vivam peto. dignus est enim mercenarius mercede sua. de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.

Seneca] de Beneficiis v, 10.

Apud Stobæum est] titulo de legibus.

Non omnia cum jure natura pugnant] Nota Thaletis historia de olivitate. Pythoclis inventum de plumbo Tyrio coemendo unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud Aristotelem œconomicon II, de monopolio erinaceorum, quibus expoliantur vestes, vide Plinium VIII, 37. de monopolio Serici, Procopium in historia arcana.

Ut Strabo loquitur] Libro XVII, vide & Cassiodorum II, 4, & 26.

De compacto id agunt] Lex æqua & prudens est C. de monopolis. & locus notabilis apud Lysiam adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde Cassiodorum IX, 5. & c. quicunque, causa XIV, quæstione IV.

Non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma sed in genere magis communi] non tam ex substantia quam ex quantitate L. 1. D. de contrah. emptione. non corpora hic cogitanda sed quantitas, L. Si is cui, §. 1. D. de solutionibus.

§. XVII.

Dicitur

Diuturnius est nummis pretium] publica ac perpetua æstimatio, d. L. I. D. de cont. empt.

§. xx.

Tantumdem & de commodato dici potest] valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & feneratio. in L. unica. C. Theod. quod jussu est, *pecuniam commodat*. Justinianus edidit *mutuam dat*. Nummos autem fœnore sumptos, conductos dixit Horatius lib. I, Sat. 2, ubi Scholiastes *merces, usura*.

Hominum industria fructuosas fecit] Nec enim debet sterilis esse pecunia. L. quid ergo. §. Usuras. D. de contr. tutela. L. debitor. D. de Usuris.

Ἐν ἀντιρροῇ] L. cum debitor. D. in quibus causis pignus. L. et pactione. c. de Usuris.

Et aliis] Ut Appiano in civilibus.

Honesta moraliter] Hebræi censent voce נשׁ significari usuram in pecunia: voce נשׁיב וְ נשׁיב in quavis specie. Hieronymus ad xvii Ezechielis: *Putant quidam usuram tantum esse in pecunia: quod provident scriptura divina, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non capias, quam dedisti.*

Decimus quartus] Et Pl. cii, *ἄριστος ἀνὴρ ὁ δὲ ἀκρίβειαν καὶ κίχρῶν*. Vir bonus est, qui alterius miseretur, eique pecuniam dat mutuam.

Omni populorum discrimine per Euangelium sublato] Christianos Arnobius libro IV ait esse *communicatores rei & cum omnibus, quos solidæ germanicatis necessitudine copulatio*. alibi: *qui omnes homines pro fratribus diligunt.*

Plus extorquere quam dederis] Cyprianus de Lapsis gravia peccati enumerans, addit *usuris multiplicantibus fœnus augere*. Chryostomus de jejunio v: *ἐὰν νηστύσιος βλέπει μὴ δανείσθαι τὸ δὲ γέροντος ἐπὶ τῷ κ. νηστύσιος ἀφ᾽ ἡζὸν βιαιῶν συναλλαξμάτων χειρὸς ἑαυτοῦ*. Si jejunos, vide ne pecuniam tuam colloques fœnori. *jejunas? rumpe violentorum pactorum cautiones*. idem incipit ultimum I ad Corinthios pecuniam fœnore partam non magis si in Eleemosynam detur Deo acceptam esse ait, quam si detur ex quæstu meretricio. Augustinus epist. LIV: *quid dicam de usuris, quæ etiam ipsa leges & judices reddi jubent. ita crudelior est, qui subtrahit aliquod vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore? Maximus homilia III de quadragesima: recte frater frequentibus Ecclesiam, si gressus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat usura*. His adde Basilium in Sermones Domini in monte, & quæ ex Conciliis, sanctisque scriptoribus collegit Gratianus causa XIV, quæst. III & IV.

§. XXI.

Quæ ad usura speciem accedant] Et si cum juris Romani consulis loqui volumus, fœnus odiosum nomen est, usura non item. *Usura non propter lucrum petentium sed propter moram solventium infliguntur*. L. cum quidam. D. de Usuris. Cujacius in paratitlo de Nautico fœnore: *Fœnus est quod præter sortem accedit lucri causa: usura quod accedit ne in damno versetur creditor*. Sed quia plerique etiam usurarum abusi sunt nomine, cœpit & hoc in sequiorem sumi partem: in bonum autem fœnum substitui vox ejus quod interest.

Sub modico lucello] Procopius Gotth. III, in laudibus Germani, qui Justiniano propinquus: *ἡμίμακα τοῖς θεομορφοῖς ἄπαισι δὲ δανεικῶς μετὰ τὸ*

καὶ τῶν ἐδ' ὅσον λόγῳ κρημνισθῆναι & εἰς ἀλίῳν πᾶσι. pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat utendas, usuram autem, quæ quidem talis dici meretur, nunquam ab ipsis sumebat.

Oſto nummos in centum] Idem in Imperio constitutum.

§.XXII.

Impunitatem præstare non possunt] Ideo permissas ante se usuras ad normam æquiorum reducere Iustinianus sui officii censuit : Novellis xxxii, xxxiii, xxxiv.

Affecuratiorem] Id damnum in se suscipere dixit Suetonius Claudio. Sic Cicero pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum esset sine vecturæ periculo. Epistola xii, 17.

§.XXIII.

Exemplum societatis habes in delphinis apud Plinium] Lib. ix, c. 8 & in pinna ac pinnotere ix, 40. meminit & Cicero de Finibus.

§.XXIV.

Pro parte quam habent in ea summa] Vide simile in L. Wisigotthorum libro v, tit. v, c. 5.

§.XXV.

Naturaliter autem eo in loco] Sic Gellius lib. ix, c. 10, de actu conjugali : rem natura lege operendam.

§.XXVI.

In militum testamento] Imo & in paganorum testamentis saepe ubi inofficiosi querela instituitur, L. mater. L. nam etsi. L. circa. D. de inoff. Testamento, addita L. cum duobus. C. eodem titulo.

Post multas contentiones] Festus : Coctones dicti videntur à cunctatione quod in emendis vendendisque mercibus tarde per veniant ad justii pretii finem. itaque apud antiquos prima syllaba per V litteram scribebatur. Quintilianus declamatione pro civibus diu cocionatus est.

A lege permissam] Sic Andronicus Rhodius ad V Nicomachiorum c. 5 in fine : τῶν ὅσ' ἀδέσῳ ἐδᾶν ὁ νόμος. harum enim rerum licentiam lex dedit.

C A P V T X I I I.

De jurejurando.

I. Iurijurandi quantæ vi sit etiam ex paganorum opinione.

II. Animum deliberatum requiri, nempe ut quis jurare voluerit.

III. Verba jurantis obligare in sensu quo ea creditur accepisse cui juratum est.

IV. Iuramentum dolo elicitum quando obliget.

V. Iuramenti verba non extendenda ultra receptum loquendi morem.

VI. Iuramentum non obligare de re illicita factum.

VII. Aut quod impediatur majus bonum morale.

VIII. Aut si factum sit impossibile.

IX. Quid si impossibile sit ad tempus?

X. Iurari Deo nominato, & quo sensu.

XI. Sed & nominatis rebus aliis cum respectu ad Deum.

XII. Iuramentum esse etiam per falsos Deos iuratur.

XIII. Effectus iurijurandi : inde obligatio

ex jurejurando duplex, tempore iurijurandi & postea : quod distincte explicatur.

XIV. Quando ex jurejurando jus queratur homini & Deo, quando Deo tantum.

XV. Resoluitur sententia statuenti cum qui pirate aut tyranno juravit, Deo non teneri.

XVI. Qui per se juravit an implere debeat, distinctio explicatur.

XVII. Cum Deo soli quis obligatus fuit, heredem ejus ad nihil teneri.

XVIII. Perjurium non esse qui non implet nolenti impleri, aut sublata qualitate ejus cui sub illa qualitate juratum est.

XIX. Quando irritum sit quod contra juramentum sit.

XX. Superiorum actus quid possit circa id quod subditus juraverit, aut quod subdito juratum est, cum distinctionibus exponitur.

Q

XXI. Monita

XXI. *Monita Christi de non jurando ad quale juramentum proprie pertineant.* | XXII. *Quae fides injurata juramenti vim ex more habeat.*

A Pud omnes populos, & ab omni ævo circa pollicitationes, promissa, & contractus maxima semper vis fuit jurisjurandi. Nam ut Sophocles ait Hippodamia :

*Mens exciti ari jurejurando solet,
Vt bina diligenter evitet mala,
Culpari amicis, & Deos offendere.*

Lib. I. Nullum vinculum, inquit Cicero, ad adstringendam fidem majores nostris jurejurando arctius esse voluerunt. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non cœdita: ut Hesiodus dixit de juramento:

clades mortalibus unde

Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

* Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum: & sine facto voluntas quoque pœnam in se accerseret: quorum utrumque Herodotus confirmat narratione de Glaucō Epicydide, qui deliberaverat tantum an juratam de deposito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

Lib. II.

*At juramento quadam est sine nomine proles
Trunca manus, & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem * vastat stirpemque domumque.*

Et eandem historiam recitans Juvenalis ita concludit:

Hæc patitur pœnas peccandi sola voluntas.

Off. III. Bene Cicero: Est jusjurandum affirmatio religiosa: quod autem affirmatio quasi Deo teste promiseris, id tenendum est. Quod autem addit: Iam enim non ad iram Deorum quæ nulla est, sed ad justitiam & fidem pertinet: si iure nomine perturbationem intelligit, non improbandum est; si qualemcunque nocendi affectum aut voluntatem, minime est recipiendum, ut recte probat Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oritur, & quo pertingat usque videamus.

*Lib. de ira
Dei.*

II. Primum quod de promissis & contractibus diximus, & hoc habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se jurare verba protulerit jurantia, ut de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius:

** Quæ jurat mens est: nil conjuravimus illa,
ex Euripide desumptum qui in Hippolyto dixerat,
Iurata lingua est: * mente juravi nihil.*

Soto L. VIII. g. I. art. 7. Covarr. ad s. quamvis. part. I. 4. 5. Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, non eo minus obligatur, quia obligatio à juramento est inseparabilis & effectus ejus necessarius.

III. At si quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari, sunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius est teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit testem. nam is actus qui per se est obligatorius, ex animo deliberato processit. Cui consequens est ut quantum plerumque verum est illud Tullii; *Quod ex animi tui sententia juraveris,*

juraveris,

juraveris, id non facere perjurium est; quo & illud pertinet quod apud Homerum jurans Vlyssi Calypso ait,

ἀλλὰ τί ἰσχυρότατος ἐγὼ φησὶν ἔσται;

Verum animus quod sensit idem loquar.

Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui jurat sciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium est, verba aliter accipi. nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere vera, * quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum est, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum legimus, *Trepidus & verba iurijurandi per varias artes mutantibus, quæ flagitii conscientia inerat.* Augustinus: *Perjuri sunt qui servatis verbis expectationem eorum quibus juratum est deceperunt.* Et * Isidorus: *Quancunque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conscientie testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur * liquido jurare. Ideo Metellus recte recusavit jurare in legem Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem ob rogationis vitium esse irritam, & juramentum in legem ita intelligendum si lex rite rogata lataque esset. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio, quæ promissorem exsolvat, id tamen in juramento admittendum non est: quo pertinet egregius ille locus Apostoli ad Hebræos: *Deus volens abundantissime herodibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidem fecit iurejurando: ut per duas res immutabiles in quibus fieri non potest, ut fallat Deus (ita recte verti puto illud ὁ ὀρκισθεὶς, sicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. vii, 16. viii, 26; x, 1.) firmum habeamus scilicet. Quæ verba ut intelligantur, sciendum est sanctos scriptores de Deo sæpe loqui ἀσπρονόητος, & magis secundum id quod videretur nobis, quam quod est. Nam Deus vere decreta sua non mutat. Mutare tamen & * pœnitentia duci dicitur, quoties aliter agit quam verba sonare videbantur, nimirum * ob conditionem tacite intellectam quæ cessat, Jerem. xviii, 8. Exempla videre est Gen. xx, 3; Ex. xxxi, 14; 1 Reg. xxi, 29; 11 Reg. xx, 1; Esaiæ xxxviii, 1; Ionæ iii, 5, 11. Quo sensu etiam nos fallere Deus improprie dici potest, & solet vox ὀρκισθεὶς, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, significationem habere eventus spem frustrantis, ut videre est tum alibi, tum Levit. vi, 2; Iosue xxiv, 27; Esai. lviii, 11; Ose. i, 2; * Abac. iii, 17. Facillime autem hoc procedit in comminationibus, quia illa jus nemini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacite quædam subest. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem notant, promissionem, quia jus dat, & juramentum, quia conditiones tacitas, & aliquo modo latentes repellit: ut videre est etiam Psal. lxxxix, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36. Nam aliud est si quas condiciones ipsa negotii natura aperte indicet. Quo nonnulli referunt id quod legitur Num. xiv, 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promissio impleri quo vis tempore potest, nec personis certis adstringitur. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de iurejurando quod dolo elicatum est. Nam si certum est, eum*

Hist. IV.

Epistola
CCXXIV.

App. de hel-
lo civil. l. 1.
Pan. in c.
Clariorum de
jurejur. Sit
in verbo iur-
tamentum.
4. q. 23.
VI, 17. ibi
Thom.

Ionæ IV, 2.

Navar. c.
12. n. 13.

Iosue IX.

Deuter. XX.
10.

I Reg. IX,
21.

XI, 19, 20.

II Samuel.
XXI, 6.

De Off. II,
c. 14.

Livius lib.
XXXIX.

qui juravit aliquod factum * supposuisse, quod revera se ita non habeat, ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non obligabit juramentum. At si dubium sit, an non etiam sine eo idem fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima juramento convenit. Atque huc refero jusjurandum quod Iosue & primores populi Israëliti Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant à Gabaonitis è regione longinqua se venire fingentibus. At non inde sequeretur Iosueam & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *Fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum pacisceris?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum desiderent, sociale an ditionis; aut etiam ut ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis fœdus inire sociale: non etiam ut negent dediturum se vitam relinquere posse. Lex enim divina quæ eos populos inter necioni devovebat, * ex legis alterius comparatione ita erat intelligenda, ut locum haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata. Quod inter alia probat historia Rahabæ * cui ob benemerita paritum est, & Solomonis, qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit. Atque huc pertinet quod in Iosue libro dicitur nullam fuisse civitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obduros enim ne gratia illis fieret. Quare cum credibile esset, si re ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam salvam sub parendi conditione impetraturos fuisse, valuit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato postea pœnæ summe sint gravissimæ Deo auctore. * Ambrosius hanc tractans historiam Iosue tamen pacem quam dederat, revocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret. Nihilominus doli sui pœnam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ jam sua ditione subditi facti Hebræorum. Addicti enim sunt * personali cuidam servituti, cum si egissent aperte, potuissent ad tributariam conditionem recipi.

V. Non tamen ultra receptum loquendi morem extendenda est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum jurassent non daturus se in matrimonium filias Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiserunt. * Aliud enim est dare, aliud amissum non repetere. Ambrosius de hoc facto: *Qua indulgentia congruo intemperantia supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permittitur ut rapta inirent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est, quod Achæi Romanis quædam non probantibus quæ ab ipsis facta & jurejurando firmata erant, rogarunt ut ipsi Romani quæ viderentur mutarent: nec Achæos religione obstringerent irrita ea quæ jurejurando satisfissent faciendi.

VI. Ut valeat juramentum * oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit jurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene * Philo Judæus: *ἴστω ὅτι πᾶς συνωμότης ἀδικη δρών, ὅτι ἐνορκήσας ἑαυτὸν ἢ ἄλλοις φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἀξίον ὄρεον ἀναστέπει, ὃ πᾶν κατὰ καὶ δίκαια ἐπιφραγίσει.* ἀσπίστου γὰρ ὑπάρματα ὑπαιπίοις, ἐν ὃ δέοντι γινόμενοις ὄρκιοις, οἳς πο...

λὸ βέλπ...

λὺ βέλπον ἢ συναρξέειν προξέειν τῶν νόμων. ἀπειμὲν ἔν τῷ ἀδικοπραγεῖν ποινιάδω τῷ Θεῷ ἢ αὐτῷ μείζονα τῆς ἰσῶ δυνάμεως αὐτῷ συζητῶντες ἐφ' οἷς ἀδελία ζῆ-
 σιάρησιν ἄμωσι. διατάσσα ἡ αἰρεῖσιν κερκῶ, δυνάμενοι τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν δια-
 φορεῖσιν, κενία καὶ φρενοβλάσεια δυοῖσιν. Sciat quisquis ob juramentum
 injusti aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius
 eversorem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum est, & quo hone-
 sta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpa, juramento non recte facto,
 & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare ab injusta actione ab-
 stinens Deum veneretur, ut qua ipsi est maxime propria misericordiam ei im-
 perteriat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis
 est furor, & mentis inopia. Exemplum dari potest in Davide qui Nabali
 pepercit quem se occisurum juraverat. Cicero simile ponit exem-
 plum in voto Agamemnonis: Dionysius Halicarnassensis in conju-
 ratione Decemvirorum de republica occupanda, Seneca:

I Sam. xxv.

Lib. 11.

Præstare fateor posse me tacitam fidem,
 Si scelere careat: interim scelus est fides.

Vbi interim valet interdum. Ambrosius: Est enim contra officium nonnun-
 quam solvere promissum, juramentum custodire. Augustinus: Si ad peccatum
 admittendum fides exhibeatur, mirum est si fides appellatur. Idem docet se-
 cunda ad Amphiloehium Basilius.

Off. 1, c. ult.

VII. Imo etiam si res quæ promittitur non sit illicita, sed * ma-
 jus bonum morale impediens, sic quoque non valebit jusjurandum:
 quia scilicet profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem
 eripere nobis ipsis non valeamus. Huc pertinet insignis eum quem di-
 xit Philonis Iudæi locus quem ascribere non pigebit: ἐστὶ δ' οἱ τὴν φύσιν
 ἀμικταί, καὶ ἀκτανώησι δι' ἰσπερὶ ὁλὴν μισανθρωπίας γεγενηότες, ἢ καὶ τῷ ὀργῆς οἷα
 χαλεπῆς διαποίνης ἐκαστομόδιντες, ὄρωσιν τὴν ἀγλαότητα πισῶνται τῶν ἡτῶν, οἷτινες ἔ-
 φασιν ὀμυθροπέζον, ἢ ὀμυθροφον εἶεν τ' δεινα, ἢ πάλιν τῷ δεινῷ μὴ βέξεν ἀφελῶν
 πνα ἢ παρὲς κενίαι πνὰ λήψεσθαι, καὶ μέγχα τελοῦσθαι. Sunt quidam adco duro at-
 que infociabili ingenio, sive odio humani generis, sive dura domina iracundia
 subacti, ut morum feritatem jurejurando obfirmant, ut ne hunc habeant mense
 aut testi socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque ac-
 cipiant. Quod ait jurasse quosdam * ne huic vel illi unquam bene face-
 rent, id Hebræi vocabant *הבארי*, id est *ἐν χῆν ὀφειλίας*, v. tum de bene-
 ficentia: *בבארי* Levit. v. 6. Hujus formula tradentibus Hebræorum
 magistris erat *קרבן כל מה דהנהגתו בני קרבן*, aut *קרבן מהנהגתו בני קרבן*, cui convenit
 illa Syriaca in veteri versione Matthæi xv, 5. *קרבני מות דמתתת מות בני קרבן*:
 Græce *δῶρον*, ὃ ἐὰν εἴε μὲν ὀφειλησῆς. Id est, *Donum Deo dicatum sit*, (id enim
 est *קרבן קורבאן*) si quid unquam à me boni acceperis. Votum addita con-
 fecrationis pœna validum plane censebant Hebræorum magistri,
 pessimi hac in parte juris divini interpretes, etiam si adversus paren-
 tes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis
πυθῶν honorare est benefacere, ut collato Marci loco appareat, &
 Pauli 1 Tim. v, 3, 17; & Num. xxiiii, 11. Sed etiam si adversus
 alios conceptum sit, recte dicemus non obligare jusjurandum, quia
 ut diximus profectui adversum est.

Th. 2.2. 89.
 art. 7. &
 ibi Cajet.
 Grat. c. ult.
 5. ult. 22. qu.
 4. Soto l.
 vii. q. 1.
 art. 3. cir-
 ca 2.

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim mani-
 festum est ad omnino impossibile neminem obligari.

I X. De eo vero quod pro tempore, aut ex suppositione est impossibile in pendentem esse obligationem, ita ut is qui ex suppositione juravit operam quam potest dare debeat, ut quod juravit possibile reddat.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo, *Deus testis sit, aut Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum superior puniendi jus habens * testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio poscitur: & qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. Plutarchus: *πῶς ὄρωται εἰς κελύεον πλοῦτος ἢ ἰσχιότατος* omne jusjurandum in diras desinit, si quis perjuraverit. Huc pertinent federum formulæ antiquæ quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. xv, 9, & sequentibus. Ut illa Romana apud Livium: *Tu Jupiter ita illum ferito, ut ego hunc porcum*. Et alibi: *Deos precatus ita se mactarent quemadmodum ipse agnum mactasset*. Et apud Polybium ac Festum: *Si sciens fallo, ita me Diespiter ejiciat, ut ego hunc lapidem*.

XI. Sed & nominatis rebus personisve aliis jurari mos est vetus, sive quod illas sibi noxias imprecabantur, ut solem, terram, cælum, principem, sive quod in illis puniri deposcebant, ut in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos, sed & Iudæorum, ut idem ille * Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis statim *ἐπι τὴ ποιήτην καὶ περὶ τῶν ὄλων ἀναστρέχειν*, ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere, sed jurare per parentes, cælum, terram, universum. cui simile est quod Homeri interpretes norant. Græcos illos veteres non solitos *θεοπιτῶς καὶ τῶν θεῶν ὀμνύειν*, sed *καὶ τῶν ἀστρονομῶντων*, facile per Deum jurare, sed * per res alias presentes, ut per sceptrum: idque ipsum à justissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum tradit Porphyrus, & ad Aristophanem scholiastes. Sic Iosephus per salutem Pharaonis jurasse legitur, ex more apud Ægyptios recepto quem ibi notat Abenesdras, * Elisæus per vitam Eliæ. Neque vero Christus Matthæi v, ut quidam existimant, hæc juramenta vult minus esse licita quam quæ expresso Dei nomine fiunt: sed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non dissimili illius qui dixit, *Sceptrum non putat esse Deos*, ostendit & hæc esse vera juramenta. Nam & Vlpianus optime dixit: *Qui per salutem suam jurat, Deum jurare videtur, * respectu enim divini numinis jurat*. Sic Christus ostendit eum qui Templum jurat, Deum jurare qui templo præsideret, & qui cælum, Deum qui cælo velut insidet. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant, non obstringi homines juramentis per res conditas factis, nisi adjecta pœna, ut si res de qua jurabatur Deo consecraretur. Hoc enim est juramentum *καρβῶν*, sive *ἐν τῷ δαίματι*, cujus non dicto tantum Matthæi loco, sed in Tyriorum quoque legibus mentio existabat, ut ex Iosephi contra Appionem disputatione discimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos dictos Græcis *καρβῶνας*, quæ vox apud Æschylum & Euripidem existat. *καρβῶνα δὲ αἰδάς*, apud eundem Æschylum. Huic ergo errori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres Tertullianus jurasse ait per salutem Principis omnibus

Quæst.
Rom.

Libro 3.
Lib. XXI.

Gen. XLII,
15.
11 Regum
11, 2.

I. Qui per
D. de jure
jur.
Matthæi
XXIII, 21.

omnibus Geniis augustiorem. Apud Vegetium formula est cujus & supra meminimus, qua Christiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi diligenda est & colenda.

XII. Sed & * si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideoque Deus verus si pejeratum sit in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod à Duareno permitti miror; sed tamen si quibuscum negotium erat adduci non possent, ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum est in Iacobo & Labane Gen. xxxi, 53. * Hoc est quod ait Augustinus: *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat, perjurus est.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem.*

Augustinus
epist. ad Pib-
blic. 154.

Citatur. c.
mouet causa
xxii. q. 1.

XIII. Effectus juramenti præcipuus est præcidere controversias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος, inquit divinus scriptor ad Hebræos: *Omnis disputationis finis est juramentum rem sanciens.* Cui simile est illud Philoneum: ὄρκος μαρτυρία τοῦ θεοῦ ἐπὶ πειρῶν ἀμφισβητήσεων. *Dei testimonium est jusjurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non dissimile Halicarnassensis: *πελοταία ἢ πῆτις ἀπεισὶν ἴσιν ἀνθρώποις ἑλλησὶ τε καὶ βαρβάρους, ἢν εἰδὲς πῶποτε ἀναίρησθαι ὄρκον, ἢ δὲ ὄρκων κατὰ σπονδῶν ἐξυνηταῖς θεῖς πειραρῆ τῶν συμβάσεων.* * *Vltima fides inter homines tum Græcos tum barbaros, quam nulla delebit atas, est ea qua per jurata facta sponsores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis jusjurandum *μεγίστη πίστις ἀνθρώπων πίστις*, maxima fides hominibus inter se. Duo ergo debet jurans, primum ut verba animo congruat, quod ἀληθηρεῖν vocat Chryssippus; alterum ut factum congruat verbis, quod idem appellat ὁρκεῖν. Qui in illo peccat * *ψευδορκεῖν*, qui in hoc ἐπιπορκεῖν eidem Chryssippo dicitur, satis distincte, quanquam confundi interdum hæc solent.

Diod. Sic.

XIV. Et quidem materia talis sit, & verba ita concepta ut non ad Deum tantum, sed & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipso juramento quæretur, tanquam ex promissio aut contractu qui simplicissime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem non respiciant jus ei conferendo, aut respiciant quidem, sed aliquid sit quod ei possit opponi, tunc ea vis erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum consequatur, at nihilominus qui juravit Deo obligetur stare jurejurando. Hujus rei exemplum est * in eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit Nam hic jus nullum consequitur, aut tale quod reddere debeat, quia causam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges, & * à Prophetis increpatos, & punitos à Deo, quod fidem juratam Babylonis regibus non servassent. Laudat Cicero Pomponium tribunum qui servavit quod terrore coactus juraverat: *tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandis valebat.* Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injustus, debuit; sed & decem illi quorum Cicero meminuit, redire ad Annibalem: jusjurandum enim intercesserat.

Exec. xvii,
12, 13, 15.

Off. iii.
Tolet. l. iv.
c. 22.
Off. iij.

Th. 2. 2. 89.
art. 7. &
ibi Cajet.
Alex.
Imol. in c.
verum de
jurejur. Soto
lib. viii.
q. 1. art. 7.
Civ. 11.

L. Bona fi-
des. D. de-
positi.

L. Sicut. in
fine. de ju-
rejurando.

Aurb. sa-
cramenta.
C. si adv.
vend.

Psal. xv.

XV. Neque hæc tantum inter hostes publicos locum habent: sed inter quosvis. non enim persona sola respicitur, cui juratur, sed * is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam sufficit. Repudiandus ergo Cicero cum ait perjurium nullum esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne si juratum quidem sit: quia pirata non sit ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fides esse debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem est alibi, & à Bruto apud Appianum: *ὁ δὲν μισοῖ ἐστὶν Περσέως ἄλλοις ἡγεμόνibus, ἐστὶν ἑσπεροῦ, cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.* Atqui sicut in jure gentium constituto differre hostem à pirata verum est, & à nobis infra ostendetur; ita hic ea differentia locum habere non potest, * ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum vori nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso gentium jure * reddendum latroni, si dominus non apparet, recte à Tryphonio responsum est. Quare probare non possum quod à quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de redivit, ut recte à Senatu Romano judicatum est.

XVI. Illud vero Accianum: *T. Fregisti fidem.*

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

ita demum probari potest, si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, * quæ ei quasi conditio fuerit implicita, non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum. tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius:

*Qui longum semper fama gliscente per avum
Infidis servasse fidem memorabere Poenis.*

Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere, aut rescindendi, aut reformandi contractus supra diximus. Et quanquam jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, itidem supra monuimus. Sed hic quoque, si juramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum scriptor ubi viri boni virtutes enumerat addit & hanc: *Juratus in damnum suum non tamen mutat.*

XVII. Verum illud notandum est, quoties non personæ jus nascitur ex tali aliquo defectu qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est quæ in hominum sunt commercio, ita bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio pura pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud quod strictè jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque ostendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus personæ non nascitur, si tamen juramentum

mentum utilitatem spectet alicujus, * atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit. * sicut nec tenebitur si cesset qualitas sub qua alicui juravit: ut si magistratus desinat esse magistratus. Apud Casarem libro 11 de bello civili Curio Domitii qui fuerant milites sic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis fascibus & deposito imperio privatus & captus ipse in alienam venisset potestatem?* Et mox sacramentum ait capitis deminutione sublatum.

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit, illicitum sit tantum, an & irritum, qua de re distinguendum arbitror, ut si sola fides sit obstricta, valeat actus contra juramentum factus, puta testamentum, venditio: non valeat autem si ita conceptum sit jusjurandum, ut simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum sequuntur: ex quibus faciendum est iudicium de Regum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, quando actus ex loco subjectionem non accipit.

XX. * Nunc quid superiorum, id est Regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non sit præstandum: id enim juris est naturalis & divini. Sed quia actus nostri non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut à superioribus dependant, ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod juratur, alter directus in personam jurantis, alter in personam cui juratur. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam juretur irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. Nam inferior, qua inferior, obstringere se non potuit, nisi quatenus superiori id placiturum esset: amplio enim non habebat potestatem: Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca: † *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & solvit: *Eadem lex me defendit qua vetat.* Sed & actus ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate iudicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ * olim à principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab Ecclesiæ præsidibus exercentur. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab eo jus quod ei partum est, aut etiam, si jus deficit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat. idque duobus modis, sive in pœnam, sive ob publicam utilitatem ex vi supereminentis domini. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit conditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti qua talis est, puta piratæ, non potest jus promissum quæ sit pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino virandum est. Similique de causa compensari non poterit quod promissum est, cum jure quod ante erat contro-

*c. dilecto. de probendi.
Covar. in d. c. quamvis. p. 2. §. 2. n. 10.*

Tb. 2. 2. qu. 89. art. 9.

c. Venientes. de jurejurando. c. 1. de prohib. feud. alien. per Fed.

† Lsb. IV. de benef. 35.

L. ult. ad mun. Molin. disp. 149. c. si vero. de jurejurando.

versum, si post motam controversiam inita pactio fuerit. Potest & lex humana impedimentum, quod certi generis actibus posuerat, tollere, si iuramentum aut quaecunque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura quæ alibi à nobis explicata est.

XXI. Notandum hîc est obiter quod in Christi præceptis, & apud Iacobum de non jurando dicitur, proprie non ad assertorium iuramentum, *cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot, sed ad promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis Christi: *Audistis dictum antiquis, Non pejerabis, sed reddes Domino iuramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio quam Iacobus adjicit: *μη εἰς ὑποκρίσεις ἀποδένετε, id est, ne fallaces inveniamini.* nam eum sensum vox ὑποκρίσεις apud Hellenistas habet, ut apparet Iob. xxxiv, 30. Matth. xxiv, 51; & alibi. Idem vincit illud in Christi verbis, *ἔγω ἢ λόγον ὑμῶν, ναὶ ναί, οὐ οὐ*, quod sic Iacobus explicat, *ἦτοι δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὐ οὐ*: ubi manifeste est figura quam *παροχήν* Rhetores vocant, ut in illo,

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

Et in altero simili: *Ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius *ναὶ* & *οὐ* promissum significat, posterius ejus implementum. Est enim *ναὶ* promittentis: unde per *ἀμὴν* explicatur Apoc. i, 7. eundemque sensum habet quod hîc in Syriaco est, *ܢܝܢ* respondens Rabbínico *וְנַי* & Arabicum *نعم* quomodo apud Iurifconsultos Romanos *μάλιστα*

& quidni? nota sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum *II Corinth. i, 20*, cum ait omnia Dei promissa in Christo esse *ναὶ καὶ Ἀμήν*. Hinc verus Hebræorum dictum, *iusti hominis ναὶ est ναί, ἔσθ' non est non.* Contra, quorum facta à dictis discrepant apud eos esse dicitur *ναὶ καὶ οὐ*, *II Corinth. i, 18*, *19*; id est *ναὶ* eorum esse *οὐ*, & *οὐ* esse *ναί*. Sic Paulus Apostolus ipse exponit, nam cum negasset se *ἐλαφροῦ χριστοῦ*, levitate usum, addit sermonem suum non fuisse *ναὶ καὶ οὐ*. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *Quidam (ajunt) ex Græco * ναὶ καὶ ἔχθ' levem hominem significari.* Quod si *ναὶ καὶ οὐ* levitatem significat, sequitur, ut *ναὶ ναί, οὐ οὐ*, constantiam significet. Idem ergo dicit Christus quod * Philo: *καὶ δισκον καὶ βιωφελίστατον καὶ ἀεμοτόλον λογικὴ φύσις τὸ ἀνάμωτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστῃ διδδαχμῆν, ὡς τοὺς λόγους ὄρκους εἶναι νομίζουσι.* Optimum atque utilissimum & rationali nature convenientissimum est iuramento abstinere, atque ita se veracitati assuefacere, ut verba pro iuramento accipiantur. * Et alibi: *ὁ τῷ σπυδαίῳ λόγον ὄρκου ἔσω βίβασθαι, ἀκλιπῆς, ἀψευδίστατος*: *Viri boni oratio pro iuramento sit firma, immutabilis, fallere nescio.* & quod de Essenis Iosephus: *πάν τὸ ρηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὄρκου, τὸ ἢ ὁμνεῖν ἐν τοῖς ᾠδαῖσι*: *quicquid dixerint validius est iurando*:

jurando: ac super vacua res ipsis habetur jurare. Ab Essenis, aut Hebraeorum illis quos secuti sunt Esseni, videtur hoc sumfisse* Pythagoras cujus hæc sententia: μηδ' ὁμνύει θεῶν. ἀσκειν ἢ δ' αὐτὸν θεῶν ἀξίωσιν παρεῖναι: non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere, * ut nec jurato sibi credatur. Scythæ de se ad Alexandrum Curtio referente: Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant. Cicero pro Roscio Comædo: Quæ pena à Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidia tenduntur alicui, Dii immortales hominibus irasci & succensere consueverunt. Solonis dictum celebratur: καλοῦ ἀγαθῶν ὄρκυ πιστοτέρῳ ἔχει: Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur. Clemens quoque Alexandrinus dixit viri boni esse, τὸ πιστὸν ἢ ὁμολογίας ἐν ἀμελεπρωτέρῳ καὶ ἰδρυαῖα δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ: Fidem promissi ostendere in verborum ac vitæ stabilitate & constantia. Alexis Comicus: Ὁρκὸς βεβαιῶς ἐστὶν ἐν νεύματι μόνον.

Natus mei pro jurejurando valent.

Narrat Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes iudices ne is juraret reclamasse, eo quod nollent religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam. A Christi dicto non discrepat Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σίβυς ὄρκον ἐν ἀρχῇ ὡς ἀρχαίως, τὴν ἀρχὴν τῶ ὁμνύει ἀεστέπειν παρὶ τῶ ἐνδεχόμενον καὶ ἀόριστον ἢ ἐκβάσεως ἔχοντων τὸ πύρας. ἑὺτα ἢ τὰ μικρὰ καὶ μέγα πύρατος, διὸ οὕτε ἀξίον ἐπ' αὐτοῖς ὁμνύειν ἢ ἀσφαλές. Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipso præceperat abstinere à jurando de his * quæ possunt fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum. Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιτοκίας τοῦ ἔθνους ἀπιστωτῶν, ὡς καὶ ἀπὸς τῆς ευοκίας ἔχειν ἐυλαβῶς: à perjurio tantum abest, ut etiam vera jurare vereatur. Eustathius ad illud Odyssææ: ἀλλ' ἤτοι ὄρκον μὲν εἰσόμεν: sic ait: ἢ χρεῖα ὄρκυ ἐν τοῖς ἀόμοις πρὸς βεβαιώσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀπιστίαν: In rebus incertis non ad asseverationem juramentum addibendum, sed preces pro bono exitu.

XXII. Ideo multis in locis vice jurisjurandi repertum est, ut * fides datis dexteris, quæ erat πίστις βεβαιώσιν ὡς καὶ τοῖς Πέρσαις firmissimum apud Persas fidei vinculum, aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut ni impleatur promissio, promissor non minus detestabilis habeatur quam si pejerasset. Præcipue de regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum pro jurejurando valere. Tales enim esse debent, ut cum Augusto dicere possint, * Bonæ fidei sum: & cum Eumene, vitam se potius posituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurini:

nudo jus & reverentia verbo

Regis inesse solet, quovis juramine major.

Laudat oratione pro Dejotaro Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum Aristoteli.

Can. in e. querelam de jurejur. Diod. libro xvi. Pan. in c. ad aures. De his qua vi vel metus causa. las. in l. 111. §. jurari. D. de jurejurand. Myns. obs. 17. Cent. 1. 2.

III Pol. xlv.

Anno-

Annotata ad Caput XIII.

§. I. **I**Ta ut posteritas etiam majorum delicta lueret] Vide Servium in excerptis Fuldensibus ad I Æneidos.

Vastat stirpemque domumque] Vide Zachariam v, 1, 2, 3. & interpretem ejus loci Chrysofostomum de statuis xv.

Ut de Cydippe narratur] Exstat similis narratio in Metamorphosisibus Antonii Liberalis de Ctesylla & Hermochare.

§. II. *Qua juras mens est]* Ibidem:

*Consilium prudensque animi sententia jurat,
Et nisi iudicii vincula nulla valent.*

mox:

*Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.*

Non ego juravi: legi jurantia verba.

& quæ sequuntur.

Mente juravi nihil] quia de re honesta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & incestu.

§. III.

Quomodo putat intelligi] Augustinus epistola cccxxiv de illo locutus qui è Punicis castris egressus in castra redierat, inde Romam venerat: ita non attenderunt qui illum senatu moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat expectarent. Vide & sequentia. vide ad hanc rem pulchre dicta Concilio Troslejano Tomo III conciliorum editionis Sirmondianæ. & apud Hincmarum in opusculo de divortio Lotharii & Tethbergæ ad interrogationem vi, ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur:

Qui non ut juras, sed ut is jurasse putavit

Cui juras, audit: sic es utrique reus.

In professione jurata Hebræorum per Hispaniam: *Si non ea intentione perfeceris, sicut à nobis me proficente audita atque intellecta sunt.*

Isidorus] Lib. II de Summo bono cap. xxxi, i. citatur causa xxii, quæst. v, c. quacunque.

Liquido jurare] Donatus ad illud in Andria:

Quia si forte opus ad herum jurejurandum mihi,

Non opposuisse, ut liquido possim.

Liquido, pure. Et manifeste. χερῶν μὴ ὑποσθῆεν ἑτέρῃ φεράσει τὴ ἡμεῖς, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λέξεων εἶχον, ἑταροὶ καὶ θηλέων ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans. Oportuit non quæsitâ locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui. qui & alibi, de Alexio contra sensum verba captante, τῶν ἡμεῖς τῶ ποτὶς ἐγκαθίστας, ὡς αἰ μῦθαι τῶ μῶλωπι. ita verbis illis insidebat ut musca vibici. Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur, is qui Constantino-polim salute ipsi per jusjurandum promissa venerat. Zozomenus lib. v. Adde quæ infra cap. xv i, 2.

Pœnitentia duci dicitur] Concilium Toletanum viii, cap. 2: *Jurare namque Dei est à seipso ordinata nullatenus convellere: pœnitere vero eadem ordinata cum voluerit, immutare.* Retulit Gratianus in causam xxii, quæst. iv. Explicata vero ut in textu nostro.

Ob con-

Ob conditionem tacite intellectam] Senecam vide Naturalium quaestio-
num II, 37.

Abac. III, 17.] Adde Iobum xli, 6. Oseam ix, 2.

Supposuisse quod revera ita se non habeat] Vt Hippolytus, de quo
modo diximus. Ad illud Sophoclis in Oedipode coloneo:

ἀπάλα δ' ἀπάλας
ἐπείρας ἐπείρας ὡς ἄβυσσος ἀλλομένη
ποιοὶ ἐχάρην ἀνιδύσιν ἔχει.
Fraus ad fraudem superaccedens,
Non benefactis, sed atroce solet
Clade rependi.

Sic ait. καὶ αὐτοὶ ἐν νομίμοις ἄριστο δέχονται αὐτὸν καὶ ἐπιηγέλασαν τὴν ἀσφάλειαν
αὐτοῦ ἀλλομένους καὶ ἐπείρατον ἐπιεργακότες, ὅτι οἰκείαις ἐνάχαται μιάσμασι. τοῖς-
τοι ἐστὶ καὶ τὸ.

ἡ γλῶσσο δ' ἐμώμοχο, ἡ δὲ Φεγὴν ἀνάμοτο.
καὶ ἐκείνη ἡ δ' ἀπατηθεὶς ἄμωσο. Putant Thebani se suscepto Oedipodi promi-
sisse incolumitatem, causa ab ipso data, cum non ante didicissent piaculo cum do-
mestico teneri. tale & illud:

Iurata lingua est: mente iuravi nihil.

Namque & Hippolytus deceptus iura verat.

Ex legis alterius comparatione] Imo & ex causa legi de internecione
addita Exodi xxiv, 33. Deut. vii, 4. cessat enim ea causa in illis
qui praecepta filiorum Noë suscipiunt, & tributa pendunt. Ita Mai-
monides & Samson Mi-cosi & Moses de Korzi in praecepto iubente
xv, & cxviii.

Cui ob bene merita parctum est] Et Gazere habitantium in historia
Iosue xvi, 10. Gergefæos ad Christi usque tempora superstites fuisse
ex Euangelio apparet Matt. viii, 28. nam hi ab initio se dedide-
rant. ideo emittuntur in hostium enumeratione Deuter. xx, 17. Ios.
ix, 1.

Ambrosius] de Officiis III, cap. 10.

Personali cuidam servituti] Vt Brutiani olim à Romanis. Gellius x,
3. Festus verbo Brutiani.

Aliud est dare, aliud amissum non repetere] ἕτε ὡς ἐπὶ προμηνῶν, ἕτε καλοῦσιν, §. v.
ait in hac historia Iosephus. Nec hortabantur Israelitæ, nec prohibebant.
Seneca Excerptorum vi, 2. Lex eum tenet qui iurat exsilem, non qui pa-
riatur juvari. Symmachus: Inanem metum divino animo cur tentat incute-
re, si quis afferit conscientiam vos habere prabenium, nisi detrahentium subie-
ritis invidiam.

Oportet obligatio sit licita] Tractat hoc bene Ambrosius de Offic. i. §. vi.
& alii relati in causæ xxii quaestionem iv. Pertinet huic canon vii
Concilii Hilerdensis relati in Tomum iii Conciliorum Galliæ & in
Hincmari Opusculis non pauca.

Philo] De specialibus legibus.

Augustinus] de bono conjugali c. 4. citatur dicta quaestione. Vide
& Gallium de Pace publica, lib. i. c. 4. §. 16. & de Albino histo-
riam apud Paulum Warnafredi lib. ii, c. 26.

Majus bonum morale impediens] quale Honorii de pace nunquam faci-
cienda §. vii.

cienda cum Alarico, Zozimo narrante. Vide c. inter cætera dicta jam quaestione & Concilium Hilerdense in Tomo III conciliorum Gallia canone 7. Hincmarum quoque dicto opusculo ad interrogationem XIV. Libro de divortio ad interrogationem VI, & XIV.

Ne huic vel illi inquam bene facerem] Vide Baba Kama cap. IX, §. 10, & ibi notata à doctissimo Constantino.

§. X.

Testis ad vocatur, simul ab eo perfidia ultio exposcitur] Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem: *Quid est jurare, nisi ejus quem testare fidei tua presulem divinam potentiam consiteri?* vide formulam insignem Chagani Avarorum apud Menandrum excerptis legationum.

§. XI.

Philo] de specialibus legibus.

Per res alias] de Socrate Apollonius apud Philostratum VI: *ὁμοῦ πάντων ἐξ ὧς θεῶς, ἀλλ' ἵνα μὴ θεῶς ἄμυν.* Jurabat per ista, non ut per Deos, sed ne per Deos juraret.

Elifaeus per vitam Elia] Adde II Regum IV, 30. Cant. II, 7.

Respectu enim divini numinis jurat] ita & Gratianus causa XXII, quaestione I.

§. XII.

Si quis per falsos Deos jura verit, obligabitur] Liber Sapientia cap. XIV: *εἰ γὰρ ἢ τῶ ὁμνομένων δυνάμεις, ἀλλ' ἢ τῶ ἀμαρτανόντων δικη ἐπιέχεται ἀπὸ τῶ ἀδίκων ἀδικησάντων,* quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus, sed peccantium poena perambulatur semper injustorum pravariationem.*

Hoc est quod ait Augustinus] Sermone XXVIII de verbis Apostoli. citatur c. Ecce dico: causa XXII, quaest. v.

§. XIII.

Ultima fides] Procopius Perficorum II: *ὄρκος ὁ τῶ ἐν ἀνθρώποις ἀπάντων ὕστατον τε καὶ ἰσχυρότατον εἶναι δοκεῖ τῶ ἐπὶ ἀλλήλους πίστεως τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον.* Insjurandum quod ab hominibus habetur omnibus ultimum atque firmissimum est fidei mutuae & veracitatis pignus.

Ὑπόσχεσθαι] Hoc ὑπόσχεσθαι vetatur Exodi XX. ἐπιτοκεῖν Levitici XIX. ut Hebraei volunt præcepto jubente CXL.

§. XIV.

In eo qui per metum injustum causam promissioni jurata dedit] Etiam vi extortum jusjurandum ob Dei reverentiam servandum docet Augustinus epistolis CCXXIV, & CCXXV.

A Prophetis increpatos] Vide & Jerem. XXIX, 7.

§. XV.

Is qui juratur Deo] Gregoras, εἰς θεὸν ἢ ἐπιτοκία τὸ τῶ ἀφῆρησθαι ἀναπίπτειν ἐν κληρῶ. perjurium Deo culpam impingit negligentia.

Vbi et si persona jus desiciat, cum Deo negotium est] Plutarchus Lyfandro: *ὁ ὄρκος ἀδικησόμενον, τῶ μὴ ἔχθρον ὁμολογεῖ δειδέναι, τῶ δὲ οὐκ ἐχθρῶν, qui juramento hostem circumvenit, is ostendit à se hostem metui, Deum committi.*

Reddendum latroni] & ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Orferni depositum redditum à Prienensibus. Polybius & Diodorus Siculus in excerptis Peirefianis.

§. XVI.

Qua ei quasi conditio fuerit implicita] c. Pervenit, quod est III de jurjurando. Adde L. Lege fundo. in fine D. de lege commissoria.

§. XVII.

Atque is eam noluit] Plautus Rudente: *Jurisjurandi rogo gratiam facias. Sicut nec tenebitur si cesset qualitas*] Similia vide in L. Si duas. §. Gentium. D. de Excusat. tut. & apud Gailium II, obs. CXLIV, n. 8. & de Arrestis x, 9. & apud Azorium Institutionibus moralibus v, 22, q. 6, parte I.

Nunc quod superiorum id est regum, patrum, dominorum & maritorum in his qua maritalis sunt juris, imperia possint, videamus] Augustinus epistola CCXL & CCXLI. §. XX.

Olim à principibus] Suetonius Tiberio. 35. Sic & in Hispania diu usurpatum notat Ferdinandus Vasquius de success. creat. lib. II, §. 18.

Cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquor] Rom. I, 9, IX, I. §. XXI.

II Cor. I, 23, XI, 31. Philipp. I, 8. I Theff. II, 9. I Tim. II, 7. Ναυ κηι & κηι] Recte in hoc Festi loco scripseris κηι, ut saepe apud Homerum: id enim ad vocem nauici propius accedit.

Philo] de decalogo.

Et alibi] de specialibus legibus.

Pythagoras] nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste Origene contra Celsum. Idem & Iosephus Hebræus prodidit, & Iamblichus Pythagoricus.

Ut nec jurato sibi credatur] Philo ήδη ηδ' ουνε ομυδς εις απιστιαν υπονοειται. Jam enim is à quo jus jurandum exigitur, perfidia est suspectus. Sophoclis Oedipode Coloneæ dixerat Oedipus:

ἔτσι σ' οφ' ὄρκου γ' ὡς κακὸν τις ὠστμαί.

Nolote adigere jurejurando ut malum.

respondet Thefeus:

ἔκων πῶτε γ' ἂν εἶδεν ἡ λόγον Φίρις.

Nec plus haberes inde quam vocis sonum.

M. Antoninus in viri boni descriptione. μήτε ὄρκου δεόμενοι nec opus habens jurejurando. Chrysof. de statuis xv, εἰ μὲν πισθῶεις ὅτι ἀληθῆς ἴστιν ὁ ἀνὴρ μὴ ἐπαυράτης τῷ ὄρκου τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεῦδεται μὴ ἀναγκάσης ἐπιτοκεῖν. Si credis veracem esse eum quicum tibi negotium est, noli ei jurejurandi imponere necessitatē, quod siscis fore ut mentiatur, ne coges eum esse peccare.

Qua possunt fieri & non fieri] Bene hoc animadvertit Chrysofotomus de statuis XII: ὅτι καὶ μὴ συταραπειθεῖς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τῆτο παθῆ ὑπ' αὐτῆς τῷ πραγμάτῳ φύσει, καὶ ἔκων καὶ εἰδῶς ἀναγκασθῆσεται ἐπιτοκεῖσθαι πάντως. Etiam si non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret ut & volens & sciens falsum jurasse deprehendaris. Et mox: σφωλερὸν μὲν εἶναι καὶ ἑαυτῷ πνα ὀμνῶναι. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῷ πραγμάτων σφισι ἀσῶως βιαζόμεθα. Periculosum igitur etiam de suo actu jurare, multa enim nobis eripit ipsa rerum natura, subiecta casibus.

Fides datis dextris] meminere Eustathius ad Odysseæ Ω: Aristophanis Scholiastes, ad Nubes: Diodorus Siculus libro VIII. Crantizius Saxoniorum XI, 27. In c. Ad aures de his quæ vi metusve causa æquantur juramentum & fides interposita. §. XXII.

Bona fidei sum] de Euagora Salaminis rege Isocrates: ὀμγίως τὰς ἐν τοῖς λόγους ὀμγολογίας ὡσπερ τὰς ἐν τοῖς ὄρκους ἀσφυλατίων. Symmach. x, 19, nunquam major spes, quam in bonorum principum sponse. Nicetas de Alexio Isaac fratre lib. III, βασιλεῦσι τῶν πῶν ἔτρον ἐνορκαῖν ἰδίναι καὶ πλῆθῆς χρισίων. regibus jusjurandi fides ante omnia alia ponenda est. Cicero pro Cornelio Balbo: Athenis ajunt cum quidam apud eos, qui sancte graviterque jurasset, & testimonium publice dixisset, (ut mos Græcorum est) jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes judices, ne is juraret, reclamasse.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

I. Resellitur sententia statuens restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regem actus qua tales sunt pertinere : item regem ex juramento non teneri. II. Ad quos regum actus leges pertineant distinctionibus explicatur. III. Iurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur. IV. Quatenus rex teneatur his qua sine causa promissit. V. Vtus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum est. VI. Rex subditis obligari naturaliter tantum aut & civiliter quo sensu recte dicatur.	VII. Jus quaestium subditis licite quomodo auferatur : VIII. Rejesta hic distinctio quaesiti ex jure naturali aut civili. IX. Contractus regum an leges sint, & quando. X. Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes. XI. Quomodo ex isdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt : XII. Et quatenus. XIII. Beneficia regum qua revocabilia sint, qua non, distinctione explicatur. XIV. Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.

Promissa, contractus & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica summum obtinent, peculiare habent quaestiones, tum de eo quod ipsis in actus suos licet, tum de eo quod in subditos, tum de eo quod in successores. Quod primum caput attinet, quaeritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut a jurejurando se exsolvere possit. Bodinus censet iisdem ex causis regem sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quae ad jura majestatis imminuta, tum in iis quae ad privata commoda pertinent. Addit ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa, a quibus discedere lex patiatur, etiam si pacta honestati sint consentanea : non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia iustis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius interest. Nos ut alibi distinximus, ita hic quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regis actibus quae rex facit eo loco habenda sunt, quasi communitas faceret : in tales autem actus sicut leges ab ipsa communitate factae vim nullam haberent, quia communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiae. Quare adversus hos contractus restitutio locum non habebit : venit enim illa ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent.

II. Plane si populus regem fecerit non pleno jure, sed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum non ut proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, egimus supra, & ostendimus hos actus ipso naturae jure nullos esse ut factos de re aliena. At privati actus regis considerandi sunt, non ut actus communitatis, sed ut actus partis, ac proinde facti eo animo, ut com-

ut communem legum regulam sequantur. Vnde etiam leges, quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam adversus scēnebre malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit, ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, ut nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi à voluntatibus diversis: itaque cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

III. Juramentum autem Rex irritum reddere antecederet potest ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: consequenter non potest, quia hic quoque verinarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit, at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis, perabsurdum est, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etsi vero ex jurejurando jus quæri alteri non possit, ob aliquod vitium in persona, tamen eum qui juraverit Deo obstringi supra ostendimus: quod ad reges non minus, quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

IV. Promissa quoque plena, & absoluta, atque acceptata naturaliter jus transferre demonstratum supra est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia, qui negant regem teneri unquam his quæ sine causa promissit; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus.

V. Caterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere in regum pactis & contractibus, id recte vidit & Vasquius. Sed quod infert emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusim sine scriptura, si à regibus fiant, valitura, non concedendum est: quia hi actus non à rege qua rege, sed ab eo quasi alio quovis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest ut communes regni leges vim nullam habeant, etiam leges oppidi ubi Rex habitat valere credimus: quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius ceteris membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt, nisi circumstantiæ ostendant placuisse regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his quæ supra diximus explicari potest.

VI. Contractibus quos rex cum subditis inuit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, † Jurisconsulti ferme omnes sentiunt, quod loquendi genus perobscurum est. Nam naturalis obligatio interdum à juris auctoribus dicitur per abusionem de eo quod fieri natura honestum est, quanquam non vere debitum, ut legata integra

Ang. L. Lib.
civ. D. de
eviction.
Curt. Jur.
conf. 138.
n. 4.

Lib. 11.
Contr. III.
c. 51. n. 34.

Suar. lib.
111. c. 35.
n. 14.

† Bal. l. 1.
D. de facti.
L. Princeps
legibus. D.
de legibus.
Reliqua
vide pag.
seq.
L. ult. C. de
transf. L. si
aquam. C. de
servit. D. d.
in c. 1. de
Conf.

Bal. L. Si
penam,
C. de con-
dit. ob cau-
sam: & in
lex imper-
fectio, C. de
testamentis.
L. Si pana.
D. de cond.
ind.
L. I. C. ad l.
Falc.
L. Sed & si
lege, & con-
suluit, D. de
per. hered.
I. as lib. v. de
cond. causis
dat. Castal.
de Imperio,
q. 111, vers.
81. Vasq. lib.
I. contr. lib.
c. 3. n. 1.
Boz. l. c. 8.

Vasq. lib. 1.
c. 11. c.
5. in pr. & l.
1. freq.
contr. Castr.
lib. 3. conf.
229.

Bal. in l. Ca-
sar. D. de
publicanis.
Bart. in l.
sicut, D.
quod cuius-
que univer-
sitatis. I. as.
conf. Nicol.
q. vel. 1. &
alii allegati
a Vasq. d. c.
4. n. 5.

sine detractioe Falcidia prestare, solvere debitum quo quis in pœnam creditoris erat liberatus, vicem beneficio rependere, quæ omnia cessare faciunt conditionem indebiti: Interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, sive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, sive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III ducis dubitantium capite 54, tria hæc apte distinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id est דון quam alii interpretes ad Prov. xx, 28 explicant פלגת הטובה * abundantiam bonitatis; quæ debentur ex jure stricte sumto משפט iudicium Hebræis vocari, quæ ex honestate justitiam צדקה id est æquitatem, quæ Hellenistis plerumque est δικαιοσύνη. Nam צדקה pro eo quod stricte debetur reperias etiam Macc. vii, 18. & 32. Civiliter quoque obligari ex actu suo dici quis potest, aut eo sensu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, sed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo sensu, ut in foro actio inde detur. Dicimus ergo ex promisso & contractu Regis, quem cum subditis iniit, nasci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipsi subditis: ea enim est & promissorum & contractuum natura, ut supra ostendimus: etiam inter Deum & hominem. Quod si tales sint actus qui à rege, sed ut à quovis alio fiant, etiam civiles leges in eo valebunt: si actus sit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod discrimen à Vasquio non satis observatum est. neque tamen eo minus ex utrovis actu nascetur actio. nempe ut declaretur jus creditoris, sed coactio sequi non poterit, ob statum eorum quibuscum negotium est: nam subditis cogere eum cui sunt subditi non licet, sed æqualibus in æquales id jus est à natura, superioribus in subditos etiam ex lege.

VII. Sed hoc quoque sciendum est, posse subditis jus etiam quaeritum auferri per regem duplici modo, aut in pœnam, aut ex vi supereminetis dominii. sed ut id fiat ex vi supereminetis dominii, primum requiritur utilitas publica, deinde, ut, si fieri potest, compensatio fiat ei qui suum amisit, ex communi. Hoc ergo sicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promisso aut contractu quaeritur.

VIII. Neque ullo modo hic admittenda est distinctio quam adferunt nonnulli, juris quaeriti ex vi juris naturalis. & ejus quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus est regis, nec hoc magis quam illud sine causa tolli potest. Vbi enim dominium, aut jus aliud alicui legitimo modo partum est, id ne sine causa ei auferatur juris est naturalis. Contra si rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus subditi. Hoc ergo differt jus subditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc est qui nulla ratione subditi sunt) supereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra videbimus: subditorum autem jus ei dominio subest, quatenus publica utilitas desiderat.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falsum sit quod quidam tradunt, contractus Regum leges esse. Nam ex legibus nemini jus adversus Regem nascitur: ideo si eas revocet nemini facit inju-

injuriarum. Peccat tamen si sine justa causa id faciat. At ex promissis & contractibus jus nascitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum; legibus subditi omnes. Possunt tamen quædam esse mixta ex contractibus & legibus, ut contractus cum vicino rege, aut cum publicano factus, qui simul pro lege publicatur, quatenus ei insunt quæ subditis observanda sunt.

X. * Veniamus ad successores: de quibus adhibenda distinctio est, sintne omnium simul bonorum heredes, ut qui regnum quod in patrimonio est, testamento, vel ab intestato accipiunt; an successores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut ex præscripto; sive imitatione quadam vulgaris hereditatis, sive aliter: an vero mixto jure succedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes sunt, quin promissis & contractibus teneantur dubitandum non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona defuncti ut obligata sint ipsi rerum dominio cœvum est.

XI. * At qui in jus regni duntaxat succedunt, aut partim in bona, in jus regni vero in solidam, quatenus obligentur, tam dignum est quæri, quam confuse hactenus tractatum est. * Directe, hoc est *de prioribus* hos successores regni, quæ tales, non obligari satis est manifestum, quia jus non accipiunt ab eo qui proxime decessit, sed à populo, sive ea successio propius accedat ad jus hereditarium vulgare, sive absit longius: de quo discrimine supra egimus. Sed *de posterioribus*, id est * per interpositam civitatem, obligantur etiam tales successores: quod sic intelligitur. Cœtus quilibet non minus quam personæ singulares jus habet se obligandi per se aut per majorem sui partem. Hoc jus transferre potest tum expresse, tum per consequentiam necessariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. Non tamen in infinitum hoc abit, neque enim obligandi infinita potestas ad imperium recte exercendum necessaria est, ut nec ad tutelam aut curationem, sed quatenus ejus potestatis natura exigat. * Tutor domini loco habetur, inquit Iulianus ^a, cum rem administrat, non cum pupillum scilicet. quo sensu & illud intelligendum quod dixit Vlpianus ^b, magistri societatis pactum societati non prodesse tantum, sed & obesse. Neque tamen, ut quidam existimant ^c, rex hæc ad naturam negotiorum gestorum exigenda est, ut tum demum ratus sit habendus actus, si utiliter gestus sit. Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem redigere, ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus, cum imperium detulit. Sed quod à Romanis Imperatoribus in causa civitatis responsum est, valere transactionem quam magistratus fecissent in re dubia, non si indubitate id quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quæstionem referri debet ac potest, sed servata proportionem. Sicut ergo leges non quævis subditos obligant, possunt enim etiam extra eas quæ jubent quod illicitum est, * esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ, sic & contractus regentium ita obligant subditos si probabilem habeant rationem; * quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est

a L. qui fundum. §. si tutor. D. pro emto. L. ab auctoritate. D. de curatoribus. L. 22. pactum. C. de pactis. L. Cont. a. §. si curator. D. de pactis. b. L. item. D. de pactis. L. Praesertim. C. de transactionibus. C. Alph. de C. pro. 1. de leg. personalibus c. 5. V. in Re. lec. de potest. Pape. & conc. nu. 18. Th. 1. 2. q. 95. art. 3.

Pan. in c. cum ecclesiasticum, nu. 14. Felin. n. 60. Turracrom. in c. sententia 11. q. 3. conel. 6. & 7. n. 8. & 9. Alii in c. licet de voto. Aguirre Apolog. p. 1. n. 70.

Hist. III.

melior, quam illa quæ à multis afferri solet de exitu modicæ aut inmodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est. Quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur in qui postea regnum plenissimo jure acciperet. * Laudatur Cæsar Titus hoc nomine, quod beneficia à superioribus concessa à se peti passus non est, cum Tiberius, & eum secuti, non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in Edicto quod * apud Plinium existat sic ait: *Nolo existimet quisquam quæ alio principe vel privatim vel publice est consecutus, id eo saltem à me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius instauratis eget precibus.* At vero de Velleio cum narraffet Tacitus eum nulla postero cura lacerasse imperium, vulgo ad magnitudinem beneficiorum accurrense, quibusdam & pecunia emercentibus, addit: *Apud sapientes cassa habebantur, * que neque dari, neque accipi salva republica poterant.* Illud hic addendum est, si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquid, sed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus in extensione ad illum casum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc non tam revocari eum contractum posse, * quam declarari eum non ultra obligare, quasi factum sub conditione sine qua juste fieri non potuit. Quæ de contractibus diximus eadem intelligenda sunt * de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hæc quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id regi permissum non est, alienationem pertineant, non valebant ut facti de re aliena. Tantundem erit in regnis restrictis si quam materiam aut actuum genus populus à potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant populi per se aut per eos qui populum legitime referunt, consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit, justæ an injustæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exsolvere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud † Bodinum videre est.

Lib. 1. c. 8. s. Neque enim. † Curt. Iun. conf. 138. n. 4. conf. 157. n. 18. Cravetta de ant. tem. 2. p. 1. pareis pene. n. 28. Bellan spec. prin. rubr. 2. s. Ant. Gabr. lib. 1. tit. de jure quas non tollendo conc. 6. n. 20. & conel. 7.

XIII. Illud quoque * à multis traditum, beneficia Principum quæ liberaliter sunt concessa semper posse revocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de suo facit, & quæ, nisi adsit precarii clausula, vim habent perfectæ donationis. * Hæc revocari non possunt, nisi quod subditos attingit in penam, aut ob utilitatem publicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia quæ vinculum duntaxat legis demunt sine ullo contractu. Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæsitum est adversus legis auctorem.

XIV. Contractibus vero eorum qui sine jure imperium invaserunt,

runt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebantur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

Annotata ad Caput x i v.

Abundantiam bonitatis] Huc pertinent ea quæ non ob aliam causam sunt quam ut liberalitas & munificentia exercentur, ut loquitur lex i. D. de donationibus. *χρηστὸς ἐκ πηγῆς πλεονίας δωρεῆς ἢ ἡμεροῦ*. Ex ubere fonte mansueti ingenii manat beneficentia. Plutarchus Carone majore.

Veniamus ad successores] Vide Scriptores quibus utitur Reinkingius lib. I. classe III. cap. 10.

At qui in jus regni duntaxat succedunt] Vide Aymonium editum à Frehero p. 373.

Directe, hoc est αὐτίκως hos successores regni quæ tales sunt non obligari satis manifestum est] Sic Solomo obligatus non fuit eo promisso quod Semæi David fecerat.

Per interpositam civitatem obligantur] Similia vide c. I. de solutionibus. Propius ad rem facit c. Abbate de sententiis & re judicata, ubi notantur verba: Cum tam supradicti avi donatio, quam locorum acquisitio præmissorum fuerint nomine regni facta. vide & Treutl. parte I. disp. VI. thesi 7. Syr. de pace religionis concl. 19.

Tutor domini loco habetur, inquit Iulianus, cum rem administrat, non cum pupillum spoliat] Huc pertinent ea quæ habet Camdenus parte IV Elisabethæ anno MDLXXV, & quæ Cromerus habet de Georgii Bohemici regis ære alieno imprudenter suscepto à Wladislao lib. XXVII.

Esse quædam evidentem stultitiam atque absurdam] Vt lex Cabadis Persarum regis apud Procopium & Agathiam. Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus legatus Iustini II, ad Chosroen agens de iis quæ Iustinianus Saracenis promississe videbatur: *ὅτι ἔως ἀνδρὸς ἐσθλῶς, φημί δὲ τὸ πλεον ἐν νόμῳ μὴ λυσιτελεῖν, καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλέως ὁ τὸ ἐὸς ἰσχυροποιήσας ἡγεῖν νομοθετήσας, πολιτεία καὶ δικαιοσύνηται ποιεῖ. Non enim ex unius hominis consuetudine, aut etiam lege non utili, etiam si Imperator sit, qui morem talem firma verit, aut lege sanxerit, respublica unquam condemnabitur.*

Quod in dubio ob regentium auctoritatem presumi debet] Sidonius lib. v. epistola XVI: *Quicquid sponderit princeps, semper reddibet principatus.* Vide Ambrosium in laudibus Theodosii, Symmachum lib. IV. epist. 7. & 19. lib. v. 37. Conc. Toletanum v. c. 6. Cæterum de donationibus. debita Iustini qui æs magnum reliquerat à Iustino imperii successore persoluta narrat Corippus lib. II.

Laudatus Cæsar Titus hoc nomine] Historia apud Suetonium c. 8. apud Xiphilinum ex Dione & apud Victorem. Simile c. Iustitiæ causa xxv. quaest. I. Gail. obs. II. LX. 15. Vide & Radevici historiam. Guilielmus Ligurium lib. v.

*Neve secuturi factum subvertere reges
Aut revocare queant, regali tuta sigilla
Argumenta Duci, monumentaque certa reliquit.*

Et libro VIII,

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
 Vt quicumque bona priscorum munera regum
 Hactenus ista fide possederat, idque probare
 Legitimis poterat vel demonstrare Tabellis,
 Principis assensu titulo gavifus eodem
 Nunc quoque possideat.

Apud Plinium] x, epist. 66.

Quæ neque dari, neque accipi salva republica poterant] Laudat & applicat Mariana ad immensam munificentiam Friderici Regis Neapolitani xxiv, 16. à Nerone donata etiam ab emporibus repetiit Galba relicta decima, Tacitus historiarum I, & Plutarchus. Pertinax etiam à libertis ea exegit quæ sub specie venditionis Commodi Principe lucrifecerant. Basilius Macedo Imperator repetiit quæ Michael Imperator elargitus fuerat. Zonaras de eo: ἐν ἡρώδοιο ὡδοῦ πέντων τῶν ἐξ ἡδμιῶν χρημάτων λαβόντας ἐν λόγῳ λαβῆς, ἀναδιδοῦναι ταῦτα, ἢ τὸν γὰρ δὴ μετ' ἐλάττωτος ἡμίση. Communi consensu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex causa accipissent, partim totas, partim dimidium redderent. Vide eundem Isaacio Commeno de donationibus Ludovici xi, vide Serranum Carolo viii, de ejusdem donationibus etiam quæ Ecclesiis factæ non servatis Philippum Cominæum lib. ix, Marianam vero de donationibus quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat, rescissis, libro x, c. 16, de Isabellæ donationibus rescissis per ipsam xxvi, ii, Cromerum de Casimiri regis Poloniæ testamento partim probato, partim improbo, xii.

Quam declarari eum non ultra obligare] c. Suggestum est de decimis. Exemplum in Actis Alfonsi & Sanctii apud Marianam lib. xii, c. ultimo: apud Camdenum dicto anno c i o i o xcv, & anno c i o i o xcvi. in controversia Hanfiatica.

De alienatione.] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ Tomo iii.

§. xiii. A multis traditum] Vide citatos per Reinkingum libro ii, classe ii, c. 8, num. 26, & sequentibus.

Hic revocari non possunt] Vide Afflictum decis. cxxviii, num. 10.

CAPUT XV.

De federibus ac sponsonibus.

I. Publica conventiones quæ. II. Dividuntur in federa, sponsones, pactiones alias. III. Federum & sponsonum discrimen, & in quid sponsones obligent. IV. Rejctæ divisio federum quam Menippus fecit. V. Federum divisio in ea quæ idem statuant cum jure naturæ: & unde id narium: VI. Et ea quæ aliquid adjiciunt: quæ sunt æqualia:	VII. Aut inæqualia, quæ rursus dividuntur. VIII. Federa cum his qui alieni sunt à vera religione licita esse jure naturæ: IX. Nec univèrsaliter prohiberi lego Hebraea. X. Nec Christiana. XI. Cautiones circa talia federa. XII. Christianos omnes obligatos ad fedus inveniendum adversus hostes Christianismi. XIII. Si plures federatorum bellum gerant.

vant, cui potius opem ferri oporteat distinctionibus explicatur.

XIV. An tacite renovatum censetur fedus.

XV. An partis alterius perfidia alteram liberet.

XVI. In quid teneantur sponsores si sponso improbetur, ubi de Caudina sponso.

XVII. An sponso non improbata obliget ex notitia & silentio distinctionibus explicatur, ubi de sponso Lucatiana.

L. Conventio-
tionum, D.
de pacis.

Conventiones Vlpianus divisit in publicas & privatas: & publicam exposuit non ut quidam putant definitione, sed exemplis additis, quae sit per pacem, quod primum exemplum est: quoniam inter se duces belli quaedam paciscuntur; quod secundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quae nisi jure imperii majoris aut minoris fieri nequeunt, quae nota differunt non tantum à contractibus privatorum, sed & à contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque istis belli causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo postquam de conventionibus generaliter à nobis tractata sunt satis multa, quaedam addenda sunt quae ad excellentiorem hanc speciem pertineant.

II. Publicas has conventiones quas Graeci συνθήκας vocant, dividere possumus in federa, sponsores, pactiones alias.

III. De federum & sponsores discrimine adiri potest Livius libro IX, ubi recte nos docet federa esse quae sunt jussu summae potestatis, & in quibus ipse populus irae divinae obstringitur si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi per faciales solebant addito patre patrato. Sponso autem est, ubi hi qui à potestate summa mandatum ejus rei non habent, aliquid promittunt quod illam proprie tangit. Apud Sallustium legimus: *Senatus, uti par erat, decrevit, suo sui-que populi injussu nullum potuisse fedus fieri.* Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, societatem fecerat: at postea Carthaginem misit ad fedus ex societate faciendum. Quare * quod apud Senecam patrem est: *Imperator fedus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & federe continetur:* ad antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant. At * in regnis regum est fedus facere. Euripides Supplicibus:

Lib. XXIV.

τόνδε δ' ὁ μὲν οὐκ ἔχει
Ἀδραστὸν. ἔταρ κύριον τῶν ἄλλων
πύσσης ὑπάρχει γῆς Δαναοῖδων ὀγκωλομεῖν.

Adrastum hunc opus

Jurare: namque is jus habet regni potens
Ut civitatem federe obstringat suo.

Legendum enim ibi, ut diximus, ὀγκωλομεῖν, non ὀγκωλομεῖται. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod pro Romanis est adversus Gallos Senonas: nam major pars populi erat apud Dictatorem Camillum. bifariam autem, ut apud Gellium est, cum populo agi non potest. Sed ubi qui jus populi non habent, de eo quod populi est sponsores, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent, ut id quod sponsores fieret, secundum ea quae de promisso tertii facti * supra diximus: sed negotii hujus,

cui

cui contractus inest, natura obligationem multo strictiorem desiderat. Num qui contrahendo aliquid de suo dat aut promittit, is vicissim præstari re ipsa sibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni promissiones repudiat, promissio tamen ratam rem haberi, ad id quod interest obstringit.

Lib. XXXIV.

IV. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos legatus, referente * Livio, magis ex usu suo quam ex præscripto artis ita divisit, ut diceret tria esse eorum federum quæ inter se paciscerentur reges civitatesque genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo multari eum vellet, victoris esse arbitrium: alterum cum pares bello æquo federe in pacem atque amicitiam venirent, tunc repeti reddique per conventionem res, & si quarum turbata bello possessio sit, eas aut ex formula juris antiqui, aut, ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali federe inter se jungendam coeant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus federa alia idem constituere quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. Prioris generis federa non tantum fieri solent inter hostes qui à bello discedunt, sed olim & fiebant sæpe, & aliquo modo erant necessaria inter eos qui ante nihil cõtraxissent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse à natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluviũ tempore malis moribus esset obliterata, * ita ut latrocinari & prædas agere in externos bello indicto, pro licito haberetur: quod *Σκυθισμὸν* vocat Epi-
 piphanius. Hic illa † apud Homerum, an prædones estis? amica interrogatio, * cujus & Thucydides meminit, & in Solonis lege veteri collegia *ἐπὶ λείαν ἑρχομένων*, quippe, ut Iustinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitie causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat. idemque sit, si quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque casu postliminium detur. Sic Corcyrenses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Atheniensium non erant, sed nec pacem cum illis, nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem apparet. De Boccho Sallustius: *nobis neque bello neque pace cognitus*. Hinc in barbaros prædam exercere laudatum Aristoteli, & ipsa vox hostis, veteri Latine nihil nisi externum significabat. Sub hoc genere comprehendo & federa quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista sub jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Vtitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud Livium, ubi non de societate ait dari, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perfugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci strictè *ἐσθινον* vocant, & opponunt *αποδοαίς*, ut tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis de pace cum Lacedæmoniis.

VI. Con-

L. ult. D. de
collegiis.

Lib. XLIII.

Liv. lib.
XL.

VI. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. * Æquales sunt quæ utrimque eodem modo se habent, *ἂν ἴσως καὶ κείνοις ἐν ἀμοιροτέροις ἔχουσι*, ut Isocrates in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet:

*Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas
Invictas gentes aeterna in federa mittam.*

Græci istas vocant modo *συνθήκας* simpliciter, modo *συνθήκας ἐπισημῶν καὶ ὀμῶν*, ut apud Appianum & Xenophontem videre est: has magis proprie *ασπίδας* & quatenus minus dignos respiciunt *ασπίδας μάλιστα*, aut *συνθήκας ἐν τῶν ἐπισημῶν καὶ ὀμῶν*, quas Demosthenes in oratione de Rhodiolorum libertate, fugiendas ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime. Vtriusque modi federa aut pacis, aut societatis alicujus fiunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & ad securitatem conveniri solent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & consecutaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrinque ne vectigal ullum solvatur, quod in verere erat federe Romanorum & Carthaginensium, excepto eo quod scribæ & præconi dabatur, aut ne majus solvatur quam in præsens, aut ad certam quantitatem. Sic & in bellica societate ut auxilia præstentur paria æquitatem, peditum, navium, sive ad omne bellum quod Græci * *ἐνμαχίαν* vocant, & explicat Thucydides *τὸς αὐτὸς ἐχθρὸς καὶ φίλος νομίζεν* eosdem hostes & amicos habere: quod & apud Livium sæpe reperias, sive ad tuendos fines duntaxat, quod *ἐπιμαχίαν*, sive ad certum bellum, aut in certos hostes, aut in omnes quidem, sed exceptis focis, ut in federe inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium est: quomodo & Rhodii Antigono & Demetrio per fedus auxilia promiserunt in hostes quosvis excepto Ptolemæo. Potest, ut diximus, æquale fedus & ad res alias pertinere, * ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat.

Plut. Demetrio.

VII. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut si quis auxilia promittat, nec restipuletur, aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Isocrates dicto Panegyrico loquitur, *πὲρ τὸς ἰστέρας ἐλαττοῦναι τὸ δῶρον τὸ δικαιοῦς*, sunt ea quæ diximus *ασπίδας μάλιστα*, aut *ἐπισημῶν καὶ ὀμῶν* vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperii, aut sine ejus imminutione. Cum imminutione imperii, ut in secundo federe Carthaginensium cum Romanis, ne cui Carthaginenses bellum facerent injussu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, *Καρχηδόνιοι Ρωμαίοις ὑποκείνον ἔπαυοντο*, Carthaginenses Romanis ex federe morem gerebant. Potest addi huic generi deditio conditionata, nisi quod illa non imminutionem, sed translationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem federis nomine, & alibi Livius appellat, ut libro IX: *Teates Apuli impetraverunt ut fedus daretur, neque ut aquo tamen federe, sed ut in ditione populi Romani essent*. Sine imminutione

tione imperii onera, aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria de solvendo stipendio, de mœnibus diruendis, ut locis quibusdam decedatur: ut dentur obfides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac majestate comiter colenda, cujus federis quæ sit vis alibi diximus. Huic proximum est ut hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus commeatufve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat: ne socios oppugnare: ne comteatu hostes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut federa prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre est. Solent autem federa inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus censebat, sed & inter potentiores & impotentiores etiam qui bello inter se experti non sunt.

VIII. De federibus frequens est quæstio, licitene incantur cum his qui à vera religione alieni sunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. Nam id jus ita omnibus hominibus commune est, ut religionis discrimen non admittat. Sed de jure divino quaritur, ex quo hanc quæstionem tractant, * non Theologi tantum, sed & Jurisconsultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus.

IX. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fedus non nocendi causa cum alienis à religione contrahere ante Mosis legem licuit. Exemplum est in federe Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, quando non satis constat eum fuisse idololatram. Neque id lex per Mosem data mutavit. Exemplo sint Ægyptii haud dubie tunc idololatraz. Hos tamen aversari vetantur Hebræi. Excipiendi sunt populi septem divina sententia damnati, cujus sententiæ executores erant delegati Israelitæ. nam his in idololatria perstantibus, & imperium derectantibus parcere vetantur, quibus iidem decreto divino additi sunt Amalecitz. Federa quoque commerciorum, & quæ his similia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obftet. Et exempla habemus federum quæ David & Solomo cum Hiromo Tyrriorum rege fecerunt: ac notandum in sacra historia dici fedus hoc à Solomone factum juxta sapientiam quam Deus ei dederat. Lex quidem Mosis specialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾶν τὴν πλησίον: præterea peculiaris victus & morum ratio Judæis præscripta familiarem cum hominibus cæteris consuetudinem vix patiebatur. At hinc non sequitur aut benefacere extraneis non licuisse, aut etiam laudabile id non esse, quod male inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio: unde illud Juvenalis de Judæis:

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

quo loco exemplum monstrandæ viæ minime molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero dicit & Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, adversus omnes alios hostile odium.* Sic in novi federis

Th. 2. 2. 9.
10. art. 10.
Oldr. conf.
71. Deci.
111. conf.
20.

Gen. xxxi.
44.
Deuteron.
xxiii. 7.

Deut. vii.
1.
Deut. xxv.
17.

11 Sam. v.
11.
1 Reg. v. 12.

Levit. xix.
8.
Deut. xxi.
1.

Off. 1.
De benef.
vi. 9
Hist. v.

federis historia legimus sæpe non solitos Iudæos convivere συζῆσαι, συναδελφῶν, καλλῶδῶν, ἀσπασίμων, alienigenis. Et Apollonius Molo Iudæis objiciebat, ὅτι μὴ παρέδειχθη τὰς ἀλλοδαπὰς ἀσπασίμων ἰδιότητας ἀπὸ Θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἡθελῶν τοῖς κατ' ἑτέραν συνήθειαν βίῃ ζῆν ἀσπασίμων : non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent : Amici Antiochi apud Diodorum Iudæos accusant : μόνες ἀπάντων ἑθῶν ἀκοινωνήτες εἶναι τῷ κόσμῳ ἐπιμειλίαι καὶ πολέμους ὑπολαμβάνειν πάντας : solos ex omnibus populis infociabiles esse extraneis, ita ut cateos pro hostibus ducant. Sequitur de iisdem, μηδὲν ἄλλο ἔθνος ἑθῶν τεταπίσθαι κοινωνεῖν τὸ ὠφέλιον, μηδὲ δύναιτο, cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle. Mox eis tribuitur μισανθρωπία, odium humani generis. Et apud Philostratum Tyanensis de Iudæis : εἰ βίον ἀμικτοῦ ἐυθῆτες, οἷς μήτι κοινὴ ἀπὸ ἀνθρώπων τεταπίσθη : vita genus adeo secretum ab humano commercio repererunt, ut ne mensam quidem cum aliis communem habeant. Sicut & passim Iudæis apud Iosephum objicitur, τὸ ἀμικτοῦ, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ ἀσπίστη ἀμειλία, infociabilis vivendi ratio. At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, cum à Samaritide femina aquam accipere non recusavit, legis ubique observantissimus. Sed & olim David apud populos irreligiosos perfugium sibi quaesiverat, nusquam eo nomine reprehensus. Apud Iosephum Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio : ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τῆν φύσιν ἐσμεν, ἐδὲ ἀλλοτρίως ἀπὸ τῶν ὁμοφυλῶν ἕσθον : non sumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ de quibus scriptum est Deut. xxiii, 6 ; Non quæres prosperitatem eorum (ita rectius hoc loco verteris ὠφελῶ quam pacem eorum) nec bonum eorum ullis diebus tuis inquam. Quibus verbis federa benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur : aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. ii, 19 : neque sephthes arma in eos movit nisi post tentatas & quæ pacis vias, neque David nisi atrocibus injuriis laceffitus. De societate bellica quaestio superest. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis gentibus, exemplo apparet Abrahami, impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus sensisse * Asmonæos, legis & peritos reverentes admodum; ut ex religioſa Sabbathi observatione, permiffa sola sui tutelam, non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fedus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo : imo & pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiareſ. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exofos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus significasset, eorum tutelam suscipere, aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet Prophetæ * ad Iosaphatum de rege Iraelis : Tene improbo opitulari, & eos diligere * qui Deum oderunt ? At ob

Ant. VIII,
2.Jud. xi, 16.
II Sam. x.

II Paralip.
xix. 2.
II Paralip.
xxv. 7.

II Paralip.
xx. 37.

II Paralip.
xvi. 2. 7.
Esa. viii. 6.
a I Paral.
xvi. 12.
Ambr. ad
Rom. cap. 3.
Aulor. im-
perfect. ad
Mat. c. xvi.
b II Sam.
xxiv.
c II Reg.
xx. 13.
d Esa. xxxi,
1.
e I Reg.
iii. 1.
f Deuteron.
xxviii. 7.
g Prov. I.
15; xiii.
20; xxii.
24; xxiv.
1.

Victoria de
Indis relect.
I. n. 15. &
17. Franc.
Arius de
bello n. 192.
Cajet. 2. 2.
q. 40. art. 1.
Malm. tradi.
11. disp.
112.
Matthai V.
45.
Gal. vi. 10.
Ib. vii.
cap. 111.

hoc ipsum exarsit in te Dei ira. Nam infelicem belli exitum Micheas Propheta jam ante prædixerat. Et alterius Prophetæ ad Amasiam: *Ne ito tecum exercitus Israelitarum: nam non adest Deus Israelitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura federis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus est Iosaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii causa societatem inisset cum Ochozia rege Israelitarum similem ei quam David & Solomo inierant cum Hiromo, quos eo nomine partim non reprehensos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri ob quam Deus ipsi omnibusque ejus conatibus inensus fuerit: quomodo hæc historia explicatur in libro, cui nomen constitutiones Clementis, VI, capite xviii. Notandum & hoc, pejorem fuisse causam eorum qui à Iacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos ceteri populares armabantur * lege quæ exstat Deut. xiii, 13. Est & ubi culpantur federa ob animi vitium unde procedebant; ita à Propheta reprehensus Afa, quod ad societatem Syri se contulisset, Deo diffusus: quod ostenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. ^a Sed nempe rex idem culpatus quod in medicis spem posuisset non in Deo. Non ergo ex hac historia magis sequitur per fe, aut generaliter malum esse societatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos consulere. Multa enim non illicita vitiat animus, ut b censum in Davide, c thesaurorum ostensionem in Ezechia. Sic a alibi fiducia in Ægyptio posita reprehenditur, cum tamen Solomoni e cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit. Quibus & hoc addendum est, ^f Hebræos sub statu legis veteris disertas habuisse promissiones victoriae, si legem observarent, quominus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exstant quidem & apud Solomonem g sententiæ non paucae de vitandis consortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita sunt, non legis præcepta: & illa ipsa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

X. Lex autem Evangelii nihil hac in parte mutavit: imo magis etiam favet federibus, quibus hi qui à religione alieni sunt, in causâ justa sublevantur, quia beneficentiam in quosvis homines data occasione, non liberam modo reliquit & laudabilem, sed & sub præcepto posuit. Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis, & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum hominum genus à beneficiis nostris excludere. Bene Tertullianus: *Quamdiu intra Israelem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terra, & cepit expungi quod dictum est Osee: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet, exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit, neminem excludens in miseratione sicut in vocatione. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in omnes simus beneficii, præcipue tamen in religionis consortes. In Clementis constitutionibus legimus: *πᾶσι τοῖς διδασκάλου διδόναι τὴν οἰκίαν πόνου.* *καταπύρριον ἢ τὰς ἀγίας, Omnibus largiendum de nostra opera: sed ita ut sancto-**

rum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas, inquit Ambrosius, fide, causa, loco, tempore mandatatur, ut primum opereris circa domesticos fidei. Simile est illud Aristotelis: ἢ ᾧ ὁμοίως ἀποστολὴ συνήθων καὶ ἰδιωτῶν φρονήσι. Neque enim par est equalem curam subiri pro externis & pro amicis. Convictus etiam familiaris cum hominibus qui alieni sunt à religione non prohibetur: ac ne cum illis quidem quorum peior causa est, & qui à disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud Paulum est, Ne jugum ducite cum alienis à fide: quod enim consortium est justitiae cum iniquitate, aut qua commixtio est luci cum tenebris, aut qua concordia est Christo cum Satana, aut qua pars credenti cum non credente? ad eos pertinet qui in idolis convivabantur, atque ita aut idololatricam committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia: *Quæ confessio templo Dei cum idolis?* similia illis quæ in priore ad Corinthios eosdem: *Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ demoniorum.* Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veri religionis, usui. adde quod magis perpetua sunt ista vincula: & in matrimonio liberior electio, cum federa ex temporum & locorum occasione sumenda sint. Sicut autem benefacere profanis malum non est, ita nec opem eorum implorare, sicut Cæsaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

XI. Nulla ergo hæc intrinseca aut universalis est pravitas, sed * ex circumstantiis æstimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio contagium adferat infirmis; quam ad rem utile erit sedes distinguere, sicut Israelitæ seorsim ab Ægyptiis habitaverunt. Neque enim ratione caret illud Alexandridæ:

ὅσα ἂν διναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγὼ.
 οὐδ' οἱ ἀσέπτοι ᾧ ὄμνοσ' σ' ἂν οἱ νόμοι
 ἡμῶν. ἀπ' ἀλλήλων ἢ δέχουσι πολὺ.

Ego esse vester non queam commilito,
 Quando nec leges, nec mores consentiunt,
 Sed multis inter se intervallis discrepant.

Quo pertinent & ea, quæ alibi attulimus, de religione Judæorum & Christianorum in commilitio cum paganis. Sed & si ex societate tali profanæ opes magnum sint habituræ incrementum, abstinendum erit extra summam necessitatem: In qua locum habet, quod in simili re dixit Thucydides: ἀνεπίφθονον ἢ ὅσα ἄσπερ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ ἐσθλοῦ μέγεθι, μὴ ἐπινοῶμεν, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους ἀποσλαβόντες ἀψοσῆναι. His qui insidiis impetuntur, ut nos ab Atheniensibus, invidia fieri non debet si salutem quarunt non Græcorum modo, sed & barbarorum auxiliis. Non enim jus quodvis sufficit ad id committendum, quod religionis, si non directe, indirecte tamen nocituram putetur. Quærendum enim primo loco est regnum cœleste, id est Evangelii propagatio. Oportandum esset, ut multi hodie Principes ac populi in animum admitterent liberam

Of. I, c. 3.
 Nic. IV.

II Thessal.
 I. 15.
 II Corinth.
 VI. 14.

I Cor. X. 21.

Sylv. verb.
 bellum. I. n.
 Quæ concl. 3.
 Pan. in c.
 quod super.
 de voto.

Lib. I, c. 2.
 Sylvest. in
 verbo Bellum,
 p. 1,
 n. 9. v. 3.
 Libro I.

Math. VI.
 33.

beram

Frod. l. IV.
hystoria Romanis c. 6.

beram & piam vocem Fulconis Archiepiscopi quondam Remensis, Carolum Simplicem sic admonentis: *Quis non expavescat vos* inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Christiani, pagana arma & federa suscipere detestanda? Nihil enim distat utrum quis se pagani societ, an abnegato Deo idola colat.* Exstat apud Arrianum dictum Alexandri: *ἀδικεῖν μισγάλα τὸς ἐπιδουλοῦντας ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι ὡς τοῖς βαρβαρίαις, ὡς τῶν τὰ δὲ γυμνασίου τῶν Ἑλλήνων*: *graviorer eos delinquere, qui adversum Græcos Barbaris militarent, contra Græcorum iura.*

I Cor. XII.
18. 26.

XII. Illud hic addam, cum omnes Christiani unius corporis membra sint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala persentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos qua populi sunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate servire Christo debet. Hoc aurem præstare reges & populi non possunt, grassante armis hoste impio, * nisi alii aliis auxilio sint: quod commode fieri nequit, nisi fedus eo nomine ineatur: quod fedus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus consensu communi Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro vitium modo viros aut pecunias conferre: quod quominus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili, aut non dissimili malo domi distinentur.

Polyb. l. VI.

XIII. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique est federatus. Hic primum sciendum est, quod & supra diximus, ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare * qui federatorum justam habet belli causam præferendus, si cum extraneo res sit. Etiam si cum alio federato. Sic oratione de Megalopoli ostendit Demosthenes, Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem ferri ab Atheniensibus debere, si ab his incipiat injuria. Sed id ita verum, nisi convenit hoc quoque ne adversus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus erat: *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portibus quibuscum fedus nobis & amicitia est.* Quod si federati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit. Sic in Leuctrica Aristidis quinta dicitur, *εἰ μὴ ἐπ' ἀλλῶς ἐγγύων, ῥαδίως ἀν. ἐπ' ἀλλῆλας ἢ κελύων, σὺν ἡδὲν πᾶσι τοῖς*: *siquidem in alios auxilium poscerent, facile esse negotium, sin sociorum alter in alterum, nolle se misceri.* Quod si federati in alios bellent justa quisque de causa, si utrique auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut sit circa creditores personales. At si ipsius qui promisit præsentia requiritur quæ individua est, ratio postulat * ut præferatur cum quo antiquius est fedus, quod Acarnanes Spartanis dicunt apud Polybium: eodemque pertinet Consulis Romani responsum Campanis datum: *amicitias ita institui par est*

Lib. IX.

Sylvest. in
verb. bellum
p. 3, n. 7.

* ne qua vetustior amicitia ac societas violetur. Sed addenda exceptio, nisi fedus posterius ultra promissionem aliquid habet, * quod quasi domini translationem in se contineat, puta subjectionis aliquid. * Nam & sic in venditione dicimus priorem præferri, nisi posterior dominium transtulerit. Sic Nepefinis apud Livium deditiois quam

Lib. VI.

societ-

societatis fides facior. Distinguant hæc alii subtilius, sed quæ dixi ut simpliciora, ita vetera arbitror.

XIV. Finito tempore fedus tacite renovatum intelligi non debet, nisi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt, non enim facile præsumitur nova obligatio. Dec. conf. 407.

XV. Si pars una fedus violaverit, poterit altera à federe discedere: nam capita federis singula conditionis vim habent. Exemplo sit illud apud Thucydidem: *λύσει τὰς συνθήκας ἐχ' οἱ δὲ ἐρημίας ἀλλοῖς ἀποστρέφοντες, ἀλλ' οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἀν' ἔνομήσασιν.* Soluti federts culpam sustinent, non qui deserti ad alios se conferunt, sed qui quam jurati promiserant opem non præstant. Alibi apud eundem: *ὅ, πρὸς ἀν' ἑαυτῶν ἀποστρέφονται ἐν ἑαυτοῖς καὶ ὁπίσθιν, τίτε λελεύθῃ τὰς συνθήκας.* Si vel tantillum ex dictis pars alterutra transgredereetur, rupta fore pacta. Sed hoc ita verum est, ni aliter conveniret: quod fieri interdum solet ne ob qualvis offensas à federe discedere liceat. Dec. conf. 265. Cep. 451. 455. 461. † Libro 1.

XVI. Sponsonum tot esse materiæ possunt, quot federum. Distant enim hæc personarum facientium potestate. Sed duo sunt quæ de sponsonibus quæri solent: Primum si improbetur à rege, aut civitate sponsio, in quid teneantur sponsores, ad id quod interest, an ad restituendam rem in eum statum in quo erat ante sponsonem, an ad corpus dedendum. Prima sententia videtur juri civili Romano congruere: secunda æquitati, quam in Caudina controversia tribuni plebis L. Livius & Q. Melius urgebant: tertia usu probata est, ut exemplis sponsonum duarum nobilium Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui summum imperium habet nullam in partem obligari. Bene enim Romanis Posthumius: *Hæsti nihil sponsondistis: civem neminem pro vobis spondere jussistis. nihil ergo vobis nec nobiscum est, quibus nihil mandastis; nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis.* Bene idem: *Injussu populi nego quicquam sanciri posse quod populum teneat: & hoc non minus recte: si quid est in quod obligari populus possit, in omnia potest.* Ergo nec ad id quod interest, nec ad restitutionem populus tenebatur: cum quo si negotium sibi esse voluissent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac federe agerent, ut quanti ipsis esset exercitus incolumitas id ipsi æstimarent. Tum demum si pactis statum non esset, potuissent dicere quod & ab ipsis & à Numantinis dictum ait Vellejus, publicæ violationem fidei non debere unius sui sanguine. Majori specie dici potest * milites omnes fuisse obligatos. Et certe æquum id esset, si ipsorum jussu ac nomine contractum foret à sponsonibus, ut in pacto quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod si * fide sponsonum & * sexcentorum quos imperarunt obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi imputent. Rursum si sponsores præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non appareret, tenebantur ad id quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum, sed & bona sponsonum fuissent obligata Samnitibus, nisi pœnam vice ejus quod interest expressissent.

Nam

Nam de obsidibus convenerat, ut capite luerent si pacto non staretur. De sponforibus an eadem dicta sit pœna in obscuro est. Pœnæ autem stipulatio tali modo facta efficit, ut si factū præstari nequeat, nihil aliud sit in obligatione: succedit enim certum loco incerti quod interest. Erat autem communis istorum temporum sententia, etiam vitam valide posse obligari. Apud nos autem qui aliter sentimus, existimo tali sponfione bona primum ad id quod interest, & si ea non sufficiant, corpus ad servitutem obligari. * Fabius olim Maximus cum pactum quoddam ejus cum hostibus factum Senatus improbasset, fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei satisfecit. Samnites vero * Brutulum Papium induciarum ruptorem simul cum bonis suis dedendum recte censuerunt.

XVII. Altera quæstio est, an sponfio obliget summam potestatem ex notitia & silentio. Hic distinguendum primum an pure facta sit sponfio, an sub conditione si rata haberetur à summa potestate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diserte impleri) nullam facit sponfionem. Quod recte convenit in sponfionem Luctatii cum Pœnis: accedebat quod ea se populus, quia suo injussu facta erat, teneri negaverat: itaque publico consilio aliud de inregro fedus factum erat. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit, nam sine re aut facto aliquo silentium non satis probabilem voluntatis conjecturam suppeditat, ut ex his quæ de dominii derelictione supra diximus, intelligi potest. Sed si actus aliqui accesserint, qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligitur actus ratus esse habitus: quomodo probatum id quod cum Gaditanis convenerat; notat Cicero pro Balbo. Silentium adversus Carthaginenses urgebant Romani de pactione cum Asdrubale facta. Sed cum illa pactione verbi concepta esset negantibus, ne Pœni annem Iberum transirent, vix erat ut silentium solum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus à Romanis esset, eorumque dicto Pœni paruisent. talis enim actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines nude abnutivos. Quod si Luctatii pactio plures habuisset patres, & cæteras partes à jure communi abeuntes observatas à Romanis semper apparet, jam satis firma esset conjectura probatæ pactionis. Restabat hic dicere aliquid de pactionibus quas duces & milites non de eo quod summi est imperii, sed de re privata sua aut sibi permessa faciunt: sed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

Annotata ad Caput xv.

§. III.

Quod apud Senecam patrem est] Contr. iv, 29.
In regnis regum est fedus facere] Vide quæ infra lib. III, cap.
xx, §. II, & sequentibus. Servius ad illud II Æneidos.

Servataque ser ves

Troja fidem;

Quis

*Scriptor de
vir. ill. cap.
43. Plur.
Fabio Ma-
ximo. Li-
vius libro
VIII &
IX.*

*Liv. l. xxi.
Polyb. libro
III.*

*Polyb. &
Liv. dictu
locu.*

Quia quod rex promittit videtur respublica promittere. Et ubi Æneas singulari certamine pugnaturus prius cum Latino fedus facit; Turnum, ait, non inducit jurantem, quia presente rege non habet potestatem.

Supra diximus] Hoc libro, c. xi, §. xxii.

Livio] Adde Diodorum Siculum Exc. leg. iv.

Ita ut latrocinari & pradas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur] Cæsar de Germanis; Latrocinio nullam habent infamiam, quæ extra fines cujusque civitatis sunt. Accedit testis Tacitus de moribus Germaniæ, & Saxo libro xiv, & alibi. Idem de Tyrrenis scriptum est Servio ad viii & x Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. Diodoro Siculo de Lusitanis; quicum Plutarchus consentit Mario: τὸ ληστεύειν ἔπαι το τε τῶν Ἰσθρῶν ἔχει καὶ λαίπρον ἡγεμόνων. ad id tempus Hispanis latrocinari inter pulcherrima habebatur. Simile est quod Judæi damnum datum ei qui nec Judæus sit, nec Judæis federatus, facientium negant.

Apud Homerum] Odyssææ γ. ubi Scholiastes σὺν ἀδελφῶν ἢ ὠδῶν τοῖς πειλαιῶσι τὸ ληστεύειν, ἀλλ' ἠδελφῶν. Latrocinari apud antiquos non tantum infamia crebatur sed insuper gloriosum dicebatur.

Cujus & Thucydides meminit] Libro i. additque σὺν ἔχοντός πο ἀρχόντη τέτρε τέ ἔργα, φέροντο δὲ ἡ καὶ δόξαι μᾶλλον: nondum infamiam habebat id vita genus, quin potius laudi tribuebatur.

Æquales sunt] Sic Plinius Parthos ait cum Scythis ex æquo degere. Pompejus apud Lucanum de eadem Parthorum gente :

Solus

Ex æquo me Parthus adit.

ἑμμαχίαν vocant] veteres ἑμμαχίαν. Zofimus lib. v.

Ut ne in consinio alterius alter arces habeat] Exemplum vide apud Procopium Persicorum i.

Non Theologi tantum] puta Antoninus, Cajetanus, Toletus, Molina, Valdesius, Malderus. §. viii.

Abraham] Idem cum Escole & Anerō fedus fecit. Sic & David cum Achi & Naaso. Solomon cum Ægyptiis. Asa cum Benadado. §. ix.

Asmonæos legis & peritos & reverentes admodum] Laus eorum est in Thargume Chaldaico, in libris Maccabaicis, in epistola ad Hebræos. Horum exemplum secuti Imperatores & reges Christiani federa aut cum non Christianis, aut cum non sane Christianis fecere, Constantinus cum Gothis & Vandalis, Justinianus cum Langobardis; cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis Theodosius, Honorius, Leo, Heraclius, Basilius, Isaacius, Angelus, Palæologus; cum Mauris reges Hispaniæ Alfonso Hispanensis, Ramirus, Alfonso Castus, Sanctius Castellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus; Petrus Legionis rex; Alfonso Castellæ rex prudentissimus; cum Tartaris Rodolphus Habspurgenfis, Adi Iohannem de Carthagena libro iii de Jure Belli Romani Pontificis, c. i. Julius II Pontifex Turcis usus.

Ad Iosaphatum] Iosephus: ἠλώθε τις πρὸς Ἀχαῶν συμμαχίας ἀνθρώπων ἐστὲν καὶ πονηρῶν: accusabat eum societatis iniuriam cum Achabo homine impio ac scelerato.

Qui Deum oderunt] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti scripsit *ὅς ἐ δὲ τῷ ἐχθρῷ τῷ θεῷ συμμυχεῖν fas non esse socialia arma jungere cum eo qui Dei sit hostis.* Zonaras.

§. II.

Legē qua exstat Deut. XIII, 13.] Adde exemplum Iosue c. xxii.

Ex circumstantiis estimanda] Vide orationem Phartazæ ad Lazos apud Agathiam III. Saxo libro IX, in verbis Ludovici regis Francorum ad Huraldum. Nullam posse animorum intervenire concordiam dissona sacra complexis. quamobrem petiorem opis, primum religionis contubernio opus habere, neque magnorum operum consortes existere posse, quos superna venerationis formula disparasset.

Inimicorum Dei amicitiam velle] Exemplum in Mancafa apud Nicetam rebus Isaaci Angeli lib. II. Prædicatur pietas Emanuelis Ducis Sabaudia, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum posset, noivit.

§. XII.

Nisi alii alius auxilio sint] Ad hanc rem vide Marianam libro xxx. Parutam libro IV. Bizarum VII, & XII.

§. XIII.

Qui federatorum justam habet belli causam preferendus] Vide infra libro III, c. xxv. §. 4. In fidelitate Feudali dicitur: *Et si scivero velle te aliquem iuste offendere & inde generaliter vel specialiter fuero requisitus, meum tibi, sicut potero, prestabo auxilium.*

Vi preferatur cum quo antiquius est fedus] Vide de Feudis lib. IV, cap. 31.

Ne qua vetustior amicitia ac societas violetur] *ἡ δὲ φίλοις ἡσὶ ἐχθρῶν συμμυχεῖν, ἐ καὶ φίλων.* amicitia auxilianda contra hostes, non contra amicos, dicit Prolemæus Atheniensibus apud Appianum in legationum excerptis.

Quod quasi domini translationem in se contineat] Vide Radevicum II, 7.

Nam & sic in venditione] Edicto Theodorici c. 138.

Milites omnes fuisse obligatos] Sic Numantini, si sponsio non probaretur, exercitum sibi dedendum censebant, ea sponsione liberatum.

§. XVI.

Fide sponsorum] ii erant Consules duo, quæstores duo, præfecti IV, tribuni XII, narrante Appiano. Hi omnes dediti ex Caudino sponsu: ex Numantino Consul solus, cæteris parvitum ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat Plutarchus.

Sexcentorum quos imperarant obsidum] Pontius filius apud Appianum: *τῶν τε ἰσπείων ἐπιλέξομεν τὰς ἐπιφανείας, ὁμηροὶ τῶν δὲ τῶν συνθηκῶν, ἕως ἂν πῦρ ἐ δῆμοσ ἐπιψηφίχη* equitum potissimos deligam, qui obsides sint, donec populus pacta firmet. Satis esse obsides tenentis arbitrio relinquere, censuere Lufitani in re simili. Mariana XXI, 12. qui deditos accipiunt, pœnam remittere censetur. Polybius excerpto cxxii.

Fabius olim Maximus] Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis, Valerius Maximus IV, c. VIII.

Brutulum Papium] Dion excerpto legationum v.

C A P V T X V I.

De interpretatione.

- I. Quomodo promissa obligent exterius.
 II. Verba, si alia conjectura absint, intelligenda ex proprietate populari:
 III. Verba artis ex arte.
 IV. Conjecturis usum esse ex ambiguitate vocum, ex specie repugnantia, aut quia se ingerunt:
 V. Vt ex materia:
 VI. Ex effectu:
 VII. Ex conjunctu: origine aut etiam loco:
 VIII. Quo pertinet conjectura ex ratione movente, que quando & quomodo locum habeat.
 IX. Distinctio significationum in laxas & strictas.
 X. Distinctio promissorum in favorabilia, odiosa, mixta, & media.
 XI. Rejuncta circa actus populorum aut regum differentia contractuum bonæ fidei aut stricti juris.
 XII. Ex dictis distinctionibus significationum & promissorum regula formantur circa interpretationes.
 XIII. An sociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de federe Romanorum cum Asdrubale, & similibus controversis.
 XIV. Quomodo interpretandum, Ne alter populus alterius iniussu bellum gerat.
 XV. De illis verbis, Liberam fore Carthaginem.
 XVI. Quæ pacta personalia habenda, quæ realia, distinctionibus explicatur.
 XVII. Fedus cum rege initum extendi ad Regem regno pulsum:
 XVIII. Non ad regni invasorem.
 XIX. Promissum ei qui primus hoc fecerit, si plures simul fecerint, cui debeat.
 XX. Conjectura se ultro offerens: aut extendit, & quando id fiat:
 XXI. Vbi & de mandato per aliud implendo:
 XXII. Aut restringit: idque vel ex defectu originario voluntatis, qui colligitur ex absurdo:
 XXIII. Ex cessatione rationis unica:
 XXIV. Ex materia defectu:
 XXV. (Observatio circa conjecturas proxime dictas:)
 XXVI. Vel ex casu emergentis repugnantia cum voluntate: qui sumitur, ex illicito:
 XXVII. Ex onere nimium gravi, habita ratione actus:
 XXVIII. Ex signis aliis, ut ubi partes scripti inter se committuntur.
 XXIX. Que cum regula observanda sint.
 XXX. Scripturam in dubio ad contractus validitatem non requirit.
 XXXI. Regum contractus interpretationem ex jure Romano non sumere.
 XXXII. Verba conditionem acceptantis an offerentis magis spectanda per distinctionem explicatur.

Ipsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum*, inquit Cicero. Sed quia interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio si quisque sensum quem velle sibi assignando liberare se posset, ipsa dictante naturali ratione jus est ei, cui quid promissum est, promissorem cogere ad id, quod recta interpretatio suggerit, nam alioqui res exitum non reperiret: quod in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset Isocrates præscriptione adversus Callimachum, τὸν, inquit, νόμον κενὸν πάντες ἀνθρώποι Διὰ τὸ δὲ μὴ χεῖρ ἴδιον, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur, nec Græci tantum, sed & barbari, ut paulo ante idem dixerat. Huc illud pertinet in antiqua federum formula apud Livium: *Sine dolo malo*
 * utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt. Rectæ interpretationis mensura est collectio mentis ex signis maxime probabilibus. Ea signa sunt duum generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ aut seorsim considerantur, aut conjunctim.

De Off. 1.

Lib. 1.

II. Si nulla sit conjectura quæ ducat alio, verba intelligenda sunt ex proprietate, * non Grammatica quæ est ex origine, sed populari ex usu,

Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.

Stulto ergo perfidiæ effugio usi sunt * Locri, cum polliciti se pactis staturos quamdiu terram hanc insisterent & capita humeris gestarent, terram calcementis injectam, & aliorum capita humeris imposita abjecerunt, quasi eo modo religione se possent exsolvere, quæ historia apud Polybium exstat: ac similis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transcribere nihil opus est, quia controversiam non habent. Ejusmodi fraudibus recte dixit Cicero adstringi, non dissolvi perjurium.

De Officiis
III.

III. * In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujusque prudentum definitio, ut quid sit majestas, quid parricidium, quæ ad finitivum statum referunt oratoriæ artis magistri. Vere enim dictum à Cicerone Academicarum primo: *Dialecticorum verba nulla sunt publica: suis utuntur: & id quidem commune omnium fere est artium.* Sic si in pactis de exercitu dictum fuerit, definimus exercitum esse eam militum multitudinem quæ palam fines hostilicos aufit invadere. nam passim opponunt historici id quod fortim fit aut latrocinantium more, & quod justo fit exercitu. Quare pro viribus hostium æstimandum quæ copiæ exercitum faciant. Cicero exercitum vocat sex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait constituisse sexdecim millibus Romanorum, viginti sociorum. at minor quoque numerus implere potest ejus nominis mensuram. Nam Vlpianus exercitui præesse eum ait, qui vel uni legioni cum auxiliis præest: id est ut Vegetius exponit decem millibus peditum, duobus millibus equitum. & Livius in octo millibus speciem ponit justi exercitus. Pari modo de classe erit æstimandum. Sic * arx est locus qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit.

Parad. VI.

L. 2. D. de
his qui not.
infamia.

Libro III.
cap. 1.

IV. Conjecturis assumtis opus est, ubi verba aut verborum complexio sunt *πρόσθετα* id est, plures significationes recipiunt. Hunc locum Rhetores vocant *ἰξ ἀμφιθερίας*: Dialectici subtilius, si in una voce sensus esse plures possent *ἰξ ἀνυπόθετων*, si in complexione *ἀμφιθερίας*. Similiter conjecturis opus est, quoties in pactis est *ἰξ ἀνυπόθετων*, species quadam repugnantia. Tunc enim conjecturæ querendæ sunt, quæ partes alias aliis concilient, si fieri potest. nam si certa sit pugna, quod posterius inter contrahentes placuit, prioribus derogabit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluisse, & ea natura est actuum qui à voluntate pendent, ut novo actu voluntatis discedi inde possit, si ve *μονομερῆς* ex parte una, ut in lege & testamento, si ve conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant *ἰξ ἀνυπόθετων*. Et his quidem casibus verborum evidens obscuritas cogit recurrere ad conjecturas. Interdum vero ipsæ conjecturæ ita evidentes sunt, ut sponte se ingerant etiam contra receptiorem verborum significationem. Hunc locum Græci Rhetores vocant *ἰξ ἐν τῷ καὶ ἀνυπόθετων*, Latini ex scripto, & sententia scripti. Loci autem ex quibus voluntatis con-

con-

conjecturæ promuntur, præcipui sunt ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. * Ex materia, ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus naturalibus, sed civilibus intelligi; id enim materiæ congruit. Ita verbum donare sumitur pro transigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli instrumenta, modo militēs armatos significat, pro materia, aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promisit, vivos, non mortuos reddere debet, contra quam cavillati sunt Platæenses. Et ferrum deponere jussi, satis fecerunt si gladium deponant, non & fibulas, quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum sit, contra quam fecit Alexander. Et pars dimidia navium in divisione, integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quam Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem esto judicium.

Left two. D. Loc. conducti. Everb. in loco a subjecta materia.

VI. Ex effectu, in quo præcipuum est si vox ex usu receptiore sumpta effectum post se traheret à ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipiendâ est interpretatio, quæ vitio caret. Itaque non admittenda Brasidæ cavillatio, qui pollicitus agro Bœoto se decessurum, negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset; quo sensu inanis fuerat pactio.

Everb. in loco ab absurdo. L. In ambigua. D. de levis. Thuc. IV.

VII. * Conjuncta sunt, aut origine, aut etiam loco. Conjuncta origine sunt quæ ex eadem voluntate proficiuntur, etiam alio loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum, ut victori Helena cederet, ex posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur, qui alterum occideret. Rationem reddit Plutarchus: *οἱ δικασταὶ τῶν κενδῶν ἀμφισπότησι μὴν ἔλαβεν ἀποστήνενται τὸ ἀσπείρονον ἐλάσαντες*: *judices accedunt ei quod minus ambiguum est, omisso eo quod est obscurius.*

Everb. in loco a conjunct. duarum leg.

Plut. symp. IX, 13.

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta sunt, vim præcipuam habet * ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum sit ex indiciis quibus mentem venamur. Est tamen inter conjecturas hæc validissima, si certo constet aliqua ratione tanquam causa unica voluntatem fuisse motam, nam sæpe rationes sunt plures: interdum & præter rationem voluntas semet ex vi libertatis suæ determinat, quod ad obligationem producendam sufficit. Hoc modo donatio ob nuptias facta, vim non habebit, si nuptiæ secutæ non sint.

IX. Caterum sciendum est voces multas habere significationes plures, alteram strictiorem, alteram laxiorem; quod multis ex causis evenit, aut quia specierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus cognationis & adoptionis, item in nominibus masculinis quæ etiam pro communibus sumi solent ubi desunt communia, aut quia usus artis latius patet quam usus popularis, ut * mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud significet.

X. Simul notandum est eorum quæ promittuntur, alia esse favorabilia,

Alc. v. resp.
17.

rabilia, alia odiosa, alia mixta, aut media. Favorabilia sunt quæ æqualitatem in se habent, & quæ communem spectant utilitatem, quæ quo major est, atque latius patet, eo major est promissi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli obtentionem suscepti major quam aliis de causis. Odiosa sunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod si mixtum sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni, aut mutationis; modo favorable, modo odiosum censebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor censeatur potior.

XI. Discrimen actuum bonæ fidei & stricti juris quatenus ex jure est Romano, ad jus gentium non pertinet. Potest tamen aliquo sensu huc aptari, ut scilicet si quibus in regionibus actus aliqui formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non est, actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio, & liberalis promissio, magis stetur dictis.

Cl. in l. Non possunt. D. de legibus.

XII. His positis hæ tenendæ sunt regulæ. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem usus popularis, & si plures sint, eam quæ latissima est, quale est ut masculinum sumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro universalis. Sic verba hæc, unde quis dejectus est, etiam ad eum restituendum pertinebunt, qui vetitus est ad suum accedere. nam vox laxius sumpta fert eam significationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina disputat. In favorabilioribus, si is qui loquitur jus intelligat, aut peritorum juris consilio utatur, verba laxius sumenda, ut etiam includant significationem artis, aut quam lex dedit. * Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi aliqui absurdum aliquid aut pacti inutilitas sequeretur. Ex contrario verba etiam strictius, quam fert proprietates, sumenda erunt, si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, subsistendum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant. In odiosis vero etiam sermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris sui remissione, verba, quantumvis generalia, restringi solent ad ea de quibus verisimiliter est cogitatum. Et in hoc rerum genere occupatum nonnunquam id demum intelligitur, quod spes sit posse retineri. Sic auxilia promissa ab una tantum parte, intelliguntur deberi impendiis ejus qui postulabit.

Bart. in l. Si is qui pro emptore. D. de usuo.

Covar. III. Var. c. 3. n. 5. Tyr. q. in leg. comm. Gl. 5. n. 115.

Bart. iv. cons. 63.

XIII. Illustris est quæstio, sociorum nomine veniant tantum qui erant federis tempore, an & futuri, ut in federe facto inter populum Romanum & Carthaginensem post bellum de Sicilia: *Viriisque populi socii ab utroque populo tui sunt.* Hinc Romani inferebant, etiam si fedus cum Asdrubale ictum de Ibero amne non transeundo, nihil ipsis prodesset quod Carthaginenses id ratum non habuissent, tamen si Carthaginenses factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos post fedus Romani socios adfiverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam federe violato. Rationes ita Livius exponit:

Satis cautum erat Saguntinis, sociis utrorumque exceptis, nam neque additum erat iis qui tunc essent, * nec, ne qui postea assumerentur. Et cum assumere novos liceret socios, quis equum censeret, aut ob nulla quonquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginiensium socii, aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desciscerent reciperentur? Quæ ferme ad verbum de Polybio sumpta apparet. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliolem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Vtra ergo præferenda sit interpretatio, ex regulis ante traditis erit videndum: secundum quas dicimus, futuros non comprehendi, quia agitur de federe rumpendo, quæ odiosa est materia: & de adimenda Carthaginiensibus libertate, eos qui injuriam ipsis fecisse crederentur, armis cogendi; * quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur. Ergo Romanis adsciscere in societatem Saguntinos, aut adscitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi federis, sed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil de sociis convenisset: quo casu nec Carthaginienses contra fedus erant facturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitarentur, nec Romani si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi tempore inter Carthaginienses & Romanos convenerat, ut si eorum populorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei, quem Pyrrhus bello impereret, salvum maneret. Non dico justum utrinque bellum esse potuisse: sed * nego pertinuisse hoc ad federis violationem: quomodo in quæstione de auxilio Mamertinis misso à Romanis distinguit Polybius, an justum id fuerit, & an per fedus licuerit. Et hoc ipsum est quod Corcyrenses apud Thucydidem dicunt Atheniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec obtare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fedus, quando per id fedus novos socios adsciscere liceret. Atque eam sententiam secuti sunt Athenienses postea, imperato suis, ne in Corinthios pugnarent, nisi ubi ii descendere pararent hostiliter in Corcyram, aut in aliquod solum divisionis Corcyrensiū, ne scilicet fedus rumpere. Non pugnat autem cum federe, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, * manente de cætero pace. Iustinus de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant, ex sociorum personarumpebant, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia potius, quam si aperto prælio dimicassent.* Sic & in oratione de Haloneso quæ inter Demosthenicas legitur, apparet pace quadam Atheniensium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comprehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in federe æquali.

XIV. In federe inæquali ponemus alterum, si convenerit ne alter federatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod positum fuisse in federe Romanorum & Carthaginiensium, post bellum Punicum secundum, supra memoravimus. sicut & positum fuit in federe

Lib. XXI.

Hist. I. III.

Polyb. hist. 111.

Libro I.

Ibidem.

Libro III.

Liv. lib. 42.

dere Macedonico cum Romanis, ante Perseum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere possit, & ad id quod inferitur, non quod repellitur, in dubio arctiorem hic significatum fumemus, ne nimium coarctetur libertas.

XV. Eiusdem generis est illud, quod Romani promiserant * liberam fore Carthaginem: quod quaquam ex natura actus de plenissima potestate intelligi non poterat, (belli enim suscipiendi jus & alia quædam pridem omiserant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam, ut alieno imperio urbem sedibus transferre non tenerentur. Frustra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem non urbem significari: (quod quaquam improprium concedi potest, ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, *ἀπολύουσαν*, ut Appianus ait, manifesta erat captio.

XVI. Huc & illa frequens quæstio referenda est, de pactis personalibus ac realibus. Et siquidem cum populo libero actum sit, dubium non est, quin quod ei promittitur sui natura reale sit, quia subiectum est res permanens. Imo etiam si status civitatis in regnum mutetur, manebit fedus, quia manet idem corpus, etsi mutato capite, & ut supra diximus, imperium quod per regem exercetur non desinit imperium esse populi. Excipiendum erit, si appareat causam fuisse propriam ei statui, ut si liberæ civitates libertatis tutandæ causa fedus contrahant. At si cum rege contractum sit, non statim personale erit censendum fedus: nam ut recte dictum est à Pedito & Ulpiano, plerumque persona pacto inferitur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum factum est. Quod si adjectum sit federi ut perpetuum sit, aut factum in bonam regni, aut cum ipso & successoribus: sicut solere adjici in federibus, *ἡμῶν τοῖς ἀρχαίοις*, & posteris ait Libanius in defensione Demosthenis: aut ad tempus definitum, jam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse * fedus Romanorum cum Philippo Macedonum Rege, quod cum Perseus ejus filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine exortum est. Sed & alia verba, & ipsa interdum materia conjecturam suppeditabunt non improbabilem. Quod si pares sint in utrumque conjecturæ, supererit, ut favorabilia credantur esse realia, odiosa vero personalia. Federa pacis causa facta, aut commerciorum favorabilia sunt. Quæ belli causa, non odiosa omnia, ut quidam censent, sed *ἐπιμαχίαν*, id est federa tuendi se causa propria ad favorem accedunt, *ἐπιμαχίαν* magis ad onera. Ad quæ accedit quod in federe ad bellum quodvis, præsumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus qui cum agitur, ut qui non modo non injuste, sed nec temere bellum suscepturus videretur. Quod vero dici solet, societates morte finiri. huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates privatas, & juris est civilis. Iure ergo an injuria * Fidenates, * Latini, Etrusci, Sabini à federe discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari à nobis recte non potest, cum non extent federum verba. Cui non dissimilis est illa apud Iustinum controversia, an civitates quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato

L. jure gentium, s. pactum, D. de pactis.

Dec. lib. 1, cons. 22.

impe-

imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conventionem fidem Medorum elegissent. Minime vero admittenda est Bordini argumentatio, federa ad regum successores non transire, quia juramenti vis personam non exeat. Potest quippe juramenti obligatio personam tantum obstringere, & ipsa promissio obligare heredem. Neque enim verum est quod sumit, federa jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipsa promissione satis sit efficaciam, cui majoris religionis causa jusjurandum additur. P. Valerio Consule juraverat plebs Romana conventuros se jussu Consulis. Mortuo illi succedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam quasi non teneretur religione populus. Sequitur Livii iudicium: *Nondum hæc qua nunc tenet saculum negligentia Deum venerat: nec interpretando sibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebant, sed suos potius mores ad ea accommodabant.*

Lib. v. c. ult.

Lib. III.

XVII. Sane cum rege initum fedus manet, etiamsi rex idem aut successor regno à subditis sit pulsus. Ius enim regni penes ipsum manet, utcunque possessionem amiserit: quo pertinet Lucani illud de Senatu Romano:

*non unquam perdidit ordo**Mutato sua jura loco.*

XVIII. Contra si alieni regni invasor volente vero rege, aut oppressor populi liberi, antequam sufficiens populi consensus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fedus: quia * hi possessionem habent, jus non habent. Er hoc est quod Nabidi dicebat T. Quintius: *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum iusto ac legitimo facta est.* Qualitates autem istæ in federibus, regis, successoris, & similes jus proprie significant, & odiosa est invasorum causa.

Livius lib.
XXXIV.

XIX. Tractaverat olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul pervenerint, an neutri. Et sane * vox primi ambigua est, nam aut eum significat qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia sunt, verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius * Scipio, Cæsar, Julianus his qui pariter muros ascenderant solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunt de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

XX. Est & aliud interpretandi genus ex conjecturis extra significationem verborum, eorum scilicet quibus promissio continetur: idque duplex, vel extendens, vel coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilior procedit, facilior quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus ut effectus non sequatur satis est unam deesse causam, ut nascatur omnes convenire oportet; ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda est: multoque hic difficilior quam in casu de quo supra dicebamus, ubi verba largam aliquam significationem, etsi minus receptam admittunt. Nam hic extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa esse debet, ut obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed

*Everb. in
loca a ratione legis
ad restrictionem, &
in loco a ratione legis
ad extensionem.*

oportet eadem sit; nec id semper satis est, ut dicamus ex ratione faciendam extensionem: quia ut modo dicebamus, sæpe ratio ita movet, ut voluntas tamen sit causa per se sufficiens, etiam sine ratione illa. Ut ergo talis extensio recte fiat, opus est ut constet rationem sub quam venit casus quem volumus comprehendere, esse causam unicam & efficacem quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo consideratam in sua generalitate, quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari solet à Rhetoribus in loco *ἄξιον ἐστὶ καὶ ἀποδοῦναι, cujus speciem unam ponunt*, quoties semper eandem sententiam dicimus: sed & alter locus *καὶ συλλογισμῶν* per ratiocinationem huc pertinet: nimirum ubi ex scripto ducimus quod scriptum non est, ut loquitur Quintilianus, Et quæ à Iuriconsultis traduntur * de his quæ in fraudem fiunt. Exemplū sit * in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore, cum non aliud esset muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, si satis constet prohibendi muros unicam fuisse causam ne muniatur is locus. Vulgo solet exemplum adferri de conditione, si posthumus sit mortuus, ab eo scripta qui posthumus omnino expectabat, ut sententia dispositionis producat ad eum casum, si is posthumus natus non esset, quia constet voluntatem loquentis motam fuisse consideratione non existentiæ prolis: quod ipsum non apud Iuriconsultos tantum, sed & * apud Ciceronem, & Valerium Maximum invenire est. Cicero causam hanc adfert oratione pro Cæcina. *Quid? verbis satis hoc cautum erat? minime, quæ res igitur valuit? voluntas: quæ si tacite nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperia sunt non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem jus esse ubi perspicitur * una atque eadem causa æquitatis, id est rationis quæ sola moverat: Ita interdiximus, *unde tu me vi deceveris hominibus coactis armatisve*, locum habere ad versus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. *Ea enim, inquit, plerumque fit per homines coactos armatosque: quæ si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem jure esse voluerunt.* In declamatione patris Quintiliani exemplum hoc est: *Cades videtur significare sanguinem & ferrum: si quis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem revertemur. Si incidere in latrones, aut in aquas precipitatus, si in aliquam immensam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur, quæ ille qui ferro percussus sit.* Similis est argumentatio Isæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod testamentum Attica lege veritum esset fieri filia invita, infert, ne adoptionem quidem ea invita permitti.

Lib. I. &
II. de Orat.
Bycio: &
pro Cæc.

Lib. I. c.
XIII.

Lult. D.
Mandati.

X XI. Atque hinc solvenda est celebris illa quæstio quæ & apud Gellium est de mandato, an impleri possit non per idem, sed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præscripserat. Id enim ira demum licet, si constet quod præscriptum erat, non præscriptum fuisse sub speciali sua forma, * sed sub consideratione generaliore quæ aliter quoque obtineri possit: quomodo eum qui fide jubere erat jussus, mandare posse creditori, ut tertio pecuniam numeret, à Scævola responsum est. Caterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, dissolvi impe-

imperantis officium, si quis ad id quod facere iussus est, non obsequio dedito, sed consilio non desiderato respondeat.

XXII. Restrings interpretatio extra significationē verborum quæ promissionem continent, aut ex defectu petitur originario voluntatis, aut ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis * quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur, semper intelligenda est obversari animo loquentis, etiam si verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio à Rhetoribus tractatur in loco *ἐπιπρῶς ἔξ Ἀλγοίας*, & titulum habet, cum dicitur non semper eadem sententia.

XXV. Sed de ratione notandum est sub ea comprehendi sæpe quasdam res, non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet, restrictio faciendâ non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquo ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactioe non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatum est. Solet & hoc disputari, an promissa in se habeant tacitam conditionem, si res maneat quo sunt loco: quod negandum est, nisi aperissime pateat, statum rerum præsentem in unica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim in historiis legimus legatos à suscepto itinere domum rediisse deserta legatione, quod resita mutatas intelligerent, ut tota legationis materia aut causa cessaret.

XXVI. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriarum artis magistris referri ad eum quem dixi locum *ἐπιπρῶς ἔξ Ἀλγοίας*. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissime tractavit, propriam virtutē tribuit in intellectu *γνώμην*, sive *δυσωμοσύνην*, id est *aquíprudentiam*, in voluntate vero *ἐπιεικειαν*, id est *aquíritatem*, quam sapienter definit, correctionem ejus * in quo lex deficit ob universalitatem: quod ad testamenta quoque & pacta suo modo referri debet. Nam quia casus nec prævideri omnes possunt, nec exprimi, ideo libertate quadam opus est eximendi casus quos qui locutus est si adesset eximeret: non tamen temere; id enim esset dominum se facere actus alieni; sed ex sufficientibus iudiciis. Certissimum indicium est, si quo casu sequi verba illicitum esset, id est pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessario. *Quædam*, ait Quintilianus pater, *etiam si nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen excipiuntur*. Ita qui promissit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus.

Paschal. le-
gato. 149.

Sic

L. Bona fi-
des D. de-
positi.

Molin. disp.
294. Silo.
verb. com-
modatum.
n. 4. Less.
l. 11. c. 27.
dub. 5.

Ang. ad l.
7. ad l.
Rhod. Vag.
contr. III.
c. 31.

De benefi-
bro IV. c. 35.

Sic nec reddetur res deposita ei qui deposuit, si dominus eam repe-
tat. Probo, inquit Tryphonius, hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tri-
buit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione. Ratio est, quia,
ut alibi notavimus, introducti semel domini ea vis est, ut rem do-
mino cognito non reddere, omnino injustum sit.

XXVII. Secundum erit indicium, si verba sequi non quidem
per se & omnino illicitum sit, sed æque rem æstimanti nimis grave
atque intolerabile: sive absolute spectata conditione humanæ natu-
ræ, sive comparando personam & rem de qua agitur, cum ipso sine
actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies re-
petere eam poterit, si ipse valde egeat: qui actus tam benefici ea est
natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommo-
dum se voluisse obligare. Sic qui auxilium federato promissit, excu-
sabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copias opus ha-
beret. Et * concessio immunitatis vectigalium & tributorum intellige-
tur de quotidianis & anniversariis, non de iis quæ summa necessitas
exigit, & quibus carere respublica non potest. Ex quibus apparet ni-
mis laxè dictum à Cicerone, non servanda promissa quæ sint iis qui-
bus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi profint cui
promiseris. Nam an res utilis sit futura ei cui promissa est, judicare
promissor non debet, nisi forte in casu furoris de quo supra dixi-
mus: & ut promissum promissorem non obliget, non satis est quod-
libet nocumentum in promissorem, sed tale oportet sit * quod pro
natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies a-
liquot promissit, non tenebitur, si eum morbus santicus patris aut fi-
lii derineat. Et hoc rectè Cicero de Officiis primo: *Si constitueris te
cuiquam ad vocatum in rem presentem esse venturum, atque interim graviter æ-
grotare filius cæberit, non sit contra officium non facere quod dixeris.* In eun-
dem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, * quod apud
Senecam legimus: *Tunc fidem fallam, tunc inconstantiam crimen audiam, si
cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum.* a-
lioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fi-
dem liberat. *Promisi ad vocationem: postea apparuit per illam causam præjudi-
cium in patrem meum queri. promisi me peregre una iturum: sed iter infestari
latrociniis nuntiatur. In rem presentem venturus fui: sed ager filius, sed puer por-
ra uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut pro-
mittentis fidem teneas.* Omnia intellige pro actus ejus de quo quæritur
natura, ut jam modo exposuimus.

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ
ostendant casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam
verba alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est *ἀντινομία*,
cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum e-
ventu inter se committuntur, quam Rhetores Græci vocant, *τὴν οὐ
ἐπισημασθῆναι πρὸς τὸν νόμον.*

XXIX. In hac disceptatione utra pars scripti cum ex casu sit
collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus
* Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo
ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus.

* Vg

* Ut quod permittit cedat ei quod jubet : quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obster, quam de quo ibi agitur: ideoque ut ait Scriptor ad Herennium, plus valet sanctio permissio. Ut quod faciendum est certo tempore ei praeferatur, quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur ut plerumque pactio vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones quae supradictis qualitatibus pares sunt, ut praeferatur quod magis est peculiare, & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus, & in prohibitionibus, ut quae poenam adjunctam habet ei quae poena vacat, & quae majorem poenam minatur ei quae minorem, praeferatur. Tum vero ut superet quod causas habet, aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut quod postremo dictum est vincat. Illud ex superioribus hic reperendum est, pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, * praeferendum erit cui adest jurisjurandi religio.

Libro 13,

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus censeatur antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam id Murena causabatur adversus ea quae inter Syllam & Mithridatem convenerant. Mihi apertum videtur, nisi aliud convenerit, * credendum, scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantiae ejus partem. Alioquin exprimi id solet, ut in induciis cum Nabide: *Ex qua die descripta conditiones editæ Nabidi forent.*

Ap. Mithr.

XXXI. Illud vero non admittam quod quibusdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus istud civile in his quae juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum esse: quod temere praesumendum non est.

Levius lib.
XXXIV.
Alic. v. conf.
17.

XXXII. De eo vero quod Plutarchus in symposiacis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum accipiens hic sit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relativarum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta sit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit, certum est, nullum enim adhuc jus quaesitum est, ut ex his quae de promissione supra diximus apparet. Et haec oblatio conditionis minus est promissione.

ix. Symp.
13.

Annotata ad Caput xv i.

Vtique hic ex rectissime intellecta sunt] Vota interpretanda ut communiter sumuntur notant Hebraei ad Num. xxx. §. I.

Non Grammatica quae est ex origine] Bene Procopius Vandalorum I, ubi de voce agit Federatorum: τὸ ἕξις τὸς ἀσπονδίας, ἐφ' ὧν §. II.

τὸ δὲ

τέθεινται ἡκιστα ἀξιόστος πρεῖν. ἀλλὰ τὸ πραγματικῶν ἀεὶ ἀφιφερομένων ἢ ταῦτα
 ἀγειν ἐδέχσαν ὀφθαλμοί, τὸ ἀπόσθεν ἀνομαστικῶν ὀλιγοῦσιντες. *longa dies non so-*
let serbare voces in quibus primum data sunt, sensu vertuntur enim res ipsæ quæ
volunt homines, vocabula illa primitus imposta rebus nihil curantes.

Locr.] Polybius lib. xii. Simile quod Bœoti urbem polliciti red-
 dere non stantem, sed everfam reddidere. Thucyd. v. & quod Ma-
 humeres Sultanus, Eubœa capta, eum dissecuit, cui caput incolume
 fore promiserat.

§. III. *In artium autem vocabulis*] Augustinus in rhetoricis: *Vi multa nova*
tam à technicis & mathematicis quam à philosophis cognominantur, acci-
pere debemus non tam pro solito usu consuetudinis, quam pro conditione
præcepti.

Arx est locus qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit] Servius ad
 I Æneidos: *Arces dictæ ab eo quod est arceo, quod inde hostes arcentur, hoc*
est prohibentur.

§. v. *Ex materia*] Tertullianus de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus est*
sermo. idem habet libro de Resurrectione Christi.

§. VII. *Coniuncta sunt aut origine, aut etiam loco*] Bene Augustinus contra Adi-
 mantium c. 14: *Particulas quasdam de scripturis eligunt, quibus decipiant im-*
peritos non connectentes que supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas &
intentio scriptoris possit intelligi.

§. VIII. *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina: *non alia est ratio juris in hoc gene-*
re duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator di-
citur omnium rerum eius qui in Italia non sit, absitve reipublicæ causa, quasi
quidem pæne dominus, hoc est alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vici-
nus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim, dejectionemve tuo re-
gatu, aut tuo nomine fecerit.

§. IX. *Mors in iure civili ad deportationem producitur*] Vide Guicciardinum
 libro XVI. ubi de pactis Caroli V ad Mediolanensem Ducatum per-
 tinentibus sermo.

§. XII. *Ad significationes autem plane improprias non recurrendum nisi aliqui ab-*
surdum aliquid aut pacti inutilis sequeretur] vide exemplum in L. cum vi-
 rum, C. de Fidei commissis.

§. XIII. *Nec, ne qui postea assumerentur*] quod additum in pace Peloponne-
 siaca inter Lacedæmonios & Athenienses. Thuc. lib. v.

Quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur] Romani, Sam-
 nitibus Sidicinos bello petere volentibus petentibusque ut id per
 Romanos fieri liceret, responderunt, nihil intercedi, quo minus Samniti
 populo pacis bellique liberum arbitrium sit. Livius lib. VIII. In Antiochi
 federe est: *Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho,*
vim ei arcendi jus esto: dum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in a-
micitiam accipiat. Livius XXXVIII. Polybius in excerptis legatio-
 num 35.

Nego pertinuisse hoc ad federis violationem] Procopius Persicorum II.
 φασκί τε ὡς αὐτὸς ἐλθεῖ τοῖς Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων σπονδῶς, ἐπεὶ αὐτὸς εἰς ταύ-
 τας ἐδέτεροι ἰππευόψαντο. dicebat Alamundarus rex Saracenorum, non violari
 à se que inter Persas Romanosque convenerant, quandoquidem ipse à neutra
 parte conventus in scriptis esset.

Manente de cetero pace] Sic post tempora memorata Corcyrenses decrevere *A' Ἰνδαίος ἰσθ' ἐϋμμάχοι εἶναι καὶ τὰ ἐϋγκείρμα*, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι. Velle se Atheniensibus ex pactis societatem armorum prestare, & cum Lacedaemoniis servare amicitia jura.

Liberam fore Carthaginem] Diodorus Siculus sic refert excerpto §. xv. legationum 27 manura illis νόμους, χάρακας, ἱερόφ, πύφες, ἐλδοθεσίαν. leges, regionem, sacra, sepulchra, libertatem.

Fedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege] Livius lib. xlii. §. xvi. praesumitur ratio habita prudentiae & pietatis ejus quicum agitur. Vide Parutam libro v, & vii.

Fidenates] Vide Dionysium Halicarnassensem libro iii.

Latini] de Appulis & Latinis idem eodem libro iii. de Turno Hordeano & Latinis idem libro iv. Ammianus libro xxvi, *Persarum rex manus Armeniis iniebat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed injuste; causando quod post Ioviani excessum, cum quo fedus firmaverat & pacem nihil obstare debeat, quominus ea recuperaret, quae ante ad majores suos pertinuisse monstrabat.* Similia de Iustiniani pactis cum Saracenis vide apud Menandrum Protectorem. Adde quae Helvetii caufantur post mortem Henrici III apud Thuanum libro xcvi, in anno cIo IoLxxxix. vide & insignem locum apud Camdenum in anno cIo IoLxxxi, ubi de federe antiquo Galorum cum Scotis.

Hi possessionem habent, jus non habent] Sic Valens non accepit excusationem Gotthorum regis, qui Procopio purpurae infautori auxilia se misisse dicebat. excusationem vanissimam dicit Ammianus libro xxvii. Apud Graecos scriptores eadem historia, sed sub Scytharum nomine. ita enim Gotthos vocabant. Sic Iustinianus negabat fedus se rupturum cum Gizericho factum, si Gelimerem bello impeteret, qui justo regi Ildericho cum regno libertatem eripuerat. Vide Cardinalem Tuschum pp. verbo Tyrannus concl. 309. num. 6. Cachera-num decif. lxxix. n. 35.

Vox primi ambigua est] Vide Albericum de Rosato de Statutis qu. §. xix. 106 & 107.

Scipio] Capta Carthagine Nova in Hispania.

De his quae in fraudem fiunt] Bene Seneca excerptis controversiarum §. xx. vi. 3: *Circumscriptio semper crimen sub specie legis involvit: quod apparet, in illa legitimum est: quod latet insidiosum.* Quintilianus controversia cccxlii, *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem (nempe de circumscriptio) nisi cum rectum jus nequitia exclusum est.* Exemplum habes apud Plinium historiae naturalis libro xviii: quippe etiam lege Stolonis Licinii incluso modo Io jugerum & ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret. est eadem historia apud Valerium Maximum viii, c. vi, 3. vide aliud exemplum apud Tacitum Annalium xv, de fictis adoptionibus. Aliud in Novella Emanuelis Comneni quae est in jure Graecoromano.

In pactione nequis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus] Fuscus Arellius in Controversia quae est apud Senecam decima libro ii: hunc enim animam fuisse sine dubio jurantium, ut vi

ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.

Apud Ciceronem] Etiam de Inventione II.

Vna atque eadem causa aequitatis] Sic in sponsam alterius, adulterium committi probat Philo de specialibus legibus addita causa: *ei qd aegroticis rois zaporis isodvva μσσι. idem valent sponsalia quod nuptia.* Sic in lege per Mosem data sub bovis nomine intelliguntur omnia animantia mansueta: sub nomine putei, fossa quævis, Exodi XXI, 28. & 35. Chassanæus Catalogo Gloriæ mundi v parte, confid. 49.

§. XXI.

Sed sub consideratione generaliore] Quintilianus controver. CLVII. *Servi quædam liberius sub bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio empta mancipia, non paruisse.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte quomodo legationes obeundæ accipiendæque sint, & in iis quæ Iohannes Justinianeorum ducum unns fecit contra Belisarii verba, Gothicorum II & IV.

§. XXII.

Quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem] Exemplum in L. Adigere §. quamvis D. de jure patronatus.

§. XXVI.

In quo lex deficit ob universalitatem] Seneca IV, controversia 27: in lege, inquis, nihil excipitur. sed multa quamvis non excipiuntur, intelliguntur, & scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa. quædam vero tam manifesta sunt, ut nullam cautionem desiderent.

§. XXVII.

Concesso immunitatis] Vide Rosenthalium de Feudis cap. v. cond. LXXVIII. num. 2. Heig. illustrium XVIII, num. 16, parte. I. Cotmannum conf. XI, 32. Clarum §. Feudum XXI, 2. Andream Knicæ de vestitis pactis parte II, c. 5, num. 20. Henricum Bocet de collectis cap. IV, 12.

Quod pro natura actus credi debeat exceptum] Vide Carolum Molleum ad consuetudines Parisienses tit. I, §. 2. gl. IV, n. 3. Ferd. Vasquium de successionum creatione libro II, §. XVIII, num. 80. Antonium Fabrum rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. Zafium in L. stipulatio hoc modo n. 3, de verborum obligationibus. Adde C. quemadmodum de jurejurando & Alciatum ad C. cum contingat, eodem titulo.

Quod apud Senecam legimus] ejusdem hæc sunt capite XXXIX libri IV de beneficiis: *Ad cœnam quia promisi ibo, etiamsi frigus erit. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamvis non concoxerim, sed non si febricitavero sporsum descendam, quia promisi: sed non si spondere in incertum jubebis, si fisco obligabis. Subest inquam tacita exceptio, si potero, si debebo, si hæc ita erunt. Effugiet ut idem status sit cum exigitur, qui fuit, cum promitterem. desitueveritas non erit, si aliquid intervenit novi. quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium: eadem mihi omnia præsta & idem sum. Vadimonium promittimus. tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deserentem vis major excusat. Vfi sæpe hoc effugio Angli. Vide Camdenum in anno CIO IO XC V. tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Anstiacis.*

§. XXIX.

Cicero p[er]suis] de Inventione secundo, & ibi Marius Victorinus. *Vt quod permittit, cedat ei quod jubet.] Quintilianus declamatione CCCLXXIV: Semper potentior lex est quæ vetat, quam quæ permittit. Donatus Phormione Actu I, Scen. 2: Bene jubet: minorem enim vim habet ea lex*

ea lex quæ aliquid permittit, quam illa quæ aliquid jubet . vide Ciceronem Verrina II, & quæ habet Connanus libro I, c. 9.

Præferendum erit, cui adest jurisjurandi religio] Acontius apud Ovidium :

Promisit pater hanc: hæc & juravit amanti:

Ille homines, hæc est testificata Deam.

Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari.

Num dubitas, hic sit major, an ille metus ?

Credendum scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantia ejus partem] L. in re & L. si res gesta D. de Fide Instrumentorum. L. pactum quod bona fide, C. de pactis. sic legem contractus quæ est C. de Fide Instrumentorum interpretantur Bartolus & Iohannes Faber, Salicerus, quorum sententia in judiciis contra Baldum & Castrensem prævaluit. Mynsingerus Decade x, Conf. xci. Neostadius de pactis antenuptialibus, observatione xviii. quare non satis probabile est quod Ligniacus adfert de instrumento à rege subscripto, sed nondum addito sigillo & Secretarii manu, Libro II rerum Italicarum Guicciardini.

§. xxx.

C A P V T X V I I .

De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.

- I. Culpam obligare ad restitutionem damni.
 II. Damnum intelligi quod pugnat cum jure stricto dicto.
 III. Accurate distinguendam aptitudinem a jure stricto dicto ubi concurrunt.
 IV. Damnum & ad fructus pertinere.
 V. Ad lucrum cessans quomodo?
 VI. Damnum dare facientes primario:
 VII. Et secundario:
 VIII. Item non facientes quod debent: primario.
 IX. Et secundario:
 X. Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur.
 XI. Quo ordine teneantur.
 XII. Obligationem extendi etiam ad damnum consequens.

- XIII. Exemplum in homicida:
 XIV. In eo qui aliter vim intulit:
 XV. In adultero & stupratore:
 XVI. In fure, raptore, & aliis:
 XVII. In eo qui causam promissioni dedit per dolum aut metum injustum.
 XVIII. Quid si metu justo naturaliter?
 XIX. Quid de metu quem jus gentium praesto habet?
 XX. Potestates civiles quatenus teneantur ex damno per subditos dato: ubi quaestio de pradis in mari altis in sociis contra imperium publicum.
 XXI. Naturaliter ex animalis sui, aut navis sua factio sine culpa neminem teneri.
 XXII. Damnum dari, & adversus famam & honorem, & quomodo reparatur.

SVpra diximus ejus quod nobis debetur fontes esse tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hic appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo quod aut homines communiter, aut pro ratione certæ qualitatis facere debent. * Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, si damnum datum est, nempe ut id resarciatur.

II. * Damnum forte à demendo dictum, est τὸ ἐλατῆρον, cum quis minus habet suo, sive illud suum ipsi comperit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Na-

tura homini suum est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custo-
diendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriae. Domi-
nio & pactis quomodo suum quid cuique sit, superior tractatio do-
cuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo
ex lege jus suum cuique oritur, quia idem, aut plus lex potest, quam
in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet exactam quandam dili-
gentiam exigendi à tutore, respublica à magistratu, nec respublica
tantum, sed & cives singuli quoties lex id expresse, aut per sufficien-
tem consequentiam significat. At ex sola aptitudine, quod jus minus
proprie dicitur, & ab assignatrice justitia spectatur, non oritur ve-
rum dominium, ac proinde restitutionis obligatio: quia non id ali-
cui suum est, ad quod aptus est: *ωλιονεστοι εδεν*, ait Aristoteles, *ο ε βε-*
θνος χρημασι δε ανελευθεριαν. *Contra proprie dictam justitiam nihil com-*
mittit, qui pecunia sua alteri non succurrit pro tenacitate. Cicero pro Cn.
Plancio: *Est hac conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare vel*
destrahere quod velit cuique. & tamen mox subdit accidere ut populus
faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi sumta in laxiore
significatu.

Nic. v. c. 4.

Th. & Cajet.
2. 2. q. 62.
art. 2.
Soto lib. IV.
q. 6. l. 5. ius
lib. II, c. 12.
dub. 18. Co-
var. ad c.
peccatum.
p. 2. s. 7.

III. Sed cavendum hic ne confundantur quæ diversi generis
sunt. Nam cui magistratus collatio mandata est, is reipublicæ tene-
tur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum respublica
jus habet proprium, quare si ex indigni electione damnum fece-
rit respublica, ille refarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non in-
dignus, etsi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet ta-
men verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut do-
lum impediatur, jam non totius rei expetitur, sed incerti illius dam-
ni æstimationem exigere poterit. Simile erit in eo cui nequid lega-
ret testator, vi, vel dolo fuit impeditus. nam capacitas legati jus
quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testatoris in eo
impedire injuria sit.

IV. Minus autem quis habere ac proinde damnum fecisse intel-
ligetur, non in re tantum, sed & in fructibus qui proprie rei fructus
sunt, sive illi percepti sunt, sive non, si tamen ipse eos percepturus
fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fru-
ctus percipiendos fuerunt necessariae, ex regula quæ nos vetat locu-
pletiores fieri cum aliena jactura.

V. Sed & spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud ipsum, sed
secundum propinquitatem ad actum, ut in semente spes messis.

VI. Tenentur autem præter ipsum qui per se, & *α πλεονας* damnum
dat, alii quoque faciendo, aut non faciendo: Faciendo alii prima-
rio, alii secundo: Primario qui jubet, qui consensum requisitum
adhibet, qui adjuvat, qui receptum præstat, aut qui alio modo in ip-
so crimine participat.

VII. Secundario, qui consilium dat, * laudat, assentatur. *Quid e-*
*nim interest * inter suasorem facti & probatorem?* ait Cicero Philippica se-
cunda.

VIII. Non faciendo item primario aut secundo: primario,
qui cum ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, * aut opem
ferre

Soto lib. IV.
q. 7. l. 5.
lib. II, c. 12.
dub. 16. n. 3.

L. In quar-
titate &
magno D.
ad legem
Falc. l. h. 2.
2. 62. art. 4.
Soto lib. IV,
q. 6. art. 5.

ferreei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphrafta Levit. xx. 5, 7° obfirmator dicitur.

IX. Secundario, qui aut non difsuadet cum debeat, aut factum reticer quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod justitia expletrix respicit, sive illud ex lege, sive ex qualitate exoritur. nam si debeat ex caritatis norma, peccabit quidem omitendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo est jus aliquod proprium, ut ante diximus.

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, si vere causa fuerint damni, id est momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam sæpe accidit in agentibus vel negligentibus secundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui sunt ordinis primarii, ut etiam sine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipsum dare: quo casu illi quos dixi non tenebuntur. Quod tamen non ita intelligendum est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut jvarent, non teneantur qui suaserint, aut jverint, si absque ope consilio qui dedit damnum daturus id non fuisset. Nam & illi alii si suassissent aut adjuvassissent tenerentur.

XI. Tenentur autem primo loco ii qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum; his deficientibus patratior facinoris: & post eum cæteri: in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, * si totus actus ab ipsis quamquam non solis processit.

XII. Qui vero de actu tenetur, * simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta. * In Senecæ controversia quadam hoc tractatur in specie platani incensæ ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam, *Etiamsi partem damni dare noluisse, in totum quasi prudentis dederis tenendus es. ex toto enim noluisse debet qui imprudentia defenditur.* Ariarathes Cappadocum rex eo quod Melani anni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elarus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ magna & Galatis & Phrygius damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium sarcivit.

XIII. Exemplo hæc sint. Homicida injustus tenetur solvere impensas si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum quantum illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat: sicut Hercules legitur Iphiti à se occisi liberis multam pependisse, quo facilius expiaretur. Michael Ephesus ad quintum Nicomachiorum Aristorelis: *ἀλλὰ καὶ φονευθεὶς ἔλαβον τρέπον πᾶν. ὃ γὰρ ἢ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τῷ φονεύοντι ἔλαβον τρέπον πᾶν ἀπὸ τοῦ δίδουτος.* Sed & qui occisus est accipit aliquomodo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipse quodammodo accipit. Loquimur de homicida injusto, id est qui non habuit jus id faciendi unde mors sequitur. quare si quis jus habuerit, sed in caritate peccaverit, ut qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æstimatio non fit, secus in servo qui vendi potuit.

XIV. * Qui mutilavit similiter tenebitur ad impensas & ad

Less. lib. 31.
c. 13. dub.
10.

Th. 2. 2. 62.
art. 6. Soro
lib. 14. q. 7.
art. 3.

Cajetan. ad
q. 62. art. 6.
Medim. q. 7.

Less. lib. 11.
c. 13. dub. 5.
ib. dub. 4.

Strabo xii.

Less. lib. 1.
9. dub. 19.

Diod. l. 14.

Less. dub.
21.

Navar. cap.
15. nu. 22.
l. ult. D. de
his qui eff.
vel de j.

æstimationem ejus, quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, ita & hic cicatricis in libero homine æstimatio non fit. de conjectione in carcerem idem dicendum.

*Less. lib. 11.
c. 10. dub. 6.*

XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere si quod dānum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hæreditatem. Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo & ducere tenetur si ea promissione corporis usuram impetraverit.

*Less. lib. 11.
c. 10. dub. 2.
c. 3. lb. c.
12. dub. 17.
Less. lib. 11.
c. 33. dub. 8.
Covar. c.
peccatum.
p. 2.*

XVI. Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali, & cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem non summam, non infimam, sed mediam. In hac classe ponendi & illi qui legitima vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui judicio injusto, accusatione injusta, testimonio injusto damnum dederunt.

*Covar. c.
peccatum.
p. 2. s. 3.
q. 5.*

XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi aut metu injusto, tenetur eum quicum actum est in integram restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur; tum ne cogereetur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His numerandi sunt qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

*Less. lib. 11.
c. 17. dub. 6.*

XVIII. At qui causam dedit cur vim pati, aut metu cogi debeat, habet quod sibi imputet. nam involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

*De Offic.
111. Bod.
lib. 4. de
rep. cap. 6.*

XIX. At gentium consensu sicut introductum est. ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta, pro justis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus, ita & hoc ut talis belli merus hæctenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, inter hostem, qui cum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expresserunt repeti potest nisi jusjurandum intercesserit: quod illi, non item. Quare quod Polybio videtur justum fuisse Carthaginiensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denunciato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed à jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

Plut.

XX. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine dānati olim ab Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum per codillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam

causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse: prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset fociis, cum possent privati etiam sine permisso tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi essent provideri non potuissent: neque vero vitari posse quominus & aliorum opera utamur, alioqui nullum colligi posse exercitum. Neque vero si quid milites, aut terrestres, aut nautici contra imperium amicis nocuissent, reges teneri, quod * Galliarum & Angliarum testimoniis probatum. Ut vero sine culpa sua ex ministrorum facto quisquam teneatur, non esse juris gentium, ex quo dijudicanda esset hæc controversia, sed juris civilis, nec generalis, sed adversus nautas & alios quosdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem à supremi auditorii iudicibus contra Pomeranos quosdam pronuntiatum est, idque ad exemplum rerum in causa non dispari ante duo secula iudicatarum.

Const. Gallia Tom. 111. tit. 3. constitutions ann. 1583. cap. 44.

XXI. Illud quoque notandum est, ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit, noxæ datur, itidem ex jure civili esse. nam dominus, qui in culpa non est, natura ad nihil tenetur. ut nec is cujus navis sine ipsius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus, ut & nostra, damnum tale dividi solet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adversus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irrisu, aliisque similibus modis. In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus vitiositas actus ab effectu discernenda est. nam illi pœna respondet, huic damni reparatio quæ fit culpæ confessione, * exhibitione honoris, testimonio innocentiarum, & per ea quæ his similia sunt: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura.

Less. lib. 11. c. 11. dub. 19. 25. 27.

Soto lib. IV. q. 6. art. 3.

Annotata ad Caput xv i i .

EX tali culpa obligatio naturaliter oritur] *Ἀμελής δίκη* Græcis. Vide §. I. in decretalibus titulum de injuria & damno dato & digestis ad L. Aquiliam & vicinas rubricas.

Damnum forte à demendo dictum] Ita Varro libro v: Damnum à demptione, cum minus re factum quam quanti constat. Alii magis probant derivari à Græco *δῆμιον* ut sit dapnum, deinde damnum, ut *ὕπνῳ* sompnus somnus. Nec absurde deducas à Græco *δέμιον* quod est *βιαιῶνα*, aut ex *ἐμεία* damia, damnum, ut regia, regnum.

Lauda:] Torilis in oratione ad Gotthos apud Procopium Gotthi- §. VII. corum III: *ὁ γὰρ ἐπαίσιος τὸ δίδρακόντα, ἔδεν τὴν ἡσσαν τὴν πεπεσχυμένον αὐτῶν γὼς γίω*. Nam qui facientem aliquid laudat, & ipse rei facta auctor habendus est. Ulpianus in L. I. c. de servo corrupto. Et si erat servus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic vero laudator eius propositi fuerit, tenetur. non enim oportet laudando augeri malum.

Inter suasorem facti & probatorem] Applicat hoc dictum Probo præfecto. Ammianus libro xxvii. Lege Langobardica lib. iv, tit. iv, etiam consulens ad compositionem vocatur. vide Rom. I, in fine & ibi veteres Scriptores.

- §. viiii. *Aui opem ferre ei cui fit injuria, non facit*] Nicetas Choniates Michaele Comneno: *ὁ ἐμπροσθεν τῆ ἀνάγκῃ τῆ ἀλλοτρίῃς δυνάμει, ὁράσας δὲ π τοῖς τὸν ὄλτ μὴ βεληδέειτ.* Incendium non ei tantum impunitur qui facem intulit, sed & ei qui prohibere cum posset, omnino noluit.
- §. xi. § *Si totus actus ab ipsis, quamquam non solis, processit*] Lex Langobardica lib. I, tit. ix, §.
- §. xii. *Simul tenetur de his qua illum ex actus visunt consecuta*] Vide Thomam prima secundæ, quaest. xx, art. §. & L. Si servus servum §. Si quis infulam. D. ad L. Aquiliam.
- In Seneca controversia*] Excerptis v, §.
- §. xiv. *Qui mutilavit, similiter tenetur ad impensas & ad estimationem ejus quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari*] Idem apud Hebræos servatum, Baba Kama cap. viii, §. I, & apud Anglos & Danos, quorum fedus vide apud doctissimum Pontanum dissertatione de mari.
- §. xx. *Gallia*] Vide etiam tomo constitutionum III, tit. II. constitutione anni c i o i o x l i i i, cap. 44.
- §. xxii. *Exhibitione honoris, testimonio innocentia*] Vide exemplum Viviani qui accusationis injustæ pœnitentia ductus est, apud Cassiodorum IV, 41.

C A P V T X V I I I.

De legationum jure.

I. Obligaciones quasdam ex jure gentium nasci, ut jus legationum.	VI. Hostem ad quem missus est legatus teneri:
II. Inter quos locum habeat.	VII. Nec opponi posse jus rationis:
III. An semper admittenda legatio.	VIII. Ius hoc & ad comites legatorum porrigi: si legati voluerint:
IV. Adversus legatos periculosa molientes defensionem licitam, non exactiorem pœne.	IX. Et ad bona mobilia.
V. Legationis jure non teneri eum a. i. quem legatus missus non est.	X. Exempla obligationis sine cogendi jure.
	XI. Quanti sit hoc jus legationis.

HActenus ea memoravimus quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere præcipuum est caput de jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, * sanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum, jus divinum humanumque: sanctum inter gentes jus legationum, federa sancta gentibus, fedus humanum: sancta corpora legatorum: Papinio,

Sanctum populis per secula nomen.

Cicero de Haruspicum responsis: *Sic enim sentio jus legatorum cum humanum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Itaque hoc

violare non injustum tantum esse, * sed & impium omnium confessione ait Philippus in epistola ad Athenienses.

II. Sed primum sciendum est, qualecunque est hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se. nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed jure civili reguntur. Legatus apud Livium publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium alibi Senatus Romanus jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim, inquit, cum Annibale res est, hoste reipublica, sed cum civē.* Qui autem externi habendi sint ita clare exposuit Virgilius, ut nemo Jurisconsultorum possit clarius.

*Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
Dissidet, externam reor.*

* Qui ergo impari junguntur federe, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: imo & hi qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges qui bello solenni victi, regnoque exuti sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdididerunt. Ideo Persei à se victi caduceatores retinuit P. Æmilius. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, * puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utraque parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habetur. ita * Flavianos accusat Tacitus, quod sacrum etiam inter exterarum gentium legationum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones qui civitatem non faciunt jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset, indoluit quod defertor & prædo hostium more ageret: quæ verba sunt Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim fugitivi in saltu Pyrenæo.

III. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri passim videmus; prius * ut admittantur, deinde ne violentur. De prioris locus est Livii ubi Hanno Senator Carthaginensis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis, & pro sociis venientes, bonus imperator noster in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: * non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur. Melesippus Lacedæmoniorum legatus auctore Pericle dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. Sic * Senatus Romanus negavit se Carthaginensium legationem admittere posse quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus Romanos bellum molientis legatos non miserunt Achæi. Sic Totilæ legationem rejecit Iustinianus, & Gothi qui Urbini erant Belisarii oratores. Cynethensium quoque ut gentis sceleratæ legatos undique pulsos narrat Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro qui *ἄδελφός* vocabatur, quem à Ptolemæo

Lib. I.

Lib. VI.

Hist. III.

Ann. III.
Cass. l. III.
de bello civili.

Lib. XI.

Thuc. l. II.

Zonaras.

Liv. l. XLII.
Procop. l. II.
& III.
Libro IV.

II Regum
xviii.
Livius lib.
xxvi.
Lib. xxxii.
Sall. Jug.

ad se missum audire Lyfimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii causa. Tertium quod diximus locum habet *ubi causa mittendi, aut suspecta est, ut Rhabfacis Assyrii legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechia, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiaverunt Romani, ne quam legationem mitterent nisi permissu Imperatoris: Perseo ne Romam mitteret, sed ad Licinium: & Jugurthæ legatis edictum * intra decem dies Italia excederent ni regnum & regem deditum venissent. Optimo autem jure rejici possunt quæ nunc in usu sunt legationes a fiducia, quibus quam non sit opus docet mos antiquus cui illæ ignorata.

IV. * De non violandis legatis difficilior est quæstio, & variè à claris hujus sæculi ingenii tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentium vim duntaxat injustam à legatorum corporibus arceri. Censent enim privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si jus gentium ab eo læsum sit, quod satis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus possit, nisi quæ ex mero jure civili oriuntur. Restringunt hoc alii ad ea quæ contra statum reipublicæ, aut dignitatem ejus ad quem legatus mittitur fiunt: quod ipsum sunt qui periculosum putant, & querelas exponendas ei qui misit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos reges aut gentes quarum nihil interest: quod prudentiæ esse potest, juris non potest. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale ex certis rationibus certo oritur, sed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes, aut omnino cavere legatis, aut cum certis exceptionibus, nam & hinc utilitas stat pœnæ in gravia delinquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas securitate quanta potest esse maxima optime promovetur. Spectandum ergo quousque gentes consenserint: quod ex solis exemplis evinci non potest. Exstant enim satis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad sapientum judicia, tum ad conjecturas. Iudicia duo habeo maxime illustria; Livii alterum, alterum Sallustii. Livii hoc est de legatis Tarquinii qui prodicionem concitaverant Romæ: *Quamquam visi sunt commississe ut hostium loco essent, jus tamen gentium valuit.* Videmus hic etiam ad eos qui hostilia patrant jus gentium extendi. Sallustii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipsos pertinet: sed rectè à majore, id est minus credibili ad minus, id est magis credibile procedet argumentatio. Is ita ait: *Fit reus magis ex aequo bonoque, quam ex jure gentium Bonilcar comes ejus qui Romam fide publica venerat.* Bonum & æquum, id est merum naturæ jus patitur pœnas exigi ubi reperitur qui deliquit: at jus gentium legatos, & qui his similes fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus est gentium, quo vetari multa solent quæ jus naturæ permittit. Conjectura quoque hinc stat. Verius

Bello Jug.

rius enim est privilegia ita intelligenda , ut aliquid tribuant ultra jus commune. Quod si legati ab injusta tantum vi tuti essent, nihil in eo magni esset, nihil præcipui. Adde quod securitas legatorum utilitati quæ ex pœna est præponderat. Nam pœna haberi potest per eum qui legatum misit volentem : & si nō sit ab ipso exigi bello, tanquam criminis approbatore. Obijciunt aliqui satius unum plecti quam bello multos involvi, atqui si is qui legatum misit factum ejus probet , legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur salus legatorum, si actuum suorum rationem alii reddere debeant quam à quo mittantur. Nam cum plerumque diversa, sæpe & adversa sint consilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix est ut non semper aliquid in legatum dici possit quod criminis accipiat speciem. Et quanquam quædam sunt ita manifesta, ut dubitationem non habeant, sufficit tamen ad æquitatem & utilitatem legis universalis periculum universale. Quare omnino ita censeo, placuisse gentibus ut communis mos qui quemvis in alieno territorio existentem ejus loci territorio subijcit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui sicut fictione quadam habentur pro personis mittentium (*Senatus faciem secum attulerat, auctoritatem reipublica*, ait de legato quodam M. Tullius) ita etiam fictione simili constituerentur quasi extra territorium. unde & civili jure populi apud quem vivunt non tenentur. Quare si tale sit delictum quod contemni posse videatur, aut diffimulandum erit, * aut è finibus jubendus excedere legatus. quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obsidibus fugiendi causam præbuerat. Unde obiter datur intelligi quod alio tempore legatus Tarentinorum qui idem deliquerat virgis cæsus est, id eo evenisse * quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent. Si crimen sit atrocius & ad publicum malum spectans, * mittendus erit legatus ad eum qui misit cum postulato, ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos postulasse legimus, ut sibi dederentur Fabii. Sed, quod supra diximus aliquoties, humana jura omnia ita esse comparata, ut non obligent in summa necessitate, id de hoc quoque præcepto sanctimonix legatorum obtinebit. Verum is apex necessitatis non est in sumptione pœnæ, quam & aliis in casibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de solennis belli effectibus agemus : multo minus in loco, tempore ac modo sumendæ pœnæ, sed in præcautione gravis mali, præsertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & interrogari legati poterunt. Ita Consules Romani Tarquinii * legatos deprehenderunt, * literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne interciderent. Quod si vim armatam intenter legatus, sane occidi poterit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis defensionis. Sic Fabios quos violatores juris humani Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon facialem ab Eurytheo missum & vi supplices abripere conantem, vi prohibuit, & cum ille diceret,

Tun' facialem cadere huc missum audeas ?

respondet,

Ni facialis dexteram à vi temperes.

Hæc feciali nomen fuisse Copreo, * & quia vi ageret, à populo Atheniensi interfectum narrat Philostratus vita Herodis. Distinctione non dissimili solvit Cicero quæsitum illud, an patrem patriæ proditorem filius accusare debeat. Vult enim debere ad averendum periculum imminens, non autem vitato jam periculo in facti pœnam.

V. Ea vero quam dixi lex de vi legatis non inferenda, intelligenda est eum obligare ad quem missa est legatio, atque ita demum si admisit, quasi scilicet ab eo tempore tacita pæctio intercesserit. Cæterum denunciari & potest, & solet ne mittantur legati; alioqui pro hostibus fore: ut Ætolis à Romanis est denuntiatum, & olim à Romanis Vejentibus edictum ni facefferent urbe, daturus quod Lars Tolumnius dedisset: & Romanis à Samnitibus, siquod adissent in Samnio concilium, haud inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines non accepta venia transent legati, nam * siquidem ad hostes eorum eunt; aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moliantur, interfici etiam poterunt, quod Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis inter Effios & Romanos: multoque magis vinciri, quod constituit Xenophon in quosdam, Alexander in eos qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in legatos * Philippi ad Annibalem, & Latini in legatos Volscorum. Tale si nihil sit, & male tractentur legati, * non illud jus gentium de quo agimus, sed amicitia & dignitas, aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt, violata censetur. Justinus de Philippo posteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungenda societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad Senatum (Romanum) perductus, incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.*

VI. Cæteram admissa legatio * etiam apud hostes, tanto magis apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus. Lacedæmonii qui Persarum feciales interfecerant, eo dicuntur *συγγεῖα τὰ πάλαι ἀνθρώπων νόμοις*, confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati, inquit Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, *hostium jus & sacra legationis & fas gentium*. Cicero prima Verrina: *Nonne legati inter hostes incolumes esse debent?* Seneca de ira: *Violavit legationes rupto gentium jure.* Livio cædes ruptura jus gentium, scelus, causa nefanda, cædes impia dicitur, in historia legatorum quos Fidenates occiderunt. Et alibi: *Legatis in periculum adductis: ne belli quidem jura relicta erant.* Cartius: *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent, misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipit averunt in altum.* Merito sane: nam & in bello plurima incidunt negotia quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coæt.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens, qui tale quid pataverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa. sed nimirum historiæ non tantum quæ iuste, sed & quæ inique, iracundè, impotenter facta sunt memorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet digni-

Off. III.

Livius lib.
XXVII.
Idem l. IV.
Libro X.

Thuc. l. II.
App. de
bello III.
Lib. VI de
exp. Cyri.
Ar. lib. II.
Livy libro
XXIII.

Lib. XXIX.

Her. Pol.

L. ult. D. de
legatis.
Ann. I.

Lib. III,
cap. II.
Lib. IV.
Lib. XXIV.
Lib. IV.

dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati. quare cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, etiam si ei qui misit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, sed & ex jure gentium Scipio, qui postquam legari Romanorum à Carthaginensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus, respondit * nihil tale quale factum esset à Carthaginensibus. Addit Livius dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus Consulibus Romanis in facto simili, sed antiquiore hanc tribuit vocem: *Isto te metu, Hanno, si des civitatis nostra liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Africæ contra jus legationis injectæ à Pœnis carenæ fuerant.

App. de bello Pun.

*Lib. xxx.
Etb. v. l. c. 7.*

VIII. Comites quoque & vasa legatorum sui generis sanctimoniam habent. unde in antiquo fecialium carmine erat: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium? vasa comitesque meos?* Et lege Julia de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc * sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari à legato poterit ut eos dedat. * Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset ab Achæis in Lacedæmonios quosdam, qui cum legatis Romanis erant, vociferati sunt Romani jus gentium lædi. quo referri etiam potest Sallustii judicium de Bomilcare quo supra usi sumus. Quod si dedere eos nolit legatus, eadem scilicet facienda erunt quæ modo de legato diximus. Ipse autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam suam, & * an jus asyli in domo sua pro quibusvis eo confugientibus, ex concessione pendet ejus apud quem agit. Istud enim juris gentium non est.

*L. lege Julia
D. ad l. Int.
de vi publ.*

*P. ut lib. co
v. 21.*

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, manu regia, verius est. nam omnis coactio abesse à legato debet, tam quæ res ei necessarias quam quæ personam tangit, quo plena ei fit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, & ut fit, res soli eo loco nullas possideat, ipse compellendus erit amice, & si derreçter, is qui misit, ita ut ad postremum usurpentur ea quæ adversus debitores extra territorium postos usurpari solent.

X. Nec metuendum est quod quidam putant, ne si id juris sit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non desunt creditores, & apud quosdam populos moris fuisse docet Nicolaus Damascenus, ut de contractibus qui in creditum iissent jus nullum redderetur, non magis scilicet quam adversus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum * Seneca: *Vtinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum à volentibus acciperent: vtinam nulla stipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa servaret, & æquum colens animus.* Persis quoque Appianus ait displicuisse: * τὸ νόμισμα ὡς ἀπατηλὸν τε καὶ φιλοψυδέες, pecuniam creditam sumere, ut quæ

Civil. l.

ut quæres fraudibus & mendaciis esset obnoxia. De Indis idem narrat Ælianus: cui consentit Strabo his verbis: Δίκην ἢ μὴ εἶναι πᾶσι φοῖρα καὶ ὑπόθεως. σὺν ἐπ' αὐτῆ ἧδ' τὸ μὴ παθεῖν πᾶσι. τὰ δ' εὖ τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῆ ἐκείτω. ὡς τε ἀνέχεσθαι δεῖ ἐάν τις ὡς ἔσθ' ἢ τὴν πίσιν. ἀλλὰ καὶ ὡς οὐκ ἔστιν ὅτι πιστεύειν καὶ μὴ δικάων πᾶσι τὴν πόλιν. Iudicia non esse nisi de cade & injuria: quia homo prestare non possit, ne in ea incidat: At contractus in cuiusque esse potestate: ideo ferendum si quis fidem violat: & ante videndum cui quisque esse potestate: non autem litibus implendam civitatem. A Charonda quoque constitutum fuit, nequis actionem haberet qui de prelio habuisset fidem: quod & * Platonī placuit. Notatum & Aristoreli: παρ' ἐμοῖς ἢ τῆσιν οὐκ εἰσι δίκαι, ἀλλ' οἷον) δεῖν εἰσθῆναι καὶ πίσιν συναλλάξασθαι, quod quosdam de his rebus iudicia non sunt; existimant enim homines contentos esse debere fide quam sunt secuti: Et alibi: οὐκ ἔστι τ' εἰσι νόμοι, πῶν ἐκυσίαν συμβολαίων δίκης μὴ εἶναι, ὡς δεῖον ὅτι πιστεύουσιν Ἀγαλυθῆναι ὡς τῶν κατὰ αὐτῶν ἐκισιάνθησεν. Est ubi leges de credito jus reddi verant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit cum qui quis contraxit, & cuius fidem secutus est. Quæ contra hanc sententiam adferuntur ex jure Romano, non ad nostros legatos, sed ad provinciales aut municipales pertinent.

XI. Bellorum quæ ob male habitos legatos suscepta sunt plenæ sunt * profanæ historiæ. Exstat & * in sacris libris memoria belli quod eo nomine David gessit adversus Ammonitas. Nec aliam causam justiore existimat Cicero adversus Mithridatem.

II Sam. x.

Annotata ad Caput xviii.

§. I.

Sanctimoniam legatorum] Pomponius L. si quis, D. de legationibus: si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati: & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere id enim juri gentium convenit esse. Itaque eum qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedi hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere. Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos, oratores, comitesve attinebit, si quis eorum quem pulsasse sive injuriam fecisse arguetur, Vlpiano respondente in L. lege Julia, D. ad legem Juliam de vi publica. Iosephus Antiquæ historiæ libro xv multum prædicat legatorum sanctimoniam, quibus ait commune cum Angelis Dei nuntius nomen. Varro lib. III de Lingua Latina: Sancta sunt corpora legatorum. Cicero Verrina III: Legatorum jus divino humanoque vallatum presidio, cuius tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura, sed & hostium tela incolume versetur. Scriptor vitæ Epaminondæ: Cum legationis jure se tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset. Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis n. 248: τὴν ἀδείαν vocat τῆς πᾶσι περὶ σὸς πᾶν ἀστυλίας. securitatem à legatorum sanctimonia. Apud Papinium lib. II,

inique regressus

Legato.

item:

& sanctum populis per sacula nomen

Legatum.

Chry-

Chrysoſtomus : καὶ ἐδὲ τὸν κρινὸν νόμον ἠδίδρασαν, ἐπὶ ὁ πρεσβύτων ἐδέποτε πείθει τὰ κρινόν : ne commune quidem fas hominum reveriti sunt quod tuos praestari legatos ab omni malo. Servius ad x Aeneidos: ab omni injuria teſtis jure gentium. Ne omnia loca enorem, adde Livium lib. I de Laurentibus, Dionem Chryſoſtomum de lege & conſuetudine, Vellejum Paterculum initio lib. II, Menandrum Proteſtorem, epistolam Felicis ad Zenonem in appendice Codicis Theodoſiani data à Sirmundo. Totilas apud Procopium Gothorum IIII: πάντας μὲν, ὡς ἐπὶ καλῆς ἐπιπέων, νόμου βαρβαρῶν, ὁ ἄλλοι μὲν τῶν πρεσβύτων σέβειν : omnibus ut generatim loquar, barbaris mos legatos venerari. idem de barbaris dixit Scafnaburgensis. Aimoinus regi Clodovæo hæc dicta tribuit : Ad exterrum pro divinis simul humanisque legibus, quæ injuriarum immunes ſanciunt debere esse eos qui mediatores hostilium efficiuntur armorum. Inter arma namque ſola legatio pacis ſequeſtra eſt. Exiit hoſtem qui legatione fungitur. Vide & Radevicum in appendice. de Polonis vide Cromerum libro xx. de Turcis Leunclavium libro VIII & libro XVII. de Mauris Marianam libro XII.

Sed & impium] ἕργον ἀσέβειν ait Plutarchus in vita Æmilii, narrans Gentii factum. Iosephus libro xv historia antiquæ : τὸ τοῦ ὄνομαι καὶ πολεμίας πολυμείους ἀγαθὰ ἔργα ἔδρασαν. πῶς ἐν μείζον ἂν γένοιτο ἀσέβημα ἢ πρεσβείας ἀποκτείναι τὸς ἀπὸ τῶ δικαίῳ ἀγαθῶν μὲν ; Hoc nomen & hoſtes hoſtibus valet reconciliare. quid ergo fieri magis impium potest, quam legatos occidere pro aequitate loquentes ?

Qui ergo impari junguntur federe] Cromerus xxx.

Putat cum ita divisus est populus] vide de legatis civitatis Toleti ad regem, Iohannem Marianam libro XXI, 8. de Flandris Crantzium Saxonis XII, 33.

Flavianos accusat Tacitus] Et Magnentium Zosimus libro II : Μαγνίνου δὲ καὶ ἰαυτὸν ἔσπευε γνώμην, πότερον καὶ Φιλίππου ἀπερκετοῦ ἀποπέμψῃ ἢ κατέχει παρ ἰαυτῶ τὸν ἐπὶ πρεσβείας πάλιν ἡγεμόν. Magnentius apud animum suum voluebat deberetne Philippum irritum dimittere, an apud se retinere calcato jure legationum. is Philippus à Constantio venerat.

Vt admittantur] Donatus ad prologum Hecyræ : Oratorem audire ἴ. III. oportere jus gentium eſt.

Non omnes admitti præcipit Gentium jus] vide Camdenum in anno CIO IO LXXI, quæſtionum ibi propositarum quarta.

Senatus Romanus negavit se Carthaginensium legationem admittere posse quorum exercitus eſset in Italia] de hoc Romanorum more vide Servium ad VII Æneidos.

Vbi causa mixtendi aut suspecta eſt] Sic Andreas Burgus Cæſaris Legatus in Hispaniam non admittus, Mariana libro XXI. Simile apud Cromerum libro xx.

Intra decem dies Italia excederent] Carolus Quintus Imperator Legatos Galliar, Venetorum & Florentinorum ad bellum sibi indicendum missos deduci iussit in locum qui à comitatu suo abeſſet triginta milliarja. Guicciardinus libro XVIII. Bellajus libro III.

De non violandis legatis] Menander Proteſtor de Iustino II Imperatore : ὁ δὲ τὸν κρινὸν τῶν πρεσβύτων ἡγεμόν, εἶχε ἐν δεσμοῖς. Ille Avarorum Legatos contra jus legationum in vinculis habuit. Vide Ern.

Goth-

§. II.

§. III.

Cothmannum responso xxxii, num. 29, & sequentibus, volumine v.

Aut è finibus jubendus excedere legatus] Fecit id Stephanus Polonia rex Moscis. Thuanus libro lxxiii, in anno cio idlxxxi. Elisabetha Scoto, & Hispano. Vtrunque habes apud Camdenum in anno cio idlxxxi, & cio idlxxxiv.

Quod Tarentini victi sub Romanis esse cepissent] Sic Carolus V Legato Ducis Mediolanensis ut subditi sui, imperavit ne à comitatu suo abscederet. Guiccardinus indicato jam loco.

Mittendus erit legatus ad eum qui misit] Dion in excerptis Legationum: ὅτι νεανίσκοι ἄνευ κρηνηδονίων πρέσβεις τε εἰς τὴν ῥώμην ἐλθόντες, ὑβριστικῶς ἐπιμύθησαν μὲν εἰς τὴν κρηνηδονία καὶ ἐξεδόθησαν σφίσι, σὺν ἔπαυτον δὲ ἰσὺ ἀντὶν δεῖνόν εἶδεν, ἀλλ' ἀφείθησαν. Cum juvenes quidam legati à Carthagine Romam venissent ibique contumeliose quadam fecissent, missi sunt Carthaginem, traditque Carthaginensibus, ab his vero nihil illis nocitum est, sed dimissi sunt incolumes.

Legatos deprehenderunt] Pelopidas in vincula coniectus ab Alexandro Pheræo, quod legatus cum esset, Thessalos ad libertatem concitaret. Plutarchus & Latinus scriptor vitæ Pelopidæ.

Literarum in primis habita cura] vide Serranum in Henrico IV.

A Copreo] vide Iliados O.

Et quia vi ageret] Sic interpretandum quod Theodahatus Gothus Iustiniani legatis dicit apud Procopium Gothicorum I: σιμόν μὲν ὁ ῥῶμησὶ τῶν πρέσβεων καὶ ἄλλως ἐνέμην καθέστηκεν εἰς πάντας ἀνηπάει. τὸ δὲ τὸ γέρας εἰς τὸ δεῖν οἱ πρέσβεις ἐν σφίσι ἀποτίει ἀπολύσει, ἐστὶν σφίσι ἐπιεικέα φυλάξωσι τὸ τῆς πρέσβειας ἀξίωμα. κτείνω γὰρ ἀνδρα πρεσβυτήν εὐδίκως τενομίσωιν ἀνθρώποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλεία ὑβριστὰς φαίνηται, ἢ γυναικὸς ἀξίω ἕνεκεν εἰς δὴν ἔλθοι. Sanctum apud homines legatorum nomen, plenumque honoris. Sed hoc jus legati sibi interdum servant, quamdiu sua modestia legationis dignitatem tumentur. ita enim existimant homines, fas esse vel interficere legatum, si is in principem, ad quem mittitur, sit injuriosus, aut alienum matrimonium violet. Legati vero, cum ostendissent longissime se abesse ab adulterii suspitione quorum ne exitus quidem sine custode essent, addunt prudenter: τὸς λόγους δὲ ὅσους ἀνὲρ καὶ τὸ πένυσι ἀκνηγὰς εἶπη σὺν αὐτοῖς τὴν ἐπιτέθειναι δίπλωμα, ἢ γὰρ σὺν ἀγαθοῖς τύχουσι ὄντες, εὐχόμενοι ἀνὲρ λαοοί. ἀλλ' ὁ μὲν καλεῖσθαι σφίσι δικαίως ὁ ἐγκλημα τοῦτο, τὸ δὲ πρεσβυτή τὸ τὴν ὑπεργίαν ἐπιτέθειναι δίπλωμα. Si legatus ea dixerit qua audivit à principe qui ipsum misit, ea si non sint commoda, prestare non ipse debet culpam, sed qui eum misit. ipsi quippe nihil aliud concessum est, quam ministerio mandato fungi. Vide & Camdenum indicato jam loco anni cio id lxxi.

§. v.

Siquidem ad hostes eorum eunt aut ab hostibus veniunt] Siculi Athenienium socii legatos Syracusanorum missos ad civitates alias cepere. Thucydides lib. vii. Sic & Argivi cepere legatos Athenis à factione paucorum missos & Argos perduxere. idem Thucydides libro vii. Legatos Ætolorum ad Romanos intercepere & pretium eis extorsere Epirotæ. horum unus literis Romanorum liberatus. Polybius in excerptis legationum num. 27, de Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hispani cepere & occiderunt vide judicia Parutæ libro xi. Bezari libro xxi. de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum

Gallum captis à Maximiliano Crantzium Saxoniorum XII, 33. Laudatur Belisarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hispaniam missis & ab Hispania reversis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. Procopius Vandalicorum I.

Philippi ad Annibalem] vide Appianum in excerptis Legationum n. 19.

Non illud jus gentium de quo agimus] Aliud sit si quis extra fines suos insidias ponat legatis alienis, eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Thesalorum oratione contra Philippum apud Livium.

Etiã apud hostes] vide loca modo producta ad §. I. Donatus ad §. VI. illud Eunuchi : convenire & colloqui. Sic pronuntiandum est, ut quasi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hostes & in bello licet.

Nihil tale quale factum esset à Carthaginiensibus] Diodorus Siculus in §. VII. excerptis Peirefianis : Σκίτιον αὐτὸ ἐφ' οὗ θεῶν παράτην δ' τοῖς ἡγεγευμένοις ἐγγυλάων : dixit Scipio non esse id faciendum quod ipsi in Carthaginiensibus accusarent. & Romani ipsi legatos jam comperto Carthaginiensium facto, dimiserunt. Vide Appianum. Constantius Titianum à Magnentio ad se missum remisit, quanquam Philippum à Constantio missum ad se retinebat Magnentius. Zofimus libro II. Vide & historias apud Cramerum libris XIX & XXI. & Parutam de Legatis Venetis in itinere in Galliam retentis lib. VII.

Sancta sunt accessorie & proinde quatenus legato videtur] vide Fraxini §. VIII. Canæ epistolas paginis 75 & 279.

Vi enim abstrahendi non sunt] Serranus Henrico IV.

An jus asyli in domo] Distingui ferme hac in re solent crimina. Vide Parutam libro X, ubi rex Galliæ hanc ob causam iratus pacatur. Vide eundem libro XI.

Seneca] de Beneficii III, 15.

Τὸ κινεῖσθαι] τὸ ὀφείλειν ἡεῖσθαι pro eodem dixit Herodotus Clio.

Platoni] VIII de legibus.

Profana historia] Romani ob id bellum suscipere in Senonas. Apianus excerpto Legationum 4 & 10. in Illyrios, & Ligures. Polybius excerpto Legationum 125 & 134. in Iffios. Dion, exc. Legationum II. in Corinthios. Livius libro II. in Tarentinos. Dionysius Halicarnassensis excerpto legationum 4. Francorum & Germanorum exempla habes apud Aimoinum libro III, c. LXI, & LXXXVIII, & Withikindum libro II.

In sacris Literis] vide Chrysofostomum ad Stagirium libro III.

C A P V T X I X.

De jure sepulturæ.

I. Ex eodem jure gentium nasci jus humani mortuorum.

II. Unde ortum?

III. Deberi & hostibus,

IV. An & insenter facinorosi?

V. An & his qui se interfecerint?

VI. Qua alia ex jure gentium debeantur.

EX jure gentium quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum sepultura. Dion Chrysofostomus inter mores, sive

ἔτι 1885.

Libro I.
Comr. I.

Epist. ult.
edit. 491.

Lib. xlii.
Lib. xliii.

Tac. Ann.
vi.
Bello Gild.
Nov. l. iiii.
d. loco.

five ἔτι quæ τοῖς ἐλαφείοις, id est scripto iuri opponit, post legatorum jura commemorat μὴ κωλύειν τοὺς νεκρὸς θάπτειν, non prohibere quominus sepeliantur mortui: Et Seneca pater inter jura non scripta, sed omnibus scriptis certiora ponit humum porrigere cadaveri. Naturæ id jus appellat Hebræi Philo ac Iosephus. & φύσει θεομύς, Isidorus Pelusiotæ: ut solere sub naturæ nomine comprehendere mores communes naturali rationi consentaneos alibi diximus. Apud Ælianus est: τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀπειθείας μηκέτι ζῶντε καὶ κεκρούσας: cum mortuum condidit ipsa imperet communis natura. Idem alibi: τὴν γῆν καὶ τὰ ἕρπον, vocat γῆν καὶ τὰ φῶν, terram ac sepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita. * Leges hominum, νόμους βροτῶν, dixit Euripides Supplicibus, γῆν δὲ νόμον Aristides, Lucanus hominum ritus, terrarum leges & mundi federa Papinius, sortis humanæ commercium Tacitus, spem communem orator Lysias. Qui impedit, hominem exuere Claudiano dicitur, naturæ dedecus facere Leoni Imperatori: τὴν οὐσίαν ἵκεται, fas violare Isidoro Pelusiotæ. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo sanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis ascribi passim videmus. Itaque in dicta Tragœdia Supplicibus * νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti qui Polyicem humari vetuerat, ita respondit,

Decreta quippe hac nec supremus Iuppiter,
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Quis alia jura debet humanum genus.
Nec id valere credidi jussus tuos,
Vt jura non conscripta, sed nutu Deum
Concessa, sempiterna, mortalis satius
Violare posses. non enim nuper vigent,
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, seposito metu
Mortalis ira, par Deis magnis fuit
Me gerere morem?

Panathe-
naico.

Ifocrates de bello agens Theseos adversus Creontem ita loquitur: Quis nescit, quis non didicit, vel in Dionysius ex tragædiarum auctoribus, qui Adrasto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem suum, Argivorum plurimos perdidit, ipsosque ductores vidit interemptos: ipse vero cum dedecore superstes cum inducias ad humanandos mortuos obtinere non potuisset, supplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theseus regebat, eumque oravit ne viros tales insepultos jacere pro nihilo duceret, nec pateretur protrahere antiquum morem. & jus patrium quo omnes homines inter se utuntur, non quasi ab humana natura condito, sed tanquam imperato à divina potentia: quæ cum ille audiisset, sine mora legationem Thebas decernit. Idem mox * Thebanos reprehendit quod civitatis suæ decreta legibus divinis antehabuisse: ejusdemque historiæ, & alibi meminit Panegyrico, Helenæ Encomio, Plaraica oratione: Herodorus quoque Calliope, Diodorus Siculus historiarum quarto, Xenophon historiæ Græcæ sexto, & Lysias ea quæ est in honorem sepulcorum: postremo Aristides in Panathenaico: qui bellum hoc susceptum ait

pro communi natura hominum. Et passim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam humanitatem vocant † Cicero a & * Lactantius, humanitatem ac mansuetudinem ^b Valerius Maximus, misericordiam & religionem ^c Quintilianus, misericordiam & humanitatem ^d Seneca, *οἰσλος τῆς ἡμετέρας φύσεως, miserationem communis naturæ* & Philo, fortis humanæ commercium Tacitus, misericordiam & pietatem ^e Vlpianus, ^f Modestinus memoriam humanæ conditionis: clementiam ^g Capitolinus: *Σικνη*, sive iustitiam Euripides & Lactantius: opus benignum Prudentius. Contra Donatistas qui Catholicorum corpora sepeliri verabant impietatis accusat ^h Optatus Milevitanus. Apud Papinium,

bello cogendus & armis

In mores hominemque Creon.

i Spartianus tales ait esse sine humanitatis reverentia: k Livius sævitiam vocat ultra humanarum irarum fidem. * Homerus dixerat *ἀειρία ἔργα*. Eorum qui supervacaneam facerent sepulturam, ^l Lactantius impiam vocat sapientiam. Eandem ob causam impius Eteocles ^m Papinio.

II. Quæ primum causa moris hujus introducendi fuerit, ut corpora humo tegerentur, sive condita prius, ut apud Ægyptios, sive cremata, ut apud Græcos plerisque, sive ita uri sunt, quem morem esse antiquissimum notavit Cicero, & post eum * Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moschion existimat occasionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ signum sepulcrum: ita enim ait:

*Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inspergere
Necdum sepultis, ne darentur conspicii
Abominanda signa pastus pristini.*

Aliis videtur hoc modo homines velut sponte solvisse debitum quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus * ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit, sed & Græci Latiniq; passim agnoscunt. Cicero ex Euripidis Hypsipyle:

Reddenda terræ terra.

Et quod apud Solomonem legimus pulverem quidem ad terram redire, quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides hoc ipsum argumentum ex persona Thesei in Supplicibus tractans sic ait:

*Iam finite terra mortuos gremio tegi:
Res unde quæque sumpserat primordium
Eo recipitur: spiritus cælo redit
Corpusque terra: jure nec enim mantubi,
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipsa quæ d. nutriverat.*

Lucretius similiter de terra:

Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.

Cicero de legibus ⁱⁱ ex Xenophonte: *redditur terræ corpus & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur.* Plinius quoque scripsit

terram

† Cicero, Orat. pro Quintio.
a Laet. l. vii mst. c. 11.
& 22.
b Val. Max. l. vi. c. 1.
c Quint. lib. xi. c. ult. inst. orat.
d Sen. de Benef. lib. vi. c. 20.
e Vlp. l. At si quis & interation. D. de fun. act.
f Modestinus l. quidam in suo. De cond. mst.
g Capitol. in M. Anton. philosoph. h Opr. l. vi.
i Spart. vita Caracalle.
k Lib. viii. l. lib. vi. in Theb. ist. Gen. L. 11. Tac. Hist. v.

Eccl. cap. xi. 7.

terram nos nascentes excipere, natos alere, semelque editos sustinere semper, novissime complexam gremio jam à reliqua natura abdicatos, ut matrem operire. Sunt qui resurrectionis spem à primis humani generis parentibus hoc veluti monumento, posteris consignatam putant. Nam & ob reviviscendi promissum adservanda corpora docuisse Democritum, Plinius testis est libro septimo, capite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honeste condendi corpora ad hanc spem referunt.
Prudentius:

*Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Nisi quod res creditur illis
Non mortua, sed data somno?*

Decl. VI.

Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si ejus corpore alia animantia pascerentur: quare inventam sepulturam ut id quantum posset caveretur. Miseratione hominum custodiri corpora * ab incurfu avium ferarumque dixit Quintilianus. Apud Ciceronem de Inventione primo: à feris vexatus, communi honore in morte caruit. Et apud Virgilium legimus:

*non te optima mater
Condet humo, patriove onerabit membra sepulchro:
Alitibus linguere feris.*

Ter. XXII.
Lib. VI.

De Tob.

Et Deus invisus sibi regibus minatur apud Prophetas futurum, ut a fini sepulturam habeant, ut canes eorum sanguinem lingant. Nec aliud in sepultura considerat Lactantius cum ait: *Non enim patiemur figuram & signum Dei, feris ac volucribus in prædam jacere.* & Ambrosius, cujus hæc verba sunt: *Nihil hoc officio præstantius ei conferre, qui jam tibi non potest reddere: vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturæ.* Sed etsi tales abessent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab istius naturæ dignitate. Vnde non abit illud in Sopatri controversiis: *ὅτι τὸ θάψιν καλόν, καὶ ὅτι τοῖς ἢ φύσις ἐξέυρε τοῖς σάμασιν ἵνα μὴ ἀφελουόμενα μὲν θάνατον γινώσκοντες καὶ ἀχύνονται. τὸ τὸ φύσιν καλόν, τὸ τὸ φιλόφρονον. τὸ τὸ τοῖς ἄλλοις δοκεῖ, ἔπειθε ἔπειθε πνίς ἡρώες ταύτην μὲν θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν πνίθιν ἀπέσεισαντο. ἐπιθῶν καὶ σὺ ἀλλοθῶν τὴν φύσιν ἀπὸ τῆς φύσεως ἀπὸ τῆς φύσεως μὲν τὴν τελευτὴν ἀπασὶ δείκνυσθαι, γὰρ κερύπειν τὸ ἀνθρώπων νομοκράτη ἀνώγειν, ἵνα τὰ καλύπτεισθαι μνήσκει ἐλαύναν τὸ σῶμα ἀφελουόμενα.* Honestum esse humare mortuos, & ab ipsa natura quasi concessum corporibus, ne velut probro afficiantur post mortem si nuda dissuani. placere id omnibus, siue Dii fuerint, siue semidei qui hunc functis vita corporibus honorem indulserunt. Quia enim à ratione alienum est natura humana arcana post mortem omnibus conspicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora sepeliendi, ut monumento condita clam & procul à conspectu tabescant. quo & illud pertinet Gregorii Nysseni in epistola ad Letoium: *ὡς μὴ ἀναδελφθῆναι τὰ ἅλια τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, ne soli ostendatur id quod dedecori est humana natura.* Hinc est quod officium sepeliendi, non tam homini, id est personæ, quam * humanitati, id est naturæ humanæ præstari dicitur: unde publicam hanc humanitatem dixerunt Seneca & Quintilianus, tralatitiam Petronius, Cui consequens est, ut

De benef. libro V, c. 20.
Quint.
Decl. VI.

nec

nec inimicis nec hostibus invideri sepultura debeat. De inimicis egregia est apud Sophoclem dissertatio Vlyssis pro humando Ajace, ubi hoc est inter cætera.

*Menelae, post tot dicta sapienter, cave
Injuriosus sis in hominem mortuum.*

Rationem reddit Euripides Antigone :

*Mors iurgiorum finis est mortalibus :
Num majus aliud quid potest letho dari ?*

Idem Supplicibus :

*Fecere vobis si quid Argivi male,
Cecidere ; in hostes ista vindicta est satis.*

Et Virgilius : Nullum cum vitis certamen & athere cassis.

Quam sententiam citans scriptor ad Herennium addit : Nam quod malorum est extremum, accidit illis jam. Papinius :

bellavimus : esto :

Sed cecidere odia, & tristes mors obruit iras.

Et eandem causam reddit Optatus Milevitanus : Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compercat, jam tacet cum quo ante litigabas.

III. * Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt. Belli hoc jus κενὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat Appianus, belli commercia Philo. Tacitus : Ne hostes quidem sepulturam invident. Dio Chrysostomus servari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολέμοις, apud hostes; addit : καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἐχθρῶν ἀπειλήσῃσι : etiamsi ad summum odia processerint. De eadem re agens Lucanus hominum ritus in hoste servandos dixit. Sopater idem qui supra : τίς πόλεμος ταύτης τῆς πράξης τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐπέσχε, τίς ἐχθρῶν μνησικακίᾳσσι ἀπὸς τὰ πολυμελήματα ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἔσχερον ἡμέτερος ; Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus ? qua inimicitia consueque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet ? Is quem dixi Dio Chrysostomus oratione de lege : ἀλλὰ τῶν τῶν ἀσπυνοῦσας ἀδείξ ἢ κελὴ πόλεμοις, ἔδὲ τὴν ἐχθρῶν καὶ τὴν ἑσθῆν ἐς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδικουται, propter hanc mortuos nemo hostes judicat, neque iras & contumelia in eorum corpora extenditur. * Et passim existant exempla.

Sic Hercules suos hostes, Alexander victos ad Issum, Hannibal C. Flaminium, P. Æmilium, Tiberium Gracchum, * Marcellum Romanos quaesivit ad sepulturam. Credas, inquit Silius Italicus, Sidonium cecidisse ducem. Idem Hannoni à Romanis prælitum, M. thridati à Pompejo, à Demetrio multis, Archelao regi ab Antonio. In Græcorum adversus Persas militantium juramento erat: Sactos omnes sepeliam: bello victor etiam barbaros : & passim in historiis legas imperatram νεκρῶν ἀνείρεσθαι

* facultatem tollendi mortuos. Apud Pausaniam in Attricis exemplum est: τὸς ἢ Μήδους Ἀθηναῖοι ἰδὸν τῶν ψυχῶν λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσῳ ἀνθρώπων νεκρῶν γῆ κρύψαι: Medos Athenienses à se sepultos ajunt, quia qualemcumque mortuum terra condidit fas sit. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex

Maximus, cum alioqui rei ulli funebri interesset vetaretur, repertum tamen hominem * insepultum sepelire etiam jubebatur. Chr. stiani

vero tanti fecerant sepulturam, ut ejus causa sicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos vasa Ecclesiæ etiam iniuncta con-

*Athen. lib.
XII. var.
historiar.
Diod. libr.
XVII.*

*Ambros. 11.
Off. c. 28.*

flari, aut vendi licite existimaverint. Sunt quidem & exempla in contrarium, sed communi iudicio damnata

*Hunc oro * defende furorem,*
est apud Virgilium :

hominemque truentus

Exiit, & tenuem cassis irvidit arenam :

Lib. v.

apud Claudianum. Diodorus Siculus : τὸ πολεμεῖν τῶν ὀμοφύλων τοῖς περὶ ἀνθρώπων ἡμετέροις : *ferinum est bellum gerere cum mortuis qui ejusdem naturæ fuerint.*

IV. De insigniter tamen facinorosis, video esse dubitandi causas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis magistra, illos ipsos qui suspensi patibulo erant (quod valde ignominiosum censebatur, Num. xxv, 4; Deut. xxi, 23; II, Sam. xxi, 26.) eodem die sepeliri juberet. Hinc Iosephus tantam Iudæis ait esse curam sepulturæ, ut eos etiam quorum corpora ad publicum supplicium damnata sunt ante solis occasum tollant, & humo mandent : & alii Hebræorum interpretes addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo sit conditus. Ægisthum qui adulterium cæde regis cumulaverat à regis interfecti filio Oreste humo mandatum Homerus memorat Odysseæ tertio. Sed & apud Romanos Vlpianus corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait neganda non esse : imo & quibuslibet petentibus danda censuit Paulus Iurisconsultus. Et Diocletianus ac Maximinianus Imperatores ita responderunt : *obnoxios criminum digno supplicio affectos * sepultura tradi non vetamus.* Legimus quidem in historiis exempla eorum * qui insepulti abjecti sunt, frequentiora civilibus quam externis bellis : & hodie videmus quorundam damnatorum corpora diu in publico conspectu relinqui : qui tamen mos an laudandus sit disputant, non politici tantum, sed & Theologi. Contra laudatos videmus qui sepeliri jusserunt corpora eorum qui id ipsum aliis non permiserant, ut Pausaniam Lacedæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Persarum factum in Leonidem simili facto ulcisceretur, consilium ut se ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theus Creontem sic alloquitur :

vade atra daturus

Supplicia, extremique tamen secure sepulchri.

Ios. Ant.
xiii, c. 13.
Et Corion.

Alexandrum quoque Iannæum regem, qui in mortuos populares valde contumeliosus fuerat, sepelierunt Pharisei. Quod si Deus interdictum sepulturæ jactura quosdam puniit, fecit hoc suo jure supra leges constitutus. Et quod Goliathi caput David servavit ostentui, factum scilicet in alienigenam Dei contemtorem, & sub ea lege quæ proximi nomen ad solos Hebræos porrigebat.

+ Lib. III,
de bello Iud.
c. 25.
Heges. libro
III, c. 17.
a Gel. l. xv.
cap. 10.
Plutarch. de
Mud. Virt.
b Plin. libro
xxxvi, c. 15.

V. Vnum tamen notatu non indignum, de sepeliendis mortuis regulam apud ipsos Hebræos habuisse exceptionem eorum qui ipsi sibi mortem consciverant ; quod Iosephus † nos docet. Nec id mirum, cum in hos aliud supplicium constitui non possit qui mortem pro supplicio non habent. Sic ^a Milesiæ virgines à voluntaria morte absteritæ, & * plebs olim Romana quanquam improbante ^b Plinio. Sic

Sic & Cleomenis corpus qui se interfecerat Ptolemæus suspendi iussit. Et * passim receptum, ait Aristoteles, ut ignominia aliqua afficiantur qui sibi mortem consciverunt: ubi Andronicus Rhodius id exponens ait, sepultura eorum corpora prohiberi quod inter alia Demonaxæ Cypri reginæ scita laudat Dion Chrysostomus. Neque huic mori obstat quod Homerus, Æschylus, Sophocles, Mœschio, & alii monent, nihil sentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis enim est id quod mortuis accidit à vivis metui, ut hoc pacto à peccato retrahantur. Optime enim Platonici contra Stoicos, & si qui alii servitutis & morbi fugam, imo & spem gloriæ pro iusta causa mortis voluntariæ admittebant, sentiunt retinendum animum in custodia corporis, nec iniussu ejus à quo ille nobis est datus, ex hac vita demigrandum. quam in rem multa videre est apud Plotinum, Olympiodorum & Macrobius ad somnium Scipionis. Hanc sententiam secutus Brutus olim Catonis factum, quod imiratus postea est, * damnaverat, *ὡς ἔχ' ὅστιον ἐστ' ἀνδρὸς ἔργον καταχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπίπλον ἀδελῆς, ἀλλ' ἀποδιδοῦσάιν.* quippe nec pium censens nec virile cedere fortuna, & imminenti adversa, quæ ferenda fortiter erant, subterfugere. Et Megasthenes notabat ab Indorum sapientibus reprehensum Calani factum, neque enim eorum placitis probari * talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Persarum, ut videtur sententia, quorum rex Darius apud Curtium: *alieno scelere quam meo mori malo.* Ideo Hebræi mori vocabant *ἀπολύεσθαι*, id est *dimitti*, ut videre est non tantum Luc. II, 29; sed & in Græca versione, Gen. xv, 2; & Num. xx, in fine quod genus loquendi & Græcis usitatum. Themistius de anima: *ἀπολύεσθαι τὸ ἀπερνούσασθαι, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπέλυσιν κηλεύσασθαι*: eum qui moritur aiunt *dimitti*, & mortem *dimissionem* vocant. Apud Plurarchum in consolatione legimus hoc sensu: *ἕως αἰὼν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσει ἡμᾶς*: donec Deus ipse nos dimittat. * Nonnulli tamen Hebræorum de lege se non interficiendi unam causam excipiunt, tanquam *ἐυλογεῖν ἐξαγωγὴν*, si quis videat se deinceps victurum in probrum ipsius Dei. Nam quia non nobis, sed Deo in vitam nostram jus esse statuunt, (ut recte Iosephus suos edocet) existimant præsumtam Deī voluntatem solam esse quæ mortis anticipandæ consilium absolvat. Atque huc referunt Sampsonis exemplum qui in suo corpore veram religionem videbat esse derisui, & Saulis qui gladio incubuit ne à Dei suisque hostibus illuderetur. nam hunc respuisse volunt postquam Samuelis umbra mortem ipsi prædixerat, quam gnarus sibi imminere si pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritis Davidis etiam præconio: à quo & ii qui Saulem cum honore sepelierant recte facti testimonium retulerunt. Tertium est exemplum Razis Hierosolymitani senatoris in historia Maccabæica. Sed & in Christiana historia exempla legimus similia eorum qui mortem sibi intulerunt * ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent, & virginum quæ * ne pudicitiam amitterent in flumen se jecerunt, quas & in martyrum censum Ecclesia retulit. Sed de his tamen * quid Augustinus sentiat videre est operæ pretium. Alterum quoque exceptionem apud Græcos obri-

Nec. v. 5.

Orat. lxxiv.
Vide Strob.
tit. 126, &
Soph. Ajax.
ce.

Strabo xv.

Lib. v.

I Samuel.
xxxI, 4.II Macc.
xlv, 37.
Lib. I, de
civitat. Dei,
c. 26. Epist.
61, ad Dulc.
& l. 11, c.
23, contra
secundam
Gaud. Epist.

Diod. lib.
xvi.

nuisse video, quam Locri opponebant Phocensibus, ἔτι ὡς πᾶσι τοῖς Ἑλλησι κενὸς νόμος ἐστὶν ἀπέφους ῥίσις, ἃς τῶν ἱερογύλων, communem Græcis omnibus morem esse ut sacrilegi insepulti abjiciantur. Sic & Dion Prusænsis Rhodiaca τὸς ἀσεβείας καὶ ἀνοσίδους ait sepultura orbari. Idem Athenis * in proditores constitutum narrat Plutarchus Antiphonte. Sed ut ad institutum me recipiam, ob negatam sepulturam bellum iuste suscipi censuerunt veteres consensu magno, ut ex illa Thesæi historia apparet quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Iſocrates eo quem adduximus loco.

VI. Sunt & alia quædam quæ ex jure gentium voluntario debentur, ut longo tempore possessa, successiones ab intestato, & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quantum ex jure naturæ ortum aliquatenus habeant, accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, si ve adversus conjecturæ incerta, si ve adversus exceptiones quasdam quas alioqui ratio naturalis videtur suggerere: ut supra obiter à nobis de jure naturæ agentibus ostensum est.

Annotata ad Caput XIX.

§. I.

Leges hominum] φύσεως ἡθεσµὸς, naturæ leges. Eusebius Hist. viii, 19. Νόμον δαιμόνιον] Sophocles Ajace. idem ἑαὶν νόμος dixit in Antigone.

Thebanos reprehendit] Pacto, non prælio, obtentum à Thebanis jus sepeliendi vult Plutarchus Thesæo. At prælio, Pausanias Atticis. Lactantius] Cujus & hoc est Lib. vi, c. 12: Ultimum illud & maximum pietatis officium est, peregrinorum & pauperum sepultura.

Homerus dixit ἀεικία ἔργα] Idem Iliados Ω Iovem & Deos Achilli iratos fuisse dicit ob male tractatum corpus Hæctoris.

§. II.

Plinius] Historiæ Naturalis vii, 54. ubi & hoc: Sepultus intelligitur quoquomodo conditus: humanus vero, humo contactus.

Ex terra ortum terra deberi] Job x, 9. Philo in Flaccum: ἀνθρώποις ἡ φύσις οἰκειότερον χωρεῖν ἐπινοεῖ ἡμῖν, ἢ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπετανεῖ (iv, i) ἢ αὐτῇ καὶ τὴν περὶ αὐτὴν κωποδὲχεται γένεσιν καὶ τὴν οὐ τὸ βίβις τελοῦσθαι ἀνάγκη. Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum, sed & mortuis, ut eadem que primos suscepit natales, suscipiat & ex hac vita exitum. At tamen, sicut nullum est in homine factum laudabile, cujus non vestigium in alio aliquo animantium genere Deus posuerit, ita & in hac re evenit, de formicis Plinius Libro xi, 30: Sepeliuntur inter se vivantium sola, præter hominem. At is ipse de Delphinis lib. ix, 8: conspexitque jam defunctum portantes ne laceraretur à belluis. Et de apibus Virgilius:

Tum corpora luce carentium

Exportant tectis & tristia funera ducunt.

Servius: cum exæquali scilicet pompa.

Ab incurſu arcium ferarumque] Vide vaticinium de Ieroboami peccatorum ejus i Regum xiv, ii. Et Tertulianum de resurrectione. de Ægisto Homerus Odissæ Γ,

Τῶ καὶ ἐδὲ θανάτῳ χροτὴν ἐπὶ γαίαν ἔχουσιν.

Ἄλλ' ἀρχὴ τὴν γε κύνες τε καὶ θιάσοι καὶ πεδῶσαν.

*Ergo nec leviter glebam injecere perempto,
Illius ut volucres lacerarent ossa canesque.*

De Ægistho loquitur, quem, ut adulterum & regni invasorem, Argivi infepultum abjecerant, cujus tamen reliquias humanior terra dedit Orestes, ut mox dicitur. Menelaus de Ajace in Sophocle:

Ἄλλ' ἀμφὶ χλωροῖν ψάμαθον ἐβόηθη μὲν

Ὅρνεϊ φόβῳ ὠφελίαις γήυσεται.

Sed ille arenis jactus in pallentibus,

Gratum marinis pabulum alitibus dabit.

Sed hoc quoque ibi prohibet Vlysses, prudentiæ exemplar. Sophocles Antigone in ipsius Antigones laudem:

ἥ τις ἢ αὐτῆς ἀδελφῶν ἐν Φοναίῃς

πεπλήτ' ὄνησεν, μὴδ' ἔσθ' ὀμνήσων κυνῶν

εἴσθ' ὀλέσθ', μὴδ' ἔσθ' ὀιωτῶν πινῶν.

Illa oblitum cruore germanum suum,

Non infepultum sivit, alitibus feris

Canibusque fieri pabulum mordacibus.

Appianus Civilium I, de interfectis jussu Marii: ταφὴν τε εἰ δέοι ἐξῆν ἐπινεγκέν ἐἰς εἰδὴν τῶν ἀναιεργμῶν, ἀλλ' οἰωνοὶ καὶ κύνες ἀνδρῶν τοῖσδε διεσάσασατο. Nec cuiquam licebat quemquam interfectorum sepelire, sed viros tam egregios lacerabant aves & canes. Ammianus Marcellinus principio libri XVII, de Juliano: Sollicitusque ne diva volucres consumerent corpora peremptorum, sine discretionem cunctos humari mandavit.

τὴν ἀρχηγοσύνην τῆς φύσεως] Simili modo Agathias dicit moris esse τὴν ἀρχηγοσύνην τῶν ἀνθρώπων ἐπικαλύπτειν. Obtegere puerperii pudorem. Ita quam nihil natura simus, apparet in ortu & interitu. Quod ut significarent Sapientes Hebræi, vetuere ne plebejæ aut summæ fortunæ qui essent, aliusmodi fasciis involverentur aut modo nati, aut mortui.

Humanitati id est natura humana prestari dicitur] Servius ad XI Æneidos: Sepultura enim beneficium generaliter debetur universis.

Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt] Philo in §. III. Flaccum: ἡδὴ δὲ καὶ τὰς περὶ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ ἔχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἐπιεικέως καὶ φιλόδηροισι ταῖς ἀποδείξαι, οἱ δὲ τὴν ἐχθρότητα καὶ τὴν νεκρῶν ἀπειθήνοισι, ὑποτασσάμενοι ταῖς ἀποδείξαι δίδόντες ὑπὲρ τῆς μὴ τὴν τελευτήσας καὶ ἀμνηστῶν νομιζομένων. Etiam qui in bello occubuerunt, eos homines solent ad sepulturam dare, illi quidem quibus bonitatis & humanitatis plus est, suo prope impendio, alii vero qui odia & in mortuos extendunt, sub pactis dantes corpora, ne careant eorum que mos imperat honore ultimo.

Et passim existant exempla] Iosephus in legibus ταπεινωσάντων δὲ καὶ οἱ πολέμοιοι, Sepeliantur & mortui. Agamemnon Trojanos sepelit Iliados H. Antigonus Pyrrhum apud Plutarchum. Vide eundem in vita Thefei.

Marcellum] Plutarchus Marcello.

Faciliatatem tollendi mortuos] Vide infra lib. III. c. xx, §. 45.

Infepultum sepelire etiam jubebatur] Idem ex jure Pontificio Romano Servius notat.

Defende furorē] Interpretatur Servius, Inimicorum iram & post fata servire cupientem.

autem mulierum plurima sane habemus exempla. Feminarum Antiochenarum sub Diocletiano: Sophroniæ sub Maxentio, in martyrologiis, Zonara, Sexto Aurelio. Alias Antiochenas sub Chosroë addit Procopius Persicorum II. Laudat virgines quæ morte pudorem servarant, Ambrosius. Hieronymus in Commentariis ad finem capitis primi Ionæ: Vnde & in persecutionibus non licet mihi propria perire manu, abque eo ubi castitas periclitatur.

Quid Augustinus sentiat] Cui addere licet Chrysoftomum Gal. I, 4. & Concilium Aurelianense III: Oblationes defunctorum qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere censemus, si tamen non ipsi sibi mortem probentur propriis manibus intulisse. Et tamen is ipse Augustinus lib. I. de Civitate Dei c. 16: Ac per hoc & qua se occiderunt, ne quicquam huiusmodi paterentur, quis humanus affectus eis nollit ignosci? Capitulare autem Francicum libro VI, 70: De eo qui semetipsum occidit aut laqueo se suspendit, consideratum est ut si quis compatiens velit elemosynam dare, tribuat, & orationes in psalmodiis faciat: oblationibus tamen & Missis ipsi careant: quia incomprehensibilia sunt iudicia Dei, & profunditatem consilii ejus nemo potest investigare. Vide & ibidem VII, 443.

In proditores] At Niceræ libro III vitæ Alexii fratris Isaacii cum narrasset mortem Iohannis Comneni Crassi, qui per seditionem imperium affectaverat, sic loquitur: Ἐν τῷ τῶμα ἐκεῖθεν ἔδειξεν οὐκ ἔχειν ὀφίον ἁμαρτίας. ὁ δὲ θεὸς ἠγάπησεν τὸν κόσμον ἵνα τὸν υἱόν τὸν ἀγαπᾷ στείλῃ εἰς τὸν κόσμον ἵνα πάντες διὰ αὐτοῦ ζήσωσιν. Post corpus inde ablatum, canibus & aribus esca ponitur: quod ab humanitate alienum ac pene ferinum omnibus videbatur.

C A P V T X X.

De pœnis.

I. Pœna definitio & origo. II. Spectare pœnam ad iustitiam expletricem, & quomodo. III. Pœnam certa persona naturaliter non deberi, sed exigi pœnam licite quo ad jus naturæ ab eo qui paria non deliquerit. IV. Pœnam utilitatis alicujus causâ exigendam inter homines, aliter quam apud Deum. & quare. V. Quo sensu ultio naturaliter sit illicita. VI. Vilitas pœna triplex. VII. Ostenditur a utilitatem ejus qui deliquit pœnam a qualibet exigi naturaliter, cum distinctione tamen: VIII. Item ad utilitatem ejus in quem peccatum est, ubi de ultione licita jure Gentium: IX. Item ad utilitatem quorumlibet. X. Quid lex Evangelica circa hanc materiam constituerit. XI. Sicitur argumentum sumtum à Dei misericordia in Evangelio patet facta: XII. Et à præcisione penitentia. XIII. Rejiciuntur imperfectæ divisiones pœnarum.	XIV. Christiani privati non esse tutum pœnam exigere etiam ubi jure Gentium id licet: XV. Aut sponte ad accusationem prostrare. XVI. Aut iudicia capitalia affectare. XVII. Leges humana quæ interfectionem ad pœnam permittunt an jus dent, an impietatem solam distinctione explicatur. XVIII. Actus internus non esse punibiles inter homines: XIX. Nec actus externos, quos fragilitas humana nequit vitare. XX. Nec actus quibus societas humana nec di esse nec indirecè læditur: cujus rei causa redditur. XXI. Rejicitur sententia statuens ignoscere nunquam licere. XXII. Ostenditur id licere ante legem pœnalem: XXIII. Non tamen semper: XXIV. Etiam post legem pœnalem. XXV. Quæ ad id faciendum probabiles cause intrinsecæ. XXVI. Quæ extrinsecæ. XXVII. Resellitur sententia statuens

- nullam esse justam causam dispensandi, nisi quæ per modum exceptionis tacita insit legi.
- XXVII. Pena taxatio ex merito :
- XXIX. Spectari hic casus impellentes, quæ inter se comparantur :
- XXX. Item casus quæ a peccando abstrahere debuerant, ubi de gradibus præceptorum Decalogi quæ proximum tangunt & alia quadam :
- XXXI. Item aptitudinem peccantis ad utrumque quæ varie spectatur.
- XXXII. Meritum pœnæ extendi posse ad majus nocuumtum quam quod peccans intulit : & quare.
- XXXIII. Rejicitur sententia de proportionem harmonica in pœnis.
- XXXIV. Minus pœnam ex caritate nisi major caritas obtinet.
- XXXV. Facilitas peccandi quomodo ad pœnam incitet : item consuetudo peccandi quomodo ad pœnam incitet aut ab ea retrahat.
- XXXVI. Clementia usus ad pœnas minuendus.
- XXXVII. Ad superiores locos referuntur quæ Hebræi & Romani in pœnis spectari volunt.
- XXXVIII. De bello ad pœnam.
- XXXIX. An justum sit bellum ob delicta inchoata, distinctione explicatur.
- XL. An reges & populi bellum recte inferant ob ea quæ contra jus naturæ sunt, non tamen adversus ipsos ipsorumve subditos, explicatur, rejecta sententia statuente naturaliter ad pœnam exigendam requiri jurisdictionem.
- XLI. Discernendum jus naturæ a moribus civilibus late receptis :
- XLII. Et a jure divino voluntario non omnibus cognito.
- XLIII. In jure naturæ discernenda manifesta a non manifestis.
- XLIV. An ob delicta in Deum, bellum suscipi possit.
- XLV. Notitia de Deo maxime communis quæ & quomodo primis Decalogi præceptis indicentur.
- XLVI. Qui has primi violant puniri posse.
- XLVII. Non item alios, quod ostenditur argumento legis Hebrææ.
- XLVIII. Bella juste non inferri iis qui Christianam religionem amplecti nolunt :
- XLIX. Juste inferri iis qui Christianos ob solam religionem crudeliter tractant :
- L. Non etiam his qui circa legem divinam interpretationem hallucinantur : quod auctoritatibus & exemplis illustratur :
- LI. At illis juste qui in Deos quos putant, impii sunt.

SVpra cum de causis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, facta diximus duplici modo considerari, aut ut reparari possunt, aut ut puniri. Priorem partem jam absolvimus. Superest posterior quæ est de pœnis : quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus causam dedit. Est autem pœna generali significato *Malum passionis quod infligitur ob malum actionis*. Nam quanquam pro pœna quibusdam injungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum quæ molesta sunt, atque ideo ad passiones sunt referenda : Quæ vero incommoda patiuntur alicui ob morbum contagiosum, aut corpus mutilum, aut alias impuritates, quales multa existant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut functionibus, proprie pœnæ non sunt, quantum ob similitudinem quandam & per abusionem eo vocabulo appellantur. Inter ea vero quæ natura ipsa dicitur licita esse & non iniusta, est & hoc ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamanthem jus vocant Philosophi, ut alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro de Exilio : *τὸ Θεῶν ἐπέται δίκην τῆ ἀπολιπορῶν ἔδεξαι νόμος πτωχῶς, ἢ χρωμένῃ πάντες ἀνθρώποι φέρει πρὸς τὸ πάντες ἀνθρώπων, ὡς πρὸς πολίτας, iustitia Deum comitatur, ultir in eos qui adversus legem divinam delinquant : quia omnes homines natura utimur adversus omnes homines ut cives. Plato dixit, εὐεῖνο ἔδειξαι ἕτε ἑαυτῶν ἕτ' ἀνθρώπων τοῦ μὲν λέγειν ὡς ἐ τῷ ἄδικον ἢ ἄδικον δίκην, nec Deorum nec hominum quisquam hoc dixerit, injuste agenti non luendam pœnam. Et Hierax iustitiam ex parte hac tanquam nobilissima definiebat πτωχίας ἀπάτησιν ὡδὸν τῆ προδικηκόστων, pœna exactionem ab iis qui priores lasere, & Hierocles ἰατρικὴν ποινῆς μαλίστα*

littia mediatrix. * Lactantii dictum est: *Non exiguo falluntur errore, qui censuram sive humanam sive divinam acerbitatis & malitia nomine insamant, putantes nocentem dici oportere, qui nocentes afficit pœna.* Quod vero diximus pœnæ quæ proprie ita nominatur omnino hoc inesse ut delicto reddatur, notatum & Augustino est, qui dixit: *omnis pœna, si justa est, peccati pœna est:* quod ad pœnas etiam, quæ à Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem scriptor loquitur, *latet culpa ubi non latet pœna.*

De ira Dei
c. 17.

II. Sed an ad assignatricem, an vero ad explettricem justitiam pœna pertineat, diversi diversum sentiunt. Quidam enim quia qui plus peccavit gravius, qui minus levius puniuntur, & quia pœna quasi à toto parti datur, ideo ad assignatricem justitiam pœnas referunt.

Sed quod primum illi ponunt, assignatricem justitiam toties locum habere, quoties inter terminos plures duobus instituitur æqualitas, verum non esse in principio operis hujus ostendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, id per consequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per se spectetur. Nam primo ac per se spectatur * æqualitas inter culpam & pœnam: de qua Horatius:

I Sat. III.

Cur non

*Ponderibus modulisque suis ratio nititur, ac res
Ut quaque est is a suppliciiis delicta coerces?*

Et alibi:

Adsit

*Regula peccatis qua pœnas irroget aquas,
Nec scutica dignum horribili scetere flagello.*

Eodem spectat lex divina Deuteron. xxv. & Novella Leonis. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum est, pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his quæ dicenda sunt apparebit. Tum vero ostensum à nobis supra est, veram justitiæ assignatricis rationem, nec in tali æqualitate, nec in processu à toto ad partem proprie consistere, sed in habenda ratione ejus aptitudinis quæ jus strictè dictum in se non contineat, sed occasionem ei det. Quanquam vero is qui punitur, aptus aut dignus esse debet puniri, non eo tamen id spectat ut ipsi accedat aliquid, quod assignatrix justitia postulat. Nec tamen qui explettricem justitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis se explicant. Ita enim negotium hoc considerant, quasi nocenti aliquid reddatur, sicut in contractibus fieri solet. Decipit eos vulgaris loentio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane est *ἀνεργον*; Nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum esse ut puniatur. Verum tamen est in pœnis primo ac per se exerceri explettricem justitiam, quia scilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis nascitur. Atque hac in re est aliquid * quod ad contractuum naturam accedit: quia sicut qui vendit, etiamsi nihil peculiariter dicat, obligasse se censetur ad ea omnia

c. v.

quæ

L. Imperatores D. de jure fisci. l. ult. C. ad l. Jul. Maj.

quæ venditionis sunt naturalia, ita qui delinquit sua voluntate se videtur obligasse pœnæ, quia crimen grave non potest non esse punibile, ita ut qui directe vult peccare, per consequentiam & pœnam mereri voluerit : quo sensu Imperatores cuidam ajunt, * ipse te huic pœnæ

Ann. XII.

* subdidisti, & qui sceleratum capiunt consilium suo merito jam tum puniti, id est sua voluntate pœnæ meritum contraxisse dicuntur : & Tacito mulier quæ se servo conjunxisset, in servitorem sui confensisse dicitur, quia id pœnæ in tales erat constitutum. Michael Ephesus ad quintum Nicomachiorum Aristotelis : λέγοντες τὸ πῶς πᾶσι δόσεις καὶ λήψεις ὁ ἐστὶ τὸ συναλλάσσειν. λαβῶν γὰρ χρημάτων ἢ ἄλλο τι κλίψας διδάσκον ἀντιθέκων εὐδύνας. Est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus consistit natura contractuum : nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat pœnas. Idem posterius : συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐνόμιζον ἔμμενον ἀ ἐκόντες συνήθιστο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶ νόμων διαπραγματῆα. Contractus à veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus constant, sed & quæ legibus sunt vetita.

Th. 2. 2. qu. 64, art. 1. Et ibi Cajet. VII. Pol. XIV.

III. Sed jusjuris subjectum id est cui jus debetur, per naturam ipsam determinatum non est, dicitur enim ratio maleficum posse puniri, non autem quis punire debeat : nisi quod satis indicat natura convenientissimum esse ut id fiat ab eo qui superior est : non tamen ut omnino hoc demonstret esse necessarium, nisi vox superioris eo sumatur sensu, ut is qui male egit, eo ipso se quovis alio inferiorem censeatur fecisse, & quasi ex hominum censu detraxisse * in censum bestiarum quæ homini subjacent, quod à Theologis quibusdam est proditum. Democritus : φύσει τὸ ἀρχειν οὐκ ἔστιν τῶ κρείσσονι, natura evenit ut melior sequiori imperet. Et Aristoteles ait deteriora comparata esse in usum meliorum, tam in his quæ à natura sunt, quam quæ ab arte. Cui consequens est ut saltem ab æque nocente æque nocens puniri non debeat : quo Christi sententia pertinet : Qui vestrum sine peccato est (tali scilicet) primum lapidem mittat, Ioh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Judæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant in adulteriis & similibus flagitiis volutarentur, ut videre est Rom. II, 22. Idem ergo quod Christus dixerat, dixit & Apostolus : Quapropter inexcusabilis es, ὁ homo, quisquis alium damnas : nam hoc ipso quod damnas alterum, te ipsum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas. Illud Senecæ huc pertinet : non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui dammandus est damnat. Et alibi : faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos : nunquid & ipsi aliquid tale commisimus ? Ambrosius Apologia Davidis : unusquisque de alio judicaturus de se ipso primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse graviora commiserit.

De leg. lix. 2. XI.

IV. Altera quæstio est de fine pœnis proposito. Nam quæ diximus hætenus id duntaxat ostendunt, nocentibus injuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos. Neque id verum est : multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant, eoque nomine laudari solent. Celebre est Platonis dictum, καὶ γὰρ ἐπὶ κακῆ δίκῃ γίνετ' ἐδερμίζω : & alibi, καὶ γὰρ ἕνεκα τῆ κακῆ ἐργασίᾳ δίδεται δίκη, (καὶ γὰρ τὸ γρηγορὸς ἀφ' ἡνίκαν ἔσται ποτὶ τὸ δαεῖς τ' αὐτοῦ ἐνεκα χρόνον. Quod ita

ver-

vertit Seneca : *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Revocari enim præterita non possunt : futura prohibentur. Idem alibi : Ne homini quidem notebimus quæ peccavit, sed ne peccet, nec unquam ad præteritum sed ad futurum pœna referetur : non enim irascitur, sed caret.* Apud Thucydidem Diodotus de Mitylenæis ad Athenienses verba faciens: *ἢ τὸ ἄδικον πᾶν ἀδικούσας αὐτὰς, ἢ ἀπὸ τῆς τοῦ δόκουτέρας κελύσου, εἰ μὴ ἔμορφον.* ut maxime illos iniuste egisse pronuntiet, non & interficiendos censebo, nisi id expediat. Sed hæc in hominibus punitibus vera sunt: nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, * ut nocere ei non debeat nisi boni alicujus consequendi causa. In Deo alia res est, ad quem Plato dictas sententias male extendit. Dei enim actiones niti possunt ipso summi domini jure, præsertim ubi meritum hominis speciale accedit, etiam si finem nullum sibi proponant extra ipsas: & ita Hebræi quidam explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet. כַּל פֶּעַל יְהוָה לְמַעַן וְגַם דָּשַׁע לְיוֹם רַעַי. Ut sensus sit, *res singulas Deus facit propter ipsas, etiam impium ad diem malum.* Id est etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit, quam ut puniat. Quamquam etiam si receptiorem sequamur interpretationem eodem res recider: ut dicatur Deus fecisse omnia propter se, id est jure summa libertatis, & perfectionis nihil extra se quærens aut respiciens: sicut Deus dicitur ἀποφύης, quia non est natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum à Deo non ob aliud exigi sacra verba testantur, cum dicunt eum voluptatem capere ex ipsorum malo, subsannari atque irrideri impios à Deo. Tum vero & extremum judicium post quod nulla expectatur emendatio, imò & in hac vita pœnæ quædam inconspiciæ ut obduratio, verum esse, quod contra Platonem dicimus, evincunt. At homo cum hominem sibi natura parem punit, aliquid sibi debet habere propositum. Et hoc est quod ajunt Scholastici, non debere in malo cujusquam acquiescere ulciscens animum: Sed & ante ipsos Plato in Gorgia, eos qui quemquam morte puniunt, aut exilio, aut multa, non hoc βέλτερον ὑπολάσας, simpliciter velle, sed boni alicujus causa ἕνεκεν τῆς ἀγαθῆς: Et * Seneca ad vindictam veniendum non quasi dulce sit vindicare, sed quasi utile. Etiam Aristoteles septimi de republica capite XIII ait quædam esse honesta simpliciter, quædam ob aliquam necessitatem, & posterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

V. Quod ergo à mimo dictum est:

Laso doloris remedium inimici dolor:

& à Cicerone dolorem pœna mitigari, Plutarcho ex Simonide: Γλυκὸν ἔσ' ἡ κληθὲν ὠστὲρ ἀλγούντι θυμῷ ἔφλεγμαινόσιν θεοπέταις ἔ ἀναπλήρωσιν ἄσθον φέρειν, congruit quidem ei naturæ * quam homo cum bestiis habet communem: est enim ira ut in bestiis ita in homine ζῆσιν καὶ καρδίας αἰματὸς δι' ὄρεξιν ἀνελυπησίας, ut recte definit Eustratus, * fervor sanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris, qui appetitus adeo per se caret ratione ut sæpe feratur in ea quæ non læserunt, ut in fœtus feræ quæ læsit, * aut in sensu carentia, ut in lapidem quo ictus est canis. At talis appetitus in se spectatus * non convenit parti rationali, cujus est imperare affectibus: ac proinde nec juri naturæ,

quia

I. De Clem.
c. 16.

Gorgia.

Moser Maimonides in directore dubitantium lib. 11. c. 13. & Rab. Imn. ad Prov. Prov. XVI.

Deuteron. XXVII. 63. Esai. I. 24. Prov. I. 26.

Th. 2. 2. q. 108. Silo. in verbo vindicta.

Lib. II. de Ira, cap. XXXI.

Lib. II de
ira, c. 32.

quia id est dictatum naturæ rationalis ac socialis qua talis est. dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini alteri, nisi id bonum aliquod habeat propositum. In solo autem inimici dolore, ita nude spectato, nullum est bonum nisi falsum & imaginarium: ut in divitiis supervacuis multisque aliis rebus ejusmodi. Atque hoc sensu ultionem improbant in hominibus non Christiani modo doctores, * sed & Philosophi, ut Seneca: *Inhumanum verbum est & quidem pro justo receptum ultio, & à contumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regeat tantum excusatus peccat.* Imo si Maximo Tyrio credimus, ὁ πικρῶν τῶ ἀκούσιου τοῦ ἐναντιοῦ ἀδικήσεως, iniquior est qui se ulciscitur eo qui prior nocuit. Musonius, id ait cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, *fera est, non hominis.* Apud Plutarchum Dionis qui sapientiam Platonicam in actus civiles convertit: τὸ ἀντιπικρῶν τῶ ἀδικήσεως νόμου δικαιοτέρον ἄδικον, ἢ ὅσα γινόμενον ἀπὸ μίαις ἀδολείας: ultionem legis arbitrio justiorum censi illata injuria: at si natura spectetur ex eodem animi morbo nasci. Pugnatur ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore qua dolor est satiari. Atque adeo quo hominum quisque minus valet rationis usu eo ad vindictam est promior. Juvenalis:

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.

* Nempe hoc indocti, quorum precordia nullis

Interdum aut levibus videas flagrantia causis:

Quantulacunque adeo est occasio, sufficit ira.

Chryssippus non dicit idem, nec mitè Thaletis

Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,

Qui partem accepta seva inter vincula cicutæ

Accusatori nollet dare. Plurima felix

Paulatim vitia atque errores exiit omnes,

Prima docet rectum sapientia: quippe minuti

Semper & infirmi est animi exiguique voluptas

Ultio: continuo sic collige, quæ vindicta

* Nemo magis gaudet quam fœmina.

Lib. VI.

Eodem sensu Lactantius: imperiti & insipientes, si quando accipiunt injuriam, cæco & irrationabili furore ducuntur, & iis, qui sibi nocent vicem retribuere conantur. Liqueat ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi causa. quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. Pertinet autem hinc pœnarum partitio quæ est apud Platonem in Gorgia & Taurum philosophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro v, cap. xiv, nam partitiones istæ ex fine desumptæ sunt, nisi quod cum duos fines Plato posuisset emendationem & exemplum, tertium addidit Taurus * *πικρῶν*, quam Clemens Alexandrinus definit, κακῶ ἀναπρόδοσιν εἰς τὸ τῶ πικρῶν συμφῆρον ἀναφῆρῆ μὲν: mali retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur. Aristoteles qui omnia pœna exemplari hæc solum speciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, τῶ πικρῶν ἐνεκα ἵνα δῶται ἀναφῆρῆ, exigentis causa ut ei satisfiat: Plutarchus quoque eam non omisit, cum dixit: αἰ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμαμένοις ἀπαντῶσαι πικρῶν καὶ ἢ μιλῶντων εἰς τὸ

Rhet. I.
cap. 10.

ἐπιποθείς ἀδικημάτων καὶ μέγιστα τὸ παραγορῆν τὰς πιποθότας ἐνταῖς αὐτοῖς. *Quæ facinus statim subsequuntur poena, non modo in posterum inhibent delinquendi audaciam, sed et injuria affectos maxime consolantur.* Et hæc proprie est quam idem Aristoteles refert ad δικαιοσύνη συναλλακτικὴν, *justitiam quam ipse commutativam vocat.* Sed subtilius ista examinanda sunt. Dicemus ergo, in poenis respici aut utilitatem ejus qui peccavit, aut ejus cujus intererat non peccatum esse, aut indistincte quorumlibet. Ad horum trium finium primū pertinet poena quæ philosophis modo ἡθυσία, modo κάλασις, modo παραινέσις dicitur, Paulo Jurisconsulto poena quæ constituitur in emendationem, σαφρονιστικὴ ἐννεύα Platoni, Plutarcho ἰατρικὴ ψυχῆς animi medicatrix, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo qui est per contraria. Nam quia omnis actio, præsertim vero deliberata ac frequens, quandam gignit sui proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiiis quam primam fieri potest adimenda est illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si *dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici recitante Apulejo: *gravius et acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadversione plectatur.* Apud Tacitum est: *corruptus simul et corruptor ager et flagrans animus haud levioribus remediis restringendus est quam libidinosus ardescit.*

VII. Punitionem quæ huic fini inservit natura cuius esse licitam, qui judicio valeat & ejusmodi generis aut paribus vitiiis non teneatur ex ea quæ verbis fit castigatione apparet.

Amicum castigare ob meritam noxiam,

Immune est facinus, verum in ætate utile.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent discrimen * inter personas quibus id liceat aut non liceat non est factum à natura (neque enim potuit, nisi quod ratio parentibus in liberos ejus juris usurpationem pro affectus necessitudine peculiariter commendat) sed à legibus, quæ communem illam generis humani propinquitatem vitandarum rixarum ergo ad proximos affectus restringerent, ut videre est tum alibi, tum Codice Iustiniano titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet Xenophontis ad milites: *εἰ ἄρ' ἐπ' ἀγαθῶ ἐβόλασα πνὴ, ἀξιώ ὑπέχειν δικαίω, οἷον καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ διδασκαλοὶ παισὶ. καὶ ἦδ' ἰατροὶ τέμνοντι ἐπ' ἀγαθῶ.* Si quem ut prodessem verberavi, poenam debere me profiteor, qualem parentes siliis, & magistri discipulis. Nam & medici agrotum suo ipsius bono urunt ac secant. Lactantius libro VI: *Iubet Deus ut manus nostras super minores semper habeamus, hoc est ut peccantes eos assiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili et indulgentia nimia educantur ad malum et ad vitia nutriantur.* Hoc vero puniendi genus ad mortem pertingere non potest, nisi eo modo quem reductivum vocant, quo negationes reducuntur ad rerum oppositarum genera. Nam sicut Christus dixit melius quibusdam futurum fuisse, id est non tam male si nati nunquam essent, ita ingeniis insanabilibus melius est, id est minus est malum, emori quam vivere, quando certum est vivendo pejores evasuros. De talibus Seneca loquitur, cum ait interdum ut pereant interesse pereuntium.

Iam-

Ann. III.

Th. 2. 2. g.
33. 3.

Plaut. Tri-
num.

Marc. XIV,
21.

De ira c. 5.

Iamblichus : κατὰ τὴν ὑποψύω βέλπον τὸ καίεσθαι τῆ διαμένειν , ἔτι καὶ τὸ
 μοχθηρὰ τὸ πεθάνειν τῆ ζῆν. Quommodo suppurato melius est uri quam sic mane-
 re, ita improbo mori quam vivere. Talem vocat Plutarchus ἐτέροις γε πάν-
 τας βλαβερόν, αὐτῶν τε βλαβερώτατον, cateris noxium quidem, at sibi maxime.
 Et Galenus cum morte puniri homines dixisset, primum ne vivi no-
 ceant; deinde ut alii poenæ metu deterreantur, addit : καὶ τῶν ἐστὶ καὶ
 αὐτοῖς ἐκείνοις ἀμεινὸν πεθάνειν διεφθαρμένοις οὐ τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίστατον ἔχειν τὴν
 κακίαν. Tertio ἔξ ἑαυτῶν ἑαυτοῖς ἐπιβουλεύειν ἵνα ἀσθενῶν ἀσθενῶν ἀσθενῶν
 nequeant. Sunt qui hos ipsos esse putant quos Iohannes Apostolus ait
 ad mortem peccare. Sed quia fallacia sunt ejus rei argumenta, di-
 ctat caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc
 quidem sine animadversio non nisi raro admodum locum habere
 possit.

I Joh. v. 16.

VIII. * Utilitas ejus cujus intererat non peccatum esse in eo si-
 ta est ne post hac tale quid patiatur aut ab eodem aut ab aliis. Gel-
 lius ex Tauro hanc speciem sic describit, cum dignitas auctoritasve ejus
 in quem est peccatum tuenda est, ne pratermissa animadversio contemptum ejus
 pariat ἔξ ἑαυτῶν ἑαυτοῖς ἐπιβουλεύειν ἵνα ἀσθενῶν ἀσθενῶν ἀσθενῶν
 honorum levet. Sed quod de auctoritate læsa dicit, idem de li-
 bertate cujusque aut alio jure læso intelligendum est. Apud Tacitum
 legimus : consulere securitati justa ultione. Ne quilibet est ab eodem
 malum patiatur tribus modis curari potest : primum si tollatur qui
 deliquit, deinde si vires nocendi ei adimantur : postremo si malo suo
 dedoceatur delinquere, quod cum emendatione de qua jam egimus
 conjunctum est. Ne ab aliis lædatur qui læsus est punitione non qua-
 vis, sed aperta atque conspicua quæ ad exemplum pertinet obtine-
 tur. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos si dirigatur vindicatio,
 etiam privata, si jus nudum naturæ, id est abductum à legibus divi-
 nis humanisque & ab his quæ non necessario rei accidunt, respici-
 mus, non est illicita: sive fiat ab ipso qui læsus est, sive ab alio, quan-
 do hominem ab homine adjuvari naturæ est consentaneum. Atque
 hoc sensu admitti potest quod Cicero cum jus naturæ esse dixisset
 id quod nobis non opinio sed innata vis assert, inter ejus exempla
 collocat vindicationem quam gratiæ opponit : ac ne quis ambigeret
 quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, per quam
 vim ac contumeliam defendendo aut ulciscendo propulsamus à nobis ac nostris
 qui nobis cari esse debent, ἔξ ἑαυτῶν ἑαυτοῖς ἐπιβουλεύειν ἵνα ἀσθενῶν ἀσθενῶν ἀσθενῶν
 per quos peccata punimus. Mithridates in ora-
 tione quam ex Trogo exscripsit Iustinus : Adversus latronem si nequeant
 pro salute, pro ultione tamen sua omnes ferrum stringere. Hoc ipsum
 ἀμύνειν νόμον vocat in vita Arati Plutarchus. * Hoc naturali jure
 defendens se Samson adversus Palæstinis insontem se restatur fore
 si Palæstinus qui se malo affecerat malo vicissim afficeret : Et
 post peractam ultionem eadem se tuetur ratione, dicens se ip-
 sis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thu-
 cydidem : ὁρθῶς ἐπιμνησθῆμεθα καὶ τὸ πᾶσι νόμον καθεστῶτα τὸ ἐπιπλοῦν
 πηδύμιον ὅστιον εἶναι ἀμύνεσθαι, merito eos ulsi sumus, jure apud omnes
 ut hostilia patrantem ulcisci liceat. Demosthenes oratione adver-
 sus Aristocratem communem ait esse legem inter homines ut
 eum qui nostra vi rapiat ulcisci nobis fas sit. Et Ingurtha apud
 Sallu-

De invent.
11.Libro
XXXVIII.

Sallustium cum dixisset Adherbalem vitæ suæ esse insidiatum, addit Populum Romanum neque pro bono neque pro recto facturum si ab iure gentium se prohibuerit : id est ab ultione. Aristides orator & à poetis & à legum auctoribus & à proverbiis & ab oratoribus & ab omnibus denique hoc ait probari *ἀπὸ πάντων τῶν ἰσχυρῶν ὑλιονέμει* ultionem sumi de his qui injuriam facere aggressi sunt. Maccabæos laudat * Ambrosius quod etiam Sabbato * ulsi sunt innocentium necem fratrum suorum. Idem adversus Iudæos incensam à Christianis basilicam graviter querentes disputans, sic ait : *Ac certe si iure gentium agerem, dicerem quantas basilicas Iudæi tempore imperii Iuliani incendiderint ; ubi jus gentium vocat par pari referre.* Nec aliter apud Tacitum Civilis : *Egregium pretium laboris cepi necem fratris & vincula mea, & severissimas huic us exercitus voces quibus ad supplicium petitus iure gentium pœnas reposco.* Sed quia in rebus nostris & nostrorum affectu corrumpimur, ideo simul multæ familiæ in unum locum convenerunt, iudices constituti, & his solis data potestas vindicandi læsos, adempta cæteris quam natura indulerat libertate. Lucretius :

*Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Vlscis, quam nunc concessum est legibus æquis,
Hanc ob rem est homines pertusum vi colere ærum.*

Demosthenes in Cononem : *ἀποδοῦναι τῷ τοῖς νόμοις ἐπιταχθέντων ἰσχυρῶν ἄδελφον, μὴ τῆς ἰσχυροῦς ὀργῆς ὑπὸ βελήροτι νόμοις κείνοις ;* placuit de omnibus his injuriis * ex legibus iudicium exerceri, non autem ex cuiusque impetu atque arbitrio. Quintilianus : *injuria compensatio non solum juri inimica, sed paci : est enim lex, forum, iudex, nisi quem iure vindicari poterat.* Imperatores Honorius & Theodosius : *idcirco iudiciorum vigor jurisque publici iurela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus : *hinc est quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu.* Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis ubi iudicia sunt nulla, ut in mari. Quo forte referri potest, quod Cajus Cæsar privatus adhuc piratas à quibus captus fuerat classe tumultuaria persecutus est, ipsorumque naves partim fugavit, partim merisit, & cum proconsul negligeret animadvertere incaptos piratas, ipse eos in mare reversus cruci suffixit. Idem locum habebit in locis desertis, aut ubi Nomadum more vivitur. * Sic apud Umbricos narrat Nicolaus Damascenus sibi quemque fuisse ultorem : quod & apud Moschos hodie impune fit, post tempus aliquod aditi iudicis. Nec aliunde origo singularium certaminum quæ ante Christianismum * Germanicis nationibus usitata, alicubi necdum satis desueta sunt. ideo apud Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ jurisdictionis formam conspicerent, quod injurias iustitia finiret, quod solita armis discerni iure terminarentur. Lex Hebræa propinquo occisi permittit ut extra asyli loca homicidam interficiat : recteque norant interpretes Hebræi talionem pro mortuo manu exigì posse ; pro se, ut puta in vulnere, non nisi per iudicem, quia scilicet difficilior est moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem privatim vindicandæ cædis apud vetustissimos Græcos fuisse apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud

Orat. pro
quatuor.

De Off. l. 1.
c. 40.

Ep. 29.

Hist. 14.

L. Nulli, c.
de Iudicis.

Cæsar. Ep.
X. lib. 14.

Vel. Pat. l.
11. & Plus,
in Caf.
Apud Strab.
de Iudicis.

Lib. 11.

Sen. 1. de
Clem. 20.

L. II. q. IO.
super Ioh.
L. de Rep.
XII.

Homerum sunt Odysseæ o. Sed maxime frequentia sunt hujus moris exempla inter eos qui communem judicem non habent. hinc *justa* bella desiniri solent, Augustino teste, qua ulciscuntur injurias: Et Plato bellicum certamen probat, *μέγιστος δ' αν οι α'ιτοι αναγκασθωσι υπο των ανων αλλογεντων δυνει δικλω*, donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis penas pendere.

L. Quoniam C. ad L. Favianam, l. I. C. ad L. Iul. rep. Prac. pol.

IX. Utilitas indistincte quorumlibet, qui finiserat tertius, eandem habet partes quas illa quæ ad læsum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fireum tollendo aut debilitando, sive constringendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut * ne alii impunitate illecti aliis quibusvis molesti sint, quod ex suppliciis conspicuis obtineretur, quæ Græci *ωδρα δένυμας*, Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur, ut unius pœna metus sit multorum, ut pœnæ genere deterreri cæteri possint, ut leges loquuntur, *ινα άλλοι απθνοισιν πτωων η φοβων*) ut Demosthenes. Hujus quoque juris potestas naturaliter penes unumquemque est. Sic * Plutarchus virum bonum ait à natura magistratum designari, & quidem perpetuum: nam ipsa naturæ lege ei principatum deferri qui agat iusta. Sic sapientem nunquam esse privatum Naficæ exemplo probat Tullius, & Lollium non unius anni consulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide:

Mente qui prudente pollet is magistratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda sunt quatenus ejus leges id ferunt. De hoc naturali jure ita loquitur Democritus: ipsius enim verba quia notabilia sunt adferam. Primum de jure bestias interficiendi sic illi videtur: *η η ζων φονε ηη μη φονε ωδς εχει τα αδικιοιη ηη ηελιοιη αδικειν αδωω ο κτεινων, ηη ωδς δ' ες εν τωτο ερδειν μαδω η μη*. De occidendis aut non occidendis animantibus ita se res habet: quæ injuriam faciunt aut facere volunt quisquis occiderit purus est, adeo quidem ut hoc fecisse quam non fecisse sit rectius. Et mox: *κτεινεω ηη τα ηημωνοια ωδρα δικλω πωιη ωδς παντος*, ea quæ iniuste nobis nocent omnino *ε* omnia fas occidere. Et certe non improbable est hoc more vixisse viros probos * ante diluvium, antequam Deus suam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidisset. Rursus: *οκωω ωδς κνωδων τε ηη ερπητων ηη γαργαφα ηη πων πολεμωων, ετω ηη ηηγ' ανθρωπων δοκει μοι ηηωιν ειναι σκαπειν*. Quæ vero de vulpibus *ε* de inimicis serpentibus scriptimus, eadem in hominibus facienda videntur. Tum vero subjungit: *κτεαδωω ηη ηηωω παλω κτεινω ηη αδωω εω εη ηη ανθρωποιη ηη κελδωων ηη ψηψη*. Evrem *ε* latronem qui quocumque modo occiderit, sive manu, sive jussu, sive suffragio, innocens est: ad quos locos respexit mihi videtur Seneca cum ait: cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero * quo serpentes *ε* animalia venenata percutio. Et alibi: ne viperas quidem *ε* natrices, *ε* si qua morsu aut icu nocent affligeremus, si ut reliqua mansuescaci possent, aut efficere ne nobis aliisque periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit sed ne peccet. Sed cum & facti inquisitio sæpe magnam diligentiam & pœnæ æstimatio multum prudentiæ & æquitatis desideret, ne dum quisque de se nimium præsumeret, aliis non cedentibus, rixæ orientur, eo placuit hominum justis communi.

L. s. die
Ira.

munitatibus eos diligere quos optimos ac prudentissimos putarent, aut fore sperarent. Idem Democritus: *οὐκ ἂν ἐνώμιον αἱ νόμοι ζῆν ἔχουσι καὶ ἰδίαν ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερον ἕτερον κλυμαίνετο. Φθόνῳ γὰρ νόμοι δόξωσι ἀπέχουσι.* Non prohibuissent utique leges suo quemque arbitrio vivere, nisi aliter alterum offensum iisset. Invidia enim seditionis molitur exordium. Sed sicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione, manent vestigia ac reliquæ præsci juris, in iis locis, atque inter eas personas, quæ certis judiciis non subsunt: ac præterea in quibusdam casibus exceptis. Sic Hebræorum moribus Hebræus à Deo & Dei lege deficiens aut ducem se ad falsos cultus præbens * illico à quovis homine poterat interfici. * Iudicium zeli id vocant Hebræi quod à Phinea primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morem. Sic Iudæum quendam Græcis feritibus pollentem occidit Mathathias. Sic trecenti alii Iudæi à popularibus suis occisi referuntur libro qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu instituta lapidatio in Stephanum, & conjuratio in Paulum: multaque alia exempla ejusmodi existant & * apud Philonem, & apud Iosephum. Tum vero apud multos populos & dominis in servos, & parentibus in liberos mansit jus puniendi plenum etiam ad mortem usque. Sic Sparta Ephoris licuit civem occidere extra judicium. Et ex his quidem quæ diximus quale sit circa pœnas jus naturæ, & quo usque manserit intelligi potest.

X. Nunc illud videndum est num lex Evangelica libertatem illam arctius circumscripterit. Certe ut alibi diximus, non mirum est, quædam quæ natura & per leges civiles licent vetari lege divina, eaque perfectissima & præmium promittente natura humana majores: ad quod consequendum non immerito virtutes requiruntur quæ sola naturæ præcepta excedant. * Castigationes quæ neque infamiam neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut alterius qualitatis ratione sunt necessaria, si ab iis fiant quibus leges humanæ id permittunt, puta à parentibus, tutoribus, dominis, magistris, nihil habere quod cum præceptis Evangelicis repugnet, ex ipsa rei natura satis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia quam pharmaca sensui ingrata. De ultione aliter sentiendum est. Nam quatenus duntaxat animum dolentis exsariat illicium tam esse etiam naturaliter, tantum abest ut Evangelio conveniat, supra ostendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat odium asservari in proximum, id est, popularem, Levit XIX, 17, sed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit, Exod. XXIII, 4, 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Evangelium, patet à nobis requiri, non modo ne nocemus inimicis, verum etiam ut beneficiamus, quod & diserte imperatur Matthæi v, 44. Lex tamen Hebræis graviore injurias permittebat ulcisci, non manu, sed addito iudice. At Christus idem nobis non permittit, quod apparet ex illa oppositione, *Avdistis dictum fuisse, oculum pro oculo: & mox: Ego vero dico vobis. Quamquam enim quæ sequuntur de arcenda injuria proprie agunt, &*

Democ.

XIII. 91

Act. xxv

Macc. IV.

Act. VI.

57.

Act. II.

XXIII, 131

hanc quoque licentiam aliquatenus saltem restringunt, multo tamen magis ultionem improbare censenda sunt, quia veterem permissionem * ut imperfectiori tempore congruentem rejciunt. * *αὐτὸς ὁ θεὸς ἔδωκεν τὴν ἀποκρίσιν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, ὅπως ἂν ἐπιβουλεύσονται αὐτῷ*, non quod iniqua sit justa ultio sed quod ei praestet patientia, ut est in constitutionibus Clementis lib. VII. cap. XXIII. qua de re sic loquitur * Tertullianus: *Novam plane patientiam docet Christus, etiam vicem injuria prohibens permissam à creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipse aliter amplius maxillam offerri jubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hac Christus adjecerit ut supplementa consentanea disciplina Creatoris. Aique adeo hoc statim renuntiandum est an discipline patientia pradicetur penes Creatorem. Sic per Zachariam praecipit ne unusquisque malitiam fratris sui memnerit, sed ne proximi. Nam & rursus: Malitiam, inquit, proximi sui unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuria, qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet vindicta expectatricem. In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo, in vicem injuria exigere, qui non modo vicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recognitionem injuria prohibet, in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo, & dentem pro dente consuevit, non ad secundam injuriam talionis permitendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed ad primam coercendam quam prohibuerat opposita talione, ut unusquisque respiciens licentiam secundae injuria à prima semetipsum contineret. Facilius enim vim comprimi scit representatione talionis, quam repraesentatione ultionis. Virumque autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem à Deo expectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret. Hanc legis voluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati, & legis, & omnium paternarum dispositionum Christus & revelavit & componem fecit, mandans alterius quoque maxilla oblivionem, ut tanto magis vicem injuria extingueret, quam & lex per talionem voluerat impedisse, certe quam prophetia manifeste coercuerat, & memoriam injuria prohibens & ultionem ad Deum redigens. Itaque si quid Christus intulit, non adversario, sed ad jutore praeccepto, non destruxit disciplinas Creatoris. Denique si in ipsam rationem patientiae praecipienda, & quidem tam plena atque perfecta consideramus, non consistet, si non est Creatoris, qui vindictam repromittit, qui judicem praestat. Alioquin si tantum patientiae pondus non modo non percipiendi, sed & aliam maxillam praebendi, & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, sed amplius & pallium concedendi is mihi imponit, qui non sit me defensusus, in vacuum patientiam praecipit, non exhibens mihi mercedem praeccepti, patientiae dico fructum, quod est ultio, quam mihi permississe debuerat, si ipse non praestat, aut si mihi non permittebat ipse praestaret, quoniam & disciplina interest injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrenatur. Ceterum passim emissa libertate dominabitur utrumque oculum effusura, & omnem dentem excitatura praecipitatis securitate. Censet, ut videmus, Tertullianus non modo Christianis postulationem talionis esse vetitam, sed ne Hebraeis quidem permissam tanquam quae vitio careret, sed majoris mali vitandi causa. Quod quum verum sit de tali postulatione quae ex odio venit, non est dubitandum, ut ex superioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebraeos sapien-*

fapientia excelebant, nec legis verba tantum, sed & propositum in-
 tuebantur, ex Philone apparet, apud quem Iudæi Alexandrini, in
 Flacci Iudæorum vexatoris calamitate, ita loquuntur: *οὐκ ἐπιδομεθα,
 ἀδικοῦμεν, πικρῶς ἐχθρῶ δὲ διδδαγῶντες ὡς τὸ ἰσθμὶ νόμου ἀνθροπωπαλέν;*
*non delictamur, ὁ domine, ultione de inimico: nam * ex sacris legibus didici-*
mus hominum misereri. Et huc pertinet quod Christus à nobis indistin-
 cte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt, Matth.
 VI, 14. 15. id est ob sensum mali nostri malum illis nec procuremus
 nec optemus: nam id qui facit, ut cum Claudiano loquar, *ferus est,
 legumque videtur vindictam prestare sibi.* Quam ob causam Lactantius
 dictum illud Ciceronis commemorans: *justitia primum munus est ne cui
 noceat nisi læssus injuria,* ait simplicem veramque sententiam duo-
 rum verborum adjectione corruptam: & Ambrosius idem illud Ci-
 ceronis dictum vacare ait Evangelii auctoritate. Quid autem de ul-
 tione dicemus, non quatenus præteritum respicit, sed quatenus in
 futuram caver? Sane & hanc condonari vult Christus, primum * fi
 qui nos læsit testimonia probabilia det penitentis animi, Lucae XXII,
 3; quibus locis de pleniore quadam remissione agitur, id est quæ et-
 iam in jus vereris amicitia restituat eum qui peccavit; unde sequi-
 tur ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiam si ab-
 sint talis pœnitentiæ signa, damnum haut nimium grave insuper ha-
 bendum Christus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato
 dixit non referendum malum *εἰ τε δὲ ἡμῶς τῶν δὲ χαλεπότερον πάθειν, et-
 iam si quid gravius patiendum nobis imminet,* qui sentus & apud Maxi-
 mum Tyrium exstat. *Ἰβραὺς δὲ λυλῶ,* id est actionem ob acceptam
 contumeliam aliquam (qualem Christus alapæ nomine indicat) ne-
 gabat Musonius, aut se instituturum, aut cuiquam ut institueret au-
 ctorem fore: multo enim rectius condonari talia. Quod si dissimu-
 latio magnum secum periculum ferat, ea cautione contenti esse de-
 bemus quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem
 in usû erat talio, ut Iosephus & alii Hebræorum doctores notant,
 sed solebat qui læsus erat ultra impendia à se facta, de quibus seor-
 sim lex exstat Exod. XXI, 19; (* hæc enim est simpli restitutio nihil
 pœnale continens) pro talione * pecuniariam multam accipere:
 quod & Romæ factum docet apud Gellium Favorinus. Sic Iose-
 phus domini nostri Iesu educator, cum uxorem suam adulterii
 compertam crederet, * divortio se liberare maluit, quam com-
 mittere ut traduceretur: atque id fecisse dicitur; quia justus e-
 rat, id est vir probus ac facilis: ad quem locum Ambrosius ait non
 tantum ab ultionis atrocitate, sed etiam * ab accusationis severitate
 alienam esse justi personam, sicut & ante Lactantius dixerat: *neque
 accusare quemquam crimine capit ali justo licebit.* * Iustinus de Chri-
 stianorum accusatoribus agens: *Nolumus, ait, eos puniri, qui in nos ca-*
lumniantur. Sufficit illis sua pravitas, & verum bonarum ignorantia. Restant
 pœnæ quæ non privato, sed publico bono consulunt: partim tol-
 lendo aut coercendo nocentem, ne cui noceat, partim deterrendo a-
 lios severitate exempli, quas non sublatas à Christo certissimo ar-
 gumento alibi probavimus, quod cum sua daret præcepta simul

Lib. VI.
cap. 18.

De Off. 28.

Eph. IV, 32.
Col. 3, 13.

Lib. XX, c. I.

Lib. VI.
c. 10.

stabatur se nihil legis tollere. Lex autem Mosis, quæ in his rebus, quamdiu stabat respública, stare debebat, magistratibus rigide imperabat, ut homicidia & alia quædam crimina punirent: Exod. XXI, 14; Num. XXXIII, 14, 37; Deut. XXIX, 13. Quod si Christi præcepta consistere potuerunt cum lege Mosis * quarens supplicia etiam capitalia irrogabat, * possunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus consistere.

XI. Sunt qui ut contrariam sententiam tueantur adferunt summam Dei lenitatem in novo federe, quæ proinde hominibus, etiam magistratibus, ut Dei vicariis sequenda sit: quod aliquatenus verum esse non negamus, sed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens misericordia in novo federe patefacta, præcipue spectat peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Mosis commissa ante acceptam Evangelii notitiam, Act. XVII, 36; Rom. II, 25; Act. XXI, 38; Hebr. IX, 15. Nam quæ postea committuntur, præsertim si adsit contumacia, comminationem habent * iudicii multo severioris, quam illud fuit quod per Mosem est institutum, Hebr. II, 23; IV, x, 29; Matth. v, 21, 22, 28. neque vero in altera tantum vita, sed & in hac ipsa in tales culpas Deus non raro animadvertit, I Cor. XI, 30. At talium facinorum indulgentia non solet impetrari, * nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit, I Cor. XI, 3; gravi quodam mœrore, II Cor. II, 27. Vrgent iidem saltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omitram de vera pœnitentia hominibus vix esse ut constet, nec quemquam non impune sua malefacta laturum si eam quovis modo profiteri sufficiat, Deus ipse non semper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam, quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id est mortem violentam aut alioqui immaturam remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, * sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ at, ut interim peccatorem, aut morte immatura ipse punire, aut velle etiam ut sic per magistratum puniatur.

XII. Rursum alii hoc accusant quod cum vita simul spatium ad pœnitendum præciditur. Sed sciunt hujus rei à piis magistratibus summam haberi rationem, nec quemquam ad supplicium rapi nisi dato tempore quo peccata sua agnoscere ac serio detestari possit: * qualem pœnitentiam, etiam si opera morte interclusa non sequantur, acceptam Deo esse posse, latronis cum Christo crucifixi exemplum probat. Quod si dicatur vitam longiorem ad magis feriam respicientiam prodesse potuisse, responderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici possit * illud Senecæ: *Quod unum bonum tibi superest representabimus mortem, ut & illud ejusdem: quo uno modo possent desinere mali esse;* quod Eusebius philosophus dixerat: *ἡρείδαν ἄχ οἷον τι ἄλλως κὲ τέταρα ἐν τῷ τρέμα ἀπελυθίντες τῆ ἐνέειδα δεσμεύ τῆς κακίας πορίων] φύγην.* Hæc ergo, supra ea quæ operis initio diximus, responsa sunt illis qui supplicia aut omnia aut capitalia sine ulla exceptione Christianis prohibita volunt, contra quam nos Apostolus docet qui cum regio officio usum gladii in-

Synes. Ep.
44.

L. 3 de Ira
c. 16, c. 15.

quisisset

clusisset ut exercitium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Christiani fiant, & qua reges sunt, innocentibus sint præsidio: quod, quæ etiam post Euangelium propagatum magnæ partis hominum est improbitas, obtineri non potest, nisi quorundam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne sic quidem inter tot cruces & supplicia fontium satis tuta sit innocentia. Neque tamen abs re erit Christianis rectoribus, saltē ex parte aliqua, imitandum proponere * exemplum Sabaonis Ægyptii regis, pietatis nomine laudatissimi, à quo capitales pœnas in damnationem ad opus mutatas felicissimo successu narrat Diodorus: etiam ad Caucasum gentes quasdam ait Strabo: *μὴδὲνα δάσαντες εἶεν τῶν ἕξαμαγρότων τὰ μίσητα*: nemini mortem irrogasse quamvis pessima merito. Neque spernendum illud Quintiliani: Nemo dubitabit, quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, salvos esse eos magis in republica sit quam puniri. Notat Balsamo leges Romanas quæ mortis pœnam irrogabant * à posterioribus imperatoribus Christianis mutatas plerasque * in alia supplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

Lib. I.
Lib. XI.
Lib. XII. 1.

X III. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium pœnæ apparet nonnihil prætervisum à Tauro Philosopho, ex quo ita Gellius: *Quando igitur aut spes magna est ut is qui peccavit citra pœnam ipse sese ultro corrigat, aut spes contra nulla est emendari eum posse & corrigi, aut jacturam dignitatis in quam peccatum est metui non necessum est, aut non id peccatum est cujus exemplo necessario metu succurrendum sit, tum quicquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendæ pœnæ studium visum est.* Nam ita loquitur quasi uno sine sublato tollatur pœna, cum contra omnes cessare oporteat ut pœnæ locus non sit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia damna quæ metuuntur extendendum fuit. Melius Seneca cum dixit, *In vindicandis injuriis hæc tria lex sequuta est quæ princeps quoque sequi debet: * ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus ceteros meliores reddat, aut ut sublatis malis securiores ceteri vivant.* Nam hic si per ceteros intelligas non minus qui læsi jam sunt, quam qui lædi adhuc possunt, plenam habebis partitionem, nisi quod ad illud sublatis addendum fuit aut repres-sis. Nam & vincula & quæcunque est virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta est illa alio loco ejusdem Senecæ distributio: *Hoc semper in omni animadversione servabit ut sciat alteram adhiberi ut emendet malos, alteram ut tollat.* Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet, quam ad exemplum.*

De Cl. l. n.
c. 21.

L. I. de
Ira, c. ult.

X IV. Ex his quæ dicta sunt hæctenus colligi potest quam non tutum sit Christiano homini privato sive sui, sive publici boni causa * pœnam sumere de improbo quoquam præferim capitalem, * quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus, unde laudandus est mos eorum populorum apud quos navigaturi instruuntur mandatis à publica potestate ad persequendos piratas si quos

in mari repererint : ut data occasione uti possint, non quasi ausu suo-
pre, sed ut publice iusti.

XV. Cui non dissimile est quod multis in locis receptum est, * ut
ad accusationes criminum non admittantur, quibus id liber, sed certi
homines quibus id muneris publica potestate impositum est : ut nihil
quisquam faciat ad alienum sanguinem fundendum nisi officii neces-
sitate. Huc spectat Eliberinae Synodi canon : *Delator si quis exstiterit
fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscripius vel interfectus, placuit
eum nec in sine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud simul ex anedictis intelligitur minime consul-
tum esse homini vere Christiano ac ne ipsum quidem decere, * ut
ad munera publica quae de sanguine judicium habent sua sponte se
ingerat, jusque vitae ac necis in cives sibi tanquam omnium ex-
cellentissimo & Deo cuidam inter homines deferri æquum existi-
met ac profiteatur. Nam certe quod Christus monet periculosum
esse de aliis judicare, quia quale judicium in alios ferimus, tale no-
bis in paribus causis à Deo sit expectandum, omnino huc etiam per-
tinet.

XVII. Quaestio est non ignobilis, an leges humanae quae interfe-
ctionem quorundam hominum permittunt, interfectores jus ve-
rum praestent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunita-
tem. Posterius hoc Covarruviae & Fortunio placet, quorum sententia
adeo displicet Ferdinando Vasquio, ut nefandam vocet. Dubium
non est, ut alibi quoque diximus, utrumvis legem facere posse, in cer-
tis casibus. Vtrum autem voluerit, partim ex verbis legis, partim ex
materia intelligendum est. Nam si dolori lex indulget, poenam hu-
manam tollit non vitium, ut in marito qui adulteram uxorem * aut
adulterum occidit. Si vero periculum respicit futuri mali ex dilatio-
ne poenae, censenda est jus ac potestatem publicam privato concedere
ita ut jam privatus non sit. Hujus generis est lex illa in Codice Lu-
stiniano sub rubrica, quando liceat unicuique sine iudice se vindicare
vel publicam devotionem, ubi cuicumque licentia datur supplicio
subjugandi milites populatores hac addita ratione : *melius enim est oc-
currere in tempore quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus
ultionem, & quod seruum est punire iudicio subjugamus edicto, ut nullus parcat
militi cui obviare telo oporteat ut latroni.* Et lex subsequens de opprimen-
dis desertoribus : *cuncti, inquit, adversus latrones publicos desertoresque
militia jus sibi sciant pro quiete communi exercenda publica ultionis indultum.*
Huc & illud pertinet Tertulliani : * *In reos majestatis & publicos hostes
omnis homo miles est.* Atque in hoc differt jus occidendi exules, quos
bannitos vocant, ab istarum legum specie, quod ibi praecedit specia-
lis sententia, hic generale edictum, * *accedente facti evidentia, vim
latae sententiae obtinet.*

XVIII. Nunc illud videamus sint ne omnes actus vitiosi tales
ut puniri ab hominibus possint. Pro certo habendum est, non omnes
esse tales. Primum enim actus mere interni, etiamsi casu aliquo, puta
per confessionem subsequatam, ad notitiam aliorum perveniant, pu-
niri ab hominibus non possunt, quia ut alibi diximus, naturae humanae
con-

Mat. VIII.

Covar. 4.
dear. 13. c. 7.
n. 8. Forr.
proclata de
ult. sine le-
gum illat. 11.
Pa. 7. l. 14.
C. ult. c. 8.

congruum non est ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines nascatur. Et hoc sensu accipiendum est quod dicunt leges Romanæ: *Cogitationis poenam neminem mereri*. Id tamen non obstat quo minus actus interni * quatenus in externos influunt in æstimationem veniant non sui proprie, sed actuum externorum, qui inde meriti sui accipiunt qualitatem.

XIX. Secundo puniri ab hominibus nequeunt actus inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum esse non potest nisi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & semper abstinere supra humanam est conditionem, unde cognatum homini esse peccare inter Philosophos Sopater, Hierocles, * Seneca, * inter Judæos Philo, inter historicos Thucydides, inter Christianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus est, inquit Seneca, cuicumque pravum maleficumque ingenium est, poena neminem excipiet.* Sopater vero, *ἕως αὖ τις ἀναμάρτητος ἡγάδῃ τὸ μέτρον ὑπερβαίνῃ τῆς καὶ φύσιν ἐπινοητώσεως.* Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare possint mensuram excedit eius quo secundum naturam est correctionis. quod Diodorus * Siculus vocat *συναδικίαν τὴν κενὴν ἀσφάτου ἀδικείων* iniuriam esse adversus communem hominum imbecillitatem: alibi, *τῆς ἀσφάτου καὶ κενῆς ἀδικείων ἐπιλευτήτων δὲ, oblivισκί ἰσχυρίων ἐξ ἧς ποῖναι ἐπινοητώσεως ἀδικείων.* Is quem dixi Sopater dissimulanda ait *τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἀμαρτηρώτων*, culpas minores & quasi quotidianas. Imo dubitari potest an hæc recte & proprie peccata dicantur, cum libertatem quam in specie habere videntur in sua generalitate considerata non habeant. Plutarchus Solone: *δὲς ἢ ἀρετῆς τὸ δύνασθαι γράφει τὸν νόμον, εἰ βέλτεται χροστίμως ἀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρεῖστους ἡγάδων: ὀφείτεις legem scribi secundum id quod obtineri potest, si quis velit paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ simpliciter naturæ, sed huic & nunc inevitabilia * ob corporis concretionem in animum transeuntem, aut adultam consuetudinem, quæ tamen puniri solet non tam in sese quam * ob culpam præcedentem, quia aut neglecta sunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

XX. Tertio punienda non sunt peccata quæ nec directe nec indirecte spectant ad societatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio est quia nulla est causa cur non talia peccata relinquuntur Deo punienda, qui & ad ea noscenda & ad sapientissimus, & ad expendenda æquissimus, & ad vindicanda potentissimus. Quare ab hominibus puniatio talis institueretur plane sine utilitate, ac proinde mendose. Excipiendæ hinc sunt pœnæ emendatoriæ, quæ causam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamsi forte id aliorum non interfit. Puniendi quoque non sunt actus oppositi virtutibus quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere sunt misericordia, liberalitas, gratiæ relatio. Tractat hanc quæstionem Seneca, an ingrati vitium impunitum esse debeat; & cur non debeat, adfert multa, sed hoc præcipuum, quod & ad alia similia extendi potest: *Cum res honestissima sit referre gratiam, desinit honesta esse si necessaria est, id est honestatis gradum excellentem amittit, quod sequentia indicant: non enim magis laudabit quisquam gratum hominem quam eum qui depositum*

De ira lib.
II, c. 31.

Lib. XI.
Lib. XII.

L. III, de
ben. c. 6.
¶ 7.

reddidit, aut quod debebat citra iudicium solvit. *Mox: non est gloriosa res gratum esse, * nisi tutum est ingratum fuisse.* Aprari ad hujus generis vitia potest illud Senecæ patris in controversiis: * *Ego reum non laudari de- sidero, sed absolvi.*

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoscere aut veniam dare liceat interdum. * *Negant enim Stoici, ut videre est in fragmento apud Stobæum titulo de Magistratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de Clementia, sed levi argumento. Venia, ajunt, debita pœne remissio est: Sapiens autem quod facere debet facit. Hic fraus later in illa voce debita.* Nam si intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id est sine injuria puniri posse, jam non sequetur si quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam esse pœnam à sapiente, id est omnino oportuisse exigi, dicemus id non semper accidere, ac propterea hoc sensu pœnam posse esse non debitam, sed licitam tantum. Atque id verum esse potest tum ante legem pœnalem, tum post eam positam.

XXII. Ante legem pœnalem constitutam dubium tamen non est quin pœnæ locus esse possit, quia naturaliter qui deliquit in eo statu est, ut puniri licite possit: sed * non ideo sequitur debere eam exigi: quia hoc pender ex connexionione finium ob quos pœna instituta est cum ipsa pœna. *Quare si fines illi per se morali æstimatione necessarii non sint, aut alii fines ex opposito occurrant non minus utiles aut necessarii, aut fines pœnæ propositi alia via obrineri possint, jam apparet nihil esse quod ad pœnam exigendam præcise obliget.* Sit primi exemplum in peccato paucissimis cognito, cujus proinde publica traductio non necessaria sit, aut damnosa etiam: quo illud pertinet Ciceronis de Zeuxi quodam: *Adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerit: conquiri vero ad iudicium necesse non fuit.* Secundi in eo qui benemerita aut sua aut parentum repensari digna, culpæ opponit: nam, ut ait Seneca, *beneficium superveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus est, aut læso verbis satisfecit ut ad eos fines pœna jam opus non sit. Et hæc pars una est clementiæ à pœna liberans: quam respiciens Hebraus sapiens dixit: *δὲι τὸ δίκαιον εἶναι φιλόανθρωπον: justum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod per se spectatum non quidem justitiæ, sed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abstineri, nisi major ac justior caritas quasi irrefragabiliter obster. Appositus est ad hanc rem Sopatri locus, cum ait: *τὸ πρὸς τὰ συναλλάγματα τὸ δίκαιον ἐπεωροῦσθαι ἐν φιλίᾳ πικροτέως τὸ τὴ χειρίων ἔργον. τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον σὺ ἀναίμα* τὸ πρῶτον ἐν φιλόανθρωπον τὴ χειρίων ἀπόσπαστον. *Iustitia pars illa quæ contractus ad equalitatem reducit omnino respicit omne gratiæ genus: at ea pars quæ circa delicta occupatur non recusat suavem & blandam gratiarum faciem, cujus sensus partem priorem sic expressit Cicero: Via juris ejusmodi est quibusdam in rebus ut nihil sit loci gratiæ: posteriorem sic Dion Prusænsis oratione ad Alexandrinos: ἡγεμονία, συλλήψις: boni præsidis est, ignoscere. Favorino ἡ κλεμμένη χάρις ἐστὶν τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἐστὶν, ὑφ' ἧς ἀπειθείας ἐὸ δέον ἔστι: ea qua dicitur clementia apud homines, est tempestiva relaxatio de summo jure.*

Ad 2. fr.
1. 21.

II. 19.

Ad 2. fr.
1. 2.

XXIII.

XXIII. Possunt autem tria hæc occurrere aut ut pœna omnino sit exigenda, * ut in pessimi exempli sceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut si bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod ait Seneca clementiam liberum habere arbitrium. Parcitur tunc, inquit Stoici, sapiens, non ignoscit. Quasi vero nobis non liceat cum vulgo loquendi domino ignoscere vocare atque parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum disputationum * circa voces consumitur, quod Philosopho apprime cavendum est. Nam ut verissime dixit scriptor ad Herennium: *viciosum est controuersiam intendere propter nominum mutationem: quod Aristoteles dixerat:*

Lib. II.

Top. I, 24.

διλακῆριον τὸ αἰεὶς τοῦνομα ἀλλάζει.

XXIV. Major esse difficultas videtur post legem pœnalem, quia legis auctor aliquo modo legibus suis obligatur, sed hoc diximus verum esse * quatenus auctor legis ut pars civitatis spectatur, non qua civitatis ipsius personam atque auctoritatem sustinet. Nam qua talis est potest legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura est ut à voluntate humana pendeat non in origine tantum, sed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere nisi probabili de causa, peccaturus alioqui in regulas justitiæ gubernatricis. Sicut autem totam legem tollere potest, ita & vinculum ejus circa personam aut factum singulare manente de cætero lege, Dei ipsius exemplo, qui Lactantio teste, *legem cum poneret non utique ademisti sibi omnem potestatem, sed habet ignoscendi licentiam.* * Imperatori, inquit Augustinus, *licet revocare sententiam, & reum mortis absolvere & ipsi ignoscere: causam explicat, quia non est subiectus legibus qui habet in potestate leges ferre. Seneca Neronem hoc vult cogitare: Occidere contra legem nemo potest: servare nemo præter me.* Sed hoc quoque faciendum non est nisi causa subsit probabilis. quæ autem sint causæ probabiles, quanquam non potest præcise definiri, tenendum tamen est majores esse debere post legem quam quæ ante legem spectabantur, quia legis auctoritas, quam servari utile est, ad causas puniendi accessit.

De Clem.

I. 5. 5.

XXV. Causæ autem liberandi aliquem à pœna legis solent esse aut intrinsecæ, aut extrinsecæ. Intrinseca cum si non injusta, dura tamen est pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinseca ex merito aliquo aut alia re commendante: aut etiam spe magna in posterum: quod causæ genus tunc maxime sufficere, si ratio legis saltem particulariter cesset in facto de quo agitur. Nam quanquam ad sustinendam legis efficaciam satis est ratio universalis sine repugnantia contrariæ rationis, * tamen cessatio rationis etiam quæ particularis est efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis solvi possit. Id autem maxime usu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem superabilem quidem sed difficulter superabilem committuntur, ad quæ Christianus hominum rector maxime respicere debet ut Deum imiteretur, qui in veteri quidem federe multa talia hostiis quibusdam expiari voluit: Levit.

IV &

IV & V; at in novo federe verbis & exemplis restatus est se ad talia respicientibus condonanda esse facilem. Lucae XXIII, 34. Hebr. IV, 15; V, 2. I Timoth. I, 13. Et quidem illis Christi apud Lucam verbis, *condona illis pater, quia nesciunt quid faciant*, * adductum Theodosium ut Antiochenis ignosceret, notat Iohannes Chrysostomus.

Lib. I. c. 46.

XXVII. Atque hinc apparet quam male Ferdinandus Vafquius dixerit, justam causam dispensandi, id est lege solvendi, esse eam tantum, de qua legis auctor consultus dixisset, extra mentem suam esse eam observari. Non distinguit enim inter *ἐπιπέσειν* quæ legem interpretatur, & inter relaxationem. Unde & alibi Thomam & Sorum reprehendit quod dicant legem obligare etiam si causa particulariter cesset, quasi legem esse putassent solam scripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abest ut omnis legis relaxatio, quæ sæpe libere & dari & omitti potest, referenda sit ad *ἐπιπέσειν* proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut ex caritate aut ex justitia rectrice debetur, eo referri potest. Aliud enim est legem aut probabili aut etiam urgente causa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuisse comprehensum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videmus.

Lib. I. c. 26,
& c. 46.

XXVIII. Ex supra dictis apparet in pœnis duo spectari, id ob quod, & cuius ergo. Ob quod, est meritum; cuius ergo, est utilitas ex pœna. * Puniendus nemo est ultra meritum, quo ea pertinet quæ ex Horatio jam ante protulimus, & Ciceronis illud: *Est pœna modus sicut rerum reliquarum & quadam mediocritas*. Ideo pœnam æstimationis nomine appellat Papinianus. Et Aristides Leuctrica secunda humanæ naturæ conveniens esse ait, ut in quoque crimine sit aliquid ultra quod vindicta procedere non debeat. Demosthenes vero in epistola pro Lycurgi liberis æqualitatem in pœna non ita nude spectandam ait, ut in ponderibus & mensuris, sed expenso proposito ac voto ejus qui deliquit. Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur pro utilitate.

Epist. xv ad
Brut.

L. Sanctio.
D. de pan.
dam.

XXIX. In merito examinanda veniunt * causa quæ impulit, causa quæ retrahere debuit, & personæ idoneitas ad utrumque. Vix quisquam gratis malus est, aut si quem malitia propter seipsam delectat ut supra modum humanum processit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus: *ἡ ἐπιθυμία τοῦ καλοῦ ἔστι τὸ πρῶτον ἐπιπέσειν*: Appetitus concipiens parit peccatum. Appetitus nomine jam & declinandi mali impetum comprehendo, qui maxime est naturalis ideoque inter appetitus honestissimus. unde quæ mortis, carceris, doloris aut summx egestatis vitandæ causa injuste fiunt maxime excusabilia videri solent. Et huc illud Demosthenis pertinet: *Æquum est his qui cum divites sint mali sunt magis irasci, quam his quos egestas impellit: nam apud humanitate utentes iudices necessitas aliquid adfert venia, cum si qui in rerum affluentia injusti sunt nihil habeant pretexti probabilis*. Sic Acarnanas excusat Polybius quod independentis periculi respectu federis cum Græcis in Ætolos initi leges non impleverint, Aristoteles: *ἐκ τῆς*

Tac. I, 15.

Lib. IV.

μελλον εοικεν η ανηλαστια τ δειλιας. η ιδρ ηδ ηδονη η δε Διχ λυπη. και η ιδρ λυπη εξηρησι και φθερει την β ερενη φουσι. η ζ ηδονη εδεν τειεται ποιει, μελλον τε εκουσιον. *Magis voluntaria est incontinentia quam timiditas: nam illa voluptatis ergo: hac propter dolorem.* * *Dolor autem hominem quasi extra se rapit naturam exitium adferens: Voluptas nihil tale, * ideo plus habet voluntarii.* In eundem sensum insignis est * locus apud Porphyrium de non est animalium libro tertio. Ceteri appetitus ad bonum aliquid tendunt aut verum aut imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (*ανηλαστιασι ηδ ηδονηται consentiunt enim virtutes inter se*) sunt aut delectantia, aut delectantium causa quæ utilia vocantur, ut possessionum abundantia. * Imaginabilia non autem vere bona sunt, excellentia supra alios quatenus a virtute & utilitate sejungitur, & vindicta: quæ quo magis à natura abeunt eo sunt foediora. Et hos tres appetitus Iohannes his vocibus exprimit: *επιθυμια σαρκος, επιθυμια των οφθαλμων, διαλογεα βιβις.* I Ioh. II.
16. Primum enim membrum voluptatum desideria, secundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ consecrationem & iracundiam complectitur. Philo in decalogi explicatione omnia mala esse dicit, *επιθυμιας η χρηματων η δδενς η ηδονης.* Lactantius libro sexto: *Virtus est iram cohibere, cupiditatem compefcere, libidinem refrenare.* Nam fere omnia quæ sunt iniuste atque improbe ab his oriuntur affectibus. quod & alibi repetit.

XXX. Causa quæ à delinquendo abstrahere debet generalis est iniustitia. Versamur enim non in quibusvis peccatis, sed in iis quæ respectum habent extra peccantem. Iniustitia eo est major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent delicta consummata, postremum quæ ad actus aliquos, sed non ad ultimum processerunt: in quibus tanto quidque est gravius quo ulterius processit. In utrovis genere ea iniustitia eminet, quæ communem ordinem perturbat, ac proinde plurimis nocet. Sequitur ea quæ singulos tangit. Maxima hic est quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum est matrimonium: postrema quæ res singulas expetibiles spectat, sive directe subtrahendo, sive dolo malo causam dando damni. Possunt hæc ipsa subtilius dividi, sed quem indicavimus ordinem Deus in Decalogo secutus est. Nam parentum nomine, qui naturales sunt, magistratus, etiam alios rectores par est intelligi, quorum auctoritas societatem humanam continet: sequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii sanctio inhibitis adulteriis, tum furta, & falsimonix: loco ultimo delicta inconsummata. Inter causas autem abstrahentes non debet poni tantum qualitas ejus quod directe fit, sed & ejus quod secuturum probabile est, ut in incendio & perfosso aggere multorum summæ calamitates & mortes etiam spectandæ sunt. Ad iniustitiam quam generalem causam posuimus * interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas * si quis sæpius deliquit: quia habitus mali actibus sunt pejores. Et hinc intelligi potest quatenus natura æquum sit quod apud Persas fiebat, * ut vita anterior simul cum delicto

c. XVIII.

Lib. I.

Lib. III.

Rom. VII.

13.

De vera re-
lig. c. 6.

Ann. III.

delicto in æstimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis subito aliqua peccandi dulcedo subrepsit: non in his qui totum vitæ genus immutarunt in quibus ipse Deus apud Ezechielem nullam se habere ait prioris vitæ rationem, quibusque adeo Thucydideum illud aptari potest: *Διπλοῦστας ἑταίρους ἀπέβητο* εἶσιν ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοῖς γυμνήθηται: *Dupliciter poetas merentur eo quod ex bonis mali facti sunt.* quod & alibi dixit: *ὅτι οὐκ ἐν ἀποσπασθῆσαν ἀμετρίως, quia ipsos peccare minime decebat.* Itaque optime Christiani veteres in poësis canonum æstimationis* non nudum delictum voluerunt aspici, sed simul vitæ quod præcessit, & quod sequitur, ut ex Ancyrana & aliis Synodis videre est. Sed & lex posita ad verus vitium specialem quandam malitiam veteri superaddit: quod ita docet Augustinus: * *Lex prohibens omnia delicta cingminat: non enim simplex peccatum est non solum malum sed etiam vitium committere.* Tacitus: *Si velis quod nondum veritum est, timeas ne vetere: at si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est.*

XXXI. Personæ aptitudo aut ad considerandas causas aver-
tentes, aut ad suscipiendos affectus incitantes considerari solet in corporis mixtura, ætate, sexu, educatione, circumstantiis actus. Nam & pueri & fœminæ, & crassi ingenii homines maleque educati, iusti & iniusti, liciti & illiciti discrimina minus habent cognita: & in quibus bilis prævalet iracundi sunt, in quibus sanguis ad venerem proni, tum vero huc juvenus, illuc senectus propendit. Andronicus Rhodius: *φαίνεται τοῖσιν ὅτι δόλοιοι πάντα διδῶσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι αὐτοῖς καὶ πρὸς ἀνεκτέρας ποιεῖ τὸ ἐγκλημα: Videtur fœditis viribus excusationis aliquid adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac necdum sedatus dolor, ita ut rationem audiri vix sinant: suntque illorum affectuum delicta merito minus odiosa quam quæ ex voluptatis nascuntur desiderio, quod & minus efficaciter movet, & differri* & aliam sibi materiam sine injuria querere facilius potest. Aristoteles Nicomachiorum septimo: *Ὁ θυμὸς φυσικῶτερον ἔχει χαλεπότητος ἢ ἐπιθυμιῶν τ' ὑπερβολῆς ἔτι τῶν μὴ ἀναγκαίων.* *Magis naturale ira & acerbitas, quam cupiditas eorum que modum excedunt minimeque sunt necessaria.* Omnino enim illud tenendum est, quo animi eligentis iudicium magis impeditur quoque magis naturalibus causis, eo quod delinquitur minoris esse. Aristoteles dicto libro: *μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμιῶν ἢ ἡρέμα διὰ τῶν ὑπερβολῶν καὶ φθόνου μετρίως λύσας, ἢ τειχῶν ὅστις ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν σφόδρα. πρὸς ἂν εἰεῖν ποιήσασιν ἐκ ἀποσπασθῆσαν ἐπιθυμία νεανικὴ καὶ αὐτὴ πρὸς ἀναγκαίων ἐσθλῆς λόπῃ ἰσχυρῆς.* *Minus temperantem dicimus hunc qui à motu concupiscente aut non tentatus, aut leviter tentatus querit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui vehementi affectu percellitur.* Nam quid idem ille facturus fuisse putandus est, si adfuisset juvenilis quaedam perturbatio animi aut gravis dolor ex penuria eorum quibus negatis natura doleat? **Quicum convenit illud Antiphonis:**

Nic. VII.

10.

Cap. 6.

* *Quis cum sit opulens nequiter quicquam facit,
Hunc si esset pauper quid non facturum putas?*

Et

Et quæ in senum amores passim in comædiis legimus. Ex his igitur causis æstimandum meritum intra quod pœna consistere debeat.

XXXII. Tenendum autem est quod Pythagorici dicebant, justiciam esse * τὸ ἀνταποδοῦν, id est parem passionem in pœnis, id non ita accipi debere quasi qui alteri nocuit deliberato & sine causis culpam valde minuentibus tantundem nocenti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita esse ipsa lex, quæ legum omnium perfectissimum exemplar est, ostendit cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur * ultra dupli condemnationem per dies aliquot vinculus habebatur, ut Demosthenes in Timocratem nos docet. Leges, inquit Ambrosius, ea qua detracta sunt alicui cum injuria personæ aut rei ipsius cumulo restitui imperant, quo furem à detrahendo aut pœna deterreant, aut multa revocent. Aristides Leucitrica secunda: τοῖς ἄδικαστοῖς ἐπιτίθει τοῖς ἀδικήσασιν μείζονα ἢ κατ' αἰτιότητα δίδεται ὡς τῶν νόμων ἐς πτωχίας λόγον. His qui judicio illatas sibi injurias persequuntur, majora leges permittunt pro vindicta exigere quam qua ipsis acciderant. Seneca de judicio post hanc vitam:

scelera taxantur modo

Majore nostra.

* Apud Indos ut Strabo notat, qui quem mutilasset, supra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus quæ Aristotelis nomen præferunt legimus: ἔδικοινο εἰς τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐξέσπεν τοῦ ἀνταποδοῦντος, ἀλλὰ πλεονα παθεῖν: *Iustum est si quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo, sed & amplius patiatur.* Nec enim æquum est ut par sit periculum innocentis & nocentis, ut recte ostendit * Philo quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æstimari potest, quod delicta quædam * non consummata, & ideo consummatis minora nocumentum infigant par cogitato, quod in lege Hebræa * de falso teste proditum, & in lege Romana de eo qui hominis occidendi causa cum telo ambulavit. Cui consequens est ut perfectis criminibus major respondeat pœna, sed quia morte nihil est gravius eaque iterari non potest, ut Philo notat dicto loco, ideo intra eam necessario consistitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude spectatur, sed cum respectu ad patientem. Nam multa eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit: & vili ignominia leve erit malum, honorato grave: quo genere diversitatis sæpe utitur lex Romana: unde harmonicam proportionem exstruxit Bodinus: cum tamen revera simplex hic sit & qualis in numeris æqualitas, meriti ad pœnam, sicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum sæpe in lege Romana id non fieri, ἀνδρὶ ἀποστοληφίας, id est sine nimio personarum & qualitatum ad factum non pertinentium respectu, à quo virio longissime semper abest lex Mosis. Et hæc quidem ut diximus intrinseca est pœnæ taxatio.

XXXIV. Sed intra concessum modum ad minimum ducit caritas

De Officiis
III. c. 3.

Lib. xv.
l. c. xxxiv.

Dei. xix,
19.

Lib. vi de
Rep. c. ult.

caritas ejus qui punitur, nisi plurium justior caritas aliud suadeat ob causam extrinsecam, quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem necessitas exempli. Ea autem nasci solet ex generalibus invitamentis ad peccandum quæ reprimi nisi acerbis remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua sunt, consuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebrais data gravius punit furtum * de pascuo quam de domo, Exod. xxii, 1 & 9. Justinus de Scythis : Nullum scelus apud eos furto gravius, quippe sine tecto munimentoque pecora & armenta habentibus, quid saluum esset si furari liceat? Simile illud in Aristotelis problematis sectione xxix : ὁ νόμος ἔστιν ἕκαστος ἐκ τῶν ἀπορρογῶν εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν ἐπιπέσει. Legis auctor cum sciret * illis in locis dominos res suas custodire non posse custodem legem addidit. Consuetudo facti etsi aliquid detrahit de culpa (non sine ratione veniam dedit, inquit Plinius, facto vetito quidem, non tamen inulatio) peenæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat : quoniam ut Saturninus loquitur, nimium multis grassantibus opus exemplo est. Sed in judiciis magis illud, in legibus hoc sequendum est, ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur : quia peenæ utilitas magis in universalitate spectatur circa quam sunt leges : culpa autem major aut minor est in singulis.

Laut facta.
D. de pœnu.

XXXVI. Quod autem diximus ubi magnæ urgentesque causæ cessant, ad minuendam potius pœnam promptos nos esse debere, in eo clementiæ pars altera sita est. Nam priorem in tollenda pœna collocavimus. Quia difficile est temperamentum, inquit Seneca, quidquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderet. Alibi : Pœnam si tui oportet donet, sui minus temperet. Et apud Diodorum Siculum laudatur rex Ægyptius quod imponeret πικρῆς ἐλάτης ἢ ἀέλης * supplicia meritis minoræ. De M. Antonio Capitolinus : Erat mos iste Antonio ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solebant, puniret. Iseus quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed * pœnas exigi legibus mitiores. Et Isocratis est monitum : τίς πικρῆς ἐλάτης ποιῆσθαι τῶν ἀμαρτανουμένων, ut pœna infligantur infra peccati modum. * Augustinus comitem Marcellum sic admonet sui officii : Mibi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate esse plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas. Cujus est & hoc : Sic etiam ipsos criminum ultores, atque in hoc officio non ira propria concitato, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum examinatorum, invidiarum vindices, quales iudices esse debent, terruit divina censura ut cogitarent propter sua peccata misericordiam Dei necessariam, nec putarent ad culpam officii sui perimere, siquid erga eos misericorditer agerent, quorum vita necisque haberent legitimam potestatem.

Lib. 1 de Cl.
cap. 1.
Cap. xx.

XXXVII. Speramus nihil à nobis prætermisum, quod ad hujus argumenti satis difficilis & obscuri cognitionem magnopere faciat : nam quatuor illa quæ * Maimonides maxime ait spectari in pœnis, magnitudinem peccati, id est damni, frequentiam talium pecca-

peccatorum, quantitatem concupiscentiæ & operis facilitatem ad sua loca retulimus. nec minus illa septem quæ confuse satis in pœnis considerat Saturninus. Nam persona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & persona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad æstimandam culpæ magnitudinem. * Locus injustitiæ culpam aliquam addere solet peculiarem aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum est aut breve, ita libertatem judicandi auget, aut minuit, interdum & pravitatem animi ostendit. Qualitas partim ad genera appetitum refertur, partim ad causas quæ abstrahere à peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda est. Eventus ad causas abstrahentes.

*L. Aut fidei
ita. D. de
penis.*

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ causa bella suscipi & supra ostendimus & passim docent historia: ac plerumque hæc causa cum altera de damno reparando conjuncta est, quando idem actus & vitiosus fuit & damnum reipsa intulit, ex quibus duabus qualitatibus duæ diversæ nascuntur obligationes. Non esse autem bella suscipienda ob delicta quævis satis constat. nam ne leges quidem suam illam ultionem, quæ tuto nec nisi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait ea quæ minora & vulgaria sunt delicta dissimulari, non vindicari.

XXXIX. Illud autem quod in oratione pro Rhodiensibus à Cætone dictum fuit, non esse æquum pœnas quemquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluisse, suo quidem loco non male erat positum, quia nullum populi Rhodiensis decretum adferri poterat, sed animi fluctuantis conjecturæ: universaliter autem hoc recipiendum non est. Nam voluntas quæ ad externos actus processit (internos enim ab hominibus non puniri supra diximus) pœnis solet esse obnoxia. * Seneca pater in Contröversis: *Scelera quoquoquamvis citra exitum subsederunt, puniuntur. Injuriam qui facturus est jam facit,*

*Ge. l. vii.
c. 3.*

* ait alter Seneca: non exitus rerum sed * consilia legibus vindicari Cicero dixit pro Milone. Periandri dictum erat: *μηδὲν ἄλλο τὸ ἐπιμαρτυροῦναι, ἀλλὰ καὶ τὸς μέλλοντας ὑβρίζε.* Sic Romani censent bellum incundum cum Rege Perseo, nisi satisfaciatur de consiliis belli parandi adversus populum Romanum initis, quia scilicet arma, milites, classem jam comparaverat. Atque hoc ipsum in Rhodiensium oratione apud Livium recte notatur: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut si quis vellet inimicum perire, si nihil fecerit quò id fiat, capitis damnetur. Sed nec omnis perversa voluntas factò jam aliquo indicata pœnæ facit locum. Nam si ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis locum habet, quod Cicero dicit: *haud scio an satis sit eum qui lacefferit injuria sua poenitere.* Lex Hebræis data adversum ple-raque delicta inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis vitam extra judicium, nihil speciale constituit: quia & circa res divinas utpote nobis inconspicuas facilis est error, & iracundiæ impetus non indignus est cui ignoscatur. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili possessionum di-

*De Ira lib.
111.*

*Livius lib.
xlii.*

Off.

Cap. 3. 19.

visione fraudem struere qua cum aliena jactura se quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupisces, quod in Decalogo est, quanquam si scopum spectes legis, id est τὸ πρῶτον μισθόν, latius patet * (vellet enim lex, omnes etiam mente esse purissimos) tamen ipsum præceptum externum, ἐπιτολὴν σαρκικὴν, quod attinet, ad motus animi pertinet qui facti produntur, quod aperte liquet ex Marco Evangelista qui idem illud præceptum extulit, μὴ ἀποσευχῆσθε: idque cum jam ante posuisset, μὴ κλέψῃς. Atque eo sensu vox Hebræa & ei respondens Græca reperiuntur tum Mich. 11, 2, tum alibi. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non sunt, nisi & res sit gravis, & eo processum sit ut ex tali actu aut certum malum, etsi nondum illud quod intendebatur, secutum jam sit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta sit cum cautione futuræ noxæ (de qua supra egimus in capite de defensione) aut dignitatem læsam tueatur aut pernicioso exemplo occurrat.

XL. Sciendum quoque est reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere pœnas poscendi non tantum ob injurias in se aut subditos suos commissas, sed & ob eas quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter violantibus. Nam libertas humanæ societati per pœnas consulendi, quæ initio ut diximus penes singulos fuerat, civitatibus ac judiciis institutis penes summas potestates resedit, non proprie quæ aliis imperant, sed quæ nemini parent. Nam subjectio aliis id jus abstulit. Imò tanto honestius est alienas injurias quam suas vindicare, quanto in suis magis metuendum est ne quis doloris sui sensu aut modum excedat, aut certe animum inficiat. & hoc nomine ab antiquis prædicatus est Hercules quod Antæo, Bulyride, Diomede & similibus * tyrannis liberarit terras, quas ut Seneca de eo loquitur, transiit non concupiscendo, sed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lyfias indicat, injustos puniendo. Diodorus Siculus de eo sic loquitur: τὸς ἀδικοῦντων ἀνθρώπων ἢ δυνάστας ὑπερηφάνους ἀποκτείνων τὰς πόλεις ποιεῖν δίδαιμους: homines injustos & reges insolentes tollendo beatas reddebat civitates. Alibi dixit: ἐπὶ ληστὴν οἰκισμένην κολάζων τὸς ἀδικούς: orbem obit pœnas de iniquis experiens. Dio Prusænsis de eodem: τὸς πονηρῶν ἀνθρώπων ἐξολάζει καὶ τῶν ὑπερηφάνων ἀνθρώπων κατέλυε καὶ ἀφῆρει τὴν ἐξουσίαν: Homines malos puniebat, & superbiorum regna destruebat, aut in alios transferebat. Aristides in Panathenæico ait eum suscepta communi humani generis cura meruisse in Deos referri. Laudatur similiter Theseus quod latrones Scirona, Sinin, & Procusten sustulerit, quem sic de se loquentem Supplicibus inducit Euripides:

Pridem facinora nomen hoc per Graciam

*Mibi dederunt, * ultor ut scelerum vocer.*

Lib. v, c. 3.

Valerius Maximus de eodem: quicquid ubique monstri aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextra comminuit. Sic non dubitamus quin justa sint bella in eos qui in parentes impii sunt, quales Sogdiani antequam eos Alexander hanc feritatem dedeceret: in eos * qui humanam carnem epulantur, * à quo more abstinere Gallos veteres Hercules coegit, narrante Diodoro; in eos qui piraticam exercent,

Seneca:

I De benef.
cap. 14.
Ifoer. Hel.
Enc.

Plutarch. de
Fort. Alex.

Seneca: *Si non patriam meam impugnat, sed sua gravis est, & sepositus à mea gente suam exagitat, absceidit nihilominus illum tanta pravitas animi.* Augustinus: *Opinantur scelera facienda decerni, qualia si aliqua terrena civitas decerneret, decrevissetve, genere humano decernente fuerat evertenda.* Detailibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte potest quod de Persis qui Græcis nihilo deteriores erant, perverse dixit Aristoteles, naturale in eos esse bellum, & quod Isocrates Panathenæico dixit, iustissimum esse bellum in belluas, proximum in homines belluis similes. Et eatenus sententiam sequimur Innocentii & aliorum qui bello ajunt peti posse eos * qui in naturam delinquant: contra quam sentiunt Victoria, Vasquius, Azorius, Molina, alii, qui ad justitiam belli requirere videntur, ut qui suscipit aut læsus sit in se aut republica sua, aut ut in eum, qui bello impetitur, jurisdictionem habeat. Ponunt enim illi puniendi potestatem esse effectum proprium jurisdictionis civilis, cum nos eam sentiamus venire etiam ex jure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et sane si illorum à quibus dissentimus admittatur sententia, jam hostis in hostem puniendi jus non habebit, etiam post susceptum bellum ex causa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & usus omnium gentium confirmat, non tantum postquam debellatum est, sed & manente bello, non ex ulla jurisdictione civili, sed ex illo jure naturali quod & ante institutas civitates fuit, & nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates distributi.

XL I. Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ sunt, prima, ne mores civiles, quamvis inter multos populos non sine ratione recepti, sumantur pro jure naturæ: qualia ferme erant illa quæ Persas à Græcis disparabant, ad quæ recte Plutarchi illud referas: *αποφασισι των βαρβαρικων ημερωσων το βαρβαρικον*, barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum esse quo veletur alieni cupiditas.

XL II. Secunda, ne temere annumeremus à natura vetitis ea de quibus id non satis constat, & quæ lege potius divinæ voluntatis interdita sunt, in qua classe forte ponere liceat * inuptos concubitus, & quosdam eorum qui incesti dicuntur, & cœnus.

XL III. Tertia, ut diligenter distinguamus inter principia generalia, quale est honeste vivendum, id est secundum rationem, & quædam his proxima, sed ita manifesta ut dubitationem non admittant, quale est alteri suum non rapiendum, & inter illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, ut posito matrimonio * non admittendum adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem quæ in dolore alterius acquiescit esse vitiosam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam sunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonstrationes quæ statim & intelliguntur & assensum obrinent, quædam veræ quidem, sed non omnibus patentes. Sicut ergo circa leges civiles eos excusamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & * circa naturæ leges par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut privata educatio obstant. Nam ignorantia legis sicut inevitabilis si sit tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum mi-

VII de be-
nes.L. 4 de Civ.
DenInno. c. quod
super his: de
voto Arch.
Flor. 3 part.
tit. 22. 5. 5.
Sylv. in ver-
bo Papa. 5. 7.
Vlt. Rel 1 de
Indis. n. 40.
Vasq. cont.
ill. l. 1. c. 25.L. Si adul-
terium. si. fra-
tres. D. ad
L. Jul. de
adult.Math. 2.
15.
Luc. XII.
47. 48.
Nicom. VII.

nuit. Atque ideo Aristoteles barbaros qui prave educati circa talia delinquant iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait esse quædam νοσήματα καὶ πάθη τῆ ψυχῆς τὰ καὶ φύσιν ἐξαιροῦντα τὸν ἀνθρώπου; morbos animi qui hominem de naturali statu dejiciant. Postremo illud addendum, quod semel dico ne sæpe repetam, quæ ad poenam exigendam suscipiuntur bella suspecta esse injustitiæ, nisi scelera sint atrocissima & manifestissima, aut alia simul aliqua causa concurrat. De Romanis Mithridates forte non extra verum ajebar: non delicta regum illos, sed vires ac majestatem insequi.

Iustinus
xxxviii.

Peccatum.
p. 11, b. 10.

XLIV. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur, quæritur enim an ad ea vindicanda bellum suscipi possit, quod late satis tractat Covarruvias. Sed ille alios secutus existimat punitivam potestatem non esse sine proprie dicta jurisdictione: quam sententiam nos jam ante rejecimus. Vnde sequitur, sicut in rebus Ecclesiæ dicuntur Episcopi aliquo modo τὴν καθολικὴν πτωπεύουσι, id est * universalis Ecclesiæ curam accepisse, ita & regibus præter peculiarem suæ civitatis etiam generalem pro humana societate curam incumbere. Porior ratio pro sententia negante justa esse bella talia, hæc est, quod Deus sufficiat vindicandis quæ in se committuntur, unde dici solet, *Deorum injurias diis cura, & perjurium satis Deum habere ultorem.* Verum sciendum est idem & de aliis delictis dici posse. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie sufficit, & tamen ea ab hominibus recte puniuntur nemine dissentiente. Instabunt quidam & dicent, alia delicta ab hominibus puniri quatenus homines alii indelæduntur aut periclitantur. Sed notandum contra, non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lædant, sed & quæ per consequentiam, qualis est sui occisio, concubitus cum bestiis & alia quædam. Religio autem quanquam per se ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & suos in societate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum potestatis ac legum & honestæ disciplinæ vinculum vocat. Plutarchus similiter συνέλεγον ἀπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἕρσημα, coagulum omnis societatis & fundamentum legislationis. Philoni quoque est φίλαστον ἀνυσιμώπειον καὶ δεσμός ἀλυτός ἐνοίας ἰρωτικῆς ἢ τῆ ἐνὸς θεῶ πηλῆ; efficacissimum amatorium & vinculum indissolubile benevole amicitia, * unius Dei cultus. Contraria omnia ab impietate:

Sil. Italicus.

Hæc primæ scelerum cause mortalibus agris

* Naturam nescire Dei.

Omnis falsa, inquit Plutarchus, de rebus divinis persuasio perniciofa, accedente animi perturbatione perniciosissima. Exstat apud Iamblichum sententia Pythagorica: ἡ γνώσις τῶν θεῶν δροτή τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ δὲ δαίμονια τελεία: Dei cognitio & virtus est & sapientia & perfecta felicitas. Hinc Chrysippus legem dixit reginam divinarum humanarumque rerum, & Aristoteli* inter curas publicas prima de rebus divinis, & Romanis jurisprudentia divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni ars regia πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια, rerum privatarum, publicarum & sacrarum curatio. Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate consideranda sunt, ut cum apud

vii. Pol.

De creat.
magistr.

Xeno-

Xenophontem Cyrus ait subditos hoc sibi addictiores fore quo Dei essent metuentiores, sed & in communi societate generis humani. *Pietate sublata, inquit Cicero, fides etiam & societas humani generis & una excellentissima virtus iustitia tollitur.* Idem alibi: *Iustitiam adfert cum cognitum habeas, quod sit summi rectoris & domini numen, quod consilium, que voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum est, quod Epicurus cum divinam providentiam fastulisset, * iustitiæ quoque nihil reliquit nisi nomen inane, ut quam nasci diceret ex sola conventione, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abstinendum autem ab his quæ alteri nocitura essent solo pœnæ metu. Verba ipsius ad hanc rem sane insignia exstant apud Diogenem Laertium. Vidit hunc nexum & Aristoteles, qui v de republica cap. xi sic ait de rege: *ἢ πῶν φοβῆνται τὸ παθεῖν τὸ ἀδικήσιμον ἢ τὸ τισῶν, ἢ τὸ δεῖσθαι αἰμίονα νομίζουσιν εἶναι τὸ ἀρχοῦν;* minus enim populus timebit injuste tractari à Principe quem religiosum credat. Et Galenus libro ix de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de Mundo divinaque natura quæri dixisset nullo ad mores usu, quætionem de providentia agnoscit usum esse maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit hoc & Homerus qui Odysseæ sexto & nono hominibus ὁμοεισῆς ἢ ἀγροῖς seris & injustis opponit eos quibus ἡθεὶς ἐστὶ θεῶδης mens religiosa. Sic Iudæorum veterum * iustitiam religione permixtam laudat ex Trogo Iustinus, sicut eisdem Iudæos Strabo *δικαιοπραγῶν ἄνευ ἢ ἐνοσθεῖς ὡς ἀληθῆς ὄντας.* Lactantius: *Si ergo pietas est cognoscere Deum, cuius cognitionis hac summa est ut eum colas, ignorat utique iustitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim potest eam nosse qui unde oriatur ignorat?* Idem alibi: *Religioni est propria iustitia.* Iam vero majorem etiam usum habet religio in majori illa quam in civili societate, quia in civili partem ejus suppleant leges & facilis legum exsecutio: cum contra in magna illa communitate juris exsecutio sit difficillima, ut quæ nisi armis expleri nequeat, & leges paucissimæ: quæ ipsæ insuper sanctimoniam suam habent præcipue à metu numinis, unde qui in jus gentium peccant divinum jus violare passim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixere Imperatores.

Cyri insti-
lib. viii.
Lib. I de
Nat. Deor.
De Fin. iv.

Inst. lib. v.

De Ira Dei.

L. 4. C. de
hereticis.

XLV. Ut rem totam penitus introspeciamus, notandum est religionem veram, quæ omnium ætatum communis est, quatuor præcipue pronuntiatis niti, quorum primum est Deum esse & esse unum. Secundum Deum nihil esse eorum quæ videntur, sed his aliquid sublimius: tertium à Deo curari res humanas, & æquifimis arbitriis judicari: quartum eundem Deum opificem esse rerum omnium extra se. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur. Nam primo aperte traditur Dei unitas: secundo natura ejus inconspicua; nam propter eam imago ejus exstrui vetatur Deut. iv, 12. Quomodo & * Antisthenes dicebat: *ὁ φθαλμῶς ἐχ' ὄραται, ἄδὲν ἵσταν, διόπερ αὐτὸν ἐδῆς ἐκμαθεῖν ἐξ ἐκόντων δύνανται.* oculis non conspicitur, rei nulli est similis, unde nec quisquam eum potest ex effigie cognoscere. * Philo autem: *τὸ ἀόρατον ἐκονομοῦσθαι ἢ ἀγαπάσθαι ἐχ' ὄσσιον.* Profanum est ejus qui inconspicuis est pingendo aut fingendo imaginem exhibere. Diodorus Siculus de Mose: *ἀγαλλμα ἔκαστος ἐποίησε ἀγὰ τὸ μὴ νομίζεν ἀνθρωπομορφον εἶναι τὸ θεόν;* simulacrum

Excerpt.

non constituit, eo quod Deum non crederet humana forma esse. Tacitus : Iudaei mente sola unumque numen intelligunt : profanos qui Deum imagines mortalibus materiis in speciem hominum effingunt. Plutarchus vero cur * Numina de templis simulachra sustulerit causam hanc reddit : ὡς σὺν ἰφύλαξι : ἢ δὲ ἀνατὸν ἀλλως ἢ νοήσῃ. Quod Deus concipi nisi sola mente non possit. Tertio præcepto intelligitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum : nam id jurisjurandi fundamentum est. Deus enim rebus, etiam cordis, & si quis fallat vindex invocatur. Quod ipso simul & iustitia Dei significatur & potentia. Quarto origo mundi totius auctore Deo, * in cuius rei memoriam institutum fuit olim sabbatum, & quidem singulari quadam sanctimonia supra ritus alios. Nam si quis in alios ritus peccasset poena legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis ; si in hunc poena capitis : quia sabbati violatio ex instituto continebat abnegationem mundi à Deo creati. Mundus autem à Deo creatus & bonitatem ejus & sapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat. Ex his autem notionibus contemplativis sequuntur activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique obtemperandum. Itaque Aristoteles eum qui Deum honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis sed poena edomandum dixit. Et alibi alia quædam esse honesta, Deum honore prosequi ubique. Istarum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonstrari potest, inter quæ illud validissimum est quod res aliquæ esse factas offendat sensus, res autem factæ omnino nos ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & similes alias non omnes capiunt, sufficit quod ab omni ævo per omnes terras, paucissimis exceptis, in has notiones consenserunt & hi qui crassiores erant quam ut vellent fallere, & alii sapientiores quam ut fallerentur : * quæ consensus in tanta & legum & opinionum aliarum varietate, satis ostendit traditionem à primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam solide refutatam, quod vel solum ad fidem faciendam satis est. Coniunxit ea quæ memorata nobis jam sunt de Deo, Dion Prusænsis cum dixit, ὑπόληψιν, id est persuasionem de Deo, aliam esse nobis cognatam, ex argumentis scilicet petitam, aliam ἐπιπίθησιν acquisitam ex traditione. Plutarchus eandem vocat παλαιὰν πίσιν, ἢν σὺν ἔστιν ἐπέειν ἐστὶ ἀνδρείῳ τεκμήριον ἀναγκάσθων, ἴδραν ἐν βάσει ὑφ' ἑστῶσαν καὶ τὴν πρὸς ὑπέσθων : antiquam persuasionem qua nullum haberi possit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati positum. Aristoteles : πάντες ἀνθρώποι αὐτὴν θεῶν ἔχουσι ὑπόληψιν. Idem sensus apud Platonem de legibus decimo.

XLVI. Quare non vacant culpa qui etiam si hebetioris sint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire possint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honestum sint duces, & diversa sententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de poenis & quidem humanis agimus, discrimen hic adhibendum est inter notiones ipsas, & inter modum ab iis discedendi. Hæ notiones, nunquam aliquid esse (unum quod plura sepono) & curari ab eo res hominum, maxime sunt universales & ad religionem sive veram sive falsam

Top. I. 9.

Top. II. 4.

De celo. 1. 3.

fam constituendam omnino necessaria. ἢ ἀποσερχόμενος τῷ θεῷ (id est qui religionem habeat : nam religio Hebræis accessus ad Deum vocatur) *Hebr. xl. 6.*
 πισύσται δὲ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητήσιν αὐτὸν μηδ' ἀποδότης γίνεσται : eum credere oportet esse Deum, & ab eo præmia dari se colentibus. Similiter Cicero: *De Nat. Deor. I.*
 Sunt Philosophi, & fuerunt, qui nullam habere censerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum si vera sententia est, qua potest esse pietas, que sanctitas, qua religio? Hac enim omnia pure ac caste tribuenda Deorum ita numini sunt, si animadvertuntur ab his & si est aliquid à Diis immortalibus humano generi tributum. Epictetus : τῆς ἀρετῆς τὸς θεῶς εὐσεβείας ἵδι' ὅτι τὸ κυριώτερον αἰετοῦ ἐστίν, ἕρπης ὑπερλήψης ἀπὸ ἀλλῶν ἔχον, ὡς ὄντων καὶ εὐμαρτυρῶν τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως. Pietatis hoc præcipuum bene sentire de Diis, ut qui & sint & res omnes juste ac recte administrant. Ælianus ait barbarorum neminem delapsum ad ἀθεοσύνην, sed ab omnibus affirmari * & esse numen, & nostri curam gerere. Plutarchus libro de communibus nominibus ait eam quæ de Deo est notitiam tolli sublata providentia : ἢ γὰρ ἀγνώσκειν καὶ μακρότερον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλόδηρον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ἀφιλικὸν ἀπολαμβάνειν καὶ νοεῖν τὸ θεόν. Non enim immortalem tantum esse beatum, sed & hominum amantem, ita ut & curet eos & prosit ipsis, concipi atque intelligi Deum. Lactantius : Neque honor ullus ascribi potest Deo, si nihil præstat colenti, nec ullus metus si non irascitur non colenti. Et revera negare Deum esse, aut negare à Deo curari actiones humanas, si morallem effectum respicimus, tantundem valet. Quare ipsa quasi necessitate auctore hæc duæ notiones * apud omnes ferme quos novimus populos per tot jam sæcula conservatæ sunt. Hinc Pomponius erga Deum religionem, juri ascribit gentium : & apud Xenophontem, Socrates τῶν θεῶν σέβειν, Deos colere legem esse ait quæ apud omnes homines valet : quod & Cicero tum de natura Deorum libro primo tum secundo de inventionem affirmat. Dion Prusænsis oratione xli vocat δίκην καὶ ἐπίνοιαν καὶ ἢ τὴν ἐμπειρίαν ἀνθρώπων ὅτιες, ἐμοῖς μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως ἢ βαρβάρων ἀναγκαίαν καὶ ἐμφυτον ἐν πατρὶ τῷ λογικῷ νοεῖσθαι καὶ φέσθαι. persuasionem quæ insit hominibus communiter omnibus non minus barbaris quam Græcis necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus. Et paulo post : πάντων ἰσχυρόν καὶ ἀίωνα ἐν τῷ πάντις χρόνῳ καὶ ὅπου πῶς τοῖς ἄνθρωποις ἀφ' ἐμῶν τε καὶ ἀφ' ἑμῶν, persuasionem valde robustam ac sempiternam apud omnes gentes esse ceptam & permanentem. Xenophon in convivio & Græcos & Barbaros ita ait existimare, nota esse Diis & præsentia & futura. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coerceri solent, ut Diagoræ Melio accidisse legimus, & Epicureis qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt, * ita & coerceri posse arbitror nomine humanæ societatis quam sine ratione probabili violant. Himerius Sophista actione in Epicurum : δόγματι ἐν ἀπειθείαις δίκαις, σὺν, ἀλλ' ἀσεβείαις, δογματικῶν μὲν γὰρ ἐξόν, ἀσεβείαν δὲ σὺν ἐπιτεταπεινῶν : Placitii igitur poenam exigit? Neutiquam : sed impietatis : placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.

XLVII. Cæteræ notiones non æque sunt evidentes, ut Deos plures uno non esse : nihil eorum quæ videmus Deum esse, non mundum, non cælum, non solem, non aërem : mundum non esse ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam, sed à Deo facta. Itaque harum

harum cognitionem temporum lapsu apud multos populos oblitteratam, & quasi extinctam videmus, eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant ut sine qua aliqua saltem consistere religio posset. Ipsa lex Dei illi populo data quem Propheta & prodigia partim conspecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipsos perlata, cognitione harum rerum nec obscura, nec incerta imbuerant, quanquam falsorum deorum cultus maxime detestatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit, sed eos demum quorum facta circumstantiam habent singularem, ut eum qui princeps alios seduxerit. Deut. XIII, 16. civitatem quæ incepit colere deos ante ignotos, Deut. XII, 23. eum qui altra colit ut legem totam ac proinde Dei veri cultum deserat, Deut. XVII, 2. (quod Paulo est *ἀρετὴ ὅτι τῆ ἑλπίδος ὡς ἡ τῆ ἑλπίδος* * *opificio servire non opifici*: nam *ὡς ἡ* ibi & alibi sæpe vim habet exclusivam) quæ res etiam apud Esavi posteros aliquo tempore pœnis fuit subdita, ut videre est Iobi XXXI, 26, 27. eum quoque, qui liberos suos Molocho id est Saturno dederit, Levit. xx, 2. Canaanæos vero & vicinos illis populos pridem delapsos ad prayas superstitiones non statim Deus puniendos judicavit, sed tum demum cum hanc culpam magnis sceleribus cumulassent, Gen. xv, 16. Sic & in aliis populis dissimulavit ignorantiam tempora circa falsorum numinum cultus, Act. XVII, 38. Nimirum recte à Pherone dictum est, religionem suam cuique videri optimam, ut quæ plerumque non ratione sed affectu, dijudicetur; unde non longe abit dictum Ciceronis, nemini ullam disciplinam philosophiæ probari, præter eam quam ipse sequatur. Addit plerosque teneri adstrictos antequam quid esset optimum judicare possent. Sicut autem excusabiles sunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem à Deo proditam nullam acceperint, aut astrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut spiritus, sive in imaginibus, sive in animantibus, sive in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut mentes quasdam incorporeas, præsertim si nec ipsi tales cultus commenti fuerint, * nec summi Dei cultum ideo deserant: ita impiis magis quam errantibus annumerandi sunt, qui aut cacodæmonas quos tales esse norunt, aut vitiorum nomina, aut homines quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere institunt. Nec minus illi qui deos colunt hominum innocentem sanguine, à quo more quod Carthaginienses abstinere coegerit laudatur * Darius Persarum rex & Gelo Syracusarum tyrannus. Narrat & Plutarchus barbaros quosdam qui humanis victimis deos colebant, pœnas daturus Romanis fuisse: sed cum antiquitate moris se excusarent, nihil mali passos: veritos tantum nequid in posterum tale facerent.

XLVIII. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus eam ob causam, quod illi Christianam religionem sibi propositam amplecti nolunt? Non jam quæram an talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus, Prius est veritatem Christianæ religionis, quatenus scilicet naturali ac primæ religioni non pauca superaddit, argumentis mere

naturæ

Leg. ad Ca-
jum.

Acad. IV.

Inst. LXIX.
Plur. Apon-
pith. & de
sera num.
quid,
Plur. quæst.
Rom. 12.

naturalibus persuaderi non posse, sed niti historia tum resurrectionis Christi, tum miraculorum ab ipso & Apostolis editorum: quæ res est facti olim quidem irrefragabilibus testimoniis probata, sed olim, ita ut & hæc quæstio facti sit, & jam perantiqui. Quo magis sit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat nisi secretis Dei auxiliis accedentibus, quæ sicut quibus dantur non dantur in operis alicujus mercedem, ita si quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob causas non iniquas illas quidem sed plerumque nobis incognitas, ac proinde humano judicio non punibiles. Huc respicit Canon Concilii Toletani: *Præcipit sancta Synodus* nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat.* Mos enim est sacrorum librorum * quarum rerum causæ nos latent eis causam assignare divinam voluntatem, Alterum hoc est, * Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis aut earum metu pertraheretur, Rom. viii, 15; Hebr. ii, 15; Ioan. vi, 67; Luc. ix, 54; Matth. xii, 24; quo sensu verissimum illud Tertulliani: *Lex nova non se vindicat uliore gladio.* In libro antiquo cui nomen constitutiones Clementis de Christo dicitur, το αὐτεξέσιον τῶ ἀνθρώπων ἀφ᾽ ἑκείν ἐλθόντων, ἔσπευσεν ἡμᾶς θανάτου θανάτων, ἀλλ᾽ ἐν ἰστέμῃ καὶ ταύσει λογιστῶν αὐτοῦ. *Liberam reliquit hominibus arbitrii potestatem, non morte temporali eos puniens, sed in altero seculo ad reddendam rationem vocans.* * Athanasius: *Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire post me: Apostolis vero: * numquid & vos abire vultis? Chrysostomus ad eundem Iohannis locum: ἐρωτᾷ λέγων, μή τίς ὑμεῖς θέλειτε ὑπάγειν, ὁ αὐτὸς πᾶσαν ἢ ἀφαιροῦντι βίαν καὶ ἀνάγκην: interrogat an & ipsi velint discedere, quod omnem est amovenis vim ac necessitatem.* Nec obstat illud in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc. xiv, 23; nam sicut in ipsa fabella illud cogere * instantiam vocatoris significat, ita & in afabulatione, quo sensu vox ejusdem significationis accipitur Luc. xxiv, 29; nec aliter Matt. xiv, 22; Marc. vi, 45; Gal. ii, 14. Procopius in arcana historie parte docet à sapientibus culpatum fuisse * Justiniani consilium, quod Samaritas vi ac minis ad Christianam religionem compulerit: addit & incommoda inde secuta quæ apud ipsum legas.

X L I X. Qui vero Christianismum docentes aut profitentes eam ob causam pœnis subdunt, haud dubie faciunt contra ipsam rationem, nihil enim est in disciplina Christiana (ipsam hic per se considero, non quatenus ei insincerum aliquid admiscerit) quod humanæ societati noceat, imo nihil quod non proficit. Res ipsa loquitur, & extranei coguntur agnoscere. Plinius Christianos sacramento inter se obstringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. * Ammianus ea religione nihil ait doceri, nisi justum & lenem. Et vulgi verbum, *Bonus vir Cajus Sejus, tantum quod Christianus.* Nec admittendæ excusationes, nova omnia metuenda, præsertim cœtus: nam neque metuenda sunt dogmata quamvis nova, si modo ad honesta omnia atque ad exhibendam superioribus obediendam ducant, nec suspecti esse debent cœtus proborum hominum, &

Cap. de Iu-
dæis, dist.
45.

Tert. Apol.
c. 3. & 1.
advers.
Nat. c. 4.

Thom. 2. 2.
108.

qui latere non quærunt nisi cogantur. Recte huc aptem quod Augustinus de Iudæorum conventibus dixisse * Philo commemorat : non eos bacchanalia esse aut cœtus turbandæ paci , sed virtutum scholas. Qui in tales sæviunt ipsi in ea causa sunt ut puniri iuste possint , quod & Thomæ videtur. Atque eam ob causam * Constantinus Licinio, Imperatores * alii Persis bellum intulerunt : quanquam hæc bella magis ad innocentem defensionem , de qua & infra agemus , quam ad pœnæ exactionem pertinent.

L. In eos vero qui Christi legem pro vera habent , sed de quibusdam quæ aut extra legem sunt , aut in lege sensum videntur habere ambiguum , & ab antiquis Christianis non eundem in modum sunt exposita , dubitant aut errant , suppliciiis qui grassantur perinique faciunt : quod ostendunt & ea quæ ante diximus , & Iudæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent quæ suppliciiis hujus vitæ sanciebatur , nunquam tamen pœnis subdiderunt Sadducæos , qui rejiciebant dogma resurrectionis , verissimum quidem , sed in ea lege non nisi obscure & sub verborum aut rerum involucris traditum. Quid si vero gravior sit error , & qui apud æquos iudices facile possit sacra autoritate aut veterum consensu revinci ? cogitandum hic quoque quanta sit vis inolitæ opinionis , & quantum libertatem iudicii minuatur in suam cuiusque sectam studium , malum , ut Galenus ait , quavis scabie insanabilius. Apposite ad hanc rem Origenes : *ὁ χριστός ἐστιν ἡ ἀληθινή ἡ πίστις τῶν ἀδελφῶν συνηθείας, καὶ ἂν δὲ σὺν παρὰ τῶν ἑαυτῶν ἐκείνων λέγειται ἂν, ἢ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀδελφῶν.* Facilius quis alia sibi consueta exuat , quantum vis illis affixus sit , * quam ea quæ dogmata sunt. Adde quod quanta hæc sit culpa pendet ex modo illuminationis & alii animi dispositionibus quas hominibus pernoscere non est datum. * Hæreticus Augustino is demum , qui alicujus * temporalis commodi & maxime gloriæ principatusque sui gratia , fallas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Audiamus de Arianis Salvianum : *Hæretici sunt , sed non scientes : denique apud nos sunt hæretici , apud se non sunt : nam in tantum se Catholicos esse iudicant , ut nos ipsos titulo hæretica prævitatis infament. Quod ergo illi nobis sunt & hoc nos illis. Nos illos injuriam divina generationi facere certi sumus , quod minorem patre filium dicant. Illi nos injuriosos patri existimant , quod æquales esse credamus. Veritas apud nos est , sed illi apud se esse præsumunt. Honos Dei apud nos est , sed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt. Inofficiosi sunt , sed illis hoc est summum religionis officium. Impii sunt , sed hoc putant veram esse pietatem. Errant ergo , sed * bono animo errant , non odio , sed affectu Dei , honorare se dominum , atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem , illi tamen hoc perfectam Dei affirmant caritatem , & qualiter pro hoc ipso falsa opinionis errore in die iudicii puniendi sunt , nemo potest scire nisi iudex. Interim ideo eis , ut reor , patientiam Deus commodat , quia videt eos etsi non recte credere , affectu tamen pie opinionis errare. De Manichæis audiamus eum qui in illorum crassis sordibus diu hæsit Augustinum : *Illi sæviant in vos qui nesciunt , quo cum labore verum inveniantur : & quam difficile caveantur errores. Illi in vos sæviant qui nesciunt quam rarum & arduum sit carnalia phantasmata pia mentis sero- nitate superare. Illi in vos sæviant , qui nesciunt quanta difficultate sanetur**

oculus

oculus interioris hominis, ut possit intueri solem suum. Illi in vos severtant, quæ nesciunt quantis gemitibus & suspiriis fiat ut ex quantulacunque parte possit intelligi Deus. Postremo illi in vos severtant qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem severtire in vos omnino non possum, quos sicut me ipsum illo tempore, ita nunc debeo sustinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei cum in vestro dogmate rabiosus & cæcus errarem. * In Arianam hæresin acriter invehitur Athanasius epistola ad solitarios, quod prima in contradicentes usa esset iudicium potestate, & quos non potuisset verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere anniteretur: *Asque ita, inquit, seipsam quam nare sit pia, nec Dei cultrix manifestat*, respiciens ni fallor ad illud quod legitur * Gal. xv, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Constantium. * In Gallia jam olim damnati sunt Ecclesiæ iudicio Episcopi qui ut in Priscillianistis gladio animadverteretur curaverant, & in Oriente damnata Synodus, quæ in Bogomili exultationem consenserat. Sapienter dixit Plato * errantis pœnam esse, doceri.

L I. * Iustius illi punientur qui in eos quos Deos putant irreverentes atque irreligiosi sunt. Atque hæc causa inter ceteras allata belli Peloponnesiaci inter Athenienses & Lacedæmonios, & à Philippo Macedone in Phocenses: de quorum sacrilegio sic Iustinus: *quod Orbis viribus expiari debuit. Hieronymus ad Danielis vi: Quamdiu vasa fuerunt in idolo Babylonis, non est iratus Dominus (videbantur enim rem Dei secundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui consecrassent) postquam autem humanis usibus divina contaminant, statim pœna sequitur post sacrilegium. Nimirum & Augustinus existimat auctum à Deo Imperium Romanorum quod cordi illis fuisset quamvis falsa religio: & ut Lactantius loquitur, summum hominis officium, etsi non re ipsa, tamen proposito tenerent. Et supra diximus qualiacunque quæ putantur numina pejerata à vero numine vindicari: Punitur, quia tanquam Deo fecit, ait Seneca: opinio illum sua obligat pœna. Sic accipio & illud Senecæ: Violatarum religionum aliubi atque aliubi diversa pœna est: sed ubique aliqua. Et quod Plato capitis damnat religionis temeratores.*

Thuc. I.
Diod. libro
xvi.

Lib. viii.

vii de ben.
cap. 7.
iii de ben.
6.
De legib. x.

Annotata ad Caput xx.

Plato] Verba ejus sic posuit Irenæi interpres Libro III, c. xiv. Et Deus quidem, quemadmodum & vetus sermo est, initium & medietates omnium qua sunt habens, recte perficit, secundum naturam circumiens: hunc autem semper consequitur iustitia ultrix in eos qui deficiunt à lege divina.

§. I.

Lactantii dictum est] Convenit huc & illud Belifarii apud Procopium Vandal. I. *αἰσῶτον δὲ ἂν ἔδειξαι ἡθικῶς πρὸς τὸ μακρὸν ἢ τὸ ἀδικῶς ἀνεργῶντων πῶν.* Primum iustitia documentum erit, pœna exacta de iniustis interfectioribus. Adde Agathiam lib. v, ubi de Anatolio.

Equalitas inter culpam & pœnam] Seneca de ira II, 6. Iniquus erit si equaliter irascetur inaequalibus. Tacitus Annalium III: *Sin flagitia & facinora sine modo sunt supplicis & remediis principis moderatio, majorumque & vestra exempla temperant, & vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt.*

§. II.

est

est locus sententia, per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementia simul ac severitatis non poeniteat. Ammianus libro XXVIII: Oratur ne delictis supplicia sint grandiora. Scholiaſtes ad Horatium: Si in minimis peccatis etiam maxima poena conſumuntur, reſtat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova ſupplicia inveniantur. Lex Wiſigothorum libro XII, tit. III, cap. I: Nam quaedam leges ſicut culparum habent diverſitates, non ita diſcretas in ſe continent ultiones, ſed permixta ſcelera tranſgreſſorum ad unius permittuntur legis poenale iudicium. Nec ſecundum modum culpa modus eſt adhibitus poena, cum major minorque tranſgreſſio non unius debeat multationis prademnari ſupplicio: praefertim cum dominus in lege ſua praecipiat: pro menſura peccati, erit & plagarum modus. Vide infra hoc capite, §. XXVIII, & XXXII, & lib. III, c. XI, §. I.

[Quod ad contractuum naturam accedit] Saepe hoc notat Servius ad IV Æneidos: Nam qui excedunt delinquendi modum, ipſi ſibi poenam faciunt. ibidem: Damnare eſt debito liberare, unde damnabis tu quoque votis. ad X Æneidos: Luant peccata. luant id eſt abſolvant. Diximus autem & luo poenam, ſed melius eſt hic peccatum. nam peccatum ſolvitur poena. qui enim crimini tenetur obnoxius, poena eum à priſtina liberat obligatione. Contra, luo poenam, non procedit, quaſi poena ſolvatur. Auctoritas tamen iſta confundit licenter, more quo ſolet poni vel à ſequenti quod procedit, vel à procedenti quod ſequitur. Idem locutio ſacræ Scripturæ frequens indicat. Nam, ut Tertullianus ait de oratione, Debitum in ſcripturis delicti figura eſt, quod perinde iudicio debeat, & ab eo exigatur. Chryſoſtomus oratione de Terramotu quæ eſt Tomo V, de divite illo agens qui Lazaro opponitur, & explicans vocem ἀνάλαβε, quæ eſt in illo Euangelii loco, ἐργεῶσίντε ἀνά τῆς πτωχείας, ἐργεῶσίντε ἀνά τῶν ὀδύνης: debebantur ipſi poena, debebantur ipſi dolores. idem II de poenitentia: τὰ ἀμάρτηματὰ εἰς ὀφειλάματα ἀναζήτε. peccata ad debiti genus referuntur. Auguſtinus III de libero Arbitrio, Itaque ſi non reddit faciendo juſtitiã, reddet patiendo miſeriam: quia in utroque verbum illud debiti ſonat. Hoc enim etiam modo dici potuit: ſi non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.

[Ipſe te huic prens ſubdidisti] Philo ſine libri primi de vita Moſis: εὐτοὶ γὰρ τοὶ ἀσέβητες ἀμαρτάνουσιν, ἀσέβητε ἡγὰρ αὐτῶν πτωχίας: peccare dum feſtinatis, ad poenas ferendas feſtinatis.

§. III.

[In cenſum beſtiarum] Sic & Moſes Maimonides ad Deuteron. XXXIII.

[Nunquid & ipſi tale aliquid commiſimus?] Pertinet huc & Ambroſii locus ſermone XX in Pfalmum, Beati immaculati, ad verſiculum, Miſerationes tuæ Domine, citatus cauſa III, quaſtione VII. item Caſſiodori, VI, 21.

§. IV.

[Ut nocere ei non debeat, niſi boni alicujus conſequendi cauſa] Caſſiodorus de Amicitia: Quod ſi manus una caſu aliquo forte ladat alteram, illa qua laeſa eſt non repercutit, nec ſe erigit in vindictã.

Seneca] Ejuſdem eſt libro eodem de Ira ſecundo, capite XII: Exſequar, quia oportet, non quia dolet.

§. V.

[Quam homo cum beſtiis habet communem] Inde iſta Homerica: χόρθε δὲ μὲν ἀγρίῳ ἦσεν, illum fera prenderat ira.

item:

item :

ἀγριον ἐν στήθεσι ἦτο μεγαλήτορα θυμόν
Efferat ipse animum magnum sibi pectore in alto.

item :

Ἀχ' Ἀχιλλεύς δόμασσιν θυμὸν μέγαν
Magnum animum sed Achille doma.

Feror] inde σβέσας χόλον bilem extinguere apud Homerum.

Aut in sensu carentia] Seneca de Ira libro II, c. 26: *His irasci quam stultum est, quæ iram nostram nec meruerunt nec sentiunt.* Brasiliiani, feri homines, de ferro, ita ut de homine, se vindicant.

Non convenit parti rationali, cujus est imperare affectibus] Vide quæ in hanc rem Seneca de Ira libro I, c. 5.

Sed & Philosophi] Plato Gorgia. Vide de eo Theodoretum libro xx curationis.

Nempe hoc indocti] Seneca de Ira l. 13: *Atqui iracundissimi infantes senesque & acri sunt, & invalidum omne, natura querulum est.*

Nemo magis gaudet quam femina] Terentius Hecyra:

Pueri inter sese quam pro levibus noxiis iras gerunt.

Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus

Infirimum gerunt.

Idem mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia.

Ammianus Marcellinus libro xxvii de ira sic loquitur: *Hanc esse ulcus animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes desiniunt, nasci ex mentis molliæ consuetum, id asserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi & femina maribus & juvenibus senes & felicibus arumnosi.*

Tριμωγίαν] tria hæc *ὑδραία, πικρία, κλάσιν*, emendationem, satisfactionem, exemplum, etiam Chrysofostomus ponit in I ad Corinth. **§. VI.**
 XI, 32.

Dolore quodam subsequente] Seneca de ira l. v: *quemadmodum quedam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus, sic ingentia vitia prava, dolore corporis, animique corrigimus.* idem de Ira II, 27: *In his erunt boni magistratus, parentesque & iudices, quorum castigatio sic accipienda est, quomodo scalpellum & abstinentia & alia quæ profutura torquent.*

Inter personas quibus id liceat] Vide Augustinum Enchiridio cap. 72. **§. VII.**

Ad mortem peccare] τὰς ἀνίαται νοσήσας: morbo tentos insanabili hos vocat Chrysofostomus II Corinth. XIII, 9. Julianus secundo libro de Constantio: διττῶν ἡ ὄντων ἡ ἀμαρτημάτων ἐξ ἧς μὴ λυτῶνται ἐλπίδας ἀμείνεις, καὶ ἂ παύτη τὴν διασπείων ἀπειραμύρων, ἧ δὲ ἀνίαται πηλημελέωντων. τῶτοι δὲ οἱ νόμοι ἵκανατοι λύσιν ἡ κακῶν ἐπινοήσων, οὗτοι εἰς τὴν ἐκείνων μύλλον, εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων ἀφέλειαν. Cum duo sint delictorum genera, alia quidem quæ spem præbent rerum meliorum neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum insanabiliter peccantium. huic generi leges mortem malorum exitum reperere, non tam ipsorum quam omnium aliorum bono.

Utilitas ejus cujus intererat non peccatum esse] Etiam hujus rei in feris **§. VIII.**
 imago quædam. *Leo in adulter & peccatam confurgit.* Plinius historia naturalis VIII, 16.

Hoc

Hoc naturali jure] Φόνον Φόνω λελύθη: Romulus de Tatio occiso à Laurentibus, eadem eade pensat am. apud Plutarchum. idem Plutarchus de Mantineensibus male tractatis ab Achæis: καὶ τοῦτο μὲν ἔχει τὸ αὐτό νόμος: ἢ hac quidem ultionis equitatem in se habebant. Belisarius apud Procopium Vandalicorum I: φύσει γὰρ ἀθέσται τοῖς ἀδικημένοις ἀπέθες τὸς βιαζομένους ἔχρη: naturalis enim est lasi hominis in eum qui vim intulit inimicitia.

Ambrosius] Eundem vide oratione contra Symmachum.

Vlti sunt innocentium necem fratrum suorum] Vide Iosephum Antiquæ historiæ XIII, I, de vindicata Iohannis morte.

Ius gentium vocat par pari referre] Sic & Livius libro I, cum Laurentes jure gentium agerent.

Ex legibus judicium exerceri, non autem ex cuiusque impetu, atque arbitrio] Tyndareus adversus Orestem sic declamat in Euripidis Oreste:

ἀπέθες τὸνδ' ἀγὼν τίς ἦκε τ' σαφίαις πέρι;
 εἰ τὰ κελεύει πάνσι φαίεσθαι, καὶ τὰ μὴ κελεύει,
 τότε τίς ἀνδρῶν ἦλύτ' ἀσυνεταίτερον;
 ὅστις τὸ μὲν δίκαιον ὅτι ἐσκεψάτο,
 εἰδ' ἤλθεν ἐπὶ τ' κρονὸν ἐλλήνων νόμον.
 ἔπει γὰρ ἐξέπλευσεν Ἀγαμέμνονος βίον
 πλοηγέας θυγατρὸς τ' ἐκείνης ὑπὲρ κείνου
 (ἀρχιστον ἔργον, ἢ γὰρ αἰνέσω ποτὲ)
 χρεὴν αὐτὸν ἐπιτείνειν μὲν αἵματι δίκην
 ὅσταν, δίκαιον ἄδικα λείπει δαιμόνων
 μετήτερον, τὸ σῶφρον τ' ἔλασθαι ἀντ' ἀσυμφορίας,
 καὶ βρόμος τ' ἀνείχετο εὐσεβείης τ' ἄν ἦν.
 νῦν δ' εἰς τ' αὐτὸν δαίμων ἤλθε μετήτερον.
 κακὴν γὰρ αὐτὴν εὐδικίαν ἠγάγετο,
 αὐτὸς κακίαν ἤλυτο μετήτερον κλειῶν.
 ἐρησσομαί δὲ Μενέλαος τοσοῦδε σε.
 εἰ τὸνδ' ἀποκτείνειν ὁμόλεκτες εὐνοῖη,
 καὶ ὁ τῶδε παῖς αὐτῆς ἀντιποκτενεῖ,
 κάπειθ' ὁ κείνη ἠυόμην Φόνον Φόνω
 λύσει, πέρας δ' οὐ κακῶν ἀποθήσει;

Huic me jubes certare de sapientia?

Quæ pulchra quæque foeda si cunctis patent,

Isto homine tandem quis fuit dementior,

Qui nec quod æquum est mente perdidit sua,

Nec quod per omnem Græciam leges jubent?

Namque ubi Agamemno spiritum efflarat suum,

Transverberatus à mea nata caput,

(Quod turpe facinus absit ut dicto probem)

Tunc ille rite debuit matrem ream

Peragere cadis è lare ejectam suo.

Ita temperate pertulisset miseriam,

Pœnas petisset jure, servasset piùm.

Nunc subit illum, quod prius matrem, nefas,

Illam malam vocat ille, non injuria:

Sed peior illa est ipse, dum matrem necat.
 Menelaus, si permittis, hoc te interrogo:
 Irata si uxor conjugem occidet suum,
 Hanc ultor ipse filius tradet neci,
 Et rursus illo genitus hanc cadem nova
 Cade expiabit, sine quo stabunt mala?

Quæ postrema plena prudentiæ materiam differendi & philosophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in dissertatione an referenda injuria: εἰ ἦδ' ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνει, αἰ μετ' ἐκείνου τὸ κληρὸν ἀπ' αὐτῶν πρὸς ἄλλον καὶ μετ' ἐπὶ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀδικία ἀδικίαν. εἰ ἦδ' τῷ αὐτῷ τῶν δικαίων τῷ πατρὶος συγκρασίᾳ ἐπέβηται εἰς τὸ ἀδικήσαντα, ἐπαγαγεῖ αὐτὸς ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸ αὐτὸν καὶ πικρῶτα. τὸ ἦδ' δικαίον ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον. ἢ (εὐ καὶ οἶον πεποιήκας, δικαιοσύνην ἐξ ἀδικημάτων; καὶ πῶς βαδίζει τὸ κληρὸν καὶ πρὸς ἑαυτὸν); Nam si is qui passus est injuriam, ultionem sumet, transibit malum ab hoc ad illum velut saltu quodam, & injuria injuria succedet. quippe si hoc jure posito concedis ei qui malum pertulit, vindicare in eum qui fecit, sequitur ut rursus ab hoc ad illum se referat ultio, est enim justum, par utrique parti. Si id ita est, quid nobis fecisti Iupiter, justitiam ex injuriis constat? Et quo procedet, ubi vero stabit hoc malum? Aristides oratione de Pace: τίς ἦδ' ἔβληθεν λειψθήσεται, εἰ ἀφ' τῶν ἀσπυρίων ἀπολωλοῦσιν, οἱ μετ' αὐτῶν αἰετῶ τῷ τῷ πείσονται; quis enim Græcorum erit reliquus, si propter eos qui jam periire, superstites alii perpetuo idem malorum ferent? Habet idem Aristides sensum similem in Leuctrica secunda.

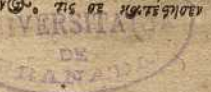
Sic apud Vmbros] An Vmbros in Italia significatos voluit? Apud Afrorum multos idem moris fuisse testis est Leo Afer lib. II. C. de Tefechis & capite de Teijera & alibi.

Germanicis nationibus] Gothos suos corrigens rex Theudericus apud Cassiodorum III, 23: Remove consuetudines abominanter inolitæ, verbis ibi potius non armis res tractetur. & 24: Cur ad monomachiam recurritis? quid opus est homini lingua, si causam manus agit armata? Trachonitis in oriente, νόμος πάντων τῶν ὄντων ἐπέβηται τῶν ἑοικέντων φωνῶν. Mos omnibus modis ultionem sumere de propinquorum homicidis.

Ne alii impunitate illecti aliis quibusvis molesti sint] Polybius leones ob hominem appetitum crucifixos vidit, quia ceteri metu pœna similis absterrentur eadem noxa. Plinius lib. VIII, c. 16.

Plutarchus] idem Pelopida: ὁ ἦδ' πρὸς τὸν αὐτὸν ἔοικε καὶ κεραιώτερος νόμος τῷ πάλαι. Ἐπιτομή τῶν πάλαι ἐν δυνάμει ἀρχόντων καὶ φύσιν ἀποδιδάσκει. Prima eademque antiquissima lex eum qui servare potest ei qui salute opus habet naturaliter magistratum designat. & Philopœmene: τὸς ἰαυτῶν πολλοὺς ἀναλαβάνων ἕπι νόμον, ἅτε χειροθῆναι ἀφιμεινῶσιν, αἰ καὶ ὡς ἀφ' αὐτῶν ἀρχόντων τῶν κρείττοισιν καὶ φύσιν ἐποιδῶν: Suscepit ciues suos qui neque legum neque suffragiorum tempus expectaverant: sed ipsum sequebantur, natura lege que semper potiores vult imperare deterioribus. Similia apud eum habes sine vitæ T. Flaminii. Scriptor de causis corruptæ eloquentiæ, de oratoribus agens: Hi ne privati quidem sine potestate erant, cum ἔστωσαν ἔστωσαν senatum consilio ἔστωσαν auctoritate regerent. Chrysofomus II ad Corinthios VI, 13, de Mole: καὶ πρὸς τῶν χειροθῆναι ἀφιμεινῶσιν ἢ ἀφ' ἑαυτῶν, ἐδὲ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἐβραῖος οὐκ εἶπεν. τίς σε κατέστησεν ἀρχόντων καὶ

S. IX

Ἐ δὲ διμασὴν ἐφ' ἡμέας. τί λέγεις; καὶ ἔρχαι ὄρεας καὶ ὡρεὶ τ' ἀποσηραίας ἀμφὶ βάλαντες, ἄσπερ ἂν εἰ τις ἴδωι τέμνοντα τ' ἰατρὸν ἄερα καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει. Ἐ σάματ' ἄβηθ' ἔτι, λέγει, τίς σε κατίσθησεν ἰατρὸν καὶ τέμνειν ἐκέλευσεν; ἢ τέχνη, ἢ βίβλας καὶ ἢ νόμος ἢ σὺ. ἔγωγε τῷτον ἢ ἐπίσημον τοῖσιν ἐποίησε. καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἀρχαῖον ἐστίν, ὡς ἀξίωμα μόνον καὶ τέχνη τεχνῶν πασῶν ἀνωτέρα. *Etiā antequam manu populū educeret, dux erat ἰpsis factis. Valde igitur stulte Hebræus ille eī dixit: Quis te constituit nobis principem ac judicem? quid dicis? Facta vides, Ἐ δὲ nomine factis controversiam, velut si quis medicum videat optime secantem ac sic optulāntem agro corporis membro, deinde eī dicat, quis te constituit medicum, quis secare præcepit? Ars, mi bone vir, Ἐ morbus tuus. sic Ἐ Moysen sua pericia talem fecit. nam Ἐ imperare, non dignitas tantum est; sed Ἐ ars, Ἐ quidem artium omnium sublimissima. tractat idem scriptor hoc ipsum argumentum ad Eph. III, in fine: ἢ ἀδικία ἢ σὺ καὶ ἢ ἡμῶντος φησὶν, αὐτῆ μὲν κατίσθησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν; Tua, inquit, injustitia, tua feritas me constituit principem Ἐ judicem.*

Ante diluuium] Aliquos & postea moris primævi memores, ita Dicæarchus & alii quos testes citat Hieronymus contra Iovinianum.

Ἐπο serpentes Ἐ animalia venenata percutio] κατὰ τὸν ἔθ' ἔρχεις καὶ σκοπιεὶς ὅσα ἰσοῖα πρὶν δακύνῃ τῷ ὄσῳ καὶ συνολος ἐρμῆσησεν διασάμφοι μόνον καὶ ἢ ὑπερβίως κλένομεν, ὡς φυλακτοῦμοι Δαξὶ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν, πρὶν δὲ ἰσὺν παθεῖν. τ' αὐτὸν τσοπὸν καὶ ἀνθρώπους ἀξίον τιμωρεῖσθαι, οἱ φύσεως ἐπιλαχόντες ἡμέτερος Δαξὶ τὴν κρινωγίας αἰτίαν λογιεὶν πηγρῆν, ἐπιτηδύσθησεν ὡς ἡμεῖς ἰσὺν ἀπιδύσθησεν ἀξιοῦντας μετὰ ἀλλήλων, ἐν ἡδονῇ καὶ ἀφελείᾳ πτέρμοι τὸ κηκῶς ποιῆν ὅσες ἐν ἐν ταντα. Sicut ergo vipers Ἐ scorpios Ἐ que alia veneno nocent priusquam aut mordeant, aut vulnerent, aut ullum in nos impetum faciant, statim sine mora occidimus, præcauentes ne quid patiamur mali ab ea que in ipsis est malitate, eundem ad modum Ἐ homines puniri par est, qui naturam natū mansuetam propter fontem rationis qua ad societatem trahit, instituit in ferarum feritiam transferunt, militatque ac voluptati habent nocere quam possunt plurimis. Hæc Philo de specialibus legibus II. Claudius Neapolitanus apud Porphyrium lib. I de non esu animalium: ὅσα ἐστὶ γὰρ ὅσες ἰδὼν ὄφιν ὅσα ἐκλείπει διασάμφοι, ὡς μὴ τ' αὐτὸς δηχθῆναι μὴ ἄλλ' ὡς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. nemo est qui serpentem sibi conspectum, si possit, non occidat, ne aut ipse ab eo vulneretur, aut alius. Vide, si vacat, & sequentia. ibidem non multo post: ὄφιν καὶ σκοπιεὶς, καὶ μὴ ἐπίωσιν ἡμῶν, κλένομεν, ἵνα μὴ ἀλλ' ὡς ὡς αὐτῶν π πύθη, τῷ κρινῶ ἡμῶν τ' ἀνθρώπων ἀμυρόμοι. Serpentem Ἐ scorpium, etiamsi ipsi ab iis non impetamur, occidimus, ne cui nocent alii, Ἐ vindictam hanc præstamus humano generi. Porphyrius ipse libro II: ὅσα τῶν γὰρ οἰκειότητι ἔσθ' ἡμῶν πρὸς τὸς ἀνθρώπους τὸς κηκῶς καὶ κατὰ τὸν ὄφιν πηκῶς ἰδὼν φύσεως καὶ μοχθηρίας φερομῶν πρὸς τὸ βλάπτειν τ' ἐκτυγχάνουσα, ἀναμρεῖν ἀγέμεθα δεῖν καὶ κολάζειν ἀπαντας, ἔτως καὶ τ' ἀλόγων ζῶων τῶ ἀδικῆ τῆ φύσιν καὶ κηκῶς πρὸς τε τὸ βλάπτειν ἀρμηθρία τῆ φύσει τὸς ἐμπειλάζουσας, ἀναμρεῖν ἵσως ὡς ὡς: Sicut enim, quanquam societas nobis quædam est cum hominibus malis etiam qui suo ingenio ac malitia veluti vento vehemente aguntur, ut cuius sine discrimine noceant, tamen eos omnes recte à nobis puniri censemus, ita Ἐ multorum animantium ea qua sui natura sunt injusta Ἐ nocere amantia, quaque impetu ingenii sui feruntur in obvium cuiusque permi-

riem, occidere ratione non caret. Et hoc est quod vult Pythagoras apud Ovidium Metam. xv, Nostrumque potentia lethum Corpora missa neci salua pietate fatemur.

Illico à quovis homine poterat interfici] Adde locum Iosephi xii, 8. Mossem Maimoniden ad xiiii articulos, & Directoris libro iix, c. 41.

Iudicium xli] Vide i Maccab. ii. 24, 26.

Apud Philonem] Cujus & hoc in libro de sacrificantibus: *κλαστόν αἰς δήμεν καὶ κρινόν ἐχθρὸν ὄντε, ἄλιθα φρονητικῶς οικειότητι, καὶ πῆς παρρησίας αὐτῷ Δι' ἁγέλλιον πᾶσι ἴσις εὐσεβείας ἐργασίς δι' ἀνασφθέτω πείξει ἴσις τὰ ἰδιότρος ἀνοσίς ἐπίδραμῶνται ἡμερείας, κρινόντες ἐναγῆς τὸ κατ' αὐτῷ Φοῖαν.* Puniriendus talis ut hostis publicus omnium, spreta qualicunque cum eo necessitudine, ejusque suasiones vulganda omnibus pietatem amantibus, ut sine mora accurrant undique ad expiendum de viro impio supplicium, firme credentes sanctam esse rem ejusmodi hominis interficiendi appetitum. Et alter locus non minus insignis circa finem de Monarchia.

Castigationes] servorum filiorumque peccata non coercere, peccatum est. s. x. Laetantius de Ira Dei c. 18. ubi plura ad hanc rem.

Vi imperfectiori tempore congruentem] oculum pro oculi, qua, si dici potest, injustorum justitia est. Augustinus in expositione Psalmi cviii, citatus C. sed differentia 23, quaest. 3.

Tertullianus] Adversus Marcionem iv. idem libro de patientia; Christus gratiam legi superduens amplianda adimplendaque legi adjuricem suam patientiam praefecit, quod ea sola ad justitiae doctrinam retro defuisset. Chrysostomus ad Ephesios cap. iv, 13: *Δι' τῷ ὀφθαλμῶν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ ἐ ὀδόντε ἀπὶ ὀδόντε, ἵνα πῆς σκῆνῆς δῆσῃ χεῖρας, ἐχ ἵνα πῆς σῆς ἀπὶ τῆς ἀργῆ, ἐχ ἵνα τῶν ὀφθαλμῶν ἀπέρεθῃ πῆς βλάβῃ ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα πῆς τῆς σκῆνῆς Δι' ἀπὶ τῆς σῆς. ἀλλ' ὀφθαλμῶν πῆς ἐκεῖν συγκαταστήσῃ ἀμύνης, ἐνεκα λῶντε οἱ πῆς πῆς κερκεῖν ὀφθαλμοῦ: μοx: συγκαταστήσῃ ὁ θεὸς τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς ἐπιθῆσῃ ἵσως συναρπασθῆσῃ καὶ ἐπὶ πῆς ἀμύνης ἀρμηχῆσι, διὰ λέγει ὀφθαλμοῖ ἀπὶ ὀφθαλμοῦ καὶ πάλιν, ὀδὸν μνηστικῶν εἰς θάνατον. εἰ δὲ ἐνθα ὀφθαλμῶν ἀπὶ ὀφθαλμοῦ πῆς ἐξῆν, τοσαύτη κῆτεται πῆς μνηστικῆς, πόσῃ μῶλλον πῆς τῆς πῆς ἐχῆν ἰαυτῆς ὀφθαλμοῦ τὸ πῆς κῆτεται κῆτεται κῆτεται: Ea de re dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excitet contra, ut non tuis tantum oculis noxam arceat, sed & illius oculos salvos praestet, sed quod quarebam hoc erat, cur ultione permessa culpantur ii qui ad eam decurrunt? mox: Ignoscit Deus iis, quos, si forte, contumelia sensus abrupit & ad ulionem tulit impetus. ob id dicit, oculum pro oculo: at alibi: via iracundorum ad mortem, quod si, ubi oculum vice oculi eruere permissum est, tanta est iracundi poena, quanto magis apud eos qui mala passi prabere se ulterioribus injuriis jubentur?*

Ex sacris literis didicimus hominum misereri] Vide Origenem adversus Celsum.

Si, qui nos lesit, testimonia probabilia de poenitentis animi] Vide Mossem Maimoniden citatum ab eruditissimo Constantino libro de damno dato, c. viii, §. 7.

Hec enim est simpli restitutio nihil poenale continens] Lex Wisigothorum vi, 13.

Pecuniarum multam] Vide eundem Constantinum d. cap. VIII, §. I.

Divortio se liberare maluit] Augustinus libro II de adulterinis conjugijs, *Si autem (quod verius dicitur) non licet homini Christiano adulteram conjugem occidere, sed tantum dimittere.*

Ab accusationis severitate] Vide Hincmarum de divortio ad interrogationem v, in fine. C. Laicos. 2. quæst. 4. & ibi Panormitanum, Gail. de pace publica VIII, 3. Adde C. accusasti de accusationibus, ita ut est apud Brocardum.

Iustinus] Eiusdem est: *μηδὲ μικρὸν ἀμέλειος, καὶ μηδὲνα βεβλήμενος ὁ κραυγὴς βορρῆτος ἐκείδωκε: ne minimum quidem ulcisci quenquam volentes, ut novus legis conditor precepit.* Adde quæ infra §. xv.

Quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat] Phariseorum circa penas ἐπιπέκειαν prædicat Iosephus. Hinc tot legum ad publicas penas pertinentium exceptiones, & illud, ut ubi omnino mors inferenda est, inferatur quam lenissime. quod est in Thalmude titulo Ketu-both.

Possunt & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, consistere] Augustinus quæstionum Evangelicarum libro I, quæstione x.

§. XI.

Iudicii multo severioris quam illud fuit quod per Moysen est institutum] Chrysostomus idem dicit tum in oratione ad Patrem fidelem, tum secunda de Ieiunio.

Nisi ipse homo de se quasi penas exegerit] Peccator ante veniam desistere debet. Tertullianus de penitentia. Ambrosius in Psalmum xxxvii. Chrysostomus in I ad Corinthios Hom. xxviii. & in Mattheum Hom. xlii. Adde II Cor. vii, 9, & 10.

Sic nunc quoque potest penam remittere mortis aterna atque interim peccatorem aut morte immatura velle punire] Hieronymus in cap. I in Naum, qui locus relatus est in causæ xxiii quæstionem v. Agathias lib. v, ex Platone.

§. XII.

Qualem penitentiam etiam si opera morte exclusa non sequantur] Hieronymus ad Damasum, citatus in C. importuna de Penitentia, Dist. I.

Illud Seneca] Cujus & hoc est de Beneficiis VII, 10: *Ingeniis talibus vite exitus remedium est, optimumque est abire ei qui ad se nunquam rediturus est.* item: *Eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingenis talibus vite exitus remedium est.*

Exemplum Sabæonis Ægyptii regis] Imo & Romanorum magna ex parte, quorum nemo post legem Porcianæ mortis aut verberum supplicio affici potuit, nisi perduellis aut ab ipso populo damnatus.

A posterioribus Imperatoribus Christianis] Vide quæ infra hoc libro cap. xxiv, §. II. vide apud Nicetam libro I, juramentum Isaaci Angeli. Idem Iohannis Comneni imperium sine morte cuiusquam fuisse ait. Vide de Zenone Malchum, & Augustini epistolam clviii, & clix, ad Marcellinum Comitem, citatum C. circumcelliones causa xxiii, quæst. v, & capitulis sequentibus, & Chrysostomum v adversus Iudæos, ubi de Caini pena.

In alia supplicia] Ad opera maxime. Augustinus epistola clx:

alici

alicui utili operi integra eorum membra deseruiant. Vide & Nectarii epistolam ad Augustinum, quæ est cci.

Vi aut eum quem punit emendet, aut ut poena ejus ceteros meliores reddat] $\S.$ XIII.
 Hæc duo etiam Philo posuit in legatione: ὅτι καὶ ἡ κολάσις νεώτεροις καὶ σωφρονίζῃ πολλοῖς ἄλλοις καὶ τὰς ἀμαρτανόους. εἰ δὲ μὴ πάντας γὰρ τὰς ἀποσταζούσας. καὶ ἂν ἰστέροις πρῶτον βελτίοι τὰς πολλὰς φόβῳ ἔμῃ παρεπιδήσια παθεῖν. Poena sæpe corrigit & emendas etiam eum qui peccavit: quod si id non eveniat, certe alios quorum ad notitiam pervenit. multos enim meliores faciunt aliena supplicia parvis mali formidine.

Pœnam sumere de improbo quoquam] Vide quædam supra posita lib. I, $\S.$ XIV. c. III. $\S.$ 3.

Quamquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus] Hoc capite, $\S.$ 8.

Vi ad accusationes criminum non admittantur] Chrysoftomus de Pre-nitentia VIII: καλὸν ἄν ἔν, ὅποτε εἰ ποὺ καὶ τὰς χρηματικὰς διακασ φέρειν ἀλλοῖσι φιλικαῖς, ἵνα πρὸς τὸ τέλος τῆς δικῆς κυβερνήσης τῷ φίλῳ, ἐγκληματικὸς δὲ μὲν δὲ ἀγαθὸς ᾖ ᾖοιτο, ἀλλὰ μὲν τῷ δόξῃ ἐγκυμείζων: optimum itaque, ut dixi, etiam privatas lites antevertere benignis transactionibus, ut amicum dirigas ad id quod lites sibi propositum habent: publicorum autem judiciorum accusationes, non dicam transigendo abrumpere, sed nunquam eas incipere.

Vi ad munera publica que de sanguine judicium habent sua sponte se ingerat] An sapienti capeffenda sit respublica vide Senecam de otio sapientis. $\S.$ XVI.

Aut adulterum occidit] Vide Augustinum de civitate Dei citatum $\S.$ XVII. C. quicumque, causa XXIII, quaestione VIII. Et C. inter cum, C. sequente, causa XXXIII, quaest. II.

In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est] Agathias libro IV: ἂν ἂν πρῶτον μόνος ἢ τοῖς ἄλλοις δυνατῶς τοῖς ὁ τῷ δυνάμει ἐπὶ σκοπῶς ἐμφύεσθαι καὶ ἀποστρέφειν, ἀλλὰ πρῶτον τῷ βελόμορῳ βέλῳ δικῆς καὶ ἀποστρέφει τῷ ὅν ἢ ἀπεκταῖ πολίτευς ἀπεργαζέει καὶ τὸ κρινῆ σιωποῖσι εἰς δύνανται κροτοῦσθαι. Non solis ducibus aliiſve potentibus innasci solet atque immorari bene agendi propositum, sed cuique volenti & licet & honestum est ejus in qua vivit reipublice malis commoveri & publicas utilitates pro suis viribus promoveri. vide quæ supra hoc capite, $\S.$ IX.

Accedente facti evidentiâ] Quintilianus declamatione cclx: quedam sunt reipublica læsa ad quorum pronuntiationem oculi sufficienti.

Quatenus in externos influunt] Ita Sayrus libro III Thefauri, $\S.$ XVIIII. cap. 6.

Inter Judæos Philo] de Mosè libro III, addi potest Abenefdras ad $\S.$ XIX. Iobum v, 7. & Rabbini Israel c. 8.

Seneca] Eiusdem est eodem de Ira libro c. 14: Nemo invenitur qui se possit absolovere. capite 9 dixerat: Inter cetera maritalitatis incommoda & hæc est caligo mentium, nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Postea cap. 27: quis iste est qui se profitetur omnibus legibus innocentem? & libro III, c. 20: Omnes mali sumus. de Clementia I, 8: Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex destinato, alii forte impulsis, aut aliena nequitia ablatis: alii in bonis consiliis parum fortiter steterimus, & innocentiam

inviti ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, sed usque ad extremum a vi delinquemus. Etiam si quis tam bene purgavit animum ut nihil obiturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando devenit. Procopius Gothicorum III, in oratione Belisarii: τὸ μὲρ εἰ μὴ ἐν ὀπίσθεν ἀμνησθένει ἕτε ἀνθρώπων καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἕξω. nihil plane delinquere neque hominis est, neque id rerum fert natura. Adde Basilium Imperatorem cap. 50.

Diodorus Siculus] Idem in fragmentis: μὴ συκοφαντεῖν ἀσθενεῖς φύσεως τῶν ἀδέντων: non oportet per calumniam traducere infirmitatem humana naturæ.

Ob corporis concretionem in animum transeuntem] Seneca de ira libro II, cap. 18: morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi maior est abundavit. Alibi hæc ea vocat, quæ attribuit conditio nascendi & corporis temperatura. Epistola XI.

Ob culpam precedentem] Vide c. inebriaverunt, causa xv, quæst. I. Nisi tutum est ingratum non fuisse] Idem Seneca de Beneficiis I. c. I: Ita demum turpe est non reddere (beneficia nempe) si licet. Patet Seneca controverfiarum v, 34: Dicis mihi: Hoc facere non oportet. huic rei asfinitio immersa est: itaque nulla vindicta est. Augustinus lib. II, c. 83, contra Petilianum: Sic igitur quod adversus vos leges constituta sunt, non eis bene facere cogimini, sed male facere prohibemini.

Ego reum non laudari desidero, sed absolvi] Est hoc IV, contr. 23, simile eodem libro controversia 24: Non speramus ut probet, sed ut dimittat. Et in excerptis VI, 8: multum interest objurges, an punias. Sunt enim quædam ut Cimone ait Plurarchus ἰλαίμμετε μῦθον ἕως πῦρ ἢ κωκίως πονηρὸς μῦθος: deliquia magis virtutis alicujus, quam ex vitio crimina.

§. XXI. Negant enim Stoici] Contra eos bene Diodorus Siculus in fragmentis, συζητῶμεν τιμωρίας αἰετῶν τιμῶν, venia melior poena exactione. Pro Christianis sententiam dicit Cyprianus epistola LII: Alia est philosophorum & Stoicorum ratio, qui dicunt omnia peccata paria esse, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Christianos autem & philosophos plurimum distat.

§. XXII. Non ideo sequitur debere eam exigi] Iulianus de Eusebia: εἰδὲ ὅτι εἰ σφόδρα ἐπιτήδειοί πνίς εἰσι πάχειν κωκίως καὶ κλάζουσι, τέττας ἐκ παυτοῦ διαπολεῖσθαι χρεῖων. Non enim siqui sunt meriti male tractari, punivique, hos perire vitæ necesse est.

§. XXIII. Vi in pessimi exempli sceleribus] Iosephus: πεισοκοῦνται κωνὸν ἀδίκημα καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆ βίης, καὶ ὁ μὴ κλάζων ἀδικεῖ τῶν φύσιν. Parricidium & naturam & vitam humanam violat, ita ut qui id non puniat & ipse in naturam peccet.

Circa voces consumitur] Extra usum, ut ait Scholiastes Horatii. Augustinus contra Academicos: Turpe disputationibus in verborum questione immorari, cum certamen nullum de rebus remanserit.

§. XXIV. Quatenus auctor legis ut pars civitatis spectatur] Vide quæ supra in textu & notis hoc libro cap. IV, §. 12.

Imperatori licet revocare sententiam] Symmachus lib. III, epist. 63, Alia enim est conditio magistratum, quorum corrupta videntur esse sententia si sint

fi sint legibus mitiores : alia divorum principum potestas, quos decet acrimoniâ severi juris inflectere. Idem discrimen inter regem & iudicem est apud Themistium oratione v.

Tamen cessatio rationis, etiam qua particularis est, efficit ut lex facilius & §. XXVI. minore cum damno auctoritatis solvi possit] Multa ad hanc rem utilia congeffit Gratianus causa I, quæstione VII.

Adductum Theodosium] Historiam vide apud Zonaram.

Puniendus nemo est ultra meritum] Bene hac de re differunt Mediolanenses in oratione quæ apud Guicciardinum est libro XVII. confer quæ hoc capite habuimus §. II, & quæ habituri sumus libro III, cap. XI, §. I.

Causa que impulit] Chrysofomus x de statois : ἡ δὲ διὰ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτοῦ φέρεται ἡ δόξα, ἀλλὰ τὸ ἐυκατέργασται μείζονα ἡμῶν ἐπιγίγει τὴν τιμωρίαν. Non enim omnis culpa eandem pœnam meretur, sed graviolem illa qua facile corrigi potuit. Et in secunda oratione cur obscurum sit vetus testamentum, hinc probat calumniatorem pejorem esse scortatore, fure, homicida.

Dolor autem hominem quasi extra se rapit] Vide egregiam comparationem furis & adulteri Proverbiorum VI, 30.

Ideo plus habet voluntarii] Philo ad Decalogum : πάντα μὲν ἡδὲ τῆς φύσεως πᾶσι χαλεπὰ, κινεῖται ἔσειονται αὐτῶν τὰ ἄλλα φύσιν ἔυκαταίνον ὅτι ἐὼντα χαλεπότερα δὲ ἐπιθυμία, διὰ τῶν μὲν ἄλλων ἐκείνην ἵσχυρῶς ἐπεισὶν καὶ παρὰ πᾶσι ἐξώθεν, ἀκείσων εἶναι δοκεῖ. μὲν δὲ αὐτῆ ἐπιθυμία τὴν δόξαν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καὶ ἐκείνη ἐκείσεται. Omnes quidem animi perturbationes graves, ut que autimum extra naturalem statum moveant atque concutiant, sed omnium harum gravissima est cupido, nam cetera, quia extrinsecus ad nos impetum faciunt nosque pulsant, videntur velut invidis evenire : at sola cupido, utpote ex nobis inuis ortum habens, magis spontis esse nostræ videtur.

Locus apud Porphyrium] Et similis apud M. Antoninum de vita sua libro II, ubi iram & cupiditatem inter se confert. Plutarchus Romulo : ἡ δὲ κινήσασα τὴν θυμὸν δόξῃ μᾶλλον παρὰ σθένει τὸ ἴσχυρον αὐτίκα ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς χαλεπωτέρας ἀνάστασεντα. Commovens animum causa plus excusationis ei præstat quæ ex graviore causa, velut ictu validiore, evertitur.

Imaginabilia non autem vere bona sunt] Seneca epist. XVI : Naturalia desideria finita sunt, ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent. Vide Chrysofomum in tractationibus moralibus ad Rom. VI, ad I Cor. XI, 12, ad Ephes. I, 14.

Interdum & aliud accedit vitium] Vide locum insignem in Lucæ §. XXX. verbis apud Xiphilinum ex Dione.

Si quis sapius deliquit] Τὸ μὲν ἡδὲ ἀγνοῶσιν ποτε τὰ κατὰ τὸν βίον εἶναι ἀνθρώπου τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς περιγίγναισι παλιναίως ἀμαρτάνειν, τέλος ἐξέσησται τοῖς λογισμοῖς ἔσθ' ἡδὲ παλαιοῖσι ἐλαττώματι παρὰ πᾶσι καὶ μὲν τὸ σὺν μείζονα τιμωρίας ἀξιοῦν τοὺς ἀμαρτητῶν. Aliquando ignorasse quid vita exigat, hominis est : at in iisdem rebus sapius aberrare, emota est mentis : quo enim plura sunt in qua incidimus delicta, hoc majorem pœnam commeremur.

Vt vita antecedens simul cum delicto in estimationem veniret] Afinius Pollio : qua major pars vita atque ingenii stetit, ea iudicandum de homine est, Cicero in Sul. Omnibus in rebus, Iudices, qua graviores majoresque

resque sunt, quid quis voluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus eius qui arguitur est ponderandum.

Non nudum delictum voluerunt aspicere] Canon Ancyranus xxv. Chryso-
stomus ad II ad Corinthios cap. II. ὅθεν μάλιστα νομίζω, ὅτι ἡ δὲ αἰτία τοῦ
καὶ τῶν φύσει τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀγνοίαν καὶ τὴν ἐξ τῶν ἀμαρ-
τημάτων τῶν μετάνοιαν ὀφείλει. Unde discimus poenitentiae fines determinandos
non sola delictorum natura inspecta, sed et propositi et moris eorum qui pecca-
runt. Idem III de Sacerdotio : ἡ δὲ ἀπλοῦς πρὸς τὸ πᾶν τῶν ἁμαρτημάτων
μέτρον δεῖ καὶ τῶν ἐπιτηκίων ἐπιτάγειν. ἀλλὰ καὶ τῶν ἀμαρτημάτων τελέως ἀπο-
μαρτίας. Non enim ad solam mensuram delictorum poena imponenda est, sed et
inquirendum quis fuerit eius qui peccavit animus.

Lex prohibens omnia delicta congeminat] Bene Chryso-
stomus : καὶ οὐκ
ἡ μὲν ἰσότητος δεικνύει ἰσότητος καὶ ἰσότητος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν ἰσότητων βαρύνει
δοτὶ τῶν ἰσότητων δόσων. Hic non tantum par jus dignitatemque ostendit Iudaei et
Graeci, sed et Iudaeum hoc ipso praeponderari, quod legem acceperit. deinde:
ὡς δὲ παλαιότερον δόξαται καὶ διδασκαλίας μετρίων ὡς εἶναι καὶ πτωχῶν ἀλλοτρίων
μαρτυρίας ἀπονομῶν. Nam qui plus institutionis accepit, is majores etiam contem-
tae legis poenas meretur.

§.XXXI.

Et aliam sibi materiam sine injuria querere facilius potest] Chryso-
stomus ad Galatas : ἡ ἐπιθυμία μίξιν ἐπιζητεῖ μόνον, ἡ τοιαύτη μίξιν. Cupido con-
cubitum tantum querit, non hujus aut illius concubitum. Tertullianus libro
II ad Vxorem : Nam quanto grandis est continentia carnis, qua viduitati
ministrat, tanto, si non sustineatur, ignoscibile videri potest. difficile enim fa-
cile est venia. Quanto autem habere in domino perpetrabile est, uti nostra po-
testatis, tanto culpabilis est non observare quod possis : et mox : quanto potestas
vitandi fuit, tanto contumacia crimine oneratur. Adde M. Antoninum loco
modo indicato, ubi Theophrasto auctore utitur.

Qui cum sit opulens, nequiter quicquam facit] Chryso-
stomus de Pro-
videntia IV : ὡς οὐκ ἴσως τῶν πτωχῶν ἀδικεῖν, πτωχῶν ἀδικεῖν, ἀδικεῖν, ἀδικεῖν, ἀδικεῖν
τῶν πτωχῶν αὐτῶν γένεσιν, ἐπειδὴν πτωχοῦ ὡς αὐτῶν ποιεῖ. μετρίων ἡ δὲ δόξα
πτωχῶν. Quare ubi divitem videris injustum, avarum, rapacem, hoc magis
eum miserare, quod talia dives faciat. Ob id ipsum enim punietur gravius.

§.XXXII.

Τὸ ἀντιπρόσθετος] τῶν ἁμαρτημάτων Harmenopulo.
Ultra dupli condemnationem] Alludit hic locus Apoc. XVIII, 6,
Reddite duplum. Hercules Minyas qui à Thebanis sine jure tributum
extorserant, duplum coëgit ejus tributi pendere Thebanis. Apollo-
dorus libro II.

Apud Indos] Apud Indorum alios furtum morte punitum notavit
Nicolaus Damascenus.

Philo] Secundo de legibus Specialibus.

Non consummata, et ideo consummatissimiora] Plinius de Leone : Vul-
neratus observatione mira percussorem novit, et in quantalibet multitudine
appetit. Eum vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, cor-
reptum raptatumque sternit, nec vulnerat.

De falso teste proditum] Et de eo qui uxorem stupri insimulavit, ut
dorem lucraretur. Deut. XXI I, 19. Et de eo qui cateroqui ex causa
injusta aliquem in judicium deduxerit, alienum sibi vindicans. Exodi
XXII, 9.

De pascuo quam de domo] Vide Maimoniden Directore III, 41. §. XXXV.
Cicero pro Sexto Roscio Amerino : *Atque ea sunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime praeveniuntur.*

Illis in locis] In balneis . morte plectebantur Athenis fures balnearii, si æstimatio esset major decem Drachmis. Demosthenes contra Timocratam. Adde L. I. D. de Furibus Balnearibus.

Supplicia meritis minoræ] Iustinus II Hunnis scribens, *ῥωμαίοις ἐνεστὶ μὴ ἀντιλέγειν τοῖς πινωτέροις ἰσχυρότερος τοῖς πλημμελήμασι.* Romanis mos hic est, non irrogare poenas pares peccantium merito. §. XXXVI.

Pœnas exigi legibus miores] Hoc sibi volebat Henricus Imperator Symbolo mali Punicæ, cum dicto : *Subactæ.* Rex apud Cassiodorum XI, 40 : *Qui periculose iusti sumus, sub securitate semper ignoscimus.*

Augustinus] Epistola CLIX, quæ citatur c. Circumcelliones, causa XXIII, quæst. v. vide, si placet, ad Augustinum eundem epistolam Macedonii, & eam qua respondet Augustinus numeris LIII, & LIV. Adde de Theodosio juniore quæ sunt in Excerptis Iohannis Antiocheni ex Manuscripto Peirefii. Macedonius ad Augustinum : *Officium sacerdotis est, inter venire pro reis.*

Maimonides] Lib. III directoris, c. 41. Confer c. Sicut dignum §. XXXVII de Homicidio voluntario vel casuali.

Locus iniustitia culpam aliquam addere solet peculiarem] Philo lib. I de legibus Specialibus : *ἐὶ γὰρ ταῦθ' ἐπιτελεῖται καὶ ἀλλοίριον πληγῶν ἐμφορησίαν, ἐστὶ ἀεὶ κατὰ τὴν ἰδιότητα κακῶς εἶπεῖν, ἐστὶ ἐργάζεσθαι τὴν μὴ ἐπιτελεῖσθαι ἐν βεβήλοις ἢ ἰσοῦς χωρίαις, ἐστὶ ἐν ἰσοῦς καὶ πανηγυρεῖσι ἔ δημοτελεῖσι ἵουσταίς.* Non idem est patri *ἐξ* extraneo inferre violentas manus : nec idem magistratui *ἐξ* privato maledicere : nec illicitum aliquid patrare in loco profano *ἐξ* sacro, in die festo, in conventu, in sacris publicis. Cum his convenit quod ex Labeone adfert Vlpianus L. prætor edixit. in fine D. de injuriis. *Persona atrocior injuria sit, ut cum magistratui, cum parenti, patrono fiat, tempore, si ludis *ἐξ* in conspectu, nam populi Romani in conspectu, an in solitudine injuria facta sit, multum interesse ait.*

Seneca pater] Excerptorum IV, 7.

§. XXXIX.

Consilia legibus vindicari] Valerius Maximus de Cn. Sergio Silo damnato ob numinos matrifamilie præmissos : *Non factum tunc, sed animus in questionem deductus est, plusque voluisse peccare nocuit, quam non peccasse profuit.*

Ait alter Seneca] Et de beneficiis libro v, c. 14 : *Latro est etiam antequam manus inquinet : quia ad occidendum jam armatus est, *ἐξ* habet spoliandi atque interficiendi voluntatem.* Philo in primo de specialibus legibus : *ἀνδροφάνης καὶ νομίζων ἐστὶν ἁλιεύς αὐτὸ μόνον ἀλλὰ ἔτι πάντες ἐργαίταις ἐστὶν ἀνελεῖν, ἢ φανερωῖς, ἢ λαῖτρα, καὶ μὴ τὸ ἀδικημα ὡς ἐργαστοὶ μοι. Ἡomicidas existimari oportet non eos solum qui vitam adimunt, sed *ἐξ* eos qui omnia faciunt palam aut clam, ut quonquam interimant, etiamsi facinus ipsum nondum commiserint.*

Vellet enim lex omnes etiam mente esse quam purissimos] Chrysofostomus ad Rom. III, 13, & ad caput VII, multa habet in hanc rem.

Tyrannis liberarit terras] Et maria. Philo de legatione : *ἡγεκλήσθη ἐκεί- §. XL.*
θηος γὰρ καὶ ἰσχυρῶς, ἀλλὰ ἀναγκασθεὶς καὶ ἀφελιμοῦσθε ἀπασιν ἀνθρώποις

ἵσταντες, ἕνεκα τῆς βλαβερῆς καὶ κακῆς φύσεως ἐκατέρωθεν ἀνελεῖν. Hercules, purgavit terras ac maria, ceramina subiens hominibus omnibus partim necessaria, partim perutilia, ut tolleret hominum animantiumque aliorum ea qua exititalia aut noxia essent.

Vltor ut scelerum vocer] Ibidem dicenti Feicali :

ἢ πᾶσιν ἔν σ' ἐφουεν δρομήσιν πατρῆς ;

Ten' ergo sevit omnibus genitor parem ?

Respondet Theseus :

ὅσοι γ' ὄφρασται, χρεστὰ δ' ἔκχαζομεν.

Iniuriosis. Nam bonos non tangimus.

Plutarchus in ejus vita : ἀπήλαστε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων. Pellimis tyrannis Graciam liberavit. Item : ἔδδεν αὐτὸς ἀδικεῖν μὴ ἀγνοῦσεν ἴσται ἄλλων ἐπὶ τὸς πονηροῦς. Nihil ipse passus injuria, pro aliis in homines malos impetum sumebat.

Qui humanam carnem epulantur] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit.

A quo more abssistere Gallos veteres Hercules coëgit] Vide Dionysium Halicarnassensem narrantem ut Hercules hunc morem aliaque multa abstulerit in beneficiis suis Græcos à barbaris non distinguens. Romanorum non minima in genus humanum merita prædicat Plinius xxx, I : Non satis estimari potest quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandati vero etiam saluberrimum. Conjunge quæ hoc ipso capite dicentur §. XLVII. Sic Iustinianus principibus Abasgorum edixit ne subditorum pueros castrarent. Procopius meminit Gotthicorum IV, & Zonaras Leone Isauro. Et Inchæ in Peruana reges vicinos populos, qui moniti non parerent, vi coegere abssistere ab incestis, à marium cum maribus concubitu, à comestione hominum, aliisque id genus facinoribus, atque eo modo imperium sibi parantur omnium quæ usquam legimus, excepta religione, justissimum.

Qui in naturam delinquent] Vide Iosephum Acoftam de procuranda Indorum salute lib. II, cap. 4.

§. XLII.

Immptos concubitus] Asterius Amaseæ episcopus : οἱ τοῖς τῆς βίης τῆς νεμερῆτους ἀποστρέφοντες ἀδύνατον καὶ λείπεισι τῆς πορνείας τῶν ἑξῆσιων. Qui hujus tantum sæculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam. Adde locum Hieronymi ad Oceanum productum à nobis ad caput v. §. 9.

§. XLIII.

Non admittendum adulterium] Adulteria ubique puniri testatur Philo vita Iosephi : Adulterium natura turpe esse Vipianus I. Probrum D. de verborum significatione I. Lactantius in Epitome : Corrumperere alienum matrimonium etiam communi gentium jure damnatur.

Circa natura leges par est eos excusari, quibus aut rationis imbecillitas aut prava educatio obstant] Hieronymus II adversus Iovinianum: Vnaqueque gens hoc legem naturæ putat quod didicit.

§. XLIV.

Universalis Ecclesia curam accepisse] Est id in constitutionibus præferentibus nomen Clementis. Cyprianus epist. xxx: Omnes enim nos debet pro corpore totius Ecclesie, cujus per varias quasque provincias membra digesta

digesta sunt, excubare. Et de unitate Ecclesie: *Episcopatus unus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur.* Exempla hujus cura universalis passim apud Cyprianum. Illustre imprimis epistola LXXII. Adde Chrysostomum in laudibus S. Eustathii.

Vnius Dei cultus] Idem de fortitudine: *ἄλλοι τ' ὀμνῶσι τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον ἢ κατὰ τὴν ἐνὸς Θεοῦ δόξαν, ἢ φ' ἧς οἷα κηρῆς ἐνώληκεν Ἐσθλὰ φιλικὰ κέρηρονται πρὸς ἀλλήλους.* *Summa ac maxima concordia causa, de uno Deo sensus, ex quo velus sone procedit insolubilis & animos inter se vinciens amicitia.* Iosephus autem contra Appionem libro: *τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν Ἐσθλὴν αὐτῆν δόξαν κατὰ Θεοῦ τὰ βία ἢ κατὰ τοῖς ἔθεσι μηδὲν ἀλλήλων Διφθερεῖν, καλλίστην ἐν ἡσθλῶν ἀνθρώπων συμφωνίαν ἵπταλέι.* Eandem de Deo habere sententiam, nihilque vitia ἔσθλῶν instituit inter se discrepare pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.

Naturam nescire Dei] Sic & Iosephus adversus Appionem libro altero causas cur multæ civitates male constitutæ fuerint has reddit: *τὸ μήτε τὴν ἀληθῆ τὴν Θεοῦ φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τὰς νομοθεσίας, μήτ' ὅσπαι καὶ λαοὶ ἐν ἡδονῆδουσι, ἀκέρῶν γνῶσιν διορίσασθαι πρὸς τὰ τοῦ ποιησαμένου τῶν ἀλλήλων ταῖς ἐν τῷ πολιτεύματι.* Vide & quæ sequuntur ibidem optime.

Inter curas publicas prima de rebus divinis] Ad quarum cognitionem Imperatores vocans Iustinus Martyr addit: *βασιλικὸν αὖν ἔσθλῶν τὸ ἔργον εἶναι.* *Erit hoc opus sane regium.* Adde quæ habet Covarruvias in c. professor, §. 10.

Iustitia quoque nihil reliquit, nisi nomen inane] Seneca epist. xcvi: *illie dissentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil justum esse natura, & crimina vitanda esse, quia vitari metus non possit.*

Iustitiam religione permixtam] Philo vita Abrahami: *τὸ αὐτῆς φύσεως εἶναι ἁσθεῖται εἰνεῖ καὶ φιλόανθρωπον, καὶ περὶ τὸ αὐτὸν ἐκείτηρον ἰσότητος μὲν πρὸς Θεόν, δικαιοσύνην ἢ πρὸς ἀνθρώπων ἡμετέρας.* Eiusdem est natura religiosum esse & hominum amantem: apud eundem spectantur pietas in Deum, & in homines iustitia.

Antisthenes] Laudatus Clementi Alexandrino, ex illo videtur hoc promississe Seneca Lib. vii, c. 30 Naturalium quaestionum: *ipse qui extrahat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, dedique circa se, majorque est pars operis sui ac melior, effugit oculos, cogitatione visendus est.*

§. XLV.

Philo autem] Dicit hæc apud Philonem Rex Agrippa.

Simulacrum non constituit] Dion libro xxxvi: *ἔσθλ' ἀγαθὰ εἶδεν ἐν αὐτοῖς ποτε τοῖς ἱεροσταλμοῖς ἔχον. ἀβήτων δὲ καὶ ἀείδῃ αὐτὸν νομιζοῦντες εἶνευ, ἔσθλ.* Nec ullum Hierosolymis simulacrum habebant, quod Deum crederent neque conspici neque verbis explicari posse. Vide & Strabonem libro xvi.

Numa] De hoc Numæ instituto vide & Dionysium Halicarnassensem.

In cuius rei memoriam institutum fuit olim Sabbatum] Scriptor responso- rum ad orthodoxos, ad quaestionem Lxix: *ἵνα ἐν φυλακῆν ἢ μνήμην τὴν τῆς κόσμου ποιήσεως ἐν τοῖς ἀνθρώποις διὰ τὴν πμῶντερον τὴν ἀδων διορίσκειν ἔσθλ' ἢ ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἐν τῇ δέει γαυφῆ.* *Vt ergo memoria Mundi conditi inter homines servaretur, ideo voluit Deus Septenarium numerum in Sacris Literis emine- re ceteris honoratiorem.* Vide & quæ præcedunt.

Quæ consensus] Tertullianus adversus Marcionem: *Anima à primor-*

dio, conscientia Dei, dos est. Φυσική ἀλλάθεια pietas naturalis Diodoro Siculo in Fragmentis. Philo de Vnius Imperio : ἄδὴν τεχνικῶν ἔργων ἀνθρώποις μακροτέρως τεχνικώτερον δὲ ὁ νόσμος, ὡς ὑπὸ πνύθην ἐπιστήμην ἀγαθὴ καὶ τελειοτέρως πάντων διδμημιερῶν. τῶν τ' ἐπίπορ ἐνοίων ἐλάδοσφι ὑπάρξουσιν θεῶν, Nihil artem proficiens casu oritur. Maximam autem artem mundus profert, testaturque à summo peritio summeque perfectio se fabricatum. Notitia qua Deum esse credimus hinc ortum habet. Tertullianus aduersus Marcionem I: Nos defendimus Deum primum natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum : natura ex operibus : doctrina ex pradicationibus. Cyprianus de idolorum vanitate : Hac est summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis. Iulianus ad Heraclitum : πάντες ἀδιδακτως εἶναι θεόν ἢ πεποισμεθα, καὶ ὡς τῶν ἀφορῶν ἐπ' αὐτό τε οἶμαι πεισθῆναι : ἔτι Ἀγλαθήμεροι τοῖς ψυχῶν ὡς αὐτό, ὡς περ οἶμαι ὡς τὸ φῶς πᾶν βλέποντες. Omnes ante doctrinam numen aliquid esse persuaasimus, eo respiciendum, ad eum properandum : credoque sic animos nostros se habere ad Deum, ut visu pradita ad Lucem.

.XLVI.

Et esse numen & nostri curam gerere] Seneca epistola xcvi : Primus est decorum cultus, deos credere : deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas est.

Apud omnes ferme quos nō vimus populos] Seneca epist. cxvii : Tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio instat : nec ulla gens usquam est adeo contra leges moresque projecta, ut non aliquos credat. Idem de Beneficiis IV, 4 : Nec in hunc furor omnes mortales consensissent alloquendi surda numina & inefficaces Deos, &c. Adde Platonem Protagora, & decimo de legibus, & pulchra quæ habet Iamblichus post principium de mysteriis Ægyptiorum, ubi Deum nosse ita homini ait proprium, ut hinnitum equo.

Ita & coereri posse arbitror nomine humana societatis] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitatores obsidione captos merfit omnes oīon ἀδύς ut qui Deum nullum nosset, colerentve. Nicolaus Damascenus in excerptis Peireisianis.

§.XLVII.

Opificio seruire, non officii] Philo ad Decalogum de talibus : εἰσι δ' οἱ καὶ ἀποσπασμένοι ἀσθεῖα, μηδὲν ἴσαν μακροδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν πᾶσι πάντες ἔπι κερῆ χαλεκόμενοι, τῶν δ' ἑδὲν νέμοντες, ἀλλ' ἑδὲ μνήμης τὸ καινότερον ἀξιοῦνται ἐπιλήθονται ἢ ἑ μόνον ἀποσῆσαν ἢ μεμνησθῆναι, ἐπιτηδύορτες οἱ βαρυδαίμονες ἐκάσπον λήθην, &c. Sunt autem alii quorum ulterius impietas procedit, qui ne paria quidem Deo & operibus ejus tribuant, sed quicquid honoris excogitari potest, his exhibent, illud communissimum bonum nulla memoracione dignantes, id praterunt quod solum meminisse debuerant, sponte miseri, sibi accersentes quæ sitam oblivionem. Sic locum Deuteronomii interpretatur Maimonides Directore III, 41.

Nec summi Dei cultum ideo deserant] Sic victimas ab Ægypti regibus ab Augusto, à Tiberio in Templum admisere Iudæi. Docent id & Iosephus & Philo.

§.XLVIII.

Darius] Hyfaspis filius, Xerxis pater. Confer quæ supra §. XI. Nemini deinceps ad credendum vim inferre] Iosephus ita cenlet θεῶν ἐκείνων καὶ τὴν ἐαυτῶ ἀσθεῖαν θεῶν ἀσθεῖαν, ἀλλὰ μὴ μὲν βίαις : Debere quemque libero animi proposito Deum colere, non vi coactum.

Quarum rerum causæ nos latent eis causam assignare divinam voluntatem] Ser-

Servius ad initium III Æneidos, Quotiescumque ratio vel iudicium non apparet, sic visum interponitur. Sic & Donatus ad actum v, Scena II Eunuchi. Atque in eum sensum poni Hebræum ψα notat Abarbaniel.

Christo nova legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipendam nemo huius vitæ panis, aut earum metu pertraheretur] Tractat hoc Gregorius Nazianzenus oratione cum assumtus est à Patre : & Beda l. 26. Isidorus de Sisebuto rege : Qui in initio regni sui Iudæos ad fidem Christianam permoveans amulationem quidem Dei habuit, sed non secundum scientiam, potestate enim compulsi, quos provocare oportuit ratione. Transcripsit hoc in historiam Rodericus II, 13. Posteriores in Hispania reges eodem nomine culpant Oforius, & Mariana. quem vide xxv I, 14. xxvii, 5.

Athanasius] Epistola ad solitarios.

Numquid & vos abire vultis?] Cyprianus epistola LV : Conversus ad Apostolos suos dixit : Numquid & vos vultis ire? servans scilicet legem, qua hominib; libertati sue relicta, & in arbitrio proprio constitutus, sibi ipse vel mortem appetit, vel salutem.

Instantiam vocatoris significat] Cyprianns de Idolorum vanitate hunc locum respiciens : Per orbem vero discipuli, magistro & Deo monente, diffusi, precepta Dei in salutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adduce- rent, cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. At, ne esset probatio nimis solida, & de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa penarum genera tentantur.

Iustiniani consilium] Ad eundem Iustinianum epistolam Theodaha- di vide in Cassiodoro x, 26.

Ammianus] Idem vere, Christianam religionem absolutam & simplicem vocat : Zosimus & ipse paganus : χριστιανῶν πίστεως ἰσαγγελία παντός ἀμαρτημάτων κὶ πείρας ἀσεβείας ἀπαλλαγὴ : Christianæ fidei hæc est pol- licitatio, libertas ab omni crimine atque impietate. Secta nemini molesta passim à paganis dicebatur. Tertullianus Scorpiaco. Iustinus A- pologetico II : ἀραγε εἴ ὑμῖν καὶ σύμμεχοι πῶς εἰρήνην ἐσμέν πάντων μᾶλ- λον ἀνθρώπων. ὅτε πνεῦμα δὲ ἐξ ἄλλοις, ὡς λαθεῖν θεὸν κακώτερον ἢ πλεονεξῆν, ἢ ἐπι- βῆλον, ἢ ἐνέρετον, ἀδύκατον εἶναι, καὶ ἕκαστον εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν καὶ ἀξίαν ἢ πρᾶξιν πορεύσῃ. Nos vobis ad imperii tranquillitatem maxime adju- tores & collaboratores sumus, ut qui doceamus fieri non posse ut Deo quis lateat, si ve sit maleficus, raptor, insidiator, si ve aequi amans. tum vero ad sternam aut salutem aut penam quemque miti pro factorum suorum dignitate. Arno- bius de conventibus Christianorum loquens lib. II : In quibus aliud auditur nihil, nisi quod humanos faciat, nisi quod mites, verecundos, pudicos, castos, familiaris communicatores rei cum omnibus, quos solidet germanitatis necessitudine copulatio.

Philo commemorat] In legatione. Similiter & libro de Sacrificanti- bus facunde ostendit quantum Synagoga distent à paganis myste- riis. Locus uterque dignus inspicere. Simile habet libro altero contra Appionem Iosephus.

Constantinus Licinio] Vide Zonaram. Simile illud apud Augustinum epist. L. Maximianus episcopus Vagiensis auxilium petit ab Imperatore Christiano contra hostes Ecclesie, non tam sui ulciscendi causa, quam tuenda Ecclesia sibi eredita. Relatum est in causam xxIII, quest. III.

§. XLIX.

Alibi

Alii Persis] Vide Menandrum Protectorem.

§. I.

Quam ea que dogmata sunt] Sequitur hoc Chrysoſtomus in 1 Cor. II. ὅταν δὲ καὶ ἐν δόγμασιν ἢ συνήθειαι ἢ βεβαιότητες γίνονται. πάντα γὰρ πρὸς διυλάπτειν ἀμείψεις ἢ ἐπιπείσῃς θρησκείας. Vbi vero consuetudo in dogmata incidit, multa fit immobilior. Nihil enim est quod non facilius homo muet quam ea que religionis sunt.

Hæreticus Augustino] Libro de utilitate credendi. Locus refertur in causam xxiv, quæstione 3. Addit Augustinus non idem sibi videri hæreticum & hæreticis credentem hominem. Vide eundem epistola clxi. Hæresis obstinatoris animi dementia, l. 2. c. de summa Trinitate, i.

Temporalis commodi & maxime gloriæ principatus ue sui gratia] Scriptor responſorum ad orthodoxos quæstione iv : ὅτι οἱ εἰσὶν οἱ ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀνυπατάειας τῶν αἰρησιάρχων πάντες αἱ αἰρέσεις πρὸς ἀφορμὰς ἐχέουσαι τὸ σὺς αἰσῶς αὐτῶν. Aperitum est ex cupiditate gloria aut ex amulatu qui primos repertoires agitant, sectas omnes existendi originem cepisse. Chrysoſtomus ad Gal. v : ἡ γὰρ τῶν αἰρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία, Mater hæresum, cupiditas principatus.

Bono animo errant] Agathias ubi de Alemannorum absurdis superstitionibus egerat Historiarū i : ἐλεείδμεν ἐν ἡ χαλεπαίνουσι δικαιοὺν ἡν καὶ παλιέσης μετὰ λαγχάνειν συγγνώμης, ἀπαντες ὅσοι τὸ ἀληθὲς ἀμαρτανάνται. ἡ γὰρ διπλάκοντες ἀλόγῳ καὶ ὀλιολαίνουσι, ἀλλὰ τὲ ἀγροῦ ἐφίμενοι, ἐπειτα σφελίντες τῇ κρείσσῳ τὸ λοιπὸν ἔχοντα τῶν δοκῆθέντων ἀσπίδῳ, ὅπῃα ἅπτα καὶ τῶν ὄντων. misericordie quam odio digniores sunt, ac tales quibus ignosci par sit, quinque a vero aberrant. Neque enim volentes palantur & cepit ant, sed cum bonum appetant, in iudicando decepti, que semel visa sunt retinent mordicum, qualiacumque ea fuerint.

Nemo potest scire nisi iudex] Chrysoſtomus homilia contra Anathe- matizantes: τὸ κεκρυμμένον τῶν τῶν αἰώνων κριτῆ ἀνεπισφαλὲς ἀποφαίνουσι, μόνον ἐν ὁδοὶ καὶ μετὰ γνώσεως καὶ ποσότητος πίστεως. πόθεν ἡδίστους, εἰπέ μοι, τῶν καλῶν, ποίους ἔμενοι κρηθηροῦσιν ἑαυτῶν ἢ καὶ ἀπολογησεται ἐν ἡμέρα ὅτι μέγιστος ὁ θεὸς κρείνει τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἀνεξερεύνητα τὰ κρυπτά καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. id quod absconditum, solus sine periculo dijudicet secularum iudex, cui soli patet & sententia mensura & fidei quantitas. Vado enim nos sciamus, dic mihi quaeso, quibus verbis ille se accusaturus aut excusaturus est, in die illa, qua Deus dijudicabit arcana hominum? Vere inscrutabilia sunt iudicia eius & via eius imperuestigabiles.

In Arianam heresin] Non immerito odimus tam mali exempli inter Christianos repertoires. Vide eorum sæva facta apud Eusebium de vita Constantini libro i, §. 38. Socratem libro iv, 29, Procopium Vandalicorum i, ubi de Honoricho. & Gothicorum i. de Amalaricho. & Victorem Vtunensem. de Semiarianis Epiphanius: τὸς τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντες διώκοντες, ἐν τῶν λόγῳ βεβλόμενοι ἀναστρέφειν, ἀλλὰ & ἐχθραὶ καὶ πολέμοι καὶ μαχαίρας τῶν ἀλλοδόντες τὸς ὁρθῶς πιστευούσας. λυμάν γὰρ ἐμὲ πόλει & χωρὶ ἐργασαύσας ἀλλὰ πολλαῖς. Veritatem docentes vexant, neque verbis evartunt sed odiis, bellis, gladiis, tradunt recte sentientes. exitium quippe jam non uni, sed multis urbibus regionibusque atulere. de talibus Gregorius Episcopus Romanus ad Constantinopolitanum Episco-

Episcopum: *Novæ & inaudita est ista predicatio, quæ verberibus exigit fidem.*
Gal. IV, 29.] Ad quem locum vide Hieronymum, citatum c. quæ secundum. causa XXIII, quæst. IV.

In Gallia jam olim damnati sunt] Sulpitius Severus : Tum vero Idacius atque Ithacius acrius instare, arbitantes posse inter initia malum comprimi, sed parum sanis consiliis, secularibus iudicibus adeunt, ut eorum decretis atque executionibus hæretici uribus pellerentur. mox : Secuti etiam accusatores Idacius & Ithacius Episcopi, quorum studium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, si non studio vincendi plus quam oportuisset certassent. Ac mea quidem sententia est, mihi tam eos quam accusatores displicere. Postea : Martinus apud Treviros constitutus non desinabat increpare Ithacium ut ab accusatione desisteret : Maximum orare, ut sanguine infelicium abstineret. satis superque sufficere ut Episcopali sententia hæretici iudicati Ecclesis pellerentur. Vide & frequentia.

Errantis pœnam esse doceri] Seneca in Tragœdia:

Quis nomen unquam sceleris errori dedit ?

Erde Ira I. 14: Non est prudentis errantes odisse, alioquin ipse sibi odio erit. M. Antoninus libro IX : *ἐστὶ μὲν δὴναιαγ, καὶ δὴδωκεν. εἰ δὲ μὴ, μέμνηος, ὅτι πρὸς τῷ τῷ ἢ σὺμνεῖα σου δίδωται. καὶ οἱ θεοὶ δὲ ἐν μὲν εἰς τοῖς τοῖς εἰσι.* Si potes, meliora doces; si non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipsi Dii lenes sunt talibus. Chrysostomus Eph. IV, 17 : *τὸ ἄγνοεῖν, ἡ κακὰς πράξεις εὐδὲ ἐγκαλεῖται, ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ὁμοῦ ἀγνοεῖ.* eum qui ignorat neque malo affici neque accusari oportet, sed æquum est ut discat quæ ignorat. Valentinianus, laudante Ammiano Marcellino libro xxx : nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud : nec interdictis minacibus subjectorum cervicem ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes, ut reperit.

Insuper illi puniuntur qui in eos quos putant Deos irreverentes atque irreligiosi sunt.] Vide de hac re egregia apud Cyrillum libro contra Iulianum v, & VI. Solone auctore Amphictyones bello persecuti sunt Cirrhæos, quod in templo Delphico vim intulissent. Plutarchus Solone sic & qui falso sibi vatam nomen induunt, recte puniuntur. Consule Agathiam lib. v.

C A P V T X X I.

De Pœnarum communicatione.

- I. Pœna quomodo transeat ad eos qui delicti sunt participes.
II. Communitas aut rectores tenentur ex subditi delicto si adsit scientia & non prohibitio cum prohibere possint & debeant :
III. Item ex receptu eorum qui alibi deliquerunt.
IV. Nisi aut puniant aut dedant : quod exemplis illustratur.
V. Iura supplicium ad infortunatos non ad nocentes pertinere : cum exceptiombus :
VI. Defendi tamen supplices dum de causa cognoscatur : & ex quo iure facienda cognoscitur.
VII. Quomodo delicti rectorum participes sint subditi aut communitati hi qui ejus

membra sunt : & quomodo differant pœna communitati & pœna singulorum.

VIII. Pœna jus in universitatem quamdiu duret.

IX. An sine delicti communicatione pœna transeat.

X. Distinctio ejus quod directo infertur & in consequentiam venit.

XI. Distinctio ejus quod sit occasione peccati & quod ex causa peccati.

XII. Proprie loquendo neminem iuste puniri ob delictum alienum & cur ?

XIII. Non filios ob parentum delicta :

XIV. Respondetur ad Dei facta circa filios nocentium.

XXV. Mis-

XV. Multo minus cognatos alios.

XVI. Possit tamen liberis & cognatis nocentium aliquid negari quod atque habere poterant: cum exemplis.

XVII. Nec subditus proprie puniri posse ob regis delictum:

XVIII. Nec singulos qui non consenserunt ob delictum universitatis.

XIX. Haereditas ad poenam qua poena est non teneri: & cur?

XX. Teneri tamen si poena in aliud debiti genus transierit.

Quoties de poena communicanda quaeritur, aut de iis quaeritur * qui delicti sunt participes, aut de aliis. Qui delicti participes sunt, non tam ex alieno quam ex suo delicto puniuntur. Hi qui sint, ex his quae supra de damno injuria dato dicta sunt intelligi potest. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit, quo in damni dati: non tamen semper ubi damni obligatio est, etiam delictum est, sed tum demum si qua malitia notabilior accesserit, cum ad damni dati obligationem saepe qualiscumque culpa sufficiat. Ergo * qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent, * qui adjuvant, * qui receptum praestant, aliove modo in ipso crimine participant: * qui consilium dant, * laudant, assentantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare * non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt, qui non dissuadent cum dissuadere debeant, qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur, hi omnes puniri possunt, si in ipsis talis sit malitia quae ad meritum poenae sufficiat, secundum ea quae proxime tractata sunt.

II. Exemplis res fiet illustrior. Communitas ut alia ita & civilis non tenetur ex facto singulorum sine facto suo aut omissione. bene enim Augustinus: *Aliud est quod in populo quisque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo sit & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula foederum est: * *Si defecit publico consilio.* Locri apud Livium ostendunt Senatui Romano culpam defectionis procul à consilio publico abfuisse. Narrante eodem Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium, & legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitati assignarent; suo quemque periculo facere.* Et Rhodii apud senatum publicam causam à privatorum causa segregant dicentes, *nullam esse civitatem qua non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex servi, nec alii qui praesunt, nisi aliquid in ipsis vitiosum haereat. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo sunt qui maximum usum habent, & diligenti consideratione indigent: patientia & receptus. De patientia ita habendum est, qui scit delinqui, qui prohibere potest & tenetur nec prohibet, eum ipsum delinquere. Cicero in Pisonem: *Neque vero multum interest, praesertim in Consule, utrum ipse permissis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: *Aliena igitur, inquit, culpa me reum facies? Proxius aliena, si provideri potuit, ne existeret.* ἴσων τῶν πλῆμε μελέων τὸ μὴ κωλύειν τὰς πλεμμελίαντας, ait Agapetus ad Iustinianum: *par est delinquere & delinquentes non prohibere. Quisquis patitur peccare peccantem, is vires subministrat audacia, ait Arnobius. In cuius manu est ut prohibeat, jubet agi, si non prohibet admitti, ait Salvianus. Augustinus vere:*

Liv. l. xlv.

Adv. gent.
l. IV.

Qui

Qui desinit obviare cum potest, consentit. Sic qui mancipium cum possit eximere prostitutum esse patitur pro prostituta habetur Romanis legibus. Si servus sciente domino occidit, in solidum dominum obligat: ipse enim videtur dominus occidisse. Et lege Fabia in dominum animadvertitur si servus domino sciente alienum servum subduxerit. Sed ut diximus præter scientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc est quod ajunt leges * scientiam cum puniri jubetur accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur si non fecerit, & scientiam hic spectari quæ habeat & voluntatem: scientiam accipi cum consilio: ideoque non teneri dominum si servus in libertatem proclamaverit, si dominum contemserit: quia scilicet culpa vacat qui scit quidem sed prohibere non potest. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum, sed eorum demum quos habent in potestate. Vicissim etiam si in potestate habeant & alioqui prohibere poterint non tenebuntur nisi & sciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, scientia, & non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur, quæ omnia ad subditos pari ratione sunt referenda: Veniunt enim ex naturali æquitate. Egregie Proclus ad illud Hesiodi:

πολλὰκι κὲ ζῶμωσσαι πόλις κακῆ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ.

Sape luit populus pœnas unius iniqui,

ait, ὡς ἔξω κωλύειν, μὴ κωλύσαι τὸ ἐνὸς πονηρίαν, ut qui cum prohibere possit non prohibet unius malitiam. Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipse & alii concilio communi suberant, non immerito

Quidquid delirant reges plectuntur Achivi:

* Ipsorum enim erat cogere Agamemnonem ut sacerdoti filiam redderet. Sic post eorundem classis exusta narratur

* Unius ob culpam & furias Ajacis Oilei,

qua de re Ovidius Metam. XIV:

Virgine raptâ

Quam meruit pœnam solus, digessit in omnes;

quia cæteri non impediærent ne virgo sacerdos raperetur. Apud Livium est: Propinquæ regis Tatii legatos Laurentium pulsant. Cumque Laurentes jure gentium agerent, apud Tatium gratia suorum & preces plus poterunt. Igitur illorum pœnam in se vertit. Huc proprie pertinet illud Salviæni de regibus: * Potestas magna & potentissima quæ prohibere scelus maximum potest, quasi probat debere fieri si sciens patitur perpetrari. Et apud Thucydidem est: ὁ δυναῖδος παῦσαι, ἀληθέστερον δρᾶν. Magis ille facit qui potest prohibere. Sic apud Livium Veientes & Latini Romanis se excusant, quod hostes eorum à subditis suis adjuti essent se infæci. Contra Teucæ reginæ Illyriorum non accipitur excusatio quod diceret non à se, sed à subditis piraticam exerceri: neque enim prohibebat. * Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod suorum quosdam piraticam exercere patiebantur. Sciri autem facile est ut præsumantur quæ conspicua sunt, quæ frequentia, τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μεδέειν ἀγνοεῖν: id quod à multis sit, necesse est à nemine ignoretur, ait Dion Prusæensis Rhodiaca. Ætolos graviter reprehendit Polybius, quod cum hostes Philippi videri nollent, suos tamen palam paterentur agere hosti-

l. Imperator. D. qui sine manum.
l. 2. de uxal. act.
Paul. l. 5. Sent.

l. Scientia ad l. Aquila
l. 1. 5. Hac autem, si fam. furt. f. d. l. in delictu. de
nox. act. l. Culpa. de R.
I. l. nullum crimen eo tit. l. 1. 7. qua eam. in fine.
l. Quid ergo. 7. i. l. Non alia.
D. qui nor. inf. l. Furtum. 7.
Quod f. D. arb. furt. cesar.

Liv. lib. I.

Lib. I.
Lib. I. & VI.

Polyb. l. II.

hostilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

III. Veniamus ad quaestionum alteram de réceptu adversus pœnas. Pœnas ut ante diximus naturaliter cuivis cui nihil simile objici potest exigere licet. institutis civitatibus id quidem convénit, ut singulorum delicta quæ ipsorum cœtum proprie spectant ipsis ipsarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut dissimulanda relinquerentur. at non etiam jus tam plenum illis concessum est in delictis quæ ad societatem humanam aliquo modo pertinent, quæ persequi ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus est, quomodo in civitatibus singulis de quibusdam delictis actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter læsus est. & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut securitatem suam jus habent pœnæ exigendæ secundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas apud quem nocens degit ejusve rector impedire non debet.

IV. Cum vero non soleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines suos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, sequitur ut civitas apud quem degit * qui culpæ est comperitus, alterum facere debeat, aut ut ipsa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellant. * hoc enim illud est dedere, quod in historiis sæpissime occurrit. Sic Israelitæ à Benjaminitis postulant ut dedant facinorosos, Jud. xx: Philitæi ab Hebræis ut Samsonem quasi maleficum sibi dedant, Jud. xv. Sic Lacedæmonii Messeniis bellum intulerunt, quod inperfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore ob non deditos eos qui missis ad sacrum virginibus vim intulerant. Sic Cæsarem Germanis ob bellum injuste illatum dedi voluit Cato. * Sic Fabios sibi dedi Galli postulabant quod in se pugnassent. Ab Hernicis agri sui populatores dedi sibi postularunt Romani, & à Pœnis Amilcarem non illum nobilem ducem, sed alium qui Gallos concitabat: * postularunt & postea Annibalem: item Iugurtham à Boccho his apud Sallustium verbis: *simul nobis demeres acerbam necessitudinem pariter te errantem & illum sceleratissimum persequi.* Ab ipsis Romanis dediti qui Carthaginensium quique Apolloniatarum legatis manus intulerant. Achæi à Lacedæmoniiis dedi sibi postularunt eos qui Lanvicum oppugnassent, addito ni dederentur, violatum videri fedus. Sic Athenienses per præconem pronuntiarunt, si quis Philippo insidias struxisset, & Athenas confugisset, *in eo statu esse ut dedi deberet.* Bœoti ab Hippotensibus exegerunt, ut qui Phocum interfecerant, dederentur. Quæ omnia tamen sic intelligenda sunt ut non stricte populus aut rex ad dedendum reneatur, sed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intulisse Lacedæmoniiis quod illi in eos qui Eleis injuriam fecissent non animadverterent: id est nec animadverterent nec reos dederent. est enim disjunctiva obligatio. * Interdum fontes deposcitibus optio datur quo cumulatius satisfiat. Cærites apud Livium Romanis significant: *transientes agmine infesto per agrum suum Tarquinienfes cum præter viam nihil petissent, traxisse quosdam agrestium*

*Paul. l. xiv.
Strabo libro
viii.*

*Livius libro
xxviii.*

*Livius libro
xxxviii.*

Diod. l. xvi.

*Plut. Narr.
amat. Val.
Max. lib.
vi, c. 6.*

Liv. l. viii.

agrestium populationis ejus quæ sibi crimini detur comites: Eos seu dedit placat, dedit se paratos esse, seu supplicio affici, daturus pœnas. In fœdere Carthaginensium & Romanorum secundo, quod apud Polybium, exstat locus male vulgo & distinctus & versus: ἐὶ ἡ μὴ, ἰδέα μὴ ἀποπέσειν, ἐὰν δὲ τὸ τῆς πόλεως, δημοσίων γινώσκω τὸ ἀδικήματα. Ni id fiat (quid id sit incertum est: nam quæ præcedunt sunt mutila) privatim quisque jus suum persequitur. Id ubi fecerit (nimirum ni jus reddatur) publicum delictum habetor. Æschines in responso adversus accusationem Demosthenis de male obita legatione, narrat se, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixisse inter alia, æquum esse ut pœnas luerent commissorum criminum non civitates, sed qui peccassent: nec quicquam nocendum civitatibus quæ accusatos judicio siflerent. Quintilianus declamatione CCLV: Proximos existimo eos transfugis * à quibus transfuge recipiuntur. Inter mala quæ ex discordiis civitatum nascuntur & hoc ponit Dion Chrysostomus oratione ad Nicomedieneses: ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καὶ φυγίαν: Licet his qui alteram injuria affecerunt ad alteram confugere. Hic de deditis occurrit quæstio an si à sua civitate dediti, nec recepti sint ab aliis, cives maneant. Non manere censebat Pub. Mutius Scævola, quia quem populus deditisset, expulsi ex civitate sua videretur, sicut faceret cum aqua & igni interdiceret. Contrariam sententiam defendit Brutus, & post eum Cicero: quæ & verior est, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio sine acceptione non possit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet nisi ex duorum consensu. At dedere de quo hic agimus nihil est aliud quam civem alterius populi potestati permittere, ita ut de eo statuat quod voluerit. Hæc autem permissio, jus nullum dat, aut adimit; executionis tantum impedimentum tollit. Quare si alter populus concessio jure non utatur, erit is qui deditus est eo loco ut à suo populo possit puniri (quod in Clodio Coris dedito, nec ab iis accepto evēnit) aut non puniri, ut multa sunt delicta in quibus utrumvis fieri potest. Jus autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipso facto, sed decreto aliquo aut judicio, nisi lex aliqua factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non potest. Hoc denique modo & bona si dedita nec accepta sint, manebunt cujus fuerant. At si deditio accepta sit, & postea casu aliquo reversus sit is qui fuerat deditus, is civis non erit, nisi ex novo beneficio: quo sensu verum est quod Modestinus de dedito respondit. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui subditi semper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui post crimen commissum aliquo confugerunt.

V. Neque obstant illa adeo prædicata * supplicium jura & a'ylo- rum exempla. Hæc enim illis profunt qui inamerito odio laborant, non qui commiserunt quod societati humanæ aut hominibus aliis sit injuriosum. Gylippus Laco apud Diodorum Siculum agens de illo supplicium jure sic ait: qui initio jura ista introduxerunt, infelicibus quidem misericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam expectandam voluerunt. Postea: Hi vero si dolo malo, si injusta alieni cupiditate

L. ult. D. de legat.

L. I. & II. de Or. Top. & pro A. Cæcilia.

Vol. lib. vi. c. 3.

L. Eos qui, D. de captiv. vii.

Lib. xiiii. }
bibl.

in mala hac inciderunt, ne accusent fortunam, ne supplicum sibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur, * quibus innocens est animus, intacta fortuna. Horum vero vita plena factis injustis, nullum ipsis locum reliquit qui ad miserationem & perfugium pateret. Duo illa, fortunam & injuriam, Menander optime distinxit:

* Ἀτύχημα ἔσ' ἀδικήματα Διὸς Φορῶν ἔχει.

Τὸ δ' ἄλγε' ἄτυχον γίνεσθαι, τὸ δ' αἰεὶ ἴσθαι.

Injuria illud distat infortunio,

Hoc casus, illam quod voluntas efficit.

In Aphorismis I.

Non abit hic Demosthenis dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλασθῆναι, ἢ τὰς ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὰς ἀτυχίας λόγον δεσυχῆσθαι. quod Cicero ita vertit de Inventionem secundo: Misereeri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam in miseriis sunt. Et Antiphani illud, τὸ ἀκρίστον ἀμάρτημα τῆς τύχης ἐστὶ, τὸ δ' ἐκρίστον τῆς γνώμης: Quod non sponte fit, fortuna est; quod sponte, consilii.

Et hoc Lytiæ: ἔδεν ἔδεν ἐκρίστον δεσυχῆμα γίνεσθαι: nemini infortunium sponte sua accidit. Sic in sapientissima lege quibus telum manu fugisset, quo interfectus esset homo, asyla patebant: servus quoque perfugium dabatur: at qui deliberato hominem innocentem occidissent, qui civitatis turbassent statum, his ne ipsum sanctissimum Dei altare patrocina-batur. Hanc legem Philo explicans ait, ἀουδὲν ἀνίκοις τὸ ἱερὸν μὴ παρῆσθαι, profanis in sano nullum esse receptum. Nec aliter Græci antiquiores. Nauplium narratur Chalcidenses Achivis * dedere noluisse, sed causa additur, quia satis se purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur. Erat apud Athenienses ara Misericordiæ, cujus meminerunt Cicero, Pausanias, * Servius, etiam Theophilus in Institutionibus, & quam late describit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi Poëtam.

Et miseri fecere sacram:

mox convenisse eo ait,

victos bellis patriaque à sede fugatos,

Regnorumque inopes.

Panathen.

Aristides * propriam Atheniensium laudem esse ait τὴν τῶν πάντων ἔσθαι δεσυχῆσθαι ἰσοδουχῶν καὶ ὡδύμυθων, quod omnibus undique infelicibus perfugio ac solatio esset. Et alibi: τοῖς κατὰ ἐπίστασιν ἀτυχεῖσι καὶ ἰσὺν πάντων ὑπὲρ ὅλων, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦν ὅφ' ἔσώζον: His qui ubivis locorum infelices sunt, communis eis una est felicitas, bonitas civitatis Atheniensis, per quam salutis compotes fiunt. Apud Xenophontem Patrocles Phliasius in oratione quam Athenis habebat: ἐλάλην τῆνδε πῶν πόλιν, ὅτι πάντες καὶ τὰς ἀδικήματα ἐπίστασιν καὶ ἐφ' ὅλην τὴν ἐπιτασίαν διομύτως ἤκουον τοῦ γένους: laudabam hanc urbem quod omnes aut injuria affectos, aut sibi prætinentes si huc perfugissent auxilium compotes fieri intellexeram. Idem sensus est in epistola Demosthenis pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonom confugiens in ejus nominis tragœdia apud * Sophoclem ita testatur:

Heu, Cecropida, mala multa tuli:

Sed nempe tuli: Deus est testis,

Nihil horum sponte patratum.

Respondet Theseus:

Non me pigebat hospitem, qualem Oepide

Dei XIX, I.
XXI, 15.
Ea XXI, 14.
I Reg. II.
29.
II Reg. XI.
13, & seq.
De spec. legibus.
Plat. quest.
Gr. 32.

De pace II.

Te tuor, omni sospitare in tempore;

Homo esse memini.

Similiter Thesei filius Demophon cum Herculis posterius Athenas confugissent, sic ait :

Hæc patria nostra semper invalidos solet,

Sed jure fretos, ope sua defendere.

Antehac amicis mille relevandis tulit

Discrimina : Et nunc aliud in promptu imminet.

Et hoc illud factum est ob quod Athenienses præcipue prædicabat Callisthenes : τῆς γὰρ καὶ αὐτῆς Εὐρυθεία πολέμου ὑπὸ τῶν παίδων τοῦ Ἡρακλῆος τρανήως ἐν τῇ τότε τῆς Ἑλλάδος : hos enim & in Eurysthea bellum suscepisse * pro Herculis liberis, cum Græciam Eurystheus tyrannide premeret.

Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia :

Hunc qui facinorum conscius, nec legibus

Fidens, ad aras volvitur supplex Deum,

Trahere ad tribunal nulla religio mihi :

Mala semper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione :

Non enim tangi decet

Manu nocente numina, at justum fuit

Piis patere templa contra injurias.

Narrat orator Lycurgus Callistratum quendam, qui capital commiserat, consulto oraculo responsum accepisse, si Athenas iisset, πύξιδος τῶν νόμων, * consecuturum quod jus esset : illum vero confugisse * ad id quod Athenis sanctissimum esset altare, impunitatis fiducia, at nihilominus occisum eum ab observantissima suarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus improbat receptum suo sæculo morem per Græcas urbes flagitia hominum, ut ceremonias Deum protegendi. Apud eundem est : Principes quidem instar Deorum esse : Sed neque à Diis nisi justas supplicum preces audiri. Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe amovendi. Sic narrante Herodoto Cymæi Pactyen Persam cum nec dedere vellent, nec retinere auderent, permiserunt abire Mitylenen. Demetrium Pharium qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat, à rege depoposcerunt Romani. * Perseus rex Macedonum in purgatione ad Martium de his agens qui Eumeni insidiati dicebantur : Ego istos, ut primum in Macedonia esse admonitus à vobis comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi sinibus meis. Samothracas Euandro qui Eumeni insidias struxerat dehuntiant, liberaret religione templum. Cæterum jus hoc quod diximus deposcendi ad poenas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis sæculis in ple-
risque Europæ partibus circa ea demum crimina usurpatur, quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutua dissimulatione transniti invaluit, * nisi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc sciendum est, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles se fecerint, recte recipi ac defendi poenam quod attinet, quia interest humani generis ut si aliter non possunt impunitatis fiducia à maleficis de-

*Advers.
Leocr.*

Ann. III.

Lib. I.

*Livius libro
XXII.*

*Livius libro
XXXVII.*

vocentur, ejusque negotium gerere quivis populus aut populi rector potest.

VI. Notandum & hoc, interim dum de causæ justitia cognoscitur defendi supplices. Sic Demophon ad legatum Eurystheos :

*Si crimen istis aliquod hospitibus struis,
Ius impetrabis : vi quidem hinc non abstrahes.*

Et in altera tragœdia Theseus ad Creontem :

*Es facinus ausus temet indignum, Creon,
Tuisque Thebis ac tuis majoribus :
Ingressus urbem quæ colit fas ac pium,
Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Nostris omissis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Urbs ista visa est, & eo nullius rei ?
Non te ista docuit civitas Amphionis,
Quippe educare haud solita mortales feros :
Nec approbabit illa cum te audverit
Qua sunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma sede miseros supplices.
Ego Labdacea si urbe posuissem pedem,
Quamvis fuissent justa mihi certissima,
Indubia, nulli injicere tentassem manum
Nisi annuente qui soli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hospitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aspergis tuam
Probro atque maculis, & senem certe tua
Te fecit atas, sed parum mentis potem.*

Quod si id ejus accusantur supplices non sit vetitum jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt, quod optime ostendit Æschylus Supplicibus, ubi Rex Argivus Danaïdum gregem ex Ægypto venientem sic affatur :

*Εἰ τοι κρατῆσι παίδες Αἰγυπτίῃσι σέθεν,
Νόμῳ πάλειος φάσκοντες ἐγὼ τοι ἄλλο
Εἶναι, ὡς ἀντίστοιχὸν ἀνλωθῆναι ἴελοι ;
Δεῖ τοί σε φαίνεσθαι νόμους τῶν οἰκοθῆν,
Ὡς σὺν ἔχουσι κύρωσιν ἀμφὶ σέ.*

*Manum tibi si mittat Ægypti genus
Quod lege patria proximos se sanguine
Dicam, quis hac objicere se contra velit ?
Quare tuum est docere, natalis soli
Ex lege, nullo jure te illis subjeci.*

VII. Vidimus quomodo à subditis, aut veteribus, aut advenis culpa in rectores transeat : vicissim à summa potestate in subditos culpa transibit, si in crimen subditi confenserint, aut siquid fecerint summæ potestatis imperio, aut suafu, quod facere sine facinore non poterant : qua de re rectius erit infra agere, ubi quæ partes sint subditorum examinabitur. Etiam inter universos & singulos communi-

catur

catur delictum : quia , ut Augustinus ait loco supra adducto , ubi universi , ibi & singuli : universi non possunt nisi ex singulis quibusque constare : Nam singuli quique congregati , vel in summam reputati faciunt universos . Pertinet autem culpa ad singulos qui consenserunt , non ad eos qui aliorum sententiis victi sunt . Distinctæ enim sunt poenæ singulorum & universitatis . Sicut singulorum poena interdum est mors , ita πόλεως κρίσις τὸ ἐπὶ τῶν πόλεως κρίσις , mors civitatis everti : quod fit cum corpus civile dissolvitur ; qua de re diximus alibi . Atque hoc modo si civitas esse desinat , usum fructum velut morte finiri recte dixit Modestinus . Singuli in servitute poenæ nomine rediguntur , ut Thebani sub Alexandro Macedone : exceptis his qui decreto exuendæ societatis contradixerant . Sic & civitas subit servitutem civilem in provinciam redacta . Singuli bona sua amittunt confiscatione . Sic civitati adimi solent quæ habet communia , muri , navalia , naves bellicæ , arma , elephanti , ærarium , agri publici . At ut singuli ob delictum universitatis citra consensum suum ea amittant quæ ipsorum sunt propria , injustum est , ut recte ostendit Libanius in ea quæ est de seditione Antiochena . Idem * Theodosii probat factum , qui commune delictum punierat interdictione theatri , balnearum , nominis Metropolitanæ .

Lycurg. orator.
Supra cap.
IX. s. 4.
L. Si usus-
fructus. D.
quomodo
usuf. am.
Plut. Alex.

VIII. Egregia hic occurrit quæstio , an poena ob delictum universitatis semper exigi possit . Quamdiu durat universitas videtur posse , quia idem corpus manet , quanquam particulis succedentibus , ut alibi ostensum est . Sed ex adverso notandum est quædam de universitate dici primo ac per se , ut habere ærarium , leges & similia : quædam non nisi derivatione à singulis . Sic namque doctam dicimus universitatem & fortem , quæ plurimos habet tales . De hoc genere est meritum : primo enim convenit singulis , ut animum habentibus quem universitas per se non habet . Exinctis ergo illis per quos ad universitatem meritum deducebatur , ipsum quoque meritum extinguitur , ac proinde & poenæ debitum , quod sine merito diximus non consistere . Libanius in dicta oratione : ἐμοὶ ἰδοὶ ὅδ' ἀδικεῖς ἀδικεῖν ἠγέμευ . τὸ μηκέτ' εἶναι μηδὲνα τῶν περὶ ἡδικοῦτων : Ita enim existimo , sufficere tibi ad poenam quod nemo supervit eorum qui deliquerunt . Probanda igitur Arriani sententia damnantis vindictam * Alexandri in Persas , cum pridem interissent qui in Græcos peccaverant . De excidio Branchidarum factò per eundem Alexandrum , hoc est Curtii iudicium :

Arist. VII.
Pol. XIII.

Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent , iusta ultio esse non crudelitas videretur . Nunc culpam majorum posteris luere , qui ne viderant quidem Milerum , adeo Xerxi non potuerant prodere . Simile est alio loco Arriani iudicium de Persepoli incensa in ultionem eorum quæ Athenis Persæ fecerant : ἐμὲ δὲ ἐμοὶ ἀδικεῖς ἀνὲν ἀδικουμένη τῆς γὰρ Ἀλέξανδρον , εἰδὲ εἶναι τις αὐτῆ Περσῶν τῶν πάλαι πωλεῖται : At mihi non videtur hoc prudenter fecisse Alexander , neque vero hæc vera esse vindicta in eos Persas qui pridem esse deserant . Nam Agathoclis illud nemo non ridet , qui ad Ithacensium querelas de damnis illatis respondit , plus mali Siculos ab Vlyxe olim pertulisse . Et Plutarchus libro contra Herodotum minime ait vero esse simile , Corinthios ulcisci voluisse acceptam à Samiis injuriam

τῶν τρεῖς ἄνδρας πῶς tres hominum atates . Nec procedit hujus & simillium factò-

factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta. Aliud enim est jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficii enim talis est materia, ut in quemvis conferri sine injuria possit; poenæ non item.

IX. Diximus de modis per quos communitas poenæ accidit ex culpæ communitate. Restat spectemus, an & culpa non communicata communicetur poena. quæ res ut recte intelligatur, & ne quæ re ipsa diversa sunt ob vocum similitudinem confundantur, mōpēda sunt quædam.

X. Primum, aliud esse damnum directe datum, aliud quod in consequentiam venit. Directe datum voco quo cuiquam auferitur ad quod jus proprium habet. Per consequentiam, quo fit ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuisset, cessante scilicet conditione sine qua jus non habebat. Exemplum est apud Ulpianum: Si in meo puteum aperui quo factum est ut venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re in qua jure meo usus sum. Et alibi, multum ait interesse, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus Jurisconsultus, *preposterum esse ait, ante nos locuplates dici quam acquisierimus*. Sic parentum bonis confiscatis sentiunt quidem incommodum liberi, sed proprie ea poena non est, quia bona illa illorum futura non erant nisi à parentibus ad ultimum spiritum essent conservata. Quod recte ab Alpheno notatum est, cum ait patris poena amittere liberos id quod ab ipso perventurum esset ad eos: quæ verò non à patre, sed à rerum natura, aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themistoclis liberos eguisse scribit Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum esse & omnium civitatum: cui tamen mori leges posteriores Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ ut alibi diximus personam universitatis sustinet, universitas in culpa est, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem civilem; muros, & alia commoda, sentiunt damnum & singuli innocentes; sed ea in re quæ od ipsos non pertinebat nisi per universitatem.

XI. Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occasione quidem alicujus peccati, sed non ita ut id peccatum causa sit proxima ejus actionis quod jus ipsum agendi attingit. Sic qui occasione alieni debiti aliquid promissit malum patitur, ex veteri verbo, *ἐξ ἑσῶ, πάλαι δὲ ἄρα*. *Sponde, naxa præsto est*: at proxima causa obligationis est ipsa promissio. Nam ut qui pro emtore fidejussit, non proprie ex emto tenerur, sed ex promisso: ita & qui pro delinquente, non ex delicto, sed ex sua sponcione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum mensuram accepit non ex delicto alterius, sed ex potestate quam ipse in promittendo habuit. Cui consequens est ut ex sententia, quam veriore credimus, occidi nemo possit ex fidejussione, quia statuimus neminem jus tale habere in vitam,

L. Flumina, s. ult. de dam inf. L. Proculus d. i. L. Prætia. D. ad L. Falc.

L. Eum. D. de incredul. & relog.

L. 11, Ep. 11, & 19.

L. Cum vario. D. de bonis damn.

ram, ut eam sibi ipse adimere, aut adimendam obligare possit: cum veteres Romani Græcique aliter ea de re fenserint: ideoque & * vades capitali iudicio crediderint obligari, ut in Aufonii est versu, & ex notissima Damonis & Pythiæ historia apparet: & obsides sæpe capite plexerint, * ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non est nisi corporis servandi causa. Quod si exilium, si pecuniarum damnum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fidejussor, quæ tamen in ipso, si exacte loquimur, pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet sic ut ab alterius voluntate pendeat, quale est jus precarii, respectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, respectu habito ad eminentis dominium quod utilitatis publicæ causa civitas habet. Nam si quid tale alicui auferatur occasione delicti alieni, pœna in illis proprie non est, sed executio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Scilicet quia in bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur, * ut lege Mosis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna est, sed usus domini humani in bestiam.

XII. His distinctionibus positis dicemus neminem delicti immunem ob delictum alienum puniri posse. Cujus rei ratio vera non est ea quam adfert Paulus Jurisconsultus, quod pœnæ constituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur statui posse etiam extra personam delinquentis, in ea tamen persona quæ ipsum tangat, ut mox dicemus; sed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem est personale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil est magis nobis proprium, unde *αὐτεξέσται* vocatur.

XIII. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit Hieronymus, *liberis imputantur.* † Augustinus vero, *Deus*, ait, *ipse foret injustus si quemquam damnares innocuum.* Dion Chrysostomus oratione ultima cum sanctione Atheniensium adjecta Solonis legibus devoveri posteros dixisset, de Deilege hæc subjicit: *ὁ δὲν παῖδας ἡγῆ ἴσθ' ὅτι ἐπέσειν, ὡς ἐνέει, ἢ ἀμαρτανόντων. ἀλλ' ἕως ὅτου ἀντὶ τῶν ἡμετέρων ἢ ἀπορῆς αὐτῶν;* verum hæc non, ut illa, liberos & posteros peccantium puniit: sed sibi quisque sit infortunii causa. & huc illud vulgatum pertinet: *Noxa caput sequitur.* Sancimus, ajunt Imperatores Christiani, *ibi esse pœnam, ubi & noxa est.* Deinde: *Peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperiarum delictum.* Iustum est, * ait Philo, eorum esse pœnas quorum sunt peccata; reprehendens morem quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum infantes liberos morte puniebant, quem reprehendit & Dionysius Halicarnassensis, ostenditque iniquam esse rationem quæ obtenditur, quod parentibus similes futuri putantur, cum id incertum sit, nec incertus metus ad mortem cujusquam sufficere debeat. Nescio quis Christiano Imperatori Arcadio ausus est hoc dictare, debuisse paterno perire supplicio in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus narrat interemtam sobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla succresceret.* Nec magis justa causa metus ultionis, unde natum est Græcum proverbium:

Desipit occidens qui patrem pignora servat.

Aa 4

at Seneca:

Epist. 3 de morte Nepotiani.

† *Epist. 105.*

L. Sanctimus. C. de pœnis. Lib. 11 de leg. spec.

L. Quisquis C. ad L. Inl. Majest. Libro xxviii. Victoria de jure belli. n. 38.

Sen. lib. II.
de ira. c. 4.
Hor. Call.

at Seneca: *Nihil est iniquius quam aliquem heredem paterni adii fieri.*
 Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos
 nullo malo affectit Pausanias Græcorum Imperator, φῶς τῆς Μηδομῆ
 πῶδας εἶναι ἐναυ μωπεινῆς: *dicens illos extra culpam esse partem Medicarum.*
 Marcus Antonius in Epistola ad Senatum: * *Quare filiis Avidii Cassii*
(is in eam conjuraverat) & genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico
veniam, cum illi nihil fecerint?

II Samuel.
XXI.
I Reg. XIV.
II Regum
VIII, 9, 10.

Homil. 29,
in 9 Gen.

XIV. Deus quidem in lege Hebræis data paternam impietatem
 in posteros se vindicaturum minatur: sed ipse jus domini plenissimum
 habet, ut in res nostras ita & in vitam nostram, ut munus suum, quod
 sine ulla causa & quovis tempore auferre cuivis quando vult potest.
 Igitur si morte immatura ac violenta rapit liberos Acanis, Saulis, Je-
 roboami, Achabi, * in ipsos jure domini non pœnæ utitur, sed eodem
 facto gravius punit parentes. Nam sive superstites sunt, quod maxime
 spectavit lex divina, atque ideo lex minas istas * ultra abnepotes non
 extendit, Exod. xxv, quia ad eorum conspectum pertingere potest
 humana ætas; certum est parentes puniri tali spectaculo: gravius
 enim id illis quam quod ipsi ferunt, ut à Chrysostomo recte dicitur,
 quicum consentit Plutarchus ἡ λυπώσα μᾶλλον ἰτερά κήλασις ἢ τὰς ἐξ ἑαυ-
 τῶν κηκίαι πάροχτες εἰ αὐτὰς ὀφείν. *Nullum durius supplicium quam eos qui ex se*
sunt ob se miseris spectare: sive non eo usque provivunt, tamen cum eo
metu occidere magnum est supplicium: Duritia populi, inquit Tertul-
*lianus, ad talia remedia compulerat, * ut vel p sterit atibus suis proficientes*
legi divinae obedirent. Sed simul notandum est hac graviore vindicta non
 uti Deum nisi adversus scelera proprie in suam contumeliam pepe-
 trata, ut falsos cultus, perjurium, sacrilegia. Nec aliter Græci existi-
 marant: Nam quæ crimina credita sunt posteritatem obstringere,
 * quæ ἄγχι ipsi vocant, omnia istius sunt generis: quo de argumento
 sacunde disserit Plutarchus libro de sera numinis vindicta. Exstat
 apud Ælianum oraculum tale Delphicum:

*At scelerum fontes divinum persequitur jus,
 Nec pote vitari: non si genus ab Iove ducant:
 Sed capiti ipsorum quique enascuntur ab ipsis
 Imminet; inque domo cladem subit altera clades.*

* Agebatur autem ibi de sacrilegio: quod & historia comprobatur auti
 Tolosani apud Strabonem & Gellium. De perjurio similes senten-
 tias supra adduximus. Deinde vero etsi id comminatus est Deus,
 non tamen semper eo jure utitur, maxime si * insignis quædam vir-
 tus in liberis eluceat, ut videre est Ezech. cap. xviii, & exemplis
 quibusdam à Plutarcho dicto loco probatur. Et cum in novo federe
 apertius quam olim declarata sint supplicia quæ impios post hanc vi-
 tam manent, * ideo in eo federe nulla existat comminatio personas
 peccantium egrediens; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut
 mos est varibus, spectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem
 illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio est, quia, ut
 jam diximus, Deus sine culpæ intuitu jus habet in vitam; homines
 non nisi ex gravi culpa, & quidem quæ personæ sit propria. Quare
 eadem illa divina lex ut parentes pro liberis, ita ob parentum facta
 libe-

liberos mortis pœna affici vetat: quam legem * pii reges etiam in perduellibus secuti leguntur: eamque legem valde laudant Iosephus & Philo, ut & similem Ægyptiam Ifoocrates & Romanam * Dionysius Halicarnassensis. Platonis est *πατὴρὸς ἀνείδην καὶ πρωτοίας πείδων ἐδδι ἐξυπέσθαι*. Quod Latine ita exprimit Callistratus Iurisconsultus: *Crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere potest*. Addita causa: *Namque unusquisque ex suo admisso sorti subijcitur, nec alieni criminis successor constituitur*. Ferretne, inquit Cicero, *ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnentur filius aut nepos, si pater aut avus deliquissent?* Hinc factum ut prægnantem mulierem mortis supplicio afficere nefas habitum sit Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum legibus.

XV. Quod si injustæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, injustior sane lex Persarum & Macedonum * devovens & propinquorum capita, quo qui in regem peccarant triftiores perirent, ut Curtius loquitur: *cujus legis diritate exsuperari leges omnes scripsit Ammianus Marcellinus*.

XVI. Illud tamen est notandum, siquid habeant, aut expectare possint perduellium liberi in quod jus proprium sit non ipsis, sed populo aut regi, id auferri ipsis posse jure quodam dominii, cujus tamen usus simul in pœnam redundet eorum qui peccaverint. Huc refer quod Antiphanis ut proditoris posterius *ἀλλοιοὶ ἐνεργήσαντες*, narrante Plutarcho, id est * *honoribus prohibiti sunt*, ut Romæ liberi à Sulla proscriptorum. Sic in dicta Arcadii lege illud tolerabile in liberos: *Ad nullos honores, ad nulla sacramenta perveniant*. Servitus autem quomodo & quatenus in liberos sine injuria transeat, alibi à nobis est explicatum.

XVII. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus, idem aptari potest & ad populum vere subditum: (nam qui subditus non est, ex sua culpa, id est ex negligentia paniri potest, ut diximus) si quærat an is populus malo possit affici ob regis, aut rectorum facinora. Non jam quærimus * si ipsius populi consensus accesserit, aut factum aliud quod per se sit pœna dignum, sed agimus de eo contractu, qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput est rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum pestilentia confecit, & quidem ut David censet innocentem, sed Deus qui in vitam ipsorum jus habebat plenissimum. Interim hæc pœna erat non populi, sed Davidis: nam, ut ait scriptor Christianus, *τις ἐστὶντι πρωτοία τῆς ἡμετέρας βασιλείας ἢ πρωτοία Θεοῦ*. *Acerbissimum est delinquentibus regibus supplicium, id quod populis infligitur*. Perinde enim hoc est, ait idem scriptor, ac si quis qui manu peccavit, in tergo ferjatur: quomodo in simili argumento Plutarchus non aliter id ait accipiendum quam si medicus ad curandam cœxam urat pollicem. Homi nibus cur id non liceat jam antea diximus.

XVIII. Idem dicendum de singulis qui non consenserunt malo afficiendis circa ea quæ ipsorum sunt, ob delictum universitatibus.

XIX. Heres vero cur de cæteris debitis teneatur, * de pœna non teneatur, sicut à Paulo Iurisconsulto scriptum est, *si pœna alicui irrogata*.

Deuteron.
xxiv, 16.
Iof. lib. 11.
Philo de
leg. sp. lib.
11. Ifoe.
Bysiride.
Dionys. lib.
v111.
L. Crimen.
D. de pœnis.
Lib. 1v de
Nat. Deor.

Dan. vii.
22.
Iust. lib. x.

Lib. xx111.

Quest. a 2
orb. 138.

L. Si pœna,
D. de panu.

zur, receptum est committitio jure, ne ad hæredes transeat, vera causa hæc est, quod hæres personam defuncti refert, non in meritis quæ sunt mere personalia, * sed in bonis quibus ut cohærent ea quæ alicui debentur ex ipsa rerum inæqualitate, simul cum dominio fuit introductum. Dion Prusænsis Rhodiaca: ἀπαιτῶ ὁφέλωσι τὰ τῷ ἀποθνήσκοντι ἐχθῆρον αὐτῶν οὐκ εἶναι εἰς ἃς ἂν ποτε κατένευσεν Ἰσῶς. & ἢ ἀφίστασθαι φήσετε τῷ ἀγαθοῦς: Quæ debuerunt majores ex non minus debent posteris. neque enim dicere potestis repudiatam à nobis hereditatem.

XX. Et hinc sequitur, ut si ultra meritum nova quædam causa obligationis existerit, deberi jam possit id quod in pœna erat, quantum non proprie ut pœna. Sic alibi post sententiam, alibi post litem contestatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab hærede debetur, ut & ea quæ in conventionem deducta est. Iam enim nova accessit debendi causa.

Annotata ad Caput XXI.

§. I.

Qui delicti participes sunt] Tertullianus de Resurrectione carnis: Dicent enim ministros & socios habere arbitrium ministrandi atque sociandi, & potestatem suæ voluntatis in urumque, homines scilicet & ipsos. iccirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam sponte accommodant.

Qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent] Saulus manibus omnium lapidabat. Augustinus Sermone v. de Sanctis, c. 4. familia sermone ejusdem argumenti primo, c. 3. & sermone XIV.

Qui adjuvant] ope. Institutionibus de Furtis, §. interdum. Edicto Theoderici, c. 120.

Qui receptum præstant] Hieronymus super parabolas: Non fur solum, sed ille reus tenetur, qui furti conscius quarente possessore non indicat. Chrysostomus de statutis XIV. & ἢ οἱ ἐπιτοκῶντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συναιδότες μὲν, ἀπειθῶντες δὲ, κοινῶσι τὰς ἐγκλημάτων. non enim perjuri soli, sed & qui, conscii cum sint, calant perjuriam, criminis tenentur.

Qui consilium dant] Vide Institutiones & Edictum Theoderici dictis locis. Androcles ex lege Attica, τὸ βελδοσάωσα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνεχθῆς καὶ τὸ τῆς χειρὸς ἰσχυροῦ μύρον. qui consilium dedit eum non minus pœna teneri quam qui manu rem effecerit. & ἢ ἢν πρῶτον μὴ βελδοσάωσαι. neque enim sine consilio res facta fuisset, ait Aristoteles de Poëtica c. 17.

Laudant, assentantur] Chrysostomus I ad Romanos circa finem: καὶ ἢ τῷ ἁμαρτανίου τοῦ ἐπιπαινοῦντος χυλοπῶτες. peccante qui peccatum laudat. qui facinorosum adstant hortatur, pro faciente habetur lege Langobardica, lib. I. tit. IX. §. 25. vide quæ ex Philone & Iosepho mox profereamus ad §. 17.

Non vetant] Chrysostomus I adversus Iudæos: ὡς περὶ ἐν ἐχθῆ οἱ κλέπτοι-τες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὲν ὄντες κωλύουσι, μὴ κωλύοντες δὲ τὴν αὐτὴν οὐκ εἰς διδόναι δύνανται. Sic non ii modo qui furtum fecere, sed & qui prohibere cum possent non prohibuere, puniuntur, & quidem pari uterque pœna. Sic eum qui sanari ægrotum prohibet, teneri quasi vulnerasset ait idem Chrysostomus 2 ad Cor. c. VII.

Si defecit publico consilio] Chrysoftomus de statutis III : ἡ δὲ ἐκ κινδύνου ἢ πόλεως τὸ ἀμείστητος γέγονεν, ἀλλὰ ἀνθρώπων τινα ζέων. Ἐπιπλοῦσαν, ἔδεν λογισμῶν ποιήσαντων, ἢ τὸ μὲν καὶ τὸ ἄλλο παύση. καὶ οὐκ ἂν εἴη δικαίον ὑπὲρ τῶν ὀλίγων ἀπειθείας πᾶσι τοῦ αἵματος ἀναρπαζέσθαι, καὶ τὰς ἔδεν ἠδίκησθαι διδόναι δ' αὖν. Non commune fuisse delictum civitatis, sed extraneorum & advenarum, qui cuncta temeritate ac legum ignorantia quam ratione facerent. neque vero equum, si ob praecorum imperitiam tanta urbs everteretur & poenam ferrent culpa exsortes. Ammianus libro xxx de Quadis : nihil ex communi mente procerum gentis delictum asseverantes in nostros.

Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia] Lege Wisigothorum libro VIII, tit. IV, cap. II, cap. 26, & alibi. Libro IX, tit. I, c. I.

Isferum erat cogere Agamemnonem] ita hanc rem explicat Cyrillus libro v contra Iulianum.

Vnius ob culpam & ferias Ajacis Oilei] Euripides Troadibus sic loquentem Neptunum facit:

οἶδ' ἤντε' Αἴας εἴλας κροσσάνδρου βίαι.

Cum Phabadem vi traxit Ajacis manus.

Et Minervam respondentem

κ' ἔδεν γ' Ἀχαιῶν ἔπαυται, ἔδ' ἤκασ' ὕπο.

Nilque audiit, nil passus à Grecis mali est.

Pari jure omnes Antiochenos statuarum crimine involvit Chrysoftomus, prima ejus argumenti oratione, ἰδὲ τὸ ἀμείστητος γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἐγκλημα γέγονεν κινδύνου. ἰδὲ δὲ κίνδυνος ἀπάντες διδόναι μὲν τῶν ἐπιπλοῦσαν, καὶ τὸ μὲν καὶ τὸ ἄλλο παύση. καὶ οὐκ ἂν εἴη δικαίον ὑπὲρ τῶν ὀλίγων ἀπειθείας πᾶσι τοῦ αἵματος ἀναρπαζέσθαι, καὶ τὰς ἔδεν ἠδίκησθαι διδόναι δ' αὖν. Ecce facinus pancorum fuit, accusatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in me omnes sumus, & eorum quae illi ausi sunt poenam nos ipsi expectamus. Quod si antevertissemus eam, illos de urbe pellendo, & partem morbidam sicut oportet tractassemus, abesset jam à nobis hic timor. deinde: δι' αὐτῶν ἐν τῷ τὸ κλάζε, φησι, διδὲ δίκην τῶν ἐχάτην, ὅτι μὴ παύση, μηδὲ ἐκάλυες, μηδὲ τὰς ἀκοσμήτους κατέχευε, μηδὲ ἐκινδύνους ὑπὲρ τῶν εἰς τὴν βασιλείαν πρῆς. ἔμετρεες τὴν τολμηρίων, ἐπαυῖν τῷτο ἔδοξε δέχομαι. ἀλλ' ἔδ' ἐπίχευε τὴν ἡγοῦμαι, τῷτο κατηργείας ἄξιον. Ob hoc ipsum, inquit, ser poenas, & ultima lue supplicia quod non adfuit, quod non prohibuisti, quod insanientes non retinuisti, quod pericula non subivisti pro honore Imperatoris. Particeps non fuisti facinorum? Laudo hoc, & boni accipio. sed nec quae fiebant impediisti. hoc vero jam dignum accusari.

Potestas magna & potentissima, quae prohibere scelus maximum potest] Philo in Flaccum: ὅτι ἐπιπλοῦσαν ἢ τὸ πᾶσι τοῦ αἵματος ἀναρπαζέσθαι, καὶ τὰς ἔδεν ἠδίκησθαι διδόναι δ' αὖν. nam qui castigare, certe inhibere potuit, si non impedit, habendus est permisisse aut etiam probasse quod agebatur. Dion Galba: τῶν μὲν γὰρ ἰδιώταις ἀπέχεσθαι μηδὲν ἀδικεῖν. τῶν δὲ δὴ τῶν ἡγεμονίαις ἔχουσιν ἀνάγκη παύσασθαι ὅπως μηδὲ ἀλλοτρίως κεραιρή. Privatis sufficit non delinquere. in imperio agentibus incumbit & hoc curare ne delinquat alius. in c. 4 Synodi Pistensis positae inter capitula Caroli Calvi habemus: Non est liber à consensu qui quod emendare potest, emendare negligit, quapropter sine dubio peccati se participem facit. Vide Nicetam Choniatem libro II de Andronico.

§. IV.

Olim ab Amphictyonibus damnati Scythi] Plutarchus Cimone. *Qui culpa est compertus*] deditioem enim præcedere debet causæ cognitio, non decet *αὐχίτες ἐκδίδουσι*, homines dedere causa non cognita, Plutarchus Romulo. Rex Scythiæ apud Camdenum in anno LXXXV ait Elisabetæ, transmissurum se in Angliam Fernihurstium, imo & Cancellarium, si præcogitate securitatem violasse vel cædem conscississe liquidis & legitimis probationibus convincerentur.

Hoc illud est debere quod in historiis sæpissime occurrit] Mithridatem à Tigrahe poposcit Lucullus, & non dediti bellum intulit. Appianus Mithridatico & Plutarchus Lucullo. Romani Salgas ab Allobrogibus dedi sibi postularunt. Appianus excerptis legationum XI. de Episcopo quem Romani dedere Scythis volebant, vide Priscum excerpto legationum 21. Dux Beneventanus à rege Vascone deditus Ferdinando Castellam regenti. Mariana xx, 1.

Sic Fabius sibi dedi Galli postulabant] Plutarchus Camillo. Appianus excerpto legationum 9.

Postularunt & postea Annibalem] Diodorus Siculus in fragmentis. Livius.

Interdum fontes deposcentibus optio datur] Vide foedus inter reges Angliæ & Daniæ, memoratum Pontano de Mari.

A quibus transfuge recipiuntur] Zonaras Basilio Porphyrogenneto: *ἔπιμψε πρὸς Κοσθέν ἀξίαν μὴ ἀπαδέεσθαι, ἢ τυραννίσασθαι καὶ κτλ οἰκίαι δ' αὐτοῦ τῶ Ἰσθμόν, ἢ αὐ μὴ καὶ κατ' ἰαυτῶν παύσειν μὲν ἐν αὐτῶν ἀγαθόν. misit ad Chosroem postulatam ut dederetur sibi regni affectator, qui domino contraria cepisset arma, neve in semetipsum perniciosum exemplum statueret Chosroës. vide de piratis Lesbi mendose receptis Chalcocondylam libro IX.*

§. V.

Supplicium jura] *ἰσθνοὶ ἰσθνοῖς νόμοι* Polybio, & Malcho in excerptis legationum.

Quibus innocens est animus, irata fortuna] Oraculum vetus.

ἔτανας τ' ἰταίαν ἀμόνον. εἰ σ' ἐπίανον

αἰμα. πῖλαις ἢ χέρας καθάρωτες ἢ πάρος ἦδα.

Carum occidisti, dum vis succurrere. nullum

Crimen habes. manus est tibi purior, ac fuit ante.

Ἀτυχία & ἀδίκημα] Philo de Iudice: *ἔλεε ἐπ' ἀτυχίμασιν, ὁ δ' ἐκείνη γράμη πειρησόμενος σὺν ἀτυχίαι ἀλλ' ἀδίκημα. misericordia infortunis debetur. at qui deliberata sententia male agit, non infelix est, sed injustus. Sic M. Antoninus mentem vult inspicere: ἢ ἐπιστήρας πότερον ἀγνοία ἢ γνῶσις, καὶ ἀμα λογισμὸς, π συνηθὲς, ut noris ignorantia in aliquo an consilium fuerit, & simul ea consideres que his coherent. Sic τὰ ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης, que ab ignorantia aut oblivione veniunt; & τὰ ἐκ ἀγνοίας que ex consulto fiunt, distinguit Totilas apud Procopium Gothicorum III.*

Dedere noluisse] Recepit nec dedit Pipinus ex Neustria ob tyrannidem ad se confugientes. Est id apud Fredegarium in rebus Pipini ad annum 10 CLXXXVIIII. Etiam ab Ecclesia Romana ad se confugientes recepit Ludovicus Pius Imperator, ut apparet ex ejus decreto facto anno 10 ccccxvii, inserto in Tomum II Conciliorum Gallia: Et Carolus Calvus, qui ex parte fratris sui Ludovici ad se profugerant. Aymonius lib. v. cap. 34. de Cegena Patzinaca non dedito

postulanti Tyracho vide in Constantini Monomachi rebus Zonaram. Sic & Ofmanes ab Inungino prefecto non deditus Eskifari. Leunclavius libro 11 Historiæ Turcicæ. Albuquerqueium Lusitani non dedidere, ut memorat Mariana xvi, 18.

Servius] ad viii Æneidos.

Propriam Atheniensium laudem] quam Arragoniis tribuit Mariana xx, 13. Gepidæ perire omnes malunt, quam Ildigifalem Romanis aut Langobardis dedere. Procopius Gotthicorum iv.

Apud Sophoclem] Vide totum locum. est enim lectu dignus.

Pro Herculis liberis] Vide Euripidem Heraclidis & Apollodorum.

Consecuturum quod jus esset] Neque à Diis nisi justas supplicum preces audiri, ait Tacitus Annalium lib. 111.

Ad id, quod Athenis sanctissimum esset altare] in Lusitania Ferdinandum cubiculi præfectum è templo ad quod confugerat raptum, & igne combustum, ob vitium nobili virgini illatum, narrat Mariana libro xxi. Vide & de Asylius librum viri magni Pauli Veneti, Societatis servorum quæ dicitur.

Perseus rex Macedonum] Narrat & Appianus excerpto legationum numero 20. Simile illud in Latina vita Themistoclis: cum ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit, (Admetus rex Molossorum) monuitque ut consuleret sibi, itaque Pydnam eum deduci iussit, & quod satis esset præsidii dedit. Sic & Ildigim Langobardum dimittunt Gepidæ apud Procopium Gotthicorum 111. Adde Epistolam Theuderici ad Trasamundum regem Vandalorum de Gisefico suscepto v, 43, & 44. & ea quæ in vita regis Ludovici. Sic Christophorum Sborovium à se amovit Imperator Rudolphus II, teste Thuano lib. lxxxi11, in anno c10 10 x c 111 de Alfonso Gegionis Comite à rege Galliæ damnato ac negato ei in Hispaniam receptu vide Marianam xix, 6.

Nisi federis legibus propius quiddam convenerit] Ut in federe Helvetiorum cum Mediolanensibus. Simlerus recitat. Federa Anglorum cum Gallis dedi rebelles & profugos volunt, cum Burgundis expelli. Camdenus in anno c10 10 c.

Theodosii probat factum] Eadem quæ Libanius de hac re, dicit & §. vii. Chrysofomus in xvii de statuis, in eosdem Antiochenos paria olim constituerat Marcus Antoninus Philosophus, ut testis est Capitolinus: & in Byzantinos Severus, demto Theatro, thermis, honore, ornamentisque omnibus. sed & ipsa urbs Perinthiis data. Vide Herodianum 11. Zonaram, & quæ supra dicta nobis.

Alexandri in Persas] Propterea aliam ei bello causam attribuit Iulianus in Constantii Laudatione: §. viiii.
 ε ὅτι μὲν εἰδὲς πω συνέση ἀπὸ τερον, εἰδὲν ἐπὶ Τηγίω τοῖς Ἐλλησιν, εἰδὲν ἐπὶ τὰς Πέρσας Μακεδόντι οἰαθεῖν δὴ δοκῆσαι εὐδίκην ἡλικίᾳ τούτου τὴν ἔχον ὑπόθεσιν καὶ παιδί πω δῆλον, εἰ τῆς μὲν γὰρ λίσαν ἀρχαίων ἀδικημάτων πτωχίας σφόδρα νεωτέρας, ἢ εἰς παιδας ἢ εἰς εὐγόνους γενομένης, αἰχ' εἰς τὰ φελοῦδρον καὶ ἀπεστερήσειν τὴν ἀρχὴν τὴν εἰς ἀδικησάντων (male legitur ἀδικησάντων) ἀπορίους. Nullum unquam bellum, quod quidem justum censeretur,

conferetur, tali ex causa gestum, non à Græcis in Trojanos, non à Macedonibus in Persas vel puero liqueat. non enim illi obstita vetustate crimina seris pœnis, ne in nepotes quidem aut liberos, persequerentur, sed illos impetebant qui virorum bene meritorum posteris vim infererant, regna extorquebant.

§. XI.

Vades capitali iudicio crediderint obligari.] Apertum id in verbis Rubenis ad patrem Iacobum Gen. XLII. 27 : & apud Iosephum II Antiquæ historiæ cap. 3. Hos vades ἀνέψυχες animæ vicarios vocat Eutropius Caligula, ἐπιψυχῆς θανάτου mortis sponsores Diodorus Siculus in excerptis Peirefsianis, Chrysofomus ad Galatas II : καὶ ἡμεῖς πρὸς καὶ τοὺς δικαστῆρας ἀποθνήσκοντες, ἐπεὶ ἀνδρῶν ἐλόμην θανάτων ὑπὲρ ἐκείνων ἐξαρτάει τὴν πτωχείαν αὐτῶν. Sicut homine aliquo ad mortem damnato, innocens alter pro illo se morti devovens, illum supplicio liberat. Augustinus epistola LIV ad Macedonium : & aliquando qui causa fuit mortis potius in culpa est, quam ille qui occidit, velut si quispiam decipiat fidei iussorem suum, atque ille pro isto legi inimicum supplicium luat.

Vi alibi memorabimus.] Libro III. c. IV. §. 14.

Vi lege Moysis.] de qua vide Maimonidem directore dubitantium

III, 40.

§. XIII.

Ait Philo.] Idem libro de Pietate : ἤς οὐκ ἂν οἶδ' εἰ περ βλαβερωτέρου γήνοισι ἀν' εὐθύνῃς, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηροῦσιν ἐπακροβηθῆναι πτωχῶς δίκην, ἢ τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθῶς ἐρχεται πικρῆ, ἢ νόμος δικάζοντι. ἕκαστον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτῆς μὴ συζητῶν δροταῖς ἐπωανέντι. ἢ (addendum hic κακίαις καλῶς τῶν). Haud scio an possit ullum pejus induci institutum, quam si nec malos à bonis genitos sequitur pœna, nec bonos habebitur bonis qui ex malis parentibus nati sunt. Aliter lex quæ de suis actionibus quemque iudicat, non ex cognatorum virtutibus laudat, aut ex eorundem vitis punit. Iosephus contrarium factum in rege Iudaorum Alexandro vocat ὑπὲρ ἀνθρώπων δίκην exactionem pœna quæ humanum excedit modum. Ovidius :

Illic immeritam materna pendere lingue

Andromedam pœnas injustus iusserat Ammon.

Quare filius Avidii Cassii.] Vide & Vulcatium vita Avidii. Laudat patrem Constantii humanitatem Iulianus, ostenditque sæpe ex malis parentibus bonos venisse liberos, sicut è saxis apes evolvant, è ligno amaro nascuntur ficus, è spinis prodit pomum Penicum. Eiusdem hæc sunt : ἀλλὰ καὶ τὴν παιδῶν ἔτελεσθηκότων νηπιον κομιδῆν τὴν πατρῴων ἐδίδοι, ἕκαστος μετὰ τῶν ζυμῶν. ἢ τῶν σοι πρὸς ἐπιπέσειον ἢ πρὸς τῶν πελάγους δροταῖς ὑπὸ τῆς γυναικῶν. etiam mortui filium, infantem admodum, non frivisti pœna paterna implicari, ita tua agendi ratio ad lenitatem semper vergens perfecta virtutis est testimonium.

§. XIV.

In ipso iure domini, non pœna utitur.] Hæc est sententia Rabbini Simeonis Barfema, longe verissima.

Ultra abnepotes non extendit.] exempla habes in Zimri & Iehu.

Ut vel posteritatis suis prospicientes divina legi obedirent.] Alexander apud Curtium libro VII : Non oportebat vos scire quid de his statuissem, quo tristiores periretis.

Quæ ἄν ἑαυτῶν ἑαυτῶν.] Vide Plutarchum Pericle : & quæ supra dicta hoc libro XIII, §. 1.

Apud Ælianum.] Libro III, 43.

Agit autem ibi de sacrilegio] ut & Libanius ὡν οἱ μὲν ἕδωσαν ἤδη δίκην, οἱ δὲ πῶ μὲν, ὅσην ἐστὶ δὲ ὁ περὶ αὐτῶν ἐξαίρεσις. λέγω δὲ αὐτὸς καὶ παῖδας λέγω καὶ τῶν ἐξ ἐκείνων. quorum alijam pœnas dedere, alij nondum quidem, sed nemo eos pœna eximet: nec ipsos tantum dico, sed & liberos & ex iis nasciturus. Similia habet idem Libanius oratione quam edidit Gothofredus.

Insignis quadam virtus] & publica paterni criminis detestatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud Gregoram libro v, c. 81.

Ideo in eo federe nulla exstat comminatio personarum peccantium egrediens] Tertullianus de Monogamia: deservit una acerba à patribus manducantes filiorum obstupescere? unusquisque enim in suo delicto morietur.

Pirætes] ut Amasias.

Dionysius Halicarnassensis] qui sic ait: τὸ ἐθῶν τῶν ῥωμαίων ἐπιχρῶσον γέγονεν ἀφ' ἑσθῆς ἡ πτωχίας ἀπάσης τῶν παίδων, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσι. mos illa Romanis proprius à pœna omni liberos eximere quorum parentes deliquerunt, habet idem lex Wisigothica libro VI, tit. I, cap. 8.

Pregnantem mulierem mortis supplicio afficere nefas habitum] Laudat Philo libro de Humanitate.

Romanorum] L. Imperator Adrianus, D. de statu hominum. L. Prænantis D. de pœnis.

Devotens & propinquorum capita] Philo morem esse tyrannici dixit §. xv. cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide Herodianum libro III, & exemplum Mediolanense occiso Galeatio apud Bezarum lib. xiv.

Ammianus Marcellinus] abominandas leges vocat. vide & Concilium Toletanum iv.

Honoribus prohibuit] Simile reperies in C. in quibusdam de pœnis. §. xvi.

Si ipsius populi consensus accesserit] Philo de Ægyptii regis subditis Abrahami tempore: ὡς πῆλαιος δὲ ἡ πτωχίας συμπτῶν αὐτῶν ὁ οἶκος, μηδὲν ἐπὶ τῇ ἀφρονομίᾳ διαφεύγαντες, ἀλλὰ πάντων ἐνεκα ἑσθλαίων μονοῦ συγχευόμενοι γίνονται τὰ ἀδικήματα. Sensit & pœnam omnis cum eo familia, quod nemo indignatus esset super injuste facto, sed omnes laudando pane & ipsi illud fecissent. Iosephus, ubi vaticinium contra Ieroboamum prolatum narrat: μεδίξει δὲ ἡ πτωχίας καὶ τὸ πᾶν ἐπιπέσοι τὴν ἀγαθὴν γῆν καὶ διασπαρῆν εἰς τῶν πέτρων ἐν φερότε τοῖς, ὅτι τοῖς τῷ βασιλείᾳ ἀισθημασι καταπύξῃσθε. Particeps pœna & populus erit, excidet quippe felice terra, sparsusque per loca transcuphriatensis exsulabit, quod impietati regis socium se fecerit.

De pœna non teneatur] Maimonides titulo הלוי c. vii, sectione 6. §. xix. Gemara Baba Cama cap. ix, §. ii.

Sed in bonis] Vide Concilium Toletanum viii, in causa Reccefwinthi. vide quæ supra hoc libro, c. xiv, §. 10. Nulla est persona quæ ad vicem ejus qui è vita emigraverit propius accedat, quam hæres, ut Cicero ait secundo de legibus.

De causis iniustis.

I. Explicatur discrimen inter causas iustificas & suasorias. II. Bella que utroque causarum genere carent, serua esse. III. Bella qua suasorias causas habent, non iustificas esse prae donum. IV. Quasdam esse causas qua falsam habeant iusti speciem: V. Ut metum incertum: VI. Virilitatem sine necessitate: VII. Negatum matrimonium in magna feminarum copia: VIII. Cupiditatem melioris soli: IX. Inventionem rerum occupatarum ab aliis. X. Quid si priores occupatores amentes sint?	XI. Iniustam causam esse, & libertatis desiderium in populo subdito: XII. Et voluntatem regendi alio iuribus quasi ad ipsorum bonum. XIII. Item titulum uirversalis imperii quem quidam assignant Imperatori, qui resellitur: XIV. Alii Ecclesia, qui item resellitur. XV. Item voluntatem implendi vaticinia, sine Dei mandato. XVI. Item id quod debetur, non ex iure stricto dicto, sed aliunde. XVII. Distinctio belli cuius causa iniusta, & ejus cui aliunde vitium accedit: & diversi utriusque effectus.

Lib. II. c. I.

Diximus supra, cum de causis agere institueremus, causas alias esse iustificas, alias suasorias. Polybius, qui ad discrimen primus notavit, * illas vocat: *αἰσχροὶς*, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine *αἰτίας*. Sic in bello Alexandri adversus Darium *αἰσχροὶς* fuit ultio injuriarum quas Persæ Græcis intulerant, *αἰτίας* cupido gloriae imperii & divitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex Xenophonis & Agesilai expeditionibus. Sic *αἰσχροὶς* belli Punici secundi controversia de Sagunto, causa indignatio Carthaginensium ob pactio- nes quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiriter ex secundis per Hispaniam rebus, quæ Polybio notata. Similiter Thucydides belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Atheniensium auferentes & Lacedæmoniis suspectas, obtentum vero controversiam Corcyrensi, Potidæensi & alia; * ubi tamen ille *αἰτίας* & *αἰσχροὶς* nomina permiscet. Est idem discrimen in oratione Campanorum ad Romanos cum adversus Samnites pug- nasse se ajunt verbo pro Sidicinis, re pro seipsis: quod viderunt ubi conflagrasset Sidicini ad se trajecturum esse incendium. Antio- chum quoque Livius memorat in Romanos bella suscepisse, in spe- cie causas habentem Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex labente Romanorum disciplina spem magnam concepisset. Sic Plutarchus notat non ex vero objectum Antonio à Cicerone quod causa esset belli civilis, cum Cæsar bellandi certus * prætextum tan- tum ab Antonio cepisset.

Lib. I.

Livius lib. VII.

Lib. XXXV I.

II. Sunt qui neutro causarum genere feruntur in bella, * pericu- lorum, ut Tacitus loquitur, propter ipsa avidi. Horum vitium hu- manum excedit modum, *φρονησι* Aristoteles vocat. De his Seneca: *Possum dicere non esse hanc crudelitatem, * sed feritatem, cui voluptati servi- tia est: possumus insaniam vocare: nam varia sunt genera ejus, & nullum cer- tius quam quod in cades hominum & laniationes pervenit. Cui sententiæ perquam similis est illa Aristotelis ultimo Nicomachiorum: *δὲ αἰτίαι τῶν**

Lib. II de Clem. c. 7.

ὡς πάντῃς μισοφόνῳ πῆ εἶναι εἰ τὸς φίλους πολεμῆς ποιῶν ἵνα μάχῃ καὶ φό-
 ρῳ χέροντο. *Omnino enim crudelis habendus sit qui ex amicis hostes faciat pri-
 gnandi & fundendi sanguinis cupiditate.* Dion Prusænsis: τὸ δὲ καὶ χρωεῖς
 ὑποτίθεται πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, πᾶ ἄλλο ἢ κενία πάντῃς ἐστὶ καὶ Διὰ τούτων κρι-
 κῶν ἐπιθυμία; *Nam sine causa in bella ac pugnas ferri, mera est insania malum
 sibi querens.* Idem ille Seneca epistola IV, *Nemo ad humanum sanguinem
 propter ipsum venit, aut admodum pauci.*

Orat.
 XXXVII.

III. Plerique vero bellantium causas suasorias habent, aut sine
 justificis, aut cum justificis. Sunt qui justificas plane non curant, de
 quibus dici potest illud quod à Romanis Jurisconsultis est proditum,
 prædonem esse eum, * qui rogatus de possidendi causa, nullam a-
 liam adfert, nisi quod possideat. Aristoteles de belli suasoribus:
 ὁς ἐκ ἀδικῶν τὸς ἀσυνέτους καὶ ἀδελφῶν, καὶ τὸς μηδὲν ἀδικεῖντος πολεμῆς ἔδεν
 Φρονεῖσαι; *qui justum sit vicinos innoxios in servitutem redigere, saepe nihil
 curant?* Talis Brennus qui omnia dicebat esse validiorum. Talis Silio
 Annibal, cui

I Rhem
 III.

pro federe, proque

Iustitia est ensis.

Talis Attila, & quibus illud in ore est,

Quæritur belli exitus,

Non causa.

Et: *Hæc acies victum factura nocentem est:*

Et, *Id in summa fortuna æquius quod validius.*

Nec male his aptes illud Augustini: *Inferre bella finitimis, & inde in ca-*
tera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere, quid
aliud quam grande latrocinium nominandum est? De talibus bellis Vel-
 lejus: *Bella non causis inita, sed prout eorum merces fuit.* Apud Cicero-
 nem legimus de Officiis primo: *Ea animi elatio, quæ cernitur in pericu-
 lis & laboribus, si iustitia vacat, non modo virtutis non est, sed potius * imma-
 nitate omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius: οἱ μετὰ τὴν
 ἔρεκα κερδῶν λαμβάνοντες ἔδεν εἶναι, πονηροὶ καὶ ἀσέβεις καὶ ἀδικοὶ καλῶν. οἷοι εἶ-
 σιν οἱ τυράννοι, καὶ οἱ τοὺς πόλεις πορνεύοντες. *Qui magni compendii sui causa acci-
 piunt unde non oportet, hi pravi, impii, iniusti appellantur, * quales sunt tyrann-
 vi & urbium vastatores.*

Lib. IV de
 civit. Dei
 c. VI.

IV. Alii causas quasi justificas adferunt, quæ expensæ ad rectam
 rationem injustæ reperiuntur: & ut Livius loquitur, non certamen
 juris, sed vim quæri apparet. Reges plerosque, ait Plutarchus, duo-
 bus nominibus, pacis & belli, tamquam nummis uti, non ad id quod
 justum est, sed ad id quod expedit. Quæ autem sint causæ injustæ,
 cognosci aliquatenus potest ex justis causis quas hætenus explicavi-
 mus. Rectum enim obliqui est index. Sed perspicuitatis causa summa
 genera annorabimus.

Pyrrh.

V. Merum ergo ex vicina potentia non sufficere supra diximus.
 Ut enim justa sit defensio, necessariam esse oportet, qualis non est ni-
 si constet, non tantum de potentia, sed & de animo, & quidem ita
 constet, ut certum id sit ea certitudine quæ in morali materia locum
 habet. Quare minime est probanda eorum sententia, qui justam bel-
 li causam statuunt, si vicinus nulla pactione impeditus in suo arcem

B b

faciat,

faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare possit. Nam adversus tales metus contrariæ in suo munitiones & siqua sunt similia remedia quærenda sunt, non vis bellica. Injusta igitur bella Romanorum in Philippum Macedonem, Lyfimachi in Demetrium, ni alia causa adfuit. Valde mihi placet Taciti illud de Cauchis: *Populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit justitia tueri, sine cupiditate, sine impotentia: quieti, secretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrocinis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per injurias assequuntur. prompta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quiescentibus eadem fama.*

VI. Nec utilitas par jus facit cum necessitate.

VII. Ita ubi laxa est matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium causam bello præbere non potest: qualem olim Hercules arripuit in Eurytum, * Darius in Scythas.

VIII. Nec magis mutandæ sedis amor, ut paludibus & solitudinibus relictis solum fœcundius possideatur: quam Germanis veteribus bellandi causam fuisse ait Tacitus.

IX. Æque est improbum inventionis titulo sibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, etiamsi is qui tenet sit improbus, de Deo male fentens, aut hebetis ingenii. Nam inventio est eorum quæ nullius sunt.

X. Neque ad dominium requiritur, aut virtus moralis, aut religiosa, aut intellectus perfectio: nisi quod hoc videtur posse defendi, si qui sint populi omnino destituti à rationis usu, eos dominium non habere, sed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam sunt necessaria. Nam quæ alibi diximus de sustentatione domini, quam pro infantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet, cum quibus est pactorum commercium: tales autem non sunt populi si qui reperiuntur toti amentes, de quo merito dubito. Male ergo Græci Barbaros ob morum diversitatem, forte & quod ingenio cedere viderentur, hostes sibi quasi naturaliter dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut societatem humanam impugnantia, auferri dominium possit, alia est quæstio, & modo, cum de pœnarum jure ageremus, nobis tractata.

XI. Sed * nec libertas sive singulorum sive civitatum, id est ἀνεξουσία, quasi naturaliter, & semper quibusvis competat, jus * bello præstare potest. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum est de jure naturæ præcedente factum omne humanum, & de libertate ἐλευθερία, non de ea quæ est κατ' ἐναντιότητα, hoc est ut natura quis servus non sit, non ut jus habeat ne unquam serviat: nam hoc sensu nemo liber est. quo pertinet illud Albutii: *Neminem natum liberum esse, neminem servum; hæc postea nomina singulis imposuisse fortunam.* Et Aristotelis illud: νόμος ἢ μὴ δέλον εἶναι, ἢ εἰ ἐλευθερον: *de lege venisse ut alius esset liber, alius servus.* Quare qui legitima causa in servitatem, sive personalem sive civilem devenerunt, contenti sua conditione esse debent, ut & Paulus Apostolus docet, ἐξουσία ἐκλήθη, μὴ σοὶ μελίτω. *Vocatus es ad servitutem, ne id te torquat.*

XII. Neque

Zonaras.
Pausan. l. I.

Hist. IV.

Vitæ de Ind.
rel. l. n. 31.

Vitæ, de bello, n. 5, 6, 7.
8. Id. l. II, n. 18.
Plato de Repub. l. II, c. 7. Eurip. Hecub. a Liv. l. XXXI. Iso. Panath. Hoc libro c. XX, §. 40.

Senec. III, contr. 21.
1 Pol.

1 Cor. VII, 21.

XII. Neque minus iniquum armis subigere aliquos velle, quasi dignos qui serviant, quos naturaliter servos interdum Philosophi vocant. Non enim siquid alicui est utile, id statim mihi licet ei per vim imponere. Nam his qui rationis habent usum libera esse debet utilium & inutilium electio, nisi alteri jus quoddam in eos quaesitum sit. Infantium plane alia est ratio, quorum regimen, cum ipsi jus exercenda *ἡ βουλή* actionumque suarum moderandarum non habeant, occupanti & idoneo natura concedit.

XIII. Vix adderem stultum esse titulum quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quasi ipse etiam in remotissimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, nisi Iurifconsultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum ausus esset pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum se * mundi dominum vocet, & in sacris literis imperium illud, quod * Romaniam posteriores scriptores vocant, appelletur * *τῆς οὐρανίου* nomine: qualia sunt & illa:

Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque similia per complexionem, aut excessum, aut excellentiam dicta: quippe cum & in iisdem sacris literis sola * Iudæa sæpe veniat nomine *τῆς οὐρανίου*, quo sensu accipiendum dictum verus Iudæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, * id est in medio Iudææ, sicut in medio Græciæ Delphi similiter dicti orbis umbilicus. Neque est quod quemquam moveant Dantis argumenta, quibus probare nititur Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam commoda quæ adfert suis compensantur incommodis. Vt enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire potest quæ regi nequeat, sic & hominum numerus & locorum distantia tanta esse, ut unum regimen non ferat. Deinde vero concessio hoc expedire, jus imperii non sequitur, ut quod nisi ex consensu aut pœna nasci nequit. Ne in omnia quidem quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet, multa enim ut bello quaesita, ita bello amissa sunt, alia pactionibus, alia derelictione * in aliarum gentium aut regum jus transferunt. Quædam etiam civitates olim plane subditæ, postea tantum ex parte subditæ, aut tantum inæqualiter fœderatæ esse cœperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi aut mutandi jures, non minus adversus Rom. Imperatorem, quam adversus alios valent.

XIV. Sed & Ecclesiæ jus fuerunt qui adferrent etiam in populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipse Paulus Apostolus aperte dixerit eos qui extra Christianismum sunt judicandi sibi jus non esse: *τι γὰρ μοι τὸς ἕξω κελίεν*; 1 Cor. v, 12. Et quod jus Apostolis judicandi competiit, quanquam etiam ad res terrenas suo modo pertinebat, erat tamen cœlestis, ut ita dicam, non terrestris ingenii, exercendum scilicet non per arma & flagra, sed per verbum Dei generaliter propositum, & ad circumstantias peculiare aptatum, per sigillorum divinæ gratiæ exhibitionem, aut negationem, prout cuique conduceret: postremo loco etiam per vindictam non naturalem, sed natura ipsa superiorem, ac proinde à Deo procedentem:

Vitt. de Ind.
n. 24. *Ayal*
la de jure
belli, lib. 1.
c. 2. n. 29.
Covar. c.
peccatum,
p. 2. §. 9. n. 5.
& seq.
Ad L. Ho-
stes. D. de
captivis. L.
ἡ βουλή.
ad L. Rhod.

Luc. 11. 1.

Arist. vit.
Pol. 1v.

Silv. verb.
bellum. p. 1.
n. 21.
Covar. loco
citato, n. 9.

Vitt. de Ind.
rel. 21. &
seq. Ayala.
L. 1. n. 29.

Job. XVIII.
36.

Vid. Petr.
Damil. IV.
epist. 9. &
Bern. epist.
221.

Act. Ap.
hom. III.
epist. ad Tit.
hom. I. ep. I.
ad Theff.
rom. IV de
sacerd.
Lib. II.

qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit. Christus ipse, à quo omnis potestas ecclesiastica fluxit, & cujus vita exemplar est Ecclesiæ, qua talis est, propositum, negavit regnum suum esse de hoc mundo, hoc est, ejus naturæ cujus sunt cætera regna: addens alioqui futurum fuisse, ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiam si legiones voluisset poscerè, poposcisset, non hominum, sed Angelorum, Matth. xxvi, 53. Et quicquid fecit pro jure suæ potestatis, id fecit non humana, sed divina virtute, etiam tum cum nundinatores è templo ejecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ erat signum, non instrumentum; ut alias sputum & oleum* signum medendi, non remedium. Augustinus ad indicatum Iohannis locum: *Audite ergo Judæi & gentes: audi circumcisio: audi præputium: audite omnia regna terrena: * non impediō dominationem vestram in hoc mundo: regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille major, cum Christus natus nuntiaretur expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis, quam irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. quid vultis amplius? Venite ad regnum, quod non est de hoc mundo: Venite credendo, & nolite servire metuendo.* Episcopo inter cætera interdicit Paulus ne percussor sit, 1 Tim. III, 2. ἀνάγκη καὶ ἀνάγκη, imperare imposta necessitate, ea scilicet quæ ex humana vi proficiscitur, regum esse non Episcoporum, * dixit Chrysostomus. Et alibi: *Non est nobis data potestas ut auctoritate sententia (talis scilicet quæ jus exsequendi per manum regiam, aut militarem, * aut juris qualiscunque humani ademptionem in se contineat) cohibeamus homines à delictis: Et Episcopus officio suo fungi ait ἐπιτοκῶν, ἀπὸ τοῦ πείθειν, non cogendo, sed suadendo.* Et ex his quidem satis apparet, Episcopos, qua tales sunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. * Hieronymus regem & Episcopum comparans: *Ille nolentibus præest, hic volentibus.* An vero reges ipsi iis qui Christianam religionem rejiciunt arma quasi pœnæ nomine inferre possint, supra capite de pœnis à nobis disquisitum est quantum instituto sufficit.

XV. Hoc quoque monebo non frustra, sed quia veteribus recētia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, justam belli causam non dare * spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod * quæ nondum impleta sunt oracula interpretari certo vix contingit sine prophetico spiritu, etiam rerum certarum latere nos possunt tempora, ac postremo prædictio, nisi expressum adsit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus quæ prædixit, sæpe per improbos homines, aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque sciendum est, si quis quid debet, non ex justitia propria, sed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, misericordia, dilectione, id sicut in foro exigere non potest; ita nec armis deposci. Nam ad utrumque horum non sufficit, ut id quod postulatur sit ex morali ratione faciendū, sed præterea opus est in nobis jus quoddam sit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa debita aliarum virtutum, quod cum sit, nova tunc debendi

bendi ratio accedit, quæ jam ad justitiam pertinet. Id cum deest, injustum ex hac causa bellum est, ut Romanorum in regem Cypritanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad reposcendam gratiam: alioqui contractus esset, non beneficium.

XVII. Notandum & hoc sæpe accidere, ut bello causa quidem justa subfit, sed vitium actioni accidat ex animo agentis: sive quod aliud quiddam, non illicitum per se, magis & principalius animum movet quam jus ipsum, puta * honoris studium aut utilitas aliqua, sive privata, sive publica, quæ ex bello ipso seorsim à causa sua justifica considerato expectatur: sive quod adest affectus plane illicitus, ut gaudium acquiescentis in malo alieno sine boni respectu. Sic Aristides de Societate secunda Phocenses ait merito periisse, at non bene fecisse Philippum cum eos perderet, quippe non religioni studentem, quod præfererat, seu augendo imperio. *Vna & ea vetus causa bellandi est, inquit Sallustius, profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes præcipua bellorum causa, apud Tacitum. & in Tragœdia:*

† Rupere fœdus impius lucri furor
Et ira præceps.

Quo & Augustini illud recte referas: *Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus, & implacabilis animus. feritas rebellandi, libido dominandi, & si quæ sunt similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur.* Sed hæc, ubi causa justifica non deest, peccatum quidem arguunt, ipsum tamen bellum proprie injustum non faciunt, unde nec ex tali bello restitutum debetur.

Vit. de ju-
re bell. n. 2.

† Sen. Hipp.
Contra Fau-
stum, lib.
xxii. c. 74.
Covar. d. 5.
l. n. 2.
Cajet. 2. 2. q.
40. art. 1.
Silvester in
verbo bel-
lum n. 2.
Summa
Ang. in
verbo Bel-
lum. n. 5.
Sum. Ref.
ib. n. 3. &
8.
Th. 2. 2.
66. 8.

Annotata ad Caput XXI I.

Illas vocat *αἰτίαι* quia palam proferri solent (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine *αἰτίαι*] Sic & Plutarchus distinguit in Galba, & Dion in rebus Cæsaris & Pompeji: Et Polybius, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 126. Cum Suetonio recte illas prætextum, has causas dixeris. Ita enim ille de Julio Cæsare: *Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: causas autem alias fuisse opinantur.* Thucydides alibi distinguit *αἰτίαι* & *τὸ ἀλλοθὲς* ut in Atheniensium motu adversus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egestanis, res ipsa, cupiditas Siciliæ sibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Atheniensibus loquens illud *αἰτίαι* prætextum vocat, hoc *διάνοιαν* propositum. utrumque est in libro Thucydidis v. I. Appianus etiam *αἰτίαι* vocem usurpat in Mithridatico. idem Civilium v. ubi de rupta pace inter Octavium & Sextum Pompejum agit, dicit *αἰτίαι* causas alias intus fuisse, alias quæ præferebantur. Agathias libro quinto id quod alii *αἰτίαι*, vocat *συνήψιν* & *αἰτίαι*, figmentum & obrentum, cui opponit *αἰτίαι* in historia Hunni Zanurganis. Adde quæ diximus supra libri hujus capite I, §. I. Procopius Perficorum I I dicit stultum esse non libere loqui, ubi dux est justitia, comes utilitas.

Vbi tamen ille αἰτίαι & αἰτίαι nomina permiscet] sic & libro v

de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat ἀεθφαιαν, mox vocat αἰλίαν, quomodo & Græcum ἀεχῶν, Latinum principiorum vocem, aliasque ejus generis, esse sensus ambigui notavimus d. c. I. §. I. hujus libri. Scriptores Constantinopolitani Imperii id quod alii ἀεθφαιαν sæpe πάτροκλοιο vocant, nimirum ex Achilles historia, qui ad retumenda arma ex Patroclo sumpsit materiam.

Prætextum tantum ab Antonio cepisser] πῦρ πάλαι δεομένη ἀεθφαιας χῆμα καὶ λόγον ἀεθφαιῆ τῆ πολέμου παρῆχεν. Hac pridem prætexto opus habenti speciem aliquam & decorum titulum bellandi dedere. Verba sunt in hac historia Plutarchi. Lucani autem :

Cunctasque pudoris

Rumpunt fata moras, Iustus Fortuna laborat

Esse ducis motus & causas invenit armis.

§. II.

Periculum, ut Tacitus loquitur, propter ipsa avidi] De Alanis Ammianus libro xxxi : *Vi hominibus quietis & placidis etiam est voluptabile, ita illos pericula juvant & bella.*

Sed feritatem] Idem libro II de Ira c. 5: de Apollodoro locutus & Phalaride : *Hac non est ira, feritas est.*

§. III.

Qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert, nisi quod possideat] L. Pro hærede. § ultimo & sequentibus legibus. D. de Hæreditatis petitione. Talis Herulorum in Langobardos πάλεμος ἀεθφαιας, bellum sine prætextu. Galli apud Livium v, in armis se jus ferre, & omnia fortium virorum esse.

Immanitatis omnem humanitatem repellentis] Agathias libro II : ὅσοι δὲ κέρους ἐκάλῃ ἢ δυσμενείας ἀλόγως, μηδὲν ἐγκλημα ἐν δικον ἔχοντες, ἐπειτα φεικτοῖσι αἰδῆ τὴν ἀδελφείαν τὸς μηδὲν ἰλημνησῶς σπόμενοι, ἔτσι δὲ ἀλάζονές εἰσι καὶ ἀπίστοι. Qui vero aut lucri causa aut cæco odio nullam habentes justam querelam, alienas terras invadunt innocuis noxiis, hi homines sunt & superbi & improbi. Exemplum nobis dat illustre Menander Protector. ὃν Βασιλῶν ὁ πῶ Ἀβαρῶν χεῖρα & ἑδμήμιος ἀφορμῆς ἢ σκήψας λαβόμενος, ἔδὲ ψαδῆ γὰρ καὶ ῥωμαίων αἰλίαν ἀξιώσας ἕνα συνθεῖναι, ἀναισχοντῶσιν καὶ βαρβαρικῶσιν περιελευσε τοῖς συνήθως. Bajanus Avarorum chaganus, nulla occasione aut obtentu, ne conatus quidem causam vel falsam contra Romanos comminisci, inverecunde planeque barbarum in morem exiit pacta.

Quales sunt tyranni] Bene Philo ad Decalogum : ὅσοι τίνων τῶ κλεπτῶν ἔχον ἀεθφαιῶσιν, ἄλας συλῶσι πόλεις, ἀλογῶντες πτωχῶν, ἀπὸ τὸ ἐπικυδέσθωσι τῶ χρέων εἶναι δοκεῖν. ἔτσι δὲ εἰσιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ πὸς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστεῖων ἐπιθυμῶντες, οἱ πὰς μεγάλας ἐξαλαζόμενοι κλοπῆς, σπνοῖς ὀνόμασι τῶ ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐπιμετρητοῖς λησείων τῶ ἀληθέσθωσι. Qui vero furum vires nati sunt, hi totas prædantur urbes, pænarum securi, quod supra leges eminere videantur. Tales sunt homines ingenio minime civili, domatium & potentatus avidi, magna furta committentes, qui pulchris nominibus magistratuum & imperiorum ad obtegnunt quod verius latrocinium appelletur. Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex Curtio, Iustino, Seneca & Augustino producta sunt ad dictum cap. I, §. I, libri hujus.

§. VII.

Darius in Scythas] Antonius Caracalla in Artabanum Parthorum regem. Vide Xiphilinum,

§. XI.

Nec libertas sive singulorum sive civitatum, id est ἀνεξουσία, quasi natura

liber

liter & semper quibusvis competat, jus bello praevidere potest] Vide Concilium IV Toletanum, & quae nos supra cap. IV hujus lib. §. 14.

Mundi Dominum vocet] Vt in Concilio Chalcedonenſi Actione XI §. XIII. & XII.

Romaniam posteriores Scriptores vocant] Vt & Athanasius ad Solitarios. id vix sexta pars erat mundi tunc cogniti.

Τῆς οὐκ ἐκείνης nomine] Philo de legatione: τῶν παλαιοῦν καὶ ἀνεγκαιό-
των μαρτῶν ἡ οὐκ ἐκείνης, ἀλλ' ἡ καὶ κερίας ἀν' ἧς οὐκ ἐκείνην εἶποι, δυοὶ ποσὶ μοις ὀρε-
ζομένην Ἐυφρατὴ τε καὶ Πηνώ. De pluribus utilissimisque orbis partibus lo-
quor, quas & eminenter aliquis orbem appellet, definitum omnibus duobus Eu-
phrate & Rheno.

Judaea saepe veniat nomine ἡ οὐκ ἐκείνης] Hieronymus: Nomen terra, etiam cum additum particula omnis, restringi debet ad eam regionem de qua sermo est.

Id est in medio Judaeae] Discas hoc ex Iosephi lib. III belli Judaici.

In aliarum gentium aut regum jus transferunt] Exemplum sume in Hispania, de qua vide Gomezium in §. fuerat, num. 5, de actionibus: Panormitanum in c. Venerabilem, col. 9. de Electione. Iasonem in L. Cunctos populos. col. 2, C. de summa trinitate. Menochium conf. II, num. 102. Cardinalem Tuschum practicarum conclusionum 345. §. Rex Hispaniae. Molinæum in conf. Paris. in pr. num. 20. Chassanæum de Gloria Mundi parte V, confid. 28. Azorium Institutionum moralium lib. II, c. 5, p. 2.

Signum abedendi] Bene hoc explicat Abulensis ad Matth. IX.

Non impedio dominationem vestram in hoc mundo] Hilarius Arelatenſis: Non enim ad hoc venerat Christus, ut alienam invaderet gloriam, sed ut suam donaret: non ut regnum terrestre praeiperet, sed ut caeleste conferret.

§. XIV.

Dixit Chrysolomus] Verba ejus sunt de Sacerdotio Libro II:

μάλιον μὲν εἰ τοῖς χριστιανοῖς οὐκ ἀφείταται πρὸς βίαν ἐπιναρθῶν τὰ τῶν ἀμαρτανόων-
των παταύματα. ἀλλ' οἱ μὲν ἐξέστην δικαστῆ τῆς κακίης, ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λά-
θωσι, πολλὴν ἐπιδεικνύεται τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀκόντας τοῖς πρὸς τοὺς νόμους τοῖς
αὐτῶν. οὐκ αὖτε δὲ εἰ βιαζόμενοι, ἀλλὰ πείθονται δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὰ τοιαῦτα. ὅτι γὰρ
ἡμῖν ἐξέστια τοιαῦτα ὡς τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ καὶ λυεῖν τῆς ἀμαρτανόωντας.
εἴτε, εἴ δὲ δέδοτο, εἴχομεν ὅπως εἰρησώμεθα τῇ δυνάμει, καὶ τῆς ἀνάγκῃ τῆς κακίης
ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας τούτης ἀπυχομένης, στεφανώοντες τὴν ἐξουσίαν. Ἐὰν τὸ τοιοῦτον πολλὴν χρεῖαν
ἢ μηχανὴν ἢ κεισθῶσιν ἐνόητες ἑαυτῶν ὑπέχειν τοῖς ὡς τῶν ἱερῶν λειτουργίαις
οἱ κάμνοντες. Omnium maxime Christianis non licet vi castigare fontium
delicta. Seculi quidem iudices, ubi maleficos sub legum potestate nati sunt,
multum potestatis jus exercent, & in vitos quamvis prohibent ex suo ingenio
vivere. At apud nos non cogendo sed suadendo id agendum est, ut qui ejusmodi
sunt datum est, & si datum maxime esset, locus non esset juris ejus exercendi,
cum Deus coronet non eos qui necessitate, sed qui voluntate libera a malo
abstinent, quare multo labore opus ut persuadeantur moribus sponte sua se pre-
bere sacerdotali curationi. Et mox: εἰ γὰρ ἐκλύσται πρὸς βίαν ἐστίν, εἰδὲ ἀναγκά-
σασθαι φύσει. Neque enim qui a fide aberrat vi pertrahi, imo nec metu compelli po-
test. Idem ad Ephes. IV: εἰς διδασκαλίαν λόγῳ πειθαρχεῖσθαι ἡμῖν οὐκ εἰς ὄργην,
εἰδὲ εἰς αὐθιμίαν, συμβούλων πρὸς ἐπιπέχουσαν ὡς ἡμῖν ἐστίν. ὁ συμβούλων λέγει

αὐτὸ ἐπὶ αὐτῶ, ἢ ἀναρχίζων τὸ ἀκροατὴν, ἀλλ' αὐτὸν εἰρήσι τὸ ἴδιον λαγρῶν αἰετ-
 ρεως κύριον. Ad docendos vero homines constitui sumus, non ad imperium,
 non ad exercitium potestatis. Consiliarios locum obinemus suadentium. qui
 consilium dat, de suo dicit, auditorem non cogit, sed liberam ei relinquit electio-
 nem circa ea quæ dicuntur. Ambrosius libro II de Cain & Abel, c. 4:
 Sacerdos quidem officium suum exhibet, at nullius potestatis jura exercet. Cita-
 tur c. verbum. de Pœnitentia distinct. I.

Aut juris qualiscunque humani ademptionem] Ad reges enim non ad ec-
 clesiam pertinet judicare de feudis, c. novit de judiciis: de Feudis:
 de possessionibus, c. causam quæ inter qui filii sint legitimi. Reges e-
 nim superiorem in temporalibus minime recognoscunt, c. Pervene-
 rabilem eod. tit. Christus voluit ut Christiani Imperatores pro vita æterna
 Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium rerum Imperialibus
 legibus uterentur, quatenus spiritalis actio à carnalibus distaret incursibus &
 Deo militans minime secularibus negotiis se implicaret. c. quoniam. distinct.
 x. & c. cum ad verum. distinctione xcvI. unde aliena non sunt quæ
 libro primo sunt posita, c. II, §. ultimo, ex sexto & octuagesimo
 canone eorum qui Apostolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura
 in textu notisque afferuntur.

Hieronymus] Idem in Epitaphio Nepotiani: Minus licet episcopo quam
 regi. Ille enim nolentibus præest: hic volentibus. Ille terroni subjicit, hic ser vitu-
 ti donatur. Cassiodorus lib. XI, in epistola ad Episcopos: Episcopus do-
 ceat, ne iudex possit invenire quod puniat. Fredericus Primus Imperator
 apud Guntherum Ligurino de Pontifice:

Ecclesiam regat ille suam, divinaque jura

Temperet: imperium nobis fascesque relinquat.

Suennonem Daniæ regem excommunicatum cum Roschildensis
 Episcopus Wilhelmus ab ingressu Ecclesiæ oppositu baculi pastor-
 alis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod Episco-
 pi erat, & cervicem porrexerat. Adde quæ supra habuimus libro I,
 §. 5.

Spem conceptam ex aliquo divinorum oraculorum explicatione] Vide de
 Theodora quodam Gratiani tempore Zosimum & Ammianum
 Marcellinum: de Ioanne Cappadoce Procopium Persicorum II, &
 Leunclavium historiæ Turcicæ libro xviii.

Quæ nondum impleta sunt oracula interpretari certo vix contingit sine pro-
 phetico spiritu] Clausi enim obfignatique sunt libri Prophetici ad præ-
 finitum usque tempus, ita ut intelligi nequeant, Danielis xii, 4, 8,
 9. Hieronymus ad Danielelem: Si Propheta audiuit & non intellexit, quid
 facient hi qui signatum librum & usque ad tempus consummationis multis ob-
 scuritatibus involutum presumptione mentis edisserunt? Procopius Gotthico-
 rum II: τὸ ἴδιον Σιβυλλῶν λόγιον τῆν Αἰθιοπίαν ἀπὸ τῶ ἐργῶ ἐξ ὁμοῦ ἀνθρώπων οἰμαί
 ἀδύνατα εἶναι. Sibyllinorum oraculorum sensum ante rei eventum invenire existi-
 stimo supra hominem esse. MoX: πῶς τῆν ἀδύνατα ἐστὶν ἀνθρώπων ἰστέον ἀπὸ τῶ ἐρ-
 γῶ τὸ Σιβυλλῶν λόγιον ζωῶναι, ἢν μὴ ἢ ὁ χρόνος αὐτὸς ἐκβῶνται ἢ δὴ τῶ περὶ
 ἡμεῶν & τῶ λόγῳ εἰς πῆσαν ἐλθόντων, ἀεὶ εἰς τῶ ἑαυτῶν ἐπιφανοῦς γένεσθαι.
 Fieri nequit, ut homo qualiscunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, sed
 expectandum, donec ipsa dies, re jam consummata & verbis experiendo com-
 probatis.

probatis, certa fiat carminum interpretres. Gregoras libro v: ἀλλ' ἄσπερ καὶ τ' ἄλλα τῶν χρησμοειδῶν δυσίησται ἐστὶ καὶ δυσεὔμβολα καὶ παλίστας δεξιόμοι πῆς ἀνελίξεις καὶ ἀναπίυξεις μέχρι αὐτῆς ἐκείνου, ἕπας καὶ ἄτθ' ὁ χρησμός ἐπαύνα τις παλίστας, καὶ αὐτὸν δὴ τ' βασιλεῦς Ἀνδρόνικον μέχρι αὐτῆς πλοῦτης, ὡς εἰρήσεται. ἔξ ἀνθρώπων ἢ αὐτῆς ἡγορήσας, αὐτὸς ἐαυτῶν ὁ χρησμός διετίθησεν. Sicut & prædictiones alia difficillims conjectu interpretatuque sunt, quod & multa habent involucria, & explicationes recipiant multas, ita & hoc oraculum decepit omnes ipsumque Imperatorem quamdiu ei vita mansit. Eo autem erepto rebus humanis ipsum semet oraculum hominibus aperuit. Cavete vobis nimis audaces Theologi: cavete vobis à nimis audacibus Theologis Politici. Dignus qui inspicatur locus apud Thuanum libro LXXIX, in anno cLo lō LXXXIII, de Iocobo Brocardo.

Honoris studium] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam imagine blanditur. Sed recte monet Augustinus libro III de civitate Dei, cap. 14, *Satius esse cuiuslibet inertia pœnas luere, quam illorum armorum gloriam querere*, Repete quæ ex Agathia supra posuimus hic ad §. 3.

§. XVII.

C A P V T X X I I I.

De causis dubiis.

- I. Dubitandi causæ in moralibus inde.
 II. Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.
 III. Iudicium in alteram partem duci argumentis rerum:
 IV. Aut auctoritate.
 V. Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum sit eligendum, sumendum quod est tutius:
 VI. Unde sequi tali casu à bello abstinendum.
 VII. Id autem vitari posse colloquio:

- VIII. Aut arbitrio: ubi de Christianorum regum officio circa partes bellantes:
 IX. Aut etiam sorte.
 X. Certamen singulare ad vitandum bellum an permitti possit.
 XI. Meliorem esse conditionem possidentis in pari dubio.
 XII. Si neuter possideat in pari dubio rem dividendam.
 XIII. An bellum utraque ex parte iustum detur multis distinctionibus explicatur.

Verissimum est quod scripsit Aristoteles, in moralibus non æque, ut in mathematicis disciplinis certitudinem inveniri: quod eo evenit, quia mathematicæ disciplinæ à materia omni formas separant, & quia formæ ipsæ tales plerumque sunt, * ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est medii. At in moralibus circumstantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ de quibus agitur * solent habere interjectum aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas est, medium est quod licet, sed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas sæpe incidit, ut in crepusculo, aut in aqua frigida calefcente. Et hoc est quod ait Aristoteles, ἐστὶ χαλεπὸν εὐλογεῖν τὸ κελνεῖν πῶον ἀπὸ πῶας αἰρετέον, quid cui anteponendum sit difficile sæpe est iudicatio. Andronicus autem Rhodius: τὸ κατ' ἀλήθειαν δικαίον διακρίσειν ἐστὶ δεικνύσθαι διελείν: difficile est id, quod vere iustum est ab eo quod tale videtur discernere.

I Eth. Nic.

1.

III Nicom.

Rom. XIV,
23.

De Of. l. 1.

Covar. tom.
I de matr.
p. 2. c. 7. §.
2. n. 9.

Nic. II, c. 9.
Cic. Of. l. 11.

Vasques I, 2.
disp. 62, cap.
I, mem. 1.
Med. I, 2.
quest. 14.

Vitt. de Ind.
rel. l. 12.
& de iure
bel. 21. &
24. Arist. I.
Top. cap. I.

II. Primum autem illud est tenendum, etiam si quid iustum re ipsa est, sed ab eo fit qui omnibus expensis iniustum id existimat, actum esse vitiosum. Hoc enim est quod dicit Paulus Apostolus, quicquid non fit ex fide peccatum esse: * quo in loco fides animi iudicium de re significat. Nam vim judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contempta obbrutescit animus. Saepe autem accidit, ut iudicium nihil certi monstrat, sed hæsitat: quæ hæsitatio si attentam considerationem expediri nequeat, sequendum erit illud Ciceronis: *Bene præcipiunt * qui vetant quicquam agere quod dubites æquum sit an iniquum.* Hebræi magistri dicunt: *פסוקו פליחן* *abstine a re dubia.* Sed hoc locum habere non potest, ubi alicui omnino alterutrum est faciendum, & de utroque unum æquum sit dubitatur: tunc enim licebit ei eligere quod minus iniquum ei videtur. Semper enim ubi electio evadit non potest, minus malum rationem induit boni: *τὰ ἐλάττωτα ληπτέον τῶν κακῶν*: ait Aristoteles: Cicero, *de malis minimis.* Quintilianus: *In comparatione malorum, boni locum obtinet levius.*

III. Plerumque vero in rebus dubiis post examen aliquod animus non in medio hæret, sed huc aut illuc ducitur * argumentis ex re petitis, aut ex opinione quam habet de aliis hominibus sententiam super ea re pronunciantibus. Nam & hic verum est * illud Herodoti, præstantissimum esse per se sapere; proximum, duci aliena opera. Argumenta ex re petuntur è causis, effectis & adjunctis aliis.

IV. Sed ad hæc recte noscenda, usu quodam & peritia opus est; quam qui non habent, ut activum iudicium recte conforment, tenentur audire sapientum consilia. Nam *ἠνδρόεια*, sive probabilia sunt, Aristotele teste, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe sapientibus; iisque rursus, aut omnibus, aut pluribus, aut præstantioribus. Et hac via iudicandi maxime utuntur reges quibus artium momenta ediscere aut expendere vix vacat.

σοφοὶ τίθησιν τῶν σφῶν συνβουλία.

Dat sapere regi turba sapientum voces.

Aristides de concordia ad Rhodios ait, sicut in facti quæstionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei stant testes, ita sententiarum eas sequendas quæ plurimis præstantissimisque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non nisi consulto collegio fecialium ad id instituto, Imperatores Christiani vix nisi auditis Episcopis, bella suscipiebant, ut si quid esset quod religionem posset injicere, ejus monerentur.

V. Accidere autem in multis controversiis potest, ut ab utraque parte probabilia se ostendant argumenta, sive intrinseca, sive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, si res mediocres sunt de quibus agitur, videtur vitio carere posse electio, in utramvis partem ceciderit. At si de re magni momenti, ut de supplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum discrimen quod est inter eligenda, * præferenda est pars tutior, ut dici solet:

In istam partem potius peccato tamen.

Sec. 29.

Ideo satius est nocentem absolvere quam innocentem condemnare. Scriptor problematum quæ Aristotelis nomen præferunt: *ἔργος* & *ἡμῶν*

ἡμῶν

μῆλλον ἂν παθεῖν ἢ ἀδικεῖν. καταψηφισαὶ ὡς ἄδικεῖ, ἢ ἢ μὴ ἀδικεῖν. καταψηφισαὶ ὡς ἄδικεῖ (quibus in verbis vulgo pro ἀδικεῖν, legitur μὴ ἀδικεῖν, & contra.) Nemo est nostrum, ait, qui non malit absolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem. Er mox addit rationem quam jam dedimus: ἐστὶ γὰρ ὅταν τις ἀμφιδεῖται τὰ ἐλάττω τῶν ἀμειψημάτων ἐπιπέτον. Nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minus delinquitur. Antiphon: εἰ δέον πᾶσι μὴ ἀδικεῖν, τὸ ἀδικεῖν ἀπολύσει ὁσιώτερον ἢ τὸ ἀδικεῖν ἀπώλεσει. τὸ μὲν γὰρ ἀμείψασθαι ἐστὶ, τὸ δὲ ἀδικεῖν ἀποκτείνει ἀσπίδα. Si errandum est, sine jure absolvere, quam per injuriam condemnare est sanctius. Nam in illo error est, in damnatione insontis, facinus.

V I. Maximi autem momenti est bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes sequi soleant. Ideo inter sententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico Fabius:

Lib. I.

canta speculatoꝝ mente futuri,

Nec latus dubiis parvisque laceſſere Martem.

Tres autem sunt modi quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant.

V I I. Primum est colloquium: Cum duo sint genera disceptandi, ait Cicero, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet priore. Et Terentius:

De Of. I.
Viti. de jure
bel. n. 28.

** omnia prius experiri quam armis sapientem decet:*

Quis scis, an qua jubeam sine vi faciat?

Apollonius Rhodius dixit: Μηδὲ αὐτὸς ἀλκῆ περὶ ἐπιτοῖα περιεργάζου. Et Euripides:

Λόγῳ: πέισον. εἰ δὲ μὴ, βία δόξῃ.

Verbis id impetrabo; sin nequeo, manu.

Idem reprehendit Supplicibus civitates quæ hanc viam omitterent:

Et vos quoque urbes qua quod est verbis datum

Transigere, potius fertis ad eadem arbitram.

Achilles Iphigenia in Aulide:

Si paret equo, nil mea vobis ope

Opus est. salvis est in hoc uno satis.

Ego simul amici gratiam servaverim:

Minusque vitio vertet omne agmen mihi,

Ratione si rem gesserim, non viribus.

Quod in Phœnissis apud Euripidem legimus:

πάν γὰρ ἐξαίρετὸν λόγῳ

ὁ κελὶ σίδηρῳ πολέμιων δράσειεν ἄν:

id auctum sic extulit apud Livium Phaneas: * multa homines ne bellare necesse sit, voluntate remittere, qua bello ἔ' armis cogi non possint. Mardonius apud Herodotum Polymnia Græcos culpat hac in parte: τὸς ἡβῶν ἰούσας ὁμογλώσσους, κηρυξί τε διαγερωμένες & ἀγγέλοις καταλαμβάνειν τὰς ἀσφοροῦς & παντὶ μῆλλον ἢ μετρησί. quos oportuit, cum ejusdem essent lingua, caduceatorum ἔ' legatorum opera non pralius controversias tractare. Coriolanus apud Halicarnassensem: τὸ μὴ τ' ἀλλοτεριῶν ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, & μὴ τυχάνουσα τέτθῃς πολέμιων ἀπαιτεῖς ἂν ὁμολογῶσιν εἶτα καλόν. Siquis non aliena cupiat, sed sua postulet, atque iis non impetratis bellum moveat, id omnium confes-

confessione æquum est. Apud eundem Halicarnasensem rex Tullus, *qua* verbis componi nequeunt, ea armis ait decerni. Apud Tacitum Vologeses: *aquitate quam sanguine, causa quam armis retinere parva majoribus malueram.* Et rex Theodoricus: *Tum utile solum est ad arma concurrere, cum locum apud adversarios iustitia non potest invenire.*

VIII. Alerum est inter eos qui communem iudicem nullum habent, * compromissum : ἐπι τὴ δίκην δίδόντες ἢ νόμιμον ὡς ἐς ἀδικῶντα ἵνα, ait Thucydides : *In eum qui arbitrum accipere paratus est, nefas ut in injuriosum ire.* Sic de regno Argivo Adrastus & Amphiarus Briphy-læ iudicium permiserunt narrante Diodoro. De Salamine inter Athenienses & Megarenses lecti iudices tres Lacedæmonii. Apud dictum modo Thucydidem Corcyrenses Corinthiis significant paratos se disceptare controversias apud Peloponnesi civitates, de quibus inter ipsos convenisset. Et Periclem laudat Aristides, quod ut bellum vitaretur, voluerit *δικὴν ἀλλήλων καὶ τῶν ἀλλοφόνων* de controversiis arbitros sumere. Et Isocrates oratione adversus Ctesiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Atheniensibus controversias, de iis paratus esset *ἐπιτρέπειν πόλιν πρὸς ἑκὴν ἡμίσην, arbitrium permittere alicui civitati æqua utrique parti.* Sic olim Ardeates & Aricini, postea Neapolitani & Nolani controversias suas arbitrio populi Romani permiserunt. Et Samnites in controversia cum Romanis ad communes amicos provocant. Cyrus sibi & Assyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controversiis cum Masinissa, ut bellum vitent ad iudicia provocant. Romani ipsi de controversia cum Samnitibus apud Livium ad communes socios. Et Philippus Macedo in controversia cum Græcis ait se arbitrio usurum populorum cum quibus pax utrisque fuisset. Parthis & Armeniis postulantibus Pompejus sinibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuisse Plutarchus : *ὅσοι ἐστὶν ἐπιτρέπειν καὶ ἐπιτρέπον ἢ πᾶσι τοῖς ἐπὶ δίκης ἀποκοπήναι, ne sinerent prius ad bellum venire quam spes omnium iudicii obtinerendi periiisset.* De Gallorum Druidibus Strabo : *ὡς ἔστι καὶ πόλεμος διήτων καὶ ἐπιτρέπον καὶ ἀποκοπήναι μίλλοντες ἕκαστοι, olim ἑστὶν inter bellantes erant arbitri, ac sæpe iam acie congressuros dimererunt.* Eodem officio functos in Iberia sacerdotes idem testis est.

* Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam si ut iudicia alienorum à vera religione iudicium vitarentur, & à Iudæis & à Christianis arbitri quidam sunt constituti, & id à Paulo præceptum, quanto magis id faciendum est, ut majus multo vitetur incommodum, id est bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Christiano, ut cui ne litigare quidem liceat : quod tamen secundum ea quæ alibi diximus cum temperamento quodam est intelligendum. Et tum ob hanc, tum ob alias causas utile esset, imo quodammodo factu necessarium, conventus quosdam haberi Christianarum potestatum, ubi per eos quorum res non interest aliorum controversiæ definiantur : imo & rationes ineantur * cogendi partes ut æquis legibus pacem accipiant : quem & ipsum olim apud Gallos * Druidum fuisse usum Diodoro ac Straboni proditum. Etiam proceribus suis

Cass. III.
Var. 1.

Livius lib.
VIII.

Xen. Cyrop.
lib. II.

Lib. VIII.

Plutarch.
Pomp.

Lib. XXXII.

Lib. IV.

Lib. XI.

Vet. de jure
belli, n. 28.

Molina disp.
put. 105.5.
Quando inter
Ægid.
Reg. de arbitri-
bus supern.
disp. 31.
du. 4. n. 72.
Th. 2. 2. 9.
95, art. 8.
& ibi Cajet.

fuis de regni divisione iudicium permisisse Francos reges legimus.

IX. Tertia ratio est * per sortem: quam in hoc commendat Dion Chrysostomus oratione in Fortunam altera: & multo ante Solomo Prov. xviii, 18.

X. Sortis autem affine quid est certamen singulare, cujus usus non videtur omnino repudiandus, si duo, * quorum controversia alioqui toros populos gravissimis malis sint implicitura, inter se parati sint armis decernere, ut olim de Peloponneso Hyllus & Echemus, de regione ad Inachum Hyperochus & Phemius, de Elide Pyrachma Aetolus & Degmenus Epeus, de Iba Corbis & Orsua. Videtur enim id si non ab ipsis recte fieri, certe à civitatibus posse acceptari, ut minus malum. Apud Livium Metius Tullum sic alloquitur: *Ineamus aliquam viam qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit.* Strabo vetustam hanc fuisse ait Græcorum consuetudinem: & apud Virgilium Æneas æquum fuisse ait ut inter se & Turnum eo modo res definiretur. Certe * inter ceteros Francorum veterum mores hunc impense laudat Agathias libro primo, cujus ipsa verba (sunt enim insensu) apponam: *ἀλλ' ἰσχυρὰ ἄρα καὶ πρὸ ἕρμι τοῖς βασιλεῦσιν ἐγένετο συνεχεῖν, ὡς ἀπὸ πλοῦτος ἢ ἀπὸ πάντων ὡς πολυμήσωντες καὶ τοῖς ὁπλοῖς ἀσχελεῖσθαι, καὶ εἰ πᾶσι ὁμοῦτε χροῦσθαι. ἰδόντες ἢ ἀλλήλους ἐκατέρωθεν ἢ παληῖς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον διαπραΰνοντες εἰς ὁμοφροσύνην μετατρέψαι, καὶ τὰς ἡγεμονίας κελύουσι διηγεῖσθαι καὶ ἀμφιπόλαι ἀσχελεῖσθαι. εἰ ἢ μὴ, μόνος ἐκείνος ἀγαστρεῖσθαι, καὶ εὐσφισίαν αὐτοῖς ἀσχελεῖσθαι, ὡς ἔχ' ὅσον ὄν, ἔδδ' ἐπίπειον, ἰδίαι αὐτῶν ἕνεκα δυσπραγίας, πρὸς τοῖς πηγεῖσθαι καὶ ἀνατατρεῖσθαι. εὐθύς τε ἐν πᾶσι τε φάλαγγας ἀσχελεῖσθαι, καὶ πρὸς ἅλα πηγεῖσθαι, ἔ το λοιπὸν εἰρήνη αὐτοῖς ἔ ἡμετέρας, φησὶσθε τε παρ' ἀλλήλοις ἀφ' ἑαυτῶν, ἔ ἐπιμειλίαν, καὶ φρεσὶν οἰκτῆ) πρὸς δεινὰ. ἔ πᾶσι ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ἑαυτοῦ δικαίον καὶ φιλοπαῖον. τὸ δὲ γὰρ ἄρα ἀνδραγαθίας ἐν δεινῇ καὶ περὶ θῆμιον. Si qua forte inter reges oriantur controversia, aciem quidem omnes instruunt, tantquam bellaturi ad rem armis decernendam: & obviam alii alii procedunt. At ubi conspicati sunt se invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores sunt, ut jure potius certent: aut si id nolint ipsi inter se singulari dimicent certamine, & suo duntaxat ipsorum periculo rem transigant: Neque enim aut æquo & bono, aut patriis institutis convenire, ut ipsi ob propria odia bonum publicum labefactent, aut evertant. Ergo confestim solvunt exercitus, & restituta pace tuto inter se commeant, sublatis malorum causis. Tanta in subditis cura justitie & patriæ amor: in regibus vero animus placidus & suis obsequens.*

XI. Quanquam vero in causa dubia pars utraque tenetur quæ-
rere conditiones quibus bellum vitetur, * magis tamen id tenetur
qui petit quam qui possidet. Ut enim in pari causa melior sit possi-
dentis conditio, non civili tantum juri, sed & naturali convenit.
cujus rei causam alibi etiam ex Aristotelis quæ dicuntur Problema-
tibus attulimus. Atque hinc & illud addendum est, ab eo qui justam
causam habere se scit, sed documenta non habet sufficientia quibus
possessorem de injustitia suæ possessionis convincat, bellum licite
non sumi: quia non habet jus cogendi alterum, ut de possessione
decedat,

Herod. Pol.
Plur. quæst.
Gr.
Strab. VIII.
Livius lib.
XXVIII.

Lib. v.

D. loca.

L. in pari.
D. de R. I.
Vlt. de jure
bel. n. 27, &
30.
Less. de Iust.
c. 29. dnb.
10. Molina
disp. 103, 5.
in secundo
vero. Lorca.
2. 2. sect. 3.
disp. 53. n. 4.

XII. Vbi

Lorea. 2. 2.
 quæst. 40.
 disp. 53.
 Soto v de
 Institut. jur.
 4. 1. art. 7.
 Covar. c.
 peccatum s.
 10. num. 6.
 Alc. 2. Pa-
 rad. 21.
 Fulgos. l. 5.
 de Inst.
 Precolum.
 lib. vi.
 Crul. Phil.
 c. 21.
 Alb. Gent.
 l. 1. c. 6.
 à L. v Erb. c.
 10. & 11.
 Reth. 1. c.
 13.
 Aug. lib. xv
 de civit. Dei
 c. 5. & lib.
 XIX. c. 15.
 Covar. c.
 peccatum s.
 10. num. 2.
 Vilt. n. 32.
 Suares de
 legibus libro
 III. c. 18.
 Alph. de Ca-
 stro de po-
 test. leg. pa-
 nal. l. 1. c.
 1. & 3.
 b III Rhet.
 c. 17.
 Lib. II, 8.

Top. I. 13.
 Nic. v. 12.

XII. Vbi vero & jus ambiguum est, & neuter possidet, aut ex quo uterque, ibi iniquus censendus erit, qui oblatam rei controversiæ divisionem repudiat.

XIII. Ex his quæ diximus definiri potest illa à multis agitata quæstio, an bellum ratione habita eorum qui principales belli motores sunt utrinque justum esse possit. * Distinguendæ enim sunt variæ acceptiones vocis justii. Iustum enim aliquid dicitur, aut ex causa, aut secundum effectus. Ex causa rursus, aut speciali acceptione justitiæ, aut illa generali qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam quæ ad opus pertinet, & eam quæ pertinet ad operantem: nam ipse operans juste agere interdum dicitur, quoties injuste non agit, etiamsi id quod agit justum non sit: quomodo recte distinguitur à Aristoteles, τὸ ἀδίκειν, & τὸ ἀδικον πράττειν, injuste agere, & agere quod injustum est. Speciali & ad rem ipsam relata acceptione bellum utrimque justum esse non potest, ut nec lis, quia facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum, non datur per rei ipsius naturam. At vero ut neuter bellantium injuste agat, fieri sane potest: injuste enim agit nemo nisi qui & scit se rem injustam agere: multi autem id nesciunt. Sic juste, id est bona fide litigari potest utrimque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines solent. Generali acceptione justum dici solet quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam sine jure fiunt absque culpa ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum est in his qui legem non observant, quam sine culpa sua ignorant postquam lex ipsa promulgata est, & tempus per se ad scientiam sufficiens transit. Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo injustitiæ, sed & omni alio vitio careat, præsertim ubi pars utraque, aut altera litigat non suo sed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum non deserere. Sic^b Aristoteles in litibus juris controversi, ait neutrum esse improbum, quod ipse dicit πονηρόν. Cui consentiens Quintilianus posse accidere ait, ut ex utraque parte orator id est vir bonus dicat. Imo & juste judicare judicem ambigue dici ait Aristoteles, significari enim aut judicare ὡς δὲ plane ut oportet, sine ulla ignorantia, aut κατὰ τὴν ἐαυτοῦ γνώμην ex animi sui sententia. Et alibi ait: εἰ ἀγνοῶν ἐκέρων, σὺν ἀδίκῃ, si quis per ignorantiam judicavit, non egit injuste. At in bello vix est, ut temeritas saltem omnis & dilectionis defectus absit, ob negotii ipsius gravitatem, quæ omnino talis est ut causis probabilibus non contenta quam maxime evidentes requirat. At justum si accipimus, quoad effectus quosdam juris, certum est bellum hoc sensu justum utrimque dari, ut ex his apparebit quæ de bello publico solenni infra à nobis dicentur. Sic enim & sententia non ex jure lata, & possessio sine jure habent quosdam juris effectus.

Annotata ad Caput XXI II.

§. I.

VT nihil habeat interjectum] in his mutatio fit eis τὸ ἀδικεῖν ἴδιον, ἢ
 aliis eis τὸ μετατρέφειν.

Solent

Solent habere interjectum aliquid] Vide Chrysofostomum ad IV Ephe-
fiorum II Morali.

Quo in loco fides animi iudicium de re significat] Eodem tendunt in 9. II.
eadem Pauli epistola eodem capite ista : *ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῦ πῶς φρο-
νείτω*, unusquisque sui sensus sibi certus sit. & : *μακάριος ὁ μὴ κρινῶν
ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκίμαζῆ*. beatus ille qui quod praefert in eo sui damnator non est.
Ambrosius : Peccatum est quod aliter fit quam probatum est. Sequitur Au-
gustinus citati ambo à Gratiano post cap. 14, causa 28, quaest. 1. Non
longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte : *δεῖ αἰ μόνον τῷ περὶ εἶναι
εἶναι καὶ λέγει καὶ δικαίως, ἀλλὰ ἔ τῷ δόξαν ἀφ' ἧς περὶ τίεται μακρῶν ἔ ἀμύθηται-
των*, in eo praefertur quod doctus est. Requiritur non modo, ut quod agitur sit hone-
stum iustumque, sed ut firma ac constans adsit persuasio, unde fiat actio, ut
quod sit fiat ideo quod animus ita faciendum iudicaverit.

Qui veiant quicquam agere quod dubites] Plinius lib. I, epist. 19 : Quod
dubitas non feceris.

Argumentis ex re petitis aut ex opinione quam habet de aliis hominibus] 9. III.
Augustinus lib. III de ordine : Duplex est via quam sequimur cum rerum
nos obscuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem. Explicat hoc
Gabriel Vasquez disput. LXII cap. 3. num. 10.

Illud Hesiodi] Vfus est Minutius post malam pugnam apud Li-
vium libro XXII : Eum primum esse virum qui consulat, quid in rem sit :
secundum eum, qui monenti obediat : qui nec ipse consulere nec alteri parere scit,
eum extremi ingenti esse. Et pro A. Cluentio Tullius : Sapientissimum esse
dicunt eum, cui quod opus sit, ipsi veniat in mentem : proxime accedere illum,
qui alterius bene inventis obtemperet. Hesiodi versus, unde haec fluxere,
sic habent :

*ἔ τ' ἔ μὲν πᾶσι πάντας δὲ αὐτῷ πάντα νοήσῃ,
φροσάμενος τὸ κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ἦσιν ἀμείνων,
ἔδολος δ' αὖ κακῆν ὅς ἐσ' εἰ πόνη πύθηται.
ὅς δέ κ' ἐμὴ αὐτῷ νοήσῃ, μήτ' ἀλλὰ ἀκίμων
ἐν θυμῷ βιάσθηται, ὅσ' αὖ ἀγροῦν ἀνήγε.*

Ille quidem ante omnes, per se ipse quid utile, quid non

Qui videt, et longe fines prospectat agendi :

Qui bene consultis didicit parere, secundus :

At qui consiliis pollet nihil ipse, nec audit

Suadentes alios, nullos homo vivit ad usus.

Præferenda est pars tutior] Ammianus Marcellinus libro XXVIII :
Si implacabiles iracundia sunt, summa est acerbitas. sin autem exorabiles, sum-
ma lenitas : qua tamen, ut in malis, acerbitas anteponenda est. Et hoc expli-
cat Vasquez dicto libro, c. 4, num. 21.

Omnia prius experiri quam armis] Dionysius Halicarnassensis in ex- 9. VII.
cerptis legationum : *μὴ πρότερον ἀρξῆαι τῶν ἔργων ἢ περὶ τῶν αἰμάτων τῶν λόγων*,
non ante ad res veniendum est, quam tentata sit verborum via. Menelaus
apud Libanium : *πρώτου μὲν ἢ τὸ δικαίως τῶν λόγων περὶ τῶν λαμβάνειν, ἀλλὰ
μὴ τοῖς ὁπλοῖς ἐπιπλάσσει ἀνθρωπίνωτερον δὴ πρῶτον*. Homini convenientius, prius
verborum experimentum facere, quam statim ad arma proficere. Non abeunt
hinc illa chori dicta in Euripidis Helena :

τὸ θεῶν

ἐπὶ ἀληθῆς εὐροῦ
 ἀφ' ἑσθῆς, ὅσοι τὰς δρετὰς πολέμου
 κ' ἄσθε, δο εἰς ἀλκίους
 λογιῶσι καὶ παυόμενοι
 πόνους θνατῶν ἀπαυτῶς.
 εἰ γὰρ ἀμικα κενεῖ νιν
 αἰμῶν, ἔ ποτ' ἔελε
 λείψα κατ' ἀνθρώπων πόλεις.
Syllii nimium, quois virtutis
Mensura placet unica, ferrum?
Quibus humani pausa laboris
Non nisi saevo quaretur ense?
Nam si virtus sanguine tantum
Spectanda venit, nunquam discors
Furor infestas deseret urbes.

Multa homines, ne bellare necesse sit, voluntate remittere, qua bello & armis
cogi non possint.] Donatus ad Eunuchum: Per vulgatum est enim quod
summa vi defenderis quam extorqueatur, hoc idem postmodum remitti re-
mittenti.

§. VIII.

Compromissum.] Spreta plerunque potentioribus via. Vide Con-
nestagium de conjunctione regnorum Castellæ & Portugalliæ, digna
tamen, quam insistant æqui & pacis amantes. Fecere magni reges ac
populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri sumpti
inter magnum Norwagiæ & Canutum Daniæ reges de regno utro-
que certantes. Nempe quomodo Iulianus primus ejus nominis cum
Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit.
Magnus rex Suediæ arbiter sumptus inter Ericos duos Daniæ &
Norwagiæ reges. de Salamine inter Athenienses & Megarenses ju-
dicis capti Spartiaræ quinque, Critolaïdas, Amompharetus, Hypse-
chidas, Anaxilas, Cleomenes. Plutarchus Solone. In federe Lace-
dæmoniorum & Argivorum apud Thucydidem v: δικαιοσ διδόντες καὶ
πίστεια qui stare arbitris volent more civito. Et mox: αἱ δὲ πρὸς τῶν συμμάχων
πόλεις πόλιν ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἂν τινα ἴσως ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δευρίν.
Si quasociarum civitatum cum socia civitate controversiam habeat, rem de-
ferant ad civitatem, que utrisque aqua videbitur. Est utrumque apud
Thucydidem libro v. M. Antoninum multi extra Romanum Im-
perium populi controversiarum suarum, ut bella vitarent, arbitrum
sumpsere. meminit Victor & alii. Apud Procopium Gothic. III,
Gepidæ Langobardis dicunt: δικη γὰρ ἀγαθέην τὰ ἀμφόροι ἐν παρθῆ ἐκ μὲν
δικάζεσθαι ἢ οἷς ἂν παρὰ δίκην, βιάζεσθαι ἢ δεμῆ πρὸς ἑσθῆν. Arbitro sumpto dirimere
controversa parati sumus. at qui stare iudicio volunt, eos vi impetere iniquum
est. Apud eundem Gothicorum IV, Theudibaldus Franc. rex pa-
ratum se ostendit iudicem accipere de iis quæ Romani disputabant.
Vide & quid olim Romani Philippo significaverint apud Polybium
excerpto legationum n. 4. & quod est in federe Antiochi ex eodem
Polybio itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ Iudex de Scotiæ suc-
cessione: Comes Holfatus inter Regem Daniæ & fratres, Pontano
memo-

memorante historiae Danicae libro VII. Adde exempla apud Marianam libro XXIV, cap. 20, XXI, cap. 23. Parutam libris VII, & XI. Bizarum libro XII. Crantzium libro VI. Saxoniorum c. 15. & nostra infra libro III, cap. xx. §. XLVI.

Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam] Gregoras libro x de Alexandro Bulgaro : *ὅσην ἀξιον εἶναι λέγων Χριστιανοῦς ἀπὸ πᾶσι βασιτεῦσι καὶ ἀλλήλων ἐπιτέλει, ἐνδὸν ὁμοδοξίᾳ ἀλλήλοις πρὸς αὐτοῦ εἰρήνην καὶ ὁμοῦ καὶ τῶν ἀστέων ἀφ' ἑαυτῶν.* Indecorum esse Christianis tanta cum acerbitate inter se armis certare, cum rationes sint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.

Cogendi partes ut aquis legibus pacem accipiant] Vide exemplum apud Cassiodorum III, 1, 2, 3, 4. & Gailium de pace publica II, cap. XVIII, n. 12.

Druidum fuisse usum] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, Episcopi successere. vide epistolam Episcoporum ad Ludovicum regem in capitulis Caroli Calvi, & de Episcopis Hispaniae Rodericum Toletanum libro VII, c. 3.

Per sortem] Vide Augustinum de Doctrina Christiana lib. I, c. 28. §. IX.

Quorum controversia aliqui totos populos gravissimis malis sint implicitura] §. X. Scriptor tragœdiae Thebaidos:

rex sit de vobis uter,

Manente regno quarite.

Dion Othone : *πολλὸν γὰρ πρὸς καὶ κρείττον καὶ δικαιότερον ἐστὶν ἓνα ὑπὲρ πάντων ἢ πολλὰς ὑπὲρ ἐνὸς ἀπολέσθαι.* multo enim satius justiusque est unum pro omnibus, quam multos unius causa perire.

Et apud Virgilium] Æneidos XI :

Æquius huic Turno fuerat se opponere morti.

Pari de causa Antonius Octavium ad singulare certamen provocabat. Plutarchus Antonio.

Inter ceteros Francorum mores] Vide Caroli Calvi capitulum apud S. Arnulfum & pactionem Aquisgranensem. Æquitas eadem apud Langobardos. vide Paulum Warnafredi libro I, cap. 12. IV, cap. 17. v, cap. 40.

Magis tamen id tenetur qui petit, quam qui possidet] Vide Herreram §. XI. Tomo II.

Distinguenda sunt varia acceptiones vocis iusti] Sic Gratianus causa XI, §. XIII³ quaestione III post C. Episcopus, distinguit justitiam causæ, ordinis, animi.

C A P U T XXIV.

Monita de non temere etiam ex justis causis suscipiendo bello.

I. In saepe remittendum ut bellum vitetur :

II. Maxime jns ad panam :

III. Praesertim a rege laso,

IV. Etiam cura sui & suorum abstinendum saepe bello.

V. Regula prudentia circa electionem bonitatis.

Cc

VI. Exempto

V I. Exemplum in deliberatione inter studium libertatis & pacis : qua internecio populi evitetur.

VII. A panis exigendis abstinere debere qui non multo fit validior.

VIII. Restare ut bellum non sit suscipiendum nisi ex necessitate :

IX. Aut ex maxima causa cum maximi occasione.

X. Bellorum mala ob oculos posita.

Quamquam instituti, quod de jure belli inscriptum est, pars proprie non videtur exsequi quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant, aut suadeant, obiter tamen obviam eundem est errori, ne quis existimet ubi jus satis compertum est, statim aut oportere bellum suscipi, aut semper etiam licere. Contra enim evenit ut plerumque magis pium rectumque sit de jure suo cedere. Nam nostræ quoque vitæ curam honeste deserui, ut alterius & vitæ & salutis perpetuæ quantum in nobis est consulamus, supra suo loco dictum est. Maxime autem Christianis hoc convenit qui in eo perfectissimum Christi imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infestis mori voluit, Rom. v. 6. Quod ipsum multo etiam magis nos excitat, ne res nostras aut nobis debitas persequamur cum tanto aliorum incommodo, quantum secum ferunt bella. * Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum, & Aristoteles monet, & Polybius. Nec à veteribus laudatus Hercules quod Laomedonti & Augiæ arma intulit ob non solutam laboris mercedem. Dion Prusænsis in ea oratione quæ est de bello & pace, non hoc tantum ait queri solere *ἡ συμβέβηκεν ἀδικημα τῶν τῶν οἷς ἀγνοοῦνται πολέμειν, ἀντινῆρα ἄδικημα* sit ab his de quibus bello petendis agitur, sed etiam *πλήμην η τῶ το συμβέβηκεν* quanti æstimandum sit id quod accidit.

II. Ad pœnas vero omittendas multa sunt quæ nos hortantur. Videamus quam multa patres in filiis dissimulant; qua de re dissertatio est Ciceronis apud Dionem Cassium. Pater, * ut; Seneca ait, *nisi multa & magna injuria patientiam devicerunt, nisi plus est quod timet quam quod damnat, non accedet ad decretorium sylum*: unde non multum discrepat Phinei dictum recitante Diodoro Siculo: *μηδὲνα πατέρω λαοῖσι πατρὶν ὀφειλόμενα πτωχεύειν, εἰ μὴ τὸ μέγιστον ἀδικημάτων ὑπερβῆεν τὴν φύσιν τῶν γονέων εἰς τίνα φιλοπατριάν*: & illud Andronici Rhodii, *εἰδὲς πατὴρ ἀφίσταται τῷ υἱῷ, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρός*. At quisquis alium punire vult, * rectoris, id est patris quodammodo personam suscipit: quo respiciens Augustinus ad Comitum Marcellinum: *Imple, inquit, Christiane iudex, pietatis officium*. Pittaci dictum laudat Iulianus Imperator: *ὅς τὸν υἱὸν ἄδικημα πτωχεύειν, qui veniam pœnae præfererat*. Libanius in oratione de seditione Antiochena: qui Deo, inquit, similis esse vult, *ἀφίεις τιμωρίας χαίρειν ἡ λαοῦντων magis gaudeat condonatione quam pœna*. Interdum eæ sunt rerum circumstantiæ, ut jure suo abstinere non laudabile tantum sit, sed & debitum ratione ejus quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, sive in se spectatæ, sive qualiter eam exigit sanctissima lex Evangelii. Sic quosdam esse diximus pro quorum, etiam si nos impetant, salute mortem optare debeamus, quod eos sciamus rei communi humanæ aut necessarios, aut valde utiles. Si res quasdam negligi vult Christus, ne lites subeantur, tanto credendum est majora à nobis negligi voluisse ne ad bellum eatur, quanto bellum lite est nocentius. De suo

Vit. de jure belli, n. 14. & 33.

Pol. lib. iv. Rhet. ad Alex. c. 3. Paus. lib. v.

Lib. v.

Molina tract. 11 de Inst. disp. 103. Lorca disp. 153. n. 11. Egid. Regius de act. supern. disp. 31. dub. 7. no 107.

jura

jure virum bonum aliquid relaxare non solum liberalitatis, sed plerumque etiam commoditatis est, ait Ambrosius. Aristides suadet civitatibus συγκροεῖν καὶ παραίνεσι, ὅ, πὲν ἢ μέσσιον. concedere & largiri si quid sit mediocre. Rationem addit: ὡσαυτὸν γὰρ ἐ τῶν ἰδιωτῶν ἐπινοεῖται τὸς ἀγγάμουσιν & βλαβήναι πνα μὲλλον ἀεὶ μὲν ἢ ἀγγαφίσιον πρὸς πνας. Nam & privatorum hominum eos laudatis qui facili sunt ingenio, & damni aliquid subire malunt quam litigare. Xenophon historia Græcæ sexto: σφραγιῶν ἰδὲ δῆπε ἐπὶ μὲνδὲ εἰ μὴ μικρὰ πὲ ἀγγαφίσιον εἶν, πόλεμον ἀναμερεῖσθαι. Sapientium est ne ob graves quidem causas, bellum suscipere. Et apud Philostratum Apollonius: πόλεμον ἐπὶ ὑπὲρ μεγάλων αἰερεῖσθαι: ne ob magnas quidem causas bellum capiendum.

Lib. II de
Off. c. 2.

III. Circa pœnas, officii primum nostri est, si non ut hominum, * certe ut Christianorum, ut facile, ac libenter condonemus, quæ in nos sunt commissa, sicut Deus nobis condonat in Christo, Eph. IV, 32. τὸ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀόργιστων ὑπὲρ ἂν τὸ ζῆν ὑπὸ ὄφθον ἐν κηλάσῃ γίνεται τῶν ἡδικησάντων, Οὐδὲ φύσιν ἀποστρέφει, ait * Iosephus. Ira vacare circa ea ob quæ nocentes pœna mortis sunt obnoxii ad divinam naturam accedit. Seneca de principe: Longe sit in suis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat sibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed eum qui cum suis stimulis agitatur, non profilit: qui intelligit magni animi esse injurias in summa potentia pati, * nec quicquam esse gloriosus Principe impune laeso. Quintilianus: Suadebimus Principi ut laudem humanitatis potius quam voluptatē ultionis concupiscat. In C. Cæsarī laudibus posuit Cicero ut præcipuum, quod oblivisci nihil soleret nisi injurias. Livia in allocutione ad Augustum apud Dionem: τὸς ἀρχαίους νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τὸς ἰδὲ τὸ ἡνδρὸν ἀδικῶσιν ἐπιερίνειν χρεῖναι, τὸς ἐπὶ ἰδὲ πὲν εὐτὸς πᾶσι μὲν δὲ δὲ δὲ φέρον. Ita plerique existimant, rectoribus puniendā quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero in ipsos, dissimulanda. * Antoninus Philosophus in oratione ad Senatū: Non enim unquam placet in Imperatore vindicta sui doloris, quæ etsi justior fuit, acrior videtur. Ambrosius in epistola ad Theodosium: Antiochenis tuam donasti injuriam Et in ejusdem Theodosii laudibus ad Senatū Themistius: ὅτι οὐκ ἀντιόχου πρὸς χρεῖν τὸν ἀγαθὸν βασιλεῖα, ἀλλὰ εἰ ποιεῖν μείζω φαίνεται τῶν ἡδικησάντων. Bonum regem oportet his qui in se peccarunt superiorem esse, non vicissim nocendo, sed bene faciendo. Magnanimus qui sit eum Aristoteles negat esse μηδισκοῦν injuriarum memorem: quod Cicero sic exprimit: nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia. Hujus eximie virtutis insignia nobis exempla sacrae literæ suppeditant in Mose, Num. XI, 12: & Davide, 11 Sam. XVI, 7. Maxime vero id locum habet, ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus sumus confesii, aut id quod in nos peccatum est ab humana quadam & excusabili infirmitate procedit, aut fati apparet poenitere eum qui nocuit. Est ulciscendi & puniendi modus, inquit Cicero. & haud scio an satis sit * eum qui lacefferis injuria sue poenitere. Sapiens, inquit Seneca, multa remittet; multos parum sani, sed sanabilis ingenii servabit. & hæc quidem causæ à bello abstinendi ex dilectione nascuntur, quam ipsis inimicis, aut debemus, * aut recte impendimus.

Lib. I de
Clem. c. 20.

De Off. 1.

Dried. Lib.
II de lib.
Christ. 6.6.

IV. Saepe vero * nobis ipsis nostrisque præstandum habemus ne

ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ vita ait, postquam iuste posse suscipi bellum decrevissent feciales, * consultatum à senatu an ex usu esset suscipere. In fabella quadam Christi dicitur, si quis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo sedentem, qui mos est cum cura consultantium, expensurum apud se, an ipse qui decem millia militum habeat, hosti ducenti bis totidem par esse possit. quod si videat se imparem fore, antequam ille intra fines adsit, missurum legationem cum mandatis pacis causa. * Sic Tusculani omnia patienti & * nihil recusando pacem à Romanis meruerunt. Apud Tacitum est: *Frustra adversus Æduos quaesita belli causa. Inssi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper com meatus præbuere.* Sic * legatis Iustiniani Amalafuntha regina negavit armis se certaturam. Potest & temperamentum adhiberi ut à Syrmio Triballorum rege factum Strabo memorat, qui Alexandrum Macedonem & insulam Peucen intrare vetuit, & simul donis eum honoravit, ut ostenderet se quod faceret iusto metu, non odio aut contemptu ipsius facere. Quod Euripides de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quosvis recte aptes:

*De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi,
Sed quisque cladem destinamus alteri:
Quod si in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non perisset Græcia.*

Apud Livium est: *Cum tuas vires, tum vim fortuna, Martemque communem propone animo.* Et apud Thucydidem: *Ἐ πολὺ μὲν τὸ ἀπρόσδοκον ἐστὶ πρὶν εἰς αὐτῶν ἡμεῶν ἀεθλιώτατον.* Quicquid inopinum accidere potest in bello priusquam aggrediare considera.

V. Qui deliberant, partim de finibus non quidem ultimis sed interjectis deliberant, partim de iis quæ eo ducunt. Finis semper est bonum aliquod, aut certe mali declinatio quæ vicem boni obtinere possit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, per se non expetuntur, sed quatenus ducunt: quare in deliberationibus comparandi sunt, & fines inter se, & eorum quæ ad fidem ducunt facultas effectiva ad finem producendum: nam ut recte dixit Aristoteles de animalium motione, *αἱ ἀεθλοὶ αἱ ποιητικαὶ ἀλλ' ἄλλο ἐκ δῶν γίνονται, ἀλλ' ἢ τὸ ἐλάττω ἢ ἀλλ' ἢ δινατῆ:* propositiones quæ actionem efficiunt duorum sunt generum, ab eo quod bonum est, & ab eo quod fieri potest: quæ comparatio tres habet normas. Prima est; si res de qua agitur æqualem, morali scilicet æstimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum, ita demum eligenda est si bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc est quod Aristides sic enuntiat: *ὅτ' ἐλαττω τὸ διγερτὸν πᾶσαθον, κρείττον δηκκῶχθου.* Andronicus Rhodius ubi magnanimum describit, ait eum non ob quavis causas pericula subiturum, sed ob maximas. Altera; si videatur esse æquale bonum & malum, quod à re de qua queritur possit procedere, ita demum ea res eligenda est si efficacia ad bonum quam ad malum major sit. Tertia; si videatur & bonum & malum esse inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia, res ea ita demum eligenda est, * si efficacia ad bonum major sit col-

Iata efficacix ad malum quam ipsum malum est collatum bono ; aut si bonum sit majus comparatione mali quam efficacia ad malum comparata ad bonum. Hæc nos limatius paulo : sed eodem tendit via planiore Cicero : cum ait fugiendum ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius : quapropter in adeundis periculis consuetudinem imitandam medicorum , qui leviter ægrotantes leviter curant ; gravioribus autem morbis periculosas curationes & ancipites adhibere coguntur , quare subvenire tempestati sapientis esse dicit, eoque magis si plus adipiscere re explicata boni quam ad dubitata mali. Et alibi : *Ὅτι ἐπιτεύγουσιν* magnum nullum fieri possit, *ἀπὸ τεύγουσιν* vel non magnum nociturum sit, quid opus est *ἡδὲ φρακκιδουδύων*. Dion Prusænsis Tarfensi altera : *ἴστω δεινὸν καὶ ἀδύνατον*. ἀλλ' ὅστι ἐν τῇ μὴ δικαιοσύνῃ τῆς φύκας γίνεσθαι, δὲι ὡς τὸ τῆτο φιλονεικούντες αὐτὸς ἀποβάλλειν ἀτόπῃ πινι. Sit sane hoc injussum & indignum , quod toleretur. At non si quid in nulli accidit, nos id eo debemus certandi studio nosmet incommodis obicere. Et postea : *ὡσπερ οἶμα, πῶς βάρη αὐτῶν ἀνὰ σφόδρα πείρη καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δύναμεται*. Ζητήσῃν ὡς τὰ χρεῖα ἀπορρίψαι. μετρίως ὃ ἐνοχλεῖσθαι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκη εἶσαν φέρειν ἢ τῆτο ἢ τῆτα μέζον ἐπεργν, σκοπεῖσθαι ὡς κεφόσθαι ἐπείσθαι. Sicut onera ubi ita valde nos urgent ut durare nequeamus, quarimus abicere : mediocriter autem pressi & rebus talibus ut aut ista aut graviora ferenda sint , in hoc nos combonimus ut quam expeditissime subsequamur. Aristides Sicula secunda : *ὅτι μέζον ὁ φόβος τῆς ἐλπιδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι* ; ubi major spe metus est , quomodo non tempus est cavendi ?

Ep. ad Att.
l. xiii. 27.

VI. Exemplum sumamus ab eo quod inter Galliæ civitates consultatum olim narrat Tacitus : *Libertas an pax placeret* : Libertatem intellige civilem, hoc est jus regendæ per se reipublicæ : quod jus plenum est in statu populari, temperatum in statu optimare, præsertim tali ubi nemo civium ab honoribus arceatur. pacem vero talem qua bellum redimatur internecinum, id est, ut Cicero alibi Græcis verbis hanc quæstionem explicat, *ἔων μέλλη ἀφ' οὗτο ἀεὶ τῶν ἄλων ἢ πόλις κινδυνεύειν* : Puta ubi recta æstimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi exitium videatur portendere : qualis erat status Hierosolymorum obsessorum à Tito. Hic Cato quid dicturus sit qui mori quam uni parere maluit, nemo nescit : quo & illud pertinet :

Lib. ix. Ep.
ad Att. ep.
112.

Quam sit non ardua virtus

Servitium fugisse manu.

Et multa alia ad eum modum. At aliud dicat recta ratio : Vitam scilicet, quæ fundamentum est omnium bonorum temporalium & æternorum occasio, pluris esse quam libertatem ; sive utrumque sumas in uno homine, sive in toto populo. Itaque Deus ipse pro beneficio imputat quod non perdat homines, sed in servitum tradat. Et alibi suadet per Prophetam Hebræis , ut sese Babyloniis * in servitutem dedant ne fame ac peste moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis,

II Parak.
xii, 78.
Ier. xxvii.
13.

Obsessum Pæno gessit quod Marte Saguntum :

laudandum non est, nec quæ eo ducunt. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de Inventionem secundo necessitatis hoc ponit exemplum, necesse esse Ca-

August. de
Civ. Dei, l.
xxii, c. o.

filinenses se dedere Annibali, quanquam necessitati aderat hæc adjunctio, * nisi malint fame perire. De Thebanis qui Alexandri Macedonis temporibus vixerunt exstat hoc Diodori Siculi iudicium: τοῖς ἀρσσημοῖσιν ἀρρεῖότερον μάλλον ἢ φρονημώτερον χρησαίμενοι ἐπέπεσαν εἰς πᾶνδημοῖ τῆς πατρίδος ὄλεθρον: animi spiritum * forti magis quam prudente interfectionem patriæ acceperunt. De eo quem diximus Catone & Scipione, qui post victoriam Pharsalicam cedere Cæsari noluerunt, iudicium exstat apud Plutarchum: αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλὰς ἔ ἀγαθὸς ἀνδρῶν ἐν Δελφῶν ἀδυνατώσαντες ἐπὶ ἀναγκῆς: culpandi sunt, tanquam qui viros multos egregios in Africa perdidissent, nullo opere pretio. Quod autem de libertate dixi, idem de aliis rebus experibilibus dictum volo, si oppositi mali majoris iustior aut par sit expectatio. Nam, ut recte Aristides, moris est navem servare rerum, non vectorum jactu.

Cajet. 2, 2,
q. 95. art. 8.
Molina
tract. 1 de
Iustitia, cap.
103.
Lib. I.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime observandum est, ne unquam eo nomine bellum suscipiatur in eum cui pares sunt vires. Nam ut iudicem civilem, ita qui armis facinora velit vindicare multo esse validiorem altero oportet. neque vero prudentia tantum, aut suorum caritas exigere solet, ut bello periculoso abstineatur, sed sæpe etiam iustitia, rectoria scilicet, quæ ex ipsa regiminis natura superiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui consequens est id quod recte à Theologis est traditum, regem qui ob causas leves, aut ad exigendas pœnas non necessarias, & magnum secum periculum trahentes, bellum suscipit, teneri subditis ad reparationem damnorum quæ inde oriuntur. nam etsi non in hostes, in suos tamen veram committit injuriam, qui talibus de causis tam gravi malo eos implicat. Livius: Iustum bellum quibus necessarium, ἐν πᾶσι ἀρμα, quibus nulla nisi in armis relinquitur spes. optat hunc statum Ovidius Fastorum I:

Sola gerat miles, quibus arma coerceat, arma.

Lib. X.

Ad Att.
VII. 7.

VIII. * Rara ergo belli sumendi causa est quæ omitti aut non possit aut non debeat, puta cum jura sunt, ut Florus loquitur, armis sæviora. Seneca incurri ait in pericula ubi quiescenti paria metuntur, aut etiam pejora: quem sensum Aristides sic extulit: τότε χρη καὶ ἀδελφὸν ἢ τὸ μέλλον ἀρετῆς κινδυνεύει, ὅταν τὸ πλεῖον ἡσυχίαν ἀγῶν Φανερώς χεῖρον ἦ. Miserram pacem bello benemutari, ait Tacitus, nempe cum, ut idem ait, aut ausos libertas sequetur, aut victi iidem erunt: aut ubi (ut Livius loquitur) pax servientibus gravior quam liberis bellum. Non si, ut apud Cicero- nem est, apparet futurum ut si victus eris, proscribaris; si viceris, tamen servias.

Suet. c. 24.

Gel. lib.
XIII, c. 3.
Val. Max.
lib. VII.
c. 2.
Diod. l. XVI.

IX. Alterum belli tempus, si, ita ut oportet rem æstimanti, à jure, & quidem quod momenti sit maximi simul stent vires. Hoc est quod Augustus ajebat, bellum non suscipiendum nisi cum major emolumenti spes quam damni merus ostenderetur. Et quod de prælio dicere solebant Scipio Africanus & L. Æmilius Paulus, idem huc non male aptaveris: Non decertandum esse * nisi summa necessitudo, aut summa occasio data esset. Locum autem tum maxime hoc habebit, cum spes est * terrore ac fama, nullo aut exiguo periculo rem confici posse: quale erat Dionis consilium ad liberandas Syracusas.

racufas. In epistolis Plinii est: quod est pulcherrimum victoria genus terrore perdomuit.

X. Sæva res bellum est, inquit Plutarchus, cumulumque secum trahit injuriarum & insolentiæ: Et sapienter Augustinus: Quorum malorum (de his loquiritur quæ ex bello nascuntur) multas & multiplices clades, diras & duras necessitates, si, ut dignum est, eloqui velim, quanquam nequaquam sicut res postulat possum, quis erit proluxa disputationis modus? Sed sapiens, inquit, bella gesturus est: quasi non, si se hominem meminit, multo magis dolebit justorum necessitates sibi existisse bellorum: quia nisi justa essent, gerenda non essent: ac per hoc sapienti nulla bella essent. iniquitas enim partis ad-versæ justa bella ingerit gerenda sapienti, imo & necessaria: qua iniquitas homini * utique dolenda quia hominum est, & si nulla ex eo bellandi necessitas nascatur. Has itaque tam magna, tam horrenda, tam sæva quisquis cum dolore considerat, miseriam necesse est fateatur. quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore vel cogitat, multo utique miserius ideo se putat beatum quod & humanum perdidit sensum. Idem alio loco: Belligerare malis videtur felicitas, bonis necessitas. Maximus autem Tyrius: τῆς τοῦ πολέμου χρείας καὶ ἀφίλης τὸ ἀδικεῖν ἐλεῖν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον: de bello etiam si demas injustitiam, ipsa per se necessitas miseranda est. Idem: φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὢν, τοῖς δὲ ἀδικοῖς ἐκβύσιος: Apparet bellum à justis non sumi nisi necessario, ab injustis sponte. Cui Senecæ illud addendum, non esse homini homine prodige utendum, Philiscus Alexandrum monebat ut gloriæ quidem studeret, sed ea lege ne se pestilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, desolationem urbium pestilentia esse opera: nihil autem magis esse regium quam consulere omnium saluti quæ pace continetur. Si jure Hebræo & qui non volens hominem occidisset fugere debebat: Si Deus à Davide qui pia bella gessisse dicitur, ideo templum suum ædificari vetuit, * quod multum sanguinem fudisset: Si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent: quis non videat, præsertim Christianus, quam res sit infelix & mali ominis, quantoque nisu fugiendum bellum etiam non injustum? Certe apud Græcos Christianissimum professos diu observatum est canon quo sacris * ad tempus arcebantur qui hostem in qualicumque bello interfecissent.

Vita Camilla.
De Civit.
Dei, l. xi, c. 7.

Lib. iv de civit. Dei, c. 15.

Ælian. lib. xiv, 11.

Basil. ad Amphit. 2, 13.

Annotata ad Caput xxiv.

Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum] Seneca suaforia v: Gallio dixit, bellum suscipiendum fuisse, pro libertate, pro conjugibus, pro liberis: pro re supervacua & nihil nocitura si fieret, non esse suscipiendum. Plus aliquid Apollonius dixit regi Babylonis apud Philostratum l. 23: πρὸς τὴν εὐχὴν δὲ καὶ τὸ μὴ δεῖν ὑπερκαμῶν, ἂν μείζους κίτηται τὰ καὶ ἰδιώται Διὰ φέρουσα πρὸς ῥωμαίους, καὶ πόλεμον εἶναι ὑπερμεγάλου αἰετοῦ. Addidit vero, non oportere cum Romanis disputare de vicis, quibus majores privati sepe possident, ad bellum vero ne ob magnas quidem venire causas. Iosephus altero libro adversus Appionem de popularibus suis: ἅτε τῶν ἀνδρῶν ἠπικουμῶν ἐπὶ τῶν πολέμοις ἀπολαύουσαν τὴν ἐπιτοχὴν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν τῶν

§. I.

νόμος ἀφυλάττειν. τὰς γὰρ ἄλλων ἐλαττώσει πείρας ὑπομείναντες, ἐπειδὴν ἴσως ἡμῶς τὰ νόμιμα κινεῖν ἀναγκάζουσι, τότε καὶ ὡς δυνάμει αἰετῶμεθα πολέμους καὶ μέχρι τῆς ἐχθρῶν συμφορῶν ἐγκρατεσθῶμεν. Neque nostri fortitudinem exercent, ut suas res augeant, sed ut leges ipsis maneant. cetera igitur damna ferentes leniter, ubi sunt qui nos à legibus cogant discedere, tunc etiam supra vires bella sumimus, & ad ultima usque mala duramus.

§. II.

Vi Seneca ait] de Clementia I, cap. 14. Augustus patri in consilio affidens de filio qui in parricidio deprehensus esset, dixit: relegandum quo patri videretur. Non culleum, non serpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo censeret, sed cui in consilio esset, mollissimo genere contentum esse debere patrem dixit. verba sunt Senecæ eodem libro c. 15. Terentius Andria:

Pro peccato magno paululum supplicii satis est patri.

Philo ὅτι ὀργήεις ait: πατέρας ἀπαρνέσθαι χηματίζειν τῶν, ἀπαρνοῦσιν αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας ὅταν τῶν ἐν φύσει ἀειδίῃ καὶ ὑπερῶδῶσιν ἕνοικιοι ἢ ἐν ἐκείνοις μοχθηρία καὶ ἀκαταστάσι. Patres abdicacionis tristia verba pronuntiant, filiosque à domo sua & omni cognatione abrumpunt, ita demum, ubi amorem illum, quem ingentem ac super omnia eximium natura parentibus indidit, filiorum improbitas vicat. Cicero pro Ligario: Ignoscite, Iudices, erravi: lapsus est: non putavit: si unquam posthac, ad parentem sic agi solet.

Rectoris, id est patris, quodammodo personam sustinet] Seneca epistola LXXXVII: Clementia alieno sanguini tanquam suo parcat, & scit homini non esse homine prodigè utendum. Diodorus Siculus in Fragmentis: & δὲ τῶν ἀμαρτησῶν ἐν παντὶ τῶν καλῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημοῖς μὴ μεταδιδουκομήσας. Non omnes omnino qui deliquere puniendi sunt, sed ii quos male factorum nihil poenitet. Chrysostomus de statutis VI: μαρτυροῦν οἱ ἄπιοι πάντες, ὅτι ὁ τῶν Χριστοῦ φόβου πᾶσαν ἐξουσίαν δύναται χαλῶν. δόξασθι σε τὸν θεῶν ὄντων, τοῖς συνδούλοις ἄφες τὰ ἀμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτοὶ σε δόξασθαι μετάνοια, ἵνα ἡμερῶν σοι καὶ τῶν τῆς κρίσεως ἡμερῶν δεῖξῃ τὸ ἄμωκα καὶ χαλῶν, ταύτης μεμνημένους σε τῆς φιλανθρωπίας. Disceant omnes qui à fide nostra sunt extranei reverentiam que Christo exhibetur tantam esse, ut cuilibet potestati injiciat franos. Honoræ dominum tuum: condona peccata conservis tuis, ut & ipse multo magis te honoret, ut in illo iudicii die vultum tibi ostendat serenum atque clementem, hujus tua lenitatis memor. citat Gratianus causa XXIII, quæst. IV, ex Augustino: Duo ista nomina cum dicimus, homo & peccator, non utique frustra dicuntur: quia peccator est, corripe: quia homo, miserere: vide & quæ sequuntur, & quæ supra posuimus ad caput XX, §. XII, §. XXVI, & XXXVI.

§. III.

Certe ut Christianorum] Theodosius ut Antiochenis condonaret crimen in se commissum à Flaviano Episcopo illis maxime Christi verbis permotus fuit: Dimitte illis Pater, quia nesciunt quid faciunt. Narrat Chrysostomus de statutis vicesima.

Josephus] Antiquæ historiæ II, 3.

Nec quicquam gloriosius Principe impune laso] Chrysostomus in laude Clementiæ: ἀπώματι μὲν ἡδ' ἀνθρώπων τῷ το κοσμεῖν δύναται, ἀφειρηγῶν δὲ τῶν αἰσίων. τὸ ἡδ' αἰσίων ποιεῖν ἐπιτεπέσεως τῆς βασιλείας, κατέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὸν τῶν νόμων ἡμέτρια ποιεῖν τῶν ἔργων, μέγα μὲν εἰς ὀφθαλμοῦν τε καὶ δόξαν. emittit illa hominem ornare insigniter potest: maxime vero eos qui in imperiis sunt

sunt constituti. nam cum regia potestas omnia permittat, semet retinere, ac divinam legem actionibus suis ducem præficere, egregium est ad famam gloriamque. Augustinus epist. CIV, quæ est ad Bonifacium Comitem: memento cito ignoscere, si quis in te peccaveris & veniam postulerit.

Antoninus Philosophus] Apud Vulcatium Gallicanum vita Avidii Cassidii.

Eum qui lacefferit injuria sua prænitere] Procopius Vandalicorum II : μετάμειλθε γὰρ οὐ δύνανται ἱπτατακόσιν ἐπιτηγνόμενοι συγνήμονας αὐτοῖς τὴν ἡδονὴν ποιῆσαι εἰσὼν. Pœnitentia in tempore oboriens iis qui peccarunt, ad veniam dandam provocare lafos solet.

Nobis ipsis nostrisque] Procopius Gothicorum II Gothos ita ait locutus Belisario : ὅταν δὲ αὐτοὶ ἔσται ἔχρη, τὴν ἑκατέρωθεν ἡγεμονίαν ἀποσῆκει μὴ δόξας τὴν οἰκείαν τὴν ἀρχομένην ἀποσῆκει ἀποσῆκει, ἀλλὰ πῶς τε δικαία πῶς τε ἕμφορα, & σφίσι αὐτοῖς μὴ γινώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἐναντίοις ἐλάττω. Hac cum ita se habeant, officium erit utriusque gentis rectorum, subditorum sibi salutem non projicere propria laudis studio, sed ea præferre quæ & iusta sunt & utilia, non ipsis tantum sed & hostibus. §. IV.

Consulatum à senatu an ex usu esset suscipere] Diodorus apud Thucydidem III : ἦν τε ἡ ἀποφῆνη πάντων ἀδικούντων, & ἀλλοτρίων καὶ ἀδικούντων καὶ ἀδικούντων ἐν μὴ ζυμῆσιν. Etiam si enim maxime illos peccasse pronuntiem, non utique & occidi eos jubebo, nisi expediat.

Sic Tusculani] Vide Plutarchum Camillo.

Nihil recusando] Fecit idem Armeniorum rex Severi tempore. meminit Herodianus libro III.

Legatis Iustiniani Amalafuntha] Vide Procopium Vandalicorum II. & Goth. I.

Si efficacia ad bonum major sit collata efficacia ad malum quam ipsum malum est collatum bono] Vititur hac regula prudenter Narfes apud Procopium Gothicorum II. §. V.

In servitutem dedant, ne fame ac peste moriantur] Guido Blandratenfis in oratione ad Mediolanenses apud Guntherum. §. VI.

Omnia securi pro libertate feremus.

Sed libertatem contempta nemo salute

Sanus amat. neque enim certa susceptio cladis

Quam vitare queas, nisi cum ratione salutis,

Libertatis amor, sed gloria vana putanda est.

Nisi malint fame perire] Anaxilai qui ob famem Byzantium dediderat hæc defensio fuit: pugnandum hominibus in homines, non in rerum naturam. Ita Xenophon. Procopius Goth. I v: & ἡ δὲ ἐπιπέσει τῶν ἐκείνων τελευτήσῃ ἀνθρώποι ἐν τῷ πῶς ἐπικρατεῖ κρείσσων τῶν καὶ αὐτὴν κινδύνω ἐλπίς. Non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu spes aliqua est periculo potentior.

Spiritu forti magis quam prudente] Idem cum explicasset consilia belli suscepi ab Sithonienfibus post Alexandri mortem ait saniorum iudicio eos ἀπὸ εὐδοξίας ὅς βεβαιώσθη, τὴν δὲ συμπερόντων διημαρτημέναι, ad gloriam quidem recte consuluisse, sed ab utilitate aberrasse: ut qui properassent ἀποκινδύνωσθαι μηδὲ μὴ ἀνάγκης κατεπειγόντος, periclitari nulla necessitate impellente, ne Thebanorum quidem tam nobili clade passî se admoneri.

§. VIII. *Rara ergo bellisumendi causa est qua omitti aut non possit aut non debeat*]
 Servius ad illud in x Æneidos:

Iram miserantur inanem

Amborum & tantos mortalibus esse labores.

Quia nulla causa tam iusta est ut propterea bellum geri debeat.

§. IX.

Nisi summa necessitudo] Plutarchus Gracchis: τὸ ἀνοσι εὐχάτης ἀνάνυ-
 κης ἐπιφέρει σιδήρον, ἔτε ἰατρικὸν ἔτε πολιτικόν. *Extra summam necessitatem*
ferrum inferre, nec boni medici est, nec boni præsidis. Marciani dictum apud
 Zonaram: μὴ δὲν ὄρωα βασιλῆα κινεῖν, ἕως ἐιρηνόειεν ἔξω. *Non debere regem*
arma movere, quamdiu pace frui liceat. Augustinus l. epistola ad Bonifa-
 cium, *Pacem habere voluntatis est: bellum autem debet esse necessitatis, ut li-*
beret Deus à necessitate & conservet in pace.

Terrore ac fama] Leo spernens tela diu se terrore solo tuctur, ac velut cogi
 testatur. Habet id Plinius Historiæ Naturalis VIII, c. 16.

§. X.

Vtique dolenda] Lacedæmonii in oratione quæ exstat apud Diodo-
 rum Siculum libro XII: θεωρῶντες τοῖς ἐν τῷ πολέμῳ φιλονεκίας πολλὰ
 καὶ δεινὰ πρῆξι ποίσεις, οἴμεθα δὲν φανερόν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις
 ὅτι τέτων ἡκίστω πάντων ἐσμεν αἰῶσι. *Cum videamus ex bello plurimas inimicitias,*
plurima atrocita oviri, nostri officii duximus cunctis Dis hominibusque testatum
facere causam horum à nobis non esse. Plutarchus Numa. τί ἔν φήσας τις ἐκ ἐπὶ
 τὸ βέλλιον ἀπεθῆλθεν ἢ Ῥώμῃ τοῖς πολέμοις, ἐρωτῶν ἐρώτημα μακροῦς διακρίσεως
 δοῦμενον ἀπὸς ἀνθρώπων τὸ βέλλιον ἐν πλείω καὶ τευφῆ καὶ ἡγεμονίᾳ μᾶλλον ἢ σωτη-
 εῖα & περὶ ἡλῆ καὶ τῆ μὲν δικαιοσύνης ἀνθρώπων πεινέμενος. *Hic si quis mihi dixerit,*
nonne Roma per bella profecit plurimum, questionem moverit longe responsionis
egentem, apud homines qui profecitum ponunt in opulentia, in deliciis, in impe-
riis militaribus, non in salute populi, in lenitate, in iustitia suo contenta. Stepha-
 nus medicus Chofroi Persarum regi apud Procopium Perficorum
 II: ἔκέν, ἀ κρέτιστε βασιλῆ, φόνος σοι καὶ μάχας ἐργαζομένα καὶ πόλεων ἀνθρώ-
 ποδισμῶς, ἢ μὲρ ἀλλων ἰσως ὀνομαστῶν περιεσται τυχεῖν. τὸ δὲ ἀγαθὸν εἶναι δεκεῖν, ἔ
 μήποτε ἔσται. *Tibi, rex maxime, in cadibus & pugnis & urbibus subigendis occu-*
pato alia forte nomina contingant, bonus autem ut per hæc credaris, fieri nequit.
 Adde locum egregium Guiccardini libro XVI.

Quod multum sanguinem sudisset] οὐκ ἐπιτρέπει δὲ πολλοὺς πολέμους ἡγωνι-
 σθῆναι καὶ φόνους ἢ ἐχθρῶν μεμισασθῆναι. *Non permisit templum struere ei qui multa*
bella bellasset, pollutusque esset, hostili quidem, attamen sanguine. Verba sunt
 Iosephi libro VII, c. 4. ubi & plura in hanc sententiam sequuntur. Plini-
 us libro VII, c. 25, post relata Cæsaris Dictatoris prælia, *Non equi-*
dem in gloria posuerim tantam etiam esse coactam humani generis injuriam.
 Philo de vita Mosis: ἔ γδ εἰ νόμιμοι αἱ κατ' ἐχθρῶν σφαγαί, ἀλλ' ὅτε κλέων
 ἀνθρώπων, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενοι, & βιασθεῖς, ἰσχυροῦς εἶναι δοκεῖ δια τῶν
 ἀνομιῶν & κολῆν συγγενῶν, ἔ χρεῖν καθαροῦν ἰδέσθαι τοῖς κτενάσαι ἀπὸς ἀπ-
 αλλαγὴν τοῦ νομιθεῖν ἄγως γεγενηθῆ. *Quamvis enim legibus permessa sint*
hostium occisiones, attamen quisquis hominem interfecerit, quamvis iuste,
quamvis ad sui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxisse creditur,
propter illam communem à summa causa venientem cognationem. Quapropter
& purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod
commissum videbatur piaculum.

Ad tempus] Triennio, Zonaras Nicephoro Phoca.

C A P V T X X V .

De causis belli pro aliis suscipiendi.

I. Bellum suscipi iuste pro subditis :	quis aut sibi metuat , aut etiam nocentis
vita.
II. Non semper tamen suscipiendum :	
III. An subditus innocens hosti dedit possit,
ut periculum vitetur.	VIII. An pro subditis alienis defendendis
justum sit bellum , distincti. one explica-
tur.
IV. Bella item iuste suscipi pro federatis &
qualibus & inaequalibus,	IX. Injustas esse societates & mercenariam
militiam sine causarum discrimine.
V. Et pro amicis :	X. Etiam praecipue praeus aut stipendii causa
militare vitiosum esse.
VI. Imo & pro hominibus quibusvis :	
VII. Possit tamen id sine peccato omitti , si	

SVpra cum de his qui bellum gerunt egimus, dictum ostensumque; à nobis est, naturaliter non tantum unumquemque sui juris esse executorem, sed & alieni. quare quæ causæ justæ sunt ipsi cujus res agitur, eadem justæ sunt iis qui aliis opem ferunt. Prima autem maximeque necessaria cura * pro subditis, sive qui familiari, sive qui civili subsunt imperio. Sunt enim quasi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis qui se populo Hebræo subjecerant arma fumpsit is populus duce Iosua. *Maiores nostri*, inquit Cicero ad Quirites, *sæpe mercatoribus ac nauticulariis injuriosius tractatis bella gesserunt. Alibi: Quot bella maiores nostri susceperunt quod civis Romani injuria affecti, nauticularii resentiri, mercatores spoliati esse dicerentur?* Idem Romani pro quibus sociis arma sumere noluerant, pro iis deditis, id est, factis subditis, eadem sumere necessarium duxerunt. Campani ad Romanos: *Quandoquidem nostra tueri adversus vim atque injuriam justa vi non vultis, vestra certe defenderis.* Florus à Campanis fedus quod ante habebant, sanctius ait factum omnium suorum deditio: *Fides agi visa*, inquit Livius, *deditos non prodi.*

II. Non tamen semper quamvis justa causa subditi alicujus obligat rectores ad bella sumenda: sed ita demum si id sine omnium aut plurium subditorum incommodo fieri potest. Rectoris enim officium magis circa totum quam circa partes versatur: & quo pars est major, eo ad totius naturam propius accedit.

III. Itaque si civis unus quamvis innocens ad exitium ab hoste deposcatur, dubium non est quin deserere possit, si appareat civitatem hostium viribus multo esse imparem. Disputat contra hanc sententiam Ferdinandus Vasquius: sed si non tam verba ejus quam propositum spectetur, hoc videtur agere ne civis talis temere deseratur, ubi eum defendi posse spes sit. Nam & historiam adfert Italici peditatus qui Pompejum rebus nondum plane desperatis deseruit, de sua salute certior factus à Cæsare, quod ille non immerito improbat. An vero etiam tradi in manus hostium possit civis innocens, ut vitetur imminens aliocui civitatis excidium, disputant eruditi, & olim disputatum est, ut cum Demosthenes nobilem illam de canibus, quos lupi pacis causa ab ovibus tradi sibi postulabant, fabulam protulit. Negant id licere non Vasquius tantum, sed is cujus sententia ut perfidia propinqua à Vasquio arguitur Sotus, Ponit tamen Sotus

Lib. 1, c. 7.

Navar.
XXIV. 18.

Ios. x. 6.

Verr. II.

Lib. VII.

Soro de Iust.
& Jur. lib.
v. g. 1. art. 1.
7. L. 1.
cont.
ll. c. 13.

Sotus teneri talem civem se hostibus tradere: hoc quoque negat Valsquius, quia natura societatis civilis, quam sui quisque commodi causa iniit, id non postulet. Sed hinc nihil aliud sequitur quam ex jure proprie dicto, civem ad hoc non teneri: at non etiam caritatem pati, ut aliter faciat. Multa enim sunt, non justitiæ proprie dictæ, sed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præstantur, quod Valsquius agnoscit, sed etiam omitti sine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur esse, ut maximæ multitudinis innocentis vitam suæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo:

Εἰπέ, ἦδ' ἀριθμὸν οἶδ' αὖ τ' ἐλάσσονα

Τὸ μείζον, εἰς μὲν οἶκον ἢ πᾶσι δένει,

Πταίσας ἀπάσης πόλεος, ἢδ' ἴσον φέρει.

Si namque numeros quidque sit plus aut minus

*Percipimus animo, * non malo unius domus*

Communi vinci, sed nec æquari potest.

Diod. libro
xvii.

Atque ita Phocionem Demosthenem atque alios hortabatur ad exemplum Lei filiarum & * Hyacinthidum potius mortem ipsi subirent, quam malum irreparabile patriæ inferri sinerent. Cicero pro P. Sextio: *Si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidisset, ut multi ex multis locis pradones classibus eam navem se oppressuros minarentur, nisi me unum sibi deditissent: jecissem me potius ipse in profundum, ut ceteros conservarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnam vitæ discrimen adducerem.* Idem de Finibus III: *Vir bonus & sapiens & legibus parens & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut suæ consulit.* Apud Livium de Molossis quibusdam dictum legimus: *Equidem pro patria qui lethum oppetissent sæpe fando audi-vi: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inventi sunt.* Sed hoc posito restat dubitatio, an quod ille facere tenetur ad hoc cogi quoque possit. Negat hoc Sotus exemplo divitis qui egeno stipem dare ex misericordiæ præscripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum est aliam esse rationem partium inter se, aliam superiorum ubi cum sibi subditis comparantur. Nam par parem cogere non potest nisi ad id quod ex jure debetur strictè dicto. At superior cogere potest etiam ad alia quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, qua superior est, hoc est comprehensum. Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt quod habent in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur cogi posse civem, ut id faciat quod exigit caritas. Atque ita is quem dixi Phocionem amicissimum quandam sibi Nicoclem nomine demonstrans agebat huius malorum ventum, ut si Alexander eum deposceret, ipse dedendum censeret.

Less. lib. II.
c. 9. dub. 7

Plut. Phoc.

Off. I. c. 36.

IV. Subditis proximi, imo pares sunt in hoc, ut defendi debeant focii, in quorum federe comprehensum, id est, sive in tutelam sese & fidem aliorum dederunt, sive mutua auxilia pacti sunt. *Qui non repellit injuriam à socio si potest, tam est in vitio quam ille qui facit,* ait Ambrosius. Pactiones autem tales * ad bella quibus iusta causa non subdit porrigi haud posse diximus alibi. Et hæc est causa cur Lacedæmonii, priusquam bellum in Athenienses susciperent, lociis omnibus de cau-
tæ

sæ justitia judicium permiserint : Et Romani Græcis de bello in Nabitidem. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri socium si nulla spes sit boni exitus. Boni enim non mali causa societas contrahitur. Defendendus autem socius est etiam contra alium itidem federatum, nisi priori federe aliquid specialius convenerit. Sic Corcyraeos, si causa eorum justa erat, Athenienses defendere potuerunt etiam contra Corinthios socios vetustiores.

V. * Tertia causa est, amicorum quibus auxilium promissum quidem non est, sed tamen amicitiae quadam ratione debetur, si facile & sine incommodo exhiberi possit. Sic pro Lotho cognato arma sumpsit Abrahamus; Antiatibus præceperunt Romani ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem sæpe non pro sociis tantum quibus ex federe id debebatur, sed pro amicis bella susceperunt, aut suscipere minati sunt.

VI. Postrema latissimeque patens est hominum inter se conjunctio, quæ vel sola ad opem ferendam sufficit. *Homo in adiutorium mutuum generatus est*, ait Seneca. Eiusdem est: † *Sapiens quoties poterit fortuna intercedet*. Euripides in Supplicibus:

*Præbent saxa perfugium feris
Atque famulis. urbibus pressis malo
Tutamen urbes.*

Ambrosio, *fortitudo qua defendit infirmos plena justitia est*. Qua de re supra quoque egimus.

VII. Quaritur hæc, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. * Plato puniendum censet qui vim alteri illatam non arceat: quod & Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum si manifestum sit periculum, non teneri certum est. potest enim suam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum censeo illud Tullii: *Qui non defendit, nec obstitit si potest injuria, tam est in vitio quam si parentes, aut patriam, aut socios deserat: ut potest illud intelligamus, cum suo commodo: nam & idem alibi dicit, non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt*. Apud Sallustium est in historiis: *omnes qui secundis rebus suis ad belli societatem oriantur, considerare debent, liceatne tum pacem agere. dein quod quaritur satisne pium, tutum, gloriosum an indecorum sit*: * Senecæ quoque hoc non spernendum: *Succurram perituro, sed ut ipse non peream, nisi si futurus ero magni hominis aut magna rei merces*. Sed ne tunc quidem tenebitur, si oppressus nisi morte infaustis eripi non potest. Nam si infaustis vitam qui invaditur suæ potest præferre, ut alibi diximus, non peccabit qui infaustum id aut credet, aut volet malle: præsertim cum ex parte infaustis majus sit periculum damni irreparabilis & sempiterni.

VIII. Est & illud controversum, an justa sit belli causa pro subditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civiles societates institutæ sunt, certum est rectoribus cujusque speciale quoddam in suos jus quæsitum. Euripides Heraclidis,

*δικαιοι δ' ἑσμέν οἰκόντες πόλις
αὐτοὶ καθ' αὐτὸς κυρίως κείνη δικαιο.*

*Vict. de Ind.
p. 2. n. 17.
Cajet. 2. 2.
q. 4. art. 1.*

*Cic. de fin.
III. de off.
II. L. ut
vim. D. de
just. & jure
† de Ira 1.
I. cap. 7.
† de Clem.
II. 5.
De Off. I.
lib. c. 5.*

*De legib.
IV.*

Diod. I. I.

*Less. lib. II.
c. 4. dub.
15.*

Nos quotquot hujus colimus urbis moenia,
Sufficimus ipsi nostra judicia exsequi.

Nec alio illud pertinet :

Spartam tibi qua contigit orna :

Nobis fuerint cura Mycena.

Et Thucydides inter summi imperii signa posuit τὸ ἀνὸςθῆναι *judiciorum summam potestatem*, non minus quam τὸ ἀνὸςθρονον καὶ τὸ ἀνὸςτελεῖς, id est, *legum & magistratum creandorum jus*. Nec alio pertinet poeticum illud:

Non illi imperium pelagi regnumque tridentis,

Sa mihi sorte datum.

Virg. Aen. I.

Et huic non dissimile illud :

** Rescindere numquam*

Ovid. Met. XIV.

Dis licet acta Deum :

Et apud Euripidem :

Hippolyto.

Mos ille est Deum.

Quod cupit unus ; huic nefas obistere :

Libro 1. de Off.

L. v.

Liv. l. xlii.

Vit. vel. de Ind. n. 15.

Vit. de Ind. vel. p. 2. n. 13.

Nimirum ut recte explicat Ambrosius : *ne usurpata aliarum partium sollicitudine bellum inter se incitarent.* τὸς σφετέρως ἀντὶ τὰ καλὰ, * *ut in suis quisque animadvertant æquum esse censent* Corinthii apud Thucydidem. Et Perseus in oratione ad Martium quod in Dolopes fecisset negat se defensorum : *jure, inquiens, feci meo, cum mei regni, mea ditioris essent.* Sed hæc omnia locum habent ubi vere delinquant subditi, adde etiam ubi dubia est causa. In hoc enim instituta est illa imperiorum distributio. At non etiam, si manifesta sit injuria, si quis Busris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præclusum erit jus humanæ societatis. Sic in Maxentium & in Licinium Constantinus, * *in Persas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati sunt nisi vim à Christianis religionis nomine arcerent.* Imo etiam si daretur ne in summa quidem necessitate arma recte à subditis sumi (qua de re dubitare vidimus illos ipsos quorum institutum fuit regiam potestatem defendere) non tamen inde sequetur non posse pro ipsis ab aliis arma sumi. Quoties enim actioni alicui impedimentum ponitur personale, non ex re ; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere potest, si modo tale sit negotium in quo alter alteri prodesse possit. Sic pro pupillo, cujus persona judicium non capit, litigat tutor aut alius ; pro absente etiam sine mandato defensor. Impedimentum autem quod resistere subditum prohibet, non ex causa venit quæ eadem est in subdito & in non subdito, sed ex personæ qualitate, quæ in alios non transit. Sic Seneca existimat bello à me peti posse, qui à mea gente sepositus, suam exagitat, ut diximus, cum de pœnis exposcendis ageretur : quæ res sæpe cum defensione innocentium conjuncta est. Scimus quidem ex veteribus novisque historiis alieni cupiditatem hos sibi quærere obtentus : sed non ideo statim jus esse desinit si quid à malis usurpatur. Navigant & piratæ : ferro utuntur & latrones.

IX. Sicut autem societates bellicæ eo initas animo * *ut in quodvis bellum nullo causæ discrimine promittantur auxilia, illicitas dixi-*

diximus, ita nullum vitæ genus est improbius quam eorum qui sine causæ respectu mercede conducti militant, & quibus

Ibi fas, ubi plurima merces.

Quod Plato ex Tyræo probat. Hoc ipsum est quod Ætholis à Philippo exprobratum legitur: & Arcadibus à Dionysio Milesio his verbis: ἀρετῆ πολέμου ἀπέκειται, καὶ τὰ εἰς ἐκείνων κἀνθὸν τὴν ἀρετῶν τρέφεται καὶ ἀξίεσθαι πόλεμον αἰῶνα ἔχον: belli instituntur nundina, & Gracorum mala in fructu sunt Arcadibus, & sine causarum respectu modo hoc modo illuc arma circumferuntur. Res sane miseranda, ut Antiphanes loquitur,

ὅς ἐνεκα τοῦ ζῆν ἔρχεσθαι δόσαν ἔμμεθον,

Miles qui vitæ causa se auctorat neci.

Dion Prusænsis: καὶ τοι πὶ τοῦ ζῆν ἀναγκαῖοτερόν ἐστιν. ἢ πὶ τῆς ἀξίως ποιεῖνται πάντες; ἀλλ' ὁμοίως καὶ τοῦτο δόσαντες ἀξίως ζηνμάτων ἐπιθυμῖαν. Quid magis est necessarium nobis, aut quid pluris sit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt dum pecuniam querunt. Parum vero quod suam

vendunt necem, nisi & aliorum sæpe innocentium venderent; tanto carnificæ detestabiliores, * quanto pejus est sine causa quam ex causa occidere: Sicut Antisthenes dicebat carnifices tyrannus esse sanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. Major Philippus Macedo huic hominum generi, τὰς τροφὰς εἰωθῶσιν ἔχει ἐν τῷ μεσοφορέῳ, quibus unus ex militia quæstus esset, dicebat bellum esse pacem, pacem bellum. Non est inter artificia bellum, imo res est tam horrenda, ut eam nisi summa necessitas, aut vera caritas honestam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi potest quæ capitulum antecedentium proximo dicta à nobis sunt. Augustino iudice

militare non est delictum, sed propter pradam militare peccatum est.

X. Imo & propter stipendium, si id unice aut præcipue spectetur: cum alioqui stipendium accipere licitum sit omnino: τίς ερεπώσεται ἰδοίς ὑψωνίος ποτε; ait Paulus Apostolus: quis suis impensis militat?

Annotata ad Caput xxv.

Pro subditis] Procopius Persicorum II: εἰ δὲ ὁ μηδὲν αὐτὸς ἀδικῶν δίκαιον, εἰ μὴ καὶ τοὺς ὑφ' ἐτέρων ἀδικημένους ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ ἴσως πείθουσι.

Neque enim statim iustus est qui injuriam nulli facit, nisi & eo sit animo ut tutetur sibi commissos adversus alienas injurias.

Dubium non est quin de feri possit] Vide Consilium Nicephori Patriarchæ datum Michaëli Langabæ de transfugis pacis causa reddendis Bulgarorum duci, ubi hæc verba apud Zonaram: κρείσσον εἶναι παθεῖν κελόντες μετὰ τῆς τιμῆς, ἢ ἀδικῶν πύργον ἀνελθῆμα. Satius judicemus esse paucos aliquos mala ferre, quam immensam multitudinem.

Non malo unius domus

Commune vinci, sed nec equari potest] εἰ δίκαιον ἀποδοῖναι τὸ ὅλον μέρος εἶναι. Iniquum est totum fieri accessionem partis. Locus est apud Philonem sine libri II de vita Mosis, ubi & alia lectu dignissima.

Hyacinthidum] Vide Apollodorum in Bibliotheca.

Etiam ad alia quæ virtus aliqua præcepit] Sic apud Lucanos pœna erat dicta prodigis, ingratis apud Macedonas, otiosis apud eisdem

Luca-

Soto in verbo Bellum. p. 1. s. 10. circa f. Lxxviii libro xxxii.

Bellum de re milit. II p. tit. 2. n. 4.

Diod. libro xviii.

De verbis Domini secundum Matthæum citatur causa xxxiiii. quæst. I. I Cor. x. 7.

Lucanos & Athenienses. adde quæ allata ad Libri I, c. I, §. 9.

§. IV. *Ad bella quibus iusta causa non subsit*] Vide Simlerum de republica Helvetiorum. *Domino guerram faciente alicui, si sciatur, quod iuste, aut cum dubitabitur, vasallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam est quod irrationabiliter eum facit, adjuvet eum ad eius defensionem, ad offendendum vero alicui non adjuvet.* Lib. II de Feudis, c. 28. Hic finitur.

§. V. *Tertia causa est amicorum.*] Oraculum vetus:

Ἀνδρῶν φίλων θνήσκοντι παρὸν πέλας ἔκ' ἐσοθήεις.

Ἄν' οὐ σε θρηνοῦσ' ἴδω. ἀλλ' ἔτι ζήσ' ἔτι ναῦ.

Non ope juvisisti presens in morte sodalem:

Effabor tibi nil, nisi, Templi sinibus exi.

§. VII. *Plato puniendum censet qui vim alteri illatam non arceat*] Et Hebræi, *Mose de Kotzi præcepto jubente LXXVII, LXXX, vetante CLXIV, CLXV. Seneca quoque*] Locus est de Beneficiis II, 15. alter non dissimilis ejusdem argumenti lib. I, c. 10: *Dignum etiam impendio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis veniam: indignum si eripere latronibus potero clamore sublato, salutarem vocem homini non pigebit emitte.* Vide quæ supra libro II, c. I, §. 8.

§. VIII. ——— *Rescindere nunquam*

Dis licet acta Deum] Ejusdem est III Metamorphoseon:

————— *Neque enim licet irrita cuiquam*

Facta Dei fecisse Deo.

Vi in suos quisque animadvertant] Augustinus II de Libero arbitrio: *Non enim ut alicujus est bonitatis, alienis prestare beneficia, ita iustitia, vindicare in alienos.* Procopius Vandalicorum I: *τὴν ὑπερχεσον ἡγεμονίαν αὐτοῦ πᾶσα διαίκεῖ καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοσελας οἰκεῖ καὶ Φροῦδαας.* Quod cuique obtigit imperium id ut administret, ac ne alienas curas in se trahat, honesto convenit.

In Persas alii Romanorum Imperatores] Exemplum simile habes in rebus Pipini apud Fredegarium in fine.

§. IX. *Vi in quodvis bellum nullo causa discrimine promittantur auxilia*] Iterum Simlerum hac de re vide.

Qui vita causa se auctorat neci] Vita parari ea in quibus vita consumitur, dixit Seneca naturalium V, 18. Plautus Bacchidibus:

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus:

Aere dato conducta cohors & bellica miles

Dona sequens, pretioque suum mutare favorem

Suetus & accepto pariter cum munere bello

Hunc habuisse, dator pretii quem jussit, hostem.

Quantopejus est sine causa, quam ex causa occidere] Seneca Naturalium V, 18: *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine injuria, occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis?*

C A P V T X X V I .

De causis justis ut bellum geratur ab his qui
sub alieno imperio sunt.

I. Qui dicantur esse sub alieno imperio.

I I. Quid hinc faciendum si ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.

I I I. Si imperetur ipsis, & causam belli iniustam credant, non militandum.

I V. Quid si dubitent?

V. Pietatis esse hac in re dubitantibus subditi parere sub onere tributi extraordinarii.

V I. Quando subditorum arma iusta sint in bello iniusto.

E Gimus de his qui sunt sui juris: sunt alii in conditione parendi positi, aut filii familiarum, servi, subditi, etiam cives singuli, si cum civitatis suae corpore comparentur.

I I. Hi vero si aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipsis optio datur militandi aut quiescendi, easdem regulas sequi debent, quas illi qui suo arbitrio pro se aut aliis bella suscipiunt.

I I I. At si edicatur ipsis ut militent, quod fieri solet, siquidem constar ipsis iniustam esse belli causam, abstinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non Apostoli tantum dixerunt, * sed & Socrates: & apud magistros Hebraeorum existat sententia, indicans regi contra Dei legem quid praecipiente profus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum existat: *dedidύμεθα ἡδ*

ἀρχαῖς καὶ ἰερεῦσι δὲ τοῦ Θεοῦ τελευτήμενοι πρὶν ἢ τὸ ἀπεθῆναι τῷ μὴ βλαπτεσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. didicimus imperiis ac potestatibus à Deo ordinatis exhibere honorem quem par est, quique salutem nostram non impediatur. Et Paulus apostolus; Filii, inquit, obedite parentibus * in Domino, id enim aequum est. Ad quem locum Hieronymus: Peccatum filiorum est non obedire parentibus, & quia poterant parentes aliquid imperare perversum, adjunxit, in Domino. Et de servis addit: Gum Dominus carnis à Domino spiritus diversum imperat, non est obediendum. Idem alibi: In illistantum debent dominis & parentibus esse subjecti quae contra Dei mandatum non sunt. Nam & idem ille Apostolus dixerat sui quemque operis mercedem reportaturum siue liberum siue servum. Tertullianus vero: satis praescriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli praeceptum, * subditos magistratibus, principibus & potestatibus: sed intra limites disciplinae. In martyrologio Silvanus martyr: Iocirco Romanas leges contemnimus ut iussa divina servemus. Apud Euripidem dicenti Creonti:

Nonne exsequi mandata fas ipsum jubet?

Respondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exsequi.

Musonius ita ait: Si quis, aut patri, aut magistratui, aut domino turpia, aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens est, nec injuriam facit, nec peccat. Gellius negat probam esse sententiam, omnia esse quae patet jussu patendum. Quid enim, ait, si prodicionem patriae, si matris necem, si alia quaedam imperarit turpia aut impia? Media igitur sententia optima atque iustissima visa est, quaedam esse parendum, quaedam non obsequendum. Seneca pater: Non omnibus imperiis parendum est. * Quintilianus: Non

Dd

omnia

*Acid Reg.
de act. su-
pern. disp.
312.80.
Vid. de jure
belli n. 32.
Act. 59.*

Eph. VI, 1.

Eph. VI, 8.

Phan. 51.

*Seb. tit. di-
beros na-
rent. hono-
rand.
L. II. c. 7.*

Decl. 271. omnia necesse est facere liberis quacunq̄ue patres imperant. Multa sunt quæ fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat contra quam existimet: si testimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: si sententiam in senatu: si Capitolium me incendere jubeas, arcem occupare, licet dicere: Hæc sunt quæ fieri non oportet. Seneca: Non aut nos omnia juberè possumus, aut in omnia servi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non faciunt: nulli sceleri minus commodabunt. Sopater: ἰὸδ, φησὶ, πειθίηναι τὸ παρὰ. ἐὶ μὴ ἢ νόμος καλῶς, ἐὶ δὲ ὠδὸν τὸ πρῆτον, σὺν ἔυλογῶν. Patri, inquit, parendum est. Si quidem intra jura, rectè: sin ultra honestum, non convenit. * Irrisus olim Stratocles qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuisset, id in Deos pium & inter homines justum esset. Plinius alicubi elaboratum à se ait, ut constaret * ministerium crimen esse. Ipsa jura civilia, quæ peccatis excusabiliibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parere necesse habent, sed non in omnibus. Excipiunt enim ea quæ atrocitatem habent facinoris vel sceleris, quæ sua sponte scelerata ac nefaria sunt, ut loquitur Tullius, maleficia quæ sponte & non disputatione Jurisconsultorum, sed naturali interpretatione fugienda sunt, ut Asconius interpretatur. Narratum Hecæto Iosephus memorat, Judæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuisse ut ad Beli templum, quod Babylone erat, instaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius nostrum argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua supra egimus, & in Juliani militibus, de quibus sic Ambrosius: *Inuliantus Imperator quamvis esset Apostata habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defensione reipublica, obediebant ei: * cum autem diceret eis, producite arma in Christianos, tunc agnoscebant Imperatorem cæli.* Sic & spiculatorum legimus ad Christum conversos mori potius elegisse, quam edictis & judiciis in Christianos manum commodarent. Tantundem erit si quis persuasus sit quod imperatur injustum esse. Nam huic tantisper ea res pro illicita est, quamdiu eam opinionem non potest deponere: ut ex supra tractatis apparet.

Vic. de jure bell. n. 23.

IV. Quod si dubitet, res licita sit necne, eritne quiescendum an parendum? Parendum plerique censent: nec obstare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia qui contemplative dubitat, potest activo judicio non dubitare: Credere enim potest in re dubia obsequendum superiori. Et sane quin hæc distinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat, negari non potest. Iura civilia non Romanorum tantum, sed & aliarum gentium in tali circumstantia, non modo * impunitatem concedunt obedientibus, sed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa est, cui parere necesse est. Necessitas potestatis excusat, & similia. Ipse Aristoteles Nicomachiorum quinto, his qui injustum quidem aliquid faciunt, non autem injuste, annumerat famulum domini imperantis: injuste autem eum ait agere, à quo actionis principium est; nimirum quia in famulo vis deliberatrix plena non est, ut indicat proverbium.

L. Damnum de Re l. l. Liber homo. D. ad L. A. quod. L. Non videtur. §. Qui just. de Re l. Paul. l. v. Sen. l. r. 22. §. 1. Leges Longo-

ἡμισυ τῆς δριπίδος διπλασθεὶς ἑλέλιον ἡμεαρ.

Dimidia virtute caret servire coactus.

Et simile:

ἡμισυ γὰρ τε νόσ ἀπικρέεσται εὐρύσπου Ζεὺς

ἀνδρῶν ἕς ἀνδρῶν ἑλέλιον ἡμεαρ ἔλησι.

Tollitur huic hominum generi pars altera mentis

Ab love, servilem voluit quos ducere vitam.

Et illud quo Philo utitur:

Δὲλθ' πύφνας. ἢ μέτεσι σοι λόγῳ.

*Servi tua est fortuna: * ratio ad te nihil.*

Et illud Taciti: *Principi summum rerum iudicium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Narrat idem scriptor Pisonis filium à Tiberio crimine belli civilis purgatum: *patris quippe iussa, nec potuisse filium detrectare.* * Seneca: *Servus herilis imperii non censor est, sed minister.* Et specialiter in hac de militia quaestione ita sensit Augustinus. Sic enim ait: *Ergo vir justus si forte sub rege etiam sacrilego militet, recte potest illo iubente bellare, si civica pacis ordinem servans, quod sibi iubetur, vel non esse contra Dei praeceptum certus est, vel utrum sit, certus non est: ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo servandi.* Et alibi: *Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est hominem occidit, * nulla civitatis sua lege reus est homicidii: imo nisi fecerit, reus est imperii deserti atque contemti, quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset.* Itaque unde puniatur si fecerit iniussus, inde puniretur si non fecerit iussus. a Atque hinc passim recepta est sententia, subditos quod attinet, dari bellum utrimque justum, id est injustitia vacans, quo illud pertinet:

Quis justius induat arma

Scire nefas.

Non caret tamen hoc sua difficultate. Et b Adrianus nostras, qui Cisalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus est, * cōtrariam defendit sententiam, quæ stabiliri potest non illa præcise ratione quam ille adfert, sed hac quæ magis urget, quod qui dubitat contemplative, debeat iudicio activo eligere partem tutiorem. Est autem pars tutior abstinere bello. Laudantur Esseni quod inter alia jurarent μή βλάψουσιν ἄλλο ἄνθρωπον: non nocituros se cuiquam, ne si juberentur quidem: & imitatores horum Pythagorei, qui, Iamblichō teste, bello abstinabant, causa addita, quia φόνον χορηγίτης τῶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, bellum cades subministrat atque imperat. Neque obitat quod ex altera parte periculum est inobedientia. Nam cum utrumque incertum sit (nam si injustum est bellum, jam in ejus vitiatione nihil est inobedientia) caret peccato, quod ex duobus minus est. Inobedientia autem in ejusmodi rebus suapte natura minus malum est quam homicidium, præfertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum inirefectum accusatus Iovis mandato se defendisset, non tamen ausos Deos eum absolvere. Sed nec Pothinum Ptolemai satellitem Marcialis, cum ait:

Antoni tamen est peior, quam causa Pothini:

Flic facinus domino præstitit, ille sibi.

D d 2

Nec

bar. tit. 98,
de termino
effosso. Leges
Wittgenb. L.
I. l. c. 11.
c. 2. L. VIII.
tit. 1. c. 1.
Libro VII,
tit. 17. c. 11.

Ann. III.

Lib. XXII.
c. 74. cont.
Favstium.

De civit.
Dei lib. 13
c. 26.
a Sil. in
verbo bel-
lum, l. 1. n. 9.
concl. 4.
Cast. in l. v.
D. de infra.
Soto l. v. q.
1. art. 7. §
9. 3. art. 3.
Vitt. de jure
belli, 32.
Covarr. in
c. peccar.
part. 11. §.
10.
b Adr.
Quaestione
quod 11.

Bald. 11,
conf. 385.
Sotus de
et. fecer.
memb. 3. q.
2. in resp.
ad 1.

Vit. de jure
belli, n. 25.

Nec magni ponderis est quod contra nonnulli adferunt fore, ut id si admittatur pereat sæpe respublica; quia plerumque non expedit rationes consiliorum edi populo. Ut enim hoc verum sit de causis suaforis belli, de justiciis verum non est, quas oportet claras esse & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & possint & debeant. Quod de legibus nimis forte indistincte dictum à Tertulliano est, in his legibus sive edictis de bello gerendo locum justissime habet: *Neque civis fideliter legi obsequitur ignorans quale sit quod ulciscitur lex, nulla lex sibi soli conscientiam justitia sua debet, sed eis à quibus obsequium expectat. Cæterum suspecta lex est, quæ probari se non vult: improba autem, si non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Vlyxi se ad bellum excitanti ait:

Apolog. c. 4.
1. Adversus
Nat. c. 6.

Qua Danais tanti primordia belli,

Ede: libet justas hinc sumere protinus iras.

Apud eundem Theseus:

Ite alacres, tantæque precor confidite causæ.

Propertius dixerat:

Frangit & attollit vires in milite causæ:

Qua nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Cui par illud Panegyristæ: *Tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, ut jam cæperit non virtutis magis quam integritatis esse victoria.* Ac sic viri quidam eruditi interpretantur p̄ quod legitur Gen. xiv, 14: ut sensus sit ministros Abrahami ante prælium ab ipso plene institutos de armorum suorum justitia. Et sane denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri solebant & expressa causæ, ut totum quasi genus humanum de justitia causæ possit cognoscere. Scilicet prudentia virtus est, ut & Aristoteli visum, imperantis propria: justitia vero hominis qua homo est, omnino autem sequenda videtur ea quam diximus Adriani sententia, si subditus non modo dubitet, sed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injustum esse putet: præcipue vero si de aliis imperandis, non de suis tuendis agatur. Quin probabile est, etiam carnifici qui damnatum occisurus est, hæctenus, aut quod quæstioni & actis interfuerit, aut ex rei confessione cognita esse debere causæ merita, * ut satis ei constet mortem ab eo commertam: idque nonnullis in locis observatur, nec aliud spectat lex Hebræa, cum ad lapidandum eum qui damnatus est testes vult præire populo.

Ægid. Regius de act. supern. disp. 31. dub. 5. n. 85. Banner 2, 2, 9. 40. art. 1. Molina tract. 11. disp. 113. Deut. xvii.

Silv. in verbo bellum, p. 1. n. 7. circa fin.

V. Quod si subditorum animis per causæ expositionem satis nequeat fieri, omnino officium erit boni magistratus tributa ipsis potius extraordinaria imperare, quam operam militarem: præsertim ubi non defuturi sunt alii qui militent, quorum voluntate non tantum bona, sed & mala uti potest rex justus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & sicut culpa caret qui egestate pressus pecuniam sumit ab improbo fœneratore. Imo etiam si de causâ belli dubitari non possit, minime tamen videtur æquum ut Christiani inviti cogantur militare, cum à militia abstinere, etiam cum militare liceat, majoris cujusdam sit sanctitatis, quæ & à clericis & à pœnitentibus diu exacta est, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celso Christianis objectanti militiæ detrectationem sic respondet:

ſpōnder: His qui à fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita respondebimus: Hi qui ſimulacrorum veſtrorum ſunt ſacerdotes, & deorum quos putatis flamines, dexteras puras ſervant ſacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cade maculatis manibus offerant his qui creduntur dii: neque ſi quod exoritur bellum, ſacerdotes aſcribuntur numeris. Quod ſi id ratione non caret, quanto magis cæteris militantibus, illi quoque ſuo modo cenſendi ſunt militare, tanquam Dei ſacerdotes atque cultiores, qui manus quidem ſervant puras, ſed precibus apud Deum certant, pro his qui juſte militant, & pro eo qui juſte regnat? quo in loco ſacerdotes vocat quosvis Chriſtianos exemplo ſanctorum ſcriptorum, Apoc. I, 6; I Pet. II, 5.

VI. Arbitror vero evenire etiam poſſe ut in bello non dubio tantum, ſed & manifeſte injuſto juſta aliqua eſſe poſſit ſubditorum deſenſio. Nam cum ſubditos innocentes, & à belli culpa remotos interficiendi juſ verum & internum hoſtis, juſtum quamvis bellum gerens, non habeat, niſi aut ad neceſſariam deſenſionem, aut per conſequentiam & extra propoſitum, (pœnæ enim illi obnoxii non ſunt) ſequitur ut ſi certo conſtet hoſtem eo venire animo, ut hoſtilium ſubditorum vitæ parcere cum poſſit omnino nolit, ſubditi illi tueri ſe poſſint ex jure naturæ, quod gentium jure ademptum illis non eſt. Neque tunc dicemus bellum utrumque juſtum eſſe. non enim de bello, ſed de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cætero juſ ad bellum habentis, injuſta eſt, & proinde juſte repellitur.

Annotata ad Caput xxv i.

Sed & Socrates] Plato id nos docet in ipſius Apologia. Et Apollo. §. III. nius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γὰρ π μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τὸ δε.

Nam juſſa non hæc Iuppiter dederat mihi.

Hebræorum exiſtat ſententia] Quam & Joſephus eis tribuit Antiquæ Hiſtoriæ XVII, θαυμάσιον δὲ ἔδειν εἰ τῶν σὺν δογματίων ἀξιώτερος τετηροῦχ ὀ γέμεθα νόμος ἔς Μωϋσῆς ὑπαγορεύσας τῆ διδαχῆ τῆ Θεῶ γραψάμενον κατέλιπε. Nihil vero mirum, ſi ſervatu digniora credimus juſſis tuis, ea quæ Moſes Deus ſuggerente ac docente ſcripta reliquit. Adde Rabbinum Tanchumam citantē Druſio ad locum Actorum.

In domino] Chryſoſtomus hoc in Domino ſic explicat: τῶν ἐν εὐ οἷς μὴ ἀθεοκράτους Θεῶ: id eſt in quibus Deum offenſurus non es. Idem ad Patrem infidelem: εἴ πο δὴ μικρὸς ἡμῖν κείται μισθὸς τοῖς τὰς ζαρηνηκόως πῶσιν, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτὸς ἡγείσας κελδομίαις, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ περιπαροῦσιν, ὅταν μὴ δὴ τὰ τῆς ἀσεθείας ἀποδοτέαται. non enim exigua nobis merces propoſita eſt, ſi honorem exhibeamus parentibus, ſed ut dominos eos habere jubemur, verbisque & rebus obſequium ipſis præſtare, extra quam ſi pietas lædenda eſt. Sic accipe illud Hieronymi, Per calcatum pergo patrem, declamatorie dictum, ſumptumque à Latrone declamatore apud Senecam: & quæ apud Ambroſium de virginitate, & apud Auguſtinum epiſt. xxxviii ad Lærum & Canone iv Arabicæ interpretationis Concilii Niceni I.

De ſervis] Chryſoſtomus I Cor. VII, 24: καὶ γὰρ εἰσιν ὄρα, δέλω

ὡς δὲ τῷ Θεῷ κείμενοι. καὶ μέχρι πρὸς θεῖς φυλάττειν αὐτοὺς καὶ τὸτο νομοθετεῖται, καὶ ὑποβοηθεῖν αὐτοὺς ἐὰν χρῆσθαι ἴδωμεν ὅτι μὴδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτίθηται τῶν μὴ δοκούντων τῷ θεῷ ἢ πρὸς θεῖς καὶ πρὸς θεῖς περιπέτω δὲ μὴδὲν. Sunt & servus limites sui à Deo praescripti: & quousque eos servare oporteat & hoc praecipuum est, neque eos licet excedere. Vbi enim nihil dominus jubet eorum quae Deo improbantur, sequi & obsequi oportet, non ultra. de matrefamilias Clemens Alexandrinus: πᾶσι τῶν ἀνδρῶν πεποιθόμην, ὡς μὴδὲν ἄκουσθαι ἐκείνους ἀπέχεσθαι ποτε, πᾶσι ὅσοι εἰς δεσπότην καὶ σωτηρίαν ἀσφάδερειν νομίζεσθαι. in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam extra qua credet ad virtutem salutemque momentum habere.

Subditos magistratibus] Exempla illustria & poenae & laudis vide I Sam. xxii, 18, 19. I Reg. xviii, 4. 13. II Reg. I, 10, 12, 14. Apud Christianos Manuel & Georgius detrectarunt ministerium occidendae Augustae. Nicetas Alexio Manuelis filio.

Aut magistratui] In paganis hominibus duo sunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhonesta obsecuti non sunt, Papiniani factis celebratum, & alterum Helpidii apud Ammianum xxi. Severus ne eos quidem poenae expertes voluit esse qui Imperatori obsecuti essent ad necem Senatoris. Vide Xiphilinum.

Seneca pater] Libro I, controversia I.

Quintilianus] idem alibi: Non omnia praestanda etiam parentibus, Alioquin nihil est permittiosius acceptis beneficiis, si in omnem nos obligant servitutem.

Irrisus olim Stracoles] Talis erat syngrapha illa quam à Basilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: ἐκεῖνα ἐστὶ τῶν δεχόμενων δὲ τὸν ἀσπράττω ὅσοι φιλήσει Ἀνδρονίκου καὶ εἴησαν παναθέμιτα, καὶ ἐκεῖνα πάλιν ἀποσχεῖν, ὅσοι οὐκ ἴδωσι Ἀνδρονίκου. illa in Pontificio se facturum qua grata Andronico essent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum se ea qua Andronico non placerent.

Ministerium crimen esse] Tertullianus de Anima: Plus caditur qui jubet, quando nec qui obsequitur excusatur. & de Resurrectione carnis: Cum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cuiusque deposcit, nec parcens aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut poena aut gratia communicent fructum. vide Gaillum de pace publica lib. I, cap. IV, num. 14.

Cum autem diceret producite arma in Christianos] Non enim ab omni vi in Christianos abstinnit Iulianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus sibi videbatur. Iulianus Christiani jugulator exercitus in Hieronymi scripto ad Nepotianum coeptam ejus imperio Antiochiae persecutionem, & juvenem quandam tortum, narrat Augustinus de Civitate Dei, lib. I, cap. 52. in Martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & sociorum ejus 33. quos Iulianus inter Tullensem & Grandensem civitatem decollari fecit. Vide & Johannem Antiochenum in excerptis ex manuscripto Peiresiano. Augustinus epistola I ad Bonifacium citatus à Gratiano causa XI, quaestione III: Iulianus existit infidelis Imperator. nonne existit apostata iniquus & idololatra? Milites Christiani servierunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum qui in caelo erat: quando volebat ut idola colerent & thurificarent, proponebant illi Deum.

§. IV. Impunitatem concedunt obedientibus] Chrysofostomus de Providentia

III: πολλοὶ γὰρ δρχόντων ἐπὶ φόνοις ἀδίκους κατηργηθέντες, δικῆν ἔδοσαν. τὰς δὲ δημίας τὰς δαπανουμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτοχέρας γενομένους τὸ φανῆς, εἰς δικαστήριον ἐλκυσσά τις, ἀλλ' εἰς ζήτησιν τὴν δρχὴν, τὴν ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν δολογυμίνης, καὶ τὰ τὴν δρχὴν ἀξιώματι καὶ τὰ τὴν ὑπόμνησιν φέβει. *multi si peccatorum ob iniustas cades accusari poenas dederunt. At carnifices qui cadi ministerium, qui manus operam prae buere, nemo in jus vocaverit, imo de iis ne quiesierit quidam. excusat enim eos necessitas ex dignitate iubentis & ex parentis timore. Ex Celso Vlpianus, servum, ait, nihil deliquisse qui domino iubenti obtemperavit. L. 2. D. de Nox. Act. Velle non creditur qui obsequitur imperio patris vel domini. D. de regulis juris, & ibi Cujacius. Seneca: In volente necessitas non est. Adde legem Langobardicam lib. I. tit. IV, capite II. Mithridates libertos Artillii, confcios caedis in se cogitabat, impunitos dimisit, & ejus qui à se defecerat filios. Appianus Mithridatico. Absolutus Tiberius Gracchus à culpa Numantini federis, quoniam alieno imperio peccaverat.*

Ratio ad te nihil] Themistius oratione IX principes rationi esse dicit similes, milites iræ.

Seneca] de controverfiis III, 9.

Nulla civitatis sua lege reus est homicidii] Idem Augustinus de libero Arbitrio libro I: Si homicidium est hominem occidere, potest aliquando occidere sine peccato, nam & miles hostem, & judex vel minister ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fuerit, non mihi videntur peccare, cum hominem occidunt: sed nec etiam homicida isti appellari solent. *Retulit Gratianus in causæ XXIII quaestionem v.*

Contrariam defendit sententiam] Exemplum hanc sequentium est apud Scafnaburgensem.

Genesis XIV, 14.] quidam in eundem senium trahunt vocem פריזת & interpretantur à se institutos. Herodes in oratione ad Iudæos post cladem in Arabia apud Iosephum: βέλομεν δὲ σεῶπι μὲν ὑπὲρ τῆ πολυμείης ὡς δικαίως αὐτὸ ποιεῖμεν, ἐπιδείξας δὲ τὴν ὑβρίαν τὴν ἐναντίαν ἡμεγ κασμενοι. μέγισον γὰρ εἰ μέγιστοι τῆ το, παθουμίας ἀρεποι μὲν ἔσται. volo autem ostendere vobis, quam justo susceperimus hoc bellum, coacti inimicorum contumelias. Id enim si intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum.

Vt satis ei constet mortem ab eo commeritam] ideo indicta causa sacerdotes Nobæ habitantes occidere noluerit Saulis ministri Doego probiores, I Sam. XXII, 17. Et Achabi spiculator tertius nocere Eliae noluit, II Regum I, 13, & sequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Christum conversi in posterum eo munere, ut periculoso, abstinerent. Vide Martyrologium, & Bedam L. I, cap. 7.

DE IVRE BELLI AC PACIS
LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Quantum in bello liceat regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolo & mendacio.

- I.** **O** *Rdo sequentium.*
II. *Regula prima: licere in bella que ad finem sunt necessaria: explicatur.*
III. *Secunda: jus non tantum ex principio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.*
IV. *Tertia quadam consequi sine injuria que ex proposito non liceret: cui cautio additur.*
V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant per distinctiones explicatur.*
VI. *An dolo usi in bello liceat.*
VII. *Dolus in actu negativo per se non est illicitus.*
VIII. *Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conventionione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*
IX. *In secundo genere indicatur questionis difficultas.*
X. *Non omnem usurpationem locutionis que sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*
XI. *Mendacii que illicitum est formam con-*
- sistere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*
XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes:*
XIII. *Et cum u decipitur ad quem sermo non est & quem extra sermonem decipere liceret:*
XIV. *Et cum sermo est ad eum qui velit ita decipi.*
XV. *Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subditum:*
XVI. *Fortè & cum vitam innocentis aut par aliquid truci aliter non possumus.*
XVII. *Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*
XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promtentia.*
XIX. *Nec ad juramenta.*
XX. *Generosius tamen esse ac Christiana simplicitati convenientius falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*
XXI. *Non licere nobis quenguam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*
XXII. *Licere tamen uti opera utro oblata:*

IT qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur expendamus, * quid quantumque in bello liceat, & quibus modis, quod aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente. Nude ex naturæ primum, deinde ex Gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

II. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in morali materia æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem juris consequendi sunt necessaria, necessitate sumpta non secundum Phycam subtilitatem sed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Jus dico illud quod stricte ita dicitur, & facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, etiamsi forte is peccato vacet, ut notavimus alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex jure quod mihi pro me natura concedit. Quin & rem

rem alienam ex qua certum mihi periculum imminet, citra culpæ alienæ considerationem invadere possum: non tamen dominus fieri: id enim ad eum finem accommodatum non est: sed custodire donec securitati meæ satis cautum sit: quod ipsum quoque tractatum est à nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus est: & si id difficilium, aliud tantundem valens: ut & debiti consequendi gratia: quibus ex causis dominium quoque sequitur, quia alio modo læsa æqualitas reparari nequit. Sic ubi iusta est punitio, iusta etiam vis omnis, sine qua ad pœnam veniri non potest: & omne quod pœnæ pars est, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra iustum scilicet & qui peccato respondeat modum.

*Vit. de iure
bell. n. 18. &
39 & 55.*

*Lib. II. c.
II. 9. 10.*

*Silo. in verbo
bellum. p.
1, n. 10. v.
prima.*

III. Sciendum secundo est jus nostrum non ex solo belli principio spectandum, sed & ex causis subnascentibus, sicut & in iudiciis post litem contestatam jus sæpe parti novum patitur. Sic qui se aggregant me impetenti, sive socii sive subditi, in se quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello se miscent quod iniustum est, præsertim si ipsi id iniustum esse scire possunt ac debent, obligant se ad sumptus & damna resarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello sine probabili ratione suscepto accedunt, ipsi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione iniustitiæ quæ ipsorum actui inest. Ita Plato probat bellum *μὴ γὰρ ἂν οἱ ἄλλοι ἀναγκασθῶσιν ποτὶ τὸ ἀνατινῆναι ἀλλοτρίων δόξαι δίκην*, donec hi qui fontes sunt cogantur insensibus malo afflictis pœnas dare.

IV. Observandum tertio, *ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum, ad quæ per se jus non esset. In sui defensione quomodo id locum habeat explicavimus alibi. Sic ut nostrum consequamur, si tantundem accipi non potest, plus accipere nobis jus est, sub obligatione tamen restituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena aut domus latronibus, tormentis peti potest, etiam si intra eandem navem aut domum sint pauci infantes, mulieres aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus est mortis aliena*, inquit Augustinus, *qui suæ possessioni murum circumduxit, si alienis ex ipsorum usu percussus intreat*. Sed sicut antehac monuimus sæpe, non semper ex omni parte licitum est quod juri strictè sumpto congruit. Sæpe enim proximi caritas non permittit ut summo jure utamur. Quare etiam quæ extra propositum accidunt, & accidere posse prævidentur, cavenda erunt, nisi multo majus sit bonum quo nostra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut nisi in pari bono & malo multo major sit spes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: sed ita ut semper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam sibi consultit, ut tutiorem, inclinandum sit. *Sinite crescere zizania*, inquit optimus magister, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum*. Multos occidere & indiscretos, inquit Seneca, *incendii & ruina potentia est*. Docent nos historiæ quam seria pœnitentia, Ambrosio monente, talem vindictæ immodestiam Theodosius expiaverit. Nec si quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum est, ob ple-

*Vit. d. libro
num. 37.*

*Ad Publ.
epist. 154.*

*Matthæ
XIII. 29.
Thom. 2. 2.
q. 64. art. 2.
Sen. in fine
l. II de Clem.*

Gen. XVII.
23. & seq.

nissimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non concessit, ut alibi notavimus. Et tamen ille ipse Deus, hominum suo jure dominus, ob paucissimos bonos parcere solet quamvis magnæ malorum universitati, & eo suam, qua judex est, æquitatem testatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognosci potest quantum in hostem liceat naturaliter.

Præcop. I
Goth.

V. Sed & quæstio incidere solet quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper de ea re acriter certatum scimus, cum alii belli rigorem, alii commerciorum libertatem defenderent. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, *naves, & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasinthæ ad Iustinianum, in hostium esse partibus quæ ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca tyranno gratiam se relaturum ait, * si beneficium illi neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem est quod reddi illi sine perniciæ publicæ possit: quod explicans addit: *pecuniam quæ satellitem stipendio teneat, non subministrabo; si marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scena & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui triremes & aras non mitterem, lusorias, & cubiculas, & alia ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Et Ambrosio iudice largiri ei qui conspiraret adversus patriam non est probabilis liberalitas. In tertio illo genere usus accipitis, distinguendus erit belli status. Nam si tueri me non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut alibi exposuimus, jus dabit, sed sub onere restitutionis, nisi causa alia accedat. Quod si juris mei executionem rerum subvectio impenderit, idque scire potuerit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debiorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum nondum dederit sed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus aut alio modo. Quod si præterea evidentissima sit hostis mei in me iniustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, sed & criminaliter, ut is qui judici imminente reum manifestum eximit: atque eo nomine licebit in eum statuere quod delicto convenit, secundum ea quæ de pœnis diximus. quare intra eum modum etiam spoliari poterit. Et has ob causas solent à bellum gerentibus * publicæ significationes fieri ad alios populos, tum ut de jure causæ, tum etiam ut de spe probabili juris exequendi appareat. Hanc autem quæstionem ad jus naturæ ideo retuli-

Lib. I. c. 30.
de Off.

Can. in c.
Ita quorundam,
& c.
ad liberandam.
de
Judicis:

Silv. in
verbo resti-
tutio. p. 3.
§. 12.

retulimus, quia ex historiis * nihil comperire potuimus ea dere jure voluntario gentium esse constitutum. Romanos qui Carthaginensium hostibus commeatus attulerant, ipsi Carthaginenses, aliquando ceperunt: eosdem iidem Carthaginenses repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleusina & Rhamnuntrem cepisset, Athenas famem facturus, navis frumentum inferre parantis * & magistrum & gubernatorem suspendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe est.

Polyb. I.

Plut. Demetrio.

VI. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolo uti liceat quæri solet. Nam Homerus quidem dixit hosti nocendum

ἢ δόλῳ, ἢ βίῃ, ἢ ἀμφρόδῳ, ἢ κρυφῶδῳ.

Sive dolo, seu vi manifesta, clamve palamve.

Et Pindari est:

ἄνδρ' ἀμωρῶσσι τ' ἐχθρῶν.

Quid vis agendo scilicet hostica

Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque dictum illud,

Dolus an virtus quis in hoste requirat?

sequitur ipse

Ripheus justissimus unus

Qui fuit in Teucris & servantissimus aequi.

Et legitur hoc ipsum imitatus sapientiæ nomine nobilissimus Solon. Lib. xv.

Silius in rebus Fabii Maximi:

Exin virtuti placuit dolus.

Apud Homerum Ulysses viri sapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hostem: unde Lucianus regulam elicit, laude dignos, qui hostem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon dixit, & Brasidas apud Thucydidem præclaram imprimis laudem esse ex * belli furtis: & apud Plutarchum Agesilaus hostes decipere & justum & licitum esse. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris censenda quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius Corvinum sic inducit loquentem:

* Bellandum est astu: levior laus in duce dextra.

Atque ita censuisse ipsos illos severos Laonas notat Plutarchus, ac majorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui aperto Marte rem confecisset. Idem * Lysandrum magni facit ἀπέταται τὴ πολλὰ ἀεποικίλωνται τῶ πολέμῳ, pleraque belli dolis variantem. Et in Philopœmenis laudibus ponit, quod Crerensiu disciplina institutus, simplicem illum ac generosum bellandi morem dolis ac furtis miscuisset. Ammiani est: Nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus. Jurisconsulti Romani bonum dolum vocant si adversus hostem quis machinaretur: & alibi, nihil interesse vi quis an fallacia potestatem hostium evaserit: δόλῳ ἢ ψευδῶς, οἷα στρατιωτικῶς notat ad Iliados. Eustathius, Inter Theologos Augustinus: Cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut ex insidiis, nihil

Luc. Phil.

Xenophon

de Cyri inst.

I, & de re

equestri.

Thuc. l. v.

Plutarch.

Apoph.

Polyb. l. IX.

Lib. v.

Plut. Mar-

cell.

D. lib. I. de

dolo.

L. Nihil. D.

de captivis.

Quest. x. su-

per Iosue.

ad

I De Sacer-
dotio.

ad iustitiam interest. Et Chrysostomus, maxime laudari imperatores qui fraude victoriam quaesissent. Sed nec desunt sententiae quae suadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quaestio huius definitio pendet ex eo, an dolus in genere sit semper malorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quae vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

L. 1. §. dolum
malum. D.
de Dolo ma-
lo.

De Off. 3.

Libro contra
mend. c. 10.
Th. 2. 2. g.
40. art. 3. in
resp. & qua.
71. art. 7.
Situ. in ver-
bo bellum
p. 1. num. 9.
a Cic. pro
Milone & l.
VII, ep. 9.
& pro Cn.
Plancio.
b Gen. XX.
Th. 2. 2. qu.
110. art. 3.
in resp.

L. Labeo 5.
ult. D. de
sup. legata.

L. Non figu-
ra. D. de
obl. & act.

De interpr.
c. 4.

VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in actu negativo, alium in actu positivo. Doli vocem etiam ad ea quae in negativo actu consistunt extendo, Labeone auctore, qui ad dolum, sed non malum, refert, ubi quis per dissimulationem tuetur sua vel aliena. Haud dubie crude nimis à Cicerone dictum est: *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam*. Nam cum nec quae scias, nec quae velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quaedam apud quosdam, id est tegere & occultare fas sit. Licet, inquit * Augustinus, *veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione*. Et * necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his praesertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse a Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne praebet Ieremiae historia capite xxxviii. Is enim Propheta à rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloqui adferens. Et huc quoque referri potest b quod * Abrahamus Saram sororem, id est, ex usitato tum loquendi more, propinquam consanguineam vocat, matrimonium dissimulans.

VIII. Dolus qui in actu positivo consistit, si in rebus, simulatio; si in sermone, mendacium vocatur. Quidam inter haec duo hanc constituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter signa esse intellectuum, res non item. Sed contra verum est, voces natura ipsa & citra hominum voluntatem nihil significare, nisi forte vox sit confusa & ἀναρρητόν, qualis in dolore, quae ipsa rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod si hoc dicatur, hominis naturam hanc esse peculiarem supra animantes ceteras, ut conceptus animi possit aliis indicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: sed addendum est, non solis vocibus tale fieri indicium, * sed & nutibus, ut apud mutos, sive illi nutus aliquid habent cum re significata commune ipsa natura, sive tantum ex instituto significant: quibus nutibus pares sunt notae illae quae non voces lingua figuratas significant, ut * Paulus Iurisconsultus loquitur, sed res ipsas, sive ex aliqua convenientia, ut notae hieroglyphicae, sive mero arbitratu, ut apud Sinenses. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod singulis gentibus placuit sine mutua obligatione, & id quod mutuam obligationem in se continet. Voces ergo & nutus & notae, quas diximus, reperta sunt ad significandum cum mutua obligatione, quod Aristoteles dixit ἐπισημαστικόν: res aliae non item. Hinc fit * ut rebus aliis uti liceat etiam si praveideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem.

Loquor

Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est, * ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum, seposita doli consideratione, licitum est. Prioris exemplum est in Christo qui apud comites Emanuinos *Luc. XXIV. 28.* *αποποιείτο* ire longius, id est speciem prætulit ituri longius, nisi malim vero quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt, & alibi Christus ipse dicitur voluisse præterire Apostolos navigantes, nempe nisi impense rogaretur navem ascendere. *Marc. VI. 48.* Alterum exemplum dari potest in Paulo qui Timotheum circumcidit, cum satis sciret Iudæos hoc ita accepturos, quasi circumcisionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Israelis posteros, quasque ita sentirent ipsi Paulus & Timotheus: cum tamen non hoc quæreret Paulus, sed tantum familiarius cum Iudæis versandi facultatem sibi & Timotheo præbere. Neque vero circumcisio, sublata lege divina, ex instituto amplius significabat talem necessitatem, neque malum quod inde sequebatur erroris ad tempus, dedocendi postea, tanti erat, quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum Evangelicæ veritatis insinuatione. Hanc simulationem Patres Græci sæpe vocant * *οὐνομίαι*. de qua egregia existat sententia Clementis Alexandrini qui de viro bono agens, sic ait: *ἐπι τῷ ἀλλοτρίῳ ὠφελείᾳ μόνῃ ποιῶσιν τὰ ἐστὶν ἐν ἀπογηγερμένῳ αὐτῷ πρῶτον*: *ob utilitatem proximi faciet quaedam que sponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, qui de Capitolio panem in hostium stationes jecerunt ne fame premi crederentur. Exemplum posterioris est in ficta fuga, qualem Iosue suis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces sæpe. Nam hic quod sequitur nocumentum licitum esse ponimus ex belli iustitia, ipsa autem fuga ex instituto nihil significat; quanquam hostis eam accipit ut signum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens sua libertate huc vel illuc eandi, & magis minusve celeriter, & hoc vel illo gestu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hostium actus, signis, vestibus, velis usi passim leguntur. Hæc enim omnia ejus sunt generis ut à quovis pro arbitrio etiam contra consuetudinem usurpari possint, quia consuetudo ipsa singulorum arbitrio, non quasi consensu communi introducta est, qualis consuetudo neminem obligat.

I X. Gravjor est disputatio de illis notis, quæ, ut ita dicam, in commercio hominum versantur, in quo genere proprie mendacium fitum est. Multa enim sunt contra mendacium in sacris literis. *Verbum mendax odio habebit justus*, id est, vir bonus, *Prov. XIII, 5*: *Falsiloquentiam & verbum mendax amove à me*, *Prov. xxx, 8*: *Perdes loquentes mendacium*, *Psal. v, 7*: *Ne mentimini alteri*, *Coloss. III, 9*. Et hanc partem rigide tuetur Augustinus: & sunt etiam inter Philosophos & Poëtas qui cum eo sentire videantur. Notum illud *Homeri*:

*Ille mihi invisus pariter cum faucibus Orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.*

Sopho-

Sophocles:

*Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam si cui pestem ferunt
Huic danda venia est, si facit quod non decet.*

Cleobulus:

Mendacium odit quisquis animitus sapit.

Aristoteles dixit: καὶ αὐτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτόν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἱπικνετόν: per se mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis. Neque tamen deest in alteram quoque partem auctoritas: primum in sacris literis exempla * laudatorum hominum sine reprehensionis nota: deinde veterum Christianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chrysostomi, Hieronymi, Cassiani, imo pene omnium ut ipse fatetur Augustinus, ita dissentiens, ut tamen magnam quaestionem, latebrosam tractationem, disputationem inter doctos alternantem (hæc enim omnia ipsius verba sunt) agnoscat. Inter Philosophos aperte hinc stant, Socrates & discipuli ejus Plato, Xenophon, & alicubi Cicero, & si Plutarcho ac Quintiliano credimus Stoici, qui inter sapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur dissentire aliquot in locis Aristoteles, cujus illud καὶ αὐτὸ quod diximus exponi potest communiter ejus Andronicus Rhodius de medico apud ægrotum mentiente sic ait: ἀπειτὸς μὲν, ἀπειτεῶν δὲ σὺν ἔστιν: decipit quidem, at deceptor non est: causam addit: εἰ γὰρ τέλει ἐξή την ἀπίτην τῷ νοσούντι, ἀλλὰ τῷ σωτηρίῳ: non enim propositum sibi habet decipere, sed servare ægrotum. Quintilianus, quem dixi, hanc ipsam partem defendens, pleraque esse ait quæ non tam factis, quam causis eorum, vel honesta fiant, vel turpia. Diphilus,

*Quod pro salute dicitur mendacium
Me iudice habere nil potest incommodi.*

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo,
Non tibi videtur turpe falsiloquentia?

Respondet Vlysses,

Non, si salus nascatur ex mendacio.

Cui similia ex Pisandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: Nam & mendacium dicere etiam sapienti aliquando concessum est. Eustathius Metropoli Thessalonicensis ad secundum Odysseæ: ψεύσεται * καὶ κριτόν ὁ σοφός: mentietur sapiens re urgente: ubi & ex Herodoto & Hæcæate testimonia adfert.

X. Tam dissidentium sententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut strictiore mendacii acceptione. Neque hic mendacium summus * quarens & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud Gellium discernuntur: sed de eo agimus, quod scienter proferitur cum significatione quæ mentis conceptui, sive in intelligendo, sive in volendo, disconveniat. Nam quod primo καὶ ἀμέσως verbis & similibus notis indicatur sunt mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falsam quam veram existimat, sed qui dicit rem veram quidem sed quam falsam

putat,

Plato I &
II & v de
rep.

Xenoph.
quarto. So-
crat. Plut.
de Stoico-
rum con-
tract.

Quint. XII.
Nic. VII, 3.
IV. Nic. 8.

Th. 2, 2. qu.
110. art. 1.
in resp. Gell.
XI, c. XI.

putat, mentitur. Significationis ergò falsitas id est quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui consequens est cum vox aliqua aut sermonis complexio est *πλῆθημε*, id est plures uno significatus admittit, sive ex vulgi usu, sive ex artis consuetudine, sive ex figura aliqua intelligibili, tunc si animi conceptus uni istarum significationum congruat, non admitti mendacium, * etiam si putetur is qui audit in aliam partem id accepturus. Verum quidem est talem locutionem usurpatam temere non probandam: sed potest ex accedentibus causis honestari: puta si id pertineat ad erudiendum eum qui curæ nostræ est traditus, aut ad evitandam iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipse Christus dedit, cum diceret, *Lazarus amicus noster dormit*, quod Apostoli accipiebant, tanquam de dormitione somni diceretur. Et quod de Templo instaurando ipse dixerat, intelligens hoc de suo corpore. Iudæos sciebat accipere de Templo proprie dicto. Sic & cum Apostolis ad instar Pylarcharum apud Hebræos sedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi vini novi potationem in patris regno, satis scivisse videtur non aliter hoc ab illis accipi, quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus spe ad ipsum momentum Christi ad cælum ascensuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipsum intelligerent, nisi scilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent, qualem afferri par erat. Posterioris usus exemplum ex profana historia dari potest in L. Viellio, cui Narcissus instabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: sed non ideo pervicit, * quin suspensa & quod ducerentur inclinatura responderet. Dictum * Hebræorum hac pertinet: *אם יודע אם להמור ארז דבריו מוטב ואם לא ישוקו* si quis novit uti perplexiloquio, recte: sin minus taceat. Contra accidere potest, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile sit, sed & improbum, * puta cum Dei honos, * aut amor proximo debitus, aut reverentia adversus superiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt, ut quod animo cogitatur omnino patefiat: sicut in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere, quo sensu non incommode accipi potest Ciceronis illud, *tollendum esse ex rebus contrahendis omne mendacium*, desumptum ex veteri lege Attica *Ἐπὶ τῶν ἀγορῶν ἀψόδοειν*: quibus in locis mendacii vox videtur ita laxè accipi ut etiam obscuram locutionem includat. At nos proprie loquendo à mendacii notione id ipsum jam exclusimus.

XI. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur ut quod dicitur, scribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum sensum, qui à mente proferentis discrepet. Huic autem notioni laxiori strictior mendacii, quàm naturaliter illicitum est, significatio differentiam aliquam propriam adjiciat necesse est, quæ, si recte res inspicatur, saltè secundum communem gentium existimationem, nulla videtur alia dari posse præter repugnantiam cum jure existente ac manente ejus ad quem sermo aut nota dirigitur: nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat, satis constat. Ins hic intelligo non quod vis & rei extrinsecum, sed quod proprium sit huic

Ioh. XI, II.

Ioh. II, 20,
21.

Luc. XXII,

30.

Matth.

XXVI, 25.

Act. I, 6.

Tac. An-
nal. VI.Demost. in
Leptinem.

huic negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam * judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere quasi pacto quodam tacito intelliguntur. Hæc enim, nec alia est, mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt. Nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit, jus illud subsistat, ac maneat: fieri enim potest ut jus quidem fuerit, sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, non alterius, sicut & in contractibus injustitia non nascitur nisi ex læso jure contrahentium. Huc forte non male referas quod veriloquium ad justitiam refert post Simonidem Plato, & quod mendacium, illud vetitum, sacræ literæ sæpe describunt testimonio sive elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit * fallendi voluntatem. Et Cicero questionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta. Tolle autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso, ut si quis prædixerit se falsa dicturum & alter permiserit, ita & tacito æquæ ratione præsumto, aut oppositione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis suppeditabunt illationes, quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum dissidia non parum valituræ sint.

Lib. I de re-
pub.

1 Off.

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse,

Lucret.

Ut puerorum ætas improvida lædificetur.

Et Quintilianus de pueris locutus: *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus*. Ratio proxima est, quia cum in infantibus & amentibus non sit judicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem, nullum esse mendacium: Non ratione ejus ad quem sermo est: quia illi libertas manet integra plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus κατ' ἐπιφανείαν aut κατ' ὑπερφανείαν, quæ figura, ut Seneca ait, * ad verum mendacium venit: & Quintiliano ementiens superjectio dicitur. Neque ratione ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. Imo si ipse sibi opinionem informat de eo quod non ipse, sed alteri dicitur, habet quod sibi non alteri rem impuret. Quippe si recte judicare volumus illius respectu sermo non sermo est, sed res quæ significare quidlibet potest. Nihil ergo peccavit aut Cato Censorius, qui sociis auxilia falso est pollicitus, aut Flaccus, qui hostium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quam eo hostes decepti sunt: cui rei similem de Agésilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hostibus: nocumentum autem quod

vii de Be-
nes. 23.

Liv. XXXIV.
App. H. sp.

inde

inde fecutum est extrinsecum quid est, & per se non illicitum optari aut procurari. Ad hoc genus * Chrysoſtomus & Hieronymus retulerunt Pauli sermonem, quo Antiochiæ Petrum, ut nimium Iudaizantem, reprehendit. Censent enim Petrum satis intellexisse non id serio fieri: interim verò consultum infirmitati adstantium.

XIV. Tertium est, quoties certum est eum ad quem sermo est, libertatis suæ in iudicando læsionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde assequitur, tunc quoque mendacium stricte dictum, id est, injuriösium non committi, sicut furtum non perpetraret qui ex præsumta domini voluntate rem ipsius exiguam consumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa sunt, præsumta voluntas pro expresse habetur. Volenti autem constat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum persuasione non vera solatur, ut Arria Patum filio mortuo, quæ historia est* in Plinii epistolis: aut in prælio periclitanti ex falso nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & salutem sibi pariat, ac sic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius loquitur. Democritus: ἀληθευμένον ἄριστον ὄπισθε δόσιον: Omnino veriloquium utendum est ubi id est melius. Xenophon: φίλος δικαίον ἐξαπατῆν, ἐπι τῷ ἀγαθῷ: amicos decipere licet, ipsorum bono. Et Clemens Alexandrinus concedit ψεῦδος ἐν ἰατρικῆς μίσει, mendacio uti pro remedio. Maximus Tyrius: καὶ ἰατρὸς νοσήσει ἐξαπατῆσαί τε φρατῆρος φρατρίπιδον, καὶ κυβερνήτης ναυτίου, καὶ δεινὸν εἶδεν. Et medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc male est. Rationem reddit ad Platonem Proclus: τὸ πρὸ ἀγαθὸν κρείττον ἐστὶ τῷ ἀληθείας, nam quod bonum est, id vero est melius. Tale illud * apud Xenophontem, socios jamjam adfore, & Tulli Hostilii, suo jussu circumduci Albanum exercitum: & Quintii Consulis, ut historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere: ac similia passim apud historicos. Notandum autem est læsionem iudicii in hoc genere eo minoris esse quia ferme momentanea est, pauloque post aperitur veritas.

XV. Quartum & superiori affine est, quoties * qui habet jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure bono ipsius sive proprio sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur Plato, qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum * medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudans etiam Philone, dari poterit* in Iosepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures fide nec ita sentiens accusat. Et in Solomone qui sapientiæ divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit, quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime à tali voluntate abesset, & veræ matri suum partum attribuere veller.

IV. Socr.
Levius libro
XXXIV.

111 de rep.

Lib. II. 18. Quintiliani est dictum : aliquando exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur.

XVI. Quantum esse potest * quoties vita innocentis, aut par aliquid, aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest : quale fuit factum Hypermnestræ quæ hoc nomine laudari solet.

Horat. III. Carm. 11.

* *Splendide mendax, & in omne virgo
Nobilis ævum.*

Lib. II de rep. l. 11 de Cyri instr. & V Socr. Philo de migr. Abr. Chryf. l. 1. de Sac. I Sam. 11. I Reg. VI. 18. & seq.

XVII. Latius quam quæ jam diximus patet quod passim stantunt sapientes, apud hostem falso sermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem nisi adversus hostes addit Plato, Xenophon, Philo inter Iudæos, * inter Christianos Chrysofostomus. Quo forte non male referas quod in sacris litteris extat labestarum in obsidione mendacium, & factum non dissimile Prophetæ * Elifæi & Valerii Levini, qui Pyrrhum à se interentum jactabat. Ad tertiam, quartam, & quintam observationum earum quas jam posuimus, pertinet Eustratii Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum Nicomachiorum :

ὁ εἰ βελούδιον ἐστὶ ἀνάγκη ὁ ἀληθῆσαν εἶναι, ἐστὶ γὰρ ποτὶ τὸ ὁρθῶς βελούδιον ἐπὶ αὐτῶ τὸ ψεύδης βελούδιον, ἢ ἐπιτηδῆς ψεύδεται, πῶς πῶς ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἢ ἀσφάλῃ αὐτῶ, ἢ φίλον ἢ ἐκείνη αὐτὸν διὰ κακῆ, καὶ τῶτων πῶς ἀφ' αὐτῶ ἐν ταῖς ἰσραηλῶν πολλαῖς. Qui recte consultat non utique

& verum dicit. Fieri enim potest ut quis recte consultans hoc ipsum consulat quo pacto de industria mentiatur aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum à malo liberet : quarum rerum exemplis plena sunt historia. Et Quintilianus si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus, quod alias in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum. Non placent hæc scholæ actorum paulo ante seculorum, ut quæ unum ex veteribus * Augustinum ferme in omnibus sequendum sibi delegerit. Sed eadem schola tam ab omni usu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari possit, an non fatius sit adversus quosdam falsiloquium admittere in iis quos diximus casibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hic sumo) quam ista à falsiloquio tam indiscrete eximere : ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam, non habeo intelligi posse ut tibi dem, & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quæ si admittantur jam nihil obstabit quominus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur. Verissimum quippe est nullam omnino esse vocem * quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter significatum quem vocant primæ notionis, * alterum habeant secundæ, eumq; varium * secundum varias artes, tum vero alios quoq; ex translatione ac similibus figuris. Neq; magis eorum commentum probo, qui, quasi vocem non rem exhorrescerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime seria proferuntur.

XVIII. Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad asserentem sermonem, & quidem talem qui nulli nisi publico hosti noceat, * non ad promittentem referenda. Nam ex promissione, ut jam modo dicere cœpimus, jus speciale ac novum confertur ei cui sit promissio : idque inter hostes etiam locum habere sine ulla hostilitatis

jam

Th. 2. 2. qu. 110. art. 1. & 3. Covar. in c. quamvis de pactis in 6. p. 1. s. 5. n. 15. Soto de justitia v. q. 6. art. 2. Tolet. lib. IV. c. 21. lib. v. c. 58. Less. lib. II de justitia, c. 42. dub. 9.

jam existentis exceptione, neque tantum in promissis expressis, sed & in tacitis, ut in colloqui postulatione, ostendemus cum ad eam partem quæ de fide in bello servanda est ventum erit.

XIX. Illud quoque ex superiori quæ de jurejurando fuit dissertatione repetendum est, sive id assertivum sit, sive promissivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, quæ ex persona ejus quicum agimus peti possent, quia non cum homine tantum, sed & cum Deo res est, cui per jurandum obligamur etiamsi homini jus nullum nasci possit. Ibidem & illud diximus, non sicut in alio sermone, ita in jurato, ut à mendacio excussemur admitti interpretationes verborum quasvis non plane inusitatas: sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur: ut plane detestanda sit illorum impietas, qui ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam à populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit ob injustitiam opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat apud Ælianum dictum Pythagoræ duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera semper loquendo, & beneficiando aliis: & apud Iamblichum veracitas dicitur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli ὁ μεγαλόψυχος παρρησιαστικός καὶ ἀληθευτικός, *magnanimus verum & libere loqui amat.* Plutarcho τὸ ψευδέσθαι δειλοπρεπές *servile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo: καὶ αὐτῷ βασιλεὶ ὄλη ἀιχρότερον ἢ τὸ ἀλλὰ ψεύσεσθαι ἦν: *Et ipsi, utpote regi, turpius mentiri quam alii civibus.* Apud eundem Alexander: ἡ χεῖναι τῆ βασιλείᾳ ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν ἀπὸς τοὺς ὑπηκόους: *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamer-
tinus de Iuliano. *Mira est in Principe nostro mentis linguæque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium: & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortune sue imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho Aristidis φύσις ἰδρυμένη ἐν ᾧ βέλαι καὶ ἀπὸς τὸ δίκαιον ἀπὸς τὸ ψεῦδος ἐλ' ἐλ' ἐν παιδείᾳ καὶ τῷ πρὸς ἀποστολὴν ingenium morum constantia pradiitum, & justitiam tenax, mendacii etiam in joco fugiens. De Epaminonda Probus: adeo veritatis diligens ut ne joco quidem mentiretur. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. x, 16, sed & vaniloquentia interdicta Matt. xii, 36; & is in exemplum propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius: *Itaque victor ille verus ac justus non dicit illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum,

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpretis animi à sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὁ ἀπὸ ἀλλῶν ἀποτόμη καὶ ἀσθένεια, generosa simplicitate excellens, ut recte notavit Dion Prusænsis, qui Vlyssi ad dolos hortanti sic respondet:

Ego audiens qua doleo, Laerta fate,

Implere factis oderim multo magis:

Nam sic nec ego sum natus, ut fallacias

E e 2

Sester,

*Señter, * nec olim genitor, ut perhibent, meus :
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.*

Euripides Rheseo :

*Generosus animus hostibus furtim necem
Inferre nescit.*

Lib. IX.

Sic Alexander furari negabat se velle victoriam. Et Achæos abhoruisse ab omni in hostes fraude narrat Polybius, ideo quod eam demum firmam censerent victoriam, quæ, ut Claudiani verbis sensum ejus exprimam,

Confessos animo quoque subjugat hostes.

Tales Romani ferme ad usque belli Punici secundi finem. Ælianus: *Ῥωμαῖοι τὴν ἀρετὴν ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴ ἀλλὰ τὴν κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ ἀξιοσύνην ἀγαθὴν εἶναι τὴν ἐπιτυχίαν :* Romanis propria est virtus, non per astus & vasitatem quaesita victoria. Unde cum Perseus Macedonum Rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscere Romanas artes : majores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse : non versutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hostem quam vi superare gloriosius foret. Tum illud addebant : *Interdum in presens tempus plus profici dolo quam virtute, sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset, se neque arte neque casu, sed collatis cominus viribus justo ac pio bello esse superatum.* Etiam serius apud Tacitum legimus : *non fraude, neque occulte, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.* Tales etiam Tibareni qui prælii quoque locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis sui temporis apud Herodot. prodit Mardonius.

Ann. l. II.
Scholiastes
ad II A-
polloni.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod * quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat. Pro exemplo sint hæc : regem suum occidere subdito non licet, nec oppida sine consilio publico dedere, nec spoliare cives. Ad hæc ergo subditum, qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi causam dat, peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitum. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Augustinus : *Nilil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

L. Transfu-
gam. D. de
acq. rerum
dom.

XXII. Aliud est si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam utatur : quod iniquum non esse * Dei ipsius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus,* inquit Celsus, id est, * contra jus belli non est, ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit.

Annotata ad Caput I.

§. I.

Quid quantumque in bello liceat] Bene Augustinus epistola LXX, ad Bonifacium comitem : *Vi in ipsis bellis (si adhuc in eis versari te opus est) fidem teneas, pacem quaras.* Epistola CCV : *Eslo ergo etiam bellando pacificus.* De justitia in bello gerendo servanda dissertatio est

est egregia Belisarii ad milites apud Procopium Vandalicorum I. Orosius libro VII : *Ecce regibus & temporibus Christianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, transiguntur.* Idem de Theodosio : *Vnum aliquod ab initio urbis condita bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cadem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.*

Ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum] Vide hac de re Thomam Prima Secundæ, quæstione LXXII, art. 8. Molinam tractatu secundo disputatione CXXI.

Naves & que navibus adsunt] Athenis *discipulo*, id est evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiastes ad Aristophanis Nubes & Equites.

Si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune] Vide Parutam libro VII.

Publica significationes fieri] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque. c. ult. de transactionibus. c. significavit de Judæis. Extravagante copiosus de Judæis & c. I, lib. V. Extravag. de Judæis. Liber consularis maris editus est lingua Italica, in quem relata sunt constitutiones Imperatorum Græciæ, Alemanniæ, regum Francorum, Hispaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, cujus libri titulo CC LXXIV tractantur hujus generis controversiæ : ac sic definitur, si & navis & ineres hostium sint, rem esse in aperto, fieri ea capientium : si vero navis sit pacem colentium, merces autem hostium, cogi posse ab his qui bellum gerant; navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui sit suarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium navis solvatur. Si contra navis hostilis fuerit, merces vero aliorum, de nave transigendum, aut, si nolint vectores transigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti solvant pretium quod pro navis usu debebatur. Apud Hollandos anno MDCCCXXXVII, cum bellum ipsis esset cum Lubeca aliisque civitatibus ad mare Balticum & Albim sitis, frequente senatu judicatum est, etiam in hostium navibus repertas merces, quas aliorum esse constaret, in prædam non cedere, idque ibi pro lege deinceps habitum est. Sic & Daniæ rex sensit, cum anno MDCCXXVII, ad Hollandos eorumque federatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi mercesque ferendi in Hispaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, suis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis etiam apud eos qui Galliæ hostes essent semper permessa, & quidem adeo indiscrete, ut hostes sæpe sub alienis nominibus res suas occultarent, ut apparet ex Edicto anni MDCCXLIII, capite XLII, quod tralatum est in Edictum anni MDCCXXXIV, & sequentia. His edictis diserte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam; dummodo suis navibus, suoque per homines, navesque ac merces, quocunque visum ipsis esset, perducere, dum ne merces eæ sint belli instrumenta, quibus res hostium fovere velint: quod si fiat, permittitur Gallis talia belli instrumenta sibi fumere per solito æquo pretio. Hic duo notanda, his

legibus nec belli instrumenta in prædam cessisse, multo magis ab eo periculo abfuisse merces innoxias. Non negem aliud jus usurpasse interdum Septentrionis gentes, sed varie, ex usu magis temporum, quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum suorum obtentu Danorum commercia impedissent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui Danico denario nomen, cui, mutata quamvis causa, nomen mansit adusque tempora Guilielmi eius qui stirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut noravit vir magnæ fidei Thuanus in historia anni CIO IO LXXXIX. Rursum ab Elisabeta, sapientissima Angliæ regina, missi anno CIO IO LXXV ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equestri & Robertus Bealus regio consilio ab epistolis, qui ostenderent ferre Anglos non posse, quod Batavi, in ipso actu belli in Hispanos, naves Anglorum ad Hispanicos portus vectas detentassent. Narrat Rhedanus in historia Batavica anno CIO IO LXXV, & Britannus Camdenus anno sequente. Cum vero Angli, & ipsi Hispanis hostes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hispaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint, apparet ex scriptis adversariis gentis utriusque, dignis lectu ad noscendam hanc controversiam. Et notandum Anglos in suis scriptis ipsos id agnoscere, cum duo maxime pro sua afferunt causa, & belli instrumenta fuisse quæ à Germanis in Hispaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere, quo minus id fieri liceret: quales postea pactiones & Hollandi sociique eorum cum Lubecensibus sociisque eorum fecere anno CIO IO CXIII, ne aut hi aut illi hostium subditos intra suos fines mercari permitterent, aut hostes, pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & posterius anno scilicet CIO IO CXVII, inter Suediæ Daniæque reges convenit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiscanis Suedi hostibus, sed nec ad alios Suedi hostes merces ullas per fretum Cimbricum ire sineret, pro quo rex Daniæ alia sibi vicissim commoda stipulatus est: sed hæc sunt pacta specialia ex quibus nihil inferri potest quod omnes obliget. Nam & illud in scriptis suis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, sed eas quæ in Angliam semel importatæ, aut in Anglia comparatæ essent. Neque vero soli Germani Anglis cum hoste suo commercia vetantibus contradixere. Etiam Polonia missio legato conquesta est jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hispania bellum ipsis cum Hispanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno CIO IO CXVII, narrant memorati jam nobis Camdenus & Rhedanus. Galli vero post pacem Verbinianam cum Hispano factam, Elisabeta Angliæ regina in bello persistente, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hispaniam euntes excutere liceret, nequis forte bellicus paratus occularetur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo federe quod Angli cum Hollandis eorumque sociis anno CIO IO XXV pepigere, id quidem convenit, ut rogarentur cætera gentes, quarum intererat magnitudinem Hispanicam infringi, ut & ipsæ vetarent cum Hispanis commercia, sed, si ultro id non facerent, placuit inspicere naves

numquid bellici instrumenti ferrent, sed ultra neque naves neque merces retentari aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evenit eodem anno ut Hamburgenses quidam in Hispaniam irent nave maxima ex parte onusta apparatu bellico, qui ipse quidem apparatus ab Anglis vindicatus est, sed cæterarum mercium perfolutum est pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hispaniam euntes in fiscum raperentur, ostenderunt pati se id nolle. Bene ergo dictum à nobis significationes publicas requiri, quod & Angli ipsi ita sensere à quibus factæ significationis talis exemplum est apud Camdenum circa annum **CIO IO XCI** & **CIO IO XCVIII**. Neque vero talibus significationibus semper paritum, sed distincta tempora, causæ, loca. Anno enim **CIO cccc LVIII** Lubecensis civitas significationi à Dantiscanis sibi factæ, ne cum Malgensibus & Memelensibus Dantisci hostibus mercaturam exerceret, parendum non censuit. Neque magis parvare Hollandi anno **CIO IO LI**, cum Lubecenses ipsis denuntiarent, ut à Danorum, quos ipsi hostes tum habebant, commercio abstineretur. Anno vero **CIO IO XXII**, quo tempore inter Suedos Danosque bellabatur, cum Danus Asiaticas civitates rogasset ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates, amicitia ipsius indigentes morem gessere, aliæ non item. Hollandi bello ardente inter Suediam & Polonia regem nunquam passi sunt sibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem semper reddidere naves quas ab Hispania revertentes, aut in Hispaniam, ipsis tunc hostilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide Ludovici Servini Advocati quondam regii orationem habitam anno **CIO IO XCII**, in causâ Hamburgensium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam classem habebant, ab Anglis merces inferri non siverunt, quomodo Dantiscani anno **CIO cccc LV** Batavis denuntiarunt nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante Gaspare Schurzio in historia Pruffica. Adde Cabetum decisione **XLVII**, num. 2, & Seraphinum de Freitas in libro de justo imperio Lusitanorum Asiatico, ubi complures adducit alios.

Nilil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum] Multa hujus quæstionis habet vir doctissimus Iohannes Meursius in historia Danica libro **I**, & **II**. Vbi videbis Lubecenses & Imperatorem esse pro commerciis, contra ea Danos. Vide & Crantzium Vandalicorum libro **XIV**. Thuanum in dicto anno **CIO IO LXXXIX**, Libro historiarum **xcvi**. Camdenum, præter jam dicta loca, in anno **CIO IO LXXXIX**, & **CIO IO XCV**. Vbi illa inter Anglos & Germanos, quos Asiaticos vocant, controversia tractatur.

Et magistrum et Gubernatorem suspendit] Non multum dissimile est quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli historia: ἐπέθηκε φύλακας τῶν κείν ἐπὶ τὰς ἀλιόνας εἰς Βόσπορον ἐμπόρους, καὶ γένετο ἢ ἢ ζημία τοῖς ἀλισκοδοῦσι, Custodes imposuit Bosphoro qui observarent si qui mercatorum in Bosphorum navigarent. deprehensis pœna mors.

Belli furris] Ita & Virgilius loquitur Æneidos **XI**, & Sallustius, §. **VI**. quem citat Servius.

Bellandum est astu] Muhammedis dictum simile: *Elharbu Hudiatum,*

rum, id est, pugna fraudem requirunt. Apud Virgilium in comitatu Martis:

Traque insidiaeque,

Vbi Servius: Non tantum virtute, sed insidiis comitatum se ostendit.

Lysandrum] Ei Sullam comparat Plutarchus, in cuius animo leonem esse & vulpem dicebat Carbo.

§. VII.

Augustinus] Et in V Psalmum versiculo: *Perdes omnes. Aliud est mentiri, aliud est verum occultare.* Citatur causa **XXIII**, quaestione **II**.

Necessariam hanc omnino atque inevitabilem] Vide Chrysofotomum primo de Sacerdotio.

Abrahamus] *Veritatem voluit calari, non mendacium dici.* Augustinus quaestione **XX** in Genesin, relatus à Gratiano dicta causa **XXII**, quaestione **III**.

§. VIII.

Sed & nutibus] Plinius de Æthiopum gente libro **VI**, 30: *Quibusdam pro sermone nutus, motusque membrorum est.* Vide c. tuae fraternitati de Sponsalibus.

Paulus Iuriconsultus loquitur] *Non figura, inquit, literarum sed oratione quam exprimunt litera obligamur, quatenus placuit non minus valere quod Scriptura quam quod vocibus lingua figuratis significaretur.* Valde Philosophice dixit placuit, ut ostenderet hæc valere *ἐν συνθήκῃς*.

Vt rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum, ut alter inde falsam concipiat opinionem] Vide Augustinum de Doctrina Christiana lib. **II**, c. **24**.

Vbi nullum inde sequitur nocumentum] *Vt in facto Micholis I Sam. XIX, 16.*

Οὐνομοσία] Sic hæc vocanda, non ἀπίστια id est fraudem, ait Chrysofotomus indicato jam libro primo de Sacerdotio. Idem **I** ad Corinthios **IV**, 6: *ἢ δὲ πῶτα ἐχέουσαι, ἀλλὰ συνουσιαστικῆς καὶ οὐνομοσίας.* Non hic fraus fuit, sed obsequentia quadam & dispensatio. Et **IX**, 20: *ὡς γὰρ τὰς οὐκ ἀληθῆς εἰς πῶτα μεταστήσῃ, ἐρηύει αὐτὰς σὺν ἀληθῆς, ἐπιδεικνύμενος.* *Ἐ μὲν οὖν σὺν ἀνδρῶν, εἰδὲ ἐν ἀνομιᾷ πῶτα περὶ τῶν ἑταίρων ἐταίρος ἐχέσθαι.* Vt enim qui tales revera erant corrigeret, factus ille talis, non revera, aliud quam quod erat præ se ferens, agens talia, sed non ex tali animi proposito. Huc referri potest simulatus David s furor.

§. IX.

Laudatorum hominum sine reprehensionis nota] Irenæus ex veteris presbyteri institutione didicit docuitque: *De quibus Scriptura non increpant, sed simpliciter sunt posita, nos non debere fieri accusatores.* Locus est libro **IV**, c. **50**.

Ἐκαιρῶν] In tempore, ut Donatus loquitur ad Adelfhos **IV**, 3: *Et ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes rectum putant.* Cicero pro Q. Ligario, *Aliquod mendacium honestum & misericors vocat.*

§. X.

Quatenus & imprudenti accidit] *Ream linguam non facit, nisi rea mens.* Et: *Nemo mentiens iudicandus est qui dicit falsum quod putat verum, quia, quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur.* Sunt hæc Augustini, de verbis Apostoli Sermone **XXVIII**, & Enchiridii **c. 22**, relata à Gratiano in causam **XXII**, quaestione **I**.

Etiam si putetur is qui audit in aliam partem id accepturus] *Quomodo*

modo Abraham captiose loquebatur cum servulis, ita judicante & probante Ambrosio, quem sequitur Gratianus post c. si quælibet, dicta causa XXI, quæst. II.

Quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet] Idem Tacitus Historiarum III: *Incerta disseruit, tracturus interpretationem, prout conduxisset.* Item: *Ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret.*

Hebræorum] Quorum & hoc est מוֹתוֹת וּמִשְׁפָּטֵי הַיָּם. *Licet perplexe loqui boni causa.* Citat doctissimus Manasses Benisrael in suo conciliatore quaestione xxxvii. Chrysostomus I de Sacerdotio: ἀπαρτάνουσι ἀν εἰς καλῶς δικαιοῦ, ὁ τῷ πρῶτῳ καὶ κερχερμῆν ἀδικῶς ἕξ ὁ μετ' ὑγῆς γνάμης τῶ ποίων, Fallax jure vocetur qui re tali injuste utitur, non qui saluari proposito.

Putat cum Dei honos] Philo de vita Moysi: ἐπ' εὐρεῖς ἀσπῆ ἀναφέρεται εἰς Θεῖ πμὴν δι' ἃ μόνα κῆ τ' ἐν τοῖς ἀλλοῖς τὸ ἴδ' ἐψόσμεν, ἀναγκάων ἢ ἀληθῶς. ἀλήθεια γ' ὁπαδὸς Θεῖ. De factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent, in quibus solis veracem esse oportuit, etiam si quis eorum ingenio esset mendax. Veritas enim Dei comes. Augustinus epistola viii. *Alia quaestio est, siue aliquando mentiri viri boni: & alia quaestio est, utrum Scriptorem Sanctarum Scripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. xv.

Aut amicus proximo debitus] Æschylus Prometheo:

Λέξω τερῶς σοι πᾶν, ὁ πρῶτος μαθεῖν,
'Οὐκ ἐμπαλιῶν ἀνίγματ', ἀλλ' ἀπὸ λόγῳ

Ὡς εἶς δικαιοῦ πρὸς φίλης ἀγειν εἶμα.

Dicam diserte quicquid audire expectis,

Sermone nudo, non per implicitos modos,

Quo more amicos alloqui verum ac bonum est.

Judicandi libertas] Hinc furari cor Hebræis dicitur qui adimit sciendi vias. Gen. xxxi, 20, 26, 27. & ibi Onkelos & Lxx. Rabbi David Libro Radicum & Rabbi Salomo in commentario & Abenefdra. §. xi.

Fallendi voluntatem] Lactantius Institutionum vi, 18: *Vt non mentiatu unquam decipiendi aut nocendi causa.*

Ad verum mendacio venit] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat.* Seneca ibidem. §. xiii.

Chrysostomus & Hieronymus] Adde Cyrillum adversum Iulianum libro ix, circa finem. Nec multo aliter Tertullianus primo & tertio contra Marcionem.

In Plinii epistolis] III, 16. §. xiv.

Apud Xenophontem] Et Agesilaus cum in Bæotiam venisset & intellexisset Pisandrum navali prælio victum à Pharnabazo & Conone, iussit militibus suis contrarium dici, coronatusque incedens sacra fecit pro victoria. Plutarchus Agesilao.

Qui habet jus supereminens] Iliados secundo Agamemnon Græcorum Imperator: §. xv.

Πρῶτος εἶ ἐγὼν ἐπισημῶν κ' ἴμεν ἐστὶ,

Καὶ φέρειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊστον κελύδιστον.

Ante tamen Danaos verbis tentabo (sinit fas)

Vique citi fugiant arata classe monebo.

E e §

Medicis]

Medicis] *Exempla medicorum affert Chrysoſtomus dicto Libro I de Sacerdotio.*

In Iosepho] *Cum fratribus dispensatoria ſeveritate crimen explorationis in-
ureret ait Caſſiodorus de amicitia.*

§. XVI.

Quoties vita innocentiſſima aut par aliquid ſervari, & alter ab improbiſſimo facinorosi perfectione aliter averti non poteſt] *Auguſtinus in v Pſalmum, relatuſ à Gratiano in cauſam XXI, quæſt. II, c. Nequiſ, Duo vero ſunt genera mendaciorum in quibus non eſt magna culpa, ſed tamen non ſunt ſine culpa, cum aut jocamur, aut proximo conſulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non eſt perniſioſum, quia non fallit. novit enim ille cui dicitur, cauſa jocandi fuiſſe dictum. Secundum autem ideo minus eſt, quia retinet nonnullam benevolentiam. Tertullianus Libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incurſationis, quibus omnes ſumus obſecti, ponit, neceſſitate mentiri.*

Splendide mendax] *Vbi Scholiaſtes, decenter. Pulchrum eſt enim pro iuſtitia mentiri. Simile eſt illud Chryſoſtomi de Rahabe: ὁ καλὸς ψεύδεις, ὃ καλεῖ δόλος, ἢ ἀποδιδόντι τὰ δεῖα ἀλλὰ φυλάττει τὴν ἀλήθειαν, aut ut alii habent codices, τὴν εὐσεβείαν. O pulchrum mendacium, ὁ laudabilem dolum, non proſentis res divinas, cuſtodientis veram pietatem. Auguſtinus de obſtetricibus Ægyptiis: O magnum humanitatis ingenium, ὁ primum pro ſalute mendacium. Laudat eaſdem obſtetrices & præmia illis data, etiam æterna, credit Hieronymus ad Ezechielem XVII, & ad Eſaiam LVI. Ambroſius ad Syagrium libro VI. Auguſtinus ipſe, ut ſoler, varians, ad Conſentium contra Mendacium, c. Iſ. Toſtatus negat in eo peccatum. Hæſitant Auguſtinus lib. II, quæſtione ſuper Exodum, Thomas 2, 2, quæſtione CX, art. LV, ad 4, & ibi Cajetanus. Vide, ſi vacat & Morix Encomio Eraſinum, & doctiſſimum Maſium ad Iſuam II, ſ.*

§. XVII.

Inter Chriſtianos Chryſoſtomus] *Sic loquens: εἰ βέλτερον τῶν εὐαγγελίων τὰς ἐξ αἰῶν ὀδοκίμοισιν ἐξετάσαι, τὰ τελείονα αἰῶν ἀπόπειρα τῶν ἀπίστων ἀγέσταις ὄντα κερδέστατα, καὶ μάλιστα ἐπαγαγμένους ἢ τὰς φανεροῦς κερδάντας. Si nobiliſſimos ducum ad examen voces, pleraque eorum trophæa reperies fraudum eſſe opera, magiſque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.*

Elifai] *Ejuſdem Elifæi alterum ſimile eſt II Regum VIII, IO. ita ut legunt Maſoretæ, id eſt ſecundum ἦρ, quod ſequitur Latina vulgata verſio.*

Auguſtinum] *Contra cujus poſtერიorem in hac re ſententiam ſcripſit Rupertus Abbas.*

Quæ non ambiguum recipiat] *Id Chryſippus defendit apud Gellium libro IX, c. 12. Et Seneca de Beneficiis ſecundo, capite 34: Ingens eſt copia rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatique.*

Alterum habeant ſecundæ] *Auguſtinus de Magiſtro: Nullum nos ſignum comperiffe quod non inter cætera quæ ſignificat, ſe quoque ſignificet.*

Secundum varias artes] *Vide quæ ſupra notata ad paragraphum decimum.*

§. XVIII.

Non ad promittentem] *Diftinguit hæc & Ageſilaus & cum eo Plutarchus: τὸ μὲν ἀπεισάμενον ἀδικεῖν, τὸ θεῶν ἐπι κελεφθῆναι. ἐν δὲ τῶν λογίζεσθαι*

λογίζεσθαι πρὸς πολέμους, ἢ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλή, καὶ τὸ μισθὸν ἡδονῆς κερδαίνειν ἐνέσι Federa vi. lare, Deos est contempnere. Extra ea verbis hostem decipere, non justum modo est, sed & gloriam habes & cum lucro voluptatem.

Ser vile mentiri] Philo libro: Omnem virum probum esse liberum: §. xx. παρ' ὃ καὶ τὴν διχαρῆν καὶ δολιχρῆν ἀπασι νομοῦζεν ἐθ' αὐτοῦ ἀσελευθέρους τε καὶ δόλο- πρεπεῖς. Unde & eos qui duplices sunt atque fallaces, eos illiberales servili que animi vocare solent.

Nec olim genitor, ut perhibent, meus] Achilles: de quo Horatius carminum lib. IV, ode VI :

Ille non inclusus equo Minerva

Sacra mentio, male feriatos

Troas & letam Priami choreis

Falleret aulam :

Sed palam captis gravis.

Et quæ sequuntur, ubi Scholiastes, dicit Achillem nihil fraude, sed semper palam virtutis fiducia dimicasse. Nota illud virtutis fiducia, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

Quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non licet] Ita docet & Maimonides in בנין תורה cap. v, sect. 10.

De ipsius exemplo] Libro II, c. xxvi, §. 5.

§. xxii.

Contra jus belli non est, ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit] Neque reddendi tales, nisi pace conveniret, ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho, Polybius in Excerptis legationum IX, xxviii, xxxv. Menander Protector idem nos docet.

C A P V T I I,

Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur : ubi de repressaliis.

I. Naturaliter ex facto alieno neminem teneri, nisi heredem.

II. Jure tamen Gentium introductum ut pro debito imperantis teneantur res & actus subditorum.

III. Exemplum in prehensione hominum :

IV. Et rerum.

V. Locum habere hoc post jus denegatum & quando id factum consenseri debeat, ubi ostenditur rem judicatam proprie jus non dare aut adimere.

VI. Vitam non obligari.

VII. Distinctio ejus quod in hac materia est juris civilis & Gentium.

Veniamus ad ea quæ ex jure descendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum spectant : partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemmo tenetur nisi qui bonorum successor est : * ut enim cum oneribus bona transfrent simul cum dominiis rerum * introductum est. Imperator Zeno æquitatè naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii molestentur. Hinc tituli in jure Romano, ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio convenientur, Nec quod universitas debet singuli debent,

L. unica, C. ut nullus ex vicarius. C. ne uxor. pro mar. & ne fil. pro patre. tota titulis.

ut

L. Sicut 5.1.
D. quod cu-
jusque uni-
vers. nomine
Lib. VI. de
Benef. c. 20.

Cap. 19. d. l.
unica, Cui
nullus ex
vicanis l.
XI. L. Nul-
lam C. de
execut. &
exactionibus
lib. XII.
Nov. 52. &
134.
Lib. IV.
var. epist.

Inst. de Jur.
nat.
Tit. 2. 2. qu.
45. art. 1.
Molin. disp.
120 &
121. Valen-
tia disp. 3.
q. 16. num.
3. Navar. c.
27. num.
136.

Lib. lib. 1.

Lib. XXXI.

Gell. l. XVI.
cap. 4.

Levius lib.
XXXVIII.
& alibi.

Plut. Ages.
& Xen. hist.
Gr. IV.

ut diserte loquitur Ulpianus: nimirum si universitas bona habeat; alioqui enim tenentur non singuli, sed qua pars sunt universorum. Seneca: Si quis patria mea pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc as alienum profitebor: * ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo. Supra dixerat: *Vnus è populo non tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam.* Et: *singuli debebunt non tanquam proprium, sed tanquam publici partem.* Hinc speciatim jure Romano constitutum, ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur, & alibi nulla possessio alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur, & in Novella Iustiniani vetantur *ἐνεχουρασμοί*, id est, * pignorationes pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat alium quidem esse debitorem, alium vero exigi, ubi & hujusmodi exactiones odiosæ vocantur. Et Rex Theodoricus apud Cassiodorum, sædam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

II. Hæc quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, ut pro eo quod debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, sive per se primo, sive quod alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia corporalia & incorporalia eorum qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum bona imperantium sæpe non tam facile possint in manus venire, quam privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa quæ Iustinianus ait ulso exigente, & humanis necessitatibus agentibus humanis constituta. Non autem ita hoc natura repugnat, ut non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra ejusdem societatis à se mutuo jus consequi posse, & indemnitati suæ consulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem sublevari posset. Receptum autem hunc morem non tantum apparet * ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid observetur ostendunt denuntiationum formulæ: *Populis prætorum Latinorum, hominibusque præcis Latinis bellum indico, facioque: & in rogatione: Vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indico: & in decreto ipso: Populus Romanus cum populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum jussit, quod ex Cincio est in re militari: & alibi: Hostis sit ille, qui quæ intra præsidia ejus sunt: verum etiam ubi ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam juris executione, id est, bello imperfecto opus est, idem videmus usurpari. Pharnabazo Regis Persarum subdito dicebat olim Agesilaus: *ἡμεῖς ὁ Θεωράδαζε, καὶ φίλοι οἶτες αἰετὸς ἐστὶ βασιλεὺς. ἐξεώμεθα τοῖς ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς Φιλικῶς, καὶ τὸν πολέμιοι χερσίντες, πολεμικῶς: εἰ οὐκ αὖτε ἡ βασιλεὺς ἀνηράτωι ὄραντες εἰναι βασιλῆρον. εἰκότως διὰ τῶ βλάπτομεν ἐκείνου.* Nos Pharnabazo cum amici Regis essemus amicos nos erga ea que ipsius erant gerebamus, & nunc cum hostes simus facti hostiliter nos gerimus. Quare cum tu esse velis inter ea que Regis sunt jura per te illum loquimur.*

III. Ejus

III. Ejus quam dico executionis species erat quam Athenienses vocabant ἀνδροληΐαν : de qua sic habebat lex Attica: εἴαν τις βιολῶ ἡνώτω δαπάνη ὑπὲρ τῆς τῆς ἀποσκευῆς εἰναι τῆς ἀνδροληΐας, ἕως ἂν ἢ δίκας τῆς φοιῆς ὑπόσχῃσιν, ἢ τῆς ἀποκρίσεως ἐκδώσιν. τὴν δὲ ἀνδροληΐαν εἶναι μέρη τῶν, πάλιν ἢ μὴ: id est, Si quis morte per vim illata obierit, pro eo proximis a necessariis jus esto homines comprehendendi, donec aut pœna sumatur de cade, aut homicida dedantur: liceat autem tres tantum homines comprehendere, non ultra. Hic videmus pro debito civitatis, quæ obligatur, subditos suos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale subditorum, ipsam scilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in servitute interim sint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id est puniat fontem. Quamquam enim Ægypti, ut ex Diodoro Siculo discimus, disputabant corpus sive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo est naturæ repugnans, & mos non Græcorum tantum, sed & aliarum gentium in contrarium valuit. Aristocrates Demostheni coævus decretum rogaverat, si quis Charidemum occidisset eum abripere undecunque liceret, & si quis obfisteret is hostium esset numero. Hic multa reprehendit Demosthenes: primum quod non distinxerit Aristocrates inter cædem justam & injustam, cum & justa aliqua esse possit: deinde quod non exigit ut prius postuletur iudicium: præterea quod non eos apud quos facta sit cædes, sed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba Demosthenis sunt: ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑποσχῶσι περὶ οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τῆς δεδραχότας ἐκδώσιν, κελδὸν κτ' ἑτέρον εἶναι τὸ ἀνδροληΐον κτ' τῶν, ὁ δὲ τῆς ἐξ ἀδωῆς περὶ καὶ ἐδὲ λόγον πεποίηται, καὶ αὐτῶν εἶδεναι, τῆς ἢ τὸν ἢ δὴ πεινεύσθαι, φήσιν γὰρ ἔχει, κτ' ἢ κριτὸν ἀνθρώπων νόμον, ὅς κείν' ἢ φεύγοντα διερχῶν, ὑποδραμεύεις κατακτόνεις εἶναι γράφει. ἂν μὴ ἢ εἰσπῆν (male editur οἰκίτην) ἐκδοτὸν δίδωσιν. Lex, si apud quos cædes evenit, neque jus reddant neque fontes dedant, adversus eos dat trium hominum prehensionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapsi sunt, ita enim rem ponam, susceperunt secundum jus omnium hominum quod fugientes vult posse suscipi, hos vult esse hostium loco ni supplicem dedant. Quarta reprehensio est quod Aristocrates rem statim ad plenum bellum deducit, cum lex prehensione contenta sit. Ex his primum illud & secundum & quartum ratione non caret. At tertium illud, nisi ad solum eventum cædis casu aut ob sui tutelam factæ restringatur, non est ut non oratorie magis, & argumenti causa, quam ex vero & jure sit dictum. Nam jus gentium ut supplices suscipiantur & defendantur, ut supra diximus, ad eos tantum quibus fortuna, non crimen obstat, pertinet. Cæteroqui par jus est eorum apud quos crimen est factum, & eorum qui fontem punire aut dedere recusant. Atque adeo aut illa ipsa lex, qua utitur Demosthenes, interpretationem eam quam dico ex usu recepit, aut adversus cavillationes tales expressius postea est posita: horum enim alterum quin fit, non negabit qui attenderit ad illud Iulii Pollucis: ἀνδροληΐαν δὲ ἔστιν τις τῆς ἀνδροφονίας καὶ φεύγοντας ὡς πῶς ἀπὸ τῶν μὴ κατακτόνων, ἔστιν καὶ τὸ ἐκ κατακτόνων ἀρχαί τ' ἑστὶν ἀπαγορεύειν. *Hominum prehensio est, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt non recipit cum id postulerit. Nam jus*

Lib. II, c.
XXI, 5, 7.

Lib. VIII,
c. 6.

est tres

estires hominesprehendendi aduersus eos qui dedere recusant. Nec aliter Harpocratio: ἀπορρηψία τὸ ἀρπαξέειν ἀνδρας ἐκ τῆς πόλεως. ἐνεχόμενος δὲ πῖν ἔχεται πάλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ παρῆμένῳ αὐτὸν εἰς πραισίαν.
Ius hominum prehensionis est jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, qua homicidam teneret, nec poena dederet, pignoratione utebantur. Simile huic est quod ad recuperandum civem injuria manifesta captum, civitatis apud quam id factum est cives retinentur. Sic Carthagine quidam impediunt ne Ariflon Tyrius caperetur, hac addita causa: idem Carthaginiensibus & Tyri & in aliis emporiis in qua frequenter commente eventurum.

IV. Alia executionis violentæ species est ἐνεχυριασμός sive * pignoratione inter populos diversos; quod jus repressalium vocant recentiores jurisconsulti †, Saxones & Angli Withernamium, & Galli, etiam ubi à Rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt Jurisconsulti, ubi jus denegatur.

V. Quod fieri intelligitur non tantum si in fontem aut debitorem judicium, intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re præsumptio est pro his qui ad iudicia publice electi sunt) plane contra jus judicatum sit. nam auctoritas judicantis non idem in externos, quod in subditos valet. Etiam inter subditos non tollit quod vere debebatur: *Verus debitor, licet absolutus sit, natura tamen debitor permanet:* inquit Paulus a Jurisconsultus: *Et cum per injuriam iudicis domino rem que debitoris non fuisset abstulisset creditor quasi obligatam sibi, & quæreretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scævola restituendam probavit.* Hoc interest, quod subditi executionem etiam injustæ sententiæ vi impedire, aut contra eam jus suum vi exsequi licite non possunt, ob imperii in ipsos efficaciam: externi autem jus habent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per judicium suum possint obtinere. Tali igitur de causa aut * corpora aut res mobiles subditorum ejus qui jus non reddit capi posse non quidem natura introductum est: sed moribus passim receptum. Vetusissimum exemplum est apud Homerum Iliados A ubi Nestor narratur ob ereptos patri equos Elidensium pecora & armenta cepisse ῥόστῃ ἐλαυνόμενον ut poeta loquitur, ubi ῥόστα interpretatur Eustathius πῶς ἀντὶ τῶν ἐλαυνόμενων ὁ ἐπὶ ἐλατόμενα καὶ ἀντὶ τῶν παρῆμενων ἀρπαξόμενα. Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus suum persequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidensibus debebatur, nimirum,

μη τις οἱ ἀπεμῶσθαι κείῳ ἴσῃς.

Ne quis iusta sibi parte careret.

Aliud exemplum est in historia b Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Aristodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, iumenta, pecunias retenta dixit, Halicarnassensis. Et apud Aristotelem Oeconomicôn secundo de decreto Carthaginiensium adprehendendas exterorum naves εἰ τις σύλων ἔχῃ ut ibi loquitur, si quis jusprehendendi haberet.

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum, quod cre-

Livius libro xxxiv. † Bal. III. con. 58. Bart. de repress. q. 5. ad tertium n. 9. a L. Julian. D. de cond. indeb. L. Refecturum, §. 1. D. de dist. pign. Innocen. & Pan. in c. plerique de immu. Ecc. Soto l. III. q. 4. art. 5. Jac. de Canibus. Anchar. Dominic. Franc. in c. 1. de injuriis in 6. Fulg. & Sall. in auth. C. de act. & obl. lac. de bello visi. in Auth. Ut non fiant pignora. Sil. in verbo repress. Bart. in tract. de repress. Guido Papa p. 32. Gall. de pigno. c. 1. n. 5. Viti. de jure belli. n. 41. Covar. c. peccatum, p. II. §. 9. b Lov. l. II. c. Hæc. lib. VII.

crederent unicuique; hominum jus vitæ plenum esse in se, & id ad rem publicam potuisse transferri, quod minime esse probabile, nec saniori Theologiæ consentaneum alibi diximus. Fieri tamen poterit non ex intentione, sed ex accidenti ut occidantur qui juris executionem per vim volunt impedire. Sed id si prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris persecutionem alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis, quam res nostra, ut alibi demonstratum est.

Lib. I. c. 1.
7. 12. & 13.

V II. Caterum non minus in hac materia quam in aliis, cavendum est, ne confundamus ea quæ juris gentium sunt proprie, & ea quæ iure civili aut pactis populorum constituuntur. Iure gentium subjacent pignorationi omnes subditi injuriam facientes qui tales sunt ex causa permanente, sive indigenæ, sive advenæ: non qui transfundi aut moræ exiguæ causa alicubi sunt. Introductæ enim sunt pignorationes ad exemplum onerum quæ pro exsolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes sunt qui tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum iure gentium excipiuntur legati, non ad hostes nostros missi, & res eorum. At iure civili populorum sæpe excipi solent personæ mulierum & infantium, eorum vero qui literis operam dant, & ad mercatus veniunt etiam res iure gentium singulis pignorandi jus est, ut & Athenis *ὁ ἀνδροληψία*. Iure civili multorum locorum peti id solet alibi à potestate summa, alibi à iudicibus. Iure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumptuum, * ita ut residuum reddi debeat. Iure civili solent citari quorum interest, res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia à Bartolo qui de repressaliis scripsit. Illud hic addam, quia ad juris hujus satis per se rigidi emolitionem pertinet, eos qui non solvendo quod debebant, aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure * teneri ad resarcienda damna aliis, quibus eam ob causam aliquid decedit.

Dec. conf.
352. Bal.
3. de off. af.
fess.

Æg. Regius
de alibi
supern. disp.
xiii. du. 7.
n. 117.

Annotata ad Caput II.

V Tenim cum oneribus bona transirent, simul cum dominis rerum introductum est.] Vide supra lib. II, c. XXI, §. 19. Adde C. in literis de raptoribus. C. tua de usuris. §. I.

Ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo.] Vide leges Siculas finis libri I.

Pignorationes.] c. unico de injuriis in sexto: Pignorationes quas vulgaris elocutio repressalias nominat. Rectius scribas, ut libri quidam, repressalias. Id enim voci Saxonice Withernamii ad amussim responder, sed usus alterum recepit.

Ex bellis plenis.] Distinguit bella ab his pignorationibus vir prudens §. II. Nicolaus Damascenus, ubi ostendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuisse *ῥύσαι λαμβάνειν*, pro sibi ex contractu debitis uti pignoratione, Iosephus VI Antiquæ historiæ, ubi hæc verba:

verba : τὸ δάνειον εἰπὼν ἔπειτα πεντακοσίων τετρακόντων καὶ τὴν συζευκτικὴν ἐν ἧ καὶ τὸ τοῦ ἡγεμονισμοῦ ἐξείναι τὴν ἀποδοτικὴν παρελθούσης ἵσως λαμβάνειν ἐξ ἀπίστης τὴν χάριν, τὴν ἰδίαν ἐπιπέσειν ἢ ἐπιπέσειν ἔλεγε, ἀλλ' ἐπὶ δικαίων ἢ ἰδίων ἀπαιτήτων
Cum narrasset quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expositam id continere ubi dies profutura transisset, posse ipsum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem esse dicebat, sed justam debiti exactionem.

Pignoriatio inter populos diversos.] Σύλας id dicit Demosthenes in oratione pro Corona, & Aristoteles Oeconomicōn secundo.

§. V.

Natura tamen debitor permanet.] Spectant huc quæ habet Gailius de Pace publica lib. II, cap. VIII, num. 7. & Vasquius libro IV controverfiarum illustrium cap. x, §. 41.

Corpora.] Vide exemplum apud Ammianum libro XVII, ubi Iulianus Francorum quosdam retinet usque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet Leo Afer lib. III de Monte Berrigualid.

Ῥύσα ἑλαυνόμενα.] Hoc sensu Ῥύσα invenias excerptis legationum ex Polybio XXXVIII, ubi de Achæis contra Βοεotos, & excerpto ex XIII Ῥυσάσεις apud Diodorum Siculum excerptis Manuscripti Peiresiani. Alibi vero Ῥύσα καὶ ἑλαύνειν in bello usurpatur, ut dicemus mox capite III, §. VII. sunt enim hæc valde affinia.

§. VII.

Ita ut residuum reddi debeat.] Vbi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuensium navibus, memorante Gregora libro IX, ἀλλ' ἔδδ' ἔτι ἀλισημίων ἐκείνων νῆων ἀπασῶν τὰ πηρωμάτα ἐλυμήναι τὸ τῶν Ῥοπίων ἔδει. ἦν γὰρ τὸ μὲν πλοῦμα σῆμα καὶ κελύφη. ἔτι δὲ ὄψων περιχρῆστα γαργεῖσι λιμνῶν καὶ κωπαίδες τε καὶ κραιώιδες, καὶ πελαγοὶ κραιώιδες, ἀλλὰ διατήρησαι εἰς τ' ἀνελεύθους ἀλάσθη, εἰς δὲ πλοῦμα ὄντες τὸ χρεῖμα, ἀπέδοσαν ἅπαντα. Sed neque de onere captivum a se navium corruerunt quicquam. onus erat frumentum & hordeum; ad hæc, salsamenta piscium, qualia profertur Copaides & Meotides paludes, & Tanais flumina: sed ea servarunt anxie nihil imminuta, donec, receptio debito, integra redderent.

Teneri ad resarcienda damna.] Plutarchus in Cimone de Scyriis: ἢ βυλομῖνον τὸ χρεῖμα ἢ πλοῦμα συνέκλειναι, ἀλλὰ τὸς ἔχοντας καὶ ἀποδοτικῶς ἀποδέναι κελύφωτων. Plerique pecunias contribuere volebant, sed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant sarcire damnum.

CAPUT III.

De bello justo sive solenni jure Gentium, ubi de indictione.

I. Bellum solenne juris Gentium esse inter diversos populos.

II. Distinctio populi quantumvis injuste agentis a piratis & latronibus.

III. Mutationem interdum incidere.

IV. Requirit ad naturam belli solennis, ut auctorem habeat eum, qui summam potestatem habeat: quod quomodo intelligendum.

V. Requirit & denuntiationem.

VI. Quid in denuntiatione sit juris natura, quid proprium juris Gentium, distincte explicatur.

VII. Denuntiatio alia conditionata, alia pura.

VIII. Quæ in denuntiationibus sint juris civilis, non Gentium.

IX. Bellum alicui indictionem simul indictionem esse ejus subditis & sociis qua ipsos sequuntur.

Principale autem pro forma est in moralibus: & ut recte Ciceroni dictum est de Finibus Quinto: *ex eo quod maximas partes continet, latissimeque fraditur, tota res appellatur*: cui convenit illud Galeni: *ὅτι τὸ πλεονεκτήειν ἐν τῇ κρείσσῳ γίνονται αἱ ἀσθησεῖαι*. Idem talia sæpe vocat *ὀνομαζομένη καὶ ἐπιχειρήσει*. Quare crude nimis dictum est ab eodem Cicerone de republica tertio, ubi injustus est rex, ubi injusti optimates, aut ipse populus, non jam vitiosam, sed nullam esse rempublicam: quam sententiam Augustinus corrigens: *Nec ideo tamen*, ait, *vel ipsum non esse populum, vel ejus rem dixerim non esse rempublicam, quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordie communionem sociatus*. Corpus morbidum corpus tamen est: & civitas, quanquam graviter ægrotat, civitas est, quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia necessaria sunt ut ibi jus exteri consequi possint, non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, qui legem (eam præsertim quæ jus Gentium facit) dicit esse in civitate, ut mentem in corpore humano: **ea enim sublata civitatem non esse amplius*. Et Aristides in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, ostendit etiã cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristotele quinti de republica capite nono ait, si quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitiosam fieri rempublicam, postremo nullam. Exemplis rem illustremus. A latronibus captos capientium non fieri supra dicentem audivimus Vlpianum. Idem captos à Germanis ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba sunt Cæsaris. De Venedis Tacitus: *Quicquid inter Peucinos Fennoque silvarum ac montium erigitur, latrocinis pererrant*. Idem alibi Catos nobilem Germaniæ populam latrocinia agitalle dicit. Apud eundem Garamantes latrocinis sæcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti, de iis tamen triumphus fuit: Pompejo de piratis non fuit. Tantum discrimen est inter populum quantumvis sceleratum, & inter eos qui, cum populus non sint, sceleris causa coeunt.

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum, sicut Iepthes, Arfaces, Viriatus ex prædonum ducibus justii duces facti sunt, **sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant*. Augustinus de latrocinio locutus: *Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuset, regni nomen assumit*.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest, si qui pro parte habeant, pro ea parte justum bellum gerere: multoque magis eos qui non subdiri, **sed inæqualiter sunt federati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam federe inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pænos omnia justii belli exercita ex historiis discimus*.

V. Sed ut justum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summa, utrinque potestates geri: sed oportet, ut audivimus, ut & publice decretum sit, & quidem ita decretum publice **ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde promulgata prælia di-*

De Civ. Dei
l. xix. c. 24.

Borystheni-
tica & de
lege.

Lib. vi.

De morib.
Germ.
Annal. xii.
Histor. iv.
App. ll.

De Civ. Dei
lib. iv. c. iv.

Cæset. 2. 2. 9.
40, art. 1.

xit Ennius. Cicero Officiorum primo : *At belli quidem aguitas sanctissimi feiali populi Romani jure praefcripta est : ex quo intelligi datur, nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante fit & indictum.* Minus plene vetus scriptor apud Isidorum : *Iustum bellum*

Lib. I.

est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa. Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit in justii belli descriptione. Et cum narrasset Acarnanas agrum Atticum esse populos : *Irritatio animorum ea prima fuit : postea justum bellum decretis civitatum ulro indicendo factum.*

Lib. xxxi.

I. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ jure naturæ debentur, quæ natura non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt. Naturali jure ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit poena deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit * apud Thucydidem : *ὅ δὲ δικαίως ἔδδὲ λόγῳς ἀφαιρέσεια μὴ λόγῳ κηὶ αὐτῶς βλαπόμενους :* non est quod verbis & iudicis discretus ultra verba lasi.

Lib. I.

Et Latinus apud Halicarnassensem : *τὸ ἀεχονεῖα πολέμου πῶς ὁ παρρηδῶν ἀμύνεται :* bellum inferentem is qui impetitur à se repellere solet. Et Ælianus ex Platone ait quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non à caduceatore, sed à natura indici. Hinc Dion Chrysostomus in ea quæ est ad Nicomedienses : *πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίνονται.* *πλεῖστα βελλα sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam causam Livius Menippo præfesto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidisset, nondum aut indicto bello, aut ita commisso, ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent : eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est si dominus rei suæ manum injicere velit. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Lus enim illud non primarium est, sed secundarium & surrogatum ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam summam potestatem habens imperatur ex debito aut delicto subditi, interpellationem oportet intercedere, quæ illum in culpa constituat, ex qua aut damnum dare censeatur, aut & ipse delinquere, juxta ea quæ à nobis supra tractata sunt. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, * honeste tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abstineatur aut delictum poenitentia & satisfactione expietur, secundum ea quæ * de tentandis rationibus belli vitandi diximus : quo & illud pertinet :

Lib. I.

Extrema primo nemo tensavit loco.

Et * præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent : quod cum specialiter illi populo datum sit, male à nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat illa qualiscumque pax, sed sub lege subjectionis, & tributi.

Deut. xi.

11.

Histor. II.

Cyrus cum in regionem Armeniorum pervenisset, antequam noceret cuiquam, misit ad regem qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: *πομίζων φιλικώτερον εἶναι ὄντας, ἢ μὴ ἀπεργεῖσθαι ποροδῆσαι*, humanius id existimans quam si ultra duceret, nihil pradicens, ut in ea historia Xenophon loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiare omnibus casibus requiritur denuntiatio, non utrinque, sed ab altera partium.

Lib. VIII.

Lib. I. An-
nal.

VII. Sed hæc denuntiatio aut conditionata est, aut pura. Conditionata ubi cum rerum repetitione conjungitur. * Rerum autem repetitionum nomine jus faciale comprehendebat non tantum vindicationem ex jure domini, sed & persecutionem ejus, quod ex causa civili aut criminis debetur, ut recte explicat * Servius. Inde illud in formulis, *reddi, satisfieri, dedi*, ubi dedi, ut alibi diximus, intelligendum est, ni punire fontem malint ipsi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam esse clarigationem testis est * Plinius. Conditionata est denuntiatio apud Livium. *Eam se injuriam nisi ab ipsis qui fecerunt dematur: ipsos omni vi depulsuros esse.* & apud Tacitum: *ni supplicium in malos presumant, usurum promiscua cade: & vetus ejus exemplum in Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:*

* *Vicina Theseus qui tenet regni sola
Humare possit moriurus: quod si datur,
Sit amica faciet gens Erechidæm tibi.
Hæc si probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba sint hæc altera:
Iam mox ut arma tuis expectent mea.*

Papinius in ejusdem rei narratione:

Aut Danais edice rogos, aut pralia Thebis.

Polybius hoc vocat *πίστια καὶ ἐξέλλειν*: Romani veteres condicere. Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc est quod apud Isidorum dicitur bellum propulsandorum hominum causa) * aut ea deliquit ipse quæ penam merentur. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est, sed ex superabundanti. Hinc illa formula: *Testor populum illum injustum esse neque jus reddere.* Et altera: * *Quarum rerum, litium, causarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato populi Priscorum Latinorum, hominibusque Priscis Latinis, quas res nec sibi erunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit, pro, pioque duello querendas censeo, consensio, consciscoque.* Et tertium carmen: *Quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod Populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis iussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit; ut bellum cum Priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.* Hoc autem casu ita ut dixi, non esse præcise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum præsidium rite fieret, ut faciales in Philippi Macedonis & postea in Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum

Liv. I. XXXI,
& XXXI.

rum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum emere dicis causa jubebatur, ut Servius narrat ad nonum Æneidos. Supervacua observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum à Coryrensisibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat.

V III. A more autem & institutis quorundam populorum, non à jure gentium sunt, * caduceus apud Græcos, sagmina & hasta sanguinea apud Æquicolos primum, & horum exemplum apud Romanos, renunciatio amicitia & societatis si qua intercessisset, post res repetitas triginta dies solennes, * hasta missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium sunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore usurpari desuisse docet nos Arnobius: imo jam Varronis ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium simul indictum, simul illatum est. Et Mæcenæ apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis.

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum, sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores Jurisconsulti diffidato principe diffidatos ejus adhaerentes. Nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum est de eo ipso bello, quod adversus eum cui indictum est geritur, quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætholis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* respondebant feciales.

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus, aut rex alter bello imperendi sint, ut effectus juris gentium consequantur, opus erit nova indictione. Jam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est * non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos, aut Cæsaris in Ariovistum: non enim jam ut accessio alieni belli, sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum erat: *vellent, jubèrentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent bellum iniri*: quod & observatum in decreto adversus regem Persea, videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset: & de his qui re ipsa ei bello se immiscerent.

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium justum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet, * sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur: sed ut certo constaret non privato ausu sed voluntate utriusque populi, aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiare, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: *Indicta bella finitimis, aut gesta cum civibus.*

XII. Nam quod notant quidam & exemplis docent, etiam in

*Arnob. l. II
cont. Gent.
Varro l. IV
de lingua
Latina.*

*Ball. ad l.
2. C. de serv.
n. 70.*

*Livius libro
XXXVI.*

*Livius libro
XXXVI.
Lib. XLII.*

*Alb. Gent.
lib. I. c. 2.*

*Lib. III de
ira, c. 2.*

*Myala l. I,
c. 5.*

Alb. Gent.
d. l. II. c. 2.

bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo, quod putant bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum, indictione non egere; nam eget omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus effectus.

XIII. Ne illud quidem verum, non statim atque indictum est inferri bellum posse, quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginenses ut modo diximus fecerunt. Nam indictio nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ sunt, aut pœna in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quo quod petitum est commode fieri possit.

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: sed sufficit eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

Annōtata ad Caput III.

§. I.

[*Vpra*] Lib. I, cap. III, §. 4.

[*Qui à latronibus captus est, servus latronum non est*] Hinc argumentum Pœnulo Plauti: Eunuchō Terentii. Talis & Eumæus Odyss. O.

[*A Piratis*] Pompejus à piratis captos liberos pronuntiavit. Appianus Mithridatico AddeHerreram Tomo II.

§. II.

[*Criminis causa sociantur*] Ομιλῶ ἀνθρώπων ἐ νόμῳ ζυσιόντων, ἀλλ' ἐν τῷ ἀδικῆς ζυσιελεγμένων: *turba hominum non lege congregata, sed injustitia causam unum coacta*] Procopius II Vandalicorum.

[*Vt rapta si vellet æquo pretio redimerent*] Tales & illi, quorum Saxo meminit libro XIV. Ideo Scyrius Plutarchus cum tempore peiores factos notat. λήξομενοι δὲ τῷ ἡλώσσει ἐν παλαιῆς, τελευτῶντες ἐδὲ τῶν ἐπιπλέοντων παρ' αὐτῆς, χρωμένον ἀπειχόντες ἕνων. *cum ab antiquo mari prada egissent, postremum ne vis quidem qui ad eos ipsos commercii causa navigabant abstinuere injuriam.*

[*Ea enim sublata civitatem non esse amplius*] Cicero libro X, epist. I. *Nec leges sunt nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ad vestigium civitatis.*

§. III.

[*Sed etiam in cœribus ut qui predones tantum fuerant, aliud vitæ genus amplexi, civitas fiant*] Exemplum in Mamertinis. Diodorus Siculus in Fragmentis.

§. IV.

[*Sed inaequaliter sunt federati*] Vt Dux Lotharingiæ, apud Crantzium Saxonibus XII, 13. Civitas Sundensis Principibus suis Pomeranis bellum indixit. Idem Crantzium Vandalicorum XIV, 35.

§. V.

[*Vt ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit*] Iosephus Anti-
quæ

quæ Historiæ libro xv, πόλεμον ἀκέρητον ἐπαίγειν, ἀνομιὰ. bellum inferre non ante denuntiatum, iniustum est. Vide hujus Gentium moris exempla apud Crantzium Saxoniorum xi. apud Oderbornium in vita Basilidis lib. iiii. Facta contraria Turcæ Olizasthlanis, & Neemonis Servii reprehendit Nicetas lib. iiii, & iv.

Apud Thucydidem] Idem libro iiii, in Plataensium oratione : §. vi.
 ἢ τὸ πᾶσι ὁμοιοκρεσίῳ, ἢ ἐπιόντι πολέμιοι ὅσον εἶναι ἀμύνεσθαι. ex jure apud gentes omnes recepto, fas est arcere eum à quo hostiliter impetunt. Flaminius apud Diodorum Siculum in excerptis Peiresianis, ἐπιμαρτύροιο πάντας ἀνθρώπους, πρὸς τὴν θεῶν, ἐπὶ τῷ ἀσεβητικῶν τῶ πολέμου τὴ βασιλεία, omnes deos hominesque testabatur, incepsum à rege bellum. Adde quæ habet Mariana xix, 13. De bello non indicto vide Dexippum in excerptis de legationibus.

Honeste tamen & laudabiliter interponitur] Vide Marianam xxvii, 13.

De tentandis rationibus belli vitandi diximus] Lib. ii, c. xxiii, §. 7.

Preceptum quod Deus Hebraeis dedit] Iosephus Antiquæ Historiæ v, 2: ἐπεὶ οὐκ αὐτῶν ἡ γαρουσία, πέποιεσσι μὴ δὲν ὄξιος ἄτως ἀπὸς τὸς ὁμοφύλους ἐμφέρειν πόλεμοι, πρὶν ἢ λόγους ἀφελθεῖν ἀπὸ τῶ ἐγκλημάτων, τὴ νόμι μνησ] ἐπὶ τὰς ἀλλοτρίους ἐφίεντο διχα προσθεῖας καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετάνοσην ποιῆας, τὰς δόξαντας ἀδικεῖσθαι σφαλίαν ἀναζαγεῖν. Sed retinuit eos senatus, ostendens non oportere ita subito bellum inferri popularibus, priusquam querelæ verbis disceptata sint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum, nisi legatione prius missa tentatisque viis quibus ad sanioerem mentem injuria auctores revocari possint.

Rerum repetitarum nomine] Vide Parutam de bello Cyprio, lib. i, §. vii.
 Bizarrum lib. xxiii de Turcis, Reinking. lib. ii, classē iiii, c. iv.

Servius] Ad x Æneidos.

Plinius] Libro xxii, 12. Et legati cum ad hostes clarigatum mitterentur, id est res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur. Et de Verbena agens libro xxv, 9: Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicavimus. Vide Servium ad ix, & x Æneid.

Vicina Theseus qui tenet regni solâ] Similis denuntiatio est in Batrachomyomachia, & in Amphitruone Plauti initio. Vide & Crommerum xxi.

Aut ea deliquit ipse que poenam merentur] Exemplum vide apud Bembum libro vii.

Quarum rerum, litium, causarum] confer Græca Dionysii Halicarnassensis excerpto legationum ii.

Caduceus apud Græcos] Unde Caducæi origo disces ex Plinio xxix, §. viii.
 3. & Servio ad iv, & viii Æneidos.

Hæstæ missio] Vide Servium ad ix Æneidos, Ammianum xix. & quæ ad eum notata à doctissimo Lindenbrogio.

Non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos] Aut Vlyffis sociorum in Ciconas Priamo quondam auxilios, de quibus Homerus Odyssæa i, & ibi Didymus. §. ix.

Sicut nationes quadam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur] ut Porfenzæ Romani, memorante in Publicola Plutarcho. Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt. Chalcocondylas vii. §. x.

CAPVT IV.

De iure interficiendi hostes in bello solenni,
& alia vi in corpus.

- I. Belli solennis effectus generaliter exponitur.
- II. Vox licere distinguitur in id quod impune fit, nec tamen sine vitio, & in id quod vitio caret, etiam si id non facere virtutis sit alicuius: additis exemptis.
- III. Effectus belli solennis in sua generalitate consideratos referri ad licere impunitatis.
- IV. Cur tales effectus introducti sint.
- V. Testimonia de his effectibus.
- VI. Ex hoc iure inter socii & offendi omnes qui intra fines hostium sunt.
- VII. Quid si eo ante bellum venerint?
- VIII. Subditos hostium ubique offendi, nisi lex alieni territorii obstat.
- IX. Ius hoc offendendi etiam ad infantes & feminas porrigi:
- X. Etiam ad captos & quovis tempore:
- XI. Etiam ad eos qui se dedere volunt, nec recipiuntur:
- XII. Etiam ad deditos sine conditione.
- XIII. Perperam id ius ad causas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defensionis.
- XIV. Porrigi & ad obsides.
- XV. Iure Gentium vetitum veneno quinquam interimere:
- XVI. Aut tela aut aquas aliquas veneno inficere:
- XVII. Non & aquas aliter corrumpere.
- XVIII. Percussoribus uti an contra ius Gentium sit, distinguitur.
- XIX. Stupra an sint contra ius Gentium.

A D illud Virgiliti:

Tum certare iudis, tum res rapuisse licebit.

Servius Honoratus cum juris fecialibus originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquiculis petiisset, sic ait: *Si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus, id est sacerdotibus, qui faciendis presunt federibus, proficiscebatur etiam Pater patrius, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res captas restituere, vel auctores injuria tradere, jaciebat hastam qua res erat pugna principium, & jam licebat more belli res rapere. Ante autem dixerat: Veteres ledere res rapere dicebant, etiam si rapina nullum crimen exciperet: similiter satisfacere res reddere dicebant. Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indisti * effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sua natura non sequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex Iuriconsultis Romanis modo attulimus.*

II. Sed quod dixit Virgilius *licebit* videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque est, etiam si forte aliud quid fieri possit laudabilius, quale est illud Pauli Apostoli: *πάρε μοι ἕσπευ, ἀ καὶ ἐ πάρε σου πέρε.* Omnia (illius scilicet generis cujus sunt de quibus agere cœperat, & acturus erat) *licent mihi, sed non omnia expediunt.* Sic * licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cælebs castitas, ut ad Pollentium ex eodem Apostolo differit Augustinus. Repetere quoque nuptias licet: sed laudabilius est uno contentum esse matrimonio, ut recte hanc quæstionem explicat * Clemens Alexandrinus. Christianus conjux * paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus, (quod quibus circumstantiis verum sit, discutere non est hujus loci) sed & potest retinere: itaque addit ille: *Virumque quidem pariter licitum est per justitiam qua coram Domino est: & ideo nihil*

f Cor. VI.
17.

Lib. I. c. 18.

Ad Pollentium lib. I.
c. 15.

hil horum prohibet Dominus, sed non utrumque expedit. Vlpianus de venditore cui post diem præstitutum vinum licet effundere : Si tamen cum posset effundere, non effundit. laudandus est potius. * Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet. Sic apud populos multos scortari licet : apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furarilicebat. Apud Quintilianum est : Sunt quedam non laudabilia natura, sed jure concessa, ut in XII tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit. Est autem hæc vocis licere significatio minus propria, ut recte notat Cicero Tufculanarum quinta de Cinna loquens : Mibi contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit, sed etiam quod ita se gessit ut ea facere ei liceret : etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur : id enim licere dicimus, quod cuique conceditur : Recepta tamen, ut cum idem Cicero pro Rabirio Posthumo iudices sic alloquitur : Quid deceat vos, non quantum liceat vobis, spectare debetis : si enim quod liceat queritis, potestis tollere è civitate quem vultis. Sic regibus dicuntur omnia licere quia sunt ἀνωπιόθρον, exempti à pœnis humanis, ut alibi diximus. At regem sive Imperatorem informans Claudianus recte ait :

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat.

Et Mufonius castigat reges μή τὸ καὶνὴν μοι λέγειν μεμεληγότες, ἀλλὰ τὸ ἕξει μοι, qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet. Eoque sensu sæpe opponi videmus quod licet, & quod oportet, * ut à Seneca patre in controverſiis non semel. Ammianus Marcellinus : Sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiam si licet. Plinius in epistolis : Oportet quæ sunt inhonesta non quasi illicita sed quasi pudenda vitare. Cicero ipse oratione pro Balbo : Est enim aliquid quod non oporteat, etiamsi licet. Idem pro Milone fas esse ad naturam, licere ad leges refert. Et in declamatione Patris Quintiliani est, aliud esse jura spectare, aliud justitiam.

III. Hoc ergo modo lædere hosti hostem licet, & in persona, & in rebus : id est non ei tantum qui ex justa causa bellum gerit, quinque lædit intra eum modum quem naturaliter concessum initio hujus libri diximus, sed ex utraque parte & indistincte : ita ut eam ob causam nec puniri possit in alio forte territorio deprehensus tanquam homicida, aut fur ; nec bellum ipsi ab alio talis facti nomine inferri, Hoc sensu apud Sallustium legimus : cui omnia in victoria lege belli licuerunt.

IV. Causa cur id gentibus placuerit hæc fuit ; quod inter duos populos de jure belli pronuntiare velle periculosum fuerat alijs populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, sicut Massilienses in causa Cæsaris & Pompeji dicebant, neque sui iudicii neque suarum esse virium discernere utra pars justiore haberet causam : deinde quod etiam in bello justo vix satis cognosci potest ex indicijs externis, quis justus sit fetuendi, sua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præstiterit hæc religioni bellantium exigenda relinquere quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad Senatorem apud Livium : Quoniam modo ea qua jure belli acta sunt, in disceptationem

L. I. s. licet
D. de peric.
& com. rei
vend.

Lib. III.
c. 8.

Decl. l. III
& v.

Am. l. xxx.
Plin. l. v.

Decl. ccl.

Libro
XXIX.

tionem veniunt? Præter hunc effectum licentiæ, id est impunitatis, est & alius, domini scilicet, de quo posterius agemus.

V. Illa autem quam nunc tractare cœpimus lædendi licentia primum ad personas porrigitur: de qua multa exstant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbium * ex tragœdia Euripidis:

Κατὰ τοὺς ἀπὸ τοῦ πολέμου ὅς ἐν κέρει.

Purus profecto est quisque hostem occiderit.

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidissent hominem, lavare, potum sumere, multoque magis sacra facere fas non erat, cum his qui in bello, fas erat. Et passim occidere, jus belli vocatur. Marcellus apud Livium: *quicquid in hostibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alcon ad Saguntinos: *Sed hæc patiendæ censeo potius, quam trucidari corpora vestra, rapi trahique ante ora vestra conjuges ac liberos belli jure sinatis.* Idem alibi cum narraffet, Astapenses occisos; addit factum jure belli. Cicero pro Dejotaro: *Tibi vero inimicus cur esset à quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filios suos constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: *Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes occidissimus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus.* Cæsar Hædus significat suo beneficio conservatos quos belli interficere potuisset. Iosephus in bello Iudaico, *καλὸν δὲ πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμῳ νόμῳ, τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ κερύβειου:* Pulchrum in bello occumbere, sed belli jure, id est vitam adimere victore. Papinius:

*Nec querimur casos: * hæc bellica jura, vicesque
Armorum.*

Jure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod actum culpa omni liberet, sed qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. Tacitus dixit *in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem alibi: *Nec illis aut honorare eam eadem jus hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat.* Neque aliter sumendum jus belli quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat Livius, eo quod pacis actores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus:

Quodcumque libuit facere, victori licet.

Epist. xcvi.
Epist. 11.

Et in epistolis: * *Qua commissa capite luerent tum quia paludati fecerunt laudamus: & Cyprianus, Homicidium cum admittunt singuli crimen est. Virtus vocatur cum publice geritur. Impunitatem sceleribus acquirit, non innocentia ratio, sed sceleris magnitudo.* Deinde: *Consensere jura peccatis & cepit esse licitum quod publicum est.* Sic Lactantius Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu Lucanus: *Iusque datum sceleri.*

IV Inf. c. 9.
Pharsal. I.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ, nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium, *Hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt.* Nimirum quia ab illis quoque damnum metui potest, quod in bello continuo & universali sufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in pignoracionibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum ad luenda civitatis debita introductæ sunt: quare mirum non est, si, quod Baldus notat, multo plus licentiæ

Lib. xxxvii.
& alibi passim.

Liv. xxvi.
Lib. xxi.
Libro
xxviii.

Comm. libro
vii.

Ann. I.
Hist. III.

centiæ fit in bello, quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis qui commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt, dubitationem non habet.

Ad l. v. D.
de justitia.

VII. At qui ante bellum eò iverant, videntur jure gentium pro hostibus haberi *post modicum tempus intra quod discedere potuerant. Nam sic Epidamnum obsessuri Corcyraei peregrinis primum discedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hostibus futuros.

Thuc. l. x.

VIII. Qui autem vere subditi sunt hostium, ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, si ipsorum personam respicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, simul indicitur ejus populi hominibus, ut supra ostendimus in formula indicationis: sic & in decreto: *Vellent juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici.* Hostis autem qui est, ubique secundum jus gentium imperi potest. Euripides:

Lxviii libro
xxx i.

Νόμος γὰρ ἐκ τῆς ἀρετῆς ὅτι καὶ λαοῦ κακῶς.

Ubiunque pressum jura ladi hostem sinunt.

Marcianus Jurisconsultus: *Transfugas licet ubicunque in venti fuerint, quasi hostes interficere.* Interfici ergo possunt impune in solo proprio, in solo hostili, in solo nullius, in mari. In territorio autem pacato quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipsorum venit persona, * sed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles societates constituere potuerunt in eos qui in aliquo sunt territorio nihil per vim agi, nisi iudicio tentato: sicut ex Euripide citavimus:

Si crimen istus aliquod hospiti bus struis

Ius impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

L. 3, in fine
D. ad l.
Corn. de sicariis.

Vbi autem judicia vigent, ibi personarum spectantur merita, & cessat jus istud promiscuum nocendi, quod inter hostes introductum dicimus. * Narrat Livius septem triremes Pœnorum fuisse in portu ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginiensibus Romanisque. advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem: opprimique à Pœnis potuisse priusquam portum intrarent: sed vento acriore illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

Libro
xxviii.

IX. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros Hebræi occiderunt, & quod idem fieri imperatur in Cananæos, * & quorum connexa cum Cananæis erat causa: Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est, quam hominum in bestias ut alibi disseruimus. Illud proprius accedit ad testandum morem communem gentium, quod in Psalmo beatus dicitur fore qui Babyloniorum infantes petrae allidet, cui par est * Homericum illud:

Deuter. II.
34.
Deuter. xx.
16.

Psalmo
cxxxvi.

καὶ νῆπια τέκνα

Βαβυλῶνα πρὸς τὴν αἰὲν ἐν αἰνῇ δειότητι.

Illis aque corpora terra

Infantium, sævus dum concutit omnia Mavors.

Thra-

Lib. I.

Thracas olim capta Mycaleſſo feminas quoque & infantes occiderunt, narrante Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepiſſent narrat Arrianus. * Romani capta Ilurgi urbe Hiſpaniæ,

Lib. An. I.

Ἰσθμῶν ὁμοῦλως καὶ παρ' ἄλλων καὶ γυναικῶν ſine diſcrimine interemerunt etiam mulieres & pueros, quæ verba ſunt Appiani. Germanicus Cæſar Tacito narratur vicos Marforum (Germaniæ is populus) ferro flammique pervaiſſaſſe, additurque: *non ſexus, non ætas miſerationem attulit.* Titus Iudæorum etiam pueros & feminas in ſpectaculo feris laniandos propoſuit. Et tamen hi duo ingenio minime ſævo fuiſſe creduntur: adeo ſævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum ſi & ſenes interficiuntur, ut à Pyrrho Priamus.

En. II.

X. * Ne captivi quidem ab hac licentia exempti. Pyrrhus apud Senecam ex recepto tunc more:

Troad.

Lex nulla capto parcat aut pœnam impedit.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur etiam in feminas captivas. Ita enim ibi Scylla:

At belli ſaltem captivam lege necaſſe.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Vendere cum poſſis captivum, occidere noli.

Adolph.
adv. 2 ſcen. I.
Lib. I.
Ap. Annib.
Dion. xlvii.

Ponit enim licere: & Donatus, ſervos dictos qui ſervati eſſent *quum eos occidi oporteret jure belli*: ubi illud oporteret, improprie pro liceret poſitum videtur. Sic à Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno narrante Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab Annibale occiſa. Apud Hirtium bello Africano Scipionem ſic alloquitur centurio Cæſarianus: *Tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.* Nec tempore ullo excluditur poteſtas occidendi tales ſervos id eſt bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: eſt legibus civitatum hic magis, illic minus adſtringitur.

I de Civit.
Det. 2.

Ann. XII.

XI. Quin & ſupplicum occiſorum paſſim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum. apud Virgilium Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur ſimul illo quod dixi belli jure, nam & Auguſtinus laudans Gothos qui ſupplicibus & in templa perſipientibus pepercant: *Quod belli jure fieri licuiſſet, ait, illicitum ſibi eſſe judicaverunt.* Nec qui ſe dedunt ſemper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum Græci qui Perſæ militabant: apud Tacitum Vſpenſes veniam liberis corporibus orantes: *quod aſpernati, inquit, ſunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nora & hic belli jus.

Dion. xlv.
Lev. II.

XII. Sed & * acceptos in deditiõnem ſine conditione ulla, legas interfici, ut à Romanis Pometiæ principes, à Sulla Samnites, à Cæſare Numidas, & ipſum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hoſtium duces ſive captos, ſive deditos, * ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Ciceronos docer quinta Verrina, Livius tum alibi, tum libro xxviii, Tacitus Annali XII, & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba decimari juſſit quos deprecantes in fidem acceperat: & Cæcina in deditiõnem accepto Avenrico in Iulium Alpinum è principibus, ut concitorem belli animadverſit: cæteros veniæ vel ſævitiæ Vitelli reliquit.

Hiſt. I.

XIII. * So-

XIII. * Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ ut alibi distinximus suasoriæ magis sunt, quam justificæ. Nam talio justa & propie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra. Contra vero ex bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit Diodorus Siculus: *ἔστι ἡγροῦν δι' αἰσίων τῶν ἔργων μολόντες, ὅτι τοῖς ἀγαπολεμοῦσι κριτὴς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρως καὶ τοῖς ἡτλιασιν αὐτῶν ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἀν' αὐτοῖς προἴξωσιν εἰς τὰς ἀτυχήσας.* Neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellanimum par sit fortuna, alterutris, si male rem gessissent id expectandum quod ipsi in victos statuisent. Apud eundem Philomelus dux Phocensium *ἀλλ' ἂν ἡλώσας τὰς ἐχθρὰς ἐπέποιε μισθῶσθαι τὸ ὑπερηφάνως καὶ ἀδυνῆς πτωχίας.* * pari pœna exacta effecit ut hostes à superbo & insolenti supplicio temperarent. Pertinax vero studium in partes nemo est qui supplicio dignum judicet, ut apud Procopium Neapolitani Belisario respondente, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut à natura assignatæ aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, pro crimine habetur, si quis præsidio decesserit, præsertim veteri jure militari Romano quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est,* ait Livius. Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem rigor ille apud homines eo gentium jure de quo nunc agimus.

XIV. Idem jus & in obsides usurpatum, nec in eos tantum qui se obligaverant, quasi ex conventionem, sed & in eos qui ab aliis traditi. A Theffalis occisi olim ducenti quinquaginta, à Romanis Volsci Aurunci ad trecentos. Norandum autem solitos obsides dari etiam pueros ut à Parthis, quod & à Simone Maccabæorum uno factum legimus, & feminas ut à Ramanis Porfenæ temporibus, & à Germanis narrante Tacito.

XV. Sicut autem jus gentium permittit multa, eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur sui defendendi habeat copiam: sed non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium, certe meliorum jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est à regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, à veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione & metu infamiæ. Clandestina scelera vocat Livius de Perseo loquens: nefas Claudianus agens de insidiis in Pyrrhum à Fabricio rejectis, & Cicero scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur ajunt Consules Romani

I Gotha

Polyb. lib. 2.
& VI.
Lib. XXIV.Plut. de Clari
m. mulierib.
Dionys. XVI.
Tac. Ann.
XII.
I Maccab.
XIII. 17.
IV Hist.Livius libro
XII de bello
Gild.
Off. III.

L. III, c. 8.
Lib. v. c. 5.
Ann. 111.

II Conf.
188.

mani in epistola ad Pyrrhum quam ex Cl. *Quadrigario* recitat *Gellius*: apud *Valerium Maximum* est. *armis bella, non venenis geri debere.* Et *Tacito* memorante cum princeps *Cattorum* *Arminii* mortem veneno promitteret, rejecit *Tiberius*, ea se gloria æquans *priscis* imperatoribus. Quare qui licitum volunt hostem veneno occidere, ut ex *Vegetio* *Baldus*, respiciunt merum naturæ jus, illud autem quod à gentium voluntate ortum trahit prætervident.

Salub. VIII,
20.

Lib. 2.

Strabo l. x.

XVI. Distat à tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & geminare mortis causas, quod * de *Getis* tradit *Ovidius*, de *Parthis* *Lucanus*, de *Afris* quibusdam *Silius*, & nominatim de *Æthiopibus* *Claudianus*. * Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale, sed gentium *Europæarum* & si quæ ad *Europæ* melioris cultum accedunt. quod recte à *Salisberienfi* observatum est, cujus hæc sunt verba: *Nec veneni licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferum infamare veneno* dixit *Silius*. Nam & fontes veneno inficere, quod ipsum quoque aut non latet aut non diu latet, *Florus* ait esse non tantum contra morem majorum, sed & contra fas Deum, sicut jura Gentium Diis ascribi auctoribus solere alibi quoque à nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si ad minuenda pericula tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim *Chalcidensibus* & *Eretrienfis* manente bello convenerit *μη χεῖρον πλεόδοις νεμισσῖβις μὴ liceret.*

Paus. l. ult.
Front. l. III.
Æsch. de
male ob. leg.

XVII. Cæterum non idem statuendum, de aquis * sine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod *Solon* & *Amphictyones* leguntur in barbaros justum censuisse, & *Oppianus* de *Piscatu* quarto, ut suo sæculo solitum commemorat. Id enim perinde habetur quasi avertatur flumen * aut fontis venæ intercipiantur, quod & natura & consensu licitum est.

Liv. lib. II.
Lib. III.
c. 3.

Iustin. II.
Lvius libro
xxvii.
Tac. Hist. v.

XVIII. An vero hostem interficere immisso percussore per jus gentium liceat, quæri solet. Sed omnino discrimen adhibendum est, inter percussores qui fidem expressam vel tacitam violant, ut subditi in regem, vasalli in seniores, milites in eum cui militant, recepti ut supplices aut advenæ aut transfugæ in eos qui receperunt, an vero nulla teneantur fide, quomodo * *Pipinus* *Caroli Magni* pater uno comitatus satellite trajecto *Rheno* hostem in cubiculo interfecisse narratur: quod & à *Theodoto* *Ætolo* in *Ptolemæum* *Ægypti* regem simili modo tentatum refert *Polybius*, *σὺν ἀναδροῦν τέλμη, εὐρίτην* audaciam vocans. Talis & ille laudatus ab historicis *Q. Mutii* *Scævola* conatus, quem ipse sic defendit, *hostis hostem occidere volui.* *Porfena* ipse in hoc facto, nihil nisi virtutem agnoscit. *Valerius* *Maximus* pium ac forte propositum vocat: laudat & *Cicero* pro *P. Sextio*. Nimirum hostem occidere ubivis licet, non naturæ tantum sed & gentium jure ut supra diximus: nec refert quot sint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti *Lacones* cum *Leonida* castra hostilia ingressi recta tentorium regis perebant. * Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui *Marcellum* consulem ex insidiis circumventum occiderunt: & qui *Petilius* *Cerialem* parum absuit quin in lecto confoderent.

foderent. * Laudat Eleazarum Ambrosius, quod elephantem supereminentem cæteris adortus, est arbitratus ei insidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt, sed & qui aliis faciendi auctores sunt, jure Gentium inculpati habentur. Scævola ad audendum fuerunt auctores illi in bellis adeo sancti veteres Romani senatores. Neque movere quenquam debet quod deprehensi tales exquisitis suppliciiis affici solent: nam id ipsum non eo evenit quod in jus gentium deliquerint, sed quia eodem jure gentium in hostem quidvis licet: gravius autem aut levius malum statuit quisque pro sua utilitate. Nam sic & exploratores, quos mittere jure gentium haut dubie licet, quales misit Moses, qualis fuit ipse Iosue, deprehensi pessime tractari solent (ἡθ' οὐ τὴν κατὰ νόμον ἄνευσιν, mos est exploratores interficere, ait Appianus) juste interdum ab his qui manifeste justam habent bellandi causam: ab aliis vero licentia illa quam dar belli jus. Quod si qui reperituntur * qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celsitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad justum injustive opinionem referendum est. At de his percussoribus quorum facto perfidia inest, aliter censendum. neque enim ipsi tantum contra jus Gentium faciunt, sed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui malorum opera in hostem utuntur peccare censeantur apud Deum, non autem apud homines, id est in gentium jus, quia ea in parte,

Mores leges perduxerunt in potestatem suam:

Et decipere, ut Plinius loquitur, pro moribus temporum prudentia est: tamen intra jus interficiendi constituit hæc consuetudo. Nam hic qui aliena utitur perfidia violasse jus non naturæ tantum, sed & gentium creditur. Hoc docent illa Alexandri ad Darium: *Impia bella suscipitis, & cum habeatis arma, licitamini hostium capita. & mox: qui ne belli quidem jura in me servaveris. alibi: Ad internecionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, sed ut percussor veneficus.* Eodem referendum illud de Perseo: *Non justum apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera atrociorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iisdem factis Persei agens: *Ea omnia quam Diis quoque invisa essent, sensurum in exitu rerum suarum.* Pertinet huc illud Valerii Maximi:

* *Viriati cades duplicem perfidia accusationem recepit, in amicis quod eorum manibus interemptus est: in Qu. Servilio Capione Consule, quia is sceleris hujus auctor impunitate promissa fuit: victoriamque non meruit, sed emit.* Causa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipsa est quam de veneno supra attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maxime qui eminent. Negabat Eumenes credere se quenquam ducum sic velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statueret. Apud eundem cum Bellus Dario manus intulisset, dicitur exempli & communis regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laii eadem vindicaturus, apud Sophoclem sic ait:

Κείνη ἀποστασίων οὐδ' ἑμεῶν ἀφελῶ:

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: *Communis exempli & fidei visum est, ut te salvum velimus.* In bello ergo solenni, aut inter eos qui belli

De Off. I.
cap. 40.

Liv. lib. II.

L. 3. 5. ult.
ad l. Corn.
de Sicariis
pun.

Lib. VIII.
Epistola ad
Rufinum.

Curt. l. IV.
Lib. XIV.

Liv. l. XLII.
Liv. l. XLIV.

Lib. IX. c. 7.

Iust. lib.
XIV.
Lib. XII.

belli solennis indicendi jus habent, id non licet: extra vero bellum solenne, habetur pro licito eodem Gentium jure. Sic in Gannasum defectorem structas * insidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius Spitamenis perfidiam minus ait invisam esse potuisse, quia nihil ulli nefastum in Bellum interfectorem regis sui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia, vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est.

XIX. Stupra in feminas in bellis passim legas & permissa & impermissa. Qui permiserunt spectarunt injuriam solam in alienum corpus, cui subjacere quicquid hostile est, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui non solam injuriam sed ipsum efferatam libidinis actum hic considerarunt, & quod is neque ad securitatem pertineat, neque ad poenam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus esse debeat, atque hoc posterius jus est gentium non omnium, sed meliorum, Sic Marcellus antequam Syracusas caperet legitur * gessisse curam pudicitiam in hoste servandam. Scipio apud Livium, & sua & populi Romani interesse ait, ne quid quod uspiam sanctum esset apud ipsos violaretur, uspiam, id est apud moratioris populos. Diodorus Siculus de Agathoclis militibus: οὐτε τὸ εἰς γυναῖκας ὕβριος καὶ ἀπειρομαίας ἀπέχοντο: ne à mulieribus quidem * vim nefariam abstinerebant. Ælianus cum narrasset à Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam prostitutam, sic exclamat: ἀγροῦ πάντα πῦρ, ὡς τοῖς Ἕλλησι, καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάρους καλὰ, καὶ ἴσθι τὴν ἐμὴν μνησίαν. Crudelia hac per Deos Græcia, & quantum memoria complector, ne ipsis quidem barbaris probata. Atque id * inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris Gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique poenæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege impune quisquam id tulisset, ut intelligi potest * ex ea parte quæ de captiva ducenda neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Bacchai magister Hebræus: Voluit Deus ut castra Israelitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominations ceteras ut castra gentium. Arrianus cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum, οὐκ ἐπελήσθη ὑβρίσσει καὶ ἀτάκτῃ διχμάλων, ἀλλὰ γῆμαι ἣν ὅτι ἀπαξιώσῃ, noluisse ea ut captiva per libidinem abuti sed matrimonio dignatum, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: ἔχ' ὑβρίσσει, ἀλλ' ἐγῆμει φιλοσόφως, non per libidinem abusus ea est, sed uxorem duxit, ut dignum philosopho. Et Torquatum quendam quod hostili virgini vitium obrulisset, Romanorum decreto * in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus.

Annotata ad Caput iv.

§. I.
§. II.

Effectus quosdam esse proprios] Crantzius Saxoniorum XI, 5.
Licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito caelebs castitas] Tertullianus adversus Marcionem I: vacat abstinentia testimonium, si licentia eripitur. Vide de hac re, & de fuga in persecutione eundem lib. I ad uxorem. Hieronymus ad Helvidium: Virgo majoris est meriti, dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit. Adversus

August. de Civ. Dei. libro II.

Lib. XXVI.

Libro VI. Var. hist.

Deut. XXI. 10.

Parall.

verfus Iovinianum : Ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Ad Pammachium : semper grandia in audientium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur necessitas, ut voluntas pramium consequatur. Chrysostomus ad I Cor. cap. vii : βελήονα δεικνύστω τῶν ἐγκρατειῶν, meliorem ostendit continentiam. Ad Rom. vii, 6 : καὶ μὴ περιφρονεῖτε καὶ γίνωνται ὑπερήφανοι, δεικνύς ὅτι εἰ τὸ φιλοδοκίμας τῶν ἀγνοηζομένων τῶν ζήλειδων, ὡσαύτε ἡ περιφρονησὶν καὶ ἀκηροσύνη, ἀλλὰ πάντως ὡτὰ ἀνοδοῦνεαι δεῖ, nisi præceptis obediamus, Gehennam minatus est, ostenditque hæc quæ postulas, non esse ex iis quæ certantes suoapte studio præstant, qualia sunt virginitas & possessionum abdicatio, sed omnino ea debent impleri. Secunda oratione de jejuniis : ἀφῆκεν ἕξω τῶν παδίων, ἀφῆκεν ἀνωτέρω τῶν ἀγνῶν τῶν περιφρονησὶν. ἵνα ἵς οἱ κηροβῆντες τῶν δικαίων μεγαλοφυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κηροβῆντες τὸ στυγνώμας δαπλαῶστωσι τὸ διαστῆναι. Reliqui extra stadia, reliqui supra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præstant, animi sui ostendunt magnitudinem, & qui non præstant, indulgentia Domini fruuntur. Quod mox aptat & ad ἀκηροσύνην possessionum abdicacionem. Adicere quæ habet Gratianus ex Augustino & aliis in causa xiv, quæstione i.

Clemens Alexandrinus] Stromateon iv. ubi inter alia de secundas nuptias faciente ait : Ἐτὸ ἕχ ἀμαρτανῶν ἡδὲ καὶ ἀβδηκῆν, εἰ γὰρ κεκάλω) αὐτοῦ ἔϊόμεν. εἰ ἀπλοροῦ ἢ τὸ ἵν τὸ διασέλιον πολλοίς τῶν κατ' ἐπίπασιν τελειότησε : non peccat is quidem in seculo : neque enim ulla lex est quæ prohibeat, sed non implet excellentissimam Eüangelica vitæ perfectionem.

Paganam conjugum licite relinquere potest ut sensit Augustinus] Libro i de adulterinis conjugis ad Pollentium cap. 13, & 18. ex quibus locis multa transcripsit Gratianus in causam xxviii, quæst. i.

Alias vero licere dicitur, non quod salva pietate & officiorum regnis fieri potest, sed quod apud homines pœna non subjacet] Tertullianus in exhortatione ad castitatem: Licentia plerumque tentatio est disciplina. ibidem: omnia licent, sed non omnia pro salute. Chrysostomus de penitentia viii : ὁ ἀκροκιδας οὐκ βολεῶν ἐδῆται ἰς μέλι ἀγριοῦ τῶν τῶν λαμπρῶν ἀρροφῶν ἡδὲ βασιλικῆν τῆ ἀπτεζω ἕξ ὡθενίως ἀεσπῶσῆν. σὸν ἕξῆσι σοι καὶ τοι ἰδοκῆ βασιλεῖ πῶτε ἕξῆναι. Hic qui herbarum cacuminibus vescebat & fero melle, illi splendidam & regiam mensam sibi apponere solito, cum auctoritate edicte, non licet ti i. Atqui videntur regi omnia licere. Columella præfatione libri vii: Nec sane est vindicandum nobis quicquid licet: nam summum jus antiqui putabant summam crucem. Hieronymus ad Iovinianum: Et ὁ vere jus summum, summa malitia.

Vt à Seneca patre] Inter alia controversiarum libro iv, 24.

Ex tragœdia Euripidis] Ione.

Hæc bellica iura] Servius in excerptis Fuldensibus ad ii Æneidos : Iure belli Politen Pyrrhus occiderat: sed cur ante oculos patris? Spartianus Severo: præter eos quos jus prælii absumpsit.

Quæ commissæ capite luerent, tum quia paludati fecerunt laudamus] Confer quæ supra libro ii, cap. i. §. i.

Post modicum tempus] Bemus vii historiarum. Ea defensione utitur Cicero pro Ligario. Exemplum habes apud Livium libro xxv, de civibus Campanis. Alia apud Thucydidem libro i, & v.

Sed ex iure ejus qui ibi imperium habet] confer dicenda infra cap. vi,

§. 26. & Albericum Gentilem Hispanicarum Advocationum lib. 1, c. 6. Wechnerum in consilio Franconico 92.

Livius] Vide simile factum Venetorum Græcos impediendum ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud Chalcocondylam lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem. Bembum lib. 4. de Pisano & Genuatibus in Sicilia, Bizarum bello Pisano. de Rostochio & Gripwaldia Paulinum Gotthum.

§. IX.

Et quorum connexa cum Cananæis erat causa] ut Amalecithæ de quibus Iosephus libro VI. 8. in Saulis rebus: ἐπὶ σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχάρισεν, εἰδὲν ὅμῶν εἶσθ' ἀνθρωπίνης σκελετοῦ ἐπεὶ Δαβὶδ πρὸς αὐτὰς φύσεως ἠγάπησεν, τῶσδε τοῖς πολέμοις τούτοις ὄρεθον. Ad eadem seminarum etiam & puerorum processit, nihil existimans se crudele aut natura humana adversum in eo facere, primum quod hostes erant in quos id fiebat, &c.

Homericum illud] Ex eodem Homero Severus in Britannos his verbis usus:

μηδ' ὄν τινα γαστέρι μήτηρ
κῆρον εἶοντα φίλοι, μηδ' ὅς φύζοι αἰπῶν ὄλεθρον.
nec qui latet abditus intra

Viscera matris adhuc, fugiet crudelis fata.

Romani capta Ilurgi] Scipio capta Numantia: Iuliani milites in mulieres Daciris relictas. Zosimus III. Idem Iulianus capta Majozamaltha. *Sine sexus discrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit, potestas iratorum absumit*: ait Ammianus libro XIV.

§. X.

Ne captivi quidem ab hac licentia exempti] Elisæus apud Iosephum: τὰς γὰρ νόμον λαφύειν πολέμου, δίκαιον εἶναι ἐλεγε δίκαιον. belli jure captos interfici justum dicebat. itaque Virgilius captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli

Te precor hanc animam serves, natoque patriæ.

LXX millia Slavorum captorum ab Ortone interfecta narrat Withkindus lib. II.

§. XII.

Acceptos in deditionem sine conditione ulla, legas interfici] Vide Thuanum libro LXX, in anno cLo Io LXXX, in rebus Hiberniæ.

Ut triumphis die occiderentur] simile apud Reginonem in anno Io ccccv.

§. XIII.

Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicium, referre aut ad talionem aut ad pertinaciam] ut Chalcocondylas libro VIII.

Pari pœna exacta] Vide eundem Diodorum de Spendio & Amilcare Barca in Excerptis Peiresianis.

§. XV.

Et metu infamie] Senatores ad Pyrrhum: ἵνα μὴ τὸ σὸν πᾶσι ἡμῶν ἀφελῶν ἐνέγκῃ. ne nobis infamiam adferat si quid tibi acciderit.

Qui licitum volunt hostem veneno occidere] Vide de Venetis Bembum sine libri III.

§. XVI.

De Getistradiz Ozidius] de Scythis Plinius libro XI, 53: Scythæ sagittas tingunt viperina sanie, & humano sanguine: irremediabile id scelus mortem illico adferi levi tactu. de Serviis vide supplementum Helmodi c. 4.

Sed hoc quoque contra jus est gentium] ideo Ilus Mermerides in Odyssææ A. Vlyssi negat venenum ad spicula,

ἔπειτα ἡμεῖς νεμεσιζέμεν αὐτὸν ἐόντας.

Veritus vim Divinam morte carentium.

Sine veneno] cadaveribus, asbesto, quibus usus in obsidione Auximi Belifarius. Procopius Gothicorum II. calce, ut Turcæ ad Dibiram. Nicetas lib. I de Alexio Isaaci fratre. Sunt talia & apud Ottomem Frisingensem & Guntherum Ligurino.

§. XVII.

Fontis vena interceptantur] Vide Priscum in Excerptis legationum. Pipinus] Vide Paulum Warnafredi libro VI.

§. XVIII.

Q. Mucii Scævola] qui Plutarcho ἕνεκεν εἰς πᾶσαν δόξαν ἀγαθός, vir ad omnem virtutem egregius.

Paucioribus idem licuit] Valens pecuniam promisit ei qui Scythæ cujquam caput attulisset. ita pax obtenta. Zosimus IV.

Laudat Eleazarum Ambrosius] Et Iosephus Antiquæ historiæ XV, 14. Factum non dissimile Theodosii in Eugenium est apud Zosimum libro IV. Gallorum in regem Persarum apud Agathiam : Persarum decem in Julianum apud Ammianum XXIV, & Zosimum III. Alexii Comneni in Torusē apud Nicetam Choniaten lib. IV de Manuele. Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud Zonaram.

Qui tali opera uti noluerint] Vide Cromerum p. 113.

Viriati cades] Scriptor de viris Illustribus : qua victoria, quia emptæ erat, a senatu non probata. Eutropius : cum interfectores ejus premium à Capione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse Imperatorem à suis militibus interfici. ubi forte legendum, à Capione consule promissum. Sic quod in Sertorium admissum est, damnat Ammianus libro XXX.

Insidias tales degeneres negat] Sic de Florentio & Barchalba, qui delectorem Procopium adduxerant Ammianus : si principem legitimum prodidissent, vel ipsa justitia jure casus pronuntiaret. si rebellem & oppugnatorem interna quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Sic laudatur Artabanes occiso Gontharide apud historicum Procopium sine Vandalicorum secundi. Adjice de Sechodoli cade Cromerum libro XXVIII.

Gessisse curam pudicitie] & Lucullus narrante Xiphilino. vide editum Mauri Cabaonis apud Procopium Vandalicorum I. § XIX.

Vim nefariam] Appianus Mithridatico de Chiis captis : τὰ γυναικὰ καὶ τὰ παῖδια βαρβαρικῶς κατὰ τὴν ἀρχάντων ὑπέλαβον. mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant stuprati.

Inter Christianos] Servarunt id Belifarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. Procopius hæc tradit Gothicorum III.

Ex ea parte que de captiva ducenda] quam facunde explicat Philo libro I ἐπὶ Φιλαδέλφειας. Iosephus altero contra Appionem : τὴν αἰχμητῶν κατεινόησάν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπὸ τῆς μεγάλῃς ἢ γυναικῶν. Lex etiam pro bello captis curam gessit, ut ab sit ab eis contumelia, maxime a mulieribus.

In Corsicam deportatum] At Persarum rex Chosroes eum qui Apameæ puellæ vim intulerat, cruci affixit. Procopius Persicorum II.

CAPVT V.

De rebus vastandis eripiendisq̄ue.

I. Res hostium corrumpi & rari posse.

II. Etiam sacras, quod quomodo intelligendum.

III. Et religioſas, addita iidem cauſis.

IV. Doli quatenus hic permiſi.

Offic. III.

Lib. XXXI.

An. XIII.

L. cum loca.
D. de reli-
gioſis.Lib. I, cap.
III. 7. 8.

Ann. XII.

L. inter ſti-
pulan. em. 7.
ſacrum, &
l. continuus.
7. cum quis.
D. de verb.
oblig.

NON * eſſe contra naturam ſpoliare eum quem honeſtum eſt necare, dixit Cicero. Quare mirum non eſt ſi jus gentium corrumpi ac rari permiſerit res hoſtium, quos interficere permiſerat. Polybius itaque hitoriarum quinto jure belli comprehendit ait ut munitiones hoſtium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & ſi qua ſunt ſimilia, aut eripiantur aut corrumpantur. Et apud Livium legimus eſſe quadam belli jura qua ut ſacere ita pati ſi fas: ſata exuri, dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi. Ipaſas urbes totas dirutas aut moenia ſolo æquata, populationes agrorum, incendia ſingulis ferme paginis apud hitoriarum ſcriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. Oppidani, inquit Tacitus, portis ſponte patefactis ſe ſuaque Romanis permiſere, quod ſalutem ipſis tulit: Artaxatis ignis immiſſus.

II. Neque jus gentium merum, ſepoſita officiorum aliorum conſideratione, de quibus dicemus infra, ſacra excipit, id eſt quæ Deo aut diis dicata ſunt. Cum loca capta ſunt ab hoſtibus, * omnia deſiunt ſacra eſſe, ait Pomponius Iuriſconſultus. Sacra Syracuſarum victoria profana fecerat, ait Cicero Verrina quarta. Cauſa hujus rei eſt, quod quæ ſacra dicuntur revera non eripiuntur humanis uſibus, * ſed publica ſunt, ſacra autem nominantur à ſine cui deſtinata ſunt. Signum ejus quod dico eſt, quod cum quis populus alteri populo aut Regi ſe dedit, tum etiam ea dedit quæ divina dicuntur, ut ex formula appareret quam citavimus alibi ex Livio, cui convenit illud in Amphitruone Plauti:

Urbem, agrum, aras, focos, ſequæ uti dederent.

Deinde:

Deduntque ſe divina humanaque omnia.

Et ideo Ulpianus publicum jus etiam in ſacris ait conſiſtere. Pausanias Arcadicis ait morem fuiſſe Græcis barbariſque communem, ut res ſacrae arbitrii eorum fierent qui urbes cepiſſent. Sic Iovis Hercæi ſimulacrum Troja capta conſeſſum Sthenelo, multa que alia ejus moris exempla commemorat. Thucydides lib. IV: τὸ νόμον τοῖς ἑλλήσιν εἶναι, ὅτι ἂν ἢ τὸ κατὰ τὸ ἴδιον ἐκείνης ἢ τε ἀλλόθεν ἢ τε βραχυτέρας, τῶν καὶ τὰ ἰσχυρὰ ἀὲρ γίνεσθαι. jus hoc apud Græcos eſſe, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva, * eorum ſint & templa. A quo non diſcrepat illud apud Tacitum: Cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaque & numinum effigies, juris atque imperii Romani eſſe. Quare & populus ipſe mutata voluntate poteſt ex ſacro profanum facere, quod non obſcure indicant Iuriſconſulti Paulus & Venulejus: & temporum neceſſitate videmus res ſacras ab his qui ſacraverant * in belli uſus converſas, ut à Pericle ſub pollicatione reſtituendi tantundem, à Magone in Hiſpania, à Romanis bello Mithridatico, à Sulla,

à Sulla, Pompejo, Cæfare atque aliis factum legimus. Apud Plutar-
chum Tiberius Gracchus : *ισογν & αὐτοῦλον ἔδεν ἄτως ἔσειν, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀνα-
θήματα. ἡεῖα δ' ἵ τῆτοις, & κινεῖν κῆ μίσεφίρειν ὡς βελέττει τ' δῆ μὲν ἔδεις κερῶλοκε.*

Nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hac transmoovere nemo prohibet. * In controversis Se-

neecæ patris legimus, Pro republica plerumque templa nudantur, & in usum
stipendii dona constamur. Trebatius jurisconsultus temporum Cæsaris:

* *profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque
conversum est. Hoc ergo gentium jure usus Germanicus in Marfos,*
narrante Tacito: *profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus
templum quod Tanfana vocabant, solo aquantur. Pertinet huc illud Vir-
giliï :*

Colui vestros si semper honores

Quos contra Eneada bello fecere profanos.

Deorum donaria * capi à victoribus solere notavit Pausanias: & Ci-
cero belli legem id vocat de P. Servilio loquens: *Signa, inquit, & or-
namenta ex urbe hostium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio jure
sustulit.* Sic Livius templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus

Roman advexit parta ait belli jure. C. Flaminius pro M. Fulvio:
Signa ablata & cætera facta qua captis urbibus soleant. * Fulvius quoque

in oratione belli jus hoc ipsum appellat. Et Cato in oratione apud
Sallustium referens quæ victis solent accidere, ponit & * fana spoliari.
Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod in-
esse credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasione
conveniunt: & hoc sensu impietatis, aut læsi etiam gentium
juris accusantur interdum, qui talia commiserunt, nimirum ex talis
opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sentiant: sicut

Iudæis non permissum tantum, sed & præceptum est gentium simu-
lacula abolere, nam quod sibi accipere verantur, id eam causam ha-
bet quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuri-
tatis admoniti ipso contactus interdicto; non quasi alienis sacris par-
ceretur, quomodo * Iosephus exponit, Romanis haud dubie blan-
diens, sicut & in expositione præcepti alterius, de non nominandis
gentium diis, quod ille ita explicat quasi illis obloqui verarentur,
cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex
non fineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simu-
lacrâ illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos Angelos, aut
vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & huma-
no generi infestos Dæmonas, ita ut recte dixerit Tacitus in Iudæo-
rum institutis describendis *profana illic omnia qua apud nos sacra.* Non

mirum ergo est si templa profani cultus à Maccabæis incensa non se-
mel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrupit, ni-
hil fecit contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exaggerant
Græci scriptores. Nam * Persæ non credebant in simulacris esse
ulla numina, sed Deum esse Solem & portionem ejus aliquam
ignem. Lege Hebræa, ut idem Tacitus recte, *templi limine præter
sacerdotes arcebantur.* At Pompejus eodem auctore *templum jure vi-
toris ingressus est:* aut ut Augustinus rem eandem narrat *non devotione*

supplicii,

De Civ. Dei
lib. xviii,
c. 45.

Macr. sat.
111.

Ann. I.

Lib. viii.
Verf. 111.

Lib. xxv.

xxxix.

Deut. vii.
5.

Hist. v.

I Macc. v,
& x.
Apo. Ped. in
Verf. 111.

supplicis, sed jure victoris: bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero disertè ait, pudore & obrectatorum metu, non religione: male quod ingressus est, quippe contempto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Iudææ trucidaretur, ad Cassium Ægypti promontorium. at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem Templum excidio datum à Tiro Iosephus memorat, additque factum

*Bell. Iud.
16. v. 1, c. 24.
et 34.*

τῷ Ἱ πολέμῳ νόμῳ.

III. Quod de sacris diximus, idem & de religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, sive populi alicujus sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse desinere scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus Iuriconsultus: *Sepulchra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublati in quemlibet usum convertere possumus*: quod ita tamen intelligendum ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus.

*L. Sepulchra,
D. d. sepulchro violato.*

IV. Illud hic breviter repetam non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permisos censeri, imo alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad meretricium & improba fœnora.

Annotata ad Caput v.

§. I.

Non esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare] Suetonius Nerone XL, tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentiſſimarum provinciarum Cyprianns de Mortalitate: Sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.

§. II.

Omnia desinunt sacra esse] Tertullianus Apologetico: Porro bella & victoria, captis & everſis plurimum urbibus constant: id negotium sine Deorum injuria non est. eadem strages moenium & templorum, pares cades civium & sacerdotum: nec dissimiles rapina sacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum quot trophæa. tot de Diis quot de gentibus triumphi. tot manubia, quot manent adhuc simulacra captivorum deorum. mox: Et bene, quod si quid adversi urbibus accidit, eadem clades templorum qua & moenium fuerant.

Sed publica sunt] Marſilius Patavinus in defensore Pacis cap. v, p. 2. Nicol. Boërius Decif. LXIX, num. 1. Bossius in crim. de foro competente num. 101. Cothmannus conf. 100, num. 30.

Eorum sint & templa] ostendit hunc morem & Polybii locus infra capite VIII, §. 4.

In belli usus convertas] ut à Syracusis tempore Timoleontis, in cuius vita id habet Plutarchus. Chii multam sibi à Mithridate indidit etiam è sacris vasis conficiunt. Appianus Mithridatico. Plinius lib. VII, cap. ultimo de Porcio Catone agens: *idem arbores religiosas lucosque*

lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto; cuius rei rationem quoque eodem volumine irradidit. Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abstulit, Plutarcho narrante, & Appiano. idem pretium restituit. Diodorus Siculus in excerptis Peirefianis. Augustus ex templis thesauros accepit mutuos, Appiano docente civitium v. vasa sacra ab Agapeto oppignorata tradit Cassiodorus XII, 20. Heraclius in gravi necessitate vasa Ecclesiae in nummos vertit, sed postea pretium reddidit, ut narrat Theophanes. vide & Annam Comnenam libro v, & libro vi. Cromerum libro XXI. orationem Laurentiani apud Bembum libro vi. Adde quae infra dicentur capite XXI, §. 23.

In controversiis Seneca] in Excerptis IV, 4.

Profanum quod ex religioso vel sacro in hominem usum proprietatemque conversum est] Servius ad Æneidos II, de Cereris templo: Æneas scit ante esse profanatum. idem habet ad III, & ad IX Æneidos & ad XII. Ad Eclogam vero septimam: Dona oblata numinibus iam diu sacra sunt, & dona possunt dici, quamdiu non fuerint profanata.

Capti à victoribus solere] Virgilius Æneidos v,

Neptuni sacro Danais de poste refixum.

Plutarchus Fabio narrat, signum ab eo Hercules Tarenti captum missumque in Capitolium: reliquos Deos Tarentinis relictos ut iratos. Huc spectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad Nationes II: Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi: manent & simulacra captiva: & utique sentiunt, quos non amant.

Eulvius] Vide Polybium excerpto legationum 27.

Eana spoliari] Vide Cromerum libro XVII, de rebus Antiochenis Ecclesiae capti à Chosroë, vide Procopium Persicorum II.

Iosephus] Antiquae historiae IV, 8. & libro adversus Appionem altero.

Perse non credebant in simulacris ulla esse numina] Diogenes Laertius initio, τῶν ἱερῶν ὑπονοήσαντες τὸς μύθους: damnari simulacra à magis.

C A P V T V I.

De jure acquirendi bello capta.

I. Circa acquisitionem rerum bello captarum, quale jus natura.

II. Quale jus gentium: cuius testimonia adduntur.

III. Quando res mobilis capta censetur ex Gentium jure:

IV. Quando agrum.

V. Res quae non sunt hostium non acquiri bello.

VI. Quid de rebus repertis in navibus hostium?

VII. Iure gentium nostra fieri qua hostes nostri alii bello eripuerant, quod testimonium probatur.

VIII. Resellitur sententia statueri res captas ab hostibus omnino singulorum capientium fieri.

IX. Naturaliter & possessionem & dominum per alium acquiri.

X. Distinctio aliorum bellicorum in publicos & privatos.

XI. Agros acquiri populo aut ejus cuius est bellum.

XII. Res mobiles & se moventes actu privato captas singulorum capientium fieri.

XIII. Nisi lex civilis aliud statuat.

XIV. Captas actu publico fieri populi aut ejus cuius est bellum:

XV. Arbitrium tamen in res tales aliquod solere imperatoribus concedi:

XVI. Qui aut eas referunt ad ararium:

XVII. Aut dividunt militi: & quomodo:

XVIII. Aut direptionem permittunt :

XIX. Aut alius concedunt :

XX. Aut factis partibus aliud atque aliud statuunt : & quomodo.

XXI. Peculatum circa prædam committi.

XXII. Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari posse.

XXIII. Sic sociis prædam concedi :

XXIV. Sape & subditis : quod variis exemplis terrestribus & maritimis illustratur.

XXV. Vfus ante dictorum.

XXVI. An capta extra territorium utriusque partis bellantium, acquirantur belli jure.

XXVII. Jus hoc quod diximus quomodo belli solenni sit proprium.

PRæter quorundam actuum in homines impunitatem, de qua egimus hæctenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem bello justo ea nobis acquiruntur, * quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt * intra æquum poenæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ à quinque regibus acceperat, * decimam Deo dedit, ut historiam quæ existat Gen. xiv, explicat divinus scriptor ad Hebræos vii, 4. quo more Græci quoque, Carthaginenses & Romani diis suis, ut Apollini, Herculi, Iovi Feretrio decimam de præda sacraverunt. Iacobus autem Iosepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum : *Do tibi, inquit, partem unam supra fratres tuos, quam à manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo*, Gen. xlviii, 22. Quo in loco * illud cepi prophetico loquendi genere pro certo capiam sumi videtur, & Iacobo attribui quod posteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quasi eadem esse progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum quæ jam ante à filiis Iacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia conjunctam Iacobus pro sua pietate semper improbavit, ut videre est Gen. xxxiv, 30; xlix, 6. Probatum autem à Deo jus prædæ, inter eos quos dixi naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege sua de civitate post pacem repudiatam expugnata loquens sic ait : *Omnia ejus spolia diripies tibi : & frueris præda hostium quam tibi Deus dederit*. Rubenitæ, Gaditæ & pars Manassitarum dicuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent, & Deus eos propitius exaudiisset : quomodo & rex pius Asa narratur Deo invocato de Æthiopicis, injusto bello se læcessentibus, & victoriam & prædam reportasse : quod eo magis notandum, quia arma illa non ex speciali mandato, sed ex communi jure sumebatur. Iosue autem eosdem quos dixi Rubenitæ, Gaditas & Manassis partem secundis omnibus prosequens : *participes, inquit, sitis præda hostium cum fratribus vestris*. Et David cum ad Senatores Hebræos mitteret partem de Amalecitis spolia, pretium dixit muneri : *Ecce donum hoc esto vobis de præda hostium Domini*. Nimirum, ut Seneca dixit, militaribus viris speciosissimum est divitem aliquem spoliis hostilibus facere. Exstant & divina leges de præda dividenda Num. xxxi, 27. Et Philo inter diras legis esse ait ut ager ab hostibus demetur, unde sequi *ἀγορὴ μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ ἀεὶ σίαυ*, in suos famem, capiam hostibus.

II. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex justa causa bellum gerit, sed & quivis in bello solenni & sine fine modoque domi-

nus

Deut. xx,
14.

1 Par. v.
20, 21, 22.
11 Paral.
xv, 13.

Ios. xxxi, 8.

III. Benef.
37.

De diris.

¶ *us* fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut à gentibus omnibus & ipse & qui ab eo titulum habent in possessione rerum talium tuèdi sint. quod dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus apud Xenophontem: νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις αἰδίδος ἐστίν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἕλθῃ, ἢ ἰδόντων εἶνευ τῆς χεῖρας. Lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere. Plato dixit, πέντα ἢ νικωμένων ἀγαθὰ ἢ νικούντων γίνεσθαι, bona que victus habuit omnia victoris fieri: qui & alibi inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit πολεμικὴν, quæ & λείψικὴν, ἀγανιστικὴν & χειρῶνικὴν vocat, assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem Euthydemum Socrates interrogando eo perducit, ut ifspoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat. Sed Aristotele quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογεῖται ἐστὶν ὃ τὰ κτλ πόλεμον κερταῖμα ἢ κερταῖμονταν εἶναι φασι: Lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium fiunt. Eodem respicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμείοις εὐχεσθῆναι δὲ τὰ γαθὰ παρῆνευ χωρὶς ἀνδρείας. γίνεσθαι ἢ δὲ τῶς ἢ ἢ ἰχόντων ἀπὸ τῶν κερταῖων. Optandum ut hostibus bona adsint sine virtute: Sic enim sunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt.* Apud Plutarchum in vita Alexandri: τὰ τῶν ἡττημένων εἶναι τε δὲ εἰς ἀποσπαραξέσθαι τῆς κερταῖης, ea que victi fuerant esse esse appellari debent victoris. Idem alibi: τὰ τῶν ἡττημένων ἐν τοῖς μέρουσιν ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἀδρα ἀποκείνται: quæ verba sunt ex Xenophonte secunda de Cyri institutione. Philippus in Epistola ad Athenienses: πάντα τὰς πόλεις ἰκεῖν ἢ τῶν ἀπορῶν ἢ τῶν ἀπορῶν ἢ τῶν ἀπορῶν ἢ τῶν ἀπορῶν. Omnes tenemus oppida à majoribus relicta aut possessa belli jure. Æschines, ἐν ἰδρὸ πρὸς ἡμᾶς πολεμίας δοξαζέσθαι τὴν πόλιν εἶλες, κερταῖς ἔχεις τὰ τοῦ πολεμίας νόμου κτησέσθαι. Si bello in nos suscepto armis cepistis urbem, jure eam possessionis belli lege. Marcellus apud Livium quæ ademit Syracusanis* ademisse se ait belli jure. Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & Masanissa quem agrum pater suus Carthaginiensibus bello ademisset, habere se jure Gentium ajebat. Sic & apud Iustinum Mithridates: non Cappadocia solum eductum quam jure gentium victor occupaverat. Cicero Mitylenas ait populi Romani factas belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cepisse ait, aut occupatione vacuum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion Cassius: τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κερταῖσι ἀποσπαραξέσθαι. Etiam Clemens Alexandrinus ait res hostium rapi & acquiri belli jure. Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capiuntur sunt ait Cajus Iuriconsultus. Naturalem hanc acquisitionem, φυσικὴν κτήσιν appellat Theophilus in Græcis institutionibus, sicut & Aristoteles dixerat πολεμικὴν φύσει κτήσιν rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum. nimirum quia non causa aliqua, sed ipsum nudum factum spectatur & ex eo jus nascitur, sicut & Nerva filius, referente Paulo Iuriconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cepisse agebat, e jusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur. item in bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt qui primi possessionem apprehenderunt. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud Xenophontem,

Xenoph. v
de inst.
Cyr.
De leg. bus.

Sophist.
Comm. IV.

i Polit.

De male
obita lega-
tione.
Livius libro
XXXIX.
Lib. XXXIX.

Libro
XXXVIII.
II. contra
Rullum.
Off. I.
Strom. I.

L. natura-
lem, s. ult.
D. de acq.
rerum dom.
tit. de nat.
divis.
Arist. I de
rep. c. 8.
L. i. §. D.
de acq. poss.

His. Gr.
111.

tem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse causa ut à jure belli recte occupentur.

III. Cæterum in hac belli quæstione placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur, qui ita detinet ut recuperandi spem probabilem alter amiserit, ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit ut capta dicantur ubi intra fines id est præsidia hostium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit amitti eum ubi fines nostros excessit: & Pomponius captum bello explicat eum quem hostem ex nostris ceperunt, & intra præsidia sua perduxerunt: antequam enim in præsidia perducatur hostium manere civem. Hominis autem & rei in hoc gentium jure eadem fuit ratio. Vnde facile intellectu est quod alibi dicuntur capta statim capientium fieri cum conditione aliqua, continuandæ scilicet eo usque possessionis, debere intelligi, cui consequens esse videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ censeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi rota classis se tenet, perducta sunt. nam tunc desperari incipit recuperatio. sed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur ubi * per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.

IV. At agri non statim capti intelliguntur simul atque in seffi sunt. nam quamquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus ab eo interim possideri, ut à Celso notatum est, tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscunque possessio, sed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam quem Annibal castris insidebat adeo non amissum judicabant, ut eo ipso tempore nihil minoris venierit quam antè venisset. Is ergo demum ager captus censebitur, qui mansurus munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo à terrendis hostibus à Siculo Flacco allata, quam illa Varronis à terendo, aut Frontini à terra, aut Pomponii Iuriconsulti à terrendi jure quod habent magistratus. Sic Xenophon libro de Vectigalibus agri possessionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ *τετραγωνία* ipse appellat.

V. Liqueat & hoc ut res aliqua nostra belli jure fiat requiri ut hostium fuerit: nam quæ res apud hostes quidem sunt, puta in oppidis eorum aut intra præsidia, sed quorum domini nec hostium sint subditi nec hostilis animi, eæ bello acquiri non possunt, ut inter cætera Æschinis dicto jam loco ostenditur Amphipolim, quæ urbs esset Atheniensium, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim domini odiosius est quam ut produci debeat.

VI. Quare quod dici solet * hostiles censei res in hostium navibus repertas, non ita accipi debet quasi certa sit juris gentium lex, sed

L. Pomponius. D. de acq. re. dom.
L. Postliminium & postliminio. D. de captiv. l. ult. ibid. l. Postliminium, & in bello. d. tit. Inst. de rer. divis. & item ea. Inst. d. loco. L. naturalium. & item de acq. rer. dom. Consulatus maris c. 283, & 287. Const. Gallia lib. xx, tit. 13. art. 24. Corn. de lapide in Gen. c. xiv. Molina disput. 118. L. quod meo D. de acq. vel amitt. poss. L. l. xxvi.

Consul. marit. c. 273.

sed ut præsumptionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra jam olim, anno scilicet c10 ccc xxxviii flagrante cum Anstiacis bello frequenti fenatu judicatum & ex judicato in legem transiisse comperi.

V I I . Illud vero extra controversiam est si jus gentium respiciamus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia jus gentium hostes primum dominos fecit dominio externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur se Iephtes contra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia à Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transfisset.

* Sic & David quod ipse Amalecitis, Amalecitis antea Palæstinis eripuerant, pro suo habet ac dividit. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem in Senatu Romano * cum Volsci olim possessa re-
 pereret, sententiam sic dixit: ἡ ῥωμαῖοὶ κερδῖς αὐτῶν ὑπολαβόντων ὁρδὴ κτήσεις

Jud. XI, 23,
24, 27.
I Sam.
XXX. 20.
Lib. VI.

εἶναι καὶ δικαιοῦσαι, ἀς κερδίσαντες πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ καὶ ὅσῳ ἂν ὑπομεί-
 ναμεν μωρία τὴν ἀρετὴν ἀφαιρήσῃ. κρινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐν τῷ πόντῳ ἰσχυροῦ-
 νοῖς καὶ λιπέειν ἀγωνισάμενοι, ὡς ἢ ὑπερχόντων ἤδη σερησόμεθα καὶ ἰαντὺς ὅσα πλε-
 μῖες βλάψομεν; Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus posses-
 siones quas belli lege captas habemus, neque vero induci possumus, ut stulta faci-
 litate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel per-
 tulerunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus
 nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut
 parva relinquendo in nos ipsos ea constituamus que in hostes constitui solent. &

in responso Romanorum Auruncis dato: ἡμεῖς οἱ ῥωμαῖοὶ δικαιοῦμεν ὅσα
 κτᾶται πρὸς ἀρετῇ περὶ μῖες ἀφελόμενοι ταῦτα τοῖς ἐχθροῖς ἀς αἰκία. ὡς ἀδιδόναυ:
 nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quevisi ut optimo
 jure propria ad posteros transmitti. Alibi in responso ad Volscos sic Ro-

mani: ἡμεῖς ἢ κερδῖς αὐτῶν ἡγεμέται κτήσεις ἀς ἂν πολέμῳ κερδήσαντες λαβόμεν.
 ἔτι πρὸς αὐτοὺς κέρδις ἡγεμέται μόνον τὸν δὲ, ἔτι αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγεμέται εἶναι μάλλον ἢ
 ἐχθρῶν, ἀπειρίας τε καὶ ἐπιπνοας καὶ βαρβαρίας εἰδότες αὐτὰ κερδίσαντες. ἐκ ἂν ἐν-
 δειμησὴν ὑμῶν μεγαλοκῆρ ἔδεν, ἔδ' ἂν ἀποσειμήμεν ὑπὲρ δουρικτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη
 κηρύττις, εἰ τις ἀμὲν ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας κηρύττις, ταῦτα ὑπὸ δουρίας τε & μωρίας
 ἀφαιρεθείη: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod belli jure cap-
 tum quaesitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis ve-
 rius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam
 barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello par-
 tis abstulimus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine
 quaesita sunt, ea per formidinem aut stultitiam amittere. Sic & in responso
 Samnitum: πολέμῳ κερδήσαντων ἡμεῶν ὁμοῦ ἐστὶ νόμος κτήσεις δικαιοῦσας. Cum
 armis hac quaesierimus, quæ lex acquirendi justissima est. Livius cum narraffet
 agrum prope Lucam à Romanis divisum, eum agrum sic notat: De

Lib. VII.

Ligure captus is ager fuerat: Etruscorum antequam Ligurum fuerat. Hoc jure à Romanis retentam Syriam Appianus notat, nec redditam Antiocho Pio, * cui eam eripuerat Tigranes hostis Romanorum: & Iu-
 stinus ex Trogo sic respondentem facit eidem Antiocho Pompejum;
 ut habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani, non daturum, quod

In exc. le-
gar.

ut habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani, non daturum, quod

Lib. XII.

ut habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani, non daturum, quod

Mitbrid.
Civil. I.
Lib. XI.

suere

suveri nesciat. Sed & eas Gallix partes quas Gallis eripuerant Cimbri Romani pro suis habuere.

VIII. Gravior disputatio est, cui in bello publico ac solenni res hostium acquiratur ipsi ne populo, an singulis qui de populo aut in populo sunt. Valde enim hic variant recentiores juris interpretes, quorum plerique cum in jure Romano legissent capta capiendum fieri, in Canonum autem corpore distribui prædam publico arbitrio, alii post alios, ut fieri solet, dixerunt, primo ac jure ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt, atamenduci assignanda qui inter inlites distribuatur: quæ sententia cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius à nobis refutanda est, ut specimen sit quam parum tuto in hoc controversiarum genere tali auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu utrumvis potuerit constitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuius qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quod sunt res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

IX. At res quæ nullius sunt, fiunt quidem capiendum, sed tam eorum qui per alios, quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus Iurisconsultus recte dixit: *quod naturaliter acquiruntur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus: & Paulus receptis: Possessionem acquirimus animo & corpore: animo utique nostro: corpore vel nostro vel alieno.* Idem ad edictum: *Per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiruntur,* quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos qui in Olympiis certabant præmia acquirebant iis à quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & alibi diximus. Quare discrimen quod traditur inter liberas personas & serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipse profiteretur, ratione, sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quod per seipsum potest, & perinde esse per se quis faciat an per alium.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio iuter actus vere publicos belli, & inter actus privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipso, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cælen Syriam Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium quinto.

XI. Res

Bart. ad l. Si quid bello D. de capt. Alex. & l. 1. 1. D. de acq. poss. Aug. Inst. de rer. divis. 4. Item qua ex hostibus, Pan. ad c. sicut de jur. n. 7. Th. Gram. decis. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello q. 4.

L. ea que D. de acq. dom. Lib. v. tit. 2. L. 1. 4. per procur. D. de acq. poss. L. quacivique, D. de oblig. stipulario, 4. alteri de verb. signif. L. 1. C. per quas pers. potest & c. qui facit de reg. jur.

Liv. xxx.

XI. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis prædiis capi non solent: ideo ut respondit Pomponius, *publicatur ager qui ex hostibus captus sit*: id est ut ibidem exponit *præda non cedit*: prædæ nomine stricte accepto. Salomo prætorii præfectus * apud Procopium: *ὡς τὰ ἄλλα ἀνδραποδαίει τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἵναυ ὅσοι αἰκνωθῆσιν εἶναι. Τὴν μὲν τοι ἀντὶν βασιλεῖ τι & τῆ ῥωμαίων ἀρχῆ ἄρῃσιν.* Captivos sane & res alias militibus præda loco cedere ratione non caret: (accipiendum hoc ut fiat publico concessu quemadmodum infra exponemus) agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere. Sic * apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus sortito divisus est. Sic Romani captos agros aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut distraxerunt, aut assignaverunt colonis, aut fecerunt vectigales, quarum rerum passim in legibus, historiis, & agrimenforum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo belli civilis: *ἰαμαίει τὴν Ἰταλίαν πολέμου χειρῶν μέρος γῆς μίση ἐλάμβανον*: Romani cum Italiam armis subegissent victos parte agrum multarunt. & secundo libro: *τῶν ἢ πολεμίων ὅτε κατέσχον ἐδὲ τῶν ἄπασαν τὴν γῆν ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν ἀλλ' ἐμετέλλοντο*. Etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur. Notat Cicero oratione pro domo sua ad Pontifices, consecratos interdum ab imperatore agros de hostibus captos, sed populi iustu.

XII. At res mobiles & se moventes, aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, sunt singulorum capiuntur. Et huc referendum est Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium sunt*. Quæ apud nos sunt, id est bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus, *Veram in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes suo fato* (ita legendum non facto aut pacto ut habent libri) *deprehenduntur*. fato hoc ascribit Iurisconsultus, quia * nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato ascribere tralatitium est. Tale illud Nævii: *Fato sum Rome Metelli consul*, id est sine suo merito. Indidem venit quod si quid milites capiunt non in proximo aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permisso faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim non ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injustis excursibus capiunt: quod genus prædæ Itali hodie corramiam vocant, & a butino distinguunt.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est ut id juris gentium sit ante omnem ea de re legem civilem, nam populus quisque inter suos aliter potest constitui, & dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest, ut quæ apud nos reperiuntur hostium res, publicæ fiant.

XIV. At de his quæ quis actu bellico capit alia est ratio. Ibi enim

L. Luc. Titius. D. de evictionibus. Litem si verb. §. 1. de rei vind.

L. transsumgam §. 1. D. de a. q. re. dom.

L. in bello. D. de capt. & postl.

Salic. in l. ab hostibus. C. de cap. Tho. Gram. Decis. Neap. 71. n. 18.

enim singuli reipublicæ personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eas populus, si lex civilis aliud non statuat, ut possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis. Incipiam à Græcis, quorum morem Homerus non uno loco describit :

Ἄλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπέσθησαν, τὰ δὲ διδάται.

Omnia jam divisa quibus spolia vimus urbes.

Apud eundem Poetam Achilles, de urbibus agens quas ipse expugnaverat,

Τῶν ἐν πίσσῳ κειμήλια πολλά κ' ἐσθλὰ
Ἐξελόγη, κ' πάντ' ἑφίρω· Ἀγαμέμνονι δόσθη
Ἄτρεΐδῃ, ὃ δ' ὀπίθῃ μέγαν ᾠδὴν ἤησεν ἰθὺς
Διζέμενθ'· δὴ πᾶν ἄρα διαισώκετο, πολλά δ' ἔχευεν.

*Omnibus his ingens pretio numeroque supellex
Nostra rapta manu: regi sed victor Atreida
Cuncta Iuli, celeres residens qui pone carinas,
Divideret cum pauca aliis, sibi multa tenebat.*

Spestandus enim hîc Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipse sed cum senatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorum, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achilles:

Οὐ γὰρ σοὶ ποτὶ ἴσον ἔχω χίεσθαι, ὅππότε δ' ἄχαιοι
Τρώων ἐπιέσωσ'· εἴ τι κοίμῃσιν ἐπὶ γῆλιθ' ἔσθ'·

*Nam neque me tecum præda pars æqua sequetur,
Si Danaum virtus Trojanum everterit urbem.*

Et alibi Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam aris & auri, & viginti mulieres, quæ præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante,

Custodes lecti Phoenix & dirus Vlysses
Prædam afferabant: huc undique Troia gaza
Incensis erepta adytis, mensaque Deorum,
Cratèresque auro solide, captivæque vestis
Congeritur.

Sic posterioribus temporibus prædam Marathoniam affervat Aristides. Post prælium ad Platæas severe edictum ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis distributa. Athenis postea devictis in publicum relata à Lysandro præda. Et publici officii nomen * apud Spartanos, λαφυροπάταις præda venditores. Si ad Asiam venimus, Trojanifoliti, ut docet nos Virgilius, præda ducere solem ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos Achillis, ut intelligas jus acquirendi dominii in captura sola non fuisse. Ad Cyrum Asiæ victorem, nec minus ad Alexandrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos occurrit. Sic quæ Agrigenti capta,

Æn. II.

Plut. Arist.
Herod. l. 1x.

Plut. Lysan-
dro.

Homer. Il.
x. Eurip.
Rheso.
Plinius libro
xxiii. c. 3.

capta, quæque in pugna Cannensi & alibi, Carthaginem missa. Apud Francos veteres, ut ex Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant * sorte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod fors ipsi addidisset. Sed quanto re militari Romani cæteri præfiterent, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis morum Romanorum diligentissimus observator ita nos hac de re edocer: *πὲρ ὧν τῶν πολέμων λαίφρα, ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπάρχη τυχὲν δι' ἄρεσθην, δημόσια εἶναι κελεύσει ὁ νόμος, καὶ τὰ τοιαῦτα ὅπως πρὸς ἰδιωτῶν γίνεται κέρει, ἀλλ' ἔδει αὐτὸς ὁ πρὸς δυνάμεις ἡμεῶν, ἢ δὲ ταμίαις αὐτὰ ὡς λαβὰν ἀπὸ πωλῆων ἔχει δημόσιον ἀναφέρει.* Quæcumque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem imperator exercitus. verum quæstora illa accipit & vendita in publicum refert. Verba hæc sunt eorum qui Cæriolanum incusant, nonnihil ad invidiam composita.

XV. Nam * populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum, * ejus dispensandæ arbitrium imperatoribus libera republica permittendum fuisse, sed tale ut actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud Livium: *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium esse imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius ab omni suspitione essent, rejiciebant ad Senatum ut Camillus. & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant, diverso modo usi reperuntur.

XVI. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, * prædam non attingebant omnino, sed si pecunia erat in præda, eam jubebant à quæstore populi Romani percipi, si res aliæ, eas per quæstorem sub hasta venditari: ubi redactam pecuniam manubiarum nomine significatam Favorinus apud Gellium sensit. Hæc pecunia per quæstorem in ærarium deferrebat, prius tamen, si res triumpho esset, ostentata publice. Livius libro IV de C. Valerio Consule: *Præda ex assiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum: venditum sub hasta Consul in ærarium redigere quæstores iussit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc sunt Velleji verba, *Pecunia Tigranis, * sicut Pompejo moris erat, redacta in quæstoris potestatem ac publicis descripta literis.* Ita & M. Tullius qui sic de se ipse in literis ad Sallustium, *De præda mea præter quæstores urbanos, id est populum Romanum, tertium nec attigit: nec tacturus est quisquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime usitatum, quo Plautus respiciens sic ait:

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam.

Et de hominibus captivis similiter:

Quos emi de præda de quæstoribus.

Sed alii sine quæstore ipsi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnassensi sequentibus verbis colligere est. Sic à Tarquinio rege jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam missos legimus. Sic Romulus & Veturius consules narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se

Plut. Alex.
Curt. Diod.
libro XVII.
Strabo l. XV.
Diod. libro
XIII.
Liv. l.
XXIII.
Greg. Tur.
l. II. c. 17.

Libro
XXXVII.

Liv. lib. V.

Lib. XIII.
cap. 23.

Lib. II.

Lib. II. E.
pist. 7.

Liv. lib. I.

Liv. l. III.

aut

aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum datam prædam aut ejus partem interdum diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipsæ datæ, ut spolia quæ Romulus Iovi Feretrio suspendit, aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis Superbus templum Iovis in monte Tarpejo statuit.

XVII. Militibus prædam dare præcis Romanis ambitiosum videbatur: uti Sextus Tarquini Superbi filius, sed Gabius profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam. Præda autem militi concessa aut dividitur, aut diripitur. Dividi potest aut ratione stipendiorum, aut * ratione meritorum. Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius volebat, si illud obtinere non posset ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius: nempe in dies aut vigiliis partem exercitus alteram aut minorem ad comportandam prædam mitti solitam: & quod quisque reperisset ad jussum in castra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui castra servarent (quod & apud Hebræos regi Davidi placuisse & inde in legem transiisse legimus) quique per valetudinem aut delegata ministeria aberant. Interdum non ipsa præda sed redacta inde pecunia prædæ loco militibus donata, quod sæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. Interdum simplex pediti, equiti duplex. Alias simplex pediti, duplex centurioni, * tribuno & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæpe habita ratio, sicut Marcius quod fortiter fecisset * ex præda Coriolana donatus est à Posthumio. Vtrovis modo fieret divisio * licebat imperatori, *ἕκαστον* hoc est præcipuum sibi accipere quantum veller: id est quantum æquum arbitraretur: * quod & aliis interdum virtutis ergo concessum. Euripides Troadibus de nobilitatibus feminis Trojanis agens, ait:

τοῖς πρώτοις ἐξημεῖναι

πραῦ.

Quæ principibus eximia data

Erant Achivis:

Et de Andromacha,

καὶ τῷ δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἕκαστον:

Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.

Ascanius de equo apud Virgilium:

Ipsum illum clypeum, cristasque rubentes

Excipiam sorti.

Pausania post in Platais prælium eximia data mulieres, equos, camelos narrat Herodorus. Sic Ocrisiam Corniculanam præcipuam accepit rex Tullius. * Fabricius apud Halicarnassensem in oratione ad Pyrrhum: *ἐκείνων δευροπύτων ἕξον μοι λαβεῖν ὅποσα βυλοῖμιλω:* ex his quæ bello erant capta, licebat mihi quantum vellem excipere. Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari: *præda*, ait, *decisio* ἔσ' *pro personarum qualitatibus*

Dion. Halic.
lib. 11.

Liv. l. 1.

Liv. d. lib.

Liv. lib. v.

D. loco.

Liv. x.

I Sam.
xxx. 24.
Liv. l. xlv.
Ibid.
Ibid.

Suet. Cæs. c.
38. & App.
11. Civil.
Liv. d. lib.

Lib. 17.

bus ac laboribus justa divisio, ac principis portio. Tarquinius Superbus, ut
 pud Livium est, & ipse ditari volebat, & delinire præda popularium
 animos. Servilius in oratione pro L. Paulo ait eum præda partienda
 locuplerem se facere potuisse. Et hanc imperatoris portionem sunt
 qui potius significatam volunt manubiarum nomine, quos inter est
 Afconius Pedianus. Sed laudatior illi qui jus suum remittentes ni-
 hil sibi de præda ceperunt, qualis quem dixi Fabricius *τὸν δὲ δίκαιον*
τοῦ ἑαυτοῦ ἰππευδῶν ἐν τῇ δόξῃ, etiam juste partas divitias præ gloria contemnens:
 quod ipse se facere aiebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum
 exemplo: quos M. Porcius Cato imitatus est in Hispaniensi victo-
 ria, negans quicquam ad se perventurum è bello captis, præter ea
 quæ in cibo ac potu infumisset: addens tamen non à se culpari im-
 peratores qui concessas utilitates fumerent, sed malle se de virtute
 cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis certare. Proxime ad
 hanc laudem accedunt qui prædam modice delibarunt, ut Pompejus
 apud Lucanum à Catone laudatur qui

Plura revertens

Intulit.

In divisione interdum & absentium habita ratio, ut capto Anxure
 constituit Fabius Ambustus: interdum ob causam quorundam quam-
 vis præsentium non habita, ut Minutiani exercitus dictatore Cincin-
 nato. Quod autem jus vetere republica imperatores habuerant, id
 post occupatam rempublicam ad magistros militum translatum ex
 Codice Iustiniano apparet, ubi à gestorum insinuatione absolvun-
 tur donationes rerum mobilium vel se moventium, quas magistri
 militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum
 occupatione, sive in quibuscumque locis degere noscerentur. Sed
 hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces ea ratio-
 ne privatam gratiam captarent, quo nomine accusati Servilius, Co-
 rolianus, Camillus, quasi amicis & clientibus de publico largientes.
 Ipsi contra se tuebantur publico bono, *ὡς οἱ συναρχηγοὶ τῆ ἑργῆ ἢ πόνων*
κατὰ τὸν κομιστῆν οὐκ ἐπιμενοὺς ἐπὶ ταῖς ἀλλοτρίαις ἀπαντῶσιν, ut qui operi ad-
fuertant, fructu laboris percepto ad alias expeditiones fierent promotores, quæ
 Halicarnassensis in hanc rem verba sunt.

XVIII. Venio ad direptionem. ea militi concessa aut in popula-
 tione, aut post prælium oppidive expugnationem ut signo dato dis-
 curreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis caruit.
 Nam Sueffam Tarquinius militi diripiendam dedit: castra Æquo-
 rum Q. Servilius Dictator: Vejos urbem Camillus: castra Volscor-
 um Consul Servilius. Permisit & direptionem L. Valerius in agro
 Æquorum, Q. Fabius fufis Volscis, captaque Ecetra, mox alii sæpe.
 Victo Perseo Paulus Consul spolia jacentis exercitus pedibus, e-
 quitibus prædam circumjacentis agri concessit. Idem ex Senatus
 consulto diripiendas dedit militi * Epiri urbes. * Lucullus victo
 Tigraue militem à spoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam vi-
 ctoria jus spoliandi hostes indulxit. Cicero de inventione primo in-
 ter modos acquirendi dominii ponit, siquid ex hostibus captum sit,
 * cujus prædæ sectio non venierit. Qui morem hunc improbant,

H h

ajunt

Lib. I.

Liv. l. xlv.

III Verr.

Plut. M. Cato-
rone.

Liv. lib. xv.
Idem l. lxx.

L. Si quis
in redempt.
& simili et-
iam modo.
C. de Donat.
Don. l. vi,
& vii.
Liv. lib. v.
Dion. Halic.
lib. vii.

Dion. l. iv.

L. v. lib. xv.
Dio y. l. xv,
vi, ix, x.

Liv. l. xlv.

Ap. Messer.

ajunt avidas in direptiones manus praripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, * ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculique præcipuam partem petere so-
 leat, quæ sunt verba Appii apud Livium: unde non longe abit Cyri
 illud apud Xenophontem: *εν τῇ ἀρπαγῇ δὲ οἷδ' ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτε-
 σθαι αὖν.* Sed contra dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque
 manu ex hoste captum domum retulisset, quam si multiplex acce-
 pissit alterius arbitrio. Interdum quoque concessa direptio quod
 impediendi non posset. In expugnatione Cortuosæ Hetruscorum op-
 pidi, narrante Livio, *publicari prædam tribunis placebat, sed imperium
 quam consilium segnius fuit. jam militum præda erat, nec nisi per invi-
 diam adimi poterat.* Sic & Gallogræcorum castra à C. Helvii agmine
 direpta legimus contra ducis voluntatem.

XIX. Quod dixi aliis interdum extra milites prædam aut pecu-
 niam è præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit ut his
 qui tributum ad bellum contulerant tantundem redderetur, Ludos
 quoque ex manubiis interdum instructos notes.

XX. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usur-
 patum, sed eodem bello eadem præda sæpe in usus diversos impensa
 aut partibus divisis aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus de-
 cimam ex præda * Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, sed
 quod primitus ab Hebræis venerat: Quo tempore sub decima præ-
 dæ vota, non res moventes tantum, sed & urbem, & agros venire à
 pontificibus judicatum est. Eodem victore prædæ de Faliscis pars
 maxima ad quæstorem redacta est, haud ita multum militi datum.
 Sic & L. Manlius prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum
 erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites divisit. quæ Livii ver-
 ba sunt. Genera in quæ præda dividi potest sunt hæc: homines capti-
 vi, armenta & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur *λαίαν* vo-
 cant, pecunia, res mobiles aliæ pretiosæ aut viliores. Q. Fabius Volscis
 devictis *λαίαν* & spolia per quæstorem vendi jubet: argentum ipse
 defert. Idem Volscis & Æquis devictis captivos extra Tusculanos
 militi donat, & in agro Ectrano homines ac pecora diripienda con-
 cedit. L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium
 defert: captivos & prædam per quæstorem vendit: militi ea permit-
 tit, quæ ad victum & vestem pertinebant. Nec dissimile huic Cincin-
 nati institutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretiosio-
 ra prædæ Romam misit: cætera centuriatim divisit. Camillus captis
 Vejis præter pecuniam ex venditione captivorum nihil in publicum
 redegit. Hetruscis devictis, captivisque venditis, ex ea pecunia au-
 rum matronis quod contulerant persolvit, pateras tres aureas in
 Capioliò posuit. Cossio dictatore, ex Volscis præda omnis præter
 libera corpora militi concessa est. Fabricius superatis Lucanis, Bru-
 ttiis, Samnitibus militem ditavit, tributa civibus reddidit, quadrin-
 genta talenta * in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius
 cum Hannonis capta essent castra, prædam vendiderunt, diviserunt-
 que, donatis quorum opera fuerat singularis. Scipio capta Cartha-
 gine quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argen-
 to,

Lib. VI.

Ibid.

Lib. VI.

Livius libro
XXXVIII.Dion. Hal.
lib. v.

Liv. l. v.

Ibid.

Lib.
XXXVIII.Dionys. lib.
viii.
Idem lib. x.

Ibidem.

Liv. lib. x.

Liv. lib. v.
Dionysius
fragm.
Lib. VI.Livius libro
XXXVIII.
Liv. l. XXXV.

to, donatis. Acilius capta Lamia partim divisit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrematis ex Romana superstitione hostium armis, cæteram prædam conferre omnes iussit, & aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit.

App. Pius.
Lxxvii. libro
xxxvii.
Idem libro
xxxviii.

XXI. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos quam apud alias gentes pleraque prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensanda arbitrium aliquod imperatoribus concessum, ita tamen ut quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent, quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damnatus est peculatus judicio, ut loquitur Valerius Maximus, quadringenta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum quos ante retulimus. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait Gellius, de impunitate peculatus atque licentiæ conquestus est: ex qua oratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum in nervo atque compediibus atatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi dixerat, *mirari se audere quemquam capta bello signa pro suppellectile domi statuere.* Ita & Verri peculatus invidiam auget Cicero, quod signum sustulisset, & quidem captum de præda hostium. Nec imperatores tantum, sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non detulissent: adigebantur enim omnes sacramento, ut ait Polybius, *οὐδὲ τῆ μὲνδεῖα νοσφίλειδῶ μὲνδὲν τὸ ἐκ τῆ Ἀσπραγῆς, ἀλλὰ τῆρῶν τῶν πρὸς τὸν ὄρον: nihil quemquam ex præda inteverturum, sed fidem servaturos ex religione sacramenti.* Quo forte referri potest formula jurisjurandi apud Gellium, qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia passuum prope, quod pluris sit nummi argentei, aut si sustulerit ad Consulem proferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modestinus dicit: *Is qui prædam ab hostibus surripuit peculatus tenetur:* quod vel unum satis esse debuit ut juris interpretes moneret ne ex hostibus capta singulis acquiri crederent, cum constet peculatum non esse nisi in re publica, sacra aut religiosa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod supra diximus, semota lege civili & primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

Lib. v. c. 3.
& Liv. lib.
xiv.

Lib. II, c.
18.
Prise. libro
vii.
Verr. IV.

Lib. XVI,
c. 4.

L. penult. ad
L. Jul. pecul.

L. I. eod. tit.

XXII. Addidimus semota lege civili & primo sive directe: illud quia de rebus nondum acta quæstis lex ad utilitatem publicam potest imperare, sive lex illa lex populi est ut apud Romanos, sive regis, ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam consuetudinem recte introductam volumus comprehendere. Alterum illud eo pertinet, ut sciamus sicut res alias ita & prædam posse à populo aliis concedi, nec tantum post acquisitionem, sed & ante eam, ita ut subsecura captura conjungantur actiones brevi manu ut loquuntur Jurisconsulti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest, sed & in genere, ut viduis, senibus & egentibus pupillis pars prædæ data est temporibus Maccabaicis, aut etiam personis incertis ad exemplum missilium quæ Romani Consules capientium faciebant. Neque vero hæc juris translatio quæ lege aut concessu fit

II Mac.
viii. 28,
30.

femper mera donatio est, sed interdum contractus, interdum aut solutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna quæ quis passus est, aut ob id quod ipse bello impendit, sive sumtu sive opera, ut cum focii aut subditi nullo stipendio militant, aut non tali quod operæ respondeat. Nam ex his causis prædam aut omnem aut ejus partem concedi solitam videmus.

Cald. consf. 85. Ioh. Livius de bello. 9. si bene advertas. Ias. in l. quod apud hostes: de Legati I. Franc. à Rpa in l. 1. de acq. poss. n. 5. Covar. ad C. peccatum. p. 2. 9. II. Bon. fin. l. IV. dec. v. † IV. de Benef. 15. † Ann. IX.

XXIII. Et illud quidem tacita consuetudine ubique ferme inductum Jurisconsulti nostri notant, ut sua faciant quæ capiunt aut focii aut * subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt. * Ratio in sociis est evidens quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune ut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præstari vix solet. Sic medicis, ait Seneca †, *pretium opera solvi quod deseruiunt, quod à rebus suis advocati nobis vacant*. In oratoribus idem æquum judicat Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod Tacitus dixit † *omitti curas familiares ut quis se alienis negotiis intendat*. Credibile ergo est, nisi causa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, * spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem.

XXIV. In subditis id non æque evidenter procedit: quia hi operam civitati suæ debent: sed contra occurrit quod ubi non omnes sed aliqui militant, his ipsis à corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut sumtus impendunt, multoque magis damnorum, in cujus retributionis certæ locum spes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione conceditur. Sic Poëta,

Præda sit hæc illis quorum meruere labores.

Prop. Liv. l. IV. & XXIV. Dionys. l. VI. Polyb. l. XI. Plut. Demetrius. Livius l. XXVIII. Lib. 1. de Abraham. c. 3. Num. XXII. 27. 47. I Sam. XXX. 22. & deinceps. II Mac. VIII. 28. 30. Plut. Apephi.

* De fociiis exemplum est in federe Romano, quo Latini in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis, quæ populi Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant adjutoribus Romanis, Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Post victoriam de rege Ptolemæo partem prædæ Atheniensibus dedit Demetrius. Ambrosius historiam tractans Abrahami moris hujus æquitatem ostendit: *Sane his qui secum fuissent in adjumentum fortasse sociati, partem emolumentum tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris*. De subditis exemplum est in populo Hebræo, apud quem pars prædæ dimidia cedebat * his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus qui ad Arbela conspirasse dicebantur de præda omni ita sibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent. At quæ publica hostium aut regis fuerant, exempta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas cum Darii castra ad Piramum amnem irrupissent, ingens auri argentique pondus diripiisse, nec quicquam reliquisse intactum, * præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent*: unde non abit mos Hebræorum qui victi regis coronam regi imponebant victori: eidemque assignabant (quod

(quod in Thalmudicis Digestis legitur) regiam supellectilem bello captam: & quod in rebus gestis Caroli Magni legitimus cum is Hungaros vicisset, privatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos *λάφυρα* erant publica ut ante ostendimus, *σπύλα* singulorum. Vocant autem *σπύλα* ea quæ durante certamine eripiuntur hosti, *λάφυρα* quæ post certamen: quod discrimen & aliis gentibus nonnullis placuit. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Pluſculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita à Sullano milite Æquulanum direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum,

Superest pro sanguine merces,

Quam monstrare meum est, nec enim donare vocabo

Quod sibi quisque dabit.

Bruti & Cassii castra diriperunt Octaviani & Antoniani milites. Bello civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat nox, coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, ut Tacitus loquitur: *expugnata urbis prædam ad militem, dedit ad duce[m] pertinere.* Atque id languescente disciplina eo libentius concessum militi, ne manente periculo omissis hostibus prædæ manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corruptit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset: *Imbelle vulgus, narrante Tacito, sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit.* Apud eundem scriptorem in prælio Britannico Suetonius suos hortatur ut eadem continent, prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim invenias. Adde quod * ex Procopio jam modo atulimus. Sunt autem quædam tam exigua ut publicari digna non sint. Hæc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, uter, follis, facula, & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gellium legitimus. Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur. Galli despoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum intra decem scutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in Hispania * modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet: & septima, interdum decima penes duce[m] exercitus: cætera sunt capientium, * exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt. Est & ubi operæ periculi sumtuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam auferant, sed partem debeant publico, aut ei qui ex publico jus suum trahit. Sic apud Hispanos si in bello naves privatis sumtibus instruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto deberur, Galliæ moribus decimam fert maris præfectus: sic

II Samuel.
xii. 30.
Tit. de Rege.

Arius de bello n. 162.
Bellin. p. 2.
tit. 18. n. 3.
Donell. l. iv. Com. c. 21.
Sylv. in verbo bellum l. in p. ex Rosell.
Wesemb. ad g. itam ex Inst. de rer. divis.
App. civit. l.
Lib. vii.
App. civit. iv.
Tac. Hist. iii.

Tac. Ann. xiii.
Ann. xiv.

Lib. xvi, c. iv.
Const. Gall. lib. xx, tit. xiii, art. 10. & 16.
Leg. Hissp. lib. iv. tit. xxvi. p. 2.

Consulatus Maris cap. cclxxv.

Lib. xix. tit. xxvi. p. 2, l. 14a

Ademisse se ait belli iure] Diodorus Siculus excerptis Peirefanis numer. 467: τὰ διὰ τὸ ὄσων κτηθέντα τὰ τῶν πολέμων νόμῳ μὴ παρῆλθῃ: quæ armis quasita essent & parta belli iure, non dimittenda. Gotthi apud Agathiam lib. 11 de Theuderico rege, postquam is Odoacram vicerat, πακίους πάντας ἠγάσθη τῶν πολέμων νόμῳ, quæ ejus fuerant omnia tenuit belli iure.

Per horas viginti quatuor] Etiam terra id observari discas è Thuanolibro cxiii, in anno c10 10xcv. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata constitutum apud ipsos non sine ratione fuerat, ut lege Langobardorum lib. 1, tit. xxii, §. 6. Idem in Anglia & Castellæ regno servari ait Albericus Gentilis Hispanicæ Advocacionis l. 3.

§. III.

Hostiles censeri res in hostium navibus repertas] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hostiles nisi ex consensu id factum sit dominorum navis. L. Cotem. D. de Publicanis. Rodericus Zuarius libro de Usu maris, consilio 11, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ subjiciunt, quales sunt Francisci I, data anno c10 10xliii, cap. 42. Henrici II, anno c10 10lxxxiv, mense Martio, capite 69. lex Portugallia libro 1, tit. xviii. Alioqui res ipsæ solæ in prædam veniunt. Meursius Danicorum libro 12. Sic bello Venerorum cum Genuensibus pertentatæ Græcorum naves & extracti si qui hostium laterent. Gregoras libro ix. vide & Crantzium Saxoniorum 11. & Albericum Gentilem advocacionis Hispanicæ l. 20.

§. VI.

Sic & David] Sic Refin rex Syriæ Elotham urbem quæ Idumæorum fuerat non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam 11 Regum xvi, 6.

§. VII.

Cum Volsci] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: ἐπιτοίαν δὲ τὴν ἐπιπορευθεὶς πολέμῳ φιδήνας ἀπαίτειν ὡς παροήκων αὐτοῖς. τὸ δὲ ἐκ ἀδίκων ἦν μόνον, ἀδικὰ καὶ γελοῖον ὄντι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμικοῖς ἐπαρταμένοντες, ἀλλ' εἰσάγοντες δὲ πολέμου τὴν ἀνδραγ, οἰκίας καὶ γῆν ἀπαίτειν ἄλλων ἐχόντων. Veji principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsi redderentur, velut ad quos pertinere. verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines si vissent perire. nunc domos & agros à bello possidentibus vindicarent.

Cui eam eriperat Tigranes] Appianus sic: ὅτι τὴν Σελευκίδας ἐπὶ τῶν Τιγριανῶν ἐκπεσόντος ἐκ εἰκῆς ἦν ἐπὶ Συρίας ἀρχεῖν μάλλον ἢ Ρωμαῖοις Τυργεθὴν νεκροῦσθαι. non aequum esse Seleucidas à Tigraue ejectos potius Syriam tenere quam victores Tigranis Romanos. Et alibi: ἠγέμεθα τὸ κεραιήσαντο Ἀντιόχῳ τὸ γῆς ἀπὸ πλάσεως Ῥωμαῖοις αὐτὴν καὶ τὸδε παροεκτήσθη. Credebat se cum victorem Antiochi ea terra expulisset, hoc ipso eam terram acquisivisse Romanis. Ipse Antiochus apud Polybium in Excerptis legationum num. 72: ἠγέμεθα τὴν καὶ πόλεμον ἰχθυστάτην καὶ καλλίστην εἶναι κτισθῆναι. arbitrabatur eamque bello fieret firmissimam & honestissimam esse possessionem.

Galliæ partes] & Franci agros Italiæ à Gotthis acceptos Romanis non reddiderunt. Procopius Gothicorum 1v. vide quæ dicit rex Suediæ apud Thuanum libro lxxvi, in anno c10 10lxxxii.

Apud Procopium] Vandalicorum 11. vide & ibi sequentia. Etiam Severus sola ab hostibus capta limitaneis ducibus & militibus dona-

§. XI.

vit. Lampridius notat. In federe Helvetico est ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant, apud Simlerum multis locis.

Apud Hebræos] Apud eosdem de agro qui bello captus esset, re tantum ferebat quantum singulæ tribus. Notatum id Digestis Thalmudicis titulo de rege.

§. XII. *Nulla suo merito*] Sic & hæc duo opponit Servius ad Æneidos I. *Acti fati. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fati ascribere.*

§. XIV. *Apud Spartanos*] Agesilao in Asia agente castris Pharnabazî captis Spithridates subtraxerat prædam; inquisitione ab Erispida Lacedæmonio instituta aufugit.

Sorte dividebantur] Habes hoc apud Turonensem libro II, cap. 27. Aymoinum lib. I, cap. 12. & in epitome edita à Frehero cap. 9. Mos idem & aliarum gentium verus. Servius ad illud Æneidos III: *Sortitus perulit ullos: quia captivi & præda inter victores sorte dividebantur. ut: Et præda ducere sortem.* de prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gotthos Iohannem Magnum vide libro XI, c. II.

§. XV. *Populum dominum esse præda verum erat*] Vide & hac de re Simlerum in Helveticis.

Ejus dispensanda arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse] Polybius in Excerptis Peirestianis de L. Æmilio Paulo: *κύριον γενόμενος αὐτὸν πάσης βασιλείας καὶ λαοῦν τὴν ἕξασίαν ὡς βέλεται χεῖροσθεῶν, μηδενὸς ἐπιθυμοῦσσι: cum dominus factus esset regni integri, possetque cuncta disponere suo arbitrato, nihil eum concupisse.*

§. XVI. *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum quo sacrificaret.* Scriptor vitæ virorum illustrium de Mummio agens: *Corinthum signis tabulisque spoliavit, quibus cum totam repleisset Italiam, in domum suam nil contulit.* de nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: *ἔδενὸς δὲ ἤτιον αὐτῆ πλοῦτος ἐλευθεροτήτει καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπὶ τὴν οἰ ἀνθρώποι, πολλὸν μὲν ἀργύρου, πολλὸν δὲ χρυσίου οὐκ ἔβασιλικῶν ἢ θεοσιμίων ἢ δὲ ἰδὲν ἐπιλήσειεν, ἀλλὰ τοῖς παμίας εἰς τὸ δημόσιον παρεδόθη.* Nec minus liberalitatem ipsius *Et animi magnitudinem prædicabant homines, quod congestam ex regis opibus auri argenticque vim magnam nec inspicere voluisset, sed quæstoribus in publicum defendendam dedisset.*

Sicut Pompejo moris erat] ut plurimum, vide quod sequente paragrafo ex Lucano adducetur.

§. XVII. *Ratione meritorum*] Id apud Hebræos factum docet Iosephus libro III antiquæ historiæ.

Tribuno & equiti] Tribuno & præfecto equitum ait Appianus Civilium II.

Ex præda Cariolana] Vide Plutarchum Coriolano.

Licebat Imperatori] Vide Leunclavium in Turcicis.

Quod & aliis interdum virtutis ergo concessum] Sic Nestor feminam possidebat

ἢ οἱ Ἀχαιοὶ
ἔξελον.

munere Grajūm

Excerptam sortis.

Est id Iliados A. At Odyssea 2 Vlyffes ait :

τῶν ἐξαχρόμην Μενεοικία, πολλὰ δ' ὀπίσσω

Δάγγλον.

Eximiam accepi Menexaea, plurima deinde

Sorte tuli.

Euripides de Cassandra :

Ἐξαιρέθην νιν ἰλάσεν Ἀγαμέμνων ἀνάξ

Sibi hanc Atrides major eximiam tulit.

de iis quæ Atheniensium duci Demostheni è præda ἐξηχθησαν, præcipui jure data sunt, vide Thucydidem libro II.

Fabricius] cujus exemplum & sibi & militi proponit Iulianus apud Ammianum libro XXIV.

Epiri urbes] Et Athenas Sulla. Appianus Mithridatico.

§. XVIII.

Lucullus] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat Plutarchus. ex spoliis datas singulis præterea drachmas octingentas. Severus Cresiphontis prædam concessit militi : idem & tribunos & duces & ipsos milites habere jussit quæ per vicus diripuerant. Ælius Spartianus narrat. Mahumetès II Constantinopoleos & prædam & mancipia promittit militi.

Cujus præda sectio non venierit] Varro sex modos numerat quibus dominus legitimus perficiatur : hæreditatis justæ additionem, mancipationem, in jure cessionem, ufucapionem, è præda sub corona venditionem, & ab auctione publica cum bona cujusquam sectione veneunt.

Vt qui segnior sit prædetur] Vide quæ jam nunc ex Procopio adferemus ad §. 24.

Apollini] meminit & Appianus in Excerptis Peiresianis.

§. XX.

In ararium retulit] Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus dispertisset.

Subditi qui sine stipendio & suo sumptu suoque periculo bellum gerunt] Vide Cromerum XIX Polonicorum.

§. XXIII.

Ratio in sociis est evidens] utitur eâ Amalafuntha in epistola ad Iustinianum Goth. I.

Spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & opera compensationem] Vide Plutarchum Marcello.

De sociis exemplum est] Priscis Latinis tertias prædæ populus Romanus præstabat. Plinius libro XXXIX, §. Pro modo missi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teste Simlero : pro modo sumptuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam. Paruta VIII. Pomponius Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat.

His qui in procinctu fuerant] Pisidæ partem prædæ dabant his qui domos servarant. Chalcocondylas lib. v.

Præter regis tabernaculum] Vide & Diodorum libro VI, & Plutarchum Alexandro. Similia vide apud Xenophontem II de Cyro, & belli sui IV, & VII.

Ex Procopio] is Vandalicorum II narrat Salomoni in Levatas bellum gerenti infensos fuisse milites, quod prædam detineret. Dicebat

id se facere ut bello finito distribueret pro cuiusque meritis. Et Gothi-
thorum II, omnem ex Piceno prædam convectorum ad Belisarium
qui eam pro meritis divideret; addita causa: *εἰ γὰρ δίκαιον ὄφ' ἐτέρων ἰδὲ
τὸς κηφῶνας πόνω μεγάλα δάπανα εἶναι, ἄλλως δ' ἔμελλεν εὐδαιμονία τελευτῆσθαι ὀν-
τα εἶναι.* non equum esse ab aliis magno labore suos interfici, alios autem sine ulla
molestia melle vesci.

Modo quinta] Eum & Turcis morem tribuit Leunclavius libro
III, & libro v.

Exceptis navibus bellicis] Sic machinæ regibus exceptæ apud Got-
thos. Iohannes Magnus historiæ Suedicæ libro XI, c. II.

§. XXVI.

Etsi apud hostes reperiantur] Vide supra cap. IV, §. 7.

Si is ager Antiachi non fuisset eo ne populi quidem Romani factum apparere]
Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ sed
Bocchi liberorum fuerat. Appianus Exc. legationum 28. Simile vi-
de apud Crantzium Saxoniorum XII.

CAPVT VII.

De iure in captivos.

- I. Omnes captos bello solenni iure gentium ser-
uos fieri:
II. Et eorum posteros.
III. In eos quidvis impie fieri.
IV. Res captorum, etiam incorporales, domi-
num sequi.
V. Causa cur id constitutum.

VI. An ira capti licitum sit fugere:

VII. An & domino resistere.

VIII. Ius hoc non apud omnes gentes sem-
per obtinuisse:

IX. Nec nunc obtinere inter Christianos; &
quid ei sit surrogatum.

L. Libertus.
§. I. D. de
statu homi-
num.

Servi natura quidem, id est citra factum humanum aut primævo
naturæ statu, hominum nulli sunt, * ut & alibi diximus: quo sen-
su recte accipi potest quod à Iurisconsultis dictum est contra na-
turam esse hanc servitutem: ut tamen facto hominis, id est pactio-
ne aut delicto servitus originem acciperet, iustitiæ naturali non repu-
gnat, * ut alibi quoque ostendimus. At eo de quo nunc agimus gen-
tium iure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas, tum
quoad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt
aut servitutem promittunt pro servis habentur, sed omnes omnino
bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti
sunt: ut ait Pomponius. Neque delictum requiritur, sed pars omnium
fors est, etiam eorum qui fato suo, ut diximus, cum bellum repente
exortum esset intra hostium fines deprehenduntur. Polybius histo-
riarum secundo: *ἢ εἰ ἂν πηλόντες εἶτοι δίκην δόξαιεν ἀρμύζουσι δεδαικέναι,
τυχοῖ ἴσως εἶποι ἕως ἂν περὶ ἄντας μὲν τέκνον & γυναικῶν ἐπὶ κατὰ πολέμῳ ἦσαν. ἡ δὲ
τῶ γὰρ καὶ τοῖς μηδὲν ἀνθρώπων ἐπιτελευτῆσθαι καὶ τὸς εὐπολέμους νόμους ὑπὸ κατὰ
θεῖν.* Quid, inquit, patiendum his est ut iusta supplicia pendant? Dicat forte ali-
quis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hæc * belli
lege etiam illis ferenda sunt qui nihil impii commiserunt. Atque eo fit id quod
Philo notat his verbis: *πολλοὶ πολλαῖς καὶ οἷς αἰσθητοῖς & σφοδρῶς ἀστειῶν πῖ-
σιν ἡβῆς ἀπέβαλον ἐλαττοῦσαν*: Multi viri boni variis casibus nativam amisserunt
libertatem. Dion Prusænsis cum modos acquirendi dominii quosdam
reci-

L. postlimi-
ni. §. I. D.
de captivis.
L. in bello.
D. de capti.

Libro: om-
nem virum
bonum esse
liberum.
Orat. XV.

recitasset : *πειθεῖν ἢ κήσεως ἀποδοῦναι, ὅταν εἰ πολέμῳ λαῶν ἀρχμαλωτοῖ τῆτον
 ἢ ἀποποιεῖται καὶ ἀδελφωσὶ μῆρον, ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo
 servum factum possides.* Sic pueros bello captos abducere *πολέμῳ νόμῳ*
 vocat Oppianus de piscaru II.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt, sed & posterii in perpetuum, neque qui ex matre serva post servitūtem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit Martianus qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit Tacitus, agens de Germani ducis uxore.

L. Et servorum
 §. 1. D. de statu hominum.

Ann. I.

III. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum domino nihil non licere dixerit pater Seneca. Nulla permissio est quæ non impune illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo impereatur aut extorqueatur: ita ut etiam sævitia dominorum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis sævitie modum pœnamque ponit. *Apud omnes peræque gentes, ait Cajus, animadvertere possunt dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.* Addit deinde fines huic potestati positos ex lege Romana in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium, *Quid non justum domino in servum?* Sed & res omnes quæ captæ fuerant cum persona acquiruntur domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait Justinianus, nihil suum potest habere.

I Contr. 5.

L. 1. D. de his qui sui sunt juris.
 Instit. de his qui sui vel ali. juris sunt.

Andria act. 1. scen. I.

IV. Vnde refellitur aut certe * restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri. Nam verum est non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt ut jus patrum. Hæc enim si manere possunt, manent penes personam: si non, extinguuntur.

Inst. per quas pers. cuique acq. §. item vobis.

V. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt quam ut tot commodis delinente captores libenter abstinerent à summo illo rigore, quo captos & statim & post moram interficere poterant, ut ante diximus. * *Servorum appellatio, inquit Pomponius, ex eo fluxit quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi, ut libenter abstinerent: neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est utilius. Eademque ex causa hoc jusestiam in alios transcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad nos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioquin si summo jure captos uterentur, illi ipsi nascituri non erant. Cui consequens est ut nati ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constricti, ita ut nulla sufficiens præsumptio patrem indicaret. Atque ita capiendum Vlpiani illud, *Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur, id est lex consuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi quoque demonstravimus.* Non frustra autem à gentibus introducta hæc jura exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in servitutem redigi non

L. Pupillus, D. de V. S.

L. lex naturæ. D. de statu hominum.

Lib. II, c. XIII. §. 26.

pote-

poterant : quod & Plutarchus notavit vita Othonis : & * Tacitus historiæ secundo. Cæterum populine an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum est. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus Iuriconsultus libro II rerum quotidianarum : *Item qua ex hostibus capiuntur jure gentium scilicet captivorum sunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deducantur.*

V I. Quod tamen Theologi nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, iis fas non esse fugere nisi ad suos; in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod si ad suos fugiant bello manente libertatem consequuntur ex postliminii jure : si ad alios aut etiam pace facta ad suos, vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque injici religionis vinculum : cum multa sint jura quæ tantum exterius judicium spectant, qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis ex dominii natura talem in animo obligationem sequi. Respondeo enim, cum multæ sint dominii species, posse & dominium dari quod tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. quod & in aliis juris generibus occurrit. Tale enim aliquatenus & jus est testamenta nulla dicendi ob deliquium solennitatis alicujus quam jura civilia præscribant. Probabilior enim sententia est etiam quod tali testamento relictum est retineri salva pietate posse, saltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui secundum leges civiles mala fide præscripsit : nam & hunc civilia judicia ut dominum teneant. Et hæc distinctione facile solvitur nodus ille quem Aristoteles necit de cavillationibus libro II, c. 5 : *ἀρετὴ δικαιοσύνη καὶ αὐτὴ ἔχειν ἕκαστον ; ἀλλ' ἂν τις κερτοί καὶ δόξαν πλεονέκτησεν, αὐτὴ ἢ ψόδῳ, κέρως ἐστὶν ἐν τῷ νόμῳ. τὸ αὐτὸ ἀρετὴ δικαιοσύνη καὶ δικαιοσύνη.* Nonne jus est ut sua quisque habeat ? At qua ex animi sui sententia iudex judicaverit, ex lege rata sunt. Erit ergo idem jus & non jus. In nostra vero quæstione nulla causa fingi potest cur gentes aliud spectaverint quam externum illud, nam facultas vindicandi servum, & cogendi, imo & vincendi & res ejus habendi, sufficiebat ut captis captores vellent parcere : aut si tam feri essent ut istis utilitatibus non moverentur, certe nec moturum eos fuerat vinculum aliquid animis injectum, quod ipsum tamen si omnino sibi necessarium crederent, * poterant exigere fidem aut jusjurandum. Neque vero temere in lege quæ non ex æquitate naturali sed majoris mali vitandi causa lata est, ea sumenda est interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroque licitum. Florentinus Iuriconsultus : *nihil interest, quomodo captivus reversus est : utrum dimissus an vi vel fallacia potestatem hostium evaserit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus est, ut alio sensu plerumque & injuria sit, quo nomine & à Paulo Iuriconsulto nominatur : jus quoad effectus quosdam : injuria si id quod rei intrinsecum est sectetur. Unde & hoc apparet si quis bello injusto captus in potestatem hostium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum si res suas subducatur * aut laboris sui mercedem, si quam supra alimenta præstari æquum est : modo ipse neque suo neque publico nomine quicquam debeat domino aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod

fuga

L. natura-
lem & l.
adeo : D. de
acq. rer.
dom.

Less. l. I, c. 5,
dub. 5.

Soto de just.
& jur. l. IV.
qu. 4, art. 3.
Less. lib. 2,
c. 14, dub. 3.

L. Nihil. D.
de capt.

L. postlimi-
nium est jus
in princ. eod.
tit.

fuga talis & subductio deprehensa gravitur puniri soleant. Nam & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt sed quia ipsis expedit. Quod vero prohibent * canones nonnulli suadere servo ministerium domini sui destituere, si ad servos referas qui pœnam justam ferunt, aut voluntaria pactione se addixerunt præceptum justitiæ, sin ad eos qui bello injusto capti sunt, aut ex capris nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius patientiæ esse debere quam rei talis, quæ quamvis licita, animos tamen à Christianissimo alienos, aut alioqui infirmos posset offendere. Similemque in modum accipi possunt Apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam à servis exigere dum serviunt; quod naturali æquitati consentaneum est, nam alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

Barnes 2, 2.
quasi. 40.

C. si quis servum 17, 9.
4. & c. seq.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi Theologis, illud dictum recte arbitror, servum domino jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate, sed & judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat, nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio, ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei quod summis in quaque civitate potestariis alibi tributum est à nobis, ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: Ita à plebibus principes & à servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.

VIII. Sed & hoc sciendum est, jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse, nec apud gentes omnes: quanquam Romani Jurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiores indigetantes totius nomine. Sic * apud Hebræos, qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, perfugium erat servis, nimirum ut recte notant interpretes, his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex causa videri potest ortum jus quod in solo Francorum servis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nec quidem nunc tantum bello captis, sed & aliis quilibet servis videmus dari.

Deuteron.
xxiii, 15.

Bodi. de rep.
lib. c. 1. 5.

IX. * Sed & Christianis in universum placuit bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad operas urgeri, & alia pati quæ servorum sunt: merito sane; quia ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant aut esse debebant quam ut à miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessione. Atque hoc à majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos qui eandem religionem profiterentur scripsit * Gregoras, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum Thessalis, Illyriis, Triballis & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, perfecit reverentia Christianæ legis, quod cum Græcis inter se servandum olim diceret Socrates, nihil impetraverat. Quod autem hac in parte Christiani, idem &

Bart. in l.
hostes. D. de
capt. Covar.
in c. peccation.
p. 11, 9.
11, n. 6.
Vist. de jure
belli, n. 42.
Boer. decif.
178.
Siv. in verbo
bellum, 1.
nom. 1.
Lib. IV.
Plat. v de
rep.

* Mahu-

Bar. in. l.
nam & ser-
vus, D. de
neg. gestis.
Boer. decif.
178. Constit.
reg. It. sp. li.
VIII, tit.
26, par. 2.

* Mahumetista inter se servant. Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris: nisi certi aliquid convenerit. Ius autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximie dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

Annotata ad Caput VII.

§. I.

V *T* & alibi diximus] Libro II, c. XXII. §. II.
Vt alibi quoque ostendimus] Libro II, cap. v. §. 27.

Belli lege] Servius ad primum Æneidos de Hercule: *A cuius portu cum eum Laomedon arceret, occisus est, & ejus filia Hesionè belli jure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est. idem ad x Æneidos eandem narrans historiam: Hesionem Graci Trojanis reddere noluerunt, dicentes se eam habere jure bellorum. Iosephus libro XIV: αἰχμαλωτοῦντας ἐ νόμα πολέμα cum capti essent non belli jure. τῶν δὲ δουλωθέντων νόμα. & alibi: δουλωθέντων ἴεσμαινῶ jure eo quod in captos constitutum est, ait Menander Protector. multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia scriptores captas res captosque homines conjungunt aut æquant.*

§. IV.

Restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri] Valerius Maximus libro VI, cap. IX, II. de Cn. Cornelio Afina: *Qui consul à Pœnis apud Luparas captus cum belli jure omnia perdidisset, δὲ λῶ ἀκυσθῶ πάντων καὶ ἰωντῶ, Servus aliarum rerum dominium, non minus quam sui ipsius perdidit. Philo, libro omnem virum bonum esse liberum.*

§. V.

Servorum appellatio ex eo fluxit] Vide & Servium ad v Æneidos, ubi originem vocis saltem explicat.

Tacitus historiarum secundo] Et tertio de Cremonensibus captis: *Invitam prædam militibus fecerat consensus Italia.*

§. VI.

Si ad suos fugiant bello manente libertatem consequuntur ex postliminii jure] Vide infra cap. IX, §. 5. Plinius naturalis historię VII, 28, de M. Sergio: *Bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

Poterant exigere fidem aut jusjurandum] Bembus historię libro X, ab eo non attamini furti crimine animum si res suas subducatur.

Aut laboris sui mercedem] Huc pertinent ea quæ à nobis ex Irenæo & Tertulliano allata sunt supra ad libri II, capituli VII, §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egressis, ad quos & hoc Philonis pertinet de vita Moïsi: οἱ δὲ ἑκατοντάριοι καὶ δικομόριοι, ἃ αὐτῶν ἀσθενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τὸ μνημεῖον τολμῶσιν ὅποσον εἰκὸς ἦν τὸς ἐλδύτρεας κὴ μὴ ἀμνήστιας ἂν ἐπεβλάθησαν ἀδικως. πολλὴν γὰρ λέαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ δικομόριον ἐπιχρισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπίησαν, ἃ δὲ φιλοχρηματίαν, ἢ ἂς ἂν τις κρητηζοῦν εἴποι, τὴν δὲ ἀποστρίων ἐπιθυμίαν. πόθεν; ἀλλὰ πρὸς τὸν μὲν ἂν πρὸς πάντες τὸ ζῆλον ὑπαρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν κρημιζόμενοι. εἴπερ δὲ ὑπὲρ ἂν καταβλάθησαν ὡς ἐλάττοις κὴ ἔχῃ τοῖς ἴσους ἀντιπυῶντες: & quæ ibi sequuntur plura. illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nobilitatis sua memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec oblitis eorum quæ per injuriam dolumque malum peritulerant, multa enim spolia partim ipsi exportarunt, partim imposuerunt ju-
mentis,

mentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit, alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? sed primum quidem ut ministerii tam longæ temporis mercedem sibi necessariam haberent, deinde pro servitute per vim imposita poenam non parem sed multo minorem expetentes. Est similis historia Malchi viri sancti descripta ab Hieronymo in epistolis, & Langoardi Leupgis quam nobis dat pronepom ejus Paulus Warnafredi libro IV. Adde si placet & Confessionem editam ab Lanici Patricii nomine.

Canones nonnulli] ex Synodo Gangrensi. vide quæ supra libro II, sine capitis v.

Apud Hebraos] Vide Præceptorum vetantium CLXXX.

Sed & Christianis] Sed & Essenis à quibus ortum primi Christiani duxere. Vide Iosephum. §. VIII. §. IX.

Gregoras] Lib. IV, ubi hæc verba: νόμος γὰρ ἐστὶν ἕτερος ἄνωθεν ἐκ ἀγγελῶν αἰεὶ καλῶν ἐς τὰς ἀποθνήσκουσας ἀκροατοῦ, ἢ μόνον ῥωμαίοις καὶ θεσσαλοῖς, ἀλλὰ καὶ ἰβηταῖς καὶ τεταρταίοις καὶ βουλγαρίοις, ἀπὸ πάλαι τῆς πίστεως ταυτοπίστοι, καὶ μὴ πρὸς ἄγνοια μὴ ἀσκουδύειν, καὶ ὃ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἕξω τῆ πολιτικῆς ἐπιπέσεως μηδέν. Mos hic est ab antiquo deductus ad posteros, nec corruptus unquam, non Græcoromanis modo & Thessalis, sed Illyriis quoque Triballis & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in prædam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus. Adamus Bremensis de sancto Ansgario: Inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbianos correxit. meminit hujus moris & Boërius Decisione CLXXVIII. additque servari in Francia, Anglia, Hispania, ut si captus sit Dux, Comes, Baro, is non militum sit sed Principis bellum gerentis.

Maburmei ista inter se servant] Chalcocondylas libro III. Leunclavius libro III, & libro XVI: Busbequius epistola exoticarum tertia.

C A P V T VIII.

De imperio in victos.

I. Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo & ejus acquisitionis effecta.

II. Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas esse desinit:

III. Interdum hæc misceri.

IV. Acquiri & res populi, etiam incorporales, ubi tractatur questio de chirographo Thessalorum.

Q Vi sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & universos, sive illi civitas fuerunt, sive civitatis pars, subjicere sibi potest, subjectione sive mere civili sive mere herili sive mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia de Olynthio apud Senecam: Servus est meus quem ego emi belli jure. vobis, Athenienses, expedit. alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur, quicquid est bello partum. Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit Tertullianus. Quintilianus jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium leges à victoribus dici, accipi à victis. Minio in oratione ad Romanos:

Apolog.

nos:

Liv. l. xxxv. nos: Cur Syracusas atque in alias Sicilia Græcæ urbes prætorum quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? Nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse. Ariovistus apud Cæsarem jus esse belli ait, ut qui vicissent iis quos vicissent quemadmodum vellent imperarent: Item populum Romanum victis non ad alterius præscriptum sed ad suam arbitrium imperare consueſſe. Narrat Iustinus ex Trogo, qui ante Ninum bella gesserant, non imperium sibi sed gloriam quaeruisse, & contentos victoria abstinuisse imperio: Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret: Et ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud Salustium: *Ob regnum tutandum arma se cepisse: nam Numidia partem, unde Jugurtham expulerit, jure belli suam factam.* Potest autem imperium victori acquiri vel tantum * ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra, vel etiam * ut in populo est, quo casu victor imperium habet ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent diximus alibi.

Lib. l. cap. 111. §. II.

II. Potest & amplius fieri, nempe ut, quæ civitas fuit, civitas esse desinat; sive ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provincie, sive ut nulli civitati adhæreat, ut si Rex suo sumptu bellum gerens populum sibi ita subjiciat ut eum regi velit non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis est imperii non civilis. Aristoteles libri VII de republica: *ἔστι δὲ δόξα ἢ μὲν ἔσθ' ἀρχὴ τῆς πόλεως, ἢ δὲ ἔσθ' ἀρχὴ μέρους, τῶν τῶν μὲν δεσποτικὴν εἶναι φασί, τῶν δὲ ἔσθ' ἐλευθέρων.* Imperium aliud est ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & servos. Qui ergo tali tenetur imperio populus in posterum non civitas erit, sed magna familia: Bene enim dictum ab Anaxandrida:

ἔκ' ἐστὶ δέλων ἀρχαὶ ἔσθ' ἀμύθη πόλις,

Vir bone servorum nulla est usquam civitas.

As. XII.

Et Tacitus hæc inter se sic opponit: non dominationem & servos, sed reverentiam & cives cogitaret. De Agesilao Xenophon: *ὁπόταν δὲ πόλις αἰσθῆται ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δέλοι δεσπότις ὑπηρετεῖσι, αἰσθῆται τῶν ὅσα ἐλευθέρῳ ἀρχῆσι πιδόνται: quascunque civitates in suam redigebat potestatem, has immunes habens ab his quæ servi dominis præstant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.*

III. Atque hinc intelligi potest quale sit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi servitus miscetur cum aliqua personali libertate. Sic populis legimus arma adempta, imperatum ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam, alios contractos sermonem & vitæ genus mutare.

IV. Sicut autem res quæ singulorum fuerant jure belli iis acquiruntur qui eos sibi subjiciunt, sic & res universitatis eorum fiunt qui sibi subjiciunt universitatem si ipsi velint. Nam quod de deditis dixit Livius, * ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus multari eos velit, ipsius jus atque arbitrium est: idem in bello solenni victis locum habet. Nam deditio sponte permittit, quod alioqui vis esset ereptura. Scaptius apud Livium: *Agrium de quo ambigunt*

Lib. III.

ambigitur finium Coriolanorum fuisse, captisque Coriolis jure belli, publicum populi Romani factum. Annibal in oratione ad milites apud eundem: quicquid Romani, tot triumphis partum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est. Antiochus apud eundem; quo victo cum omnia que illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, existimare sua ditionis esse. Ita Pompejus, quæ Mithridates bello capta imperio suo adjecterat, populi Romani fecit. Ergo & incorporalia jura quæ universitatis fuerant fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa quæ Albanorum jura fuerant sibi vindicarunt Romani. Unde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, quam summam cum ipsi Thebanis deberent, Alexander M. Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat: jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse hæredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum, idem & rerum est & juris omnis quod personis competit. Qui possidetur non possidet sibi nec in potestate habet qui non est suæ potestatis. Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsaris, donato Dyrachinis ære alieno quod nescio cui ad verfarum partium deberant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris non ex eo esse genere de quo jus hoc gentium constitutum est.

Lib. XXI.

Lib. XLII.

Strab. l. XII.

Dionys. III.

L. Qui in
servitute est
de reg. jur.
L. Sic even-
iet. D. ad
l. Iul. de
adult.
Cic. Epist. ad
Brutum 6.

Annotata ad Caput VIII.

VT est in rege] Alexander post pugnam ad Gaugamela rex Asia salutatus. Romani quæ Syphacis fuerant sua dixere πολέμω νόμω lege belli. Appianus Excerptis legationum x. n. 28. Legati Gorthorum apud Agathiam I. de Theudericho: Οδοάκρον κρητιλίων ἔπιπλύντιον ἔ Τύρηνοι (lege Σκύθηνοι) πικένοι ἀπινλα κρητέρε ἔ πολέμω θεσμοῖ: Cum Odoacrum devicisset ad venam Scyrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit. At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant. Meminit Menander Protector.

§. I.

Vt in populo est] Persæ apud eundem Menandrum de Daras urbis territorio: ἐπει ἡ πόλις (Δάρας) ἀνταῖς τῶ θεσμοῖ ἔ πολέμω ὑπεκλήθη, σὺν δὲ ἀπόσις καὶ τὴ ὅσα γε ὑπὸ τῶ πόλι, ἀρμύζειν ἀνταῖς: Cum urbs ipsa belli jure subjugata à se esset, rationis esse ut ἔ qua sub urbe fuerant ad se pertineant. Vandalis victis volebat Belisarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dedissent Gotthi. Sed ii dedisse se negabant. Procopius Vandalicorum II. Henricus Friderici Barbarossæ filius capta Sicilia, Epidamnum, Thessalonicam, aliaque à Siculis possessa sibi vindicabat. Nicetas Lib. I. de Alexio Isaacii fratre. Baianus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: ἀρμύζειν ἀνταῖ Γηραιῶν ἀρμύζειν κτήματι θεσμοῖ, ἀνταῖν ἔ ὑπὸ Ἀδά-

εων πολυμηθεντων : Ad se eam urbem pertinere , ut qua Gepidarum fuisset, qui Gepida victi essent ab Avaris. Petrus Iustiniani legatus in oratione ad Chosroem. ο γδ διαδοτας ε ημερικε πως εχ εεε το παροεβικος ; ετε ηδ λαζοι, ετε ηδ αυτοι Σαυοι αρεος αμαφισθητησιον ειποιον ως εχ υπηρογον η Σαυοια λαζων ανεκοθεν ην. Nam qui dominus est principalis, quomodo non erit et accessorius neque enim aut Lazi aut Suani unquam controversiam hanc movebant, non fuisse ab antiquo Lazorum Suamiam. Vtrumque est ex Menandro Prorectore. Adde quæ hoc capite, §. IV.

§. IV.

Vbi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt] Vide supra libro I, c. IV, §. 8. & lib. II, c. v, §. 31. & hoc libro cap. v, §. 2. & infra c. xx, §. 49. & ad de Polybii hæc Excerpto legationum 142: οι διδόντες αυτες εις τω ρωμαίων επιτροπήν διδουσι πρῶτον. μη χωρει τω υπαρχουσαι αυτοις κη πόλεις ταις εν τωτη. συν η τελευς ανδρας κη γυναικας τες υπαρχουσαι ου τη χωρα κη ταις πολισι, απωλας οργιας ποταμους, λιμνας, ιερη. ταφες συλληθην, αςτι παντων εινα κυριες ρωμαίους αυτες η τες διδουσαι απωλας μηκει μηδενος. Qui se dedunt in Romanorum potestatem, et dant primum regionem qua ipsorum fuit & qua in ea regione sunt urbes: viros præterea omnes ac feminas qui aut in regione aut in urbibus sunt. Insuper flumina omnia, portus, sacra, religiosa universim omnia, ita ut omnium domini sint Romani, ipsi autem qui se dediderunt plane rei nullius. Vide quæ modo dicta cap. VII, §. 4. Iustinus libro xxxv, de Iudæis loquens: Postea cum ipsis Persis in ditonem Alexandri Magni veneret.

Non ex eo esse genere de quo hoc jus gentium constitutum est] Antonius Tyrios iussit reddere quæ Iudæorum tenebant a fenatu non concessa & ante Cassii bellum possessa. Memorat Iosephus. Vide & Bizarum Genuensis historiae libro x.

CAPUT IX.

De postliminio.

- I. Origo vocis postliminii.
- II. Quibus in locis postliminium sit.
- III. Postliminio quaedam reverti, quaedam recipi.
- IV. Ius postliminii esse in pace & in bello, & quid si nihil in pace dictum sit?
- V. Liber homo bello manente quando postliminio redeat.
- VI. Quæ jura recipiat, qua non recipiat.
- VII. Iura & in ipsum restitui.
- VIII. Cur qui se dedunt jus postliminii non habeant.
- IX. Populus quando postliminii jus habeat.
- X. Quæ in his qui postliminio redeunt sint juris civilis.

- XI. Servi postliminio quomodo recipiantur, etiam transfuge: quomodo qui redempti sunt.
- XII. An subditi postliminio recipiantur.
- XIII. Agros postliminio recipi.
- XIV. Circa res mobiles quod discrimen olim observatum.
- XV. Quid circa res mobiles hodie juri?
- XVI. Quæ res recipiantur ita ut postliminii non ceant.
- XVII. Mutationes ex lege civilis, quoad subditos suos.
- XVIII. Postliminium quomodo observatum inter eos qui hostes erant.
- XIX. Quando id hodieq. locum habere possit.

Sicut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retro actis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res à veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent lector nequiret distinguere. De voce

voce postliminii rejicienda Servii sententia qui partem ejus posttiorum productionem putat esse verbi sine significato : sequendum Scævola qui junctum docebat esse verbum à * post quod reditum notat & limine. Nam limen & limes exitu & flexionis modo differunt, cum alioque origine (veniunt enim * ab antiqua voce limo, quæ transversum significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, * contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut limen magis ad privata, limes ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant è finibus ejicere, & exsilium * nominabant eliminium.

II. Est ergo postliminium jus quod nascitur * ex reditu in limen, id est fines publicos. Sic Pomponius reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit : Paulus cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eò perduxit, ut postliminium locum haberet, etiam si quis homo aut res ejus generis in quo postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis * amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est, sed qui partes in bello eandem sequuntur : ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest homo aut res ad hos aut ad suos pervenerit. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bello capti statim non mutant, nisi ex speciali pacto, quomodo in secundo federe icto inter Romanos & Carthaginenses convenerat, ut qui à Carthaginensibus capti è populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent in libertatem vindicari possent : utque Carthaginensium amicis par jus esset. Ideo * qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes : ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados Φ . Eurimedusam Odysseæ H.

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam homines liberos dicebat. *Postliminio receptum* (ita enim legendum est) Gallus Aelius in libro primo significationum quæ ad jus pertinent, ait esse eum qui liber è qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure quod constitutum est de postliminio. Item qui servus à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos redit in ejus potestatem cujus antea fuit, jure postliminii. Equi & muli & navis eadem ratio est in postliminio receptu (ita tria hæc verba, quæ delenda censet vir incomparabilis in Romani juris studic Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri posse arbitror) quæ servi, quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum à nobis ad hostes redire possunt. Sed posteriores Romani Inrisconsulti discrete magis duas statuerunt species postliminii ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

IV. Retinendum & illud Tryphonini, qui postliminii jus compe-

Cicero Top.
& ibidem
Boetius.

L. Postlimi-
ni. §. 1. D.
de capt.
L. postlimi-
nium. §. post-
liminii ib.

Polyb. III.

Plut. Flami-
nio.

Fest. Pompei

L. cum duæ
D. de capt.
& postlim.
rev. L. in
bello. D. co-
dem tit. de
postlim.

petere ait in bello aut in pace : sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium nisi aliter convenerit est * his qui non virtute bellica superati, sed fato suo depreheni sunt, ut qui cum bellum subitro exarsit apud hostes reperiuntur. Aliis autem captivis in pace postliminium non est, * nisi id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonini locum emendat doctissimus Petrus Faber, non improbante Cujacio. nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissis, ita enim convenerat, inquit Zonaras. Et Pomponius: si captivus de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium. Paulus: Si in bello captus pace demum facta refugit, postliminio redit ad eum à quo priore bello captus erat: si modo non convenerit in pace ut captivi redderentur.* Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt, nimirum ut Livius loquitur ab antiquo minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium: potuit tamen inter causas esse cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio, quod reges aut populi qui bellum suscipiunt, credi volunt iustas sibi fuisse causas cur id facerent: contra autem injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam* ut id quod evenisset pro jure acciperent: atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex justa causa captos. At de his qui bello exorto depreheni erant, dici idem non poterat, nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales in pace semper libertatem obtinerent, ut confessione partium innocentes: in ceteros vero ut quisque usurparet quod vellet credi jus esse, nisi quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque eandem ob causam * nec servi nec res bello captæ pace redduntur, nisi pactis expressum id sit: quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere: ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum pro Thebanis: Ideo captivos si in patriam suam redierunt, liberos esse, quia bello parta non nisi eadem vi possideantur. Diximus de pace. In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur servi & alia quædam.*

*Sem. lib. I.
c. 7.
Tom. III.
L. si capt.
D. de capt.
L. si quid.
bello d. tit.*

† d.l. in bello. & manu mittendo. & l. postliminio. & captivus. D. de capt. L. nihil. D. de capt. l. cum non redemptum. C. de postl.

V. † Liber homo ita demum postliminio redit si hoc animo ad suos venerit ut eorum res sequeretur, ut à Tryphonino proditum est: nimirum quia ut quis servus liber fiat, se debet, ut ita dicam, acquirere, quod non est nisi volentis. Ceterum * an vi bellica receptus sit ab hostibus an dolo profugerit, nihil refert ut à Florentino notatum est. Tantundem erit si ab hostibus sponte sit traditus. Quid * si ab hoste

hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit? Tractatur hæc controversia* apud Senecam in Olynthio quem Parrhasius emerat. Quærit enim cum decretum factum esset ab Atheniensibus, quo Olynthii juberentur liberi esse, hoc contineretur liberi ut fierent, an ut liberi judicaretur, quorum hoc est verius.

V I. Liber autem homo, postquam ad suos rediit, non se tantum sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, sive corporales, sive incorporales. Quia populi pacati sicut factum pro jure secuti erant in capto, ita & in liberato, ut se æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is, qui belli jure eum possidebat, non erat sine omni conditione: cessare enim poterat ipso invito, si captus qui fuerat ad suos pervenisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cujus erant accessio. Quid si tamen alienasset? an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? De his loquor quæ apud populum belli medium exstabant. Distinguendum videtur inter res quæ ejus sunt generis ut postliminio redeant, & quæ extra id genus sunt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur alienata cum sua causa & sub conditione: ista vero simpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut acceptilata sunt.

V I I. At sicut ad postliminio redeunt jura redeunt, ita & jura in ipsum restituuntur, ac pro eo habentur ut Tryphoninus loquitur ac si nunquam ille hostium potitus fuisset.

V I I I. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte ascribit Paulus: *Postliminio carent qui armis victi hostibus se dederant, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ valent jure gentium ut alibi dicemus, nec adversus eas est postliminium. Ideo Romani illi à Pœnis capti apud Gellium: postliminium justum non esse sibi, quoniam de jure victi forent.* Vnde & induciarum tempore non esse postliminium recte à Paulo notatum est. At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione, postliminio reverti respondit Modestinus.

I X. Quod de singulis personis diximus idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt suam recipiant libertatem, si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio. At si ipsa multitudo, quæ civitatem constituerat, dissoluta sit, verius puto non eundem populum censi, nec postliminio res restitui ipso gentium jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpætua conjunctione consistit. Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exstitit cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est. neque Thebæ cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro veniissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant, non esse Thebanis postliminio restitutum: idque duplici de causa: tum quod novus erat populus: tum quod Alexander quo tempore dominus erat hoc jus alienare potuerat & alienaverat: & quia creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt. Et quod de civitate diximus haud multum dissimile est quod veteri illo Romano jure quo dissolubilia erant

L. in bello. §. cetera, l. mulier. D. de capt.

L. postliminio d. tit. L. postliminium §. inducta. D. de capt. L. eos qui. d. tit.

L. non ut l.
cum dua. §.
i. De do capt.

conjugia, * matrimonium non censebatur postliminio restitui, sed novo consensu redintegrari.

d. l. postlimi-
nium. §.
transfuga,
& §. si quis
quæque.

De simib. I.

Dem. in Ni-
costration.
C. de post. l.
ult.
L. si patre.
D. de capt.
L. si in qui
se C. de post.
l. si ad una
eod. tit.

L. ab hosti-
bus. C. de
postliminio.
L. i. §. D.
quibus ex
caus. mayo-
res.

L. Druus D.
de iure sicuti,
l. bona. §. ap-
paret. D. de
capt.

X. Et ex his quidem intelligi potest quale sit iure gentium postliminium in liberis hominibus. Ceterum iure civili idipsum jus quod ea atineret quæ intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda potest. Sic iure civili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt, exempti sunt transfugæ: etiam filii familias in quos patri videtur salva esse debuisse potestas illa patria quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait Cicero suo dolore sancivisse eum militari imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium, qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis. Detrahit & hoc aliquid de iure postliminii, quod legibus Atticis primum, deinde Romanis constitutum est, ut qui redemptus est ab hostibus redemptori * serviat, donec pretium reddiderit. Sed hoc ipsum favore libertatis introductum apparet, ne adempta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigata & postrema lege Iustiniani finitur operis quinquennii: morte quoque redempti jus repetendæ pecuniæ extinguitur: sicut & contracto inter redimentem & redemptum matrimonio remissum censeatur: & redemptæ mulieris prostitutione amittitur, multaque alia iure Romano in favorem redimentium & in pœnam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt. Rursum auctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt iure gentium, sed res omnes, jura omnia perinde habentur, ac si is qui rediit nunquam hostium potitus esset: quod & iure Attico obtinuit. Nam ut apud Dionem Præsensem oratione xv legimus quidam Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum & servisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hæreditatem Calliæ à possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in iudicio, quam an is revera Calliæ esset filius. Idem narrat Messenius, cum longo tempore serviissent, tandem & libertatem & regionem recepisse. Imo & quæ per usucapionem aut liberationem ex bonis subtracta, vel non utendo finita esse videbantur, actione rescissoria restituantur. nam in edicto de majoribus in integrum restituendis is comprehenditur qui in hostium est potestate. Et hoc quidem venit ex iure Romano antiquo. At lex Cornelia etiam hæredibus consuluit eorum qui capti apud hostes decessissent: bona eorum conservans perinde quasi qui non redit jam eo tempore quo captus est decessisset. Quæ jura civilia si tollas, haud dubie statim ut quis ab hostibus captus esset * bona eius futura fuissent occupantur, quia qui apud hostes est pro nullo habetur. Quod si qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ iure gentium postliminium habent. Quod vero captivorum bona sisco cedunt, si hæres nullus sit, ex iure speciali est Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

XI. Inter hæc sunt primum servi & ancillæ * etiam sæpe alienati, * etiam ab hoste manumissi : quia hostium jure manumissio obesse civi nostro servi domino non potuit : ut bene notat Tryphoninus. Sed ut servus recipiatur necesse est ut aut revera habeatur à veterere domino, aut haberi facile possit. Quare cum in rebus aliis sufficiat eas intra fines esse perductas, ad postliminii jus in servo id non erit satis, nisi & cognoscatur. nam qui in urbe Roma est ita ut lateat, nondum receptus Paulo videtur. Ac sicut hac in parte à rebus inanimis distat servus, ita vicissim à libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur ut animo res nostras sequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui se recepturus est, non in eo qui ab altero sit recipiendus, & ut Sabinus scripsit *de sua qua civitate cuique constituendi facultas libera est, non de domini jure*. Non excepit ab hoc gentium jure servos transfugas lex Romana. nam & in his dominus pristinum jus recipit, ut Paulus nos docet : ne contrarium jus non tam ipsi injuriosum sit, qui servus semper permanet, quam domino damnosum. Generaliter de servis qui virtute militum recuperantur dictum est ab Imperatoribus illud quod ad res omnes male à nonnullis trahitur : *Receptos eos non captos judicare debemus, & militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominum*. Qui ab hostibus redempti sunt servi protinus Romano jure fiunt redimentis, sed oblato demum pretio postliminio recipi intelliguntur. Verum hæc subtilius explicare juris civilis interpretum est. Nam & posterioribus legibus mutata sunt nonnulla : & quo servi capti ad reditum invitarentur, præposita libertas his quibus membrum ruptum esset statim, cæteris post quinquennium, ut videre est in legibus militatibus à Rufo collectis.

XII. Illa quaestio magis ad nos pertinet, an & populi qui subjeti alieno imperio fuerunt in veterem causam recidant : quod tractari potest si non is cujus imperium fuerat, sed sociorum aliquis eos hosti eripuisset. Puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali federe aliter convenerit.

XIII. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. Verum est, ait Pomponius, *expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire*. Expulsi autem hostes intelligi debent ex quo aperte eo accedere amplius non possunt ut alibi explicavimus. Sic Æginam insulam Atheniensibus ereptam * veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothicis & Vandalis recuperatos veterum possessorum hæredibus reddiderunt Iustinianus aliique Imperatores : * non admittis adversus dominos præscriptionibus illis quas Romanæ leges induxerant. Quod de agris jus est idem esse arbitror de omni jure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit Pomponius : quicum convenit illud Ciceronis in Verrina de Signis, de Diana Segestana : *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit*. & Marcianus cum postliminii jure comparat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapso lito-

L. in bello. ¶ manumittendo. L. ult. D. de capt.

d. l. In bello ¶ manumittendo.

d. l. postliminium. ¶ si vero servus.

L. ab hostibus. C. de postl.

L. si captivus. ¶ verum est. D. de capt. Strabo libro VII. Nov. xxxvi. Nov. Valent. de episc. lud. Proc. 1. de bel. Vand. Cujac. obs. x. L. cum loca. D. de religiosis. L. in tantum. de d. vif. rer.

L. si ager D. quibus mod. ususfr. amit.

Reg. Const. lib. x. tit. 29. p. 2.

tori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit ad exemplum ejus quod de agro inuncto Pomponius respondit. Sic Hispanis lege cautum est ut comitatus & alia jurisdictiones hæreditariae postliminio redeant, majores omnino, minores si intra quadriennium à receptione vindicentur; nisi quod arcem bello amissam & quomocumque recuperatam retinendi jus rex habet.

XIV. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur ut recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc consensus est. Vsum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita existant tum apud Ciceronem in Topicis, tum apud Modestinum: Naves scilicet longæ atque onerariæ, non item lutoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ: muli, sed clitellarii: equi & equæ, sed fræni patientes. Et hæc res sunt quas & legari recte voluerunt Romani, & in præstationes familiæ herciscundæ venire. Arma & vestis usum quidem in bello habent, sed postliminio non redibant, quia minime favorabiles erant qui in bello arma aut vestem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut passim in historiis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo distare, quod equus sine culpa equitis proripere se potuit. Et hoc quidem rerum mobilium discrimen videtur usum habuisse in accidente, etiam sub Gothis, ad Boëtii usque tempora. Is enim Ciceronis Topica explicans ita videtur de hoc jure loqui quasi quod ad eum diem vim suam obtineret.

XV. At posterioribus temporibus, si non ante, sublata videtur hæc differentia, Passim enim tradunt morum periti res mobiles postliminio non redire, & * id de navibus constitutum multis in locis videmus.

XVI. Eæ vero res quæ intra prædia perductæ nondum sunt, quanquam ab hostibus occupatæ, ideo postliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt non opus habent postliminio, ut Ulpianus & Javolenus responderunt; quia jus gentium illis non concessit ut jus domini mutare possint: quo innixi Athenienses Halonesum quam ipsis prædones, * prædonibus Philippus eripuerat, ut redditas à Philippo, non ut donatas volebant accipere. Itaque res ab illis captæ ubicunque reperiuntur vindicari possunt, nisi quod ex naturali jure alibi censuimus ei qui suo sumptu possessionem rei adeptus est tantum esse reddendum, quantum dominus ipse ad rem recuperandam libenter impensurus fuerat.

XVII. Potest tamen lege civili aliud constitui: sicuti * lege Hispana

L. 2. & 4. D. de capti.

L. id quod apud hostes. D. de leg. 1. L. item Labeo cum. l. seq. D. de fam. herc.

Bart. in l. si quid bello. D. de capti. Ang. & Sautic. m. l. ab hostibus. C. de capti. Const. Gall. l. xx. tit. 13. art. 24. Cons. sul. marii. c. 287. L. hostes. & l. latrones. D. de capti. l. postum. Quæ piratis quod. tit. De-mosth. de Haloneso.

Hispanica naves à piratis captæ eorum fiunt qui eas eripiunt piratis : neque enim iniquum est ut privata res publicæ utilitati cedat , præfertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis non obstabit exteris quo minus res suas vindicent.

X V I I I. Illud magis mirandum quod testantur Romanæ leges postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes , sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus reliquias has esse sæculi Nomadum , quo sensum naturalis societatis , quæ est inter homines , mores exsurdaverant. Itaque apud gentes , etiam quæ bellum publicum non gererent , erat quædam belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia , ac ne ea licentia ad interficiendos homines profiliret , placuit captivitatibus jura inter eos introduci , cui consequens fuit ut & postliminii locus esset , aliter quam cum latronibus ac piratis : quia illa vis rem producebat ad æquas pactiones quæ à latronibus & piratis contemni solent . Juris olim controversi videtur fuisse an qui apud nos serviunt ex populo federato si domum revenissent postliminio redeant. ita enim hanc quæstionem proponit Cicerone primo de Oratore. Et Gallus quidem Ælius sic ait : *Cum populis liberis & cum federatis & cum regibus postliminium nobis est ita uti cum hominibus.* Contra Proculus : *Non dubito quin federati & liberi nobis externi sint : non inter nos atque eos postliminium esse.* Ego arbitror distinguendum inter federa , ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita ea nec captivitati in posterum , nec postliminio obstarent . at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine qui ab his ad illos venissent , ut tunc captivitate sublata cessaret & postliminium . Et hoc mihi indicare videtur Pomponius cum ait , *si cum gente aliqua neque amicitiam neque hospitium neque fedus amicitia causa factum habemus , hi hostes quidem non sunt : quod autem ex nostro ad eos pervenit illorum fit , & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum : Idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat , hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fedus amicitia causa , ostendit & alia esse posse federa quibus nec hospitii nec amicitia jus inest. Proculus quoque eos à se populos federatos intelligi qui amicitiam aut hospitium tutum promississent , satis significat cum subjicit : *Etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est , cum & illi apud nos , & libertatem suam & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant , & eadem nobis apud eos contingant ?* Quare quod apud Gallum Ælium sequitur , *quæ nationes in ditione nostra sunt , cum his postliminium non est , ut recte legit Cujacius , hoc additamento supplendum erit , nec cum his quibuscum fedus amicitia causa habemus.*

X I X. At nostris temporibus non inter Christianos tantum , sed & apud plerosque Mahometistas , jus ut captivitas extra bellum , ita & postliminii evanuit , sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis quam inter homines natura esse voluit. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium , si res sit cum gente tam barbara ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem dum hæc scribo , judicatum est in summo Auditorio Parisiensi , coetus principe

Sup. lib. II.
c. xi. §. 9.
Lib. XXXI.
tit. 29. p. 2.
Covar. ad c.
peccatum.
p. II. §. 2.
n. 8.
Lib. III. c. 15.
5. 5.

L. non dubi-
to. D. de
cap.

D. l. postli-
minii. §. m
pace.

Obf. IX. c.
23.

End. lib. I. de
rep. c. 7.

Nicolao Verdunio : bona quæ Francorum civium fuerant ab Algeriensibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios graffari solito, capta belli jure mutasse dominum : ac proinde cum recepta ab aliis essent, facta eorum qui recepissent. In eadem cognitione & hoc judicatum est quod modo diximus, naves hodie inter ea non esse quæ postliminio recipiuntur.

Annotata ad Caput IX.

§. I.

Post, quod reditum notat] Vnde Postvorta dea, *Ab antiqua voce limo*] Servius ad XII Æneidos & Donatus ad illud Eunuchi *limis oculis*. Festus : *Limus obliquus id est transversus, unde & limina*. Isidorus libro XV, c. 14. *limites appellati antiquo verbo transversi. nam transversa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina ostiorum, per quæ foris & intus itur : & limites quod per eos foras in agros eatur*. in Glossario *Limes* ὁ ἀγροῦ ὄρος.

Contagio & contagies] compages & compago, quod ipsum olim fuit compagen, ut docet genitivus & verbum inde deductum, sicut & sanguis fuit sanguen.

Nominabant eliminium] Et colliminium in Solino est quod vulgo collimitium.

§. II.

Ex reditu in limen] Hic sumpta translatione postliminium ecclesiasticæ pacis dixit Tertullianus de pudicitia.

Amici aut socii intelligendi non simpliciter quibuscum pax est] ita sensisse Maroci & Fesæ regem apparet ex Thuani libro cxxx in anno cto 10311.

Qui Romanorum bello Punico secundo capti in Graciam commercio pervenerunt, jus ibi postliminii non habuerunt] Valerius Maximus libro V, cap. II, 6. Diodorus Siculus Excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Atheniensium cives bello Philippi emerant liberaliter Atheniensibus reddidere. Polybius Excerpto legationum n. 3.

§. IV.

His qui non virtute bellica superari sed fatosuo deprehensi sunt] Vide exemplum apud Parutam belli Cyprii lib. I.

Nisi id pactis erat comprehensum] Vide Iosephum antiquæ historiæ XIII, 2. Polybius pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi. excerptis de legationibus 9, 28, 35. Eadem exempla habet Livius, & præterea pacis cum Nabide. Similia aliquot suppeditat Zosimus. Ut ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis sic inita: ἰφ' ἄπει & τῆς λείας & τῆς ἀρχιμαλώτες, & ἰσχυρὴ ἔχοντες, δαπὸν ἔνει, ut & prædam omnem & quoscumque habebant captivos redderent. Lib. I. similem pacem narrat Iuliani cum Germanis, item cum Quadis qui in Germania libro III. Ammianus Marcellinus libro XVII de rege Alemannorum Suomario: *pacem genibus curvatus orabat. & eam cum concessione præteritorum sub hac meruit tege, ut captivos redderet nostros*. mox de Sarmatis: *justi obtinere sedes impari di nostros reddidere captivos*: de alia rursus Sarmatarum parte idem dicit. Apud Zonaram multa talia: inter cætera in rebus Michaelis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τῆς ἀρχιμαλώτες ἑλευθερώσῃ

renerent Vandali, præscriptionem tricenariam dominis nocere no-
luerat, meminit Procopius Vandalicorum I. Valentinianus in No-
vella lege de Episcopali judicio: *Triemali temporum definitione concludi
ea præcepimus, quæ perpetuis aut infinitis sæculis servabantur: exceptis Afrorum
negotiis, qui se probaverint necessitatem Vandalicam perulisse: ut de illorum
causis illa tempora præfixo triennio subtrahantur, quæ claruerit sub hostilitate
consumpta.* In concilio Hispalensi relato in causam XVI, quæstione IV:
sicut per legem mundialem his quos barbarica severitas captiva necessitate trans-
vexit, postliminio reverentibus redditur antiqua possessio. convenit C. Ex
transmissa. De præscriptionibus. vide & Cujacium ad titulum C. de
præscriptione xxx annorum.

- §. XV. *Id de navibus constitutum multis lotis videmus] Decisio Genuensis cen-
tesima prima.*
§. XVI. *Prædonibus Philippus eripuerat] Vide ipsam Philippi epistolam inter
opera Demosthenis.*
§. XVII. *Legè Hispanica naves à piratis captæ eorum sunt qui eas eripiunt piratis]
Idem apud Venetos. Patet ex literis Fraxini Canæi Tomo I.*

CAPUT X.

Monita de his quæ fiunt in bello injusto.

I. Quo sensu pudor vetare dicatur quod lex
permittit:	IV. Qui hinc, & quatenus ad restitutionem
obligentur.
II. Apertum hoc ad ea quæ jure Gentium
permissa diximus.	V. An res captæ bello injusto reddenda sint
ab eo qui cepit.
III. Interna injustitia injustum esse quod ex
bello injusto fit.	VI. An & ab eo qui detinet.

L^{ib.} III.
c. 4.

Legenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus
pene omnia quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum.
nam cum primum hanc juris gentium partem explicare sum ag-
gressus, testatus sum juris esse aut licere multa dici eo quod impune
fiant, partim etiam quod judicia coactiva suam illis auctoritatem ac-
commodent, quæ tamen aut exorbitent à recti regula, sive illa in ju-
re strictè dicto, sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut cer-
te omittantur sanctius & cum majori apud bonos laude. In Troadi-
bus Senecæ dicenti Pyrrho

Lex nulla captos parcit, aut pœnam impedit,

Regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco pudor non tam hominum & famæ, quam æqui & boni,
aut certe ejus quod æquius meliusque est, respectum significat. Sic in
Iustinianei Institutionibus legimus: *Fideicommissa appellata sunt, quia
nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum qui rogantur, continebantur.*
Apud Patrem Quintilianum: *Non aliter salvo pudore ad sponsores venit
creditor, quam si recipere à debitore non possit.* Atque eo sensu sæpe videas
justitiam cum pudore conjungi.

Nondum justitiam facinus mortale fugat:

Ultima de Superis illa reliquit humanam.

Proque

Proque metu populum sine vi Pudor ipse regebat.

Hesiodus : Δίκη δ' ἐν χειρὶ καὶ αἰδῶς

Οὐκ ἔστιν, βλάβη δ' ὁ κρείσσον ἀρείονα φῶλα.

— nusquam Pudor: aut ca nusquam

Iustitia: insultant pravi melioribus ultro.

Plato libro xiii de legibus : παρθεῖν ἢ αἰδῶς Δίκη λέγεται τε καὶ ὄψλος ἐί-
ση. Emendem πᾶσι δὲ : ut sensus sit : Comes pudoris iustitia vocatur,

et merito quidem. Nam & alibi idem Plato sic loquitur : θεὸς δέσποτος
πάντων καὶ γένεθ' ἀνθρώπων μὴ δούλοισι πάντων, δαρώται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δικῶν ἵ-
εῖν πόλειαν κρῆσι καὶ θεομοί Φιλίας συνάγωγῃ. Deus metuens ne plane interiret

genus humanum, dedit hominibus Iustitiam ac Pudorem, ornamenta civitatis
et ad amicitiam colligendam vincula: & Plutarchus simili modo
δικῶν vocat ἔνοιαν αἰδῶς, Iustitiam pudoris cohabitatricem: qui & alibi jun-
git αἰδῶν & δικαιοσύνην. Apud Dionysium Halicarnassensem simul nomi-
nantur αἰδῶς κρῆσι καὶ δικῶν. pudor decorum et honestum. Sic & αἰδῶν &
ἐπιείκεια copular Iosephus Pudorem & Aequitatem: Paulus quoque Iu-
risconsultus conjungit naturale jus & pudorem. Cicero autem inter
iustitiam & verecundiam ita fines regit, ut iustitia partes statuatur non
violare homines, verecundia non offendere. Cum eo quem ex Se-
neca adduximus versu bene convenit dictum ejusdem in scriptis phi-
losophicis. * Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse? Quanto
latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, libe-
ralitas, iustitia, fides exigunt? quae omnia extra publicas tabulas sunt. Vbi vi-
des jus à iustitia distingui, quia jus accipit id quod in iudiciis exter-
nis viget. Idem id alibi explicat egregie exemplo juris herilis in fer-
vos. In mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit; sed
quantum tibi permittat aequi bonique natura, quae parcere etiam captivis et pre-
tium paratis jubet. Deinde: Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in
hominem licere commune jus animantium veter. quo in loco notanda ite-
rum vocis licere diversa acceptio, altera exterior, altera interior.

II. Eundem habet sensum illa Marcelli in Senatu Romano distin-
ctio: non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quem quicquid in hostibus
feci jus belli defendit, sed quid illi pati debuerint: ex æquo & bono scilicet.
Idem discrimen Aristoteles innotuit disputans an iusta dicenda sit quæ
ex bello oritur servitus: ὅπως δ' ἀντεχόμενοι πτες, ἀσείονται δικαίως τινῶν
(ὁ γὰρ νόμος δικαίων τινῶν τὴν πόλεμον δελεῖαν πείρασι, δικαίως δ' ἔτι φασί.
τῶν γὰρ ἀγρῶν εὐδένεσται μὴ δικαίως εἶναι πόλεμον. Quidam respicientes iusti ali-
quid (* nam est lex iustum quid est) iustam esse ajunt servitutem ex bello: at
omnino iustam esse negant, quando accidere potest ut iniusta fuerit bellandi cau-
sa. Simile est illud Thucydidis in Thebanorum oratione: ἐς ἐν χειρὶν
ἀπειτέινεσται ἕχ' ὁμοίως ἀλλοτρίων. καὶ νόμον γὰρ δὴ τινα ἔπαχον: de his quos in con-
flictu occidistis, non adeo querimur, accidit enim hoc illis iure quodammodo.

Sic & ipsi Iurisconsulti Romani, quod sæpe jus captivitatis vocant
alibi injuriam appellant, & æquitati opponunt naturali, & Seneca
servi nomen ex injuria natum, id quod sæpe accidit respiciens.
Apud Livium quoque Itali retinentes ea quæ Syracusanis bello ademe-
rant, pertinaces ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Præ-
sænsis cum dixisset bello captos si ad suos redissent libertatem re-
cipere,

Operibus.

Protagora.

*Ad meru-
ditum pra-
sidem.*

*Vita Thesei.
Lib. vi.
Lib. xiii.
antiq. c. 19.
L. adopti-
vum, D. de
ritu nupt.
Off. 1.
Lib. 1. de
ira, c. 27.*

*Lib. 1. de
Clam. c. 18.*

Liv. l. xxvi.

Pol. 1. c. 6.

Lib. 111.

*L. postlim.
in pr. D. de
capt.
Epi. xxxii.
Libro
xxviii.*

Orat. xv.

cipere, addit, *ὡς ἀδίκως δευλόοντες*, ut qui per injuriam in servitute fuissent.
 * Lactantius de Philoſophis loquens: *Cum de officiis ad rem militarem pertinentibus diſputant, neque ad juſtitiam neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, ſed ad hanc vitam, moremque civilem.* Idem mox à Romanis ait legitime illatas injurias.

I Cor. VI.
10.

Ion. II. 10.

Libro præceptorum legis præcepto jubente XVI. *Silv. in verbo bellum, p. 1, n. 10. & 11. & 12. Covar. d. 5. II. n. 8. Leſſ. lib. 11. c. 13. dub. 4. Adde l. vulgatis ſiſi duo. D. de fieris. Silv. d. loco num. 10. Vaſq. lib. 1. controv. III. c. 9. non. 17. Molin. diſp. 118, 5. ut vero.*

Lib. IX.
Lib. VIII.
Vide ſupra, l. 116. II.

Vide ſupra.
Lib. II. c. 9.

III. Primum ergo dicimus, ſi belli cauſa injuſta ſit, etiamſi bellum ſolenni modo ſuſceptum ſit, injuſtos eſſe interna injuſtitia omnes actus qui inde naſcuntur: ita ut qui ſcientes tales actus operantur, aut ad eos cooperantur, habendi ſint in eorum numero, qui ad regnum caeſte ſine pœnitentia pervenire non poſſunt. Vera autem pœnitentia, ſi tempus & copia ſuppetat, omnino requirit, ut is qui damnum dedit, ſive interficiendo, ſive res corrupendo, ſive prædas agendo, id ipſum reſarciat. Ideo Deus * negat grata ſibi eſſe jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis rex indicens juſtitium præcipit ut rapina manus vacueſciant, naturæ ductu agnoſcens ſine tali reſtitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus ſentire * non Iudæos tantum & Chriſtianos, ſed & * Mahumetiſtas.

IV. Ad reſtitutionem autem tenentur, ſecundum ea quæ generaliter à nobis alibi explicata ſunt, belli auctores, ſive poteſtatis jure, ſive conſilio, de his ſcilicet omnibus quæ bellum conſequi ſolent: etiam de inſolitatis, ſi quid tale juſſerunt, aut ſuaſerunt, aut cum impedire poſſent non impediterunt. Sic & duces tenentur de his quæ ſuo ductu facta ſunt: & milites in ſolidam omnes qui ad actam aliquam communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in actibus diviſis pro damno quiſque cujus ipſe cauſa unica, aut certe inter cauſas fuit.

V. Neque admittendam putem exceptionem quam nonnulli adferunt de his qui aliis operam navant: ſi modo in ipſis aliquid hæreat culpæ. Ad reſtitutionem enim ſine dolo culpa ſufficit. Sunt qui videntur exiſtimare res bello captas, etiam ſi juſta belli cauſa non adfuerit, reddendas non eſſe, eo quod bellantes inter ſe cum bellum inierunt iſta capientibus donaffe intelligantur. Sed nemo ſuum jactare temere præſumit: & bellum per ſe longe abeſt à contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod ſequerentur, nec bello implicarentur in viti, ſufficiebat introductio externi de quo diximus domini, quod cum interna obligatione reſtitutionis poteſt conſiſtere. Atque id illi ipſi auctores videntur ſtatueri in jure captivitatis perſonarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hoſtium in præda captas quæ belli jure noſtra videbantur remiſimus.* Videbantur aut, quia injuſtum id bellum fuerat ut jam ante agnoverant Samnites. Non diſſimile eſt quod ex contractu ſine dolo inuito cui ineſt inæqualitas, jure gentium naſcitur facultas quædam cogendi eum qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus qui plus æquo ſtipulatus eſt rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

VI. Sed & qui damnum ipſe non dedit, aut ſine omni culpa dedit, ſed rem bello injuſto captam ab alio penes ſe haber, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla cauſa ſubeſt naturali-
 ter

ter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium Maximum: *Populus, inquit, Romanus cum P. Claudius Camerinus ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, et si ararium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura * conquisitos redemit & pradia restituit.* Similiter Phocensibus Romanorum decreto reddita libertas etiam illa publica, & qui erepti erant agri. Et postea * Ligures qui à M. Pompilio venditi fuerant, reddito emtoribus pretio restituti sunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit senatus addita causa, quod injustum bellum illatum iis esset. Poterit tamen siquid sumtus aut operæ impendit is qui rem tener, deducere tantum, quantum domino valebat adipisci desperatam possessionem, secundum ea quæ alibi explicata sunt. Quod si rei possessor culpæ exfors eam consumserit aut alienaverit, non tenebitur nisi in quantum censori potest locupletior factus.

Lib. VI. c. 5.

L'vius libro

XXVIII.

L'v. l. XLII.

Lib. LXIII.

Annotata ad Caput x.

Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse] Idem Seneca de Beneficiis v, 21. *Multa legem non habent, nec actionem ad qua consuetudo vita humane lege omni valentior dat aditum.* Quintilianus Institutionum oratoriarum lib. III, c. 8. *Sunt enim quadam non laudabilia natura, sed lege concessa, ut in XII tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* Cicero de Officiis libro III: *Aliter leges, aliter Philosophi tollunt astutias. Leges, quatenus manu tenere res possunt: philosophi, quatenus ratione & intelligentia.*

§. I.

Nam & lex justum quid est] Seneca ad Helviam c. 6. Alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt. Pugnare videntur jus & aliena. Sed concilianda ut docet hic textus. Repete quæ supra hoc libro cap. IV, §. 2.

§. II.

Lactantius] Augustinus vero epistola IV, quæ est ad Marcellinum: Ac per hoc si terrena ista republica Christiana præcepta custodiat, etiam ipsa bella sine benevolentia non gerentur. Idem de diversis Ecclesiæ observationibus, *Apud veros Dei cultores etiam ipsa bella parata sunt.*

Vt is qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive pradas agendo, id ipsum resarcias] Num. v, 6. Hieronymus ad Rusticum: Nec differtur ultionis sententia si non reddantur universa. Augustinus in epistola ad Macedonium quæ est LIV: *Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, pœnitentia non agitur sed simulatur.* Retulit Gratianus in causam XI, quæstione VI.

Negat grata sibi esse jurgia eorum qui non jure captos detinebant] Locus est illustris Elaïæ LVIII, 5, 6, 7. Habes eum Græce apud Iustinum Martyrem in colloquio cum Tryphone.

§. III.

Non Iudæos tantum] Vide canones pœnitentiales Mosis Maimonidæ cap. II, §. 2. Et Mosem de Korzi præcepto jubente XVI.

Mahumetistas] Vide Leunclavium Turcicorum v, & XVII.

Conquisitos redemit, & pradia restituit] Antonius Tyrius coegit reddere

§. VI.

reddere

reddere quæ Iudæorum tenebant. Homines ab eis venditos iussit liberari, bona dominis reddi, Iosephus XIV Antiquæ Historiæ. Macrinus Parthis reddidit captivos, & prædam quod causa fuisset cur Romani pacem rumpent. Herodianus libro XIV, in fine. Mahumetes Turca liberari iussit eos qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia. Chalcocondylas libro IX.

[Ligures] Vide Excerpta Peiresiana Diodori Siculi.

C A P V T X I.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello iusto.

- I. In bello iusto *actus* quosdam interna iustitia carere: quod exponitur.
- II. Interfici qui possunt secundum iustitiam internam.
- III. Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes sequuntur:
- IV. Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cuius natura explicatur.
- V. Distinguendos auctores belli ab his qui sequuntur.
- VI. In ipsis auctoribus distinguendas causas probabiles ab improbabilibus.
- VII. Etiam mortem meritis hostibus sæpe penam recte condonari.
- VIII. Cavendum quantum fieri potest ne innocentes, etiam præter propositum, occidantur.
- IX. Pueris semper parcendum: feminis nisi quid gravius admiserint & senibus.
- X. Parcendum & his qui sacra aut litera tantum curant.
- XI. Et agricolis:
- XII. Et mercatoribus ac similibus:
- XIII. Et captivis.
- XIV. Recipiendos qui dedere se volunt sub æqui conditionibus.
- XV. Parcendum & his qui sine conditione se dediderunt.
- XVI. Hæc ita vera nisi grave delictum antecesserit: quod quomodo accipiendum.
- XVII. Delinquentibus ob multitudinem recte parci.
- XVIII. Non occidendos obfides nisi ipsi deliquerint.
- XIX. Abstinentium ab omni amicitia inutiles.

Lucanus
Off. 1.

Sed nec in bello iusto admittendum est quod dicitur
Omnia dat qui iusta negat.

Off. II.
II de Clem.
cap. 4.

Melius Cicero: Sunt quadam officia etiam adversus eos servanda à quibus injuriam acceperis. * Est enim ulciscendi & puniendi modus. Idem laudat vetera Romanorum tempora cum exitus bellorum erant, aut mites, aut necessarii. Crudeles vocat Seneca, qui puniendi causam habent, modum non habent. Aristides Leuctrica prima: ἐστὶ γὰρ ἐστὶ καὶ ἀμυνόμενος ἀμέτρητος ἀδικεῖν. καὶ τις οἷς τὴν τιμωρίας ἀνασπληροῖ, πρὸς τὴν ἀδικησάμενος τῶν ὑπερβῶν δούλων, ἀρχὴ πάλιν. Possunt sane, possunt etiam qui se vindicant iniusti esse si modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor. Sic, Ovidio iudice, rex quidam

De Ponto
l. IX.

cede nocentium

Si nimis ulciscens existit ipse nocens.

Platæenses in Isocrate oratione quærun: εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τιλικῶντων ἐγκλημάτων ἕως ἀνόμους καὶ θύρας ποιῆσαι τὴν τιμωρίας: an equum sit ob tanta peccata tam graves & iniquas pœnas exigere? Idem ille Aristides secunda pro pace: μή τίνυν ἀνδ' ὅταν αὐτὸς τιμωρήσεται, σκοπεῖτε, ἀλλ' ἕστω ὁ ἴσως καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας: non hoc tantum respicite quæ ob causas pœnas suis exacturi, sed & qui sint de quibus sumenda sit pœna, qui

qui nos ipsi, & quis justus pœnarum modus. Laudatur Propertio Minos:

Victor erat quamvis, * æquus in hoste fuit.

Sed & Ovidio: Leges captis justissimus auctor

Hostibus imposuit.

II. Quando autem iusta sit interfectio (inde enim nobis incipiendum est) ius in bello iusto, secundum iustitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quæ capite primo huius libri à nobis explicata sunt. Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito iuste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam iustam aut quatenus absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quamquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi à iustitia stricte dicta non abeat, à caritatis tamen lege discedit. Pœna vero iusta ut sit, opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum iudicem mortis supplicio possit vindicari. quæ de re eo nunc minus differemus, quia quicquid ejus sciri oportet satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

Vid. de ju-
re belli, n.
36. & 45.

III. Supra cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace ita & in bello supplices) discrevimus ἀτύχημα ἢ ἀδικημα infortunium & injuriam. Gylippus eo quem ibi citare cepimus Diodori Siculi loco querit, utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla laesituri injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi qui non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur Vellejus Paterculus: Si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnata à Sulla sunt imputat Atheniensibus, nimium veri verustatisque ignarus est. adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re, quicquid sincera fide gereretur id Romani Attica seripradicarent. Caterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrima conditionis; cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos extra mœnia, corpora necessitati servientes, intra muros habebant. quæ pars postrema ex Livio sumta videri potest, apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginienses, animum apud Romanos ait fuisse. Nimirum, ut ait Cicero, omnes quorum in alterius manu vita posita est, sapius cogitant quid possit is, cujus in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere. Idem pro Ligario: Tertium est tempus, quo post advenum Vari in Africa restitit, quod si est trimumsum, necessitatis crimen est, non voluntatis. Atque hoc fecutus est Iulianus in causa Aquilejensium teste Ammiano, qui cum paucorum supplicium narrasset, adjicit: Residui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem * necessitas egerat, non voluntas. Ad Thucydidis locum de Corcyrensiu captivis venditis vetus commentator:

Lib. II,

Lib. xxvi.

Pro Quin-
tio.

Lib. xxi.

Lib. I.

τὸ ἡμέτερον τῆ ἐλαθητικῆ ἀποπῆ δηλοῖ, ἢ ὡς ἀπηνὲς μὲ μάχην τὰς ἐκαλωτάτας γενναίων ἀλλῶς τε ἢ δέλας τὰς μὴ μετὰ γνώμην οὐκείων πολέμους. Owendit clementiam dignam Gracorum ingenii: durum enim post pugnam captos occidere, servos proferim, qui non sua voluntate bellum gerunt. Platæenses in dicta oratione apud Isocratem: ἢ ἢ ἰκόντες ἀλλ' ἀναγκασθέντες ἀυτοῖς ἰδωλοῦσθαι:

non volentes sed coacti illis (Lacedæmonii) servivimus. Idem de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν εὐενοῖς ἀναγκάσειν ἠναγκάζοντο, τοῖς δὲ θυνοῖσι μετ' ὑμῶν ἦσαν: illorum (Lacedæmoniorum) partes corpore sequi cogebantur, animo vobiscum erant. Herodotus de Phocensibus dixerat: ἐμῆδρον ἔχ' ἔχοντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκῆς: Medorum partes sequebantur, non sponte sed vi necessitatis. Zeldis, ut Arrianus narrat, pepercit Alexander, ἄτε πρὸς βίαν ἔργωσαν συσχεπέσσαν τοῖς βαρβάροις quod coacti fuissent in partibus barbarorum. Nicolaus Syraculanus apud Diodorum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῆς κερσίαντων ὑπερχῆ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συσχεπέσειν. διὰ τὰς ἑ τὲς ἐξ ἐπιβλήτης ἀδικήσαντες δικαίον ἐστὶ πμωρεῖσθαι, τὲς ἀκρίτως ἀμαρτάνοντες ἀποσῆκον ἂν εἴη συνώμους ἀξιῖν. Socii vi imperantium adacti sunt militare: quare sicut par est eos puniri, qui data opera injuriam inferunt, ita æquum est ignoscere his, qui præter voluntatem suam peccant. Sic & apud Livium Syraculani Romanis se purgantes ajunt, se metu ac fraude turbatis pacem oppressam, Similem ob causam Antigonus bellum se cum Cleomene, non cum Spartanis habuisse dicebat.

Vran.

Lib. I.

Lib. XIII.

Lib. XXV.
Injustus lib.
XXVIII.

IV. Sed notandum est inter plenam injuriam & merum infortunium medium sæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quasi conflatum sit, ita ut actio neque mere scientis & volentis, neque mere acti ignorantis aut inviti dici possit. Aristoteles huic generi nomen posuit ἀμάρτυμα: Latine culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille Moralium libro quinto capite decimo: Eorum quæ sponte facimus alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur quæ præeunte consultatione quadam animi sunt, quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum societate contingat, ea quæ ab ignorantia procedit infortunium dicitur, ut si quis egerit quippiam non in quem existimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut si quis se ferire non hoc instrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei causa credidit: sed evenit quod ipse non proposuerat sibi: puta vellicare voluit non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo si ita præter id quod expectari potuit damnum detur, erit infortunium. At si ita ut expectari ac prævideri aliquo modo potuerit, sed non improbo animo, culpa erit aliqua, nam culpa affinis est qui in se habet agendi principium: qui vero extra, infelix. At quoties quis id quæ facere sciens facit, non tamen deliberato, fatendum est adesse injuriam: ut quæ facere homines solent per iracundiam & perturbationes similes aut naturales aut necessarias. nam qui ira commoti ladunt & culpam admittunt ab injuria non vacant: neque tamen injusti aut improbi dicuntur: at si quis idem consulto admittat, is vero improbus & injustus recte nominabitur. Merito igitur quæ per iram fiunt censentur non ex proviso fieri. non enim incipit is qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit: atque eo fit ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi non facti, sed legitima fiat questio. nascitur enim ira ex eo quod quis injuriose factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit disputant: ibi enim nisi quæ intercesserit oblivio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet: sed an juste factum sit quod factum est, exquiri volunt. At qui prior struxit insidias nihil ignorans fecit: quare non mirum si alter sibi injuriam factam putat, alter non putat. Est tamen ut & qui tali ex causa ladit injustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat quod reponitur. Sic justus est qui deliberato juste agit: alioqui juste agere potest aliquis sponte

sponte tantum, non & deliberato. Caterum eorum que non sponte fiunt alia venia digna sunt, alia minus. * Venia digna que non ab ignorantibus modo sed & ob ignorantiam fiunt. At si qua ab ignorantibus admittantur, nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo qui communes humane nature fines excedat, non digna sunt quibus ignoscas. Locum sane egregium & usus maximi integrum Latine posui quia minus recte verti ideoque nec satis intelligi solet. Michael Ephesus eum locum interpretans ejus quod expectari non potuit exemplum ponit, in eo qui fores aperiens patrem læsit, aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo qui fame, aut siti adigitur ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait ubi factum ignoratur, ut si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Ius autem ignorati interdum excusabiliter, interdum inexcusabiliter: quæ cum Iurisconsultorum dictis optime congruunt. Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro de arte oratoria: *Æquitas imperat ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. infortunia autem sunt que nec provideri potuerunt, nec improbo anime admittuntur: culpa qua provideri potuerunt, non tamen improbo animo fiunt: injuria que & destinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres & in illo Homeri versu de Achille Iliados postremo:

Οὐτ' ἦδ' ἄφρον' ἔτ' ἄσκοπος, ἔτ' ἀλιτήμων.

Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.

Similis est divisio apud Marcianum: delinquitur aut proposito, aut impetu, aut casu. propositio delinquitur latrones qui factionem habent: impetu autem cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: Casu vero cum in venando telum in feram missum hominem interfecit. Sed in omni injustitia & impetu fiunt hunc in modum distinguit Cicero. Sed in omni injustitia permultum interest, * utrum perturbatione aliqua animi, que plurimumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt que repentino aliquo motu accidunt, quam ea que meditata & preparata inferuntur.

* Philo. autem in legum specialium explicatione sic ait: ἡμέγερον τὴν τεῖξιν εἶναι τὸ ἀφροῦ μὴ ἀσχετατηχρήμεις ἐπὶ μακρῆ τοῖς μιάμοσι: dimidiatum esse facinus ubi non antecessit longa animi deliberatio. Cujus generis ea præcipue sunt * quæ necessitas si non defendit, tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in Aristocratem, ἀναγκάειν χρεῖται τὸ τί προκτίειν ἢ μὴ λογιμῶς ἀντιρῆσαι ἅπαντας. ὡς ἔπειν πῶτα ἀεὶ ἰστολογεῖσθαι δὲ τὸν δικαίως ἐξελθεῖν. Necessitatis impulsus auferunt adjudicationem de eo quod agendum vel non agendum est, quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris. Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falso testimonio adversus Srephanum. Thucydides libro quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῆ πολέμου καὶ δημοῦ πνευματικῶν ἐγγυημένων πὶ γίνεσθαι καὶ πρὸς τὸ θεῶ. Ἐπὶ δ' ἀπεισιων ἀμαρτημάτων καὶ ἀφροσύνης εἶναι τὰς βωμῶν ἀδανομίας πὶ ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκη κακῶς ὀνομασθῆναι καὶ σὺν ἐπὶ τῆς δόξαι τῶν συμφορῶν πὶ τελευτήσασσι. Credibile esse * apud

VII. Nic. II.

D. & C. de
juris & fa-
cti ign.
Lib. I.

L. possibi-
ciendum, D.
de panis.

De Off. 1.

Deum quoque paratam esse veniam his qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt. nam & Deorum altaria per fugium patere culpis non voluntariis: & iniustitiam iis ascribi qui ultro mali sunt. non his quo ad audendum res extrema impellunt. Carites apud Livium ad Romanos: Ne appellerent consilium, qua vis ac necessitas appellanda esset. Iustinus: Factum Phoenisium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidia Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intuli. Sic Ilocrate iudice, qui salutis causa prædatur, ἐχθρῶν ἀδικίας τῶν ἀγώνων, habet necessitatem injuria velamentum. Aristides Leuctica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν κερῶν δαπλοῦς ἐυδίδασι τοῖς ἀφειρητοῖν: difficilia tempora excusationem aliquam dant descendentibus. De Messeniis accusatis quod ab Athenis exsules non recepissent ita Philostratus: ἡ δολοχία καὶ συζητοῦμεν ἴσως, τὸ Ἀλέξανδρον ἀσχοιοῦμεν καὶ τὸ κλέινε φέρον εἰ μὴδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀπέργεσσι εἶχε. Causa ipsorum in deprecatione posita est, obtinens factio Alexandrum, & metum ab ipso, quem nulla non pars Græciæ experta esset. Talis & ille apud Aristotelem ἡμιπονηρὸς καὶ ἐκ ἀδικίας. & ἢ ἐπιβουλῶν. semiprævus, non iniustus; * neque enim insidiator. Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius in laudibus Valentis Imperatoris: Ἐ δίκαιον τὸ ἀδικεῖν καὶ ἀμαρτεῖν, καὶ ἀτύχημα. καὶ ἢ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος δόγματα πρὸς μὴδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίσῃ, ἀλλὰ πάρε κλεινοῖς δικαίως τοῖς ἔργοις βεβαιώσῃ. & ἢ τὸ ἴσος τιμωρίας ἀξίως φήσῃ τὰς τὸ ἐξ ἀρχῆς βυλοδοκίας τῶν ἐπανόστων καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ὄστων παρρησίας, καὶ τὰς ἠδὲ τὰ δικαῖα κερταῖν ὑποψυχίας. ἀλλὰ τῶν μὲν κερταῖνων, τὰς δὲ ἐμειψῶ, τοῖς δὲ συνήλθασιν.

* Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium. * Quamquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita factio exsequeris. Non enim pari pœna dignos existimasti qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt à morum impetu, & qui succubuerunt ei qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es. Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere. πὶ δεινότητι ἀτύχημα καὶ ἀμαρτεῖν καὶ ἀδικεῖν. καὶ ὅτι ἀσπίδα τὸ βασιλεία, τὸ μὲν οὐκ εὐκλείειν, τὸ δὲ ἐπινοεῖν. ἔστι μόνον δὲ τὸ ἐχθρῶν τιμωρεῖσθαι: quid distet infortunium, culpa aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postremam vero

solam ultione prosequi. Sic apud Iosephum Titus unum criminis ducem punit μέγας ἔργων, re ipsa, multitudinem μικρὰ λόγῳ, sola verborum increpatione. Mera infortunia nec pœnam merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci:

At quibus invito maduerunt sanguine dextra,
Si fors sava premit miseris, sed proxima culpa
Hos varijs mens ipsa modis agit, & sua carpunt
Facta viros resides.

V. Quod monet Themistius * distinguendos qui actores belli fuerunt ab his qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla in historiis existant. Narrat Herodotus Græcos pœnas sumpsisse de his qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes securi percussi, narrante Livio. Eodem auctore, Valerius Levinus, Agrigento capto, qui capitaverunt erant, virgis casos securi percussit:

Lib. VII.
Lib. VIII.

Lib. V belli
Inl.

Gal.

Lib. IV.

cussit: ceteros prædamque vendidit. Idem alibi: *Atella Calasiæque in dedicationem accepta: ibi quoque in eos qui capita rerum erant, animadversum.* Rursum alibi, quoniam defectionis auctores meritis pœnas à Diis immortalibus & à nobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? Tandem ignotum est illis & civitas data. nimirum, ut idem ibi loquitur, ut unde orta culpa esset, ibi pœna consisteret. Laudatur apud Euripidem Eteoclus Argivus quia

Lib. XXVI.

Culpam ferebat semper illo iudice

Reus ipse: non urbs patria, qua passim mali

Reſtoris ergo sustinet calumniæ.

Libro
X VIII.

Et Athenienses, ut Thucydides narrat, pœnituit decreti adversus Mitylenæos, πῶλον ὄλω ἀλαφροτέρῳ μᾶλλον ἢ τὰς ἀνάγκαις, ut totam civitatem potius quam solos defectionis auctores interficerent. Narratur & Diodoro Demetrius captis Thebis decem solos interfecisse auctores defectionis.

Lib. III.

VI. Sed in ipsis quoque belli auctoribus distinguendæ causæ: sunt enim quædam non justæ quidem, sed tamen tales ut non improbis possint imponere. Scriptor ad Herennium deprecationis causam æquissimam hanc ponit, si quis quæ peccavit, non odio neque crudelitate, sed officio & recto studio commotus fecerit. Sapiens Senecæ, hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis pro fide, pro federe, pro libertate in bellum accincti sint. Apud Livium * perunt errori veniam Cærites quod fuerint auxilio confanguineis Phocensibus. Chalcidensibus & aliis qui ex federe Antiochum juverant dara à Romanis venia. Aristides Leuctrica secunda Thebanos qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienses secuti erant, ait ἡγωνεῖν μὲν εἰ δίκαις πράξεσσι δὲ ἀδικῶν δὲ ἰστέροι ἀξιοῦσθαι τῶν μέμψιν, τῶν πρὸς εἰρήναι τοῖς ἡγεμόνοις: in partem quidem venisse injustæ actionis, sed quam justo aliquo velarent, fide in principes sui federis. Cicero de Officiis primo conservandos eos dicit qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt: tum bella quibus imperii gloria proposita est, minus acerbè gerenda esse. Sic Ptolemæus rex Demetrio significat, εἰ ἀπὸ πάντων ἀμφοτέρω δόξαις δὲ εἰ ἀρχῆς πολεμικῶν εὐνοῖς. non de rebus omnibus, sed de imperio & gloria inter ipsos certamen esse. Severus * apud Herodianum: Cum bellum adversus Nigrum gessimus non ita sane speciosas inimicitarum causas habebamus. nam positum in medio principatum atque adhuc in disceptatione versantem pari ambitu uterque nostrum ad se traheretur. Sæpe habet locum quod de bello Cæsaris & Pompeji est apud Ciceronem: Erat obscuritas quædam: erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant quid optimum esset. Et quod idem alibi: etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, à seclere certe liberati sumus. Plane ut apud Thucydidem dicuntur venia digna quæ sunt μὴ μὲν κακίας, δόξαι δὲ μᾶλλον ἀμφοτέρω. De Dejotaro idem ille Cicero: non ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. Sallustius in historiis: Cætera multitudo, vulgi more magis quam iudicio, post alius alium quasi prudentiorem secuti. Quod de bellis civilibus Brutus scripserat putem non male ad pleraque bella alia referri posse: * acrius esse prohibenda, quam in superatos iracundiam exercendam.

Vitt. de jure
belli.
n. 59.
Lib. III.Lib. II de
Clem. c. 7.
Lib. VII.

Lib. III.

Cic. epist.
ad Brut. 2.
Pro M.
Marcello.

VII. Etiam ubi iustitia hoc non exigit, sæpe tamen conveni: bonitati

Ann. XII.
De Clem. 1.
cap. 5.

nitati * convenit modestia, convenit animo excelsio. Ignoscendo au-
xisset populi Romani magnitudinem ait Sallustius. Taciti est: quanta pervica-
cia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum: At Seneca: Fe-
rarum, nec generosarum quidem permordere & urgere abiectos. Elephantes leo-
nesque transeunt qua impulerunt. Saep̄ oportunum est illud Maronis:

Non hic victoria Teucrum

Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

Est in eam rem insignis locus in libro quarto ad Herennium. Bene ma-
iores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem quem armis cepissent vita
privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum
erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo
statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? desino meminisse. Quid ita?
Quia viri fortis est, qui de victoria contendant eos hostes putare: qui victi sunt,
eos homines iudicare, ut possit bellum fortitudo minuire, pacem humanitas au-
gere. At ille, si vicisset, num idem fecisset? Quid igitur ei parcis? quia talis
stultitiam contemneret, non imitari consuevit. Si de Romanis hoc accipias
(incertum enim hoc cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is
scriptor) adversa fronte pugnat cum eo quod habemus in panegy-
rico qui dicitur Constantino Constantii filio: Cautior licet sit qui de-
vincios habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renova-
sti Imperator veterem illam Romani Imperii fiducia quam qui de captis hostium du-
cibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges cum a portis usque ad
forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum
scendere cuperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur, unus pro seipso

Vide Plut.
Paulo & E.
milio.

Paulo qui sedentem se acceperat deprecante (lege: unus Perseus ipso Paulo qui
dedentem se acceperat deprecante) legem illius severitatis evasit: ceteri in vin-
culis * luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam cole-
re Romanorum quam exasperare iustitiam. Sed & hic nimis laxe. Dicit
quidem Iosephus idem de severitate Romanorum in historia inter-
fecti Simonis Bar-joræ: sed de ducibus loquitur qualis Pontius
Sammis, non de his quibus regium esset nomen. Verborum sensus
Latine sic habet: Finitis triumphi erat postquam ad Capitolium Iovis adem
erat perventum: nam ibi expectare imperatores mos antiquus patriæ jubebat
donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Ioræ filius qui inter ca-
ptivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo in forum trahitur verberan-
tibus insuper ipsum custodiibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sume-
re de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finisse nuntiatus est, secuta
sunt fausta omnia, deinde sacrificia. Idem ferme dicit Cicero Verrina de
Suppliciiis. De ducibus passim exempla exstant: de regibus aliqua,
ut * de Aristonico, Iugurtha, Artabafdo: sed tamen præter Per-
sea * Syphax, Gentius, Iuba, & Cæsarum tempore Caractacus at-
que alii, tale supplicium evaserunt, ut appareat & belli causas &
gerendi modum spectata à Romanis, quos tamen æquo asperiores in
victoria fuisse Cicero atque alii agnoscunt: itaque M. Æmilius Pau-
lus apud Diodorum Siculum non male in Persei causa Romanos sen-
tatores monet, & μὴ τὸ ἀνθρώπινον φῶσος ἀλαῶσθαι. τὴν γὰρ τὰς ὑπερφανῶν
ταῖς ἐξουσίαις ἡγεμῖνας μετερχομένῳ Νέμεισι αἰδέσθαι. Si humani nihil metue-
rent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem qui victoria insolentius

Exc.

utuntur. Et * Plutarchus notat bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmonis manus abstinuisse reverentia dignitatis. Hostis ergo qui non id quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit nisi quo mortem mortive simile quid eviter, aut ob peccata personæ propria quæ ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob alias probabiles causas. Egregie idem quem dixi Diodorus Siculus

Lib. xxvii.

αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ ἀποβλήσεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ πόλεμον ὡς κερήματα τὰ πηλοῖα Δεῖ τὸ γένει ἢ δι' ἀρετῶν ἐπιτυγχάνεσθαι. ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τὴν ἐπιβουλήν ἐλαττωσὶ μὲν τὸν πόλεμον Δεῖ μόνος τὸ φρονήσεως γίνεσθαι. Urbium expugnationes, secunda præta, et si quid aliud in bello prosperum, sæpe fortuna magis quam virtuti debentur. At in summo imperio vitæ misericordiam impartiri solius providentiæ opus est. Apud Curtium legimus: Alexander quanquam belli auctoribus poterat irasci, tamen omnibus venia data.

VIII. De nece autem eorum qui casu non destinato occiduntur, tenendum quod supra diximus, si non justitiæ, misericordiæ tamen esse non nisi magnis, & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere perniciis possit. Idem nobiscum sensit Polybius qui libro v sic loquitur: ἡ γὰρ ἐπὶ ἀπωλείᾳ θεῶν καὶ ἀφρανισμῶ τῶν ἀγνώμων πολεμεῖν τὰς ἀγαθὰς ἀνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διαρρήσιν καὶ μετὰ τὴν ἡμαρτηρίων ἐδὲ συνανερείν τὰ μηδὲν ἀδικῶσιν τοῖς ἡδικηκόσιν. ἀλλὰ συσταζέσθαι καὶ συνεξαιρέσθαι τοῖς ἀγαθῶσιν (male editur ἐναλίσις) τὰς δοκῶσιν ἀδικεῖν. Bonorum virorum est etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum, sed hætenus ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum fontibus una pœna involvere, sed insontium causa etiam fontibus parere.

IX. His cognitis, de his quæ magis specialia sunt non difficilis erit definitio. * Puerum ætatis excuset, feminam sexus, ait Seneca libris quibus iræ irascitur. Deus ipse in bellis Hebræorum etiam post pacem oblatam & repudiatam parci vult feminis & infantibus: extra paucas gentes speciali jure exceptas: adversus quas quod erat bellum non erat hominum, sed Dei, atque ita appellabatur. Et cum mulieres Madianitidas veller occidi ob proprium ipsarum crimen, excipit virgines intractas. Imo cum Ninivitis ob gravissima peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis quæ honesti & inhonesti discrimina ignoraret: Cui similis est apud Senecam sententia: Num quis irascitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum discrimina? Et apud Lucanum:

Lib. III,

24.

Deuter. xx.

14.

Num. xxxi.

18.

Ion. iv, 2.

De ira II,

c. 9.

Crimine quo parvi cadem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines cujuscumque sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium? Accedit primum de pueris judicium eorum populorum ac temporum quibus fas maxime

Vult. de jure

belli. p. 36.

Vita Ca-
milli.

Lib. I.
Lib. XXIV.

Octavia. 5

Lib. V.
Libro
XXXVIII.

Lib. IX. c. I.

Lib. XIII.

Lib. XIV.

valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium Camillus) *non adversus eam a-*
tatem cui etiam captis urbibus parcitur: sed adversus armatos. Addit hoc esse
inter belli jura, naturalia scilicet. Plutarchus de eadem re agens:
Sunt, inquit, apud bonos etiam belli quadam leges. Vbi nota illud apud bo-
nos, ut hoc jus ab eo quod in moribus & impunitate positum est dis-
criminis. Sic Florus negat aliter fieri potuisse salva integritate. Ap-
ud Livium alio loco est: *à qua aetate etiam hostes irati abstinerent.* Et a-
libi: *usque ad infaniam eadem ira crudelis pervenit.* Quod autem in pue-
ris rationis usum non adeptis semper, id in feminis plerumque obri-
net, id est nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut vi-
rilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Stadius loquitur, *sexus rudis*
insciusque ferri. Neroni hostem vocanti Octaviam in Tragædia repo-
nit præfectus

————— * *Femina hoc nomen capit ?*

Alexander apud Curtium: *Cum captivis & feminis gerere bellum non so-*
leo: armatus sit oportet quem oderim. Grypus apud Iustinum: *à nullo in-*
quam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in se-
minas servitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & servitia victorum eximat.

Apud Tacitum alius: *neque adversus feminas, sed palam adversus armatos*
bellum se tractare. Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes &
feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabili-
lem. Apud Diodorum Carthaginenses Selinunte narrantur interfe-
cisse feras, feminas, infantes, *ἠδὲ μὲν οὐκ ἀνθρώπων λαμπρόωντες, sine huma-*
nitatis affectu. Et alibi hoc ipsum *ἠδὲ μὲν οὐκ ἀνθρώπων* crudelitatem vocat. Latinus Pa-
catus de feminis: *sexus cui bella parciunt.* Simile Papini de senibus
pronuntiatum.

Nullis violabilis armis

Turba senes.

Vict. d. loco.
Libro
XXVIII.
Ant. XII,
cap. 3.
Litu. lib. V.

X. Idem statuendum universaliter de maribus quorum vitæ genus
ab armis abhorret. *Iure belli in armatos repugnantisque cades,* ut ait Li-
vius, id est eo jure quod naturæ congruit. Sic Iosephus æquum ait
ut in pugna poenas dent qui arma ceperunt, insontibus non nocen-
dum. Camillus Vejis expugnatis edixit, ut ab inermi abstineretur.
In hac classe primum ponendi sunt hi qui sacra curant. nam ut hi ab
armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo
vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Iudæorum non
pocbant * collegio Prophetarum quod erat Gabæ, ut videre est
1 Sam. x, 5 & 10, Et sic ad alium locum ubi simile erat collegium
tanquam sepositum ab omni armorum injuria, cum Samuele consu-
git. David 1 Sam. XIX, 18. Cretenses, narrat Plutarchus, cum bellis
intestinis colliderentur, omnem noxam abstinuisse * à sacerdotibus,
& iis quos humanis mortuis præpositos *κατακλιῶτες* vocabant. Huc
& proverbium illud Græcum pertinet *ἠδὲ πνεφύρεσσι ὑπελείφθη.* * No-
tat Strabo olim cum tota Græcia armis ferretur Eleos; utpote
Iovi sacros, & eorum hospites in alta pace vixisse, Sacerdotibus
merito hac in parte æquantur qui vitæ genus simile elegerunt, ut
monachi & conversi id est pœnitentes, quibus proinde æque ut sa-
cerdotibus parci volunt naturalem æquitatem secuti, Addas
his

Quæst. Gr.

Lib. VIII.

C. de troug.
de pace.

his merito eos qui studiis literarum honestis & humano generi utilis operam navant.

XI. Deinde agricolas quos & canones ascribunt. Diodorus Siculus de Indis cum laude refert : ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολέμοι καὶ οἱ ἀγροὶ μὴ δακνέμενοι ἐν ταῖς μάχαις, τὸς δὲ καὶ τῶν γεωργῶν ὄντας εἶσιν ἀελοῦσαι, ὡς κηρὸς ὄντας ἀπείλων ἀεργάτους. In praeliis quidem hostes alii alios interficiunt : ac agricolas relinquunt intactos tanquam in commune utiles. De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus : τὸς γεωργῶντας εὐδὲς ἦδη καὶ τὸ ὄργον. nemo agricolas ullo afficiebat malo. Et Cyrus regi Assyriorum nuntiari iussit, ὅτι εἴποιτο εἰς ἑὴν τὰς ἐργασίαις τῶν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν. paratum se eos qui agros colerent, illasos indemnesque sinere. De Belisario Suidas : εἰς δὲ τὸς ἀγεῖντας ποσάτη φειδῶν τε καὶ ἀσποῖα ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὴ αὐτὸς εἶδεν ποῖποτε στρατηγῶν. Βελισσάριος τετύχηκεν. agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.

Lib. II.
Bibl.

Xen. de Cyr.
inf. v.

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his qui temporariam in hostico moram agitant intelligendum est, sed & de subditis perpetuis : nam & horum vita ab armis aliena est : ac sub hoc nomine continentur simul alii opifices & artifices quorum quæstus pacem amat, non bellum.

XIII. Ut ad eos veniamus qui arma gesserunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam qui vetari nos ait pudore id est æqui respectu ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam attulimus quæ cum feminis conjungit captivos. Accedat illud Augustini : hostem pugnantem * necessitas perimat, non voluntas. Sicut bellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur. Xenophon de Agesilao : ἀσποῖος τοῖς πρῶτοις τὸς ἀλιτομοῖους μὴ ὡς ἀδικῶνται πειραεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀπὸ ἀπείλων φυλάσσειν : monuit milites ut captos non tanquam fontes punirent, sed tanquam homines custodirent. Apud Diodorum Siculum est : πάντες ἀνοτένονται μὴ αἰεὶ τὸς ἀντιπλοῦτους, εἰκοσι δὲ τοῖς ἀσποῖοις. Omnes (Græci) opponunt se repugnantibus, parant jam subactis. Eodem iudice Macedones qui sub Alexandro πικρότερον ἢ πολέμου ὄντων ἀσποῖοις τοῖς Θεβαίοις acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat. Sallustius historia Jugurthina cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait contra jus belli : quod interpretare contra æqui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium est :

Ad Bonif.
Epist. 1.

Lib. XIII.

Lib. XVII.

Lib. v.
Hist. IV.

De pace II.

II Reg. 11.

Parcitur victis & est locus inter arma clementie. Laudat Tacitus Primum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in neminem ultra aciem saevissent. Aristides : ἀνδρῶν γὰρ ἐστὶ καὶ ἡμῶν τὴν φύσιν, τὸς μὴ ἀνησηκίτας, κατέργηεν τοῖς ὁπλοῖς τὸς δὲ ἡσπασίους ἡπίως μετὰ χειρὸς εἶσθαι. Hominum est nostri ingenii resistentes armis coercere, prostratos tractare leniter. De captivis Propheta Elifaus regem Samariæ sic alloquitur : An quos captivos abduceres gladio tuo & arcu tuo eos interimeres ? Apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Hostem perimere vestra lex ergo vetat ?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit praelio superstitem.

K k 5

Ibidem

Ibidem Eurystheus captivus :

Quæ menocabunt non erunt pura manus.

Lib. XII.

Apud Diodorum Siculum Byzantii & Chalcedonii, quod captivos fatis multos interfecissent hoc elogio notantur : ἐπετέλησαν πρᾶξις ἀμύπητα ἀσφαλεστάται : perpetrarunt facinora eximia crudelitatis. Idem alibi * captivis parcere vocat τὴν ἡγνὰ νόμον : jus commune : qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in Philosophicis scriptis dicentem Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus qui cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

v. De benef.
cap. 18.

XIV. Easdem ob causas * vitam salvam paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione non repudianda deditio. Ideo Arrianus in deditis editam à Thebanis stragem, ait fuisse non Græci moris, εἰς Ἑλληνικὴν σφαγὴν. Ac similiter Thucydides libro III, ἐόντας τε ἐλάθετε, καὶ χεῖρας ἀσπίχορδους ὃν νόμον τοῖς Ἕλλησι μὴ εἶλεν τῶτες : Volentes nos εἶ manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est tales non interficere. Et apud Diodorum Siculum Syraculani senatores : σώζειν τὴν ἐκείτω, ἀξίον τὸ μεγάλοψυχίας : magno animo dignum est supplici parcere. Soporater : νόμον ἐστὶ τὴν ἐκείτας σώζειν ἐν τοῖς πόλεμοις : moris est in bellis servare supplices. In obsessis oppidis observatum id Romanis antequam murum aries percussisset. Cæsar Advaticis denuntiat se eorum civitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset, se dedidissent, qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis antequam machinæ igniaræ explodantur : in munitioribus, antequam in mœnia imperus fiat. At Cicero non tam quid fiat, quam quid natura æquum sit respiciens, sic ea de re pronuntiat. *Et cum ius quos vi deviceris consulendum est, tum ii qui armis positis ad imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percusservit, recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse ut quam oppugnarent urbem eam non cingerent corona, sed * partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret.

Lib. II de
bello Gall.

Off. I.

XV. Eadem æquitas jubet parci his qui sine conditionibus se victori permittunt aut supplices fiunt. *Trucidare deditos servum* censente Tacito, Sallustius similiter de Campanis qui se Mario dederant, cum puberes interfectos narraffet, addit facinus fuisse contra jus belli, naturale scilicet. Idem alibi : *non armatos neque in prælio belli jure sed supplices interfectos.* Et Livio ut jam diximus jure belli in armatos repugnantesque cades. & alibi : *qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset.* Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditioem cogantur quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, qui adversarios οὐκ εἶασεν ἐμβάλεῖν, ἀλλὰ πείραξε σὺ φειδᾶχ κελύων, ὡς μὲν μικρὸν ἰδιῶν ἰσχυρῶν : non passus est impetu oppugnari, sed equitatu circumdedit : parci jubens ut mox suis futuris.

Ann. XII.
Bello Jug.
Lib. I de
rep. ord.

Lib. xlv.

XVI. Adversus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minime justæ, nempe si talio exigatur, si terrore opus sit, si pertinacius restitum sit. Atqui hæc non sufficere ad justam cædem, facile intelliget qui eorum meminerit, quæ de justis occi-

occidendi causis supra sunt prodita. A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut ergo iuste occidantur oportet crimen antecedat, & quidem tale, quod æquus iudex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sævitum, aut deditonem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de iniustitia belli convicti tamen in armis perstitissent, si immanibus convitiis famam hostis lacerassent, si fidem violassent, aut aliud gentium jus ut legatorum, si transfugæ essent. At talionem natura non admittit, nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod hostium unum quasi corpus factione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi quæ de poenarum communicatione supra à nobis tractata sunt. Apud Aristidem legimus: *πῶς οὐκ ἄτοπον κερταρθεῖν ἐπὶ καὶ λάγειν ἄς ἀμαρτησιαὶ οὐρεῶσιν; μὴ εἶδῃ δὲ ἄλλως ἄς ὁρῶς ἔργου;* Nonne absurdum ea quæ accusas & prave facta dicas tanquam recta velle imitari? Accusat Syracusanos hoc nomine Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum quod Hicetas Dionis uxorem sororem & filium interfecisset. Vtiliras etiam quæ ex terrore in posterum speratur ad jus dandum cædis non pertinet; sed si substat, potest inter causas esse ob quas jus non remittatur. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonestas, supplicium non meretur, ut apud Procopium differunt Neapolitani: aut si qua ejus poena est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus iudex. Alexander cum in oppido quodam quod acrius restiterat puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more: eamque famam reveritus Rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parcivoluit, *ὅτι θυγατέρας τε καὶ πατέρας αὐτῶν ἐφαινόρε,* quod eos videret generosos ac suis fidos esse, quæ Arriani verba sunt. Phyto Reginorum prætor cum ob pertinacius defensam urbem à Dionysio ad cruciatum & mortem raperetur, exclamavit eo quod urbem noluisse prodere supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus poenas has iniquas, *εἰσώμους πτωχείας* vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum:

Vincat, quicumque necesse

Non putat in victos servum distringere ferrum,

Quique suos cives quod signa adversa tulerunt,

Non credit fecisse nefas:

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius ex humano genere constantis cives. Multo vero minus eadem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se deditentium parenasse legimus. Itaque Homerus merito illud accinit:

Καὶ γὰρ ἴ Φεσὶ μῦθεο ἔργα.

* *Facinusque animo versabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia ut morte digna videri possint, misericordiæ erit ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri

Vide Vict. de jure belli, n. 49, & 60.

Lib. II, c. XXI, §. 18. De pace II.

Plut. Tim. & Dione.

Lib. I Gotth.

Polyan. libro IV.

II de Irâ.
cap. 10.

offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc Senecæ dictum: *In singulos severitas imperatoris destringitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? Turba peccantium.* Et Lucani illud:

*Tot simul infesto juvenes occumbere letho
Sæpe fames pelagique furor, subitaque ruina,
Aut cæli terraque lues, aut bellica clades,
Nunquam poena fuit.*

Pro Cluent.

Ne nimium multi poenam subirent, sortitio comparata est, inquit Cicero. Sallustius ad Cæsarem: Neque quisquam te ad crudeles poenas aut acerba judicia invocat, quibus civitas vastatur magis quam corrigitur.

Vit. de jure
belli, n. 43.

Lib. I.
Livius libro
XXVIII.

Menoch.
arb. q. 7.

Lib. II.

Act. lib. v.

XVIII. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit accipi potest ex iis quæ in superioribus dicta à nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere quod in res alias quæ in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito aut expresso à singulis pervenisse ad civitatem, minus mirandum est si obsides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam ex suo peculiari consensu, sive tanquam ex publico cui & suis includeretur. At postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam Deo exceptum, sequitur ut solo consensu nemo jus cuiquam dare possit in vitam aut suam aut civis sui. Atque ideo Narseni bono duci atrox visum de innoxiiis obsidibus supplicium sumere narrat Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui aiebat se non in obsides innoxios, sed in ipsos qui defecissent scivituros: nec ab inermi, sed ab armato hoste poenas expetiturum. Quod autem ex recentioribus Iuriconsultis non ignobiles, conventiones tales valere dicunt si motibus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine: sin à peccato immunes putant qui ex conventionione sola vitam adimunt alicui, vereor ne & fallantur ipsi, & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit, est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem à se datam in re magna sefellit, fieri potest ut supplicium injuria vacet. At Clæliæ quæ non sua sponte sed civitatis jussu obses venerat, cum tranato Tyberi effugisset, apud regem Ethruscum non tuta solum sed & honorata virtus fuit, quæ Livii in hac re enarranda verba sunt.

XIX. Illud adhuc addendum est, omnes commissiones quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ αὐτοῦ πολέμου ἀρῶνα, & cum officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei reddituri, cujus vice gladium gestant. Quippe & Sallustio laudati duces qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo Tacitus: ** rari excursus & fortuita pugna.*

Annotata ad Caput XI.

Est enim ulciscendi ut puniendi motus] Vide quæ supra lib. II, cap. xx, §. 2, & 28. & loca Augustini de Christianorum in ipsis bellis benevolentia quæ modo produximus. Aristoteles Politicorum v, cap. 6. narrat asperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, *ἡρώδης* factionis studio. Et Thucydides III. *Τιμωρίας μείζους, ἢ πέποιθεν* & *δικαίαις* pœnas justo majores. Tacitus III Annalium: *Pompejus gra-
vior remediis quam delicta erant.* idem eodem libro Augustum culpât quod in puniendis adulteris clementiam majorum suafque ipse leges egressus sit. Juvenalis:

exigit autem

*Interdum ille dolor plus quam lex ulla dolori
Concessit.*

Quintilianus: *Non nisi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.*
M. Antoninus Imperator referente Vulcatio vita Cassii: *ad Senatuum
scribam, ne aut proscriptio gravior sit, aut pœna crudelior.* Aufonius:
vindictaque major

Crimine visa suo est.

Ammianus libro xxvi: *scævium est in multos acrius quam errata flagita-
verant vel delicta.* Similis est apud Agathiam locus libro III.

Aquus in hoste fuit] Ovidius Tristium I, elegia 8.

Est etiam in miseris pietas, & in hoste probatur.

Necessitas egerat, non voluntas] Addit mox: *Id enim æquitate pensata sta-
tuerat placabilis Imperator & clemens.* Thucydides libro III, in oratione
Cleonis: *οἱ πρὶς τὸν πόλεμον ἀναγκαδίοντες ἀπίστησαν, συζητήσμεν ἔγω-
γο.* Ignosco illis qui defecerunt à nobis cogente hoste. contemplatio extremæ ne-
cessitatis hæc dicitur Paulo sententiarum v, Tit. I. certe enim, ut
Synesius ait, *ἰσχυρὴ ἀνάγκη πρῶτα καὶ βίαιον,* Res est valida ac violenta
necessitas. Juvenalis de Calaguritanis:

Quisnam hominum veniam dare: quisve Deorum

Viribus abnueret dira atque immania passis?

vide de famis necessitate Cassiodorum IX, 13. Pertinax de Læto &
aliis: *Paruerunt in vitis Commodo: sed ubi habuerunt facultatem, quod sem-
per voluerunt ostenderunt.* Cassius Clemens apud Phililinum in rebus
Severi: *ἐγὼ ἔπε σε ἔπε Νίγρον ἡπιστάμενον κατὰ λειψθείς ἡ δὴ οὐ τῆ καίνας μερίδι,
τὸ πρὸν ἀναγκαιῶς ἔθεράπδοσε, ἔχ ὡς σοὶ πολέμησων, ἀλλ' ὡς Ἰσλιανὸν κατὰ λῶ-
σω:* Ego neque te neque Nigrum noveram: sed in parte quam ille obtinebat
relictus, feci quod necesse erat, presenti parui, non tibi bellum volens inferre, sed
Iulianum depellere. Aurelianus Antiochiam ingressus ubi multi Zeno-
bia partes secuti fuerant, edictum proposuit *τὸ ἀκρεσίον καὶ ἀναγκαιῶν
πρὸς τὸν ἡρωδῆα καὶ τὸν συμμάχον ἀναγκαιῶν.* magis ad necessitatem impositam in-
vitis quam ad voluntatem que acta erant referens. Belisarius apud Proco-
pium Vandalicorum I: *Διόνας ἡδ' ἀπαιτίας ἡνέδχ' ὑπὸ Βανδάλου ἔπ' ἔθελε-
σίς.* Afros enim omnes sub Vandalis fuisse invitos. Apud eundem Gotthi-
corum III Totilas Neapolitanis ait, scire eos sub hostibus fuisse
invitos, Nicetas autem, aut continuator scriptæ ab eo historię, de
Henrico

Henrico loquens fratre Balduini : τὸ ἔροικεν εὐδὲς εἰς σφαγὴν , ὡς εἰ ποι-
μενιον ἦν καὶ βουκόλιον , ἀλλ' εἰ Χριστιάνων τὸ κλεινόμενον , καὶ βία μάλλον ἢ πειθὸς τοῖς
Βλάχοις ὑπεκρίψαν , μηδὲ προσωρῆσαν ἐκαστότη. Qui urbem incolebant , eos misit
interfici , quasi armentum aut grex essent , non Christiani homines qui interfice-
rentur , praesertim tales qui Blachis non verborum suavis , sed vi succubuerant
neque sponte eis paruerant.

§. IV.

Venia digna quae non ab ignorantibus modo , sed et ob ignorantiam sunt]
Dionysius Halicarnassensis libro I : ἀπαν συγχώμας ἄξιον τὸ ἀπέσιον .
quod non sponte fit , omne dignum venia . Procopius Gothicorum III :
ὄσει μὲρ ἄδικῶσι τὲς πέλας , ἢ παρὰ λάθεσσι ἀγνοίας . ἢ λήθης ἐπιγνομήνης πινθη , τέ-
στις ἄξιον τὲς τὰ δεινὰ πιποθῶς ἐυγνώμας εἶναι , Qui aliis molesti sumi , siue
quod occupaverit eos ignorantia , siue quod obliuio supervenerit aliqua , his etiam
ipso , qui mala sunt passi , aequum est veniam dare .

Virum perturbatione aliqua animi , quae plerumque brevis est et ad tempus ,
an consulto et cogitato fiat injuria] Seneca de Ira I , 16 : Dimittit scire ,
si intelligit non ex alto venire nequitiam , sed summo , quod ajuunt , animo inh-
erere , deinde : Nonnunquam magna scelera levius quam minora compe-
scit , si illa lapsu non crudelitate commissa sunt : his inest latens et aperta et invete-
rata calliditas . idem : delictum in duobus non eodem modo afficiet , si alter
per negligentiam admisit , alter curavit ut nocens esset .

Philo] Libro II Specialium legum .

Quae necessitas , si non defendit , tamen excusat] Adde quae supra lib. II ,
cap. xx. §. 29. & hoc capite supra §. 3. Samii apud Thucydidem libro
III , Alcidae Lacedaemonio cum captivos Chios occideret , haec dicunt :
εἰ καλῶς τὴν ἐκπαδὴν ἐλοσθηρῶν αὐτοῦ , εἰ ἀνδρας διέφθειραν , εἰ τε χεῖρας ἀντιπρομήδης ,
εἴτε πολεμίτης , Ἀθηναίων δ' ἔτα ἀνάγκης συμμύχης . Non recte eum se dicere ve-
nisse ad liberandam Graciam , qui homines interficeret , nec manibus ipsi contra-
rios , nec animo infestos , Atheniensium quidem socios , sed necessitate adactos .
Chrysofomus de Providentia v : καὶ ἔχρησι μὲρ καὶ πολέμοιοι τοῖς αὐτῶν πο-
λεμίοις ἴσασσι συγχωροῦσιν , ὅταν ἀκόντες καὶ μὴ βουλόμην προπίωσι π τῶν χαλεπα-
τάτων αὐτοῖς : Norunt et inimici inimicis , et hostes hostibus ignoscere , ubi inviti
ac contra voluntatem aliquid in ipsos quamvis grave patrant . Misimiani apud
Agathiam III : καὶ τὸ πλείστα παρὰ ἡμετέρον , εἴ ται τε ἐληλυθὸς εἰς τὸ ἀνελθεῖν
σεν , βαρβάρου καὶ τῆς ἀνοίας , εἰ μὴν πυνάπτουσι γε φειδῶς καὶ συγχώμας ἀνάξιος ἐφασκον
εἶναι . cum plurimas perpassi injurias , ita trasi essent ad talionem , barbaro sane
impetu , attamen non omnino indignos se quibus ignosceretur , parcereturque .

Apud Deum quoque paratam esse veniam] Deuteronomii xxII , 26 .
Moses Maimonides Directore dubitantium III , 41 .

Non insidiator] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon
apud Thucyd. III : ἀκόντες μὲρ ἢ δὲ σὺν ἐλαψαν , εἰδότες ἢ ἐπιπέλασσαν .
ἐυγνώμας δ' εἰσι τὸ ἀπέσιον : Non inviti nobis nocuere , sed de industria fecere in-
sidias . Id vero demum ignosci dignum est , quod praeter voluntatem fit . Philo
libro de constituendo principe : Διακρίνει δ' ὅποτε πρὸς ἀμνοιαῖ ἰοι , τὲς
ἐπιπέλας ζῶντας καὶ τὸν αὐτοῦ . τὸ ἢ καὶ πάντα καὶ τῶν ἐλαψαν ἢ μηδὲν ἡμαρτηκό-
των φονῶν , ἀνημέρεσ καὶ ἀπείριστ ψυχῆς . Si ad ultionem veniendum sit , novit
discernere inter eos qui vitam agant insidiatricem , et eos qui longe alterius sunt
animi . In omnes enim etiam qui minima deliquerunt grassari cadibus , animi est
immanis ac feri .

Distin-

Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium] Seneca Naturalium II, 44, ubi de Fulminibus: Voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percipienda: quaedam frangi debere, quaedam elidi & distringi, quaedam admoneri.

Quaquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem traectas, ipsorum tamen placita factis exsequeris] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκροῦς, ὅση ἐν λόγῳις ἔμιστήρῃ τὸ τε μὴ ἔργῳι αὐτῆς καὶ ἠτιώσατο καὶ ἐποίησεν, illius exacta eruditionis, in verbis posita, compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat. Xiphilinus. De Marco Aurelio Herodianus: μόνῳ τε βασιλείων φιλοσοφίῳι ἐ λόγῳις, ἔδῃ δὲ δογματικῶι γνώσει, σενῳι δῃ ἡδῃ καὶ βίῳ σὺ φρονεῖ ἐπιτώσατο: Solus principum sapientiam non verbis aut dogmatum cognitione, sed moribus gravibus, & vita temperata ostendebat. De Macrino Xiphilinus: τὸ τε νόμιμα ἔχῃ ἔπαις ἀκροῦς ἠτίωσατο ὡς πτωῶις μετεχειρόλητο leges non tam norat exacte quam fideliter exsequebatur. Da nostro saeculo, Deus, vel tales principes.

Distinguendos qui auctores belli fuerunt] Vide Gallium lib. II de Pace publica, n. 18. §. V.

Petunt errori veniam] Ignosci debere interdum armis superato rectori justum quid sit ignorant. ex Ilocrate transcripsit Ammianus in librum xxx. §. VI.

Abud Herodianum] Verba Graeca haec sunt: καὶ Νίρρω μὲν πολέμῳις τε ἔχῃ ἔπαις ἀλόγῳις εἰρημῳι αἰτίας ἔχῃρας, ὡς ἀναγκαίαις. ἔργῳι παρῃ ἡμῶι αὐτοῦ πάρεχθῳι δὲ φῳι ὕφαρταίων μεμείητο, ἐν μέσῳι ἢ ἐρημιμῳι ἔ ἀμφήραστο ἔσῳι, ἐκῳι τῳι ἡμῶι ἐξ ἰσότητος φιλοπρίας εἰς αὐτῳι ἀνδείλασῳι. optimè.

Acrius esse prohibenda, quam in superatos iracundiam exercendam] Bem- bus IX.

Convenit modestia] Rex Theuderichus apud Cassiodorum II, 41: §. VIII. illa mihi feliciter bella provenerunt, qua moderato sine peracta sunt. is enim vincit assidue qui novit omnia temperare.

Luco privati aliis regibus dedere documentum] Nolim reduci hunc morem. tamen & Iosua reges captos interfecit. Iosephus Antiquae historiae v, 1. & de Soffio Dion: Ἀντιγονῳι ἐμαρτύρωσε σενῳι αὐτοῦ αὐτοῦ δῳις. Antigonum virgis cecidit alligatum cruci, sed provide addit, ὃ μὲν εἰς βασιλοῦς ὑπὸ τῳι ῳιμείων ἐπιπόνθη, quod nemo regum à Romanis victoribus pertulerat. Est eadem historia apud Iosephum libro xv. De Maximiano Herculo Eutropius libro x: cassis Francis atque Alemannis, capisq; eorum regibus; quos etiam bestiis, cum magnificentum spectaculum muneris parasset, objecit. De rege Alemannorum patibulo suffixo, vide Ammianum xxvii. Theuderichus rex Wisigothorum Athinulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante Iornande historia Gothica. Nimirum haec documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent se quoque subjectos, si Deo ita visum, humanis vicibus, & quod in simili periculo, à Solone dictum, meminerat Cræsus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

De Aristonico] Vide Appianum Mitridatico in fine.

Syphax] variant de eo historici. multi tradunt cum prope Romam ante triumphum decessisse: Polybius in triumpho ductum: Appianus dum de eo deliberatur, morbo obiisse.

Plutarchus notat] Agide.

§. IX.

Puerum atas excuset, feminam sexus] Plinius historię naturalis libro VIII, cap. 16: *Leo ubi sedit, in viros prius, quam in feminas fremit, in infantes non nisi magna fame. Ad illa Horatii libro IV, Ode VI, de Achille:*

*Nescios fari pueros Achivum
Vreret flammis etiam latentem
Matris in alvo.*

Dolenter declamat in scuritiam Achillis, qui, si per Apollinem vivere licuisset, adeo servus erat, ut nec infantibus, nec in utero gestantibus pepercisset. Philo de principis constitutione: *παῖδες οὐ καὶ γυναῖκες μετέθεσαν, dimittantur autem virgines & mulieres: causam reddit: τὸ αἰσθητικὸν ἀνδρῶν πάλαι καὶ ἀσθενῶν ποιεῖ καὶ γυναῖκας, ἀνήμερον. Virorum qui bella fabricant accessionem facere mulieres, immite. Idem de specialibus legibus II: πρὸς μὲν γὰρ τὰς τελεῖας μελέας ἀποφασίσεις ἀλλοθι ἀποστρεφόμενοι τε καὶ ἀφροδῶν τοῖς ἡμετέροις ἀεὶ περιληυσίαν εἰς φῶς καὶ τὸ ἀνθρώπινον βίον, εἰδὲ ἐπιφύσει καὶ καταρῶν ἀκακίαις εἶναι ἐνδεχεται. Nam in iusta atatis homines mille speciosi obtentus reperiri possunt discordiarum ac simultatum. At in infantes qui modo in lucem vitamque humanam venere, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes. Iosephus Antiquę historię libro IX de Manaemo: μηδὲ νηπίων φειδόμενοι, ὡς ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἀκακίαν εἶναι ἀρεστῆσιν. ἀ γὰρ εἰδὲ ἀκακίαν πᾶσι συνηῶτον δραστηρίῃ χρονορίας ἀποχεύει, ταῦτα τὸς ἡμετέροις εἶναι ἐργασίαι. Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crudelitatem, aut feritatem potius. Quę enim veniam non mererentur si in externos bello victos essent edita, ea fecit in populares suos. Idem Iosephus Iudam Maccabęum narrat Bosra & Emphrone captis interfecisse πᾶν τὸ ἄρρεν καὶ μόλις δυνάμενοι quicquid virilis sexus & pugns idoneum erat. & alibi pœnam quam Alexander Thracidas dictus de ludæorum pueris & mulieribus sumpserat, vocat ἰσχυρῶν ἀνθρώπων δίκην, ultionem ultra hominum morem. Agathias libro III: ἐπειδὴ δὲ ὄμοις ἔχουσιν καὶ εἰς αὐτὴν δὴ τὰ νοσήσασιν βεβήκει καὶ τὸς γενεῖται τελευτησάντων εἶναι ἐπισημῶν παραινέειν ἅτα καὶ ἀφυσχελεῖν, ἕκαστον αὐτοῖς εἰδὲ δόξαι τῶν ἡμετέρων. Quamdoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inscios ita servire atque insanire, ideo hac ipsis non impune abiere. Nicetas aut qui historiam ejus produxit ad tempora Henrici regis de Scythiis agens qui Athiram ceperant: ἀλλ' εἰδὲ τὰ ἀπομνηστικά τῶν παίδων καὶ κακῆ ἐφάνη ἀνώτερη, ἀλλ' ἀπεχέσθη καὶ ταῦτα καὶ γλῶσση καὶ ἀνθ' ὁμοειδέων, ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων ἀκείνων ἀνδρῶν καὶ μετὰ μῶς εἰδοῦσαν ὡς ἀδικεῖ τῶν φύσιν καὶ ἴσμεν ἀθετεῖ τὸ ἀνθρώπινον, ὁ ἀφαιτέρος τὸ νίκης καὶ τῶν κατὰ τὴν ἐναντίαν ἰσχυρῶν. Ne infantes quidem, lactentes adhuc, mali exsortes fuere, sed & hi velut in herba demessi sunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum misericordia intactorum, neque scientium injuriam ab eo fieri natura ac fas hominum violari, qui ultra, quam ut hostes vincat aut subigat, extendit iram. Adde quę Beda habet libro II, cap. 20, de Caravollę feritate: & Helvetiorum bonam legem apud Simlerum, & Elisabetę reginę pia mandata apud Camdemum in anno MDLXXVI.*

Femina hoc nomen capit:] Ideo Tucca & Varus delendos censuere in secunda Æneide versus, ubi deliberat Æneas an Helenam occidat.

Collegio prophetarum] Hyrcanus Hierosolyma obsidens victimas ad Templum misit, narrantibus Hebræis. Sic & Gotthi laudantur Procopio, Gotthicorum II, qui sacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum Caroli Magni ad legem Bajoriorum. & legem Langobardicam libro I, tit. XI, 14.

A sacerdotibus] Servius ad VII Æneidos: Nam cum defendebat à bello, si non etas, saltem religio sacerdotis.

Notat Strabo] & Polybius libro IV, & Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis. Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia certatum ibant habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἀδειαν tutelam ac securitatem. Docent Thucydides libro V, & VII, & Plutarchus Arato.

Necessitas perimat] Gratianus posuit deprimat. Plutarchus Marcello: Ἐπιμεινάνδρας καὶ Πελοπίδας ἐδέξατο πῶποτε κρατήσαντες ἀπίστευαν, ἐδὲ πόλεις ἠδραποδίζοντο. λέγονται δὲ Ἰηδαῖοι καὶ ἐσχυροὶ ἀν' ἑτοίμην μετὰ χειρὸς αὐτῶν παρῆντων σκηνῶν. Epaminondas & Pelopidas nec quinquam interfecere post victoriam, nec civitates in servitutem redegerunt, credunturque non facturi fuisse Thebani quod fecere in Orchomenis, si illi adfuissent. Secutus hoc Marcellus captis Syracusis, ut ibidem ait Plutarchus. Vide eundem Plutarchum in Catone Uticensi. Cabada Persarum regi cum Amida cepisset, multa que cades fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos occidere. Narrat Procopius Persicorum I, qui & Persicorum II dicit: τὸ ἐπιμεινῆσαι τοῖς ἡλωσμένοις ἐχέσθαι: servire in captos pietati adversatur. Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites capta Neapoli Gotth. I. Imperator Alexius apud Annam Comnenam, suadenti occidere Scythas captivos. καὶ Σκύθαι, ἀλλὰ πάντας εὐήρωποι. καὶ ἐκ χηροί, ἀλλ' ἕλεος ἀξιοί. Etiam si Scythæ, homines tamen sunt: etiam si hostes, miseratione tamen digni. Gregoras libro VI. πῶς δ' ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινώμενα ὅποια ποτ' ἀν' ἡ, συνηθίμεν ἔχει τὰ περὶ ἀρχῆς, ἀπειθαυμαχίης τότε ἔσονται καὶ χειρὸς τότε μεθύσεως καὶ λόγον σὺν ἑχέσεως χειρῶν καὶ πρὸς τὴν πρῶτον καὶ πρῶτον καὶ ἀκμῆς τῶν δεινῶν παυσανδρῆς καὶ καὶ ἐν ἡδὴ τὸ ἀπειθαυμαχίης εἰληφύσιαι καὶ εὐθυμίας πῶς καὶ κρισίως, πῶς τῶν συζήσεων ὄρεται παρελθεῖν τῆ χειρὶ, μετὰ τῆς γνώμης κατὰ τῆς ἑσπέρου, εἰν μὴ καὶ τὸ ἀπειθαυμαχίης. Que in preliis actusque belli sunt, ea qualicumque sunt facienti veniam impetrant, ideo quod tali tempore obsidetur animus ebria manu, rationemque non habente ducem ac presidem actuum. At ubi periculis suis abscisset vigor, ubi tempus cuncta examinandum ac iudicandum accepit liber animus, agendi imperium manus iradere, pravum hominis propositum indicat, si quid indecorum et venerit. Adde eisdem Gregoræ locum alterum quem in his Notis posuimus ad finem capitis VII libri huius, & de more laudabili Polonorum Chalcondylam lib. V. Iulianus laudatione secunda Constantii, sub cuius persona bonum Principem describit: κρατήσεως ἢ καὶ τῶν ὁσίων ἵππων τὰ ἐξ ἑσπέρου τῶν πόνων, μίσημα κρῖνον τὸ σὺν ἀμενομένῳ ἐπὶ κλισίῃ καὶ ἀκουεῖν. Aramis victor finem imposuit gladii operibus, nefas existimans homini non ultra se defendenti vitam adimere.

Capivivis parcere] Capitolinus M. Antonino: Æquitatem etiam circa captos hostes custodivit.

Vitam saluam paciscentium sive in prelio, sive in obsidione, non repudianda

deditio] Romani Persis qui in arce Petraræ erant Gorth. IV: ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ζυγομαχῆσας οὐκ εἰσθῆμεν, καὶ θανατόντων φειδομένη, & παρὸς τὸ βίον εὐδαιμονοῦμεν πρὸς τὴν βλακασύνοιας ἐλαεῖν ἀξιῶμεν, ὡς βαρβαροῖς Χριστιανοῖς νόμοις. Nos vero vestrum miseremur jugum cervicæ jactantium, mortemque concupiscentibus parcere volumus, & vitam delicate fastidientes servare, ut decet Christianos & Romani Imperii cives. Vide Serranum in rebus Francisci I, & Henrici II.

Partem liberam relinquerent effugere volentibus] Sic Scipio Æmilianus cum Carthaginem everurus esset, edixit fugerent qui vellent, Polybius.

§. XVI. *Facinusque animo versabat iniquum*] Crudele hoc visum sæculis posterioribus notat ad x Æneidos Servius.

§. XVII. *Turba peccantium*] quicquid multis peccatur, inultum est. Scholiastes Juvenalis ex Lucano: Livia apud Xiphilinum ex Dione: ἂν τε τις πάντως ἀπολώσ τὸ τοιαῦτα καὶ τὴν ἀξίαν ἐλάσῃ, λήσῃ τὰς ταλαιῶς τῶν ἀνθρώπων ἀπολήσει. Si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo se ferri ut maximum hominum partem interimat. Augustinus epistola LXIV: Magis monendo, quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. severitas autem exercenda est in peccata paucorum. Adde Gallium de pace publica libro II, cap. 9, 36.

§. XVIII. *Sed in ipsos qui defecissent servitutum*] Idem ait Iulianus apud Eunapium Excerpto legationum 9.

Non sua sponte] Confer historiam obsidum id onus detrectantium, & ob id punitorum, apud Nicetam libro II.

§. XIX. *Rari excursus & fortis pugna*] Demetrium reprehendit Plutarchus φιλονομίας ἐνεκεν μάλλον ἢ ῥηείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τὰς στρατιῶτας ἀναγκάζοντα. quod gloria magis studio quam ex utilitate milites in pericula truderet, praelisque objiceret.

CAPUT XII.

Temperamentum circa vastationem & similia.

I. *Que vastatio justa sit & quatenus.*

II. *Abstinentium a vastatione si res nobis fructuosa sit & extra hostis potestatem.*

III. *Si magna sit spes celeris victoris.*

IV. *Si hostis habeat aliunde quo se sustentat.*

V. *Si res ipsa ad bellum servendum nullius sit usus.*

VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ sacra sunt aut sacris accedunt.*

VII. *Item religiosis.*

VIII. *Vititates quæ ex tali moderatione sequuntur annotata.*

REs alterius ut perdere quis sine injuria possit, horum trium unum antecedit necesse est: aut necessitas talis quæ in primi domini institutione excepta debeat intelligi, ut si quis tertium gladium quo usus sit furiosus periculi sui evitandi causa in amnem projiciat, quo ipso tamen casu manere obligationem damni resarciendi ex veriore sententia alibi diximus: aut debitum aliquod procedens ex inæqualitate, nimirum ut res perdita imputeretur in illud debitum quasi percepta: alioqui enim jus non esset: aut meritum aliquod malum cui poena talis par sit, aut cujus mensuram poena non excedat:

excedat : nam ut recte notat sani iudicii Theologus, ut propter pecora abacta aut domos aliquas incensas totum regnum vastetur æquitas non fert : quod & Polybius vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, sed usque eo ut delicta æquo modo expiantur. Et hæc quidem causæ & intra hos duntaxat fines faciunt ut absit injuria. Cæterum nisi causa utilitatis suadeat stultum sit nullo suo bono nocere alteri. Ideo qui sapiunt utilitatibus moveri solent quarum præcipua est illa, quam annotavit Onesander : τὴν δὲ τῶν πολέμων φειγέτω ἔγκλιτῶν ἔπιμύετω Ἑρμῆα δὲ χερμύτων Ἐκαπῶν ἐνδεία μέγιστον πόλεμον ἀσπίς ἢ ἄστια πτερόφ. Hostium terram perde e, urere, populari meminerit. Nam

Ἐ* pecuniarum ἔπι frugum penuria bellum minuit, quantum auget copia : à quo non discrepat illud Procli : ἐπιπλοῦς τὸ τῶν ἀγωνιστῶν ἀπὸ τῆς γῆς τῶν ἀπογῶν ; boni est imperatoris hostium copias undique accidere. De Dario Curtius : credebatur inopia debellari posse, nihil habentem nisi quod rapiendo occupasset. Et illa quidem populatio ferenda est quæ brevi ad pacem petendam hostem subigit ; quo genere belli usus Halyattes in Milesios, Thraces in Byzantios, Romani in Campanos, Capenates, Hispanos, Ligures, Nervios, Menapios. At si recte rem expendas, plerunque admittuntur talia odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit ut aut causæ illæ suadentes cessent, aut ut aliæ sint validiores quæ dissuadeant.

II. Id eveniet primum, si nos ipsi rem frugiferam ita teneamus ut hostibus non possit esse in fructu. Quo propriè spectat lex divina quæ in vallum bellique opera vult impendi arbores feras : frugiferas vero asservari ad victum, addita causâ, quod non ut homines ita & arbores adversum nos in prælium consurgere possint : quod ex rationis similitudine * Philo etiam ad agros frugiferos producit legi hæc verba affingens, *Quid rebus inanimis quæ ἔπι mites sunt ἔπι mites fructus ferunt irascens ? An vero in morem hominum qui hostes sunt, inimicitia significationem arbores produunt, ut pro his que faciunt aut facere minantur stirpitibus evellende sint ? Quin profunt victoribus præbentque copiam rerum quas necessitas exigit, imo ἔπι ad voluptatem. non soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine iis vivere non detur.* Iosephus vero ad eundem locum, si vocem edere possent arbores clamaturas ait, inique se, cum belli causæ non sint, perferre bellæ pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem haber illud Pythagoricum cum apud Iamblichum : ἡμετερον φυτόν ἔπι ἔπι κακῶν μήτε βλάπτειν, μήτε φθειρεν : *manustam frugiferamque arborem nec ledere nec excindere fas esto.* * Porphyrius vero mores Iudaicos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, consuetudine ut puto interprete, etiam ad animantia ruris operi inservientia producit, nam his quoque ut in bello parceretur à Mose præceptum ait : Thalmdica verò scripta & Hebræi interpretes addunt, * legem hanc porrigendam ad rem quamvis, quæ sine causa peritura sit, ut si ædificia comburantur, esculenta ac potulenta corrumpantur. Consentit cum hac lege ducis Atheniensis Timothei prudens moderatio, qui narrante Polyæno, οὐκ ἐπιτρέπον ἔπι οἰκίῳ ἔπι ἐπιπολιν καθαιρεῖν * ἔπι ἔπι ἡμετερον δῖνον οἰκίαν, non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut

Vit. de jur. bel. n. 52. ἔ
56.
L. v.

Stras. c. 6.

Herod. r. 1
Pol. lib. 17.
Front. Strab.
111, c. 4.
Liv. l. v. 111.
xxxiv, xl.
Caf. de bello
Gal. lib. v. 1.

De Creati
magistr.

arborem frugiferam excindi. Exstat & lex Platonis de Republica quinto, μήτε γῆν τεύεσθαι μήτε οἰκίαν ἐμπροσθεν, ne terra vastetur, ne domus incendantur. Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum excisam non probat Cicero, ubi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi horrificam, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius Romanorum lenitatem victâ Capua, quod non sævium sit incendiis ruinisque * in tecta innoxia murosq̄. Agamemnon apud Senecam:

Off. I.
Pro domo
sua ad Pont.

Lib. xxvi.

Troadibus.

Equidem fatebor (pace dixisse hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & aquari solo,
Etiam arguissem.

Iof. vi.
11 Reg. III.
19.

Sane docet nos sacra historia urbes quasdam à Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem arbores Moabitarum iustas excindi. Verum, non factum id odio hostili, sed in justam deteriorationem facinorum quæ aut publice erant cognita, aut Deo iudice tanti æstimata.

Lib. xi.
Vita Flami.

Herod. I.

III. Secundo eveniet quod diximus etiam in dubia agri possessione, si magna spes sit celeris victoriæ, cujus præmium & ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrante Iustino, à populatione Asiæ prohibuit, * parcendum suis rebus præfatus nec perenda ea quæ possessuri venerant. Sic Quintius Philippo Thessaliam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, ut Plutarchus loquitur, iter facere tanquam per concessam & ipsorum jam factam regionem. Cræsus Cyro suadens ne Lydiam populandam militi daret: non meam, inquit, urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me iam ista pertinent: tua sunt: tua illi perdent. Aliter qui faciunt in eos non male quadrant illa Iocasta ad Polynicem verba Thebaidibus Senecæ:

Petendo patriam perdis: ut fiat tua
Vis esse nullam, quin tua causa nocet
Ipsam hoc, quod armis veris infestis solum,
Segetesque adultas sternis & totos fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua
Quæ corripit igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Lib. ix.
Ep. 7, 9, 10.

Lib. xxxii.

Par sensus apud Curtium illis verbis: quicquid non corrupissent hostium esse confessi. unde non longe abeunt ea quæ Cicero in literis ad Atticum disputat, adversus Pompeji consilium fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Isus culpat Philippum libro Polybii xvii, cujus verba Latine hunc in modum vertit Livius: In bello non congregi (Philippum) a quo campo, neque collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes. & vincientium præmia victum corrumpere. At non sic antiquus Macedonum Reges, sed acie bellare solitos, urbibus parcere quantum possent, quo opulentijs imperium haberent. Nam de quorum possessione dimicetur tollentem nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse?

IV. Ter-

IV. Tertio idem fiet si hostis habere possit aliunde quo se sustentet: puta si mare, si fines alii pateant. Archidamum apud Thucydidem in oratione qua Lacedæmonios suos à bello in Athenienses dehortatur, quærit quas belli gerendi spes habeant: an forte quod militum copia valeant sperent Atticum agrum à se facile posse vastari: atqui, inquit, habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Ioniam intelligens) & maritimis advectionibus adipisci possunt ea quorum indigent. Tali ergo statu optimum factu ut agricultura etiam in ipso collimitio tuta maneat: quod sub tributo utriusque parti præstando factum diu in Belgicogermanico bello nuper vidimus. Estque id consentaneum mori veteri Indorum, apud quos ut * Diodorus Siculus loquitur, τῶν γεωργῶν ἰσθῶν καὶ ἀούλων ἐκείνων οἱ πολέμοιοι τῶν ὀφθαλμῶν γεωργῶν ἄνεπαίδητοι τῶν κινδύνων εἰσι: Agricola intacti sunt ac velut sacrosancti, imo prope castra & agmina opus faciunt sepositi à periculo. Addit, τῆς χώρας τῶν ἀντιπολεμῶντων ἔτι ἐμπυλῆσαν, ἕτε δὲν δροβίμασιν: Hostium agros neque urunt, neque excindunt arbores. Postea: ἔδειξάν ἀνὸς πολέμοιοι ἄστυχῶν γεωργῶν καὶ τὴν χώραν ἀδικήσειν, ἀλλ' ὡς κοινὸς οὐρετῆρας ἡγεμόνοι πείσεις ἀδικίαν ἀπιχάνται: Hostis nemo cuiquam agricole damnum dat, sed id hominum genus, ut in commune beneficium ab injuriis omnibus immune præstat. Inter Cyrum quoque & Assyrium convenisse ait Xenophon ut cum agricolis pax esset, cum armatis bellum. * Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut Polyænus narrat: imo quod Aristoteles addit, ipsos etiam fructus vendebat hostibus, & ex ea pecunia stipendium præbebat militi: Quod à Viriato etiam factum in Hispania testis est Appianus. Idque ipsum in eo quod diximus Belgicogermania bello summa cum ratione & utilitate fieri vidimus. exteris mirantibus. Hos mores humanitatis magistri canones Christianis omnibus, ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum sed & animalia quibus arant, & semina quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum similem ob causam ex qua civiles leges quæ ad arandum usui sunt vetant in pignus capi, & apud Phrygas ac Cyprios olim, postea * apud Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

V. Quarto evenit ut res quædam ejus sint naturæ quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam manente bello ratio vult. Huc pertinet * Rhodiorum oratio ad Demetrium urbecapum pro pictura Ialysi, sic à Gellio Latine expressa: *Quæ malum ratio est ut tu imaginem istam velis incendio adium facto disperdere? nam si nos omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integrâ & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris Rhodios vincere, bellum cum Protogene mortuo gessisse.* Polybios rabiosi esse animi ait ea perdere quæ nec hosti perditia vires adimant, nec perdati emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuæ, & similia. Marcellus, laudante Cicerone, adificiis omnibus Syracusarum publicis & privatis, sacris & profanis sic pepercit quasi ad ea defendenda cum exercitu non expugnanda venisset. Idem postea:

Oecon. II.

C. 2 de treug.
& pace.
Nic. Damas.
Elian. v.
14. Dion.
Chryserat.
lxiv.
l. executores
C. qua res
pign.

Lib. xv.
c. 31.

Lib. v.

Verr. II.

Lib. IV.

Majores nostri relinquebant iis qua jucunda victis, nobis levia videbantur.

V I. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus causam, ita specialis ratio accedit in iis quæ sacris usibus dicata sunt: quanquam enim & hæc, ut alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt * suadet rerum divinarum reverentia, inter eos maxime qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiam si forte sententiam quibusdam aut ritibus diffideant. Thucydides jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, *ἰόντες ἐπὶ τῶν ἀκρότων, ἱερῶν τῶν εὐόντων ἀπέχεσθαι*, ut qui in hosticum impetum facerent à locis sacris abstinerent. Alba à Romanis diruta Deum templis temperatum ait Livius. De Romanis Capua eapra sic Silius libro XII I,

Syl' de bello,
p. 3. n. 5.

Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Religio & savas componit numine mentes,
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem sedisse rogo.

Lib. XLII.

Adversus Q Fulvium Censorum dictum narrat Livius: Obstringere eum religione populum Romanum ruinis templorum tanquam non iidem ubique

Lib. XLIV.

Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique. At Marcius Philippus ad Diem cum venisset metari sub ipso templo ne quid

Lib. IV.

in loco sacro violaretur jussit. Narrat Strabo Tectosages qui cum aliis pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis causa domi easdem cum additamento consecrassent. Ad Christianos ut veniamus,

Lib. II.

commemorat Agathias Francos templis pepercisse, ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium quæ multa sunt exempla adferam, quippe cum morem hunc *κρίνει τῶν Ἑλλήνων νόμιμο* Scriptores vocent) in Gothis Romæ captoribus sic laudat Augustinus, * Te-

Diod. l. XLIX.
Libro I de
G. vit. Dep.

stantur hoc Martyrum loca & basilica Apostolorum quæ in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt. huc usque cruentus sæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur à miserantibus hostibus, quibus (malim qui, nam distinguit mitiores à durioribus) etiam extra ipsa loca pepercissent ne in eos incurrerent qui similem misericordiam non haberent: qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sævientes * posteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure bellificasset, tota sæviendi refranabatur immanitas & captivandi cupiditas frangebatur.

VII. Quod de sacris dixi, idem de religiosis intelligendum est, etiam de iis quæ in honorem mortuorum structa sunt. nam & hæc, quanquam jus gentium impunitatem iræ in ista exercenda indulget, violari non possunt nisi contempta humanitate. Summam esse rationem ajunt jurisconsulti quæ facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus:

L. sunt per-
sone. D. de
religiosis.

Μὰρ ὅ ἢ θυητῶν ὄπισ' οὐκ ἔστι θεῶν πόλεις,
Ναὸς τε τύμβος τ', ἱερῶ τῶν κεκμηχότων,
Ἐρημία δὲς αὐτὸς ἄλθε' ὕπερον.
Homo quisquis urbes vastat & dis Manibus

Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:

Nam similis ipsum pestis excidii manet.

Apollonius Tyanæus de cælo à gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὁ ἑλισσά τις τῶς τοῖς ἀντῶν καὶ τὰ ἰδῶν, vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus. Statio Annibal sacrilegus qui deum face miscuit aras. Scipio capta Carthagine milites donis ornat, χειρὶς τῶν εἰς τὸ Απολλώνιον ἀμαρτυρῶν, inquit Appianus: exceptis qui in Apollinis templum perccaverant. Trophæum à Mithridate structum Cæsar, ut narrat Dio, κατελεῖν σὸκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπληρεῖσι θεοῖς ἱερῶν ἄνθρωπον, tollere ausus non est, ut belli diis sacratum Marcus Marcellus, quæ victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrina quarta, & ibidem addit hostes esse aliquos qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem alibi Brenni bellum fano Apollinis illatum nefarium dixit. Pyrrhi factum, qui Proserpinæ thesauros spoliasset, fœdum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεῶν ἀμάχημα. Philippi bellum idem ille Livius nefarium quasi Deus superis inferisque illatum: etiam furorem, ac scelera. Florus de eodem: * Philippus ultra jus victorie in templa, aras, sepulchra servit. Eandem historiam tangens Polybius hoc addit iudicium: τὰ μὴτε τοῖς ἰδοῖς παράγκασιν ἐπιπυρρῶν μίλλοντα μολὴν ἠπὶ τὴν ἑσθλοσύνην, μὴτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσι αἴσας γὰρ τὸ εὐσεβῆσαι πόλεμον, ἐν αἰσθητῶν καὶ ναῦς, ἀμα ἢ τέτοις ἀνδραγαθῶν καὶ πάσων δὴ τῶν τοιαύτων καὶ ἀσέβων λυμαινῶν, πῶς σὺν ἂν εἴποι τις εἶναι τῶν καὶ ἡμῶν ἀντιθέστων ἔργων. Quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommoda: utraque, ea ire perditum, templa maxime & qua in eis simulacra & similia ornamenta, quis neget male mentis & præ ira furibunda esse opera? Atque ibidem talionis non admittit exculationem.

VIII. Quanquam vero proprie instituti nostri hic non est quid ex usu sit inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id quod natura licitum aut inter licita melius est, tamen ipsa virtus, vili hoc sæculo, ignoscere mihi debet, si, quando per se contemnitur, ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in servandis rebus quæ bellum non morantur, magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud Thucydidem, μὴ ἴδ' ἄλλο πινομίσετε τῶν γλῶ τῶν πολεμίων ἢ ὄρερον ἔχειν καὶ ἐχ' ἕσπον ὅσων ἀμεινον ἐξείργασαι, ἢ φειδῶν γὰρ οἷς ἐπιπλεῖσιν καὶ μὴ εἰς ἀπόνοιαν καὶ ἐστῆσιν τας αὐτῶν ἀληθεύειν ἔχειν. Terram hostilem non aliud quam obsidem cense-
sete, tantoque meliorem quanto magis exculta est: quare & ut plurimum ei parcendum est, ne desperatio hostes reddat invictiores: * idem Agesilai consilium cum Acarnanibus, contra quam sentiebant Achæi, liberam relinquit sementem, ajens quo plus fevissent eo pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit Satyra: Spoliatis arma supersunt. Livius narrans captam à Gallis urbem: Placuerat, inquit, principibus Gallorum non omnia concremari tecta, ut quodcumque superesset urbis id pignus ad stectendos hostium animos haberent. Adde quod speciem hoc præfert manente bello magnæ de victoria fiducia: & quod clementia apta per se frangendis & conciliandis animis. Annibal apud Livium in Tarentino agro nihil violat: apparebat, ait, non id modestia militum aut ducis, nisi

ad conciliandos Tarentinorum animos fieri. Simili de causa Augustus Cæsar in Pannoniis rapina abstinebat. Causam Dio adfert, ἡλπίζε δὲ ἰθελοντας αὐτὸς ἐπιβῆσαι. Sperabat enim fore ut sic eos sine vi sibi adungeret. *Lib. xlii. Lib. llii.* Timotheus ea cura quam supra narravimus præter alia ποδῶν τῶν ὀνοίων τῶν πολεμίων ἐήγεδον, ait Polybius, magnam ab hostibus ipsis benevolentiam captabat. * De Quintio, & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ supra diximus commemorasset, addit: Hujus modestia non multo post fructum cepere. nam ut in Thessaliam per ventum est, defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant: Achei vero renuntiata Philippî amicitia societatem adversus eum cum Romanis inierunt. De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani in Civilem Batavum ejusque socios gerebatur, populationem formidatam evaserat, sic narrat Frontinus, quod contra expectationem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta millia armorum tradidit ei. Consiliis contrariis contrarii quoque eventus, Exemplum dat Livius in Annibale. Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad spolianda quæ iveri nequibat, ut vastata hosti relinquerentur, inclinavit. Id sædum consilium, cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi, sed caterorum etiam: quippe ad plures exemplum quam calamitas pertinebat. Verissimum autem sentio, quod à Theologis quibusdam notatum est, & summarum potestatum & ducum qui Christianos se & à Deo & ab hominibus haberi volunt, officium esse, violentis urbium direptionibus & siquid his simile est intercedere, ut quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant: ita ut bonitas Christiana fere semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis ne qua urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei à se actæ magis ductum pœnitentia, quam quod Thebas evertisset.

Lib. v. c. 3.

Lib. xxvi.

Agid. Re.
cypa de acti-
bus supern.
d. sicut. 31.
gab. 7. num.
127.

Annotata ad Caput XII.

§. I.

Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit] Philo de vita contemplativa: οἱ πολεμιοὶ κείρονται ἢ δένδρα ἔρυσσι τῶν τῶν ἀντικείνων χεῖρα. ἢ καὶ τῶν ἀναγκαίων πιεδίντες ἐδῶσι. solent hostes vastare & arboribus nudare terram hostilem, ut hostes eo facilius se dedant verum necessarium penuria. Idem in Diris: διπλὴν ἐργασίαν ποιοῦσιν, λιμῶν μὲν φίλοις, ἐρησιῶν δὲ ἐχθροῖς. duplex sibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hostibus.

§. II.

Philon] Alter ejusdem scriptoris locus de Humanitate dignus & ipse qui huc transcribatur: ἐπιδοκίμασε δὲ τὸ ἐπεικέειν, πάλιν πολλοὺς αὐτὸς καὶ κατὰ κράτος χεῖρα, μετὰ δὲ τὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, δὲ τὴν ἐλάφον ἐπὶ τὰ φύσιν, καὶ ὡν αὐτὸς λεκτικόν, ἐπειδήγε καὶ τῶν περὶ τὸν ἀνθρώπου καὶ τῶν ὄσων ψυχῆς μεμύσεται, λίλεκται. ἀπειρήκε τούτων ἀπικρως μήτε δι' ἐρωσμένῃ ὅτι τῆς ἡμέρας ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ παρὰ φέρουσαι καὶ κείρειν πιδίερα.

vehementia, seque accuset, ubi res sanari amplius non potest. oraculum hoc & civitatibus observandum est, ut pacis tempore parent quæ ad bellum sunt opus, in bello vero quæ ad pacem. ac neque amicis supra modum fidant; tanquam qui non possint in contrarium verti. neque hostibus ita diffidant quasi nunquam possint ad amicitiam reduci. Quod si etiam pro hoste nihil faciendum esset in spem conciliationis, certe nihil eorum quæ terra fert hostile: quin amica omnia, utilia omnia, mitissima vero vel maxime necessaria, ut quorum fructus aut alimentum sint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli nescitis, non fecare, non urere, non exsurgere radicitus, quæ natura aquarum irrigationibus & astatum sereno tenere educavit, ut tributa hominibus, velut regibus, ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium & optimo præsidio fuit, illasam præstare non animantibus tantum, sed & terre fœtibus vim ac robur, præsertim vero mitibus, quia majoris tutelæ indigent, nec ad silvestrium morem sacunda sunt, sed peritam culturam desiderant, ut firmitatem consequantur.

Porphyrus vero] Verba ejus sunt: Φείδεσθε τὴν γῆν καὶ τὴν πολιτείαν τῆς συγγενεζομένων ζώων καὶ μὴ φονδέειν. parci etiam jubet lex in terra quamvis hostili animantibus operum sociis, ita ut ea recidere non liceat.

Legem hanc porrigendam] Contra vero restringendam addita exceptione, nisi arbores in suburbanis locis impediunt jaculatores.

In testâ innocia mirorque] Egregia est hujus argumenti epistola Belisarii ad Totilam Gothicorum III: ἀρεπεσον μὲν καὶ ἄλλοι ἐκ ὧν ἐργάζεσθε, ἀνθρώπων ἀν φρονίμων θεωρημάτων εἰς καὶ πολιτικῶς βιωσέειν ἵππεσιν ἀνδρῶν. ὄντα δὲ ἀφανίζεν πῶρτα ἀξυνέταν εἰκῶν, & γνώσεσθε τὸτο τ' ἀντὶ τῶν φύσεως ἐκ αἰώνων ἀνδρῶν χρόνῳ τῶν ὑστέρω δὲ πλεῖστον. ἰάμη μὲν τοὶ πόλεων ἀπιστῶν, ὅσαι ὕψ' ἤλιω τυγχάνουσιν ἔσται, μετὰ τε καὶ ἀξιολογητῆ ἀρχολογητῆ εἶναι. εἰς ἣν ἀνδρῶν εἰς δρετῆ ἐργασίαι, εἰς χρόνῳ βραχέος δυναμεί εἰς τόσῳ μεγέθους τε & κρείστος ἀφίεται. ἀλλὰ βασιλείαν μὲν παλιῶν, ἀνδρῶν δὲ ἀείρων ζυμμοσίου πολλῶν, χρεὼν τε μήκος & πλοῦτε εἰς εἰσίας ὑπερβολῆ, τὰ τε ἄλλα πάντῃ ἐκ πίσεως τ' γῆς & τεχνίτας ἀνθρώπων οὐκ ἔθθα ζυναγαγεῖν ἰαυσαν. ἔτα τε τῶν πολλῶν τοιαύτην. οἶον περὶ ὁρᾶς καὶ βραχὺν τεκταῖν ἀνδρῶν, μνημεία τ' πάντων δρετῆ τοῖς ἐπιφανησοῦσιν ἀπείλιπον. ὡς ἡ εἰς ταῦτα ἐπίρεια, εἰκοτῶν ἀν ἀδικημάτων μέγα εἰς τὸς ἀνθρώπων τὸ πάντος αἰῶνος δοξείν εἶναι. εἰ φαιρέται μὲν ἣν τὰς ἀποκαταστάσεις τῶν τ' δρετῆς μνημείων, τὰς δὲ ὑστερον ἐπιφανησοῦσιν τ' ἔργων τῶν θείων. τῶν δὲ ταῦτων ὄντων ἐκείνη δὲ ἰσθί, ὡς δοῖν ἀνάγκη τὸ ἔπερον εἶναι. ἣν ἣν ἠσθησῆσθαι τῆ βασιλείας οὐ ταῦτα τῶν πόνων ἢ ἀφείση. ἀν ἔτα τῶν τοῖν ἣν μὲν ἀν νικῶνς ράμην γε κρεβλῶν, εἰ τ' εἰτέρω σθ, ἀλλὰ τῶν σεντῆ ἀπολασκῶς ἀν, ἀ βέλπετε, εἰς. & ἀφ' οὐλαζίας κτήμασιν, ὡς τὸ εἰκός, τῶν πάντων κακίαν παρηστίσις ἣν δὲ γε τῶν χείρων σοι τύχην κληρῶσθ ζυμμοσίου, σάσωνται μὲν ἰάμην, χάρις ἀν σώζετε ἀφ' ἣν τῶν νικησῶν πολλῶν. ἀφ' οὐθεῖσθαι δὲ, φιλανθρωπίας τε εἰς ἡμῶν ἐκείνησθαι λόγος, & ἀποσῆσθαι τὸ μηδὲν τῆ ἔργων ἀπάνωσθαι. καὶ ἀληψεται δὲ σι & δόξα τ' πρᾶξιος ἀξία πρὸς πάντων ἀνθρώπων, ἣπερ ἐφ' ἐκάστῃ σοι τ' γνώμης ἐπίμωσ εἰσηκεν. ὅποια ἣν ἀν τ' ἀρχόντων τῶ ἔργα εἶν, τοιαῦτον ἀνάγκη & ἰατῆρ ἀντὶ ὄνομα φέρεσθ. Antebac sic existimatum est, speciosa struere opera, sapientium esse & civilis vitæ scientium: struēta demoliri, stultiorum & vecordis animi signa ad posteros transmittere non crubescitium. Romam constat urbium quas sol aspiciet maximam esse a c spectatu dignissimam. Ea non unius labore hominis, nec brevi tempore ad id magnitudinis splendorisque processit, sed plurimi reges atque Imperatores, virorum eminentium immensa series, multa sæcula, divitiarum subvenda congeries, tantum alia tum artificii primos huc traxere, ita illi tanta urbe

panlatim effecta, monumenta sua virtutis post futuris reliquere. Quare in eam servire id vero injuriam sit facere humano generi omni aevi, eripiendo iis, qui olim fuere, debita laudis memoriam, venturis vero spectaculi voluptatem. Hac cum eum in modum se habeant, cogita de duobus alterum necessario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna sit superior. Si tu vincitor, everfa urbe, non aliena, sed tua perdidideris: eadem servata, possessione fructus omnium speciosissima, si adversa tibi fors ceciderit, Roma per te incolumi, reposita tibi erit apud victorem gratia: eadem jacente, jacebunt extra omnem spem misericordiae, res tuae. Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, sed & digna facta fama te ab hominibus universis sequetur. Ea in utram velis partem tibi parata est: Nam potentum quales sunt actiones, talis existimatio. Vide & legem Friderici I apud Conradum Abbatem Vrspergensis; & de Friderico Comite Palatino Chronica Melanchthonis.

Parcendum suis rebus praefatus] Gelimer & Vandali obsidentes Carthaginiem neque praedas egere, neque terram vastarunt, sed curam habuerunt ut suam. Procopius initio Vandalicorum secundi. Apud Helmoildum lego lib. I, cap. 66: *Nome terra quam devastamus, terra nostra est, & populus quem expugnamus populus noster est? Quare ergo invenimus hostes nostrimet, & dissipatores veftigalium nostrorum? cum his conveniunt, quae Bemus habet libro IX.* Paruta vero contra Germanos libro historiae VI.

Diodorus Siculus] Libro II.

Sic Timotheus] De Magarensibus idem prodidit Plutarchus quaestionibus Graecis de Totila cum Romam obsideret Procopius Gothicorum III: *τὸς ἰδί τῶ γεωργίῃς ἐδὲν ἀρχαί ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν ἐργάζοντο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐπέλασαν ἀδίκως ἢ κατ' ἐὼθεσαν, ἵσταί γεωργίῃς, τὰς φέρει ἀντὶ ἀναφίγοις.* Agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, sed iussit eos, ita ut soliti erant, terram perpetuo securos colere, modo ad ipsum tributa perferrent. Cassiod. XII, 5: *Defensorum maxima laus est, si cum illi videntur praedictas regiones protegere, isti non desinant patrioticas possessiones excolere.*

Apud Atticos & Romanos] Etiam in Peloponneso. Varro II de re rustica: Columella principio libri VI. His adde Plinium VII, 45. Aelianum de historia animalium II. capite ultimo. Porphyrium II de abstinentia: Vegetium III de arte veterinaria.

Rhodiorum oratio ad Demetrium] de hac re vide Plinium historiae naturalis VIII, 38, & XXXV, 10. & Plutarchum Demetrio. Sensus idem in epistola Belisarii modo à nobis recitata.

Suadet rerum divinarum reverentia] Polybius in Excerptis Peirestianis. *τὸ ὃ τοῖς ἀνθρώποις ἐρηζόμενον εἰς τὸ θεῖον ἀσθεῖν, ἢ πῶτος ἀλογίας ἐστὶ σημεῖον.* Cum hominibus irascaris, ob id impie in Deos agere, summa stultitia signum est. Merito sane, nam & Severus rescriptit melius esse ut quomodocumque illic Deus colatur quam popinariis detur, Lampridio referente. Saguntinae Dianae templo pepercit religione inductus ait de Annibale Plinius Naturalis historiae XVI, II: *ἵερὰ ἂν εἴδῃ τὰς ἀποφύλας πολεμίας ἀφαιρέμεθα: Tempa hostibus nec externis eripimus.* Appianus id habet civilium II. De Agesilao scriptor Latinus vitae ejus: *Neque hoc solum in Gracia fecit ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros summa religione simulacra, arasque conservavit.* Itaque predicabat mirari se non

se non sacrilegorum numero haberi qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent, quam qui sana spoliarent. De Agesilai sanctimonia in hac re etiam Plutarchum vide. Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit in Sulla: *εις μνημειω ἱεράλων τῆτο μὲν τοι τὸ Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον. τῆτο δὲ Αἰμίλιον Παύλον, ὧν ὁ μὲν Ἀΐλοχον ἐξελείψας τὸ Ἐλλαδῶν, οἱ δὲ τῆς Μακεδόνων βασιλείας καὶ ἀποπολεμηκότας ἐ μόνον ἀπέχοντο τὸ ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρον καὶ τιμῆν αὐτοῖς καὶ σεμνότητος πολλὴν ἀποσετέθησαν.* In memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmiliū Paulum, quorum ille Antiocho ejecto à Græciâ, hi vero debellatis Macedonum regibus ac sanctimonia auxerant. Adi & Vitruvium lib. II. Dionem XLII. Plutarchum Cæsare: Brodæum v. Miscellaneorum. Cabao Maurus ipse non Christianus honorem volebat haberi Christianorum Ecclesiis contra quam facerent Vandali, quibus sperabat iratum fore, quisquis ille esset, Christianorum Deum. Testatur hoc Procopius Vandalicorum I, qui & Perficorum II, Chosroen Persam non Christianum Ecclesie Antiochensium Christianorum ait pepercisse. Justinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, retinere apud se non ausus est res illas quas Hierosolymorum templo Vespasianus abstulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam a portaverat Gizerichus. De sanctimonia à Mahumetistis servata loco in quo Ezechielis & trium Danielis fociorum ossa erant condita, testis est in itinerario Iudæus Benjamin.

In Gothis Rome captivibus] sub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud Cassiodorum XII, 20: Rex Alarichus Apostoli Petri vasa suis deferentibus cum excipisset, mox, ut rei causam habita interrogatione cognovit, sacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas que depraedationis ambitu admiserat scelus, devotione largissima deleret excessum.

Testantur hoc martyrum loca] Exscripsit hunc locum Isidorus in Chronicis Gotthicis Æra ccccXLVII.

Malim qui] omnino sic legendum ostendit Orosius eandem historiam referens lib. VII, c. 28.

Posteaquam ad illa loca veniebant] Eisdem Apostolorum basilicis Gotthi sub Vitige Romam obsidentes pepercerunt, teste Procopio Gothicorum II. Etiam barbaris & non Christianis jus confugii in talia loca profuit. Vide Zosimum libro IV de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud Simlerum: Nicetam Alexio, Manuelis filio, eundem lib. I de Andronico ubi Siculos culpat ob violatas Antiochiensium Ecclesias.

De celo à gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur] ut & alterum de Epepeo, Diodorus Siculus.

§. VII.

Philippus ultra jus victorie in templa, aras, sepulchra sevit] Simile Prusæ factum detestatus Polybius cujus verba Suidas servavit in vocabulo Prusæ, & excerpta Peiresiana.

§. VIII.

Idem Agesilai consilium] Meminit & Plutarchus Agesilao. De Quintio] nempe T. Quintio Flaminio.

C A P V T X I I I.

Temperamentum circa res captas.

- I. Res etiam hostilium subditorum bello captas
 III. Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnascentur. Exempla.
 II. Non etiam in panam alieni criminis. I V. Humanitatis esse summum jure hic non uti.

Sed neque peccato vacare aut à restitutionis onere immunis cense-
 ri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe * si
 id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere
 quam causa subest debendi in hoste: excepto quod etiam extra eam
 ad securitatem necessariam res possunt derineri, sed restituendæ, ces-
 sante periculo, in se aut in pretio secundum ea quæ libro II cap. II
 tractavimus. nam quod & in re pacatorum liceret, multo magis in
 re hostium licet. Hoc igitur est capiendi quoddam jus sine acquiren-
 di jure. Cum autem deberi aliquid nobis possit aut ob inæqualita-
 tem rerum, * aut ex pœna, potest ex utraque causa acquiri res hosti-
 lis sed cum discrimine tamen. nam supra diximus, ex debito illo
 priore non res tantum debentis sed & subditorum ejus ex introdu-
 cto jure gentium quasi fidejussione obligari. Quod quidem jus gen-
 tium alterius generis credimus quam illud quod in impunitate sola,
 aut æterna vi judiciorum consistit. Nam sicut in res nostras ex con-
 sensu privato nostro ei qui cum actum est non externum modo sed &
 internum jus quæritur, sic & ex communi quodam consensu, qui sin-
 gulorum consensum vi quadam in se continet, quo sensu lex πολιων
 συνθήκη κεινή, communis pœctio civitatis dicitur. Atque id in hoc negotii
 genere placuisse gentibus eo est credibilis, quia hæc lex gentium
 non sola majoris mali vitandi causa, sed etiam juris cuique sui conse-
 quendi gratia introducta est.

II. At in altero debendi genere quod pœnale est non video gen-
 tium consensu tale jus in res subditorum esse proditum. odiosa enim
 est talis rerum alienarum obligatio, ideoque latius produci non de-
 bet, quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore
 hoc, & in priore debendi genere. nam prius illud est in bonis, poste-
 rius hoc non est, ideoque persecutio ejus sine damno omitti potest.
 Nec obstat quod supra de jure Attico diximus. Nam ibi homines
 obligabantur non ex eo proprie quod civitas puniri poterat, sed
 duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id
 est judicium reddere in fontem, quod debitum ex officio ad prius il-
 lud non ad posterius debendi genus refertur: aliud enim est debere
 punire, aliud debere aut posse puniri, quanquam ex cessatione circa
 illud hoc sequi solet, sed ita ut distincta sit causa illa & hoc effectum.
 Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt,
 sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint, in quibus & magistratus
 continentur qui delicta non puniunt.

III. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt non tan-
 tum

Vitt. de jure
belli, n. 55,
56.

Chester, in
sum. p. ecc.
verb. belli
damnum.
Covar. ad d.
cap. pecca-
tum, p. 11.
n. 11.
Vitt. de jure
belli, n. 39.
& 41.
Molina II.
tract. disp.
117.

Lib. III,
cap. 2.

Silv. verb.
bellum, n.
10.
Vicē. n. 51.
Barr. in l. f.
quid bello,
D. de capt.
Lib. xxvii.
Libro
xxxiii.

tum ad consecrationem debiti primarii, unde ortum est bellum, sed & subnascentis secundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et sic accipiendum est quod scribunt Theologi quidam, capta in bello non compensari cum debito principali: intelligendum enim hoc usque dum secundum sanum judicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est. sic in disceptatione cum Antiocho Romani, Livio narrante, * impensam quæ in bellum facta esset omnem præstare regem æquum censebant cujus culpa bellum excitatum esset. Apud Iustinum est *impensas belli lege justa suscepturus*: Apud Thucydidem damnantur Samii *ἔζημιώθη τὰ ἀναλωθέντα διπλοῦσαι*, solvere belli impensas. Et alibi sæpe. Quod autem victis juste imponitur, idem & bello juste extorquetur.

IV. Caterum sciendum est quod & alibi meminimus, latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret immisericordiæ reus erit si inopem debitorem omnibus reculis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. * Miserabile enim est, ut ait Pater Quintilianus, sponsoris periculum. Tamen tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit. Quare * exigit humanitas ut his qui extra culpam sunt belli, quique non alio quam fidejussorio nomine obstructi sunt, relinquuntur res istæ quibus nos facilius quam ipsi careamus, præsertim vero si satis appareat illos ipsos id quod eo modo amiserunt à civitate sua non recuperaturos. Huc pertinet quod

Ægid. Regius de a-
ctibus su-
per natura-
libus, dist.
31. dub. 7,
n. 117.
L. in agris
de acq. re.
dom. D. l. in
agris l. si
verberatus,
§. non si a-
ger. D. de
rei vind.
Vicē. de ju-
re belli, n.
40. Sil. in
verb. bellū,
p. 1. §. 10.
num. vers. 3.
* Arr. lib.
111.

Babylone capta Cyrus militibus dixit: *ἔκκει ἀδικία γε ἔξετε ὁ, πὲν ἔχοντες, ἀδικία φιλευδερμονία ἐκ ἀφαιρήσεως ἢ πῶτε ἔχθη ἀντὶς*, Injuste quidem non possidebitis qua tenetis: sed si quid non auferetis hostibus, id vestra erit humanitatis. Notandum & hoc cum in subsidium introductum sit jus hoc in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est nos nostrum fati facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo sponte sua debitores se faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamsi concedatur cum stricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula. Exempla hujus humanitatis exstant passim in historia præsertim Romana, ut cum agri hostibus devictis ea conditione concessi ut in civitatem venirent, id est victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum honoris gratia veteri possessori relinquebatur. Sic à Romulo Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Vxiis * Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vestigales. Sic deditas urbes non diripi sæpe legas: & supra diximus non personis tantum, sed & rebus agros colentium cum laude & ex pio Canonum præscripto parci, saltem sub tributo; & sub simili tributo solere & mercibus concedi à bello immunitatem.

Annotata ad Caput x i i i.

SI id quod recte fit spectas] Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud Bembum i.

Aut ex pœna] Romani Prusiam Attalo jusserunt & damnum refarcire & pœnam infuper pendere.

Impensam qua in bellum facta esset] meminit Polybius Excerpto legationum 23. Sic & à Sulla damnati Asiatici, narrante in Mithridaticis Appiano. morem hunc pro se allegat Rex Poloniae apud Thuanum libro lxxiii, anno cto dclxxxj. Sic apud Homerum Iliados Γ vocem πῆν Scholiastes interpretatur κῆρσιμοι τῷ πολέμῳ, λέγῃ δὲ τὸ ἡμῖσι τῶν ἐν πόλει κτημάτων. belli estimationem: dimidium nempe rerum qua in urbe erant.

Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum] Addit salvo pudore ad sponsorem non aliter creditorem venire quam si recipere à debitore non possit. Bene salvo pudore, nam sponsores appellare videtur habere quandam δωσπίαν ut ait Cicero ad Atticum xvi, 15.

Exigit humanitas] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipsius pertinentia, pecunias quoque captas remisit, dicens non de omnibus rebus sed de imperio & honore inter ipsos certari. Narrat Plutarchus Demetrio. Vide & factum Sanctii Vasconum regis apud Marianam lib. xi, cap. 16.

Veteri possessori relinquebatur] Appianus civilium II. πᾶν δὲ πολεμίων ὄτε κερήσαιεν, ἀδὲ τῶτων ἀπασαν τὴν γῆν ἀφῆρῶντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο. Romani veteres ne hostibus quidem victis omnes agros adimebant, sed cum eis partiebantur. Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gothos fecisse historiae nos docent.

C A P V T X I V.

Temperamentum circa captos.

I. Quousque capere homines liceat justitia interna:	VI. Peculium quomodo domini, quomodo servi.
II. Quid interno justitia domino in servum liceat:	VII. An servus fugere liceat.
III. Non licere occidere innocentem.	VIII. An è servis nati domino teneantur & quatenus.
IV. Non punire inclementer.	IX. Quid faciendum ubi captorum servituti in usu non est.
V. Non operas nimium graves imponere.	

Quibus in locis captivitas hominum & servitus in more est, si internam justitiam respicimus, limitanda primum est ad rerum instar, ut scilicet eo usque licita sit talis acquisitio quousque debiti aut primarii aut subnascentis quantitas paritur, nisi forte in ipsis hominibus peculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra justum bellum gerens in hostis subditos captos jus habet, idque in alios valide transfert. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere

Vit. de jure belli, n. xi.
Dec. l. 11.
c. 5. dub. 4.
Covar. e. peccatum. p. 11. q. 1.
Malina disp. 120. c. 121.

Valentia
disp. 3. g. 16.

bere discrimina quæ cum de interficiendis hostibus ageretur i supra annotata sunt. Demosthenes in epistola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem * quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset, ἔτι γὰρ ἔτε δίκαια εἶναι πρὸς ἀπαντας τοὺς αὐτῶν ἔτε κατὰ ἡγεῖσθαι, ἀλλὰ πλεὶς τῶν ἀξίων προσεθήκην συλλογῆς ὀρθοῦ τοὺς τοιαύτῃ ἐπέχειν. Neque enim, inquit, eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat, sed rem exspiciens cum accessione ejus quod quisque meruisset etiam in talibus velut judicem agebat.

II. Sed primum notandum hic est jus illud quod quasi ex fidei-jussione pro civitate oritur ne utiquam tam late patere quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui pœnæ servi fiunt. Unde Spartanus quidam * captivum se dicebat non servum, nam si rem recte inspicimus jus hoc generale in captos ex bello justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt, demto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas qui non suo factio speciali sed regentium culpa in eam sortem deveniunt. Δεινέστερον δεσποτικὸς νόμος: Res acerbissima est belli jure captivum fieri, teste

Plataice.

Sen. de be-
nes. lib. III.
cap. 22.

Isocrate. Est ergo servitus hæc perpetua obligatio operarum pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea definitio huic generi servorum optime congruit: *Servus est perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit discrete mercenario comparat, Deut. xv, 18, 40, 53. & in redemptura ejus operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodesse veteri Domino, Deut. xviii, 50. Multum ergo distat id quod impune in servum fit ex gentium jure & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex Seneca supra citavimus. *Cum in servum omnia liceant est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit:

Καὶ δὲ λέγει ἢ τις εὐδὲν ἤτιον, διαπολεῖ,
ἀνθρώπου ἔτος ἐστὶ ἀνθρώπου ἡ.

Here quisquis est homo natus, quamvis serviat
Is servitutem, tamen esse homo non desinit.

Ep. XLVII.

Alibi item Seneca: *Servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo homines amici: servi sunt, imo conservi.* quæ & apud Macrobiium legas sensum plane eundem habentia cum Pauli Apostoli dicto: *Domini, jus est quod æquum est servis præstat, gnari vobis quoque Dominum esse in cælo.* Et alibi vult dominos cum servis non minaciter agere eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi Dominum in cælo habeant, qui ad talia qualitatatum discrimina non attendat. In constitutionibus quæ Clementi Romano ascribi solent legitur, ἐκ ἐπιπέθεος δὲ λέγεις, ἢ παιδοσκητὴν ἐν πικραΐ ψυχῆς, cave servo aut ancilla imperes acerbò animo. Clemens Alexandrinus servis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, fecutus sapientis Hebræi dictum, εἰ ἐστὶ σὺν οἰκέτης ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφόν, ὅτι ὡς ἡ ψυχὴ σου. Si servum habeas ut fratre utere, talis enim est, qualis tu.

Colof. iv. 1.
Epist. vi. 9.

Lib. VII.
c. XIV.
Pad. ultim.

I de Clem.
18.

III. Jus ergo vitæ & necis quod dicitur in servum domino præstat, ut domesticam habeat jurisdictionem, sed nimirum eadem religione exercendam, qua publica exercetur. Hoc voluit * Seneca cum dixit

dixit in mantipio cogitandum non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat equi benique natura qua parcere etiam captivis & pro pretio paratis jubet: qui & alibi, Quod interest, ait, quali quis teneatur imperio si summo tenetur? quo loco comparat subditum servo & ait disparti titulo, paria in illos licere: quod certe in hac parte vitæ adimendæ & si quid eo accedit verissimum est. *Majores nostri*, ait idem Seneca, domum nostram pusillam rem publicam esse judicaverunt: & Plinius: *Servis respública quadam & quasi civitas, domus est.* Cato Censorius narrante Plutarcho si quis servus capital admisisse videretur de eo supplicium non furebat nisi postquam damnatus esset etiam conservorum iudicio. Quicum conferenda verba Iob. xxxi. 13, & deinceps.

Lib. III de
Benef. c. 18.

Ep. XLIII

I V. Sed & circa minores pœnas puta verbera in servos, adhibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum*, * *non dominaberis ei dure*, ait lex divina de servo Hebræo quod nunc prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi, Deut. xv. 17, 45, 53. Ad quem locum sic * Philo: *Ἡ ἐξουσία τῆς τύχης ἰσὺς ἐλάττει κέρχρηται, φύσεως δὲ τῆς ἀνθρώπου μετὰ ποιεῖται τοῖς δυνάσταις, τὰ δὲ θεῶν νόμῳ τῶν δικαίων ἐστὶν ἐν τῇ τύχῃ, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. διὰ τὴν φύσιν τὰς κυρίας μὴ κατὰ κέρχρηται, φύσεως δὲ τῶν οἰκιστῶν, ἀλλὰ γενεῶν καὶ ὑπεροχῶν καὶ δεινὸν ἀμότητος ἐπιδεικνύμενος. τῶν δὲ ἕκαστος εἰς τὴν δεινότητα ψυχῆς εἰσπικνύσας, ἀλλ' ὑπὲρ ἀκαρίας τῆς ὑπερδυνίας (male editum ἀνυδυνίας) κολαζέσσης καὶ τυραννικῶν δυνατείων.* Servi fortuna quidem inferiores sunt: natura autem pares dominis: at divina legi iusti regulæ est non quod fortuna, sed quod natura congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbia & insolentia, & dura feritatis. Hac enim signa animi non placidi, sed male temperati, & in subditis tyrannico quodam dominatu ferventis. Numquidnam æquum est, ait Seneca, gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis: at qui equum non crebris verberibus exteret dominandi peritus magister; fiet enim formidulosus & contumax nisi eum tactu blandiente permulseris. Et mox: quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione hominem esse? Hinc est quod Hebræa lege servo aut ancillæ * non pro oculo tantum sed & pro dente excusso, per injuriam scilicet, libertas debebatur.

Exod. xxi
26, 27.

V. Sed & * operæ cum modo exigendæ sunt, & valetudinis servorum humane habenda ratio, Quod ipsum præter alia spectat lex Hebræa in Sabbati institutione, nimirum ut laboribus aliquod daretur spiramentum. Est C. Plinii epistola ad Paulinum quæ sic incipit: *Video quam mollior tuos habeas, quo simplicius confitebor tibi, qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo Homericum illud ἱκευρὸς δὲ πειθῆς ὄς, ἢ πειθῆς ἦν, & hoc nostrum paterfamilias.* In eadem voce veterum humanitatem observat & Seneca: *Ne illud quidem videtis quam omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? dominum patremfamilie appellaverunt, servos familiares.* Dion Prusænsis optimum regem describens: *δραστήριον δὲ ἐχέσθαι τῶν ἰσοδύτων, ἀλλὰ μηδέ τι δέδωκεν χεῖρην καλέμενος; domini nomen adeo in homines liberos non usurpat, ut & in servos eo abstineat.* * *Vlyxes apud Homerum servos quos fidos reperit apud se ait futuros eo loco quasi Telemachi filii ipsius fratres essent*

Exod. xx. 10,
xxiii, 12.
Deut. x. 14

Ep. xlviii

Od. Ie

Terrullianus: * *Gratius est nomen pietatis quam potestatis; etiam familia*

Lib. XIX de
Ervit. Det.
cap. 16.

magis patres quam domini vocantur. Hieronymus five Paulinus ad Ce-
lantiam: Familiam tuam ita rege & consueve ut te matrem magis tuorum
quam dominam videri velis à quibus benignitate potius quam severitate exigo
reverentiam. Augustinus: Domestica pax à justis patribus ita olim administra-
ta est, ut secundum hac temporalia bona filiorum sortem à servorum conditione
distinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus sua membris pari dile-
ctione consulerent: quod naturalis ordo ita prescribit ut nomen patrisfamilias
hinc exortum sit, & tam late vulgatum, ut inique etiam dominantes hoc se gau-
deant appellari. Qui autem veri patres familias sunt omnibus in familia sua
tanquam filiis ad colendum & promerendum Deum consulunt. Similem pie-
tatem in voce puerorum quo servos significabant annotavit Servius
ad illud Maronis, Claudite jam rivos pueri, nec dissimile quod Hera-
cleoræ servos suos Mariandynos * δωροφους, id est donatarios appella-
bant, ἀφαιεργτες τὸ πικρὸν τὸ ἀεθροφους parcentes acerbissimi nominis, ut ad
Aristophanem verus interpres Callistratus notabat. Laudat Germa-
nos Tacitus, quibus servi tanquam coloni habebantur. Theano in e-
pistola: δνεία ἡγεῖσσις ἵνα μήτε Ἀγρῆ ἤ κῶπον κάμωσι, μήτε ἀδυνατώσι Ἀγρῆ
ἐνδέξω. Iustus mancipiorum hic est usus ut nec præ labore deficiant, nec per ege-
statem impares sint ferendo.

De Off. I.

VI. Pro opera ut diximus * alimenta servo debentur. Servis, ait
Cicero, non male præcipiunt qui ita iubent ut i ut mercenariis: operam exigenda,
justa præbenda. Aristoteles: δόλω μισθὸς ἀροφί. Servo pro mercede ali-
menta. Cato: Familia ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriant. Est aliquid,
ait * Seneca, quod dominus præstare servo debeat: ut cibaria, vestiarium. In
cibariis erant quaterni modii frumenti in mensēm, quos præstitos
servis Donatus auctor est. Martianus Iurisconsultus esse ait quæ do-
minus necesse habet servo præstare, ut tunicas & similia. Damnatur
ab historiis * Siculorum crudelitas qui captivos Atheniensēs fame
necabant. Insuper Seneca dicto loco probat in quædam liberum esse
servum & beneficii quoque habere materiam, si quid fecerit quod
servilis officii modum excedat, quod non ex imperio sed ex volun-
tate præstetur, ubi ex ministerio in affectum amici transitur, quod
late explicat. His consentaneum est, ut si quid servus, quemadmo-
dum * apud Terentium est, suum defraudans genium comparfit,
aut succisivi temporis diligentia quæsit, id aliquo modo sit ipsius.
Non male Theophilus peculium definit εἰς τὴν φυσικὴν * naturale pa-
trimonium; quasi contubernium definit naturale matrimonium;
sed & Vlpianus peculium dixit pusillum patrimonium. Nec refert
quod peculium dominus suo arbitrio adimere potest aut minuere:
neque enim quod æquum est faciet, si sine causa id faciat. Causam
vero intelligo non pœnam modo, sed & domini necessitatem: nam
servi utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam res ci-
vium civitati. Apposite ad hanc rem * Seneca: non ideo nihil
habet servus quia non est habiturus si dominus illum habere noluerit. Et
hinc est quod dominus non repetit si quid servo in servitute debi-
tum post manumissionem solvit: quia (ut Tryphoninus ait) debiti
vel non debiti ratio in conditione naturaliter intelligitur: Domi-
nus autem servo debere naturaliter potest. Iraque sicut clien-

Icon. v.

Lib. III.
de Sen.
Ad Phorm.
act. I. Sc. I.
L. Peculium
nascentur. D.
de peculio.
Thuc. I. VII.
Diod. libro
XI. I

Inst. quod
cum eo qui
in alt. p.
L. de posici.
95. D. de
peculio.

VII de be-
ref. 14.

L. si quid.
D. de cond.
indeb.

tes in usum patronorum & subditos in usum regum, sic servos in usum heriles contulisse legimus. ut si filia dotanda, si captivus filius redimendus, & si quid his evenisset simile. Plinius, ut ipse in epistolis narrat, servis suis concedebat etiam quædam quasi testamenta facere, id est dividere, donare, relinquere intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenus quoddam acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus à nobis alibi tractatum est. Ad hanc internam quam exponimus justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges retraxerunt. Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat *negōv ἄντιον* ad venditionem proclamare, & Romæ ad statuas confugere, aut præsidium implorare opem contra sævitiam vel famem vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure stricto, sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, ut post longas operas aut valde magnas libertas detur servo. Posteaquam jure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis, ait Ulpianus. Exemplo sit illud Terentianum :

feci è servo ut esses libertus mihi

*Propterea * quod servibas liberaliter.*

Salvianus in usu quotidiano esse ait ut servi etsi non optimæ saltem non improbæ servitutis libertate donentur. addit, *Et illa quæ in servitute positi conquiescant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, quæ servum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet, * nec sine donis, de cuius legis contemptu graviter queruntur Prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus quod servos senecture confectos venderet, immemor ejus quæ est inter homines communis natura.

VII. *Quæstio* hic incidit an fugere fas sit ei qui bello justo captus est. non de eo agimus, qui suo proprio delicto pœnam eam est commertus, sed qui publico facto in hanc fortunam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conventionem ut diximus gentium communi operas suas civitatis nomine debet. Quod tamen ita est intelligendum, nisi intolerabilis sævitia hanc ipsi imponat necessitatem. Videri circa hanc rem potest responsum Gregorii Neocæsariensis xvi.

VIII. † Movimus alibi dubitationem an & quatenus nati ex servis domino teneantur interno jure, quæ hic ob specialem bello captorum considerationem omitti non debet. Si parentes suo delicto pœnam mortis erant commertiti, poterunt eorum posterius qui sperabantur, ad vitam servandam obstringi servitio, quia alioqui existituri non fuerant. nam & ob alimenta alioquin defutura prolem suam parentes in servitutum vendere possunt, ut ibi diximus. Tale est jus quod in Cananæorum posteros Hebræis Deus concedit. Pro debito autem civitatis il quidem qui jam nati erant, ut pars civitatis obligari poterant non minus quam parentes ipsi, ac in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresso accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione, idque dumtaxat usque

*Diony. l. 1.
Lib. vii. 114
epist. 16.*

*Lib. 111.
c. 111.*

*Inst. de hu
qui sui vel
al.
L. manumissiones,
D. de iust.
& in es*

Lib. 111.

*Deut. xxv.
13.*

*Sicut verbum
servitus.
s. 3. Fortunius
in l.
manumissiones,
D. de
iust. & iur.
Egi. reg. de
act. sup. n.
d. sp. 31.
dub. 7. num.
119.
† Lessib. 13.
c. 5. dub. 5.*

*L. 13. c. 9.
Deut. xxv.
13.*

dum operæ totum quod impenſum eſt expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largientibus procedere.

IX. At quas apud gentes jus illud ſervitutis ex bello in uſu non eſt, optimum erit permūtari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale ſit præciſe deſiniri non poteſt: ſed humanitas docet non ultra intendi debere quam deducto ne egeat captus rebus neceſſariis: nam & leges civiles hoc multis indulgent qui ſuo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus deſinitur: ut apud Græcos olim mina, nunc inter milites menſtruo ſt pendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenſes bella geſta *ἡμέτερος καὶ συγγενεῖς* manſuete & ita ut populos conſanguineos decebat. Si quis captus eſſet, eum à captore habitum ut hoſpitem & fide de pretio accepta dimiſſum domum: unde natum *δορυξένων* nomen. Excellentioris animi eſt illud Pyrrhi à Cicerone laudatum:

** Nec mi aurum poſco nec mi pretium dederitis:*

Ferro non auro vitam cernamus utrique:

Quorum virtuti belli fortuna pepercit

Eorundem libertati me parcere certum eſt.

Non dubium quin crediderit Pyrrhus juſtum à ſe bellum geri: tamen parcendum exiſtimabat eorum libertati quos probabiles cauſa in bello tuliffent. Simile Cyri factum celebrat Xenophon, Philippi Macedonis poſt victoriam in Chæronea Polybius: Alexandri in Scythas Curtius: Ptolemæi regis & Demetrii inter ſe non bello magis, quam in captivos benignitate certantium Plutarchus. Lyſimachum vero Getarum rex Dromichates bello captum hoſpitem ſuum fecit, paupertatiſque ſimul Geticæ ac comitatis teſtem factum perpulit, ut talibus amicis quam hoſtibus uti mallet.

Annōtata ad Caput x i v.

§. I.

Quod non omnes qui inter hoſtes fuerant ſervos feciſſet] Filius ejus Alexander Thebis captis exemit ſervituti & ſacerdotes & eos qui decretis in ſe factis non adſenferant. Narrat Plutarchus in vita ejus.

§. II.

Captivum ſe dicebat, non ſervum] Philo: *ἐπεὶ καὶ πατέρες ἡμῶν κατέλιπον, καὶ οἱ πολλοὶ πατέρας ἢ καὶ λησείας ἀπειχθέντων, ἢ καὶ πόλεμον αἰχμαλώτων γενουμένων, ὡς οἱ τὸ φύσεως νόμοι τῶν κριταθῶν ὄντες βεβαιότεροι γραφῶσι ἐλευθέρους.* Nam & patres pro filiis & filii pro parentibus ſape pretium pependunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem natura leges valentiores his que in terra ſunt legibus, ſcribunt liberos. Nimirum ut apud Theodeſten Helena loquebatur:

Θεῶν ἀπ' ἀμφοῖν ἐγγύονοι ριζωματός

Τίς ἀν' προσηκῶν ἀξιώσειν λάτριν;

Virque generis parte prognatam deis

Eritne ſervam nominare qui audeat?

Εν πικρίᾳ ψυχῆς] Sic & in epiſtola Barnabæ eſt: *ὡ μὴ ἐπιβέβησεν παιδὶ σκληρῆ δάλαμ σε ἐν πικρίᾳ, τίς ἐπ' ἀντὸν ἐλπίζεισσι, μήποτε ἔφρονηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις*

φοτίσας δ' αὐτοῖς. Noli acerbe imperare servo aut ancilla, tua in Christum sperantibus, ne eo ipso offendas non timere te communem tibi & ipsis Dominum.

Seneca] epistola XLVII.

Non dominaberis ei dure] Vide Mosem de Korzi preceptis jubentibus 147, 175, 178, & collationem legum Mosis & Romanarum titulo III. Priscus in Excerptis legationum ubi Romanus barbaris praefert. ἀμεινον δὴ καὶ τοῖς οὐκ αἰσῶσι Διὰ τὰς ἰωμαῖοι χροάμοι. περὶ τὸν γὰρ ἢ διδοσκῶλον εἰς αὐτὸς ἐργα ἐπιδεικνύοντες, ἐφ' ᾧ τῶν φαύλων ἀποχοιδρῆσαι μετέλπειν ἀσπὶς αὐτοῖς φαύλα γενόμεται, σωφρονίζουσας σφῆς ἐπὶ τοῖς ἀμωροτήμασι, ὡσπὶς τὰς οἰκείας παιδας, & δι' ᾧ δ' αὖτ' αὐτοῖς δυνάσθω, ὡσπὶς Σκυθίας ἐπάγειν θεμῖς ἐλευθερίας δὲ τρέποντες παρ' αὐτοῖς πωλείται, ἢν εἰ μόνον ἀφῆοντες ἀλλοῖο τελευτῶντες χαρίζονται, Διὰ τὴν πόντος καὶ τὴν πελαγίας ὅν βυλονται τρέπον. Ἐν ὁμοίᾳ τῶν ὁπὲρ ἕκαστος τελευτῶν περὶ τὴν ἀποσχόντων βελούσιος multo melius servos suos Romani trahant, praerumque aut magistrorum in eos funguntur officio. nam ut eos abstrahant ab iis quae moribus ipsorum illicita habentur, ita eos delinquentes, quasi filios suos castigant: neque enim ius est eos occidere, ut apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum, sed & in mortis tempore domini largiuntur: qui quidquid morituri de re sua statuerint, id legis vim habet. Adde legem Wisigothicam lib. VI, tit. I, c. 12.

Philo] de specialibus legibus secundò: Cyprianus ad Demetrianum. Nisi tibi pro arbitrio tuo serviat, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus & nimis servitutis exactor flagellas, verberat, fume, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.

Non pro oculo tantum, sed & pro dente excussio] Philo dicto loco: ἔτω γὰρ ὁ δὴ ἀνὴρ ὅν ἔδρασε, διττὴν οὐκ ἔδειξται ζηρίαν, ἄμω πρὶν ἢ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρέσει, καὶ τῆσιν ἰσχυτέρον τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μερῖσι τοῖς εὐεργετῆν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ἢ κακῶν ἀεὶ δύνανται. ὁ δ' αὖτ' ὅν ὑπὸ μιν περιηροῖαν ἔξει δαπλῆν, & μόνον ἐλευθερωθείς, ἀλλὰ καὶ ἀρχαλῶν καὶ ἄμω δαπλόπιν ἐκφυγόν. Sic ille pro factio duplicem pendet penam, amissis & operis & servi pretio, atque accedit & tertium duobus istis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoso & quem optasset semper vexare posse. alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum adeptus, sed à tam fero saevoque domino exsolutus.

Opera cum modo exigenda] Vide c. 14. in epistola Episcoporum ad Ludovicum regem quae inserta est in capitulare Caroli Calvi. Seneca epistola XLVII: non tanquam hominibus, sed tanquam jumentis abutimur. De Atheniensium vero in servos lenitate vide Xenophontem de republica Atheniensium.

Servos familiares] amicos Epicurus. Seneca epistola CVI.

Phyxes] cujus paternam in se benignitatem praedicat Eumæus Odyssæ 5.

Gratius est nomen pietatis quam potestatis] Notat & Cyprianus Testimoniorum III ad Quirinum: dominos servis, cum crediderint, mitiores esse debere, probatque id Apostoli Pauli ad Ephesios verbis. Lactantius libro V, cap. 15: Nec alia causa est cur nobis invicem fratrum nomen impartiamur, nisi quia pares esse nos credimus. Nam cum omnia humana, non corpore sed spiritu metiamur, tamen si corporum sit diversa conditio, nobis tamen

servi non sunt: sed eos & habemus, & dicimus spiritu fratres, religione conservos. Augustinus de Moribus Ecclesiæ Catholicæ x, 30: Tu dominos servos non tam conditionis necessitate quam officii delectatione doceres adherere. Tu dominos servis, summi Dei scilicet communis domini consideratione placabiles, & ad consulendum quam ad coercendum propensiores facis. Adde Isidorum Pelusiotam lib. 1, epistola 471. Repete quæ modo ex Prisco posuimus.

Δαγοφόρος appellabam] Athenæus vi, 18.

§. VI.

Alimenta servo debentur] Sirachides xxxiii, 25: ἀρετὴ καὶ παιδεία καὶ ἐργασίαι Panis & disciplina & opera, servo.

Seneca] Idem de Tranquillitate: Familia vestiarius petiit victumque. Romani ad Bessam apud Procopium Gothicorum iii: χορηγίαι τε τοῖς ὑμῶν τοῖς αἰχμαλώτοις τροφὴν σοὶ δοκῶσαν, εἰ δὲ καὶ τῶν χρειῶν ἡμῶν διατηρῶσαν, εἰ δὲ ὡς γε διπλοῦν Δαρκεῖας ἔχουσαν. Date nobis saltem, ut captivis vestris, alimenta, non dicam que sufficiant, qualia necessitas nostra desiderat, sed que mortem arceant. Chrysofomus ad Ephesios v, 2: ὅταν εἴτε μὲν τῶν σαρκικῆν διακονίαν παρέχη, σὺ δὲ τὸ σώμα τρέφῃς καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς & εἰσδύματα & ὑποδήματα, καὶ εἴτε δολείας ἐστὶ τροφῆς, ὅτι εἰ μὴ παρέχης καὶ σὺ τῶν σὴν διακονίαν, εἰ δὲ σκῆνος τῶν ἰαντῶν, εἰ μὴ ἐσὶ ἐλεύθερος, καὶ εὐδὲς αὐτὸν ἀνομιγήσει νόμος & μὴ τρεφόμενος τῆτο ποιῆν. Vbi ille corporis ministeria exhibet, tu vero eum alis, curasque ut prater victum habeat quo induatur, quo calcietur, est & hoc servitutis quoddam genus. nam nisi & tu tuum hoc exhibeas ministerium, nec ille exhibebit suum, sed liber erit, neque ulla eum lex constringet, si non alatur, operas prestare.

Siculorum crudelitas] Et Isaaci Angeli in Siculos captivos, memorante Niceta lib. 1, qui & epistolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum.

Apud Terentium est] Phormione actu I, Sc. I.

Naturale patrimonium] Eumæus Odysseæ ζ.

Οἶα τε ᾧ οἰκῆν ἀταξέως ὄθουμι εἰδῶκε

Οἶον τε κληῶν τε πολυμνήσῃν τε γυναῖκα.

Qualia dat famulis domini proluxa voluntas,

Federa conjugii socialia, remque domumque.

Ipse Ulysses Odysseæ φ Eumæo & Philatio dicit:

Ἄξιον αἰμοφότητος ἀλόχως καὶ κτήματα ὀπίσσω

Οἶκία τ' ἔχθους ἰμέριο τετυγμένα.

Vestrum utrique thori socias dabo, largiar & rem

Vicinaeque domos nostræ.

Varro de Servis: Studiosiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut vestitu largiore, aut remissione operis, concessioneque ut peculiare aliquid in fundo pascere liceat.

Seneca] Eiusdem est ibidem: Numquid dubium est, quin servus cum peculio domini sit? Dat tamen domino suo munus.

Quod servibus liberaliter] Ita Manuscripti, recte: Varro narrat in Ferronæ luco dictum servis: Benemeriti sedeant servi, surgant liberi, in quibusdam locis mos liberari servos ubi octuplum pretii, quo empti erant, paraverant.

Nec sine domi:] Consuetudo id interpretata ne minus xxx siclis detur, vide præcepto jubente 84.

Vt apud Græcos olim mina] Bello Gallorum cum Hispanis in Italia eques redemptus quarta parte annui stipendii, non comprehensi qui ordines ducerent eisque superiores: nec qui iusto prælio aut oppido per vim capto venirent in potestatem, Mariana xxvii, 18.

Nec mi aurum posco] Similem Tiberii Christiani Imperatoris in Persas bonitatem laudat Menander Protector: Sisebuti Mariana, item Sanctii Castellæ regis libro xi.

Getarum rex Dromichetes] meminit & Diodorus Siculus in Excerptis Peirefsianis.

C A P V T X V.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. Quatenus iustitia interna permittat imperium acquiri.	VII. Virtus ab hac moderatione iudicatur.
II. Laudabile esse hoc iure in victos abstinere.	VIII. Exempla: & de mutata forma republica apud victos.
III. Sive eos miscendo victoribus.	IX. Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victis relinqui.
IV. Sive relinquendo imperium his qui habuerant.	X. Aut certe libertatem aliquam.
V. Interdum impositis præditiis.	XI. Præcipue in religione.
VI. Aut tributis etiam & similibus oneribus.	XII. Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?

Quæ in singulos aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas, tanto magis in populos aut in populorum partes, quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. In isto bello ut alia acquiri possunt, ita & jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut poenæ nascens ex delicto aut alterius debiti modus. Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hac causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda, tum in utenda victoria maxime spectanda est. Nam cætera est ut remittantur ex misericordia. In publico autem periculo quæ modum excedit securitas, immisericordia est. Isocrates ad Philippum ἡ βαρβαρίων ἐπὶ τοῦτον ἔξαρκέσει κατὰ τὸν οὖν ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ εὐνοίᾳ τῆν σκευὴν χόραυν. barbari haec tenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.

II. Crispus Sallustius de Romanis veteribus, *Maiores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant, præter injuria licentiam.* Digna quæ à Christiano diceretur sententia: quicum illud ejusdem convenit: *Sapientes pacis causa bellum gerunt, & laborem spe otii sustentant.* Aristoteles non semel dixerat πόλιμον εἶναι εὐφρονης χάριν, ἀρχολίαν δὲ πολέου bellum pacis & negotium otii causa institutum. Nec aliud vult Cicero cujus hoc est sanctissimum effatum: *Bellum ita suscipiatur ut nihil aliud nisi pax quaesita videatur.* Ejusdem & hoc simile: *Sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur.* Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religionis Theologi finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora ut ex Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii * tueri magis quam proferre mos erat; intra suam cuique patriam regna finiebantur: Reges non imperium sibi, sed

Vid. de jure belli, n. 38. & 59.

Ingenit.

De rep. vii. c. 14 & 15 & x. Nic. c. 7. De Off. 1.

Th. 1. 2. q. 42. art. 1. ad 3. Wil. Mar. de bell. li. sec. 70. quæ. q. 7.

De civ. Dei,
lib. IV. 15.

L. 13.

L. II de
tra. c. 34.
Ann. v.

Lit. I.

populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit, quantum potest, Angustinus cum ait: *videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos * gaudere de imperii latitudine. qui & hoc addit: felicitas major est vicinum habere concordem, quam vicinum malum subjugare bellantem.* Adde quod in ipsis Ammonitis Prophetæ Amosus severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

III. Ad hoc antiquæ innocentæ exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium, ait Seneca: nisi salubris providentia victos permiscuisset victoribus? Conditor noster Romulus, ait apud Tacitum Claudius, tantum sapientia valuit ut plerisque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit: addit exitio Lacedæmonis & Atheniensibus nihil aliud fuisse, quam quod victos pro alienigenis arcebat. Livius rem Romanam auctam dicit hostibus in civitatem recipiendis. Exempla existant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo,*

Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.

Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud Tacitum: *Ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. Nihil separatim clausuræ. Et mox: Proinde pacem & vitam quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite. Tandem quod mirandum maxime, in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt, quæ verba sunt Vlpiani. ex eo ut Modestinus ait Roma communis patria est. Et de ea Claudianus:*

L. in orbo,
D. de stat.
hom. l. Reg.
ma. D. ad
munic.

*Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod cuncti gens una sumus.*

Sen. Troad.

IV. Alia moderatæ victoriæ species est, victis, aut regibus aut populis relinquere, quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami

*Hostis parvi victus lachrymis,
Suscipe dixit, rector habenas,
Patrioque sede celsus solio:
Sed sceptrâ fide meliore tene.*

Æl. l. IV. 5.

Herod. VII.
de Clem. 1.
cap. 21.

Idem victo Neleo filio ejus Nestori regnum permisit. Sic Persæ reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus Armenio: * Sic Poro Alexander. Laudat hoc * Seneca, nihil ex rege victo præter gloriam sumere. Et Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate reliquerit ipsis τὸ πάτριον πολιτεύμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, rempublicam majorum ac libertatem. quo ex factò maximas per Græciam laudes consecutus ibidem narratur. Sic Cappadocibus permissum à Romanis uti qua vellent reipublicæ forma: Et multi populi post bellum relictæ liberi. Carthago libera cum suis legibus est, ajunt Rhodii ad Romanos post bellum Punicum secundum, Pompejus τὸ εἰλημενικὸν ἔθρον τὸ μὲν αὐτοῖς οὐκ ἀφίει, inquit Appianus, ex devictis gentibus * quasdam reliquit liberas. Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse nisi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit sententiam eos dixisse immemores Romanorum moris, victis par-

Livius lib.
XXXII.

Mithrid.

parcendi: addit. *Adversus victos mirissimum quemque maximum animum habere.* Apud Tacitum est: *Zorsini victo nihil ereptum.*

Ann. XII.

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati. * Sic à Quintio decretum; Corinthus redderetur Achais, ut in Acrocorintho tamen praesidium esset; Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

VI. Tributorum quoque indictio saepe non tam ad factorum sumptuum restitutionem, quam ad securitatem & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero de Graecis: *Smul illud Asia cogitet nullam à se neque belli externi neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse, si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vestigiis nullo modo possit, aquo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerealis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic differit: *Nos quanquam toties laecessi iure victoriae id solum vobis addidimus quo pacem tueremur, nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quae expressimus cum de inaequali federe ageremus, * tradere arma, classem, elephantos, non habere aciem, non exercitum.

L. I ad Qu.
frat. epist. I.

Hist. IV.

Lib. II. c.
xv. §. 7.

VII. Ut autem victis relinquatur suum imperium, non tantum humanitatis est, sed saepe & consilii. Inter Numae instituta laudatur, quod à Termini sacris omnem sanguinem abesse voluit, significans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam suis se finibus tenere. Optime Florus: *Difficilius est provincias obtinere quam facere: viribus parari singula quam teneri universa: & Augusti dictum apud Plutarchum: μέγιστον ἔστι κτισθῆναι καὶ κρατῆσαι τὸ ἀσθενέστερον τῶν ἐπιεικῶν.* Darii regis legati Alexandro: *Periculosum est peregrinum imperium: difficile est continere quod capere non possis. Facilius est quadam vincere quam tueri: quam Hercule expeditius manus nostra recipiunt quam continent.* Quod * Callanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus explicabant corū similitudine, quod alia parte se tollat simul aliam pede presseris: Et T. Quintius apud Livium comparatione testudinis turæ ad istus ubi collecta in suum regimen est, obnoxia atque infirma simul exseruerit sui partem. Plato III de legibus huc aptat Hesiodi dictum: *Omni dimidium plus.* Et Appianus notat non paucos populos qui sub Romano imperio esse vellent, ab ipsis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano iudice jam suis temporibus tantum Roma possidebat, ut avidum esset quicquam ultra appetere, abunde felix, si nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & Iustri condendi carmen quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, ita emendavit precatus ut eas perpetuo incolumes fervarent.

Plut. quæst.
Rom. 15.Libro
XXXVII.Livius libro
xxviii.
Val. Max.
IV, I.

VIII. Lacedæmonii & initio Athenienses in captas civitates nullum sibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad suam accomodata, Lacedæmonii quidem sub primorum potentia, Athenienses sub arbitrio populi, ut Thucydides, Isocrates, Demosthenes nos docent, ipse etiam Aristoteles quarti de republica

Thu. I. Isec.
Pan. Dem.
oratione de
Chers. Diad.
Lib. XIII
& xv.

capite XI, & quinti VII, quod ipsum in comœdia sic notat Heniochus illorum temporum scriptor :

Γυνάικε δ' αὐτὴς δὲ ἀπαργύρεσσιν ἦναι,
 Ἄει τῶν ὄσων. δημοκρατία γὰρ ἔστι
 Ὅμοι ἐστὶ τῆ δ' ἀριστοκρατία γὰρ ἔστι,
 Δι' αὖς πεπραγνῆυσιν ἤδη ποδάκεις.

Tum gemina ad illas accesserunt mulieres

Qua cuncta conturbantur : Optimatitas

Est nomen alteri, alteri Popularitas,

Quarum incitatu pridem extirpata furunt.

Ann. vi.

Simile est quod Tacitus ab Artabano narrat Seleuciæ factum : Plebem primoribus tradidit, inquit, ex suo usu : nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regis libidini propior est. Sed ejusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant non est nostræ inspectionis.

Hist. 11.

IX. Si minus tutum sit omni in victos imperio abstinere, temperari tamen res potest, ut aliquid imperii relinquatur ipsis aut ipsorum regibus. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus ut haberet instrumenta servitutis & reges. Eidem Antiochus inservientium regum ditissimus, βασιλεὺς Ρωμαίων ὑπήκοοι, in commentariis de Mufonio : & apud Strabonem circa finem libri sexti, Lucanus :

Atque omnis * Latio qua servit purpura ferro.

Lib. xv.

Lib. xvii.

Sic apud Iudæos mansit sceptrum in Synedrio etiam post confiscationem Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud Diodorum est, dicebat velle se Persæ obedire, sed ut regem regi. Et Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, ut * ipse imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis miscendi imperii diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteribus possessoribus agrorum pars.

Lib. x, cap.

111. 4. 17.

Lib. 111, c.

viii. 3.

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis possunt circa res privatas & publicas minores * suæ leges sui que mores & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari provincia Apamea civitas privilegium habuit * suo arbitrio rempublicam administrandi, ut Plinii epistolæ nos docent, & alibi Bithynis sui magistratus, suus senatus. Sic & in Ponto Amisenorum civitas legibus suis utebatur Luculli beneficio. Gothi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

Lib. x, epist.

56. & 84.

& 111 &

113.

Ib. epist. 93.

XI. Hujus indulgentiæ pars est * avitæ religionis usum victis nisi persuasis non eripere : quod ut victis pergratum, ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis suæ renuntiatione. Et apud Iosephum, tum ipse Iosephus tum Titus Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent etiam capitis periculo. At si falsâ apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor, quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci alique reges.

Xen. de Cyri hist. l. 14.

XII. Postrema cautio hæc est ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili, victi clementer habeantur, & ita ut eorum utilitates cum victoris utilitatibus sociantur. Cyrus victos Assyrios jubebat bono esse animo : eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum

tantum rege. Mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos ut fuisset haectenus. Quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium legimus: *Populo Romano melius visum amicos quam servos querere: tutiusque rati* volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus Taciti delectam ac tributa & injuncta imperii munera impigre obbant, si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut serventur. Privernas ille in Senatu Romano interrogatus, qualem ab ipsis pacem Romani expectandam haberent: *Si bonam dederitis, ait, & fidam & perpetuam, si malam haud diuturnam: ratione addita: ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione, cujus eum poeniteat diutius quam necesse sit mansurum.* Sic Camillus dicebat, firmissimum imperium esse quo obedientes gaudeant. Scythæ Alexandro: *Inter dominum & servulum nulla amicitia: etiam in pace, belli tamen jura servantur.* Hermocrates apud Diodorum: *καλλιστόν ἐστι & νικῶν τῶν νικηθῆναι ἐν ἑσπέρῃσι: non tam vincere pulchrum, quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ usum Taciti sententia: *Bellorum egregis fines quoties ignoscendo transigitur.* In Cæsaris Dictatoris epistola est: *Hac nova sit ratio vincendi, ut misericordia & liberalitate nos muniamus.*

Vit. Agr.

Liv. l. VIII.

Liv. l. VIII.

Curt. l. VII.

Lib. XIII.

Annotata ad Caput xv.

Tveri magis quam proferre] Alexander Imperator Artaxerxi Persæ: §. II.
δὲν ῥῥῆεν τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδῶν ὄρεσι καὶ μὴ καινοβμήν, μηδὲ μεταίτιαις ἰλιπῶν ἀνωρέτῃρον μέγα ἐγείρειν πόλεμον, ἀραστηπῶς ἢ ἔχειν ἐπιγεῖν πᾶσι ἐαυτῷ. Mandandum cuique intra suos fines nihil novando, neque debere quinquam incerta spe sublatum bella incipere, sed suo esse contentum.

Gaudere de imperii latitudine] Vide Cyrillum libro v contra Iulianum reges Hebræos hoc nomine laudantem, quod suis contenti essent finibus.

Sic Poro Alexander] Pipinus Aistolfo Langobardo.

Seneca] Totus locus dignus inspicere, ubi & hoc egregie dictum: §. IV.
Hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique se nihil quod dignum esset victore apud victos invenisse. Tigiani pars regni à Pompejo relicta. Eutropius vi.

Quasdam reliquit liberas] Earum ut noscatur conditio vide Polybium Excerptis legationum num. 6. Suetonium in Cæsare ubi de Gallia, Habet & quædam Guillemannus non indigna lectu in rebus Helvetiorum.

Sic à Quintio decretum] Remissum id tamen postea. Polybius ex- §. v.
 cerptis legationum num. xi. Plutarchus Flaminio.

Tradere arma, classem] Vide de Persis Agathiam libro iv.

§. VI.

Calanus Indus] Habet id Plutarchus Alexandro.

§. VII.

Comparat' one testudinis] Plutarchus sic narrat: *Ἀχαιοὶ σφετερίζομενος τῶν Ζακυνθίων νῆσον διατρέσαντες, κινδυνεύειν αὐτῶν, ἀπαρτὴν αἰχμητῶν, πῶρῶν τε τῶν κεφαλῶν τῶν Πιλοπονησῶν ἀσθένεωσι. Achaos Zacynthum insulam appetentes cum debortari vellet dixit, periculum eos adituros, si, testudinis more, caput extra Peloponnesum extulissent.*

Ita emendavit] Vitur hac historia Claudianus Iulianus Consul in epistola ad Pupienum & Balbinum. Imitatus Augustus, qui Dione narrante, ἐπὶ τῷ ἴφ' οἷς εὐκ' ἕξις ἐπιγρά' ἢ παροκτίσει δὲ, ἀλλ' ἀκελεύως ὄρκει δὲ τοῖς ὑπάρχουσιν ἰδικαῖς. *Laudatus est, quod nihil novi acquirere voluit, sed qua jam habebantur sufficere est arbitratus.*

§. IX.

Latio qua servit purpura ferro] Vide Panegyricum Maximiano dictum.

Vi ipse imperaret aliis, pareret Alexandro] Tales & olim in Italia reges sub aliorum regum imperiis: Servius ad x Æneida. Sic apud Æschylum Persis:

Βασιλῆς βασιλείως ὑπερὶ μεγάλα.

Reges regis magni subices.

Sic & apud Turcas teste Leunclavio libro xviii.

§. X.

Sua leges] Philo legatione ad Cajum: Συσταὶν τοσούτων ἐποιεῖτο τὴν βεβαιώσεως τῶν παρ' ἐκείνους παύσεων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν. *Augustus non minus cura sua duxit custodiam legum propriarum cuique genti quam Romanarum.*

Suo arbitrio rempublicam administrandi] Vide epistolam xciii Plinii, & sequentem Trajani libro x. Sinope sub Persis rempublicam habebat popularem. Appianus Mithridaticis. Talis apud Græcos sub Romanis umbra libertatis. Vide Ciceronem lib. vi ad Atticum epist. i. Plinium lib. viii, epist. 24. Evocari ex insula Cyprios non licebat. Cicero ad Atticum v, 21.

§. XI.

Avita religionis usum] melius est tibi aliquem Deum coli quam nullum: ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud Procopium Gotth. ii, dicunt se ad suam religionem adegisse neminem.

§. XII.

Volentibus quam coactis imperare] Lacedæmonii apud Thucydidem v: νομίζουσι τε πὸς μεγάλας ἐχθρας μάχαις ἀν' Ἀχαιῶν βεβαίως, οὐκ ἀν' ἀνταρμενόμενος τις καὶ ἐπιπορευόμενος πρὸς πᾶσι & πολέμοις κατ' ἀνάγκην ὄρεται ἐγκαταλαμβάνουσαν μὴ ἀπὸ τῶν ἴσων ἐν μὲν, ἀλλ' ἢ παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, ἀπὸς τὸ ἐπιτελικὸν καὶ ὄρεται αὐτοῖς νικησὶν τῶν ἄλλων ἀποστρέφεται μάχης ἐνωπιόθεν. Sic existimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens & fortuna usus prosperiore necessitate alteris imponat jurandi in leges inæquales, sed si, cum id facere possit, equitate usus non minore, quam in vincendo virtute, quam potest moderatissime rem transigat.

CAPVT XVI.

Temperamentum circa ea quæ jure gentium postliminio carent.

I. Internam justitiam exigere ut reddantur que hostis noster alii injusto bello eripuit.

II. Exempla.

III. An quid deduci possit.

IV. Etiam populos subditos aut populorum

partes reddendas, his quorum fuerant, si ab hoste injuste occupati sint.

V. Quo tempore obligatio reddendi extinguitur.

VI. Quid faciendum in dubia causa.

Quousque ex bello justo res capientium fiant diximus supra, quibus de rebus deducenda sunt quæ recipiuntur postliminii jure. sunt

sunt enim hæc pro non captis. At quæ bello injusto quæruntur restituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, sed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre potest, quam ipse habuit, ajunt juris Romani auctores, quod Seneca breviter explicat, *nemo potest quod non habet dare*. Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit qui causam ab ipso obtinet: dominium ergo secundus aut tertius possessor accepit, quod docendi causa externum vocamus: id est commodum hoc ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo facto erepta est, faciet non probe. Nam quod de servo qui à latronibus captus mox ad hostes pervenerat responderunt Jurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei impedimento esse, idem ex naturali jure respondendum est, de eo, qui bello injusto captus, mox bello justo, aut alia ratione, in alterius venit potestatem. nam in jure interno bellum injustum latrocinio nihil distat. Atque in hanc sententiam exacto consultus respondit * Gregorius Neocæsariensis cum Pontici quidam res civium à barbaris captas recepissent.

II. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum sæpe videmus. Livius cum retulisset à L. Lucretio Tricipitino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo Martio prædam, ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem cum narrasset, Volscos à Posthumio dictatore fusos: *Præda pars sua cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit*. Alibi: *Biduum ad recognoscendas res datum dominis*. Idem ubi Samnitium de Campanis victoriam narraverat, quod latissimum victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti: *præda ingens sociorum: accitque edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præsinita die*. Mox simile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnæ coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonisque captos agerent, in viclorem incidunt, consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompotiti caduntur. Consul Interamnæ edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis exercitum ibi relicto comitiorum causa Romam est profectus*. Alibi de præda agens, quam ad Ilipam Lusitanæ urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: *Ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: cætera vendenda questori data: quod inde effectum est, militi divisum*. Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi concessa est & pecus exceptum est, quod intra triginta dies domini cognovissent, eodem Livio auctore*. De L. Æmylio Gallorum victore Polybius τὴν δὲ αὐτῶν τοῖς ἑσθῆσι, prædam iis reddidit à quibus abacta fuerat. * Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant, cum Carthagine capta multa ibi invenisset donaria, quæ à Sicilia urbibus & aliunde Pœni eò advexerant. Cicero Verrina de Jurisdictione Siciliensi: *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Sicilia clarum &*

*L. Si noxale.
¶. ex his, D.
de nox. alt.
l. traditio.
D. de acq.
dom.
Lib. v de
benef. c. 12.*

*L. Latronis,
D. de capt.*

*Ægid. Regius de act.
supern. dist.
31, dub. 7.
n. 122.
Can. x.*

Lib. III.

Lib. x.

Lib. XXIV.

Hist. l. II.

*Plutar. App.
Paus.*

ornatum.

ornatum. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curavit. Idem late fati id ipsum Scipionis factum profertur Verrina de Signis. Rhodii naves quatuor Atheniensium captas à Macedonibus recuperatasque Atheniensibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat, quæ ante bellum habuissent. Nec negabat T. Quinctius, si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, olim consecrata Ephesi, quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt.

Livius libro XXXI.

Erotus libro XXXIII. Strabo libro XIII.

Lib. II. c. X. 7. 9.

Genes. XIV. 16.

Com. 20. 21, 22, 23, 24.

Liv. l. II. Id. lxxiii. Xen. Hist. Gr. III.

Lib. xxxiv.

Lib. II, c. 4.

Gr. Off. II.

III. Quod si commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium à se numeratum imputare? Consentaneum est his quæ alibi diximus posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam urinando eduxisset? Apposita ad hanc quæstionem mihi videretur historia Abrahami cum quinque regum victor Sodomam rediret: וישב את כל השוב אit Moses, *Reduxit omnes illas res nempe quas à regibus captas superius narraverat: Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & periculo. Ac ipse Abrahamus * vir non pii tantum animi sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, spectat ista narratio) quasi suo jure decumam Deo dedit, detraxit sumtus necessarios, & sociis suis partem aliquam tribui voluit.*

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, * ita & populi & partes populorum his qui jus imperii habuerant, aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Surrimum receperunt restitutumque fociis Camilli ævo ex Livio discimus. Æginetas & Melios suis urbibus restituerunt Lacedæmonii, Græciæ civitates quas Macedones invaserant à Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit liberari Asiæ urbes quæ Graji essent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus: *Neque enim in Æolidem Ioniamque colonis in servitutem regiam missi sunt, ajebat, sed stirpis augenda causa, gentisque vetustissima per orbem terrarum propaganda.*

V. Solet & de temporis spatio quæri, quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; (si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt; quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est:) inter eos vero qui aliis externi sunt ex sola conjectura derelictionis, de qua diximus alibi quantum instituto nostro sufficit.

VI. Quod si valde ambiguum sit jus belli, optimum erit * Arati Sicyonii consilium sequi, qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

Anno-

Annotata ad Caput XVI,

Gregorius Neocæsariensis] sequuntur Petr. de Potestate Principis §. I.
C. 3, quæst. 4. Bruningius de Homagiis concl. 241.

Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant] Etiam §. II.
Diodorus Siculus Excerptis Peirestianis. Et Valerius Maximus lib. I, cap. I, num. 6: *Africani quoque posterioris humanitas speciose lateque patuit. Expugnata enim Carthagine, circa Sicilia civitates liberis misit, ut ornamenta Templorum suorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent.*

Si de urbibus bello captis ageretur] Pompejus Attalo & Pylæmeni, Paphlagoniam reddidit. Eutropius VI. in federe Pontificis Imperatoris Caroli V, & Venetorum contra Solimanum convenerat, ut possessa quisque reciperet. Paruta VIII. itaque Cephalenia ab Hispanis capta reddita Venetis. Est ad eam rem pertinens locus & in Anna Comnena, ubi de Gothofredo agit.

Vir non pii tantum animi sed & excelsi] Bene hoc notavit Iacchiades §. III.
ad Daniele m v, 17. Sulpitius de Abrahamo: *Reliqua his quibus erepta erant reddidit. Ambrosius lib. I de Patriarchis: Ideo quoniam sibi mercedem ab homine non quaesivit, à Deo accepit. Non multum hinc distant facta Pittaci & Timoleontis: Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme iudicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuere. Valerius Maximus libro VI, cap. v, n. I. De Timoleonte Plutarchus: & τὸ λαβεῖν οὐ τοῦτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρείττον καὶ ἀειδαίμων ἢ ἀρετῆς οὐ οἷς ἔστιν ἐπιδεικνύμενος τὸ μὴ δέχμενος: Non accipere in talibus turpe, sed non accipere melius & virtutis cuiusdam exuberantis & in iis qua licita sunt ostendentis, se & his carere posse. Confer quæ supra lib. II, c. XIV. §. VI. & hoc libro c. IV. §. I.*

Ita & populi] Exfules Saguntini post sex annos à Romanis restituti. §. IV.
Antonius Cassii bello in servitutem redactos, liberos esse iussit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta à Mauris erat, reddita à rege Castellæ aliisque. Mariana lib. XI. Confer quæ supra hoc libro cap. x, §. 6.

Arati Sicyonii consilium sequi] quod fecit rex Ferdinandus memorante Mariana lib. XXIX. c. 14. §. VI.

CAPUT XVII.

De his qui in bello medii sunt.

I. A pacatis nihil sumendum nisi ex summa | III. Quod sit officium pacatorum circa
necessitate cum restitutione pretii: | bellantes.

II. Exempla abstinentiæ & præcepta.

Supervacuum videri posset, agere nos de his qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præfertim, patrari

Lib. II, c.
II, §. 10.

patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem ut jus aliquod det in rem alienam, summam esse debere: requiri præterea ut ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate canit, non ultra sumendum quam exigit: id est si custodia sufficiat, non sumendum usum: si usus, non sumendum abusum: si abusa sit opus, restituendum tamen rei pretium.

II. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum, primum ait transitarum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: si vel aqua ipsorum opus haberet, perfoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum, & Romanorum duces. Apud Xenophontem Græci qui cum Clearcho Perfis pollicentur, nullo se damno iter facturos: & si venales comæatus præberentur, neque esculenta se neque poculenta cuiquam erepturos. Dercyllides narrante eodem Xenophonte περιήρασε τὴν ἐράτου μὲν Ἀῤῥῶν Φιλίας χάριτας μὴδὲν βλάβας τὰς συμμάχους, copias duxit per fines pacatos ita ut nullo detrimento socii afficerentur.

Livius de Perseo rege: Per Phthiotidem Achaiam, Thessaliamque sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit, in regnum rediit. De Agidis Spartani exercitu Plutarchus: ἤετα μὲν τοῖς πόλεσι ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ περὶ αὐτῶν καὶ μνηστῆρῶν καὶ ἀποφθίτων Ἀσπαρδοῦργοι τῶν Πελοποννήσου: spectaculum erant civitatibus clementer ac sine noxa & pene sine strepitu peragrantes Peloponnesum.

Lib. II.

De Sulla Vellejus: Putares venisse in Italiam, non belli vindicem, sed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam. * De Pompejo Magno Tullius: Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed nec vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.

Pro lege
Manilia.

Libro II
Strat. c. 11.

De Domitiano ita Frontinus: Cum in finibus Vbiorum castella poneret, pro fructibus eorum locorum qua vallo comprehendebat pretium solvi iussit, atque ea justitia fama omnium fidem sibi adstrinxit. De Parthica Alexandri Severi expeditione Lampridius: Tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites, sed senatores dicerentur: quacumque iter milites faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob hæc tot & tanta bona provincialis ut Deum suscipiebant. * De Gothis, Hunnis, Alanis, qui Theodosio merebant Panegyrista: Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut à barbaris erat; quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero arctarat annonam comparcendo laxabat. Stiliconi Claudianus idem tribuit:

Tanta quies tantusque metus servator honesti

Te moderante fuit, nullis ut vinea furcis

Aut seges erepta fraudaret messe colonum.

* Et Belisario Suida. Hoc præstabat exacta cura * provifus rerum necessariorum, & bene soluta stipendia, & vigor disciplina, cujus legem audis * apud Ammianum: pacatorum terras non debere calcari. Et apud Vopiscum Aureliano: Nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat, vnam nullus auferat, segetem nemo decerat, oleum, sal, lignum nemo exigit. Item apud Cassiodorum: Vivant cum provincialibus, jure civili:

Lib. XVIII.
Aurelian.

nec insolescat animus qui se sentit armatum : quia clypeus ille exercitus nostræ
 quietem debet præstare Romanis. His accedat illud Xenophontis expe-
 ditionis libro VI, *μη δύνασθαι πάλιν φίλων ὁ, ἢ μη ἀνέγει ἐχθρόντες διδίδειν*
 civitatem amicam cogendam non esse ut quicquam daret invita. Ex quibus
 dictis optime interpretetur illud magni Prophetæ, imo Prophetæ
 majoris monitum : *μηδὲν ἀγροσθήσῃτε, μηδὲ συγκοινωνήσῃτε, καὶ ἀρκείσθε*
ἴσῃς ὁ Ἰσραὴλ ὑμῶν : A concussione, * à calumnia in quos vis abstinetis, * conten-
 ti estote stipendiis vestris. Cui simile illud Aureliani apud Vopiscum di-
 cto loco : *ammona sua contentus sit ; de præda hostis non de lachrymis provin-*
cialium habeat. Nec est quod quis putet dici hæc pulchre sed præsta-
 ri non posse. Neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut sapien-
 tes legum auctores præciperent, si crederent impleri non posse. De-
 nique * necesse est concedamus fieri posse, quod factum videmus.
 Ideo attulimus exempla, quibus accedat illud insigne quod * ex
 Scauro memorat Frontinus, pomiferam arborem quam in sede ca-
 strorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu in-
 tactis fructibus relictam. Livius cum narrasset milites Romanos in
 castris ad Sacronem præcacijs egisse, & quosdam eorum noctu præ-
 daturum in agrum circa pacatum esse, adjicit omnia libidine ac licen-
 tia militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est & alter
 insignis ejus scriptoris locus, ubi iter Philippi per Denthelatarum
 agros narratur : *Socii erant sed propter inopiam haud secus quam hostium si-*
nes Macedones populati sunt, rapiendo enim passim, villas primum, deinde quos-
dam etiam vicus evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces
nequicquam Deos sociales nomenque suum implorantes audiret. Apud Tacitum
 Peligni turpis fama, dum socios magis quam hostes prædatur.
 Idem Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia desides & tan-
 tum hospitijs metuendos. In Verrina quoque Ciceronis de Præ-
 tura urbana hæc est accusatio : *oppida pacata sociorum, atque amicorum,*
diripienda ac vexanda curasti. Atque hic omittere non possum Theo-
logorum sententiam quam verissimam puto, regem qui quæ debet
stipendia militibus non solvit, non tantum militibus teneri de dam-
nis inde secutus, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti mi-
lites male habuerunt.

III. Vicissim eorum qui à bello abstinent officium est nihil fa-
 cere quo validior fiat is, qui improbam fovet causam, aut quo justum
 bellum gerentis morus impediatur secundum ea quæ dicta à nobis
 supra sunt. In re vero dubia * æquos se præbere utrisque in permit-
 tendo transitu, in comœatu præbendo legionibus, in obfessis non
 sublevandis. Coreyrenses apud Thucydidem Atheniensium officii
 esse ajunt, si extra partes esse velint, aut Corinthios prohibere ne ex
 agro Atticò militem conducant, aut idem sibi permittere. Philippo
 Macedonum regi objectum à Romanis dupliciter ab eo sedus vio-
 larum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes
 auxilium & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius in colloquio
 cum Nabide : *Vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem pro-*
pria non violari. Quoties vis te arguam id fecisse? sed nolo pluribus: sum-
mam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe hic maxi-

Luc. III
14.

Lib. IV. c. 11

Libro
XXVII.

Lib. XI.

Ann. XII.

Hist. III.

Acid. Re-
gins de aldi-
bus super-
naturalibus
disp. 31.
dub. 7. n. 95.Libro III
cap. I.
L. b. 12.

Lib. III.

Goth. I.

Phil. III.

Lib. xxxvi.

L. xxxvii.

Plut. Bruto.

Lib. xxxv.

me duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas. Apud Agathium legimus hostem esse qui faciat quod hosti placet; & in Procopio, * in exercitu hostium eum censeri qui quæ proprie ad bellum usui sunt, hostili exercitui subministrat. Demosthenes olim dixerat: ὁ ὅτι οἷς ἂν ἐγὼ ληφθεῖεν ταῦτα πράττων καὶ ὑποσκόδαζόμενος ἕτεροι ἐμοὶ πλεμέει καὶ μήπω βλάβη μηδὲ πρὸς ὅλη. *Qui ea facit et machinatur quibus ego capi possim, etiamsi nec feriat, nec jaculum emittat, hostis mihi est.* M. Acilius Epirotis qui milite Antiochum non juverat, sed pecuniam ei misisse infimulabantur, negavit scire se hostium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æmilius Prætor Teios arguit, quod comæatu classem hostium juvissent, vinum promississent: addens ni eadem Romanæ classi darent, se pro hostibus eas habiturum. Memoratur & Cæsar Augusti dictum: ἐκατονδοὶ πόλιν εἶνε, πολέμοιο ἐχρῆσεν παρ' αὐτῆ: *pacis jus amittere civitatem, quæ hostem recipiat.* Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente fœdus miscere, ita ut cum utriusque bona voluntate à bello abstinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud Livium est: *pacem, quod medios decet amicos, optent: bello se non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare, epistolam scripsit hoc tantum continentem: καλὸν ἡσυχία: *bonum est quiescere.*

Annotata ad Caput xvii.

§. I.

SIne strepitu peragrantes Peloponnesum] Par testimonium Tito Quintio Flaminio perhibet Plutarchus.

De Pompejo Magno Tullius] Et Plutarchus: ἀκούον τὰς στρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοπορείαις ἀποκρίν, σφραγίδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπιτοῦσαν. ἢ ὁ μὴ φυλάσσει, ἐκλόζεται. *Cum audisset milites suos per itinera licentiosius agere, sigillum gladiis eorum apposuit; quod qui non custodisset, is puniebatur.*

De Gothicis] multa de hujus generis modestia habemus apud Casiodorum ut v, 10. & II, 13. Eodem autem libro epistola 25. *Nec possessorum segetes aut prata vastetis. sed sub omni continentia properate: ut grata nobis esse vestra occursum possit. Quia ideo exercitiales gratis subimus impensas, ut ab armatis custodiatur intacta civilitas.* lib. IX, 25: *Arma ejus nulla possessorum damna senserunt.*

Et Belisario Suida] Sæpe hanc in Belisario virtutem prædicat comes ejus testisque actionum Procopius. vide egregiam ejus orationem huc pertinentem quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. Ex Gothicorum autem IIII integrum huc locum apponam: εἰς ἃ τὸς ἀρχαίους ἐπὶ ποικύτη φειδῶ καὶ ἀσπονδία ἐχρῆτο, ὅστε βινδύναυ ἰδρ' αὐτῶν ἐδίνα πωποτε, φρατῆν ἔντε Βελισαρίου, τετυχηκε, πωλετῆν ἃ πρὸς δόξαν ζωίδων πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτὸς ἐπιδημοῖ στρατιῶς πωλήθη. ἀπεδίδοντο ἃ αὐτοῖς καὶ γνώμην πὲ ὄνεια πάντα. καὶ ἠύκα ἰδρ' ἀκμάζοι τὰ λήια ἐς τὸ ἀκρίδες διεφύλατῆ. μήπινα παρεῖσα ἢ ἰπποτο λυμῆνηται. ἢ ἃ ἀρῶλιο ἐν τοῖς δένδροις ὄνταν ἄψαρχ' αὐτῶν ἐδίνο τὸ πρὸς παν ἐξοσία ἐγένετο. *Adversus agricolas tanta cura providentiaque agebat, ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Belisario: contra vero opulenti fierent omnes quocumque ille cum multo milite*

adve-

advenisset : vendebant enim illi militibus res suas suoque arbitrato. & cum matura essent segetes, sollicitè cavebat ne ab equis corrumperebantur. tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemo omnino permittitur. Similem Alemannorum laudem in expeditione ad sanctum Sepulchrum vide apud Nicetam Mauele Commeno. Gregoras aurem libro ix idem in Venetis prædicat : ἦσαν γὰρ μὲν εὐδαίμωνες, εἰς δὲ μέγλα ἐξέταληξεν ἡ τῶν Βαυέλων δύστωξία, καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνης μεγαλοπρεπεία. εἰ δὲ γὰρ ἡξίωσε τῶν πάντων ἐπιένων εἰς θεῖς ἐξελθόν ἀφιλέδωκε πᾶν ἀπάντων αἰδῶ πρῶτος ἐργασίας. Nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum disciplina, & conjuncta cum justitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egressus quicquam rerum sumere volebat nisi pecunia depensa.

Provisus rerum necessarium] Plinius historię Naturalis xxvi, 4: curve Romani duces primam semper in bellis commerciorum curam habuere? Cassiodorus iv, 13 : Habeat quod emat ne cogatur cogitare quod auferat. Similia habet v, 10, & 13.

Apud Ammianum] quem vide & libro xxi.

A calumnia] possis vertere à rapina. quo sensu ea vox sumitur in Græca versione Iobi xxxv, 9. Psal. cxviii, 121. Prov. xiv, 33. xxii, 16, cxviii, 3. Ecclesiastæ iv, 1. item Levitici xix, 11. Eandem Græcam vocem per defraudare vertit vulgatus interpres Lucæ xix, 8.

Contenti estote stipendiis vestris] Ambrosius ad hunc Lucæ locum : *Itcirco stipendia constituta militiæ, ne dum sumptus quaritur, prædo grassetur.* Quæ transcripsit Augustinus Sermone xix, de verbis Domini secundum Matthæum. Sunt egregiæ ad hanc rem constitutiones apud Gregorium Turonensem libro ii, cap. 37. in capitulis Caroli & successorum lib. v, tit. clxxxix. in concilio Galliæ Tomo ii. in Capitulari ii Ludovici Pii capite xiv. & Tomo iii. in Concilio ad S. Macram. Adde legem Bajoariorum tit. ii, 5. Friderici i legem sic refert Guntherus :

*Si quis pacificæ plebis villasve domosve
Vsserit, abrasit signabitur ora capillis,
Et pulsus castris post verbera multa recedet.*

Neesse est concedamus fieri ; ossi quod factum videmus] Sic & Guicciardinus differit libro xvi.

Ex Scauro memorat Frontinus] De Nigri severitate ob raptum gal- lum gallinaceum vide Spartianum.

Equos se præbere utrisque in permittendo transitu, in comætu præbendo] §. ii.

Exemplum nobile vide apud Parutam libro viii.
In exercitu hostium eum cæseri] Et contra, socium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta stat in procinctu, sed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte suppeditat, in Epistola Amalafunthæ ad Iustinianum.

CAPVT XVIII.

De his quæ in bello publico privatim fiunt.

I. An privatim hosti nocere liceat expostum cum distinctione juris naturalis, Gentium & civilis. II. His qui suo sumtu militant aut naves instruunt quid per internam iustitiam liceat respectu hostium. III. Quid respectu sua civitatis :	IV. Quid Christianis dilectionis regula ab ipsis exigat. V. Quomodo bellum prvatum cum publico miscatur. VI. Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.

Quæ diximus hæcenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, aut publica imperia exsequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua natura, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in Pompilii imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox dimissam legionem in qua is militabat, cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium ut si eum vellet remanere in exercitu, secundo eum sacramento militiæ obligaret, addita causa, quia priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse qui miles non sit pugnare cum hoste.

Plut. Quest.
Rom. 39, &
Marcello.
De ma. c. 9.

* Sic & Chryfantam Cyri militem laudatum legimus qui hosti imminens repressit enses, simul receptui canere audierat, & Seneca: *inutilis miles dicitur, qui signum receptui datum negligit*. Sed falluntur, qui venire hoc putant ex jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat Modestino notante, ut qui mandata non servasset, capite puniretur etiam si res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem, sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut Manliana imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat, aut stationes desererentur aut etiam progrediente licentia exercitus parve ejus inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius ubi Romanam disciplinam describit: *in bello, inquit, sapius vindicatum in eos qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant*. Iaco quidam cum hosti imminens audito receptus signo ictum repressisset, causam reddidit: *ὅτι βέλτερόν ἐστι τὸ φοβέσθαι τὸ πικρῶς τὸ ἀεργεῖν*: quia præfatis parere satius est quam hostem occidere. Et Plutarchus cur qui militia solutus est occidere hostem non possit, causam reddit, quod legibus militaribus non teneatur, quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo Chryfantæ factum referens: *ὅτι τὸ ἀποφεύγειν τὸ ἐπὶ τὸ τῆς στρατιῆς ἀσφάλεια ἢ τὸ ἰδίον ποιεῖν*: tanto illi potius videbatur ducis quam suam voluntatem exsequi. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in

Lib. III.
cap. 6.
L. deserto-
rem D. de
re milit.
Liv. l. VII.

II. 6.

in bello iusto cuiuslibet concessum ea facere quæ parti innocenti intra iustum bellandi modum profutura confidit : non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur : nisi forte pœnam iustam exigat communi hominum jure. Quod postremum quomodo per Evangelii legem restrictum sit ex his quæ supra à nobis tractata sunt intelligi potest. Mandatum autem esse potest aut generale aut speciale. Generale ut in tamulto apud Romanos Consul dicebat, *qui rem publicam salvam volunt me sequantur*. Imo & singulis interdum subditorum jus datur occidendi etiam extra sui tutelam ubi id publice expedit.

L. II. c. 17.

Serr. ad
VIII Æ-
neid.

II. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt, sed & qui suo sumtu militant, & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant, sicut alibi diximus. Id vero quatenus procedat illæsa iustitia interna, & caritate, non immerito quaritur. Iustitia aut hostem respicit, aut ipsam civitatem cum qua contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc sub onere reddendi : ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus quod aut ab initio belli aut ex post facto civitati iustum bellum gerenti debetur ; siue res sint civitatis hostilis, siue singulorum, etiam per se innocentium : bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus posse. Fient ergo res hostiles eorum qui belli partem suo sumtu administrant, quod hostes attinet hætenus, ut is quem expressi modus non excedatur, quod æquo arbitrato æstimandum est.

C. quando li-
ceat unicui-
que l. 1. &
2.

L. III. c. 6.

III. Adversus suam autem civitatem iustum iustitia interna id ipsum erit, si contractui æqualitas insit, hoc est si sumtus & pericula tanti sunt, quanti prædæ alea. nam si hæc spes multo plus valeat, reddendum erit civitati quod supererit, perinde ac si quis nimium vili pretio iactum incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisser.

IV. Cæterum etiam cum iustitia stricte dicta non læditur, est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati, aut regi, aut his qui per se fontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos deorsum sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immisericordiæ foret. Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accendendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præsertim Christiano, indignus censeri debet* quæstus ex sola temporum infelicitate.

Sicut in ver-
bo bellion. n.
8. vers. 5.

V. Evenit autem interdum, ut occasione belli publici nascatur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda quæ de concessio tuendi se modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate; ut si quis magno ab hostibus damno

L. II. c. 1.

L. III, c. 2.

affectus impetret jus ex rebus hostium damna farciendi : quòd jus definiendum est ex iis quæ de pignorationibus supra à nobis sunt tradita.

Syl. in ver-
bo bellum.
p. 1.

VI. At si quis miles aut alius etiam in bello justo ædificia hostium incenderit, agros vastaverit atque id genus dederit damna, non iustus, adde cum neque necessitas subesset neque justa causa, teneri eum ad faciendam damna recte à Theologis est proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omisium est, si justa causa non subsit. nam ea si adsit, tenebitur forte suæ civitati cujus leges transgressus est; non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *Non privato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit quarendam censeo: sed utrum jure an injuria. nostra enim hæc questio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est licueritne per fœdus fieri.*

Annotata ad Caput XVII.

§. I.

Sic & Chrysantham] Vide Xenophontem Cyri institutione. *Inconsultis preliis implicaretur*] ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *Evenire potuisse ut essent insidia.* Narrat Volcatius.

§. IV.

Quis ex sola temporum infelicitate] Nam & Crassum hoc nomine culpatur Plutarchus. *τὰ πλεῖστα τῶτων ἐν πύργῳ συνήγαγε ἔ πολέμῳ, τοῖς κριταῖς ἀπορίας ἀποδοῦναι τῆ μεγίστη χρονοῖδου.* Pleraque horum ex igne belloque rariunt, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.

CAPUT XIX.

De fide inter hostes.

I. Fidem deberi hostibus quibusvis.

II. Resertitur sententia qua prædonibus & tyranni fidem servandam negat.

III. Solvitur argumentum sumtum ex eo quod tales penam merentur & ostenditur hoc non considerari ubi tanquam cum tali actum est.

IV. Non ob stare quod promissio metu extorta sit, si ei qui promisit metus illatus non sit.

V. Aut si juramentum accessoris, quanquam id adversus prædonem impune quod homines attinet violatur.

VI. Eadem aprata ad subditos bellantes.

VII. Specialis difficultas circa promissum subditis facta ob supereminens dominium tractatur.

VIII. Et ostenditur talia promissa firmari civitatis iurejurando.

IX. Aut si tertius se interponat cui fiat promissio.

X. Mutatio status publici quomodo fiat.

XI. Metus exceptionem ad bellum solemne juris gentium non pertinere.

XII. Quod intelligendum de metu tali quem jus Gentium agnoscat.

XIII. Servandam fidem & perfidiam.

XIV. Non si conditio deficiat: quod locum habere si alter parti pactorum non sit.

XV. Nec si justa compensatio opponatur.

XVI. Quamvis ex alio contractu.

XVII. Aut damno dato.

XVIII. Imo & ex pœna.

XIX. Quomodo hæc in bello locum habeant.

Lb. xxv.

Quid quantumque in bello liceat, diximus partim nude spectari, partim ex promisso antecedente. Parte priore absoluta restat posterior, quæ est de fide hostium inter se. Egregium est Consulis Romani Sili Italici dictum:

Optimus

Optimus ille

Militia, cui postremum primumque tueri

Inter bella fidem.

Xenophon oratione de Agefilao, ἔτω μέγα κὶ καλὸν κλίμα τοῖς τε ἄλλοις ἄπειοι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅτιόν τε καὶ πιστὸν εἶναι τε κὶ ὅτι ἐργάζεσθαι. *Tanta tamque praecleara res est in omnibus quidem, sed praecipue in ducibus religionis & fidei observantes esse atque haberi.* Aristides Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀσπονδαῖς μέγιστος οἱ τὰ δίκαια ποιῆν βυλοῦργοι κερῖονται: in pace aliisque publicis conventionibus servandis maxime spectantur qui iustitia student. ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto, nemo est qui non hanc affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quaritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides. Publica fides, ut apud patrem est Quintilianum, inter armatos hostes inducias facit, deditarum civitatum jura conservat. Apud eundem alibi: *Fides supremum rerum humanarum vinculum est: sacra laus fidei inter hostes.* Sic & Ambrosius: *Liquet igitur etiam in bello fidem & iustitiam servari oportere.* Et * Augustinus: *Fides quando promittitur etiam hosti servanda est, contra quem bellum geritur:* Nimirum hostes qui sunt, homines esse non desinunt. At homines omnes qui ad rationis usum pervenerunt, capaces sunt juris ex promisso. Camillus apud Livium ait, sibi cum Faliscis eam esse societatem, quam ingeneravit natura. Ex hac autem facietate rationis & sermonis, nascitur ea de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est, quia hosti falsum eloqui aut licere aut crimine vacare, ex multorum sententia supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est ex causa, quae bello fuit anterior & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. vidit hoc discrimen Aristoteles, quum de veriloquio agens ait: ἔπει δὲ ἐν ταῖς ὁμιλοῦσιν ἀλογοῦσιν ἡ λέξις, ἔδ' ὅτε εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην σωτηρίῃ, ἀδικῆς γὰρ ἀν εἶη πῦρ ἄρετης. Non de eo loquimur qui in conventionibus verax est, & in iis qua ad iustitiam & iniustitiam pertinent: sunt enim haec alterius virtutis. Pausanias Arcadicis de Philippo Macedone: στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἂν πρὸς ὁρῆναι καλέσειεν αὐτὸν. ὅς γὰρ καὶ ὄρεως ἦεν κατεπίστασεν ἀεὶ καὶ ἀσπονδῆς ἐπὶ πᾶσι τῷ ἑσπέρῳ πιστὸν τε ἠπίμαστο μέγιστος ἀνθρώπων. Bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit, iusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit. Valerius Maximus de Annibale: Bellum adversus populum Romanum & Italiam professus, adversus ipsam fidem acrius gessit, mendacis & fallacia quasi praeclearis artibus gaudens, quo evenit, ut aliqui insignem sui memoriam relicturus, in dubio, majorne vir an pejor haberi deberet, poneret. Apud Homerum semet accusant, adacti conscientia Tro-

Lib. II. c.
29.
Epist. ccv.
ad Romf.

Nic. IV. 19.

Il. x.

Νῦν δ' ὄρεα πιστῶ

Ψοσάμενοι μαχομένητα τῶ εὐ πικρῶ δὲ ἐστὶ.

Rumpentes federa sacra

Iuratamque fidem pugnamus non quibus est fas.

II. Et supra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *Nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *Pirata*

Lib. II. cap.
XIII. 1. 15.

Lib. VII. de
benef.

non est ex per duellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet nec jusjurandum commune. De tyranno etiam Seneca: *Quicquid erat quo mihi cohereret intercisa juris humani societas abscedit.* Ex quo fonte error Michaëlis Ephesi profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in tyranni uxorem * adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam * Iudæorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent. Atqui belli piratici magnam partem Cn. * Pompejus pactationibus confecit, vitam illis pollicitus, & sedes in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Caesar belli civilis tertio à Romanis reddibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pireneis erant montibus, actum de compositione scribit, quis dixerit, si quid convenisset, nullam inde exstimatorum fuisse obligationem? Non habent quidem ista specialem istam communionem, quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt, communionem habent juris naturalis, ut recte differit Porphyrius libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut pacta servanda sint. Sic Diodorus fugitivorum duci Apollonio à Lucullo fidem servatam memorat. Et Dio scribit, ab Augusto Crocoræ latroni persolutum pretium capiti ejus impositum, cum se ipse siteret, ne fides violaretur.

I. 96.

III. Videamus ramen equid à Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, neque pars sunt ullius civitatis, hi à quovis homine puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut alibi à nobis explicatum est. At qui puniri possunt, ut vitam amittant, his & res & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem Cicero: *Non est contra naturam spoliare eum, si possis, quem honestum est necare.* Inter jura autem est & hoc jus ex promisso quaesitum: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, processurum hoc, si non tanquam cum malefico actum esset; * at si quando cum tali qualis est, actum est, simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum censeretur, quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ cavet, ne actus in vanum recidat. Non male apud Livium Nabis cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminus: *De nomine hoc respondere possum, me qualiscumque sum, eundem esse qui sui, cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti.* Et mox: *Iam sereram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, si quid ego mutassem, mihi mea inconstantie: cum vos mutotis, vobis vestra ratio reddenda est. Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud Thucydidem: *ταῖς πάλαι ἀποτόμους ἀφ' ἑσπαρῶν, ἐὰν ἔσθ' ἀποτόμους ἔχοντες ἰσχυροτάτους.* Civitates socias liberæ esse patiemur, si tales fuerunt, quo tempore factum est fedus.

Off. III.

Lib. II. c.
7. 7.

Lib. II,
cap. 21.

IV. Deinde objici potest quod alibi diximus, eum qui metu causam dedit promisso, teneri liberare promissorem, quia damnum dedit per injuriam, id est per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet, nam ut cui promissum quid est, ad liberandum

randum promissorem teneatur, opus est, ipse metu injusto causam promisso dederit. Si quis ergo, ut amicum vinculis eximeret, promiserit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non est, qui ad contrahendum sponte venit.

V. Adde quod & qui injusto metu coactus promisit, teneri poterit accedente jurisjurandi religione; nam inde ut alibi diximus homo non homini tantum, sed & Deo obstringitur: adversus quem metus exceptio non est. Verum tamen est, ex tali vinculo solo promittentis heredem non teneri, quia in heredem transeunt quæ in humano sunt commercio ex primæva domini lege. at in his non est jus illud Deo quæsitum qua tale. Iterum illud quoque ex superioribus repetendum est, si quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus quæ adversus eos etiam vitiose committuntur, dissimulare.

Lib. III.
c. IV. §.
16.

VI. Quid dicemus de subditorum bellis adversus reges aliasque summam potestates? His, etiamsi causam per se non injustam habeant, jus tamen per vim agendi deesse ostendimus alibi. Potest interdum & tanta esse aut causæ injustitia, aut resistendi improbitas, ut puniri graviter possit. Tamen si quasi cum desertoribus aut rebellibus actum sit, pœna promisso opponi non potest secundum ea quæ modo diximus. Nam & servis fidem servandam veterum pietas existimavit, credito Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tenares servos contra pacta occidissent. Et Diodorus Siculus notat fidem servis datam in fano Palicorum nunquam à quoquam domino fuisse violatam. Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interposito jurejurando, sicut * M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obstrictus servavit quod L. Manlio metu coactus promiserat.

Lib. I. c. IV.

Æl. VI. 7.
Lib. x 1.

VII. Sed hic supra priores specialem difficultatem facit jus legis constituendæ, & jus supereminens domini in res subditorum, quod civitati competit, & ejus nomine à summam potestatem habente exercetur. Id enim jus si ad omnes spectat res subditorum, quidni etiam ad jus ex promisso bellico natum? quod si conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli nisi per victoriam finiendi spes nulla. Sed notandum contra est, jus illud supereminens non promissive competere, sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia servari, quo ea pertinent quæ de præseni statu tuendo alibi dicta à nobis sunt. Adde quod ubi hujus domini usum res exigit, compensatio tamen facienda est, ut infra latius explicabitur.

VIII. Præterea possunt pacta sanciri jurejurando, nec tantum à rege aut senatu, sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienses Solon, & ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jurejurandum. Id enim si fiat omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum à promisso erit; nam & de suo cedere civitas potuit, &

Lib. V, c. 3.

verba possunt ita esse aperta, ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas ita alloquitur: * *Lege legem quæ te jurejurando obstrictam tener.* Romani hoc genus * *leges sacratas appellabant, per quas ipse populus Romanus, ut Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur.* Et ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum juris interpretum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, iudices, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret. Causa discriminis est, quod ædiles atque alii lege sola defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat. at tribunos religio publica populi Romani tuebatur. nam jusjurandum intercesserat quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis libro sexto: Βεβήθη ἡ ἀκκλησίαν συναγαγὼν συνέβη δὲ αὐτῷ τοῖς δημοσίοις ἰσχυρῶς ἐπὶ ἀστυλῶν διαδείξαι τὴν ἀρχὴν νόμου τε καὶ ἔργου βεβαιῶντος αὐτῷ τὸ ἀσφαλες, ἰδὼν δὲ ταῦτα πάντες. Brutus concione advocata auctor Quiritibus fuit, ut magistratum hunc non lege tantum sed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit. Hinc lex illa sacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis * factum Tiberii Gracchi cum Octavio tribunatum arrogavit, dicens tribunitiam potestatem à populo habere sanctimoniam non adversus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

Livius libro
xxxix.

IX. Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus ejus interfit, quæ juris Romani sunt subtilitates. Natura enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo pace cum Romanis inita jus faciendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademptum legimus.

Lib. I, c.
111, s. 17.
& seq.

X. Sed & quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum, ita & in mixtum transferi pactis potest: ita ut subditi qui fuerant incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuenda.

De Off.
111, Verr.
IV.

XI. Bellum vero solenne, id est publicum utrinque & indictum, sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida, ut ex causa metus injuste illati, invito eo cui promissa sunt in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, * ita & metus qui tali bello utrinque inferitur. Quod nisi id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia, nec modus nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta. neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate, salvis viri boni officis posse retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum ut stet pactis, sive juratis, sive injuratis. Intus enim, & ipsa rei natu-

non emerat, possides : astimatione facta debitor discede, qui creditor veneras.

XVI. Idem erit si ex alio contractu is quicum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In foro quidem, ut * idem Seneca ait, actiones quædam separantur, nec confunditur formula : sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi : lex legi non miscetur : eundem est qua ducimur. Ius gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia juris sui obtinendi spes non est.

XVII. Idem dicendum erit si qui promissum urget, non contraxerit, sed damnum dederit. * Seneca ibidem : *Colonium suum non tenet quamvis tabellis manentibus qui segetem ejus proculcarit, qui succidit arbuta, non quia recepit, quod pepigerat, sed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla : *Pecus abegisti, servum ejus occidisti.* * Deinde : *licet me comparare inter se, quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit ; & tum pronunciare utrum plus debeatur mihi, an d. beam.*

XVIII. Postremo & quod ex pœna debetur ei quod promissum est, potest contribui, quod eodem loco laze explicatur. Et beneficio gratia debetur, & injuria ultio ; nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam : alter ab altero absolvimur. mox : * *comparatione facta inter se beneficium & injuriæ, videbo an etiam ulro mihi debeatur.*

XIX. Sed sicut si quid inter litigantes convenerit, ei quod promissum est, opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impensæ, ita nec manente bello compensari poterit, aut id unde ortum est bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri solet. Negotii enim natura, ne nihil actum sit, ostendit convenisse sepositis belli controversiis. nam alioqui nulla esset pactio quæ non posset eludi : nec forte male huc aptem, quod * apud eundem, quem jam laudavi aliquoties Senecam est : *Nullam excusationem receperunt (majores) ut homines scirent fidem utique præstandam. Satius enim erat à paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.* Quæ ergo sunt, quæ compensari cum eo, quod promissum est, poterunt ? nimirum si quid alter quamvis ex alio contractu inter bellum inito debet : si damnum dedit intra induciarum tempora : si legatos violavit, aut aliud quid fecit, quod inter hostes jus gentium damnat. Observandum tamen ut inter easdem personas fiat compensatio, ac ne jus tertii cujusquam lædatur ; ita tamen ut subditorum bona pro eo, quod civitas debet, jure gentium obligata intelligantur, ut alibi diximus. Addamus & hoc, generosi esse animi stare federibus etiam post aliquid injuriæ acceptum, quo nomine sapiens Indus Iarchas laudabat regem, qui læsus à vicino federato, *ε παρίλυσε τὸς ὄρκους, ἔτι βεβαίως ὁμωμὸν ἐκεῖ Φύσας, ὡς μὴδὲ ὁπότε ἠδικήτετο λυπεῖν ἄλλοι :* non discessit à jurata fide, ajens tam sancte se jurasse, ut alteri ne post acceptam quidem injuriam nociturus esset. Quæ vero de fide hostibus data incidere solent quæstiones, ferme omnes solvi possunt, si adhibeantur regulæ supra traditæ, cum de vi, tum quorumvis promissorum, tum speciali jurisjurandi, federis, ac sponsonum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis dissertavimus. Tamen ut & antedictorum usus sit manifestior, & siquid præterea controversi est, disc-

Li' ro II,
c. II.

Philosfr. lib.
III, c. 6.

L, II, c.
XI. & seq.

discutiatur, specialium quaestionum frequentiores atque illustriores attingere non pigebit.

Annotata ad Caput XIX.

- I** *Nec bella fidem*] Archelaus Philofophus apud Appianum Civilium §. I.
 IV, *συνδίδας ἐπι τοῖς ἔργοις ἰστέοντες καὶ δεξιὸς ἐπιθετός, αἰ καὶ ἀπὸ τοῖς πρῶτοις ἰστέοντες*: federa jurastis, dedistis dexteras, quae etiam inter hostes valent. Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis.
- Augustinus*] qui idem argumentum late tractat epistola ccxxv.
- Adulterium non committi*] Seneca in Excerptis IV, 7: *Non putans adulterium uxorem tyranni polluere: sicut nec homicidium tyrannum occidere.* §. II.
 Iulius Clarus in §. Homicidium num. 56. feminam bannitam impune adulterio corrumpi censuit.
- Judaorum magistri*] Rabbi Levi Ben-Gerfon & Rabbi Salomo ad Levit. xx, 10.
- Pompeus pacationibus confecit*] Sic improbata Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventibus.
- Si quando cum tali, qua talis actum est*] Terentius in Adelphis: §. III.
Leno sum, fateor: pernitias communis adolescentium:
Perjurus, pestis: tamen tibi à me nulla est orta injuria.
- vide hac de re scriptorem de compositione pacis inter Principes & ordines imperii.
- M. Pomponius tribunus plebis*] *Juravit tribunus, nec sefellit, & causam accusationis remissa tentioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere.* Seneca de Beneficiis III, c. 37. §. VI.
- Leges sacratas appellabant*] Vide Manutium de legibus. §. VIII.
- Factum Tiberii Gracchi*] Vide id late narratum Plut. in ejus vita.
- Pace cum Romanis inita jus servandi in Macedonas qui in bello ab eo defecerunt ademptum legimus*] Est simile exemplum apud Parutam lib. VI. §. IX.
- Ita & metus qui tali bello utrimque infertur*] Vide dictum scriptorem §. XI.
 de compositione pacis.
- De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat*] Sic nihil prodest extorquenti promissio quam legato capto is extorsit. Mariana §. XII.
 xxx.
- Compensationis originem alibi indicavimus*] Libro II, cap. VII, §. 2. §. XV.
 Tertullianus Scorpiace: *Nulli comparatio invidiosa est, in qua aut gratia aut injuria communis est ratio.*
- Seneca libro de Beneficiis VI*] cap. 4.
- Idem Seneca*] eodem libro capitibus 6, & 7. §. XVI.
- Seneca ibidem*] dicto cap. 4. §. XVII.
- Deinde*] dicto cap. 6.
- Comparatione facta*] eodem cap. 6. §. XVII.
- Apud eundem quem jam laudavi aliquoties Senecam est*] de Beneficiis §. XIX.
 VII, 15.

CAPVT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de forte, de certamine conducto, de arbitrio, deditioe, obsidibus, pignoribus.

- I. Fidei inter hostes diviso ad ordinem sequentium.
- II. Pacem facere in regio statu esse rege.
- III. Quid si rex sit insanus, furiosus, captivus, exsul?
- IV. In procerum aut populi statu jus pacis faciendae esse penes plures.
- V. Quomodo imperium aut pars imperii aut regni bona pacis causa v. lido alienentur.
- VI. Quatenus ex pace per regem facta populus aut successores teneantur.
- VII. Res subditorum pace concedi posse utilitatem publicam, sed cum onere damni resarcendi.
- VIII. Quid de rebus jam bello amissis?
- IX. Non distinguuntur hic inter quaestita iure gentium & iure civili.
- X. Visitationem publicam apud externos pro probata haberi.
- XI. Regula generalis in pace interpretanda.
- XII. In dubio credi conventum ut res maneat quo sunt loco, quod quomodo accipiendum.
- XIII. Quid si convenerit ut restituatur omnia in eum statum quo ante bellum fuerant?
- XIV. Tunc, qui sui juris cum essent sponte se alicui subjecerunt, non reddi.
- XV. Damna bello data remissa, in dubio censeri.
- XVI. Non etiam qua ante bellum privati debebantur.
- XVII. Paenis etiam ante bellum publice debita in dubio remissa censeri.
- XVIII. Quid de iure privatorum ad paenas?
- XIX. Ius quod ante bellum publice obrendebatur, sed eo controversum erat, facile censeri remissum.
- XX. Capta post pacem reddenda.
- XXI. De pacto reddendarum rerum qua bello captae sunt, regula quadam.
- XXII. De fructibus.
- XXIII. De nominibus regionum.
- XXIV. De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem fitis.
- XXV. De mora.
- XXVI. In dubio interpretationem faciendam contra eum qui leges dedit.
- XXVII. Distinguntur, novam bello causam praebere, & pacem rumpere.
- XXVIII. Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod omni paci inest.
- XXIX. Quid si socii vim intulerint?
- XXX. Quid si subditi? & quomodo eorum factum approbatum censeri debeat.
- XXXI. Quid si subditi alii militent?
- XXXII. Quid si subditi no. itum sit? ubi distinctio adhibetur.
- XXXIII. Quid si socii? ubi item distinguuntur.
- XXXIV. Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod in pace dictum est.
- XXXV. An faciendae distinctio captivum pacis.
- XXXVI. Quid si pana sit adjecta?
- XXXVII. Quid si necessitas obstitit?
- XXXVIII. Pacem manere si id velit ut qui laesus est.
- XXXIX. Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod est de speciali natura cuiusque pacis.
- XL. Amicitia nomine quid veniat?
- XLI. Susditi & exsules recipere an contra amicitiam fit.
- XLII. Sorte quomodo bellum finiatur.
- XLIII. Quomodo conducto certamine & an id licitum.
- XLIV. An factum regum populos hic obliget.
- XLV. Qui victor censendus.
- XLVI. Quomodo per arbitrium finiatur bellum, & arbitrium hic intelligi sine provocacione.
- XLVII. Arbitros in dubio intelligi adstrictos iuri.
- XLVIII. Arbitros de possessione pronuntiare non debere.
- XLIX. Qua sit vis deditiois parae.
- L. Quod officium victoris circa eos qui se se dedunt.
- LI. De deditioe conditionata.
- LII. Obsi-

LII. Obsides dari qui possunt & debeant.

LIII. Quod jus in obsides.

LIV. An fugere obsidis liceat.

LV. An obses in aliam causam recte retineatur.

LVI. Mortuo eo pro quo quis obses venit obsidem liberari.

LVII. Rege qui obsidem dedit mortuo, an obses teneatur?

LVIII. Obsides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.

LIX. Pignorum obligatio qualis?

LX. Luendi jus quando amittatur.

INter hostes quæ conveniunt fide aut expressa, aut tacita constant. Fides expressa aut publica est aut privata. Publica aut summarum potestatum aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia & accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, sive actu suo, ut pactiones, sive ex consensu ad aliud relato, aut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo casum temperant cum viribus animi aut corporis aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire quæ bellum finiunt eorum est quorum est bellum. rei enim suæ quisque moderator. Vnde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit qui summi imperii exercendi jus habent. * Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam jus habeat non impeditum.

Vide lib. II.
c. xv. §. 3.

III. Nam rex qui ætatis est ejus quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est pacem facere non potest. Idem dicendum est * de rege captivo si modo regnum ex consensu populi ortum habet. non enim credibile est à populo imperium delatum ea lege ut & à non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum aut eum cui id populus commiserit. De his tamen quæ privatim sua sunt si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exsul sit Rex, * pacemne facere poterit? Sane, si constet eum non obnoxium vivere: cæteroqui parum à captivo fors ejus distabit: nam sunt & laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusavit, dicens quamdiu jurejurando hostium teneretur non esse se Senatorem.

Vide lib. I.
c. II. §. 24.

IV. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic consilii publici, hic civium sententiæ dicendæ jus ex more habentium secundum ea quæ diximus alibi. Itaque sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter senserunt: Livius: *Vbi semel decretum erit, omnibus id etiam quibus ante displicuerit, pro bono atque utili ferere defendendum.* Dionysius Halicarnassensis, *δικασον τοις δεξίς τῆς ὀνόματιον κερδέσιον, parendum his quæ pars major censuerit.* Appianus, *δὲι πάντας τὸ κερδὲς ἀπὸ τῆς πασις τοις:* Omnes decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione. Plinius: quod pluribus placuisset, cunctis tenendum. Quos autem obligat pax, iisdem & volentibus prodest.

Cic. de Off.
II.

Lfb. II. c.
v. §. 17.
LXXXII.

L. XI.

L. VI.

L. VI. Epist.
13.

V. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus. Imperium aut omne aut ejus partem reges, quales nunc sunt plerique, regnum habentes, non in patrimonio, sed tanquam in usufructu, paciscendo alie-

Vasq. contr.
ill. l. I, c.
eci: multos
aliquos. &

*e. 5. vide
supra libro
II, c. VI.
7. 3. &
seq.*

alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipsis superior est, lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi possunt, ita ut nec ad id quod interest obligationem pariant. Atque id populos voluisse credibile est, ne alioqui si ad id quod interest salva esset actio contrahenti, subditorum bona pro debito regis caperentur, ac sic de non alienando imperio vana esset cautio. Ergo ut imperium totum valide transeat, populi totius consensu opus est, qui expediri potest per partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus est consensu, & corporis, & specialiter ejus partis de qua agitur, ut quæ invita à corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipsa tamen valide in se imperium transcribet. sine populi consensu in summa atque alias inevitabili necessitate, quia eam potestatem credibile est receptam cum societas civilis coita est. At in regnis patrimonialibus quominus rex regnum alienet nihil impedit. Fieri tamen potest ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, si nempe regnum sub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut separabiliter, aut individue cum ipso regno. Si hoc modo, transcribi poterunt, sed non nisi cum regno: si illud, etiam seorsum. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix est ut jus regni bona alienandi concessum videatur, nisi diserte id appareat ex primitiva lege aut more cui contradictum nunquam fit.

*Lib. II. c.
13.*

*Lib. II. c.
xiv. 7. 10.
& seq.
Vasq. d. c.
5. n. 9.
Supra lib.
III. cap.
VIII. 7. 2.*

VI. Sed & quatenus promisso regis populus ac simul successores obligentur alibi diximus: nempe quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est, quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligi ut valeat quod probabiliter ratione nititur. Plane aliud erit si quis rex simul subditorum dominus sit, neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutum redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat, sed in res habeat, ut Pharaon in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam hic jus præter regium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo regno jure consistere non posset.

VII. Disputari & hoc solet quid in res singulorum possint pacis causa statuere qui reges sunt, nec in * res subditorum aliud jus habent quam regium. Alibi diximus res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt qui in civilem cætum coierunt. Sed addendum est, id cum sit civitatem teneri his qui suam amittunt, sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen & ipse qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas si nunc forte ei præstationi par non sit, sed quancumque copia suppetit, exeret sese quasi sopita obligatio.

*Vasq. lib. I.
c. 5. Rom.
conf. 310.
Syl. in verb.
belli. 1. 5.
43.*

VIII. Neque illud indistincte admitto, quod dicit Ferdinandus Vasquius, agnoscere civitatem non debere id damnum quod jam bello datum est, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli populos alios spectat, ut alibi exposuimus: partim & hostes inter se, non cives inter se, qui cum focii sint, æquum est ut communia habeant damna, quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit ut rei bello amissa causa nulla adversus civitatem actio sit, ut sua quisque acrius defendat.

L. III, cont.
Ill. c. 3, in
fine.
Lib. III, c.
VI, s. 2, c. 2,
¶ 5.
L. cum
duob. §. quod
dam, D. pro
socie.

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea quæ civium sunt ex gentium jure & ea quæ eorundem sunt ex jure civili, ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa & compensatione, in illa non item: Perverse: nam dominium ex qualicunque causa ortum sit, suos semper effectus habet ex ipso jure naturali ut scilicet auferri nequeat nisi ex causis quæ aut dominio insunt suapte natura aut ex dominorum facto ortum habeat.

X. Sed hæc inspectio ne nisi ex publica utilitate res privatorum concedantur regem spectat & subditos, ut illa de damno faciendo civitatem & singulos. Nam externis, qui cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum ob præsumptionem quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob gentium jus, quod bona subditorum obligari ex facto regis patitur.

Lib. III,
c. 11.

XI. Circa interpretandas pacis conventiones observandum est quod supra à nobis est traditum, quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum: quo longius abit, eo restrictius. Si jus nature merum spectamus, maximus favor in eo esse videretur, ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt *ἕκαστον ἕκαστον τὰ ἰαυτῶν*: & proinde videretur ambigue positorum interpretatio eo ducenda, ut qui justa arma habuit, id consequatur ob quæ arma sumpsit, & damna sumptusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius. Sed quia ad pacem veniri vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio, quæ partes quoad belli justitiam quam maxime æquet: quod fieri solet duobus maxime modis: aut * ut quarum rerum turbata bello possessio est, ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in oratione qua de federum generibus disserit) aut ut res maneat quo sunt loco: quod Græci dicunt *ἕκαστος ἀ' ἕκαστον*.

L. II, c. 15,
¶ 12.

Livius libro
XXXIV.

XII. Ex his duobus posterius in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod à Tryphonino notatum est, ut in pace illis demum captivis postliminium sit, de quibus id in pactis erat comprehensum ut recte emendare Fabrum diximus supra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam * transfugas jure belli recipimus: id est per jus belli licet nobis admittere, & nostris ascribere eum qui partes mutat. Res ceteræ tali pacto manent penes tenentem. Illud autem tenere non civiliter, sed naturaliter sumitur: in bellis enim sufficit facti possessio, nec alia attenditur. Agros autem diximus ita teneri si munitionibus quibusdam clausi sunt: nam temporariam inessionem ut per stativa hic non spectari.

L. in bello.
D. de ca-
ptivis.
Supra hoc
libro, c. 9.
L. quan-
quam, D. de
acq. rer.
dom.

Dec. T. III,
cons. 74.

Supra l. III, c. 6, §. 4.
Supra l. III, c. VII, §. 4.
 Demosthenes pro Ctesiphonte festinatum ait à Philippo, ut quæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenentur nisi per res quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per personas quarum sunt, dum ne in solo quod hostium fuit exercenda sint.

XIII. In altero illo paciscendi genere quo restituitur possessio bello turbata notandum est, ultimam quæ ante bellum fuit possessionem respici, ita tamen ut privatis dejectis interdicto aut vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, ad eum restitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat quæ vi, metu facta sunt, aut alioqui & dolo non nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani * Plataeam retinuerunt dicentes, *ἔβια ἄλλ' ὁμολογία ἀντὶν ἀποχωρησάντων καὶ ἔπειθόντων ἔχον τὰ χωρία*, habere se eum locum non vi, non prodicione, sed eorum quorum erat libera voluntate. Parique jure Nitæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur T. Quintius: *Captarum*, inquit, *urbium illa lex, Thessalia civitates sua voluntate in diuionem nostram venerunt.*

Livius libro XXXIII.

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet ut quæ bello data sunt damna eorum nomine actio non fit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter iniustitiæ damnaretur.

Dec. Conf. 61.

XVI. Non tamen & quæ privatis deberi cœperunt belli tempore condonata censeri debent: nam hæc non belli jure quæ sita sunt sed bello tantum exigi verita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Ius vero quod ante bellum fuit, quamquam nemini facile ademptum censeri debet (hanc enim ob causam maxime ut sua tenerentur res publicæ civitatesque constitutæ sunt ut recte ait Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate nascitur.

L. II Off.

XVII. * De jure ad pœnas non æque. nam id jus quatenus inter ipsos reges aut populos versatur remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit si veteres ad bellum causas relinquat. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos à Carthaginensibus merfos ignorabant Romani narrante Appiano. *καλίσαι ἀλλά γὰρ οὐ αἷς ἔδει εἶν ἔγκοτος ἔδει μνηστιακός*, inquit Dionysius Halicarnassensis: *optima conciliationes quæ iram & offensarum memoriam delent.* Isocrates Plataica: *ἐπένης εἰσὶς ἔπειθὸς μνηστιακῆν περὶ τὸ πότε γενομένων*: *In pace non decet ante peccata exsequi.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta estratio ut remissum censeatur: quia sine bello judicis expediri potest: Tamen cum hoc jus non ita nostrum sit ut quod ex inæqualitate nascitur, & pœnæ semper aliquid odii habeant, levis verborum conjectura sufficet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademptum facile censeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum est.

in jure autem regum & populorum facilius est ut condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba ut conjecturæ non improbabilis suppetant: maxime vero si jus de quo agitur non liquidum erat, sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum ut belli femina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionysius Halicarnassensis: *ὅση ἀπόχη τῆτο μόνον ἡμᾶς σκεπεῖν ὅπως ἀν τῶν παρθεσῶν ἔχθραν Διγλινοσάμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μὴδ' αὐτοῖς ποτε πολυμήσοιμιρ ἔπι δεῖσιν ὠδυσσοσάμεθα. εἰ γὰρ ἀνασθολὰς ποιησόμεθοι: ἔκακῶν συνηλότταμιρ ἀλλ' ἀπυλλογῶς.* Non tam cogitandum est de sarcienda in prasens amicitia quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda, sed ad auferenda mala convenimus: quæ postrema verbo tenus ferme desumpta sunt ex Isocrate oratione de pace.

L. III.

XX. Quæ post perfectas pactiones capta sunt, reddenda satis constar. sublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus, quæ sunt de reddendis his quæ bello capta sunt, primum latius interpretandæ quæ mutæ sunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent lucrativo titulo possessa, quam oneroso, ut quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur.

Alc. v. resp.
17.Cic. de Off.
II.

XXII. Cui pace res conceditur, ei & fructus conceduntur à tempore concessionis, non retro, quod recte Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneso sibi concessa simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat.

App. civ. v.

XXIII. * Nomina regionum accipienda ex usu presentis temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam à peritis negotia talia tractari solent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum, quoties relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censerit qualitates aut conditiones priore pacto expressas: Et pro faciente habendum qui facere voluit si per alterum, quicum controversia est, stetit quo minus fieret.

Quint. d. el.
ccxlviii.

XXV. Quod vero quidam ajunt more purgationem intra breve tempus admitti, * verum non est nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent, mirum non est, cum eorum officium sit, Christianos ad ea permovere quæ caritati mutæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit, imo nec quid à quoque religio & pietas exposcat, sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra eum fiat interpretatio, * qui condiciones elocutus est, quod esse solet potentioris: (est ejus qui dat non qui petit condiciones pacis dare, ait Annibal) sicut & contra venditorem fit interpretatio. Habet enim quod sibi imputet qui non apertius locutus est: alter autem quod plures sensus recipiebat id suo jure accipere potuit in partem sibi utiliore,

L. Veteribus
D. de pa-
ctis.

liorem, unde alienum non est quod Aristoteles dixit: *Διὰ τὸ χρησιμὸς τῆ φιλικίας ὄντος ἢ τῆ παρὰ τὸν αὐτὸν ἀφιλία μέρους ἐστίν*, Vbi utilitatis causa amicitia est, ibi ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur mensura est.

XXVII. Quotidiani usus & illa disputatio est quando pax rupta censeatur: quod Græci vocant *ῥήσσω πόνδημα*. non enim idem est novam bello causam præbere & pacem rumpere: sed multum inter hæc interest, tum ad committendam pœnam à peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus in quem peccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id quod omni paci inest, aut contra id quod in pace dictum est aperte, aut contra id quod ex pacis cujusque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci inest fiet, si vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova subest causa: quæ si probabiliter adferri potest, satius est injustitiam sine perfidia quam cum perfidia admittam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri: *λύουσι τὰς σπονδὰς ἢ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ ἀποπτεροὶ ἐπιόντες*, * *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt*. Hoc posito à quibus, & quibus illata vis armata pacem solvat videndum est.

XXIX. Qui socii fuerunt siquid tale faciant, pacem rumpi, video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, sed ut pax non videatur plene inita, sed sub conditione, partim potestativa, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet: est enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit. ergo qui vim intulerunt aliis non adjuvantibus pacis ruptæ tenebuntur. & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra quam Thebani aliquando contra Lacedæmoniorum socios dixerunt.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt sine jussa publico, videndum erit an privatorum factum publice probatum dici possit: ad quod tria requiri, scientiam, puniendi potentiam, & neglectum ex his quæ supra tractavimus, facile potest intelligi. Scientiam evincunt facta manifesta, aut denunciata. Potentia præsumitur nisi defectio appareat. neglectum ostendit elapsum temporis spatium quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet: Et talis neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum quod ait apud Iosephum Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, sed subditi sui contra Romanos armati procedant.

XXXI. Quæri sæpe solet an & hoc locum habeat, si cujus subditi non per se arma moveant, sed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud Livium se purgant, suos non publico consilio militasse. Eademque Rhodiensium fuit defensio. Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat actum aliud, ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum quibus pro jure erat *ἀγεῖν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου*, ex omni præda prædam sumere, cujus moris hanc vim esse ait Polybius: *κἂν ἕτεροὶ πνεὸς πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι ἔ συμμαχοί, μηδὲν ἤτιοι ἐξέινον τοῖς Αἰτωλοῖς ἀπὸ κτηνῶν δόγμασι* & *παρ' ἀμφοτέρους πολεμῶσι τὴν χάραν ἀγεῖν ἀμφοτέρων*. Etiam si non ipsi sed alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non

Paus. IX.

Lib. II, c.
XXI, §. 2.
& seq.

L. VII.
Gell. VII.
c. 3.

Polyb. libro
XVII.

minus *Ætolis liceat* * *citra publicum decretum utrique parti militare, & utrinque pradas agere.* Livius de iisdem: *Inventum ad versus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contraria sase acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim *Ethrusci* negato *Vejentibus* auxilio, si qui suæ juventutis voluntarii, ad id bellum irent, non impediebant.

Liv. lib. 7.

XXXII. Rursum pax rupta censeri debet, non modo si toti corpori civitatis, sed & si subditis vis armata inferatur, nimirum sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint, pax initur: est enim pax actus civitatis pro toto, & pro partibus. Imo & si causa nova subdit, per pacem licebit se suaque defendere. Naturale enim hoc, ut ait *Cassius*, arma armis repellere: ideo abdicatum inter pares non est ut facile credatur. ulcisci autem aut oblata recuperare per vim non licebit, nisi postquam iudicium erit negatum: Hæc enim res moram fert: illa non fert. At * si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt, id credendi sint omnino facere rectoribus suis improbantibus, & in eos iudicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanquam à deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero est contra pacem.

L. vim vi.
D. de vi &
vi arma

XXXIII. * Socii quoque vis armorum illata pacem rumpit: sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut ostendimus cum *Saguntinam* controversiam examinavimus. Urgent hoc *Corinthii* in oratione quæ est apud *Xenophontem* historie Græcæ sexto: *πᾶσιν ὑμῶν πᾶντες ἡμεῖς ἀποστασάμεν* omnes nos vobis omnibus juravimus. Quod si ipsi focii non pepigerint, sed alii pro ipsis, idem tamen statuendum erit, postquam satis constat, eos socios pacem ratam habuisse. Nam quamdiu adhuc incertum est an ratam habere velint, hostium loco sunt. Aliorum sociorum ut & cognatorum & affinium, qui nec subditi sunt nec in pace nominati, separata causa est, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi potest. neque tamen sequitur ut & supra diximus bellum eo nomine suscipi non posse, sed id bellum erit ex nova causa.

Liv. II. c.
xvi. s. 13.Cep. Conf.
690.
Dec. conf.
531.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id, quod in pace dictum est: sub faciendo autem comprehenditur & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic discrimen capitum pacis quæ majoris quæque minoris momenti sint. Satis enim magna ut serventur videri debent quæ pace comprehensa sunt. Bonitas tamen, maxime Christiana, leviores culpas, accedente præsertim pœnitentia facilius condonabit, ut illud locum habeat,

Quem pœnit et peccasse, pœne est innocens.

Sed quo magis paci caveatur, consultum erit, * ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut siquid ad versus ea factum erit pacem non rumpat: aut ut arbitri prius adeantur, quam arma inferre liceat, quod erat in federe Peloponnesiaco, memorante *Thucydide*.

Sen. Ag.

Vide supra
lib. II. c.
xv. s. 15.
Lib. VII.

XXXVI. Et plane sentio id actum videri, si qua specialis pœna adje-

adjecta sit : non quod nesciam posse ita contrahi , ut electio sit ejus cui facta est injuria , pœnam malit , an à transactione recedere , sed quod negotii natura hoc , quod dixi potius , requirat. Illud quidem constat & jam supra dictum à nobis est , & historiae auctoritate probatum , pacem non rumpere , qui pactis simpliciter factis posterior non stat : neque enim tenebatur nisi sub conditione.

XX XVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit quo minus pars una impleat id quod promissum est , puta si res perierit , aut ablata sit , aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile , pax quidem rupta non censebitur : nam ut diximus , non solet illa pendere à conditione casuali. Sed alter optabit , an expectare malit , si qua spes sit , impleri promissum ferius posse , an astimationem accipere , an mutuis præstationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

XX XVIII. Certe etiam post læsam fidem integrum est innocenti pacem fervare , sicut Scipio fecit , post multa Carthaginensium perfida facta , quia contra obligationem faciendo nemo se obligationi eximit : & , si additum est , ut tali facto pax rupta habeatur , adjectum id censei debet incommodum innocentis duntaxat , si eo uti velit.

XX XIX. Postremo diximus , pacem solvi faciendo id , quod specialis pacis natura repudiat.

XL. Sic quæ contra amicitiam sunt , rumpunt pacem , quæ sub amicitia lege contracta est : quod enim inter ceteros solius amicitia officium exigeret , hinc iam pacti jure præstandum est. Et huc , non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fedus non amicitia causa , ut nos Pomponius docet) refero multa quæ de injuriis non armatis , & contumelia à legum peritis dissertari solent , & præcipue illud Tullii : *Post reditum in gratiam siquid est commissum , id non neglectum sed violatum putatur , nec imprudentia sed perfidia assignatur.* Sed hic quoque detrahenda quantum fieri potest facto invidia. Itaque personæ quamvis conjunctæ aut subditæ facta injuria , ipsi qui cum pax inita est facta non censebitur , nisi aperte ad ipsius fugillationem facta sit , quam naturalem æquitatem in servis atrociter læsis sequuntur leges Romanæ : & adulterium aut stuprum libidini potius quam inimicitia imputabitur : & invasio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet , quam fidei læsæ. Atroces sane minæ nulla nova causa præcedente cum amicitia pugnant : & huc referam arces in finibus structas , non toendi sed nocendi causa , & insolitam copiarum conscriptionem , si justis satis indicis appareat in non alium hæc , quam in eum qui cum pax facta est , comparari.

XLI. * Subditos singulos qui ex altera ditione in alteram migrare volunt suscipere , non est contra amicitiam. Neque enim naturalis tantum sed & favorabilis est ista libertas ut alibi diximus. Eodem loco pono per fugium exsilibus datum. Nam in exsules ut ex Euripide diximus alibi nullum jus civitati , Persens apud Livium recte : *Quid attinet cuiquam exsilium patere si nusquam exsuli futurus est locus ?* Aristides Leuëtrica secunda *δὲ λέγουσιν τὴν ἐπιπέδον* vocat *ἄνεον ἀνεόν*

Lib. III. c.
XIX, s. 14.

Vide supra
hoc libro c.
XIX, in
tract.

1. Postlimi-
nia. D. de
capt.
Ira Gabm.

1. item si
eius. D. de
injur. Instit.
7. servus
eod. tit.
Alex. II.
C. 1. n. 3.

I. II. c. v.
7. 24.

I. XLII.

αἰσχροπλοία : *commune jus hominum exsules recipere.* Placē* *cōpida* aut magnos cōetus, qui civitatis partem integrantem faciunt, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento aut aliter ministerium aut servitutem debent. De his autem qui belli forte servi sunt idem introductum gentium jure apud quosdam populos supra memoravimus. Sed & de his qui exsules non acti pœnam justam effugiunt dedendis egimus alibi.

L. II, c. XXI,
53. & seq.

XLII. Sortis alexæ subjici belli exitus licite non semper potest, sed tum demum quoties de re agitur in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia tuenda civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur, quam ut omittere possit eas rationes, quæ ad sui & aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera æstimatione qui injusto bello imperitur, tanto sit inferior ut resistendi nulla spes sit, videtur sortem offerre posse, ut certum periculum incerto evadat. hoc enim est de malis minimum.

XLIII. Sequitur valde agitata quæstio de præliis quæ definito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter singulos utrinque ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem; inter binos utrinque ut inter Ætolos & Eleos; inter ternos utrinque ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos; inter tricenos utrinque ut inter Lacedæmonios & Argivos. Si jus gentium externum tantum spectamus non est dubitandum quin per idipsum talia certamina sint licita: hostium enim eadem id jus indiscrete permittit. Quod si vera esset veterum Græcorum, Romanorum & aliarum gentium opinio, quemque vitæ suæ esse summo jure dominum, jam & interna justitia talibus præliis non deesset. Sed hanc sententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam diximus. In proximi caritatem peccare eum qui ob res quibus carere possumus retinendas hominem occidit alibi ostendimus & ratione & sacrorum oraculorum auctoritate. Addemus nunc, & in se, & in Deum peccare, qui vitam sibi à Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello digna agitur ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine uti tanquam testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, vanum est & à vera pietate alienum. Vna res est quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una duntaxat parte, si alioqui omnino expectandum sit, ut qui injustam causam fovet, victor sit futurus cum magna innocentium strage. nihil enim ei imputandum est qui mavult ea ratione certare quæ ipse ipsi maxime probabilem offentat. Sed & hoc verum est quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte, non probari, sed permitti, ut graviora mala, quæ aliter vitari non possunt, vitentur. quomodo multis in locis tolerantur & improba scœnora, & impudicitiam professæ mulieres. Quod ergo supra diximus cum de præveniēdo bello ageretur, si duo quos inter de regno controversia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur, idem & cum de bello finiēdo agitur dicendum erit. * Quomodo Assy-

Paus. v.

Lib. II, c.
XIX, §. 5. &
XXI, §. 1.
Lib. III, c. 1.
§. XII, &
seq.

Th. II, 2, c.
95, art. 8. &
ibid. Cajet.

Cajet. d. l.

L. II, c. 23.

Ægid. Regius disp.
32, dub. 2,
n. 18.

rium regem Cyrus provocavit, & apud Dionysium Halicarnassensem Merius ait, non iniquum fuisse * ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum non de populorum potentia aut dignitate controversia fuisset. Sic * Heraclium Imperatorem cum Cosroæ filio Persarum Regis, pugnasse singulari certamine legimus.

L. lib. III.

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, sibi quidem jus si quod habent adimere possunt, non & alteri qui non habet dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque ut valeat pactio & populi & si qui jam nati jus ad successionem habent consensum necesse est accedere: in feudis non liberis etiam domini sive senioris.

Lib. III.

XLV. Sæpe in talibus præliis quæri solet uter pro victore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt aut in fugam dati sunt. Sic * in fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa. Apud tres nobiles historicos Herodotum, Thucydidem, Polybium tres proponuntur de victoria controversiæ, quorum primum ad conditum certamen pertinet. Sed si quis recte advertat, inveniet omnibus illis præliis sine vera victoria discessum.

Herod. I.

Thuc. I.

Nam Argivi non fugati ab Othryade sed nocte superveniente abierant, victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, sed Corinthii cum feliciter pugnassent, Atheniensium classem validam conspicati nullo cum Atheniensibus virium periculo facto cessimierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem à suis desertam ceperat, at classem nihil minus quam fugaverat: Itaque ut Polybium notat magis pro victore se gerebat quam victorem se sentiebat. illa vero, spolia legere, * cadavera ad sepulcrum concedere, prælio iterum laceffere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indicis valent ad docendam hostium fugam. Et certe qui loco cessit in dubio magis est ut fugisse credatur. At ubi victoriæ firma argumenta non sunt, res manet eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum est.

Lib. XVI.

Libro

XXIX. XL.

L. societatem. D. pro socio.

Si libertus, D. de op. lib.

XLVI. Arbitrorum Proculus nos docet duo esse genera, unum ejusmodi ut sive æquum sive iniquum parère debeamus, quod observatur, ait, cum ex compromisso ad arbitrum itum est; alterum ejusmodi ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in Celsi responso: *Si libertus*, inquit, *ita juraverit dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam si æquum arbitratus sit.* Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non convenit. Illud tamen verum manet utrovis modo arbitrum sumi posse, aut ut conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & Demetrium fuisse legimus, aut ut cujus dicto parendum omnino sit. Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla supra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur. Quanquam vero etiam de talibus arbitris in quos compromissum

Lib. II, c. XXII.

missum est lex civilis statuere possit, & alicubi statuerit, ut iis provocare & de injuria queri liceat, * id tamen inter reges ac populos locum habere non potest. Nulla enim hic est potestas superior quæ promissi vinculum aut impediatur, aut solvat. Standum ergo omnino sive æquum, sive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii illud huc recte aptes: *summum quisque causa sua judicem facit, quemcumque eligit.* Aliud enim est de arbitri officio, aliud de compromittentium obligatione quærere.

Prof. nar.
hist.

XLVII. In arbitri officio spectandum, an electus sit in vicem judicis, an cum laxiore quadam potestate quam arbitri quasi propriam vult Seneca cum dicit: *mellior videtur conditio cause bone si ad judicem quam si ad arbitrum mittitur: quia illum formula includit, & certos quos non excedat terminos ponit.* Hujus libera & nullis adstricta vinculis religio & detrudere aliquid potest, & adicere, & sententiam suam non prout lex aut justitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit regere. Aristoteles quoque *ἐπιεικής*, id est æqui & commodi hominis esse ait, *εἰς δίκαιον μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βέβηκε ἕνεκα*, malle ire ad arbitrum, quam in jus, rationem adjiciens, *ὁ δὲ δίκαιος τὸ ἐπιεικὲς ὀρεῖ. ὁ δὲ δίκαιος τὸ νόμον. καὶ τὸ τὸ ἐπιεικὲς δὲ ἐστὶν ὅπως τὸ ἐπιεικὲς λόγῳ*: Nam arbiter id quod æquum est, respicit: *judex legem: imo arbiter ejus rei causa repertus est ut valeret æquitas.* Quo in loco æquitas non proprie significat ut alibi partem illam justitiæ, quæ legis sonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur (nam hæc & judici commissa est) sed omne id quod rectius fit quam non fit, etiam extra justitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri, sicut inter privatos & ejusdem imperii cives frequentes sunt, & specialiter Christianis commendantur ab Apostolo Paulo, **I Cor. vi**, ita in dubio non debet tanta potestas concessa intelligi: in dubiis enim quod minimum est sequimur: præcipue vero id locum habet inter summam potestatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum censendi sunt adstrinxisse iis regulis quibus judicis officium adstringi solet.

Lib. II de
benef. c. 7.

Rhet. I, c.
19.

XLVIII. Illud tamen observandum est, arbitros lectos à populis aut summis potestatibus * de principali negotio pronuntiare debere, non de possessione. nam possessoria judicia juris civilis sunt: iure gentium possidendi jus dominium sequitur. Ideo dum causa cognoscitur nihil est innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio. Livius in historia disceptatorum inter populum Carthaginiensem & Masinissam: *Legati, inquit, jus possessionis non mutarunt.*

XLIX. Alterius generis est arbitri sumtio cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum qui se dedit, ei vero cui fit deditio summam deferens potestatem. *ἡ ἀποδοχὴ τὸ κατὰ ἀνάγκην* dicunt Græci. Sic Ætolos in senatu rogatos legimus, *permitterentne de se arbitrium populo Romano.* Consilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum circa finem belli Punici secundi de re Carthaginienstem hoc erat: *Permittant, inquit, Carthaginienstem se arbitrio nostro ut vult solent, & multi ante hac fecerunt: vidobimus deinde nos, & si quid fuerimus largiti habebunt nobis gratiam: neque*

Livius lib.
xxxvii.

Lib. xiv.

enim fedus dicere poterunt. permultum autem interest. Quamdiu federa cum illis inimis, ut ea rumpant, semper aliquid casuabuntur, tanquam lesi adversus aliquam federis partem. Nam quia multa sunt dubis interpretationis, patet semper perplexandi materia. At ubi ut deditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent nihil se habere proprium, dimittent animos, & quodcumque à nobis acceperint, id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient. Sed hic quoque distinguendum est, quod victus pati debeat, & quid victor jure, quid enim salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditiorem nihil non patiendum habet. quippe jam subditus, & si jus belli externum respicimus, eo in loco ut ei nihil non eripi possit, etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona non publica tantum, sed & singulorum. *Ætoli*, inquit alio loco Livius, *permissolibero arbitrio, ne in corpora serviretur metuebant*. Citavimus alibi: *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus multari eos velit, ipsius iudicium atque arbitrium est*. Eodem illud Livii pertinet: *Romanis mos vetustus erat, cum quo nec federe nec aquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dedidisset, obsides accepti: arma ademta, præsidia urbibus imposta forent*. Etiam occidi licite interdum deditos ostendimus.

L. At victor nequid injuste faciat, spectare primum debet, ne quem occidat, nisi id suo facinore meritum. sic & ne cui quicquam auferat nisi in justam pœnam. * Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est, interdum pro circumstantiis etiam ex morum regula necessarium. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoscendo transigitur. Nicolaus Syracusanus apud Diodorum: *περὶ δὲ καὶ ἰαυτὸς μὲν τῶν ὀπίσθων πρὸς ἑσέας τῆ τ' ἡγετῶντων ὀργωμοσύνη διόσως ὅσον ἄξιον αὐτὸς ἢ ἡμετέρας ψυδάωνει φιλευθροτίας*. tradiderunt se cum armis confisi clementia victoris: quare indignum foret eos decipi spe nostra humanitatis. Postea: *πρὸς Ἑλλήνων τὸς ὀργωμόσους αὐτὸς ἔ τῆ τ' ἡγετῶντων ὀργωμοσύνη πρὸς ἑσέας ἀπαρχιτῆς τιμωρίας ἤξίωσεν*. Quis unquam Græcorum eos qui se clementia victoris permitterent, indeprecabili supplicio puniendos censuit? Et Cæsar Octavianus apud Appianum, L. Antonium qui se deditum venerat alloquens, *σπονδὰς μὲν πρὸς μὲν ἔ τυχες ἂν ἠδὲ κημὸς κ' νεκρικὸς ἔστω. ἀσπονδὸν ἢ σπονδῶν τε ἔ τὸς φίλους ἐπιτρέπω ἡμῖν κ' τ' ἔσχετὸν, ἀφαιρή μὲν πᾶσαν ἐργὴν, ἀφαιρή ἢ ἔ τὴν ἐξουσίαν ἢ ἀντιδόρμῳ ἢ ἔσδακας (male editur ἐδουκασ) ἀνάγκης. συμπάσκειται ἢ οἷς ἄξιον ἡμῶς παθεῖν τὸ ὀρθόν ἂν εἴη δικαίον ἰσπεῖν. ὃ δὲ ἀσπῆμῶσ*. Si ad scelera paciscenda venisses, sensisses me & victorem & injuria affectum, nunc cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis, demis mihi iram, demis & eam potestatem quam in federe coactus es concedere. Nam cum eo quod vos dignum est pati, simul jam & alierum spectandum est, quid me facere par sit: atque hoc præferam. Occurrit sæpe in Romanis historiis locutio tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. xxxvii: *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit*. Lib. xlv: *Paulo, ut se suaque in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente, ubi de*

rege

Libro
xxxvii.
Lib. III, c.
viii, s. 4.
Lib. v, II.

Lib. III, c.
xi, 7, 18.

Lib. III, c.
xv, in fine.
Lib. XIII.

rege Perseo fermo est. sciendum autem est his verbis nihil aliud quam deditionem meram intelligi: neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris cui se victus committit. * Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut diceret: *διότι κίερα τῶν Αιτωλοῦν σφῆς αὐτῆς ἐγκρατεῖαν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίσιν. Ætolos (ita vertit Livius) se suarum fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti consuli iterum id affirmasset, postulasse Consulem, ut quidam belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, non in servitutem sed in fidem tuam nos tradimus, & quod imperaretur non esse moris Græcorum, respondisse Consulem nihil se curare quid Græci esset moris: se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos iussisse. In Græco est; *ἄξι ἔδιδοντο ἐκ καθήκοντο ποιῆτε λόγον δεδωκῆτος ἑαυτῶν εἰς τὴν πίσιν; De officio ἔ decoro hic disputatis cum jam vos fidei nostra permisieritis?* Ex his verbis apparet quantum impune & non violato gentium jure facere possit is, in cujus fidem populus aliquis se permittit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus Consul, sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus Faliscis respondisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse: & de Campanis legimus eos non federe sed deditione in fidem venisse. Ad officium vero ejus, cui facta est deditio, non male retuleris Senecæ illud: *Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex æquo ἔ bono judicat, ἔ absolvere illi licet, ἔ quanti vult taxare litem.* Neque referre existimo an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ. hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet ut victor arbiter fiat.

Livius libro
XXXVI.

Val. Val.
lib. vi, c. 4.

Livius libro
VIII.
L. 11, de
Clem. 7.

Lib. I, c.
111, §. 17.

* L I. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt, ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam universitati, quarum nonnullæ etiam mixtum quoddam imperium possunt inducere, de quo egimus alibi.

L II. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. * Obsides diximus dari aut sua voluntate, aut ejus qui imperium habet, nam in summo civili imperio comprehenditur & jus in actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei qui patitur, aut proximis repensare; & si plures sint, quorum quis obses eat reipublicæ nihil interfit, danda opera videtur ut forte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obsequiam, quæ debet, huc usque pertingunt.

L III. Interfici obsidem posse diximus per jus gentium externum. non etiam interno jure nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & hæreditibus relinquere possunt, quanquam Romano jure cautum est ut bona eorum in fiscum cogantur.

L. Divus.
D. de jure
fisci.

L IV. An fugere obsidi liceat queritur? & constat non licere, si
ab

ab initio aut postea quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioquin videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Clœliæ factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Sic Porfenna: *Si non deditur obses pro rupto se fedus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex se dare restituerunt.*

Liv. lib. II.

L V. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. Quare in unam causam dati in aliam retineri non poterunt, quod ita intellige si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eo gentium jure quo subditi ex facto imperantium detineri possunt, κατ' ἀπορρησίαν, quod ipsum tamen ne fiat caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus ubi id cujus nomine dati erunt impletum erit.

*Vide supra
I. v. III.
c. II.*

L V I. Qui obses datus est tantum ut alterum captivum, aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo dum moritur jus pignoris extinctum est, ut in captivo redempto dixit Vlpianus. quare sicut in Vlpiani quæstione pretium non debetur, quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata, quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius à Senatu Romano non inique postulabat dimitti, αἰς Ἀντίοχου καὶ ἀντιδοχείου, Ἀντίοχου ἢ ἀποφαινομένου, inquit Appianus: Iustinus ex Trogo: *Demetrius, qui obses Rome erat, cognita morte Antiochi fratris senatum adiit, obsidemque se (malim legere obsidem inquit se, ut cohæreat oratio) vivo fratre venisse, quo mortuo cujus obses sit ignorare.*

*L. si patre.
D. de capt.*

*Syr. Lib.
XXXIV.*

L V I I. Rege autem qui fedus fecit mortuo an teneatur adhuc obses, pender ab eo quod alibi tractavimus, an fœdus habendum sit personale an reale. nam accessoria non possunt efficere ut in principali interpretatione à regula recedatur. ejus autem naturam & ipsa sequi debent.

*L. II, c.
xvi, §. 18.*

L V I I I. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis, sed revera partem principalem, ut cum quis ex contractu factum promittit non suum, & quia eo non præstito tenetur ad id quod interest, ejus vice obsides obligantur, quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsonis diximus alibi. Non dura tantum, sed & iniqua est sententia existimantium, obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto alterius posse obligari.

*L. II, c.
xv, §. 18.
Alb. Gent.
l. II, c. 19.*

L I X. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria. Commune, quod & ex alio jam debito retinentur, nisi obster data fides: proprium quod quæ de iis est pactio, non tam strictè sumitur, quam illa de obsidibus: neque enim æquale est odium. Res enim natæ sunt ut teneantur, non & homines.

*Lib. II, c.
iv, §. 17.*

L X. Illud alibi quoque diximus, nullum tempus id efficere posse ne luitio sit pignoris si id præstetur pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam veterem & notam habet, non creditur ex nova procedere. Ideo patientia debitoris veteri contractui non derelictioni

Etioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmississet tanto tempore, quod ad consensus conjecturam sufficere possit.

Annotata ad Caput xx.

Regis igitur hoc erit] Mariana. XXI, I. §. II.
De rege captivo] Vide Guicciardinum lib. XVI. & lib. XVIII, §. III.
non semel.

Non quidem jus totum] Arumæus in aureæ Bullæ discursu: Rudolfus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus à Treverensi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidere.

Pacem facere poterit] Lucanus.

Vejos habitante Camillo

Illic Roma fuit.

Vide Chassanæum de Gloria Mundi, parte v, confid. 89.

Quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est: quod nec in insinuatum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet] Vide Reinking. lib. I, Classe III, c. 5, Num. 30. Vide & supra lib. II, c. XIV, §. 7, & 12.

Res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis] Gail. II, obs. 57, §. VII.

Ut quarum rerum turbata bello possessio est ex formula juris antiqui componatur] Vide Parutam Lib. v. §. XI.

Transfugas jure belli recipimus] Supra hoc libro cap. I, in fine. in pace convenire & hoc solet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Iustiniani cum Chosroe apud Menandrum Protectorem. §. XII.

Platæam retinuerunt] Locus hic est apud Thucydidem v. Præcesferat similis Lib. III: μη ἀνάδιδόναι τὴν Πλαταιά, ὡς αὐτῶν ἰσχυρῶν ἔσονται. Ne reddenda sit Platæa, cum ejus urbis homines sponte accesserint. §. XIV.

De jure ad pœnas non æque] Gail. de arrestis c. XIV, n. 7.

§. XVII.

Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis.] Vide Guicciardinum Libro v. §. XXII.

Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit] Vide Albertum Argentinensem. §. XXV.

Qui conditiones elocutus est] Plautus Persa: Tua merx, tua indicatio est. In hac re solet prior loqui is qui plus valet: Ut vero petantur conditiones, loqui prior solet qui est infirmior. Plutarchus Sulla: τῶν θεοδῶρων ἐστὶ τὰ πρότερον λέγειν. τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. Eorum est prius loqui qui opus habent pace. Victori satis est tacere. §. XXVI.

Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt] Vide Ammianum Marcellinum initio libri XXIX, qui sic de Romanis: Opera consulta retro cedentes, ne ferro violarent adversorum quenquam primi, & judicantur discissi federis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt. Armenii in oratione ad Chosroem apud Procopium Perficorum II. λύσει μὲν ἢ τὴν ἐξήνην ἔχουσι ἐν ἐπὶ ἡσυχίᾳ ἡσυχίᾳ πρῶτον, ἀλλ' ἐὰν ἐπιβελδοῦντες οὐ σπονδῶν τοῖς πύλαις ἀλοῦν. Rumpunt pacem, non qui primi in armis sunt, sed qui federis tempore deprehenduntur insidiati alteris. Apud eundem Vandalicorum II, Mauri. λύσει ἢ τὴν σπονδῶν, ἔχουσι ἀδικήματα οὐκ ἐμφορεῖς

ἐμφανῆς τὰς πέλας κρηττοῦντες ἀφίστανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποπαύοντες ἔχουσιν ἀξιοῦντες
 πνας, εἴτα βιάζονται. καὶ τὸ θεὸν πολέμιον σφισι ποιεῖν, ἔχ' οἱ ἀντὶ σφίτερον αὐτῶν
 κρημνίδροι ἐφ' ἐτέρους χωροῖν, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοθίων ἐπιδοατδόντες εἰς κίνδυνον
 πολέμου κρηττοῦν. *Frangunt pacis federa, non qui injuriis affecti, palamque id
 dequesti ad alios se transferunt, sed qui quos federatos habere volunt violant:
 Deumque sibi faciunt hostem, non si qui rebus suis secum sumptis ad alios transf-
 eant, sed si qui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.*

§. XXXI. Ἀγην λάφυρον δῶπ' λαφύρα] Plautus Truculento: de prada prædam
 capio.

Polybium] Vide eum & in Excerptis.

*Circa publicum decretum] Idem de Hunnis Sabiris suo tempore
 narrat Agathias libro IV.*

§. XXXII. *Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium] Ita Augustus judi-
 cavit contra Syllæum pro Herode. Iosephus XVI, 16.*

§. XXXIII. *Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit] Thuanus lib. LXV, anno
 CIO IO LXXVIII. Est &, quod huc pertineat, apud Haræum hoc
 Tomo II, historia Brabanticæ in anno CIO IO LVI.*

§. XXXV. *Vi capitibus minoris momenti adjiciatur, ut siquid ad versus ea factum erit
 pacem non rumpat] Vide egregium exemplum in pace Justiniani, Ju-
 stinianum inter & Chosroen. Menander Protector eam habet.*

§. XXXVI. *Si qua specialis poena adjecta sit] Ut in Gothorum pactis cum Fran-
 cis. Vide Procopium Gotth. I.*

§. XLI. *Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, suscipere
 non est contra amicitiam] Solon: ἡρώδης πολιτείας ἐ δίδωσι πολλὰ τοῖς φθόνου
 αἰσθητοῦ τῶν ἐκείνων, ἢ πνευσίους ἀθηνάζε μεθ' οἰκιστοῦς ἐπι-τέχνη. Civium
 albo ascribi non sinit, nisi eos qui ἐ sua patria in exilium perpetuum rejecti
 essent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi causa Athenas migras-
 sent. Perseus apud Appianum in Excerptis Legationum num. 25:
 κρηττοῦν γε πάντων ἀνθρώπων νόμῳ, κατὰ καὶ ὑμεῖς τὸ ἐτέρων φθόνου ὑποδέχεσθε.
 Feci hoc communi hominum jure quomodo & vos alibi ejectos suscipitis. Com-
 mune hoc jus pactis firmari aut adstringi solet. Vide pacem Antio-
 chi apud Polybium Exc. Leg. n. 35. & apud Livium: pacem inter
 Romanos & Persas apud Menandrum Protectorem: Simlerum de
 Helvetiorum inter se pactis. Aradii, regibus Syria inter se certantibus,
 obtinere, ut fugientes suscipere possent, sed non emittere. Testatur id Stra-
 bo XVI.*

*Oppida aut magnos cætus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere
 non licet, ut alibi diximus] Libro II, cap. v, §. 24. Vide & Bizarum
 libro XII.*

§. XLIII. *Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit] Et multo ante Hyllus
 Eurysthem. Vide Euripidem Heraclidis.*

*Vt ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent] Hoc Adria-
 nopolitæ respondebant Mahumeti de ipso & Musâ Zelebe. Leun-
 clavius lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin pro-
 vocat. Paulus Warnafredi lib. v. Sic de Cherfonis castro Pharnacus
 cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipsorum contro-
 versiam periculis objiceretur. Narrat Constantinus Porphyrogen-
 neta capite de Castro Cherfonis. Vide exemplum singularis certami-
 nis*

minis de regno apud Pontanum historia Danica : & quæ de pro-
vocationibus inter Carolum V imperatorem , & Franciscum pri-
mum Gallia regem narrant historici.

Heraclium] Vide Aymoinum libro IV , cap. 21 , & Fredegarium
cap. 64.

Vter pro victore sit habendus] Ennius.

§. XLV.

Qui vicis non est victor nisi victus fatetur.

Vide Scaligerum ad illud Festi , herbam do.

In fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa] Et apud Guic-
cardinum lib. II.

Cadavera ad sepulturam concedere] Plutarchus Agesilao. *ὡς δ' ἐπε-
ψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αὐτῶντες, ἐπέσειαθε, καὶ τῶν νεκρῶν ἕτας ἀποδοῦσαι-
σάμεθ' εἰς Δελφῶς ἀπυρομένην.* Postquam autem hostes misere ut mortuos tol-
lere liceret , concessit , eoque modo victoris testimonium adeptus, Delphos abiit.
Idem Nicia : *καὶ τοὶ καὶ νόμον τινα καὶ σωφροσύνην οἱ νεκρῶν καταπόντων λαοὶ ὄντες
ἀναίρεσιν, ἀπολέμεθ' τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ὀπίσθιων ἰσότητι τῶν τῶν τυχόντων ὅσα ἐν ἑσέμεθον
ἦν.* Quamquam more est instituto recepto qui mortuos deportandos concessu acce-
perant, censebantur a se abdicasse victoriam, & qui id impetrassent eis jus non
erat trophæa figendi.

Id tamen inter reges est populos locum habere non potest] Mariana libro §. XLVI.
xxix, 15. Bembus libro IV. Paces per arbitrum factas habes ali-
quam multas in Polonica historia Cromeri libris x, xvi, xviii, xxi,
xxiv, xxvii, xxviii. Habes & in Danica Pontani libro II. confer
quæ nos supra libro II. c. xxiii, §. 18.

De principali negotio pronuntiare debere, non de possessione] Id Dux Sabau-
diæ dicebat in controversia Saluciæ. Vide Serranum Henrico IV. §. XLVIII.

*Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam et li-
beralitem propendere semper honestum est*] Vide nobile exemplum Fer-
dinandi Legionensium regis apud Marianam lib. xi, c. 15. Et repete
quæ nos supra hoc libro cap. xi, §. 14, & 15. §. L.

*Neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem vi-
ctoris cui se victus permittit*] Polybius *ὡς δὲ Ῥωμαῖοις ἰσοδυναμεῖ τὸ, τι εἰς
τῶν πῶν αὐτῶν ἐγχειρίσται καὶ τὸ τῶν ἐπιτροπῶν δόναν ὡς αὐτῶν τῶν κρατῶν.*
Apud Romanos idem valent, se in fidem alicujus committere, et victori de se sta-
tuendi liberam facere potestatem. Græci dicunt, εἰς δόξαν σφῶς αὐτῶν ὡς ἐπι-
δόναν, ut Thucydides Libro III. aut καὶ αὐτῶν ἐπιτροπῶν ἐξουσίαν, ut
Diodorus Siculus Lib. XIV.

Nobilis est apud Polybium] in Excerptis legationum num. 13.

Obsides diximus dari] Hoc libro c. IV. §. 14. vide & caput II. §. 18. §. LII.

Civitas tamen recipere et retinere obsidem non poterat] vide Plutar-
chum in Publicola hac de re. Ad illud Virgillii, §. LIV.

Vinctis in mare Claliam ruptis.

vinclis federis ait Servius.

pugna cessat. Et in panegyrico Latini Pacati legimus: *inducia bella suspendebant.* Quod eo dico ut sciamus, si quid convenit, ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat non statim spectari sed ipsas functiones. Contra si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quamquam Virgilius pacem sequestram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis Scholiastes *εἰρήνην πρόσκαιρον πόλεμον ἀδύνατον*, Varro pacem castrorum, paucorum dierum, quæ omnes sunt non definitiones sed delineationes quædam eaque figuratæ. Qualis & illa Varronis qui cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli somnum dicere. Sic & ipsas forenses ferias pacem vocavit Papinius: & somnum Aristoteles vinculum sensuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris. In M. Varronis autem expositione quam & Donatus sequitur hoc recte reprehendit Gellius quod paucos dies adjecit, ostendens solere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla: quæ & illam Pauli Jurisconsulti definitionem redarguunt: *Inducia sunt cum in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se laceessant.* Fieri tamen poterit, ut si appareat alicujus conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse cessationem actuum bellicorum, ut tunc quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis, sed ex mentis certa collectione de qua alibi egimus.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo quod Gellius vult inde uti jam, nec ab endoitu id est introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod inde, id est à certo tempore otium sit, quomodo *οἰαρχεῖσθαι* Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, veteribus per t, non per c, literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam singulariter. Vetus scriptura fuit indoitia; nam otium tunc otium enunciabant à verbo oiti, quod nunc uti dicimus, * sicut ex ponia (nunc pœnam scribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod est ostia, ostiorum, factum est nomen * Ostia Ostiæ: sic ex indoitia indoitiorum, factum est indoitia, indoitiæ; deinde induria, cujus ut dixi plurale nunc tantum in usu est; olim, ut Gellius monuit, etiam unitatis numero enuntiabatur. non longe abit Donatus cum inducias dictas vult quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium, non pax: itaque accurate loquuntur historici qui narrant sæpe, pacem negatam, inducias datas.

III. Quare nec nova indictione opus erit: nam sublato impedimento temporali ipso jure se exferit status belli non mortuus sed sopitus, ut dominium & patria potestas in eo qui à furore convaluit. Legimus tamen apud Livium ex feccialium sententia finitis induciis indictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt, quantopere pacem amarent & quam justis de causis in arma traherentur. Innuit hoc ipse Livius:

Cum Veientibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat, inducias

*Ad Tern.
Eun. Ath.
I. Sc. I.
Lib. I. c. 214*

*L. postlimi-
nium, D. de
captivis.*

*Lib. III,
c. 16. 9. 20.*

*Gell. XIII.
c. VIII.*

*d. loco.
Ad Ter.
Eun.
Liv. Plata.
Lustim.*

*Ant. d. si u.
nu. 9. 1. D.
de pactis
Marc. Lant.
q. 29.*

Lib. IV.

induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: missi tamen faciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita.

L. anniculus,
D. verb.
Signif.

Met. v. 17.
I. si quis. D.
de verb. sig.

Suet. in Cæs.
5.

IV. Tempus induciis ascribi solet aut continuum ut in centum dies, aut cum designatione termini ut usque calendas Martias. In priori ad momenta temporum facienda est numeratio: id enim naturæ convenit. nam quæ sit ad civiles dies computatio ex legibus aut populorum moribus venit. In altero genere dubitari solet utrum ad quem diem aut mensem aut annum dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, annus exclusus an comprehensus intelligatur. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera, intra rem, ut cutis terminus est corporis, extra rem, ut flumen terminus est terræ. Ad utrumque hunc modum etiam qui voluntate constituuntur, termini constitui possunt. Magis autem naturale videtur * ut terminus sumatur qui pars sit rei: πέρως λέγει τὸ ἔσχατον ἐπιπέδον, terminus dicitur quod ultimum cuiusque est, inquit Aristoteles: nec usus repugnat. si quis sic dixerit ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipse quoque dies, quo quis mortuus est, numeratur. Prædixerat Cæsari Spurina periculum quod non ultra Idus Martias proferretur. Interpellatus ipsis Idibus, dixit * venisse quidem, sed non præterisse. Quare multo magis sumenda est hæc interpretatio ubi temporis productio favorem in se habet, ut in induciis quæ humano sanguini parcunt. At vero à quo die mensura aliqua temporis incipere dicitur, is dies intra mensuram non erit: quia ejus præpositionis vis est discernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & siquid est simile, ipsos contraheutes statim obligare, ex quo contractus absolutus est: at subditos utrinque obligari incipere ubi induciæ acceperunt formam legis cui inest exterior quædam publicatio: qua facta statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio uno tantum loco facta sit, non per omnem ditionem eodem momento se exferit, sed per tempus sufficiens ad perferendam ad singula loca notitiam. Quare si quid interea à subditis contra inducias factum sit, ipsi à pœnis immunes erunt, * neque tamen eo minus contraheutes damnum rescire debebunt.

Bart. l. omnes pop.
Pan. c. 2. de
conf. &
ibid. Fel.
u. 7.

VI. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici: sive in personas: sive in res: id est quicquid vi sit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium. Etiam quæ res hostium casu aliquo ad nos pervenerunt, eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ: Et hoc est quod ait Paulus Jurisconsultus, induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit ut antecedit jus bello capiendi: quod per inducias non est. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc * à Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat obsessa urbe à Tarquinio inter Porfennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrantur.

lebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius recedere cum exercitu quod Philippum fecisse legimus apud Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, nisi quid specialius convenerit.

Li. xxxi.
Frontinus
l. ii. c. 13.

VIII. Corruptis hostium prædiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est. talis enim acquisitio justa esse non potest, nisi ex jure belli. Idem habendum si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. xlii: *Coronæ & Haliartii favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes, quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est eo animo ne amplius sint quorum fuerant, non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omiſsa sit. dominium enim manens injustam facit alterius possessionem. quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio, qui tali obtentu * loca prædiis nudata per inducias invaserat.

Proc. II
Goth.

IX. Queritur an qui vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, jus rediendi habeat. Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem usque supra notavimus, neque justitia interna deest quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & in solum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet quam tot alii innocentes in quos bellorum mala recidunt. nec quæ de commissi causa circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod apud Ciceronem est de inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam ex lege quæstor publicari volebat. Ibi enim vis major à pœna liberat, hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit nullam habet dubitationem.

Lib. III
c. 9.

l. Casar. l. m.
terdum. & ff
propter. D.
de public.

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventionis naturam, ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum; sic * si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit. nam cum tales induciæ alteri partium profint, non debent interim ejus qui dedit causam duriores facere. Interdum & convenit ne commeare liceat. * Interdum personis cavetur, non & rebus: Quo casu si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit referendum est.

XI. Si fides induciarum à parte altera rumpatur, quin læso liberum

Libro hoc c.
xix. §. 19.
§. xx. §. 36.
Liv. lib. ix.
§. xi.

rum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. Nam capita conventionis insunt conventioni per modum conditionis ut paulo ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum qui sustinuerint in finem induciarum: Sed & bellum illatum Hetruscis & aliis quod contra inducias fecissent legas: quæ diversitas argumento est jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus qui læsus est.

XII. Illud constat si pœna conventa poscitur, & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse. Ideo enim pœna solvitur, ut cætera salva maneant. Et contra si bellum moveatur, recessum à pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur nec dedantur: si non reddantur res.

Vide suprâ
l. ii. c. xvi.
§. 12.

Can. in c.
anon in cun-
ctis, §. cum
vero: de
elect.

XIV. Jus commeandi extra inducias privilegium quoddam est, quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo intra verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio etiam quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

l. i. §. i. D.
de bon. poss.
ex test. mil.

Diod. Sic.
lib. xvii.

XV. Hinc colligimus datum militibus commeatum non ad medios tantum sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietates admittit eam significationem, quamquam est & alia strictior. Sic nomine clericorum venit episcopus. Etiam qui in classibus sunt navæ milites intelliguntur & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

l. penult. de
Precario.

Abbas c.
quam sit. de
ludic.

XVI. In itinere cautum & de reditu censeatur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim inutile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenerit ubi in tuto sit, unde * Alexandri fides accusata qui quibus abitum indulserat eos in ipso itinere jussit interfici. At cui abire datum, non & redire: sed nec cui venire concessum est mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen ut error etsi jus non det, à pœna certe si qua adjuncta est relever. Sed & cui venire permittitur, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjunctio aliam suppeditet conjecturam.

XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur, aliter quam in jure commorandi. nam morari solemus cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter etiam si expressus non sit comprehensus censebitur in eo, quem sine tali comitatu ire indecorum foret. nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur. necessitas autem hic moraliter intelligenda est.

XVIII. Similiter bona non quævis comprehenduntur, [sed quæ solita sunt ad iter assumi.

XIX. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi, quorum causa magis est odiosa, quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus, satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Ius commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non extinguitur morte concedentis, secundum ea quæ alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis. Lib. II. c. 13

XXI. Disputari solet de eo, quod dictum est, in hunc modum, quam diu voluero. Et verior est sententia eorum qui existimant durare beneficium tale etiam si novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præsumitur, quod ad juris affectum sufficit; * non etiam ubi is qui concessit desit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata collabitur etiam illa præsumtio durationis, sicut accidens interitu substantiæ. Canon. m. c. si gratiob. de Reser. in VI.

XXII. Commeandi autem securitas ei cui data est, debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur contra jus belli quod per se territorio non includitur: ut alibi à nobis dictum est. L. III. c. 4.

XXIII. Captivorum redemptio multum habet favoris, maxime apud Christianos, quibus lex divina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemptio, magnum atque præclarum iustitiæ munus est*: verba sunt Lactantii. Ambrosio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua & summa liberalitas vocatur. Matr. xxv. 36. 39.

Idem defendit suum & Ecclesiæ factum, * quod vasa ecclesiæ, etiam initiata, confregerint ut captivi redimerentur. *Ornatus, inquit, sacramentorum, redemptio captivorum est, & multa alia in eandem sententiam.* Lib. VI. Lib. II off. c. 28. L. II. c. 18.

XXIV. Quibus adducor ut non audeam indistincte probare leges illas quæ captivos redimi vetant quales apud Romanos fuisse legimus: *Nulli civitati vilius captivi quam nostris*, ait in senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in hanc rem Horatii ode, ubi captivos redimere vocat condiciones fædas & exemplum perniciem trahens: flagitio additum damnum. Sed quod Aristoteles in Laconum institutis reprehendit, idem in Romanorum culpari solet: nimis scilicet illa omnia directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis consisteret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, satius sæpe esset, jus quod bello petitur amitti, * quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis. Non videtur ergo lex talis iusta, nisi appareat opus tali rigore ut majora aut plurimum mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali necessitate, cum ipsi captivi ex caritatis lege suam sortem patienter ferre debeant, potest hoc eis injungi, & alius nequid contra faciant præcipi, secundum ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo scripsimus alibi. Livius lib. XXI. Ind.

XXV. Non sunt quidem moribus nostris servi qui bello capiuntur: non dubitem tamen jus exigendi pretium redemptionis à capto, Lib. II, c. XXV. s. 3.

capto, possit ab eo qui captum tenet in alium transcribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab uno dimissus, pretio nondum soluto, captus sit ab alio: sunt enim diversa hæc debita ex diversis causis.

XXVII. Conventio de pretio facta rescindi non potest, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, nemo cogitur supplere, quod in contractu minus æquo pretio promissit, si dolus non intercessit; ut intelligi potest ex his quæ de contractibus supra à nobis explicata sunt.

XXVIII. Ex eo quod diximus captivos nostros servos non esse, sequitur cessare illam acquisitionem universalem, quam accessionem esse dominii in personam diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ specialiter apprehenderit: quare siquid clam secum habet captivus, non erit acquisitum, quia nec possessum. Sicut Paulus Iurisconsultus contra Brutum & Manium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurum quem in fundo esse nesciat, non cepisse: quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est, ut res eo modo celata ad redemptionis pretium solvendum prodesse possit, quasi retento dominio.

XXIX. Quæri & hoc solet an pretium conventum, & ante mortem non solutum ab herede debeat. Expedita mihi videtur responsio, si in carcere mortuus est, non deberi: promisso enim inerat conditio si liberaretur, mortuus autem non liberatur. Contra si mortuus est cum in libertate esset, deberi. Iam enim lucratus erat id pro quo promissum erat pretium, Plane fateor & aliter conveniri posse ut ab ipso contractus momento pure debeat pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, sed ut à se oppignoratus: Et contra pactum iniri posse, ut procedat pretii solutio, si die præstituto qui captus sit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta, nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud an in carcerem redire debeat, qui dimissus est sub pacto ut faceret dimitti alterum, qui factum morte prævenit. Diximus alibi factum tertii liberaliter promissum satis impleri, si nihil omittitur ex parte promissoris: at in onerosis obligari promissorem ad id quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ, neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debet lucrifacere libertatem, * sed ejus quod præstare non potest, æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ in actione de præscriptis verbis & de conditione ob causam dati causa non secuta, Romani juris interpretes tradunt.

L. II. c.
5. 26.

L. III. c.
VII. §. 4.

L. possideri.
§. Neratius
D. de acqu.
poss.

L. II, c. XI,
§. 22. &
XV. §. 16.
Hoc libro c.
XX. §. 58.

f. naturalis,
§. 1. de
præsc. verb.
f. ult. D. de
cond. ob
caus. dati.

Annotata ad Caput XXI.

VT *quamvis tacet Hermogenes*] Seneca de Beneficiis v. c. 21: *Est di-* §. I.
sertus etiam qui tacet.

Abjecto instrumento artis clausaque taberna
 Sutor erat.

Seneca dicto jam loco: *Artifex est etiam cui ad exorandam artem instru-*
menta non suppetunt.

Sicut ex poena (nunc poenam scribimus) sit poenio] vide Servium in x §. II.

Æneidos ad vocem marorum.

Ostia Ostia] Et ex ostrea, ostreorum, factum est ostrea, ostrea.

Vt terminus sumatur qui pars sit rei] Baldus de statutis in verbo ut- §. IV.
 que. Bartolus in l. Patronus, D. de Legatis III. & l. Nuptæ, D. de Sen-
 atoribus. Archidiaconus in c. Ecclesias XII. q. I. Hieronymus de
 Monte libro de Finibus c. 23.

Venisse quidem sed non praterisse] Dion: *παρεσι, εδέπω ἢ παρελήλυθεν.*

Appianus: *παρεσι εἰς εἶδη, ἀδ' ἢ παρελήλυθασιν.*

Neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debentur] ut de §. V.
 Scione apud Thucydiden IV. Defendi itaque non potest quod ab
 Hispanis in Italia factum narrat Mariana XXVIII, 7.

A Servio] ad XI Æneidos.

§. VI.

Nisi quid specialius convenerit] ut apud Parutam lib. III.

§. VII.

Loca praesidiis nudata] Portum, Centum cellas, Albanum.

§. VIII.

Si obsessis data inducia tantum ne oppugnarentur] ut à Totila Neapo- §. X.
 litanis apud Procopium.

Interdum personis caveatur, non ἔ rebus] Vide c. significavit. De Iu-
 daeis. De induciis cum exceptione locorum, exempla habes apud
 Procopium & Menandrum Protectorem.

Alexandri fides accusata] Plutarchus: *Καὶ τὸτο τοῖς πολέμοις ἔργα* §. XVI.
αὐτῶ τὰ ἀδία νομίμοις τῆ βασιλικῶς πολέμοισι ὅς κηλὶς ἀπέστει. *Hec velut*
macula adhaesit bellicis actionibus regis, caetera in bello agere ἔ juste ἔ regali-
ter soliti. Simile factum Baiazetis contra Vidynenses in Servia habes
 apud Leunclavium lib. VI.

Non etiam ubi is qui concessit desit posse velle quod per mortem contingit] §. XXI.
 L. Lucius Titius De donationibus, ita ut eam emendat vir magnus
 Antonius Faber, *Voluero* ponens pro *Volueris*. Adde l. Locatio §. Lo-
 cati: Cardinalem Tufchum pp. conclusion. 7 § I. lit. p. Reinking. lib.
 II. classe II. c. 8. num. 30.

Quod vasa ecclesia, etiam initiata, confregerint ut captivi redimerentur] §. XXIII.
 Imitatus hoc Ambrosii factum Augustinus, narrante Possidio, qui
 contra carnalem sensum quorundam id factum dicit. Imitatus est
 & in eadem Africa Episcopus Deogratias narrante Victore Vticensi
 lib. I, vas quod Remigii fuerat datum ad redimendos à Nort-
 mannis captivos narrat in Remigii vita Hincmarus. Simile factum
 Archiepiscopi Bremensis Rimberti laudat M. Adamus Bremensis
 Ecclesiasticæ historix cap. 32. Probat hoc Synodus universalis sexta
 decreto relato in causam XII. quaestione II. Quæ adjungenda his
 quæ diximus supra hoc libro cap. v. § 2.

- §. XXIV. *Quam plurimos homines & quidem cognatos aut populares relinqui in gravissimis arumnis] De Mauritii Imperatoris ob tale factum seria admodum pœnitentia vide Zonaram.*
- §. XXX. *Sed eius quod præstare non potest astimationem præstabit] id non fecit Paulus Balionius ea lege dimissus ut Carvaialium restitueret liberati, qui Carvaialius antequam liberaretur mortuus fuit : quo nomine reprehendit Balionium Mariana libro xxx. Sed facti speciem paullo aliter narrat Paruta libro II.*

C A P V T X X I I.

De fide minorum potestatum in bello.

I. Ducum genera. II. Quatenus eorum pactio obliget summam potestatem : III. Aut occasionem obligationi det. IV. Quid si factum quod contra mandatum? ubi distinctiones adhibentur. V. An tali casu pars altera obligetur. VI. Quid belli duces aut magistratus possint circa inferiores se, aut pro ipsam. VII. Pacem facere ducum non esse :	VIII. An inducias dare, distinguitur. IX. Qua securitas personarum, qua res ab ipsi concedi possunt. X. Strictè interpretanda talia pacta & quare? XI. Quomodo interpretanda deditio à duce accepta. XII. Quomodo cautio si regi aut populo visum fuerit. XIII. Quomodo promissum de oppido tradendo.

*l. conventio-
num. D. de
pactis.*

Lib. IV.

Comom. III.

*L. II. c. XI.
q. 12.*

*Zib. II. c.
IV. q. 5. &
c. XV. q. 17.*

INter publicas conventiones Vlpianus & hanc speciem posuit, quoties inter se duces belli quædam paciscuntur. nos diximus post fidem datam à summis potestatibus agendum & de ea quam dant minores inter se aut aliis: sive minores illi summis sint proximi, quales sunt duces excellenter dicti, de quibus illud Livii capiendum: *Nec duces novimus nisi cuius auspicio bellum geritur: sive longius remoti.* quos sic distinguit Cæsar: *alia sunt legati partes, alia imperatoris. Alter agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.*

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio. nam aut hoc quæritur, an summam potestatem obligent, aut an se ipsos. * Prior quæstio definienda est ex eo quod alibi diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegerimus, sive voluntas illa specialiter expressa est, sive ex ipsa præpositionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in se est, quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est moralis modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali præpositione nota publice, aut iis quorum res agitur.

III. Sunt & alii modi quibus potestas summa obligatur antecedente ministrorum facto, sed non ita ut id factum causa sit proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter, vel per consensum, vel per rem ipsam: Consensus apparet rati habitatione, non tantum expressa, sed & tacita, id est ubi scivit summa potestas quod actum erat, & fieri passa est, quæ ad aliam causam referri probabiliter non possunt. quod ipsum quomodo procedat alibi tractavimus. Per rem hæcenus obligantur ne locupletiores fiant aliena jactura, id est ut

cem non pertinet, neque enim belligerendi pars est bellum finire: imo etsi cum maxima potestate præpositus fuerit, ea de belli ductu erit intelligenda. Agefilai responsum ad Persas fuit *εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κέρειον*; de pace constituendi jus esse civitati. *Quam pacem A. Albinus cum Ingurtha rege senatus iniussu fecerat, senatus rescidit*, inquit Sallustius. Et **L. XXXVII.** apud Livium est: *qui rata ista pax erit, quam non ex auctoritate senatus, non iussu populi Romani peregerimus?* Sic Caudina, sic Numantina sponsio populorum Romanorum, ut alibi exposuimus, non obligavit. Et eatenus verum est illud Posthumii, *si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent, quod ostendunt antecedentia, de deditioe, de sponsione relinquendæ aut incendendæ urbis, de statu mutando.

VIII. * Inducias dare ducum est, nec summorum tantum, sed & minorum, iis nempe quos oppugnant aut obsessos tenent, & fe suasque copias quod attinet. Nam alios duces partes non obligant, quod Fabii & Marcelli historia apud Livium declarat.

IX. Homines, imperia, agros bello quæsitâ concedere itidem ducum non est. Hoc jure Syria Tigrani ademta quanquam Lucullus dederat. De Sophonisba quæ bello capta erat ait Scipio Senatus populique Romani iudicium atque arbitrium esse; ideo à Masanissa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. In res alias quæ in præda sunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus non tam ex vi potestatis quam cujusque populi moribus, qua de re satis superius à nobis dictum est. At nondum quæsitâ condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sæpe in bello dedunt se sub conditionibus vitæ salvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summæ potestatis arbitrium exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non summis dandum est intra ea quæ ipsi agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Thrasymenum evaserant, satis longè absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ *ἢ σωτηρίας*, ut nimium concise narrat Polybius, sed, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum: retinet eos Annibal hoc causatus *ὅτι Μαρρόδος ἐκ τῆν κέρειον αἰδί τ' αὐτῆ γνώμης διδῆς τὴν ἀσφαλείαν τοῖς ὀπισθοῦδοις*. In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se deditibus qua ipsos illos aut indemnes præstaret. Iudicium de hoc factò Livii sequitur: *Punica religione servata fides ab Annibale est*. Quare & M. Tullium, in Rabirii causa, ut oratorem audire debemus, non ut iudicem. Vult à Rabirio Saturninum jure cæsum quem Consul C. Marius data fide ex Capitolio abduxerat. *Fides*, ait, *qui potuit sine senatusconsulto dari?* & ita rem agit quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi ut imperium populi Romani majestasque conservaretur. * In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum jus dandæ impunitatis si eo modo omne periculum à republica arceatur?

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quantum contractus natura patitur, adstringenda interpretatio, nempe

Ingurth.

L. XXXVII.

Tust. lib. xl.
Liv. l. xxx.
Cast. de just.
& jur. l. i.

Lib. III. c.
VI, §. 15.

ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam vellet obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendū.

X I. Ita qui in deditionem puram à duce accipitur, eo jure acceptus censetur ut de eo victoris populi aut regis arbitrium sit. cujus exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedoniæ rege, qui se, ille Anicio, hic Paulo dederunt.

X I I. Sic adjecta cautio, *ita ratum sit, si populus Romanus censuisset*, quam sæpe in sponsonibus invenias, efficit ut ratihabitione non secuta, dux in nihil ipse reneatur, nisi si quâ locupletior factus sit.

X I I I. Et qui oppidum tradere promiserunt, possunt præsidium dimittere, ut fecisse Locrenses legimus. Liv. l. XXIV, §. IV.

Annotata ad Caput XXI I.

Prior questio definienda est ex eo quod alibi diximus] Vide Camdenum §. II. in anno C I O I O X C I V: in pronuntiato Comitum Mirandæ in causâ Haukinfi.

De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet] **B**elisarius Gotthis: *ὁ γὰρ ἐσθρὸν κλέροι τὰ βασιλῆως ἀρχαῖα δροικῆσασιν. νε- que enim nos jus habemus o, dinandi res imperatoris.* §. VII.

Inducias dare ducum est] Vide Parutam lib. v.

In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se deditibus] §. VIII. **N**on magis probabile erat in re simili effugium quo usus Bajazetes adversus Servios Cratovianos; narrante Leuclavio lib. VI. §. IX.

In ea potestate, quæ Romanis moribus etat maxima] Vide Sallustium in bello Catilinario. Tullianæ huic cavillationi non dispar illa Confalvi in Ducem Valentinum Guicciardini libro VI.

C A P V T XXIII.

De fide privata in bello.

I. Resellitur sententia statuendi privatiõs fidei hosti data non obstringi.

II. Ostenditur obstringi eos etiam pirata & latrones: & quatenus:

III. Minor hic non excipitur.

IV. Error an liberet:

V. Solvitur objectio sumta, ex publicæ utilitate.

VI. Aptantur ante dicta ad fidem datam redditus in carcerem:

VII. In certum locum non redeundi: non militandi.

VIII. Non fugiendi.

IX. Captum alii se dare non posse.

X. An privata cogendi sint à suis potestati- bus implere quod promiserant.

XI. Quatuor interpretatio in hujusmodi pactis adhibenda.

XII. Quomodo sumenda voces vita, restium, adventus, auxilii.

XIII. Rediisse ad hostem quis descendit:

XIV. Iusta auxilia quæ, in deditione, sub conditione facta.

XV. Quæ ad executionem pertinent, conditionem non facere.

XVI. De talium pactorum obsidibus.

Ciceronis est illud satis tritum: *Etiam si quid singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda*: singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum est inventos esse juris magistros, qui docerent pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere: at quæ à privatis fierent non item. Nam cum privati jura privata habeant quæ obligare possunt, & hostes ca- Bart. in l. conventio.

paces

num D. de
pactis, Zaf.
in apol. con-
tra Eckium.

paces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediatur? Adde quod nisi id statuatur, datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri sæpe, & hæc obtineri à captivis fide privatorum sublata non poterit.

Hoc libro c.
XIX, §. 2.

Supra l.
11, c. XI, §.
7, & lib.
III, c. XIX.
§. 5. Oldr.
conf. 7. Co-
var. de ma-
trim. p. 11.
c. 3, §. 4. n.
21.

II. Imo non hosti tantum illi quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data privatim fides obligat perinde ut de fide publica supra diximus. Id interest, quod si metus injustus ab altero incus impulerit ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem, aut si alter nolit sibi eam præstare potest. Quod in metu præcedente ex bello publico jus gentium locum non habet. Quod si & jusjurandum accesserit, jam omnino quod promissum est, præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium, si in hostem publicum commissum sit, puniri ab hominibus solet: si in latrones aut piratas, dissimulari odio eorum, quorum commodum agitur.

III. In hac quoque privata fide minorem non excipiemus, qui ejus status est, ut actum intelligat. Nam quæ minoribus consulunt beneficia ex jure sunt civili. Nos de jure gentium querimus.

Lib. II, c.
XII, §. 6.

IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare à contractu recedendi si id quod per errorem creditum fuit, in mente agentis vim haberit conditionis.

c. XXII.
c. 7.

V. At quousque se extendat privatorum in paciscendo potestas difficilius inspectio est. Quod publicum est à privato alienari non posse satis constat: nam sine ducibus quidem belli id permittum est, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipsorum actionibus ac rebus queri potest, quia videmus hæc quoque concedi hostibus non posse sine aliquo damno partis: unde videri possunt talia pacta illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem sacramento datam. Sed sciendum est ea pacta quæ malum majus aut certius evitant magis utilia quam damno etiam publico censeri debere, quia minus malum induit rationem boni: *ἢ τῶν κακῶν ἐπιλέγειν τὰ μετρίωτα*, ut ait quidam apud Appianum, neque vero fides sola qua quis potestatem ipsam sui & suarum rerum non abdicat, neque utilitas publica sine legis auctoritate id efficere possunt, ut quod factum est, etiamsi contra officium factum esse detur, irritum sit & effectu juris omni careat. Lex quidem posset adimere subditis aut perpetuis, aut temporariis hanc potestatem: Sed neque lex hoc semper facit, parit enim civibus: neque semper facere potest: nam leges humanæ, ut alibi diximus, vim obligandi tum demum habent, si lætæ sint ad humanum modum, non si onus injungant, quod à ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta specialia quæ tale quid aperte præ se ferunt pro legibus haberi non debent: Generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ sunt, ut casus summæ necessitatis excludant. Quod si actus qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere veritus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit, id quod sui juris non erat, maxime si juratus id fecerit.

Lib. I, c. IV.
g. 7. 21.
Lib. I, cap.
XIV, §. 12.

Punic.

VII. Promissio captivi de redeundo in carcerem merito toleratur. Neque enim deteriore reddit captivi conditionem : non ergo ut quidam existimant gloriose tantum fecit M. Atilius Regulus, sed & quod debebat: *Regibus, inquit Cicero, non debuit conditiones pactionesque bellicas & hostiles perturbare perjurio.* Nec obstat illud:

Atqui sciebat quæ sibi barbaras

Tortor pararet.

Nam & hoc fieri posse jam scierat, cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis scriptoribus rem narrat Gellius, octo postliminium justum non esse sibi responderunt, quoniam * de jure vinciti forent.

VIII. Solent & promittere quidam ne in certum locum redeant, ne adversus eum, qui ipsos in potestate habet, militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, ubi sic Ithomenses promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterior nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ, sub lege, *μὴ δὲνα φέρειν ὄπλων πολέμων κατ' ἀντὶν*, Ne adversus Carthaginienses eorum quisquam arma hostilia ferret. Simile pactum habet in Gothicis * Procopius. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium quod patriæ debeatur. At non quicquid contra officium est, statim & irritum est, ut & alibi, & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo, quod jam est in hostis manu. Nihil enim deterior sit patriæ causa, cui is qui captus est, ni liberetur, jam perisse censendus est.

IX. Promittunt & nonnulli non fugere, tenet hoc eos, etiam si vinciti promiserint, contra quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari, aut mitior obtineri custodia. Si vero vincitus sit postea, ira demum liber erit si ideo promiserit ne vinciretur.

X. Satis inepte quæritur an qui captus est alii dedere se possit. Nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, aut partim belli jure, partim concessu ejus qui bellum gerit secundum ea, quæ supra exposuimus.

XI. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati si in fide præstanda negligentes sint, à suis potestatibus cogendi sint, eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solemniter, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur, alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si à privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos recitante Gellio scripserat, multis * in senatu placuisse, ut ii de decem captivis, qui redire nolent, datis custodiibus, ad Hannibalem deducerentur.

XII. De interpretatione, tenenda regulæ jam aliquoties memoratæ, ut à proprietate verborum non recedatur, nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretemur verba contra eum, qui legem dedit. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt: sunt enim hæc diversa. Venisse auxilium recte dicitur, si sit in

Off. III.

Horat.

Lib. VII,
c. 18.

Lib. I.

Goth. III.

Lib. III, c.
VI, §. 23.
& seq.

Lib. VIII,
c. 8.

Lib. II, c.
XVI, §. 2.
Hoc lib. c.
XX, §. 26.

conspectu, etiamsi nihil agat; nam ipsa præsentia suam vim habet.

*De Off. III.
Lib. VIII.
c. 19.*

XIII. At rediisse ad hostem non dicitur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligi debet, ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratorum Ciceroni, stulte callida, quæ fraudem in se & perjurium habeat. Eadem Gellio fraudulenta calliditas, à Senflore ignominii notata, qui eam adhibuerant inestabiles & invisi.

XIV. * Iusta auxilia in pactis deditiois non faciendæ si ea advenierint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

XV. Notandum & hoc, si quid de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui locus postea dominum mutaverit.

*Hoc libro c.
20. s. 58.*

XVI. De obsidibus tenendum quod supra diximus, plerumque eos accessionem esse principalis actus: sed tamen conveniri etiam posse, ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est ut accessio tantum credantur.

Annotata ad Caput XXIII.

§. VII. **D**ejurio vincti] id est capitis minores, ut Horatius de Regulo loquitur.

§. VIII. *Procopius] Gotth. II de Herulis.*

§. XI. *In senatu placuisse] idem jam ante Senatus redire eos coegerat, quos Pyrrhus sub conditione dimiserat. Appianus Exc. Legat. nu. 6.*

§. XIV. *Iuxta auxilia in pacto deditiois] Sunt ejus pacti exempla quatuor in III Gotthico Romano Procopii. Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. de Castello Corsicæ apud Bizarum Historiæ Genuensis x. alia libro XVII. & in bello in Mauros. Habet tale & Cromerus lib. XI.*

C A P V T X X I V.

De fide tacita.

I. Tacite quomodo fides interponatur.

II. Exemplum in eo qui in tutelam recipi à populo aut rege expetit:

III. Qui colloquium postulat aut admittit:

IV. Huic tamen dum collocutori non noceat

integrum esse res suas promovere.

V. De muris signis ex consuetudine aliquid significantibus.

VI. De tacita approbatione Sponsionis.

VII. Pana quando tacite remissa.

*ea lege, D.
locati.*

*Lib. II. c.
IV. s. 4.
L. III. c. II.
7. 8.*

Silento quædam conveniri non male à Javoleno dictum est, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus usa venit. Causa hæc est, quod consensus qualitercunque indicatus & acceptatus vim habet juris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas, ut non semel jam indicavimus. Quædam natura insunt actui.

II. Exemplum sit in eo, qui aut ab hostibus, aut ab externis veniens, in alterius populi, aut regis fidem se dat. nam hic quin tacite se obliget, nequid faciat adversus eum statum, in quo præsidium petit,

tit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui Zopyri factum à reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem perfidiam in eos ad quos confugerat, excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio, qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Simone Virgilius:

*Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.*

Liv. lib. 3.

Æneid. 13.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, * tacite pollicetur, collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari, pronuntiat Livius: addit colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendose eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc à Valerio Maximo judicium refert: *Nimia gloria cupiditas perfidum existere coegit.* Quamobrem mirari subit, cur scriptor libri octavi belli Gallici Cæsaris, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. Labieni referens adjecerit, *insidelitatem ejus* (Comii scilicet) *sine ulla perfidia judicavit comprimi posse*, nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est.

Libro
XXXVIII.

Lib. 5, c. 6.

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est, quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, specie colloquii avertere hostem à belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur. quare qui deceptum spe pacis regem Perseum arguebant, non tam juris & fidei, quam animi excelsi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis diximus, satis potest intelligi. Ejusdem generis erat fraus illa qua Asdrubal ex Ausetanis saltibus exercitum servavit, & qua Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidit, utrumque narrante Livio. Quorum exemplum imitatus * L. Sylla bello sociali apud Eferniam, ut apud Frontinum legimus.

Liv. l. XLII.
L. III, c. II.
§. 6. & seq.
Liv. l. XXVI.
& xxx.

Lib. 1, c. 5.

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim vitæ & rami olivarum, apud Macedones hastarum erectio, apud Romanos * scuta capiti imposita, * signa supplicis deditiois, quæ proinde obligant ad arma ponenda. Qui vero deditioem accipere se significat, an obligetur & quatenus, ex his quæ supra dicta sunt, petendum est. * Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus, quam si voce petitum esset.

VI. Sponsio à ducibus facta quatenus tacite approbata, à populo aut rege censerī debeat, & hoc jam supra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, cujus rei alia causa extra voluntatem fœderis probandi dari non possit.

Lib. III.
c. IV, §. 12.
& XI, §. 15.
Lib. II, c. XXV.
§. 17. &
Lib. III, c.
XXII, §. 7.

VII. Pœnæ remissio ex sola dissimulatione non potest colligi: sed opus est accedat actus talis, qui aut amicitiam per se ostendat, ut fedus amicitiae causa; aut opinionem de tali virtute cui merito ante facta condonari debeant, sive ea opinio verbis indicata est, sive rebus quæ ex more institutæ sunt, ad talem significationem.

Annotata ad Caput XXIV.

§. III.

T *Acite pollicetur collocatoribus id innoxium fore] Merito Agathias Ragnarim Hunnum culpatur, quod abeuntem à colloquio Narsetem telo transfigere voluerit. Agath. lib. II.*

§. IV.

L. Sylla] Et Cæsar Dictator adversus Tencteros & Vsiopes, Ap- pianus Exc. Legat. n. 16.

§. V.

Scuta capiti imposita] Appianus Civilium II.

Signa supplicis deditiois] Apud Persas manus post tergum complicata. Ammianus lib. XVI II. ad quem locum notata Lindenbrogii vide. scuta & vexilla perversa apud Romanos. Notat idem Ammianus libro XXVI. Submittere vexilla. Latinus Pacatus Panegyrico. Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere. Plinius lib. XXII. qui victi se dedunt inermes supplicat, ait Servius ad I Æneid.

Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii] ignis succensus petiti colloquii signum apud Septentrionis populos. Meminit Iohannes Magnus & alii. Plinius lib. XV, 30. de lauru: Ipsa pacifera ut quam præterdi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.

§. VII.

Pœna remissa] Tractat Polybius servatus in Excerptis Legationum num. 22. an si remissa sit pœna iis qui facinus fecere, simul remissa sit mandatoribus. Non puto. Singulos enim tenent sua delicta,

CAPUT XXV.

Conclusio cum monitis ad fidem & pacem.

I. Monita ad fidem servandam.

II. In bello pacem semper spectandam:

III. Et amplectendam etiam cum damno, Christiani præsertim.

IV. Utile ad victus:

V. Et victori:

VI. Et quorum res dubie sunt.

VII. Pacem saltam summa religione servandam.

VIII. Votum & finis operis.

A Tque hic finire me posse arbitror, non quod omnia dicta sint, quæ dici poterant, sed quod dictum. satis sit ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera, adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, sicut, cum de bello suscipiendo agerem, monita quædam de bello, quantum fieri potest, declinandam adieci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & post bellum valeant, ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum ne spes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur, ut Cicero dicit, sed & major illa gentium societas: Hac sublata ut vere Aristoteles ἀνθρώπων ἡ ἀρετὴ ἀλλήλων χάρις τὸ ἀνθρώπων, tollitur, quod inter homines est, commercium. Itaque merito idem ille Cicero nefarium esse ait, fidem frangere quæ continet vitam: Sanctissimum, ut Seneca loquitur, humani pectoris bonum: quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores, quanto cæteris impunitius pec-

Off. III.

Rhet. ad

Theod. I.

c. 15.

Epistola

LXXXVIII.

cant : Itaque fide sublata * feris erunt similes, quarum vim omnes exhorrent. Et iustitia quidem in cæteris sui partibus sæpe habet aliquid obscuri : at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque usurpatur, ut de negotiis omnis dematur obscuritas. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientia, deinde & famæ causa qua stat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos qui ipsi fallendi artes instillant, idipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina, quæ hominem hominibus infociabilem facit, adde & Deo invisum.

Cic. pro D.
Rgf.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri, nisi semper in pacem prospiciat. Verissime enim dictum à Sallustio : *Sapientis pacis causa bellum gerere* : Cui congruit Augustini sententia : *non pacem quæri ut bellum exerceatur, sed bellum geri ut pax acquiratur*. Ipse Aristoteles non semel accusat gentes, quæ bellicas actiones, quasi pro ultimo fine sibi proponerent. Ferrinum quiddam vis est : quæ in bello maxime eminet : quo diligentius curandum est ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

Oratione ad
Cæs.

Epist. I. ad
Bonif.
VII Pol. II,
& XI,

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, & malefactorum, & damnorum & sumtuum condonatione non male constat : præcipue inter Christianos, quibus pacem suam Dominus legavit. Cujus optimus interpretes nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem quærere. Viri boni est initia belli inivitum suscipere, extrema non libenter persequi : ut apud Sallustium legimus.

Rem. XII,
18.

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit : primum eos, qui minus valent : quia periculosum est longum cum valentiore certamen, & ut in navi fit, jactura aliqua redimenda major calamitas, omnia ad spe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus, hunc sensum * Aristoteles sic enuntiat : *κρείττων τῶν κρείττοσι μέρει τῶν ὑπερχόντων ἀποβῆξαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας ἀυτῶν αὐτοῖς χεῖμασι ἀποβῆξαι*. Satis est his, qui plus pollent aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.

V. Sed & eos qui validiores sunt : quia bonis suis rebus, ut idem Livius non minus vere ait, ampla ac speciosa dantibus pax est : ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim Mars communis : *διετίθει*, ait Aristoteles, *τὰς μετῴουσι τὰς ἐν πολέμῳ ἄς πολλὰ καὶ ἀποβῆξαι γίνονται*. Cogitandum in bello quam multa et quamque improvisa mutationes accidere soleant. In oratione quadam pro pace apud Diodorum culpantur *οἱ τὸ μέγεθος τῶν ἐνημερημάτων ἀποσφραγίσθαι, ἕως αὐτῶν τύχης ἐν ἐναλλὰξ ἐπίστροφῆς βραδύειν τὰ καὶ πόλεμον ἀσπίτημάτα*, qui rerum gestarum à se magnitudinem extollunt, plane quasi non is mos esset fortune belli prospera vicibus largiri. * Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi morientium belluarum morsus.

VI. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero Cæsare auctore, optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque confidit.

Bel. civill. I,

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus, servanda omnino ob eam quam diximus fidei sanctimoniam, sollicitèque cavenda, non

tantum perfidia, sed & quidquid animos exasperat. Nam quod de privatis amicitiiis dixit Cicero, ad has publicas non minus recte apud, quæ cum omnes summa religione ac fide tuendas, tum eas maxime ex inimicitiiis revocatae sunt in gratiam.

VIII. Inscribebat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum quorum res Christiana in manu est, & ipsam mentem divini humanique juris intelligentem ducit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos * homines, Deo carissimum animal.

Annotata ad Caput x x v.

§. I.

Foris erunt similes] Legati Iustiniani apud Procopium Persicorum II. Chosroen sic alloquuntur: *εἰ μὴ πρὸς παρόντα σε, ὁ βασιλεῦ, οἱ λόγῳ ἐγγυνοῦτο, ἐκ ἂν περὶ φόνου καὶ Χοσροῦ τῆς Καβάδα ἐς γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐν ὁποῖοις ἡεὶν ἀκροβουῖα μὴ τὸς διωμισμομένους σοὶ ἐναγχοῦ ὄρεκε, ὁ δὲ ἐν ἀνθρώποις ἀπάντων ὕστατον τε καὶ ἐχρυσώτατον εἶναυ δοκεῖ τὸ ἐς ἀλλήλους πίστως τε καὶ ἀληθείας ἐνέχερον. Διελύσαντα δὲ πῆς αποιδῶς, ὡς ἡ ἐλπίς ἀπολέλειπται μόνη τοῖς Διὰ τὸ ἐν πολέμῳ κακοπραγίαν ἐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιωτὸν εἶναι, καὶ ἡδ' ἄλλο ἔδεν τὸ τοῖσιν εἶπει πῆς ἀγ εἶναι, ἢ τῶν ἀνθρώπων τὴν διαίτην ἐς τὴν τῶν θεῶν μετὰ βελήσῃ. ἐν ἡδ' τῷ μηδὲ μὴ ἀνένδεον, τὸ πολέμῳ ἀπέχοντα ληλείψεται πάντας. πόλεμῳ δὲ, ὁ πῆρας ἐκ ἔχον, ἐξοικίζειν τὸ φόνου τὸς ἀντὶ χρυσῶν ἐς ἀεὶ πύθουκεν.* Nisi ad te presentem, rex, hac haberetur oratio, nunquam putassemus Chosroen Cabada filium cum armis intraturum in fines Romanos, consentis primum iuramentis juratis, quod inter homines summum firmissimumque creditur veritatis & fidei pignus, ruptis præterea federibus, quæ sola spes relinquitur iis qui ob belli mala non in tuto vivunt: Quid enim hoc aliud esse dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare. Nam sublati federibus, sequetur ut omnes inter se aterna gerant bella. Bella autem sine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant naturæ suæ extorres.

§. IV.

Aristoteles sic enuntiat] Philo vero de constitutione principis hunc in modum: *εἰρήνη καὶ ἡ σφοδρὴ ἐπιζήμιον, λυσιτελεῖσιν πολέμῳ, Pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.*

§. V.

Et maxime metuenda desperantium audacia]
Δεινὴ γὰρ καὶ ἡγεῖται δεισιμαχίῳ λείοντι.

§. V.

Quippe timenda etiam morientis lustra leonis.
Homines, Deo carissimum animal] Sic Chrysothomus sermone de Eleemofyna dixit: *ἀνθρώπων τὸ περισπῆσθαι ζῶον τῷ Θεῷ.*

FINIS

Librorum de jure Belli ac Pacis.

*Ex vita S. LVDOVICI Regis Francorum descripta
à Joinvillio, cap. lxxxix.*

Qui in magno erant regis consilio sæpe eum reprehendebant, quod tantum laboris sumeret ad pacem inter externos repouendam; mendose eum facere quod non eos bellare sineret; aliquando post fore ut rectius transigatur. Respondebat rex non recte eos loqui. Si, inquit, Principes & dynastæ vicini regni mei viderent me facile perpeti ut bella inter se gererent, dicerent inter se: Rex Francorum dolo malo non bellare paritur, atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incurfarent, unde malum regno meo venire posset: Præterea fieri posset ut & Dei iram in me accerferem, cum dicat Deus benedictos esse qui operam dant ut ad pacem & concordiam reuocentur discordantes. Affirmare possum & Burgundiones & Lotharingos conspecta regis bonitate & iustitia tam ejus fuisse amantes eique obsequentes, ut causas controversiarum inter ipsos ortarum apud ipsum agerent. Vidi eos sæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia in quibus Rex erat.

*forte Legendus
not.*

*Ex vita ejusdem juxta Mandata S. LVDOVICI Regis data
filio ex Actis Collegii Rationalium in urbe Parisiensi.*

Si qua controversia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Siquid alieni habere te animadvertas quod aut te aut majores tuos cepisse constet, fac illico restituatur. Cave bellum geras adversus Christianum quemquam, nisi ex multorum consilio, & ita si bellum evitare non possis. Quod si bellum habeas abstine ab Ecclesiasticis & iis qui tibi nihil nocuere. Si inter subditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri potest. Sæpe specta quid Bailivi, Præpositi, & alii officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut si quid corrigendum sit id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regner in regno tuo.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

Cum circa hoc tempus in manus nostras venisset scriptoris hujus commentatio in epistolam Pauli ad Philemonem, visum est eam hic ponere, tum ut cum majori opere seruetur, tum quia quaedam continet non aliena ab his quae in hoc opere, lib. I. cap. II. & lib. III. cap. VII, & cap. XIV tractantur.

H V G O N I S G R O T I I
C O M M E N T A T I O
I N E P I S T O L A M
P A V L I A P O S T O L I
A D P H I L E M O N E M.

Π Αὐλῶ δέσμιος ἑστί τοῦ Ἰησοῦ, Paulus vincetus Christi Iesu] Romæ agens sub militis, eadem catēna vinceti, custodia. Act. XXIIX, 16. Genitivus hic causam significat, ut & infra 9. Ephes. II. 1. II Tim. I. 8. pro quo Ephes. IV, I. δέσμιος ἐν κυρίῳ, vincetus in Domino.

Καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, & Timotheus frater] Fratres vocabant se mutuo Christiani ob communem regenerationem. Timotheus perpetuus sermone Pauli comes, ut videre est II Tim. III, 10. etiam Romæ ipsi aderat Eph. I. I Coloss. I.

Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ Philemoni dilecto] Philemon nomen est græcum, quo appellatus fuit & Poëta nobilis, & rerum naturalium scriptor quidam Plinio memoratus. Videtur habitasse Ephesi, ubi Onesimus postea episcopatu functus est, ut & Ignatii literæ, & alii scriptores tradunt. Hunc Philemonem dilectum sive carissimum vocat Paulus, quod eum interiore quadam amicitia, ut virum valde pium, completeretur.

Καὶ συνεργά ημῶν ὁ ἀδελφός & adiutori nostro] id est uni presbyterorum illorum, qui Ephesi plures erant. Act. XX, 17. omnes autem πρεσβυτέρους, atque etiam πρεσβυτάδας, quæ faminis ad Christum vocandis dabant operam, Apostoli sui operis adiutores vocabant. Rom. XVI. 3. 9. Philipp. II. 25. Coloss. IV. II.

2. Καὶ Ἀπφία τῇ ἀγαπητῇ & Appia dilecte] Appia nomen est Romanum. II mutatur in φ more Hebræo.

Καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συνεργῶτι ημῶν ὁ ἀδελφός Archippo commilitoni nostro] Evangelistæ munus hic obuisse videtur, modo Ephesi agens, modo Coloss.

sis. Col. iv. 17. ubi postea eum refedisse, ac sic episcopum factum testatur Ambrosius. Tales ob molestiam muneris commilitones suos vocare Paulus solebat, ut videre est Philipp. ii. 25.

Καὶ τῆς κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίας ἢ Ecclesia qua in domo tua est] ad Philemonem hoc referendum, cui præcipue inscribitur hæc epistola. In ejus domo complures erant Christiani. Etiam tres Ecclesiam faciunt, teste Tertulliano. Sic in Aquilæ, & Priscillæ domo, qui erant, ecclesia dicuntur. Rom. xv. 15. I Cor. xvi. 19. & qui in Nymphæ domo. Col. iv. 15.

3. Χάρις ὑμῖν, καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Gratia vobis ἔρχεται ἀπὸ τοῦ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἔξ Ἰησοῦ Χριστοῦ.] precatur illis favorem Dei, & Christi, & prospera omnia, quæ Hebræi pacis nomine solent appellare. Vtitur sæpe hac precatione Paulus, ut I Cor. i. 3. II Corinth. i. 2. Gal. i. 3. Ephes. i. 2. Col. i. 2. I Thess. i. 1.

4. Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου Gratias ago Deo meo] Gratias Deo debemus pro donis, non tantum in nos, sed & in alios collatis. Rom. i. 8. I Cor. i. 4. Ephes. i. 16.

Πάντοτε μνησθε μου ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου semper memoriam tuam faciens in orationibus meis] eadem verba habes dicto loco Eph. i. 16. unde discas προσευχάς orationes hic dici omnes ad Deum allocutiones, etiam per quas non poscitur aliquid, sed gratiæ aguntur.

5. Ἀκούων σου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν audiens charitatem tuam ἔξ fide] Causam reddit suæ gratiarum actionis, qualem videbis & dictis locis. Rom. i. 8. I Cor. i. 4. Ephes. i. 16. Egregia hic biga nominatur dilectio & fides. Vid. I Cor. xiii. Gal. v. 6. Ephes. vi. 23. I Thess. iii. 6. I Tim. i. 14, vi. 11. II Tim. i. 13, 11, 22.

Ἦν ἔχεις πρὸς τὸ κύριον Ἰησοῦν quam habes in Dominum Iesum] hoc ad fidem refertur.

Καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους ἔργα ἔργα erga omnes sanctos] Hoc ad dilectionem. Sancti vocantur Christiani omnes, ut Ephes. i. 1. & alibi sæpe.

6. Ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστεως σὺ ἐνεργῆς γίνῃται ἐν ἐπιγνώσει πάντος ἔργου καθὼς τὰ ἐν ὑμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, ut communicatio fidei tua efficax fiat, in agnitione omnis boni operis, quod est in vobis in Christum Iesum.] Est primum hic trajectio. Nam verba illa εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν in Christum Iesum pertinent ad id quod præcessit τῆς πίστεως σου fidei tua. Deinde κοινωνία τῆς πίστεως communicatio fidei, positum est pro ipsa fide, quæ Philemoni cum aliis illis Christianis erat communis. Et ἐν ἐπιγνώσει in agnitione hic παθητικῶς passive sumitur, habetque innotescendi significationem. Sensus enim est: eo spectabat tua ista dilectio, ut fides, quæ tibi cum aliis sanctis communis est, actiuosa fieret, ac sic cognosceretur per bona illa opera, quæ abs te, aliisque procedunt. Ἐνεργῆς γίνῃται efficax fiat hic dicitur eodem sensu, quo πίστις δι' ἀγαπῆς ενεργουμένη fides quæ per charitatem operatur. Gal. v. 6. Inde sequitur ἐπιγνώσις id est patefactio ejusdem fidei. Ostenditur enim fides per opera. Jac. ii. 18.

7. Χαρὴν ἣν ἐχομεν κοινὴν καὶ ἀφ' ἡμῶν Gaudium enim magnum habemus ἔξ consolationem] merito inquit, gratias Deo pro istis vestris virtutibus habeamus, quia nobis maximum inde gaudium, &

in malis, quæ Evangelii causa toleramus, solatium provenit. Sic & 11 Cor. VII, 4, 13. 1 Theff. III, 7.

Ὁ πὶ τὰ σπλάγχνα τῶν ἀδελφῶν ἀναπέπασθαι] ἀδελφῶν, ἀδελφῆ quia viscera sanctorum resocillata sunt per te, frater] σπλάγχνα viscera hic pro animo, ut Sirach. xxx, 7. xxxiii, 5. Itaque ἀναπέπασθαι τὰ σπλάγχνα resocillata sunt viscera, & infra 20: ἀνάπασθόν μου τὰ σπλάγχνα refice mea viscera parem sensum habet, cum illo ἀνάπασσον τὸ ἐμὸν πνεῦμα resocillantur mentis spirituum, 1 Cor. xvi, 18. Pauperes inquit tranquillo sunt animo, eo quod experiendo didicerint, in tuis divitiis paratum esse suis necessitatibus subsidium.

8. Διὸ πολλὴν ἐν Χριστῷ παρήσπιον ἔχων ἐπιπέσσει τὸ ἀνῆκον] Quapropter multam in Christo fiduciam habens præcipiendi quod tui officii est.] Apostolica functio à Christo mihi injuncta hoc jus mihi dat, ut tibi Christianique aliis ea præcipere possim, quæ officii vestri sunt. Παρήσπιος fiducia vox ex Græco sermone ad Syros venit latiore significato, ita ut sæpe jus, auctoritatem significet.

9. Διὰ τὴν ἀγάπην μου πρὸς σὺν] propter charitatem magis obsecro] malo ut amicum precari per necessitudinem amicitiae nostræ.

Τοῖσ' ἐγὼ ὡς cum sim talis] id est, ad preces descendo, cum talis sim, qualem me esse nosti.

Ὡς Παῦλος] nempe Paulus] tot Ecclesiarum conditor,

Πρεσβύτης senex] jam & provec̃ta ætate, cui multa concedunt, etiam ignoti.

Νῦν δὲ ἐν δεισμῷ] Ἰησοῦ Χριστοῦ nunc autem ἐν vinculis Iesu Christi] id est, propter Christum vinc̃tus, ut modo diximus. Magna debetur reverentia iis qui dura ferunt honestissimis de causis. Coloss. iv, 18. Ephes. iv, 1.

10. Παρακαλῶ σε obsecro te] Ἐξορκῶ σε hic precandi, aut potius deprecandi habet significationem. Servi si quid deliquissent precatorem sibi parare solebant, ut notat ad Terentium Donatus. Similis est huic deprecatio Plinii pro liberto Sabiniani epistola libri noni undecima & vicecima.

Περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησται ἐν τοῖς δεσμῶσι μου] pro filio meo quem genui in vinculis meis.] quem hic Romæ, dum vinc̃tus sum, Christianum feci. Dei opus est regnare hominem. Sed tanta est ejus bonitas, ut in nominis sui consortium ministros suos admittat. 1 Cor. iv, 15. Galat. iv, 19. Sic & σώζουσιν salvaro dicuntur Apostoli. Rom. xi, 14. & alii. 1 Cor. vii, 16.

Τὸν ποτὶ σοὶ ἀχρησθῆναι] tibi aliquando inutilis fuit] deprecantium mos est rerum asperitatem verbis lenire. Onesimus non utilis modo Philemoni fuerat, sed & damnum dederat. Conjuncta esse solent fuga, ac furtum. Itaque in Codice Justiniano titulum de servis fugitivis, sequitur ille de furtis, Martialis,

A pedibus didicere manus peccare protervæ:

Non miror furem qui fugitivus erat.

Et qui servum vendebant, promittere solebant furem non esse, fugitivum non esse. L. Cum in venditione, L. Lucius. §. ult. L. evicta re. §. ult. L. Si emptor. L. Si ita quis, L. Quia dicitur, D. de Emtionibus.

bus. L. quoties D. si familia furtum fecisse dicatur. L. Et emptor ꝑ. venditorem D. de act. empt. Varro II de re Rust. Seneca Controversia III, XI.

12. *Νῦν δὲ σοι, καὶ ἐμοὶ ὡφελήσων* nunc autem & mihi & tibi utilis] quia Paulo utilis erat, erat & Philemoni. Communia enim sunt τὰ ᾧ φίλων amicorum, alludit ad nomen Onesimi.

Ὁν ἀνέπεμψα quem remisi] nempe cum hac epistola.

Σὺ δὲ αὐτὸν, τῷ σοι πατρὶσι καὶ ἐμῶν σπλάγχνα, ἀποστολάς Tu autem illum, id est mea viscera, suscipe] ἀποστολάς ἀνεῶν varias habet significationes, omnes ad benevolentiam & beneficia pertinentes, ut apparet Act. xviii, 26. Rom. xiv, i, 3, xv, 7. Hic interpreter benigne in domum recipere, quomodo Act. xxix, 2, τὰ ἐμὰ σπλάγχνα mea viscera, id est, ita mihi dilectum, quomodo viscera nostra diligimus.

Sic apud Plautum :

meum corculum.

13. *Ὁν ἐγὼ ἐβόλημι παρὰ ἑμαυτὸν κατέχειν* quem ego volebam mecum retinere.] Est hic indicativus pro subjunctivo more Græco, Voluissim eum mecum retinere, nempe nisi obstitissent rationes aliæ, quæ jam sequentur. De hoc loquendi genere, vide quæ diximus ad Matth. xxvi, 39.

Ἴνα παρὰ σοῦ διακονήσῃ ut pro te mihi ministraret] ut mihi præstaret quæ tu si hic esses præstiturus mihi omnia esses.

Ἐν τοῖς δεσμοῖς τῶν Ἐυαγγελίων in vinculis Evangelii] In his vinculis, quæ Evangelii causa sustineo. Idem loquendi genus, quod habuimus supra 9.

14. *Χωρὶς δὲ ᾧ σὺ ἡγάμενος ἔδεν ἠθέλησαι ποιῆσαι* præter tuam autem sententiam nihil volui facere.] Nolui eo uti, nisi te ultro id volente.

Ἴνα μὴ ὡς ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀγαθὸν σοι, ἀλλὰ ἐξ ἰκασίου uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.] Si eum Paulus reinuisset, non tam apparuisset voluntas Philemonis, quam si eum ad se missum ipse ad Paulum remitteret. Seneca II de Benef. iv. *Si vis scire an velim, effice ut possim nolle.* Ἐκασίον voluntarium, & ἀναγκάσιον necessarium, sive τὸ κατ' ἀνάγκην ex necessitate inter se opponuntur, ut I Pet. v, 2. Sic libera voluntate aliquid exsequi, & ex necessitate, inter se opponit Paulus Iuriconsultus I. Atqui natura ꝑ. Si libero D. de negotiis gestis. Laus autem non debetur nisi liberis actionibus.

15. *Τάχα ᾧ Διὰ τὸ σοφίσταν* enim ideo] quasi dicat, forte id Dei consilium fuit, cum eum fugere permisit. Confer Gen. xlv, 5.

Ἐχωρείδην discessit] Vides & hic quod modo diximus, lenitate verbi mitigari id quod in re est asperum. ἐχωρείδην dixit, pro fugit. Talia sunt, quæ Græci ἀφηνεισµὸς honestas appellationes vocant.

Περὶ ὥραν ad horam] id est ad modicum tempus. Idem loquendi genus II Cor. vii, 8. Gal. ii, 5. I Thess. ii, 17.

Ἴνα αἰώνιον αὐτὸν ἔχῃς ut æternum illum recipias] ut à me correctus perpetuo tibi sit utilis. Αἰώνιον æternum ita hic dictum, quomodo apud Horatium, *Serviet æternum.* Doctrina Evangelica non tollit statuum differentias, & imperia dominorum in fervos, ut apparet I. Tim. vi, 2, 2. Tit. ii, 9. I Pet. ii, 16. Eph. vi, 5, 6. Coloss. iii, 22,

Nulla ergo causa est, cur Christianus, qui ut Dominus in servos habere imperium potest, non possit habere in subditos, ut princeps. Patria sunt in domo dominus, in regno rex. Seneca III de beneficiis, 18. *Si servo, quo minus in nomen meriti perveniat, necessitas obest, & patendi ultima timor, idem istud obtabit & ei, qui regem habes, & ei qui ducem, quotiam quanquam sub dispari titulo varia in illos licent.* Ideoque Petrus imperia regum & dominorum inter se æquat. Nam & servos male meritis domini non adito magistratu torquere, imo & occidere poterant. L. 1. D. de his qui sui, vel alieni juris sunt. Instit. eod. tit. §. In potestate. Nec Romæ tantum id jus fuit, sed & in Græcia. Vide Senecam Controversia v, 35. Venit enim hoc ex jure gentium, ut nos docent dicta juris loca. Hoc jure quomodo domini uti deberent, ex quo Christiani facti sunt, Paulus eos docuit, eadem dicturus regibus, si tam reges tunc fuissent Christiani, quam multi dominorum erant Christiani. Et Nicodemus & Iosephus Arimathensis senatores fuere, cum imperio, & puniendi potestate. Nam senatus tam publicus populi, quam urbis Hierosolymitanæ jus verberandi habebat, ut apparet Matth. x, 17. Act. v, 48. II Cor. xi, 24. imo & morte puniendi, si quando Romani id permitterent sicut generalem permissum habebant Iudæi occidendi alienigenam, qui intra templi septa intrasset. Hos tamen senatores, discipulos suos, Christus nunquam monet, ut ab eo munere desisterent. Et si id fecisset, rupisset haud dubie legem, quæ legitimo more ad tale munus vocatis imperabat, fungi eo munere, quod longe ab ipso abfuit, qui dum vitam egit mortalem factus fuit sub lege. Gal. iv. nec ullam ejus partem infringit ipse, aut aliis infringendi autor fuit.

16. *Ὡς ἔστιν δέσλων* non jam ut servum] Supple tantum quod sequentia ostendunt. Sæpe apud omnes gentes, maxime vero apud Hebræos, hæc particula subauditur: deinde repetendum ex superioribus *αἰσθητῶς* suscipere.

Ἄλλ' ὑπὲρ δέσλων sed supra servum] pertinentem ad te non solo jure herili, sed &

Ἀδελφὸν ἀγαπητὸν fratrem dilectum] nempe Christianis omnibus.

Μάλιστα ἐμοὶ maxime mihi] mihi qui ejus operam fidelem sum expertus.

Πόσῳ δὲ μᾶλλον σοι. quanto autem magis tibi] tibi multo carior, quam mihi esse debet, quia in tuo usu semper futurus est, dum voles

Καὶ ὡς καρρὶ ἐστὶν ἐν σαρκί] Corpus Onesimi non tam ipsius est, quam tuum est, κτήσεται καὶ χεῖρτα possessione ἐστὶν ἔμφαν. Apud Aristophanem Cario.

Τὸ σῶμα τῷ ᾧ ὄσσε ἐστὶ τὸ κύριον

Κρατεῖν ὁ δαίμων, ἀλλὰ τὸ ἐσθνηιδρὸν

Domino dominium corporis non dat sui

Fortuna, sed ei qui suum pretio facit.

Solent permisceri inter se *σῶμα caro* & *σῶμα corpus*, ut apparet ex Hebræo. Soph. i, 17. Ezech. x, 12, & alibi, collatis versionibus Græcis & Latinis.

17. Εἰ ἔν μοι ἔχεις κεινὸν *Si ergo me habes socium*] Si me habes pro amico, ac proinde rerum tuarum particeps.

Παραλαβὲς αὐτὸν *suscipe illum*] non modo poenam, quam jure tuo exigere poteris ei condona, sed & benignè eum excipe. In domum, in animum recepisti dixit in re plane simili Plinius in Epistola IX, 24. Ὡς μοι *sicut me*] nam amicus Paulo cum esset Onesimus, quod ipsi præstatur, Paulo ipsi præstari videbatur.

18. Εἰ δὲ ἡ δίκη σοι *Si autem aliquid nocuit tibi*] si quid fugiens abstulit.

Ἡ ὀφείλη αὐτὸν *debet*] aut si ex rationibus tuis reliquator erat. Nomen generis pro specie.

Τὸτο μοι ἐλόγησ' *hoc mihi imputa*] id meis rationibus imputa. Me pro eo fac tuum nomen.

19. Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ *Ego Paulus scripsi mea manu*] Vt certus sis, habes hic manum meam. Poteris me ubi voles convenire ex chirographo. Hoc est, quod scribere cautionem vocat Scholiastes ad L. Titius D. quæ res pignori, Adde l. lect. D. Si certum petatur. & L. Aurelius. §. quidam. D. De liber. leg.

Ἐγὼ δόπησω *Ego reddam*] hoc Latine dicitur pecuniam constituere, de quo titulus est in Digestis. Forma ipsa continetur his verbis, ἐγὼ δόπησω, aut satisfaciam tibi, ut habet Novella cxv. 6. Quæ inferi solet titulo Codicis, de pecunia constituta. Sic in l. Eum qui, §. Julianus, Formula hæc legitur. *Scripsi secundum mandatum Seji, si quid tibi debitum approbatum erit, me tibi cauturum, & soluturum sine controversia.* Et alia, L. quidam, eodem titulo: *Decem qua Lucius Titius ex arca tua mihi accepit, salva ratione usurarum, habes penes me domine.* Constitui autem pecunia potest, etiam quæ naturaliter tantum debetur, L. I. §. debitum. D. dicto titulo. Servi Dominis debere possunt, non quidem civiliter, sed natura. L. stipulatur, §. adhiberi, cum lege sequente. Sic & pro obligatione naturali rectè fidejussor accipitur. L. fidejussor. §. fidejussoribus. D. de fidejussoribus.

Ἴνα μὴ λέγω σοι ὅτι καὶ σεαυτὸν μοι προσφείδεις *ut non dicam tibi, quod est tuis mihi debes*] Est χύμα figura τῶ ὀρθοστυπώσεως sive reticentiæ, cum dicimus omittere nos velle quod maxime dicimus. Poteram dicere ait Paulus, te non tantum rerum tuarum, sed & tui ipsius mihi esse debitorem: nempe quia Philemon absque Paulo fuisset, mansisset in crassis tenebris vitiiisque, longè à spe salutis.

20. Καὶ ἀδελφὲ ἴτα *frater*] Καὶ hic est precantis, ut apud Hebræos. Ἐγὼ σε ὀνείμω ἐν κυρίῳ *ego te fruor in Domino*] id est, liceat mihi gaudere de tuis in Christo profectibus. Syr. xxx, 2. ὁ παυδίων τ' ἦν αὐτῶ, ὀνήσται ἐπὶ αὐτῶ *qui castigat filium suum gaudebit in eo.* Ignatius ad Magnesios: Διακόνε Σωλὸν εἶ ἐγὼ ὀνείμω *Diaconi Sotionis quo ego gaudeam.* Idem ad Ephesios: ὀνείμω ὑμῶν ἀφ' πάντες, *gaudeam vobis semper.*

Ἀνάπαυσόν με τὰ πάλωχνα ἐν κυρίῳ *refice viscera mea in Domino*] id est propter Christum fac me tranquillum hac de re.

21. Πισπιθὸς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι *confidens in obedientia tua scripsi tibi*] Fiduciam mihi facit, cognita illa tua, quam Euangelio præstas

obedientia. Ita ὑπακοή obedientia sumitur Rom. 1, 5. xv, 18. xvi, 19, 26. II Cor. vii, 15. x, 5, 6. I Petr. 1, 14, 22.

Ἐπίδως ὅτι καὶ ἰστέρος ὁ λόγος ποιήσεις sciens quoniam & super id quod dico, facies] pro certo habeo pluste facturum, quam ego audeam poscere.

22. Ἄρα ὃ καὶ ἐτοίμαξέ μοι ξενίαν simul autem & para mihi hospitium] Hospitium para. ita sumitur ξενία hospitium Act. viii, 23, & apud Iosephum & alios.

Ἐλπίζω ἥδ' ὅτι Δεξέσθε τὸ προσδοχῆν ὑμῶν χειροδησημα ὑμῶν nam spero per orationes vestras me donatum iri vobis.] spero fore ut ad preces vestras Deus me (id est adventum ad vos meum) vobis concedat. Sunt qui spem hanc Pauli impletam putant, & liberatum eum à vinculis ivisse in Asiam: rediisse Romam.

23. Ἀσπάζονται σε Ἐπαφροδίτης Saluant te Ephrathas] Nomen plenum est Ἐπαφροδίτης Ph. 11, 25. 1v, 18. Contractum Ἐπαφροδίτης Coloss. 1, 7. 1v, 12. Cujus generis nomina in αἰς contracta multa adduximus ad Lucæ initium.

Ὁ σωμαχμάλωτός μου concarivus meus] Vnus eorum, quorum mentio Act. xxvii.

Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ in Christo Iesu] id est propter Iesum Christum, ut supra 20.

Μάρκος Marcus] is cuius mentio Act. xii, 12, 25. xv, 37, 39. Coloss. 1v, 10.

24. Δημῶς Demas] cui plenum nomen Demetrius. Nominatur Coloss. 1v, 14. II Tim. 1v, 10.

Λευκῶς Lucas] Medicus qui Euangelium & Acta nobis dedit. Vid. Col. 1v, 14. II Tim. 1v, 11.

Οἱ σωτηροὶ μου adjutores mei.] Vide supra 1.

Ἡ χάρις ἡ κυρία ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Gratia Domini nostri Iesu Christi] Favor Christi.

Μετὰ ἡμῶν μετ' ὑμῶν cum spiritu vestro] id est, sit vobiscum: Eadem locutio Gal. vi, 18. Alibi pro eo dixit μετ' ὑμῶν, καὶ μετὰ πάντων ὑμῶν vobiscum, & cum omnibus vobis.

Ἀμὴν Amen] Est vox quam Ecclesia respondebat lectis epistolis. Ideo omnibus Pauli epistolis cœpit adscribi. Vide quæ ad Matth. vi, 13.

F I N I S.

LIBRI PRIM I
CAPITA.

I.	Q uid Bellum, quid Ius?	Pag. I
II.	An Bellare unquam justum sit.	15
III.	Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.	45
IV.	De bello Subditorum in Superiores.	79
V.	Qui bellum licite gerant.	93

LIBRI SECUNDI
CAPITA.

I.	D E belli causis, & primum de defensione sui & rerum.	Pag. 100
II.	De his qua hominibus communiter competunt.	112
III.	De acquisitione originaria rerum: ubi de mari & fluminibus.	126
IV.	De derelictione presunta & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & prescriptione differat.	137
V.	De acquisitione originaria juris in personas: ubi de jure parentum: de matrimonii: de collegiis, de jure in subditos: seruos.	145
VI.	De acquisitione derivativa facta hominis: ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.	170
VII.	De acquisitione derivativa qua fit per legem: ubi de successione ab intestato.	174
VIII.	De acquisitionibus qua vulgo dicuntur juris Gentium.	195
IX.	Quando imperia vel dominia desinant.	205
X.	De obligatione qua ex dominio oritur.	214
XI.	De Promissis.	219
XII.	De contractibus.	228
XIII.	De jurejurando.	241
XIV.	De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.	256
XV.	De federibus ac sponsonibus.	262
XVI.	De interpretatione.	275
XVII.	De damno per injuriam dato, & obligatione qua inde oritur.	289
XVIII.	De legationum jure.	294
XIX.	De jure sepulturae.	304
XX.	De poenis.	313
XXI.	De poenarum communicatione.	365
XXII.	De causis injustis.	384
XXIII.	De causis dubiis.	393
XXIV.	Monita de non temere etiam ex justis causis suscipiendo bello.	401
XXV.	De causis belli pro aliis suscipiendi.	411
XXVI.	De causis justis ut bellum geratur ab his qui sub alieno imperio sunt.	417

LIBRI TERTII
CAPITA.

I.	Q uoniam in bello liceat, regule generales ex jure natura : ubi et de dolis et mendacio. Pag. 424	
II.	Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur : ubi de repressaliis.	443
III.	De bello justo sive solenni jure gentium : ubi de indictione.	448
IV.	De jure interficiendi hostes in bello solenni, et alia vi in corpus.	456
V.	De rebus vastandis eripiendisque.	468
VI.	De jure acquirendi bello capta.	471
VII.	De jure in captivos,	490
VIII.	De imperio in victos.	495
IX.	De Possiliminio.	498
X.	Monita de his que fiunt in bello injusto.	508
XI.	Temperamentum circa jus interficiendi in bello justo.	512
XII.	Temperamentum circa vastationem et similia.	530
XIII.	Temperamentum circa res captas.	541
XIV.	Temperamentum circa captos.	543
XV.	Temperamentum circa acquisitionem imperii.	551
XVI.	Temperamentum circa ea que jure gentium possiliminio carent.	556
XVII.	De his qui in bello medii sunt.	559
XVIII.	De his que in bello publico privatim fiunt.	564
XIX.	De fide inter hostes.	566
XX.	De fide publica qua bellum finitur : ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condito, de arbitrio, deditioe, obsidibus, pigno- ribus.	574
XXI.	De fide, manente bello : ubi de induciis, commeatu, captivorum redemptione.	592
XXII.	De fide minorum potestatum in bello.	600
XXIII.	De fide privata in bello.	603
XXIV.	De fide tacita.	606
XXV.	Conclusio cum monitis ad fidem, et pacem.	608

LOCI

L O C I S C R I P T O R V M

IN HOC OPERE SPECIALITER
EXPLICATI, AVT EXAMINATI,
AVT EMENDATI.

Ex facris Literis: Veteris Testamenti.				Caput	Vers.	Pag.	
				xix.	18.	520	
				xxv.		245	
	Caput	Vers.	Pag.	<i>II Regum qui Latini</i>			
<i>Genesis.</i>	iv.	14.	19	<i>IV Regum. III.</i>			
		24.	20	<i>VI.</i>			
	ix.	5, 6.	19	<i>xviii.</i>			
	xiv.	16. & seq.	558	<i>I Paralip. xix.</i>			
		20.	472	<i>xxiii.</i>			
	xviii.	23. & seq.	426	<i>xxvi.</i>			
	xx.	12.	428	<i>II Paralip. xvi.</i>			
	xxv.	6.	179	<i>xix.</i>			
	xxxviii.		224	<i>xx.</i>			
	xvii.		17	<i>Psalms. II.</i>			
<i>Exodus.</i>	xx.	2. & seq.	341	<i>Esaias. II.</i>			
		5.	338	<i>Ierem. xxxviii.</i>			
		12. & seq.	333	<i>Ezechiel. xviii.</i>			
		17.	338	<i>Ecclesiast. xii.</i>			
	xxi.	14.	370	<i>Proverb. xvi.</i>			
	xxii.	2.	46, 106				
		1, 9.	336	Novi Testamenti.			
	xviii.		151	<i>Matthaus. v.</i>			
	<i>Numer.</i>	xiv.	30.	243	17. 19, 26		
		xx. & xxi.		117	21. & seq. 21		
<i>Deuteron.</i>	xix.	19.	335	23. 246			
	xx.	10, 15.	17	30. & seq. 27			
		ii.	451	26. 33, 47, 48			
		19.	531	44. & seq. 24			
	xxii.	1.	266	xi. 13. 24			
	xxii.	28.	87	xxii. 20. 93			
<i>Iosua.</i>	xxiii.	6.	267	xxiii. 21. 246			
	ix.		244	xxiv. 51. 250			
	<i>Judicium.</i>	iii.	15.	93	xxvi. 25. 431		
		xx.		244	52. 48		
	<i>I Samuelis qui Latini</i>			81	<i>Marcus. vi.</i>		
		viii.	2.	520	x. 19. 338		
		x.	5, 10.	520	ii. 1. 387		
	<i>II Regum.</i>	xi.		434	xiv. 13. 345		
					xvii. 3. 325		
					<i>Luce.</i>		

Luce.

	Caput	Verf.	Pag.	Ex Theologis.
<i>Lucas.</i>	XXII.	30.	431	<i>Synodus Nicaensis can. XII.</i> 34
	XXIV.	28.	429	<i>Synodus Arelatensis I can. III.</i> 35
<i>Iohannes.</i>	IV.	9.	267	<i>Concilium Toletanum I.</i> 155
	VIII.	7.	316	<i>Leonis epistola.</i> 35
	XVIII.	36.	388	<i>Augustinus quest. super Iosue.</i> 427
<i>Act. Apost.</i>	VII.	27.	7	<i>Augustinus de libero arbitrio.</i> 47. 107
	X.	2.	7	<i>de mendacio.</i> 428. & seq.
	XVI.	3.	429	<i>de civitate Dei.</i> 534
	XVII.	4.	8	<i>c. si quis servum.</i> XVII. q. 4. 159.
	<i>Ad Roman.</i> I.	25.	344	
	III.	27.	21	<i>c. de Iudais. dist. 45.</i> 345
	VII.	14.	22	<i>c. 2. de Treuga & pace.</i> 521. 533
	X.	5.	9	<i>Adrianus quodlibet. 2.</i> 419
	XII.	17.	29	<i>Dominic. Soto de just. & iure. l. v. c. 1.</i> 411
	XIII.	1.	23	
		2, 45.	81	<i>Franciscus Victoria relectione de Indis:</i>
		4.	25, 29	<i>& de iure belli.</i> 50. 121. 375
	XIV.	23.	349	<i>Medina de restitutione. q. 10.</i> 426
<i>I ad Cor.</i>	VII.	21.	159	
		25.	151	
		36.	149	
	XI.	14.	237	
<i>II ad Cor.</i>	X.	3.	30	
	XI.	3.	133	
	XII.	14.	178	
<i>Ad Galat.</i>	III.	25.	9	
	IV.	1.	128	
	IV.	5.	159	
<i>Ad Ephef.</i>	II.	3.	237	
	VI.	12.	30	
<i>Ad Coloss.</i>	III.	22.	159	
<i>I ad Tim.</i>	II.	1, 2, 3.	22	
<i>Ad Titum.</i>	II.	9.	159	
<i>Ad Hebr.</i>	IV.	17.	243	
	VII.	13.	21	
		19.	9	
	VIII.	7.	9	
	XI.	6.	343	
		33, 34.	17	
<i>Iacobus.</i>	I.	15.	332	
	IV.	1.	30	
	V.	12.	250	
<i>I Petri.</i>	II.	12.	83	
		16.	159	
<i>I Iohannis.</i>	II.	16.	333	
	III.	16.	21	
	V.	16.	320	
				<i>Ad</i>

Ex Iure.

<i>Lex Solonis.</i>	46, 106
<i>Lex XII Tabularum.</i>	28, 46, 106

Digestis.

<i>De iustitia & iure. l. I. & huius studii.</i>	468
<i>l. ex hoc iure.</i>	18
<i>De divisione rerum l. quadam.</i>	128
<i>De pactis. l. conventionum.</i>	263
<i>De minoribus. l. in causa cognitione.</i>	237
<i>l. I.</i>	18
<i>Siquadrupes pauperiem fecisse dicatur.</i>	
<i>Ad l. Aquil. l. quemadmodum. §. item.</i>	116
<i>De religiosis. & sumibus funerum. l. cum loca.</i>	468, 503
<i>De conditione indebiti. l. Iulianus.</i>	446
<i>De lege Rhodia de jactu. l. 2. §. cum in eadem. 116. l. aeternis.</i>	387
<i>Depositi l. bona fides.</i>	214, 248
<i>De distractione pignorum. l. rescriptum. §. I.</i>	446
<i>II. De legatis & fideicommissis. l. cum ita legatum. §. in fideicommissis.</i>	185

<i>Ad legem Falcidiam. l. pretia.</i>	233
<i>Si tabula testamenti nulla existat, unde liberi. l. scripto § I.</i>	177, 178
<i>De damno infecto. l. Fluminum. § ult. & l. Proculus.</i>	374
<i>De acquirendorum Dominio. l. quod in litore.</i>	128
<i>l. in agris limitatis.</i>	131
<i>l. transfugam.</i>	436, 477
<i>De acquirenda vel amittenda possessione. l. I. § I.</i>	473, 474
<i>Neguid in loco publico vel itinere fiat. l. littora.</i>	128
<i>De diversis temporum prescript. l. si quisquam.</i>	129
<i>De furtis. l. I.</i>	4
<i>De incendio, ruina, naufragio. l. quo naufragium. §. quod ait.</i>	116
<i>De sepulcro violato. l. sepulchra.</i>	470
<i>Ad legem Corneliam de sicariis. l. furtum.</i>	106
<i>De pœnis. l. aut facta.</i>	336
<i>l. crimen.</i>	377
<i>De jure fisci. l. Imperatores.</i>	316
<i>De captivis & de postlimin. l. navibus, & seq.</i>	503, 504
<i>l. postliminii § in pace.</i>	505
<i>l. non dubito.</i>	<i>ibid.</i>
<i>l. in bello.</i>	500
<i>l. postliminium. § postliminio.</i>	499
	576
<i>§ filius quoque.</i>	502
<i>l. si captivus.</i>	500
<i>l. hostes.</i>	449
<i>l. si quid bello.</i>	500
<i>De verborum significationibus. l. probrum.</i>	4
<i>De regulis juris. l. jus nostrum.</i>	237
Codice.	
<i>De Iudais. l. nulli.</i>	321
<i>De legibus l. non dubium.</i>	155
<i>Quando Imperator inter pupillos cognoscat.</i>	63
<i>Quando liceat unicuique vindicare se, vel publicare devotionem.</i>	327
<i>De postliminio reversis. l. ab hostibus.</i>	504

<i>Ad legem Iuliam Majestatis. l. ult.</i>	316
<i>De emendatione propinquorum.</i>	319

Institutionibus.

<i>De rerum divisione. § I.</i>	128
---------------------------------	-----

Ex Iurisconsultis.

<i>Bartolus in l. conventionum. D. de pactis.</i>	603
<i>in l. hostes. D. de captivis.</i>	387
<i>Zasius Apologia contra Eckium.</i>	604
<i>Didacus Covarruvias in Clem. si furiosus : De Homicidio parte III. § I.</i>	103
<i>in c. peccatum. p. II. § IO.</i>	340
<i>Ferdinandus Vasquius Menchacensis controversiarum illustrium. I. c. 9.</i>	510
	c. 13. 411
	c. 25. 339
	c. 46. 332
	II. c. 51. n. 34. 257
	III. c. 3. 577
<i>Menchacensis arbitrariarum questionum.</i>	524
<i>Ioannes Boëmus de repub. l. I. c. 8.</i>	256, 260
	v. c. ult. 281
	VI. c. ult. 335
<i>Gulielm. Barclajus adversus Monarchomachos. III. 8.</i>	86
	IV. 16. 90
	VI. 23, 24. 86
<i>Franciscus Connanus commentariorum juris civilis.</i>	
<i>lib. I. c. 6. & v. c. I.</i>	219
<i>lib. III. c. 6.</i>	202
Ex Philosophis.	
<i>Plato, Gorgia.</i>	317
<i>de legibus. IX.</i>	106
	XIII. 509
<i>Xenophon I. Socraticorum. IV.</i>	150
<i>Aristoteles Nicomachiorum. V. 10.</i>	
	514
	15. 309
<i>Politicorum IV. 4.</i>	51
	Proble-

I N D E X.

<i>Problematum sectione XXIX.</i>	394	<i>Valerius Maximus.</i>	571
<i>M. Tullius Cicero de officiis I.</i>	405	<i>Tacitus Historiarum. II.</i>	199,200
III	230,428	<i>Euclerius in historia martyrum Agau-</i>	
<i>Ad Atticum, XIII. 27.</i>	405	<i>nensium.</i>	89
<i>L. Annaeus Seneca De beneficiis IV.</i>	249,284	Ex aliis.	
<i>Plutarchus quaestionum Romanarum.</i>		<i>Demosthenes. V.</i>	445
CVIII.	150	<i>Virgilius.</i>	295
Ex Historicis.		<i>Scriptor ad Herennium. IV.</i>	518
<i>Polybius.</i>	369,519	<i>Philo de legibus specialibus.</i>	377
<i>Livius V.</i>	120	<i>Plinius VIII. epistola ad Aristonem.</i>	156
XXXIV.	264	<i>Panegyricus dictus Constantino Con-</i>	
<i>Appianus Civilibus.</i>	585	<i>stantii filio.</i>	518
<i>Mithridatico.</i>	285	<i>Festus Pompejus.</i>	249,499
<i>Iustinus ex Trogo.</i>	588	<i>Dantes.</i>	387

I N D E X

R E R V M P R Æ C I P V A R V M A C V E R B O R V M,

quæ in hoc opere continentur.

A.

- A**bdicari regnum an possit. 185
 Abdicatio filio an quid debeatur. 178
 Abitus tutus quomodo sumatur. 596
 Abrahamus bello adjuvit extraneos à fide. 267
 Abrahamus res hostiles sibi acquisitas iudicat. 472
 Abrahami filii ex Cethura non habuerunt partem hereditatis. 179
 Absentes an partem prædæ ferant. 481
 Absentium jus præsentibus accrescit. 156
 Absolvere cur fatius quam condemnare. 498
 Absolutio à juramento, unde vim habeat. 249
 Abstinentiæ in solo pacatorum exemplum. 560, & seqq.
 Absurdus intellectus, vitandus. 276, & seqq.
 Accepto pro altero facta quid operetur. 225
 Acceptatio an præcedere alienationem possit. 170
 Accessionis jus quale. 200, & seqq.
 Accipi plus potest quam quod nostrum est, sed sub onere restituendi quod excidit. 425
 Accusare an Christiano conveniat. 315, & 328
 Accusatores ex officio publico constitui melius. 328
 Achæi dolis abstinabant. 436
 Acquiri bello non possunt, quæ penes hostes sunt, sed non hostium. 475, & 486
 Acquiruntur bello quoad jus externum, quæ hostis noster bello acquisiverat. 475
 Acquisitio naturalis in bello. 472
 Acquisitio rerum originaria. 126
 Acquisitiones improprie dictæ juris gentium. 196, & seqq.
 Actio injuriæ an Christiano conveniat. 323
 Actionum injustarum gradus. 332, & 333
 Actionum forensium & belli iidem fontes. 101
 Actor ut bellum vitetur, re dubia potius cedere debet. 397
 Actus homini inevitabiles an puniri possint. 309
 Actus, qui humanam societatem non spectant, puniendi non sunt. 379
 Actus ex more communes nemini prohibendi. 121
 Actus interni an punibiles inter homines. 328
 Actus imperfecti an puniantur jure gentium. 337
 Actus contra conscientiam illiciti. 394
 Actus publici, & privati in bello publico. 476
 Actus benefici. 228
 Actus permutatorii. 229
 Actus diremtorii. *ibid.*
 Actus communicatorii. 230
 Actus mixti. *ibid.*
 Actus positivi & negativi quantum differant. 272
 Actus communes à dividiis distinguendi circa restitutionem. 510
 Actus contra juramentum factus quando sit vitiosus tantum, quando & irritus. 249
 Actuum humanorum, qui aliis hominibus sunt utiles, plura genera. 228
Advaroni. 197, & 198
 Admiralitatis natura. 227
 Admiralitatis contractus. 230
 Adonia à regno exheredatus. 185
 Adoptatus ex conjectura voluntaria succedit. 179
 Adoptivi

Adoptivi non succedunt in regnis à populo delatis.	182	Alienam rem accipere pro debito non licet. ubi debitum per iudicium consequi datur.	<i>ibid.</i>
Adulter & adultera ad quam restitutionem teneantur.	292	Alienam rem restituere unde, & quantum teneamur.	214
Advocati ius.	67	Alienam rem reddens, præmium inventionis non recte petit.	215
Ædificare in littore an liceat & quantum.	120	Alienandi sua jus naturale.	151
Ædificatio in mari aut littore.	128	Alienati imperii exempla.	59, 60
Æqualitas exigendi in contractu qualis requiratur, & quare.	231	Alienatio requirit actum externum & acceptionem.	170
Æqualitas in contractibus requisita quotuplex.	230. <i>Et seqq.</i>	Alienationis requisita quædam mere sunt juris civilis.	170
Æqualitas rei in contractibus qualis.	232	Alieno uti quomodo liceat.	115
Æquivocatio. <i>vide</i> Locutio ambigua.		Alieno qui utitur in necessitate, tenetur ad restitutionem.	116
Æs, & aurum diduci possunt.	202	Alieno debito nemo obligatur naturaliter, nisi heres.	259, 377, 378, 443
Ætas est quid personale.	183	Alimenta an liberis debeantur, & quo sensu.	176. <i>Et seqq.</i>
Ætolorum mos.	180	<i>Ἀληθικῶν.</i>	27
Æstrorum mos circa prædam.	478	Allodialia regna quam successionem sequantur.	183, 184
Agamemnonis iuramentum de re illicita.	245	Alluvio cujus naturaliter.	200
Ager potest vendi mensura nominata, non tamen ad mensuram.	200	Alluvio quando cedat proximorum prædiorum dominis.	200, 201
Agri divisi, sive assignati, sive limitati: mensura comprehensi, arcifinii sive occupatorii.	131	Alvei mutatio an fines immutet.	131, 132
Agri capti quando intelligantur.	474	Alveus siccatus cujus naturaliter.	198
Agri capti publici fiunt.	477	Alveus siccatus privatis quando cedat.	200, 201
Agri capti: de his Hebræorum, Lacedæmoniorum, & Romanorum mos & consuetudo.	<i>ibid.</i>	Alvei siccati cuius jure gentium.	198
Agri in dubio non censentur arcifinii.	200	<i>Ἀμείψιμα</i> quid.	514
Agri postliminio recipiuntur.	503	Amens promittendo non obligatur.	221
Agricolis parcendum.	521	Amenti falsum dicere, non est mendacium.	432
Ager Bœotus secundum fines, qui ante bellum erant, intelligendus.	277	Amentes populi, an dominium habeant.	386
Agefilai dictum.	427	Amici qui sint in jure postliminii.	499
<i>Ἀγῆ.</i>	377	Amicorum causa bellum recte suscipitur.	413
Agnetica successio linealis.	184	Amicitia non ex sola indigentia nascitur.	104
Alapam occidendo alterum arcere an liceat jure naturæ, an Evangelico.	109	Amicitia conventio in pace quid operetur.	582
Alendi liberi, etiam vulgo quæsti: etiam ex incestis, quod jus Romanum sprevit.	177	Amonitæ nec federati, nec perpetui hostes Hebræorum.	267
Alexander latro & prædo dictus.	101	<i>Ἀμφοβολία</i> apud Rhetores.	176
Algerienses prædones.	506	Animantia muta alunt sobolem. <i>ibid.</i>	
Aliena res occupari potest, ad vitandum periculum.	425	Animantibus quæ ruri inserviunt parcendum.	533
Aliena res ad debiti consecutionem accipi quando possit.	275	<i>Ἀνδροληψία</i> quid.	448

Angariatus sequi quo sensu à Christo jubetur.	27	Arx quid.	278
Angliæ regni successio.	187	Artium vocabula quomodo accipienda.	<i>ibid.</i>
Angliæ jus circa prædationes, quæ contra legem sunt.	293	Astæ mos circa prædam.	478
Animus vitii actiones sua natura licitas.	268	Astronæ. <i>vide</i> Macabæi.	
centum Anni tres ferme ætates.	140	Assurationis contractus. 230. natura.	236
Antiochus an jus habuerit in Hebræos.	87	Assertio à promissione multum distat.	434
Αἰθιοπική figura.	243	Assertio mera futuri quid, & quam vim habeat.	220
Anthropophagi.	305	Atticum jus de captivis redemptis.	502
Aodis factum quale.	93	Auctores belli injusti ab aliis discernendi.	516
Αφρασία quid.	113	Aves quorum sint.	115
Ασθένεια quid.	<i>ibid.</i>	Auxilia ab una parte promissa intelliguntur sumptu petentis.	278
Appellationis exemptio an à subdito acquiri possit.	143	Auxilium mittere quis excusetur.	284
Απιστία.	338	Auxilium venisse quando dicatur.	605
Apostolorum judicatio qualis.	387		
Apertudo juris species, quid.	269	B.	
Apertudo moralis non facit nasci obligationem restitutionis.	<i>ibid.</i>	B Arbari male à Græcis pro hostibus habiti.	386
Apertudo, & proprie debitum bene distinguenda, ubi concurrunt.	270	Barclaji sententia de jure resistendi, quod sit penes populum, vel majorem ejus partem.	86
Aqua profluens quantum sit.	117	Bellandi pro alio justæ causæ.	511
Aquas corrumpere in bello an liceat.	462	Bellandi jus inferioribus potestatis quibusdam concessum.	50
Ara Misericordiæ apud Athenienses.	370	Bellantium extra territorium quæ capiuntur, an jure belli acquirantur.	486
Aratori bovi parcendum.	533	Bellare quidam lege vetantur.	99
Arbiter de bello lectus de possessione pronuntiare non debet.	586	Bellum à natura quo sensu.	16
Arbitri officium quod.	<i>ibid.</i>	Bellum juris gentium quo sensu.	18
Arbitri reges vel judices.	<i>ibid.</i>	Bellum an veteret lege, quæ data est Noæ. 19. an veteret lege Evangelica.	21, 22
Arbitrorum genera.	584	Belli definitio.	1
Arbor scientiæ boni & mali, cujus rei symbolum.	113	Belli vocis origo.	<i>ibid.</i>
Arbor vitæ, cujus rei symbolum.	<i>ibid.</i>	Bellum an justum aliquod jure naturæ.	15
Arcisini agri, sive occupatorii.	131	Bellum aliud privatum: aliud publicum: aliud mixtum.	46
Αρχική Aristoteli quæ.	52	Bellum privatum an licitum post constituta judicia, & quibus casibus. 46.	
Argumentis paribus pars utra præferenda.	394, 395	privatum aliquod lege Mosis permissum. 46. an cum Evangelio pugnet. 46. Ambrosii & Augustini dicta contra illud.	47
Argumenta, qualia in judicandis moralibus.	<i>ibid.</i>		
Arma apud Rom. postliminio cur non recepta.	504	R. 1 2	Bellum.
Arma hosti alicujus subministrare hostis est.	426		
Armis hostium uti licitum.	429		
Armotum vox quid significet.	276		
Arragonica successio.	188		
Arrogatio.	258		

Bellum justum , ac solemne quid.	cari.	420
449	Belli efficientes causæ, principales, ad-	
Bellum ex edicto.	juvantes, instrumentales.	98
451	Belli causa justa , injuria sola. 101. &	
Bellum Cn. Manlii in Galatas an ju-	defensio vita. 102. causæ Belli sua-	
stum. 50. Caji Cæsaris in Germa-	foriæ, & justiciæ, & principia illius.	100
nos an justum. 50, 51. Octavii &		
Decimi an justa bella : Cassii quo-	Belli injusti effectus injusti.	510
que bellum an justum.	51	
Bellum publicum solemne , vel mi-	Belli vindicta modum excedere non	
nus solemne.	debet.	512
49	Belli non justii causæ possunt esse pro-	
Bellum gerere reservatum habenti	babiles.	517
summum imperium.	50	
Bellum quando & quatenus ab infer-	Belli jure quinam occidi possunt. vide	
rioribus potestatis gereri possit : &	Occidere & Occidi.	
an tale bellum publicum dicen-	Belli denunciandi formula.	452
dum. 50. & an geri possit ab illis	Belli indictio.	452
ex conjectura voluntatis superior-	50	
ris.	50	
50	Bello non indicto an capta capientium	
an Bellum civile fit pejus tyrannide.	fiant.	454
92	Bello capta jure gentium acquiruntur.	
Bellum pro sociis, & pro amicis.	473	
413	Bello capta cujus jure ipso gentium	
Bellum suscipi potest pro quibusvis	fiant.	475
hominibus.	413	
413	Bello capta singulorum fieri frequens	
Bellum an licitum pro amicis alienis.	sententia.	476
413, & 414	Bellorum civilium crudelitas.	492
Bellum geri potest per homines im-	Bello injusto capta an restituenda ab	
probos.	eo, qui cepit. 510. & an restituenda	
420	ab eo, qui detinet.	510
Bellum an licitum in eos, qui in natu-	Bello injusto capta , cum restituuntur,	
ram delinquant.	an quid detrahi possit.	510
338	Bello injusto capta , si consumta sint,	
Bellum an licitum , ut cogantur ali-	bonæ fidei possessor non restituit,	
qui fieri Christiani.	511	
344	Bello civili res quomodo acquirantur.	
ad Bellum injustum obligatur nemo.	486	
270	Bello non solemni res quomodo ac-	
Bellum pro solo offensivo quando su-	quirantur.	486
mendum.	Bello quasita quædam Regis proprie	
279	fiunt.	60
Bellum non licitum ob nimiam po-	Bello injusto extortum secuta pace an	
tentiam vicini tantum.	repeti possit.	292
108	ex Bello irregularitas.	407
Bellum justum aliunde vitium habere	in Bello quæ capi & non capi possunt.	
potest.	542	
389	Bellorum mala.	407
Bellum an utrinque justum detur.	Bellorum pro alienis subditis suscepto-	
398	rum exempla.	414
Bellum omittendum sæpe nostri , &	Bella publica, sine causa, injusta. 100	
nostrorum causa.	Bella pro aliis per naturam licita &	
404	probata.	98
Bellum ob penam suscipere debet esse	Bello an peti possint persecutores	
validioris multo.	Christianissimi,	346
406	Bella	
Bellum suscipiendum ex necessitate		
aut occasione.		
406		
Bellum pacis causa gerendum.		
609		
Bellum statim geri potest , ut indi-		
cium est.		
454		
Bellum injustum qui gessit , rectè ad		
impensas solvendas cogitur.		
542		
Bellum pacis causa.		
551		
Belli causæ justiciæ debent publi-		

Bella sine illis causis, feritas.	385	C elare quid.	230
Bella ex causis suavorum, non iustificis, prædatoria.	385	C. Casaris bellum in Ariovistum quale.	453
Bella an suscipienda ob delicta in Deum.	340	Cananais se deditibus parcere poterunt Israelitæ.	244
Bella pro subditis iusta : & an necessario suscipienda.	411	Canones quid constituent circa populationes.	533
Bella ob leves causas vitiosa.	402	Canones de servis quomodo intelligendi.	493
Bella iusta ante Mosem.	17	Capere bello quomodo sit contra caritatem.	542
Bella iusta Moysi extra causas à Deo iustas.	<i>ibid.</i>	Capere homines in bello quatenus liceat.	543
Bella improba Hebræorum postremis temporibus.	30	Capienda non sunt bona innocentium, si ex debitoribus principalibus nostrum consequi possumus.	542
Bella ob legatos violatos, 300. ob sepeliendos mortuos, 384. ob peccatum.	337	Capita rerum.	517
Benjaminitarum cum cæteris Israelitis controversia.	244	Capitalia quædam delicta post Evangelium prædicatum.	25
Beneficia principis an durent post ejus mortem.	260	Capitales cognitiones cur defugerint Christiani.	32
Beneficia principum an semper revocari possint.	260	Capti quando possint interfici.	523
Beneficia Regum quoduplicia.	<i>ibid.</i>	Captio Romanorum adversus Carthaginenses.	280
Beneficia quædam ignotis tribuenda.	266	Captivorum exempla.	276
Beneficia etiam malis debent Christiani.	268	Captivum idem pluribus pretium debere potest.	598
in Beneficiis conferendis gradus observandi.	<i>ibid.</i>	Captivus an redire debeat, mortuo eo, quem redimere debebat.	598
Bestiæ dominus an ex facto bestiæ teneatur.	293	Captivi promissum de reditu in carcerem valet.	605
publicum Bonum privato præhabendum.	82	Captivi res, nisi apprehensæ, non acquiruntur.	598
Bona avita in successione distinguuntur à noviter quæsitis, 180. quibus naturaliter relicta censeantur. 180	180	Captivi quorum in potestate nunc sint.	494
Bona noviter quæsitæ naturaliter creduntur proximo relicta.	180	Captivi occidi belli jure possunt.	460
Bona legatorum an possint pro delicto capi.	229	Captivi an quovis tempore occidi possint.	<i>ibid.</i>
Bona subditorum ex facto superiorum obligantur ex jure gentium.	444	de Captivis & rebus cur specialiter conveniri debeat.	500
Bona jure civili, aut jure gentium quæsitæ æque alienantur in pace.	576	Captivorum redemptio, 548. permutatio.	548
<i>Βελαδίκαι</i> quæ Aristoteli.	52	Captivorum redemptio quam favorabilis.	597
Brabantorum lex contra liberos ex secundis nuptiis.	179	Captivorum posterius, servi.	491
Brasidæ dictum.	428	Captivorum redemptionem quæ ventant leges, an iustæ.	597
		Captivorum bona Romano jure fisco cedunt, si heres nullus sit.	503
		Captus alii se dedere non potest.	605

Captus in bello iusto an licite fugiat.	547	Causa abstrahentes à peccato quæ.	333
Capta actu bellico quorum sint.	478	Causa dispensandi intrinseca & extrinseca.	331
Capta bello quatenus conscientia pura acquirantur aut retineantur.	541	Causa subnascentes in bello.	425
Capta bello iniusto non sunt capientium jure interno.	557	Cepisse bello rem quando quis dicatur.	474
Capta bello iniusto, prioribus dominis reddita.	<i>ibid.</i>	Certamen singulare an permittendum ad bellum vitandum.	397
Capta post pacem initam reddenda.	579	Certamina certo numero an licita.	583
Capti bello servi sunt etiam citra delictum.	490	Certus non est certiorandus.	231
Capti censentur qui intra præsidia ducti sunt.	<i>ibid.</i>	Chirographi Thessalorum controversia.	501, & 497
Capti gratis dimissi.	548	Christus non est tantum interpres legis per Moysen data.	21
Capti quibus acquirantur.	492	Christi facta non omnia nos ad imitationem obligant.	49
Captorum bello liberi an servi : & quatenus.	490	Christiani non restiterunt ipsalis Imperatoribus : etiam cum prætextus esset probabilis resistendi.	84
Captus parcendum in bello. 521. exceptiones, quæ vulgo contra adferuntur.	522	Christiani jurarunt per res creatas cum respectu ad Deum.	246
Captus quid faciendum, ubi servitus in usu non est.	548	Christiani etiam sine armis militant.	421
Captivitas jus etiam injuria dicitur.	492	Christiani tenentur auxilio esse Christianis periclitantibus ob Religionem.	270
Captivitas jus non est jus gentium universale.	493	Christianis an resistere superioribus permittatur in summa necessitate.	88.
Captivitas jus quale his temporibus.	494	88. veteres etiam in summa necessitate non restiterunt, cum possent.	88
Caput civitatis interitus.	207	Christianorum sedes inter se : ejus obligatio.	270
Caritas nos obligat sæpe, ut clare loquamur.	429	Christianorum veterum sententia de juramento.	250, 251
Caritas multa vetat, quæ ex jure stricto sumto fieri possunt.	425	Christianorum mos circa captos.	494
Caritas vetat sæpe quod jus permittit.	<i>ibid.</i>	Christianos an deceat ex præda quantum facere.	565
Carnifex quomodo de justitia sententia instruendus.	420	Circumcidi Christiani an potuerint.	429
Caro imbecillam corporis conditionem significat.	30	Circumcisio ad quos populos pertinuerit. 8. olim multis populis cur necessaria. 8. ab extraneis sponte suscepta, & quare.	8
Carthago cives an urbem significet.	280	Citatio in locis non tutis.	454
Castella regni successio. 184, & 187.	319	Citatio in repressaliis.	447
Castigatio utilis ei qui castigatur.	432	Civis eorum capi potest, qui nostrum civem injuria detinent.	446
Casus improvisi conductorem non liberant.	234	Civis innocens an juste dedi possit, ut excidium vitetur.	411
Catonis Censorii dolus.	432	Civium & servorum differentia.	496
Causa injusta, & suavoria, & exempli utriusque.	584		
Causæ impellentes quæ peccatum excusant.	332		

I N D E X.

Cives Romani quo sensu dicantur, qui in orbe Romano vivunt.	209	Colloquii usus ad vitandum bellum.	395
Cives quando jus damni repetendi habeant in Magistratus.	290	Coloniae naturaliter non subsunt civitati maritici.	208
Cives an abscedere à civitate possint.	157	Comites legatorum an sint inviolabiles.	299
Civis civitatem indemnem quomodo praestet.	<i>ibid.</i>	Commeandi jus quale interpretatio nem recipiat.	596
Civitas quomodo dividatur, & quo effectu.	208	Commeandi securitas etiam extraterritorium dantis porrigitur.	597
Civitas bello victa an desinat civitas esse.	496	Commeatus an ad bona extendatur.	<i>ibid.</i>
Civitatis res belli jure acquiruntur.	497	Commeatus morte dantis an extinguatur.	<i>ibid.</i>
Civitas injusta non desinit civitas esse.	410	in Commeatu comites qui.	<i>ibid.</i>
Civitas injusta à piratarum coetu quid distet.	<i>ibid.</i>	Commodatarius ad quid teneatur.	232
Civitati: jus in cives.	157	Comminatio nemini jus dat.	243
Civitates federatae imperio distinctae.	52	Commissiones. <i>vide</i> Dimicationes.	
Civitates immortales quo sensu.	206	Commerciorum libertas.	119
Civitates deficientes recipere, contra amicitiam est.	583	Commodator quando intra praeditum tempus rem repetere possit.	284
Civitatis jus in magistratus quale.	290	Communio an durare possit.	113
Classis quid.	276	Communio quibus ex causis cessaverit.	114
Clausula, ut caetera tamen rata manent.	581	Compensari non potest id quod bello causam dedit, aut jure gentium factum est.	572
Clarigatio.	452	Compensatio deberur subditis, quorum bona pace alienata sunt.	576
Clausula, si populus velit, quid operetur.	603	Compensatio non est laedendum jus tertii.	572
Clemens Alexandrinus pro poenis & militia.	33	Compensatur cum promisso res injusta detenta.	571
Clementia in bello.	518	Compensatur cum promisso debitum.	<i>ibid.</i>
Clerici bello arcentur, & quatenus.	99	Compensatur cum promisso damnnum datum. 572. & poena.	<i>ibid.</i>
Clericis interdicta est militia.	35	Compromissi usus ad bellum vitandum.	396
Clero olim exclusi, qui post baptismum militassent, aut magistratum gessissent.	35	Concessio immunitatis à vectigalibus & tributis quomodo intelligenda.	284
Coemptio an licita.	122	Concessum an morte concessoris intereat.	597
Cogendus ad religionem Christianam nemo.	345	Concubinarus quidam species matrimonii naturalis.	154
Cogere pugnat cum statu inferioris.	63	Concupiscere in Decalogo quid.	338
Cognatica successio linealis: & ejus fundamentum.	184	Condicere.	452
Collegio destructo an res maneat eorum, qui aliis supersunt.	207	Conditio non impleta liberat fidem.	571
Colloquium postulans ad quid obligetur.	607	Conditiones contra eum, qui elocutur.	193
Colloquio durante res suas promoverelicer.	<i>ibid.</i>		

tus est, potius interpretandæ.	579	Contractus Regum secum ferentes alienationem pecuniæ populi, regni, partis regni, patrimonii regalis, an valeant.	260
Conditio, si res maneant eodem loco, quando tacitè infit.	283	Contractus Regis, an actionem pariant.	257
Conditionem deferentis an accipientis verba plus valeant.	285	Contractus Regis subditis jus cogendi non dant.	<i>ibid.</i>
Conjecturæ ad interpretationes.	281	Contractus Regum an leges dicendæ.	258
Conjecturæ extendentes.	281	Contractus & leges misceri possunt.	259
Conjecturæ restringentes.	283	Contractus perfectus sine scriptura.	285
Conjectorum locus ad interpretationem.	277	Contractus Regum & populorum an interpretandi ex jure Romano.	<i>ibid.</i>
Conjugium, <i>vide</i> Matrimonium.		Contractui extrinseca non sunt indicanda.	231
Consensus solus inducit obligationem.	172	in Contractibus vitium rei indicandum, & quare.	230, & 231
Consensus populi in rebus modicis sequi facilius præsumitur.	<i>ibid.</i>	de Contractibus leges Romanorum & Hebræorum.	232
Consilia & præcepta interdum indistinctè effertur.	33	Contractibus in vasorum sive tyrannorum populi non tenentur.	265
Consilia sapientum quantum valeant.	394	Contractuum natura repudiat ambiguas locutiones.	431
Consilarii Regum quomodo obligentur ex bello injusto.	510	Contumelia quo sensu ab injuria distinguatur.	28
Consilia an solo cedant.	202	Conventio de redemptione an rescindi possit ob læsionem.	597
Constantiæ debitum quale.	221	Conventionum divisio in publicas, & privatas.	263
Constantinopolitani nullum jus ad eligendum Imperatorem habuerunt, quod non dependeret à populo Romano.	209	Conventionum publicarum divisio.	<i>ibid.</i>
Constituens non semper superior constituto.	56	Conventiones. <i>vide</i> Contractus, & Federa.	
Consuetudo quomodo introducatur.	139	Convictus cum impiis & contumacibus quatenus sit illicitus, qualis prohibeatur.	268, 269
Consuetudo pro consensu populi in jure concedendarum jurisdictionum.	172	Cornelius mansit Centurio post baptismum.	25
Consuetudo horum temporum de mobilibus bello captis.	504	Cornelia lex pro heredibus eorum, qui postliminio redierunt.	502
Consuetudo hodierna de recipiendis deditis.	522	Corpus ad servitutem obligari potest.	272
Consumens nummos furtivos ad restitutionem tenetur.	215	Corpus naturale idem quamdiu dicitur.	206
Consortia impiorum vitare, sapiens monitum.	268	Corpus ex terra ortum terræ debetur.	305
ad Contrahendum nemo metu impellendus.	231	Corpus humanum bestiis dari miserandum.	306
Contractus quid.	230	Corpora hominum debent dissolvi extra conspectum.	<i>ibid.</i>
Contractuum divisio.	229		
Contractus innominati qui, & unde dicti.	210		
Contractu populi factio cum liber esset, Rex postea factus tenetur.	260		
Contractus vergens ad perniciem publicam an obliget.	260		

I N D E X.

Corcyrensis controversia inter Athenienses & Corinthios.	279
Corraria quid.	477
Credens pecuniam patri ad alendum filium, actionem habet in filium.	216
Creditor tenetur de perceptis fructibus supra usuram.	216
Culpa sine dolo sufficit ad restitutionis obligationem.	510
Culpa media inter injuriam & infortunium.	514
Curatores regni summum imperium habere possunt.	59
Curæ clericis interdictæ.	35
Cyri & Articæ controversia.	186

D.

D ammum quid, & unde dictum.	289
Dammum contra honorem & famam datum.	293
Dammum faciendo quomodo detur.	290
Dammum non faciendo quomodo detur.	290
Damni directe dati, & in consequentiam, distinctio.	374
Damni causa qui dicantur.	291
Damni dati consequentia quæ censentur.	291
Damna in dubio pace remissa censentur.	578
Datum ob causam turpem retineri potest.	217
Datum ob rem honestam, sed alioqui debitam, an retineri possit.	217
David quo modo & quatenus Sauli restitit.	87
David res acquirit jure belli.	475
David à juramento illicito implendo abstinet.	245
Debendi vox diversas habet significationes.	176
Debitum non ex justitia causam justam bello non dat.	388
Debita an remissa pace præsumantur.	577
Debito universitatis an singuli obligentur, & quatenus.	155
Debitorem carceri eximens creditore tenetur.	426
Deceptiones quæ vitandæ Christianis.	

nis.	536
Decemvirorum Romæ juramentum de re illicita.	245
Decima de præda consecrata.	472
Deditus nec receptus an civis maneat.	369
Dediti sine conditione an occidi possint.	460
Deditio conditionata, & ejus effectus.	265
Dediti quando possint interfici.	523
Dediti recipiendi.	522
Deditis pure quid faciendum sit, statuendum à rege, aut à populo.	603
Deditorum oppida incendi possunt jure belli.	468
Deditio pura.	585
Deditio antequam murum aries percusserit.	522
Defendere innocentem an teneamur, & quando.	413
Defendens se nos opus habet denuntiatione jure naturæ.	451
Defensio an jus det in tertium qui non invadit.	102
Defensio rerum an jus det occidenti.	105
Defensio licita in aggressoris adjutores.	425
Defensionis actus pacem non rumpit.	580
Defensio in bellis publicis quæ, & qualis. 108. in his, qui bello causam dederunt, non licita.	108
Deflorator virginis ad quid teneatur.	292
Defunctis gratia redditur in liberis.	180
Dejectus dicitur qui vetitus est accedere.	278
Deliberati & indeliberati actus distinctio.	514
super Deliberationibus politicis regulæ.	404
Deliberationum fines, & media inter se comparanda, & quomodo.	404
Delicta quomodo contractibus comparentur.	315
Denuntiatio honesta etiam ubi non necessaria.	451
Denuntiatio in quibus bellis necessaria.	450
Denuntiatio pura & conditionata.	452

Denuntiatio ad proximum præsidium.	452	Diis ascripta quæ juris sunt gentium.	304
Denunciatio cur requiratur.	453	Δικασίμα <i>Ca.</i>	4
Denuntiatione an opus, ubi legati violati sunt.	454	Δικασίμα quæ Aristoteli.	52
Depositarius ad quid teneatur.	232	Dilatio conditionis ante acceptationem non obligat.	285
Depositum prædoni reddendum, si dominus non appareat.	248	Diligendorum gradus.	29
Deposita bona post publicationem fisco non priori domino reddenda, & quare.	215	Dimicatio singularis quibus casibus licita.	108
Depositam apud se rem suam nemo reddere tenetur.	<i>ibid.</i>	Dimicationes sine fructu illicitæ.	524
Derelictum quid censetur, spe recuperandi amissa.	139	Dimidium navium de integris intelligendum.	277
Desertores jus legationis non habent.	295	Direptio prædæ qualis.	481
Desperatio hosti eripitur, rebus servatis.	535	Direptionis concedendæ aut negandæ rationes.	481, 482
Despoliatio quid.	485	Disciplina militaris Romana.	564
Deus promittendo obligatur.	211	Dispensandi in lege pœnali causæ quæ.	331
Deus in juramento testis & ultor.	246	Dispensatio distinguitur ab aequitate.	332
Deus probavit jus prædæ.	472	Diffimulatio an licita.	428
Deus nocentibus parcit innocentium causa.	426	Divisio rerum.	127
Deus quo jure efficiat, ut peccata posteris noceant.	376	Divortia olim licita. 148. Christianis prohibita.	<i>ibid.</i>
Deus quo sensu dicatur mutare consilium, & pœnitentia duci.	243	Do ut des.	229
quando dicatur improprie nos fallere.	243	Dolor non dat jus occidendi.	523
Deus populo cladem immittit, ob Regnum facta.	377	Dolus bonus quis.	427
Deus <i>ἀποφύγις</i> quo sensu.	317	Dolus an ex genere semper malorum.	428
Deus propter se omnia fecisse quo sensu dicatur.	<i>ibid.</i>	Dolus in bello an licitus, & quis.	427, 428
Deus an non possit agere, nisi ob finem.	<i>ibid.</i>	Doli mali vox.	215
Dei jus in homines.	426	Dolo contrahens ad quam restitutionem teneatur.	92
Dei lenitas in novo federe.	326	Dolo res hostium capere licet.	477
Dei factum circa liberos peccantium cur hominibus non imitandum.	376	Dolis abstinere generosum.	435
Deo mendacium non convenit.	433	Domanii fructus distinguendi à domanio.	172
Deo magis quam hominibus obediendum agnoscunt & Philosophi.	80	Domanium. <i>vide</i> Patrimonium populi.	
Dictatoris potestas aliquando summa.	58	Dominatio paucorum ad regnum accedit.	537
ad eum Diem, exclusive, an inclusive intelligendum.	594	Dominium externum.	473
Dierum vox in federibus quomodo intelligenda.	277	Dominium naturaliter & per alium acquiritur.	476
		Dominium furiosi unde.	128
		Dominium infantis unde.	<i>ibid.</i>
		Dominium conditionatum.	132
		Dominium rerum, quæ pondere, mensura, & numero constant, quando transeat.	217
		Dominium externum sine interno.	492
		Dominia quomodo intereant sublato subjecto.	205
		Do	

Dominus rei praeferendus ei, qui de-
posuit, & quare. 214, 215
Dominus qui denunciavit ne servo
crederetur, tenetur de peculio aut
in rem verso. 215
Domium rei, quam possidet, igno-
rans, nemini tenetur. 217
Domini rerum, quae de navi jactae
sunt, partem ab aliis repetunt.
ibid.
Domos incendere inhumanum. 532
Donare, pro transigere. 277
Donatio an acceptari possit mortuo
donatore. 225
Donationes à magistris militum fa-
ctae. 481
Δωροφόροι servi unde. 546
Dubitare quis potest contemplative,
non active. 418
Dubitans subditus an recte militet.
418
Dubitans de jure quid facere debeat.
394
Dubitans quomodo ad judicandum di-
rigi possit. *ibid.*
Duellum, *vide* Dimicatio singularis.
Dux proprie quis. 600
Dux milites quatenus obliget. 601
Dux de belli causis transigere non
potest. *ibid.* inducias dare potest.
602
Dux homi concedere, agros jam
acquisita re non potest.
ibid.
Dux condonare potest nondum quaesi-
ta: etiam qui summus dux non est.
602
Ducis belli jus eximium in præda.
480
Duces belli dispensatores prædæ apud
Romanos. 479
Duces Romani quomodo se gesserint
circa prædam. *ibid.*
Duces belli quidam de præda nihil
deceperunt. 481
Duces belli quomodo obligentur ex
bello injusto. 510
Ducum pacta quam recipiant inter-
pretationem. 603

E.

Ecclesia jus an habeat in infideles.
387

Εκδικεῖν quid apud Paulum Apосто-
lum. 48
Εἰρήνη quid. 264
Eleazari factum. 463
Eligens indignum, reipublica tenetur.
250
Emens rem alienam, restituere eam
venditori non potest. 217
Ementi pignus à creditore, tenetur
qui oppignoravit, etiam si res sit a-
liena. 215
Emptor rei captæ bello injusto an
quid impendii deducat. 558
Επιλοφασια. 276
Επιχρησασμοί. 444
Επιθυμ. 3
Επιχειρα. 283
Επιχειρας fontes & regulæ. *ibid.*
Επιμαχία. 265
Επιπορείν. 247
Episcoporum consilia circa bella. 394
Εποχῆ. 129
Equi & Equæ quæ postliminio apud
Romanos recepta. 504
Errans hosti obligatur ex pacto. 604
Errantes in partem Christianæ reli-
gionis an puniendi. 346
Error an irritum actum faciat. 222
Esseni non jurabant. 250
Evangelii præcepta an continentur in
jure naturali. 21
Ευορκεῖν. 247
Εξαιρεσῶν. 480
Exceptionem habens jus habet ad pec-
cuniam redactam ex bonis suis ven-
ditis. 216
Executionis ad modum quod pertinet,
conditionem non facit. 606
Exercitoria actio unde. 224
Exercitores an teneantur in solidum
ex facto magistris. 224
Exercitus quid. 276
Exheredato filio, an quid debeat.
178
Εξίς. 206
Exitus liber cum itinere libero intelli-
gendus. 277
Exploratores graviter puniendi causa.
463
Exsules non tenentur imperiis civita-
tis. 158
Exteri quomodo de rebus bello captis
judicare debeant. 486
Exteris quomodo jus nascatur ex le-
ge.

num imperium.	69	Filius an debeat accusare patrem pro-	
Feudalia regna qua successione defe-		ditorem.	298
rantur.	183	Filius à patre rege in regno exhereda-	
Feudum ligium.	69	ri an possit.	185
Fides in bello.	597	Filius natus patre jam rege, an præse-	
Fides prædoni, & tyranno debetur.	567, 568	rendus ante nato.	186
Fides perfido an servanda.	571	Filio abdicato & exheredato an quid	
Fides compensando quomodo libere-		debeat.	178
tur.	571	Filii naturales an succedant patri, &c	
Fides tacita quæ.	606, 607	adoptari possint.	179
Fides commendata in bello.	608	Finitivus status Rhetorum.	276
Fides quæ vim habeat juramenti.	251	Flacci dolus.	432
in Fide esse quid?	66	Flumen totum interdum ripam alte-	
bona Fide rem alienam qui emit, præ-		ram sequitur.	131, 132
tium an repetat.	217	Flumen idem quo sensu.	206
Fidei bellicæ partitio.	575	Flumina quomodo occupentur.	129
bona Fidei, & stricti juris discrimen		Fluminis cursu mutato an imperii fi-	
an valeat inter populos diversos.	278	nes mutantur.	132
bona Fidei possessor non tenetur de		Fœnus nauticum.	230
re, quæ perit.	216	Funeraria actio cujus naturæ.	217
bona Fidei possessor, si rem alii dona-		Francici juris successio in regnis.	
verit, an teneatur. 216. si rem			184
vendiderit, an & quando teneatur.	<i>ibid.</i>	Francorum imperium distinctum à	
bona Fidei possessor an naturaliter		Romano.	209
fructus suos faciat.	202	Francorum regni divisio in orientale	
bona Fidei possessor ad rei restitutio-		& occidentale.	<i>ibid.</i>
nem tenetur.	214	Francorum regum successio olim ali-	
malæ Fidei possessor quale jus tempo-		quatenus à populi voluntate pepen-	
re acquirat.	492	dit.	<i>ibid.</i>
malæ Fidei possessor an speciem per-		Francorum jus de postliminio extra	
dat.	202	bellum publicum.	505
bona Fidei possessor recte impendia		Francorum jus circa servos.	493
repetit, & quæ.	<i>ibid.</i>	Francorum mos ad bellum vitandum.	
malæ Fidei possessor impendia repe-			397
tit.	<i>ibid.</i>	Francorum moderatio in bello circa	
Fideicommissum familiæ relictum		res sacras.	534
quem ordinem sequatur.	185	Francorum mos circa prædam.	479
Fideicommissio obnoxia longævo		Frater minor an præferatur fratris	
tempore acquiruntur.	141	majoris filio.	187
Fidei jubens & solvens pro aliquo con-		Fratris filius an patruo regis præfe-	
templatione tertii actionem habet		rendus in successione.	188
in eum, qui liberatus est.	215	Fraudantes vectigalia ad quid tenean-	
Fidei iussio qualis actus.	230	tur.	192
Fidei iussor ad mortem obligari non		Fructus ut uni populo vendantur pactio an licita.	
potest, ad exilium potest.	375		122
Fidei iussoris obligatio, immediate unde.	<i>ibid.</i>	Fructus qui restituendi.	216
Filia fratris majoris an præferenda		Fructus industriales rei non debentur.	
fratri minori in regni successione.	188		216
		Fructus consumpti an restituendi.	216
		Fructus in pace qui concessi intelli-	
		gantur.	579
		Fructus cum re restituendi.	215
		Fructus restituendi ex damno dato.	
			290
			Fur

I N D E X.

Fur ad quid teneatur.	292	Hæreticus Angustino quis.	346
Furis nocturni & diurni distinctio quo jure nitatur.	106	Harmonica proportio an in pœnis locum habeat.	335
Furiosus promittendo non obligatur.	221	Hætarum erectio.	607
Furtum contra jus naturale.	4	Hebræi jussi sacra gentium abolere.	469
G.		Hebræis an licuerit beneficia dare extraneis, aut ab iis accipere.	266
G Abaonitarum controversia.	244	Hebræorum lex pro sceminis captivis. <i>vide</i> Foemina captivæ.	
Gallicum jus de præda maritima.	485	Hebræorum mos de agris captis. 477. de corona victi Regis.	484
Galliæ jus circa prædationes quæ contra legem publicam fiunt.	293	Hebræorum jus circa servos.	493
Germani una uxore contenti antiquitus.	148	Hebræorum lex <i>vide</i> Lex.	
Gelricum jus de insula & alluvione.	200	Hebræorum jus in liberis.	546
Generis nomen sæpe adhæret speciei.	277	Hebræorum lex de arboribus in bello § 31. pro servis.	547
Germania non fuit pars Rom. Imperii.	208	Hebræorum leges in contractibus.	232
Germanorum veterum atrocitæ.	450	Hebræorum sententia distinguens ea, quæ natura honesta sunt.	258
Gigantum ætas.	113	Herodis Magni liberorum controversia.	186
Gladium accipiens gladio peribit, quo sensu dictum.	48	Hispanicum jus de prædis terrestribus & maritimis.	485
Gladios gesserunt Apostoli quidam.	47	Hispanicum jus de possiminio, de Comitibus & arcibus. § 04. de navibus, quas piratæ ceperunt.	509
<i>Γνώμη</i> Aristoteli quid.	283	Hollandiæ jus circa prædationes, quæ contra legem fiunt.	292
Gothorum moderatio in bello circa res sacras.	534	Hollandiæ mos circa obligationes executorum.	124
Gradus in Levitico prohibiti, an & nunc matrimonia impediant.	151	Hollandicum jus de agris inundatis: 200. circa insulas, & alveos siccatos.	199
Gradus qui in Levitico per interpretationem prohibiti censeantur.	152	Homicida quid restituere teneatur.	291
Græci aliquando plures uxores habuere.	148	Homicidas occidere ut liceat, unde ortum habeat.	19
Græcorum mos circa prædam.	478	Homo ad quæ jus habeat.	290
Gratia mortuis quomodo reddatur.	180	Homo homini instrumentum.	476
Gratiam referre prius quam beneficium conferre.	<i>ibid.</i>	Hominum reddendum pactum de vivis intelligendum.	277
Gravia supra modum eximenda à verborum universitate.	284	Honestatis generale præceptum in Evangelio.	27
Gubernandi tres formæ.	54	Honestum quid & quotuplex.	15
H.		Honoribus arcetur nocentum liberi.	377
H Abitatio an concedenda extraneis, & quibus legibus.	120	Hostis quid antiquis.	264
Hæres non tenetur ex vi sola juramenti facti à defuncto.	248	Hostis occiso, indistincta quo sensu licita.	457
Hæres an de pœna teneatur.	358	Hostis an offendi possit in solo pacato.	109

to.	459
Hosti subministrans res an pro hoste habendus.	426
Hosti mentiri licere qui senserint.	433
Hostem spoliare an liceat. <i>vide</i> Spoliare.	426
res ad Hostem missæ quando, & quantum intercipi possunt.	307
Hostes sepeliendi.	513
apud Hostes esse possunt qui non hostili sint animo.	449
Hostes qui.	449
Hostes sunt & qui pro parte summum imperium habent.	<i>ibid.</i>
Hostes fiunt etiam, qui inæqualiter federati sunt.	450
Hostium subditi, hostes.	453
Hostium subditi ubique offenduntur jure belli.	459

I.

I acobus probat jus acquirendi bello.	472
Iacobi filii ex ancillis ab ipso adoptati in jus succedendi.	179
Idololatrias quos morte puniat lex Hebræa.	344
Idololatriæ species & gradus.	323, 344
Iehu factum quale.	93
Iephtis controversia cum Ammonitis	138
Ignoscere an liceat interdum. 330. an liceat posita lege pœnali.	331
Ingorantia quæ delictum minuat.	339
Illicita eximenda à verborum uni versalitate.	284
Illyrii prædari soliti, triumphari.	450
Immemoriale tempus. <i>vide</i> Tempus immemoriale.	450
Immunitas rerum ad agriculturam pertinentium.	542
Impediens aliquem à petendo munere quando teneatur.	290
Impendens in rem alienam receptu difficilem sumptus servat.	216
Imperator Romanus an imperium habeat in omnes.	387
Imperator Romanus qua talis, unde jus suum habeat, 209. <i>Et seq.</i> vica-	209

rium ei quis dare possit.	210
Imperator Germaniæ qua talis, unde jus suum accipiat.	209
Imperium acquiri quatenus possit.	551
Imperium in victos accipi recte ad sui tutelam.	551
Imperium bello acquiritur.	495
Imperium ut in Rege est bello acquiritur.	496
Imperium alienari potest à Rege consensu populi.	170. <i>Et seq.</i>
Imperium Romanum distinctum ab imperio Francorum, & regno Langobardorum.	209
Imperium & majestatem conservare, quid?	65
Imperii Romani nunc non sunt omnia quæ olim fuerunt	387
Imperii summi jus tam populo, quam Regi longa possessione acquiritur.	142
Imperii subjecta personæ, & territorium.	127
Imperii pars pignori dari non potest.	172
Imperii exempla.	60
Imperii summi partitio quomodo fiat.	62, 63
Imperii vox improprie sumpta producta, & pro postulatu.	68
Imperio partito singuli imperantes pro sua parte jus belli habent.	92
Imperia magna difficulter custodiuntur.	553
Imperia successiva non semper summa.	58
Imperia non summa plene haberi, & in patrimonio esse possunt.	61
Imperia electiva quædam summa.	58
Imperia quædam in patrimonio, & alienabilia.	59
Imperia quomodo intereant sublato subjecto.	205
Imperia prophanorum sponte non subeunda.	269
Impietatis auctores jure gentium punibiles.	344
Impossibilitas facti promissi excusat, ne pax rumpatur.	582
Inæqualitas, quæ inest contractui, jure gentium non refarcitur.	336
Lucræcerans alterum injuste ad quid teneat.	tenea.

teneatur.	292	Injuriam quaedam ferendae, & quales.	28
Incestum jure gentium.	150	Injustitia committi potest in bello ju- sto.	512
Incorporalia cum persona acquirun- tur.	491	Injustum quid.	2
Iuramentum militare Romanorum de præda.	483	Injusti iudices, testes, accusatores ad quid teneantur.	292
Indefinita pro universali quando su- menda.	278	Innocentem an teneamur defendere, & quando.	413
Indi plures uxores habebant.	148	Insignia regiae potestatis conceduntur principibus populi liberi.	58
Indictum bellum principali, simul in- dictum subditis & sociis.	453	Institoria actio unde.	224
Indictio belli.	451, 452	Instrumenta ruris pignori capi veti- ta.	533
Indictio belli utrinque facta.	453	Insula quomodo distinguitur ab allu- vione.	200
Indictio specialis non requiritur, si so- cii per se, & apud se bello impetan- tur.	452	Insulae cujus.	115
Indirecte licent quaedam, quae directe non licent.	425	Interpretationis fontes.	275
Induciae quid: & unde dictae.	593	Interpretandi regulae.	278
quando incipiant obligare.	594	Inundari agri cujus jure Romano.	198
Induciae ad certum finem; & earum effectus.	595	Inundationis duae species.	198
Induciae à ducibus dantur.	602	Inundatione dominium naturaliter non amittitur.	199
Induciarum tempus an veniat sub bel- li an pacis nomine.	592, 593	Inundatus ager quando derelictus ha- beatur.	<i>ibid.</i>
Induciarum tempus quomodo com- putandum.	594	Intencio mala per se ad restitutionem non obligat.	389
Induciiis finitis nova indictione non o- pus. 593. earum tempore quid li- ceat. 594. an deficientes & relictos recipere liceat.	595	Interfectio: <i>vide</i> Occisio.	
Induciiis elapsis, qui sine culpa penes hostem reperitur, an capi possit.	<i>ibid.</i>	Interim pro interdum.	245
Induciiis ab altera parte ruptis indi- ctione non opus.	596	Invasor imperii præceptis suis quate- nus obliget. 91. quomodo possit in- terfici belli jure: & ex lege antece- dente: & ex autoritate jus impe- randi habentis. 92. cur extra casus exceptos interfici à privato non possit.	92
Inermibus parcendum.	520	Inventionis titulus locum non habet in his, quae jam possidentur.	386
Infans promittendo non obligatur.	221	Involuntarium ex voluntario habendum pro voluntario.	292
Infantis dominium unde.	128	Ioannis Baptistae & Christi doctrina quatenus eadem.	23, 24
Infantium dominium quale.	146	Iosephus Iudaeus in legis expolitione Romanis blanditur.	469
Infantibus parcendum.	519	Iosephi Patriarchae dolus.	433
Inf feudatio est alienatio.	171	Iosephi Patriarchae monopolium.	234
Infusiones regnorum irritae sine consensu populi.	171, 172	Ira quid.	317
Infortunium & injuria quo distent.	370	Ira in Deo quatenus.	242
Infortunii & injuriam distinctio.	514	Irregularitas ex bello.	407
Ingrati non puniuntur.	329	Irriti actus quinam jure naturae.	149
Inimici sepeliendi.	307	Irriti actus à lege civili non fiunt, nisi eorum qui subsunt.	154
Injuria quando alteri in persona alter- ius facta censetur.	582		154
Injuriam, culpae, & infortunii discrimen.	514		154

Inus quomodo reditum comprehendat.	526	Iuramentum per juro datum an obliget.	248
Judæi. <i>vide</i> Hebræi.		Iuramentum per res creatas an licitum, & quo sensu.	246, 247
Judæorum opinio de necessitate restitutionis.	510	Iuramentum de re impossibili nihil operatur. 245. de re pro tempore impossibili quid operetur.	246
Judex quasi pater.	402	Iuramentum, impediens majus bonum morale, non valet.	245
Judicandi libertas homini ab homine quomodo debeat.	432	Iuramentum violatum. <i>vide</i> Perjurium.	
Judicare an possit de regni successione, sive Rex, sive populus.	186	Iuramentum quomodo ex lege actui invalido validitatem conferat.	249
Judicia in subditos.	414	Iuramentum de re illicita non valet.	244
Judicium zeli.	323	Iuramentum non extendendum ultra consuetam significationem.	244
Judicii cessatio momentanea aut continua.	46	Iuramentum Regis irritum esse potest ob actum ipsius precedentem.	257
Judicii cessatio jure aut facto. <i>ibid.</i>		Iuramentum dolo elicitum quam vim habeat.	243
Judicia criminalia quare instituta.	326, 327	Iuramentum non intelligendum sub conditione tacita.	243
Judicia capitalia an permittenda Christianis. 326. non sunt affectanda.	327	Iuramenti forma.	245
Judicia apud Hebræos quædam regie potestati exempta.	64	Iuramenti effectus. 247. & <i>seq.</i>	
Jurans non daturum se potest repetitionem erepti omittit.	244	Iuramenti efficacia quatenus pendat à superiore.	249, 250
Jurans prædoni datum non recte repetit.	248	Iuramenti vis & interpretatio.	242, 435
Jurans redire ad hostem, si clam redeat, non satisfacit.	248	Iuramenti violati poena ad posteros manat.	242
Jurans tenetur ex animo jurare, & re implere quod juravit.	247	Iuramenti obligatio ex animo deliberato.	242
Jurans quando Deo tantum obligetur, quando & homini.	147, 148	Iuramento promissum non potest retineri ob peccatum alterius antecedens.	249
Jurans non tenetur, si is, cui juratum est, eum liberet.	248, 249	Iuramento convenit maxima simplicitas.	244
Jurans implere debet contractum, cui inest inæqualitas.	248	Iuramento testis & ultor Deus.	246
Jurantis verba quomodo accipienda.	242	absolutio à Iuramento unde vim habeat.	249
Jurare volens obligatur, etsi obligare se nolit.	242	circa Iuramenta quid possunt superiores.	249
Jurans deliberato animo se non obligandi, tamen obligatur.	242	Iuramento promissum compensari non potest cum eo, quod ante erat controversum.	249
Juravit Paulus.	250	leges Romanae circa Iuramenta quid statuunt.	250
Iuramentum per sceptrum, salutem, & similia.	246	Iuramenta à Christo quæ prohibita.	<i>ibid.</i>
Iuramentum per salutem Principis, & majestatem Imperatoris.	246, 247	Iuramenta Regum. <i>vide</i> Regis.	
Iuramentum per Deos falsos an obliget.	247		
Iuramentum piratæ aut tyranno præstitum obligat.	248		
Iuramentum metu extortum obligat: & quatenus.	247		

- Iuratum pactum fortius non jurato. 285
 Iurisdictione summa inferiores concedi jure hereditario possunt populi consensu. 172
 Iuris naturæ dictata alia magis alia minus manifesta. 339
 Iuri naturæ non pugnant quædam quæ vetita sunt lege divina. 339
 Iusjurandum. *vide* Iuramentum.
 Iusjurandum à civitate factum & repetitum. 469
 Ius pro eo quod justum est. 2
 Ius pro qualitate sumtum, quid sit. 2
 Ius pro lege. 3
 Ius pro lege ad aliarum à justitia virtutum materiam pertinet. 3
 Ius naturale. 4. quid, & quomodo differat à divino voluntario. 4
 Ius voluntarium, *vide* *co* *vol* *es*. 4
 Ius naturale à Deo immutabile, & quare? 4. est aliquod consequens actum humanum. 4. sumitur aliquando pro eo quod est honestum. 4. videtur mutari propter materiam mutationem. 4. esse aliquid juris naturalis probatur à priori & à posteriori, quomodo. 5. juris naturalis reductivè quæ sunt. 4. ejus juris permissivè tantum quæ sunt, & præcipi, & vetari à Deo possunt. 19
 Ius naturæ pro certo statu. 5
 Ius naturæ & gentium quomodo à Romanis Iurisconsultis sumatur, & an rectè. 5
 Ius rectorium & æquatorium. 2
 Ius non est in brutis animantibus. 5. de illis improprie quo sensu dicitur. 5
 Ius voluntarium humanum, vel divinum. 6
 Ius voluntarium humanum civile, civili latius, civili arctius. 6
 Ius voluntarium divinum. 7. aut est unius populi, aut omnium. 7
 Ius voluntarium divinum omnibus populis commune triplex. 7
 Ius gladii quid in sacris & prophanis literis. 22
 Ius divinum Hebraicum alios populos non obligat. 7
 Ius Hebræum quoad nos abrogatum non rectè dicitur. 8. quem usum nunc habeat, & quem in permissis. 9. nihil continet juri naturæ contrarium. 9
 Ius gentium quid: & quomodo probatur. 7. non est commune omnibus populis. 7
 Ius, & usus juris distinguenda. 70
 Ius supereminens Regis, aut civitatis, an liberet à fide subditis data. 569
 Ius externum quale. 509
 Ius pro jure externo. 509
 Ius regum & populorum quando pace remissum censeatur. 578
 Ius gentium circa inæqualitatem in contractibus. 237
 Ius internum ab externo distinctum. 232
 Ius exterorum supereminenti dominio non subest. 258
 Ius naturæ moribus obliteratur. 264
 Ius gentium de bello captis. 472
 Ius pignoris, retentionis, servitutis an bello acquiratur, & quomodo. 486
 Ius captivitatis etiam injuria dicitur. 492
 Ius gentium vetat permissa jure naturæ, & permittit vetita. 461
 Ius gentium apud populos quosdam. 464
 Ius gentium improprie quod multi populi usurpant sine mutua obligatione. 428, 429
 Ius sæpe remittendum ut bellum vitetur. 402
 Ius luendi pignoris an tempore amittatur. 143
 Iure gentium bona subditorum obligantur ex facto superiorum. 444
 Iuri naturæ non pugnant quædam quæ vetita sunt lege divina. 339
 Iuris gentium dicuntur multa, quæ communia sunt populis sine mutua obligatione. 127
 Iuris derelicti signa ex factis & non factis. 139
 Iura quædam ad summum imperium pertinent separabiliter aut communibiliter. 142
 Iuris naturæ quædam sunt, quæ non ubique observantur. 150
 Iuris gentium multa improprie dicuntur.

I N D E X.

conatur.	196	renentur.	<i>ibid.</i>
Iuris quaesiti jure naturali ab jure civili distinctio repudianda.	258	Legati habentur quasi essent extra territorium.	<i>ibid.</i>
Iuris facialis origo.	456	Legati delictum per quem puniendum.	<i>ibid.</i>
Iuris externi efficacia qualis.	493	Legati per modum defensionis occidi aut repelli possunt.	<i>ibid.</i>
Iuris ignorantia aut excusabilis, aut inexcusabilis.	515	Legati an subiaceant juri talionis.	298
Jura quaedam realia quo sensu dicantur.	2	Legati domus an pro asylo.	299
Juris societas aliqua cum praedone.	248	Legatorum jus.	294
Iustitia expletrix.	3	Legatorum jus an valeat apud eos, ad quos non mittuntur.	298
Iustitia attributrix, <i>δυσμετριά.</i>	3	Legatorum jus valet in bello.	<i>ibid.</i>
Iustitia attributa an tantum circa res communes, expletrix circa res singulorum versetur.	3	Legatorum comites an inviolabiles.	299
Iustum, id est, solemne.	49, 449	Legatorum bona an possint pro delicto capi.	<i>ibid.</i>
L.		ob Legatos violatos bella.	300
Lacedaemone nepos ex filio majore filio minori natu in regno praelatus.	187	Lex quid.	3
Lacedaemone filius rege patre natus praeferebatur ante nato.	186	Lex Mosi dupliciter sumitur.	21
Lacedaemonii dolum in bello pluris quam vim faciebant.	427	Lex Mosi judiciaria quando & quomodo sublata.	24
Lacedaemoniorum mos de agris capitis.	477	Lex Mosi. <i>vide</i> Ius Hebraeorum.	
Laconum jus in Messenam.	138	Lex Mosi non habet prius & posterius.	153
<i>Λακωνία.</i>	485	Lex non semper irritum facit quod vetat.	155
Latroni fides servata.	568	Lex imperfecta Vlpiano quae.	135, 155
Latrones jus legationis non habent.	295	Lex de sabbato & de decimis quomodo ad Christianos pertineat.	9
Legationes assidue rejici possunt.	296	Lex idem potest quod consensus expressus.	541
Legatus an jurisdictionem habeat.	299	Lex in praesumptione facti non existens fundata, an obliget.	222
Legatus, si quid debeat, quomodo compellendus.	<i>ibid.</i>	Lex Romana de laesis ultra dimidium pretii.	232
Legati mittentem obligant etiam contra arcana mandata.	224	Lex occidi aliquem permittens an conscientiam liberet, & quando.	107
Legatus quando sponte domum redire possit.	283	Lex, quae feras, pisces, aves regi addicit, non injusta.	115
Legati qui jure gentium utantur.	295	Lex justa quae vetat, quod jure naturali licet.	<i>ibid.</i>
Legati in bellis civilibus quo jure sint.	295	Lex de usucapione an pertineat ad summum imperium, aut ejus partes.	142
Legati an admittendi.	295	Legis ratio particulariter cessans casum a lege non eximit.	50
Legati ob quas causas possunt non recipi.	<i>ibid.</i>	Legis dispensatio Regem non obligat.	160
Legati quo casu mutabiles.	275	cessatio Legis in particulari dispositio est ad dispensationem.	331, 332
Legati referunt personam mittentis.	297		
Legati jure civili loci ubi sunt non			

- Legis conditor an se obliget , & qua-
tenus. 142, 331
- Lex Hebræa an prohibeat divortia
& matrimonia plurium uxorum. 148
- in Lege pœnali dispensandi causæ quæ.
331
- Leges pœnales aut coactivæ locum
non habent circa actus Regum. 256, 257
- Leges Romanæ de contractibus. 212
- Leges Romanorum pœnales in quo
iniquæ. 232
- Leges quæ obligent. 604
- Leges à Christianis ferri possent simi-
les Hebræicis , nisi trium causarum
aliqua obster. 9
- Leges & contractus misceri possunt. 259
- Leges non omnes obligant. *ibid.*
- Leges quæ validiores si casu confi-
gant. 324
- Leges interficere aliquos permitten-
tes quando jus internum dent, quan-
do solam impunitatem. 328
- Leges an obligent summam potesta-
tem. 331
- Leges quasi pacta. 220
- Leges civiles quadam plane injustæ.
175
- Leges humanæ quadam præcipere
possunt cum mortis periculo obser-
vanda. 86. humanius sunt interpre-
tanda. *ibid.*
- Leges quadam , etiam divinæ , taci-
tam habent exceptionem summæ
necessitatis. *ibid.*
- Leges recipiunt id quod plerumque.
82
- Leges ferri possunt de tempore quo
summum imperium amittatur. 142
- Leges de re promissa obligant. 221
- Leges injustæ , quæ propinquos nocen-
tum innocentes interfici jubent. 377
- Leges civiles de promissis minorum.
222
- Legitima an lege humana tolli possit,
& quatenus. 177
- Legum finis & efficacia. 232
- Legum diversitas circa venditionem
& emtionem. 233
- Acta.* 482
- Lenitas in errantes circa divina. 346
- Liber homo postliminio quomodo
redeat. 500
- Liber homo postliminio sua recupera-
rat : an & alienata ? 501
- Liberam fore Carthaginem quomodo
interpretandum. 280
- Liberi filiarum alendi. 177
- Liberi pignorari ac vendi à parenti-
bus quando possint. 146. jus ipso-
rum in liberos. 146, 147
- Liberi ex quibusdam matrimoniis im-
pediuntur succedere. 179
- Liberi ob parentum delicta non puni-
endi. 375
- Liberis an debeantur alimenta , & quo
sensu. 176. an alendi vulgo qua-
siti , & ex incesto nati. 177
- Liberos cogendi jus. 146
- Liberorum cum parentibus matrimo-
nia contra jus naturæ. 150
- Libertas quando justa belli causa. 386
- Libertas quo sensu naturalis. 386
- Libertas an pax placeat , gravis inter-
dum deliberatio. 405
- Libertati præferenda vita populi to-
tius. *ibid.*
- Libertas populi quid significet. 59
- Libertas subditorum obligatur ex fa-
cto superiorum. 444
- Libertas bellandi non præsumitur ab-
dicata. 279
- Licere pro jure externo. 509
- Licere , vox ambigua quas significa-
tiones habeat. 456, 457
- Licere quadam dicuntur , quæ rectius
aliter sunt. 456
- Licere quadam dicuntur , ob impuni-
tatem. 457
- Licere oppositum ei quod decet , aut
oportet. 457
- Limen & limes idem. 499
- Limitati agri. 131
- Lis potest utrinque esse sine peccato.
398
- Literæ Marcæ. 446
- Litigare Christianis quo sensu veti-
tum. 26, 27
- Littus quorum. 128
- Loca in solo pacato posita quo ca-
su recte occupentur à bellante.
117
- Locans pluribus operam an à singulis
mercedem in solidum exigere pos-
sit. 117

I N D E X.

fit.	235	Mandatum an impleri possit per equi-	
Locationis & conductionis natura.	234	pollens.	282
Locator tertio rem locans, condu-		Mandatum excedens, & sic cum alio	
ctori tenetur de eo quod percipit.	234	contrahens, ad quid obligetur.	601
Locator operæ ad quid teneatur.	235	Mandatum generale, & speciale in	
Locupletatus ex re aliena, eatenus ad		bello.	565
restitutionem tenetur, & quare.	215	Mandata publica, quæ nautis dantur	
Locutio de futuro nostræ potestatis	220	adversus piratas.	327
quotuplex.	220	Manlii bellum in Gallogræcos quale.	
Locationis ambigua usurpatio quan-		Mannix quid.	479
do licita.	432, 433	Manumissio interdum omni ti sine pec-	
Ludovici & Galeatii controversia de		caro nequit.	547
Mediolano.	186	M. Marcelli moderatio in victoriis.	
			535
M.		Mares feminis præferuntur in regnis	
		à populo delatis.	183
		Mare an proprium fieri possit. 114. an	
		terra contineatur.	114
		Mare non divisum.	115
		Mare in fundum admissum.	129
		Mare occupatione omiſſa ad naturam	
		redit. 129. navigandi jus in Mari.	
		129. imperium in Mari quorum	
		ſit.	130
		Maris pars quatenus occupari possit.	
			128
		Mariti jus supra uxorem.	147
		Masculina pro communibus.	277
		Mater quomodo magis certa patre.	
			178
		Matrimonium quid sit ex jure natu-	
		ra.	147, 148
		Matrimonium an irritum deficiente	
		consensu parentum.	149
		Matrimonium irritum cum alterius	
		viventis conjuge.	ibid.
		Matrimonium ad morgengabicam.	
			179
		Matrimonium apud veteres Roma-	
		nos postliminio non restituebatur.	
			502
		Matrimonii petitio injusta belli causa.	
			386
		Matrimonii jura ex lege Christiana.	
			148
		Matrimonia non ineunda cum pro-	
		phanis.	269
		Matrimonia quædam talia sunt ex le-	
		ge, ut liberi ad hæreditatem non	
		admittantur.	179
		Matrimonia plurium uxorum olim	
		licita.	148
		Matrimonia cum propinquis sangui-	
		ne, aut	

ne, aut affinitate, unde, & quatenus illicita.	150, <i>Et seqq.</i>	ficiendi alterum.	102
Matrimonia parentum cum liberis, & liberorum cum parentibus contra jus naturæ: & unde illicita.	150	Metus exceptio non liberat à religione iurijurandi.	569
Matrimonia an licita in gradibus expressis in Levitico.	151	Metus qui pro iusto habeantur in bello publico.	570
Matrimonia fratrum & sororum quo iure verita & unde illicita.	152	Metu promittens an teneatur.	223
Matrimoniorum contrahendorum libertas quibus & quatenus debeatur.	121	Metu quid faciens, absolute velle dicendus.	223
Maxillam obvertere Hebræis quid.	28	Metu causam dans contractui quando ad restitutionem teneatur.	247
Maximus natus in regnis à populo delatus præfertur inter pares sexu.	183	Metum inferens tenetur ad restitutionem.	223
Membri conservandi causa interfectio licita.	103	Miles de incendiis, & raptu sine iussu publico, an teneatur.	566
Mendacium prohibitum.	429	Milites Christiani sub Iuliano 35. sub Diocletiano.	36
Mendacium qui auctores certis casibus admittant.	430	Militis Christiani officium.	<i>ibid.</i>
Mendacium dicere & mentiri apud Gellium quomodo distinguantur.	<i>ibid.</i>	Milites Iudæi externis militabant.	23
Mendacium à Deo alienum.	433	Militi quæ ex præda cederent apud Romanos.	485
Mendacium strictè dictum quid.	431	Milites ab Ecclesia non excommunicati.	33
Mendacium an committatur respectu tertii, ad quem sermo non dirigitur.	432	Milites quomodo tenentur ex bello iniusto.	510
Mendacii, qua illicitum naturaliter, quid materiale, quid formale.	430, 431	Militibus datus comitatus prodest & duci.	596
de Mendacio & æquivocatione Scholasticorum sententia.	434	Militum nomine qui veniant.	596
Mendacium pro vira.	<i>ibid.</i>	Militare propter prædam, aut stipendium præcipue non licet.	415
Mensura ejus quod res valent.	233	Militia mercenaria sine delectu causæ improbat.	<i>ibid.</i>
Mentiri apud volentem an liceat.	433	Militia penitentibus olim interdicta, & quare 35. est interdicta clericis. 35. eam Ecclesia vetus probat.	36
Mentiri hosti licere qui senserint.	434	Militiæ repetitio qualis damnata Synodo Nicæensi.	34
Mentitur qui dicit quod falsum putat, licet verum sit.	430	Militiam concedit Origenes interdictum Christianis.	31
Mercatoribus parcendum in bello.	521	Militiam & capitalia supplicia concedit illis Tertullianus.	32
Meritum ex libera voluntate.	378	Militiam ob quas causas Iudæi detrectaverint. 32. quas ob causas olim etiam Christiani eam detrectaverint.	32
Metus à tertio illatus an actum vitiet.	223	Minor annis hosti obligatur.	604
Metus alterius an tollat jus transire volentis.	118	Minor an promittendo obligetur.	221
Metus à vicino an iusta belli causa.	385	Miseri cordia digni qui bello capiuntur.	544
Metus solus non sufficit ad jus inter-		Miseri cordiæ ara apud Athenienses.	370
		Mobilis res quando fiat singulorum capientium.	456
			Mobi-

I N D E X.

Mobilia generaliter postliminio non recipiuntur.	504	<i>Nay</i> quid.	250
Moderatio in belli jure circa personas.	517, 518	<i>Nay</i> quid significet.	250
Modus in poena unde petendus.	332	<i>Nay</i> <i>vay</i> , <i>ov</i> <i>ai</i> quid significet.	<i>ibid.</i>
Modi habendi qui.	58	nondum Nati an jus suum amittant, & quomodo.	141. <i>Et seq.</i> leges post-sunt eorum jus conservare.
Monomachia bellum finire an liceat.	583	Naturale, vox, pro solito fieri.	237
Monomachia de regno quis effectus.	584	Naturales filii succedunt patri, nisi lex impediatur: & adoptari possunt.	179. non succedunt in regnis à populo delatis.
Monopolia quæ licita, quæ contra jus, & quæ contra caritatem.	234	Naturalia pro certo statu.	197
Monopolium. <i>vide</i> Coemptio.		Naturæ prima & consequentia quæ?	15
Mora in territorio alieno an licita.	120	Naturaliter licita an omnia etiam apud Deum licita.	105
Mora purgatio in pace an admittenda.	579	Naufragorum bona confiscare injustum.	175
Moralium incertitudo unde.	393	Navigandi libertas pactis imminui potest.	130, 131
Mori Hebræis dimitti vocatur.	309	Navis, quæ apud Romanos postliminio recepta.	504
Mores generales in aliqua parte mundi non faciunt jus naturæ.	339	Navis si cui nocuit, an dominus teneatur.	293
Mors deportationem quando comprehendat.	277	Navis in qua innocentes sunt an peti tormentis possit.	425
Mors pro vera religione quanti facienda.	90	Naves captæ quando jure belli censeantur.	474
Mortem pati potius quam alium occidas, quando liceat, quando non.	104	Naves nunc nullæ postliminio redeunt.	504
Mortem æternam aggressoris an quis sua morte cavere debeat.	47	Necessaria ad finem licitum licita.	424
Mortis casus expressio quando extendatur ad casum non nati.	282	Necessitas excepta in lege domini.	116
Muli qui apud Romanos postliminio recepti.	504	Necessitas jus non dat, si sit evitabilis.	117
Mulierum imperia Romanis incognita.	209	Necessitas quod jus det in pacatos.	559, 560
Multitudini etiam in delicto parcendum.	523	Necessitate factum pacem non rum-pit.	582
Mundiburgii jus.	66	Necessitate pari possessor præferendus.	116
Murenae controversia cum Mithriate.	285	Neglectus puniendi punibilis.	367
Muri facienda prohibeio quando ad aggeres extendatur.	282	Negotium alienum gereus sui lucricausa, repetit impensas, in quantum alter est locupletior.	217
Muri Scævola factum.	462	Nepos ex filio priore an filio posteriori præferendus in regno.	187
Mutilator quid restituere teneatur.	292	Nepos ex filio, an filio præferendus.	187
Mutuum granitum quo sensu.	235	Nepos minor ex filio an præferatur nepoti majori ex filia in regni successione.	188
Mutuum accipiens pecuniam à debitore meo, mihi tenetur.	216	Nepus ex primogenito an filium alterum excludat.	<i>ibid.</i>

N.

NAbidis controversia cum Romanis. 281

Nepus ex primogenito an filium alterum excludat. *ibid.*
 Sf 4 Nepo-

- Nepotes alendi. 176
 Ninus primus imperium ampliavit. 496
 Nocentes dedendi aut puniendi. 368
 Nocentes dedendi obligatio, unde. 369
 Nocumentum quod ex occasione peccati, non ob peccatum sentitur proprie non est. 374
 Nocentibus parcendum ob multos innocentes. 426
 Nocentibus sæpe parcendum innocentum causa. 519
 Nomina regionum in pace quomodo accipienda. 579
 Nostrum quibus ex causis quid dicatur. 112
 Notitia de Deo quod inconspicuis. 341
 Notitia de Deo uno. *ibid.*
 Notitia de Deo ut omniscio: *ibid.*
 & ut creator. 342
 Notitiæ activæ de Deo. *ibid.*
 Notitiæ de Deo quomodo probentur. 342
 Notitiæ de Deo quæ maxime universales. *ibid.*
 Notitiæ de Deo, quæ obliteratæ. 344
 Notitiæ de Deo quæ & quales. 341
 Noxales actiones ex quo jure. 293
- O.
- O**bedientia sæpe illicita. 417.
Et seq.
 Obligari naturaliter quis quot modis dicatur. 257, 258
 Obligari civiliter quis quot modis dicatur. 258
 Obligatur nemo ad bellum injustum. 270
 Obligemur quomodo per alium. 224
 Obligatur valide prædoni is, cui merus incussus non est. 568
 Obligatio ex facto ministrorum, cuius sit juris. 293
 Obligationis sine coactione exempla. 299
 Obligatio ex culpa qualis. 289
 Obligatio cadit in actum aut facultatem: & quomodo hæc differant. 62
- Obligatio feudalis non tollit summum imperium, *vide* Feudalis obligatio. 214.
Et seq.
 Obligatio ex rebus exstantibus, & non exstantibus. 214
 Obligatio interdum est in nobis ita, ut alteri jus nullum quaratur. 220
 ad Obligationem requiritur animi deliberatio. 221
 Obses an teneatur, mortuo, qui misit. 588
 Obses qui fugit, recipi à civitate non potest. *ibid.*
 Obses datus pro altero, si is mortuus sit liberatur. *ibid.*
 Obses an ex alia causa possit retineri. *ibid.*
 Obsidi fugere an liceat. *ibid.*
 Obsides an occidi possint jure belli. 461
 Obsides an occidi possint jure interno. 524
 Obsides servi non sunt. 587
 Obsidum bona cui cedant. *ibid.*
 Obsidum obligatio odiosa eorum obligatio. 588. interdum principalis. *ibid.*
 Obsidum alter an ex facto alterius teneatur. *ibid.*
 Obstinata resistentia non sufficit ad jus interdum occideudi. *vide* Resistentia obstinata.
 Occidere hostem, jus belli dicitur. 458
 mortem pati potius quam alium Occidas quando liceat, & quando non. 104
 Occidere se an unquam liceat. 309
 Occidere supplices an liceat. 460
 Occidere obsides an liceat. 461
 Occidendi deditos aut captos an justa causa talio, aut resistendi pertinacia. *ibid.*
 Occidi possunt jure belli, qui intra hostium fines sunt. 458
 Occidi an possint, qui ante bellum aliquo venerunt. 459
 Occiduntur senes belli jure. 460
 Occiduntur captivi belli jure. *ibid.*
 Occiduntur infantes belli jure. *ibid.*
 Occiduntur mulieres belli jure. *ibid.*
 Occisio quando licita jure interno in bello.

bello iusto.	513	habet.	<i>ibid.</i>
Occisio quatenus licita in repressaliis.	446, & 447.	Ordinatio divina esse regia potestas quo sensu dicatur.	23
Occisio hostis indistincte quo sensu licita.	457		
Occisio extra propositum, sive indirecte, quando licita.	425	P.	
Occisio pro vite defensione quomodo vitiosa.	104	P Acatorum quod officium circa bellantes.	561
Occisio, ne fugere cogamur: pro ruenda existimatione & pro rebus an licita.	105	Pacta quæ pactis aliis prævaleant, si casu colliduntur.	284
Occupandi jus in statu rerum communium.	112	Pacta, quibus imperii mixtura sit.	570
Occupatio post omissam communionem.	114	Pacta nuda an obligent jure naturæ, & gentium.	219
Occupatio non est nisi in re terminata.	114	Pacta in mari, in vacua insula, aut inter diversarum civitatum cives per literas facta, reguntur jure naturæ, & gentium.	222
Occupatio alia per universitatem, alia per fundos.	115	Pacta regum pro jure regantur.	<i>ibid.</i>
Occupatio imperii.	127	Pacta errantium.	<i>ibid.</i>
Occupatio domini.	<i>ibid.</i>	à Pactis posterior discedens non est perfidus.	571
Oidium in promissis.	278	Pactorum personalium & realium discrimen.	280
Odiio carencia quomodo intelligenda.	<i>ibid.</i>	Paganus an hostem licite occidat.	564
Odiiosa quomodo interpretanda.	<i>ibid.</i>	Παροδευμα.	322
Odiiosa in dubio personalia.	280	Parentes alendi.	177
Oingromia.	429	Parentes liberos pignorare ac vendere quando possint.	146
Oixepipn.	387	Parentum jus in liberis secundum tempus distinguitur.	<i>ibid.</i>
Onus vitandum in verbis interpretandis.	278	Parentum cum liberis matrimonia contra jus naturæ.	150
Onera ex federe transitoria aut manentia.	266	Pars major jus habet universitatis.	155
Opera & pecunia quot modis inter se comparentur.	236	Participes delicti qui.	366
Operas qui promissit, quibus ex causis excusetur.	284	Partus an ventrem sequatur, & quo jure.	201
Opificibus parcendum in bello.	521	Partus matrem naturaliter non magis quam patrem sequitur.	159
Oppidum tradere qui promissit, potest præsidium dimittere.	603	Pater jus suum in filium alienare an possit.	158
Ὁὐ ὅν quid.	250	Paterfamilias quid significet.	545
Orbis pro Romano dictus.	387	Patientia quæ punibilis in rectore, aut republica.	366
Orbi toti an unum imperium expediat.	387	ad Patientiam Christi exemplo invitamur.	50
Ordo eorum qui damnum dederunt in debito restitutionis.	290	Patrimonium populi rex alienare non potest. 172. illius pars, id est, domini à rege oppignorari cur possit.	<i>ibid.</i>
Ordo qui servandus inter socios.	156	Paucorum dominatio. vide Dominatio.	
Ordo considerandi inter Reges Christianos.	<i>ibid.</i>	Paulus Apostolus non improbat præsidium	
Ordo inter eos, qui partes in re dispartes habent.	157		
Ordinum conventus populam referunt.	58		
Ordinum conventus alibi alios usus			

fidium militare.	25	Perfidorum opera qualium uti contra	
Pax religioſe ſervanda.	609	jus gentium.	463
Pax utilis validioribus, invalidioribus,		Perjuri pœna poſteritatem contingit.	
& paribus.	<i>ibid.</i>		242
Pax rupta quando cenſeatur.	580	Perjuri voluntas punitur.	<i>ibid.</i>
Pax rumpitur ab eo, qui ex veteri can-		Perjurus in piratam, aut latronem non	
ſa vim inferit.	580	punitur.	569
Pax alienans bona coronæ.	576	Permiſſio quotuplex.	9
Pax, qua imperium, aut pars imperii		Permiſſio ex more diſtinguitur à per-	
alienatur.	575, 576	miſſione ex beneficio.	221
Pacis cauſa an bona ſubditorum valide		Permiſſio an legis ſit actus.	3
alienentur.	576	Permittere ſe arbitrio aliorum quid	
Pacis conventionum interpretationes.		ſit.	585
	577	Permutatio, contractus antiquiſſimus.	
Pacis capita an diſtinguenda in majo-			229
ra & minora.	581	Perſæ multas uxores habebant.	148
Pace non reddi civitates liberæ, quæ		Perſarum opinio de Deo.	469
ſe ſponte ſubjecerunt.	578	Perſarum mos in judiciis criminum.	
Pace Regis an teneantur ſucceſſores &			333
populus.	576	Perſarum lex quædam injuſta.	377
Pacem ſervare qui vult poſtquam ab		Perſarum jus in liberos.	147
adverſario rupta eſt, poteſt.	582	Perſecutio difficilis præſumi facit de-	
Pacem facere cujus ſit.	575	reliſtionein.	197
Pacem major pars faciens obligat uni-		Perſei Macedonis controverſia cum	
verſitatem.	<i>ibid.</i>	Romanis.	280
an Pacem facere poſſit Rex aut minor,		Perſonarum aptitudo ad cauſas pec-	
aut captivus, aut exul.	<i>ibid.</i>	candi impellentes, & abſtrahentes.	
Pactiones de rebus reddendis, quæ			334
magis minusque favorabiles.	579	Petenti dare, quo ſenſu Chriſtus præ-	
Peccandi facilitas cauſa non minuenda		cipiat.	27
pœnæ.	319	Petri factum gladio utentis cur impro-	
Peccatum ad morrem.	<i>ibid.</i>	batum ?	48
Peccata quæ facile condonanda.	331,	Plantata an ſolo cedant.	202
	332	Plebs in Ariſtocratico regimine exfors	
Peccata quæ excuſabiliora.	334	omnis poteſtatis civilis.	53, 54.
Peculatus committitur circa prædam.		Pignorationes jure civili vetitæ.	444
	483	Pignus accipiens ad quid teneatur.	
Peculium quid.	546		232
Peculium quatenus domini, quatenus		Pignoris datio qualis actus.	209
ſervi.	<i>ibid.</i>	Pignorum conventio quam interpre-	
Pecunia communis meſura.	293	tationem recipiat.	588
Pecunia quanti æſtimanda.	234	Pelagium quid.	485
Pecunia ſterilis quo ſenſu.	235	Pipini factum.	462
Pœnitentibus militia olim interdicitæ		Piratæ non triumphantur.	450
& quare.	35	Piratæ quæ capiunt non mutant domi-	
Pœnitatio non repugnat cum ſummio		nium.	504
imperio.	69	Piratis datum repeti poteſt.	292
Percuſſorem immittere an liceat in		Piratæ jus legationis non habent.	295
bello.	462	Piſcandi jus in mari, quorum ſit.	128
Peregrini tenentur legibus loci, in		Piſcandi jus in diverticulo fluminis	
quo contrahunt.	222	occupari poteſt.	129
Perfidia uſus in defeſtores, piratas,		Piſces quorum ſint.	115
latrones, jure gentium diſſimulatur.		Piſces in ſtagno privato non ſunt nul-	
	464	lius.	196

Pœna definitio.	314	prædone.	568	
Pœna iusta nulla nisi ob culpam.	314, 315	Pœnarum partitio: fines.	318, 319	
Pœna deberi quo sensu dicatur.	315	Pœnale pactum aut lex, fortior non pœnali.	285	
Pœna exigi debet propter quid.	317	Pœnalia quando ad hæredes transeant.	378	
Pœna divina qualis & an ob finem.	317	Pœnitentibus an pœna omnis condonanda.	326	
Pœna cum benefactis compensatur.	330	Πόλις unde dictum.	2	
Pœna potest esse circa legem pœnalem.	<i>ibid.</i>	Pollicitatio quid, & quem effectum habeat.	211	
Pœna an semper prærequirit jurisdictionem.	339	Πολιτικὴ ars quæ Aristoteli.	52	
Pœna an transeat in eos qui non delinquerunt.	375	Politici scriptores magis spectant quotidianam administrationem quam jus imperii.	63	
Pœna accepta aufert jus belli movendi.	596	Pompejus templum Hierosolymorum ingressus contra legem.	470	
modus in Pœna unde petendus.	332	Pontifex Romanus coronat Imperatorem, quæ Romanus est Imperator.	209	
Pœna proprie dicta in bestias non cadit.	375	Pontifex Romanus pronuntiavit electionem factam à populo Romano.	<i>ibid.</i>	
Pœna an delictum excedere possit.	335	Pontifex Romanus vacante imperio, feudorum investituras quo jure tribuat.	<i>ibid.</i>	
Pœna remittenda, ne ad bellum veniantur.	402	Populus potest jus se regendi totum alienare. 53. eorum exempla qui se aliis subjecerunt.	53	
Pœna maxime remittenda ab eo, qui læsus est, etiam rege.	403	Populus liber factus Magistratum sine mandato non obligatur.	271	
Pœna pace remissa quæ censeatur.	578	Populus Romanus jus Imperatorem eligendi semper retinuit.	109	
Pœnæ privatae permisso.	321	Populus Romanus idem qui olim.	208	
Pœnæ exactio an Evangelio permissa.	323	Populus regimine mutato tenetur de debito ante contracto.	207, 208	
Pœnæ improprie, irregularitates.	314	Populus liber factus sedet eo loco quo ante rex aut princeps.	208	
Pœnæ exactio ad quam justitiæ speciem spectet.	315	Populus idem sub Monarchico, Aristocratico, Democratico regimine.	207, & seqq.	
in Pœnis æqualitas primo ac per se quæ spectetur.	<i>ibid.</i>	Populus migrans idem.	<i>ibid.</i>	
Pœnæ in mari.	321	Populus idem quamdiu.	<i>ibid.</i>	
finis Pœnæ.	317	Populus quomodo intereat.	206, 207	
Pœnæ omittendæ causæ.	330, 331	Populus subditus an ob Regis delictum puniri possit.	377	
fines quomodo cessent.	330	Populi ob regum peccata puniri, quare.	57	
Pœnæ quomodo ab aliis in alios transeant.	366, 367	Populi pars alienari non potest, nisi & ipsa consentiat.	170. nec potest recedere à populo, nisi ex summa necessitate. 171. ne quidem ex necessitate recte alienatur.	171 170.
Pœnæ civitatum distinctæ à pœnis singularum.	373			
Pœnæ obligatio in universitate quamdiu duret.	<i>ibid.</i>			
Pœnæ remissio quibus signis intelligatur.	607			
Pœnæ minuendæ aut non minuendæ causæ.	336			
Pœnæ mensura.	335			
Pœnæ jus remissum, ubi actum est cum tyranno, quasi tali, aut cum				

Populi consensus circa alienanda imperia quomodo intelligatur.	171	tum : & apud quos locum habeat.	504, 505
Populi testimonium de jure successionis quid valeat.	186	Postliminii non est jus durantibus induciis.	501
Populi minor pars populum non obligat.	263	Postliminio quæ dicantur recepta.	499
Populi an postliminio à regibus recipiantur.	503	Pace qui postliminio redeant, qui non.	500
Populo destructo an res maneat eorum, qui populo supersunt.	207	qui Postliminio rediit, jura in eum restituantur.	501
Populatio inutilis ubi hostis aliunde alii potest.	533	Postliminio an aliquando populi se suaque recipiant.	<i>ibid.</i>
Populatio quibus ex causis exhibenda.	531	civitas Postliminio quomodo redeat.	<i>ibid.</i>
Populatio quæ utilis : & quæ inutilis.	<i>ibid.</i>	Potestas.	2
Populatione abstinendum ubi spes est celeris victoriae.	132	Potestas civilis in quibus rebus consistat.	51
Populatione inhibita conciliantur hostium animi.	535, 536	Potestas summa quæ. 52. illius subiectum. 52. non est semper penes populum.	53
in Populationibus inhibendis Belgarum, & Indorum mos.	533	Potestas summa temporaria aliqua.	55
Possessio per alium acquiritur.	476	Potestas civilis humana ordinatio Petri, Paulo divina: quo sensu.	86
Possessio in re dubia imperii sequenda privato.	93	Potestas patria quædam ex jure civili.	147
Possessio ferarum per instrumenta quomodo quaeratur.	197	Potestas summa per res quomodo obligetur, ex pacto minorum potestatum. 600. quomodo obligetur raturum habendo. <i>ibid.</i> & ex eo quod contra arcana mandata factum est.	601
Possessio longæva inter reges & populos.	138	Potestates minores quibus modis summam obligent.	600
Possessio non acquiritur jaculi immixtione.	197	<i>Περίαν αὐτίαν.</i>	547
Possessionis longæ favor circa imperia.	140	Præceptum Christi de non resistendo, quem sensum habeat.	48
Possessionis immemorialis quæ vis jure gentium.	141	Præcepta Evangelii an contineantur in jure naturali. <i>vide</i> Evangelii præcepta.	
Possessor necessitate pari præferendus.	116	Præceptorum ordo secundæ tabulæ in Decal.	333
Possessor malæ fidei quale jus acquiritur.	492	Præda: Græcorum, Asiæ, Afrorum, Francorum & Romanorum mos circa eam.	478, 479
Possidentis jus.	116	Præda militibus interdum data, & quibus ex causis.	480
Possidentis melior conditio in re dubia.	397	Præda eadem in diversos usus distributa.	483
Posteriores captivorum servi.	491	Præda in solum concedi solet. <i>ibid.</i>	
Posteriora prioribus derogantur.	276	Præda militi dari quando cœperit apud Romanos.	485
Posteriora fortiora prioribus.	285	de Præda lex civilis statuere potest.	483
Postliminium quid: & illius vocis origo.	499		
Postliminium apud socios, & amicos.	499		
Postliminium in bello & pace.	500		
Postliminii species.	500		
Postliminium an dediti habeant.	501		
Postliminium extra bellum unde or-			

Præda interdum subditis conceditur.	484.	conjugi potest.	98
484. focii aliquando partem habent in ea.	<i>ibid.</i>	Privilegia quomodo interpretanda.	297
Prædæ decima consecrata.	472	Privilegia quæ late interpretanda.	596
Prædæ jus probavit Deus.	472	Prohibita non semper etiam irrita.	155
Prædæ nomine urbes & agri veniunt in piis causis.	482	Promissio non omnis tollit summum imperium.	61
Prædæ genera.	482	Promissio ut valeat acceptanda.	224.
Prædæ divisio quot modis facta.	480	illius acceptatio quomodo fiat: & an innotescere debeat promissori, ut perfectam vim habeat promissio.	225
<i>et seq.</i>		Promissio an revocabilis ante acceptationem: & mortuo ante acceptationem promissario.	<i>ibid.</i>
Prædæ pars data iis qui non militarent.	482	Promissio an revocari possit mortuo internuntio: item mortuo tabellario.	225
Prædæ pars data miserabilibus personis.	<i>ibid.</i>	Promissio per ministrum facta quando revocabilis.	225
Prædari veritum manente periculo.	485	Promissio facti alieni quid operetur.	227
Prædandi licentia olim inrer populos diversos.	264	Promissio requirit usum rationis in promittente.	221
Prædictio divina an jus det.	388	Promissio in errore fundata quando dicatur, & quid operetur.	222
Prædoni fides debetur.	568	Promissio rei illicitæ non valet.	223
Prædones duces facti.	450	Promissio facti, quod nunc in potestate promittentis non est, quid valeat.	<i>ibid.</i>
Premium cui debeatur, si duo simul impleverint conditionem.	381	Promissio ex metu.	<i>ibid.</i>
Præsentem reipublicæ statum tueri civis boni est.	140	Promissio ob causam autem debitam an obliget.	224
Præsumitur in dubio pax inita hoc sensu, ut res maneat in statu, in quo postremo erant.	577	Promissio perfecta quid, & quam vim habeat.	225
Pretia rerum unde.	233	Promissio novum jus confert.	434
Primi vox quid significet.	281	Promissio de non fugiendo à vinclo facta valet.	605
Princeps. <i>vide</i> Rex.		Promissio de non redeundo in certum locum, & de non militando, hosti facta valet.	605
Princeps noviter factus sedet eo loco, quo ante populus.	208	Promissionis materia qualis esse debeat.	223
Principes populi liberi vi reprimi possunt.	90	Promissionis vis.	219, 220
Privatus non debet ad se rapere iudicium quod est populi.	93	Promissioni onus adjici quando possit.	226
Privatus se obligans hosti an contra rempublicam faciat.	604	Promissiones causam expressam non habentes naturaliter valent.	226
Privati an cogendi à superioribus implere, quod hosti promiserunt.	605	Promissum ob causam turpem an præstandum.	223
Privati pactis cum hoste obligantur: & quo sensu etiam piratis & latronibus obligentur.	604	Promissi onus in commodum terræ adjun-	
Privatæ interfectionis exempla.	323		
Privatis Christianis an liceat punire maleficos.	328		
Privati quatenus capta sua faciant.	565		
Privati de bello captis, quando hosti, quando civitati teneantur.	<i>ibid.</i>		
Privatorum pacta cum hostibus quæ irrita.	604		
Privata causa cum publica in bello			

adjunctum, quid operetur.	226
Promissa multa, quæ natura valent; lex civilis irrita facit.	223
Promissa, quæ plus nocent promittenti quam alteri profunt, an præstan- da.	284
Promissa favorabilia, odiosa, mixta, vel media.	278
Promissa Regum. <i>vide</i> Reges.	
Promittendi modus quis.	224
Promittens metu an teneatur.	223
Prophetarum dicta de pace sub Evan- gelio quem sensum habeant.	26
Proportio Arithmetica & Geometri- ca an propriè distinguant justitiam explictricem & attributricem.	3
Propositi, impetus, & casus distin- ctio.	515
Proprietatis exordium. <i>112. & seq.</i>	
<i>Προστίμια</i>	265
<i>Πρόστυμα</i> maris quorum sint.	129
Provisi & improvisi distinctio.	514
Provocatio non datur ab arbitris le- ctis inter summam potestates.	585
Proximus quis in lege Hebræa: & quis in lege Evangelica.	29
Proximi nomine venit etiam qui per representationem consequitur jus gradus superioris.	187
<i>ῥηδὴς</i> in sacris literis quid.	243
<i>ῥηδορῆα</i> .	247
Publica utilitas ad alienanda, &c. <i>vide</i> Utilitas publica.	
Pudicitia conservanda causa interse- ctio licita.	103
Pudor quid, ubi de jure agitur.	408
Pueri, id est, servi.	546
Pugnare in hostem, qui miles non sit, quo jure veteretur.	564, & seq.
Punicæ belli secundi controversia	292
Puniri an possint qui in falsos Deos impie agunt.	447
Punitio exemplaris.	322
Pupillus ex commodato tenetur in quantum locupletior.	215

Q.

Q. Vintii Consulis salubre menda- cium.	433
Quiritari unde dictum,	98

R.

R. Abirii factum.	602
Rami olivarum.	607
Ratam rem haberi, obligatio qualis.	264
Ratihabitione summa potestas quo- modo obligetur.	600
Ratio juris fundamentum.	5
Ratio adequata quæ.	282
Ratio sæpe consideranda secundum potentiam, non secundum existen- tiam.	283
Ratio legis non plane idem cum men- te.	277
Ratio adequata quæ, & quid opere- tur.	<i>ibid.</i>
Rationis identitas quando inducat ex- tensivam interpretationem.	287
Razis mors.	307
Redempti ex captivitate redemptori quomodo tenentur.	502
Rediisse ad hostem quis dicendus.	606
Regimen non omne ejus causa qui regitur.	56
Regnum. <i>vide</i> Imperium.	
Regnum quomodo dividatur, & quo effectu.	208
Regnum patrimoniale, si sit indivi- dum, debetur maximo natu.	182
Regnum à populo delatum est here- ditas separata à cetera hereditate.	183
Regni & principatus voces significa- tu proprio & improprio.	57
Regni pleni sive absoluti exempla.	54
Regni à populo delati successor non tenetur ad onera hereditaria.	183
Regna media inter absolutum & La- conicum.	63
Regna à populo delata in dubio indi- vidua.	181
Regna à populo delata non deferuntur ad eos, qui à primo rege non descendunt. <i>ibid.</i> non veniunt ad naturales nec ad adoptivos. <i>ibid.</i>	
Regna à populo delata ad mares ve- niunt potius quam ad feminas.	183
Regna quomodo deferantur per suc- cessionem ab intestato.	181
Regna patrimonialia pervenire pos- sunt ad eos, qui à primo Rege non descendunt.	<i>ibid.</i>

- Regnum Italiæ. 209
 Regulæ de eo quod licet in bello. 424, 425
 Regula, secundum naturam esse, ut quem sequuntur incommoda & commoda sequantur, quomodo intelligenda. 201
 Regulæ super deliberationibus politicis. 404
 Relatum in referente. 579
 Religio quo sensu juris gentium. 341
 Religio Christiana, qua talis proprie naturalibus argumentis non nititur. 345
 Religionis publicæ status apud Hebræos à Rege pendebar. 85
 Religionis jus ad societatem humanam. 340
 Religionem multi affectu non iudicio sequuntur. 344
 Religiosa belli jure destruantur. 469
 Religiosa loca hostibus religiosa non sunt. 470
 Religiosis locis parcendum in bello. 584
 Renuntiare. *vide* Abdicare.
 Renuntiatio de regno an noceat liberis natis, & an nascituris. 187
 non Repetere aliud quam dare. 244
 Representatio apud Hebræos. 178
 Representatiōnis jus unde. *ibid.*
 Representatio Germanis sero cognita. 187
 Representatio in dubio admittenda. *ibid.*
 Representatio non surrogat in privilegium, quod sexus aut ætatis erat proprium. 183
 Repressaliæ quid. 446
 Repressaliarum facultas impetrari à principe solet. 447
 in Repressaliis citatio. *ibid.*
 Repressaliis qui culpa sua causam dederunt tenentur eos, qui damnum passi sunt, indemnes præstare. *ibid.*
 Repressaliis obnoxii qui sint. 446
 Repressaliis non subsunt legati & res eorum. 447
 Repressaliis eximi lege civili solent mulieres, infantes, res studiosorum, aut ad nundinas missæ. *ibid.*
 Repressaliarum jura alia sunt juris gentium, alia juris civilis. *ibid.*
- Res repetita quid significet. 452
 Res raperé quid veteribus Latinis. 456
 Res reddere pro quavis satisfactione. *ibid.*
 Res possunt capi, etiam in compensationem debiri in bello subnascentis. 542
 Res hostium perdere quousque liceat justitia interna. 530, 531
 Res amicorum, quæ reperiuntur in navibus hostium, an belli jure acquirantur. 474, 475
 Res & modus circa imperium distinguuntur. 58
 Res non perductæ intra præsidia domini non mutant. 504
 Rebus ad bellum non facientibus parcendum. 533
 Rerum defensio an jus det occidendi. 105
 Rerum servandarum causa vis per Euangelium an & quatenus licita. 107
 Rescissoria actio ex postliminio apud Romanos. 502
 Resistere an liceat superiori in summa necessitate. 86
 Resistentia obstinata non sufficit ad jus internum occidendi resistentem. 523
 Resistentia aliqua in delatione imperii reservari interdum solet. 91
 Respublica non tenetur ex facto subditi. 366
 Reipublicæ bonum an nostri tantum causa desideremus. 104
 Reipublicæ forma mutata aptud victos, & an recte. 553, 554
 Restituere qui teneantur faciendo, an non faciendo. 290
 Restitutio non debetur ex bello justo ob virtuosam intentionem. 389
 Restitutio rerum captarum in bello in jure dubio quomodo temperanda. 558
 Restitutio eorum, quæ hosti injuste tenenti erepta sunt. 557
 Restitutionem qui debeant in solidum vel ex parte. 291
 Restitutionis obligatio ex bello injusto. 510
 Restitutum debitum ex quo jure oriatur. 291
 Re.

- Regnum Italia. 209
 Regula de eo quod licet in bello. 424,
 425
 Regula, secundum naturam esse, ut
 quem sequuntur incommoda &
 commoda sequantur, quomodo in-
 telligenda. 201
 Regula super deliberationibus politi-
 cis. 404
 Relatum in referente. 579
 Religio quo sensu juris gentium. 342
 Religio Christiana, qua talis proprie,
 naturalibus argumentis non nititur.
 345
 Religionis publicæ status apud He-
 braeos à Rege pendebat. 85
 Religionis jus ad societatem huma-
 nam. 340
 Religionem multi affectu non iudicio
 sequuntur. 364
 Religiosa belli jure destruuntur. 469
 Religiosa loca hostibus religiosa non
 sunt. 470
 Religiosis locis parcendum in bello.
 534
 Renunciare. *vide* Abdicare.
 Renunciatio de regno an noceat libe-
 ris natis, & an nascituris. 187
 non Repetere aliud quam dare. 244
 Representatio apud Hebraeos. 178
 Representationis jus unde. *ibid.*
 Representatio Germanis sero cognita.
 187
 Representatio in dubio admittenda.
ibid.
 Representatio non surrogat in privi-
 legium, quod sexus aut ætatis erat
 proprium. 183
 Representatiæ quid. 446
 Representatiarum facultas impetrari à
 principe solet. 447
 in Representatiis citatio. *ibid.*
 Representatiis qui culpa sua causam de-
 derunt, tenentur eos, qui dam-
 num passi sunt, indemnes præstare.
ibid.
 Representatiis obnoxii qui sint. 446
 Representatiis non subsunt legati & res
 eorum. 447
 Representatiis eximi lege civili solent
 mulieres, iuvenes, res studiosorum,
 aut ad mundanas missæ. 447
 Representatiarum jura alia sunt juris
 gentium, alia juris civilis. *ibid.*
- Res repetita quid significet. 452
 Res rapere quid veteribus Latinis.
 456
 Res reddere pro quavis satisfactione.
 456
 Res possunt capi, etiam in compen-
 sationem debiti in bello subnascentis.
 542
 Res hostium perdere quousque liceat
 iustitia interna. 530, 531
 Res amicorum, quæ reperiuntur in
 navibus hostium, an belli jure ac-
 quirantur. 474, 475
 Res & modus circa imperium distin-
 guuntur. 58
 Res non perductæ intra præsidia do-
 minium non mutant. 504
 Rebus ad bellum non facientibus par-
 cendum. 533
 Rerum defensio an jus det occidendi.
 105
 Rerum servandarum causa vis per
 Euangelium an & quatenus licita.
 107
 Rescissoria actio ex postliminio apud
 Romanos. 502
 Resistere an liceat superiori in summa
 necessitate. 86
 Resistentia obstinata non sufficit ad
 jus internum occidendi resistentem.
 523
 Resistentia aliqua in delatione imperii
 reservari interdum solet. 91
 Respublica non tenetur ex facto sub-
 diti. 366
 Respublicæ bonum an nostri tantum
 causa desideremus. 104
 Respublicæ forma mutata apud vi-
 ctos, & an recte. 553, 554
 Restituere qui teneantur faciendo, aut
 non faciendo. 290
 Restitutio non debetur ex bello iusto
 ob vitiosam intentionem. 389
 Restitutio rerum captarum in bello in
 jure dubio quomodo temperanda.
 558
 Restitutio eorum, quæ hosti iniuste
 tenenti erepta sunt. 557
 Restitutionem qui debeant in solidum
 vel ex parte. 291
 Restitutionis obligatio ex bello inju-
 sto. 510
 Restitutum debitum ex quo jure oria-
 tur, 291
 Re-

Regum non plene regnantium actus possunt irriti fieri per legem populi.	256	lum.	
Regum cura generalis pro societate humana.	340	Sabbati violati poena cur capitalis.	342
Regibus captis an parcendum.	518, 519	Sacerdotibus & eorum aſſectis parcenda in bello.	520
Romanorum mos circa eos.	518	Sacramentum militare post Constantinum.	34
Regum res fiunt Regis victoris.	484, 485	Sacra corrumpi an possint jure belli.	468
Ripa privatis quando cedat.	200	Sacra quo sensu publica.	ibid.
Ripæ cujus jure Romano. 199, cujus naturaliter.	ibid.	Sacra in deditioe comprehenduntur.	ibid.
Roma quondam communis patria.	552	Sacra hosti sacra an sint.	ibid.
Romani cur stipulationibus plus tribuant, quam pactis.	221	Sacra populi voluntate profana facta.	ibid.
Romani asperi in victoria.	518	Sacris parcendum in bello.	534
Romanus. vide Populus & Imperium.		Saguntina controversia inter Romanos & Carthaginienſes.	278
Romani veteres dolis abſtinebant.	436	Samsonis mors.	309
Romani imperii quæ fuerunt, cujus nunc sint.	208	Sapientis natura magistratus, quo sensu.	322
Romani sibi vindicant, quæ hostis ipsorum aliis eripuerat.	475	Satisfactio offerenda ab eo, qui deliquit antequam justum bellum gerere possit.	108
Romani duri in captivos populares. 597 eorum instituta ad res bellicas directa.	ibid.	Saul an in impietate mortuus.	309
Romanorum jus in liberos.	147	Sciens præſens & tacens quando consentire credatur.	139
Romanorum controversia cum Latinis, & alia de duratione federis.	280	Scientia quando præsumatur.	357
Romanorum jus de postliminio.	502	Scholasticorum sententia de mendacio & æquivocatione.	434
Romanorum mos de agris captis. circa prædam.	477, 479	Scriptura in dubio ad monumentum contractus adhibita censetur.	285
Romanorum Imperat. idem Germanorum: unde.	209	Scripti & sententiæ locus apud Rhetores.	276
Romanorum jus de captivis redemptis.	503	Σελυα.	485
Romanorum jus pro iis, qui postliminio redierunt.	ibid.	Semiprævi.	515
Romanorum lex circa res captas.	542	Sedis mutandæ amor, injusta belli causa.	386
Romanorum mos circa Reges captos.	518 & seqq.	Senatus Romanus aliquo tempore partitus summum imperium cum populo.	65
Ruben exheredatus à jure primogeniture.	185	Servorum deliberatrix facultas imperfecta.	418
		Sententia jus proprie non dat.	445
		Sententiæ quæ dividendæ aut conjungendæ.	156
		Sententiæ quomodo numerandæ inter eos qui dispartes partes in re habent.	157
		Sententiarum pari numero reus absolvitur & possessor vincit.	156
		Sepeliendi jus quale.	303, 304
		Sepeliendi mos unde ortus.	305
		Sepeliendi hostes & inimici.	307
			ob
			T t

S.

Sabbati lex pro servis. 545
Sabbati lex cujus rei symbo-

ob Sepeliendos mortuos bella.	304	in Servos jus vitæ ac necis dominorum	quale.	559
Sepultura an debeatur his, qui se oc-		Servos Romana lex bello arcebat.	99	
ciderunt.	308	circa Servos Francorum jus & He-		
Sepulturam prohibere furor dicitur.		braorum.	493	
	<i>ibid.</i>	Severitas laudabilis Dei, Mosis, Chri-		
Serpius Paulus in magistratu manet		sti & Apostolorum.	29	
factus Christianus.	25	Sexus est quid personale.	183	
Servitus ex voluntate.	158	Sexus privilegium majus quam ætatis		
Servitus nequam pugnat cum jure		in regnorum successione.	<i>ibid.</i>	
naturali.	<i>ibid.</i>	Siculæ successione controversia.	187	
Servitus ex pœna.	160	Signa voluntatis.	138	
Servitus perfecta, & imperfecta quæ.		Signis hostium uti licitum.	429	
	158	Significatio impropria quando admit-		
Servitus quo sensu contra naturam di-		tenda.	278	
catur.	490	Significatio strictior, laxior, & media.		
Servitutis imperfectæ genera.	160	Silentium non liberum nihil operatur.		
Servitutis bellicæ causa.	491		149	
Servus mercedem laboris sui an sume-		Silentium quando consensum probet.		
re possit.	492		272	
Servus resistere an licite possit domi-		Simulatio quæ licita.	428	
no.	493	Singularium certaminum origo.	321	
Servus cognosci debet ut postliminio		Singulatum licet quod gregatum non		
recipiatur.	502	licet.	157	
Servus recipitur, etiamsi animum res		Singuli quando punibiles ex facto uni-		
nostras sequendi non habeat.	503	versitatis.	373	
Servus mercenario comparatur.	544	Societas à civitate in quo differat.		
in Servum quidvis licet.	491		68	
Servi fratres nostri.	544	Societas civilis ab humano instituto		
Servi naturaliter Philosophis qui.		cœpit.	86	
	387	Societas cum quibus illicita Hebræis.		
Servi ad operas urgendi moderate.			267	
	545	Societas an iniuri possit, ut alter damni		
Servi quo casu fugere possint.	159	immunis sit.	236	
Servi transfugæ recipiuntur postlimi-		Societas, ubi opera & pecunia inter se		
nio.	502	comparantur.	<i>ibid.</i>	
Servi quando postliminio recipiuntur.		Societas cum profanis quæ, & quatenus		
	503	periculosa, & quomodo pericu-		
Servi etiam manumissi postliminio re-		lis occurri possit.	269	
cipiuntur.	<i>ibid.</i>	Societas, ex qua alter nihil lucrispe-		
Servi redempti quod jus apud Roma-		rat, non valet.	237	
nos.	<i>ibid.</i>	Societas bonorum universorum qua-		
Servi dicuntur populi subjecti.	59	lis.	<i>ibid.</i>	
Servi pro dominis bellant.	98	Societas navalis. <i>vide</i> Admiralitas.		
Servi res sunt domini.	491	Societatem morte finire, non est juris		
Servis Romæ licebat ad statuas confu-		naturalis aut gentium.	280	
gere.	547	Societatis bellicæ divisio.	265	
Servo Dominus quæ præstare debeat.		in Societate partes æquales quomodo		
	545, 546	intelligendæ.	236	
Servorum nati matrem sequuntur.		Socius socium cogere potest, ut stet		
	491	federi.	67	
Servorum filii an naturaliter servi, &		Socii sociis jus reddere debent, si sub-		
quatenus.	159	ditur sui accusentur.		
in Servos lenitas adhibenda.	545, jus			
vitæ & necis in eos quales.	544			

I N D E X.

Socii defendendi, quando.	412	Sponsores tenentur in id quod interest.	263, 264
Socii qui sint in jure postliminii.	492	Sponsorum bona ad id quod interest obligata.	272
Socii quando partem habeant in præda.	484	Stipulari pro tertio naturaliter licet, & quo effectu. 226. Romanæ leges circa stipulationem aut acceptationem pro tertio.	<i>ibid.</i>
Sociis illata vis quando pacem rumpat.	581	Studiosis literarum parcendum in bello.	521
Socii in bello injusto de damnis tenentur, interdum & puniri possunt.	425	Stupra an contra jus gentium in bello.	464
Sociorum controversiæ judicari quomodo soleant.	67	Sua homini quæ.	290
Sociorum à sociis oppressorum exempla.	69	Subditi hosti militantes an pacem rumpant.	580
Sociorum plurium quis præferendus.	270	Subditus cogi potest, ut obses eat, & quomodo.	587
Sociorum nomine an futuri veniant.	278	Subditus dubitans an recte militet.	420
Socios in federe non nominatos adjuvare non est contra fedus.	279	Subditi alieni an bello defendi possint. 413. eos sollicitare non licet.	436
Sollicitare subditos alienos non licet.	436	Subditi quando juste bellum gerant.	417
Solum incultum an concedendum externis.	120	Subditi qui.	<i>ibid.</i>
Sorores duas ducere olim licitum.	153	Subditi hostium ubique offenduntur jure belli.	459
Sorte amplius quando aliquid licite exigi possit.	236	Subditi reddendi superioribus, si bello injusto abstracti sint.	558
Sortis usus ad bella vitanda.	397	Subditi quomodo fiant participes delicti superiorum.	372, 373
Spartæ. <i>vide</i> Lacedæmon.		Subditi an semper se in libertatem vindicare possint.	143
Specialia fortiora generalibus.	285	Subditi bellare possunt in magistratus summæ potestatis jussu.	80
Species pars substantiæ.	202	Subditi resistere imperantibus prohibentur ex ipsa natura civilis societatis. 80. eorum resistentia est vetita jure Hebræo, & jure Evangelico.	81
Species populi quomodo tollatur.	207	Subditi pro imperantibus bellant.	89
Species, id est, formæ plures unius rei artificialis.	<i>ibid.</i>	Subditis illata vis pacem rumpit.	581
Specificatione an res acquirantur.	202	Subditis alterius, qui piratæ sint, vis illata, pacem non rumpit.	<i>ibid.</i>
Spes lucri quando veniat in restitutionem.	290	Subditis bellantibus promissa an teneant.	569
Spiritus, id est, forma.	206	Subditis dubitantibus tributa potius imperanda, quam opera militaris.	420
Spolia hosti detracta quorum sint.	477	Subditis interdum præda conceditur.	484
Spoliare hostem licet jure gentium.	468	Subditorum facultas deliberatrix imperfecta.	418
<i>Spoudai</i> quid.	265	Subditorum ratione an bellum utriusque	
Sponsio quid.	263		
Sponsio an ex notitia & silentio Regem aut populum obliget.	272		
Sponsionis Caudinæ & Numantinæ controversia.	271		
Sponsionis Luctatianæ controversia.	272		
Sponsores ad quid teneantur si improbetur sponsio.	271		

que iustum.	429	virtute debentur.	412
Subditorum defensio an aliqua iusta in bello iniusto.	421	Superficies an solo cedat.	202
Subditorum libertas obligatur ex facto superiorum.	444	Superioris praeceptum, quando excuset.	418
Subditorum factum an pacem rumpat.	480	Supplicia capitalia antiquissima & in quibus criminibus. 20. non solum Hebraeis ea concessa.	<i>ibid.</i>
Subditorum innocentium res in pacem non recte capiuntur.	541	Supplicibus parcendum.	522
Subditos suscipere migrantes, non est contra pacem, quae amicitiam complectitur.	582	Supplices dum causa cognoscitur defendendi.	372
Subjectio civilis ex poena.	160	Supplicum jus quibus debeat. 369	
Subjectio civilis.	495, 496	Supplicum defensorum & non defensorum exempla.	370, 371
Subjectio herilis.	496	Supplicum jus in bello quale.	513
Subjectio mixta.	<i>ibid.</i>		<i>& seq.</i>
Subjectio populi perfecta & imperfecta.	159	Supplices an belli iura occidantur.	460
Subordinationis natura & effectus.	85	Supplicum causa ex quo iure cognoscenda.	372
Substantiae vox pro more perpetuo.	237	Syrtes an cuiquam propriae.	114
Successio titulum veterem continuat.	58	T.	
Successio linealis in regnis quae.	184	T Alio non transit personam.	523
Successio cognatica linealis.	<i>ibid.</i>	Talionis postulatio Hebraeis quo sensu licita.	325
Successio linealis nullis gradibus terminatur.	<i>ibid.</i>	Talionis usus qui apud Hebraeos & Romanos.	<i>ibid.</i>
Successio regnorum in Africa partibus quibusdam.	185	Talionem in iudicio exigere Hebraeis indultum.	28
Successio in regnis patrimonialibus.	181	Telum quid iure Romano.	106
Successio ab intestato unde.	176	Templum Hierosolymorum intravit Pompejus, incendit Tirus.	470
Successio cur magis descendat quam ascendat.	177, 178	Templi Hierosolymitani religio.	469
Successionis ab intestato duo praecipui fontes.	179	Templa gentium à Iudaeis incensa.	<i>ibid.</i>
Successionem quisque elegisse creditor, quae in more patriae est.	181	Templis parcendum.	534
Successionum leges diversae. 180, 181		Tempus immemoriale in dubio sufficit ad derelictionis praesumptionem.	140
Succedens in regno patrimoniali individuo debet aliis haeredibus idipsum repensare.	182	Tempus immemoriale à centenario differt.	<i>ibid.</i>
Successores Regum quando & quatenus teneantur.	259	Tempus ad poenitentiam dandum his qui supplicio afficiuntur.	326
<i>Συμπαροισα</i> quid.	230	Temporis quae vis ad praesumendam derelictionem.	139
Superior an & quomodo in subditum mendacium committat.	433	Teneri bello quae intelligantur.	577
Superior non is semper, cuius utilitati regimen interservit.	56	Termini sacra sine sanguine.	553
Superior quid possit circa iuramentum.	249	Terminorum duo genera.	594
Superior subditum cogere potest ad ea, quae non ex iustitia, sed ex alia		Terrae hostili quare parcendum.	531,
			535
		Territorium unde dictum.	474
		Territorii pars populo vacua alienari	ri

ri potest.	171	Transmissio lſuealis differt à repræſentatione.	184
Terror non ſufficit ad jus internum occidendi.	523	Tribuni ſacroſancti quomodo facti.	570
Tertio, qui metum non incuſſit, facta promiſſio tenet.	570	Tributariz Medorum nationes an ejuſ conditionis manſerint tranſlato ad alios imperio.	281
Teſtamentum ſolemnitate aliqua defectum quem effectum habeat.	492	Tributorum finis quis.	25
Teſtamenti factio eſt juris naturalis: quo ſenſu.	173	Tributorum indictio ad victoris utilitatem.	553
Teſtamenta de regnis patrimonialibus.	60	Tullii Hoſtilii dolus.	433
Teſtamenta de regnis non patrimonialibus, non valent niſi ex populi conſenſu.	60	in Turelam receptus nihil debet agere noxium ſtatu ejus, à quo receptus eſt.	606. <i>ſeq.</i>
in Teſtamenti clauſula derogatoria quantum valet.	63	Tutores à quo dandi in regnis patrimonialibus & non patrimonialibus.	61
Teſtari non prohibentur externi jure naturali.	173	Tyrannus titulo. <i>vide</i> Invaſor.	
Teſtari quem impediens quando, & cui teneatur.	290	Tyranno fides debetur.	567, 568
Thebæorum martyrum historia.	89		
Theodoti Æroli factum.	462	V.	
Theſaurus in multis regnis Regi ceditur.	198	V Ades.	377, 378
Theſauri cujuſ, & de iis leges variaz.	197	Valerii Lavini dolus.	434
Tibarenorum generoſitas.	416	Vandalicæ ſucceſſionis controverſia.	187
<i>Τῆμῶν</i> pro benefacere.	245	Vaſallus cogi non potest, ut eat obſes.	587
<i>Τῆμῶν</i> quid.	318	Vaſallorum jus circa alluviones.	201
Timothei ducis moderatio.	531	Vaſtatio. <i>vide</i> Populatio.	
Titus templum incendit.	470	Vectigal mari imponi an poſſit.	136
Tradere ſe in fidem, quid.	587	Vectigalia pro tranſitu mercium imponi quæ poſſint.	119
Traditio non requiritur naturaliter ad perficiendam alienationem.	170	Vela candida.	607
Traditio naturaliter ad tranſlationem domini non requiritur.	203	Vendendi libertas an alicui debeatur.	121
Traditio ad tranſlationem domini in quibus caſibus etiam jure civili non requiratur.	203	Venditio potest dominium transferre ante traditionem.	233
Trajanæ dictum ad Præfectum prætorio exponitur.	85	Veneno interficere jure gentium vetitum.	461
Tranſeundi jus per alienos fines.	117	Veneno inſicere tela an liceat.	462
Tranſeundum qua ſit.	118	Veneno inſicere aquas an liceat. <i>ibid.</i>	515, 516
Transfugæ jure Romano poſtliminium non habent.	502	Veniam dare an liceat.	330
Transfugæ ſervi poſtliminio recipiuntur.	503	Venire, & mittere, diverſa.	596
Transfugæ ab his à quibus tranſfugerunt occidi ſolent.	523	Venire cui permiſſum, an quem ſecum ducere poſſit. <i>ibid.</i>	
Transfugæ in dubio non reddendi.	577	Verba intelligenda ſecundum materiam ſubjectam.	283
Transfugas admittere licet.	436	Verba ex proprietate in dubio ſumenda.	276
Tranſitus non debetur injuſtum bellum moventi.	118	Verborum obligatio interna ex mente.	275
		Verborum obligatio externa ſecundum	

dūm interpretationem probabilem.		dum, & quare.	239
	<i>ibid.</i>	Vitia qualia impunita esse debeant.	328, 329
Veritas, id est, locutio aperta.	243	Vitiositas actus ab effectu discernenda.	293
Veritas iustitiæ pars.	432	Vittæ.	607
Vestis apud Romanos postliminio non recepta.	504	Vltio an juri naturæ conveniat.	317
Vestium nomine arma non veniunt.	605	Vltio an licita jure naturæ & gentium.	320
Vetans fortius quam jubens, quare.	285	Vltio an Christianis permilla.	314
Via publica an alluvionem impediatur.	201	Vltionis restrictio unde.	321
Victi clementer habendi.	554	Vnio populorum, aut regnorum quid operetur.	208
Victi victoribus permixti.	552	Vniversitas obligat singulos.	155
Victis eripere nihil nisi quod pacem impedit, laudabile.	551	Vniversitatis debito singuli an obligentur, & quatenus.	576
Victis relictum suum imperium.	553	Voces an naturalia signa.	428
Victis imperium relinquere generosorum est.	<i>ibid.</i>	de Vocibus meris disputatio cavenda.	331
Victis imperium relinquere solet locis quibusdam detentis.	<i>ibid.</i>	Volenti mentiendo an injuria fiat.	433
Victis imperii pars relicta.	454.	Voluntas defuncti pro lege.	176
permiffæ suæ leges, & magistratus.	<i>ibid.</i>	Voluntas quæ punibilis.	329
sua religio permilla.	<i>ibid.</i>	Voluntas Dei nominatur, ubi causæ non apparent.	345
Victor curare debet, ut religio vera libere prædicetur.	<i>ibid.</i>	Voluntas jure mutabilis.	220
Victor quis dicendus.	584, 585	Υπερολή figura qualis.	432
Victoris officium in eos qui se dedunt.	586	Υπεροπρωίς.	250
Vindex sanguinis apud Hebræos.	321	Vrbes quædam à Deo excidio damnatæ: quare.	532
Vindicatio. <i>vide</i> Vltio.		Vrbes à Salomone Hiromo datæ quales.	60
Vindictæ privatæ exempla.	320, 321	Vrbium matricum jus in colonias apud Græcos.	66
Viriati moderatio.	533	Vsucapio locum non habet inter duos populos aut reges.	138
Virtutis actus, quos jus Hebræorum exigit, exiguntur & nunc à Christianis.	9	Vsuræ quo jure veritæ.	235
Vis injusta naturaliter quæ.	16, 17	Vsuræ veritæ lege Hebræa.	<i>ibid.</i>
Vis iusta naturaliter quæ.	<i>ibid.</i>	Vsuræ Christianis illicitæ.	<i>ibid.</i>
Vis iusta testimoniis probatur.	<i>ibid.</i>	Vsuræ crimen quibus casibus non admittatur.	236
Vis iusta in bestiis quo sensu.	18	circa Vsuras legum civilium efficacia, 236. Hollandicum jus circa ipsas.	236
Vis poenæ ergo licita.	425	Vsus autoritas in explicandis legibus.	31
Vi, hominibus armatis, coactivæ, quid significet.	282	Vsus rerum naturalis.	112
Vita in statu innocentæ.	112, 113	Vsus rei in abusu consistens æstimabilis extra rem.	235
Vita populi præferenda libertati.	405	Vei opera oblata licet, etsi offerenti illicita.	436
Vita an obligari possit.	446, 447	Vtilitas publica alienando bona subditorum pacis causa, quo sensu requiratur.	577
Vita tota reorum an examinanda.	334		
Vitam valide obligari, antiquorum sententia.	272		
Vitæ tuendæ causa mentiri an liceat.	434		
Vitæ pactio libertatem non comprehendit.	605		
Vitium rei in contractibus indicandum.			

I N D E X.

Vtilitas ex abstinentia populationum.	535		
Vtilitatis innoxiae jus.	117		X.
Vxor in corpus mariti jus habet ex lege Evangelica.	148	X Erxis & Artabazanis controversia.	186
Vxor rem vindicat emtam pecunia sua, quam repetere potuisset.	215	<i>Συμμαχία.</i>	265
Vxores, an plures habere licitum sit: qui plures habuerint: qui una contenti: & an licitum sit eas deferere.	148. & seq.		Z.
		Z Elandorum jus circa alluviones.	203

F I N I S.

Handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and difficult to decipher but appears to be organized in a list or table format.

Printed text, likely a library or archival stamp. It contains several lines of text, including what appears to be a date and a name, though the details are illegible due to fading and the stamp's orientation.

A small, faint handwritten mark or signature, possibly a date or initials, located near the bottom edge of the watermark area.

